

**ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

Ahmet Özgür GÜVENÇ

**YAŞAR KEMAL'İN İNCE MEMED ROMANI ÜZERİNE
OLUŞUMSAL YAPISALCI BİR İNCELEME**

DOKTORA TEZİ

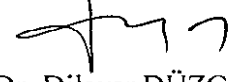
**TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN**

ERZURUM-2009

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalının Türk Halk Bilimi (Folklor) Bilim Dalında jürimiz tarafından Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

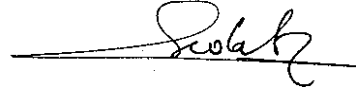
Doç.Dr. Dilaver DÜZGÜN

Danışman/Jüri Üyesi

Prof.Dr. Ali ÇELİK

Jüri Üyesi

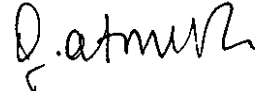
Doç.Dr. Sedat ADIGÜZEL

Jüri Üyesi

Y.Doç.Dr. Lütfi SEZEN

Jüri Üyesi

Y.Doç.Dr. Gülhan ATNUR

Jüri Üyesi

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 18 / 12 / 2009

Prof.Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	VII
ABSTRACT	VIII
ÖN SÖZ	IX
KISALTMALAR.....	XI
 BİRİNCİ BÖLÜM	 1
1. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ	1
1.1. Oluşumsal Yapısalcı Yöntem	9
1.2. Oluşumsal Yapısalcı Yöntemin İçeriği	24
1.2.1. Anlama aşaması (içkin çözümleme).....	24
1.2.1.1. Anlatının bakış açıları.....	24
1.2.1.1.1. Tanrısal bakış açısı	25
1.2.1.1.2. Tekil bakış açısı	25
1.2.1.1.3. Gözlemci figürün bakış açısı	26
1.2.1.1.4. Çoğul bakış açısı.....	26
1.2.1.2. Tasvir (Betimleme).....	27
1.2.1.3. Mektup tekniği.....	28
1.2.1.4. Özetleme tekniği.....	28
1.2.1.5. Geriye dönüş tekniği.....	29
1.2.1.6. Montaj tekniği	30
1.2.1.7. Otobiyografik yöntem	31
1.2.1.8. Leitmotiv tekniği	32
1.2.1.9. Diyalog tekniği	32
1.2.1.10. İç diyalog tekniği.....	33
1.2.1.11. İç çözümleme.....	33
1.2.1.12. İç monolog tekniği.....	34
1.2.1.13. Bilinç akımı tekniği	34
1.3. Anlatı Yerlemleri	35
1.3.1. Zaman	35
1.3.2. Mekân (Uzam).....	37

1.3.3. Kişiler	38
1.3.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler	39
1.3.4.1. Siyasal düzey	39
1.3.4.2. Kültürel düzey	39
1.3.4.3. Ekonomik düzey	40
1.3.4.4. Dinsel düzey	41
1.4. Açıklama Aşaması (Aşkın Çözümleme)	41
1.4.1. Yazarın yaşamı, dönemi	41
1.4.2. Anlatının kaynağı	42
1.4.3. Tarihsel çerçeve	42
1.4.4. Simgesel çözümleme	42
İKİNCİ BÖLÜM	44
2. YAŞAR KEMAL'İN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ	44
2.1. Hayatı	44
2.2. Sanatı	51
2.3. Eserleri	59
2.3.1. Şiirler	59
2.3.2. Hikâyeler	59
2.3.3. Romanlar	59
2.3.4. Röportajlar	61
2.3.5. Fıkra, Deneme, Konuşma	61
2.3.6 Çeviri	62
2.3.7. Halk edebiyatı derlemeleri	62
2.3.8. Senaryoya aktarılan yapıtları	62
2.4. Aldığı Ödüller	62
1955 Gazeteciler Cemiyeti Başarı Armağanı ("Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün" adlı röportaj dizisi ile)	62
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	65
3. İNCE MEMED I.....	65
3.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme).....	65

3.1.1. Anlatının bakış açıları.....	65
3.1.2. Tasvir.....	75
3.1.3. İç çözümleme.....	89
3.1.4. Özetleme.....	93
3.1.5. Montaj.....	97
3.1.6. Leitmotiv	102
3.1.7. Diyalog	110
3.1.8. İç monolog.....	114
3.1.9. Bilinç akımı	116
3.1.10. Geriye dönüş.....	119
3.2. Anlatı Yerlemleri	125
3.2.1. Zaman	125
3.2.2. Mekân	128
3.2.3. Kişiler	134
3.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler	163
3.2.4.1. Siyasal düzey	167
3.2.4.2. Kültürel düzey	173
3.2.4.2.1. Halk edebiyatı.....	175
3.2.4.2.2. Folklorik öğeler	187
3.2.4.3. Ekonomik düzey	201
3.3. Açıklama Aşaması	204
3.3.1. Anlatının kaynağı	204
3.3.2. Tarihsel çerçeve.....	211
3.3.3. Simgesel çözümleme	215
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	222
4. İNCE MEMED II	222
4.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme).....	222
4.1.1. Anlatının bakış açıları.....	222
4.1.2. Tasvir.....	228
4.1.3. İç çözümleme.....	235
4.1.4. Özetleme.....	240

4.1.5. Montaj.....	243
4.1.6. Leitmotiv	246
4.1.7. Diyalog	251
4.1.8. İç monolog.....	256
4.1.9. İç diyalog.....	259
4.1.10. Bilinç akımı	261
4.1.11. Geriye dönüş.....	264
4.2. Anlatı Yerlemleri	269
4.2.1. Zaman	269
4.2.2. Mekân	276
4.2.3. Kişiler	284
4.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler	329
4.2.4.1. Siyasal düzey	336
4.2.4.2. Kültürel düzey	341
4.2.4.2.1. Halk edebiyatı.....	341
4.2.4.2.2. Folklorik öğeler	358
4.2.4.3. Ekonomik düzey	371
4.2.4.4. Dinsel düzey	374
4.3. Açıklama Aşaması.....	377
4.3.1. Anlatının kaynağı.....	377
4.3.2. Tarihsel çerçeve.....	380
4.3.3. Simgesel çözümleme	384
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	389
5. İNCE MEMED III.....	389
5.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme).....	389
5.1.1. Anlatının bakış açıları.....	389
5.1.2. Tasvir.....	393
5.1.3. İç çözümleme	399
5.1.4. Özetleme	404
5.1.5. Montaj	406
5.1.6. Leitmotiv	415

5.1.7. Diyalog	417
5.1.8. İç monolog	420
5.1.9. Bilinç akımı	422
5.1.10. Geriye dönüş	424
5.1.11. İç diyalog	428
5.2. Anlatı Yerlemleri	429
5.2.1. Zaman	429
5.2.2. Mekân	433
5.2.3. Kişiler	435
5.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler	465
5.2.4.1. Siyasal düzey	475
5.2.4.2. Kültürel düzey	481
5.2.4.2.1. Halk edebiyatı	481
5.2.4.2.2. Folklorik öğeler	501
5.2.4.3. Ekonomik düzey	521
5.2.4.4. Dinsel düzey	526
5.3. Açıklama Aşaması	529
5.3.1. Anlatının kaynağı	529
5.3.2. Tarihsel çerçeve	533
5.3.3. Simgesel çözümleme	535
ALTINCI BÖLÜM	539
6. İNCE MEMED IV	539
6.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)	539
6.1.1. Anlatının bakış açıları	539
6.1.2. Tasvir	541
6.1.3. Mektup	545
6.1.4. İç çözümleme	546
6.1.5. Özetleme	550
6.1.6. Montaj	553
6.1.7. Leitmotiv	562
6.1.8. Diyalog	564

6.1.9. Bilinç akımı	566
6.1.10. Geriye dönüş	569
6.2. Anlatı Yerlemleri	573
6.2.1. Zaman.....	573
6.2.2. Mekân	577
6.2.3. Kişiler	580
6.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler	621
6.2.4.1. Siyasal düzey	627
6.2.4.2. Kültürel düzey.....	633
6.2.4.2.1. Halk edebiyatı	633
6.2.4.2.2. Folklorik öğeler	643
6.2.4.3. Ekonomik düzey.....	653
6.2.4.4. Dinsel Düzey	656
6.3. Açıklama Aşaması	660
6.3.1. Anlatının kaynağı	660
6.3.2. Tarihsel çerçeve	663
6.3.3. Simgesel çözümleme	665
SONUÇ	670
KAYNAKÇA.....	681
DİZİN.....	697
ÖZ GEÇMİŞ.....	712

ÖZET

DOKTORA TEZİ

**YAŞAR KEMAL’İN İNCE MEMED ROMANI ÜZERİNE OLUŞUMSAL
YAPISALCI BİR İNCELEME**

Ahmet Özgür GÜVENÇ

Danışman: Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2009-Sayfa: XI + 711

Jüri: Prof. Dr. Ali ÇELİK

Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN

Doç. Dr. Sedat ADIGÜZEL

Yard. Doç. Dr. Lütfü SEZEN

Yard. Doç. Dr. Gülhan ATNUR

Yaşar Kemal’in dört ciltlik İnce Memed romanı üzerine yapılan bu çalışma altı bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Edebiyat Sosyolojisi, Oluşumsal Yapısalcı Yöntem ve bu yöntemin içeriği anlatılmıştır.

İkinci bölümde Yaşar Kemal’in hayatı, sanatı ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerde Yaşar Kemal’in dört ciltten oluşan İnce Memed romanı ilk ciltten son cilde kadar sırasıyla Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri metodu kullanılarak incelenmiştir.

Sonuç bölümünde çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın sonunda özel isimler, yer isimleri ve eser isimlerini içeren bir dizin, kaynakça ve özgeçmiş bulunmaktadır.

ABSTRACT

Ph. D. THESIS

**A GENETIC-STRUCTURALISTIC ANALYSIS of YAŞAR KEMAL’S İNCE
MEMED NOVEL**

Ahmet Özgür GÜVENÇ

Supervisor: Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN

2009-Page: XI + 711

Jury: Prof. Dr. Ali ÇELİK

Assoc. Prof. Dilaver DÜZGÜN

Assoc. Prof. Sedat ADIGÜZEL

Assist. Prof. Lütfü SEZEN

Assist. Prof. Gülhan ATNUR

This dissertation on İnce Memed, the four-volume novel by Yaşar KEMAL, consists of six chapters.

In the introduction chapter Literary Sociology, genetic-structuralist method and the applications of this method are examined.

The second chapter gives information on Yaşar KEMAL’s biography, art and works.

In the third, fourth, fifth and sixth chapters the four-volume novel İnce Memed by Yaşar KEMAL is examined from the first volume to the fourth volume through the application of genetic-structuralist method.

The conclusion chapter discusses the findings of this study.

In the last part of the dissertation, the index, bibliography and curriculum vitae are given.

ÖN SÖZ

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Yaşar Kemal, romancılığının yanı sıra yaptığı röportajları ve folklor araştırmalarıyla da öne çıkan yazarlardandır. Eserlerinde ele aldığı konularla ve romana getirdiği çeşitli yeniliklerle adından sıkça söz ettiren yazar, dünya çapında aldığı birçok ödülle Türk Edebiyatı'nın önemli temsilcilerinden biridir. Anadolu halkının yabancı olmadığı konuları eserlerinde işleyen Yaşar Kemal, sosyal gerçekçi çizgisinden ayrılmamış ve bu sayede her kesimden okur kitlesine ulaşmıştır. İçinde yaşadığı toplumu bir bütün olarak ele almış ve toplumun sosyal-siyasal ve kültürel dinamiklerine ait özelliklerini eserlerine başarıyla taşımıştır. Bunda benimsediği görüş olan Marksizm'in önemli bir rolü olmuştur.

Bu çalışmamızda Yaşar Kemal'i üne kavuşturan ve birçok dünya diline çevrilen dört ciltlik İnce Memed romanını Lucien Goldmann'ın Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri yöntemiyle inceledik. Bizi bu yöntemi uygulamaya sevk eden Yaşar Kemal'in söz konusu romanının toplumsal-siyasal ve kültürel unsurları bünyesinde barındırmasıdır. Diyalektik sürecin destansı ve şiirsel bir üslupla anlatıldığı roman, sosyolojik çözümlemeler için önemli bir edebi örnektir.

Altı bölümden oluşan çalışmamızın giriş bölümü Edebiyat Sosyolojisi, Oluşumsal Yapısalcı Yöntem ve Oluşumsal Yapısalcı Yöntemin İçeriği başlıklarından oluşmaktadır. İkinci bölümünde Yaşar Kemal'in hayatı, sanatı ve eserleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmamızın üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümlerinde dört ciltlik İnce Memed romanı Oluşumsal Yapısalcı yönetime göre incelenmiştir. Sonuç bölümünde incelemede ulaşılan sonuçlara yer verilmiştir. Özel isimler, yer ve eser isimlerini içeren bir dizin; çalışmada yararlanılan kaynakları gösteren kaynakça ve özgeçmişle çalışma tamamlanmıştır.

Doktora ders dönemim süresince beni halk edebiyatının yanı sıra modern edebiyat kuramlarına da yönlendiren ve halk bilimi çalışmalarında modern yöntemlerden de yararlanılması gerektiğini sürekli olarak vurgulayan hocam Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU, halk bilimi sahasında yapılacak olan modern metin çözümlemelerinde toplumsal ve siyasal unsurların da ele alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. Hocamızın bu dikkatleri ışığı altında son dönem Türk Edebiyatı'nın önemli eserlerinden biri olan

Yaşar Kemal'in dört ciltlik İnce Memed romanını toplumsal-siyasal ve kültürel bağlamda çok yönlü olarak Lucien Goldmann'ın Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri yöntemiyle çözümleyebileceğimize karar verdik. Bu yöntem aracılığıyla birbirini destekleyen iki düzey olan anlama ve açıklama aşamalarında metni, hem içsel hem de dışsal unsurlarıyla ele alarak inceledik. Böylece metinde yer alan kültürel unsurların temelinde yatan diğer etkenleri de ortaya çıkardık.

Hocam Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU, bu çalışmanın konusunu ve yöntemini belirlemiş, çalışmayı son haline kadar yönetmiş ve çalışmanın son döneminde emekliye ayrılmıştır. Onun emekliye ayrılmasından sonra danışmanlığımı Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN üstlenmiştir.

Beni bu çalışmaya sevk eden, emekli olana kadar danışmanlığımı sürdüren ve emekli olduktan sonra da engin bilgi, görüş ve tecrübelerinden her zaman yararlandığım muhterem hocam Prof. Dr. Bilge SEYİDOĞLU'na teşekkürlerimi bir borç biliyorum. Ayrıca bilimsel dikkatiyle çalışmama yön veren ve danışmanlığımı üstlenen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Dilaver DÜZGÜN'e şükranlarımı sunuyorum. Tez süresi boyunca yardımlarını benden esirgemeyen hocalarım Doç. Dr. Sedat ADIGÜZEL'e, Yrd. Doç. Dr. Gülhan ATNUR'a ve Yrd. Doç. Dr. Ahmet GÖKÇİMEN'e, arkadaşlarım Arş. Gör. Servet TİKEN ve Arş. Gör. Ahmet TOPAL'a sonsuz teşekkürler.

Bu uzun süreçte beni yalnız bırakmayan ve bana her zaman destek olan babam Yaşar GÜVENÇ'e, annem Havva GÜVENÇ'e, eşim Fatımagül GÜVENÇ'e, kardeşim Handan GÜVENÇ'e ve dayım Ahmet ALTAN'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

ERZURUM-2009

Ahmet Özgür GÜVENÇ

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜDTFC	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
BBC	: İngiliz Radyo Televizyon Kurumu (British Broadcasting Corporation)
Bk.	: Bakınız
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
Çev.	: Çeviren
E.t.	: Erişim tarihi
Haz.	: Hazırlayan
Hz.	: Hazreti
ICEM	: Akdeniz Araştırmaları Katalan Enstitüsü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
PEN	: Uluslar arası Yazarlar Birliği (International Association of Poets, Playwrights, Editors, Essayists and Novelists)
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları Dergisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
Tü yap	: Tüm Fuarcılık Yapım Anonim Şirketi
vb.	: Ve benzeri, başkaları
vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayın
yy.	: Yüzyıl

BİRİNCİ BÖLÜM

1. EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ

Sözlü edebiyattan ilk yazılı metinlere, klasik eserlerden modern eserlere edebiyatın bütün verimleri ait olduğu toplumun yaşama biçiminden, geleneklerinden, kültüründen, tarihsel geçmişinden, dinî, felsefî inançlarından, yönetildikleri siyasal sistemlerden izler taşır. Öyle ki, her metin sadece bireysel bir üretim olmaktan çıkıp toplumsal yapı ve ilişkilerin gözlemlenebileceği veriler bütünü halini alarak toplumsal bir üretim olur.

İlk çağlardan itibaren sanatın dış gerçekliği yansıttığı konusunda çeşitli fikirler ileri sürülmüştür. Platon ve Aristoteles'ten beri düşünürler sanatın, hayatın özünü, genelini yahut ideal olanı yansıttığı konusunda görüşler ortaya koymuşlardır. *Aristoteles, Platon'un tikelin kopyası anlayışından "tikelde tümelin yansıtılması" anlayışına geçer.*¹ Platon ve Aristoteles arasındaki görüş ayrılığıyla başlayan sanat-gerçeklik problemi sanatın temel meselelerinden birini oluşturur. Böylece, "Mimesis" kavramıyla birlikte ilk çağlardan günümüze sanat eseri ile sanat eserinin vücut bulduğu toplum arasındaki ilişkiler kuramsal tartışmaların konusu olur.

Sanatın dış geçekliği ne ölçüde yansıttığı üzerine yazarlar ve düşünürler cevap aramışlar, sanatla gerçeklik arasındaki bağıntıları irdelemişlerdir. Bu noktada sanat ile ayna arasında yapılan benzetmeler oldukça dikkat çekicidir. Resim, şiir ve roman sanatlarının aynaya benzeten görüşler, sanat ve gerçeklik arasındaki ilişkiyi açıklayıcı özelliktedir. Lucas de Heere, XVI. yüzyılda Van Dyck'ın resimlerini överken "Bunlar ayna, evet resim değil ayna bunlar" der. Leonardo da Vinci ve Yunan şairi Simonides de resim ve ayna arasındaki benzerliğe değinir. Ayna benzetmesini XVIII. yüzyılda Dr. Johnson edebiyat için kullanır ve Shakespeare'yi överken okura hayatı doğrulukla yansıtan bir ayna tuttuğunu söyler. Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*'ta romanı aynaya benzetir: "Yol boyunca gezdirilen bir aynadır roman" der. Bu doğrultuda, Plehanov, "Edebiyat ve sanat hayatın aynasıdır." görüşünü öne sürer. Tanzimat romancılarından Recaizade Mahmut Ekrem de hikâye ve romanın "birer ibret aynası" olduğunu ifade eder.²

¹ Murat Belge, Marksist Estetik, Birikim Yay., İstanbul, 1997, s. 201

² Berna Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi, İletişim Yay., V. Baskı, İstanbul, 2001, s. 18

“Edebiyat ve toplum arasındaki ilişki, genellikle, De Bonald’dan alınma “edebiyat toplumun ifadesidir” formülünden yola çıkılarak tartışılır.”³ Yazarın içinde bulunduğu toplumun bir temsilcisi olduğu ve eserinin toplumsal gerçekliklerden beslendiği kabulü edebiyatla toplum arasındaki ilişkiyi daha belirgin bir hale getirir. Böylece iki farklı disiplin olan edebiyat bilimiyle toplum biliminin yolları kesişerek edebiyat eserini oluşturan toplumsal yapıyı çözümlemeyi amaç edinen yöntemler tartışılmaya başlanır.

Edebiyat bilimine göre sosyoloji bilimi daha geç dönemlerde ortaya çıkmış bir bilim dalıdır. “*Toplumların meydana gelişlerini, yaşam biçimlerini, yönetim ve idare şekillerini, sosyal gelişimlerini ve gruplar arası ilişkileri inceleyen sosyoloji; 1700’lü yılların sonu 1800’lü yılların ilk başlarında Auguste Comte’un (1798–1857) çalışmalarıyla bir bilim olmak için ilk adımları atmıştır. Zamanla Emile Durkheim (1858–1917) ve Max Weber’in (1864–1920) katkılarıyla temellerini oturtmuştur. 19. yüzyılda sosyoloji bir bilim olarak kent kültürünün gelişmesiyle alt dallara ayrılmıştır. Bu alt dallardan biri de Edebiyat Sosyolojisi’dir.*”⁴

“Edebiyat sosyolojisinin ön tarihi Rousseau’nun “Kitle Kültürü” ve “Yüksek Estetik Kültür” ayırımıyla başlatılabilir. Rousseau sanat ve edebiyat dünyası ile zenginlik ve lüks arasında bir iç ilişki bulunduğunu öne sürmekte, modern toplumda ortaya çıkan yabancılaşıma olgusunun sanatlarda ve sanatçı kültüründe dile geldiğini savunmaktadır. Ona göre bilim ve sanatlar ileri derecede gelişmiş bir ihtiyaç dünyasıyla bağlantılıdır. Bu nedenle, insan kendisini gerçekleştirmek için bencillik prensibine yöneldiği sürece kökenindeki “iyi”yi kaybetmektedir.”⁵

Sosyolojik eleştirinin başlangıcı olarak eleştirmenlerin çoğu Vico’nun *La Scienza Nuova* (1725) adlı kitabını kabul eder. Madam de Stael, *De La Litterature consideree dans ses rapports avec les institutions sociales* (1800) eseriyle sonraları Fransa’da çok gözde bir yöntem sayılan sosyolojik eleştiriye başlatır. Ancak bu yöntemi tam anlamıyla ilk defa Hippolyte Taine’in kullandığı kabul edilir.⁶

Mme de Stael, Türkçeye *Edebiyata Dair* adıyla çevrilen eserinin başında, “bu

³ Rene Wellek, Austin Warren, Edebiyat Teorisi, (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, IV. Baskı, İzmir, 2005, s. 74-75

⁴ Ahmet Gökçimen, Ata Govşudov’un Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2007, s. 1

⁵ Sabahattin Güllülü, Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum, 1998, s. 20-21

⁶ Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, s. 83

eserde, dinin, âdetlerin, kanunların edebiyat üzerinde, edebiyatın da din, âdetler ve kanunlar üzerinde ne gibi tesiri olduğunu incelemeyi kendime hedef tuttum.”⁷ der. Stael bu çalışmasında bir milletin irsiyet ve iklim özelliklerinin edebiyat ürünleri üzerinde önemli bir rol oynadığından bahseder.

“*Madam de Stael, kendisinden sonra Hippolyte Taine tarafından daha geniş çapta kuramsallaştırılacak olan iklimin edebiyat üzerindeki etkisine de ilk işaret eden düşünürlerden birisidir. Kuzey ve güney ekseninde edebiyatın değişik toplumlarda algılanışına eserinde geniş yer veren de Stael’e göre bir ülke edebiyatını o edebiyatı oluşturan coğrafi şartlar ve o ülkenin ulusal karakterinden, toplumun örf adet ve geleneklerinden ayrı düşünmek doğru olmaz. Güney şairleri durmadan serinliğin, sık ormanların, berrak derelerin hayalini, hayatın her duygusuna kattıkları için yazacakları edebi eserlerde güneşin yakıcı kızgınlığından kendilerini koruyacak olan tatlı gölgeyi ilave etmeden duramazlar. Onların etrafını saran bu çok canlı tabiat, onlara düşünceden ziyade heyecan telkin eder. Bunun yanında Kuzey milletleri zevklerden ziyade acıyla ilgilenirler; bu sebepten dolayı muhayyileleri daha verimlidir. Yine Kuzey-Güney ayrımını belirleyen bir başka etmen de dindir. Buna göre Kuzeylilere, Güneylilere görece daha felsefi bir zihniyet veren temel unsur Kuzeylilerin bağlı oldukları Protestanlıkla ilgilidir.*”⁸

Hippolyte Taine de, Stael’in görüşleri doğrultusunda iklimin, çevrenin ve irsiyetin edebiyat ürünlerinin oluşumundaki etkisinden söz eder. Edebiyat sosyolojisi çalışmalarına öncülük eden bu yaklaşımlar, edebi eserin ait olduğu toplumun hem fiziksel hem de psikolojik özelliklerinden beslenerek ortaya çıktığını vurgular.

Sanat eserlerinin değerlendirilmesinde “ırk, çevre, an” üçlüsünün belirleyici bir nitelik taşıdığını ifade eden Taine, sosyolojik edebiyat yönteminin oluşmasına kuramsal katkılarda bulunur. “*İngiliz edebiyatı tarihini sosyolojik yönden inceleyerek Historie de la litterature anglosie’ini (1858) yazan Taine, sanat olaylarının fizik olayları gibi belli bir takım nedenlerden doğduğu ilkesinden çıkar yola. Eserler gelişigüzel gökten inmez, onların yaratıcıları, ülkelerinin iklimi, fiziksel, politik ve sosyal koşulları tarafından belirlenmişlerdir. Belli nedenler belli sonuçlar doğurur. Biyolojide, fizikte, jeolojide olduğu gibi edebiyatta da bir determinizm vardır. Bundan ötürü eleştiri yöntemi diğer*

⁷ Mme de Stael, Edebiyata Dair, (Çev. Safiye-Vahdi Hatay), MEB Yay., İstanbul, 1997, s. 1

⁸ Mustafa Kemal Şan, “Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar”, Edebiyat Sosyolojisi, (Editör: Köksal Alver), Hece Yay., Ankara, 2004, s. 95-96

bilimlerdeki gibi olmalıdır. Bir şeyi açıklamak demek onun nedenlerini ve etkilerini göstermek demektir.”⁹

Madam de Stael’in öncülük ettiği Hippolyte Taine’nin ise daha derli toplu bir şekilde ortaya koyduğu sosyolojik eleştiri yöntemiyle edebiyat eserinin ait olduğu ülkelerin iklim, irsiyet, politik ve toplumsal koşullarından etkilenecek ortaya çıktığı görüşü taraftar bulmaya başlar. Böylece edebiyat bilimi, sosyoloji biliminin getirdiği bilimsel verilerle desteklenerek sosyolojik çözümlemelere açık hale gelir.

Robert Escarpit’e göre, “*edebiyat sosyolojisi, edebi vakıanın kendine haslığını gözetmek zorundadır. Bu çeşit bir anlayış meslek adamına olduğu kadar okuyucuya, okuyucuya olduğu kadar geleneksel tarihçi veya tenkitçi edebiyat sosyolojisine görevinde yardımcı olacaktır. Bu konular, edebiyat sosyolojisine dolaylı olarak kalmaktadır: ona düşen şey, bu konuları cemiyetin önemi nispetinde anlamaktır.*”¹⁰

Edebiyat sosyolojisinin gelişimine katkı yapan yönelimlerden biri de toplumcu gerçekçi eleştiri yöntemidir. 1934 yılında birinci Sovyet Yazarlar Birliği Kongresi’nde resmi bir estetik yaklaşım hüviyetine bürünen toplumcu gerçekçilik, Hegel felsefesine dayalı Marksist öğretinin temellendirdiği bir yöntem olarak dikkat çeker. Ancak sosyolojik eleştiri, edebiyat türünün ortaya çıkışında çok çeşitli sebeplerin olabileceği savından hareket etse de, Marksist felsefeden beslenen bu eleştiri, edebiyat eserinin oluşumunu diyalektik materyalizmle açıklamayı tercih eder.

Sanat ürünlerinin diyalektik materyalizmle açıklama yoluna gidilmesinde Georgi Plehanov, öncü bir rol üstlenmiştir. Toplumcu gerçeklik kuramı Plehanov’un katkılarıyla şekillenmiştir.

“*Toplumcu gerçeklik kuramına göre sanat bir yansıtma işlemidir. Sanatın yansıttığı gerçek ise toplumsal gerçekliktir. Toplumcu gerçekçi yazar; toplumu, diyalektik materyalizmin tarih çizgisi üzerine yerleştirerek, sosyal gerçekliği yansıtmak için kullanmaktadır. Her dönemin sosyo-ekonomik şartları kendine göre sanatın yapılarını, biçimlerini belirler. Sanat da, bu şekilde din, ahlak ve felsefe gibi üst yapı kurumları arasında yer almaktadır. Bu üst yapı da Marksist teori gereği alt-yapı olan ekonomik temele dayanmak zorundadır.*

Plehanov’dan sonra bu kuramın en önemli teorisyeni Georg Lukacs’tır (1885–1971). Lukacs’a göre sanat ve edebiyat temelde yansıtmadır. Bir edebiyat eseri

⁹ Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, s. 83-84

¹⁰ Robert Escarpit, Edebiyat Sosyolojisi, (Çev. Ali Türkay Yazıcı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993, s. 17

“resmetme” ve “tasvir etme” işine girişmektir. Edebiyat teorisine ilişkin görüşlerini; Roman Kuramı, Çağdaş Gerçekliğin Anlamı, Avrupa Gerçekçiliği, Estetik adlı eserlerinde oluşturmaya çalışan Lukacs, temelde kuramını gerçekçilik üzerine oturtmuştur.”¹¹

Sanat-toplum ilişkisi üzerine kuramsal çalışmaları sistemleştiren eleştirmenlerden biri olan George Lukacs, Marksist bir sosyolojik eleştiri yönteminin oluşmasının öncülüğünü yapar. Bu bağlamda Lukacs, kendisinden sonra gelen edebiyat sosyolojisi teorisyenleri için de bir çıkış noktası gösterir. Özellikle Lukacs’ın üç grupta (soyut idealizm romanı, psikolojik roman, eğitici roman)¹² incelediği roman kişileri tipolojisi önemli bir referans olarak edebiyat sosyolojisi araştırmalarına kaynaklık eder.

“George Lukacs’ın sanat konusundaki temel düşüncesi sanat yaratılarını toplumsal çerçevelere bağlı olarak ele almasıdır. Bu anlamda sanat yaratıları toplumsal yaşama bağlı olarak ortaya çıkan zihinsel ürünlerdir. Lukacs’ın sanat konusundaki özgünlüğü, sanatı Hegel’ci fenomenolojinin Dilthey’ci düşüncenin ve Marksist diyalektiğin kesiştiği noktada düşünmesidir. Lukacs’a göre tüm toplumsal deneyimle, bir bireyin yaşadığı dönemin ifadesi olan sanat yaratıları arasında korelasyon ilişkileri bulmak olanaklıdır. Sanat yapısı bir tarihsel dönemin ortaklaşa deneyimini yansıtan bir süzgeç olması nedeniyle, insanların toplumsal yaşamlarında karşı karşıya bulundukları gerçeklerin izlerini taşır; onların bir anlatım biçimidir. Bu açıdan bir toplumun sanatından hareketle o toplum hakkında bir görüşe sahip olmak olanaklı görünmektedir. Çünkü sanat yaratısı bir topluma ya da bir döneme ilişkin bilgilerle yoğrulmuştur.”¹³

George Lukacs’ın ardından Bükreş doğumlu eleştirmen Lucien Goldmann, edebiyat sosyolojisi çalışmalarına “oluşumsal yapısalcı” adı verilen yöntemle katkıda bulunur. Bu yöntemle Goldmann, hem Marksist eleştiri hem de sosyolojik eleştiri tarihinde özgün bir yer edinir. Eseri içsel ve dışsal olarak ikili bir düzeyde incelemeyi hedefleyen bu yaklaşım edebiyat sosyolojisiyle yapısalcı eleştiriye birleştirir.

“Oluşumcu-yapısalcılık, tüm insani davranışların, belli bir duruma anlamlı bir cevap verme ve bu sayede eylemin öznesi ile öznenin içinde bulunduğu çevre

¹¹ Şan, “Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar”, Edebiyat Sosyolojisi, s. 106

¹² Bk. Georg Lukacs, Roman Kuramı, (Çev. Cem Soydemir), Metis Eleştiri, II. Baskı, İstanbul, 2007, s. 99-134

¹³ İbrahim Armağan, Sanat Üstüne Toplumbilimsel Bir Deneme, Hatipoğlu Yay., Ankara, 1988, s. 7

arasında bir denge kurma denemesi olduğu tezinden yola çıkmaktadır. Bu dengeleme eğilimi; nesnenin zihinsel yapısı ile dış dünya arasındaki az ya da çok tatmin edici dengenin, insanların davranışlarının dünyayı değiştirdiği ve bu değişimin, eski dengeyi yetersiz kılarak, yeni bir dengenin yaratılması -tabii ki sırası geldiğinde o da aşılacak durumda olan- eğilimini doğurmasından dolayı daima değişken ve geçici bir karaktere sahiptir.”¹⁴

“Goldmann’ın geliştirdiği Marksist edebiyat sosyolojisinin edebiyat ürününü, toplumsal yapıyı doğrudan yansıttığı savı, 60’lı yıllardan sonra Louis Althusser, Pierre Macherey ve Terry Eagleton tarafından terk edilir. Bu düşünürler edebiyatı bir üretim faaliyeti olarak algıladılar.”¹⁵ Bu, aynı zamanda Hegel’ci felsefeden beslenen Marksist edebiyat sosyolojisi anlayışının daha önceki yönelimlerini sorgulayıp yeni çıkarımlar elde ederek kendini yenilemesi olarak değerlendirilebilir.

“Eagleton’a göre edebiyat insanların hayat durumlarıyla çok yakından ilgilidir; soyut değil somuttur, hayatı bütün zenginliği ve çeşitliliğiyle sergiler ve yaşıyor olmanın verdiği hissi ve zevki, kuru kavramsal araştırmalar yapmaya tercih eder, deniyor. Oysa modern edebiyat kuramının öyküsü, paradoksal olarak bu tür gerçekliklerden kaçarak şiirin kendisi, organik toplum, ebedi doğrular, hayal gücü, insan zihninin yapısı, mit, dil vb. gibi bitimsiz alternatiflere sığınmanın anlatısı olmuştur.”¹⁶

Yazar, eser, yayıncı ve okur dörtlüsünden oluşan edebiyat eseri disiplinler arası çalışmaları zorunlu kılan bir sanat türüdür. Yazarın elinden çıktığı andan itibaren toplumsal bir vaka haline gelen sanat eseri, böylelikle edebiyat sosyolojisinin alanına girer. Sınırları kesin olarak ortaya konulmamakla birlikte edebiyat sosyolojisi, eserin yazarını, yazıldığı dönemin toplumbilimsel yapısını, eserin yayımlandığı yayınevini, dağıtıcısını ve en son olarak nasıl bir okur kitlesinin bu esere ilgi duyup okuduğunu saptamaya çalışır.

Sezai Çoşkun, bütünlüklü bir edebiyat sosyolojisi araştırmasının dört aşamada gerçekleştirilebileceğini ifade eder. Bunlar:

“1. Yazarın araştırılması.

2. Eserin araştırılması.

¹⁴ Lucien Goldmann, Roman Sosyolojisi, (Çev. Ayberk Erkay), Birleşik Yay., Ankara, 2005, s. 73

¹⁵ Şan, “Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar”, Edebiyat Sosyolojisi, s. 114

¹⁶ Terry Eagleton, Edebiyat Kuramı Giriş, (Çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yay., II. Baskı, İstanbul, 2004, s. 238-239

3. Yayıncının araştırılması.

4. Okurun araştırılmasıdır.”¹⁷

“Sanat yapıtının toplumsal bir ürün olması, onu aynı zamanda siyasal, sosyal ve kültürel bir gösterge haline de dönüştürür. Başka bir deyişle, her sanat yapıtı, içinde doğduğu toplumun belirleyici nitelikleriyle belirli bir ilişki içerisinde varlığını sürdürür. Sanat eserleri şekil, muhteva ve üslup özellikleri ile de içinde doğdukları hayata, kültüre, zihniyete, geleneğe, alışkanlıklara ve davranışlara tutulan bir ayna vazifesi görür. Bu bakımdan, toplumsal yapıyı bilmeden, bir toplumun sanatını anlamak veya sanatsal yaratıların toplumsal işlevini çözümlemekten sanatın toplumsal etkilerini saptamak ve değerlendirmek mümkün değildir.”¹⁸

Edebiyat sosyolojisi, eseri, eserin yazarını, eserin var olduğu toplumun sosyo-ekonomik yapısını ve ulaştığı okur kitlesini bütünlüklü olarak ele alıp eserin sosyo-kritiğini yapar. Geleneksel edebiyat sosyolojisi yazarın biyografisini, ruh biyografisini, savunduğu dünya görüşünü, inandığı dinî ve felsefî görüşleri çözümlemenin dayanak noktalarından biri olarak kabul eder. Bu bakımdan sosyolojik eleştiri, biyografik eleştiriden ve psikolojik eleştiriden de beslenir.

Edebiyat sosyolojisi, yazar ve metin arasındaki ilişkileri gözler önüne sermeyi hedefler. Yazarı, bireysel bir edim olan yazma eylemine iten sebepler araştırılır. Yazar ve mekân arasında etkileşimler dikkate alınarak yazar-mekân ilişkisinin edebiyat eserine yansımaları ele alınır. Çünkü yazarın psikolojisi üzerinde, yazma eylemini gerçekleştirdiği mekânın ve onu kuşatan eşyanın yadsınamaz bir etkisi vardır. Yazarın eseri yazma sebebinden başka, eseri nasıl ve nerede kaleme aldığı da araştırmacının saptamalarda bulunması için ipucu niteliğindedir. Şenol Göka, insan psikolojisi üzerinde mekânın ve eşyanın ne denli etkili olduğunu incelediği *İnsan ve Mekan* adlı eserinde, bir bütünlük oluşturan mekânın, insan üzerindeki etkisinin mekân psikolojisi çerçevesinde özel bir dikkatle yorumlandığını ifade eder.¹⁹

Edebiyat sosyolojisi çalışmaları Türkiye’de son dönemlere kadar yeterince ilgi görmemiş bir alandır. Edebiyat sosyolojisi çalışmalarına öncülük edenler edebiyat

¹⁷ Sezai Çoşkun, “Edebiyat Sosyolojisi Araştırmaları İçin Bir Yöntem Denemesi”, Edebiyat Sosyolojisi, s. 189-198

¹⁸ Yusuf Ziya Sümbüllü, Kemal Tahir’in Tarihi Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Bakımından İnceleme, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006, s. 1

¹⁹ Şenol Göka, İnsan ve Mekan, Pınar Yay., İstanbul, 2001, s. 26

sahasında çalışan bilim adamları değil, sosyoloji sahasının öne çıkmış araştırmacılarıdır. Niyazi Berkes, Şerif Mardin, Taner Timur, Cemil Meriç gibi sosyolog, siyaset bilimci ve tarihçilerin özellikle Türkiye'nin modernleşme serüvenini incelerken edebiyat sahasına eğilmeleri, edebiyat metinlerinin toplumbilimsel açıdan ne derece önemli olduklarını gösterir. Sahalarından son derece saygın bir yere sahip olan bu bilim adamlarının çalışmaları, edebiyatın diğer sosyal bilimlerle ilişkili olarak incelenmesi gerekliliğini göstermeleri bakımından Türkiye'de öncü bir rol üstlenir.

Eseri, yazarı ve ortaya çıktığı dönemin toplumsal yapısını göz önüne alarak incelemeyi hedefleyen çalışmalarda, Mehmet Kaplan, adeta bir çığır açar. Kaplan'ın “yazar-eser-devir” başlıklarıyla yaptığı bilimsel çalışmaları için tam bir olgunluktan söz edilmese de, bu çalışmalar, yol gösterici olmaları bakımından dikkat çekicidir. Özellikle Kaplan'ın Tefik Fikret üzerine yaptığı araştırma, yazar-metin ilişkisini inceleyen önemli bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Kaplan'ın *Şiir Tahlilleri*'ndeki çözümlemelerinin tartışmalı bir yaklaşım olduğu düşünüldüğünde, Kaplan'ın öncü olsa da, yöntemsel olarak bir disiplin ortaya koyamadığı da görülür.²⁰

Topluma ait felsefi, dinî, politik, tarihsel, kültürel birikimlerini yine o toplumun içinden çıkmış bir yazarın eseriyle aydınlatılabileceği düşüncesi artık bilimsel yöntemlerle destekli disiplinler arası çalışmaların dikkatini çekmiştir. Bu doğrultuda dünyadaki seyrine paralel olarak Türkiye'de de edebiyat sosyolojisi sistemli bir bütün olarak akademik çalışmaların konusu olmuştur.

²⁰ Bk. Kurtuluş Kayalı, “Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisinin Önündeki Açmazlar Üzerine Bazı Düşünceler”, Edebiyat Sosyolojisi, s. 165-174

1.1. Oluşumsal Yapısalcı Yöntem

Lucien Goldmann'ın kuramsallaştırdığı oluşumsal yapısalcı inceleme yöntemi, metnin içsel ve dışsal yapısını araştıran bütünlüklü edebiyat sosyolojisi yöntemi olarak dikkat çeker.

“1970’de Paris’te ölen Lucien Goldmann 1913’te Bükreş’te doğdu. Fransız Bilimsel Araştırmalar Merkezi’nde çalıştı. Ecole Pratique des Hautes Etudes’de araştırma bölümü yöneticiliğe getirildi. Çalışmalarında diyalektik maddeci yöntemi temel aldı, ancak yöntemini geliştirirken -işçi sınıfının devrimci karakteri, proleteryanın sermaye birikimi sonucu yoksullaşacağı gibi- temel marksist kuramların önemli bir kısmını reddettiği ve Lukacs’ın marksist olmadan önceki Hegelci dönem düşüncelerinden etkilendiği görülür. Racine (1956), Gizli Tanrı (1956), Roman Toplumbilimi (1964), Diyalektik Araştırmalar (1958), İnsan Bilimleri ve Felsefe (1966) başlıca yapıtları arasındadır.”²¹

Genel bir ifadeyle *bütüncülük* anlamına gelen *holizm*, bir olay ya da olgunun anlaşılabilmesi için onun bir parçası olduğu bütününlüğün anlaşılması gerektiğini savunan anlayış, yaklaşım ya da öğretiler. *Holizmin* sosyolojideki anlamı yukarıda yaptığımız tanımla paralellik gösterir. Toplumsal grup ve kurumların ya da bizzat toplumun kendisinin ayrı ve kendisine özgü bir bütünselliği olduğu için bunlar, yalnızca bireysel bileşenlerinin incelenmesi suretiyle anlaşılamazlar. Bu yüzden toplumsal bir araştırmanın konusu, bireysel eylemler değil, bütünlüklüdür.²² Edebiyat sosyolojisi incelemeleri, sosyolojideki ontolojik yaklaşımlardan birisi olan Holistik yaklaşımlar çevresinde gerçekleşir. Bu yaklaşımlardan yapısalcılık, Marksizm ve işlevselcilik edebiyat sosyolojisi çalışmalarını şekillendirir. Oluşumsal yapısalcılığın temelini ise, Holistik yaklaşım kuramlarından yapısalcılık ve materyalizm oluşturur.²³

Goldmann'ın geliştirdiği edebiyat sosyolojisi yöntemi yapısalcı eleştiri ve Marksist eleştirinin terkihiyle meydana gelmiştir. Bu sebeple Goldmann'ın oluşturduğu yöntemi açıklamak için öncelikle yapısalcı eleştirinin gelişim sürecine göz atmak gerekir.

²¹ Ekrem Aksoy, “Roman Tarihine Goldmann’cı Yaklaşım”, Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, (4-5 Haziran 1999), Gaziantep, 1999, s. 80

²² Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, “Holizm Maddesi”, Paradigma Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2000, s. 458-459

²³ Gökçimen, Ata Govşudov’un Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme, s. 5

“1960’lı yıllarda Avrupa’da kendinden söz ettiren bu akım (biçimcilik), 1915–1930 yılları arasında Moskova’da ve Petersburg’da etkinlik gösteren bir araştırmacılar topluluğunun ürünüydü. Gerçekten de 1915’te Moskova’da kurulan Dilbilim Çevresi ile 1916’da Petersburg’da (Petrograd) kurulan Opoyaz’ın (Şiir Dilini İnceleme Derneği) birlikte sürdürdükleri çalışmalar, bir süre sonra, karşı görüşü benimseyenler ve “kara çalmak” isteyenler tarafından biçimcilik olarak adlandırıldı. Bu adlandırma, eleştirel bir bakış açısıyla oluşturulmuş olmasına karşın, söz konusu araştırmacıların çalışmalarını belirten bir terim durumuna geldi.

Rus biçimcileri yazını bir inceleme konusu olarak ele almak ve bu konuyu bilimsel ilkeler bütünüyle değerlendirmek istiyorlardı. Onlar için, yazını inceleyecek olan bilim ya da yöntem özerk olmalıydı. Yazını, felsefeyle, dinbilimle, estetikle ve toplumsal etkenlerle açıklamak yerine doğrudan bu alana yönelik olarak düzenlenmiş bilimsel nitelikli ilkelerle ele almanın yararına ve gereğine inanıyorlardı. Onlara göre, hem yazın özerkti, hem de yazın bilimi. Ama yazın biliminin asıl konusu yazın değil, yazınsallık olgusuydu. Bu yaklaşım da Rus biçimcilerinin yazın metinlerini, yazarların yaşamöyküleriyle, toplumsal ve ruhsal nedenlerle değil, kendi içyapılarındaki ilişkilerle, oluşum teknikleriyle ele alıp açıklamaya çalıştıklarını gösteriyordu.”²⁴

Osip Brik, Boris Eyhenbaum, Boris Tomaşevski, Viktor Şklovski ve Vladimir Propp gibi Rus biçimcilerinin öncülük ettiği yapısalcı yöntem, Avrupalı eleştirmenler tarafından da takip edilmiştir. Biçimciler, uğraşlarının merkezine yapıtı yerleştirmişlerdir. Rus eleştiri anlayışını belirleyen ruh bilimsel, felsefi ya da toplumbilimsel yaklaşımı yadsıyan biçimciler, bu yönleriyle kendilerinden önce gelen eleştirmenlerden ayrılırlar. Onlara göre yapıt, yazarın yaşam öyküsünden ve dönemin toplumsal yaşamının çözümlenmesinden yola çıkılarak açıklanamaz.²⁵

Rusya’da ortaya çıkan biçimcilik Çekoslovakya’nın Prag kentinde Prag Okulu diye adlandırılan kuramcılarının oluşturduğu yönelimle belirginlik kazanır. Rus biçimcilerinden etkilenen Prag Okulu eleştirmenleri, hem yazınsal hem de görsel sanatlarda yapısalcı bir edebiyat kuramının oluşumuna katkı sağlarlar.

²⁴ Mehmet Rifat, Yaklaşımlarıyla Eleştiri Kuramcıları, Sel Yay., II. Baskı, İstanbul, 2008, s. 74

²⁵ Tzvetan Todorov, Yazın Kuramı, (Çev. Mehmet-Sema Rifat), Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul, 2005, s. 18-19

Rus biçimcilerinden olan Roman Jakobson, Rus biçimciliğiyle yapısalcılık arasında köprü kuran kişidir. 1920’de Prag’a yerleşen Jakobson, orada biçimcilikten yapısalcılığa geçmiştir.²⁶

Edebî yapısalcılık 1960’larda modern yapısal dilbilimin kurucusu Ferdinand de Saussure’ün yöntem ve görüşlerini edebiyata uygulama girişimi olarak gelişir. Saussure, dili art zamanlı olarak değil, eş zamanlı bir sistem olarak incelenmesi gereken bir göstergeler sistemi olarak görür.²⁷ Saussure’le birlikte Piaget, Greimas, Genette gibi eleştirmenler yapısalcı eleştiri yönteminin gelişimine katkı sağlarlar. Metnin kendi içerisinde bir göstergeler dizgesi olduğunu savunan bu yapısalcılar, kaynağını sadece metnin kendisinden alan bir eleştiri yöntemini sistemleştirmiş olurlar.

“Dilbilimin odak kavramı olarak ortaya çıkan yapısalcılığın kökeni, dillerin incelenmesine dayanır. Dilbilim, eğitim, ruhbilim, yazınbilim, müzik, resim, tiyatro gibi alanlarda öne çıkan yapısalcılık, bir okuma, çözümleme ve değerlendirme yaklaşımıdır. XX. yüzyılın başlarında dilbilimci Ferdinand Saussure’ün dil olgusuna ilişkin olarak kullandığı “dizge” sözcüğü yerine sonraki araştırmacılar tarafından getirilen “yapı” sözcüğü yapısalcılar arasında temel kavram olarak benimsenmiştir. Saussure’ün dayanışık bütünden yola çıkılarak dili oluşturan öğelerin çözümlenmesi yoluyla yapı elde edilebilir, dili oluşturan unsurlar tek başlarına bir değer ifade etmezler ya da başka bir deyişle yapıdan yoksundurlar ve bunlar ancak bir araya geldiklerinde yapıyı oluşturabilirler görüşünden hareketle yapısalcılar, yapısalcı çözümleme yöntemini başka alanlarda da uygulama olanağı bulmuşlardır. Özellikle Saussure’ün satranç taşı örnekleme, bu görüşünü daha iyi açıklar. Ona göre, tek başına hiçbir anlam ifade etmeyen satranç taşı, ancak oyunun kuralları ve diğer taşlarla ilişkisi içinde değer kazanır. 1928’de aralarında Roman Jakobson’un da bulunduğu dilbilimcilerden oluşan Prag Okulu’nda yapısalcılık kurumlaştırılmıştır. 1950’lerin sonlarında antropolog Claude Levi-Strauss, tüm insan deneyim ve eylemi insandaki temel düşünce yapısından kaynaklanır ve bu yapıyla sınırlıdır görüşünden hareketle yapısalcılığı, insan beynindeki karmaşık şifreleri çözmesi için kullanmasıyla yapısalcılık gündeme oturur. Yapısalcı deyiş incelemesi, yapısalcı sanat, yapısalcı kuram ve yapısalcı eleştiri olarak dört şekilde ele alınan yazın alanındaki yapısalcı çalışmalar 60’lı yıllarda ivme kazanır.

²⁶ Ayşegül Yüksel, Yapısalcılık ve Bir Uygulama M. Cevdet Anday Tiyatrosu, Gündoğan Yay., Ankara, II. Baskı, 1995, s. 38

²⁷ Eagleton, Edebiyat Kuramı Giriş, s. 125-126

60'ların sonuna doğru yapısalcılık sonrası (post-structuralism) dönemine geçişte düşünür ve tarihçi Michel Foucault, Marksist düşünür Louis Althusser, psikanalist Jacques Lacan ve eleştirmen Roland Barthes gibi araştırmacıları görürüz. Edebiyat yapısalcılığının merkezi olan Fransa'da 1966 yılında A. J. Greimas tarafından yayımlanan "Yapısal Anlambilimi" adlı makale kuram çevresinde etkili olur. Kavram ya da tekilin tek başına anlam için yeterli iletiyi vermeyeceği ve anlam için en az iki şey arasında ilişki kurulması gerektiğine değinilen makalede büyüklük kavramı örnek gösterilir. Vladimir Propp, Rus halk masallarını inceleyerek masallarda yer alan kişilerin görevsel özelliklerinin sınırlı ve değişmez olduğunu saptar. Barthes ve Todorov da anlatı birimlerine ilişkin yapısalcı analizler yapmışlardır. Todorov, içinden sayısız hikâyelerin çıkarılabileceği bir model kurgulamak ister. Ona göre bu çalışma olayların ve kişilerin mantığı üzerine yoğunlaşarak yapılmalıdır. Kristeva ise tranformasyoncu analizini Marks'a dayandırır. Ona göre edebi metne yaklaşım onları üretmek için olmalıdır.²⁸ Kısaca belirtmek gerekirse, yapısalcılık bir öğreti değil, yöntemdir ve öğretisel sonuçları vardır. Bir yöntem olduğu için uygulanabilirliği kısıtlı olan yapısalcılık, verimliliğinden dolayı başka yöntemlerle birleştirilmiş, bu yöntemlerin geçerliliğini savunmuştur. Genetik veya işlevsel çalışmalara güçlü çözümlemeci bulgular vererek destek olmuş, yöntemsel niteliğe belirli bir açıklık getirmiştir.²⁹

Tahsin Yücel, Saussure'den Greimas'a kadar bütün yapısalcıların yönelimlerini altı maddede özetler:

- "1. Ele alınan nesnenin 'kendi başına ve kendi kendisi için' incelenmesi.*
- 2. Nesnenin kendi öğeleri arasındaki bağıntılardan oluşan bir 'dizge' olarak ele alınması.*
- 3. Söz konusu dizge içinde her zaman işlevi göz önünde bulundurma ve her olguyu bağlı olduğu dizgeye dayandırma zorunluluğunun sonucu olarak, nesnenin artsüremlilik içinde değil, eşsüremlilik içinde değerlendirilmesi.*
- 4. Bunun sonucu olarak, köken, gelişim, etkileşim, vb. türünden artsüremsel sorunlara ancak nesnenin elden geldiğince eksiksiz bir çözümlemesi yapıldıktan sonra ve bunların da dizgesel olarak ele alınmalarını sağlayacak yöntemler geliştirilebildiği ölçüde yer verilmesi.*

²⁸ Yüksel, Yapısalcılık ve Bir Uygulama M. Cevdet Anday Tiyatrosu, s. 11-63

²⁹ Jean Piaget, Yapısalcılık, (Çev. Ayşe Şirin Okyayuz Yener), Doruk Yay., Ankara, 1999, s. 129

5. Nesnenin 'kendi başına ve kendi kendisi için' incelenmesinin sonucu olarak, 'doğaötesel' değil, 'özdekçi' bir tutum izlenmesi.

6. Bu yaklaşımın felsefel, siyasal ya da sanatsal bir öğreti değil, tutarlı bir çözümleme yöntemi olmaya yönelmesi, dolayısıyla düşünsel yaklaşımla fazla bir ilgisi bulunmaması. ”³⁰

Oluşumsal yapısalcı eleştiri yöntemi bir yönüyle de Marksist eleştiri yönteminden beslenir. Marksist eleştiri de sosyolojik eleştiri gibi edebiyat ürününün oluşumundaki toplumsal sebepleri irdeler. Sosyolojik eleştiri, çok yönlü sebepler üzerine odaklanırken Marksist eleştiri tarihi materyalist diyalektiği eksene alarak edebiyat ürünlerinin oluşumunu açıklamaya çalışır.

Marksist öğretinin temeli Hegelci felsefeye dayanır. Marksist eleştiri gibi diğer edebiyat ve sanat eleştirisindeki yöntemler kaynağını Hegelci ve Kantçı olmak üzere iki felsefi yönelimden alırlar. “Hegel’in Kant eleştirisi ve Kantçılar ile Hegelciler arasında süregelen çelişkilerin modern edebiyat teorilerinin gelişiminde önemli bir yeri vardır. Çünkü günümüzde sanatın ve edebiyatın kavramsallaştırılması üzerine yapılan tartışmaların hemen tamamı, söz konusu eleştiri ve çelişkiler etrafında döner ve bu teorik zemin aynı zamanda mevcut edebiyat teorilerinin merkezi problemini oluşturur.”³¹

Hegelci bir yönelim olan Marksizm, ana düşüncesini Hegel’in ortaya koyduğu “köle-efendi” diyalektiğinden alır. Hegel’e göre insanlar arası ilişki tarih boyunca köle ve efendi ikilemi üzerine kurulmuştur. Hegel’in kurduğu köle-efendi diyalektiğini insan doğa ilişkisinin tarihi ve köleyle efendinin birbirlerini karşılıklı olarak etkilemeleri oluşturur.³²

Marksist eleştiri, kökeninde ‘iş’in yattığını, ilkel toplumların yaşamak için giriştikleri faaliyetlerden doğduğunu; romanın orta sınıfın güç kazanması sonucu ortaya çıktığını; ‘sanat için sanat’ öğretisinin kapitalist düzende sanatçının toplumdan koparak kendini yabancı görmesiyle başladığını ve burjuva sınıfına karşı bu tutumun “her şeyin satın alınabilir bir meta haline geldiği bu dünyada sanatçının meta üretmeme kararından” doğduğunu gösterir. Bu eleştiri, sanatın, sanat türlerinin, akımlarının,

³⁰ Tahsin Yücel, Yapısalcılık, Can Yay., İstanbul, 2005, s. 16

³¹ Peter V. Zima, Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi, (Çev. Mustafa Özsan), Hece Yay., Ankara, 2004, s. 22

³² Bk. Tülin Bumin, Hegel Bilinç Problemi Köle Efendi Diyalektiği Praksis Felsefesi, Yapı Kredi Yay., III. Baskı, İstanbul, 2005, s. 35-39

üsluplarının, ekonomik altyapı ve sınıf çatışmalarıyla ilişkilerini belirterek bunların nedenlerini ortaya koyar.³³

Marksist eleştiriye göre edebiyat eseri bir üretim ürünüdür. Toplumsal üretim faaliyetlerinin belirleyici olduğu edebiyat, alt yapı ve üst yapı olarak adlandırılan, toplum hayatını belirleyen iki temel yapıya dayanır.

*“Tarihin gelişimi, Marxizme göre, üretim güçleri ile üretim ilişkileri arasındaki çelişkiden oluşur. Maddesel-ekonomik temeli oluşturan üretim güçleri sürekli olarak değişir (thesis). Buna karşılık, üretim araçlarının mülkiyeti, ideolojik üstyapı bu değişmeye karşı direnir (antithesis). Sonunda üstyapıyı devrim ile değiştirerek maddesel altyapıya uygun bir ideolojik üstyapı kurulur (synthesis). Sanat alanında da aynı diyalektik’i bulmak istiyor Marxist teori. Bir yanda sürekli olarak değişen, insansal-toplumsal olaylardan oluşan bir öz-içerik varlığı var: Sanatın altyapısı (thesis). Bir de bütün bu değişmelere karşı direnen genel bir biçim ve üslup var (antithesis). Bu çelişkiden ise, ancak, öz’e uygun bir biçim yaratmakla kurtulur sanat (synthesis). Bütün sanat tarihinin gidişi de, Marxist anlayışa göre, diyalektik bir gidiş olacaktır.”*³⁴

Temeli Aristoteles’le atılan sanat ve gerçeklik ilişkisi, farklı platformlarda tartışılmaya devam edilmiştir. Marks ve Engels’in ortaya çıkardığı edebiyat sosyolojisinin temel kabullerinden olan edebiyatın gerçekliği yansıttığı görüşü; Plehanov, Lukacs, Goldmann gibi Marksist eleştirmenler tarafından Marksist bir dünya görüşü çerçevesinde sistematize edilmiştir. Bu bağlamda, Marksist eleştiri yöntemi ile Mimesis kavramı arasında kuramsal bir bağ kurulmuştur.

“Marksizm, Aristoteles’in “yansıtma” teorisini genel çizgileriyle kabul eder. Artık tarih, bireysel ve rastlansal bir olaylar dizisi değil, hayatın belirleyici yasalarını içinde taşıyan bir zorunluluklar zinciridir. Tarih bilimi Aristoteles’in deyimiyle “olmuş olan”ı anlatırken, aynı zamanda bu yasaları, zorunlulukları anlatmaktadır. Ama, tarih bilimi, bu bilgiyi soyut bir düzeyde verir bize. Somut insanlar düzeyinde tarihin nasıl yaşandığı konusunda bilgi veremez; bu görev sanata ve edebiyata düşer. Böylece edebiyatın tipleri, “somut evrensel”leri bireysel düzeyde Aristoteles’in deyimiyle “olabilecek olanı” gösterirken, daha genel bir planda da “zorunlu olan”ın bir parçasıdır. Aristoteles de sanatın, hayatın genel özünü yansıttığını istiyordu; ancak onun bundan

³³ Moran, Edebiyat Kuramları ve Eleştiri, s. 87

³⁴ İsmail Tunalı, Estetik, Remzi Kitabevi, IX. Baskı, İstanbul, 2005, s.83

anladığı Marksist teorinin tarihilik ilkesi değil, daha zaman-dışı bir evrensel düzen, ebedi yasalar vb. idi. Bu nedenle, örneğin Oidipus gibi bir tip, Aristoteles açısından yeterince temsiliydi. Herhangi bir somut birey olmasa da, böylece sahici bireylerden daha sahici olabiliyordu, çünkü evrenin düzenini kendi kişiliğinde yansıtabiliyordu. Coğu Marksist estetikçinin “tip”ten bekledikleri de bundan farklı bir şey değildir.”³⁵

Estetik, edebiyat, felsefe, politika ve sosyoloji üzerine çalışmalar yapmış olan ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Marksizm’e yönelen George Lukacs (1885–1971), 1917’den hemen sonraki dönemin en önemli Marksist teorisyenlerinden birisidir. Hegel’ci sanat anlayışını takip eden Lukacs, sanat eserine toplumcu bir bakış açısıyla yaklaşır. Belinski, Çernişevski ve Dobrolyubov’dan etkilenecek sanatta gerçeklik üzerine kuramsal yaklaşımlarda bulunan Macar eleştirmen, Marksist eleştiri anlayışında özgün bir yer edinir, kendisinden sonra gelen birçok bilim adamı, düşünür ve eleştirmene esin kaynağı olur. Birinci Dünya Savaşı’ndan önceki yazılarına Rickert, Simmel, Weber ve Dilthey’in çalışmalarının etkisiyle oluşan güçlü bir anti-pozitivist yaklaşım damgasını vurmuştur.

Lukacs, 1915’te Karl Mannheim, Arnold Hauser, Bela Bartok, Zoltan Kodaly ve Michael Polanyi’nin içinde bulunduğu, hepsi de demokrasi ve kültürün sorunlarıyla ilgilenen bir Macar entelektüeller çevresine girer. Lukacs, 1918’deki kuruluşundan kısa bir süre sonra Macar Komünist Partisi’ne katılarak, Marksizm ve modern burjuva düşüncesi sorunuyla ilgili bir dizi deneme yazmaya başlar. 1923’te *Tarih ve Sınıf Bilinci*’ni yayınlar. Üçüncü Enternasyonal tarafından Marksist-olmayan ve sapkın bir içerik taşıdığı gerekçesiyle yasaklanmasıyla dikkati çeken, fakat Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre, Herbert Marcuse ve Lucien Goldmann gibi çok çeşitli düşünürleri derinden etkilemiş olan bu kitabın alt başlığı da “Marksist Diyalektik İncelemeleri”dir. *Tarih ve Sınıf Bilinci*, İkinci Enternasyonal Marksizmi’ne egemen olan evrimci pozitivist hedef alır ve özellikle Engels’in Marksizme katkılarını eleştirir: Lukacs’a göre, Engels, Marksizmi diyalektik bir toplum teorisi olmaktan çıkarıp, bilincin dışsal güçlerin pasif ürünü, nesnel koşulların bir yansıması durumuna indirgendiği, mekanik bir teori haline getirmiştir.³⁶

Yalnız Antikite’de değil, zamanımızda da görülen yansıtma (mimesis) teorisinin günümüzdeki en ünlü temsilcilerinden biri, Aristoteles’in ortaya

³⁵ Belge, Marksist Estetik, s. 214-215

³⁶ Alan Swingewood, Sosyolojik Eleştirinin Kısa Tarihi, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 1998, s. 239

koyduğu temel düşünceden hareket eden Georg Lukacs'dır. Lukacs'a göre, *“Yansıtma (mimesis) her bilginin temelini oluşturur. İster doğa isterse toplumsal gerçeklik olsun, gerçekliğin her doğru bilgisinin temelinde, dış dünyanın objektivliğinin, yani, onun varlığının insan bilincinden bağımsızlığının onaylanması bulunur.”* Dış dünya vardır, onu algılayan bilinçten bağımsız olarak vardır. Bilgi olayında, bir yanda nesneler dünyası bulunur, öbür yanda da onu algılayan bilinç bulunur. Ama, sorun burada ortaya çıkar: Bilinç kendisinden bağımsız olan bu dış dünyayı, nesneler dünyasını nasıl kavrar? Bu, ancak yansıtma (mimesis) etkinliği ile gerçekleşir. *“Dış dünyanın kavranması, bilinçten bağımsız olarak var olan dünyanın insan bilinciyle yansıtılmasından başka bir şey değildir.”* Bilgide ortaya çıkan bu yansıtma etkinliği, insan için en temel bir etkinlik olup, bilgi olayının ortaya çıktığı her yerde, örneğin gündelik yaşamda, bilimde ve sanatta gerçekleşir. Ancak, Lukacs'a göre, tüm bu farklı yansıtmalarda yansıyan aynı gerçekliktir. *“Yansıtmayı gündelik yaşamda, bilimde ve sanatta farklılıkları yönünden incelemek istersek, daima şunu açık olarak bilmemiz gerekir: Bu üç yansıtma biçimi de aynı gerçekliği yansıtır.”* Bu gerçeklik, her şeyden önce günlük yaşam gerçeğidir.³⁷

Oluşumsal yapısalcı yöntemin kurucusu Lucien Goldmann'ı büyük ölçüde etkileyen, George Lukacs, anlatı kişilerinden yola çıkarak XIX. yüzyıl Avrupa romanını üçlü bir sınıflandırmaya tabi tutar. *The Teory of Novel* (Roman Kuramı) adlı eserinde Lukacs, Goldmann'ın da çıkış noktası olarak ele aldığı, roman tipolojisini şöyle oluşturur:

a) *“Soyut idealizm” romanı; kahraman eylemlerde bulunur ve dünyanın karmaşık yapısı karşısında, son derece dar bir bilince sahiptir. (Don Kişot, Kırmızı ve Siyah)*

b) *Psikolojik roman; özel yaşamın analizine ağırlık verilir; kahraman pasiftir ve uzlaşmacı dünyanın kendisine sunduklarından tatmin olabilmesi için geniş bir bilince sahiptir. (Oblomov ve Aşk Eğitimi bu yapıya örnekler)*

c) *Eğitsel roman; kahraman, arayışından vazgeçer ama bu arada ne uzlaşmacı dünyayı kabullenir, ne de değer yargılarını bir kenara bırakır: dolayısıyla roman*

³⁷ Tunali, Estetik, s. 177

kendini sınırlama ile son bulur - bu kendini sınırlama durumunu “erkeksi olgunluk” terimiyle karşılayabiliriz. (Goethe'nin Wilhelm Meister'ı ya da Gottfried Keller'in Der Grüne Heinrich'i).”³⁸

Yapısalcı bir eleştiri anlayışına sahip olan Lukacs'ın estetiği, *Ruh ve Biçimler* ile *Roman Kuramı*'nın dural ve estetik yapısalcılığından *Tarih ve Sınıf Bilinci*'nin oluşumsal ve genelleşmiş yapısalcılığına ulaşmaya kadar sürekli değişim göstermiştir.³⁹

Lukacs'ın takipçilerinden Goldmann da yapısalcılık ile sosyolojik eleştirinin bir kolu olarak değerlendirilen Marksist eleştiriye birleştirerek oluşumsal yapısalcılık adı verilen bir yöntem geliştirir. “*Goldmann'ın diyalektik-dinamik bir yöntem olan roman toplum bilim kuramını bu temel üzerine kurmuştur. Goldmann, metodunda sanat eserinin dayandığı toplumsal ve kültürel öğelerden yararlanarak yapıtı bir bütünlük içinde ele alır. Goldmann'da esas olan eserin kendi içinde anlamlandırılması, yani bir bütün olarak eserin estetik yapısını bozmadan kavranmasını sağlamak, daha sonra toplumsal yapıyla eser arasındaki ilişkiyi ortaya koyarak eserde dışa vurulan dünya görüşüne ulaşmaktır.*”⁴⁰

1913 yılında Bükreş'te doğan Goldmann, Bükreş'te Hukuk eğitimi aldıktan sonra Viyana'da bir yıl Felsefe eğitimi alır, ardından 1934'te Paris'e giderek Paris Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi görür. Sorbonne Üniversitesi'nde de edebiyat eğitimi alır. İki yıl Cenevre'de Jean Piaget'le çalışır. Paris Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi'nde araştırmacı olarak çalışır ve ataşe olarak da bir süre görev yapar. 1956'da Sorbonne Üniversitesi'nde edebiyat doktoru unvanını alır, Fransa'daki eğitimi sırasında Lukacs'ın öğrencisi olma fırsatını da yakalar. 1961'den sonra Brüksel'de toplumbilim çalışmaları yapan Goldmann, Ekim 1970'de Paris'te ölür. Edebiyat sosyolojisi araştırmalarına yeni bir yöntem kazandıran Goldmann, *Racine*, *Gizli Tanrı*, *Roman Sosyolojisi*, *Diyalektik Araştırmalar*, *Kant Felsefesine Giriş* ve *İnsan Bilimleri ve Felsefe* gibi çalışmalara imza atar.

Goldmann, Marks ve Engels'in toplumsal altyapı ve üstyapı ilişkileri bağlamında değerlendirdiği sanat anlayışına paralel bir görüş ortaya koyar. Goldmann, büyük

³⁸ Goldmann, *Roman Sosyolojisi*, s. 20

³⁹ Lucien Goldmann, “Genç Lukacs'ın Estetiği”, (Çev. Mehmet Sert), Yarın, Mayıs 1982, s. 20

⁴⁰ Sedat Adıgüzel, Elçin Efendiyev'in Romanları Üzerine Bir Çalışma -Oluşumsal Yapısalcı İnceleme-, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001, s. 17

edebiyatın bir toplumsal grubu temsil ettiğini söyler. Düşünceler, toplumsal koşullardan doğar ve bu düşünceler toplumsal gruplar tarafından şekillendirilen ortak üretimlerdir. Marx ve Mannheim'ın iyi bir öğrencisi olduğunu gösteren Goldmann'a göre, düşünceler, belirli tarihsel koşullar altında bir araya gelerek, belirli bir "dünya görüşü" ya da "dünya tasarımı"na dönüşürler; bu dönüşüm bir grubun diğer toplumsal kesimlerle kavgası ya da zıtlaşması durumunda kendi kimliğini tanımlamaya zorlandığında ortaya çıkar. Goldmann bu tür grupların hemen her zaman toplumsal sınıflar olma yoluna girdiklerini iddia eder.⁴¹

Goldmann, Weber'in sosyolojik tespitlerine bazı itirazlarda bulunur. Weber'in "temel olmayan"dan veya "gözden uzak tutulabilir olan"dan söz etmesine karşılık Goldmann'a göre, sınıfsal düzeyde ele alınan yaklaşımda o sınıfın çıkarlarına ters düşen gerçeklik öğelerinin olduğu da dikkatlerden uzak tutulmamalıdır. Goldmann, değerlerin tüm bir kültürün veya tüm toplumun değerleri olmadığını, bir toplumda çeşitli sınıflara bağlı çeşitli değerlerin bulunduğunu vurgular.⁴²

Bir edebiyat sosyoloğu olarak Goldmann, oluşumsal yapısalcılık yöntemini kendisinden önce edebiyat sosyolojisi alanında oldukça yol almış Lukacs'a, Piaget'den aldığı düşüncelere ve Karl Marks ile Emmanuel Kant'dan yaptığı okumalara borçludur. Bu yöntemin özellikle dünya ve insanlık için belirli iddiaları, düşünceleri, topluma yönelik değişim planlarını içeren yüksek edebî değere sahip eserlere son derece uygulanabilir olduğunu göstermek için diyalektik yöntemini XVII. yüzyılın düşünsel yapıtlarına uygulamayı tercih eder.⁴³

Edebiyat Sosyolojisi, yazar, yapıt, toplum, basın, yayın, dağıtım ve okur ilişkileri bağlamında ele alan bir bilim dalıdır. Sosyolojik eleştiri ise edebiyatın toplum içinde yaratıldığı, eserin toplumun ifadesi olduğu görüşüyle yazar-toplum-eser arasındaki karşılıklı ilişkiyi araştıran eleştirel bakıştır. *"Bu doğrultuda Lucien Goldmann'ın geliştirdiği oluşumsal yapısalcı eleştiri, toplumsal değişme, gelişme ve çelişkilerden"*

⁴¹ Janet Wolff, Sanatın Toplumsal Üretimi, (Çev. Ayşegül Demir), Özne Yay., İstanbul, 2000, s. 59

⁴² Bk. Doğan Özlem, Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji, İnkılap Yay., III. Baskı, İstanbul, 2001, s. 293-294

⁴³ İrfan Atalay, Jean-Paul Sartre'ın Özgürlük Yolları Adlı Yapıtına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007, s. 16

hareketle toplumsal bir grubun “dünya görüşü”nü ortaya koyan, açıklayan, toplumsal simgeleri çözümleyen diyalektik-dinamik bir yöntemdir.”⁴⁴

Edebi bir eserde hem kavramsal bir sistemin iç bağlantısı, hem de bir canlı varlıklar sisteminin iç bağlantısı vardır; bu bağlantı bunların bir takım bütünler oluşturduğunu gösterir; bu bütünlerin parçaları, birbirlerine göre, birbirlerinin yardımıyla, özellikle temel özleri yardımıyla anlaşılıp kavranabilirler.⁴⁵ Bu bağlamda Goldmann’ın geliştirdiği eleştiri yöntemi metnin iç ve dış bağlantılarını ortaya koyarak bütünselliği hedef alır.

Goldmann, Lukacs’ın oluşturduğu tipolojiden yola çıkarak, onun oldukça soyut ve biçimsel düzeyde temellendirdiği roman kuramını toplumsal bağlama oturtmayı dener. *“Bunun için de, roman kahramanı ile dış dünya arasında var olan karşıtlığı, bir başka deyişle Lukacs’ın “problematik” kahraman kavramını, kapitalist toplumun yapısıyla açıklamaya kalkışır. Söz konusu karşıtlık, burjuva sınıfının yönetiminde gerçeklik kazanan “birey”in toplumla çatışmasından kaynaklanmaktadır. Erkin kapitalizm bir yandan “birey”i ortaya çıkarmış, öte yandan da pazar için ürettiği metallerin kullanım değerini değil değişim değerini egemen kılarak insan ilişkilerini meta ilişkilerine dönüştürmüştür.”⁴⁶*

Lucien Goldmann’ın oluşumsal yapısalılık adı verilen yazın toplumbilimi yöntemi anlama ve açıklama düzeylerini ele alan bir inceleme yöntemidir. *“Yöntem, “Yapıtın birey değil toplumun bir ifadesi” olduğu savından ve “bu yapıt hangi insan grubu ile ilişkili olarak anlaşılabilir?” sorunundan hareketle, yapıtı iki aşamada ele alır. Anlama aşamasında; yapıtın özünü ve iç tutarlılığını bulmak, açıklama aşamasında ise; yapıtı aşan ve çevreleyen toplumsal, siyasal, ekonomik dışsal bağlanımlarıyla beliren bütüncül bir dünya görüşünü ortaya çıkarmak ve iç tutarlılığının nasıl oluştuğunu göstermek amaçlanır.”⁴⁷*

“Bir sanat yapıtının çözümlenmesinde önemli bir aşama olan toplumsal yapının çözümlenmesi, toplumun en üst bilinci olarak tanımlanan dünya görüşü, toplumsal

⁴⁴ Sevim Akten, “Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilim”, Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, (4-5 Haziran 1999), Gaziantep, 1999, s. 162

⁴⁵ Lucien Goldmann, “Yazınsal Yaratmada Bireyin İşlevini Nasıl Anlamalı?”, (Çev. Tahsin Saraç), Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı II, Mart 1971, s. 532

⁴⁶ Nedim Gürsel, Başkaldıran Edebiyat, Doğan Kitap, II. Baskı, İstanbul, 2007, s. 30

⁴⁷ Ali Tilbe, “Albert Camus’nün Veba (La Peste) Adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama”, Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, (4-5 Haziran 1999), Gaziantep, 1999, s. 105

gelişim ve değişimi ortaya koyan toplumsal yapının üretim ilişkilerini siyasi ve manevi yaşamın gelişimini ortaya koyan toplum bilinçlenme düzeyinin en üst seviyesidir. Her sanat eseri bir dünya görüşünün toplumsal bilinçlenme yönünden savunucusudur."⁴⁸

Goldmann'a göre her düşünce toplumbilimi toplumsal yaşamın edebi yaratı üzerinde etkisi olduğunu kabul eder. Diyalektik maddeciliğin temel postulatlarından birisidir bu. Ayrıca iktisadi etkenlerin ve toplumsal sınıflar arasındaki ilişkilerin önemi üzerinde özellikle durduğunu da söylemek gerekir... Edebi yaratının incelenmesinde tarihi maddecilik için temel öge şu olguya dayanmaktadır: edebiyat ve felsefe değişik düzeylerde bir dünya görüşünün anlatımlarıdır, dünya görüşleri de kişisel değil, toplumsal olgulardır.⁴⁹

*"Oluşumcu-yapısalcılık, tüm insani davranışların, belli bir duruma anlamlı bir cevap verme ve bu sayede eylemin öznesi ile öznenin içinde bulunduğu çevre arasında bir denge kurma denemesi olduğu tezinden yola çıkmaktadır. Bu dengeleme eğilimi; nesnenin zihinsel yapısı ile dış dünya arasındaki az ya da çok tatmin edici dengenin, insanların davranışlarının dünyayı değiştirdiği ve bu değişimin, eski dengeyi yetersiz kılarak, yeni bir dengenin yaratılması -tabii ki sırası geldiğinde o da aşılacak durumunda olan- eğilimini doğurmasından dolayı daima değişken ve geçici bir karaktere sahiptir."*⁵⁰

Geçmiş dönemden günümüze ulaşan edebiyat ürünleri içinde anlamını bulduğu toplumun ve o zaman diliminin anlaşılmasının yolunu açarak araştırmacı/eleştirmene ve okura önemli bilgiler verir. Bu durumda, eserin içkin niteliği büyük önem taşır. Edebi eserler, hem bireysel, hem de toplumsal tutumlar olarak değerlendirilebilir. Bir yandan toplumsal sınıfın eğilim ve isteklerini açık-seçik bir şekilde en yüksek düzeyde yansıttıkları için toplumsal, bireysel bir bilinç, toplumsal gerçekliği en çarpıcı biçimde ortaya koyduğu için de en üst düzeyde bireyseldirler. Burada bireyin toplumu oluşturan temel öge olduğunun da göz önünde bulundurulması gerekir.⁵¹

Oluşumsal yapısalcı yöntemle edebiyat eserini incelemeyi öneren Goldmann, iki temel soruna dikkat çeker:

⁴⁸ Adıgüzel, Elçin Efendiyev'in Romanları Üzerine Bir Çalışma -Oluşumsal Yapısalcı İnceleme-, s. 15

⁴⁹ Lucien Goldmann, Diyalektik Araştırmalar, (Çev. Avşar Timuçin-Mehmet Sert), Toplumsal Dönüşüm Yay., II. Baskı, İstanbul, 1998, s. 54-56

⁵⁰ Goldmann, Roman Sosyolojisi, s. 73

⁵¹ Ali Tilbe, "Sartre'in Bekleyiş Adlı Romanına Goldman'cı Bir Yazın Toplumbilimsel Yaklaşım", Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri, (Editör: Köksal Alver), Hece Yay., Ankara, 2004, s. 98

“a) Edebi eserlerin, anlama ve açıklama, bir başka deyişle birey ve grup öğeleri üretebilen iki gerçek ve bütünleyici totalite içine yerleştirilmesi ve

b) Bunun sonucunda, kültürel yaratının, insanların yaşamındaki işlevi.”⁵²

Goldmann, oluşumsal yapısalcı yöntemle bir eseri incelerken birbiriyle bağlantılı iki temel süreci esas alır. Anlama ve açıklama aşaması dediği iki düzeyle yapıtı çözümler. Yapısalcı bir incelemenin esas alındığı anlama aşamasıyla eserin içsel yapısı ortaya konulur. Böylece eserin ‘derin anlamı’na ulaşmaya çalışılır. Açıklama aşamasıyla da eserin toplumla, ait olduğu toplumsal sınıfla, yazarının dünya görüşüyle ilişkileri incelenerek metnin dışsal yapısı tahlil edilir.

Goldmann’a göre, *“oluşumcu-yapısalcı araştırma, yapıları ve izafi bütünlükleri oluşturan ampirik verileri sınırlandırarak gelişim kaydetmektedir. Bu yöntem, diğerlerine göre, öncelikle birleştirici bir şekilde insan eylemleri bütününe ele alması ve bununla birlikte, aynı zamanda hem anlaşılır hem de açıklayıcı olması yönünden iki kat avantajlıdır; çünkü anlamlı bir yapının aydınlığa çıkartılması, bir anlama sürecidir oysaki bu yapının, daha geniş bir yapıyla bütünleştirilmesi bir açıklama sürecidir... Açıklama ve anlama birbirinden ayrı iki zihinsel süreç değildir; iki farklı aynaya yansıyan tek bir süreçtir.”⁵³*

Gürsel Aytaç, oluşumsal yapısalcı eleştiri yönteminin yapısal ve sosyolojik eleştiri anlayışına dikkat çeker. Goldmann’ın hem yapısalcı eleştiri anlayışına hem de Marksist eleştiri anlayışına katkı sağladığını vurgulayan Aytaç’a göre bu yöntem, Marksist çözümlemelerin tek yanlı bakış açısını kırmış ve bütüncül bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Aytaç’a göre, *“Goldmann’ın ‘yapı’ kavramı, bir bakıma, yapısalcı analizden paradigmatik ve transformatik analiz anlaşılıyorsa, yapısalcı sayılmaz. Onun ‘yapı’ kavramı şöyle özetlenebilir:*

1. Yapı, değişen bir yapılaşma sürecini belirtir, bu süreç kısa zaman için bir yapı halinde somutlaşır.

2. Tespit edilen yapı iyiden iyiye deneysel olarak gösterilip kanıtlanabilir.

3. Bu yapı bilinçsizce değildir, olsa olsa ‘bilinçli’ değildir.

⁵² Goldmann, Roman Sosyolojisi, s. 82

⁵³ Goldmann, Roman Sosyolojisi, s. 81-82

Etimoloji kavramıyla da Goldmann örneksemenin bir ilişkisini kasteder. Her şeye rağmen kendi metoduna “genetik-yapısalcı” der. ‘Genetik’, çünkü yapısalcı çözümlemenin tarihsel olmayan özelliğini aşmak ister. ‘Yapısalcı’: Çünkü Goldmann, avama mal olmuş Marksizm anlamında incelemeyi değil, keza bir edebiyat eserinin ihtilalcı özünü toplumsal gerçekliğin ihtilalcı özüne dayandırmayı değil, toplumsal gerçeklikle ‘kurgu’nun ‘yapı’nın uyuşmasını irdelemeyi amaçlar. Onun iki hipotezi vardır:

1. Homoloji: Bir edebi eserin kurgusuyla belli bir sosyal grubun yapısı arasındaki uyum.

2. XX. yy. romanının kurgusuyla 19. Yüzyılın liberal pazar ekonomisi yapısı arasındaki homoloji (uyum) tezi.

Goldmann’ın çalışmaları, gerek yapısalcı gerek Marksist çözümlemelerin tek yanlılığını görüp bunu aşma hedefini taşır. Bu nedenle edebiyat sosyolojisine katkısı Yapısalcılığa olduğundan daha önemlidir.”⁵⁴

Sanat eserini, birey-aşkın öznenin imgesel etkinliği olarak tanımlayan Goldmann, yapıtı oluşturan toplumsal ve ideolojik yapının açıklanmasında neden-sonuç ilişkisine dayanan mekanist bir yaklaşımı benimsememiş, daha geniş yapılar arasında türdeşlikler arayan diyalektik bir yöntem geliştirmiştir.⁵⁵ Bu görüşten hareketle, bireysel bir edimin ürünü olan yazma eylemiyle yazar, aslında bireysellikten sıyrılarak toplumsal bir kimliğe bürünür. Böylece yazar, bireysel isteklerinden dolayı değil, toplumsal isteklerden dolayı yazma eylemine girer ve ortaya koyduğu eser kendisinin değil, toplumun açık bir ifadesi haline gelir.

Oluşumsal yapısalcı yöntem, “yapıtı/metni anlama aşamasında içsel yapısını ortaya koyar, açıklama aşamasında ise yapıtı/metni daha geniş bağlamda işlevsel niteliğiyle içsel yapıyı çevreleyen ve aşan toplumsal, ekonomik, siyasal dışsal bağlanımlarıyla ayrıntılı bir biçimde yorumlar. Yapıtı bu doğrultuda değerlendirirken onu çevreleyen yapılarla arasındaki ortaklıkları da inceleyerek bütünsel ve diyalektik bir sonuca ulaşır. Zaten bu yaklaşımın temelinde Gerard Genette’in yapıtın içsel çözümlemesi vardır; kişi, uzam, zaman ulamlarını çözümleyerek anlamlı yapıların ve dünya görüşünün anlaşılmasını sağlar. Sonra, yazarın içinde yetiştiği toplumun

⁵⁴ Gürsel Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi, Say Yay., İstanbul, 2003, s. 166-167

⁵⁵ Gürsel, Başkaldıran Edebiyat, s. 25

ekonomik, siyasal, kültürel yapısıyla birlikte söz konusu dünya görüşünü bütünsel bir bakışla açıklar.”⁵⁶

Gerek dilsel, gerek tarihsel süreç içinde her metin eşsürekli ve artsürekli sayısız anlamlar yüklenen bir göstergeler dizgesidir ve toplumbilimsel bir çözümleme aracılığıyla metnin içkin ve aşkın çoklu anlamsal bağlanımları saptanabilir. Oluşumsal yapısalcı yöntemdeki bu saptamalar, metnin iç tutarlılığının çözümlendiği anlama aşamasında ve bu tutarlı yapıların metin dışı toplumsal, siyasal ve ekonomik bağlanımlara yerleştirilerek eserde ele alınan döneme ilişkin tutarlı ve bütüncül bir dünya görüşüne ulaşıldığı açıklama aşamasında elde edilir.⁵⁷

Kısaca özetlenecek olursa, edebiyat sosyolojisi incelemelerinde özgün bir yöntem olan oluşumsal yapısalcılıkla metin, birbirini destekleyen iki düzeyde incelenir. Anlama aşaması adı verilen ilk bölümde metin, anlatım teknikleri, anlatı yerlemleri ve siyasal, kültürel, ekonomik ve dinsel düzeylerin oluşturduğu toplumsal yapı ve ilişkiler başlıkları altında tahlil edilir. Açıklama aşaması adı verilen ikinci bölümde ise yazarın yaşamı ve dönemi dikkate alınıp, eserin kaynağı tespit edilerek eserde geçen olayların tarihsel gerçeklerle bağlantıları saptanır. Ayrıca simgesel çözümlemeyle eserde işaret edilen, üzerine soyut ya da somut kavramlar yüklenen simgesel göstergeler ortaya konur. Böylece içsel ve dışsal bağlanımlarıyla edebiyat eserinin tutarlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı tespit edilir.

⁵⁶ Akten, “Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilim”, s. 165

⁵⁷ Servet Tiken, “Fakir Baykurt’un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, S. 1, Erzurum, 2009, s. 45-46

1.2. Oluşumsal Yapısalcı Yöntemin İçeriği

1.2.1. Anlama aşaması (içkin çözümleme)

Metnin içyapısını inceleyen bir çözümleme yöntemidir. Sadece metne yönelik çözümlemelerin yapıldığı anlama aşamasında, metnin anlatım teknikleri, bakış açıları, anlatı yerlemleri, toplumsal yapı ile ilişkileri ele alınarak iç tutarlılığı belirlenmeye çalışılır. Başka bir ifadeyle metnin içeriğinin çözülmesidir.

1.2.1.1. Anlatının bakış açıları

Anlatımı esas alan metinlerde anlatıya yön veren ve eserin tümünü kapsayarak esere perspektif kazandıran, bakış açısidir. Yazar, bakış açısı aracılığıyla anlatıya şekil verecek olan anlatıcıyı belirler. Hasan Boynukara bakış açısının anlatım esasına dayalı eserlerdeki önemini şöyle açıklar: *“Anlatma esasına bağlı edebi eserlerde çok ehemmiyetli olan ve diğer unsurları çevresinde toplayan vaka zincirinin şekli, başlangıç ve bitiş noktası, diğer zincirlerle kesiştiği ve ayrıldığı yerler geniş ölçüde bakış açısına bağlıdır.”*⁵⁸

Bakış açısı, anlatıcının metni aktarırken bulunacağı konumu belirler ve konumu belirlenen anlatıcı, bakış açısının çizdiği sınırlar dâhilinde okuru bilgilendirir. Bu yüzden anlatı için seçilecek bakış açısı anlatının tüm yapısını etkileyecek önemdedir. Romana girecek olayların saptanmasında bakış açısının yazarın en doğal yardımcısı olduğunu söyleyen Ünal Aytür, romanın anlatım dili ve üslubunun tamamen kullanılacak bakış açısına bağlı olduğunu, yazarın, okurun kişilere ve olaylara karşı takınacağı tutuma istediği yönü bakış açısının vereceğini belirtir. Bu bağlamda romanda bakış açısından yararlanan kişi, olayları yansıtan bir aynaya benzer fakat bu ayna önündeki her şeyi olduğu gibi yansıtmaz, kendi yapısının özelliklerine göre değiştirir.⁵⁹

Bu belirleyici özelliğiyle bakış açısı, anlatıyı kontrol etmeye yarayan bir mekanizma görevindedir. Sözlü edebiyatta dinleyenlerin karşısında bulunan anlatıcı, yazılı metinlerde vaka ve şahıs kadrosunu teşkil eden fertleri ve mekâna ait özellikleri ifade etmek için kullanılan, anlatılan ve tasvir edilenlere göre yaratılmış bir araçtır.⁶⁰ Metinde yüklendiği görev bakımından anlatıcı, belirlenen bakış açısı doğrultusunda gördüklerini aktarır. Şerif Aktaş’a göre bakış açısı, anlatma esasına bağlı metinlerde

⁵⁸ Hasan Boynukara, Roman’da Bakış Açısı ve Anlatış, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1997, s. 12

⁵⁹ Ünal Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, AÜDTCF Yay., Ankara, 1977, s. 18

⁶⁰ Boynukara, Roman’da Bakış Açısı ve Anlatış, s. 15

vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime aktarılmakta olduğu sorularına verilen cevaptan başka bir şey değildir.⁶¹

Bu bağlamda, anlatıcı, anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurları gören, idrak eden ve aktaran kişidir, onun sınırlarını yazarın kullandığı bakış açısı belirler.

1.2.1.1.1. Tanrısal bakış açısı

Olayların hâkim bir noktadan gözlemlenerek anlatıldığı bakış açısıdır. Bu bakış açısına hâkim bakış açısı da denir. Her şeyden haberdar olan tanrısal anlatıcı, bu özelliğiyle anlatının merkezindedir. Zaman ve mekânla sınırlı olmayan anlatıcı, nerede aranır orada hazırır.⁶² Destandan romana intikal etmiş bir yöntem olan tanrısal bakış açısı, yazara geniş imkânlar sunar. Tanrısal bakış açısının kendisine sunduğu geniş imkânlar sayesinde yazar, ‘Tanrı gibi’, her şeyi bilir, görür, sezer; geçmişten ve gelecekte haberler verir.⁶³ Bu bakış açısının en belirgin özelliği ise, anlatılan olaya müdahalelerde bulunan ve yorumlar yapan, bilgi aktaran bir anlatıcının var olmasıdır. İlk bakışta yazar gibi görünen bu anlatıcı, bir yazardan beklenilenden bazen daha azını bazen de daha çoğunu bilmekle beraber yazarla ilişkisi olmayan fikirleri de temsil edebilir.⁶⁴ İtibari bir varlık olan anlatıcının, eserde, yazarın dilini kullanarak bulunduğu âleme ait mekânı, şahıs kadrosunu ve hayat tezahürlerini nakletmesi ya da dikkatlere sunması özelliğinden hareketle Şerif Aktaş, hâkim bakış açısına yazar-anlatıcı adının da verilebileceğini söyler.⁶⁵

1.2.1.1.2. Tekil bakış açısı

Anlatıyı roman kahramanlarından birinin anlatmasına tekil bakış açısı denir. Bu şekilde anlatı, kahramanın bilgileriyle sınırlı kalır. Başka bir ifadeyle okur, tanrısal bakış açısındaki gibi her şeyden haberdar edilmez. Şerif Aktaş’ın, “Kahraman anlatıcının bakış açısı” adını verdiği bu anlatım biçiminde anlatıcı, vaka, şahıs kadrosu

⁶¹ Şerif Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, Akçağ Yay., III. Baskı, Ankara, 1998, s. 84

⁶² Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, s. 96

⁶³ Mehmet Tekin, Roman Sanatı I, Ötüken Yay., III. Baskı, İstanbul, 2004, s. 50

⁶⁴ Franz K. Stanzel, Roman Biçimleri, (Çev. Fatih Tepebaşılı), Çizgi Kitabevi, Konya, 1997, s. 19

⁶⁵ Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, s.96

ve mekâna ait bilgileri veren kahramanın müşahade kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır. Başka bir deyişle anlatıcı kahramanlardan birisiyle aynileşir.⁶⁶ Kendi açıklama ve yorumlarını bir kenara bırakarak olayları anlatıdaki bir kişinin gözünden ve zihninden izleyen yazar-anlatıcı, yalnız, bakış açısını benimseyip zihnine girdiği kişi hakkında her şeyi bilen, gören tanrısal bir tutum içindedir. Anlatıdaki diğer kahramanları bakış açısını seçtiği kahramanın gözüyle görür.⁶⁷ Otobiyografik yöntemin hâkim olduğu romanlarda uygulanan bir anlatım biçimi olan tekil bakış açısı, 18. yüzyıldan itibaren giderek rağbet görmüş, “ben anlatım” biçimiyle sunulduğu için doğal ve sıcak, başka bir ifadeyle samimi bir hava taşır. Olayların içinde bulunan ve anlatının diğer figürlerine yakın olan tekil anlatıcı ya da ben anlatıcı, daha inandırıcı ve insancıl olarak algılanır.⁶⁸

1.2.1.1.3. Gözlemci figürün bakış açısı

Anlatıcının vaka içinde yer alan şahıs kadrosunu oluşturan fertleri bir kamera tarafsızlığıyla izlediği, onların geçmişleri ve ruh halleri hakkında bilgi vermeden yaptıklarını gözler önüne serdiği bakış açısıdır. Müşahit bakış açısı olarak da adlandırılan bu yöntemde anlatıcı vaka zincirine vücut veren unsurları belli bir mesafeden tespit ederek bu husustaki müşahedelerini aktarmak durumundadır.⁶⁹ Tanrısal bakış açısının sağladığı sınırsız güce karşın gözlemci anlatıcının bakış açısı sınırlı bir özellik taşır. Kahramanları, zamanı, olay ve mekânı yani sistemin unsurlarını gözlemci figürün bakış açısından sunmak isteyen yazar, onu bilinçli bir şekilde kurmaca yapının içine yerleştirir.⁷⁰

1.2.1.1.4. Çoğul bakış açısı

Bu bakış açısı, geleneksel romanın modern romana geçişinde ortaya çıkmıştır. Destandan günümüze kadar gelen tanrısal bakış açısının sunduğu geniş olanaklardan yararlanan romancıların zamanla bu bakış açısının yapay olduğunu düşünerek yeni teknikler peşine düşmeleri sonucunda çoğul bakış açısı ortaya çıkmıştır. Yeni bir anlatım tekniği bulmak için verilen çabaların son aşaması olarak görülen bu bakış

⁶⁶ Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, s. 100

⁶⁷ Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, s. 66

⁶⁸ Tekin, Roman Sanatı I, s. 53-55

⁶⁹ Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, s. 113

⁷⁰ Tekin, Roman Sanatı I, s. 52

açısında anlatıcının varlığı en aza indirilir.⁷¹ Olaylar okura anlatıdaki kişilerin bilinç süzgecinden geçtiği biçimde aktarılır ve okur, bu değişik kaynaklardan edindiği bilgileri birleştirerek daha ayrıntılı, daha dengeli, gerçeğe daha yakın görüş ve yoruma ulaşabilir.⁷² Anlatıda yansıtıcı bilinç olarak ne kadar kişi kullanılırsa bakış açısı o ölçüde değişir. Okur, olayları yansıtıcı güçlerden birinin bakış açısıyla izledikten sonra başka bir bakış açısına geçer ve bu şekilde anlatıdaki bütün yansıtıcı güçlerin bakış açılarına yönelir.

1.2.1.2. Tasvir (Betimleme)

Anlatı türlerinde anlatı yerlemleri tasvir yöntemiyle gerçekçi bir hale getirilir. Anlatıyı oluşturan zaman-mekân ve kişilerin tasvirleri yapılarak anlatı sağlam bir zemine oturtulur. Bir şeyin gerçekçi bir hale getirilmesi yani başka bir deyişle somutlaştırılması ancak onun belli başlı özelliklerinin anlatılmasıyla olur. Somutlaştırma işlemi, somutlaştırılan şeyin karakteristik çizgilerinin, renginin ve ruhunun canlandırılmasıyla yapılır.⁷³ Bu işlem yapılırken uygulanan yöntem tasvirdir. Mehmet Tekin tasviri şöyle tanımlar:

*“Tasvir, romanın kurmaca dünyasında yer alan kişi, zaman, olay, mekân gibi unsurları, sanatın sağladığı imkânlardan yararlanarak görünür kılmaktır. Romancı bu işlemi gerçekleştirirken, söz konusu unsurların karakteristik yönlerini görmek, bilmek, seçmek zorundadır. Tasvir etmek, bir şeyi ‘olduğu gibi’ anlatmak, çizmek değildir. Esasen bir şeyi ‘olduğu gibi’ anlatmak mümkün olamaz. Romancı, tasviri, tasvir edeceği şeyin karakteristik yönlerini dikkate alarak gerçekleştirir ve çizdiği, anlattığı şeyi ‘gerçekmiş gibi’ hissettirir. En azından bunu başarmak zorundadır. Bu durumda ona düşen görev, iyi bir gözlemci olmak, dikkati elden bırakmamak, ayrıntıları yakalama becerisini gösterebilmektir.”*⁷⁴

Okuru metnin dünyasına çekmek için kişi, zaman, olay ve çevreye dönük tasvirler, Nesnel (objektif=realist) ve Öznel (sübjektif=romantik) olmak üzere iki şekilde yapılır.⁷⁵

⁷¹ Tekin, Roman Sanatı I, s. 56

⁷² Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, s. 113

⁷³ Tekin, Roman Sanatı I, s. 199

⁷⁴ Tekin, Roman Sanatı I, s. 200

⁷⁵ Tekin, Roman Sanatı I, s. 208

1.2.1.3. Mektup tekniği

Bir iletişim aracı olan mektup zamanla romanlarda da kullanılmaya başlanmıştır. Anlatım tekniği olarak roman ve hikâye gibi anlatı türlerine giren mektup, duygu ve düşünceleri aktarması özelliği bakımından önemlidir. Çünkü anlatıda mektup tekniğinin uygulandığı yerlerde yazar bir kenara çekilerek sözü mektubu yazan kahramana bırakır. Mehmet Tekin, mektuplu romanın özellikle XVIII. yüzyıldan itibaren bir hayli ilgi gördüğünü bu tekniğin romana sokulmasıyla roman türünün gizemli bir damarı olarak hemen her romanda varlığını hissettiren ‘romanesk doku’nun daha anlamlı bir boyut kazandığını, okurun romana olan ilgisini daha çok artırdığını ifade eder. Bu şekilde birden fazla karakter devreye girerek farklı bakış açıları ortaya çıkar. Modern romanda yaygın bir şekilde kullanılan çoğul bakış açısı tekniğinin ortaya çıkmasında da mektup tekniğinin romana girmesinin büyük bir payı vardır. Tekniğin romanlarda iki kullanım şekli vardır. Bu kullanımlardan ilki, romanın müstakil ve peş peşe mektuplarla şekillenmesi, ikincisi, tekniğin romanın genelinde ve gerektiğinde kullanılmasıdır.⁷⁶

1.2.1.4. Özetleme tekniği

Masallar ve halk hikâyelerinde yani tahkiyeye dayalı anlatılarda sıklıkla kullanılan özetleme tekniği, tekrara düşmemek ve olay örgüsünden uzaklaşmamak için yeri geldikçe kullanılır. Burada amaç okuru uzun uzadıya anlatımlarla sıkmamak, anlatılmak istenen şeyin özünü genel hatlarıyla vermektir. Bu şekilde anlatı daha derli toplu bir hal alır. Olayların ve düşüncelerin yanı sıra belirli bir süre içinde geçen olaylar da özetlenebilir. Örneğin bir aylık bir süreç, uzun bir şekilde anlatılmak yerine birkaç satırla anlatılabilir. Başka bir ifadeyle özetleme: *“Bir zaman süresi içinde çeşitli yerlerde olan bir seri olayı genel çizgileriyle okuyucuya ileten bir tekniktir ve hikâye anlatmanın tabii şeklidir...”*⁷⁷

XIX. yüzyılda rağbet gören bu teknik, modern romanda fazla kullanılmaz. Tekniğin rağbet gördüğü bu yüzyılda, henüz olgunlaşma sürecini yaşayan okura, anlatının geride kalan olaylarını unutabileceği düşüncesiyle özetleme tekniğinden yararlanılarak hatırlatmalarda bulunuluyordu. Modern romancılar ise anlatının ön plana çıkararak metinle okur arasında yapay bir ortam oluşmasına neden olduğu için özetleme tekniğine fazla başvurmazlar. Günümüzde romanlarda kullanılan bilinç akımı, iç

⁷⁶ Tekin, Roman Sanatı I, s. 225-227

⁷⁷ Philip Stevick, Roman Teorisi, Akçağ Yay., II. Baskı, Ankara, 2004, s. 110

monolog, iç çözümleme, iç diyalog gibi teknikler özetlemenin gördüğü görevi görmektedir.⁷⁸ Çok basit olarak bilgi sağlamaya ve çeşitli durumlar arasında bağ kurmaya, anlatının pek önemli olmayan yerlerini atmaya, geleceği önceden sezmeye ve mümkün olanı hayal etmeye yarayan bu teknikle anlatıcı, kabaca geçmiş hayata dönüşlerde bulunarak anlatmaya çalıştığı kahramanlarla ilgili kendi yorumlarını ve yargılarını ifade edilebilir.⁷⁹

1.2.1.5. Geriye dönüş tekniği

Anlatıdaki olay örgüsü belirli bir zaman aralığında başlar, gelişir ve sona erer. Olay örgüsü, geçmiş, gelecek ve şimdiki zamanda geçer. Her anlatıcı, anlatısını kendi belirlediği bir kronolojiye göre aktarır.

*“Bir anlatıcı, olayları anlatırken bulunduğu yer konusunda bilgi vermeyebilir, ancak anlattığı olaylara göre öykülemesini öncelik/sonralık ilişkisine göre süredizimsel eksene yerleştirmesi gerekir. Bu gereklilik dilin de ayrılmaz bir özelliğidir; ister öyküye katılsın, ister katılmasın her anlatıcı için geçerlidir. Süredizimsel eksen, daha çok, anlatıcı, kahraman ya da tanık olarak öyküde temsil edildiği zaman dikkat çekici olur.”*⁸⁰

Süredizimsel (Kronolojik) sıradan sapmak için, Artsüremsel, Önsüremsel, Eşsüremsel ve Katılımsal öyküleme olmak üzere dört değişik yol izlenebilir.⁸¹

Kronolojik bir şekilde izleyen olay örgüsünde geçmişe ait bilgi vermek amacıyla geriye dönüşlere başvurulur. Bu sapma, artsüremsel öyküleme olarak da adlandırılır. Geriye dönüş tekniğiyle, okurun kafasında kişilere ve geçmişe ait oluşan sorular giderilir. Olay örgüsünün karanlık yerleri aydınlatılır.

Geriye dönüş tekniği üç şekilde uygulanır:

“a. Dar anlamda geriye dönüş

b. Yapıcı geriye dönüş

*c. Çözücü geriye dönüş.”*⁸²

⁷⁸ Tekin, Roman Sanatı I, s. 232

⁷⁹ Hüseyin Gümüş, Roman Dünyası ve İncelemesi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1989, s. 54

⁸⁰ Zeynel Kıran, Ayşe (Eziler) Kıran, Yazınsal Okuma Süreçleri, Seçkin Yay., III. Baskı, Ankara, 2007, s. 221

⁸¹ Bk. Kıran, (Eziler) Kıran, Yazınsal Okuma Süreçleri, s. 221-226

⁸² Gürsel Aytaç, Thomas Mann’ın Der Zauberberg ve Lotte in Weimar Romanlarındaki Edebi Kişiliği, AÜDTCF. Yay., Ankara, 1975, s. 235

Romanın ilerleyen safhalarında uygulanan yapıcı geriye dönüş, okuru aydınlatmak için gerektiğinde başvurulmuş bir tekniktir. İlk başlardan itibaren kahramanla okur arasında bir set oluşturularak kahraman bazı yönleriyle okurdan saklanır. Okurun merakının yoğunlaştığı bir sırada devreye giren yazar, kahramanın geçmişi hakkında parça parça veya blok halinde bilgiler verir. Roman sanatının gelişiminde önemli bir rol oynayan dar anlamda geriye dönüş tekniğinde, kahramanların biyografik yapılarının çözümlenmesi amaçlanır. Olayları veya kişileri tanıtmak için yakın zamana yapılan dönüştür ve kısmen açıklayıcı bir özelliğe sahiptir. Destekleyici özelliğiyle güncel olanla yakın geçmişte kalan arasında bir bağ kurar. Çözücü geriye dönüş tekniği ise genellikle polisiye romanlarda uygulanır. Romanın başında ortaya atılan gizemli bir olay, daha sonra geriye dönülerek çözüme ulaştırılır.⁸³

1.2.1.6. Montaj tekniği

Yazarın sosyal ve kültürel birikimini, oluşturduğu anlatıya yansıtması olarak tanımlayabileceğimiz montaj tekniği, okuru çeşitli konular hakkında bilgilendirmek, anlatıya canlılık ve çok yönlülük kazandırmak için uygulanır. Montaj tekniğinde kullanılan materyaller tarih, felsefe, folklor, sosyoloji, psikoloji, edebiyat gibi bilim dallarına ait olabilir.

Film, şiir, roman ve tiyatro eserlerinde uygulanan montaj, yabancılaştırma sağlamak ya da yeni bir bütünlüğe ulaşmak, sarsmak ve düşündürmek amacıyla, gerçekliğin çeşitli alanlarından alınmış türlü parçaların doğrudan doğruya, biçimci görüşler esasına göre bir araya getirilmesinde kullanılan bir anlatım tekniğidir.⁸⁴

*“Montaj tekniği, bir romancının, genel kültür bağlamında bir değer ifade eden anonim, bireysel ve hatta ilahi nitelikli bir metni, bir söz veya yazıyı, “kalıp halinde” eserinin terkibine belirli bir amaçla katması, kullanması demektir.”*⁸⁵

Bu teknik uygulanırken dikkat edilmesi gerek husus, montajlanan metnin eserin genel yapısıyla bütünleşmesi ve eserin genel dokusunda sırtmamasıdır.⁸⁶

⁸³ Tekin, Roman Sanatı I, s. 235-238

⁸⁴ Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi, s. 356

⁸⁵ Tekin, Roman Sanatı I, s. 243-244

⁸⁶ Tekin, Roman Sanatı I, s. 247

1.2.1.7. Otobiyografik yöntem

Yazarın birinci tekil şahıs anlatıcısıyla kendisini anlattığı yöntemdir. Anlatılanla anlatan aynı kişi olduğu için bakış açısı sınırlıdır.

Otobiyografik yöntemle yaratılan ikili bakış açısının romancıya sağladığı avantajlardan birisinin, kahramanın hem yakından ve içten, hem de uzaktan gösterilebilmesi olduğunu söyleyen Ünal Aytür, anlatıcının olayların geçtiği sırada neler düşündüğü, neler duyduğu ve olup bitenlerden nasıl etkilendiği sorularına, olayları yaşayan kimse olarak, en iyi şekilde cevap vereceğini ifade eder. Olaylardan olgunlaşarak ve yeni bir anlayış kazanarak çıkan anlatıcı, eski günlere döndüğünde o zamanki benliğini nesnel bir şekilde gösterip değerlendirebilir.⁸⁷

“Otobiyografik yöntem, bir anlamda biyografinin ürünüdür. Romancıların, biyografiden, anlatı düzeyinde yararlanmak istemeleri, “otobiyografik” yöntemi gündeme getirmiştir. Otobiyografik yöntem, biyografi eksenli bir sunuş, bir anlatım biçimidir. Bu yöntemde anlatıcı, doğal olarak I. tekil kişidir. Bir diğer deyişle, “anlatan” (anlatıcı) ile “anlatılan” (hikâye edilen) aynı kişidir. Tekniğin esası bu temele dayanmaktadır. Hal böyle olunca, anlatı sisteminde yer alan her şey, bu anlatıcının bakış açısından okuyucuya yansır.”⁸⁸

Bakış açısı daralan anlatıcının manevra yeteneği kısıtlanır, bu durumu Ünal Aytür şöyle anlatır:

“Otobiyografik anlatım yönteminde romanın konusu da anlatıcısı da aynı kişi olduğundan, bakış açısı çok dardır. Yazarın elinde kullanabileceği bilgi kaynağı olarak yalnızca bu kişi vardır; onun görüş ve bilinç alanı dışına çıkamaz. Böyle bir sınırlamayı kendi amaçlarına uygun bulmayan romancılar, türlü yollardan bu çerçevenin dışına çıkabilmenin yollarını aramışlardır. Bunlar arasında en yaygın olarak kullanılanı, olup bitenleri romanın kahramanına değil de onu yakından tanımak fırsatını bulmuş bir kimseye anlattırmaktır. Yaşam öyküsü anlatılan kişi olayların sonunda ölüyorsa, hikâyenin zaten bir başkası tarafından anlatılması zorunludur. Kimi durumlarda ise, olayları yaşayan kişi başından geçenlerin gerçek anlamını sezebilecek yaratılıştaki bir kimse olmayabilir. Bu durumda da, eğer romancı özellikle bu sezgisizliği ve bilinçsizliği

⁸⁷ Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, s. 30

⁸⁸ Tekin, Roman Sanatı I, s. 249

vurgulamak amacını gütmüyorsa, hikâyeyi olup bitenlerin anlamını kavrayabilecek yetenekte bir kimsenin anlatması çok daha uygundur.”⁸⁹

1.2.1.8. Leitmotiv tekniği

Leitmotiv tekniği, duygu ve düşüncelerin uzun cümlelerle ifade edilemediği yerlerde kullanılır ve anlatıya farklı bir boyut kazandırarak yazar tarafından iletilmek istenen mesajın etkili bir şekilde okura aktarılmasına yardımcı olur.

Romanda, kişi ya da kişilere özgü olan, aynı kelime, cümle, jest veya mimiklerin sürekli olarak tekrarlanmasıyla uygulanan leitmotiv, müzik veya opera parçalarında tekrarlanan namlere verilen bir addır ve zamanla romanda da kullanılmaya başlanmıştır.

*“Aslında bir müzik terimidir ve özellikle kişileri, nesneleri karakterize eden, tekrarlanan motif anlamındadır. Edebiyatta sık sık tekrarı bir çeşit karakterize edişe ya da hatırlatmaya yarayan motif, durum, formül ya da nesne demektir ki, aynı zamanda bir kurgu aracı anlamı da taşıyabilir. Mesela nesne sembolliğinde olduğu gibi.”*⁹⁰

Mehmet Tekin’e göre Leitmotiv üçe ayrılır:

“a. Telaffuz farklılığı

b. Jest ve mimikler

*c. Yaratılış özellikleri.”*⁹¹

1.2.1.9. Diyalog tekniği

Anlatıyı esas alan metinlerde anlatıya hareketlilik kazandıran ve anlatının en önemli unsurlarından biridir. Romanda kahramanlar arasındaki iletişimi sağlayan diyalog tekniğine karşılıklı konuşma yöntemi de denir.

Mehmet Tekin’e göre diyalog tekniği, romana çeşitli açılardan güç katarak romanın edebi ve düşünsel dokusunu zenginleştirir. Bu tekniğin basit ama temel işlevi, gizli olanı aşikâr kılmak ve soyut olanı somutlaştırmaktır. Holman’ın tespitiyle Diyalog tekniği, olayın gelişmesinde rol oynar, kahramanların psiko/sosyal konumlarının açıklanmasına yarar, anlatıma doğallık izlenimi verir, düşünce ve felsefelerin yansıtılmasını, etkileşimini sağlar, farklı kişilerin bir araya gelmesine, dolayısıyla farklı

⁸⁹ Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, s. 31

⁹⁰ Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi, s. 352

⁹¹ Tekin, Roman Sanatı I, s. 252

kültür ve konuşmaların, üslupların ortaya çıkmasına vasıta olur, metnin muhtemel ağırlığını hafifletir.⁹²

1.2.1.10. İç diyalog tekniği

Roman kahramanlarının ruh hallerini yansıtmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Kahraman karşısında biri varmış gibi kendi kendine konuşur.

*“Kimi kurgusal metinler kahramanların söylemsel düşüncelerini canlandırmayı da üstlenebilir. Bunun için de değişik tiplerde aktarılan söyleme başvururlar.”*⁹³

*“‘İç Diyalog’, bir anlamda ‘iç monolog’a benzer. Roman kahramanının, doğal olarak içinde bulunduğu psikolojik duruma göre, kendi kendisiyle -sanki karşısında birisi varmış gibi- konuşması, tartışmasıdır. ‘İç Diyalog’u şekillendiren cümleler, gramer kurallarına uygun olarak vücut bulur. Cümlelere, genellikle konuşma havası hakimdir. Cümleler, kişinin o anki psikolojisine göre, telaş ve heyecanına, sevinç ve kederine göre şekillenir ve öylece okuyucuya yansır.”*⁹⁴

1.2.1.11. İç çözümleme

Anlatı kahramanlarının duygu ve düşüncelerinin okura yansıtılmasında kullanılan tekniğe iç çözümleme denir. Her şeyi bilen tanrısal bakış açısına sahip anlatıcı, doğal olarak kahramanın içsel düşüncelerini ve duygularını da bilir ve yeri geldiğinde kahramana ait bu bilgilerini iç çözümleme tekniği vasıtasıyla okurla paylaşır. Anlatılarda en fazla kullanılan tekniklerden biridir.

Yazarın kahramanın iç dünyasına yönelmesini sağlayan ruhsal çözümleme de diyebileceğimiz iç çözümleme (internal analysis) tekniği, roman kişilerinin (kahramanların) duygularını ve düşüncelerini okura sergileyebilmek için kullanılır.⁹⁵

*“İç çözümleme (interior analysis) yöntemi, en kısa tanımla, anlatıcının araya girerek kahramanın duygu ve düşüncelerini okuyucuya aktarması demektir. Bir romanda sıklıkla başvuru bir yoldur bu. Diyebiliriz ki, ‘iç çözümleme’, roman sanatında en fazla uygulanan yöntemdir.”*⁹⁶

⁹² Tekin, Roman Sanatı I, s. 255-256

⁹³ Kıran, (Eziler) Kıran, Yazınsal Okuma Süreçleri, s. 157

⁹⁴ Tekin, Roman Sanatı I, s. 259

⁹⁵ Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I, İletişim Yay., XV. Baskı, İstanbul, 2003, s. 76-77

⁹⁶ Tekin, Roman Sanatı I, s. 260

1.2.1.12. İç monolog tekniği

Kahramanın iç dünyasında kendisini muhatap alarak konuşmasıdır. İç diyalogda karşısında birisi varmış gibi davranarak içinden konuşan kahraman, iç monologda kendi kendisiyle konuşur. Burada önemli olan, metnin konuşma diline kaydırılmamasıdır.

“Bu anlatının bir başka özelliği de dilsel alış-veriş zorunluluklarına bağlı olmayışıdır. Bir başka deyişle, karşılıklı konuşma özelliklerini taşımaz; konuşan öznenin bilinç akışını, onun iç söyleminin yerine geçmekle kalmaz, anlatıcı konumunu da benimser. Bu yolla iletisinde alışılmış kuralları bozmayı, göndermeleri bulanıklaştırmayı kendinde bir hak olarak görür. Bu nedenle de sözdizimsel yapıya ve göndermelere uymayabilir. İç monologda ne bir kahramanın sözleri aktarılır, ne de onun sözleri konusunda söylem üretilir; çünkü anlatılanların tümü kendi kendine, içinden ve içine konuşan öznenin bilincindedir. Olaylar yalnızca kahramanın bilincindeki yansımalarıyla anlatılır.”⁹⁷

İç monolog, anlatı kahramanın ruh varlığının, doğrudan doğruya, ama onun ağzından söz dökülmeksizin, onun düşünceleri, hatıraları, çağrışımları ve bilinç akımı tarzında kendi kendine konuşmasına tanık olurcasına anlatıma aktarılması⁹⁸ olarak da tanımlanabilir.

1.2.1.13. Bilinç akımı tekniği

Karakterin aklından geçen, birbirinden bağımsız düşünceler zinciri olarak adlandırabileceğimiz bilinç akımı tekniği, okura, romandaki tiplerin nasıl bir psikolojik hal içinde olduklarını yansıtmak için kullanılır.

Tekniğin en önemli özelliği düşüncelerin birbirinden bağımsız bir şekilde zihinden geçmesidir.

“Bilincin, bilinçaltının ve bilinçdışının kaynaklarından beslenen bir akış. İç monolog tekniğiyle, fakat bölük pörçük düşünce ve duygu imgelemleriyle gerçekleşir.”⁹⁹

Bilinç akımı tekniğinin psikolojinin bir armağanı olarak roman girdiğini ve modern psikolojideki ilerlemeye paralel olarak geniş bir kabul gördüğünü söyleyen

⁹⁷ Kıran, (Eziler) Kıran, Yazınsal Okuma Süreçleri, s. 160

⁹⁸ Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi, s. 346

⁹⁹ Aytaç, Genel Edebiyat Bilimi, s. 331

Tekin, tekniği denemek isteyen romancının ruh tahlililerine girerek romanına psikolojik bir derinlik kazandıracağını belirtir.¹⁰⁰

Berna Moran, iç konuşmayla (monolog) bilinç akımının birbirinden nasıl ayrılacağı sorusunun cevabını iki tekniği karşılaştırarak verir: Buna göre, gramer bakımından düzgün, sentaks kurallarına uygun cümlelerle yapılan ve sessiz bir konuşma özelliğine sahip olan iç konuşma tekniğinde, kahramanın düşünceleri arasında mantıksal bir bağ vardır. Gramer kurallarının gözetilmediği bilinç akımı tekniğinde ise düşünceler arasında mantıksal bir bağ yoktur ve düşünceler, çağrışım ilkesine göre kahramanın zihninden akarlar.¹⁰¹

1.3. Anlatı Yerlemleri

1.3.1. Zaman

Sanal bir kavram olan zaman, olayların akış ve sırasını belirlemek amacıyla düzenli gök olaylarının birim olarak kullanılmasıyla oluşturulmuştur.¹⁰² Herhangi bir anlatıdaki olaylar belirli bir oluş ve akış sırasına göre ilerler. Anlatılarda zamanın kullanımı, yazarın keyfiyetine ve olayların seyrine bağlıdır. Anlatı türü için önemli bir yere sahip olan zaman, özellikle roman ve hikâyelerin vazgeçilmez yapı taşlarından birisidir. Bu yüzden anlatıyı oluşturan unsurlardan birisi olan zamanı anlatıdan çıkarmak ya da göz ardı etmek mümkün değildir. Eserinde zamanı yok etmeye çalışan romancı Gertrude Stein hakkında eleştiride bulunan E. M. Forster, zamanın buyruğundan çıkan romanın hiçbir şey dile getiremeyeceğini vurgular.

*“Romanı zamanın boyunduruğundan kurtararak yalnızca değerlere dayalı yaşamı dile getirmeyi ummuştur. Başarılı olamamıştır, çünkü romanı zamanın buyruğundan tam olarak kurtardınız mı, artık hiçbir şey dile getiremez olur.”*¹⁰³

Roman, tarihsel süreci içinde değişmeyen ahlaki hakikatlere ayna tutmak için zamandan yoksun hikâyelere başvuran önceki edebiyat geleneğinden koparak zaman boyutuna önem vermiş, geçmiş anlatılarda kullanılan şaşırtmaca ve tesadüflerin yerini, zaman içinde işleyen nedensellik bağı olarak romana bütünlüklü bir yapı kazandırmıştır.

¹⁰⁰ Tekin, Roman Sanatı I, s. 269-271

¹⁰¹ Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I, s. 82

¹⁰² Bk. TDK Türkçe Sözlük “zaman” maddesi.

¹⁰³ E.M. Forster, Roman Sanatı, (Çev. Ünal Aytür), Adam Yay., II. Baskı, İstanbul, 1985, s. 81

Zaman boyutuna hâkim olan ve günlük yaşamın kaygılarının ayrıntılı olarak betimlendiği romanda, karakterlerin zaman içindeki gelişimleri de ele alınmıştır.¹⁰⁴

Özellikle toplumsal konuların işlendiği ve toplumsal gerçeklerin ele alındığı romanlarda zamanın önemi daha da artar. Çünkü romanın gerçekçi çizgisini koyabilmesi için, anlatılan gerçek olaylarla işlenen zamanın paralellik göstermesi gerekir.

İnsan hayatında önemli bir yere sahip olan zamanın, insanı konu edinen anlatı türlerinde de incelenmesi gerekir. Anlatıcı ve yazarların destandan romana uzanan süreçte zamana yaklaşımı ve zamanı kullanma şekilleri farklı şekillerde olmuştur. Geleneksel ve modern nitelikteki anlatılar, mutlaka, kendine özgü mantığı doğrultusunda kronolojik bir silsile içinde sunulan olayların hikâye edilmesiyle şekillenir. Bu bağlamda geleneksel ya da modern metinlerde işlenen bir zaman olgusu vardır. Mehmet Tekin, geleneksel anlatı ile modern anlatılarda değişmeyen tek unsurun zaman olduğunu, geleneksel metinlerde ‘blok’ halinde kullanılan ve ayrıntılı bir şekilde anlatılmayan zamanın romanda ‘an’ın ötesine taşınmak istendiğini ifade eder.¹⁰⁵ Masallarda kullanılan, *evvel zaman içinde, bir yıl beklemiş, kırk gün kırk gece düğün yapılmış, bir gün, üç gün vb.* gibi zamanla ilgili ifadeler zamanın ‘blok’ halinde kullanılmasına örnek olarak verilebilir. Geleneksel anlatılarda bu şekilde birkaç kelimeyle anlatılan zaman, modern metinlerde uzun cümlelerle ifade edilmeye çalışılır.

*“Anlatı, ister söz, ister yazıyla sunulsun, inşa edilmiş bir yapıdır. Doğal olarak, belirli bir amaç doğrultusunda inşa edilen bu yapı, zamana bağlı olarak asıl değerini bulur ve zaman içinde idrak edilir. Bu nedenle bir romanda hikâye, mutlaka -belirli veya belirsiz- bir zamanda cereyan eder. Yine bu hikâye, belli bir süre sonra öğrenilir/duyulur ve belli bir süre içinde de kaleme alınıp anlatılır. Hal böyle olunca, "zaman" unsuru, romanın genel yapısını meydana getiren temel elemanlar arasında yer alır. Bir romanı, zamandan soyutlamak mümkün olamaz.”*¹⁰⁶

Anlatı yazma zamanı adı verilen bir süre içinde vücuda getirilir ve taratma zamanı adı verilen bir periyotta okur tarafından idrak edilir. Anlatıma dayalı eserlerde zaman kipleri aracılığıyla anlatılan zamanın arkasında olay örgüsünü meydana getiren bir zaman dilimi ve yerine göre, onların anlatıcı rolünü üstlenmiş itibari kahramanın

¹⁰⁴ Ian Watt, *Romanın Yükselişi*, (Çev. Ferit Burak Aydar), Metis Yay., İstanbul, 2007, s. 24-25

¹⁰⁵ Tekin, *Roman Sanatı I*, s. 111

¹⁰⁶ Tekin, *Roman Sanatı I*, s. 110

idrak edildiği bir an mevcuttur.¹⁰⁷ Mehmet Tekin ise anlatıdaki zaman kavramını, vak’a zamanı ve anlatma zamanı olarak değerlendirir.

*“Bir romanda zaman tablosu, ilk elde, “vak’a zamanı” ve “anlatma zamanı” olmak üzere iki düzeyde şekillenir. Bir vak’a -veya olay- hiçbir zaman sığdığı sığacağı anlatılamayacağına göre, “vak’a zamanı” ile “anlatma zamanı” arasında geçen süreyi de hesaba katmak, roman sanatı açısından bu süreyi de gözden uzak tutmamak gerekir. Çünkü arada geçen süre, uzun veya kısa olsun, romancı ile nakledilecek olay üzerinde etkili olacaktır.”*¹⁰⁸

Anlatıdaki zaman incelenirken ele alınması gereken bir başka konu ise romancıdır. Çünkü romancı da roman gibi zamana bağlıdır ve roman dünyasının içindedir. Romancı içinde bulunduğu roman dünyasındaki zaman akışını yönlendirmek zorundadır. Romandaki zaman incelendiğinde aynı zamanda, romancının psikolojisi ve ustalığı da araştırılmış olur.

*“... Bir romanda zaman kavramını araştırmak, romancının metafizik kavramlarını, psikoloji anlayışını ve ustalığını araştırmak demektir. Bu aynı zamanda romancıyı, onun içinde yaşadığı tecrübe dünyasını, yarattığı roman dünyasını, aynı devirde yaşayan okuyucuları, o günden bugüne kadar romana, yazarın düşünce hesaplarının dışında kalan bir zaman mesafesinden yaklaşan okuyucuları içine alan bir ilişkiler ağını incelemek demektir.”*¹⁰⁹

1.3.2. Mekân (Uzam)

Romanı meydana getiren temel unsurlardan birisidir. Romandaki olay örgüsü kurgusal ya da gerçek ortamlarda gerçekleşir. Kullanılan mekânlar romana toplumsal bir özellik ve gerçekçilik kazandırır.

Mehmet Tekin, romancının dört amaç için mekânı kullandığını söyler. Bu dört amacı maddeler halinde gösterirsek:

- “1. Olayların cereyan ettiği çevreyi tanıtmak.*
- 2. Romanın kahramanlarını çizmek.*
- 3. Toplumu yansıtmak.*

¹⁰⁷ Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, s. 117-118

¹⁰⁸ Tekin, Roman Sanatı I, s. 118

¹⁰⁹ Stevick, Roman Teorisi, s. 217

4. Atmosfer yaratmak.”¹¹⁰

Anlatılarda mekân incelenirken mekânın anlatının her düzeyinde olduğuna ve mekânı oluşturan öğelerin tümünün karşılıklı bağımlılık içinde bulunduğuna dikkat edilmesi gerekir. Anlam ise bu ilişkilerden meydana gelir. Bu bağlamda, mekân, bir bütünü oluşturacak bir şekilde birbirlerine bağlanmış öğelerin bütünüdür. Olaylarda bir dekor işlevi gören mekân, karakterleri tanıma yollarından biri olarak kullanılabilir. Bu şekilde olay örgüsünün temel ögesi olur. Anlatılarda mekânın bir diğer işlevi ise, simgesel bir görev yüklenerek kişileri olayların geçtiği mekânlara bağlamasıdır. Özellikle betimlemelerde kullanılan eğretileme ve düz değiştirmelerle söz gelimi kahraman için bulunduğu bir mekân cennete de cehenneme de dönüştürülebilir.¹¹¹ Bu yüzden anlatıda mekân, kahramanın psikolojik durumunu yansıtılmak amacıyla da kullanılabilir.

Anlatılarda iç ve dış mekânın yanı sıra olayların geçtiği ana mekân ve bunun etrafında oluşan çeşitli mekânlar da olabilir.

1.3.3. Kişiler

Anlatıdaki mekân, zaman ve olay örgüsünü tamamlayan ve bu unsurlara hayat veren kişi ya da kişilerdir. Şahıs kadrosu olarak da adlandırabileceğimiz kahramanlar bu yüzden anlatının önemli yapı taşlarından biridir. Anlatıda belli bir zaman dilimi içinde ve çeşitli mekânlarda meydana gelen olaylar kahramanlar çevresinde gerçekleşir. Toplumun bireylerden meydana geldiğini ve romanın toplumsal ya da bireysel meseleleri işlediğini göz önünde bulundurduğumuzda kişilerin romandaki üstlendiği görevi daha açık bir şekilde görebiliriz. Ayrıca, kişi kavramı sadece insanla sınırlı değildir. Bu kavram içine bitki, hayvan, nesne ya da fantastik (hayali) unsurları alabiliriz.

Tiyatro kahramanı gibi itibari dünyada çeşitli fonksiyonlar yüklenen roman kahramanı, romanda objektif eleman, aksiyonun faili, yazarın sözcüsü, başkalarını ve gerçek dünyayı idrak edebilme, hissedebilme ve yaşayabilme tarzlarıyla itibari dünyanın bir insanı olabilmektedir.¹¹² Romanda aksiyonun faili olarak başkahraman (tematik

¹¹⁰ Tekin, Roman Sanatı I, s. 129

¹¹¹ Kıran, (Eziler) Kıran, Yazınsal Okuma Süreçleri, s. 249

¹¹² Gümüş, Roman Dünyası ve İncelemesi, s. 150

güç), hasım kahraman (karşı güç) ve ara güçlerin bulunabileceği gibi sahneyi doldurma amacıyla kullanılan figüratif ya da dekoratif kahramanlar da bulunabilir.

Etienne Souriau, roman kişilerini, asıl kahraman, hasım veya karşı güç, arzu edilen ve korku duyulan nesne, yönlendirici, alıcı ve yardımcı şeklinde işlevlerine göre altı gruba ayırır.¹¹³

Roman, çeşitli roller yüklenen kişiler arasındaki ilişkilerle şekillenir. Bu yüzden roman incelemelerinde kişi çözümlemesine de yer verilmelidir.

*“İnsan biçimindeki varlıklar şeklinde oluşturulan roman kişisi pek nadir olarak insanlardan izole edilir. Değişiminde olduğu üzere aksiyomunda da diğer kişilere bağlıdır. O, sadece başkaları ile ilişkileri ile mevcuttur. Kişiler sisteminde karşılıklı bağımlılık ağı biçimindeki böylesi bir yaşamın roman kişisine içkin çözümlemesi, Goldmann gibi bir teorisyene göre zorunludur.”*¹¹⁴

1.3.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler

Edebi eser, bir ayna gibi içinden çıktığı toplumu yansıtır. O halde, bir edebiyat ürünü olan roman, içinden çıktığı toplumsal ve kültürel dinamikleri göz önünde bulundurularak incelenmelidir. Özellikle eserin siyasal, kültürel, ekonomik ve dinsel düzeylerinin incelenmesi oluşumsal yapısalılık yöntemi için önemlidir.

1.3.4.1. Siyasal düzey

Eserin siyasi boyutunu değerlendirmek amacıyla anlatılan olayların siyasal yapıyla ilişkisi tespit edilmeye çalışılır. Romanda geçen siyasi olaylar veya siyasal yapı gerçeğe uygun mu yoksa kurgusal mı? Sorusuna cevap aranır ve siyasal olayların toplumun üzerindeki etkileri göz önünde bulundurularak çözümleme yapılır.

1.3.4.2. Kültürel düzey

Toplumun önemli dinamiklerinden biri olan kültür, toplumun tarih içindeki bütün katmanlarını içermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Çünkü kültür, toplumun tarihi oluşumu içinde şekillenir. Yazar ise eserini medyana getirirken içinden çıktığı

¹¹³ Aktaş, Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş, s. 153-155

¹¹⁴ Ali Tilbe, Une etude Sociologique dans la Peste' Albert Camus, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2000, s. 135

toplumun kültüründen de faydalanır. Bu bakımdan edebi ürün tahlil edilirken yansıttığı toplumun kültürü de ele alınmalıdır. İncelemede, kültürel unsurları, yazarın eserinde hangi amaçla kullandığı ve bu unsurlardan ne derecede yararlandığı sorularına cevap aranır.

1.3.4.3. Ekonomik düzey

Toplumsal sınıfları oluşturan ve bu sınıfların yaşam tarzlarını belirleyen faktörlerin başında ekonomi gelir. Ekonomi, toplumsal yapıyı ve ilişkileri şekillendirici bir özelliğe sahip olduğu için toplumu yansıtan bir ürün olan romanda da olay örgüsüyle beraber işlenen konular arasında yer alır.

*“Kültür üretiminin tüm aşamaları ekonomik belirlenim yasasına tabidir. (...) Sanatın toplumsal üretimi, kültürel üretimin ekonomi politiği aracılığı ile anlaşılabilir.”*¹¹⁵

Romandaki toplumun ekonomik yapısı, olay örgüsünün geçtiği dönemin ekonomik şartlarını ve toplumun ekonomik olaylardan nasıl etkilendiğini okura yansıtır.

Klasik düşünürlerin sonuncusu ve sosyologların ilki olan Montesquieu'ya göre ekonomi, ya mülkiyet rejimi (özellikle toprağın mülkiyet rejimi), ya ticaret (topluluklar arasındaki değişim-iletişim), ya da paradır ve topluluklar içindeki insanlar arasında ya da topluluklar arasındaki ilişkilerin temel bir yönüdür.¹¹⁶ Marks ise, toplumun bütününe ekonomi biliminden başlayarak anlaşılacağı görüşündedir.¹¹⁷ Goldmann'a göre yazarların büyüklüğü egemen ideolojiyi yazın yoluyla somut bir hale getirmelerinden dolayıdır. Edebiyat yapılarıyla sosyo-ekonomik yaşamın yapıları paralel olduğuna göre, edebiyat türleri bu paralelliğe bağlı olarak ortaya çıkan yazma biçimleridir.¹¹⁸ Marksist bir görüşe sahip olan Goldmann için de ekonomi ve ekonomik faaliyetler önemli bir yere sahiptir ve oluşturduğu oluşumsal yapısalıcı yöntemde toplumun ekonomik yönden incelenerek ekonomik düzeyinin belirlenmesi, romanla toplumsal yapı arasındaki ilişkinin açıklanmasına yardımcı olur.

¹¹⁵ Wolff, Sanatın Toplumsal Üretimi, s. 50

¹¹⁶ Raymond Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, (Çev. Korkmaz Alemdar), Kırmızı Yay., İstanbul, 2006, s. 44

¹¹⁷ Aron, Sosyolojik Düşüncenin Evreleri, s. 161

¹¹⁸ Jale Parla, Don Kişot'tan Bugüne Roman, İletişim Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2002, s. 39

1.3.4.4. Dinsel düzey

İnsan ve toplum hayatında din önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden inanç ve din toplumu yansıtan eserlerde işlenen konulardan biridir. Dinin ön plana çıktığı toplumlarda sanatçı da dinin etkisi altında kalarak eserini bu doğrultuda şekillendirebilir. Günlük yaşamın bir parçası olan din ve çeşitli pratiklerin oluşmasında belirleyici bir özelliğe sahip olan dinsel kökenli inançlar, toplumun düşünce sistemini de etkiler. Bu yüzden temeli düşünceye dayalı konularda dinin olumlu ya da olumsuz izlerini görebilmek mümkündür. Roman da düşünsel bir sürecin ürünüdür ve aynı zamanda içinden çıktığı toplumun düşünce sistemine ait her şeyi yansıtabilir. Bununla birlikte sadece din değil, aynı zamanda dini kurumlar da toplum üzerinde etkilidir.

Sonuç olarak, romanda incelenmesi gerek bir başka konu ise dindir. Marksist bir görüşe sahip Yaşar Kemal'in, İnce Memed romanında dini nasıl ele aldığı incelenecektir.

1.4. Açıklama Aşaması (Aşkın Çözümleme)

Oluşumsal yapısalcı yöntemin ikinci bölümü açıklama aşamasıdır. Bu bölümde romanın dış çevresini meydana getiren toplumsal, siyasal ve ekonomik oluşumlar tahlil edilerek eserdeki dünya görüşünün tutarlılığı belirlenmeye çalışılır.

Açıklama aşamasında anlatıdaki içsel yapının, metni aşan ve çevreleyen toplumsal, ekonomik ve siyasal dışsal bağlanımlarıyla ortaya çıkan bütüncül bir dünya görüşünün tutarlılığının nasıl oluştuğunu göstermek amaçlanır.¹¹⁹

1.4.1. Yazarın yaşamı, dönemi

Yazarın yaşadığı dönem ve hayatı romanın çözümlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden romanın aşkın çözümlemesinde yazarın hayatı ve yaşadığı dönemin göz önünde bulundurulması gerekir. “Yazarın, edebiyat kişiliğinin meydana gelmesinde: beden gibi biyolojik, bireysel ruh gibi biyo-psişik olayların, doğadan gelen çeşitli izlenimlerin, toplumdan gelen çeşitli etmenlerin binbir etkisi vardır. Onun için sanat yapıtını meydana getiren yazarın kişiliği hakkında tam, eksiksiz bir bilgi edinmek

¹¹⁹ Tilbe, “Albert Camus’nün Veba (La Peste) Adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama”, s. 110

istersek fizik, biyolojik, psikolojik ve toplumsal etkilerin hepsini göz önünde tutmak gerekir.”¹²⁰

Goldmann, eseri iyi anlamada yazarın yaşamöyküsünün önemli bir yeri olmadığı görüşündedir. Ona göre eseri yaşatan yazarın yaşamı değil eserin gücüdür. *“Her yapıtın açıklanmasında yazarın yaşamöyküsü, yapıtın anlaşılmasında temel bir öge değildir; yazarın düşünce ve niyetlerinin bilinmesi de bu yapıtın anlaşılmasında temel bir öge olamaz. Yapıt önemli bir yapıt olduğu ölçüde, kendi gücüyle yaşar ve anlaşılır. Çeşitli toplumsal sınıfların düşüncelerinin çözümlenmesiyle de doğrudan doğruya açıklanabilir.*”¹²¹ Bununla beraber Goldmann, yazarın yaşamının, eserin tutarsız ve güçsüz yanlarını anlamak için kullanılabileceğini söyler.”¹²²

Eseri oluşturan sanatçının yaşamı ve hayatı bir şekilde esere yansır. Eserin anlaşılabilmesi için yazara ait bilgileri göz önünde tutmak gereklidir.

1.4.2. Anlatının kaynağı

Roman, belli başlı bazı kaynaklardan beslenip şekillenerek meydana gelir. Bu incelemede amaç, anlatının hangi kaynaklardan yararlanılarak oluşturulduğu ya da yazarın eseri yazarken nelerden esinlendiği sorusuna cevap aramaktır.

1.4.3. Tarihsel çerçeve

Romandaki kurgusal dünya oluşturulurken toplumun tarihî, coğrafi, kültürel, siyasal ve edebî kaynaklarından da yararlanır. Tarihî bir olayın romanda kullanımı romanın gerçekliğini artırır. Bu bölümde romanda geçen olayların tarihî gerçekliği incelenir ve yazarın tarihî olaylara yaklaşımı ve bu olayları romanında nasıl kullandığı irdelenir.

1.4.4. Simgesel çözümleme

Anlatılardaki bazı somut nesneler ya da soyut kavramlar çeşitli anlamlar yüklenirler. Yazarın eserinde simgesel değerleri kullanmasının farklı sebepleri olabilir. Bunlardan birisi düşüncelerin açıkça ifade edilememesidir. Bu yüzden, eserin ortaya

¹²⁰ Nurettin Şazi Kösemihal, “Edebiyat Sosyolojisine Giriş”, Sosyoloji Dergisi, S. 19-20, İstanbul, 1966, s. 15

¹²¹ Goldmann, “Yazınsal Yaratmada Bireyin İşlevini Nasıl Anlamalı?”, s. 532

¹²² Goldmann, “Yazınsal Yaratmada Bireyin İşlevini Nasıl Anlamalı?”, s. 532-533

çıkıldığı ülkede veya toplumdaki egemen gücün baskısı sanatçıyı eserinde simge kullanmaya yönlendirebilir.

Piaget, Freud'un öğrencisi Silberger'in maddi ve işlevsel simge önerisini kabul ederek, nesneyi veya bir olayı temsil edenlere "maddi", duygusal veya akılcı süreci anlatanlara ise "işlevsel" simge tanımlamasını yapar.¹²³ Zimmermann'a göre, "*metnin göstergeleri, simge ve imgelerinin taşıyıcılarıdır. Gösterge, metnin bütün göstergelerini değil simgeyi de niteler. Bazıları gerçeğin yansıtılmasını ve taklidini şekillendirir. Bu esnada diğer simgeler, duygusal şemayı kapsayabilir. Eğer metin bireyin toplum içinde öyküsünü anlatmak isterse, hem birey hem toplum metinde ilke olarak birbiriyle sıkı sıkıya bağlı haldedirler. Aralarında hem özümseme hem de uyuşum bulunacaktır. Kuşkusuz gerçeğe dayanan göstergeler, mecazi olarak ilk anlamı aracılığıyla ortaya çıkan bilinçli veya bilinçsiz simge ve imgelerce ifade edebilirler. İlk anlam seviyesinde istisna sayılan genel olanın, ikinci anlam seviyesinde daha kolay tanınması mümkündür. Fakat bu soyutlama ve çıkarsama olarak yorumlanamaz, ancak imge ve simge diye yorumlanabilir.*"¹²⁴

W. Y. Tindall'a göre edebî sembol, eser ya da onun parçaları olsa da somutlaşmış bir fikirdir.¹²⁵ Simge ya da sembol, eserin şifresi gibidir. Okur, bu şifreyi çözdüğünde simgelerin yüklendiği değerlerin de fakına varmış olur.

¹²³ Hans Dieter Zimmermann, Yazınsal İletişim, (Çev. Fatih Tepebaşı), Çizgi Kitabevi, Konya, 2001, s. 93

¹²⁴ Zimmermann, Yazınsal İletişim, s. 97

¹²⁵ Stevick, Roman Teorisi, s. 286

İKİNCİ BÖLÜM

2. YAŞAR KEMAL'İN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

2.1. Hayatı

Asıl adı Kemal Sadık Göğçeli olan Yaşar Kemal, Ekim 1923'te Adana'nın Kadirli ilçesine bağlı bir Türkmen köyü olan Hemite (bugün Gökçedam)'de dünyaya geldi. Annesi onun köylülerin yayladan döndükleri sıralarda doğduğunu söyler. Çukurovalıların yayladan Ekim ayının sonlarında döndüklerini göz önünde bulundurduğumuz zaman Yaşar Kemal'in Cumhuriyet'in ilanına az bir zaman kala doğduğunu söyleyebiliriz.¹²⁶ Doğum tarihinin nüfus cüzdanında 1926 yazdığını söyleyen Yaşar Kemal, nüfus cüzdanını ilkokulu bitirdikten sonra aldığını, kendi hesaplarına göre doğum tarihinin 1923 olduğunu ifade eder.¹²⁷

Van ve çevresinin Ruslar tarafından işgali üzerine Çukurova'ya göç etmek zorunda kalan ailesi, Van'ın Muradiye ilçesine bağlı, Van Gölü'nün kıyısındaki Ernis (bugün Günseli) köyündendir. Babası Luvan, annesi ise Kızıkan aşiretindendir.¹²⁸ Babasının adı Sadık, annesinin adı ise Nigardır.

Varlıklı bir adam olan babası, Yaşar Kemal için her yıl kurbanlar kestirir. Üç buçuk yaşlarında iken kendisi için yapılan bir kurban kesimi sırasında halasının kocasının elindeki bıçağın kayarak gözüne saplanması sonucu sağ gözü kör olur. Bu olaydan bir yıl sonra babası, Van'dan gelirken ölümden kurtarıp evlat edindiği Yusuf tarafından camide namaz kılarken bıçaklanarak öldürülür. Bu sırada orada olan henüz dört buçuk yaşındaki Yaşar Kemal, on iki yaşına kadar geçmeyecek olan kekemeliğe tutulur.¹²⁹

Babasının ölümünden sonra annesi Nigar hanımla evlenen amcası Tahir, babasından kalan bütün serveti dört yıl içinde ağabeyinin katilini öldürtmek için harcar. Amcasının annesiyle evlenmesi üzerine annesiyle amcasının ilk hanımı arasında çekişmeler başlar. Bu yüzden eve fazla uğramayan Yaşar Kemal, arkadaşlarıyla dağlarda dolaşmaya başlar. Köyün ve evin tek dokunulmazı odur, hiç kimse yaptığı yaramazlıklara karışmaz ve sekiz yaşına geldiğinde köyün en fakir ailelerinden birinin

¹²⁶ Alpay Kabacalı, Bir Destan Rüzgarı Fotoğraflarla Yaşar Kemal, Sel Yay., İstanbul, 1997, s. 42

¹²⁷ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, Adam Yay., V. Baskı, İstanbul, 2003, s. 32

¹²⁸ Muzaffer, Uyguner, Yaşar Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler, Bilgi Yay., I. Baskı, Ankara, 1993, s. 9

¹²⁹ Kabacalı, Bir Destan Rüzgarı Fotoğraflarla Yaşar Kemal, s. 43

oğludur, ayakkabıları yırtılmış, diğer köy çocukları gibi yalınayak dolaşmaya başlamıştır.¹³⁰

Annesi, ilk şiirlerini altı yedi yaşlarında söylemeye başlayan Yaşar Kemal'in halk şairi olmasını istemez. Evin içinde anlatılan efsanelerden ve yöredeki halk şairlerinden etkilenerek şiirler söyleyen Yaşar Kemal'in ünü kısa sürede, çocuk yaşta olmasına rağmen, çevre köylere yayılır. Adı Âşık Kemal'e çıkar. Bir gün köye gelen gözleri âmâ Âşık Ali'yle sabaha kadar atışır. Bu atışmadan sonra Âşık Ali, Kemal'in böyle giderse Karacaoğlan gibi bir âşık olacağını söyler. Bir süre sonra, babasının koruyucusu olan Zalaninoğlu adındaki eşkıyanın öldürüldüğünü duyan Yaşar Kemal, bu çok sevdiği eşkıya için sabahlara kadar ağıt yakar. Yaktığı ağıtı annesine de söyler ve annesi onun bu ağıtını beğenir. Kendi ifadesiyle artık annesini de yenmiştir ve bir halk âşığı olma yolunda önünde hiçbir engel kalmamıştır.¹³¹

Âşık Kemal'in tek bir sıkıntısı vardır, o da yazdığı şiirleri aklında tutamamasıdır. Okuma yazması olmadığı için şiirlerini yazıya geçiremez. Bir gün köye gelen çerçinin elinde bir kalemle köylü kadınların istediklerini deftere not ettiğini görür. Çerçiye ne yaptığını sorunca o da istenilenleri unutmamak için not aldığını söyler. Şiirlerini unutmamak için yazması gerektiğini anlayan Yaşar Kemal, okula gitmeye karar verir. Arkadaşı Mehmet'le birlikte Burhanlı köyündeki okula gitmeye başlar. Öğretmeni Ali Rıza Bey'in yardımıyla kısa bir sürede okuma yazmayı öğrenen Yaşar Kemal, büyük bir hevesle eline aldığı her kâğıda yazmaya başlar. Okuma yazma öğrendikten sonra okuldan ayrılarak âşıklık yapmaya karar veren Yaşar Kemal'i öğretmeni bırakmaz. İlkokulun ikinci yılına kasabadaki okulda devam ederken karşısına çıkan Âşık Mecid adlı bir şairin çıraklığını kabul eden Yaşar Kemal, ondan saz çalmayı öğrenmeye başlar fakat Âşık Mecid, Yaşar Kemal ilkokul beşinci sınıftayken ölür. Bu ölüm onu derinden etkiler. İlkokul son sınıftayken Torosların ünlü destancısı Âşık Rahmi ile tanışır. Rahmi'yle sabaha kadar atışır ve atışmanın sonunda Rahmi, Kemal'i okulu bitirdikten sonra çırağı olması için köyüne davet ederek ona bir saz armağan eder. Ortaokula devam etme ve âşıklık yapma arasında kalan Yaşar Kemal, Adana'ya giderek okula devam etmeye karar verir.¹³²

¹³⁰ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 35

¹³¹ Kabacalı, Bir Destan Rüzgârı Fotoğraflarla Yaşar Kemal, s. 51-52

¹³² Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 37-38

Öğretmeni Abdullah Zeki Çukurova'nın yardımıyla Adana'ya giden Yaşar Kemal, orada bir çırçır fabrikasında işçi olarak çalışmaya başlar, burada kazandığı parayla kendisine ayakkabı ve giysiler alarak ortaokula yazılır. Fabrika müdürü Aslan Bey'in sağladığı yerde barınarak okula devam eden Yaşar Kemal, yazları köyüne dönerek akrabasının bostanında kavun, karpuz bekçisi yapar. Ortaokul ikinci sınıfta Türk Maarif Cemiyeti'nin yatılı öğrencisidir, son sınıftayken hastalanarak okula ara verir ve zamanının büyük bir bölümünü edebiyata ayırdığı için devamsızlığı üç ayı bulur. Bu yüzden yatılı öğrencilik hakkını kaybederek tasdiknameyle okuldan ayrılmak zorunda kalır.¹³³ Okuldan ayrıldıktan sonra fabrika işçiliği, Ramazanoğlu Kütüphanesi'nde memurluk, ayakkabıcı çıraklığı, ırgatlık, amele başlığı, traktörcülük ve vekil öğretmenlik yapar.¹³⁴

Ağıtlar ve tekerlemeler derleyen, şiirler yazan Yaşar Kemal'in şiirleri Adana Halkevi'nin dergisi *Görüşler*'de¹³⁵, ortaokuldan Türkçe öğretmeni Süleyman Şahin Tar'ın çıkardığı *Çığ*'da, İzmir'de yayımlanan *Kovan*'da, *Ülkü*'de, *Millet*'de ve *Başpınar*'da yayımlanır. Çukurova'da sürekli dolaştığı ve köylülerle iyi ilişki kurabildiği için folklor derlemeleri yapar. O yıllarda Adana'ya sürgün olarak gelen Arif Dino ve Abidin Dino'yla tanışır. Yine o yıllarda tanıştığı Halkevleri Genel Başkanı Ferit Celal Güven, Yaşar Kemal'in derlediği ağıtların, *Ağıtlar I* adıyla 1943'te Adana Halkevi yayınlarında çıkmasını sağlar. Kemal Sadık Göğceli adıyla çıkardığı bu kitapta ağıtın bir halk edebiyatı türü olduğunu belirten Yaşar Kemal, folklor araştırmacılarının da dikkatini çeker. Adana Halkevi İdare Heyeti Reisliği'nden 21 Ekim 1944'te aldığı folklor araştırmacısı olduğunu gösteren bir belge sayesinde araştırma için gittiği köylerde sıkıntı çekmez. Ramazanoğlu Kütüphanesi'nde çalıştığı dönemlerde şair Şükrü Enis Regü'nün aracılığıyla Raşit Kemali'yle tanışır. Raşit Kemali, ileride Türk edebiyatına başarılı hikâye ve romanlar kazandıracak olan Orhan Kemal'den başkası değildir. 1946'da Kayseri Talas'a askerliğini yapmak için gider. Burada tanıştığı iki üniversiteli gencin kütüphanesinden fazlasıyla yararlanır. İlk hikâyelerini burada yazar. 1948'de askerden döndüğünde ilk hikâyesi *Bebek*'i Raşit Kemali ve Ümit Yaşar Oğuzcan'a okur.¹³⁶

¹³³ Ramazan Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Malatya, 1993, s. 7

¹³⁴ Uyguner, Yaşar Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler, s. 12-13

¹³⁵ İlk Folklor derlemesi olan "Çifte Çapa Manileri" (1942) yine bu dergide çıkmıştır. Bk. Feridun Andaç, Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak, Dünya Yay., İstanbul, 2003, s. 310

¹³⁶ Kabacalı, Bir Destan Rüzgârı Fotoğraflarla Yaşar Kemal, s. 61-70

1940’larda Adana’da çıkan *Çığ* dergisi çevresinde çeşitli yazar ve aydınlarla tanışarak ilişki kurar. Bunların arasında Pertev Naili Boratav, Nurullah Ataç, Güzin Dino gibi isimler de vardır. Özellikle, ressam Abidin Dino’nun ağabeyi Arif Dino’yla kurduğu yakınlık onun düşün ve yazın dünyasının gelişimini önemli bir ölçüde etkiler.¹³⁷

1950 Nisan’ında Kadirli’de arzuhalcilik yaparken Adana’da komünist propagandası yapan Kadirli’li bir çocuğun ifadesiyle tutuklanarak hapse atılır. Hapisteyken Hilmi adındaki bir eşkıya tarafından bıçaklanır. Tahliye olduktan sonra Kadirli’ye dönerek arzuhalcilik yapmaya başlar fakat işleri eskisi gibi iyi gitmez. Bu sırada her celsede Kozan’a gidip gelir ve sonunda aklanır. Mahkemeden dışarı çıkarken mahkeme başkanı tarafından çağırılır. Başkan, ona hayati tehlikesi olduğunu söyler ve Çukurova’da fazla kalmayarak İstanbul’a gitmesini, orada Yeni Cami’nin avlusunda arzuhalcilik yapmasını tavsiye eder. Mahkeme başkanının tavsiyesini dinleyerek Çukurova’dan ayrılmaya karar verir. O günlerde kamyonuyla Adana’ya gelen bir yakınının Ankara’ya gideceğini öğrenir ve onunla gitmeye karar verir. Yanına daktilosunu, yazılarını ve folklor derlemelerini annesinin balmumundan yaptığı muşamba torbasına koyarak yola çıkar. Yazılarının ve folklor derlemelerinin büyük bir kısmı, evini basan jandarmalar ve onlara yardım eden bölge halkı tarafından yok edilir. Bunların arasında *Demir Çarık* adlı uzun bir roman ve *Ahmet Doğan* adlı bir kişinin başından geçen uzun bir macera da vardır. Kurtardığı eserleri ise daktiloyla çoğaltarak arkadaşlarının evlerinde sakladıklarıdır. Birkaç günlük yolculuktan sonra Ankara’ya varır ve orada Abidin ve Güzin Dino’nun evinde misafir olur. Oktay Rifat’la da orada tanışır. Abidin Dino’dan aldığı parayla İstanbul’a giderek Sirkeci’deki Türk Oteli’ne yerleşir.¹³⁸

İstanbul’da arzuhalcilik yapamayacağını anlayan Yaşar Kemal’in Abidin Dino’dan aldığı para biter. Beklediği Arif Dino ise İstanbul’da değildir. Gülhane Parkı’nın denize bakan tarafında bulunan Topkapı Sarayı’nın kapısını kendisine ev edinir. Yatağı gazete kâğıtları, yastığı ise annesinin balmumundan yaptığı muşamba torbasıdır. Aç kalmamak için son parasıyla olta takımları alarak Sarayburnu’nda balık tutmaya başlar. Tuttuğu balıkların bir kısmını yiyip geri kalan kısmını satarak uzun bir süre geçirir. Arif Dino’nun İstanbul’a geldiği haberini alır. Arif Bey’le görüşmeye

¹³⁷ Andaç, Yaşar Kemal’in Sözlerinde Yaşamak, s. 311

¹³⁸ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 47-54

gittiği yerde Behçet Kemal Çağlar'la tanışır. Arif Dino ve Behçet Kemal, Yaşar Kemal'in *Bebek* hikâyesini alarak Cumhuriyet Gazetesi'ne Nadir Nadi'nin yanına giderler. Nadir Nadi kendisiyle görüşmesini kolaylaştıracak bir mektubu Arif Dino aracılığıyla Yaşar Kemal'e yollar. Elinde mektupla her gün Cumhuriyet Gazetesi'ne gider fakat kapıda duran görevli yüzünden bir türlü içeri girerek Nadir Nadi'yle görüşemez. Sonunda gazetenin karşısındaki dükkânlardan birinden Nadir Nadi'ye telefon açarak içeri girmeyi ve onunla görüşmeyi başarır. Bu görüşme sonunda Cumhuriyet Gazetesi'ne muhabir olarak işe alınır ve röportaj yapması için Diyarbakır'a gönderilir.¹³⁹

Diyarbakır'daki işlerini bitirdikten sonra Van'a geçer. Bu sırada İstanbul'a gönderdiği röportajların hepsi *Anadolu Notları* genel başlığı altında gazetede çıkar. Van'da babasının köyü Ernis'i gezer ve çeşitli röportajlar yaparak İstanbul'a döner. İstanbul'a döndüğünde röportajlarının ses getirdiğini görür. 50'li yıllar boyunca röportajlar yapmak için Anadolu'yu gezer. İstanbul'da kaldığı zamanlarda da boş durmayarak çeşitli yazarlarla röportajlar yapar. Bu yıllarda tanıştığı Thilda Serero'yla evlenir. 1952'de hikâyeleri Varlık yayınlarından çıkar. 1953 kışında uzun zamandan beri kafasında olan *İnce Memed* romanını yazar. İlk önce romanı kendi adıyla yayımlamayı düşünmez fakat daha sonra bu düşüncesinden vazgeçer. Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edilen roman bir yıl sonra Çağlayan Yayınları tarafından yayımlanır. 1955'te Varlık Yayınları'ndan *Teneke* isimli hikâyesi, Yeditepe Yayınları'ndan *Çukurova Yana Yana* başlıklı röportajları çıkar. Türkiye Ormancılar Cemiyeti ise *Yanan Ormanlarda Elli Gün* röportajlarını kitaplaştırır. Aynı yıllarda eşi Thilda'yla beraber Fransa'da büyük yankılar uyandıran Albert Vidalie'nin *Ayışığı Kuyumcuları*'nı kendi yorumuyla Türkçeye çevirir. 1956'da aralarında Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Nurullah Ataç, Reşat Nuri Güntekin, Ahmet Hamdi Tanpınar, Suut Kemal Yetkin gibi edebiyatçıların bulunduğu bir jüri tarafından *İnce Memed*'e Varlık Roman Armağan'ı verilir. Aynı yıl *Karacaoğlan'ın Ortaya Çıkışı* Cumhuriyet Gazetesi'nde çıkar. 1957'de *Peri Bacaları* başlıklı röportajları kitaplaştırılır. *İnce Memed*, 1957'de Bulgarcaya, 1959'da Rusçaya çevrilerek bu ülkelerde yayımlanır. Roman, 1961'de İngiltere'de ve ABD'de İngilizceye, 1962'de Doğu ve Batı Almanya'da Almancaya, İspanya'da ise İspanyolcaya çevrilerek yayımlanır. Dünyanın

¹³⁹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 54-60

belli başlı dillerine çevrilen *İnce Memed*, körler için Braille alfabesiyle de yayımlanır. 1959'da yazdığı *Ortadirek* Cumhuriyet Gazetesi'nde tefrika edildikten bir yıl sonra kitap haline getirilir. 1960'ta yönetime el koyan Milli Birlik Komitesi'nin üyeleriyle röportaj yapması için Ankara'ya gönderilir. 1962'de tefrika edilen *Dağın Öte Yüzü* üçlüsünün ikinci romanı *Yer Demir Gök Bakır*, 1963'te kitaplaştırılır. 1963'te BBC tarafından çağırılan Yaşar Kemal, İngiltere'ye gider. İngilizce öğrenmek amacıyla Cambridge'de Bell School'a yazılarak üç ay dil eğitimi alır fakat başarılı olamaz. Aynı yıl Cumhuriyet Gazetesi'nde yaşanan ekonomik krizden dolayı gazetedeki görevine son verilir. İşsiz kalan Yaşar Kemal, kitaplarının geliriyle geçinmek zorunda kalır. 1964'te 20th Century Fox şirketi, *İnce Memed*'in film çekme hakkını alır. Roman, Stanley Mann tarafından senaryolaştırılır fakat Türkiye'de filmin çekilmesine izin verilmez. Henry Lucas tarafından da senaryoya alınan *İnce Memed*'in Türkiye'de çekilmesi için yine izin çıkmaz. Yapım hakkı Peter Ustinov'a geçen *İnce Memed* sonunda Yugoslavya'da çekilir.¹⁴⁰

1962'de Türkiye İşçi Partisi'ne giren Yaşar Kemal, genel yönetim kurulu üyeliği, propaganda komitesi başkanlığı, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulunur. Haftalık siyasi dergi *Ant*'ın kurucuları arasında yer alır. Sorumlusu olduğu Ant Yayınevi'nin yayımladığı *Marksizmin Temel Kitabı* adlı kitaptan dolayı on sekiz ay hüküm giyer fakat karar Yargıtay'ca bozulur.¹⁴¹ 1968'de Hürriyet'te tefrika edilen *İnce Memed II*, bir yıl sonra kitap haline getirilir. Çalkantılı geçen 60'lı yıllardan sonra 1970'de *Ağrıdaki Efsanesi*'ni, 1971'de *Binboğalar Efsanesi*'ni yayımlar. Mayıs 1971'de adı teslim olması gereken kişiler arasında anılınca teslim olur ve bir ay hapis yatar. 1973'de çıkan Yeni Halkçı Gazetesi'nde yazılar yazar. 60'lı yıllardaki yoğun siyasi çalışmalarının ardından 70'lerde kendisini yazmaya verir ve bu dönemde yılda ortalama bir kitabı çıkar. 1972'de *Çakırcalı Efe*, 1973'de *Demirciler Çarşısı Cinayeti*, 1975'te *Yusufoğlu Yusuf*, 1976'da *Al Gözümlü Seyreyle Salih ve Yılanı Öldürseler*, 1977'de *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*, 1978'de *Kuşlar da Gitti*, *Allahın Askerleri* ve *Deniz Küstü* yayımlanır. 70'lerde ülke dışında geniş ölçüde tanınan Yaşar Kemal, pek çok ülkenin kültür kuruluşları tarafından çağırılır. 1976'da ABD PEN Merkezinin düzenlediği "Edebiyatta Yakın Doğu Toplamları" konulu toplantıya katılır ve bu toplantıda Arthur Miller, John Updike, Jerzy Kosinski, Edward Albee gibi

¹⁴⁰ Kabacalı, Bir Destan Rüzgârı Fotoğraflarla Yaşar Kemal, s. 78-113

¹⁴¹ Andaç, Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak, s. 309-310

yazarlarla tanışır. 1977’de Sofya’da düzenlenen “Barış ve Yazarlar” toplantısına katılır ve bir yıl sonra Fransa’da *Yer Demir Gök Bakır* adlı romanı en iyi yabancı roman seçilir. 1960’lı yıllarda Nobel’e aday gösterilir ve 1973’de yabancı basının alacağına kesin gözüyle bakmasına rağmen Nobel’i alamaz. 70’lerin sonlarında ülkede artan terör olayları yüzünden 1978’de eşi Thilda’yla Paris’e gider. Oradan İsveç’e geçerek *Kimsecik* üçlüsünün ilk romanı *Yağmurcuk Kuşu*’nu bitirir. Hemen ardından *Kimsecik*’in ikinci kitabı *Kale Kapısı*’nı ve ardından *İnce Memed*’in üçüncü kitabını yazmayı planlar.¹⁴² 1980’de İsveç’ten dönerek *Ağacın Çürüğü* adlı yazılar ve konuşmalarının yer aldığı kitabını yayımlar. 1982’de Modern hümanizmaya katkısından dolayı Uluslar arası “del Duca” ödülünü kazanır ve aynı yıl *Hüyükteki Nar Ağacı* romanı çıkar. 1984 yılında *İnce Memed*’in üçüncü cildini yayımlar ve Fransa Cumhurbaşkanı’ndan “Legion d’Honneur” nişanını alır. Yine aynı yıl “TÜYAP Edebiyat Halk Ödülü”ne layık görülür. 1985’te *İnce Memed III* romanı ile “Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü”nü alır ve uzun zamandır yazmayı düşündüğü *Kimsecik* üçlüsünün ikinci kitabı *Kale Kapısı*’nı yayımlar. “Kültür Bakanlığı Tanıtma Ödülü”nü 1986’da alan Yaşar Kemal, aynı yıl *Kale Kapısı* romanıyla “Orhan Kemal Roman Armağanı”nı kazanarak SSCB’deki “Issık Gölü Uluslararası Barış Formu”na katılır. *İnce Memed IV*’ü 1987’de çıkarır ve İsveç Sanat Akademisi’ne Yazarlar Birliği tarafından “Nobel Edebiyat Ödülü”ne aday gösterilir. Bir yıl sonra Türk Pen Yazarlar Birliği’nin başkanlığını üstlenir. 1991 yılında Strasbourg Üniversitesi Beşeri İlimler Fakültesi’nden Fahri Doktorluk unvanı alır ve kendisine verilen “Devlet Sanatçısı” unvanını, ülkede özgürlük ortamının yerleşmediği, demokrasinin yara aldığı nedenlerini öne sürerek reddeder. Aynı yıl *Kimsecik* üçlüsünün son romanı *Kanın Sesi*’ni yayımlar. 1992’de Kültür Bakanlığı “Kültür ve Sanat Ödülü”ne, “17. Rüştü Koray Ödülü”ne Akdeniz Üniversitesi tarafından ise “Edebiyat Dalında Onur Doktorluğu”na layık görülerek 11. TÜYAP Kitap Fuarı ve 11. İstanbul Fuarı’nın “onur yazarı” seçilir. Yaşamını konu alan belgesel BBC tarafından çekilir. 1995’te Fransız Akademisi tarafından “Nobel Edebiyat Ödülü”ne aday gösterilir, *Yeni Politika Gazetesi*’nde yayımlanan “Halklar Arasında Savaş İstemiyorum” yazısı nedeniyle hakkında soruşturma açılır ve *Der Spiegel* dergisinde yayımlanan “Zulmün Artsın” yazısında bölücülük propagandası yaptığı gerekçesiyle yargılanır, ardından beraat eder. 1996 yılı Şubat’ında *Düşünceye Özgürlük*

¹⁴² Kabacalı, Bir Destan Rüzgârı Fotoğraflarla Yaşar Kemal, s. 116-137

adlı kitapta yer alan “Türkiye Üzerindeki Kara Bulut” yazısı nedeniyle yargılanır, cezası temyiz edilir. Yine bu yılda Akdeniz Araştırmaları Katalan Enstitüsü (ICEM)’nden “Uluslararası Katalonya Ödülü”nü, “Hellman/Hammet Ödülü”nü, Türkiye Yayıncılar Birliği’nin “Düşünce ve İfade Özgürlüğü Ödülü”nü alır. İtalyanların ilk büyük edebiyat ödülü olan “Uluslar arası Nonino Ödülü”nü Ocak 1997’de alan Yaşar Kemal, aynı yıl İsveç’te Kenne Fant Vakfı tarafında iki yılda bir verilen “Monismanien Ödülü”ne, Alman Kitapçılar Birliği’nin “Barış Ödülü”ne ve İsveç’te verilen “Stig Dagerman Özgür Düşünce ve Konuşma Ödülü”ne layık görülür. *Bir Ada Hikâyesi* dörtlemesinin ilk kitabı *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana* Milliyet Gazetesi’nde tefrika edilmeye başlandıktan bir yıl sonra 1998’de yayımlanır. Fransa’nın saygın ödülllerinden “Bordeaux Kitap Fuarı Ecureuil Yabancı Edebiyat Ödülü”nü alır. 2001’de Orhan Apaydın Demokrasi ve Barış Vakfı tarafından verilen “2000 Yılı Ödülü”nü kazanır ve Ocak ayında eşi Thilda’yı kaybeder. 2002 yılında Alman Birlik 90/Yeşiller Patisi’nin onur üyeliğini kabul eder ve *Bir Ada Hikâyesi*’nin ikinci kitabı *Karınca’nın Su İçtiği* ve üçüncü kitabı *Tanyeri Horozları* romanlarını yayımlar. Aynı yıl Bilkent Üniversitesi’nden “fahri doktora” unvanı alır ve “Burhan Felek Basın Ödülü”nü kazanır. Nisan 2003’te “Soronos Dostluk Ödülü” ve Troya kazılarını yürüten Tübingen Üniversitesi ve Çanakkale Belediyesi tarafından verilen “2. Homeros Şiir Ödülü”nü kazanır.¹⁴³ 2008’de “Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Ödülü”ne layık görülen Yaşar Kemal’e 2009 yılında Çukurova Üniversitesi tarafından fahri doktorluk unvanı verilir.

2.2. Sanatı

Şiirsel bir anlatım tarzı ve akıcı bir dili olan Yaşar Kemal, halk ağzıyla yazı dilini beraber kullanarak kendine ait bir roman dili oluşturmuştur. Kendisi de romana lirizmi getirdiğini söyleyerek¹⁴⁴ şiirsel anlatım tarzını bilerek oluşturduğunu ifade eder. Halk ağzıyla beraber özellikle bölgesel kalıplaşmış sözleri de bu roman diliyle işler. Kimi zaman sayfalarca süren ayrıntılı tasvirleriyle anlatıyı görsel bir şekle sokar. Halk kültürü ve edebiyatı ise eserlerinin vazgeçilmez yapı taşlarıdır. Çocuk yaşlarda merak salarak başladığı folklor derlemeciliğinde topladığı materyaller, yaşadığı kültürel zenginliklerle dolu çevrede öğrendikleri ve yaptığı okumalardan edindiği edebiyata dair tecrübeler, zamanla büyük bir birikime dönüşür. Yaşar Kemal, bu birikimini çok iyi

¹⁴³ Andaç, Yaşar Kemal’in Sözlerinde Yaşamak, s. 328-336

¹⁴⁴ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 42

değerlendirerek eserlerine bir nakış gibi işlemeyi bilmiştir. Efsaneler, masallar, halk hikâyeleri ve halk şiiri onun yapıtlarında önemli bir yer tutar. Olay örgüsünü işlerken anlatım üslubunu değiştirerek halk hikâyecilerinin üslubunu kullanır. Okura yakınlaşıp, okuru karşısına alarak onunla sohbet ettiği gibi, bir destancı üslubuyla coşkulu bir anlatım tarzı da sergileyebilir. Sosyal konuları ele aldığı eserlerinde tarafsız davranmaz ve fikirlerini anlatıya müdahil olarak açıklar. Asım Bezirci, halk yazarının, yalnızca halkın kendisini kolay anlayıp benimsemesi için değil, sanatını güçlendirip geliştirmek için de halkın diline başvurması gerektiğini söyler. Çünkü halk dili uzun bir tarihsel gelişim ve birikimle beslenerek belirli bir tada, güzelliğe, sıcaklığa, diriliğe, doğallığa, kıvraklığa, yaratıcılığa ve yaygınlığa ulaşmıştır. Yazar bu özellikleri kullanarak zengin anlatım olanaklarına sahip olur. Yaşar Kemal de bu olanakları öğrenip değerlendiren, özümleyip aşan yazarlardan biridir.¹⁴⁵

Türk ve dünya edebiyatının usta yazarlarından biri olan Yaşar Kemal, yöresel dil ile yazı dilini birlikte kullanarak anlatıya dilsel bir zenginlik katar. Bunun yanında yaptığı tasvirlerle eserlerine görsel bir boyut kazandırarak okurun farklı bakış açılarına sahip olmasını sağlar. Bir ressamın yaklaşımıyla oluşturduğu tasvirler tablo niteliğindedir ve bu özelliğiyle Yaşar Kemal'in fırçası kalemidir. Sıkıntılarla dolu bir çocukluk ve gençlik yılları geçirmesine rağmen Yaşar Kemal, doğup büyüdüğü bölgeyi bütün güzellikleriyle hatırlayıp yeniden ve daha canlı bir şekilde kurgulayarak yapıtlarına yansıtır. Altan Gökalp, onun kekeme olduğu halde dilin en büyük ustalarından biri olduğunu, tek gözüyle bile olağanüstü bir imge ve renk yaratıcısı olmayı başardığını söyler.¹⁴⁶ Ayrıntılı tasvirler yapan yazar, mekânı gerçeğe yakın bir derecede çizer. Özellikle doğa tasvirleri çok canlıdır. Yaşar Kemal, elinde bir mikro kamera varmış gibi yerdeki karıncanın ya da böceğin hareketlerinden, bir yaprağın daldaki salınımına, göklerde süzülen kartaldan, çiçeğin üzerindeki arıya kadar her şeyi ayrıntılı bir şekilde anlatır. onun tasvirleri sadece görsel değildir, o, yaptığı tasvirlerle okurun bütün duyularına ulaşabilir. Dağlardaki kekik ve yarpuz kokularını, portakal çiçeği kokusunu ya da kan kokusunu ustaca anlatarak tasvirlerine farklı boyutlar kazandırır. Yeri geldiğinde bir yemeğin veya bitkinin tadı, yaz mevsiminin sarıcığı, kış mevsiminin dağlardaki dondurucu soğuğu, baharın ılık rüzgârları cümlelerden sıyrılarak

¹⁴⁵ Asım Bezirci, *Halk ve Sosyalizm için Kültür ve Edebiyat*, Evrensel Basım Yay., İstanbul, 1997, s.33

¹⁴⁶ Altan Gökalp, "Yaşar Kemal'i Okumak", *Yaşar Kemal'i Okumak*, (Çev. Nedret-Erdim Öztokat), Adam Yay., İstanbul, 1999, s. 11

okurun hissedebileceği bir hâl alır. Çukurova ve Toroslar’da doğup büyüyen ve daha sonra Almanya’ya işçi olarak çalışmaya giden bir okuru Yaşar Kemal’in romanlarını okuduğunda kendisinin memleketine gittiğini ya da sanki bir yakınının yanına misafir olarak geldiğini hissettiğini söyler.¹⁴⁷

Zengin bir kültür içinde doğup büyüyen Yaşar Kemal, yaşadığı bölgenin kültürel zenginliklerinin farkına çocuk yaşlarda varır. Küçük yaşlarda tanıdığı âşıklardan, destancılarından ve en önemli anlatı kaynağı olan annesinden etkilenererek âşıklık yapmaya ve destanlar anlatmaya başlar. Okuma-yazmayı öğrendikten sonra ise söylediği şiirleri not etmeye, farkına vardığı kültürel zenginlikleri derlemeye başlar. Bir folklorcu gibi dağ taş dolaşarak folklor malzemeleri toplar. Yazarlığa başladıktan sonra bütün bu birikimini eserlerinde ustalıkla kullanır. Tanpınar, Yaşar Kemal’in çocukluğunu geçirdiği Anadolu’nun güney taraflarının romancısı olduğunu belirterek onun köylüyü iyi tanınması ve folklorla aşına olmasını, sahip olduğu önemli bir özellik olarak gösterir.¹⁴⁸ Boratav, ilk olarak 1946’da yayımladığı “*Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*” kitabında, Yaşar Kemal’in o yıllarda yaptığı folklor çalışmalarına dikkat çekerek onun ne kadar heyecanlı ve titiz bir araştırmacı olduğunu belirtir ve derlediği hikâyelerin de isimlerini aktarır.¹⁴⁹ Kemal Karpat, düz yazının ustalarından birisi olarak tanımladığı Yaşar Kemal’in kendisini köy yaşamının birinci elden gözlemcisi ve bir folklor uzmanı olarak yetiştirdiğini, romanlarını kişisel deneyime ve işleyeceği malzeme hakkında ilk elden edinilmiş bilgilere dayanarak yazdığını, folklordan yoğun olarak etkilenmiş olan açık ve lirik anlatımının eserlerine bir masal havası kazandırdığını ifade eder. Yaşar Kemal’in romanlarındaki kahramanları memleketi Adana’dan seçmiş olmasına rağmen gazetede ki çalışmalarının onu memleketin dört bir yanına götürdüğüne dikkat çeken Kemal Karpat, onun yazdığı fıkralarda ortaya koyduğu canlı ve yepyeni bir üslupla Türkiye genelinde sosyal sorunları nadir görülen bir derinlikte kavrayarak sanat ve gerçekliği ustaca birleştiren bir yazar olduğuna işaret eder.¹⁵⁰ Osman Şahin ise Yaşar Kemal’in her yapıtının folklorla içli organik bir bağ içinde olduğuna değinir. Onun eserlerinde bütün Ortadoğu, Sümer, Asur, Hitit, Pers, Arap, Selçuklu ve Osmanlı’ya kimliğini yitiren Türkmen’e, adı ayetlerde “Zülkarneyn” olarak

¹⁴⁷ Osman Şahin, *Geniş Bir Nehrin Akışı Yaşar Kemal*, Can Yay., İstanbul, 2004, s. 43

¹⁴⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yay., IV. Baskı, İstanbul, 1995, s. 124

¹⁴⁹ Pertev Naili Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2002, s. 233

¹⁵⁰ Kemal Karpat, *Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, (Çev. Onur Güneş Ayas), Timaş Yay., I. Baskı, İstanbul, 2009, s. 147-148

geçen Büyük İskender'e, Van yöresi Kürtlerine, dengbejlere, Ermenilere kadar uzanan kültürlerin izlerini bulunduğunu, yapıtlarının çok katmanlı olduğunu ve her katında arkeoloji, höyük, mezar, söylence, masal, destan gerçeğinin yattığını söyler.¹⁵¹ Yukarda saydıklarımız haricinde Yaşar Kemal'in eserlerinde rastladığımız bir başka materyal ise tarihtir. Yaşar Kemal, tarihî gerçekleri olay örgüsünün geçtiği bölgeye göre yeniden kurgulayarak eserlerinde kullanır. Tarihî gerçeklerin yanında tarihî şahsiyetlere de onun eserlerinde rastlamak mümkündür. Kurgusal bir kahramanla tarihî bir şahsiyeti, oluşturduğu olay örgüsünde yan yana getirebilen yazar, kendisini de çeşitli karakterle eserlerine sokmaktan geri kalmaz. Böylece düşüncelerini kendisini romanda temsil eden kahramanlara söyler.

Folklorun değerlendirilmesi gereken bir zenginlik olduğunu düşünen Yaşar Kemal, dünyaca ünlü yazarların ve bestecilerin birçoğunun halk masalları ve destanlarından yararlanarak büyük sanatlarını gerçekleştirdiklerine dikkat çeker. Buna örnek olarak ise Shakespeare'in oyunlarının çoğunda halk masal ve efsanelerinden yararlanmasını, Beethoven'in müziğinin temelinde halkın binlerce yıldan beri oluşturduğu melodilerin ve temaların olmasını gösterir. Ona göre bütün dil zenginliği halktadır. Bu dil, yüzyıllar boyunca öylesine işlenmiştir ki, büyük şairler yaratmış, büyük destanlara damgasını vurmuştur. Birer halk ozanı olan Yunus Emre, Karacaoğlu, Dadaloğlu, Pir Sulan Abdal ve dilin büyük zenginliği ve anlatımın görkemi olan destancı Dede Korkut, dili yüzyıllardan beri işleyen kişilerdendir. Bu zengin kaynağa başvuran edebiyatçıların işi çok kolaydır.¹⁵² Bahsettiği bu zengin kaynağı çok iyi değerlendiren Yaşar Kemal, eserlerini halk kültürü ve edebiyatının üzerine kurgular. Anlatının bir yaratım olduğunu ve halkın sürekli yaratarak yeni anlatılar ortaya çıkardığını düşünen Yaşar Kemal, bu yaratımların her devirde devam ettiğine dikkat çeker. Buna örnek olarak, radyonun ve traktörün Türkiye'ye yeni girdiği dönemlerde bu makinelerin üstüne masallar, maniler, türküler çıkarılmasını gösterir. Kendisinin de bu kültür denizinden, Anadolu'nun bu zenginliklerinden yararlandığını, böyle yaparak kendine özgü dilini ve tekniğini Anadolu'yla beraber oluşturduğunu vurgular.¹⁵³ Çukurova'da ve bir gazeteci olarak gezdiği, Anadolu'da folklor derlemeleri yaptığı için Anadolu'nun folklor açısından ne kadar zengin olduğunu bilir ve bu

¹⁵¹ Şahin, Geniş Bir Nehrin Akışı Yaşar Kemal, s. 49

¹⁵² Yaşar Kemal, Ustadır Arı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004, s. 149-150

¹⁵³ Alpay Kabacalı, "Çağımızın Büyük Romancısı" Yaşar Kemal, Tüyap, İstanbul, 1992, s. 65

düşüncesini sıklıkla dile getirir. Çocukluğunda âşıklara ve destancılara öykünüp onların anlattıklarına kendisinden de bir şeyler katarak anlatan Yaşar Kemal, bu yeteneğini geliştirerek ustalık döneminde de kullanmıştır. Kısaca özetlemek gerekirse Yaşar Kemal'in sanatçı kişiliğinin oluşumunda Ramazan Çiftlikçi'nin deyiimiyle "Halk Aşısının" büyük rolü olmuştur.¹⁵⁴ 1966 yılında Türkiye Milli Talebe Federasyonu tarafından düzenlenen XI. Uluslararası Kültür Şenliği'nin açılış töreninde yaptığı açılış konuşmasında folklorun önemine değinen Yaşar Kemal, folkloru, yüzyıllardan bu yana halkların elbirliğiyle yarattıkları, yaşayan her zaman da yaşayacak olan kültürel bir birikim ve zenginlik olarak tanımlar. Ona göre aydınların ve sanatçıların folklorla önem vermeleri gerekir çünkü folklor, bilim, sanat ve kültür dalları kadar önemlidir.¹⁵⁵ Kültürün kaynağı olarak halkı gösteren yazar, sanatçının bu kaynağa yönelmesi gerektiğine dikkat çeker. 2008 yılında "Der Spiegel" dergisinde yayımlanan "Edebiyatın Gücü" adlı yazısında söylediği şu sözler, onun halkla sanatın ayrılmaz bir bütün olduğu görüşünü ne kadar benimsediğini gösterir:

*"Ve ben bir geleneğin yazarıyım. Ben etle kemik nasıl birbirinden ayrılmazsa, sanatımın halktan ayrılmamasını isterim. Bu çağda halktan kopmuş bir sanata inanmıyorum."*¹⁵⁶

Çocuk yaşlardan itibaren birçok işte çalışan Yaşar Kemal bu vesileyle çok da insan tanımıştır. Bu özelliği onun iyi bir gözlemci olarak çevresindeki insanları derinlemesine tahlil etmesini sağlamıştır. Genç yaşta üslup denemelerine başlamış ve yazmak için her fırsatı değerlendirmiştir. Örneğin arzuhalcilik yaptığı yıllarda dilekçe yazmak için yanına geren bir adamın anlattıklarını romanlaştırmıştır.¹⁵⁷

Sayfalarca durum tahlili yapan yazarın bu özelliği eleştiri konusu olmuştur. Ramazan Çiftlikçi, 1982'de yayımlanan *Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı*'ndaki Uğur Mumcu ile Attila İlhan söyleşisini bu bahse örnek gösterir. Attila İlhan Uğur Mumcu'yla yaptığı bu söyleşide, Yaşar Kemal'in bir yaprağın ağaçtan düşüşünü on sayfada anlatarak okuru sıktığını belirtmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁴ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 43

¹⁵⁵ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul, 2005, s. 156

¹⁵⁶ Yaşar Kemal, Binbir Çiçekli Bahçe, (Haz. Alpay Kabacalı), Yapı Kredi Yay., I. Baskı, İstanbul, 2009, s. 170

¹⁵⁷ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 115

¹⁵⁸ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 64

Yaşar Kemal'in üslubunu etkileyen bir başka etken ise okuduğu kitaplardır. Ramazanoğlu Kütüphanesi'nde çalıştığı yıllarda bütün zamanını okumaya ayıran ve askerlik için gittiği Kayseri Talas'ta görevlendirildiği boş bir hastanede de iki yıl boyunca orada tanıştığı iki üniversiteli kardeşin kütüphanesinden edindiği kitapları okuyan Yaşar Kemal, Türk ve dünya klasiklerinin tamamını okur. Özellikle Arif Dino'nun verdiği *Don Kişot* onun için başucu kitabı niteliğindedir. Bunların dışında Türk ve dünya destan ve mitolojilerini, doğu klasiklerini de tamamen okuduğunu söyleyen Yaşar Kemal'in edebiyat bilinci bunları okuyarak gelişir. Çehov'un sanat anlayışı ve dünyaya bakışının kendisini çok ilgilendirdiğini, Zola'nın *Germinal*'inin bazı kısımlarını ezberlediğini, Gogol'un *Ölü Canları*'nın kendisini sarstığını¹⁵⁹ ifade ederek batı edebiyatının kendi üzerindeki etkisini anlatır. Ona göre romanın üslubunu, konusu belirler. Sözlü gelenekten yaralandığı halde sözle yazının aynı olmadığını, romanlarında konuya göre ayrı bir üslup uyguladığını söyleyen Yaşar Kemal, gençliğinde halk şairi Deli Boran'ın üslubunu kullanarak sözlü geleneğe yakın bir anlatım tarzını seçtiğini fakat İstanbul'a geldikten sonra roman dilinin değiştiğini ve geliştiğini belirtir. Kendisinin usta çırak ilişkisi içinde yetiştiğini, Faulkner'ın, Halit Ziya'nın, Nazım Hikmet'in, Tolstoy'un, Dostoyevski'nin, Sait Faik'in anlatım tarzlarından etkilendiğini, onların çırağı olduğunu vurgular.¹⁶⁰ Ona göre bu çıraklık sürecinde takip edilecek tek yol, içinden çıktığı topluma ait kültürel değerleri benimseyip özümsemektir. Romancının, kendi kültür değerleri ile yetiştikten, büyüdükten ve kaynaştıktan sonra dünyanın bütün kültür değerlerine başvurmak zorunda olduğunu vurgulayan Yaşar Kemal'e göre bir Türk romancısı Köroğlu'nun nasıl anlatıldığını bilmiyorsa, bir masalcının ustalığına varamamışsa, Dede Korkut'u okumamışsa, Yunus'u ezberlememişse, Karacaoğlu'nı, Pir Sultan'ı yüreğinin derinliğinde hissetmemişse ne Homeros'u anlayabilir ne de Kafka'ya, Çehov'a, James Joyce'ya ulaşabilir.¹⁶¹

Adana'da bulunduğu ve Ankara'ya gittiği yıllarda ve sonrasında tanıştığı kişiler de onun yazarlık gelişimini ve sanatını etkiler. Bunlara Arif, Abidin ve Güzin Dino, Orhan Kemal, Şükrü Enis Regü, Reşat Enis, Ali Rıza Yalgın, Ahmet Şükrü Esen, Pertev

¹⁵⁹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 115

¹⁶⁰ Nedim Gürsel, Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı, Everest Yay., I. Baskı, İstanbul, 2000, s. 116-117

¹⁶¹ Yaşar Kemal, Binbir Çiçekli Bahçe, s. 167

Naili Boratav, Ahmet Kutsi Tecer, Nurullah Ataç, Azra Erhat, İlhan Başgöz, Enver Gökçe, Arif Damar, Ahmed Arif gibi isimleri örnek verebiliriz.

Yaşar Kemal’e göre önemli olan büyülü dünyayı ve büyülü atmosferi anlatmaktır. Bu büyülü dünyanın gerçeğine, gerçekten daha çok şey eklemek için eser veren Yaşar Kemal, okur için yazmadığını, okurun zevkini, neyi okumak istediğini bilemediğini, böyle bir endişesi olmadığını belirtir.¹⁶² Eserlerini incelediğimizde de onun eserlerinde toplumsal gerçekleri ele aldığını ve irdelediğini görürüz. Özellikle röportajcılık döneminden sonra Çukurova yöresinden ve kendi hayatının çeşitli tecrübelerinden toplayarak bir araya getirdiği malzeme ile “romantik devrimci” olarak adlandırılan bir anlayışa sahip olan Yaşar Kemal, ünlü eseri *İnce Memed*’i bu safhada kaleme almıştır. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinde en dikkate değer değişimlerin gözlemlendiği Çukurova bölgesinde tarımla ırgatlığın, sanayi ile fabrika işçiliğinin iktisadi ve sosyal hayata getirdiği unsurlar çeşitli çatışmaları da peşinden sürüklemiştir. Yaşar Kemal bu çatışmaları çeşitli romanlarında ele almıştır. onun bu romanları, destandan romana geçtiği bir aşama olarak nitelendirilmektedir.¹⁶³

Osman Gündüz, Yaşar Kemal’in folklorculuğunun ve halk içerisinden gelmiş olmasının avantajlarını ve halk hikâyecilerine özgü anlatım tekniğini, eleştirmenlerin tepkisini çekecek ölçüde, sonuna kadar kullandığını belirterek eserlerinin yapısını jandarma, bürokrat ve devletle iş birliği içindeki ağa ve varlıklı kişilerle ırgat, köylü çatışması üzerine kurduğunu dile getirir. Osman Gündüz, Anadoluçuluk fikrini ve Cumhuriyet’in kazanımlarını benimseyen yazarın, tavrını temel değer olarak gördüğü halktan, sıradan insanlardan yana koyduğunu, Anadolu çevresiyle sınırlı ulusçuluk anlayışının temelinde ırk, dil ve din birliği yerine zengin folkloru, dil ve kültür zenginliğiyle geniş bir halk kitlesinin bulunduğunu ifade eder.¹⁶⁴

Yaşar Kemal’in üslubunun felsefik boyutta yorumlanması ise şöyledir: Sanatçı ve sanat yapıtının hakiki özgünlüğü, Hegel’in belirleyimiyle “kendi içinde hakiki olan içeriğin akılsallığını ruhlandırmasıyla” oluşur ve Hegel bu durumu “nesnel akıl” olarak kavramlaştırır görüşünden hareketle sanatçının nesnel aklı içten ve dıştan yabancı katkılarla, karıştırmadan, kirletmeden, öz aklı durumuna getireceği düşünülebilir.

¹⁶² Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 168

¹⁶³ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Cilt III, “Yaşar Kemal Maddesi”, Dergah Yay., İstanbul, 1979, s. 348-349

¹⁶⁴ Osman Gündüz, “1960 Sonrası Roman”, Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt IV, (Genel Editör: Talat Sait Halman), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul, 2006, s. 309

Böylece hakiki öznenliğin biçimlendirilmiş nesneye katılmasıyla hakiki öznellik, kendince bütünleşmiş sanat yapıtı içinde canlı bir geçiş noktası olmak ister. İşte bu yazınsal-kuramsal temel, Yaşar Kemal'in yazınsal üretimine Marksçı toplumsal sınıf ve çelişki anlayışına uygun olarak yansır. Toplumsal sömür, baskı, haksızlık ve hukuksuzluk biçiminde ortaya çıkan uygulamaları, toplumsal mülkiyet ve üretim şeklinden kaynaklanan karşıtlıklar olarak algılayan Yaşar Kemal, biçimsellikten uzak bir yaklaşımla yapıtlarına içkinleştirir. İyiyi de kötüyü de üretenin insan olduğu düşüncesinden hareketle eserlerinde sömür, baskı ve haksızlığa uğrayarak insanlıktan çıkarılmak istenen insanı, insanlığına yeniden kavuşturacak yol ve yöntemler arar. Bu şekilde Yaşar Kemal, kişi, çevre ve halk yaşantısına dayanan yazınsal üretimini, yerellik özelliği yoğun ve sürekli savaşı bir insancılık seviyesine yükselterek evrenselliğe ulaştırır.¹⁶⁵ Yaşar Kemal'e göre insanlığı özüne çevirmek ve insanlığın yaratıcılığını engelleyen, kişiliğini ortadan kaldıran koşulları bilimsel bir şekilde ortadan kaldırmak gereklidir. O, bir sosyalist olarak bunun kendi işi olduğunu vurgular.¹⁶⁶

Bir hikâyeci olan Sait Faik ve bir romancı olan Yaşar Kemal'i karşılaştırıp iki sanatçının ortak yönlerini ortaya çıkaran Fethi Naci, bu karşılaştırmasını maddeler halinde verirken Yaşar Kemal'in üslup özelliklerine de değinir. Naci'ye göre Yaşar Kemal, hazır bir roman diliyle yetinmemiş, kendine özgü yeni bir roman dili yaratmış, hazır bulduğu roman biçimiyle yetinmeyerek kendine özgü destansı bir roman biçimi oluşturmuş, eserlerinde eşsiz bir doğa yaşatarak doğayı eserlerinin değişmeyen tek kişisi yapmış, sömürücüye ve hak yiyene karşı olarak emekçilerden yana bir tavır sergilemiştir.¹⁶⁷

Romanın en vazgeçilmez malzemesinin insan hayatı olduğunu söyleyen Mustafa Miyasoğlu, tarih, toplum, gelenekler, dram, efsane, fantezi, hayal, felsefe, ütöpik ya da gerçekçi tasarılar, eleştiriler, aktüel ve politik olaylar, aşk, özlem, mutluluk düşünceleri gibi insan hayatını ilgilendiren her şeyin ve bütün bunların kültürel yansımaları olarak etik, estetik ve dinî yorumların romanın malzemesi olduğunu ifade eder. Romancı bütün bu kültürel unsurları hayatın vazgeçilmez unsurları olarak görüp çeşitli açılar ve

¹⁶⁵ Onur Bilge Kutlu, Cemal Sakallı, "Bir Felsefe Sorunsalı Olarak Biçim ve Yaşar Kemal", Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu, Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal, (Haz. Süha Oğuzertem), Adam Yay., İstanbul, 2003, s. 220-236

¹⁶⁶ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s. 379

¹⁶⁷ Fethi Naci, Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal, Gerçek Yay., İstanbul, 1990, s. 122-123

bilimsel disiplinler aracılığıyla tanınmalı, kendince yorumlayabilecek bir iç disipline sahip olmalıdır. Aksi takdirde, renkleri tanımadan, desen çizmede belli bir seviyeye ulaşılmadan nasıl ressam olunmuyorsa, toplumu meydan getiren insanın iç dünyasını etkileyen dış şartları ve aktüel-politik atmosferi bilmeden, tarihi değerlerini ve kimliğini tanımadan, dini inanış ve düşünüşü hakkında yeterli birikime sahip olmadan romancı olunmaz.¹⁶⁸ Yaşar Kemal de içinden çıktığı toplum hakkında belli bir birikime sahip olan ve bu yönde eserler veren yazarlarımızdan birdir.

2.3. Eserleri

2.3.1. Şiirler

Yaşar Kemal'in şiirleri *Görüşler*, *Ülkü*, *Başpınar*, *Kovan* adlı dergilerde çıkmıştır. 1939–44 yılları arasında çıkan bu şiirlerden bazılarının adları: Merhaba, Seyhan, Yalnızlık, Masal, Korku, Halay, Zafer, Işık, Güzelleme, Bekle, Misafir, Ağıt.¹⁶⁹

2.3.2. Hikâyeler

1. *Sarı Sıcak*, (1952): Sarı Sıcak, Bebek, Yatak, Dükkâncı, Süpürge, Keçi, Sinek, Hançer, Memetle Memet.

2. *Sarı Sıcak-Bütün Hikâyeler*, (1967): Önceki hikâyeler, Halis Serkisof, Yeşil Kertenkele, Bana Bak Kardaş, Yolda, Kalemler, Turnalar, Avcı, Ekin, Şahan Ahmed, Kavun Karpuz, Pis Hikâye.

2.3.3. Romanlar

1. *Teneke*, (1955). Tiyatroya da uyarlanan bu roman, Bulgaristan, Almanya, Bağımsız Devletler Topluluğu, Danimarka, İngiltere, ABD ve İsveç'te yayımlandı.

2. *İnce Memed I*, (1955). Birçok baskı yapan ve Yaşar Kemal'e ödüller kazandıran roman, çeşitli isimlerle Fransa, İngiltere, ABD, Bulgaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Romanya, Macaristan, İtalya, İspanya, Portekiz, Hollanda, Almanya, Avusturya, Azerbaycan, Özbekistan, Hindistan, Moldova, İsveç, Norveç, İran, Finlandiya, Ermenistan, Yunanistan, Danimarka, Çin, Arnavutluk, İzlanda, Lübnan, Brezilya ve Irak'ta yayımlandı.

¹⁶⁸ Mustafa Miyasoğlu, *Roman Düşüncesi ve Türk Romanı*, Ötüken Yay., İstanbul, 1998, s.65

¹⁶⁹ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s.81

3. *İnce Memed II*, (1969). İngiltere, İsveç, Norveç, Finlandiya, Fransa, ABD, İspanya, Danimarka ve Almanya'da yayımlandı.
4. *İnce Memed III*, (1984). Fransa, İsveç ve Finlandiya'da yayımlandı.
5. *İnce Memed IV*, (1987). Fransa'da yayımlandı.
6. *Orta Direk- Dağın Öte Yüzü I*, (1960). Alan Seymour tarafından tiyatroya uyarlanan roman, İngiltere, ABD, Fransa, Danimarka, İsveç, Bulgaristan, Norveç, Çekoslovakya, Arnavutluk, Finlandiya, Macaristan, Yunanistan, Almanya, İran ve İsrail'de yayımlanmıştır.
7. *Yer Demir Gök Bakır-Dağın Öte Yüzü II*, (1963). İsveç, İngiltere, Fransa, Norveç, Finlandiya, ABD, İran ve Almanya'da basıldı.
8. *Ölmez Otu-Dağın Öte Yüzü III*, (1968). İsveç, İngiltere, ABD, Fransa, Norveç, Finlandiya, Bulgaristan, Almanya ve İran'da okurla buluştu.
9. *Üç Anadolu Efsanesi*, (1967).
10. *Ağrıdağı Efsanesi*, (1970).
11. *Binboğalar Efsanesi*, (1971). Gerard Gelas'ın tiyatroya uyarladığı bu eser, İngiltere, İsveç, Norveç, Finlandiya, Fransa, İsviçre, Almanya, Yunanistan, Polonya, Fransa'da yayımlandı.
12. *Çakırcalı Efe*, (1972).
13. *Demirciler Çarşısı Cinayeti-Akçasazın Ağaları I*, (1973). İsviçre, Fransa, Finlandiya, İran, Hollanda ve Danimarka'da yayımlandı.
14. *Yusuçuk Yusuf*, (1975). Fransa, İsveç, Finlandiya ve İran'da basıldı.
15. *Yılanı Ördürseler*, (1976). Fransa, Bağımsız Devletler Topluluğu, İsveç, Almanya, İran, İngiltere'de yayımlandı.
16. *Al Göziüm Seyreyle Salih*, (1976). İsveç, İngiltere, ABD, Finlandiya, Norveç ve Fransa'da basıldı.
17. *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca*, (1977). Göteborg'daki Nationalteatern tarafından tiyatroya uyarlanan eser, İsveç ve Almanya'da yayımlandı.
18. *Kuşlar da Gitti*, (1978). Fransa, İsveç, Finlandiya, Almanya ve İngiltere'de okurla buluştu.
19. *Deniz Küstü*, (1978). İngiltere, ABD, İsveç, Fransa, Finlandiya, İran, Hollanda ve Danimarka'da yayımlandı.
20. *Yağmurcuk Kuşu-Kimsecik I*, (1980). Fransa'da yayımlandı.

21. *Kale Kapısı-Kimsecik II*, (1985). Fransa’da yayımlandı.
22. *Kanın Sesi-Kimsecik III*, (1991).
23. *Hüyükteki Nar Ağacı*, (1982). İran’da yayımlandı.
24. *Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana-Bir Ada Hikâyesi*, (1998).
25. *Karınca’nın Su İçtiği- Bir Ada Hikâyesi*, (2002).
26. *Tanyeri Horozları- Bir Ada Hikâyesi*, (2002).

2.3.4. Röportajlar

1. *Bu Diyar Baştanbaşa*, (1971).
2. *Bir Bulut Kaynıyor*, (1974).
3. *Allah’ın Askerleri-Çocuklar İnsandır I*, (1978).

Bütün röportajları 1985’te *Bu Diyar Baştanbaşa* adıyla dört kitap halinde yayımlandı.

1. *Peri Bacaları*. Kitaptaki röportajlar: Peri Bacaları, Süngerciler, Diyarbakır, Dünyada Van, Üçüncü Mevki Yolculuk, Otobüsle Anadolu, Ambar Yolcuları ile Seyahat, Kutsal Balıklar ve Ceylanlar Şehri Urfa, Kanını Vererek Gazi Unvanı Alan Antep,, İnsanı Selçuk Devrine Götüren Şehir Kayseri, Orta Anadolu’da En Sağlıklı İnsanların Şehri Yozgat, Van Gölünden, İstanbul Çocuğunun Gözüyle Anadolu Köyleri.
2. *Denizler Kurudu*¹⁷⁰. Kitaptaki röportajlar: Yanan Ormanlarda Elli Gün, Çukurova Yana Yana, Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün, Denizler Kurudu.
3. *Nuh’un Gemisi*. Kitaptaki röportajlar: Kaçakçılar Arasında Yirmi Beş Gün, Erzurum Dağları Kar İle Boran, Amasya Sular Altında, Nuhun Gemisi Peşinde, Doğuda İnanılmaz Şeyler Gördüm, Mağara İnsanları, Süngerciler, Karanlıkta Yol Alanlar.
4. *Bir Bulut Kaynıyor*. Kitaptaki röportajlar: Görülmemiş Lüfer Akını, Sait Faik’le Görüşme, Köylü Ressam Balaban, Dost Elif Naci Ressam Elif Naci, Sahaflar Çarşısı, Füreyya’nın Çini Cenneti.
5. *Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor*, (1992). Alain Bosquet ile görüşmeler.

2.3.5. Fıkra, Deneme, Konuşma

1. *Taş Çatlarsa*, (1961).
2. *Baldaki Tuz*, (1974).
3. *Ağacın Çürüğü*, (1980).

¹⁷⁰ Yanan Ormanlarda Elli Gün adıyla da yayımlanmıştır.

4. *Yüzler*, (1992). Abidin Dino ile.
5. *Ustadır Arı*, (1995).
6. *Zulmün Artsın*, (1995).
7. *Binbir Çiçekli Bahçe*, (2009).

2.3.6 Çeviri

1. *Ayışığı Kuyumcuları* (Albert Vidalie), (1955). Thilda Kemal ile.

2.3.7. Halk edebiyatı derlemeleri

1. *Ağıtlar*, (1943). 1992’de genişletilmiş bir şekilde yayımlanmıştır.
2. *Gökyüzü Mavi Kaldı*, (1978). Sebahattin Eyuboğlu ve Yaşar Kemal’in folklor derlemelerinden oluşur.
3. *Sarı Defterdekiler*, (1997).

2.3.8. Senaryoya aktarılan yapıtları

1. *Beyaz Mendil*, Lütfi Akad, (1955).
2. *Namus Düşmanı*, Ziya Metin, (1957).
3. *Bu Vatanın Çocukları*, Atıf Yılmaz, (1958). Bu eserini Azmi Kütüval¹⁷¹ adıyla yazmıştır.
4. *Alageyik*, Atıf Yılmaz, (1959).
5. *Karacaoğlan’ın Sevdası*, Atıf Yılmaz, (1959).
6. *Murad’ın Türküsü*, Atıf Yılmaz, (1965).
7. *Ölüm Tarlası*, Atıf Yılmaz, (1966).
8. *Ağrı Dağı Efsanesi*, Memduh Ün, (1974).
9. *Yılanı Öldürseler*, Türkan Şoray, (1981).
10. *İnce Memed*, Peter Ustinov, (1984).
11. *Yer Demir Gök Bakır*, Zülfü Livaneli, (1987).

2.4. Aldığı Ödüller

1955 Gazeteciler Cemiyeti Başarı Armağanı (“Dünyanın En Büyük Çiftliğinde Yedi Gün” adlı röportaj dizisi ile)

¹⁷¹ Senaryoları sürekli Sansür Masası’na takılan Yaşar Kemal, senaryolarını bu masanın başında duran amirin adıyla yazmaya başlar. Azmi Kütüval adıyla birkaç film yazmıştır.

- 1956 Varlık Roman Armağanı (İnce Memed ile)
- 1966 İlhan İskender Armağanı (Teneke'den aynı adla uyarlanan oyunu ile)
- 1966 Uluslararası Nancy Tiyatro Festivali Birincilik Ödülü (Teneke oyunu ile)
- 1974 Madaralı Roman Armağanı (Demirciler Çarşısı Cinayeti ile)
- 1977 Fransa Eleştirmenler Sendikası En İyi Yabancı Roman Ödülü (Yer Demir Gök Bakır ile)
- 1978 Fransa'da En İyi Yabancı Kitap Ödülü (Ölmez Otu ile)
- 1979 Fransa "Büyük Jüri" En İyi Kitap Ödülü (Binboğalar Efsanesi ile)
- 1982 Uluslararası Cino Del Duca Ödülü
- 1984 Fransız Legion d'Honneur Ödülü Commandeur payesi
- 1984 TÜYAP Kitap Fuarı Halk Ödülü
- 1985 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü
- 1986 Orhan Kemal Roman Ödülü (Kale Kapısı ile)
- 1988 TÜYAP Kitap Fuarı Halk Ödülü
- 1988 Fransa Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres Nişanı
- 1991 Fransa Strasbourg Üniversitesi Onur Doktorası
- 1992 11. TÜYAP Kitap Fuarı Onur Yazarı
- 1992 Antalya Akdeniz Üniversitesi Onur Doktorası
- 1993 Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü
- 1994 Mülkiyeliler Birliği Rüştü Koray Armağanı
- 1995 Morgenavissen Jyland-Pösten Ödülü (Danimarka)
- 1996 Türkiye Yayıncılar Birliği Düşünce Özgürlüğü Ödülü
- 1996 Kanın Sesi ile Akdeniz Yabancı Kitap Ödülü (Perpignan, Fransa)
- 1996 VIII. Katalunya Uluslararası Ödülü (Barcelona, İspanya)
- 1996 Lillian Hellman/Dashiell Hammett Baskıya Karşı Cesaret Ödülü, İnsan Hakları İhlallerini İzleme Örgütü,(New York)
- 1997 Toplu eserleri için Premio Internazionale Nonino Ödülü, İtalya
- 1997 Kenne Vakfı Düşünce ve Söz Özgürlüğü Ödülü (Uppsala, İsveç)
- 1997 Norveç Yazarlar Birliği ödülü, Wole Soyinka ile ortak
- 1997 Frankfurt Kitap Fuarı Alman Yayıncılar Birliği Ödülü
- 1998 Frei Üniversitesi Berlin Fahri Doktora
- 1998 Bordeaux Yayıncılar Birliği Yabancı Edebiyat Ödülü

2002 Bilkent Üniversitesi Fahri Doktora

2003 Z. Homerus Şiir Ödülü

2003 Savanos Ödülü (Selanik)

2003 Türkiye Yayıncılar Birliği Yayıncılık Emek Ödülü.

2008 Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat Büyük ödülü

2009 Çukurova Üniversitesi Fahri Doktora.¹⁷²

¹⁷² <http://www.yasarkemal.net>, 05.04.2009

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İNCE MEMED I

3.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)

3.1.1. Anlatının bakış açıları

Diğer bakış açılarını göz önünde bulundurduğumuzda İnce Memed I romanında tanrısal bakış açısının kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu teknik sayesinde yazar-anlatıcı, geçmişten ve gelecekte haberdardır ve her şeyi bilir. Tanrısal (hâkim) bakış açısıyla anlatıcı, yazara kahramanın iç dünyasını anlatmak için geniş olanaklar sunar. Bu sınırsız bakış açısı yazara geniş bir zaman dilimi içindeki olayları anlatma, büyük bir coğrafya hakkında bilgi sahibi olma ve kahramanları hem yaratıp hem de onlar hakkında her şeyi bilme özgürlüğünü verir. Yazar, kahramanın içinden geçenleri bilecek ve iç konuşmaları duyacak kadar anlatıya hâkimdir.

Romanın ikinci bölümünün başında Çakırdikenî bitkisi uzun bir şekilde tarif edilmiş, bu bitkinin Değirmenoluk köyünde görüldüğüne dikkat çekilmiş ve İnce Memed'in evden kaçışı bu sıralamadan sonra anlatılmıştır. Yaşar Kemal, doğup büyüdüğü ve gençliğinin geçtiği toprakları çok iyi tanır. O, çok gezmiş ve birçok işte çalışmış, böylece yaşadığı bölgedeki geniş coğrafyayı tanıma ve değişik insan tipleriyle tanışma fırsatı bulmuştur. Yaşar Kemal ne kadar çok işte çalıştığını şöyle ifade etmiştir:

*Yaşamımı kazanmak için pirinç tarlalarında su bekçiliğinden, traktör şoförlüğünden, öğretmen vekilliğine kadar, öğretmen vekilliğinden, pamuk toplayıcılığına, oradan batöz ırgatlığına, biçerdöver sürücülüğüne, tabelacılığa kadar çok işe girdim çıktım...*¹⁷³

Gençliğinde birçok işte çalışan yazarın çocukluğunda edindiği tecrübeler de önemlidir. Çocukluğunda ne kadar serbest olduğunu ve yazarlığında kullandığı beşeri bilgileri bu serbestliği sayesinde öğrendiğini, kendi deyimiyle geniş bir krallığa sahip olduğunu ise yazarın şu cümlelerinden anlarız:

Hiçbir engel tanıımıyordum. Gönlüm neyi ne zaman isterse ben onu yapıyordum. Hiç kimse, istediğim hiçbir şeye, hiçbir zaman engel olamıyordu. Bir gün bakmışsın bir dağın başında kartal yuvalarının yanında, bir gün bakmışsın ovada Yılanlı Kalenin eteklerinde, bir bakmışsın kasabada nar bahçelerinde, incir ağaçlarının tepelerinde... (...) Bir gün bakmışsın Savrun kıyılarında mor yarpuzların arasında, bir gün bakmışsın

¹⁷³ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 102

*Yörük çadırlarındayım. (...) Bir gün bakmışsın bir saz şairinin dizinin dibinde, bir gün bakmışsın bir definecinin ardındayım... Çok geniş bir krallık bu.*¹⁷⁴

Bu birikimini çok iyi değerlendiren yazarın eserlerinde doğup büyüdüğü bu bölgeyi tasvir ederken kesinlik bildiren geniş zaman kipini kullanması ise gayet doğaldır. Kullandığı bu kip onun bakış açısının bir göstergesidir. Yazar, her şeye tepeden bakmakta ve bölge hakkındaki en ayrıntılı bilgiyi, bulunduğu konum sayesinde bilmektedir.

Çakırdiken en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, eşek inciri bile bitmez, işte orada çakırdiken keyifle serile serpile biter, büyür, gelişir.

En iyi toprakta bir tek çakırdikenine rast gelinmez. Bunun sebebi, bir kere iyi toprak boş kalmaz, her zaman sürülür ekilir. Bir de, öyle geliyor ki, çakırdiken iyi toprağı sevmez.

...

Baharda zayıf, açık yeşildir. Hafif bir yel esse, toprağa degecekmiş gibi yatar. Yaz ortalarında, dikende, önce mavi damarlar peyda olur. Sonra yavaş yavaş dikenin dalları, gövdesi mavileşir. Açıkça bir mavidir bu... Sonra mavi gittikçe koyulaşır. Bu en güzel bir mavidir. Bir tarla, uçsuz bucaksız bir ova tüm maviye keser. Gün batarken eğer bir yel eserse mavi dalgalanır, hışırdar, aynen deniz gibi. Gün batarken sular nasıl kızarır, çakırdiken tarlası da öyle kızarır.

Güze doğru dikenler kurur. Mavilik beyaza döner. Çatırtılar gelir çakırdikeninden. Düğme büyüklüğünde sütbeyaz sümüklü böcekler vardır hani. Bunlardan yüzlercesi, binlercesi dikenlerin gövdelerine sıvanır. Diken gövdeleri boncuk boncuk sütbeyaz olur.

*Değirmenoluk köyü çakırdikenlik... Tarla yok, bağ, bahçe yok. Safi çakırdikenlik. (...)*¹⁷⁵

Yaşar Kemal, bu eserinde tanrısal bakış açısının olanaklarını sınırsız bir şekilde kullanmıştır. Tasvirlerinde tanrısal bakış açısında kullanılan geçmiş zamanı kimi zaman terk etmiş, geniş zamanı kullanarak bölge coğrafyasını ne kadar iyi bildiğini göstermiştir; çünkü romanda tasvir edilen yerler onun doğup büyüdüğü yerlerdir.

¹⁷⁴ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 47

¹⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, Yapı Kredi Yay., VIII. Baskı, İstanbul, 2006, s. 12-13

Yazar-anlatıcı, okuru muhatap alarak onunla sohbet eder gibi bölgeyi tanıtmış, kendini gizlemeyerek bazı müdahalelerde bulunmuştur. 1953’de yazılan romanın konusu 1930’larda geçmektedir. Kasabanın girişindeki bir bölge olan Şabaplı anlatılırken romanda geçen zamanın aksine, romanın yazıldığı zamanda yaşayan kişilerin adları verilerek bölge tarif edilmeye çalışılmıştır. Bu durum, Yaşar Kemal’in bölgenin tanıtılmasına yardımcı olmak amacıyla anlatıya müdahil olduğunu gösterir.

*Şabaplının aşağısında, yani şimdiki Bolat Mustafanın evinin oralarda bir kırmızı toprakla bir beyaz toprak yan yanadır. O arayı da cilpirti çalıları almıştır”*¹⁷⁶

*Ali atın önüne düştü. Kasabayı hızla çıktılar. Binboğayı geçtiler. Dikirlinin üst başında şimdi Karacalı Osmanın portakal bahçesi bulunan yere geldiler.*¹⁷⁷

Yazar-anlatıcı, bazı konular hakkında yorum yapar, görüşlerini belirtir ve okuru bilgilendirir. Yaşar Kemal, zengin bir kültürün içinde büyümüştür. Âşıklardan halk hikâyeleri dinlemiş ve bu âşıklara özenerek küçük yaşlarda âşıklık yapmaya başlamıştır. Romanda bu kültürün izlerini görmek mümkündür. Yazar, kimi zaman halk hikâyecilerinin üslubunu kullanmış, kimi zaman da meddahlar gibi anlattığı konuya müdahil olup çeşitli yorumlarda bulunarak görüşlerini sunmuştur. Bunlara birkaç örnek verecek olursak:

*Sarıçağşağın toprağı bir başka topraktır. Bizim bildiğimiz, kara, kumlu, kıraç topraklardan değildir.*¹⁷⁸

*Çığırıp bağırmasına, çağırmasına bakmadan, kızı Abdi Ağanın yiğenine veriyorlar. Abdi ağanın yiğeni bulunmaz kısmet. Kızı kendi gönlüne bıraksan, ya çingeneye varır, ya davulcuya.*¹⁷⁹

Bir horozun zamansız ötmesi üzerine anlatıya müdahil olan yazar, erken öten horozun sahibi tarafından mutlaka kesileceğini belirtir. Bu sırada düşüncelere dalan Memed’in düşünmemesi gerektiğini söyleyen de yine anlatıya dahil olan yazardır.

Arada bir, durup durup köpekler karanlığa havlıyorlardı. Sonra, yalnız bir horoz uzun uzun öttü. Vaktinden önce öten bu horozun sahibi sabahleyin erkenden mutlak kesecektir.

(...)

¹⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 72

¹⁷⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 373

¹⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 55

¹⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 90

*Memed düşünüyordu ki... Hayır, bu durumda Memed, hiçbir şey düşünemez. Memed, yalnız üşüyordu.*¹⁸⁰

Yazar, yemeğin en lezzetlisi hakkında kendi görüşlerini de belirtir.

*Savcı dağ köylerine her gelişinde toprak kızartması yaptırırdı. Etin en lezzetli pişirme biçimi, mutlak toprak kızartmasıdır.*¹⁸¹

Saman kokusunun hoşluğundan bahseder.

*Ahır yarısına kadar samanla doluydu. Saman kokusu insanın genzini yakıyordu. Saman kokusu bir hoş, tozlu bir kokudur. Bir tarafta da tezek yığılıydı.*¹⁸²

Yaşar Kemal, romanda at bahsi geçen bir yerde kendi istediği atın hangi özelliklere sahip olması gerektiğini bir bir sıralayarak anlatıya karıştır.

*Sağrısı toparlak değil, uzun olacak. Yumurta gibi. Kulakları kalem, alını akıta sakar, bacakları belinin uzunluğuna bakarak kısa, rengi ne al, ne doru, ne kula, ne de kır olacak, rengi pare pare benekli demirkır olacak.*¹⁸³

Yaşar Kemal, Recep Çavuş'u anlatırken okur ile hem sohbet eder, hem de Recep Çavuş'a benzeyen insanlar hakkında kendi düşüncelerini soru sorup cevabını da yine kendi vererek açıklamaya çalışır.

*Bazı insanlar vardır, sırf doğuştan hoşturlar. Recep Çavuş da onlardandır. Bunlar, yalnız insanlar kendilerini sevsinler diye doğmuşlardır. Sevilmelerine karşılık öteki insanlardan fazla bir yanları mı vardır? Hayır! Recep Çavuş konuşkan mıdır? Hayır. Çok neşeli mi? O da yok. Güler mi, oynar mı? Çok fazla iyilik mi yapar başkalarına? O da yok. Bu, bir sırdır: Üç yıldır Deli Durdu çetesinde. Ondan önce, iki aydan fazla bir çetede kalmamıştı. Millet şaşıyordu Recep Çavuşun Deli Durdu çetesinde üç yıl kalışına.*¹⁸⁴

İnsanın hayal dünyasının ne kadar geniş olabileceği hakkındaki kişisel görüşleriyle Yaşar Kemal yine karşımıza çıkar.

Görüş sahası ne kadar dar olursa olsun, insan muhayyilesi geniştir. Değirmenoluk köyünden başka hiçbir yere çıkmamış bir insanın bile geniş bir hayal dünyası mevcuttur. Yıldızların ötelere kadar uzanabilir. Hiçbir yer bulamazsa Kafdağının arkasına kadar gider. O da olmazsa, düşlerinde yaşadığı yer başkalaşır. Cennetleşir.

¹⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 95

¹⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 148

¹⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 251

¹⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 432

¹⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s.185

*Şimdi, şu anda düşler veryansın ediyordur, uykuların altında. Şu fıkara, şu kahırlı Değirmenoluk köyünde, değişmiş dünyalar yaşanıyordu.*¹⁸⁵

Bu şekilde kendine has bir üslup oluşturan Yaşar Kemal, romanın tamamına hâkim olmuş, yeri geldiğinde romanın akışına müdahale ederek kişiler, hayvanlar, olayların geçtiği bölgenin tarihi ve coğrafyası hakkında bilgiler vermiştir.

Memed, Hatçeyi Divlik kuşu gibi öterek çağırır. Bu, iki sevgilinin haberleşme yöntemidir; fakat yazar-anlatıcı iki sevgilinin buluşmasını anlatmaya geçmeden önce Divlik kuşunu tasvir eder. Kuşun rengini anlatmaya çalışırken okura hatırlatmada bulunarak konuya müdahil olur.

*Bacakları çok uzun, ince yapılı, rengi yeşile çalan, duman gibi, hani duman arkasından görünen ağaç yeşili var ya, onun gibi, boynu, gagası gövdesinden ayrı dedirtecek kadar uzun bir kuş vardır.*¹⁸⁶

Ramazan Çiftlikçi, yazar-anlatıcının bakış açısının romanın kahramanı olan İnce Memed ile örtüştüğünü ve tarafsız görünemediğini söyleyerek onun karşı gücün temsilcilerine tepkisini gizlemeye gerek duymadığını belirtir.¹⁸⁷

Yazar-anlatıcı, Ali Safa Bey'in köylülerin topraklarını ele geçirmek için yaptıklarını anlatırken tarafsızlığını gizleyemeyerek karşı güce hakaret eder.

*(...) Köylülerle Ali Safa Bey arasında yıllarca süren bir savaştır başlar. Ali Safa Bey'in it oğlu it zekâsı kendisini bu savaşta gösterir. (...)*¹⁸⁸

Romanın ikinci bölümünde İnce Memed'in köyünden kaçıışı anlatılırken bu kaçış sadece dış görünüşü ile anlatılmamış, kaçan çocuğun içsel düşünceleri, iç monologları ve çektiği sıkıntılar aktarılmış, içinde bulunduğu çevrenin fizikî şartları da en ince ayrıntısına kadar verilmiştir. Yazar-anlatıcı, bu kaçışı bütün boyutlarıyla okura aktarırken tanrısal (hâkim) bakış açısından yararlanarak çocuğun kaçışını her yönüyle okura aktarmaya çalışmıştır.

Çakırdikenliğin içinden koşan çocuk soluk soluğaydı. Çoktan beridir ki durmamacasına koşuyordu. Birden durdu. Bacaklarına baktı. Dikenlerin yırttığı yerden kan sızıyordu. Ayakta duracak hali yoktu. Korkuyordu. Ha yetiştii, ha yetişecekti. Korkuyla arkasına baktı. Görünürlerde kimsecikler yoktu. Ferahladı. Sağa saptı. Bir

¹⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 96

¹⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 83

¹⁸⁷ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 170

¹⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 293

zaman koştı. Sonra yoruldu. Yorulunca çakırdikenlerinin içine yattı. Sol yanında bir karınca köresi gördü. Karıncalar iri iri. Körenin ağzında cıvı cıvı kaynaşıyorlar. Bir zaman her şeyi unutup karıncalara daldı. Ve birden aklına gelince sıçradı. Sağa saptı. Biraz sonra da dikenlikten çıktı. Dikenliğin kıyısına dizleri üstü çöktü. Baktı ki dikenliğin üstünden başı gözüktüyor, kıcı üstü oturdu bu sefer de. Bacakları kanıyordu. Kan sızan yerlere toprak ekelemeye başladı. Toprak yaralara düşünce yaktı.

Kayalıklar azıcık ötedeydi. Kayalıklara doğru var gücünü harcayarak yeniden koşmaya başladı. En yüksek kayanın altındaki çınar ağacına vardı. Ağacın dibi bir kuyu gibi derinlemesineydi. Sapsarı, altın renkli, kırmızı damarlı yapraklar ağacın dibini doldurmuş, gövdeyi yarı beline kadar örtmüştü. Kuru yapraklar hışır hışır ediyordu. Gitti, kendisini yaprakların üstüne attı. Çınarın çıplak dallarından birisinin en ucunda bir kuş duruyordu, çıtırtyı duyunca uçtu gitti. Yorgundu. Bitmişti. Burada, bu yaprakların üstünde geceleme geçirdi aklından. Yumuşacık. Oturduğu yerden kalkamayabilir de. Sonra, “Olmaz,” dedi kendi kendine. “Adamı kurt kuş yer.” Ağacın üstünde kalmış yapraklardan birkaçı dolana dolana geldi öteki yaprakların üstüne düştü. Sonra boyuna birer ikişer düşmeye başladı.¹⁸⁹

Memed ile arkadaşı Mustafa kasabaya ilk defa gittiklerinde o zamana kadar görmedikleri ayrı bir dünyanın var olduğunun farkına varırlar. Kasabanın çarşısında dolaşırlarken yazar-anlatıcı onların korkularına, şaşkınlıklarına hatta duyularına bile hâkimdir.

Çarşıya kadar mezarlığı düşünerek yürüdüler. Mezarlıktan, içlerine bir korku, bir ürperti düşmüştü. İlk dükkana varınca mezarlığı unuttular.

...

Bir zaman yan yana durup, bu dükkânı seyrettiler. Dükkân, Abdi ağanın dükkânına hiç benzemiyordu.

...

Burunlarına alışmadıkları bir koku geliyordu. Acı sabun kokusu... Tuz, yeni kumaş, küf, zahire kokusu...¹⁹⁰

İki farklı kültürün içinde doğup büyüyen Yaşar Kemal, Van'dan Çukurova'ya göç eden bir ailenin çocuğudur. O, hem ailesinin hem de doğup büyüdüğü Türkmen köyünün kültürünü özümsemiş, bu birikimini kendi hayal dünyasında özümseyerek

¹⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 13

¹⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 73

eserlerine yansıtmiştir. Çevresindeki âşıklardan etkilenmiş, henüz sekiz yaşındayken destan anlatmaya, ağıtlar yakmaya, türküler söylemeye başlamıştır. O, aynı zamanda bir destancıdır ve bu geleneğin temsilcilerini görmüş, onları örnek alarak çocuk yaşlardan itibaren destan anlatmaya başlamıştır. Onun tanrısal bakış açısını sınırsız kullanabilme yeteneğinin altında, destancılık geleneğinde yetişmiş olması yatar. Çünkü destanlarda tanrısal bakış açısı hâkimdir ve bu bakış açısı destanlardan diğer anlatı türlerine yayılmıştır. Yaşar Kemal, çocukluğunda ve gençlik yıllarında dinlediği ve anlattığı destanlar sayesinde genellikle destan türünde kullanılan tanrısal bakış açısı tekniğini farkına varmadan öğrenmiştir. Bu konuda Mehmet Tekin, tanrısal bakış açısının destandan günümüze intikal ettiğini ve romancıların onun sunduğu imkânlardan geniş planda yararlandıklarını söyler. Aynı doğrultuda Ünal Aytür de her yerde bulunabilen, her şeyi gören ve bilen tanrısal anlatıcının destan türünde yaygın olarak kullanıldığından bahsetmiştir.¹⁹¹ Doğan Hızlan ise Yaşar Kemal’in Homeros parantezini geliştiren bir yazar olduğunu ve geleneği yıkmadan ondan yararlandığını ifade ederek¹⁹² yazarın destancı yönüne değinmiştir. “Bir Homeros ve Cervantes Mirasçısı” başlıklı yazısında Yaşar Tuncer, destan yazarının görevinin özdeşleşmeyi bilmek olduğunu, Homeros’un kendisini sadece Akhilleus’un yerine koymadığı gibi Yaşar Kemal’in de kendisini İnce Memed’in yerine koymadığını, kendisini Homeros’un yerine koyarak onunla özdeşleştiğini belirtir.¹⁹³ Mitolojik metinlerde de tanrısal bakış açısının hâkim olduğunu dikkate alırsak bu bakış açısının kullanım alanını hem daha da genişletir, hem de destandan daha önceki zamanlarda kullanıldığını da rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü mit, destan türünden daha önce var olan bir anlatı türüdür. Yaşar Kemal, destan anlatmaya nasıl başladığını ve zengin bir dile nasıl sahip olduğunu şöyle anlatmıştır:

Benim doğduğum köy bir Türkmen köyüydü. Belki de Türkçenin en zengin konuşulduğu yerdi benim bölgem. Her kadın bir şairdi. Ağıt yakmasını bilmeyen bir kadın ya deliydi, ya da aptal. Başka türlü düşünülemezdi. (...) Sonra köye büyük destancılar gelirlerdi. Bunlar eski Türkmen destanları anlatırlardı. Bunların en ünlüleri bizim köye otuz kilometre uzaklıktaki Gebeli köyünden gelen Aşık Murtaza ve Küçük Memetti. Küçük Memet destanını anlatırken yaşar, bir tiyatro oyuncusu gibi hem

¹⁹¹ Aytür, Henry James ve Roman Sanatı, s. 20

¹⁹² Doğan Hızlan, “Homeros Parantezini Genişleten Yazar”, Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal, s. 275-276

¹⁹³ Yaşar Tuncer, “Bir Homeros ve Cervantes Mirasçısı”, Yaşar Kemal’i Okumak, s. 117-127

anlatır, hem de oynardı. Sonra başka büyük bir destancıyla tanıştım Güdümen Ahmet. O, adını Köroğlu destanındaki bir kahramandan almış, kendi öz adı unutulmuş gitmişti. Çolak Ökkeş, Gavurdağlı Aşık Hacı, başka büyük ozan ve destancıları. Gavurdağlı Aşık Hacı Karacaoğlan ve Dadaloğlundan sonra bölgenin en ünlü ozanıydı.

Ben sekiz yaşımdan sonra bunlara özenerek köyün çocuklarını başıma toplayarak destan söylemeye başladım. Sonraları da dinleyicilerim genişledi, büyükler de beni dinlemeye başladılar.¹⁹⁴

Yazar-anlatıcı, tanrısal (hâkim) bakış açısını dilediği gibi kullanır. Her şeyden haberdar olan bu anlatıcı romanın bazı yerlerinde anlatıdan uzaklaşarak sadece gördüklerini anlatmayı yeğler. Başka bir ifadeyle yazar-anlatıcı, müşahit-anlatıcıya dönüşerek izlenimlerini okura aktarır. Bununla beraber metinden ne kadar uzak kalırsa kalsın tamamen ortadan kaybolmadığını kahramanların içsel düşüncelerini anlatarak hissettirir, çünkü hâlâ tanrısal (hâkim) bakış açısına sahiptir. Yazar-anlatıcı, müşahit-gözlemci olarak dış gözleme dayalı bir anlatım yaparken anlatıya müdahil olmaz ama oradadır. Yeri geldiğinde hem içe ait olan bilgilerini aktarmaya, hem de dış gözlemlerini anlatmaya devam eder. Bu konuyla alakalı olarak Süha Oğuzertem, Yaşar Kemal'in kendine ait farklı bir üslup edindiğini şu sözlerle dile getirmiştir:

Yazar, anlatılarında, bir türün, bir biçimin uzlaşımlarının ardına saklanıp kendi bireysel varlığını ortadan kaldırmıyor. O, anlatılarında, roman tarzının bazı geleneklerini hiçe sayarak, kendi bireysel sesi ile de var olmayı tercih ediyor. Yaşar Kemal, romanlarında, “gayrişahsî” anlatıcı ile kişisel anlatıcıyı yan yana kullanarak kendine özgü yeni bir yöntem uyguluyor ve insani sesin yitirilmesine izin vermiyor.¹⁹⁵

Aşağıdaki metinde, sabahın olması, Memed'in yataktan kalkması ve diğer hareketleri müşahit-anlatıcının bakış açısıyla anlatılmış ve yazar-anlatıcı gördüklerini anlatmakla yetinmeyerek Memed'in aklından geçen düşünceleri de okura iletmiştir.

Sabah oluyor, yataktan kalkıyor. Her bir yanı kırık. Ölgün ölgün... Keçilerini önüne katıyor. Keçiler dağılıyor. Her biri bir tarafa gidiyor. Umurunda değil. Baktığı yok. Süleymanın ak, güleç yüzü geliyor gözlerinin önüne. Süleymanın sevgi dolu gözleri... Kendi kendinden utanıyor. Canlanıyor. Keçilerini toplayıp, otlığa iyi bir yere götürüyor... Bu uzun sürmüyor. Efkar basıyor. Toprağa gene çöküyor. Toprak cayır

¹⁹⁴ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 44

¹⁹⁵ Süha Oğuzertem, “Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal”, Bilkent Üniversitesi Türk Edebiyatı Merkezi Uluslararası Yaşar Kemal Sempozyumu, s. 36-37

*cayır yanıyor. Ama o durmuyor. (...)*¹⁹⁶

İnce Memed'in sevgilisi Hatçe'nin yanına gitmeden önce sevinç içinde özenip bezenerek süslenmesi müşahit-anlatıcının bakışıyla anlatılır, bununla birlikte Memed'e ait geçmişe dönük bilgiler de verilir. Memed'in ceketinin kaçakçılardan satın alındığını, iki sene evvel alınan şalvarını ilk defa giydiğini, kasketinin yeni olduğunu yine yazar-anlatıcıdan öğreniriz. Burada yazar-anlatıcı, tanrısal bakış açısıyla bütün bilgilere sahip olmuş, müşahit-anlatıcının üslubuyla gördüklerini anlatmıştır.

*İnce Memed, bu sabah sevinçten taşmakta. Dışarı, güneşe çıkıyor. Güneşte dolaşıyor. İçeri giriyor. Kaçakçılardan alınmış, yeni ceketinin cebinde bir mendil sokulu. Mendili türlü şekillere koyuyor. Uğraşıyor. Bazı bir yaprak gibi açıp, bazı dürtüyor. Kasketi de yeni. Kasketi başına geçiriyor. Altından alnına, kara, uzun perçemlerini çıkarıyor. Sonra geri koyuyor. Bir de böyle bakıyor aynaya. Beğenmiyor. Kara perçemlerini tekrar çıkarıp döküyor alnına. Öyle bırakıyor. Şalvarı da yeni. Şalvarı iki yıl önce almıştır ya, giymemiştir. İlk olarak giyiyor.*¹⁹⁷

Rıza'nın ölmeden önceki durumu yazar-anlatıcı tarafından sadece gözlemci bakış açısıyla anlatılmıştır; fakat o, Rıza'nın çok yorgun olduğunu ve uykusu geldiğini de bilmektedir.

Ayın on dördü. Ay, yusuvarlak. Cümle tarlaları, daha çok Rızanın sürülmekte olan toprağını yaldızlıyor. Serince de bir yel esiyor. Rızanın öküzleri, ayakları toprağa gömülerek, ağır ağır arkalarındaki pulluğu çekiyorlar. Ay ışığına, kalaylanmış gibi parlayan toprağa rağmen, ağır bir uyku dört bir yandan bastırıyor.

*Rıza yorgun. Öküzleri bırakıp, bir toprak tümseğini başına yastık yapıp uyuyor. (...)*¹⁹⁸

Yazar-anlatıcı, dış gözlemci olarak, Ali Safa Bey'in sinirli ve düşünceli bir şekilde evin içinde dolaşmasını anlatırken şimdiki zaman kipini kullanır, hatta hangi gün olduğunu *Bugün günlerden Salı* diye belirterek sanki orada, olayların içinde olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bu anlatım şeklinde müşahit-anlatıcı, olaylar veya kişiler hakkında sınırlı, bir başka ifade ile yalnızca dışarıdan gözlemlenen bilgiye sahiptir. Ancak bu teknik, tanrısal bakış açısının yazar anlatıcıya sunduğu geniş imkânlar dâhilinde kullanılmıştır. Çünkü ilk önce Ali Safa Bey'in odanın içindeki hal ve

¹⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 41

¹⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 63

¹⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 210

hareketleri tasvir edilmiş, daha sonra ise onun içinden geçen zincirleme düşünceler okura aktarılmıştır.

*Bugün günlerden salı. Kalaycı çetesinin cephanesi kalmadı diye haber gelmiş. Cephanenin Suriye'den gelmesine daha bir hafta var. Ali Safa Bey şaşkın, telaşlı. Büyük konağın içinde sinirli sinirli durmadan dolanıyor. Düşünüyor. Ama durmadan, zincirleme düşünüyor. Birkaç yıl daha sabretmeli. Sonra Ankaraya tel üstüne tel, kasaba halkı hükümete isyan etti, dağları eşkıyalar aldı, hükümet yok mu? Diye feryatlar... Hele bir iki yıl daha sabretmeli. Bre Kalaycı çetesi!..*¹⁹⁹ Burada dikkat çeken başka bir husus ise Ali Safa Bey'in iç düşüncelerinin tırnak işareti içine alınmamasıdır.

Yazar-anlatıcı, tanrısal bakış açısını kullanırken tek bir zaman kipi yerine bir kaç zaman kipini bir arada kullanarak farklı bir anlatım tekniği uygulamıştır. Tanrısal bakış açısının sunduğu geniş olanaklardan biri olan bu anlatım tekniğinin romanda sıklıkla uygulandığını görürüz. Yazarın romanın bazı bölümlerinde paragrafın birini görülen geçmiş zaman, ondan sonra gelen paragrafı ise geniş zaman kipini kullanarak yazdığını ve daha sonra bileşik zamanlar kullandığını belirten Alemdar Yalçın, bunun, yazarın geçmişe dönüşünü kolaylaştırdığını söyler.²⁰⁰

Rıza yorgun. Öküzleri bırakıp, bir toprak tümseğini başına yastık yapıp uyuyor. Koca ovada sürülmüş, ovaya kara bir el işi kağıdı gibi yapışmışçasına duran tarlanın ortasında kıvrılmış bir leke gibi...

Sabahleyin, akraba çocuklarından on bir yaşındaki Durmuş çocuk, her günkü gibi Rızaya gene azığını getirir. Gün iyice kızarmıştır. Ortalık çatır çatır eder. Çocuk, ağaçların dibinde, her günkü gibi Rızayı araştırır. Rıza, onun geldiğini görünce, ayağa kalkıp gülerek ona doğru gelecektir. Azığı elinden almadan, iki koltuğu altından tutup havaya kaldıracaktır. Çocuk şaşkın. Ağaçların dibini bir bir tarar. Yok. Sonra, tarlanın ortasına kıvrılıp yatmış Rızayı görür. Öküzler de ortada yok. Kıvrılıp yatmış Rızanın yanına geldiğinde ürker. Elinden azık düşer. Çocuk döner, bağıra bağıra kaçmaya başlar.

Köye girdiğinde soluk soluğaydı, çocuk. Yıkılacak gibi. Bağırıyordu. Bağırıyordu ama, sesi bir ıslık gibi çıkıyordu. Geldi, evlerinin önünde kendini yere attı. Kadınlar başına biriktiler. Korkmuş diye dilini çektiler. Soğuk su içirdiler. Başına su

¹⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 294

²⁰⁰ Alemdar Yalçın, Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, Akçağ Yay., I. Baskı, Ankara, 2003, s. 128

döktüler.²⁰¹

3.1.2. Tasvir

İnce Memed I romanında tasvirler geniş bir yer tutmaktadır. Romanda olayların geçeceği coğrafya olan Toros Dağları, Çukurova ve çevresi, hem romanın başında hem de roman akışı sırasında sürekli olarak tasvir edilmiştir. Bu coğrafya, yazar-anlatıcıya yabancı olmadığı için tüm detaylarıyla okura anlatılmıştır. Okurun olayların geçeceği yerlerin fiziki özelliklerini bilmesi, onun romanda yabancılık çekmesini engelleyecektir; çünkü olaylar kapalı bir mekânda değil, koşulları zor olan bir arazide başlar, devam eder ve son bulur. Romanın kahramanı İnce Memed, roman boyunca hem peşine düşen jandarmalar, köylüler ve eşkıyalarla, hem de zor bir coğrafya ile mücadele eder. Bu yüzden yazar-anlatıcının, onun nelerle mücadele ettiğini göstermek için beşeri şartları çok iyi tasvir ederek okuru inandırması gerekmektedir. Bütün bunların iyi anlatılması romanı hem daha sürükleyici, hem de daha gerçekçi kılar. Yaşar Kemal'in tasvirlerinde bitkileri, hayvanları, böcekleri kısacası doğaya ait her şeyi en ince ayrıntısına kadar görmek mümkündür. Başka bir şekilde ifade edersek, onun betimlemelerinde yer şekilleri ve fizikî şartlar, yani çevreyle alakalı her şey, yüzeysel olarak değil, en ince ayrıntısına kadar çizilmiştir. Osman Şahin bir yazısında yazarın bu özelliğini şu cümlelerle açıklamıştır:

Katıksız bir doğa dostudur Yaşar Kemal. Açan çiçeğin, öten kuşun, uçan arının, yağan yağmurun, akarsuyun, kabaran bulutların dostu. Ne ki, Yaşar Kemal, yalnızca doğada gördükleriyle yetinen, yalnızca gördüklerini yazan bir sanatçı değildir. Her defasında doğanın ötesine geçer, Gördüklerine bir o kadar da düş gücü ile zamandışılığı katar. Yakalanamaz görüntüleri, görülmemiş renkleri, açmamış çiçekleri algılayıp özümseyerek, gördüklerini başkalaştırarak kendi doğasını yaratan bir yazardır.

*Yaşar Kemal'in yapıtlarında anlattığı yüzlerce rengi, çiçeği, çalıyı, arıyı, otu, örümceği, sineği, kelebeği, kertenkeleyi, yılanı toplayıp bir araya getirsek, kalınca bir kitap oluşabilir.*²⁰²

Destanlardaki betimlemelerin güzel ve gerçekçi oluşlarını usta destancılara ve dinleyicilerine bağlayan Kemal, insanoğlunun bugüne kadar doğanın bir parçası

²⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 210

²⁰² Şahin, Geniş Bir Nehrin Akışı Yaşar Kemal, s. 7

olduğunu ve bu yüzden de doğayı anlatmaya çalıştığını söylemiştir, ona göre halkın kalıplaştırdığı doğa betimlemelerini destancılar alıp kullanmışlardır.²⁰³ Yaşar Kemal'in bu sözlerinden hareketle tasvirlerinin gerçekçi ve lirik olmasını onun, çocukluk yıllarında etkisi altına girdiği destancılık geleneğine bağlayabiliriz.

Roman, yaklaşık üç sayfalık bölge tasviriyle başlar. Yapılan tasvirlerde sistematik bir yol takip edilmiştir. Toros Dağları'ndan Çukurova'ya, Çukurova'dan İnce Memed'in köyü olan Değirmenoluk'a kadar olan bölge en ince ayrıntısına kadar anlatılarak iç içe tasvir edilmiştir. Yazar-anlatıcı, yaptığı tasvirlerde geniş zaman kipini kullanarak bahsi geçen coğrafyayı ne kadar iyi bildiğini gösterir. Özellikle doğa, Yaşar Kemal için vazgeçilmez bir unsurdur ve roman akışı içindeki tasvirlerde mekânla doğa iç içedir. Söze ve söz sanatlarına çok güvenen ve bunların hedefe ulaşmada çok güçlü bir yol olduğunu düşünen Yaşar Kemal, doğanın canlı bir karakter olduğunu ve bir roman kahramanı olarak kullanılması gerektiğini ifade eder. Sözü ve söz sanatlarını çok iyi kullanabilen romancının doğayı bir kahraman olarak kullanabileceğine inanır.²⁰⁴ Bu yüzden Yaşar Kemal'in tasvirlerinin çoğu, aşağıda örneğini verdiğimiz tasvir gibi, öznel yani subjektiftir.

Toros dağlarının etekleri ta Akdenizden başlar. Kıyıları döven ak köpüklerden sonra doruklara doğru yavaş yavaş yükselir. Akdenizin üstünde daima, top top ak bulutlar salınır. Kıyılar dümdüz, cilalanmış gibi düz killi topraklardır. Killi toprak et gibidir. Bu kıyılar saatlarca içe kadar deniz kokar, tuz kokar. Tuz keskindir. Düz, killi, sürülmüş topraklardan sonra Çukurovanın bükleri başlar. Örülmüşçesine sık çalılar, kamışlar, böğürtlenler, yaban asmaları, sazlarla kaplı, koyu yeşil, ucu bucağı belirsiz alanlardır bunlar. Karanlık bir ormandan daha yabani, daha karanlık!

Biraz daha içeri, bir taraftan Anavarzaya, bir taraftan Osmaniye'yi geçip İslahiyeye gidilecek olursa geniş bataklıklara varılır. Bataklıklar yaz aylarında fıkır fıkır kaynar. Kirli, pistir. Kokudan yanına yaklaşılmaz. Çürümüş saz, çürümüş ot, ağaç, kamış, çürümüş toprak kokar. Kışınsa duru, pırıl pırıl, taşkın bir sudur. Yazın otlardan, sazlardan suyun yüzü gözükmeyiz. Kışınsa çarşaf gibi açılır. Bataklıklar geçildikten sonra, tekrar sürülmüş tarlalara gelinir. Toprak yağlı, ıslıl ıslıldır. Bire kırk, bire elli vermeye hazırlanmıştır. Sıcacık, yumuşaktır.

²⁰³ Yaşar Kemal, Kitab-ı Dede Korkut Üzerine Birkaç Söz, Kitap-lık, S. 72, Mayıs 2004, s. 49

²⁰⁴ Andaç, Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak, s. 154

*Üstleri ağır kokulu mersin ağaçlarıyla kaplı tepeler geçildikten sonradır ki, kayalar birdenbire başlar. İnsan birden ürker. Kayalarla birlikte çam ağaçları da başlar. Çamların birer billur pırıltısındaki sakızları buralarda toprağa sızar. İlk çamlar geçildikten sonra, gene düzlüklere varılır. Bu düzlükler boz topraktır. Verimsiz, kıraç... Buralardan Torosun karlı dorukları yanındaymış, elini uzatsan tutacakmışın gibi gözükür. Dikenlidüzü bu düzlüklerden biridir. Dikenlidüzüne beş kadar köy yerleşmiştir.*²⁰⁵

Görüldüğü gibi olay örgüsünün geçeceği yerler uzun bir tasvirle okura anlatılarak olaylar başlamadan önce okurun bölgeyi teferruatlı bir şekilde tanınması amaçlanmıştır.

Romandaki bazı tasvirler, yazar anlatıcının, duygu ve düşüncelerini belirterek anlatıya müdahil olmasıyla lirik bir hal alır. Tasvir bu özelliğiyle nesneldir.

Üst başta yaşlı, yaşlılıktan dalları toprağa eğilmiş, dalları kıvrılmış bir Çınar ağacı bütün haşmetiyle yıllardır orada durup durur. Çınar ağacına yüz metre yaklaşırsın, elli metre yaklaşırsın ortalıkta Çıt yoktur. Her bir yan derin bir sessizlik içindedir. Sessizlik korkutur insanı. Yirmi beş metre yaklaşırsın gene öyle... On metrede aynı sessizlik. Ağacın yanına gelip de kayadan yanına dönünce ki iş değişir, birdenbire bir gürültü patlar. Şaşırtır insan... İlk kulakları sağır edecek derecede çoktur. Sonra iner, yavaşlar.

Gürültünün geldiği yer, Değirmenoluk suyunun gözüdür. Göz değildir ya, bura halkı oraya suyun gözüdür der. Öyle bilir. Bir kayanın dibinden köpükler saçarak kaynar. İçine bir ağaç parçası atılırsa bir gün, iki gün, hatta bir hafta suyun üstünde oynadığı görülür. Döndürür. Bazıları iddia ederler ki, kaynayan su, üstünde taşı bile oynatır, batırmaz. Halbuki suyun gözü burası değildir. Ta uzaklardan, çamlar arasından yarpuz, kekik kokularını yüklenerek Akçadağdan gelir. Burada da bu kayanın altından girer, köpürerek, kaynayarak bir delice homurtuyla öbür ucundan çıkar.

Buradan Akçadağa kadar öyle kayalık, öyle sarptır ki Toros, bir ev yerinden daha büyük toprak parçası görülemez. Ulu çamlar, gürgenler kayaların arasından göğe doğru ağmıştır. Bu kayalıklarda hemen hemen hiçbir hayvan yoktur. Yalnız, o da çok seyrek, akşam vakitleri keskin bir kayanın sivrisinde boynuzlarını, büyük çangallı boynuzlarını sırtına yatırmış bir geyik, bacaklarını gerip, sonsuzluğa bakarcasına

²⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 9-10

*durur.*²⁰⁶

Mevsimler, romanda zamanın bir göstergesidir ve yazar kimi zaman olayların hangi mevsimde yaşandığını söylerken, kimi zaman da gelen mevsimin özelliklerine göre değişen doğanın tasvirini yaparak sezdirme yoluna gitmiştir. Başka bir ifadeyle tasvir, romanda olayların geçtiği zamanın anlatılmasında da kullanılmıştır.

*Kayası, ağacı, otu, çiçeği, toprağıyla bütün Alidağını kar örtmüştü. Gökyüzü bile, alabildiğine sütbeyazdı. Sonsuz bir beyazlık. Alidağından Dikenlidüzüne, oradan Akçadağa, Çiçeklidesine, Çukurovaya kadar uzanıyordu. Bu arada bir leke bir nokta bile yoktu beyazlığı bozan.*²⁰⁷

Barry Tharaud, romanın ilk bölümündeki betimlemeleri farklı bir bakış açısıyla yorumlar. Tharaud, birinci bölümün ilk paragrafında doğanın bilimsel ya da nesnel bir gerçeklik olarak betimlendiğini, bu betimlemenin paragrafın sonuna geldiğinde, yerini önce duyulara sonra da imgeleme seslenen şiirsel bir betimlemeye bırakmaya başladığını, sonraki iki paragrafın da aynı şekilde devam ettiğini; fakat giderek doğanın insan algılamaları ve duyumlarıyla karıştığını, üçüncü paragrafta, yazarın doğayı benzetmeler yoluyla biçimlendirdiğini ve dördüncü paragraftan başlayarak okurun, insan zihninin yücelterek özel bir anlam kattığı simgeler topluluğundan oluşan doğayla tanıştırıldığını söyler.²⁰⁸ Yazar- anlatıcı olaya geçmeden önce bölge coğrafyası hakkında bilgi vererek okurun olayların geçeceği çevreyi tanımasına yardımcı olur. Burada amaç, olayların okurun kendi zihninde oluşturacağı farklı bir ortamda değil de yazarın oluşturduğu mekânda kurgulamasını sağlayarak romana görsel bir boyut kazandırmaktır. Betimlemelerinde özelden genele doğru bir yol izleyen Yaşar Kemal, bu sayede çizdiği manzaranın içinde ayrıntılara da yer vermiştir.

Örneğin, yedinci bölümün ilk paragrafı meşe ağacının tasviri ile başlar, üçüncü paragraftan itibaren ağacın yetiştiği bölgeden bahsedilerek iç içe bir anlatım sergilenir. Özelden genele yapılan bu anlatımdan sonra, kıraç toprakta yetişen meşe ağacı ile yine kıraç toprakta büyüyen İnce Memed özdeşleştirilir ve aralarındaki benzerliklere dikkat çekilir. Yazar-anlatıcı bu karşılaştırmayı yaparak yine sistematik bir şekilde konuya

²⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 10-11

²⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 412

²⁰⁸ Barry Tharaud, “Yaşar Kemal’in Çukurova Romanlarında Doğa ve Varoluş”, Adam Sanat (Yaşar Kemal Özel Sayısı), S. 197, Haziran 2002, s. 88-117

girer. Yazar-anlatıcı, burada da geniş zaman kipini kullanarak bölgenin gerçekte var olduğunu göstermek ister.

Meşe biten toprakta, hemen hemen hiç başka ağaç gözükmaz. Dağ taş, dere tepe sırf meşedir. Meşeler, kalın, kısa gövdelidir. Dalları güdüktür. En uzun dalın uzunluğu bir metreyi geçmez. Koyu yeşil yapraklar üst üstedir. Toprakta, sağlam, toprağa bütün güçleriyle yapışmış dururlar. Hiçbir güç onları oradan ayıramayacakmış gibi gelir.

Meşe toprağı kıraç, bembeyaz, kireç gibi bir topraktır. Üstünde meşeden başka bitki yaşatmamaya ant içmiş gibidir.

Kadirliyle Cıgıcık arası küçük küçük, yaygın tepelerdir. Bu tepelerin toprakları killi, kapkara, yağlı, verimlidir. Buralar, eski Çukurova bataklıklarının son ucudur. Batısına Akçasaz bataklığı düştüğü gibi, doğusuna da Torosların çamlığı düşer. Tepelerin her bir yerleri tepeden turnağa ekilir. İşte bu tarlaların içinde meşeler vardır. Her biri uzun, servi gibi meşelerdir. Dallarından taze bir yeşillik fışkırır. Gövdeleri, öteki kısa meşelerin gövdeleri gibi nasırlı değildir. Kavak gövdesi yumuşaklığında gözüdürler. Dümdüz. Ekinlerin arasında meşe gibi değil de herhangi bir ağaçmış gibi dururlar. (...)

Toprağına göre yetişir, büyür, gelişir.

Kıraç toprakta büyüdü.

*Binbir bela... Boy atmadı. Omuzları, bacakları gelişmedi. Kolları bacakları kuru birer ağaç gibiydi. Kupkuru. (...)*²⁰⁹

On dokuzuncu bölümün ilk paragrafında mersin bitkisi, iki ve üçüncü paragraflar ise bu bitkinin yoğun bir şekilde görüldüğü yerler olan Sülemiş tepesi tasvir edilerek yine sistematik bir anlatım yapılır.

Mersinlerin koyu yeşilleri, insana koyu, sarhoş edici, ama delicesine sarhoş edici bir içkiyi anımsatır. (...)

Sülemiş tepesinin alt yanı düzlüktür. Bir tane ufacık taş bile bulunmaz. (...)

Narlı bahçenin alt yanından Savrun çayı akar. Savrun çayı yukarılarda, yani Toroslarda, oluktan akarcasına fışkırır. (...)

Yıllardan beridir, en büyük adalardan biri olan Bostancık adasına kavun karpuz ekilir. (...)

²⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 62-63

*Bostanın bekçisi horalıdır. (...)*²¹⁰

Memed, Hatçe ve Iraz Alidağı'nda bir mağaraya sığınmışlardır; fakat yazar-anlatıcı onların orada nasıl yaşadıklarını anlatmaya hemen geçmez. 30. bölümde yazar-anlatıcı, sarı çiğdem çiçeklerinin özelliklerinin anlatır, bu bitkinin yetiştiği yer olan Alidağı'nın tarifiyle devam ederek asıl konuya girer.

Sarı çiğdem çiçeklerinin sapları, yok denecek kadar kısacıktır. Toprağa yapışmıştır. Kayaların aralarına, sapsarı bir halı serilmiş gibi olur. Güneş rengi. Mor sümbüller diz boyudur. (...)

Yerden fışkırırcasına bir yeşil türer. Bir hoştur. Alidağından aşağılara bakınca yeşilin yağmur gibi yağdığı sanılır. (...)

Eteklere doğru Alidağının kayalıkları kırmızılaşır, mora çalar. Ak bulutlar değip geçer, Alidağı nennilenir.

*Yamaçta, Binboğalara bakan yönden, seyrek çamların içinde bir pınar kaynar. Yeşil. Memed sularını oradan getirir.*²¹¹

Romanın ikinci bölümünde evinden kaçan Memed'i görürüz. Ağadan kaçan Memed'i asıl yıldırان çıkırdikenidir. Çünkü Abdi Ağa onu çıkırdikeniyile dolu olan bir tarlada çalıştırmaktadır. Bu yüzden Memed, çıkırdikeniyi olmayan bir köye gitmeyi kafasına koymuştur. Ayrıca Memed, Abdi Ağa'dan çok korkmasına, annesinin ardından çok üzüleceğini bilmesine rağmen hatta ölümü göze alarak köyünden kaçmıştır. Memed'in göze aldığı şeyleri kaçarken kendi kendine söylendiği şu sözlerden anlarız:

*“Giderim” diyordu. “Giderim bulurum o köyü. Kimse bilmez oraya gittiğimi. Gider bulurum. Giderim işte. Çoban olurum işte. Çift sürerim işte. Anam beni arasın işte. Arasın aradığı kadar. Keçi sakallı göremez yüzümü. Göremez işte. Ya köyü bulamazsam? Bulamam! Aç kalırım ölürüm. Ölürüm işte.”*²¹²

Memed'in kaçma sebebi Abdi Ağa'nın ona çıkırdikenilikte çift sürdürerek zulmetmesidir, o, çalışmaktan kaçmaz çıkırdikeniliğin zor şartlarından kaçır. Memed, o zor şartları evine sığındığı Süleyman'a şöyle anlatır:

*“İki yıldır sürerim çifti. Çakırdikeniyi beni yer. Dalar... Çakırdikeniyi adamın bacağına köpek gibi kapır. İşte o taşrada çift sürerim.”*²¹³

²¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 333

²¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 402

²¹² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 14

²¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 20

Yazar, Memed'in kaçıışının anlatıldığı ikinci bölümün başında Memed'in nasıl bir şeyden kaçtığını okura gösterebilmek için çakırdikenini yaklaşık bir sayfa tasvir eder. İlk önce bu bitkinin özellikleri tüm ayrıntılarıyla sıralanır ve en sonunda Değirmenoluk köyünde bu bitkinin çok olduğu söylenerek Memed'in kaçıış anlatılmaya başlanır.

Çakırdiken en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, eşek inciri bile bitmez, işte orada çakırdiken keyifle serile serpile biter, büyür, gelişir.

...

En uzun çakırdikeninin yüksekliği bir metre kadar olur. Bir sürü de dalları vardır. Dallar dikensi çiçeklerle donanır. Bu çiçekler beş perli, yıldız gibi, uçları sert, sivri iğnelerin ortasındadır. Her çakırdikeninde bunlardan yüzlerce bulunur.

...

Baharda zayıf, açık yeşildir. Hafif bir yel esse, toprağa degecekmiş gibi yatar. Yaz ortalarında, dikende, önce mavi damarlar peyda olur.

...

*Değirmenoluk köyü çakırdikenlik... Tarla yok, bağ, bahçe yok. Safi çakırdikenlik.*²¹⁴

Yazar-anlatıcı, betimleme yaparken de tanrısal bakış açısının kendisine sunduğu imkânları değerlendirerek anlatıya müdahil olur ve tarif ettiği şeyin daha iyi anlaşılması amacıyla yaptığı çeşitli benzetmelerle hatırlatmalarda bulunur.

*Düğme büyüklüğünde sütbeyaz sümüklü böcekler vardır hani.*²¹⁵

Memed, jandarmadan kaçmak için Alidağı'na sığınır ve en sıkıntılı günlerini burada geçirir. Yazar, bu dağın ne kadar yüksek ve engebeli bir araziye sahip olduğunu Memed ve yanındakilerin çektiği sıkıntıları hikâye ederken tasvir etmeye çalışır.

*Alidağının tepesine çıkmak zor oldu. Zımpara taşı gibi kayalar, ellerini ayaklarını yedi bitirdi. Başları dönüyordu. Aşağılar, Dikenlidüzü bulutlar arasında, küçücük el kadar kalıyordu. Dikenlidüzündeki beş köy küçücük birer nokta gibi kalmıştı.*²¹⁶

Hayatında ilk defa kasabayı gören Memed, gördüğü her yere şaşkın gözlerle bakar. Yazar, kasabayı onun gözüyle tasvir eder ve şaşkınlığını daha iyi verebilmek için

²¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 12

²¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 12

²¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 394

yarım cümleler kullanarak Memed'in manzara karşısında ağzının açık kaldığını hissettirmeye çalışır, çünkü bu kasaba gezisi onun dünyaya bakışını değiştirecek, dünyanın sadece Dikenklidüzü'nden ibaret olmadığını anlamasına yardımcı olacak, Abdi Ağa'nın üzerinde kurduğu otoriteyi yok edecektir.

*Boklu dereyi geçtikten sonra kasabaya girmiş oldular. Gün ışıkları camları parlatıyordu. Binlerce cam pırlıltısı... Sırça saraylar... Dursunun dediği... Peri padişahlarının şehiri... Sarayları.*²¹⁷

Kasabadaki bir dükkân bütün bereketiyle tasvir edilmiş daha sonra da Abdi Ağa'nın köydeki dükkânı hatırlatılarak tasvir yoluyla karşılaştırma yapılmıştır.

İlk dükkân küçücük, üstü çinkoyla örtülü bir dükkandı. Dükkancı bir uzun masanın üstüne renk renk şekerleme dolu kavanozlar sıralanmıştı. Kavanozlu masanın önünde gaz tenekeleri, şeker, tuz, incir, üzüm sandıkları duruyordu.

*Bir zaman yan yana durup, bu dükkânı seyretiler. Dükkân, Abdi Ağanın dükkânına hiç benzemiyordu.*²¹⁸

Yaşar Kemal'in romandaki tasvirleri çok yönlüdür. Bir başka ifadeyle romanda sadece çevre ve tabiat tasviri yapılmamış, yeri geldikçe insanların, hayvanların, olayların, mekânların detaylı betimlemelerine de yer verilmiştir.

Yazar, yaptığı benzetmeler ve kurduğu kısa cümlelerle Aktozlu köyünde çıkan yangının şiddetini ve kısa zamanda köyü nasıl kapladığını gerçekçi bir şekilde göz önüne getirerek öyküleme tekniğiyle tasvir yapmıştır.

*Poyraz iyice hızlanmıştı. Yalımları huğdan huğa savuruyordu. Şimdi hemen hemen köyün bütün evleri tutuşmuştu. Ortalık gündüz gibi. Sanki Çukurovanın, o kırmızı köz misali güneşi çökmüş ovaya. İşte her bir yer böyle aydınlık. Dut, söğüt ağaçlarının uzun gölgeleri düşüyor ıslak toprağa. Toprakta insan gölgeleri kaynaşıyor. Esen poyraz değil, tüm yalım. Bir yerlerden, uzak bir yerlerden ha bire yalım fışkırtıyorlar sanki.*²¹⁹

Eserde kişilerin bulundukları çeşitli mekânlar tüm ayrıntılarıyla okura resmedilmiştir. Hatçe'nin kaldığı nezaret jandarma dairesinin altındadır ve bir nezarete bulunabilecek bütün kötü özelliklere sahiptir.

Kadınlar koğuşu hapisaneye sonradan eklenmiş bitişik bir odadadır. Badanaları

²¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 73

²¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 73

²¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 277

dökülmüştür... Duvarlar, kan lekesi içindedir. Şimdiye dek duvarda yüzlerce, binlerce sivrisinek öldürülmüştür. Bu kan lekeleri onlardandır. Tavan, tahtalar, pencereler, mertekler çürümüş, çürümekte...

*Ortalık nem kokuyordu. Sidik kokuyordu. Kapının arkasında bir teneke vardı. Gardiyan gelmiş ona göstererek, gece sıkışırsa kullanabileceğini söylemişti.*²²⁰

Burası yazarın gençliğinde bir süre kaldığı Kozan hapishanesine benzer. Yazar bu nezareti tasvir ederken gençliğinde yaşadığı hapishane tecrübesinden yararlanmıştır.

*On yedi kişilik bir koğuşta kalmaya başladım. Küçük bir oda. Hapishane Kozanın kayalıkları arasına yapılmış, yüksek surlu bir dam, basık mı basık. Yazın sıcağı, 40–45 derece. İçerde tuvalet yok. Herkes çişini, ya da aptesini bir tenekenin içine yapıyor, sabaha kadar bir koku, bir koku uyuyabilersen uyu. Sabahleyin kalkıyorum ki, bütün bedenim bitle sıvalı. Bir gaz tenekesi su satın alıyorum, güneşin altına koyuyor, su on beş dakikada ısınıyor, yıkıyorum. İkinci gün gene.*²²¹

Bir Yörük çadırındaki zengin renkler ve göçebe kültürüne ait unsurlar coşkulu bir şekilde dile getirilmiştir.

Çadırın arka tarafında nakışlı çuvallar... Çuvallarda nakışlar, renkler uçuşuyor. Baş döndürücü bir hızla uçuşuyorlar... Renklerin cümbüşü veryansın ediyor. Nerden bu kadar çok ışık doluyor çadırın içine? Işıklar, renkler birbirine karışmış oynuyor. Memedin gözüne bir çuval takıldı. Uzun zaman gözünü çuvaldan alamadı. Çuvalın üstünde muhabbet kuşları vardı. Küçük küçük... Belki bin tane. Gaga gagaya vermiş kuşlar... Yeşil, mavi, kırmızı, mor kuşlar. Gözleri yaşla doldu. Kuşlar renk renk uçuşuyor.

*Çadırın orta direği oyma... Direğe uçan geyikler oymuşlar. Tüyleri yıldır yıldır eden geyikler... Som sedeften.*²²²

Çocukluğunda Yörüklerin yanına çok gidip geldiğinden bahseden Yaşar Kemal'in romanındaki bu çadır tasviri de kuşkusuz o dönmlerdeki izlenimlerine aittir.

Yazar, Rıza'nın tarlanın ortasında yatan cansız bedenini bütün ürkütücü yönleriyle okura aktarmıştır. Bu sahneyi anlatırken kokuyu ve rengi okuyucuya hissettirebilmek çeşitli benzetmeler yapmıştır.

Rıza, dizlerini göğsüne doğru çekmiş, kıvrılmıştı. Önündeki çukura kan

²²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 150

²²¹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 50

²²² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 175

*göllenmiş. Kan donmuş. Kanın üstünde böcekler, sinekler... Ortaliğa keskin, tüten, kan kokusu gibi köpüklenen bir güneş de çökmüştü. Güneş buğulanıyordu. Ölü'nün üstünde bir sürü sinek, şimşek yeşili... Parlayıp kayıyorlar... Kan köpürmemiş, kerpiç gibi donmuştu. Ama, bu sıcakta köpürmüş gibi duruyordu. Yahut da öyle geliyordu insana.*²²³

Yaşar Kemal, bu romanında kendine ait bir coğrafya oluşturmuştur. Bu coğrafya gerçek ile hayalin birleştiği yeni bir dünyadır. Yirmi bir yaşına kadar yaşadığı bölgeyi kendi görmek istediği şekliyle çizmiş, karakterlerini de yine bu bölgenin insanlarından seçmiştir. Kemal'in, Feridun Andaç ile bir röportajında söylediği şu sözler dikkat çekicidir.

*İnsan tek başına soyut bir yaratık değildir. Yöresinde inanılmaz bir zenginlik vardır. İnsan birçok öğeyle birlikte yaşıyor. Bu öğeler o kadar çok ki... Bir insanı doğadan soyutlayarak yazabilir miyiz? Yöresindeki, onu etkileyen herhangi bir olaydan, herhangi bir insandan, çerden çöpten, börtü böcekten, yağın yağmurdan, esen kokudan soyutlayarak yazarsak insan gerçeğine kolay kolay varabilir miyiz?*²²⁴

İnsana değer veren ve onun çevresiyle yakın ilişkide olması gerektiğini düşünen yazar, romandaki kişi tasvirlerini bu minval üzerine kurmuş, kişi tasvirlerini yaparken doğadan da yararlanmıştır. Konuyu biraz daha açacak olursak, romanda verimsiz topraklarda büyüyen Memed, kıraç toprakta yetişen meşe ağacına benzetilmiştir. Bu şekilde Memed'in ne kadar zor şartlarda büyüdüğünü göstermeye çalışan yazar, onun bu zor koşullarda fiziksel olarak iyi gelişemese de meşenin toprağı saran kuvvetli kökleri gibi ayaklarını yere sağlam bastığını, sert ve keskin bir karaktere sahip olduğunu belirterek romanın sonraki bölümlerinde çizeceği eşkıya tipine ortam hazırlamıştır.

Meşe biten toprakta, hemen hemen hiç başka ağaç gözükmmez. Dağ taş, dere tepe surf meşedir. Meşeler, kalın, kısa gövdelidir. Dalları güdüktür. En uzun dalın uzunluğu bir metreyi geçmez. Koyu yeşil yapraklar üst üstedir. Toprakta, sağlam, toprağı bütün güçleriyle yapışmış dururlar. Hiçbir güç onları oradan ayıramayacakmış gibi gelir.

Meşe toprağı kıraç, bembeyaz, kireç gibi bir topraktır. Üstünde meşeden başka bitki yaşatmamaya ant içmiş gibidir.

...

Toprağına göre yetişir, büyür, gelişir.

²²³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 211

²²⁴ Feridun Andaç, Yaşar Kemal ile Söyleşi, Varlık, S. 1142, 1 Kasım 2002, s. 30

Kıraç toprakta büyüdü.

*Binbir bela... Boy atmadı. Omuzları, bacakları gelişmedi. Kolları bacakları kuru birer ağaç gibiydi. Kupkuru. Avurdu avurduna geçmişti. Yüzü esmerdi. Gün yanığı esmeri... Ona şöyle alıcı gözle bakınca o meşeler mutlak akla gelirdi. Kısa, küt... Toprağa meşe gibi sağlam yapışmış. Her bir yanı sert, keskin. Yalnız bir yerinde, bir yerciğinde bir tazelik kalmış. Dudakları çocuk dudakları gibi pembe pembe... Çocuk dudakları gibi incecik kıvrılıyorlar. Dudakların kenarında her zaman, bir gülümse durur gibi... Acılığına sertliğine yakışır.*²²⁵

Romandaki yardımcı tiplerden biri olan Koca İsmail ise bir şahine benzetilmiştir. İlerlemiş yaşına rağmen avcılığı bırakmayan İsmail'in gözleri çimen yeşilidir ve bir şahininki kadar keskindir.

*"Yemyeşil, çimen yeşili gözleri vardı Koca İsmail'in. Çenesi bütün Türkmen çeneleri gibi ince, sakalı seyrek. Geniş omuzları daha öyle, gençliğindeki gibi sağlam duruyordu. Gözleri şahin gözleri gibi keskindi."*²²⁶

Memed'e karşı karakterlerden birisi olan Kalaycı Osman, romandaki çizdiği olumsuz tip ve yüklendiği misyonla doğru orantılı olarak çizilmiş, bu tasvirde de doğal unsurlar kullanılmıştır. Yazar, bu karakterin özelliklerini tarafsız bir gözle anlatmamıştır.

*Kalaycı Osman kısa boylu, yeşil, yılan yeşili gibi, yahut da çakıra çalan, bir tuhaf soğuk, ölüm gibi donuk gözlü birisiydi. Seyrek sakalları kirpi oku gibi dik dik, sarı yüzüne çakılmıştı. Geniş omuzlarına bakarak, boynu inceydi. Bir de bütün boynu ateşte kızartılmış gibi kıpkırmızıydı. Cepleri sırma işlemeli mavi şalvar giyyordu. Sağlı sollu bütün bedeni fişeklerle donatılmıştı. Bacaklarında bile fişeklik bağlıydı. Fişeklikler de işlemeliydi. Ta uzaktan par par ediyordu. Sağlı sollu bir sürü sapı sedef tabancalar, kamalar, hançerler... Göğsünde de bir dürbünü vardı. Aynalı dürbün. Başındaki mor fesinin altında sarı kakülleri iki kaşın arasına dökülüyordu. Atılğan değildi, cesur da değildi. Hilekardı. Çarpıştığı, takip ettiği hiçbir insanla yüz yüze çarpışmamış, her zaman arkadan vurmuştu. Onun yaptığı hilekarlık, kurduğu tuzak akla hayale gelmezdi.*²²⁷

Aylarca Çukurova'da çalışarak bir miktar para biriktiren ve evine dönerken

²²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 62-63

²²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 289

²²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 315-316

eşkiya Deli Durdu tarafından soyulan yaşlı bir köylünün acınacak hali yazar tarafından gerçekçi ve dramatik bir şekilde tasvir edilmiştir. Adamın bu hali, o dönemdeki sosyo-ekonomik şartların kısa bir özetidir. Yazar, bu ihtiyarın tasviriyle romanın geçtiği dönemde insanların para kazanmak için gittikleri gurbette fiziksel olarak ne kadar yıprandıklarını göstererek sosyal gerçekleri bir ayna olarak kullandığı tasvir tekniği aracılığıyla okura yansıtmaya çalışmıştır.

*Adam, donu da güç bela çıkarabildi. Titremekten elleri uçuyor gibiydi. Elleriyle önünü kapatarak koşa koşa eşeğine doğru gitti. Eşek, yolun kıyısında durmuş otliyordu. Sol eliyle yularından tuttu çekti. Bacakları çöp gibi ince, kılıydı. Bacak adaleleri kemik gibi sert dışarı çıkmıştı. İçeri doğru çekik karnı kırış kırış, aynen bir pösteki gibi... Göğsünün kılları ağarmıştı. Kirliydi. Saman kiri. Kamburdu. Omuzları da düşmüştü. Bütün teni de pire, böcek yeniği ile doluydu. Kırmızı kırmızı. Büyük lekeler kaplamıştı her yerini. Hasır gibi.*²²⁸

Yaşar Kemal, Çukurova’da uzun bir süre çalıştıktan sonra evine dönen Hasan’ın kılığını tasvir ederek romanın geçtiği dönemde çok sık rastlanan bir insan tipini genel hatlarıyla çizmiştir.

*Hasan, küçücük, zayıf, kuruyup kavrulmuş bir adamdı. Kocaman dişleri dudaklarının arasından gözükiyordu. Kirpikleri bir hoş, tozlanmış gibi aktı. Mavi, pamuklu bir kumaştan şalvar giymişti. Şalvar daha yepyenydi. Fabrika kokuyordu. Kasketi de yeniydi. Başında eğreti duruyordu. Kırmızı çiçekli mintanı ona tam yakışmıştı. Bir de ökçeleri basık Adana ayakkabısı almıştı ya, yolda giymeye kıyamıyordu. Giydiği ham gönden çarıkta. Kalın, köyden götürüp de eskitemediği çorabın üstüne giymişti. Çorap nakışlıydı.*²²⁹

İnce Memed’in ünü bütün Çukurova’yı sarmıştır ve herkes onu merak etmektedir. Memed’i görenler ise onu başkalarına anlatırken kendi bakış açılarıyla tasvir etmektedirler. Yazar, çeşitli karakterlerin ağzından Memed’i tasvir ettirerek onu gizemli bir kişi haline sokmuştur. Memed’in nasıl biri olduğu hakkına rivayetler ağızdan ağza dolaşmaya başlamış, ona efsanevi bir kişi hüviyeti kazandırmıştır.

Memed’in çocukluk yıllarındaki dış görünüşü yazarın gözüyle okura aktarılırken onun perişan haline dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Burada yazarın asıl amacı ağanın baskısı ve ağır şartlar altında çalışan bir köy çocuğunun genel portresini çizmektir.

²²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 137

²²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 199

*Çocuk, ocağın soluna, duvara iyice yapıştı, büzüldü. Çocuğun kocaman bir başı vardı. Düz, güneşten solup, kırmızı olmuş kara saçları alnına, yüzüne dümdüz, dikine düşüyordu. Yüzü ufacıktı. Kupkuru bir yüzdü. Gözleri kocaman kahverengiydi. Teni güneşten yanmıştı. On birinde gösteriyordu. Dize kadar da şalvarım çalı yemişti. Bacakları bu sebepten çıplaktı. Ayakları da yalındı. Bacaklarında kan kuruyup kalmıştı. Ateşin çok iyi yanmasına rağmen titremesi durmuyordu.*²³⁰

Memed'i eşkıya elbiseleriyle ilk defa gören Durmuş Ali'nin çocukları, onun çocuksu görünümüne bu kılığı hiç yakıştıramamışlar ve alaycı bir ifadeyle onu izlemişlerdir; fakat bu İnce Memed'in eşkıyalıkta ün kazanmadan evvelki halidir zamanla insanların gözünde bambaşka bir İnce Memed olacaktır.

*“Durmuş Alinin oğulları, torunları, gelinleri, evde kim varsa ocak başında oturanların etrafına halka olmuşlar, başı mor fesli, göğsü çaprazlama fişekli, kalçasının üstü hançerli, tabancalı, bombalı, göğsü dürbünlü Memede bakıyorlardı. Gözlerinde bir şaşkınlık, bir inanmazlık, azıcık da alay okunuyordu. Onlara Memed eşkıyacılık oynuyormuş gibi geliyordu, şu kocaman adamların yanında.”*²³¹

Memed, artık tam anlamıyla ölmeden efsaneleşmiş bir eşkıyadır ve onun düşmanı olan Kalaycı, yanındaki adamlarından biri olan Horalı'ye Memed'in nasıl birisi olduğunu sorunca, Horalı onu şöyle anlatır:

*“Şöyle bakarsan hiçbir şeye benzetemezsin. Kısacık, incecik, koca kafalı, büyük gözlü, yirmi yaşında gösteren, hep düşünceli duran bir çocuktur. Onun kurşun attığını görmeyen, bir çatışmada yanında bulunmayan kim olduğunu anlayamaz. Bir nişan atar ki, meteliği vurur. Çeteye geldiği gün “Deli Durduyu bilirsin, ne kadar iyi kurşun attığını da bilirsin” İnce Memed, ondan iyi attıydı. Şimdi artık iğnenin deliğinden geçiriyordur. Çok atiktir. Yörük çadırı kavgasında istese Deli Durduyu, hepimizi vururdu. Vurmadı. O böyle adam olmasaydı, Deli Durdu onun hakaretinin altında kalırmıydı? Deli Durdu korkuyordu ondan...”*²³²

Romanın ilerleyen bölümlerinde Memed'in tasviri kesin bir çizgiye oturur. Attığını iğnenin deliğinden geçiren, ölümden korkmayan, yüzüne eşkıyalığın ve çektiği sıkıntıların acısı çökmüş, bir eşkıyadır artık. Memed'e hayran olan Koca Osman, Topal Ali'den onu anlatmasını ister.

²³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 16

²³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 239

²³² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 316

*“Kocaman ala gözleri var. Saçları diken diken. Yüzü acı. Çenesi ince, rengi yanık, boyu orta, kurşunu iğnenin deliğinden geçirir, atik, yiğit. Korkmaz. Öleceğini bile bile yürür.”*²³³

İnsan, zaman geçtikçe fiziksel ve ruhsal olarak değişir ve bu değişim onun düşüncelerine, davranışlarına ve görünümünde de yansır. Romanda bu farklılaşmayı okura verebilmek için kullanılan yöntem ise tasvirdir. Yazar da Memed’in ünlü bir eşkıya olduktan sonraki görünüşünü tasvir etmiş, onun eski ve yeni görünüşünü kıyaslayarak eşkıyalığın Memed’in fiziksel görünüşünü nasıl değiştirdiğini göstermiştir.

*Memed, biraz dolmuş, yanaklarına hafif bir kızılık gelmişti. Kara bıyıkları uzamıştı. İncecikti. Yüzü daha sertleşmiş, her dakika dövüşe hazır, atıldı atılacak bir hal almıştı. Daha yanmış, kararmış, kavrulmuştu. Boyu da eskisinden daha uzun görünüyordu.*²³⁴

Memed eşkıya olarak giyinişiyle kendi tarzını oluşturmuş, eşkıyalığın simgesi olan mor fesi çıkararak başına yağlık takmıştır. Onun kötü eşkıya imajına ait olan mor fesi çıkarması ve sadece zenginleri (tüccarlar) soyması, erdemli bir eşkıya olduğunun göstergesidir. Onun bu yeni ve gösterişli kılığının tasviri şöyledir:

Ayağındaki ayakkabının yüzü kalın Maraş derisindendi. Kırışık, koyu kırmızıydı. Tabanı da otomobil lastiğindendi. Şalvarı şayaktı. Kahverengi. Soydukları bir tüccardan almışlardı. Memedle Cabbar Kalaycı dövüşünden dönerlerken birkaç hafta Maraş yolunu beklemişler, adam soymuşlardı. Paraları, giyitleri, cephaneleri ondandı. Soygunculuklarından çok memnundular. Maraş yolunu tutmaya gene gideceklerdi. Kemerleri, tüfeğin kayışları gümüş işlemeliydi. Çok güzel işlenmişti. Başından fesi atmış, yerine mavi bir ipek yağlık sarmıştı. Şayak şalvarı benek benek karaydı. Tabancasını kabıyla birlikte, o yörük beyi, göndermişti. Son derece güzel, kılaptan işlemeydi.

*Fişeklikleri göğsüne, çaprazlama, çift sıra üstüne bağlardı. Onlar da kılaptan işlemeydi. Yörük beyinin hediyesiydi.*²³⁵

Romanda hayvan tasvirlerine de yer verilmiştir. Divlik kuşunun tasviri uzun bir şekilde yapılmıştır. Memed’in Hatçe’yi çağırırken sesini taklit ettiği bu kuş, belli başlı özellikleriyle anlatılmıştır.

²³³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 349

²³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 351

²³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 375

*Bacakları çok uzun, ince yapılı, rengi yeşile çalan, duman gibi, hani duman arkasından görünen ağaç yeşili var ya, onun gibi, boynu, gagası gövdesinden ayrı dedirtecek kadar uzun bir kuş vardır. Hep su kıyılarında bulunur. Adına Değirmenoluk köylüleri divlik kuşu derler. Sesinden kinayedir. Bu kuş, bir tuhaf, ıslık gibi öter. Uzun ıslığının sonu kesik kesik biter. Başlar biter, başlar biter. Bütün ötüşün tadı, örülüğü kesik kesik sondadır.*²³⁶

Otuz yedinci bölüm bir attan olması gereken özelliklerin anlatılmasıyla başlar. Yazar, bu tasvirde kendi görüşlerini anlatıya müdahil olarak belirtmiştir. Mustafa Üstünoğlu, Kemal'in bu tasvirinin Dadaloğlu'nun atı anlatan dizelerine benzetir ve Kemal'in Dadaloğlu'nun şiirlerini nesirde yaşattığını söyler.²³⁷ Koca Osman'ın İnce Memed'e hediye edeceği at da Köroğlu'nun atıyla aynı özelliklere sahiptir, tıpkı Köroğlu'nun atı gibi. Köroğlu, erdemli bir eşkıya, beylik düzenine karşı ayaklanmış bir halk kahramanıdır. Memed de Köroğlu ile aynı yolu izlemiş, kendi kişisel sorunlarından dolayı isyan etmiş; fakat zamanla onun bu isyanı evrenselleşmiş ve ağalık düzenine karşı bir harekete, hatta başkaldırıya dönüşerek bölge halkının ortak sorununu ortadan kaldırmak için verilen bir mücadele haline gelmiştir. Yazar, Memed ile Köroğlu'nu özdeşleştirmiştir. Onun atı da Kır At gibi olmalıdır.

Sağrısı toparlak değil, uzun olacak. Yumurta gibi. Kulakları kalem, alını akıta sakar, bacakları belinin uzunluğuna bakarak kısa, rengi ne al, ne doru, ne kula, ne de kır olacak, rengi pare pare benekli demirkır olacak.

*At, Koca Osmanın evinin önünde bekliyordu. Kişiyor, eşiniyordu. Beli inceikti. Gözleri kız gözleri gibiydi. Işıltılı, kederli. Kuyruğu topuklarına kadar sarkıyordu. Süzülüyordu. Yalısı sağa yatmıştı. Koştugu zaman dürülür, kaval gibi olurdu.*²³⁸

3.1.3. İç çözümleme

Romanda şahısların içsel düşüncelerini dışa vuran iç çözümleme tekniği sıklıkla kullanılmıştır. İç çözümleme tekniğinin uygulandığı anlatılarda karakterler kendi duygu ve düşünce dünyalarında yalnız değildirlir. Kahramanlar düşüncelerini fiiliyata geçirdikleri zaman bu durum, okur için sürpriz olmaz çünkü okur, kahramanın içsel

²³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 83

²³⁷ Mustafa Üstünoğlu, "Yaşar Kemal'in Romanlarında Saz Şairleri", Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 9, Bursa, 2005, s. 205-206

²³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 432

düşüncelerinden haberdar edilmiştir. Bir başka önemli nokta ise bu yöntemin okurun romandaki kişileri daha iyi tanımasına yardımcı olmasıdır. Herhangibir kahramanın kafasından geçenleri, ideallerini, onu harekete sevk eden sebepleri yapılan iç çözümlemeler aracılığıyla öğreniriz. İnsan düşünceleri ve idealleriyle yaşar. Romandaki şahıslar da iyi veya kötü olsun idealleri için yaşamaktadırlar. Kahramanın zihninden geçen her şeyin iç çözümleme yöntemiyle okura yansıyabileceğini göz önünde bulundurduğumuzda onun kişilik özelliklerinin de dolaylı bir şekilde ortaya çıkacağını söyleyebiliriz. Bu yüzden kahramanın okurdan gizleyebileceği hiçbirşeyi yoktur.

Memed'in içinde farklı düşüncelerin tohumlarını filizlendiren kasabaya yaptığı ilk gezidir. Bu gezi sırasında dünyanın Dikenlidüzü'nden ibaret olmadığını anlar ve kendisinin de Abdi Ağa gibi bir insan olduğunun farkına varır. Bu gördükleri onun sürekli düşüncelere dalmasına neden olur.

Memede olan olmuştu. Gözüne uyku girmiyordu. Düşüncelere kaptırmıştı kendini. Düşünceler kafasına akın ediyordu. Düşünüyordu artık. Dünya kafasında büyümüşü. Dünyanın genişliğini düşünüyordu. Değirmenoluk köyü bir nokta gibi kalmıştı gözünde. O kocaman Abdi Ağa, karınca gibi kalmıştı gözünde. Belki de ilk olarak doğru dürüst düşünüyordu. Aşk ile şevk ile düşünüyordu. Kin duyuyordu artık. Kendi gözünde kendisi büyümüşü. Kendini de insan saymaya başladı. Yatakta bir taraftan bir tarafa dönerken söylendi. "Abdi Ağa da insan, biz de..."²³⁹

Memed, Süleyman'ın evine ikinci defa sığındığında bu eve ilk geldiği zamanı hatırlar. Ama şimdi durum farklıdır, çocukluğundaki korkuları yoktur.

Memed, sıcak çorba tasını eline alınca, yıllar önce aynı ocağın, aynı köşesinde gene böyle üşürken çorba içişini anımsadı. O zaman yalnızdı. O zaman korkuyordu. Her şeyden korkuyordu. Orman üstüne üstüne geliyordu. Korkuyordu. Şimdi cesur. Karar vermiş. Dünyası yırtılmış, geniş. Hür olmanın tadını tadıyor. Yaptığından hiç de pişman değil.²⁴⁰

İnce Memed, karakteristik yapısı itibarıyla içine kapanık bir kişiliğe sahiptir ve bu yüzden düşüncelerini yanındakilerle paylaşmaz, onun düşüncelerini kendi ağzından değil, yazarın bize aktardıklarıyla öğreniriz. Horali'nin Kalaycı'ya Memed'i anlatırken söylediği ilk şey onun düşünceli bir kişi olduğudur.

"Şöyle bakarsan hiçbir şeye benzetemezsin. Kısacık, incecik, koca kafalı, büyük

²³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 80

²⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 119

gözlü, yirmi yaşında gösteren, hep düşünceli duran bir çocuktur.”²⁴¹

Bu yüzden yazar romanda Memed’in iç çözümlemelerine sıklıkla yer vermiştir. Aksi takdirde romanın kahramanını okurun tanıması mümkün değildir.

*Bunu söyledikten sonra, tarif edilmez bir yalnızlık duydu içinden. Yöresindeki her şey silindi gitti. Bu Deli Durduyu hiç sevemedi. İçindeki gariplik bundan mı geliyordu ola? Karşıdaki ateş karardı. Silah temizleyenlerin yüzleri karanlığa karıştı gitti. Kayadaki gölgeler devleştiler, sonra da ortadan yok oldular. Esen yel, yalımları güneybatıya doğru yatırıyor. Birden Süleymana gözü takıldı. O, neşeliydi. Ak sakallı yüzü ateşin yalımında türlü türlü oluyor, değişip duruyordu. Memed düşündü ki, Süleyman kendisine çok güveniyor. Garipsemesi azıcık azaldı. Sonra da dayanılmaz bir uyku bastırdı onu. Olduğu yerde kıvrılakaldı.*²⁴²

Daha eşkıyalığının ilk günlerinde erdemli bir eşkıya olacağını yine Memed’in düşüncelerinden anlarız. Eşkıya Deli Durdu’nun masum insanlara yaptığı eziyetlere şahit olan Memed, onun hakkında iyi şeyler düşünmez.

*Siperdekiler gülüyorlardı. Bu işe yalnız Memed içerlemişti. O yırtıcı kaplan ışığı gözlerine gelip çakılmıştı. Durdudan tiksindi.*²⁴³

*Memedin yüzü kapkara kesilmişti. Elleri de titriyordu. Elindeki tüfeğin içinde ne kadar kurşun varsa, bir tanesini araya vermeden hepsini Durdunun kafasına boşaltmak istiyordu. Yani boşaltmamak için kendini zor tutuyordu.*²⁴⁴

Memed, Hatçe’yi görmek için kılık değiştirir ve hapishaneye gider. Kasabada Topal Ali’yi beklerken Hatçe’nin yorgun ve bitkin hali gözlerinin önüne gelir.

*Hatçe geldi gözünün önüne. Hatçe çok değişmiş, yüzü sapsarı olmuştu. Gözlerinin altı çürümüştü. Yüzü şişmanlamıştı ama, halsizliği, bitkinliği belliydi. Yüreği parça parça oldu. Gözlerinden masanın üstüne damlalar düşmeye başladı.*²⁴⁵

Romanda diğer şahısların iç çözümlemelerine de yer verilmiştir. Hatçe, iki jandarmanın eşliğinde hapishaneye götürülürken başına gelenleri anlamaya ve akıbetinin ne olacağını düşünerek yürümeye çalışmaktadır.

Hiç kendinde değildi. Ne olacağını, ne yapacaklarını bir türlü bilemiyordu. Yürürken ayakları birbirine dolanıyordu. Bu onun, köyünden uzaklara gitmek için ikinci

²⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 316

²⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 129-130

²⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 136

²⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 137-138

²⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 372

*çıkışıdır. Birincisinde yanında dayanağı, sevdiği vardı. O zaman nereye gideceğini, ne yapacağını biliyordu. O zaman sıcacık bir tarla, bir ev hayalinin peşinde koşuyorlardı. Şimdi ise yüreğinde bir korku, bir umutsuzluk var. Bu adamların kendisine ne yapacaklarını düşünüyor. Köyden ayrılırken anası bile gelmemişti kendisini uğurlamaya... Kız arkadaşları bile gelmemişti. Bu, gücüne gidiyordu işte. Bu öldürüyordu onu. Kendini dayanılmaz bir efkara kaptırmış gidiyor. Bazı bazı da hiçbir şey duymuyor, düşünmüyor, görmüyordu. Yalnız, arada bir, kendine gelince, iki yanındaki candarmalara bakıp ürperiyordu. Hatçe için ötesi karanlık. Her adımda biraz daha karanlığa gömülüyordu. Gözlerinin önünde dev gibi bir hükümet... Candarmalar... Önde giden iki hükümet adamı.*²⁴⁶

Yorucu bir yolculuktan sonra kasabaya varan Hatçe, kasabayı görünce Memed'in kasaba hakkında anlattıklarını aklına getirir ve onu düşünür.

*Ertesi gün kasabaya geldiklerinde Hatçe bitmişti. Yorgundu. Sürünür gibiydi. Kasaba içine bir hoşluk verdi. Yüreğine d azıcık emniyet geldi. Korkusu azaldı. Memedi anımsadı. (...) birden burcu bulandı. Memed olduğu gibi geldi gözlerinin önüne dikildi. Neredeydi şimdi ola? Memedi yakalarlarsa öldürürlerdi. "benim yüzümden fıkara," dedi.*²⁴⁷

Romanda tanrısal bakış açısının sınırsız bir şekilde kullanılması sayesinde kişilerin neyi niçin yaptıklarını öğrenmek mümkündür. Her şeyi bilen ve gören yazar-anlatıcı, kişilerin zihinlerinden geçen duygu ve düşüncelerini iç çözümleme metoduyla açığa çıkarır. Topal Ali, Abdi Ağa'nın izini sürerken birden hırslanarak daha hızlı hareket etmeye başlar, onun bu davranışının neden kaynaklandığını yapılan iç çözümlemeden anlarız.

*Gözünün önüne evinin yıkılışı geldi. Yıllar yılı çalışıp tertemiz yaptığı, donattığı evi bir saatin içinde Abdi Ağanın adamlarınca yıkılmış, viraneye çevrilmişti. Bunun üstüne dişlerini sıktı. Biraz daha hızlı yürüdü.*²⁴⁸

Yaşar Kemal, romanda hem kahramanın ve yardımcı kişilerin hem de karşı gücün iç çözümlemelerine yer vererek okurun herkesi tanımasına yardımcı olur. Böylece okur, kahramanlar hakkında kısıtlı bilgiye sahip olmayarak herhangi bir kahramandan gelebilecek sürpriz bir harekete hazırlıklıdır. Romandaki karşı güçlerden

²⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 148-149

²⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 149

²⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 260

biri olan Ali Safa Bey, bir yandan telaşlı bir şekilde evinin içinde dolaşmakta, bir yandan da nasıl hareket etmesi gerektiğini düşünmekte ve ileriye dönük planlarını kafasında tasarlamaktadır. Kurduğu plana göre, amacına ulaştınca kendi adamlarını hükümete şikâyet edecek ve böylece köylüleri korkutmak için kullandığı Kalaycı çetesinden kurtulacaktır.

*Ali Safa Bey şaşkın, telaşlı. Büyük konağın içinde sinirli sinirli durmadan dolanıyor. Düşünüyor. Ama durmadan, zincirleme düşünüyor. Birkaç yıl daha sabretmeli. Vayvay köyünün de topraklarını elde edinceye kadar. Sabretmeli. Sonra Ankaraya tel üstüne tel, kasaba halkı hükümete isyan etti, dağları eşkıyalar aldı, hükümet yok mu? diye feryatlar... Hele bir iki yıl daha sabretmeli. Bre kalaycı çetesi!..*²⁴⁹

Eşkıya Deli Durdu, Memed'e bakarak onun ilk geldiği günü anımsar ve içinden onun ne kadar iyi bir eşkıya olduğunu düşünür. Bunu düşünmesinin sebebi Memed'in, Durdu'nun ve yanındakilerin hayatını kurtarmasıdır. Yazar, Memed'in ne kadar usta bir eşkıya olduğunu kötü bir adam olan Deli Durdu aracılığıyla okura anlatmaya çalışır. Çünkü Durdu, kendinden başka kimseyi usta bir eşkıya olarak görmediği gibi bu konuda alçak gönüllü bir insan da değildir.

*Memedin ellerinde, yüzünde, saçlarında kurumuş kanı görünce kendi kendine gülümsedi. Onun geldiği günü anımsadı. Nasıl da büzülmüştü Süleymanın arkasına... Süleymanın arkasına gizlenmiş, orada küçücük kalmıştı. Durdunun gözleri ışıklı bir sevgiyle doldu. "İnsanoğlu," dedi kendi kendine, "neleri yok ki... İşte bir avuç çocuk, dün eşkıya oldu, bugün elli yıllık eşkıyadan daha tecrübeli, daha usta..."*²⁵⁰

3.1.4. Özetleme

Yaşar Kemal'in ayrıntıya çok önem veren bir yazar olduğunu romandaki uzun tasvir, monolog ve diyaloglara bakarak anlayabiliriz. Romanın birinci bölümünde yapılan yaklaşık üç sayfalık bölge tasviri ile on beşinci bölümün başında anlatılan altı sayfalık Çukurova'nın siyasal tarihi, tespitimizi doğrular niteliktedir. Buna rağmen özetleme, romanda yazar tarafından çok sık kullanılan bir tekniktir. Özetleme, masallar ve halk hikâyelerinde sıklıkla kullanılan bir tekniktir. Masal veya hikâye anlatıcıları olay örgüsü içinde tekrara düşmemek ve olay örgüsünden uzaklaşmamak için yeri

²⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 294

²⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 170

geldikçe özetleme tekniğine başvururlar. Halk hikâyeciliği geleneğini iyi bilen ve bu geleneğin içinde yetişen Yaşar Kemal, belli bir zaman aralığında sürekli yapılan benzer eylemleri ve gerçekleşen olayları özetleme tekniğini kullanarak anlatmıştır.

Memed'in, evine sığındığı Süleyman'ın yaşadığı köyü birkaç gün gezmesi şöyle özetlenmiştir:

*Bundan sonra Memed, köyün içini birkaç gün gezdi. Birkaç çocukla arkadaş oldu. Köküç oynadı.*²⁵¹

Oğlunun evden kaçmasına çok üzülen Döne, yataklara düşer ve birkaç gün yatar. Bu süreç, kısaca şu şekilde aktarılmıştır:

*Döne, bu günden sonra, ağlaya ağlaya yataklara düştü. Ateşler içinde yandı. Köyün genç kızları da ona yardım ettiler. Döne birkaç gün sonra yataktan kalktı. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Alnına da beyaz bir bez bağlamıştı.*²⁵²

Döne, oğlunu ölü ya da diri bulabilmek için günlerce çaresiz bir şekilde çabalar. Onun bu arama sürecinde yaptıklarına kısaca şu cümlelerle değinilmiştir:

*Döne her sabah, gün doğmadan kalkıyor, suyun başına gidiyor, gözlerini sudan ayırmadan ha bire bakıyordu. Bu, böyle on gün kadar sürdü. Sonra, Döne bitkin geldi evine kapandı. Şimdi de, başka bir şey taktı aklına. Gene her sabah çok erkenden kalkıyor, damın başına çıkıyor, uzak göklere gözünü dikeyiyor, gökleri araştırıyor. Nerede sönen bir kartal kümesi varsa yaya yapıldak oraya koşuyordu. Bir iğne, bir ipliğe dönmüştü. Bazen kartallar çok uzaklarda, mesela Yağmurtepenin üstünde dönüyorlardı. Orası bir günlük yol çeker. Döne, oraya da gidiyordu.*²⁵³

Memed ile annesinin tarlada çalıştıkları birkaç gün ve bu sürede yaptıkları işler üç kısa cümleyle şöyle anlatılmıştır:

*İki gün sonra harman savruldu. Üçüncü gün kasar sürüldü. Dördüncü gün de ceç edildi.*²⁵⁴

Yedinci bölümde, 6-7 senelik bir zaman diliminden hiç bahsedilmemiş, Memed'in on iki yaşından on sekiz yaşına kadar geçirdiği süre birkaç cümleyle anlatıldıktan sonra onun yeni görünüşü tasvir edilmiştir.

O yıldan sonra garaz başlamıştı. İnadından dönmedi. Fırsat buldukça da dövdi,

²⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 24

²⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 38

²⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 38-39

²⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 52

hakaret etti.

Toprağına göre yetişir, büyür, gelişir.

Kıraç torakta büyüdü.²⁵⁵

Memed ile Mustafa'nın kasabadan dönüşlerini kapsayan birkaç saatlik zaman dilimi araya arkalarında kalan kasabanın tasviri eklenerek aşağıdaki cümlelerle özetlenmiştir.

Köye doğru yola düştüklerinde vakit öğleye geliyordu. Dikine inen güneş, gölgelerini tam ayaklarının üstüne düşürüyordu. Küçük, kara birer daire gölgeleri. Kasabanın dışına çıktıklarından itibaren kasaba gözden kayboluncaya kadar, dönüp dönüp baktılar. Kasabanın üstünde ak bulutlar dönüyordu. Evlerin bacalarından süzülen gümüşü dumanlar, havada asılıp kalmışlardı. Kırmızı kiremitler durgun mavinin üstüne yapışmıştı.

Gece yarıyı geçerken köye girdiler.²⁵⁶

Hatçe'nin hapisanedeki ilk üç günü kısaca şöyle aktarılır:

Ertesi gün, daha da ertesi gün de bir şey yiyemedi. İçinde bulunduğu dünya kötü bir işkence dünyasıydı. Bir türlü alışamıyordu. İçeri düştüğünün üçüncü günüydü ki anası çıkageldi.²⁵⁷

Yazar, Durdu ve çetesinin Memed'in aralarına katılmasından sonraki birkaç aylık süre içinde neler yaptıklarından ve ne durumda olduklarından teferruatlı bir şekilde bahsetmez, bu süre zarfında olan olayları genel hatlarıyla belirtir.

Aylardan beri bir sürü ev basmışlar, yol kesmişler, candarmalarla çarpışmışlardı. Candarmalar öteki eşkıyaların arkalarını bırakmış. Deli Durdu ve çetesinin üstüne düşmüştü. Deli Durdu da candarmalarla alay ediyordu. Oynuyordu. Memed az zamanda kendini göstermiş, arkadaşlarına, Deli Durduya kendini sevdirmişti. Çeteye yardımı dokunuyordu.²⁵⁸

Romanın on üçüncü bölümü Hatçe'nin hapisane arkadaşı Iraz'ın hikâyesiyle başlar. Bu hikâye romanın akışını etkilemiş, okuru, birden Iraz'ın hapisaneye kadar uzanan dünyasına götürmüştür. Yaklaşık altı sayfalık yer tutan bu hikâyenin daha da

²⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 62-63

²⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 82

²⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 150

²⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 156

uzaması özetleme tekniğiyle engellenmiştir. Örneğin, Iraz'ın oğlu Rıza'nın büyüme süreci kısaca ama lirik bir şekilde şöyle anlatılmıştır:

Yazın ırgatlık, kışın zenginlerin evinde hizmetçilik etti. Gününü gün etti. Çocuğu nur topu gibiydi. Dilinde, bir ağıt, bir ninni, acı bir türkü gibi;

“Benim öksüzüm büyümez mi?”

Büyüdü.

Neden yoksulluk içindeler? Neden tarlasızlar? Bunun sebebini her gün anasından, köylülerden duya duya büyüdü. İçine yanık bir türkü yerleşti kaldı. Bir ananın acısını, gücünü, yürekliliğini döktüğü bir türkü... “Benim yavrum büyümez mi?”²⁵⁹

Iraz ile Hatçe'nin zamanla birbirlerine yakınlaşmaları ve ana-kız gibi olmaları şöyle özetlenir:

Aradan günler geçti... Irazla Hatçe, ana-kız gibi oldular. Belki de ana-kızdan daha ileri. İçtikleri su ayrı gitmiyordu.²⁶⁰

Yaşar Kemal, sözlü geleneğin içinde yetişmiş ve geleneğin kendine has anlatıcı üslubunu romanda kullanmıştır. Yazar, Topal Ali'nin Abdi Ağa'nın izini nasıl sürdüğünü detaylı bir şekilde anlatırken birden üslubunu değiştirerek halk hikâyecilerinin ve meddahların kullandıkları kalıplaşmış sözlerden birini kullanarak durumu özetler.

Uzun sözün kısası, ikinci gün kuşluk vakti, Aktozlu köyüne girdi.²⁶¹

Aktozlu köyünün yanmasından sonra psikolojisi bozulan Abdi Ağa, başına gelenleri herkese bire bin katarak anlatmaya başlamıştır. Yazar, onun bu durumunu özetle şöyle dile getirir:

Köy yandı yanalı, Abdi Ağa bir hoş olmuştu. Boyuna konuşuyor, olayı, yangını anlatıyordu. Ama önüne kim gelirse. Dinlesin, dinlemesin ha bire anlatıyordu. Dinleyenler Abdi Ağaya acıyorlar, İnce Memedi lanetliyorlardı. Kaymakamı, karakol komutanı, candarması, katibi, memuru, kasabalısı, köylüsü, herkes Abdi Ağayla hemdert... Abdi Ağa başından geçeni öyle ağlayarak anlatıyordu ki, acımamak elde değildi.²⁶²

²⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 207

²⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 218

²⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 263

²⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 296-297

Asım Çavuş, Kara İbrahim ve yanındakilerin yaklaşık altı ay boyunca Memed'i aramaları kısaca şöyle anlatılır:

*Asım Çavuşun emrindeki bir bölük candarma, Kara İbrahim ve avenesi, bir güz, bir kış dağlarda kaldılar. Dağ köylüleri ellerinden zar ağladı. Her köylü bir yer haber veriyordu. Akçadağ, Göğsün dağları, Beritdağ, Binboğalar, Aladağ, Kayranlıdağ, Konurdağ, Meryemçil beli ara ha ara ettiler. Ne üstlerinde üst ne başlarında baş kaldı. Sıçanın deliğine bile baktılar. İnce Memed yok oğlu yok. Kayıplara karışmış. Kışın yarısını Değirmenolukta geçirdiler. Alidağında, aramadık delik bırakmadılar.*²⁶³

3.1.5. Montaj

Yazarın sosyal ve kültürel birikimini oluşturduğu esere yansıtarak yapıtını zenginleştirmesi olarak tanımlayabileceğimiz montaj, İnce Memed I'de kullanılan anlatı tekniklerinden birisidir. Birikim bağlamında düşünüldüğünde montaj yaparken kullanılan metin, anonim ya da kişisel olabilir fakat önemli olan, esere olduğu gibi aktarılan bu metnin aktarılan eserde işlenen konuyla alakalı olması ve konu bütünlüğünü bozmamasıdır.

Yaşar Kemal, bu romanında hem anonim hem de bireysel kaynaklı metinlerden yararlanarak eserini zenginleştirmiştir. Genellikle halk kültürüne ait ürünlerden yararlanan Yaşar Kemal, halk şiiri ve anlatılarını montaj tekniğini kullanarak romana yerleştirmiştir.

Roman, İnce Mehmet Ağıtı'ndan alınmış iki mısralık bir epigramla başlar. Yazar, montaj tekniğini daha roman başlamadan uygulamaya başlamıştır.

Duvarın dibinde resmim aldılar

*Ak kağıt üstünde tanıyın beni*²⁶⁴

Durdu ve adamları, yol kesip soygun yapmak için sipere yattıkları sırada gurbetten dönen bir köylüye rastlarlar. Adam bir yandan oynar gibi yürümekte bir yandan da türkü söylemektedir. Romanda geçen bu şiiri, Muzaffer Sarısözen Kahramanmaraş'ta 27.07. 1938 tarihinde Mehmet Temiz'den kadın halay havası olarak

²⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 399

²⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 7, Bu ağıtın tamamı ve hikâyesi için Bk. Cahit Öztelli, Evlerinin Önü Türküler, Özgür Yay., III. Baskı, İstanbul, 2002, s. 455-456

derlemiştir.²⁶⁵

“Çamdan sakız akıyor

Kız nişanlın bakıyor

Koynundaki memekler

Turunç olmuş kokuyor

... „²⁶⁶

Anonim halk şiiri türlerinden biri olan ağıt, Yaşar Kemal’in doğup büyüdüğü coğrafyanın vazgeçilmez kültürel unsurlarından birisidir. Kemal’in şiddetin neredeyse günlük hayatın bir parçası olduğu kırsal bir kesimde büyüdüğüne işaret eden Nedim Gürsel, onun ağıtlar dinleyerek büyüdüğüne dikkat çeker.²⁶⁷ Yaşar Kemal’in gerçekten de böyle bir ortamda büyüdüğünü şu sözlerinden anlayabiliriz: *“Benim doğduğum köy bir Türkmen köyüydü. Belki de Türkçenin en zengin konuşulduğu yerdin benim bölgem. Her kadın bir şairdi. Ağıt yakmasını bilmeyen bir kadın ya deliydi, ya da aptal.”*²⁶⁸ Ayrıca, kültürümüze ağıt konusunda kitap şeklindeki ilk eseri de 1943 yılında Yaşar Kemal kazandırmıştır.²⁶⁹ Onun ağıtlar konusundaki birikiminin izlerini İnce Memed I romanında açıkça görebiliriz.

On üçüncü bölüm, bir ağıt ile başlar ve İraz’ın hikâyesiyle devam eder. Yazar, hikâyeye başlamadan önce bu ağıtı vererek İraz’ın hüznü hikâyesini pekiştirmeyi amaçlar. Bu ağıt, anonim bir ağıttır. Yazar, ağıtın sadece nakarat kısmını olduğu gibi almıştır. Bunun sebebi, hikâyedeki kadın karakterin adı olan İraz’ın ağıtın nakarat kısmında geçmesidir. Ağıtın nakarat kısmı haricinde kalan sözler, yazarın kendi derlemesi olabilir.

“İndirdiler Heletenin düzüne

Kellesi yokkine bakam yüzüne

Benden selam söylen Nukrak kızına

Neneyle neneyle İraz neneyle

Çık dağlar başına bana eleyle.

²⁶⁵ Armağan Coşkun Elçi, Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997, s. 172, TRT tarafından hazırlanan Türk Halk Müziği Repertuar Kitabı’nda verilen bilgiye göre Muzaffer Sarısözen bu türküyü Özer Doğu’tan Kahramanmaraş/Elbistan’da derlemiştir. Bk. Türk Halk Müziği Repertuar Kitabı, TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, Ankara, s. 24

²⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 134

²⁶⁷ Gürsel, Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı, s. 130

²⁶⁸ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 44

²⁶⁹ Doğan Kaya, Anonim Halk Şiiri, Akçağ Yay., Ankara, 1999, s.243

... „270

Cabbar, Recep Çavuş öldükten sonra onun Çukurova'yı hiç sevmediğini, sürekli Çukurova'ya sövdüğünü ve bazen de kardaş türküsünü söylediğini Memed'e anlatır. Çukurova'nın zor şartlarından bahseden bu türküyü yazar, Cabbar'a söyletmiştir.

“Çukurova yana yana ördölür

Her sineği bir alıcı kurdölür

Sen ölürsen yüreğime derdölür

Kalk kardaş gidelim sılaya doğru”²⁷¹

Yazar, on beşinci bölümde göçebelerin yerleşik hayata geçtikten sonra tarımın, dolayısıyla toprağın, önem kazanmasına; akabinde de ağalarla fakir halk arasındaki toprak mücadelelerinin başlamasına ve böyle bir mücadele içinde olan toprak ağası Ali Safa Bey'e değinir. Bütün bu konulara geçmeden önce Koca İsmail'in ağzından eski Çukurova'nın siyasî tarihini anlatan Kemal, aşiretlerin nerelerde hüküm sürdüklerini anlattıktan sonra başta Kozanoğlu adındaki bey olmak üzere o zamanlar bölgede bulunan bütün aşiretlerin Osmanlı İmparatorluğu ile olan mücadelelerine ve bu mücadelelerin Osmanlı'nın galibiyetiyle sonuçlanmasına değinir. Yazar, bu olayların gerçekte yaşandığına dikkat çekmek için 19. yüzyılda Toroslar'da yaşamış bir halk şairi olan Dadaloğlu'nun şiirlerinde bu bozgunu anlattığına ve bu mücadele sırasında ölen Kozanoğlu için halk tarafından çeşitli ağıtlar yakıldığına işaret eder.

Burada montaj tekniği iki şekilde uygulanmıştır. İlkinde yazar sadece Dadaloğlu'nun olay hakkında türkü söylediğini hatırlatarak sezdirme yoluna²⁷² başvurmuştur. Dadaloğlu, saz çalma özelliğiyle Avşarlar arasında kendisini kabul ettirdiği için Avşarların sözcüsü kimliğine sahip olmuştur²⁷³; başka bir ifadeyle onun şiirlerinde anlattıkları Avşarların tarihini yansıtır. İkincide ise yazar, Kozanoğlu ağıtının bir bölümünü aynen romana eklemiştir. Bu ağıtın kaynağı hakkında çeşitli yorumlar

²⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 206, Jandarmaların öldürdüğü Ofo adındaki eşkıya için karısı Iraz tarafından yakılan bu ağıt, Gaziantep'te derlenmiştir. Bk. Mehmet Özbek, Folklor ve Türkülerimiz, Ötüken Yay., İstanbul, 1975, s. 314, Başka bir kaynağa göre, Iraz adında bir kızı kaçıran ve daha sonra kızın obasındakiler tarafından öldürülen Ofo ismindeki genç için Âşık Nurhaklı İbrahim bu ağıtı düzmüştür. Bk. Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II, (Haz. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1977, s. 400-401

²⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 286, Yazar, bu türküyü hikâyesiyle birlikte “Çukurova Yana Yana...” başlıklı yazısında yayımlamıştır. Bk. Yaşar Kemal, Peri Bacaları Bu Diyar Baştan Başa 3, Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul, 2004, s. 25-27

²⁷² Tekin, Roman Sanatı I, s. 245

²⁷³ Ali Berat Alptekin, Saim Sakaoğlu, Türk Saz Şiiri Antolojisi (14–21. Yüzyıllar), Akçağ Yay., Ankara, 2006, s. 118

yapılmıştır. Mehmet Özbek'in Sazcı Hulusi Bey'den derlediği iki varyant ile romandaki varyant arasında bazı kelime farklılıkları gözlemlenmiştir.²⁷⁴ Cahit Öztelli, ağıtın iki varyantını vermiş ve kaynak olarak Dadaloğlu'nu göstermiştir.²⁷⁵ Bakırcıoğlu ise, ağıtın anonim bir eser olduğunu belirtmiştir.²⁷⁶ Aynı ağıt, yazarın ilk kez 1943 yılında yayınladığı ağıtlar kitabında da bulunmaktadır.²⁷⁷ Son olarak, Sabahattin Eyuboğlu ile Yaşar Kemal'in beraber hazırladığı folklor derlemeleri kitabında, ağıtın iki varyantı verilmiş, kaynak kişi olarak Kozanoğlu'nun kız kardeşi Karakız Hatun işaret edilmiştir. Burada dikkat çeken nokta, derleme kitabındaki ile romandaki ağıtın neredeyse aynı olmasıdır.²⁷⁸

*“Çıktım Kozanın dağına
Karı dizleyi dizleyi
Yarelerim göz göz oldu
Cerrah gözleyi gözleyi
...
Kara Çadır eğmeyinen
Ucu yere değmeyinen
Ne kaçarsın koç Kozanoğlum
Beş yüz atlı gelmeyinen.”*²⁷⁹

Memed, Hatçe'yi hapishanede ziyaret ettikten sonra Cabbar'ın yanına neşe içinde gelir. Bu sırada oynak bir türkü söylemektedir. Yazar onun ne kadar sevinçli olduğunu gösterebilmek için bu anonim türkünün sözlerine romanda yer vermiştir.

*“Armut dalda beşimiş
Tan yerleri ısımış
Anası yorgan vermemiş de
Ak memeler üşümüş.”*²⁸⁰

Sefil Ali de Memed'in sevincine hareketli bir türkü söyleyerek katılır. Yazarın sadece ilk iki kıtasını montajladığı bu Elazığ türküsünü Durmuş Yazıcıoğlu, Hıdır

²⁷⁴ Özbek, Folklor ve Türkülerimiz, s. 365

²⁷⁵ Öztelli, Evlerinin Önü Türküler, s. 662-664

²⁷⁶ N. Ziya Bakırcıoğlu, Halk Şiirimiz, Ötüken Yay., I. Baskı, İstanbul, 2007, s. 387

²⁷⁷ Yaşar Kemal, Ağıtlar, Adam Yay., V. Baskı, İstanbul, 2003, s. 61-62

²⁷⁸ Sabahattin Eyuboğlu, Yaşar Kemal, Gökyüzü Mavi Kaldı, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004, s. 230-231

²⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 290-291

²⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 374

Karaduman'dan derlemiştir.²⁸¹

*Sefil Ali hiçbir şey söylemeden vardı, duvardan sazı indirdi, çok oynak bir hava çalmaya başladı. Hem çalıyor, hem söylüyordu. "Vardım baktım demir kapı sürgülü Siyah saçlar sırmayılan örgülü..."*²⁸²

Romanda montaj materyali olarak sadece halk şiiri kullanılmamış, sözlü geleneğin bir türü olan efsaneden de yararlanılmıştır. Yazar, yirmi üçüncü bölümün başında tasvir ettiği bölgeyle alakalı bir de efsane anlatmıştır. Bu da yazarın bölgeyi anlatırken sadece tasvir tekniğine başvurmadığını, aynı zamanda bölgenin kültürel dokusundan da yaralandığını gösterir.

Şahin meraklısı bir genç varmış eskiden. Kayanın yüzündeki delikler, şahin yuvası. Şahinlerin civciv çıkarma zamanı bir şahin yavrusu almak ister. Şahin yuvası duvar gibi düz kayalığın orta yerinde. Ne alttan çıkılır ne üstten inilir. Delikanlı uzun, kalın bir ip bulur, tepedeki en kalın ağaca bağlar. Şahin yuvasına doğru sarkar. Yavruyu alır koynuna koyar. Bu sırada ana şahin işten haberdar olur. Hışımla gelir, kanadıyla ipe çarpar, ipi kılıç gibi keser. Delikanlı, koynunda şahin yavrusu, aşağı düşer, parça parça olur.

*Kaya bu yüzden şahinin kayası olmuştur.*²⁸³

Memed'de Abdi Ağa'yı öldürme fikrinin idealleşmesi, Sefil Ali'nin ona Köroğlu'nun zuhuru hikâyesini anlatmasıyla başlar. Memed artık hep Köroğlu'nu düşünmekte ve onu örnek almaya çalışmaktadır. Yaşar Kemal, gençliğinde Köroğlu hikâyesini birçok âşıktan dinlemiş ve 1967 yılında Köroğlu hikâyesini kendi üslubuyla kaleme alarak yayınlamıştır.²⁸⁴ Romanda Köroğlu'nun zuhuru hikâyesi Âşık Sefil Ali'nin ağzından şöyle aktarılmıştır:

Şöyle rivayet ederlerkim:

Vaktiyle Bolu şehrinde... der başlardı.

Sokakta bir küçük köpek görmüş Köroğlu. Köpek küçücük, el kadar. Dört beş kocaman köpek, araya almışlar küçük köpeği. Saldırırlar. Küçük köpek kaçmaz, kendini savunur. Savunduğu gibi, onları yener de... Her birini bir yana dağıtır, yoluna gider. İşte Köroğlu bunu görür. Bu dövüşü seyreder.

²⁸¹ Türk Halk Müziği Repertuar Kitabı, s. 88

²⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 374

²⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 363

²⁸⁴ Yaşar Kemal, Üç Anadolu Efsanesi Köroğlu, Karacaoğlu, Alageyik, Yapı Kredi Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2006

*Demek, der Köroğlu, bir küçük köpek!.. Yürekli olunca... Ondan sonradır ki Köroğlu, Köroğlu olur. Korkamaz. Babasının başına da o iş gelince çıkar dağa.*²⁸⁵

Bu rivayeti aynı isimle Behçet Mahir'den derlenen Köroğlu Destanı²⁸⁶ adlı çalışmada ve Köroğlu'nun Elazığ rivayetinde²⁸⁷ görmek mümkündür.

3.1.6. Leitmotiv

Duygu ve düşüncelerin uzun cümlelerle ifade edilemediği yerlerde kullanılan Leitmotiv tekniği, anlatıya farklı bir boyut kazandırarak, yazar tarafından iletilmek istenen mesajın etkili bir şekilde okura aktarılmasına yardımcı olur.

Müzik veya opera parçalarında tekrarlanan namlere verilen bir ad olan Leitmotiv, zamanla romanda da kullanılmaya başlanmıştır. Romandaki kullanımı, kişi ya da kişilere özgü olan, aynı kelime, cümle, jest veya mimiklerin sürekli olarak tekrarlanmasıdır. Yazar, leitmotiv tekniğiyle kişilerin karakteristik özellikleriyle bütünleşmiş bu davranışlarını sürekli tekrarlayarak, onların olaylara karşı verdikleri tepkileri daha etkili bir şekilde göz önüne koymaya çalışmıştır.

İnce Memed I'de bölge halkının kişilere seslenirken kullandıkları "bre" ünlemi çok sık kullanılmıştır. Özellikle Memed'in evine sığındığı Süleyman, ona hep böyle hitap eder.

*"Bre misafır," dedi, "Senin adın ne? Adını bağışlamadın."*²⁸⁸

*"Bre İnce Memed," dedi Süleyman, "hiç söylemedin. Nereden gelip, nereye gidiyorsun?"*²⁸⁹

"Bre İnce Memed," dedi, "deniz buraya tam on beş günlük yol çeker."

...

*"Bre İnce Memed," dedi, "senin başında bir hal var. Söylesene bana onu. Ne diye düştün yollara böyle?"*²⁹⁰

*"Bre İnce Memed, benim işim var şu karşıkı evde. Oraya gitmeliyim. Sen, ne istersen onu yap. Gez köyün içini."*²⁹¹

²⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 376

²⁸⁶ Mehmet Kaplan, Mehmet Akalın, Muhan Bali, Köroğlu Destanı, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1973, s. 9-10

²⁸⁷ Pertev Naili Boratav, Köroğlu Destanı, Adam Yay., İstanbul, 1984, s.209

²⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 17

²⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 18

²⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 20

²⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 24

*“Dur hele. Acelen ne? Sana iş bulunur **bre** İnce Memed.”*

...

*“**Bre** İnce Memed,” dedi, sen çarık bağlamakta ustaymışsın.”²⁹²*

Memed, evden kaçarken içinde bulunduğu çaresiz durumun etkisiyle sürekli içinden aynı şeyleri söyleyerek, kendini avutmaya çalışır. Bir daha eve dönmek için başkalarının oğlu olmayı bile göze alan Memed’in defalarca tekrarladığı sözler bu hayali üzerinedir. Yazar, bu duruma bir çocuk gözüyle yaklaşmıştır, Memed’in tekrarladığı sözler, yalnızca bir çocuğun muhayyilesinden çıkabilecek seviyededir.

“(…) Derim ki Sizin çocuğunuz da olurum. Olurum işte. Benim adım İnce Memed değil. Kara Mistik derler bana. Anam ağlasın. Olurum işte. Gavur Abdi Ağa arasın beni. Çocukları olurum işte.”²⁹³

Memed, kendi içinden: “Oğlu olurum. Olurum işte. Anam arasın. Abdi Ağa arasın. Arasınlar işte. Kıyamete dek arasınlar. Dönmem işte,” diyordu.

...

“O köye gidip de ne yapacağım? Süleyman Emminin oğlu olurum. Burada kalırım dönmem işte.”²⁹⁴

Çorba Memed’in çok hoşuna gitti. “Oğlu olacağım işte,” dedi.²⁹⁵

“Ben senin oğlun olsam ne iyi olurdu,” diye yaltaklandı.²⁹⁶

Memed, duygusal bir kişiliğe sahip olmasına rağmen, hislerini dışarı yansıtan, düşüncelerini kelimelere döken bir tip değildir. Çeşitli durumlara karşı çoğu zaman tepkisiz kalır. Hatta sevindiği bir anda türkü söyleyerek oynaması orada bulunan herkesi şaşırtır. O, duygu ve düşüncelerini kendi iç dünyasında yaşar ve çeşitli olay ve söylemlere karşı istem dışı tepkiler gösterir. Başka bir ifadeyle İnce Memed, zaman içinde kendiliğinden oluşmuş ve çeşitli durumlar karşısında istem dışı meydana gelen bazı reflekslere sahiptir. Bu hareketler Memed’in kalıplaşmış ve sürekli tekrar eden duygusal belirtileridir. Memed, hangi duygu halinde olursa olsun gözünde iğne ucu kadar küçücük bir pırıltı belirip göz bebeklerine oturur.

Abdi Ağa’nın ellerindeki ürünün dörtte üçünü almasından sonra, günlerdir aç olan Memed, durgunlaşarak düşüncelere dalar.

²⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 25

²⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 15

²⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 21

²⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 22

²⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 23

Günlerden beridir ki oğlanın ağzını bıçaklar açmıyor. Yüzünde, dudaklarında bir damla kan eseri kalmamış. Dudakları incelmış, aynen kağıt gibi. Bütün yüz, bütün beden durgun. Ölü gibi. Bir yere oturdu muydu, akşama kadar oradan kalkmıyor. Başını iki eli arasına alıyor, dalıp gidiyor. Bütün canı, hayatiyeti, kini, sevgisi, korkusu, gücü kocaman gözlerine toplanmış. Gözlerinde arada bir, **iğne ucu gibi bir pırıltı** yanar söner. Keskin, batan bir pırıltıdır bu! Bu pırıltıdan korkulur. Korkunçtur. Parçalamaya, atılmaya hazırlanmış kaplanın gözlerinde de aynı pırıltı yanar söner mutlak. Bu nereden gelir? Belki yaratılıştadır. En doğrusu, çekilen işkencede, dertte, beladadır. Memedin gözlerine bu pırıltı, son bir yıl içinde gelip yerleşmiştir. Ondan önce Memedin çocuk gözleri bir hayranlık, bir sevinç içinde parlardı.²⁹⁷

Durmuş Ali, Memed ile annesine yiyecek götürdüğü zaman Memed hâlâ aynı haldedir. Durmuş Ali'nin babacan tavrını görünce gözlerindeki ışık kaybolur.

Memedin gözlerine, **o, iğne ucu gibi ışık** çakılıp kalmıştı. Alinin iyi, güleç babacan yüzünü görünce ışık kayboluverdi.²⁹⁸

Memed, annesinden Abdi Ağa adını duyunca tekrar gözlerine o ışık gelir.

Ocağa odun attı, tutuşturdu Döne:

“Bu gavur Abdiyi...”

Abdi lafını duyunca! Memedin gözlerine **o ışık** gene geldi, oturdu.²⁹⁹

Memed ile Mustafa kasabaya giderlerken yolda karşılaştıkları ihtiyar, Abdi Ağa hakkında konuşmaya başlar. Abdi Ağa bahsi, Memed'in yine aynı tepkiyi vermesine neden olur.

İhtiyarı bir gülmedir aldı. Boyuna hem gülüyor, hem de: “Vay bre Abdi!” diye hayret ediyordu. “Vay bre Abdi! Vay bre keçi sakallı Abdi!”

Gülmeyi bıraktı:

“Doğru mu?” diye sordu. Kaşları çatılmıştı.

Çocuklar bakiştılar. **O iğne ucu gibi pırıltı** geldi Memedin gözbebeklerine yerleşti.³⁰⁰

Abdi Ağa Memed'i yanına çağırır ve Hatçe'nin peşini bırakması konusunda onu uyararak ona hakaret eder. Memed, bu durum karşısında Abdi'yi öldürmemek için

²⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 57

²⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 60

²⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 61

³⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 67

kendini zor tutar. Onun ne kadar sinirlendiğini yalnız gözlerine yerleşen pırlıtlı belli eder.

*Memed taş kesilmiş kıpırdamıyordu. Yüzü duvar gibi bembeyaz olmuştu. En ufak bir hareket yoktu. Yalnız, o **iğne ucu kadar küçücük pırlıtlı** gelip gözbebeklerine oturmuştu.*³⁰¹

Memed tehlikeye atılma cesareti gösterdiği zaman da o pırlıtlı gözlerinde belirir.

*Gözlerine o **iğne ucu kadar küçük, çelik pırlıtlı** geldi, yerleşti. Kafasından da gene o pirinç parıltısı şimşek gibi parladı geçti. İçi mutlulukla, acıyla bir an karmakarışık oldu.*³⁰²

Deli Durdu, Kerimoğlu'nu acımasızca döverken, Kerimoğlu'nun çok iyiliğini gören Memed bu duruma daha fazla dayanamaz ve Durdu'ya müdahale eder. Memed, Durdu'ya sinirlendiğinde gözlerindeki pırlıtlı tekrar ortaya çıkar.

*O **iğne ucu parıltısı** geldi Memedin gözlerine gene oturdu. Cabbar da hırsından avurtlarının içini yiyordu. Çok kızdığı zaman kan çıkıncaya kadar avurtlarının etlerini dişleriyle çiğnerdi.*³⁰³

On dördüncü bölümde Memed ve yanındakiler Memed'in köyüne giderlerken Çakırdikenlikten geçerler ve bu esnada Recep Çavuş sürekli “*vay anam vay!*” demeye başlar. Yazar bu sık tekrarlarla hem Recep Çavuş'un çektiği acıyı hem de Memed'in bir zamanlar çalıştığı bu dikenliğin ve coğrafyanın ağır şartlarını dile getirmeye çalışır. Recep Çavuş dikenlikten çıktıktan sonra da bu repliğini söylemeye devam eder.

Kalktılar. Bir çeyrek kadar yürüyünce çakırdikenliğe düştüler.

Recep Çavuş:

*“**Vayanam vay!**” dedi. “Kayalığın gözünü seveyim. Bu dikenler adamın bacağına köpek gibi dalıyor.”*

Memed, sesi bozularak:

“Bu çakırdikenlik, o çakırdikenlik işte. Benim çift sürdüğüm yer.”

Recep Çavuş durmadan:

*“**Vayanam vay!**” diyordu: “**Vayanam vay!**”*

Cabbar:

“Bre Memed,” dedi, “bu kadar çakırdikenini saban sökemez ki... Dikenlik değil,

³⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 93-94

³⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 171

³⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 192

ormanlık...”

“Vayanam vay!”

Memed:

“Ormanlık.”

Cabbar:

“Kayalıklardan sonra da böyle bir diken ormanına düşerse insan... Talih dediğin de...”

“Vayanam vay! İnce Memedin de talihi böyle olur. Vayanam vay!”

Durup soluk alıyorlar, bacaklarından sızan kanı elleriyle yokluyorlardı. Memed küfrediyordu. Çocukluğunda ettiği küfürleri yinelemekten tat duyuyordu. Bu küfürlerin çoğunu Dursundan öğrenmişti. Dursun şimdi nerelerdeydi acaba?

“Vayanam vay!”

Çakırdikenleri hışırıyordu. Bastıkça, ağır, koygun bir ses çıkarıyorlardı. Gecenin ıssızlığında ses ta uzaklardan duyuluyordu.

“Vayanam vay!”

Cabbar:

“Diken neyse ne ya,” dedi, “şu topraktaki ufacık taşlar da ayrı bir bela.”

Memed:

*“İşte çift sürdüğüm yerlere geldik. Tam buralar.” **“Vayanam vay!”***

Uzaktan, güneiden bir horoz sesi geldi. Horoz, uzun uzun, arkasını kesmeden ötüyordu. Sonra, bir dereye düştüler. Ayaklarının altından taş yuvarlanıyordu. Burdaki çakırdikenini daha beterdi.

“Vayanam vay!”

Dereyi çıkınca, karşılarına, karanlığa yapıştırılmış daha koyu bir karanlık gibi ulu çınarın karartısı çıktı. Çınara doğru yürüdüler. Çınarın arkasını dönünce, top gibi bir su gürültüsü patladı.

“Vay anam vay!”

Memed:

“Köye geldik,” dedi. “Suya inip elimizi yüzümüzü yıkayalım. Ben size yarın birer tane çarık yaparım ki...”

Suya inip, ayakkabılarını çıkardılar. Ayaklarını suya soktular.

“Vay anam vay!”

Cabbar:

“Recep Çavuş,” dedi, “yeter gayri baba! Çakırdikenlikten çıktık.”

Recep Çavuş:

*“Ben böyle dikenliğe hiçbir yerde rastlamadım. **Vayanam vay!**”*

...

Recep Çavuş:

*“**Vayanam vay!**” diyordu. “Buralar neresi böyle?” Memed:*

“Buraya gözün gürültüsü derler. Aşağıda değirmen vardır. Kulaksız İsmailin değirmeni...”

“Bak kardaş! Köye girmeden oraya gidip, bir haber alalım. Daha iyi olur.”

*“**Vayanam vay!**”³⁰⁴*

Memed kasabaya ilk defa gittiğinde çok etkilenmiş ve zihninde sürekli gördüğü yerleri canlandırmaya başlamıştır. Onu en çok etkileyen şeylerden birisi de şerbetçinin sarı pirinç güğümlerinden yansıyan sarı ışıktır. Memed artık ne zaman hayal âlemine dalsa bu sarı ışık zihninde parlamaya başlar.

*Memedin kafasında, gönlünde ta iliklerine işlemiş, **sarı pirinç pırıltıları** vardı. Pırıltıların ötesinde kırmızı kiremitleri maviliğe yapışmış kasaba...*³⁰⁵

*Uyuyor muydu? **Pirinç pırıltısı** yeniden kafasını allak bullak etti.*³⁰⁶

*Kafasında o **pirinç parıltısı** yalındı, yayıldı, geçti gitti.*³⁰⁷

*Bacaklarını böğürtlen dikenleri dikenleri yemişti. Memed çakırdikenliği düşündü. Nedense kafasında birden **sarı pirinç pırıltısı** bir şimşek hızıyla parladı geçti.*³⁰⁸

*Memed başını ağır ağır kaldırdı. Gözleri gene öyle ışığa kesmişti. Kafasından **sarı parıltı** aktı, kaynadı.*³⁰⁹

Koca Osman Memed’e sürekli “*Şahinim*” diye hitap eder. Hatta romanın bazı yabancı ülkelerdeki adı İnce Memed değil İnce Memed Şahinim’dir.

Koca Osman, alanın ortasındaki mermer taşın üstüne oturmuş:

*“İnce Memed, **şahinim**. İnce Memed, **şahinim**,” diyor boyuna. Başka laf*

³⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 232-234

³⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 87

³⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 88

³⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 171

³⁰⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 284

³⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 434

etmiyor. Durup durup, “İnce Memed, **şahinim!**” diyor.

...

Oğulları, köylüler dört bir yanını almıştı. Ne söyleyeceğini bekliyorlardı. Koca Osman, son bir kez daha, “İnce Memed, **şahinim!**” dedikten sonra ayağa kalktı:

“**Şahinim** soygunculuk da yapmazmış, öyle mi?” diye sordu.

...

Koca Osman:

“Atımı çekin oğullarım. Köylüler, siz de aranızdan para toplayın. Ben, **şahinime** gideceğim. **Şahinime** dağlarda para gerek olur. Herkes ne kadar verebilirse, o kadar versin”

...

“İnce Memed, **şahinim!**”³¹⁰

Koca Osman:

“İnce Memed,” dedi, “benim **şahinim**. Ben ne bileyim. Ben onu aramaya geldim.”

...

Koca Osman sözünü:

“İnce Memed, **şahinim**,” diye bitirdi gene. Diline pelesenk etmişti bunu.³¹¹

Leitmotiv, romandan önce opera ve müzikte kullanılmıştır. Tekniğin bu özelliği romana da yansımıştır. Yaptığı işlerden ötürü Memed’i sahiplenen köylüler, koro halinde, “Bizim İnce Memedimiz” cümlesini, hep beraber söyledikleri sözler arasında nakarat gibi tekrar ederler. Bu çok seslilik, konuşmalara müzikal bir özellik kazandırır.

Davul zurna başladı. Türküler başladı.

“**Bizim İnce Memedimiz.**”

“**Bizim İnce Memedimiz.**”

“Onun böyle bir adam olacağı çocukluğundan belliydi zaten.”

“Belliydi.”

“Öküzler de bizim.”

“Herkes ektiği tarlayı, istediği gibi ekecek. Üçte ikisini vermek yok gayri.”

³¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 345

³¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 347, Bu hitap şeklini romanın 349., 350., 351., 352., 353., 355., 422., 426., 428., 432., 433. ve 434. sayfalarında da görmek mümkündür.

“Aç kalmak yok gayri, kış ortasında.”

“İt gibi yalvarmak yok.”

“**Bizim İnce Memedimiz.**”

“İnekleri satmak yok.”

“Zulüm yok.”

“Herkes istediği yere gider.”

“Herkes evine misafir bile alır.”

“Dilediği...”

“Herkes kendi başına buyruk.”

“**Bizim İnce Memedimiz.**”

“Çatır da çatır.”

“Çukurova korkusundan tir tir titriyor.”

“**Bizim İnce Memedimiz.**”

“Çatır da çatır.”

“Hatçe hapisten çıkacak.”

“Beş köy bir düğün kuracak.”

“**Bizim İnce Memedimiz.**”³¹²

Köylü, Abdi Ağa’nın ölmediğini öğrenince Memed’e karşı cephe alır. Bu sefer de koro halinde, “Adam Olmuş da” ve “Eşkıya olmuş da” sözlerini tekrar ederek onu tenkit etmeye başlar.

Bir homurtu boydan boya köyü dolandı:

“**Adam olmuş da...**”

“**Adam olmuş da** dağın İnce Memedi.”

“Sefil İbrahim’in oğlu.”

“**Adam olmuş da** Abdi Ağamızın tarlasını dağıtıyor.”

“Boyuna bak, boyuna şunun.”

“Gören yedi yaşında çocuk sanır.”

“Sümsük.”

“Tüfeği bile götüremiyor.”

“**Eşkıya olmuş da...**”

“**Eşkıya olmuş da** köy yakıyor.”

³¹² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 325-326

“Eşkya olmuş da babasının malı gibi...”

“Babasının malı gibi bizim Ağamızın tarlasını, öküzlerini dağıtıveriyor.”

“Adam olmuş da...”³¹³

3.1.7. Diyalog

Roman ve hikâye gibi anlatı türlerinde yazarın haricinde kahramanların da söz sahibi olmasını sağlayan diyalog, bu eserde tasvirlerden sonra en fazla yer tutan tekniktir. Otuz yedi bölümden oluşan romanın sadece ilk bölümünde diyalog yoktur. Kişilerin konuşmaları öykülenme yoluna gidilmeden, uzun diyaloglarla verilmiştir.

Ali:

“Memed bana ne diyordu, haberiniz var mı? Ben diyordu o köye gideceğim. Öldürseler durmam diyordu.”

Dursun:

“Kaçmasın Memed. Bir delilik yapmasın?”

Ali:

“Kaçtıysa iyi etti,” diye dişlerinin arasından ıslık gibi bir laf bıraktı.

Osman:

“Çok iyi etti.”

Ali:

“Bizimkisi ölümden beter.”

Osman:

“Çukurovaya bir atabilsek kendimizi.”

Dursun:

“Çukurova yakın.” dedi. “Yüreğir toprağı var. Bizim köy,” diye devam etti. (...)

Osman birdenbire ortaya bir sual attı:

“Dünya ne kadar büyük ola?”

Dursun:

“Çook,” dedi.

...³¹⁴

Romandaki kişiler arası diyaloglar, o bölgenin yöresel ağzını yansıtır niteliktedir. Böylece okur, yazarın yer yer kullandığı yöresel kelimelerin yanı sıra, o

³¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 331

³¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 32

bölgenin konuşma dilini de tanır. Üç yüz, beş yüz sözcüklük İstanbul Türkçesi ile roman yazılamaz görüşünü savunan Yaşar Kemal için asıl olan dil Anadolu halkının dilidir.³¹⁵

Cennet Karı:

“Ya nedeceksin?” diye acıyarak sordu.”³¹⁶

Döne:

“Öyledir zaar,” dedi.”³¹⁷

Abdi Ağa, ineğin sırtına elini vurarak:

“Satmaya mı getirdin Döne?” diye sordu.

Başını yerden kaldırmadan:

“Heyye ağam,” dedi.”³¹⁸

Yazar, diyalogları vermeden önce kişilerin durumlarını tasvir eder. Bir başka ifadeyle, bir senaryoda olduğu gibi, arka planı ve kişilerin o sırada yaptıkları hareketleri veya mimikleri anlatarak diyaloga başlar. Bu şekilde, okurun zihninde bir sahne oluşturularak diyalogların kurgusal bir ortamda geçmesine olanak sağlanır.

İhtiyar, yemeğini bitirdi. Çıkını iyicene, sıkı sıkıya bağladıktan sonra gitti, suyun kıyısına yatıp doya doya içti. Elinin tersiyle ağzını, bıyıkları silerek geldi oturdu. Kocaman tabakasını çıkardı, açtı. Cıgarasını sarı defter kağıdına parmak kalınlığında sardı. Çakmağı çakmaya başladı. Neden sonradır ki kav aldı, ortaya hoş bir koku salıverdi. Cıgarayı yaktıktan, belini de nar ağacına bir iyice dayadıktan sonradır ki:

“Bre delikanlılar, siz nereden olursunuz?” diye sordu.

Memed:

“Değirmenoluktan.”

Mustafa:

“Değirmenoluktan.”

İhtiyar:

*“Keçi sakallı, gavur dinli Abdinin köyünden öyle mi? (...)”*³¹⁹

Deveboynundan çamlığa gelinceye kadar konuşmadılar. Memedin yüzü zehir gibiydi. Acıydı. Bir zaman içinde bir sevinç çağlıyor. Sonra karar veriyordu. Kara

³¹⁵ Uyguner, Yaşar Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler, s. 31

³¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 57

³¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 60

³¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 61

³¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 67

yağmur bulutu çökmüş gibi.

Yan gözle birkaç kere Mustafaya baktı. Mustafa şaşkınlık içindeydi. Yokuşu çıkınca, Memed, yorgun yorgun bir taşın üstüne çöktü. Birden gülümsedi.

Mustafa bunu fırsat bildi:

“Ne güldün desene?”

Memed, boyuna gülümsüyordu.

Mustafa:

“Desene?”

Memed ciddileşti:

“Allah bilir ya bu adam Koca Ahmedin ta kendisiydi. Bana öyle geldi.”

Mustafa:

“Laf.”

Memed kızdı:

... „320

Yaşar Kemal’in, sözlü gelenekten almış olduğu halk hikâyeciliğinin izleri romanda görülmektedir. Halk hikâyecilerinin üslubuna ait olan kalıplaşmış bir ifadeyle, ki bu ifade aldı Memed, aldı Ali vb. şeklindedir, konuşma sırası gelen kişiye söz verme, romandaki diyaloglardan birinde göze çarpar.

İnce Memed:

“Ararım,” dedi. “Ölürüm de dönmem Değirmenoluğa. Bir daha hiç dönmem. Dönmem işte.”

Süleyman aldı:

“Bre İnce Memed,” dedi, “senin başında bir hal var. Söylesene bana onu. Ne diye düştün yollara böyle?”³²¹

Romandaki köylülerin olaylar karşısında takındıkları tavırlar ve çeşitli konular hakkındaki düşünceleri aynıdır. Bununla birlikte köylüler düşüncelerini tıpkı bir müzikaldeki gibi hep bir ağızdan dile getirirler. Ramazan Çiftlikçi, Sennur Sezer’in bu konu ile alakalı şu görüşlerine çalışmasında yer vermiştir:

Yaşar Kemal’in romanlarındaki halk, bir Yunan tiyatrosu korosu olarak alınabilir. Olayların dönüm noktalarında konuşmaya başlayan bu koro, ne yazık doğrudan ve haktan yana değil, o sırada güçlü ya da haklı görünenden yanadır.

³²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 71

³²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 20

*Gerçekçi bir gözlemim sonucu olan bu tiplleme, köy halkı, kasaba halkı gibi belli bir kesimi alınan kalabalığın değişilebilirliğini, güvensizliğini, gücünü bilmezliğini de sergiler.*³²²

Alemдар Yalçın, diyalogların bu yönüyle, konuyu adeta anonimleştirdiğini ve bu tekniğin Kemal'in anlatımının çok önemli özelliklerinden birisi olduğu söyler. Yalçın, Kemal'in, ustalıkla kullandığı diyalogları, klasik trajedide koronun yaptığı yorumlara benzetir.³²³

Elif atıldı. Köyde şom ağızlılığı ile ün salmıştı. Kısa boyluydu.

“Ölmese gelirdi Memed,” dedi.

Sonra bu söz boydan boya kalabalığı dolaştı:

“Ölmese gelirdi.”

“Ölmese gelirdi.”

“Ölmese gelirdi.”

Elif tekrar söz aldı:

“Belki babasının düşmanları öldürmüştür.”

Cennet Karı:

“Babasının düşmanları yoktu. İbrahim karıncayı incitmemişti,” diye cevap verdi.

Beyaz başörtüler, alacalı bulacalı yazmalar, mor fesler, bakır paralı alınlar kalabalığı dalgalandı:

“İbrahim karıncayı incitmemişti.”

“İbrahim karıncayı...”

“Karıncayı incitmemişti.”

Sonra ortalık karıştı. Her ağızdan bir ses çıkmaya başladı. “Vay Memed!”

“Vay öksüz!”

“Gözün kör olsun gavur dinli.”

Sonra bir teklif dalgalandı kalabalığın üstünde. Kimin söylediği bellisiz.

“Döne kartal dönen yerlere gitsin baksın.”

“Leş üstünde kartal döner.”

“Nerede kartal dönüyor orada...”

“Orada...”

³²² Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 171

³²³ Yalçın, Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946-2000, s. 127

Bütün kalabalık bir anda bunu söyleyen kadına döndü. Bir an sessizlik oldu. Kalabalık, bir an gene dondu. Tekrar canlandı.

“Suyun gözüne düşmüştür.”

“Gözüne düşmüştür.”

“Gözüne...”³²⁴

“Köylüler hep bir ağızdan:

“Yerleşsin,” dediler. “başımız üstünde yeri var. Tarlamız da onun, canımız da... Öylesine yığide!”³²⁵

3.1.8. İç monolog

Bireyin kendi kendine konuşarak iç muhakeme yapmasına yarayan iç monolog tekniği, romanda kullanılan yöntemlerden birisidir. Okur, bu sayede roman karakterlerinin iç dünyasına veya ruhsal durumuna yazarın bakışıyla değil de kahramanın kendi bakış açısıyla tanık olur. Romanın başkişisi olan Memed, karakteri itibarıyla sessiz bir kişiliğe sahiptir ve her şeyi içinde yaşar. Bu yüzden onu çoğu zaman ya düşünürken ya da kendi kendine konuşurken görürüz.

Memed evden kaçtıktan bir süre sonra annesinin çekeceği sıkıntıları ve tarlaların durumunu düşünmeye başlar. Bu konular hakkında sürekli kendi kendine konuşmaktadır.

Arada sırada dayanamayıp kendi kendine konuşuyor.

“Anacığım... Vay anacığım! Ekinlerini kim biçer ola şimdi? Gavur Abdi Ağa! Anacığım! Ekinlerimiz kuruyup dökülecek. Ekinleri kim biçiyor şimdi anacığım? Ben olmayınca anacığım?”

Duruyor, göğe, gökteki bulutlara, toprağa, kızarmaya yüz tutmuş ekinlere bakıyor.

“Leyleğin gözündeki tarla kurumuştur şimdi. Kim biçer ola? Anacığım!.. Yalnız nasıl biçersin tek başına?”

Geceleri uyku girmez oldu gözüne. Yatakta ha bire dönüyor. Akli fikri Leyleğin gözündeki tarlada. “Leyleğin gözündeki tarla çabuk gevrer geçer. Bir tane bile alınmaz. Bir tane bile. Geç kalırsa.”³²⁶

³²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 37

³²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 426

³²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 40

Memed, Hatçe'yi kaçırdığı gece, endişeli bir şekilde onun gelmesini beklerken çeşitli düşüncelere dalar ve Hatçe'nin gelmeme ihtimali aklına geldiğinde korkuya kapılır; fakat kendi kendine konuşarak içini rahatlatır.

*Korktu. “Ya gelmezse,” diye düşündü. “Ya gelmezse ne yaparım?” Kafasından türlü ihtimaller geçti. “Gelmezse, ben bilirim yapacağımı,” dedi.*³²⁷

Süleyman, Memed'i kaçıracak Deli Durdu'nun yanına getirir ve köyüne geri döner. O dönerken Memed, onun arkasından bakarak içinden Süleyman'ın ne kadar iyi bir insan olduğunu geçirir.

*Memedin gözleri yaşardı o giderken. İçinden, “kim bilir ne zaman görürüm bir daha onu,” dedi. “Belki de hiç göremem.” Gözleri dolu dolu oldu. “Dünyada,” diyordu, kendi kendine, “şu dünyada ne iyi insanlar var.”*³²⁸

Memed ile Hatçe'nin izini süren Topal Ali, doğru iz sürüp sürmeme konusunda ikileme düşer, onun bu kararsızlığı iç monologlarından anlaşılır.

*Ali, izin böyle döne döne, böyle birkaç kere aynı yere geldiğini gördü, acıdı. İçinden: “Şu Abdiyi alıp, ormanın aşağısına götüreyim, kurtulsun fıkarcıklar,” geçti.*³²⁹

Çocukluğunda evden kaçtığı zaman, Memed'i aramaya çıkan Abdi Ağa'nın adamlarından Ali, kendi kendine Memed'e hak vermektedir.

*Ali gözlerini ateşe dikmiş kalmıştı. Bir ara başını kaldırdı. Gözlerini ateşten aldı. Kendi kendine “Gitti,” dedi. “Gitsin. İyi yaptı. O sırçadan şehre gitti. Ilık Yüreğir toprağına gitti. Gitsin. İyi yaptı. Varsın gitsin.”*³³⁰

Iraz'ın oğlu Rıza, topraklarına bakarak iç geçirmektedir, çünkü babasından kalan toprakları amcaları sahiplenmiştir. Rıza'nın toprağına olan özlemini onun şu cümlelerinden anlarız.

*Parmaklarının arasından altın bir toprak akıyor yere. Rıza, “Bu toprak benim,” diyor. Bütün etinde bir ürperme bir tat... “Bu toprak benim ha,” diyor. “Benim amma yirmi yıldır el ekiyor, el biçiyor...”*³³¹

³²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 96

³²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 132

³²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 112

³³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 35

³³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 208

3.1.9. Bilinç akımı

Karakterin aklından geçen, birbirinden bağımsız düşünceler zinciri olarak adlandırabileceğimiz bilinç akımı tekniği, okura, romandaki tiplerin nasıl bir psikolojik hal içinde olduklarını yansıtmak için kullanılır. Kendi izlenimleriyle oluşturduğu hayallerin, birbirinden kopuk düşünceler halinde kahramanının zihninden geçmesi olarak adlandırılan bilinç akımı tekniği, romanda Memed'in düşünceleri üzerinde uygulanmıştır.

Hayatında bir dönüm noktası olan kasaba gezisinden sonra Memed, kasabada gördüğü şeyleri düşünmeye başlar. Kasabadaki renkler, kokular, sesler, insanlar, Hasan Onbaşı'nın anlattıkları ve Hatçe'yi kaçırma hayali karmakarışık bir şekilde zihninde uçuşmaya başlar.

İçeri girer, girmez, Memed kendisini yatağın üstüne attı. Müthiş uykusu geliyordu. Kafasında sarı bir pırıltı şavkıyordu. Şavkıyan pırıltılar dönüyorlardı.

Belki umuttur. Belki de bir özlemdir. Özlem sıcaktır. Özlem bir dost, bir sevgilidir. Sarıverir insanı sıcaklığı. Memedin kafasında, gönlünde ta iliklerine işlemiş, sarı pirinç pırıltıları vardı. Pırıltıların ötesinde kırmızı kiremitleri maviliğe yapışmış kasaba...

Sarı pirinç pırıltıları, koyu, mor, savrulan kebab dumanlarına karıştı. Kör Hacının nal şıkırtısı... Kaldırımı beyaz, sıykal, yani cilalı çay taşlarından yapmışlar. Beyaz beyaz parlıyor.

Ana oğlunun başucuna oturmuş soruyor:

“Kasaba nasıldı yavrum?”

“Hı?” diyor, başı düşünüyor.

Kör Hacının nal döverken, nasıl türkü söylettiğini düşünüyor. Naldan düşüncesi kırmızı kiremitli evlere geçiyor. Yarı uykulu, yarı uyanık gülümsüyor. Düşünüyor ki, yarın öbür gün kaçacaklar. Hasan Onbaşı köylerden on gün sonra dönecek. Üzülüyor bu işe. Sonra dönüyor üzüntüsünden. On güne kadar ancak düzenlerler işlerini. Hasan Onbaşının çocuksu, şakacı güleç yüzü... Ak sakalları. Ak sakalları yüzünde takma gibi duruyor. Hasan Onbaşı bir yer bulur. Bir de çift, yani iş bulur. Nedense Hasan Onbaşıya çok güveniyor. “Bütün dünyayı karış karış gezmiş, biliyor,” diyor içinden. Kasabanın ağası da yok. Hatçe, anası, üçü üç yerden çalışırlar. Çalıştıkları kendilerinin olur. Hasan Onbaşı bu işi yapar mı yapar. Düşünüyor ki, nereden duymuştur, onu

bilmiyor. Çukurova toprağı verimlidir. Düşünüyor, yüreğı daralacak şekilde seviniyor. Çukurova toprağında çakırdikenini bitmez. Kendi Çukurovaya yerleşince, ev bark sahibi olunca, bir gün köye gelecek, Çukurova böyle böyle diyecek... Bütün bir köy arkasında inecekler Çukurovaya. Abdi, tek başına kalacak köyde. Ne ekin ekmesini bilir, ne biçmesini... Acından ölecek.

Ana tekrar ediyor:

“Kasaba nasıldı oğlum?” diyor.

O, anasına cevap verdiğini sanıyor, düşünüyor. Beyaz bir fütür şapkalı görmüştü manavların önünde. Tertemiz... Pantolonlu bir adam... Adam, portakal alıyordu. Parmaklarına dikkat etmişti. Uzun, beyaz parmakları çabuk çabuk para sayıyordu. Paralar parmaklarının arasından akıyordu. Gümüş parıltısı...

Ana:

“Yavrum,” dedi, “uyuyor musun?”

Uyuyor muydu? Pirinç pırıltısı yeniden kafasını allak bullak etti. Çukurova güneşinin altında, güneş çarpınca fıskıran milyonlarca pırıltı.³³²

Memed, Abdi Ağa'yı ve yeğeninin vurduktan sonra Süleyman'ın evine sığırır. Gece uyumaya çalışırken o gün yaşadığı olaylar aklından kopuk kopuk geçer.

Memed, yatakta bir zaman Hatçeyi düşündü. Abdinin kıvranıp düşmesini getirdi gözlerinin önüne. Abdi, beklemiyordu bunu. Nişanlıının bağırmasını, elleriyle toprağı yırtışını, dişlerini ağaçlara, toprağı kıvranarak geçirişini ve sonra birdenbire çözülüp yere, kanlar içinde serilişini... Bir adam görmüştü o sırada. Herkes, ona kurşun sıkarken, bu adam başını elleri arasına almış, bir kütüğün üstüne oturmuş, efkarlı efkarlı sallanıyordu. Büyük bir keder içinde kıvrandığı belli oluyordu. Buna bir türlü akıl erdiremedi. Kimdi bu?³³³

Memed yalnız olduğu bir zaman düşünceleriyle baş başa kalır ve bir yandan düşünürken bir yandan da kendi kendine konuşur. Aşağıdaki metin, hem bilinç akımına hem de iç monologa örnektir. Metinde kahramanın bilinç akımıyla iç monologları iç içedir.

Konuşmadılar. Memed, gene derin bir düşünceye dalmıştı. Diyordu ki, kendi kendine, “Abdi ölümü hak etmiştir”. İneklerine çekip götürüşleri geliyordu gözünün önüne... Çakırdikenlikte, bıçak gibi ayazda, ayaklarını, bacaklarını dikenler yiye yiye

³³² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 87-88

³³³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 121

çift sürüşü geliyordu. Ayazda, dikenlerin yırttığı yerler ateş düşmüş gibi cayır cayır yanar, adamın yüreğine işler. Zehir gibi acı, kahırlı çocukluğu toptan geliyordu aklına... “Abdi ölümü hak etmiştir. Hele varalım köye.”³³⁴

Memed nöbet tutarken yine yalnızdır ve geçmişte yaşadıklarını hatırlayıp, ilerde yapacaklarını hayal ederek düşünceler âlemine dalar. Gözlerinin önünden sürekli yaşadıklarına dair sahneler geçmekte, ilerde yaşayacağı olayları ise kafasında kurgulamaktadır.

Memedin kafasında sarı ışıltı akıyor babam akıyordu. Sarı pırıltı, yalp yalp eden ışıltılı kıvrım kıvrım bir ırmak gibi Memedin kafasında mutlu bir çağılıyla dolanıyordu.

Herkesin toprağı herkesindir. Abdi Ağa ölse de ölmese de herkesindir. Çakırdikenliği bir ateş almıştır. Ateşler, çakırdikenlikte son hızla koşuyorlardı. Ateşler, yüksek yerden akan suyu hızıyla, çakırdikenliğin düzüne akıyor... Kasırğa, bir top ateşi önüne katmış, gecenin karanlığında, düzlüğü dolanıyor. Dikenlidüzünde on, on beş gün, bir ay, bu ateş kümesi ha bire dolanır. Sonra bir gün, bakıyorsun ki, ateş sönmüş, bütün Dikenlidüzü kömür karasına kesmiştir.

Dikenlidüzünden türküler geliyor. Her bucaktan bir oynak türkü geliyor. Çiftçiler çiftleri koşmuşlar, bacaklarını ne çakırdikenini dalıyor, ne bir şey... Rahat...

Mutlak Değirmenoluk köyünde düğün olacaktır. Büyük bir bayram. Durmuş Ali, o töm töm haliyle, bir bacağını ta başının üstüne kadar kaldırıp tek ayağıyla bir acayip oyun oynayacaktır, alem gülecektir. Recep Çavuş duysaydı bu işi sevinirdi. Ne çare ki, şimdi Anavarzanın bükünde yatıyor.

Derken Memedin içine korkuya benzer bir şeyler girdi. Binden fazla köylü! Bu inanılmaz bir iştir. Binden fazla silahlı köylünün ne işi var bu dağlarda? Bu görülmüş iş değil. Bir köy yanmış. Yanmışsa onların neyine gerek? Bir bölük de candarma! Aldırma. Olursa olsun. Yüreğindeki korku silindi, geçti gitti. Şimdi, öyle hissediyor ki, bin beş yüz olsun, iki bin olsun. Olsun oğlu olsun. Korku yok. Üzerinde de üç yüzden fazla kurşun var. Hiçbirisini boşa salmayacağından, yaşamakta olduğundan emin olduğu kadar emin.

Sabaha kadar az çok bunları düşündü. Hatçe de hiç aklından çıkmıyordu. Onu da düşündü. Mapusaneyi düşündü. Yüreği burkuldu. Bu kadar felaketin bir arada, bir

³³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 231

*insanın başına nasıl gelebileceğine şaşıtı. Çok az küfrededi. Hışımla küfretti.*³³⁵

3.1.10. Geriye dönüş

Yazar-anlatıcı, kişiler ve olaylar hakkında okuru bilgilendirmek için yeri geldikçe geriye dönüş tekniğini kullanır. Tanrısal bakış açısının hâkim olduğu romanda, yazar-anlatıcı doğal olarak her şeyden haberdardır. Onun bilgi birikimi romanda geçen zamandan öncesini de kapsar ve o, bu birikimini okurla paylaşır.

Koca Ahmet adındaki eşkıyanın nasıl eşkıya olduğu, insanlara nasıl davrandığı ve akıbetinin ne olduğu hakkındaki bilgileri yazar-anlatıcı, yapıcı geriye dönüşle aktarır.

Koca Ahmet bu dağlarda bir destandı. Analar, ağlayan çocuklarını, Koca Ahmet geliyor diye avuturlardı. Koca Ahmet bir dehşet olduğu kadar bir sevgiydi de. Koca Ahmet bu iki duyguyu yıllar yılı bu dağlarda yan yana götürebilmişti. Bunun ikisini bir arada götüremezse bir eşkıya, dağlarda bir yıldan fazla yaşayamaz. Eşkıyayı korkuyla sevgi yaşatır. Yalnız sevgi tek başına zayıftır. Yalnız korkuysa kindir.

On altı koca yılda Koca Ahmedin burnu kanamadı. Koca Ahmet, on altı yıl süren eşkıyalığında yalnız bir tek kişi öldürmüştü. O da kendisi askerde iken anasına işkence ederek ırzına geçen adamı... Köye geldiğinde bunu duymuş, adamı vurup dağa çıkmıştı. Adam Hüseyin Ağa idi.

Yol kesmezdi. Onun dolaştığı yerlerde başka hiçbir eşkıya da yol kesemezdi.

Çukurovanın en zengin adamını seçer, bir çetesiyle ona bir mektup yollardı. Şu kadar para isterim diye. Mektubu alan zengin adam, hemencecik istenilen parayı gönderirdi. Kimden ne kadar para istemişse eşkıyalığı süresince, santimi santimine almıştı. Öteki eşkıyalar giderler, zenginlere işkence ederler, öldürürler, çoğu gene beş para alamazdı. Elleri boş, Çukurovadan, arkalarında bir bölük candarma geri dönerlerdi.

Koca Ahmet aldığı parayı har vurup harman savurmazdı. Zaten nereye harcasın? Dağ başı... Gezdiği bölgenin hastalarına ilaç, öküzsüzüne öküz, fıkaraşına unluk alırdı.

Affa uğrayıp da köyüne inince, yakın uzak köylerden onu görmek için köylüler, günlerce Koca Ahmedin köyüne taşındılar.

Koca Ahmet aştan sonra evine çekildi. Kendisini çiftine çubuğuna verdi. Karıncayı bile incitmedi. Yalnız, bir haksızlık görüp fazlaca kızdığında:

³³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 308-309

“Aaah! eski günler,” diyordu. Sonra da bundan utanmışçasına susuyordu. Kızgınlığı geçince de gülüyordu böyle söylediğine...

Koca Ahmedin kendisi köyünde unutulmuş gitmişti. Böyle bir adam yaşıyor mu yaşamıyor mu kimse farkında bile değildi. Köylüleri ona alışmışlardı. Bu ak sakallı ihtiyar, yıllar yılı Torosları tutmuş Koca Ahmet değildi. Koca Ahmet yaşıyor mu yaşamıyor mu kimsenin umurunda bile değildi.³³⁶

Memed ile Hatçe'nin çocukluklarından beri birbirlerini sevdiklerini, yine yazarın geriye dönük verdiği bilgilerden öğreniriz. Yazar-anlatıcı geçmişte olanları anlatırken kişiler arasında geçen diyalogları da verir.

Memedle Hatçenin çocuklukları birlikte geçmişti. Erkek çocuklar içinde, en güzel evciği Memed yapardı. Onu, en güzel de Hatçe süslerdi. Beraber oynadıkları çocukları oyunlarına bırakır, kendileri başka bir yere gider oyunlar icat ederlerdi. Türlü türlü...

On beşine değince Hatçe, Memedin anasından çorap örmesini öğrenmek için, her gün Memedlerin evine gelirdi. Memedin anası ona en güzel örnekleri verir, en güzel nakışları öğretirdi.

İkide birde de saçlarını okşayarak:

“Sen benim gelinim olursun inşallah, sürmelim,” derdi.

Hatçenin anasına, herkese, Hatçeden konuşurken “gelinim,” derdi.

Bunun üzerine on altı yaşlarında olan oldu. Memed yorgundu. Çift sürmeden geliyordu. Hatçe de dağdan, mantar toplamadan. Belki bir aydır birbirlerini görmüyorlardı. Birbirlerine Alacagedikte rastlayınca, ikisini de bir sevinç, bir gülme aldı. Bir taşın üstüne oturdular. Karanlık basıyordu. Hatçe kalkmak istedi. Memed, elinden tuttu geri oturttu:

“Dur hele!” dedi.

Tir tir titriyordu. Her bir yanı ateşe kesmişti. Bedeninde çıngışımalar oluyordu:

“Sen benim nişanlım değil misin?” dedi.

...

Her gece ne yapar yapar buluşurlardı. Buluşmazlarsa ne onun gözüne uyku girerdi, ne onun... Hatçenin anası tarafından yakalandıkları da oldu. Hatçeye işkence yaptı anası. Çaresiz. Geceleri elini ayağını bağladı. Kapıya kilit üstüne kilit vurdu. Çaresiz. Hatçe her engele bir çare buldu. Hatçe Memede muhabbet çorapları dokuyor,

³³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 68-69

*mendilleri işliyordu. Üstüne türküler çıkarmıştı. Aşkını, hasretini, kıskançlığını renk renk nakışlara, ses ses türkülere dökmüştü. Bu türküler hala Toroslarda söylenir. Çorapları gören ürperirdi. Türküleri duyan, söyleyen hala ürperir, içinden bir şey başlar yeşil yeşil, taze yeşermeye...*³³⁷

Romanın on beşinci bölümünde, Birinci Dünya Savaşı yılları ve sonrasında Çukurova'daki sosyal ve siyasal durum anlatılmış, aşiretler ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaflara yer verilmiştir. Bu siyasal kargaşa ortamında bölgede kendi derebeyliklerini oluşturan ağaların köylülerle girdiği toprak mücadeleleri anlatılarak asıl konuya zemin hazırlanmıştır. Bu bölümden itibaren romana katılan toprak ağası Ali Safa Bey ve onun çevresinde gelişen olaylar, romanın sosyal gerçekliğini kuvvetlendirmiştir. On dokuzuncu yüzyılın başından sonlarına kadar geçen zaman dilimi içinde gerçekleşen olaylar, yazar-anlatıcı tarafından geriye dönüş tekniğiyle aktarılmıştır.

Bin dokuz yüz on yedi, on sekiz, on dokuz, yirmi... Birinci Dünya Savaşı, Osmanlının yenilgisi. Bu sıralar Çukurova asker kaçakları, eşkıyalarla dolu. Toroslarda eşkıyalardan geçilmiyor.

Fransız işgal kuvvetleri Çukurovaya gelmiştir. Eşkıya, asker kaçağı, yollusu yolsuzu, hırlısı hırsızı, kötü süt emmişi, iyisi kötüsü, genci kocası, cümle Çukurova halkı birleşip düşmanı Çukurovadan atma savaşına katılıyorlar. Düşman kovuluyor. Bütün yurttan da düşman kovuluyor. Yeni bir yönetim geliyor, yeni bir çağ açılıyor.

*On dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru, iskandan yıllarca sonra, şartlar yavaş yavaş halkı toprağa bağlanmaya mecbur kılar. Toprak yavaş yavaş değer kazanır. İskana bir türlü dövüş kavga yanaşmak istemeyen Türkmenler, yaylaları bırakıp toprağa sarılırlar...*³³⁸

Bölgenin sosyal ve siyasal yapısı verildikten sonra bu karmaşık ortamdan ve otorite boşluğundan yararlanarak toprak ağası olan Ali Safa Bey'in geçmişi yapıcı geriye dönüşle anlatılır.

Ali Safa Bey fıkara düşmüş bir ağanın oğludur. Ağa, yoksul düşmesine karşın oğlunu önce Adana Sultanisinde okutmuş, sonra da İstanbul Hukuk Mektebi Âlisine göndermiştir. Her ne sebeptense Ali Safa Bey, hukuk Mektebi Âlisini yarıda bırakmış, gelip kasabada avukatlığa başlamıştır. Bir sürü işlere girip çıktıktan sonra, aklı başına

³³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 85-87

³³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 291-292

gelmiş, sonra da dört elle toprağa sarılmıştır.

Önce allem eder, kalem eder, yoksulluk yüzünden, babasının elinden çıkmış torakları köylülerden geri alır. Toprak elde etmek hilesini bulmuştur artık. Doymaz.

Köylüler de ilk iskandaki, yahut ondan sonraların köylüleri değildir artık. Toprağın altın olduğunu anlamışlar, topraklarına dört elle sarılmışlarıdır. Köylülerle Ali Safa Bey arasında yıllarca süren bir savaştır başlar...

*Yıllar yılı türlü usuller, türlü çareler bulur Ali Safa Bey. Her usul, her çare bir iki yıl içinde keşfedilir. Ama, her şeye karşın Ali Safa Bey karlı çıkar. Her yıl sonunda çiftliği biraz daha, biraz daha büyür...*³³⁹

Deli Durdu'nun çetesindeki eşkıyalardan biri olan Horalı, romandaki silik tiplerden biridir; fakat Kalaycı'nın İnce Memed'i bulması için onu görevlendirmesiyle ön plana çıkar. Yazar-anlatıcı, bu karakterin geçmişini yapıcı geriye dönüş tekniğiyle anlatır.

Bostanın bekçisi Horalidir. Yıllardır Bostancık adasını kavunlarını, karpuzlarını bekler. Çardağın dört bir yanı karpuz kabuklarıyla dolar. Kabukların üstü arı oğul verir gibidir. O kadar çoktur ki arılar, kabuklar üzerine konan arıdan gözükmez olur. Arılar da türlü türlüdür, balarıları, kara arılar, boncuklu arılar. Arıların rengi, parlayıp, güneşte yeşile döner. Çardağın yöresinin böyle kabuklarla dolu olması, Horalinin cömert gönüllü olduğunu gösterir. Çok cömert bir adamdı. Bostancığa kim gelse kavun, karpuz ikram ederdi. Bostancığa uğrayan kavun karpuz yemeden geri dönemezdi...

Bir bahar günü de bostan dikmeye geldiler Bostancığa. Ne görsünler! Bostancık yerinde yok. Yerinden su akıyor. Seller almış götürmüş Bostancığı. Bundan sonra Horalı bir iki yıl ortadan kayboldu... O zamanlar eşkıyalık moda gibi bir şeydi. Önüne gelen, karısına kızan, bir tüfek bulup dağa çıkıyordu. Sonra birdenbire duyuldu ki, Horalı eşkıyalara karışmış! Duyanın parmağı ağzında kaldı.

*İşte bu Horalı, o Horalidir.*³⁴⁰

Kahramanla okur arasında bir set oluşturan ve kahramanın bazı yönlerini saklayan romancı, okurun merakının yoğunlaştığı bir anda devreye girerek kahramanın geçmişi hakkında ya parça parça, yahut blok halinde bilgiler verir. Romanda kahramanlar hakkında verilen bu bilgiler geriye dönüş tekniği kapsamında

³³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 292-293

³⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 333-334

değerlendirebileceğimiz “geriye bakış”³⁴¹ tekniğiyle verilir. Geriye bakış tekniğinde, geçmişte yaşananlar, fazla ayrıntıya gidilmeden anlatıcı veya kahramanın bakış açısıyla anlatılır.

Romanın başkişisi olan İnce Memed’i kendi geriye bakışlarıyla tanırız. Memed, yanına sığındığı Süleyman’a geçmişini anlatır.

*“Bak sana deyim Süleyman Emmi, babam öleli var ya, elimizde nemiz var, nemiz yoksa hepiciğini almış Abdi Ağa. Anam bir laf söylese döve döve öldürür. Beni de tutar kolumdan yere çakar. Beni birinde iki güz ağaca bağladı. Bıraktı gitti yazının ortasında. Yaa, orada, ağaca iki gün sarılı kaldım da anam geldi açtı. Anam olmasaydı beni kurtlar parçalardı orada.”*³⁴²

Romanın on dördüncü bölümünde Memed ve yanındakiler Abdi Ağa’yı Aktozlu köyünde bir evde sıkıştırırlar. Abdi Ağa evden dışarı çıkmayıp mukavemet edince Memedler de evi ateşe verirler. Ev kül olana kadar beklerler ve Abdi Ağa’nın yanarak öldüğüne kanaat getirip Aktozlu köyünü terk ederler. Abdi Ağa’nın öldüğünü zannettiğimiz bir sırada o, on beşinci bölümde eli yüzü sarılı bir şekilde Ali Safa Bey’in karşısına çıkar. Ağa’nın o yangından nasıl kurtulduğunu kendi ağzından öğreniriz. Yazar-anlatıcı, geriye bakış tekniğini kullanarak karakterin bakışıyla geçmişte muamma olarak kalmış bir olayı aydınlatır. Bu teknik polisiye romanlarda kullanılan çözücü geriye dönüş tekniğini akla getirir; fakat aradaki tek fark, geriye dönüş yerine geriye bakış tekniğinin kullanılmasıdır.

“(…) Benim teslim olmamı söyledi. Olmadım. İçerden kendimi korudum. Bu sefer eve ateş verdi. Koca ev gür gür yanıyor. Kapıyı üç kişi ele almış, kurşunluyorlar. Kapıdan çıkamam. Başka çıkacak delik de yok. Dumanın, ateşin içinde dört dönüyorum. Bir kere niyetlendim, kendimi dışarı atayım, yok dedim sonra, onun elinden gitmedense cayır cayır yanayım. Üstüme yalımlar düşüyor. Kırmızı yalımlar. Duman sardı. Dört yanımlı... Kapıyı da göremiyorum gayri. Karanlık bir duman içinde kaldım. Boğuluyordum. Dört yanımlı bir cayırtı aldı. Kendimi oradan oraya atıyorum, oradan oraya. Kurtuluş umudum kesildi. Başıma yalım, ateş parçaları yağıyor da yağıyor. Ölüm, dedim, ölüm. Çocuklarım dedim, köylülerim dedim. Ben olmasam beş köyün beşindeki köylüler de acından ölürlər. Fıkara köylülerim dedim. Sonracığıma, kızım deyim, bir tarafım tutuştu. Başım yandı. Can havliyle kendimi attım yere... Ben böyle

³⁴¹ Tekin, Roman Sanatı I, s. 240

³⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 27

can telaşında dört dönerken ateşin içinde, kulağıma, “Abdi Ağa, Abdi Ağa!” diye bir ses geldi. Hüseyin Ağanın büyük karısının sesi bu. Yangında beni arıyor. “Buradayım bacı,” dedim. “Gel,” dedi, “şu çinkolu yere. Sarayım seni şu yorgana.” Beni yorgana iyice sardı. Yorgan kocaman bir yorgan. Ben de ne kadarım zaten? Aldı koltuğunun altına çıkardı dışarı. O gavur da beni şimdi çatır çatır yandı biliyor. Hüseyin Ağanın büyük karısı olmasaydı çatır çatır yanardım. Cayır cayır... Görselerdi vururlardı zaten beni. Akıl etmediler.”³⁴³

Romanda merak edilen başka bir olay, Deli Durdu ile Memed’in yollarının ayrılmasından sonra Durdu’nun akıbetidir. Onun başına neler geldiğini Horali’den öğreniriz.

“Sonrası... kardaşıma söyleyim. Bir gün Aksöğüt köyüne girdik. Evlerden karıları çıkarttık. Getirttik meydanlığa. Hepsini. Kocakarıları bile. Kardaşıma söyleyim. Oynattık. Fıkaracıklar, koyun gibi birbirlerine sokulmuşlar, titreşiyorlardı. Korkularından bazıları bir iki göbek atıp, sonra kalabalığa kaçıp yumuluyordu. Ondan sonra da Deli Durdu köylünün anasına avradına sövüyordu. Boyuna sövüyordu. Erkekler evlerine kapanmışlar dışarı bile çıkamıyorlardı. Bir baktık, nasıl oldu nasıl olmadı, şimdi bile toparlayamıyorum. Ortalığı bir toz duman örttü. Toz duman içinde kaldık. Deli Durdu da yitti gitti. Ben bir damın üstünde buldum kendimi... Tüfeğim de yoktu yanımda. Bir yarım saat, ortalık toz duman içinde kaldı. Sonra açıldı. Kalabalık kaynaşıyordu ortada. Yorgun, ölü gibi bir kalabalık... Ben damdan indim. Korkumdan tir tir titriyordum. Neden damdan indim? Ben de farkında değildim. Daha da farkında değilim. Neden indim ola? Orada durdum, seyrettim kalabalığı. Kalabalık yavaş yavaş dağıldı. Kimse beni görmedi. Belki gördüler de aldırmadılar. Mecalleri kalmamıştı. Meydana baktım, meydanda hiç kimse yoktu. Ölü mölü yoktu. Un ufak etmişlerdi Deli Durdu’yu, öteki eşkıyaları. Tozun içinde birkaç tüfek kundağı gördüm. Bir de Deli Durdunun çizmesinin tekini... Başka hiçbir şey görmedim... İşte böyle... Aklım başıma gelince kaçtım oradan.”³⁴⁴

³⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 299

³⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 337-338

3.2. Anlatı Yerlemleri

3.2.1. Zaman

İnce Memed I'nın olay örgüsü Memed'in çocukken evden kaçmasıyla başlar. Eşkıya olmasıyla devam eder ve Abdi Ağa'yı öldürüp intikamını almasıyla sona erer. Romandaki zaman kronolojik bir sıraya göre ilerler; fakat bazen geriye dönüş ve bakış teknikleri uygulanarak, anlatının eksik kalan kısımları tamamlanır. Böylece okurun kişiler ya da olaylar hakkındaki merakı giderilir. Roman boyunca olayların hangi zamanda geçtiğine dair kesin bir tarih belirtilmemiştir. Olayların hangi devirde ya da zaman diliminde geçtiğini romanda geçen ipucu niteliğindeki bilgilerden yola çıkarak belirlemeye çalışacağız.

Romanın konusu yaklaşık on yıllık bir zaman dilimine yayılmıştır fakat romanın kronolojik ilerleyişinde 6 yıllık bir sıçrama yapılmış, Memed'in 12 yaşından 18 yaşına kadar geçen süre işlenmemiştir. Romanın güzün yani sonbaharda başladığını, yapılan şu tasvirden: *Ilık bir güz güneşi vardı. (...) Bir iki güz çiçeği toprağı yarmış, ha çıktı, ha çıkacak. Çirişler acı kokuyor, ıslak ıslak da parlıyordu. Dağlar, çiriş kokar güzün.*³⁴⁵, Memed'in bu sırada on bir yaşında olduğunu ise yazarın, *On birinde gösteriyordu.*³⁴⁶ ifadesinden anlarız. Romanın dördüncü bölümünde yer alan *Yaz geldi çattı.*³⁴⁷, *Kış geldi çattı. Kar diz boyu.*³⁴⁸ ifadelerinden aradan yaklaşık bir senenin geçtiği ve Memed'in, on iki yaşına girdiği çıkarımını yaparız. Romandaki 6 yıllık sıçrama altıncı bölümden yedinci bölüme geçişte yapılmıştır. Yazar, yedinci bölümde Memed'in arkadaşı Mustafa'nın yaşını açıklarken *O da bu yıl on sekizine basmıştı.*³⁴⁹ ifadesini kullanarak Memed'in yaşını da belli eder. Ayrıca Kerimoğlu, Memed'e daha on altı yaşında gösteriyorsun dediğinde, Memed gururla on sekiz cevabını vermiştir.³⁵⁰ Örneklerden de anlaşılacağı gibi olayların başında 11 yaşında olan Memed, eşkıyalığa başladığında 18 yaşındadır. Romanın sonraki bölümlerinin ne kadarlık bir zaman dilimine yayıldığını ise yine romanda zamana dair verilen çeşitli ipuçlarından yola çıkarak belirlemeye çalışacağız.

³⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 14

³⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 16

³⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 40

³⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 56

³⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 64

³⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 179

Memed, on sekiz yaşındayken Abdi Ağa'yı yaralayıp, yeğeni Veli'yi öldürdükten sonra bir kanun kaçağı durumuna düşmüş ve Deli Durdu'nun çetesine katılarak eşkıya olmuştur. Bütün bunlar olurken Hatçe de üzerine atılan iftira sonucu hapse girmiştir. Hatçe ile Iraz arasında geçen bir diyalogla da bu olayların üzerinden dokuz ay geçtiğini öğreniriz.

*“Yaa,” diyordu, “hatun teyzem, işte böyle oldu. Dünyada hiçbir şey istemem Memedimden bir haber alsam. Tam dokuz ay oldu buraya düşeli. Ne gelen var, ne giden...”*³⁵¹

Bu konuşmadan bir süre sonra Memed, Hatçe ile Iraz'ı kaçıır ve kaçakların peşine Asım Çavuş takılır. Asım Çavuş ve yanındakilerin takibinin yaklaşık altı ay sürdüğünü yazarın yirmi dokuzuncu bölümün başındaki şu ifadesinden anlarız:

*Asım Çavuşun emrindeki bir bölük candarma, Kara İbrahim ve avenesi, bir güz bir kış dağlarda kaldılar.*³⁵²

Romanın bu bölümüne kadar geçen sürede Memed, on dokuz yaşını geçmiştir. Jandarmadan kaçan Memed, kışı Alidağı'nda geçirir. Otuzuncu bölümün başında, yazarın yaptığı Alidağı tasviri kışın bittiğini ve baharın geldiğini gösterir.

Yerden fışırırcasına bir yeşil türer. Bir hoştur Alidağından aşağılara bakınca yeşilin yağmur gibi yağdığı sanılır. Bulanık. Kayalar, benek benek, türlü renkle nakışlanmış. Hava burcu burcu çiçek kokar.

...

*Bütün kışı mağarada geçirdiler.*³⁵³

Romanın otuz birinci bölümü yine bir mevsim değişikliğinin bahsiyle başlar.

*Güz geldi Dikenlidüzünün insanları aşkla şevkle çalışıyordu. Bu toprağın verimi de iyi. Başaklar dolu dolu, ağır.*³⁵⁴

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere Memed artık yirmi yaşını geçmiştir. Romanın kronolojik bir şekilde ilerleyişiyle birlikte zaman da ilerler ve otuz ikinci bölümde kış mevsimin geldiği yine tasvirle anlatılır.

Kayası, ağacı, otu, çiçeği, toprağıyla bütün Alidağını kar örtmüştü. Gökyüzü bile, alabildiğine sütbeyazdı. Sonsuz bir beyazlık. Alidağından Dikenlidüzüne, oradan

³⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 217

³⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 399

³⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 402

³⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 408

*Akçadağa, Çiçeklidesine, Çukurovaya kadar uzanıyordu. Bu arada bir leke bir nokta bile yoktu beyazlığı bozan.*³⁵⁵

Romanın otuz ikinci bölümünde mevsim kış iken romanın son bölümü olan otuz yedinci bölümde çift koşma zamanından yani güz ayından bahsedilmektedir. Bu da aradan yaklaşık dokuz ay daha geçtiğini gösterir.

*Çift koşma zamanıydı. Dikenlidüzünün beş köyü bir araya geldi.*³⁵⁶

Bütün bu ipucu niteliğindeki ifadeler ışığı altında Memed'in romanın sonunda yirmi bir yaşında olduğunu ve olayların yaklaşık on yıllık bir zaman diliminde gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

İnce Memed I'nın ilk basımının başına konan, *1925–1933 yılları arasında Toros dağlarında yüzeliden fazla eşkıya dolaşırdı. Hikayesini ettiğimiz İnce Memed bunlardan biridir*, notu bize romanın tarihsel zamanını birinci ağızdan söylemektedir.³⁵⁷ Sonraki baskılarda bu not olmadığı için, romanın hangi yıllar arasında geçtiğini belirlememize yardımcı olacak iki ipucu vardır. Birincisi, romanın bazı yerlerinde İsmet Paşa'nın adının geçmesidir fakat bu ipucu sadece olay örgüsünün geçtiği reel zamanı belirlememize yaradığı için yeterli değildir.

*“Ölürsem gözüm açık gitmez,” dedi. “Ali Saip Bey yalan söylemez. Dediği mutlaka çıkacak. İsmet Paşanın has adamı.”*³⁵⁸

İkincisi ve en belirleyici olanı ise Cumhuriyet'in onuncu yılında ilan edilen genel aftır. Bu af, 26 Ekim 1933 tarihinde on dokuz madde halinde, 2330 kanun numarasıyla çıkarılmış ve 28 Ekim 1933'te Resmi Gazete'de ilan edilmiştir.³⁵⁹ Cumhuriyet Bayramı romanda büyük bayram ya da hükümet bayramı diye anılmaktadır. Romana da yansıyan gerçekte meydana gelmiş bu olayın Cumhuriyet'in onuncu yıldönümünde olması olay örgüsünün geçtiği zaman aralığını belirlememiz için yeterlidir.

*“Demedim miydi sana Çiçeklidesinde Koca Osmanı? Ali Saip Bey Ankaradan gelmiş, büyük bayramda af çıkacakmış.”*³⁶⁰

“İsmet paşaylan konuşmuş. Bu güz bayramda... Yani hükümet bayramında büyük

³⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 412

³⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 436

³⁵⁷ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 165

³⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 427

³⁵⁹ Düstur, Cilt 14, Başvekâlet Yay. Müdürlüğü, Ankara, 1933, s. 1803

³⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 428

af çıkacakmış. ”³⁶¹

Birçok eşkıya ve kanun kaçağının yararlandığı bu aftan İnce Memed yararlanamamıştır. Bu affın tarihi ise Cumhuriyet’in onuncu yılında ilan edildiği için bizi 1933 yılına götürür. Bu durumda, af çıktığında yirmi bir yaşında olan Memed’in doğum tarihi 1912’dir. Roman, Memed on bir yaşındayken başlar ve yirmi bir yaşındayken biter. Sonuç olarak, olayların geçtiği zaman aralığı, 1923–1933 yıllarıdır.

Romandaki zaman akışını tabloyla gösterecek olursak:

Sıçrama

1923 —————> 1924 1930 —————> 1933

3.2.2. Mekân

İnce Memed I, dar bir coğrafyada geçer. Bu coğrafya, Yaşar Kemal’in coğrafyası olan Toros Dağları ve Çukurova’dır. Kemal’in çizdiği ya da oluşturduğu bu coğrafyayı Feridun Andaç şöyle anlatır:

Adana’dan yola çıkıp, Misis Ovası’nın ucuna geldiğinizde, onun “anakara”sının sınırlarının başladığını görürüz. Sağda Yılankale... Ceyhan’a uzanınca Toprakkale... Buraya varmadan, yol çatında ayrılıp kuzeye yönelirsiniz, sizi Kozan/Kadirli yönüne götürecek yolun başlama noktası ise Anavarza’nın bir ucu, Çukurova’nın hat çizgisidir... Güneyden kuzeye çıkarken sağda, yani doğuda Hemite Kalesi’ni, hemen ardında Düldül Dağı’nı görürsünüz. Onun köyü Hemite’nin önünden akan Ceyhun nehri, kadirli yönüne gider, kıvrılarak Anavarza’ya varmadan Savrun Çayı’yla birleşir, Kale’nin yükseldiği kayalıkların dibinden geçerek ovayı şenlendirir. Bu çemberin dışına çıktığınızda; Andırın’a, oradan Göksun’a kadar uzanırsınız. Beri de Maraş, Antep... Yakınında Osmaniye... ”³⁶²

Andaç’ın saydığı bu isimler İnce Memed I’de geçen bazı yer isimleriyle örtüşmektedir. Çünkü Kemal’in romanda oluşturduğu çevre, kendi doğup büyüdüğü ve yirmi bir yaşına kadar yaşadığı coğrafyadır. Otuz yedi bölümden oluşan romanı, olayların gelişimine ve geçtiği zamana göre incelersek, ikiye ayırabiliriz. Bu sınıflandırmaya göre, birinci bölüm Memed’in çocukluğu, ikinci bölüm ise eşkıyalık yıllarıdır.

³⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 426

³⁶² Andaç, Yaşar Kemal’in Sözlerinde Yaşamak, s. 29-30

Memed'in çocukluk yılları, eşkıyalık yıllarına nazaran daha dar bir coğrafyada geçer. Romanın ilk bölümlerinde sadece Memed anlatıldığı için mekânın genişliği de onunla sınırlı kalmıştır.³⁶³ Romandaki Dikenlidüzü, Toros Dağları'ndaki bir düzlüğün adıdır ve Memed'in köyü olan Değirmenoluk, bu düzlükteki beş köyden biridir. Olay örgüsü Memed'in Dikenlidüzü'nden Kesme köyüne kaçması ve Abdi Ağa tarafından Değirmenoluk'a getirilmesiyle başlar. Romanın ilk bölümü olarak adlandırdığımız Memed'in çocukluk döneminin geçtiği dış mekânlar Dikenlidüzü'ndeki köylerden biri olan Değirmenoluk ve yakın çevredeki Kesme köyünden ibarettir.

*Dikenlidüzü bu düzlüklerden biridir. Dikenlidüzüne beş kadar köy yerleşmiştir. Bu beş köyün beşinin de insanları topraksızdır. Cümle toprak Abdi Ağanındır.*³⁶⁴

Kesme köyü, Memed'in evden kaçtığında evine sığındığı Süleyman'ın köyüdür. Memed, ilk defa gördüğü bu köy ile kendi köyünü kıyaslamış ve daha çocukluk yıllarında yaşadığı köyün ne kadar garip bir yer olduğunu kanıksamıştır. Yazar, köyü teferruatlı bir şekilde anlatmamış, köyün genel görünüşünü vermekle yetinmiştir.

*Köyü bir uçtan bir uca dolaştı. Çocuklar bir gübreliğin üstünde köküç oynuyorlardı. Kadınlar gördü. Evlerinin gündün yanına, duldaya oturmuşlar çıkrık eğiriyorlardı. Bir tek de köpek gördü. Kuyruğunu patancının arasına kıstırmış, korka korka bir duvarın dibinden yürüyordu. Bu köyün her tarafını gübre almış. Akşama kadar köyü ev ev dolaştı. Hiç kimse ona, nereden gelip, nereye gidiyorsun demedi. Kendi köyleri olsa, bir yabancı görseler, bütün çocuklar başına toplanırlardı. Bu köy, bir başka köy... İşte, bu zoruna gitti.*³⁶⁵

Yazar, Memed'in kaçtığı bu köyün adını hemen vermez. Bu köyün ismini daha sonra Hösük ile Memed'in arasında geçen bir diyalogdan öğreniriz.

Hösük:

“Sana diyorum, Memed!” dedi, “bu keçiler kimin?”

Memed, ağzından dökülürcesine:

*“Kesme köyünden Süleymanın.”*³⁶⁶

Romanda dar, başka bir ifadeyle kapalı mekânlar, açık mekânlara oranla daha az teferruatla anlatılmıştır. Örneğin Süleyman'ın evi, genel özellikleriyle tasvir edilmiştir.

³⁶³ Romanın 1.ve 6. Bölümleri.

³⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 10

³⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 24

³⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 43

Genel hatlarıyla yapılan bu tasvir, Memed'in bulunduğu mekânın sıradan bir köy evi olduğunu anlatır niteliktedir.

*Ocak, çamurla tertemiz sıvanmıştı. Evin damı topraktı. Tavanı çalıyla döşeliydi. Döşeme yılların isinden kapkara kesilmiş parlıyordu. Evi ikiye ayırmışlardı. Öteki bölme ahırdı. Bölmenin kapısından sıcak, ıslak bir hava geliyordu. Nefes karışığı... bu taze sığır boku, saman, taze dal kokuyordu.*³⁶⁷

Yedinci bölümden itibaren altı yıllık bir sıçramayla on sekiz yaşında olan Memed ile karşılaşırız. Memed, hayatında ilk defa Dikenlidüzü'nün dışına çıkarak Kadirli kasabasına gitmiştir. Bu gezinti Memed'i çok etkilemiş, yaşadığı köyün dışında çok büyük bir dünya olduğunu anlamasını sağlamıştır. Yazar, kasabaya giden yolun ve kasabanın tasvirini ayrıntılı bir şekilde yapmıştır. Bunun sebebi, kasabaya ilk defa geldiği için Memed'in her yeri dikkatli bir şekilde incelemesidir. Bu yolculuk bir bakıma Memed'in bakış açısıyla tasvir edilmiştir. Böylece okur da onun gördüklerini görebilecek ve yaptığı kıyaslamaları fark edebilecektir.

*Bir hızla Süleymanlıdaki tahta, yanık köprüyü, yer altı yolunu, kan mezarını geçtiler. Torunlara geldiklerinde öğle olmuştu.*³⁶⁸

Şabablıya geldiler. Şababının altından geçen su arkı patlamış, altaki yolu su basmıştı...

*Cilpirtiliği geçince kasabanın ilk evleri göründü. Bir kısmı saz evlerdi bunların. Saz evlerin alt başında büyük kiremitli bir yapı görünüyordu.*³⁶⁹

Boklu dereyi geçtikten sonra kasabaya girmiş oldular. Gün ışıkları camları parlatıyordu...

Kasabaya girerken sağları solları mezarlıktı. Mezar taşarlı yan yatmışlardı. Kararmış mezar taşlarının kuzeye gelen yanları yosun bağlamıştı. Mezarlığın orta yerinde de yaşlı, dalları çıplak denecek kadar yapraksız, bir tarafı da tamamen kurumuş ulu bir dut ağacı vardı...

*İlk dükkân küçücük, üstü çinkoyla örtülü bir dükkandı.*³⁷⁰

Hatçe'yi kaçırdıktan sonra, Abdi Ağa, Memed ile Hatçe'yi takip etmiş, onları yakaladığı sırada Memed, Abdi Ağa'yı yaralamış ve yeğeni Veli'yi öldürmüş, sonra da

³⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 17

³⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 65

³⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 72

³⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 73

kaçarak Kesme köyündeki Süleyman'ın yanına sığınmıştır. Süleyman, Memed, artık bir kanun kaçağı olduğu için onu eşkıya Deli Durdu'nun yanına götürmüş ve onu eşkıyalara katarak, onun eşkıya olmasına sebep olmuştur. Bu süreçte, Memed, Deli Durdu'nun çetesiyle birlikte jandarmalarla çatışmaya girer ve uzun bir kaçıştan sonra Saçıkaralı aşiretinin reisi olan Kerimoğlu'nun obasına gider. Kerimoğlu'nun çadırına hayran kalan Memed'in gözüyle bir iç mekân olan çadır da başat özellikleriyle tasvir edilir. Yaşar Kemal, göçebe kültürünün önemli bir ögesi olan çadırı Memed'in gözüyle anlatmıştır. İçinde bulunulan toplumu tanımanın en iyi yolu dış çevrenin yanı sıra iç mekânın da yansıtılmasıdır. Mekân, bu bağlamda sosyo-kültürel yapının anlaşılmasında hem tamamlayıcı, hem de belirleyici bir unsurdur.

Çadırın arka tarafında nakışlı çuvallar... Çuvallarda nakışlar, renkler uçuşuyor. Baş döndürücü bir hızla uçuşuyorlar... Renklerin cümbüşü veryansın ediyor. Nerden bu kadar çok ışık doluyor çadırın içine? Işıklar, renkler birbirine karışmış oynuyor. Memedin gözüne bir çuval takıldı. Uzun zaman gözünü çuvaldan alamadı. Çuvalın üstünde muhabbet kuşları vardı. Küçük küçük... Belki bin tane. Gaga gagaya vermiş kuşlar... Yeşil, mavi, kırmızı, mor kuşlar. Gözleri yaşla doldu. Kuşlar renk renk uçuşuyor.

*Çadırın orta direği oyma... Direğe uçan geyikler oymuşlar. Tüyleri yıldır yıldır eden geyikler... Som sedeften.*³⁷¹

Romanın on üçüncü bölümüne kadar Memed'in bulunduğu dış mekânlar kasaba ve Saçıkaralı aşiretinin obasıdır. Sonraki bölümlerde köyüne tekrar dönen Memed, Aktozlu köyünde olduğunu öğrendiği Abdi Ağa'yı öldürmek üzere harekete geçer. Burada Memed ve arkadaşları, Abdi Ağa'yı saklandığı evden dışarı çıkarabilmek için evi ateşe verirler ve rüzgârın etkisiyle güçlenen yangın bütün köye sıçrayarak köyün tamamen yanmasına sebep olur. Romanda Aktozlu köyü ayrıntılı bir şekilde anlatılmamış, köyün uzaktan görünümü tasvir edilmiştir. Bunun nedeni Memed ve yanındakilerin köye gece gitmeleridir. Yazar, köyü karanlıkta görünebileceği kadar tasvir ederek, okurun olayların geçtiği mekânı romandaki karakterlerin gördüğü ölçüde görmesini sağlamış ve böylece olay-zaman-mekân arasında gerçekçi bir bütünlük oluşturmuştur.

Yalnızdut düzünü geçtiler. Sonra bir bataklığa saplandılar. Bataklıktan

³⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 175

*kurtulunca, Aktozlu köyünün huğlarının ışıkları gözüktü. Ancak, o da birkaç evden ölgün ışıklar sızıyordu. Geri yanı tüm karanlığa gömülmüştü.*³⁷²

Recep Çavuş'un ölümünden sonra Memed ile Cabbar, Çiçeklidesi'ne yerleşirler. Burası, hem kasabaya yakındır hem de Memed ile Cabbar'a katılan Sefil Ali'nin akrabalarının yaşadığı köydür. Memed, buranın kasabaya yakınlığından istifade edip kılık değiştirerek kasabaya Hatçe'yi görmeye gider. Hatçe'yi ziyaret ettikten sonra Çiçeklidesi'ne dönen Memed, Hatçe'yi kaçırmaya karar verir ve Topal Ali'nin yardımıyla kaçıtır. Bunun üzerine Çiçeklidesi'ndeki rahat günleri sona ermiştir, çünkü jandarma her yerde Memed ve yanındakileri aramaya başlamıştır. Memed, en güvenli yerin çocukluğunda çoban giderken keşfettiği Alidağı'ndaki bir mağara olduğunu düşünür ve Hatçe ile Iraz'ı oraya götürür. Uzun bir süre Alidağı'nın zor şartlarında saklanırlar ve Hatçe'nin ölümü üzerine Iraz, Memed'in yeni doğan oğlunu yanına alarak Antep'in köylerine gitmek üzere oradan ayrılır. Artık yalnız kalan Memed, kasabaya gidip Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra köyüne geri dönerek ağayı öldürdüğünü köylülere söyler. Köylüye müjdeli haberi veren Memed, Alidağı'na doğru atını sürerek gözden kaybolur. İnce Memed I'nin sonuna kadar Memed'in bulunduğu mekânlar yukarda saydıklarımızla sınırlıdır.

Roman, sadece Memed'in bulunduğu mekânlarla sınırlı değildir. Söz gelimi, romanda kısa hikâyesi anlatılan Sarı Bekir, Karadut köyündendir ve topraklarını Ali Safa Bey'e kaptırmamak için mücadele etmiş fakat Kalaycı tarafından öldürülmüştür. Bir başka mekân ise romanda Iraz'ın ismi anılmayan köyüdür. Ayrıca, Abdi Ağa'da, Memed'in korkusuyla kasabaya yerleşmiş ve kasaba, romanda olayların geçtiği mekânlardan biri haline gelmiştir.

Romanda geçen kapalı mekânlardan biri de hapishanedir. Kadirli'de siyasî nedenlerden dolayı hapse atılan Yaşar Kemal, bir süre jandarma karakolunun altındaki kadınlar koğuşunda tutulduğunu söyler. Gençliğinde bir süre hapishanede yatan ve hapishane ortamını iyi bilen yazar, Hatçe'nin bulunduğu hapishaneyi Hatçe'nin o anki ruh haline ve romanın geçtiği zamanlar olan 1930'lu yıllardaki hapishane şartlarına göre aktarmıştır. Böylece okurun da hapishane ortamını bütün çıplaklığıyla görmesini sağlayarak roman karakterinin bu ortamdaki ruh halini ortaya koymaya çalışmıştır.

Kadınlar koğuşu hapishaneye sonradan eklenmiş, bitişik bir odadadır. Badanaları

³⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 271

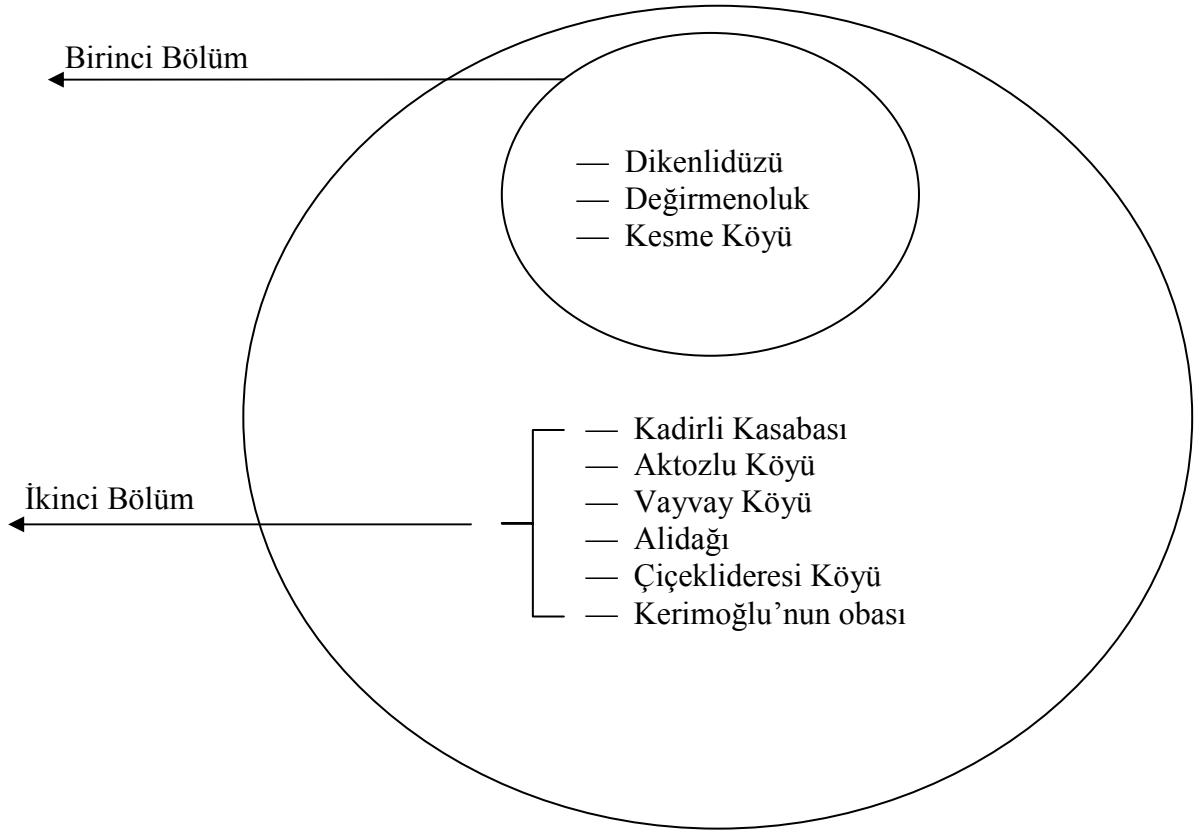
dökülmüştür... Duvarlar, kan lekesi içindedir. Şimdiye dek duvarda yüzlerce, binlerce sivrisinek öldürülmüştür. Bu kan lekeleri onlardandır. Tavan, tahtalar, pencereler, mertekler çürümüş, çürümekte...

Ortalık nem kokuyordu. Sidik kokuyordu. Kapının arkasında bir teneke vardı. Gardiyan gelmiş ona göstererek, gece sıkışırsa kullanabileceğini söylemişti.

Hatçe, istemeye istemeye, gardiyanın getirdiği ekmekten bir parçacık kırdı ağzına attı. Çiğnedi çiğnedi yutamadı. Tükürdü.³⁷³

Yazar sadece Çukurova ve Toroslardaki gerçek mekânlardan yararlanmamış, farklı bölgelerde bulunan mekânları, oluşturduğu kurgusal dünyaya taşımıştır. Başka bir ifadeyle gerçek bir mekânı, başka bir gerçek bölgeye taşıyarak reel ve hayali mekânların bir arada bulunduğu yeni bir kurgusal dünya oluşturmuştur. Memed'in jandarmalardan kaçarken sığındığı Alidağı bu şekilde oluşturulmuştur. Alidağı, Yaşar Kemal'in askerliğini yaptığı Kayseri ilinin Talas ilçesindedir. Bu dağ, olay örgüsünün geçtiği Çukurova'ya taşınmıştır.

İki bölüme ayırdığımız romandaki dış mekânları bir tabloda gösterecek olursak:

³⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 150

3.2.3. Kişiler

İnce Memed I, geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Toplumsal gerçekleri ele alan Yaşar Kemal, toplumu oluşturan ve sosyal olayların bizzat içinde olan bireyi her yönüyle analiz ederek eserlerinde kullanmıştır. Üzerinde durduğumuz İnce Memed I'de, işlenen tiplerden biri de yoksul köylüdür ve romanın kahramanı olan Memed de bu köylülerden biridir. Fethi Naci, Kemal'i Türk köylüsünü belli başlı nitelikleriyle betimleyen bir romancı olarak görür. Ona göre Kemal, yaşantısına ve tanıklığına bağlı kalmış, gerçeklikten sapmamıştır.³⁷⁴ Marksist görüşe sahip olduğunu vurgulayan Yaşar Kemal, insanın yüzde yüz bağımsız olduğu inancına sahiptir. Marksizmi düşünce özgürlüğü yolunda bir kurtuluş olarak görür ve bu düşüncenin kendisi için dünyaya açılan aydınlık bir kapı olduğunu belirtir. Kemal'e göre Marks için en önemli şey bireydir ve o yittiğinde onun yerini doldurmak mümkün değildir.³⁷⁵

Yazarın bireye ne kadar önem verdiği, bu düşüncelerinden de açıkça anlaşılmaktadır. Eserlerinde, bireyin toplumda karşılaştığı özgürlük ve eşitlik gibi sosyal problemleri işleyen Kemal, eserlerindeki tipleri çevresinden seçer. İnce Memed I'de olayların geçtiği zaman aralığı olan 1923-33 yılları arasında sosyal bir problem olan eşkıyalık teması işlenmiştir. Hatta romanı bu yönüyle tarihsel nitelikte bir roman olarak görenler bile vardır.³⁷⁶

Yaşar Kemal, gençliğinde birçok işte çalışmış, gazeteci kimliğiyle röportaj yapmak için Anadolu'yu dolaşmıştır. Bu deneyimleri ona birçok kişiyi tanıma ve birçok yeri görme fırsatı vermiştir. Onun folklor araştırmacısı kimliği ise halk kültürünü yakından tanınmasına olanak sağlamıştır. Yazar, eserlerindeki tipleri oluştururken bu tecrübelerinden yararlanmış, çevresinde gördüğü ya da bizzat tanıdığı tipleri kullanmış veya bu tiplerden esinlenerek farklı kişilikler oluşturmuş, sözlü anlatı geleneğine ait olan halk hikâyeleri ve destanlardaki kahramanlardan esinlenerek farklı karakterler ortaya çıkarmıştır. Ayrıca ideolojik görüşünün etkisiyle, kendi ideal karakterlerini oluşturmuştur. İnce Memed, bir halk kahramanı olan Köroğlu ve yazarın ideolojik görüşünden oluşan bir sentezin ürünüdür. Yazar, eserlerinde oluşturduğu tiplerin olağanüstü olmadıklarını, hepsinin doğal insanlar olduklarını; fakat coşkulu üslubu sayesinde ortaya çıkardığı kişilerin oluşum aşamasında olağanüstü bir hale geldiklerini

³⁷⁴ Fethi Naci, Yaşar Kemal'in Romancılığı, Adam Yay., I. Baskı, İstanbul, 1998, s. 7-8

³⁷⁵ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 123

³⁷⁶ İbrahim Tatarlı, Rıza Mollof, Marksist Açından Türk Romanı, Habora Kitabevi, İstanbul, 1969, s. 165

vurgulamıştır.³⁷⁷ Onun bu açıklaması bizim yukarıdaki tespitlerimiz doğrular niteliktedir.

Ramaza Çiftlikçi'ye göre romanda iki çeşit karakter çizme yöntemi vardır. Bunlardan birincisi yazarın romanın başlarında istediği karakter ve tipleri bütün yönleriyle tanıttığı, blok karakter çizme tarzı; diğeri ise roman boyunca gelişen olaylara göre tavır alan tip ve karakterin bütünüyle romanın sonunda ortaya çıktığı, dinamik karakter çizme tarzıdır. Yaşar Kemal, İnce Memed'de dinamik karakter yaratma tarzından yararlanmışır.³⁷⁸

Romandaki karakterleri üstlendikleri rollere veya bulundukları tarafa göre gruplandırırız:

- a. Olumlu Kahramanlar: İnce Memed, Hatçe, Döne, Süleyman, Durmuş Ali, Pancar Hösük, Hasan Onbaşı, Topal Ali, Cabbar, Recep Çavuş, Hürü Ana, Iraz, Sefil Ali, Kerimoğlu, Koca Osman, Sarı Ümmet
- b. Karşı güç: Abdi Ağa, Veli, Deli Durdu, Horalı, Kalaycı Osman, Ali Safa Bey, Asım Çavuş, Yüzbaşı Faruk, Muhtar Hüseyin
- c. Pasif kişiler: Koca Ahmet, Kör Hacı, sarhoş Deli Fahri, Tevfik, Koca İsmail, Mustafa Ağa
- d. Esas olay örgüsü ile alakalı olmayan kişiler: Rıza, Sarı Bekir, Ali Saip Bey, Kürt Memo, Ali, Hasan

Kişileri sosyal konumlarına göre sınıflandırırız:

- a. Yoksul Köylüler: Döne, Hatçe, Süleyman, Durmuş Ali, Pancar Hösük, Topal Ali, Iraz, Hürü Ana
- b. Varlıklılar (Ağalar ve Beyler): Abdi Ağa, Ali Safa Bey, Kerimoğlu, Koca Osman
- c. Şakiler: İnce Memed, Deli Durdu, Cabbar, Recep Çavuş, Kalaycı Osman, Horalı, Kara İbrahim, Kürt Reşit
- d. Kolluk kuvvetleri, bürokratlar, memurlar ve yerel yöneticiler: Jandarmalar, Asım Çavuş, Yüzbaşı Faruk, Doktor, Savcı, Ali Saip Bey
- e. Esnaf ve Zanaatkârlar: Kulaksız İsmail, Kör Hacı, Sarhoş Deli Fahri, Süpürgeci Muhacır Murat, Tevfik, Siyasetçi Ahmet, Horoz Remzi

³⁷⁷ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 82

³⁷⁸ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 173

İnce Memed

Roman, ilk başta kendi intikamını almak için dağa çıkıp eşkıya olan ve daha sonra evrensel bir baskıya başkaldıran yoksul köylü Memed'in sürükleyici hikâyesini konu alır. Berna Moran'ın deyimiyle Memed, Abdi Ağa ile arasındaki kişisel sorundan toplumsal bir sorunun çözümüne doğru yürür.³⁷⁹ Çektiği sıkıntılara dayanamayarak on bir yaşındayken evden kaçan Memed, farklı bir kişiliğe sahip olduğunu daha çocuk yaşlarda gösterir. Abdi Ağa'nın zulmüne ve baskılarına boyun eğen beş köyün insanının yıllardan beri yapamadığını Memed, çocuk haliyle yapmış ve evden kaçarak Kesme köyünden Süleyman'ın evine sığınmıştır. Memed'in ikinci başkaldırısı, çektiği sıkıntılara karşı değil, sevgilisi Hatçe'nin Abdi Ağa'nın yeğeniyle sözlenmesi üzerine Hatçe'yi kaçırmamasıyla olur. Memed bu olaya kadar eşkıya olmak niyetinde değildir fakat şartlar onu eşkıya olmaya zorlamıştır. Çünkü Memed kendisini öldürmek üzere olan Abdi Ağa'yı yaralamış, ağanın yeğenini de öldürmek zorunda kalmıştır. Kendini müdafaa etmek isterken kanun kaçağı durumuna düşen Memed için hapse düşmemenin tek yolu eşkıyalara katılmaktır. Eşkıyalığa kısa zamanda alışan Memed, içinde bulunduğu eşkıya grubunun başkanı Deli Durdu'yu, fakir ve masum insanları soyduğu için bir türlü sevmez. Hatta Durdu'nun yaşlı bir köylüyü soyarken yaptığı acımasızca davranışları diğer eşkıyalar gülerek seyrederken, Memed bu olanlara üzülen şahit olur. O, yazarın idealize ettiği tipe göre davranışlar sergileyecektir. Yazar, bu şekilde erdemli ve haydut eşkıya tipleri arasındaki farkı göstermiştir.

Adam, kıvranıyordu. Durdu, hançerini çekti. Hançer pırıl pırıl etti güneşi görünce... Ucunu azıcık adama batırdı. Adam, havaya hopladı, bağırdı:

*"Öldürme beni," dedi. "Çoluk çocuğumu göreyim. Çıkarayım elbiseleri. Senin olsun." Siperliktekiler gülüyorlardı. Bu işe yalnız Memed içerlemişti. O yırtıcı kaplan ışığı gözlerine gelip çakılmıştı. Durdudan tiksindi.*³⁸⁰

Memed, yoksul köylünün yanında olan ve köylünün haklarını savunmak için ağalara başkaldıran bir eşkıyadır. Bu yüzden kısa zamanda halk tarafından sevilip, sayılan ünlü bir eşkıya olur. Halk, adı dilden dile dolaşan Memed'i korumakta ve ona yardım etmektedir. Çünkü ağalık düzenine son verecek olan İnce Memed'dir. Ölmeden efsaneleşen Memed'i gören bazı köylüler, onu başkalarına abartarak anlatmaya başlarlar. Bu abartılar öyle bir seviyeye ulaşır ki Memed'e insanüstü özelliklere sahip

³⁷⁹ Berna Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, İletişim Yay., XIV. Baskı, İstanbul, 2006, s. 119

³⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 136

destansı bir kahraman hüviyeti kazandırır.

Günlerden beri Çukurova çalkalanıyordu. İnce Memed adı, dilden dile dolaşıyordu. Köy yakan, ocaklar söndüren İnce Memed! İnce Memed, Aktozlu köyü yandıktan sonra dillere destan olmuştu. Aktozlu köyünü görmeye gelenin hesabı yoktu, Aktozlunun kadınları, çocukları birbirlerine, onları görmeye gelen yöre köylülerine İnce Memedi anlatıyorlardı: “Dev gibi bir adamdı. Bir kocaman çam kütüğünü ateşleyip eline almış evden eve yakarak dolaşıyordu. Köyün içinde yel gibi dolanıyordu. Yaktığı evlerden birisi sönecek olsa, yetiştirip ateşi basıyordu. Bir görseydiniz İnce Memedi! Gecenin karanlığında gözlerinden ışıklar saçıyordu. Boyu, bir kavak gibi uzuyor, bir kısalıyordu. Kurşun da geçmiyordu ona. Önüne gelen kurşun sıkıyor, kar ettiremiyordu.

*Başka başka köylerde, başka başka biçimlerde, başka başka yorumlarla İnce Memed üstüne hikayeler anlatılıyor babam anlatılıyordu.*³⁸¹

*Çukurovada, Toroslarda İnce Memedin macerası büyütülerek dilden dile dolaşıyordu. Herkes İnce Memedden yanaydı. Dağlar halkı, yayılan macerasından dolayı İnce Memedi bütün düşmanlarına karşı, her tehlikeyi göze alarak koruyabilirdi. Ama ne pahasına olursa olsun.*³⁸²

Eric Hobsbawm, *Sosyal İsyanlılar* adlı kitabında eşkıyaları dört grupta inceler:

1. Sosyal (erdemli) eşkıya
2. Öcalıcılar
3. Haydutlar
4. Direnişçi ya da gerillalar³⁸³

Hobsbawm’ın bu sınıflandırmasına göre düşünüldüğü zaman İnce Memed’e Sosyal (erdemli) eşkıya sıfatını verebiliriz. Çalışmasında erdemli eşkıyanın özelliklerini de veren Hobsbawm, bu eşkıya sınıfını diğer üçünden ayırmıştır. Ona göre erdemli eşkıyanın özellikleri şöyledir:

“1. Erdemli bir eşkıya suç işleyerek değil, adaletsizliğin kurbanı olarak kanun dışına düşer. Ya da halk tarafından değil otoritelerce suç kabul edilen bazı eylemlerden ötürü hüküm giyer.

2. Adaletsizliğe karşı çıkar.

³⁸¹ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 314

³⁸² Yaşar Kemal, *İnce Memed I* s. 344

³⁸³ Eric Hobsbawm, *Sosyal İsyanlılar*, (Çev. Necati Doğru), Sarmal Yay., II. Baskı, İstanbul, 1995, s. 128

3. Zenginlerden alıp fakirlere verir.
4. Nefsi müdafaa ve öç alma dışında adam öldürmez.
5. Şayet yaşarsa, kendi halkına, şerefli bir adam ve topluluğun saygı duyulan bir üyesi olarak geri döner. (Zaten kendi halkını hiçbir zaman terk etmez.)
6. Ona hayran olunur, yardım edilir ve desteklenir.
7. Topluluğun hiçbir üyesi ona karşı olan otoritelere yardımcı olmayacağından, ancak ihanete uğrayarak öldürülür.
8. Görünmez bir yaratık, ele geçmez, kurşun işlemez bir insan olarak kabul edilir.
9. Adil olan kralın ya da imparatorun düşmanı değil, orta tabakanın, ruhban sınıfının ve baskı yapanların düşmanıdır.”³⁸⁴

Bu özellikler ile İnce Memed’in özellikleri tamamen örtüşmektedir. Memed, bilerek suç işlememiş, onu öldürmek isteyen Abdi Ağa’yı yaralamış yeğenini de öldürmek zorunda kalmıştır. Bu, her insanın kendini savunmak isterken yapabileceği bir harekettir. Memed, eşkıya olduktan sonra adaletsizliğe dayanamamış ve böyle durumlarda tepkisini ortaya koymuştur. Deli Durdu’nun Kerimoğlu’na karşı yaptığı acımasızca davranışlara tahammül edemeyen Memed, tepkisini sert bir şekilde dile getirmiştir.

Tam bu sırada Memed, kaşla göz arası çadırdan dışarıya fırladı:

*“Kıpırdama Deli Durdu. Yakarım,” diye bağırdı. “Kusura kalma ya, yakarım. Bu senin yaptığını...”*³⁸⁵

Zenginden alıp fakire verme özelliği İnce Memed’de de vardır. O, Abdi Ağa’nın topraklarını köylülere dağıtmıştır.

Memed:

“Bu topraklar herkesindir... Toprağı o gavur yaratmadı. Beş köy köle ona çalışır. Çukurovada ağa da yok, bir şey de yok. Hasan Onbaşıyı bir dinleseydin!..

...

Memed:

“Olacak. Senden bir isteğim var. Beş köyün akli yetenine haber gönderecek, buraya çağıracaksın. Konuşup, tarlaları dağıtacağım. Kölelikten kulluktan

³⁸⁴ Hobsbawm, Sosyal İsyancılar, s. 34-35

³⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 193

*kurtulacaklar. Herkesin ektiği herkesin. Ellerindeki öküzler de kendilerinin olacak...*³⁸⁶

Erdemli bir eşkıya olan Memed, zevk için veya kendi çıkarları için adam öldürmez. Memed, Abdi Ağa'nın köydeki evini bastıklarında Recep Çavuş'un tüm ısrarlarına rağmen ağanın çocuğunu öldürmez. Ona pusu kuran Kalaycı Osman'ı kendini savunmak için, Abdi Ağa'yı ise köylüyü zulümden kurtarmak ve öcünü almak için öldürür.

*Memed, kendini yere attı. Yere atar atmaz da Kalaycıya doğru kurşunu döşedi.*³⁸⁷

İnce Memed, eşkıyaların vazgeçilmez aksesuarlarından biri olan mor fesi başından çıkarıp atarak, yerine yağlık takmayı yeğler. Memed, haydutlar gibi giyinmeyerek kendini diğer eşkıyalardan ayırır ve erdemli eşkıya çizgisini korur

*Başından fesi atmış, yerine mavi bir ipek yağlık sarmıştı.*³⁸⁸

Vayvay köylüleri, af çıkacağını duyduktan sonra Memed'in köylerine yerleşmesi için ona köyden tarla satın alarak ev yaparlar. Çünkü erdemli bir eşkıya olan Memed, af fırsatını değerlendirecek ve yerleşik hayata geçecektir, ama diğer köylülerin özellikle Hürü Ana'nın baskıları sonucu, af çıktıktan sonra suç işlemeyip teslim olması gerekirken Abdi Ağa'yı öldürürerek tekrar kanun kaçağı durumuna düşer. Bu yola isteyerek giren Memed'in bilinçaltında, kendine örnek alarak idealize ettiği tipler gibi davranışlar sergilemek yatmaktadır. Romandaki bir diğer erdemli eşkıya da Memed'in on sekiz yaşındayken kasaba yolunda karşılaştığı Koca Ahmet'tir. Koca Ahmet de isteyerek suç işlememiş, kendisi askerdeyken annesine tecavüz eden adamı öldürmüş ve ondan sonra da eşkıyalık yaptığı on altı yıl boyunca kimseyi öldürmemiş, zenginden alıp fakire dağıtmış, af çıktıktan sonra da köyüne yerleşerek çiftçilik yapmağa başlamıştır. Erdemli eşkıya tipi, Memed'in bilinçaltına Koca Ahmet vasıtasıyla yerleşmiş, onun Sefil Ali'den dinlediği Köroğlu'nun zuhuru hikâyesiyle de idealize olmuştur.

Halk, Memed'e hayrandır ve onu korumak için jandarmaların bütün sert müdahalelerine katlanır.

Köylüler candarmaların elinden zar ağlıyorlardı. Memedin takibine çıkan candarmalar kesin emir almışlardı. "İnce Memedi diri, ölü mutlak getireceksiniz.

³⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 322-323

³⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 342

³⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 375

*Yoksa!..” yoksası da vardı. Böyle emir alanlar hangi dağ köyüne girmişlerse, orasını bir anababa gününe döndürüyorlardı. Sopadan geçirmedikleri kimse kalmıyordu. Çoluk çocuk, tam dağ köylerinden ah vah geliyordu. Amansız. Kimse İnce Memedin yerini bilmiyordu. Kimse onu aramaya çıkmıyordu. Yol gösterenler de yanlış yol gösteriyorlardı.*³⁸⁹

Memed köylülerin gözünde hem bir kahraman hem de olağanüstü güçlere sahip sıra dışı bir insandır.

*Boyu, bir kavak gibi uzuyor, bir kısalıyordu. Kurşun da geçmiyordu ona. Önüne gelen kurşun sıkıyor, kar ettiremiyordu.*³⁹⁰

Erdemli eşkıyanın kişisel kaygıları olmadığı gibi iyi olan devletle, imparatorla ya da padişahla herhangi bir problemi yoktur. Onun kaygıları sosyal içerikli sorunlardır ve bu sorunların kaynağı ise yerel ya da bölgesel güçtür. Söz gelimi, erdemli bir eşkıya olan Koroğlu’nun padişahla herhangi bir sorunu yoktur, onun sorunu yerel bir güç olan beyledir ve aynı şekilde Memed, devlet otoritesine değil, ağalık düzenine karşı baş kaldırmıştır. Devletin kolluk kuvvetlerinden biri olan Asım Çavuş’u eline fırsat geçmesine rağmen öldürmemiş, hatta uyarmıştır. Yazar, devlet görevlilerine karşı yapılan saldırıların devlete yönelik addedileceğinden, Memed’i devlet otoritesine karşı bir eşkıya olarak göstermemiştir.

Gedikli Asım çavuşun arka yanı açık kalmış, Memed de tam oraya düşmüştü. Tüfeği doğrulttu. İçinden kusmak geldi. Sonra indirdi başka yana sıktı.

Kendi kendine güldü:

*“Çavuş, çavuş” diye bağırdı. “iyi siperlenmemişsin. Yersin kurşunu.”*³⁹¹

Berna Moran, Memed’in ütopycı bir devrimci kişiliğinin yanı sıra soylu eşkıya ve romantik halk aşığı kimliklerine de sahip olduğunu hatta romanın ilerleyen bölümlerinde kahramanlık romanslarında ve destanlarda rastlanan kurtarıcı kimliğine de büründüğünü söyler.³⁹²

Yaşar Kemal, İnce Memed tipini oluştururken tek yönlü değil çok yönlü bir tip çizmiştir. İnce Memed, sosyal sorunları algılayıp bu sorunları çözüme ulaştırabilmek için her türlü fedakârlığı yapabilecek kadar gerçekçi, sevdiği kız uğruna ölümü bile

³⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 390

³⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 314

³⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 161

³⁹² Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, s. 113

göze alabilecek kadar hikayevî ve romantik, insanların gözünde olağanüstü bir kahramanın vasıflarına sahip olabilecek kadar destansı, kahramanlığı ve yardımseverliğinden dolayı ermiş bir kişi olarak anılabilecek kadar efsanevî ve bir o kadar da masalsı özelliklere sahip çok yönlü bir tiptir. Ramzan Çiftlikçi, eserinde Güner Öztuna'nın İnce Memed hakkındaki bir tespitine değinmiştir. Öztuna'ya göre İnce Memed, bir masal veya destan kahramanıdır.³⁹³ Sonuç olarak İnce Memed, eşkıyalığı idealize etmeden eşkıya olmuş ve bu süreç içinde gerek köylülerin baskısıyla gerekse vicdanının etkisiyle af çıkmasına rağmen eşkıya olmaya devam etmek zorunda kalmış, bir daha terk edemeyeceği efsanevî bir kimliğe sahip olmuştur.

Süleyman

Yoksul bir köylü olan Süleyman, Memed çocukken evden kaçtığında Memed'i evine almış, hatta evlat edinmiştir. Süleyman, Memed'in köyüne yakın olan Kesme köyünde oturmaktadır. Geçimini çiftçilikle sağlayan bu karakter, romanda yardımcı güç rolündedir. Memed, Abdi Ağa'yı yaralayıp ağanın yeğeni Veli'yi öldürdükten sonra Süleyman'ın yanına gider, Süleyman da onu eşkıyaların arasına katılması için eşkıya Deli Durdu'nun yanına götürür. Bu yüzden Süleyman, Memed'in hayatında dönüm noktası sayılabilecek bir yere sahiptir. Memed, Süleyman sayesinde eşkıya olmuştur. Ayrıca, Memed'i erdemli eşkıya olması konusunda yönlendiren kişi de Süleyman'dır. Gençliğinde eşkıyalarla çokça vakit geçirmiş olan Süleyman, Memed'i Durdu'nun yanına götürürken ona eşkıyalık hakkında nasihatlerde bulunmuş, her zaman iyi biri olması gerektiğini, eşkıyalığın mazluma zarar vermek olmadığını söylemiştir.

Süleyman, olduğu yerde zınk diye durdu. Memedin yakasından tuttu. Gözlerini gözlerine dikti:

“Bana bak! Oğlum İnce Memed.” Dedi. “suçsuz adamı, az suçu olan adamı, parası için adam öldürürsen iki elim yakanda olsun.”

Memed, dingin:

“Bundan sonra insan öldürmeyeceğim.”

Süleyman, yakasını bırakmadan:

³⁹³ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 175

“Eğer bir Abdi Ağa daha rastlarsan, onu da öldürmezsen gene iki elim yakanda olsun. Yüz tane Abdi Ağa görürsen, yüzünü de öldür...”³⁹⁴

Bununla beraber Süleyman, Memed’i eşkıya yapacak kadar da cahil birisi değildir ama Memed’i kötü bir adam olan Abdi Ağa’ya zarar verdiği için kanuna teslim etmez. Çünkü, Abdi Ağa gibi siyasî otorite tarafından sevilen bir adamı öldüren kişinin en ağır cezaya çarptırılacağını bilir. Memed’deki isyancı ruhu ve cesareti gören Süleyman, onun halka yardımı olabileceğini düşünerek eşkıya olmasına karar verir.

Süleymanın yüzü değişti:

“Memedim,” dedi, “kötü bir şey yapsaydın, başka herhangi bir adamı öldürseydin, seni götürür elimle hükümete teslim ederdim.”³⁹⁵

Abdi Ağa

Abdi Ağa karakteri romandaki karşı güçlerden biridir. Aralarında Memed’in köyünün de bulunduğu beş köyden oluşan Dikenlidüzü’nün sahibi olan Abdi Ağa, kötü karakterli tipik bir toprak ağasıdır. İnsanların sırtından geçinen, dediğim dedik, orta tabakayla arası iyi olan, acımasız bir ağa portresi çizen Abdi Ağa, çevresindekilerle çıkar ilişkileri içinde yaşamaktadır. Dienlidüzü’nde sosyal yaşamın neredeyse olmadığı bir çeşit derebeylik kurmuştur. Köylü kasabaya giderken, evine misafir kabul ederken onun iznini alır. Memed’i çocuk yaşlarından itibaren dikenlerle dolu bir tarlada çalıştıran Abdi Ağa, bu yüzden Memed’in ilk defa evden kaçmasına sebep olmuştur. Abdi Ağa Memed’i Kesme köyündeki Süleyman’ın yanından alıp, köye geri getirdikten sonra Memed’in bu hareketini cezasız bırakmamış, Memed ile anasının ekinlerden elde ettikleri hasadın dörtte üçüne el koymuş ve bu durum yıllarca devam etmiştir. Diğer köylüye de farklı davranmayan Abdi Ağa, onların da hasatlarının üçte birine el koyarak kış boyunca aç kalmalarına neden olur. Acımasız bir düzen kurduğu için bütün köylü kışın aç kalarak Abdi Ağa’nın kapısına yığılır. Aslında ağanın istediği de budur. Çünkü, yiyecekleri bitip ona muhtaç olan insanların mallarını yiyecek karşılığında yok pahasına alarak servetine servet katar. Kimi para karşılığı kimi borç karşılığı kimi ise eşya ya da hayvan karşılığı ondan yiyecek almak zorunda kalır. Memed ile anasını ellerindeki son inekleri de böyle gitmiştir.

³⁹⁴ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 123-124

³⁹⁵ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 123

*Döne ineği çekerek, geldi Abdi Ağanın evinin önünde durdu.*³⁹⁶

Orta sınıfla arası iyi olan ağa, Memed'in işlediği suçu Hatçe'nin üzerine yıkarak Hatçe'nin hapse girmesine sebep olur. Abdi Ağa, yalancı şahitleri karşısına dizerek onlara savcıya olayı nasıl anlatmaları gerektiğini söyler.

*“Bu tabanca kızın elindeki, Veliyi vuran tabancadır. Kız veliye ateş etti. Veli yere düşünce, tabanca da kızın elinden toprağa düşüverdi. Yerden tabancayı hacı aldı. Kızı da hacı tuttu. Hepiniz gördünüz bunu.”*³⁹⁷

Hükümet görevlilerini de en iyi şekilde ağırlayarak geri gönderen ağa, iyi bir düzen adamıdır ve kime nasıl davranacağını iyi bilir.

*O gece Abdi Ağanın evinde misafir kaldılar. Altlarına çifte döşekler serildi. Şereflerine kuzular kızartıldı. Toprak kızartması.*³⁹⁸

Eşkuya olan Memed'in korkusuyla köyden kaçan Abdi Ağa, bir o kadar da korkaktır. O, yanında adamları ya da hükümet görevlileri varken cesurdur. Abdi Ağa'nın izini saklandığı Aktozlu köyünde bulan Memed, yanındakilerle birlikte ağanın bulunduğu evi kuşatır. Ağanın evden dışarı çıkmaması üzerine Recep Çavuş evi ateşe verir. Bir kadın, ağayı yorganın arasına sararak evden kurtarır. Memed'in elinden kurtulan Abdi Ağa, bu sefer de başka bir toprak ağası olan Ali Safa Bey'e sığınır. Ali Safa Bey'e ve kasabadaki herkese başına gelenleri çarpıtarak anlatır. Öyle olur ki Abdi Ağa için üzülp Memed'e lanet yağdıranlar bile olur.

*Köy yandı yanalı, Abdi Ağa bir hoş olmuştu. Boyuna konuşuyor, olayı, yangını anlatıyordu. Ama önüne kim gelirse. Dinlesin, dinlemesin ha bire anlatıyordu. Dinleyenler Abdi Ağaya acıyorlar, İnce Memedi lanetliyorlardı. Kaymakamı, karakol komutanı, candarması, katibi, memuru, kasabalısı, köylüsü, herkes Abdi ağayla hemdert... Abdi Ağa başından geçeni öyle ağlayarak anlatıyordu ki, acımamak elde değildi.*³⁹⁹

Acımasız bir toprak ağası olan Ali Safa Bey'in Abdi Ağa ile olan ilişkisi tamamen çikara dayalıdır. Bunun farkında olan Abdi Ağa, Ali Safa Bey'in Memed'i öldürtmesi için yalancı şahit olmayı bile kabul eder. Abdi Ağa, Vayvay köyü topraklarının Ali Safa

³⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 61

³⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 144

³⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 148

³⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 296-297

Bey'e ayit olduğu konusunda yalancı şahitlik yapacak, buna karşılık Ali Safa Bey de adamlarına İnce Memed'i öldürtecektir.

Ali Safa Bey bir zaman susup düşündükten sonra, başını kaldırdı, Abdi Ağanın gözlerinin içine baktı:

"Biliyorsun ki Ağam benim de başımda türlü türlü işler var. Çok şükür son yıllarda gailim azaldı. Azaldı azaldı ama, şu Vayvay köyü arazisi davası bana uyku uyutmuyor."

Abdi ağa aynı heyecanla:

*"Ben bilirim," dedi. "Vayvay köyünün cümle arazisi senin babındı. Baban eker biçerdi. O öldüğünde sen mektepteydin. Vayvay köylüleri geldiler yerleştiler. Senin elindeki tapu, daha evvel ben sana söylemedim mi Vayvay köyü arazisinin tümünü içine alır. Bunu ben de, bizim beş köyün halkı da, Aktozlu köyü de, herkes bilir. Sen onun için hiç küşümlenme. Abdi emmin o işin üstesinden gelir. Tarla işlerini sen bana bırak. Altı ayda Vayvay tarlaları senin olacak."*⁴⁰⁰

Vayvay köyünü ele geçirmek için yaptığı planlara Abdi Ağa gibi muteber birini dâhil eden Ali Safa Bey, adamı Kalaycı Osman'dan İnce Memed'i öldürmesini ister.

Abdi Ağa'nın seilmeyen bir insan olduğu kendisine takılan lakaplardan da anlaşılır. Söz gelimi, köylüler sevmelikleri Abdi Ağa için çeşitli lakaplar kullanırlar. Bu lakaplar, yerici, alay edici, küçümseyicidir. Köylü, Abdi Ağa'ya karşı bir şey yapamasa da bu yolla ona karşı tepkisini gösterir. Bu lakaplardan bazıları şunlardır: Gavur Dinli, İki Dinli, Keçi Sakallı.

Ali Safa Bey

Romadaki karşı güçlerden biridir. Zamanında çok zengin iken toprak yasası çıktıktan sonra köylülerin de toprak sahibi olmasıyla fakir düşen bir ağanın oğlu olan Ali Safa Bey, üniversite eğitimini yarıda bırakarak Çukurova'ya dönmüş ve babasının kaybettiği toprakları çeşitli yollarla geri almaya başlar. İlk önce köylüleri birbirine düşürür, taraflardan birini destekler ve desteklediği tarafın yardımıyla diğer tarafın tarlalarını ele geçirir. İzlediği bu yolun köylüler tarafından anlaşılması üzerine başka yollar bularak topraklarını genişletmeye devam eder. Abdi Ağa'dan daha büyük bir toprak beyidir. Acımasız ve kurnazdır bir kişiliğe sahiptir. Abdi Ağa ile çıkar ilişkisi

⁴⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 301-302

içine girdiği için Memed'i kendine düşman edinmiştir. Kasabadaki bütün üst düzey memurlar onun emrindedir. Herkese sözü geçer, hatta Abdi Ağa'nın hükümete yolladığı telgrafların hiçbirini, hükümet güçleri kasabaya gelir ve düzenimi bozar düşüncesiyle, göndertmez. Köylüleri tehdit etmek ve korkutmak için tutup, beslediği eşkıyaları, işi bittikten sonra hükümete şikâyet ederek ortadan kaldırtmak düşüncesine sahip olması onun acımasız ve çıkarlarına düşkün bir kişiliğe sahip olduğunun en bariz göstergesidir. Kim olursa olsun insanlar onun için hedefe ulaşma yolunda birer araçtır.

*Düşünüyor. Ama durmadan, zincirleme düşünüyor. Birkaç yıl daha sabretmeli. Sonra Ankaraya tel üstüne tel, kasaba halkı hükümete isyan etti, dağları eşkıyalar aldı, hükümet yok mu? Diye feryatlar... Hele bir iki yıl daha sabretmeli. Bre Kalaycı çetesi!..*⁴⁰¹

Döne

Memed'in fakir ve dul annesidir. Çok acı çekmiş, bir hayli sıkıntıyla yoğrulmuş yoksul bir köylü kadındır. Kocası İbrahim öldükten sonra Memed'i yalnız büyütmek zorunda kalmış, her sıkıntıya göğüs germiştir. Memed'in çocukluğunda Kesme köyüne kaçtığı zaman annesi Döne günlerce hasta yatmış, gidilecek en uzak mesafelere giderek Memed'i aramıştır. Döne, oğlunu çok sevdiği için Abdi Ağa'nın her türlü işkencesine katlanmış ve Memed'in Hatçe'yi nereye kaçırdığını bilmediğini söyleyerek, oğlunu korumak isterken Abdi Ağa tarafından dövülerek öldürülmüştür.

Derken alay-ı vala ile öteki köyün insanları, başta nişanlı olmak üzere sükün ettiler. Her birinin elinde bir av tüfeği vardı. Nişanlı ateş saçıyordu. Avuru zavuru köyü tutmuştu. Yakarım da yıkarım... Doğru Memedlerin evine gitti. Döne, bu sırada evinin içinde oturmuş, dünyadan habersizmiş gibi duruyordu. Nişanlı aynı hızla kapıda attan indi, içeri girdi. Kadını saçlarından yakaladı. Sürüye sürüye Abdi Ağanın kapısına kadar getirdi. Kadını Abdi Ağa da gördü. Kendini tutamadı. Geldi çizmelerinin ökçeleriyle çiğnemeye başladı. Dönenin ağzından çıt çıkmıyordu. Her bir yanı çamura batmıştı. Gözleri bile çamurdan görünmüyordu. Abdi Ağa, kadını bıraktıktan sonra, bu sefer de nişanlı çiğnemeye başladı. Bırakıyor, avluda bıyıklarını geveleyerek dolaşılıyor, tekrar kadına gelip çiğnemeye başlıyordu. Kadının ağzından sızan kanlar, çamura karışıyor,

⁴⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 294

*aşağılara kadar, kırmızı bir şerit olarak uzayıp gidiyordu.*⁴⁰²

Pancar Hösük

Romandaki yardımcı güçlerden biridir. Çocukluğunda evden kaçan Memed'i bularak annesi Döne'ye haber veren, Değirmenoluklu yoksul bir köylüdür. Sorumsuz, sinirli ve huysuz bir yapıya sahip olmasına rağmen Memed'i çok sever. Memed, Hatçe'yi kaçırdığında Abdi Ağa iz sürücülüğüyle nam salmış Topal Ali'yi çağırır. Köylüler, Topal Ali geldikten sonra, Memed'in bulunacağına kesin gözüyle bakarlar, bunun üzerine Pancar Hösük, eski ahababı olan Topal Ali'yi vazgeçirmek için elinden geleni yapar fakat başarılı olamaz.

Topal Ali

Romandaki kilit isimlerden ve yardımcı güçlerden biridir. İlk başta Memed ile Hatçe'nin izini bularak onu ele veren kişi olarak karşımıza çıkan Topal Ali, yoksul bir köylüdür ve Dikenlidüzü'ndeki köylerden birinde oturur. İz sürmek gibi bir saplantısı olan Topal Ali, iz sürme teklifi adlıği zaman işin sonunun nereye varacağını düşünmeksizin kabul eder. Topal Ali, Memed ile Hatçe'nin izini, içinde ikilemler yaşayarak sürer fakat egolarına yenik düşüp doğru izleri takip ederek iki kaçak sevgilinin izini bulur. Memed, Abdi Ağa'nın eline geçmemek için kendini savunurken ağayı yaralayıp yeğenini de öldürerek kaçmak zorunda kalır. Hatçe ise ağanın eline düşer. Abdi Ağa, bütün bu olanlardan kendini sorumlu tutan Topal Ali'den Hatçe hakkında yalancı şahitlik yapması ister fakat Ali bu teklifi sert bir şekilde geri çevirerek, ağaya karşı gelir. Abdi Ağa, böyle bir tepki beklemediği Topal Ali'nin evini yıktırarak onu yerinden yurdundan eder. Topal Ali bütün bu olanlar üzerine Abdi Ağa'ya kin gütmeye başlar. Kinini belli etmeden, Memed ile ağa arasında ikili oynayan Topal Ali, Memed'e Abdi Ağa hakkında bilgi sızdırarak hem geçmişte yaptığı hatasını düzeltmeye hem de ağanın ona yaptığı kötülüklerin intikamını almaya çalışır. Bu intikam duygusu Topal Ali'yi iyice hırslandırır.

“Kuşun kanadının altına saklanmışsa da bulurum onu,” dedi kendi kendine.

⁴⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 104-105

*Gözünün önüne, evinin yakılışı geldi. Yıllar yılı çalışıp tertemiz yaptığı, donattığı evi bir saatin içinde Abdi Ağanın adamlarınca yıkılmış, viraneye çevrilmişti. Bunun üstüne dişlerini sıktı. Bira daha hızlı yürüdü.*⁴⁰³

Memed, Abdi Ağa'nın Aktozlu köyünde saklandığını Topal Ali'den öğrenir. Aktozlu köyünde ağayı öldürdüğünü sanan Memed, onun kurtulduğunu öğrenince tekrar peşine düşer. Topal Ali bu sefer de kasabada saklanan ağanın evini, eve nasıl girileceğini, ağanın hangi odada kaldığını Memed'e sırasıyla anlatır. Memed de Ali'nin tarif ettiği şekilde hareket ederek eliyle koymuş gibi bulduğu Abdi Ağa'yı öldürür.

*"Hapishane var ya, var. Sen orayı bilirisin. Haa, işte onun sağında Candarma Dayırası var. Candarma Dayırasını az geçince, sokağın öteki ucunda çivit boyalı bir tek ev var. Uzun, minare gibi bacası var. Oradan doğrultursun. Belli olur. Gözüne hemen çarpar. Uzun. İki katlı. Oradaki evler hep bir katlı. Abdi Ağa günbatıdaki odada yatar, tek başına. Alttaki büyük kapı arkadan sürgülüdür. Bir yarık vardır. O yarıktan hançerini sokar, yukarı kaldırırın. Açılır."*⁴⁰⁴

Topal Ali, İnce Memed hakkında yanlış bilgiler verip tekrar güvenini kazandığı ağanın yanına kâhya olarak girerek zamanla ağanın evi ve özel hayatı hakkında detaylı bilgi sahibi olur.

Topal Ali'nin Memed'e yardımları Abdi Ağa'nın izini bulmasıyla sınırlı değildir. Memed'in Hatçe ile Iraz'ı jandarmaların elinden kaçırmaya yardım eden, Alıdağı'nda jandarmalardan saklanan Memed'e erzak götüren de yine Topal Ali'dir.

*Unlarını, yağlarını, tuzlarını Topal Ali getirip, etekte bir mağaraya koyuyor, Memed oradan yukarıya taşıyordu.*⁴⁰⁵

Jandarmalar, iz sürmek gibi bir takıntısı olan Topal Ali'den Memed'in izini sürerken faydalanmak isterler, Topal Ali de bilerek yanlış iz sürüp jandarmaları farklı yerlere götürerek oyalar.

Örneğin, Memed'in izini bulan Topal Ali, izlerin Memed'e ait olmadığını ileri sürerek jandarmaları yanıltmaya çalışır.

Topal:

*"Yok," dedi. "Çoban izi bu. Üstelik de bir aylık."*⁴⁰⁶

⁴⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 260

⁴⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 434-435

⁴⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 403

⁴⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 416

Durmuş Ali

Hürü Ana'nın kocası, Memed'in köylüsü, yoksul bir çiftçidir. Memed, jandarmadan kaçarak gizlice köyüne geldiği zamanlarda Durmuş Ali'nin evinde kalır. Abdi Ağa, Memed çocukken evden kaçtığında çok sinirlenir ve o yıl ki hasatlarının dörtte üçüne el koyar. Kışın ortasında aç kalan Memed ve annesine hem yiyecek yardımında bulunmaz hem de köylünün onlara yiyecek vermesini yasaklar. Evde yemek yerken Döne ile oğlunun aç olduğunu düşünen Durmuş Ali, karısı Hürü'ye yiyecek bir şeyler hazırlatarak, Abdi Ağa'dan gizli Memedlere yiyecek götürür. Yazar, Durmuş Ali karakteriyle her şeye boyun eğen köylü tipinin dışına çıkmıştır. Durmuş Ali, ağanın arkasına sığınıp onun her istediğini yapan köylülerden birisi olmayarak elinden geldiğince Memed'e yardım etmeye çalışır. İlerlemiş yaşına rağmen jandarmalardan dayak yeme pahasına Memed'in yerini jandarmalara söylemez ve yediği bu dayak sonucu yatalak kalır.

Kamışlık olayından sonra iki gün sonraydı ki Değirmenoluğa candarmalar girdiler. Yüzlerine konan sinek kırk parça oluyordu. Öylesine asıktı yüzleri. Doğru Durmuş Alinin evine gittiler. İhtiyarı kapının önüne yakalayıp sigaya çektiler. Ağzından bir laf alamadılar. Sordular soruşturdular, gözdağı verdiler, olmadı. Dipçiklerle dövmeye başladılar. Karısı Hürü dövülen ihtiyarın başında kuş gibi çığırşarak dönüyor, ağzına geleni söylüyordu. Bir jandarma dipçiği onu da susturuverdi.⁴⁰⁷

Hatçe

Memed'in sevgilisidir. Dikenlidüzü'deki köylülerden Osman'ın kızıdır. Birbirlerini çocukluklarından beri seven Memed ile Hatçe, gizli gizli görüşürler. Hatçe, Memed'e olan sevgisini, ona ördüğü renk renk nakışlı çoraplarla anlatır. Bu çorapları hapse düşünce de örmeye devam eder fakat bu kez acısını anlatan nakışları çoraplara dokur. Abdi Ağa'nın Hatçe'yi yeğeni Veli ile nişanlaması üzerine Memed, Hatçe'yi kaçırrır. Abdi Ağa kaçan sevgilileri bulur ve Memed, Veli'yi öldürerek kaçır. Abdi Ağa, eline düşen Hatçe'den intikamını alabilmek için yalancı şahitlerin yardımıyla Veli'yi Hatçe'nin öldürdüğü konusunda savcıyı ikna eder. Suçsuz yere hapse düşen Hatçe, hep Memed'i düşünür. Onun hakkında iyi haberler işitince sevinir, kötü haberler alınca kahrolur. İki sevgilini ayrılıkları Memed'in Hatçe'yi kaçırmasıyla sona erer; fakat bu

⁴⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 390

sefer de saklandıkları Alidağı'nın zorlu koşulları ve takip eden jandarmalar mutluluklarına gölge düşürür. Memed ile Hatçe'nin bu zor günlerinde Memed adını verdikleri oğulları dünyaya gelir. Hatçe, Memed ile jandarmalar arasında çıkan bir çatışma sırasında ölür. Hatçe'nin ölümüyle, Memed'in toprağa yerleşip çiftçi olma hayali de sona erer. Hatçe ile Memed'in aşkı romana başka bir boyut kazandırmış, ağalık düzenine karşı gelen bir köylünün macerası içine bir de halk hikâyelerinde gördüğümüz iki sevgilinin hikâyesi işlenmiştir. Halk hikâyelerindeki kavuşamayan birçok sevgili gibi Memed ile Hatçe'yi de kavuştukları sırada ölüm ayırmıştır.

Koca Ahmet

Memed'in yaşadığı zamandan evvel, dağlarda hüküm sürmüş bir eşkıyadır. Anneler ağlayan çocuklarını Koca Ahmet geliyor diyerek teselli ederler, köylüler onun sayesinde sıkıntı çekmezler. O yıllarda çıkan bir aftan sonra toprağa yerleşerek, çiftçilik yapmaya başlayan Koca Ahmet, kasabaya giden Memed ile arkadaşı Mustafa'ya rastlar ve hikâyesini kendini gizleyerek onlara anlatır. Koca Ahmet'in hikâyesinden çok etkilenen Memed, onun Koca Ahmet olduğunu anlar. Erdemli bir eşkıya olan Koca Ahmet tipi Memed'e model olmuştur. Yazar, böyle bir karakteri Memed'in önüne Memed eşkıya olmadan evvel çıkararak, onun bilinçaltına erdemli eşkıya tipini yerleştirmiştir.

Hasan Onbaşı

Hayatında ilk defa kasabaya inen Memed, kasabanın görünüşünden çok etkilenir. Onu anlattıklarıyla etkileyen ve dünyanın sadece kasaba ve köyden ibaret olmadığını ona anlatan kişi, köy köy dolaşarak satıcılık yapan Hasan Onbaşı'dır. Kasabanın hanında tanıştığı Hasan Onbaşı sayesinde düşünmeye ve fikir yürütmeye başlayan Memed, ağalık düzeninin kasabada olmadığını da ondan öğrenir. Memed, Hasan Onbaşı'ya kasabanın ağasının kim olduğunu sorunca şu cevabı alır:

Hasan Onbaşı sakalını kaşıyıp düşündü.

Sonra:

“Bana bak oğlum Memed,” dedi. “Burada, senin öyle bildiğin ağalar yok. Bu kasabadaki tarlalar, az çok herkesindir. Tarlasızlar da var tabii. Bu dükkanların her

*birinin bir sahibi var. Tabii ağaların tarlaları çok. Fıkraların az. Çok fıkaranın da hiç yok.*⁴⁰⁸

Hayatı boyunca birçok yer gezen Hasan Onbaşı, bu gördüğü yerleri Memed ile Mustafa'ya anlatır. Memed bu anlatılanlar karşısında hayrete düşer ve kafasında ağılık düzenini, yaşadığı dünyanın ne kadar küçük olduğunu sorgulamaya başlar. Bu yüzden Memed'in hayatında kasaba gezisinin önemli bir yere sahip olmasının sebebi Hasan Onbaşı'nın anlattıklarıdır. Memed, Hasan Onbaşı'nın ona yardım edeceğini düşünerek köye dönünce Hatçe'yi ve anasını da yanına alıp başka yerlere gitmenin hayallerini kurmaya başlar.

Veli

Abdi Ağa'nın yeğeni ve Hatçe'nin zorla nişanlandırıldığı kişidir. Abdi Ağa, adamları ve Veliyle beraber Memed ile Hatçe'yi yakalar, bu sırada Veli, silahını çeker, Memed de kendini savunmak için Veli'yi öldürmek zorunda kalır.

Cabbar

Eşkıya Deli Durdu'nun adamlarından biridir. İlk başta haydut kişiliğiyle karşımıza çıkan Cabbar, daha sonra çizdiği haydut karakterini terk ederek Memed'in yanında yer alır. Onun Memed'in tarafına geçmesinin sebebi, Deli Durdu'nun Kerimoğlu'na yaptığı acımasızca davranışlardır. Kerimoğlu, jandarmadan kaçan Cabbar ile Mehmed'e çok iyi davranmış, karınlarını doyurmuş, yeni çamaşırlar vermiş, yaralarını tedavi etmiştir. Memed, bu kadar iyiliğini gördüğü Kerimoğlu'nun Deli Durdu tarafından dövülmesine dayanamaz ve Deli Durdu'ya karşı çıkar, bunu gören Cabbar da Memed'in tarafına geçerek ona destek verir. Cabbar, Memed'e yardım eden tiplerden biridir. Memed'in Abdi Ağa'yı öldürmesine yardım etmeye çalışmış, onunla birlikte Aktozlu köyünü basmıştır. Memed ile Cabbar'ın yolları Memed'in Hatçe'yi kaçırmayla ayrılır, çünkü Cabbar bu işin çok tehlikeli olduğunu düşünerek jandarmayla daha fazla karşı karşıya gelmek istemez. Ayrı olmalarına rağmen jandarmaların Memed'i sıkıştırdığı bir anda Cabbar yetişerek jandarmaları kendi üzerine çekip Memed'i kurtarır. Cabbar, af haberini Memed'e götürdükten sonra teslim olur.

⁴⁰⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 79

Af haberini ince Memede Cabbar getirdi. İki eski arkadaş uzun uzun kucaklaşıp konuşmadan yan yana oturdular.

Cabbar ayrılırken:

“Ben gidip teslim oluyorum,” dedi.⁴⁰⁹

Recep Çavuş

Romandaki yardımcı tiplerden biridir. Deli Durdu’nun bir diğer adamı da Recep Çavuş’tur. O da Durdu’nun Kerimoğlu’na karşı davranışlarına dayanamayarak Memed ve Cabbar’ın tarafına geçer. Recep Çavuş, sinirli, içine kapanık, geçmiş hakkında kimsenin hiçbir şey bilmediği, hakkında sadece tahminler yürütülen bir eşkıyadır. Acımasız bir eşkıya olan Recep Çavuş, Memed’in Abdi Ağa yüzünden çektiği sıkıntılardan etkilenerken Memed’in öcünü almasında ona yardım eder. Memed, Dikenlidüzü’ne gelip Abdi Ağa’nın evini bastıkları sırada ağanın oğlunu öldürmek isteyen Recep Çavuş’u engellemekte bir hayli zorlanır. O, usta bir eşkıyadır, Deli Durdu’nun çetesine katılmadan önce başka çetelerde de bulunmuştur. Hiçbir çetede uzun süre kalmayan Recep Çavuş, içinde bulunduğu çeteden istediği zaman ayrılıp başka bir çeteye katılmakta özgürdür. Onun bu huyunu bilen ve ona saygı duyan çete liderleri de bu konu hakkında ona hesap sormaz, kararına saygı gösterir. Acımasız olmasına rağmen renkli bir kişiliğe sahiptir ve eşkıyalık konusunda tecrübelidir. Gençliğinde efsanevî eşkıya Koca Ahmet’in çetesinde de bulunmuştur. Af çıktıktan sonra çetede kilerler aften yararlanıp teslim olurken Recep Çavuş teslim olmayarak dağlarda kalmayı tercih etmiştir. Recep Çavuş, boynundan aldığı bir yaradan ötürü Aktozlu köyü baskınından dönerken yolda fenalaşarak ölür.

Eşkıyalar arasında ayrı bir yere sahip olan bu karakterin geçmişi hakkında yazar şu rivayetleri anlatır:

Yaşamı üstüne türlü söylentiler vardır. Birisi şu: Recep Çavuş, bir gece uykudan uyanıp, “Karı,” demiş, “ver benim şu tüfeğimi. Bir de azık hazırla. Ben, gidiyorum”. Kadın, tüfeği getirmiş yanına koymuş. Azığı da hazırlamış. Çavuş tüfeği bir iyice yağlamış. Fişekleri takınmış. “Karı,” demiş sonunda, “şu benim eski kalpağı da ver. Ben dağa çıkıyorum. Hakkını helal et”. Karı buna çok şaşmış, “Delirdin mi sen, herif?” demiş. “Gece yarısı uyurken yatağından kalk da dağa çık! Görülmüş mü bu?” Recep

⁴⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 433

Çavuş, “Canım öyle istiyor avrat,” demiş. “Ben gidiyorum.” Başka hiçbir şey söylememiş, evden çıkmış. Bir daha da dönmemiş.

Bazıları da der ki, Recep Çavuş damadına kızmış. Sebebi de, damadın kızına küfretmesiymiş. Bir gün damadın kapısından geçerken, damadın kızına: “Senin babayın...” dediğini duymuş. Ona kızmış, dağa çıkmış. Damadı öldürmeye kıyamamış.

Bazılarının da dediğine bakılırsa, Çavuş çok zenginmiş, ama, yol parası, vergi vermekten hiç hoşlanmazmış, köye tahsildar geldiğinde hasta olur, yataklara düşmüş. Yol parası vermemek için çıkmış. Kimi de kaynanasını öldürmüş de onun için çıkmış, diyor...⁴¹⁰

Yazar, Recep Çavuş tipiyle eşkıyalığın sosyal yönünü de açıklamaya çalışmış, insanların Recep Çavuş hakkında anlatılan rivayetlerdeki gibi basit sebepler yüzünden de eşkıya olabileceğine değinmiştir. Cabbar, ölümünden sonra Recep Çavuş’u Memed’e anlatırken onun bazen kardeş türküsünü söyledikten sonra birkaç gün efkârlı ve düşünceli bir şekilde dolaştığını söyler. Bu türkü, para kazanmak için Çukurova’ya gelen iki kardeşten birinin Çukurova şartlarına dayanamayarak ölümünü ve diğerinin bu olay karşısında çektiği acıyı anlatır. Bu hikâyedeki sağ kalan kardeş Recep Çavuş tipiyle romanda hayat bulur. Yazar onun kim olduğu konusunda ayrıntılı bir açıklama yapmamış, türkünün sözlerini ipucu niteliğinde vererek tahmini okura bırakmıştır.

Deli Durdu

Romandaki karşı güçlerden biridir. Haydut sınıfında bir eşkıyadır. Eşkıyalığa her hangi bir sebepten ya da zorunluluktan dolayı değil, zevk ve egolarını tatmin etmek için başlamıştır. Memed, Süleyman tarafından eşkıya olması için Deli Durdu’nun yanına götürülür; ama Memed, acımasız davranışları yüzünden Durdu’yu bir türlü sevemez. Sinsi, kurnaz, acımasız, bencil, insanın sahip olabileceği bütün kötü özellikleri üzerinde toplayan bir karakterdir. Onun için önemli olan para ve namının yürümesidir. Deli Durdu, insanları soyduğu zaman, soygunu kendisinin yaptığı anlaşılсын diye onları çırılçıplak bırakır. Bu onun bir çeşit imzasını atar. Kerimoğlu’nu da donuna kadar soymak isteyen Deli Durdu, Memed, Cabbar ve Recep Çavuş’un karşı çıkması sonucu bu isteğini gerçekleştiremeyerek onlarla yollarını ayırır. Bununla beraber Kerimoğlu gibi kuvvetli bir düşmana sahip olur. Romanda onun akıbeti hakkında dolaylı yoldan bilgi

⁴¹⁰ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 185-186

ediniriz. Onun bir köy baskını sırasında köylüler tarafından linç edildiğini bir zamanlar eşkıyalarından biri olan Horali'den öğreniriz.

“Bir baktık, nasıl oldu nasıl olmadı, şimdi bile toparlayamıyorum. Ortılığı bir toz duman örttü. Toz duman içinde kaldık. Deli durdu da yitti gitti. (...) Kalabalık yavaş yavaş dağıldı. Kimse beni görmedi. Belki gördüler de aldırmadılar. Mecalleri kalmamıştı. Meydana baktım, meydanda hiç kimse yoktu. Ölü mölü yoktu. Un ufak etmişlerdi Deli Durdu'yu, öteki eşkıyaları.”⁴¹¹

Yazar, halka eziyet eden bu kötü eşkıyayı, Memed, Kerimoğlu, başka eşkıyalar ya da jandarmalar yerine, eziyet ettiği köylüye öldürterek, bir haydutun başına gelebilecek en kötü sonu kurgulamıştır. Deli Durdu karakteri erdemli ile haydut eşkıya tipi arasındaki ayrımı yapmak için kullanılmıştır. Öyle ki Memed, jandarmalar tarafından aranırken halk tarafından ne pahasına olursa olsun korunmuş, ama Deli Durdu, boş bir anında halk tarafından ortada parçası kalmamacasına büyük bir kin ve nefretle öldürülmüştür.

Asım Çavuş

Memed'in peşine düşen jandarma komutanıdır. Memed'le ilk defa Deli Durdu ile ormanda girdiği çatışmada karşılaşmış, Memed eline fırsat geçtiği halde Asım Çavuş'u vurmamış, hatta saklanması için uyarmıştır. Asım Çavuş'un dağda birçok eşkıya varken sadece Memed'in üzerine düşmesinin sebebi, Abdi Ağa, Ali Safa Bey, Kaymakam ve jandarma komutanının baskısı altında kalmasıdır. Memed, Hatçe ve Iraz'la birlikte bir mağarada Asım Çavuş tarafından sıkıştırılır. Cephanesi biten Memed teslim olmak zorundadır, çünkü Hatçe de bu sırada doğum yapmıştır. Asım Çavuş Memed'i teslim alacakken Iraz'ın söylediği sözler üzerine vazgeçer ve cephanesi biten Memed'e beş tarak fişek atarak geri döner. Askerlere de Memed'in tuzak kurduğunu söyleyerek onu korur.

Asım Çavuş bunu beklemiyordu. Bir Hatçeye, bir Iraza, bir Memede baktı. Gülümsemesi dudaklarında dondu kaldı. Elini Memede uzattı, kelepçeyi aldı.

“İnce Memed!” dedi, sustu.

Göz göze, öylece sustular kaldılar.

“İnce Memed, ben de bu durumda seni teslim alacak adam değilim.”

⁴¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 337

Belinden beş tarak fişek çıkarıp yere atı:

“Ben gidiyorum. Arkamdan ateş et,” dedi.⁴¹²

Kerimoğlu

Saçıkaralı aşiretinin reisi olan Kerimoğlu, varlıklı, yardımsever, misafirperver bir kişidir. Memed’le Cabbar ormanda jandarmalarla çatıştıktan sonra çeteye yiyecek bir şeyler bulabilmek için çevrede araştırma yaparlarken Kerimoğlu’nun çadırını görüp oraya giderler. Kerimoğlu, Memed’le Cabbar’ı en iyi şekilde ağırlar, karınlarını doyurur ve arkadaşlarına götürmeleri için onlara yiyecek verir. Memed ve Cabbar, çetenin yanına geldiklerinde Kerimoğlu’nun zenginliğinden ve ne kadar iyi birisi olduğundan bahsederler fakat Deli Durdu, Kerimoğlu’nun zengin olduğunu duyunca onu soymaya karar verir. Deli Durdu, Kerimoğlu’nu soymaya gider, ama sadece soymakla kalmaz onu çocuklarının önünde dövmeye ve ona hakaret etmeye başlar. Kerimoğlu’nun iyiliğini gören Memed, bu duruma fazla dayanamaz ve Kerimoğlu’nu bırakması için Durdu’ya silah çeker. Bunun üzerine Durdu, adamlarını da yanına alarak orayı terk eder. Memed, bu hareketiyle Kerimoğlu gibi güçlü bir dost kazanır. Özellikle Hatçe’yi hapisneden kaçırdıktan sonraki jandarmalardan kaçış sürecinde, Kerimoğlu’nun bir hayli maddi desteğini görür.

Evleri zengin bir köylü ağasının evinden daha da hoştu. Tabana peryavşan döşemişler, üstüne nakışlı Yörük kilimleri sermişlerdi. Bahar gibi tüten kilimler. Kilimleri de Saçıkaralı aşireti ağası Kerimoğlu çeyiz olarak vermişti.⁴¹³

Bugünlerde eğer Kerimoğlu olmamış olsaydı, İnce Memed’in hali dumandı. Nerde olursa olsun mermi, ekmek, para yetiştiriyordu. Vayvay köyünden gelen paralar da Kerimoğlu yoluyla ulaşıyordu.⁴¹⁴

Iraz

Kocasını genç yaşta kaybeden ve çocuğunu yalnız başına büyütmek zorunda kalan fakir bir köylüdür. Kendisiyle evlenmek isteyen kocasının kardeşini geri çevirdiği için elinden toprakları alınan Iraz, temizlikçilik yaparak oğlunu büyütür. Oğlu Rıza büyüdüğünde amcalarıyla hukukî mücadeleye girer ve babasının topraklarını geri alır.

⁴¹² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 420-421

⁴¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 402

⁴¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 407

Rıza'nın tarlada çalışırken öldürülmesi üzerine çılgına dönen Iraz, Rıza'nın amcasının oğlu Ali'yi suçlar. Ali, verdiği ifade ve şahitler sayesinde serbest kalır. Bunun üzerine Iraz, evini yakmak istediği Ali'nin şikâyeti üzerine de tutuklanarak hapse konur. Hapishanede Hatçe'nin en yakın dostu olan Iraz, Memed'i kendi oğlu yerine koyar. İki kadın, Memed'in dağda paraya ihtiyacı olduğunu düşünerek çorap örmeye ve ördükleri çorapları satmaya başlarlar. Memed, Hatçe ile beraber Iraz'ı da kaçıır. Iraz, Alidağı'nda saklandıkları sırada Memed'e Hatçe'den daha çok yardımcı olur. Yardımsever, cesur ve becerikli bir Anadolu kadınıdır. Zamanla Hatçe'nin annesi rolünü üstlenmiş ve yeri geldiğinde Hatçe'nin çocukça hareketlerine, isyanlarına yerinde müdahalelerde bulunarak Memed'i hem korumuş hem de tüm olumsuzluklara karşı cesaretlendirmiştir. Hatçe'nin bir çatışmada ölmesi üzerine Iraz, Memed'e oğlu Rıza'nın intikamından vazgeçtiğini bebeği de alıp Maraş köylerine gitmesine izin vermesi gerektiğini söyler. Bunun üzerine Memed'den izin alan Iraz, Memed'in oğlunu ölen oğlu Rıza'nın yerine koyarak ortadan kaybolur. Iraz, serinin diğer ciltlerinde de ortaya çıkmaz.

Memed kımıldamadan bekliyordu.

“Kardaş, şu çocuğu ver bana da başımı alıp Antep köylüklerine gideyim. Ölecek bu dağlarda. Açlıktan ölecek... Rızamın kanından vazgeçtim. Rızamın yerine işte bu ver de gideyim. Büyütüyüm sabiyi.”

*Memed kucağındaki çocuğu ağır ağır uzattı. Iraz aldı, bağırında sıkıttı.*⁴¹⁵

Horalı

Deli Durdu'nun adamlarından biridir. Durdu'nun ölümünden sonra Kalaycı Osman'ın çetesine katılmıştır. Horalı'nın eşkıya olmasının sebebi de gariptir. Karpuz tarlalarında bekçilik yapan Horalı, bir bahar günü bostanı dikmek için tarlaya geldiğinde tarlayı sel bastığını, ortada tarla diye bir şey kalmadığını görür. O günden sonra eşkıyalara karışır, fakat insanlar buna inanmakta zorluk çeker, çünkü bekçilik yaptığı zamanlarda çok cömert ve konuksever bir insandır.

*Çok cömert bir adamdı. Bostancığa kim gelse kavun, karpuz ikram ederdi. Bostancığa uğrayan kavun karpuz yemeden geri dönemezdi.*⁴¹⁶

⁴¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 431

⁴¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 334

Yaşar Kemal'in romanda seçtiği meslek gruplarının kendisinin bir zamanlar çalıştığı mesleklerle aynı olması dikkat çekicidir, mesela, Kemal de gençliğinde karpuz tarlalarında bekçilik yapmış, hatta gerçek eşkıyalarla ilk defa bu işi yaparken karşılaşmıştır.

*Birkaç yaz da, kasabadaki akrabamın bostanında karpuz kavun bekçiliği yaptım. Bostan çayın adasında büyük bir tarladaydı. Bu bostanda maceralarım çoktur. Eşkıyalarla ilk olarak geceleri o bostanda karşılaştım.*⁴¹⁷

Kalaycı Osman'ın çetesine katıldıktan sonra, Kalaycı onu İnce Memed'i bulması için görevlendirir. Kalaycı Osman, konuşma bahanesiyle yanına çağırdığı Memed'i pusu kurarak öldürme gayesindedir. Bunun için de Memed'i Deli Durdu'nun çetesinden tanıyan Horalı'yi kullanır. Horalı bu görevi yapmak istemese de kabul etmek zorunda kalır. Memed'i ararken içinde sebebini bilmediği bir sızı vardır.

*Horalı, İnce Memedi tuzağa düşürmek için fellik fellik arıyordu. Ama bir şeyden rahatsız. Yüreğinin gizlisinde bir sızı var. Sebebini bilmiyor.*⁴¹⁸

Sonunda Memed'in izini bulan Horalı onunla Kalaycı'nın konuşmak istediğini söyler. Durumdan şüphelenen Memed ve Cabbar temkinli bir şekilde Kalaycı'nın yanına giderler. Memed, Kalaycı'nın niyetini anlayınca, Kalaycı'dan erken davranır ve onu vurur, aynı anda Cabbar da Horalı'yi vurarak öldürür.

Hürü Ana

Durmuş Ali'nin karısıdır. İnatçı, konuşkan bir kadındır. Kimseye güvenmez, hatta Memed'e kocası Durmuş Ali'ye bile güvenmemesi gerektiğini söyler. Memed'in annesi Döne'nin yakın komşusu ve arkadaşı olan Hürü Ana, köylüye yaptıklarından dolayı Abdi Ağa'yı hiç sevmez. Kimseye güvenmediği için Memed'e çok yardımı dokunan Topal Ali'nin bile ölmesi taraftarıdır ve sürekli Memed'den onu öldürmesini ister. Jandarmalar Memed'i aramak için köye geldikleri zaman kocası Durmuş Ali'yle birlikte o da dayak yer ama yine de Memed'in yerini söylemez. Abdi Ağa'yı öldürmesi için Memed'i sürekli telkin eden Hürü Ana, ağanın Aktozlu köyünde yanarak öldüğünü duyunca sevincinden deliye döner ve sürekli ağanın çatır çatır yandığını söyleyerek dolaşır.

Durmuşun yaşlı karısı Memedin yöresinde dört dönüyor:

⁴¹⁷ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 40

⁴¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 334

“Çatır çatır mı?” diye soruyordu. “de bakalım Memedim, çatır çatır mı? Ne iyi ettin şunu! Çatır çatır öyle mi?”

...

“Çatır çatır ha? Kemikleri de yanmış diyorlar. Yansın. Aktozlu köyü kül olmuş, diyorlar. Kül olsun.”

Sofrayı getirdi ortaya attı, çorbayı da büyük bir sahana doldurdu, sofranın ortasına koydu. Ama ağzı hiç durmuyor, ha bire söyleniyordu:

“Çatır çatır ha? Çatır çatır.”⁴¹⁹

Abdi Ağa, Memed’in korkusundan Dikenlidüzü’ne bir yıl boyunca gelemeyince, köylüler de o yıl ağaya ürünlerinden pay vermek zorunda kalmaz ve kışı rahat geçirirler. Bu durum Hürü Ana için büyük bir mutluluktur ve o, bu mutluluğunu ifade edebilmek için genç kızların düğünlerde süslendiği gibi süslenerek dışarı çıkar.

Hürü ak saçlarını kınalamıştı. Başından yazmasını atmış, yerine genç kızların düğünde bayramda bağladığı al yeşil ipekliler bağlamıştı. Fistanı da ipektendi. Boğazına üç tane altın da takmıştı. Genç kızlığında taktığı boncukları da çıkardı sandığından. Taktı. Beline Trablus kuşak bağladı. Yüzü hep gülüyordu.⁴²⁰

Hürü’nün bu davranışı Yaşar Kemal’e yabancı değildir. Kemal’in babaannesi de göç zamanı Çukurova’ya varıp bir eve yerleştiklerinde aynı davranışları sergilemiştir. Yazar, babaannesinin Hürü Ana’nıninkine benzer bu davranışını annesinden duyduğu kadarıyla şöyle anlatır:

Büyük anam: “Nigar kızım,” demiş anama,” şimdi bir su ısıt, beni iyice yıka. Sonra da heybelerden en güzel giyitlerimi çıkar. Gerdanlığımı, altın hırızmamı, halhallarımı, bileziklerimi de getir.”

Büyük ana böylece o gün akşama kadar, giyinmiş, kuşanmış, Türkmende, gelin gibi olmuş, derler ya, gelin gibi olmuş.⁴²¹

Memed, eşkıyalığı bırakarak aftan yararlanmayı düşünmektedir, onu bu konuda destekleyenlerin yanı sıra desteklemeyenler de vardır. Dikenlidüzü’nün köylüleri Memed’in aftan yararlanıp düze inmesinden sonra Abdi Ağa’nın geri döneceğinden korkmakta, yine eski günlerdeki gibi aç kalacaklarını düşünmektedirler ve bu yüzden Memed’in Abdi Ağa’yı öldürmeden teslim olmasına taraftar değillerdir. Köylüler

⁴¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 321

⁴²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 409

⁴²¹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 29

arasında Memed'i bu konuda en sert eleştiren ise Hürü Ana olmuştur. Memed, Hürünün şu sözlerinden sonra teslim olmaktan vazgeçmiş, Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra köye geri dönüp Hürü'ye müjdeli haberi vererek kayıplara karışmıştır.

İnce Memedin köye girdiğini Hürüye haber verdiler. Hürü koş koş geldi onu alanda karşıladı.

Hışım la yakasından tuttu:

“Memed! Memed!” diye bağırdı bütün sesiyle. “Hatçeyi yedirdin onlara da şimdi teslim olmaya mı gidiyorsun? Abdi Ağa gelecek gene köyde paşa gibi oturacak. Sen teslim olmaya mı gidiyorsun? Avrat yürekli. Dikenlidüzü bu yıl aç kalmadı. Bir bu yıl, bol bolamalı ekmek yedi. Gene Abdi Ağayı başımıza bela mı edeceksin? Nereye avrat yürekli İnce Memed? Teslim olmaya mı gideceksin?”⁴²²

Koca İsmail

Koca İsmail eski Çukurova'yı anlatan yaşı doksanı geçmiş bir Türkmen'dir. İlerlemiş yaşına rağmen avcılığı bırakmayan, tüfeği omzunda gezen, aşiret kavgalarını, Çukurova'nın eski durumunu ve kendi maceralarını her fırsatta köylülere anlatan bir adamdır. Aşiret kavgalarını bir destancı coşkunuğuyla anlatır. Yaşar Kemal, çocukluk ve gençlik yıllarında destancılık geleneğine yakından şahit olmuş, hatta destancılık yapmıştır. Koca İsmail tipi de bu geleneğin izlerinin romana yansımastır. İnce Memed zamanında yaşayan bu adam, canlı bir Çukurova tarihidir. Yazar, olay örgüsüyle alakası olmayan bu karakteri Çukurova'nın tarihini o zamanların canlı bir şahidinin bakış açısıyla anlatabilmek için bir geçiş karakteri olarak kullanmıştır.

Kalaycı Osman

Romandaki haydut tipi eşkıyalardan biridir. Ali Safa Bey'in köyleri ele geçirmek için kullandığı bu eşkıya, köylülere korkutarak ya da öldürerek Ali Safa Bey'in ele geçirmek istediği toprakları elde etmesine yardım eder. Kalaycı Osman her zaman çetesinin başında bulunmaz, Ali Safa Bey'den aldığı talimatlar doğrultusunda çetesiyle irtibata geçer. Ali Safa Bey, evinin altına Kalaycı için bir oda hazırlatmıştır, Kalaycı, çetesinin yanında olmadığı zamanlarda bu odada gününü gün eder. Ali Safa Bey'in Karadut köyünü ele geçirmesine engel olan tek kişi Sarı Bekir'dir. Sarı Bekir, evlendiği

⁴²² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 433

gün amcasının oğlu olan Kalaycı Osman tarafından Ali Safa Bey'in emriyle öldürülür. Kalaycı Osman kendi yakınlarını katledecek kadar acımasız bir hayduttur. Abdi Ağa ile Ali Safa Bey'in çıkar ilişkisi, Kalaycı ile İnce Memed'i karşı karşıya getirmiş, Kalaycı, İnce Memed'e tuzak kurmuş, fakat başarılı olamamıştır. Kendisine tuzak kurulduğunu anlayan Memed, ateş ederek Kalaycı'yı yaralamıştır. Kalaycı, aldığı yarayla uzun süre yaşayamamış, ölmüştür.

Koca Osman

Ali Safa Bey'in ele geçirmek istediği Vayvay köyünün ileri gelenlerinden biridir. İnce Memed'in Ali Safa Bey'in adamı Kalaycı Osman'ı yaralaması üzerine üzü her tarafa yayılmıştır. Vayvay köylüleri için de tehdit unsuru olan Kalaycı'nın Memed karşısında yenilgiye uğraması Vayvay köylülerini hem cesaretlendirmiş hem de sevindirmiştir. Köyün ileri gelenlerinden birisi olan Koca Osman Memed'i hemen sahiplenir ve ona "şahinim" demeye başlar.

Koca Osman, alanın ortasındaki mermer taşın üstüne oturmuş:

*"İnce Memed, şahinim. İnce Memed, şahinim," diyor boyuna. Başka laf etmiyor. Durup durup, "İnce Memed, şahinim!" diyor.*⁴²³

Memed'e yardım etmek için köylülerden para toplar ve Memed'i bularak parayı ona verir. Koca Osman'ın yaptıkları bununla da kalmaz, af çıktıktan sonra Memed'in kendi köylerine yerleşmesi için köyün en verimli tarlalarından yüz dönümlük yeri köylülerden para toplayarak Memed'e alır ve ona ev yaptırır.

*Koca Osman köyün en verimli tarlalarından yüz dönümü İnce Memede ayırdı. Bu yüz dönüm dul Eşenindi. Aralarında para topladılar. Eşeden tarlayı satın aldılar.*⁴²⁴

Koca Osman, Memed'e eşkıyalara yaraşır bir at da armağan eder. Memed bu atla Abdi Ağa'yı öldürmek için kasabaya gider, ağayı öldürdükten sonra yine atıyla Alidağı'na doğru giderek gözden kaybolur. Memed'in teslim olmasını istemeyen köylülere karşın, Koca Osman, Memed'in teslim olmasını ve normal bir hayat sürmesini istemektedir.

⁴²³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 345

⁴²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 426

Âşık Sefil Ali

Memed ile Cabbar'a sonradan katılan saz şairi bir eşkıyadır. Memed ile Cabbar bir süre Sefil Ali'nin akrabalarının köyü olan Çiçeklidesi'nde kalmışlar, onun akrabalarının yardımıyla jandarmalardan saklanmışlardır. Zararsız bir eşkıya olan Sefil Ali, romandaki pasif karakterlerden biridir. Bu karakter Yaşar kemal'in âşık yönünün romana yansımastır.

Sarhoş Deli Fahri

Kasabadaki iki arzuhalciden biridir. Hatçe'nin annesi kızını kurtarmak için ona başvurur. Onun için önemli iki şey vardır, birisi içki, diğeri de paradır. Para hırsı yüzünden zabıt kâtibiyken rüşvet yemiş ve işinden atılmıştır fakat arzuhalcilikten kazandığı, kâtiplikten kazandığı paranın üç katıdır. Gece gündüz içki içtiği için her yanı rakı kokar ve dilekçeleri de sarhoş kafayla yazar. Umarsız bir kişiliğe sahip olduğu için kimseden korkmaz. Ali Safa Bey'den korkan Siyasetçi Ahmet, Abdi Ağa'nın hükümete yollamak istediği dilekçeyi yazmayı kabul etmezken, Deli Fahri onun dilekçesini yazmayı kabul eder. Yaşar Kemal de gençliğinde bir süre arzuhalcilik yapmış, hatta İstanbul'da da bu işine devam etmiştir.

Siyasetçi Ahmet

Kasabadaki diğer arzuhalcidir. Ali Safa Bey'in adamıdır. Lakabından da anlaşılacağı gibi ağalarla iyi geçinen, çıkarıcı korkak bir adamdır. Abdi Ağa'nın şikâyet dilekçelerini o yazar; fakat Ali Safa Bey bu dilekçeleri göndertmez.

Kulaksız İsmail

Değirmenoluk köyünün değirmencisidir. Memed gizlice köye geldiği zamanlarda onun yanına gider ve o da Memed'i saklar.

Sarı Ümmet

Memed'e yardımcı olan köylülerden biridir. Topal Ali'nin akrabasıdır.

Sarı Bekir

Ali Safa Bey'in ele geçirmek istediği Karadut köyündeki insanları beye karşı örgütleyen ve köylünün hakkını savunan dürüst, çalışkan, okumuş biridir. Kalaycı Osman tarafından evlendiği gün öldürülür.

Dursun

Abdi Ağa'nın adamlarındandır. Dursun, Memed'e kendi köyünü bütün güzellikleriyle anlatmış, Memed de bu anlatılanlardan etkilenerek o köyü bulmak için çocuk yaşta evden kaçmıştır. Ağanın adamı olmasına rağmen iyi bir insandır.

Hatçe'nin Annesi

Yoksul bir köylüdür. Kızının hapse girmesi üzerine köyle kasaba arasında gidip gelmeye başlar. İlk başlarda ağanın korkusundan kızı Hatçe'yi ziyarete gidemez ama Abdi Ağa Memed'in korkusundan kasabaya yerleşince ziyaretlerini sıklaştırır. Cahil bir kadındır, bu yüzden kızının üstüne atılan iftiralara o bile inanır.

Yüzbaşı Faruk

Asım Çavuş, Memed'i yakalayamayınca görevi Yüzbaşı Faruk devralır ve Memed'i bir mağarada sıkıştırır. Yüzbaşı Faruk'la Memed arasında çıkan çatışmada Hatçe ölür.

Savcı

Abdi Ağa'nın adamıdır. Hatçe'nin davası için köye geldiğinde Abdi Ağa tarafından en iyi şekilde ağırlanır. Hatçe'nin annesi Deli Fahri'ye Hatçe için yazdırdığı dilekçeyi savcıya götürdüğünde kızının suçsuz olduğunu söyler; fakat savcı tarafından terslenir.

Jandarmalar

Devletin kolluk kuvveti olan jandarmalar, kendilerine verilen görevleri eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye çalışırlar. Üstlerinden aldıkları emirler doğrultusunda köylülere sert davranmak zorunda kalırlar. Kaymakam, komutan gibi üst düzey

memurlar ağaların güdümünde oldukları için emirlerinde olan jandarmayı da ağaların istekleri doğrultuda kullanırlar.

Ali

Para kazanmak için gittiği Çukurova’da altı yıl boyunca çalışarak para biriktirmiştir. Köyüne dönerken Memed ve Cabbar tarafından önü kesilmiş; fakat durumunu anlatınca Memed ona acımış ve gitmesine izin vermiştir. Memed’in bu hareketi onun erdemli bir eşkıya olduğunun göstergesidir. Romanda olay örgüsü ile doğrudan ilgisi olmayan bir karakterdir. Yazar bu karakteri erdemli ile haydut tipi eşkıya arasındaki farkı ortaya koymak için kullanmıştır. Ali yıllarca çalışmış, masum bir kişidir erdemli bir eşkıya bu durumda olan birini soymaz tam tersi yardım eder. Memed de öyle yapmış, Deli Durdu’nun Çanaklının düzünde beklediğini söyleyerek Ali ve yanındaki Hasan’ı o yoldan gitmemeleri konusunda uyarmıştır.

Memed:

*“Bakın size ne deyim. Çanaklının düzünden geçmeyeceksiniz. Orayı Deli Durdu’nun çetesi tutmuştur şimdi. Donunuza kadar soyar. Uğurlar ola.”*⁴²⁵

Hasan

Ali gibi Hasan da para kazanmak için Çukurova’ya gitmiş, orada dört yıl kalmış ve eve dönerken Memed’e rastlamış, Memed de onu soymaktan vazgeçmiştir.

Romanda yukarda saydığımız kişiler haricinde sahneyi doldurmak için kullanılan figüratif tipler de vardır.

Sarı Hoca, Zeynep Kadın, Osman, Ali, Kocakarı Cennet, Elif, İbrahim, Kel Ali, Mustafa, Osman, Nalcı Kör Hacı, Rüstem, Mustuk, Hacı, Zekeriya, Tomruk Musa, Teke Kadir, Kara Mustan, Zalanın Oğlu, Ala Yusuf, Güdükoğlu, Hüseyin, Rıza, Dul Eşe, Ali Saip Bey, Durmuş Çocuk, Ali, Zeynep, Kör Ali, Süpürgeci Muhacır Murat, Kahveci Tevfik, Mustafa Emmi, Muhtar Hüseyin, Çolak, Kürt Reşit, Kel Mıstık, Kürt Memo, Gül Ali, Göde Duran, Kürt Temir, Horoz Remzi, Kara İbrahim.

⁴²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 203

3.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler

İnce Memed I'deki olay örgüsü 1923-33 yılları arasında geçtiği için toplumsal yapı da bu çerçevede şekillenmiştir. Romanda olayların ağırlıklı olarak geçtiği zaman dilimi ise 1930-33 arasındır. Romanın genelini içine alan zaman göz önüne alındığında bu yıllar, Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan ve sonrasında devam eden ilk on yılı kapsamaktadır. Ülke, Birinci Dünya Savaşı'ndan ve akabinde Kurtuluş Savaşı'ndan çıkmış, uzun yıllar süren savaşlar yüzünden halk fakir düşmüştür. Bu dönem, yeni bir yönetim şekli olan Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte onun devamı niteliğindeki çağdaşlaşma ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşabilmek için inkılapların yapıldığı bir dönemdir. Bütün bunlar olurken hükümet, bir yandan iç meselelerle uğraşmakta bir yandan da dış siyasette hassas bir politika izleyerek her yönden bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti devletinin sağlam temellerini oluşturmaya çalışmaktadır. Atatürk, tam bağımsızlığın güçlü bir ekonomiyle elde edilebileceğini düşünerek çeşitli ekonomik tedbirler almıştır. Bu ekonomik tedbirler kısa sürede etkisini göstermiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında nüfusun büyük bir kısmı kırsal kesimde yaşamakta ve tarımla uğraşmaktadır. Tarımsal alanda yapılan reformlar yoksul köylüden daha çok büyük toprak zenginlerinin ve eşrafın işine yaramış, hatta bazı büyük toprak sahipleri Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşen askerlerin dul ve yetimlerine yapılmak istenen toprak bağışına dahi karşı çıkmış, bataklık arazileri kurutup daha da üretken hale getirerek işleyen muhacirlerin topraklarını da ele geçirmiştir.⁴²⁶ Türk köylüsü 1945'ten sonra çıkan kanunlarla toprak sahibi olmaya başlamış, toprak ağalarının elinden kurtulmuştur ve bu tarih İnce Memed I'de geçen zaman aralığından on iki yıl sonraya denk gelmektedir.

Romanda olay örgüsünün geçtiği yer genellikle Değirmenoluk adındaki bir dağ köyü ile çevresi ve kasabadır. Bu bölgede yaşayan halk toprak ağaları ve onların güdümündeki devlet görevlileri ile eşkıyalar arasında kalan fakir köylülerden oluşmaktadır. Yazar, iki ayrı köylü tipi çizmiştir. Bunlardan birincisi, bölgesel erk tarafından sindirilen ve her şeyi elinden alınmış olan dağ köylüleri, diğeri ise topraklarını ağaya kaptırmamak için mücadele veren ve sindirilemeyen ova köylüleridir. Dağ köylüleri öyle bir hale gelmişlerdir ki Abdi Ağa'nın dediği her şey, onlar için kanun hükmündedir ve bu yüzden sosyal bir hayata sahip değildirler. Onların böyle bir

⁴²⁶ Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Cilt III, (Çev. Babür Kuzucuoğlu), Belge Yay., İstanbul, 2005, s. 86-89

yaşam sürdüklerini Abdi Ağa'yı öldü zannedip sevinirken söyledikleri sözlerden anlayabiliriz.

“Herkes ektiği tarlayı, istediği gibi ekecek. Üçte ikisini vermek yok gayri.”

“Aç kalmak yok kış ortasında.”

“İt gibi yalvarmak yok.”

...

“İnekleri satmak yok.

“Zulüm yok.

“Herkes istediği yere gider.”

“Herkes evine misafir bile alır.”

“Dilediği...”

“Herkes kendi başına buyruk.”⁴²⁷

Görüldüğü gibi köylü, evine misafir almakta bile özgür değildir. İnce Memed, ilk kasaba gezisini ağadan izin almadan yapmış, Hatçe'nin annesi kızını hapishanede ziyaret etmeye ağanın haberi olmadan gitmiştir.

Köylüler arasında toplumsal dayanışma yok denilecek kadar azdır. Herkes kışı açlıktan ölmeden geçirme endişesi içinde olduğu için ağaya karşı toplumsal bir birlikteliğin olması söz konusu değildir. Bu durum köylülerin birbirleriyle ve ağayla olan ilişkilerini çıkar ilişkisi haline getirmiştir. Köydeki tek güç olan ağanın köylüleri sindirmede kullandığı en büyük silahı onları kışın ortasında aç bırakmaktır. İnce Memed'in evden kaçmasına kızan Abdi Ağa ceza olarak Memed'in annesi Döne'nin hasadının büyük bir kısmına el koymuş ve onların kış ortasında aç kalmalarına sebep olmuştur. Yiyecek yardımı için ağanın kapısına giden Döne'ye ağa hakaret etmiş ve yiyecek yardımında bulunmamıştır. Bütün bu olanlara şahit olan köylülerden bazıları bu duruma kayıtsız kalmışlardır, çünkü aynı şeylerin kendi başlarına gelmesinden korkmaktadırlar. Abdi Ağa otoritesini kullanarak Döne'ye yardım edenleri de ellerinden yiyeceklerini almakla tehdit etmiştir.

Abdi Ağa, ambarın kapısını açınca, sıcak, tozlu bir buğday kokusu fırladı dışarı.

Kapıda durdu:

“Bana bakın,” dedi. “O Döne'ye bir tek tane bile vermeyeceksiniz. Acından ölecek. Şimdiye kadar Değirmenoluk köyünde acından ölen olmadı. O ölecek. Ya da

⁴²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 325-326

satacağı bir şey varsa satacak. Verirseniz, verdiğiniz duyarsam, hepinizin evine gelir verdiklerimi alırım. Demedi demeyin.”

Kalabalık:

“Bize yetmez ki...” diye cevap verdi.

“Bize yetmez ki...”

“Yetmez ki...”

“Döneye...”

En arkadan cırlak bir kadın sesi:

“Kaçmayaydı Dönenin oğlu da... Bize ne! Varsın acından ölsün.”⁴²⁸

Bu konuşmalardan köylülerin toplumsal ilişkilerinin ne kadar zayıf olduğunu açık bir şekilde görebiliriz. Döne ve oğluna yapılan yardımlar, ağadan gizli yapılmış fakat yapılan bu yardımlar, Döne'nin ineğini Abdi Ağa'ya yok pahasına satmasına engel olamamıştır.

Köylülerin gelişen olaylara karşı duyarsız olmasının temelinde ağa korkusu yatmaktadır. Köylülerin çoğu ağayı sevmez, fakat ona karşı da gelemmez. Onlar, yalnız düşünce ya da nereden geldiği belli olmayan bir fısıltı boyutunda ağaya karşı gelebilirler. Memed'in Hatçe'yi kaçırmaya bütün köylü sevinir, fakat kimse bu düşüncesini ağaya söyleyemez.

İnce Memed'in Abdi Ağa'yı öldürdüğünü zanneden köylü hep bir ağızdan Memed'e övgüler yağdırarak sevinir; fakat ağanın ölmediğini öğrenince birden taraf değiştirerek İnce Memed'i eleştirmeye başlar. Köylünün bu davranışında da yine ağa korkusu yatmaktadır. Köylüler, hayatta olan ağanın böyle sevindikleri için kendilerini cezalandıracağını düşünerek hayal kırıklığına kapılıp hatalarını telafi etme kaygısıyla Memed'e serzenişlerde bulunurlar. Ortak bir kaygıya sahip olan köylülerin duruma karşı tepkisi de ortak olur.

“Adam olmuş da...”

“Adam olmuş da dağın İnce Memedi.”

“Sefil İbrahim oğlu.”

“Adam olmuş da Abdi Ağamızın tarlasını dağıtıyor.”

“Boyuna bak, boyuna şunun.”

“Gören yedi yaşında çocuk sanır.”

⁴²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 58-59

“Sümsük.”

“Tüfeği bile götüremiyor.”

“Eşkıya olmuş da...”

“Eşkıya olmuş da köy yakıyor.”

“Eşkıya olmuş da babasının malı gibi...”

“Babasının malı gibi bizim Ağamızın tarlasını, öküzlerini dağıtıveriyor.”

“Adam olmuş da...”

“Ağamızın kapısında yalanırdı it gibi.”

“Daha düne kadar.”

“Sefil İbrahim’in savsak oğlu.”

“Çalımından da yanından geçilmez.”

“Savsak domuz.”

...⁴²⁹

Köylü, gelişen olaylar karşısında çabuk taraf değiştirir. Çünkü onlar, güçlünün yanında olmayı seçerek kendilerini güvence altına almaya çalışırlar. Romanın son bölümlerine doğru Abdi Ağa İnce Memed’in korkusundan köyde olmadığı için ona hasattan pay vermeden kışı geçiren köylü artık bağımsızlığın ve aç kalmamanın tadına varmıştır. Onlar artık Abdi Ağa’nın tamamen ortadan kalkmasını ister ve İnce Memed’den ağayı öldürmesini beklerler. Bu yüzden Memed’i arayan jandarmaların bütün kötü muamelelerine dayanarak İnce Memed’i ele vermezler. Af haberine de bu yüzden fazla sevinemeyen Değirmenoluk halkı, afla birlikte İnce Memed’in teslim olacağını ve ağanın tekrar köye geleceğini düşünerek kaygılanır. Olaylar onların endişelendiği gibi gelişmez ve Memed ağayı öldürerek kayıplara karışır. Böylece İnce Memed Dikenlidüzü köylüleri için bir kahraman olmuştur.

Örnekler vererek incelediğimiz dağ köylülerin toplumsal yapı ve ilişkilerinde bu insanların sosyal yaşamlarının bölgedeki tek güç olan ağanın baskısı altında şekillendiğini görebiliriz. Devlet otoritesinin şehir ve kasabalara nazaran daha az hissedildiği dağ köyünde otorite toprak ağasının elindedir. Bunun nedenleri arasında o yıllarda ulaşım ve haberleşme ağının fazla yaygın olmayışını gösterebiliriz. Romanın sona erdiği 1933 yılından yaklaşık otuz yıl sonra yapılan bir araştırmaya göre, 1963-65 yılları arasında olay örgüsünün geçtiği Adana ili sınırları içindeki köylerden sadece %

⁴²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 331

35'nin ilçe merkezleriyle kara yolu bağlantısı olduğu saptanmıştır.⁴³⁰ Buna göre olay örgüsünün geçtiği yıllarda bu oran daha da azdır. İdari merkezle ulaşım ağı olmayan bölgelerde halk devlet otoritesinden de uzak yaşamak zorunda kalarak bölgedeki gücü eline geçiren kişi ya da kişilerin güdümünde yaşar.

Romanda çizilen diğer köylü tipi ise idari merkeze yakın veya idari merkezin bulunduğu yerde yaşamının vermiş olduğu rahatlığı kullanarak toprak ağalarıyla mücadele eden ve sindirilemeyen ova köylüleridir. Bu köylü tipine verilecek en iyi örnek Vayvaylılardır. Vayvay köylüleri Ali Safa Bey ve onun tetikçisi ve eşkıya elebaşı olan Kalaycı Osman'ın tehditlerine ve uğraşlarına rağmen topraklarına sahip çıkmışlardır. İnce Memed'in ağalık düzenine karşı olduğunu öğrenen köylüler, Memed'e de sahip çıkmış, ona maddi yardımlarda bulunmuş, af çıktıktan sonra gelip yerleşmesi için Memed'e toprak satın alıp ev yapmışlardır. Yine kasabaya yakın köylerden birisi olan Çiçeklidesi köylüleri de İnce Memed ve Cabbar'a sahip çıkmış, onlara barınacak yer ve yiyecek temin etmişlerdir.

Toprak ağalarının ve çevrelerindeki eşkıyaların ilişkileri de çıkar ilişkisi üzerine kuruludur. Abdi Ağa, Ali Safa Bey'in Vayvay köyünü eline geçirmesine yardım eder ve bunun karşılığında Ali Safa Bey'in emrindeki eşkıyaların İnce Memed'i öldürmesini ister.

3.2.4.1. Siyasal düzey

İnce Memed romanı Cumhuriyet'in ilanı ve sonraki on yılı içine alan bir zaman diliminde geçer. Bu on yıllık zaman dilimindeki olay örgüsünün geçtiği yıllar ise 1923-24 ve 1930-33 yılları arasındadır. 1924-30 yılları arasındaki zaman dilimi romanda atlanmıştır. Olay yoğunluğunun en fazla olduğu dönem ise 1930-33 arasındadır. Bu yıllar Cumhuriyet'in ilk dönemleri olduğundan yönetime karşı çıkan ayaklanmaların engellenmesi ve çıkarılan inkılâpların uygulanabilmesi için devlet otoritesi ülkenin her yanında etkilidir. Bu yüzden de çıkan ayaklanmalar bastırılmış, elebaşları şiddetli bir şekilde cezalandırılmışlardır. Yeni hükümetin idari merkezi olan Ankara ile çevre iller ve bu illere bağlı kasaba ve köylerin haberleşme ağı yeterli olmadığı için hükümetin bazı olaylardan anında haberdar olması da mümkün değildir. Özellikle o dönemlerde kırsal kesimde haberleşme telgraf ağı ile yapılır ve bu yörelerde bulunan telgraf

⁴³⁰ Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt III, s. 316

merkezleri de memurların veya gücü elinde bulunduran zenginlerin elindedir. Bu yüzden halkın telgraf çekerek hükümete sesini duyurabilmesi bu kişilerin engellemeleri yüzünden mümkün olamaz. Türkiye Cumhuriyeti'nin, 1923 yılından 1945 yılına kadar uzanan ilk döneminde sosyo ekonomik güç ilişkisi bürokrasi, büyük burjuvazi ve eşraf üçgeni üzerindedir. Böylece şehir burjuvazisine sermaye birikimi araçlarını genişletme, büyük arazi sahiplerine ise topraklarını çoğaltma yollarını sağlamayı taahhüt eden bürokratlar, iktidarı ellerinde tutmuşlardır.⁴³¹

İnce Memed I'deki siyasî dengenin de bu üçgen üzerinde kurulu olduğunu açıkça görebiliriz. Ali Safa Bey topraklarını genişletmek isteyen ve bu uğurda her türlü yola başvurmaktan çekinmeyen bir kişidir. Kasabadaki devlet görevlilerini de etkisi altına alarak bu kurumları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaktadır.

İşte bu sıralar kasabada gene kıyametler kopuyordu. Ali Safa Bey, İnce Memedin yakalanmamasından dolayı Kaymakama, Candarma Kumandanına yapmadığını bırakmıyordu. Onları eşkıyaları himayeye itham ediyordu. Ankaraya tel üstüne tel yağıdırıyordu. Ankara, Kaymakama eşkıyaları yakalaması için şiddetli emirler veriyordu.

*Yüzbaşı bizzat candarmaların başındaydı. Toros köylüklerine gına gelmişti artık. Eşkiyadan değil candarmadan.*⁴³²

Ali Safa Bey, kendi işine geldiği zaman Ankara'ya şikâyet telgrafları çekse de, Abdi Ağa'nın şikâyet telgraflarının gönderilmesini engeller. Çünkü bu şikâyetleri değerlendiren Ankara yönetiminin bölgeye asker veya müfettiş göndereceğini ve bu görevlilerin kendi işlerini engelleyeceklerini düşünür. Her ne kadar İnce Memed, Ali Safa Bey'e karşı olsa da bölgedeki bazı eşkıya grupları beyin güdümündedir. Kaymakam da Ali Safa Bey ile aynı görüşlere sahiptir ve Ankara'nın bölgede olanlardan haberdar olması durumunda kendi işine hatta hayatına bile son vereceğini düşünmektedir. Ali Safa Bey'in Abdi Ağa'nın telgraflarının hiçbirini çektiirmediğini ve yerel güçlerin Ankara hükümetinden ne kadar çekindiğini romanda Abdi Ağa ile kaymakam arasında geçen şu diyalogdan anlayabiliriz:

Kaymakama gitti ve etek öptü.

“Allah hükümetin devletin zevalini vermesin Kaymakam Bey. Asım Çavuş bir kahraman adam. Yiğit adam. Can kurban öylesine.”

⁴³¹ Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt III, s. 102-103

⁴³² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 427

Kaymakam:

“Gözlerin aydın Abdi Ağa. Hükümetten bu kadar şikayet ediyordun. Ali Safa Bey olmasa kasabanın adını rezil edecektin. Bereket Ali Safa Bey telgraflarım çektirmemiş.”

Abdi Ağanın gözleri faltaşı gibi açıldı, yuvalarından fırladı.

Kaymakam güldü:

“Yaaa, göndermemiş.”

“Hiç mi? Bir tane bile gitmemiş mi?”

Kaymakam: .

“Yaaa, gitmemiş. Gitseydi o telgraflar seni de asarlardı, beni de... Sen delirdin mi? Ankaraya telgraf çekilir mi?”

Abdi Ağa düşündü. Sonra kahkahayla gülmeye başladı: “İyi ki gitmemiş Kaymakam Bey. Asabiyet. Kasabamızın gül adı beş paralık olurdu. İyi ki... İnsanın gözü kızınca her şeyi unutuyor. Zoruma gidiyordu, koca bir hükümetin kel, parmak kadar bir çocukla başa çıkamaması... İnan, çok ağrıma gidiyordu. Ne etmişim de öyle telgraflar çekmişim. Delilik. Kusura kalma Kaymakam Bey. Afedersin.”

Kaymakamdan, Candarma Kumandanına gitti. Ona da sevincini anlattı, teşekkürlerini bildirdi. Asım Çavuşa bir hediye yapıp yapamayacağını sordu. İnce Memedin başının buradaki evin değil de, köydeki evin kapısına dikilmesini rica etti. Kumandan da kabul eyledi.⁴³³

Abdi Ağa, kendine ait beş dağ köyünde feodal sistemini kurmuştur. Köydeki tek bakkal bile onundur ve o bölgenin tek gücü konumundadır. Onun baskısı altında ezilen ve fakir düşen köylü, hangi durumda olursa olsun onun sözünden çıkamaz ve ona karşı gelemeyen bir konumdadır. Ağa, her yıl hasattan payını toplar ve kendine karşı suç olarak kabul ettiği hareketlerde köylüyü kendi yöntemleriyle cezalandırır. Köye gelen devlet görevlileriyle de sadece o ilgilenir, görevlileri en iyi şekilde ağırlayarak gönderir. İnce Memed'i ve annesini Memed köyden kaçtığı için aç bırakarak cezalandırır, Memed ile kaçtığı için üzerine iftira atarak Hatçe'nin hapisine düşmesine sebep olur ve kendi istediği şekilde Hatçe'nin aleyhinde yalancı şahitlik yapmadığı için evini yıktırarak Topal Ali'nin ailesi ile birlikte köyü terk etmesini sağlar. Bu şekilde Abdi Ağa beş köyü içine alan Dikenlidüzü'nde kendi idari otoritesini kurmuş, devlet gözetiminden uzakta siyasi ve ekonomik gücü elinde tutmuştur.

⁴³³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 423

Hatçe'ye iftira atması için birkaç köylüye rüşvet vadeden Abdi Ağa, aynı şeyi Topal Ali'den de isteyince ondan ummadığı bir cevap alır. Bu cevabı duyan ağa kendinden beklenildiği gibi bir tepki verir.

Abdi Ağa:

“Duydunuz ya,” dedi. “Hepiniz böyle gördünüz değil mi?

Zekeriya sen? Sen de böyle mi gördün?”

“Aynen böyle gördüm,” dedi Zekeriya.

“Topal Ali sen?”

Topal Ali, çoktandır patlamaya hazırlanmıştı:

“Ben,” dedi, “ben hiçbir şey görmedim Ağa. Hiçbir şeycik. Bir iz sürdüm diye köylü yüzüme bakmıyor. Ne bu köylü, ne de bizim köylü. Ben geçerken çocuklar bile arkasını dönüyor. Avradım bile bana tiksinierek baktı. Konuşmadı benimle. Ben, hiç mi hiç bir şey görmedim Ağa. Bunu böyle bilesin. Memedin seni vurduğunu bile görmedim,” dedi, ayağa kalktı kapıya doğru hışımla yürüdü. Bütün vücudu isyan kesmişti. Müşekkel bir isyan gibi yürüdü.

Abdi Ağa böyle bir hareketi, böyle bir isyanı hiç kimseden beklemezdi. Aptallaştı. Dudakları sarktı. Az kendine gelince sinidendi. Sinirden başı sallanmaya başladı. Arkasından koşacakmış gibi ona doğru uzandı:

“Topal Ali! Topal Ali! O köyde durma gayrı. Köye varır varmaz evini yükle, nereye gidersen git! Bir gün daha kalırsan evde, adam gönderir, evini başına yıktırırım. Duydun mu Topal Ali?” diye bağırdı.⁴³⁴

Abdi Ağa yalnızca köylüye karşı böyle değildir, kasabadaki hükümet görevlilerini de İnce Memed'i yakalayamadıkları için sıkıştırır. Çünkü İnce Memed'in yakalanamaması demek onun köyüne geri dönememesi ve hasattan kendine düşen payı köylülerden almaması demektir. Kaymakam ve jandarma kumandanı Abdi Ağa'nın sözleriyle hareket ederek köylere jandarmaları gönderirler ve jandarmalar ağanın meselesi için köylülere yapmadıklarını bırakmazlar. Bu durum bize yukarda verdiğimiz bürokrat, büyük burjuvazi ve eşraf üçgeni arasında ezilen halkı hatırlatır.

Köylülerin hakkını vermediğini duyan Abdi küplere bindi. Siyasetçiye gitti. Çok dokunaklı bir tel daha yazdırdı Ankaraya. Ağlaya ağlaya söyledi derdini. Ondan sonra düştü kasabanın içine... Kimi gördüyse olanı biteni anlattı. Kaymakama gitti.

⁴³⁴Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 145

*Candarma kumandanına gitti. Ağladı sızladı. Kaymakam, candarma kumandanı köylülerin bu hareketine çok kızdılar. Değirmenoluğa candarma üstüne candarma gönderdiler. Candarmalar köylüleri sıkıştırdılar. Hürü Anayı bir dama hapsettiler. Hürü Anayla köylülerin ağzından bir sözcük bile çıkmıyordu. Dayak yediler, küfür iştiler, koyunlar gibi top top oradan oraya sürüklendiler, ağızlarından çıt çıkmadı. Beş koca köy çoluk çocuk dilsiz kesildi.*⁴³⁵

Bölgedeki erk olan Ali Safa Bey'in güdümünde olan bürokratlar ve jandarma, onun istekleri doğrultusunda hareket ederler. Ali Safa Bey'in isteği üzerine harekete geçen jandarma, İnce Memed hakkında bilgi alabilmek için köyleri basıp insanları sorguya çekerek döver, hatta dayak atmaktan yorulduğunda köylüyü birbirine dövdürür.

Köylüler candarmaların elinden zar ağlıyorlardı. Memedin takibine çıkan candarmalar kesin emir almışlardı. “İnce Memedi diri, ölü mutlak getireceksiniz. Yoksa!..” yoksası da vardı. Böyle emir alanlar hangi dağ köylerine girmişlerse, orasını bir anababa gününe döndürüyorlardı. Sopadan geçirmedikleri kimse kalmıyordu. Çoluk çocuk tam dağ köylüklerinden ah vah geliyordu. Amansız.

...

Akşama kadar bir sürü insana sıra dayağı attılar. Gece Abdi Ağanın evinde misafir kaldılar. Sabahleyin erkenden kalkıp gene dayağa başlayacaklardı. Dayak atmaktan bıkmış usanmışlardı. Hiçbirinde hal kalmamıştı. Her şeyin çaresi bulunur, köylülerini birbirine dövdürüyorlardı.

*Böyle böyle, İnce Memed yüzünden dağ köylüklerinin üstünden bir işkence, bir candarma silindiri geçiyor, doruklara doğru yükseliyordu.*⁴³⁶

Ağalar, eşkıyalar ve hükümet görevlileri arasında ezilen köylü artık idari otorite olarak İnce Memed'i görmeye başlar ve her türlü sıkıntısında Memed'e başvurur.

*Memed, Çiçeklidesinin hem ağası, hem hakimi, hem hükümeti. Çiçeklideseliler hükümete gitmiyorlar gayri. Her işi Memed görüyor. Memed de bir adil ki...*⁴³⁷

Romadaki bir diğer siyasi gerçek de, bölgedeki yönetimin Ankara'daki hükümetten korkmasıdır. Onlar Ankara hükümetinden hem çekinir hem de bölgedeki olaylar hakkında Ankara'nın haberi olmaması için ellerinden geleni yaparlar. Devir Atatürk devridir ve o, her türlü usulsüzlüğe, asayiş bozukluğuna karşıdır. Bu yüzden

⁴³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 409-410

⁴³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 390-391

⁴³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 351

1927-52 arasında çeşitli şehirlerde sıkıyönetim idaresinin yerini doldurmak üzere umumi müfettişlikler kurulmuş, bu oluşum içinde belirlenen bölgelere müfettişler gönderilmiştir. Bu yıllar arasında beş umumi müfettişlik kurulmuştur. Bunlardan beşinci ve sonuncusu Adana, İçel, Gaziantep ve Maraş'ın denetlenmesi amacıyla 1945'te oluşturulmuştur.⁴³⁸ Bu müfettişliğin kuruluş tarihi romandaki olay örgüsünün geçtiği yıllar ile örtüşmesine de bu kurumun 1927 yılındaki varlığı Ankara hükümetinin ülke genelinde büyük bir otoriteye sahip olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak 1945 yılında bölgede umumi müfettişliğin kurulması bölgedeki bazı aksaklıkların giderilmesi için atılan bir adımdır. Bölge halkı Ankara hükümetine büyük hükümet demektedir, Ali Safa Bey de Abdi Ağa da Ankara'nın yollayacağı kara askere güvenmektedir. Burada kara askeri sözüyle jandarma gibi kırsal kesimde görevli olmayan, hükümetin ayaklanmaları ve olayları bastırmak için kullandığı ordudan bahsedilmektedir.

*...Abdi Ağa başını aldı, köyden gitti. Kimi diyor ki kasabada oturuyor, kimi diyor ki aşağı Çukurova köylerine inmiş. Kimi de Ankaraya, büyük hükümete kaçmış diyor.*⁴³⁹

*Şu Vayvay köyü işi bitsin, Ali safâ bey bir tek eşkıya koymayacak dağlarda. Tel üstüne tel çekecek Ankaraya... İsmet Paşaya... Tel üstüne tel... Kara asker gelecek. Böyle candarman değil. Hepsini birem birem toplayıp asacaklar.*⁴⁴⁰

Abdi Ağa o hızla dükkana girdi:

*"Yaz." Dedi, "Ahmet Efendi. Eğer hükümet hükümetse, hükümetliğini gösterebilirsin. Tam böyle yaz. Dağları belleri eşkıya almış. Her çalının dibi bir hükümet. İşte böyle yaz. On beş yaşında çocuklar bile dağda. Böyle yaz! Yaz! Köyleri yakıyorlar. Kasabayı bile basıyorlar. Malımızdan canımızdan emin değiliz. Böyle yaz! Karılar bile silahlandı. İsyan var. Kasaba hükümetliğini ilan etti. Kanun kağıtlarda kaldı. Böyle yaz. İşte böyle yaz! Gelsin de kara asker, köklerini kazısın bunların.*⁴⁴¹

Bölgedeki siyasal gücü elinde tutan Ali Safa Bey, köyleri ele geçirmek için kullandığı eşkıyaları yine Ankara hükümetine göndereceği bir şikâyet telgrafı ile ortadan kaldırmayı planlar. O, Ankara hükümetinin bu konularda ne kadar hassas olduğunu bildiği için rahattır ve son hedefi olan Vayvay köyünü ele geçirdikten sonra planını devreye sokmayı düşünür. Köylülerin Ankara'ya telgraf çekmesine karşı çıkan

⁴³⁸ Bk. Cemil Koçak, Umumi Müfettişlikler (1927-1952), İletişim Yay., I. Baskı, İstanbul, 2003, 344 s.

⁴³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 224

⁴⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 300

⁴⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 361

Ali Safa Bey, Vayvay köyünü ele geçirmeden Ankara'nın bölgeye gelerek onun bölgedeki siyasal iktidarını elinden alacağını düşünür. Onun bu konu hakkındaki düşüncelerini romanda geçen şu konuşması açıkça ortaya koymaktadır:

“Köylüler birleşmişler, dün, Kaymakama çıkmışlar, usandık eşkıyalardan, malımız, canımız, ırzımız yerde bizim, demişler. Tel çekecek olmuşlar Ankaraya... Ben gittim önlerine geçtim. Kasabamızı lekelemeyin dedim, büyüklere karşı. Daha iki yıl sabretmeli, yoksa ben memnun muyum onlardan? Vayvay köyünü de geçireyim bir ele. Ne yapacağım, biliyor musun avrat?”

Kadın başını “evet” makamında salladı.

“Toplayacağım köylüleri başıma, tel üstüne tel Ankaraya.

İsyan çıktı diyeceğim. Dağları eşkıya aldı. Küçük bir eşkıya hükümeti kuruldu. O zaman hükümet bir alay, yahut bir dağ fırkası gönderecek buraya, seninkiler tamam. Yakalayacaklar hepsini. Koca Kürt isyanını bastırdı bu hükümet, iki çarık çürük eşkıyaya hele hele... Telgrafçıya tembih ettim, eşkıyalar hakkında, kasabayı lekeleyecek hiçbir telgrafi çekmeyecek Ankaraya... Hiçbirisini... Amma iki yıl sonra Vayvay toprakları geçince elime... Ben bilirim o eşkıyalara yapacağımı...”⁴⁴²

3.2.4.2. Kültürel düzey

Daha önce de belirttiğimiz gibi Yaşar Kemal, zengin bir halk kültürü içinde yetişmiştir. Annesinin anlattığı efsaneler, destanlar ve yaktığı ağıtların yanı sıra, doğup büyüdüğü çevredeki kültürel atmosferin çeşitliliği onun eselerine fazlasıyla yansımıştır. Çocuk yaşlardan itibaren annesinin anlattıklarından etkilenen yazar, yaşadığı köye gelen âşıklardan da bir hayli etkilenmiş olacak ki âşıklık sanatıyla da ilgilenmiş, hatta okula devam etme ve âşıklığı sürdürme seçenekleri arasında ikilem yaşamış, sonunda okula devam etmeye karar vermiştir. Köylerine gelen âşıklardan duyduğu destanları köyün çocuklarını başına toplayarak anlatmaya başlamış, daha sonraları dinleyici kitlesine büyükler de eklenmiştir.

Ben sekiz yaşımdan sonra bunlara özenerek köyün çocuklarını başıma toplayarak destan söylemeye başladım. Sonra da dinleyicilerim genişledi, büyükler de beni dinlemeye başladılar.⁴⁴³

⁴⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 295

⁴⁴³ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 44

Zengin bir kültürel ortamda yetişen ve çocuk yaşta tanıştığı halk şiiriyle belli bir dönem yakından ilgilenen Yaşar Kemal, her türkünün bir toplumsal ya da kişisel olay üzerine oluştuğunu, durup dururken türkünün ortaya çıkmayacağını ifade eder.⁴⁴⁴ Bu yüzden halk şiirine olan yakın ilgisi yazarlığını da etkilemiş, romanlarında ve hikâyelerinde halk şiirlerine sıklıkla yer ver vermiştir. Bu ciltte de ağıt ve türkülerle rastlarız. Romandaki bölümlerin başına eklenen şiirler, o bölümde işlenecek olan olaylarla aynı temaya sahiptir.

Çevresinde gördüğü her şeyi kendisine model alabilen yazar, ilk ağıtını henüz dokuz yaşındayken yakmıştır.

*Ben acı haberi alır almaz uzun bir ağıt yaktım onun için. (...) Artık dokuzundaydım ve artık ünüm kasaba topraklarının dışına da taşmış, köye beni görmeye aşıklar gelir olmuşlardı.*⁴⁴⁵

Kendi anlattıklarına göre âşıklık yapmaya başladıktan sonra ünü kısa zamanda yakın çevreye dağılmış, kendisinden yaşça büyük âşıklarla atışmalar yapmıştır.

*Şair ünüm gittikçe yakın köylere yayılıyor, durmadan da genişliyordu. Çıkardığım türküler “Aşık Kemal” adıyla dillere düşmüştü. Bir gün köye Toroslardan iki gözden de yoksun Aşık Ali geldi. Onunla bir gece sabaha kadar çakıştık. Aşık beni sevdi. “Sen bu yaşta bu kadarsan sonunda Karacaoğlan gibi olacaksın,” dedi bu beni çok mutlu etti. Büyük bir ustadan izin çıkmıştı.*⁴⁴⁶

Hem ailesinin kültürü, hem de yaşadığı Türkmen köyünün kültürüyle yoğrulan Yaşar Kemal, ufuklarını açacak olan üçüncü bir kültürle, yani Batı kültürüyle de okuduğu romanlar sayesinde tanışmıştır. Kendi ifadesiyle o, hem yaşadığı bölgenin halk şairlerinden Karacaoğlan’ı, Dadaloğlu’nu, hem de Balzac, Tolstoy, Çehov, Stendhal ve Dostoyevski gibi yazarları birlikte özümsemiştir.

*On yedi yaşımdan sonra da batı edebiyatıyla ilişki kurdum. Bunları büyük bir doymazlıkla okuyor, Balzaları, Tolstoyları, Çehovları, Stendhalleri, Dostoyevskileri çevirilerinden okuyor, onları da destanlar, Karacaoğlanlar gibi özümseyordum.*⁴⁴⁷

Onun halk kültürüne olan bu ilgisi ilk ağıt derlemeleriyle sürer ve Cumhuriyet gazetesine röportaj yazarı olarak girdikten sonra da bütün hızıyla devam eder. Yaşar

⁴⁴⁴ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s. 378

⁴⁴⁵ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 36

⁴⁴⁶ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 36

⁴⁴⁷ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 95

Kemal röportaj için gittiği bölgelerde halkla sadece sohbet etmez, bölgenin halk kültürünü de araştırır. Halk kültürünün içinde yetişen ve daha sonra bu kültürden bir türlü kopamayan Yaşar Kemal, olay örgüsünün içinde kültürel öğeleri de işleyerek eserlerini zenginleştirmiştir. İncelediğimiz İnce Memed I'de olayların geçtiği bölge, yazarın doğup büyüdüğü coğrafya olduğu için kültürel materyallere fazlasıyla yer verilmiştir. Romanın kültürel düzeyini oluşturan materyaller türlerine göre ayrı başlıklar altında aşağıda değerlendirilecektir.

Antik dönem yazarlarından çağdaş yazarlara kadar geçen süre içindeki romanlardan seçilerek, okunması gereken bin bir roman arasında gösterilen İnce Memed I hakkında Reg Grant, romanın büyümlü gerçekçilikten ziyade toplumsal gerçekçilik geleneğine sahip olduğunu, olayların göz kamaştırıcı bir efsane ve halk masalı halesiyle çevrelendiğini ifade eder.⁴⁴⁸

3.2.4.2.1. Halk edebiyatı

A. Efsane

Temelinde inanç unsuru olan efsane, sözlü geleneğe ait bir anlatı türüdür. Efsaneleri konularına göre sınıflandırmak da mümkündür. Romanda geçen efsane yer adlarıyla alakalı gruba girmektedir. Yazar, ayrıntıya girerek Memed'in bulunduğu mekânlardan birisi olan Şahin'in Kayası adlı tepenin efsanesini anlatarak asıl konuya girer.

Şahin meraklısı bir genç varmış eskiden. Kayanın yüzündeki delikler, şahin yuvası. Şahinlerin civciv çıkarma zamanı bir şahin yavrusu almak ister. Şahin yuvası duvar gibi düz kayalığın orta yerinde. Ne alttan çıkılır ne üstten inilir. Delikanlı uzun, kalın bir ip bulur, tepedeki en kalın ağaca bağlar. Şahin yuvasına doğru sarkar. Yavruyu alır koynuna koyar. Bu sırada ana şahin işten haberdar olur. Hışımla gelir, kanadıyla ipe çarpar, ipi kılıç gibi keser. Delikanlı, koynunda şahin yavrusu, aşağı düşer, parça parça olur.

*Kaya bu yüzden şahinin kayası olmuştur.*⁴⁴⁹

Romanın sonunda Abdi Ağa'nın ölümünü kutlayan köylüler çakırdikenliği ateşe verirler. Bu kutlama zamanla bir ritüele dönüşmüş hatta efsaneleşmiştir. Efsaneye göre

⁴⁴⁸ Ölmeden Önce Okumanız Gereken 1001 Kitap, (Genel Editör: Peter Boxall), Quintet Book, Çin, 2007, s. 501

⁴⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 363

her yıl çift koşma zamanı yakılan dikenliğin ateşi Alıdağı'nın doruğuna kadar uzanır ve dağın başında üç gece ağıtır.

*O gün bu gündür, Dikenlidüzü köylüleri her yıl çift koşmazdan önce, çakırdikenliğe büyük bir toy düğünle ateş verirler. Ateş, üç gün üç gece düzde, doludizgin yuvarlanır. Çakırdikenliği delicesine yalar. Yanan dikenlikten cığlıklar gelir. Bu ateşle birlikte de Alıdağın doruğunda bir top ışık patlar. Dağın başı üç gece ağıtır, gündüz gibi olur.*⁴⁵⁰

Yine romanda bir çınarın yok oluşu da köylüler tarafından efsanevî bir şekilde anlatılmaktadır.

*Eskiden, tam üstünde bir ulu çınar vardı. Ben de gördüm gözümle... Bir gün bir yağmur yağıyordu. Kara, kapkara bir yağmur... Birden bir top yeşil ışık patladı gökyüzünde. Yeşil ışık çınarın üstüne ağıdı. Vardık baktık, çınar yok yerinde... Çınar kül olmuş... Alimallah gözümle gördüm. Kül olmuş. Yurdu yuvası bellisiz şimdi çınarın...*⁴⁵¹

B. Masal

Romanda masal unsuru olarak rastladığımız tek şey yazarın hayal dünyası ile ilgili düşüncelerini aktarırken bir masal diyarı olan Kaf Dağı'ndan bahsetmesidir.⁴⁵²

Genellikle halk edebiyatı anlatı türlerinde rastlanan kahramanın çeşitli durumlar karşısında kılık ya da don değıştirmesi romanın kahramanı İnce Memed tarafından da uygulanmıştır. Köroğlu'nun, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Bey Böyreğ'in ve daha birçok kahramanın da başvurduğu bu hile, halk edebiyatı anlatı türlerinde sıkça rastlanan bir motiftir. Memed, Hatçe'yi görmek için kasabaya gitmek istemiştir, ama kasaba onun gibi bir kanun kaçağı için hiç de güvenli bir yer değildir. Bunun üzerine Memed, on beş yaşında bir çocuk elbisesi buldurur ve bu elbiseleri giyip, çoban kılığına girerek kasabaya gider. Halk anlatılarında kahramanlar, genellikle çoban kılığına girerler, bunun sebebi ise en dikkat çekmeyecek tipin eski elbiseli bir çoban olacağı düşüncesidir.

İnce Memed Çiçeklidesi köyünden yırtık bir çarık, bir de on beş yaşında bir çocuk elbisesi buldurmuştu. (...) Elbise çok dar geliyordu. Olduğundan bir misli küçülmüştü. Eline de kalın bir çoban değneğı almıştı. Başına siperliği yırtılmış, yağlı

⁴⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 436

⁴⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 196-197

⁴⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 96

*bir kasket geçirmişti. Tabancasını, tabancasının fişeklerini, içerden bacağına bağlamış, ipleri beline sarmıştı.*⁴⁵³

C. Halk Hikâyesi

Âşık Sefil Ali, İnce Memed'e Köroğlu'nun zuhuru hikâyesini anlatmış ve hikâyeden çok etkilenen Memed, günlerce bu hikâyeyi düşünmüştür. Köroğlu, bir köpeği örnek alarak sıradan, korkak köylü çocuğu kişiliğinden sıyrılmış ve bir kahraman kimliği kazanma yolundaki ilk adımını atmıştır. Memed, bu hikâyeyi dinledikten sonra Abdi Ağa'yı öldürmek için bir daha yemin etmiştir. Aslında Memed'i etkileyen Köroğlu değil, Köroğlu'nu etkileyen köpektir, başka bir ifadeyle hikâyede kendini diğer köpeklerle karşı tek başına savunan köpek, hem Köroğlu'nu hem de dolaylı olarak İnce Memed'i etkilemiştir. Yaşar Kemal'in âşık kimliğini romanda temsil eden Âşık Sefil Ali bu hikâyeyi Memed'e aktararak olay örgüsündeki görevini yerine getirmiştir. Yaşar Kemal, âşık karakterini Memed'e ulaşmada bir araç olarak kullanmıştır.

Şöyle rivayet ederlerkim:

Vaktiyle Bolu şehrinde... der başlardı.

Sokakta bir küçük köpek görmüş Köroğlu. Köpek küçücük, el kadar. Dört beş kocaman köpek, araya almışlar küçük köpeği. Saldırırlar. Küçük köpek kaçmaz, kendini savunur. Savunduğu gibi, onları yener de... Her birini bir yana dağıtır, yoluna gider. İşte Köroğlu bunu görür. Bu dövüşü seyreder.

*Demek, der Köroğlu, bir küçük köpek!.. Yürekli olunca... Ondan sonradır ki Köroğlu, Köroğlu olur. Korkamaz. Babasının başına da o iş gelince çıkar dağa.*⁴⁵⁴

D. Halk Şiiri

Romanda halk şiirinin türleri olan türkü ve ağıt yeri geldikçe kullanılmıştır. Yazar, kahramanların duygu ve düşüncelerini etkili bir şekilde aktarabilmek için halk şiirinin gücünden yararlanmıştır. Memed'in çocukken evden kaçmasının ardından Abdi Ağa onun peşine adamlarını yollar. Adamlar yorulunca ateş yakıp çevresinde otururlar ve hiçbir durumundan memnun değildir. Bu sırada içlerinden Ali isimli olan efkârını bir türkü söyleyerek dışarı vurur.

⁴⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 364-365

⁴⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 376

*“Kapiya oturmuş kurar araba
Bu gün efkarlıyım gönlüm haraba
Kitaplar getir de yeminler edem
Senden gayrisine demem merhaba.”⁴⁵⁵*

Evine doğru giden bir köylü neşeli bir şekilde hareketli bir türkü söyler.

*“Çamdan sakız akıyor
Kız nişanlın bakıyor
Koynundaki memekler
Turunç olmuş kokuyor*

*Aman aman kara kız
Zülfünü tara kız
Baban bekçi tutmaz mı
Koynundaki nara kız”⁴⁵⁶*

Iraz’ın acıklı hikayesinin anlatıldığı romanın on üçüncü bölümü bir ağıtla başlar.

*“İndirdiler Heletenin düzüne
Kellesi yokkine bakam yüzüne
Benden selam söylen Nukrak kızına
Neneyle neneyle Iraz neneyle
Çık dağlar başına bana eleyle.*

*Nukrağı dersin de Ofunun dağı
Derde derman derler kartalın yağı
Ayağına düştüm Besninin beyi
Neneyle neneyle Iraz neneyle
Çık dağın başına ordan eleyle.”⁴⁵⁷*

Cabbar, Recep Çavuş’u anlatırken onun Çukurova’yı hiç sevmemişinden ve dalıp gittiği zamanlarda söylediği bir türkünden bahseder. Kardeş türküsü adındaki bu türkü, Çukurova’ya giden iki kardeşin başlarından geçen acıklı bir hikâyeye etrafında oluşmuştur.

⁴⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 34

⁴⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 134-135

⁴⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 206

*“Çukurova yana yana ördölür
Her sineği bir alıcı kurdölür
Sen ölürsen yüreğime derdölür
Kalk kardaş gidelim sılaya doğru.”⁴⁵⁸*

Romanda, ünlü halk şairi Dadaloğlu’nun aşiret bozgununun türküsünü söylediğine de değinilmiştir.⁴⁵⁹ Koca İsmail, Osmanlı ile girdiği mücadelede ölen Kozanoğlu için yakılan ağıtı gözleri yaşararak söyler.

*“Çıktım Kozanın dağına
Karı dizleyi dizleyi
Yarelerim göz göz oldu
Cerrah gözleyi gözleyi*

*Olur mu böyle olur mu
Evlat babayı vurur mu
Padişahın askerleri
Bu dünya böyle kalır mı*

*Kara Çadır eğmeyinen
Ucu yere değmeyinen
Ne kaçarsın koç Kozanoğlum
Beş yüz atlı gelmeyinen.”⁴⁶⁰*

Romanın saz şairi karakteri Sefil Ali kendi türkülerinden birini yanındakilere saz eşliğinde söyler.

*“Adımı dersen de Sefil Aliyim
Bir gün akıllıysam yüz gün deliyim
Üstü köpüklenmiş bahar seliyim
Başı pare karlı dağdan gelirim.”⁴⁶¹*

⁴⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 286

⁴⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 290

⁴⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 290-291

⁴⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 356

Memed, Hatçe'yi kasabada ziyaret edip döndükten sonra, keyfi o kadar yerine gelir ki kapıdan içeri girer girmez hareketli bir türkü söyleyerek oynamaya başlar. Memed'in bu haline Cabbar ile Sefil Ali inanamaz.

“Armut dalda beşimiş

Ten yerleri ışıtmış

Anası yoran vermemiş de

Ak memeler üşümüştü.”⁴⁶²

Memed'in saklandığı Alidağı'nın zorlu şartları bu türkü aracılığıyla dile getirilmeye çalışılmıştır. Yazar, bu türkünün sadece iki mısrasını verir.

“Ala karlı Alidağın yücesi

Soğuk oldu yatılmıyor gecesi.”⁴⁶³

E. Kalıplaşmış Sözler

Gerek kahramanlar ve gerekse yazar, atasözleri ve deyimlerin anlatım gücünden yer yer yararlanmışlardır. Çeşitli durumlarda sarf edilecek birçok söz yerine söylenen bir atasözü ya da deyim meselenin anlaşılması için yeterli olabilir. Kahramanlar da böyle durumlarda söz veya kelime tasarrufuna giderek, insanların tecrübelerine dayalı olarak söylenmiş ve zamanla halka mal olmuş, atasözü ve deyim gibi kalıplaşmış söz öbeklerini kullanırlar.

Günlük hayatta sıklıkla kullanılan dua ve beddualar da atasözleri ve deyimler gibi kalıplaşmış ifadelerdir. Boratav, duaları ve bedduaları iki ayrı şekilde inceler. Birinci gruptakiler konuşmayı süsleyici nitelikteki kalıp sözler, ikinci gruptakiler ise özenli bir şekilde hazırlanmış, edebi değeri olan küçük sanat yapıtlarıdır.⁴⁶⁴ Romanda geçen dua ve beddualar, birinci gruptakilerin özelliklerini içeren, halka mal olmuş kalıp sözlerdir.

a. Atasözleri

1. *“Kızı kendi gönlüne bıraksan, ya çingeneye varır, ya davulcuya.*”⁴⁶⁵ Halk arasında yaygın bir şekilde kullanılan bu atasözünü romanda kullanan kahramanlardan herhangi biri değil, yazardır. Hatçe'nin ailesinin Hatçe'yi yeğenine isteyen Abdi Ağa'ya

⁴⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 374

⁴⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 391

⁴⁶⁴ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, Gerçek Yay., 10. Baskı, İstanbul, 2000, s. 154

⁴⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 90

ilk gelişinde vermesi üzerine, yazar bu yorumu yapar. Abdi Ağa gibi varlıklı bir adamın kızlarını yeğenine istemesi, Hatçe'nin ailesi için bulunmaz bir fırsattır ve onlar da bu fırsatı ellerinden kaçırmak istemez. Hatçe'nin yalvarıp yakarmalarına, ağlayıp sızlamalarına bakmadan kızı Abdi Ağa'nın yeğeni Veli'ye verirler. Romanda geçen zaman, Anadolu'da görücü usulü evliliklerin yaygın olduğu bir dönemdir ve bu tip evliliklerde aileler, evlenecekleri kişileri seçme hususunda çocuklarının görüşlerini almaya gerek duymayarak, evlenecek çağa gelen çocuklarını kendi uygun gördükleri ailelerin çocuklarıyla evlendirmeyi tercih ederler. Aile malının bölünmesini engellemek, tanıdık ailelerle dünür olmak, çeşitli ekonomik beklentiler ve gençlerin eş seçiminde sağlıklı karar veremeyecekleri endişesi bu evlilik yoluna başvurulmasının sebepleri arasındadır. Bu atasözü de bu düşünceler çerçevesinde oluşmuştur.

2. *“Besle kargayı gözünü oysun.” (Besle kargayı oysun gözünü.)*⁴⁶⁶ Nankörlük eden kişiler için kullanılan bu atasözünü, Abdi Ağa, Memed'e söyler. Hatçe'nin Veli ile nişanlanması üzerine Abdi Ağa, Memed'i yanına çağırarak Hatçe'den vazgeçmesini ister, Memed'in ağanın söyledikleri karşısında umursamaz bir tavır takınması ağayı sinirlendirir ve ağa, Memed'e hakaret ederek, vurur, onu nankörlük etmekle suçlar.

3. *“İnsanları sözleriyle değil, hareketleriyle ölç.”*⁴⁶⁷ Süleyman, Memed'e nasıl bir eşkiya olması gerektiği konusunda nasihatler verirken bu sözü kullanır.

4. *“Merhametten maraz gelir.” (Merhametten maraz doğar.)*⁴⁶⁸ Abdi Ağa, Memed yüzünden başına gelenleri saptırarak Ali Safa Bey'in karısına anlatırken bu atasözünü kullanır. Ağanın anlattıklarına göre, Abdi Ağa, Memed'e çok iyilik yapmış, ona merhamet göstermiştir. Yeğeni Veli'nin nişanlısı Hatçe'yi kaçıran Memed'i affederek köye geri gelmesini istemiş, bunun üzerine köye dönen Memed, ağayı yaralamış, yeğeni Veli'yi de öldürmüştür. Yalan söyleyerek kendini haklı çıkarmaya çalışan ağa, kendi kafasında kurduğu olayları anlatırken daha da inandırıcı olabilmek için etkili konuşmalarda ikna edici bir gücü olan atasözlerine başvurur.

5. *“Atın yiğitliği ceren avında belli olur.”*⁴⁶⁹ Bir Türkmen köyünde doğup büyüyen yazar, atın Türk halkının gözündeki değerini bilmektedir. Romanda eski Çukurova'yı yaşlı bir Türkmen olan Koca İsmail anlatır. İsmail, ceren avına yavuz

⁴⁶⁶ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 94

⁴⁶⁷ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 122

⁴⁶⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 297

⁴⁶⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 290

atlarla çıktıklarından bahsederken iyi bir atın kendini nasıl belli edeceğini bu sözle ifade eder. Türk kültüründe çok önemli bir yere sahip olan at, göçebe yaşamın da vazgeçilmez unsurlarından biridir. Bunun içindir ki at üzerine söylenen birçok atasözü mevcuttur. “*At ölür meydan kalır, yiğit ölür şan kalır.*”, “*Atın dorusu yiğidin delisi.*”, “*At binenin kılıç kuşananın.*” gibi atasözlerini örnek verebiliriz. Yerleşik hayata geçene kadar göçebe yaşayan Türk toplumunda atla ilgili çeşitli inanışlar vardır. Türk destan ve hikâyelerine baktığımız zaman da atın kahramanlar için ne kadar önemli bir yere sahip olduğunu görebiliriz. Köroğlu, Kır Atı’nın çalınması üzerine acınacak bir hale düşer⁴⁷⁰, Manas’ın atı Akkula değişik yeteneklere sahip bir attır ve Manas bindiği atla anılır⁴⁷¹, Dede Korkut Hikâyelerinde “*At işler er öğünür, yayan erin umudu olmaz.*”⁴⁷² sözü sıklıkla tekrarlanmaktadır.

6. “*Bırak sarhoşu yıkılana kadar gitsin.*”⁴⁷³ Cabbar, Hatçe’yi jandarmaların elinden kaçırmak isteyen Memed’i vazgeçiremeyince, Âşık Sefil Ali’den Memed’i bu kararından döndürmesi hususunda yardım ister. Hiçbir şeye karışmayan, kendi halinde bir kişi olan Sefil Ali de, Cabbar’a bu atasözünü söyler. Ona göre, Memed, sevgilisine ulaşmak için ölene kadar mücadele etmelidir.

7. “*Elin ağzı torba değil ki çeke bağlayasın.*”⁴⁷⁴ (*Elin ağzı torba değil ki büzesin.*) Abdi Ağa, kahvede İnce Memed hakkında söylenenlerden bıkip usanmış, hatta psikolojik bir çöküntüye uğramış, sıkıntıdan zayıflamıştır. Memed’in ölü ya da diri bir türlü ele geçirilememesi onu endişelendirmektedir. Yazar, Abdi Ağa’nın bu durumunu izah ederken, meseleye onu bakış açısıyla yaklaşmış, kimsenin Memed hakkında yorum yapmasının engellenemeyeceğini bu sözü kullanarak ifade etmeye çalışmıştır.

8. “*Sabırla koruk helva olmuş.*”⁴⁷⁵ (*Sabırla koruk helva olur, dut yaprağı atlas.*) Kasabada Memed’e kurşun işlemediğine dair bir söz yayılır. İnce Memed’in ölüm haberini beklerken böyle bir söz işiten Abdi Ağa, Ali Safa Bey’in yanına gider ve Memed’i hala neden öldürtemediğini sorar, bunun üzerine Ali Safa Bey, bu cevabı vererek, Abdi Ağa’nın sabretmesini ister.

⁴⁷⁰ Boratav, Köroğlu Destanı, s. 24

⁴⁷¹ Naciye Yıldız, Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1995, s. 195

⁴⁷² Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, Cilt I, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1997, s. 130

⁴⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 357

⁴⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 386

⁴⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 400

9. “*Her tepeden bir gün doğar.*”⁴⁷⁶ İnsanın umudunu hiçbir zaman kaybetmemesi üzerine söylenen bu sözü, jandarmalardan kaçmaktan ve oğlunun öcünü bir türlü alamamış olmaktan bunalan Iraz’a Hatçe söyler.

10. “*İnsanoğlu çiğ süt emmiştir.*”⁴⁷⁷ Kerimoğlu, Memed ile Cabbar’a bu atasözünü söyleyerek kimseye güvenmemelerini nasihat eder.

11. “*Düşmanın karıncaysa da hor bakma.*”⁴⁷⁸ Süleyman, Deli Durdu’ya düşmanını küçümsememesi gerektiğini nasihat ederken bu atasözünü kullanır.

b. Deyimler

1. “*Havanda döğülmüş gibi ağırmak.*”⁴⁷⁹ Kaçmaktan yorulan Memed’in yorgunluğunu tarif edebilmek için yazar, bu deyimini kullanmıştır.

2. “*Azığı el değer etek değmez hazırlamak.*”⁴⁸⁰ Süleyman’ın karısı Memed’e kısa sürede azık hazırlar. Onun çabukluğu bu sözlerle ifade edilmiştir.

3. “*Kedi gözü gibi ışıldamak.*”⁴⁸¹ Ocakta parlayan közlerin nasıl parıldadığı bu benzetmeyle anlatılmaya çalışılmıştır.

4. “*Sası sası kokmak.*”⁴⁸² Ağıldaki keçilerin mide bulandırıcı bir şekilde koku yayması bu deyimle tarif edilmeye çalışılmıştır. Ali Püsküllüoğlu, hazırladığı *Yaşar Kemal Sözlüğü*’nde bu deyimini, *kokuşmak*; *mide bulandırıcı biçimde bir koku yaymak*⁴⁸³ şeklinde açıklamıştır.

5. “*Eli nurlanmak.*”⁴⁸⁴ Durmuş Ali, Abdi Ağa’yı vuracak kişinin elinin nurlanacağını söyler. Başka bir ifadeyle bu kadar kötü bir adamı öldüren kişinin sevaba gireceğini, onun öldürme işinde kullandığı uzvu olan eline, halk arasında ilahi gücün bir simgesi olduğuna inanılan parlaklığın yansıyacağını iddia eder.

6. “*Canının içine koymak.*”⁴⁸⁵ Memed, kasabada tanıştığı Hasan Onbaşı’yı Hatçe’ye anlatırken onun ne kadar iyi bir insan olduğunu ve onu çok sevdiğini anlatabilmek için bu deyimini kullanır.

⁴⁷⁶ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 405

⁴⁷⁷ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 178

⁴⁷⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 129

⁴⁷⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 21

⁴⁸⁰ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 28

⁴⁸¹ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 34

⁴⁸² Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 41

⁴⁸³ Ali Püsküllüoğlu, *Yaşar Kemal Sözlüğü*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006, s. 101

⁴⁸⁴ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 61

⁴⁸⁵ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 84

7. “*Yüreği tıp etmek.*”⁴⁸⁶ Korkmak manasında kullanılmıştır.

8. “*Yüreğinin bağı çözülmek.*”⁴⁸⁷ Rahatlamak ya da kişinin kendini özgür hissetmesi anlamına gelir.

9. “*Yüreği hükmetmek.*”⁴⁸⁸ Dursun, Memed’in ölmediğini, bir yerlere saklandığını tahmin etmektedir. Bu düşüncesini Memed’in annesi Döne’ye söylerken de “*Benim yüreğim öyle hükmediyor ki oğlun ölmedi.*” şeklinde söyler.

10. “*Yüreğine doğmak.*”⁴⁸⁹ Bir şeyin olacağını önceden hissetmek. Süleyman’ın karşı Memed’in geleceğini hissettiğini anlatırken bu cümleyi kullanır.

11. “*Burcu bulanmak.*”⁴⁹⁰ Üzülmek, duygulanmak, ağlayası gelmek anlamlarına gelir. Hatçe, Hapishanedeiken Memed, aklına gelir ve burcu bulanır.

12. “*Taşa geçmek.*”⁴⁹¹ Bir şeyin çok tesirli olması anlamında kullanılır. Arzuhalci Fahri, Hatçe için yazdığı dilekçeyi Hatçe’nin annesine böyle metheder.

13. “*Sıtması karnında olmak.*”⁴⁹² Sıtma ölümcül bir hastalıktır ve bu hastalığa yakalanan kişi hastalığı atlatsa bile sıtmanın etkisinden uzun süre kurtulamaz. Deyim, bu hikâye çerçevesinde oluşmuş; fakat zamanla anlamının dışına çıkarak çekilen sıkıntıların genelini anlatmak için kullanılmıştır. Romanda üç yıl boyunca para kazanmak için Çukurova’da çalışan Ali adındaki köylü, Çukurova’da çektiği bütün sıkıntıları özetlemek için bu deyimini söylemiştir.

14. “*Pel pel bakmak.*”⁴⁹³ Hiçbir şey anlamadan, anlamsız bir ifadeyle bakmak.⁴⁹⁴

15. “*Gözlerin akı kalmayıp tüm karaya kesmek.*”⁴⁹⁵ Kişinin üzüntü ve yorgunluk sonucu düştüğü durumu tasvir etmek için kullanılır. Iraz, hapishaneye ilk düştüğünde yazar onun halini bu deyimini kullanarak açıklamıştır.

16. “*Ortalıkta siniler sinek olmamak.*”⁴⁹⁶ Ortalıkta canlı namına hiçbir şeyin olmaması, ıssızlık anlamında kullanılan bir deyimdir.

⁴⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 102

⁴⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 81

⁴⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 39

⁴⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 118

⁴⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 149

⁴⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 153

⁴⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 197

⁴⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 17

⁴⁹⁴ Püsküllüoğlu, Yaşar Kemal Sözlüğü, s.97

⁴⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 215

⁴⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 263

17. “*Matluba muvafık görmemek.*”⁴⁹⁷ İstenilen şeyi gereksiz bulmak, lüzumlu görmemek.

18. “*Diline pelesenk etmek.*”⁴⁹⁸ Bir şeyi sürekli söylemek, diline dolamak. Koca Osman, *İnce Memed Şahinim* sözünü diline pelesenk etmiş, sürekli söylemeye başlamıştır.

19. “*Eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmek.*”⁴⁹⁹ Birinin aklına bir şeyi getirmek ya da aklında hiç olmayan bir şeyi ona hatırlatmak manasında kullanılır. Topraklarından köylünün pay isteyeceğini düşünen Abdi Ağa, hiç akıllarında yokken onları bu düşünceye sevk eden kişinin Memed olduğunu tahmin ederek bu deyimini kullanır.

20. “*Yüze konan sineğin kırk parça olması.*”⁵⁰⁰ Aşırı derecede sinirlenmiş birini tarif etmek için kullanılan bir deyimdir. Memed’i aramaktan bunalan jandarmaların Değirmenoluk köyüne girdiklerinde durumları böyledir.

21. “*Sarı sıcak.*”⁵⁰¹ Çok sıcak anlamında kullanılır. Yazar, Çukurova’nın sıcaklığını bu ifadeyi kullanarak anlatır.

22. “*Yazyeri çıkarmak.*”⁵⁰² Tarlayı ekine hazırlamak için sürüp dinlenmeye bırakmak.⁵⁰³

23. “*Avuru zavuru tutmak.*”⁵⁰⁴ Kuru gürültü yapmak.

24. “*Ağzı ayırık kalmak.*”⁵⁰⁵ Bir şey ya da olay karşısında şaşırان kişinin bu hislerini dışarı yansıtmaması.

25. “*İmi timi bellisiz olmak.*”⁵⁰⁶ Ortadan kaybolmak.

26. “*Zar ağlamak.*”⁵⁰⁷ İnim inim inlemek, çok sıkıntı çekmek, acı çekmek.

27. “*Başı kayısı olmak.*”⁵⁰⁸ Kendi derdiyle uğraşmak, kendi derdinin çaresine düşmek.

28. “*Yornuk almak.*”⁵⁰⁹ Dinlenmek.

⁴⁹⁷ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 302

⁴⁹⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 347

⁴⁹⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 388

⁵⁰⁰ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 390

⁵⁰¹ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 40

⁵⁰² Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 209

⁵⁰³ Püsküllüoğlu, Yaşar Kemal Sözlüğü, s. 120

⁵⁰⁴ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 104

⁵⁰⁵ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 183

⁵⁰⁶ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 436

⁵⁰⁷ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 390

⁵⁰⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 414

⁵⁰⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 14

c. Dualar

1. “*Eline sağlık.*”⁵¹⁰ Hatçe’nin anası yazdığı dilekçe için Fahri Efendi’ye söyler.

2. “*Dillerine kurban olurum.*”⁵¹¹ Memed’in anası Döne’nin sık sık kullandığı bir duadır.

3. “*Kötü gün görme.*”⁵¹² Memed, yarasını tedavi eden Kerimoğlu’na söyler.

4. “*Sağlıcakla kal.*”⁵¹³ Memed ile Cabbar Kerimoğlu’nun yanından ayrılırken bu sözle ona karşı iyi dileklerde bulunurlar.

5. “*Allah uzun ömür versin.*”⁵¹⁴ Memed ve Cabbar yollarını kestikleri iki köylüyü soymaktan vazgeçince köylüler onlara dua ederler.

6. “*Allah sizi bu dağlardan kurtarıp sevdiklerinize kavuştursun.*”⁵¹⁵ Kalıplaşmış değil, duruma göre söylenmiş bir duadır. Memed ile Cabbar, eşkıyadır ve onlar için yapılacak en makul dua ise onların dağlardan kurtulup sevdiklerine kavuşmalarını dilemektir.

d. Beddualar

1. “*Kökü geçesice.*”⁵¹⁶ Kadınların ayaklarına batan çakırdikenlerine söyledikleri bir bedduadır.

2. “*Yeme inşallah. Doktor parası, cerrah parası et! Yılcıklar çıksın da yeme.*”⁵¹⁷ Bu üç ayrı beddua, Döne tarafından Abdi Ağa’ya söylenmiştir. Ağanın haksız kazanç elde etmesi üzerine oluşturulmuş bir kargıdır.

3. “*Onmasın inşallah.*”

4. “*Sürüm sürüm sürünsün.*”

5. “*Kurt işlesin tenine inşallah.*”

6. “*Yılcıklar çıkarsın da yılın yılın yatsın.*”

7. “*Gözlerinde çakırdikeni bitesi.*”

⁵¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 153

⁵¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 45

⁵¹² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 180

⁵¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 180

⁵¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 202

⁵¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 203

⁵¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 38

⁵¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 53

8. “*Durup dururken canı çıkıverse.*”⁵¹⁸ Memed’in sevgilisi Hatçe’yi yeğeni Veli’ye alan Abdi Ağa için köylü hep bir ağızdan bu bedduaları sıralar.

9. “*Allahın kahrı gazabına uğra.*”⁵¹⁹ Hatçe, sürekli yağan yağmura söyler.

10. “*Allah belanı versin.*”⁵²⁰ Abdi Ağa, kapısına gelen Döne’ye bu şekilde hitap eder.

3.2.4.2.2. Folklorik öğeler

A. İnançlar

Ali Çelik’in Mahmud Şükrü Alusi’nin *Buluğu’l Erab fi Ma’rifeti Ahvali’l-Arab* adlı eserinden aktardığı şekliyle *muska*, özellikle psikolojik temelli hastalıklardan korunma, sihir ve büyü tılsımlarının etkisinde kalmama, nazar değmesine uğramama gibi ruhi manevi hastalıklardan korunma amacıyla hazırlanmış, özel bazı dualar içeren ya da zararlı bakışları olduğuna inanılan kimselerin bakışlarını üzerine çekmek için boyuna veya yakaya takılan boncuk, tavşanayağı vb. şeylerden oluşan bir cins maskot veya uğurluktur.⁵²¹ Şerrinden korkulan kimselerden korunmak amacıyla da takılan muska, Türk kültürüne Araplardan geçmiştir. Memed, Abdi Ağa’dan çok dayak yediğini Süleyman’a anlatırken, yediği dayakların birinden sonra bir ay yataktan kalkamadığını anlatır. Memed’in annesi onun Sarı Hoca’nın muskası sayesinde iyileştiğini iddia eder.

“*Birinde beni bir dövdü, bir dövdü... Bir ay yataktan kalkamadım. Herkesi döver ya, beni çok döver. Anam diyor ki, Sarı Hocanın muskası olmasaymış, ben ölürmüşüm...*”⁵²²

Türk halk kültüründe sevdalıları ayırmanın uğursuzluk getireceğine yönelik çeşitli inanışlar vardır. İnanışa göre sevenler, Allah katında birleştirilmişlerdir ve onları yalnızca Allah ayırabilir. Bu yüzden sevenlerin arasına giren ve onları ayıranlar, cezasız kalmazlar. Cezalarını ya dünyada ya da ahrette kesinlikle çekerler. Abdi Ağa, iz sürücülüğüyle ün salmış Topal Ali’yi Memed ile Hatçe’nin peşine takar. Bunu duyan ve Topal Ali’yi önceden tanıyan Pancar Hösük, Topal Ali’yi iz sürmemesi için ikna etmeye çalışır. Onu ikna ederken ise sevgilileri ayırmanın günah olduğundan, ayırmanın

⁵¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 92-93, 3., 4., 5., 6. ve 7. maddeler de aynı sayfalardan alınmıştır.

⁵¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 97

⁵²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 30

⁵²¹ Ali Çelik, İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları, Beyan Yay., İstanbul, 1995, s. 288

⁵²² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 23

elbet bir gün cezasını çekeceğinden bahseder. Pancar Hösük'ün söylediklerinden bazılarına örnek verecek olursak:

*“Bunlar sevdalılar Ali. Karasevdalılara kötülük eden onmaz. Eli kurur. Kupkuru bir ağaç gibi suyu çekiliverir. Eli kurur. Şaşırt yollarını Ali. Kurtar karasevdalıları. Cennetten sana bir köşk hazırdır. Hemencecik hazırlarlar köşkü. De Ali! De bana söz ver!”*⁵²³ Cennetten bir köşk olur ifadesi öteki dünya inancının olduğunun da bir göstergesidir.

*“Karasevdalıları ayıranın onduğunu duydun mu hiç? Aralarına kara çalı olma sevdalıların. Yuva bozanın yuvası bozulur Ali! Bir köy bayram etti Ali, sevdalıları kavuştu diye. Çürük bir ağaca dönersin.”*⁵²⁴

İslamiyet, Türk kültürünü birçok yönden etkilemiştir, bu etkilerden biri de Müslüman Türkler arasında var olan tuvalet adabıdır. Buna göre kişi, önünü ve arkasını kibleye dönerek tuvalet ihtiyacını gidermemelidir. Romanda, Recep Çavuş, doğuya dönerek tuvalet ihtiyacını giderir.⁵²⁵ Yazar, burada ayrıntıya girerek ihtiyacın giderildiği yönü özellikle belirtmiştir.

B. Halk Hekimliği

Romanda geçen tedavi yöntemleri büyüsel, değil gerçekçi niteliktedir.

Memed, dikenlikte kaçarken dikenler bacaklarını yaralar. O da durup dinlendiği bir yerde yaralarına toprak sürerek bacaklarından akan kanı durdurmaya çalışır.

*Bacakları kanıyordu. Kan sızan yerlere toprak ekelemeye başladı. Toprak yaralara düşünce yaktı.*⁵²⁶

Abdi Ağa, sol omzundan ve sol bacağından kurşun yedikten sonra yaraları köyün cerrahı tarafından yakılanarak sarılır.

*Abdi ağa'nın yaraları, daha ormandayken köyün cerrahı tarafından yakılanarak sarılmıştı.*⁵²⁷

Kerimoğlu da Memed'in yarasını yakıyla tedavi etmeye çalışır.

⁵²³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 108

⁵²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 109

⁵²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 237

⁵²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 13

⁵²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 140

*Kerimoğlu dışarı gitti. Bir zaman sonra elinde bir çanak, birtakım bezlerle geri geldi. Yakıyı eliyle yapmıştı. Memedin yarasını sarmaya başladı.*⁵²⁸

Değirmenci kulaksız İsmail, çakırdikenlikten geçerken ellerinden ve ayaklarından yaralanan Memed ile yanındakilere yaralarına iyi gelmesi için tuzlu su hazırlar.

Elinde büyücek bir leğen suyla gelen İsmail:

*“Ellerinizi, ayaklarınızı içine sokun. Taş yemiş. Taş yeniği de beter ağrır. İyi gelir tuzlu su.”*⁵²⁹

Jandarmalardan yediği dayaktan sonra kaburgası incinen Hürü Ana, kaburgasına sakız bağlar.

*Candarmaların dayağından sonra sağ kaburgaları incinmiş. Kırık gibi. Sakız vurmuş kaburgalarının üstüne.*⁵³⁰

Rıza'nın ölüsünü gören Durmuş çocuk korkuyla köye giderek, evlerinin önünde kendini yere atar, çocuğun bir şeyden korktuğunu anlayan ve dilini çekerek korkunun etkisiyle dilinin tutulmasını engellemeye çalışan kadınlar, çocuğun kendine gelmesi için ise ona soğuk su içirip başına su dökerler.

*Köye girdiğinde soluk soluğaydı, çocuk. Yıkılacak gibi. Bağırıyordu. Bağırıyordu ama, sesi bir ıslık gibi çıkıyordu. Geldi, evlerinin önünde kendini yere attı. Kadınlar başına biriktirir. Korkmuş diye dilini çektiler. Soğuk su içirdiler. Başına su döktüler.*⁵³¹

C. Geçiş Dönemleri

a. Doğum

Halk kültüründe yeni doğan çocuk kokmaması ve derisinin sağlam olması için tuzlanır. Romanda da Memed'in çocuğu doğduktan sonra Iraz tarafından tuzlanır.

*Iraz vardı, çocuğu sildi tuzladı.*⁵³²

b. Düğün

Erkek tarafının, önceden tespit ettikleri bir kızın hal ve hareketlerini, güzelliğini, kendilerine uygun bir gelin olup olmayacağını tespit etmek amacıyla onu evinde görmeye gitmelerine görücü ya da dünürücü gitmek denir. Bu işleminden sonra taraflar anlaşır, nişan yapılır. Hatçe için Abdi Ağa'nın komşu köydeki yeğeni dünürücü

⁵²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 179

⁵²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 236

⁵³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 408

⁵³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 210

⁵³² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 419

gönderir. Hatçe'nin ailesi onun itirazlarına bakmadan gelen dünürçülere Hatçe'yi verir, iki gün sonra da nişan yaparlar ve Abdi Ağa, gelinine beşi bir yerde takar.

İki gün sonra duyuldu ki, Abdi Ağanın öteki köydeki yiğeni Hatçe için dünür göndermiş. Dünürleri arasında Abdi Ağa da var. (...)

*İki gün sonra da nişan takıldı. Abdi Ağa gelinine bir beşi bi yerde taktı.*⁵³³

Sarı Bekir'in düğününün genel görünüşü anlatılırken, düğünlerde yapılan bazı uygulamalar dikkat çeker. Romandaki olay örgüsünün geçtiği Çukurova'daki düğünlerde çalgı aleti olarak davul ve zurnanın kullanılması, halay çekilmesi, gelinin ellerine kına yakılması, bütün köylünün düğüne iştiraki, düğünün birkaç gün sürmesi gibi uygulamalar, yazarın şu sözleriyle gözlemlenir:

Bekir Efendinin düğünü oluyordu. Davullar, zurnalar veryansın ediyordu. Köy dönüyordu. Bütün köy halay çekiyor, türkü söylüyordu. Köydeki her ev bir düğün eviydi. Bekir Efendisi evleniyordu köyün.

*Düğünün son gecesi idi. Düğün evinin önünde üç el silah atıldı. Ortalık karıştı. Bekir Efendi vurulmuştu. Kalaycı vurmuştu. Gelini, eli kınalı kaldı.*⁵³⁴

Düğünlerde gelini damadın evine getirecek at süslenerek hazırlanır. Topal Ali, Memed'in Hatçe'yi jandarmalardan kaçırmasını Memed ile Hatçe'nin düğünü olarak değerlendirir ve bir düğün atı hazırlar.

*Atın boyuna mavi boncuklar, renk renk kordelalar asılmıştı. Eyeri, dizginine kadar sırma işlemeliydi.*⁵³⁵

Ağaların çok eşli evlilikleri de dikkat çekmektedir. Memed ve yanındakiler Abdi Ağa'nın evini basarlar ve yazar, bu esnada evde kimlerin olduğunu belirtir. Abdi Ağa'nın iki eşi olduğu da burada ortaya çıkar.

*Bu sırada evdekilerin hepsi de uyanmış titreyerek eşkıyalara bakıyorlardı. Abdi Ağa'nın iki karısı, iki oğlu, misafir bulunan başka köyden kadınlar...*⁵³⁶

Abdi Ağa'nın evine sığındığı Hüseyin Ağa da çok eşlidir.

"Ben böyle can telaşında dört dönerken ateşin içinde, kulağıma, "Abdi Ağa, Abdi Ağa!" diye bir ses geldi. Hüseyin Ağanın büyük karısının sesi bu."⁵³⁷

⁵³³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 90

⁵³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 313

⁵³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I s. 379

⁵³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 242

⁵³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 299

Evlenmek isteyen erkeğin kız tarafına başlık parası vermesi geleneği romanda rastlanan kültürel unsurlardan biridir. Çukurova’da üç yıl çalışan Ali, kazandığı paranın bir kısmıyla başlık parasını ödemeyi planlar.

*Paranın iki yüzünü kayınbabaya verip kızı eve getireceğim.*⁵³⁸

D. Gelenekler

Halk geleneğinde kişilerin yas tuttuklarını gösterdikleri ve acılarını dışa aksettirdikleri çeşitli davranışlar vardır. Halk geleneğinde yas tutan kişi, acısını çeşitli davranışlar ve simgelerle dışa vurur. Dede Korkut Hikâyeleri’nde rastladığımız ak çıkarıp kara giyme, kadınların tırnaklarıyla yüzlerini yırtması ya da Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde görülen ağıt yakma, bu davranışlardan bazılarıdır. Memed kaybolduğunda annesi oğlunun öldüğünü zannederek yataklara düşer ve alına beyaz bez bağlar. Döne’nin bağladığı bu bez onun üzüntüden hastalandığının işaretidir.

*Döne birkaç gün sonra yataktan kalktı. Gözleri kan çanağına dönmüştü. Alına da beyaz bir bez bağlamıştı.*⁵³⁹

Hatçe, Memed ile kaçtıktan sonra annesi kara yazma bağlar. Bu yazma onun üzüntüsünü simgeler.

*Kadın, kocasının dediğini tuttu. Başına, kara bir yazma bağladı. Doğru, Abdi Ağaya gitti.*⁵⁴⁰

Yazar, Hatçe’nin Memed’le kaçmasından sonra kız evinde olanları anlatmadan önce Toros köylerinde kızı kaçırılan ya da herhangi bir şeyi çalınan insanların başlarına gelen bu tatsız olaya karşı sergiledikleri, töre yerine geçen davranışlarını anlatır. Bu geleneksel davranışla, kişi başına gelen olayı protesto eder.

*Toros köylerinde töre yerine geçmiştir. Kızı kaçan, atı, öküzü, horozu çalınan evinin kapısına çıkar, bütün köye, çekemeyenlere, gözleri kaldıramayanlara basar küfürü. Saatlarca durur durur küfreder. Köylü hiçbir cevap vermez ona, aldırmaz, küfredenin bir zaman sonra hırsı iner, ondan sonradır ki, ciddi ciddi olayın üstüne konuşulur.*⁵⁴¹

⁵³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 197

⁵³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 38

⁵⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 103

⁵⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 102

Hatçe'nin annesi içinden gelmese de töre yerine geçen bu davranışı uygular. İçinden gelmemesinin sebebi ise kızının sevdiğine kaçmış olmasıdır, çünkü Hatçe'nin ailesi Abdi Ağa gibi birini reddedemeyerek kızlarını onun yeğenine vermek zorunda kalmışlardır. Bu zorunlu uygulamanın bir diğer sebebi de Abdi Ağa'ya hoş görünmektir.

*Sonra ana, töre olduğu üzere, evin kapısına çıktı usul usul dövünmeye baktı. Dövünmek hiç de gelmiyordu içinden. Kimseye küfredemiyordu. Bağırımıyordu da. Sallanıyordu boyuna.*⁵⁴²

Romanda rastladığımız bir başka gelenek ise kan davasıdır. Annesinin Abdi Ağa tarafından dövülerek öldürüldüğünü anlayan Memed, ona karşı kan davası güder. Iraz da oğlu Rıza'yı öldüren, Rıza'nın amcasının oğlu Ali'den oğlunun öcünü almak ister.

Kadının kocasından kalan mirası alarak baba evine gitmesiyle birlikte ortaya çıkacak olan toprak bölünmesi ve devamında aile bütünlüğünün bozulması, dul kadına toplumda iyi gözle bakılmaması, aileden ayrılan kadının aile sırlarını dışarı duyurması gibi kaygılar, lavirat evlilik şeklinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu olumsuzlukların önüne geçebilmek için kadın ölen eşinin kardeşiyle evlendirilir. Temelinde toprağın bölünmesi ve kadının aile dışından birisiyle evlenmesi endişesi yatar. Yazarın gerçek yaşamında da babasının ölümü üzerine annesi amcasıyla evlenmiştir.

*Amcam bu sırada anamla evlendi ve iki karısı oldu.*⁵⁴³

Romandaki Iraz karakteri kocasının ölümü üzerine kocasının kardeşiyle evlendirilmek istenmiştir. Iraz'ın bu evliliği kabul etmemesine sinirlenen amca, kocasından kalan tarlaları Iraz'ın elinden alır.

Amcanın büyüğü Irazla evlenmek istiyordu.

Iraz:

“Evlenmem,” diyordu. “Hüseyinin yatağına başka erkek sokmam. Kıyamete dek yaşasam gene evlenmem.”...

*Bunun üstüne Irazla kin bağlayan amca, Hüseyinden kalan tarlayı onun elinden aldı.*⁵⁴⁴

⁵⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 103

⁵⁴³ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 35

⁵⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 207

Görüldüğü gibi aslında amaç toprakların bölünmemesidir. Evlilik yoluyla amacına ulaşamayan amca, bu sefer de kızgınlığını bahane ederek toprakları kadının elinden alır, onun bu hareketine kimse karşı çıkamaz, çünkü kadın törelere karşı gelmiştir. İraz'ın oğlu Rıza, büyüdükten sonra hukukî yollara başvurarak babasının tarlalarını geri alsın da amcasının oğlu tarafından öldürülür.

Hediye verme, halk kültüründe yaygın geleneklerden biridir. Nişan, düğün, sünnet gibi geçiş merasimlerinde uygulanan bu geleneği sevgililer arasında da görürüz. Kişilerin birbirlerine verdikleri hediyeler, ekonomik şartlara göre değişiklik gösterebilir. Ekonomik durumu iyi olanlar hazır tüketim maddelerini tercih ederken, ekonomik durumu elverişli olmayanlar ise kendi yaptıkları çeşitli materyalleri bu amaç için kullanırlar. Hatçe de kendi dokuduğu çorapları Memed'e hediye eder. Duygularını dokuduğu çoraplara döken Hatçe, Memed'e karşı sevgisini böyle ifade etmeye çalışır. Hediye olarak verilen çoraplar bir mektup görevi görerek, duyguların anlatılmasında bir araç olarak kullanılırlar. Hatçe'nin dokuduğu çoraplar şekil itibarıyla üzerindeki renkleri ve motifleriyle sevginin doğayla anlatılmasıdır. Yazar bu çorapların genel özelliklerini ve gelenekselliğini şöyle anlatmıştır:

Bu çorap aşktır. Öyle bir gelenekten gelir. Memedin eli dokununca titremesi, ışığa çıkınca irkilmesi boşuna değildir. Böyle çorapların üstünde hep iki kuş nakışı bulunur. Gagalarını dayamış öpüşür gibi iki kuş... Sonra, iki ağaç vardır, gövdeleri küçücük. Tek, kocaman çiçekli... İki ağaç yan yana dururlar. Çiçekleri öpüşecek gibi burun burunadır. Sonra, bu iki nakış arasından sütbeyaz bir su akar. Kırmızı kayalar vardır kıyıcığında. Bir renkler, yalımlar cümbüşüdür almış başını gidiyor.

*Çorapları giydi. Çarığını da üstüne çekti. Çorap, dize kadardı. Dize kadar bir yağın kuş, çiçek öpüşüyor, bir sürü ak su akıyordu.*⁵⁴⁵

Halk kültüründe misafir ağırlamak da gelenekler çerçevesinde olur. Dede Korkut Hikâyeleri'nin giriş bölümünde kadınlar becerilerine göre sınıflandırılırken onların misafir ağırlamalarına da dikkat edilir.⁵⁴⁶ Türk kültüründe eve gelen misafire Tanrı misafiri gözüyle bakılır ve misafir bu görüşe göre ağırlanarak gönderilir. Romanda Kerimoğlu, Memed ile Cabbar'ı en iyi şekilde ağırlamış, onların yaralarını sarmış, karınlarını doyurmuş ve onlara taze çamaşırlar vermiştir.

⁵⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 64

⁵⁴⁶ Bk. Ergin, Dede Korkut Kitabı, Cilt I, s. 76

E. İnsan Doğa İlişkileri

Özellikle teknolojiden uzak bölgelerde insan-doğa ilişkisi tüm açıklığıyla kendini gösterir. Kırsal bölgede yaşayan ve teknolojik imkânlardan yararlanamayan insan, gereksinim duyduğu gün bilgisini, yaşamına uygun bir şekilde yaratarak kullanır.⁵⁴⁷ Yazar, romanda geçen zamanı, halk takvimini kullanarak, güneşin konumuna göre anlatmıştır.

*Gün bir adam boyu yekindi.*⁵⁴⁸

*Karşı dağın üstündeki güneşin yarısı kalmıştı.*⁵⁴⁹

Recep Çavuş'un yaptığı zaman tayini de dikkat çekicidir.

*“Kurukyıldızı daha doğmamış.” dedi. “Benim yıldız. Daha sabaha epey var.”*⁵⁵⁰

Sadece zaman tayininde değil uzunluk veya mesafe belirlemede de doğal nesneler kullanılır.

*Üç kavak boyu yukardan, sarptan kokular gelir.*⁵⁵¹

F. Giyim Kuşam

Romandaki karakterlerin giysileri yöresel özellikler taşımaktadır. Memed'in çocukluğunda giydiği çarıklar Süleyman tarafından dikilmiştir. Yazar, çarığın hangi maddeden yapıldığı hakkında bilgi verir.

*İnce Memed, evin kapısındaki bir taşın üstüne oturmuş, Süleymanın kendisi için ham gönden diktiği çarığı ayaklarına giyiyordu. Çarık ıslaktı. Çarığın üstünde mor tüyler de vardı. Tüylerden bunun bir tosun derisi olduğu anlaşılıyordu.*⁵⁵²

Hatçe'nin Memed için dokuduğu çorap da yöresel ve kültürel bir giyecek olarak dikkat çekicidir.

*Bu nakışlı çorap bir türkü gibidir. Bir türkü sıcaklığında örülmüştür. Sarısı, kırmızısı, yeşili, mavisi, turuncusu, türlü rengi karışıp uyuşmuş, bir sıcaklık, bir yumuşaklık meydana getirmişti.*⁵⁵³

Memed kasabada birilerine hanın yerini sormak ister, fakat kimseyi tanımadığı için bir türlü soramaz. Bu sırada giyinişi ve yürüyüşü tanıdık bir adama hanın yerini

⁵⁴⁷ Ali Rıza Balaman, Gelenekler Töre ve Törenler, Betim Yay., İzmir, 1983, s.46

⁵⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 435

⁵⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 383

⁵⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 237

⁵⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 363

⁵⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 25

⁵⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 63-64

sormaya karar verirler. Bu adam da Memed gibi dağ köylerindendir ve giydiği ceket onu ele vermiştir.

*Önlerinden, dağ kolu insanların el dokuması, şayak bir ceket giymiş biri, hızla yürüyordu.*⁵⁵⁴

Romadaki bir diğer giyiniş farkı ise eşkıyalara aittir. Eşkıyalar şapka inkılâbı yapılmasına rağmen hala kırmızı fes takmaktadırlar. Birer kanun kaçağı olan bu adamlar için kırmızı fes takmak bir gelenek haline gelmiştir.

Hürü Ana, Abdi Ağa'nın yaz boyunca köye gelememesine ve ürünlerinden pay almamasına çok sevinmiş ve bu sevincini gösterebilmek için genç kızların düğünlerde giyindiği gibi giyinerek dışarı çıkmıştır.

*Hürü ak saçlarını kınalamıştı. Başından yazmasını atmış, yerine genç kızların düğünde bayramda bağladığı al yeşil ipekliler bağlamıştı. Fistanı da ipektendi. Boğazına üç tane altın da takmıştı. Genç kızlığında taktığı boncukları da çıkardı sandığından. Taktı. Beline Trablus kuşak bağladı. Yüzü hep gülüyordu.*⁵⁵⁵

G. Yiyecek ve İçecekler

Çeşitli kahramanlar tarafından yapılan yöresel yemekler kişilerin ekonomik durumlarıyla da doğru orantılıdır. Romanda Yörük sofrasının zenginliği yanında hapishane sofrasının tekdüzeliğini görmek mümkündür. Süleyman'ın evinde pişen yemeklerden biri de sütlü bulgur çorbasıdır.

*Çorba, sütlü bulgur çorbasıydı. Süt kokusu bulgur kokusuna karışınca, bir hoş koku meydana geliyordu.*⁵⁵⁶

Durmuş Ali'nin evinde sac bazlama pişirilir.

*Kadının biri hamuru yuğuruyor, biri ekmeği açıyor, biri de sacda pişiriyordu. Pişiren kadının sağına kırmızı, kalın sac bazlamaları yığılmıştı.*⁵⁵⁷

Memed hayatında ilk defa kasabaya gittiği zaman yeni tatlarla karşılaşır. Meyan kökü içer ve kebab yer. Burada şerbetçinin pirinç güğümü de kültürel niteliktedir.

*Şerbetçi önde doğru eğilerek, tası doldururken, o, parlayan pirincin üzerinde korkarak elini dolaştırdı. Şerbetçi ikisine de birer tas şerbet doldurdu uzattı.*⁵⁵⁸

⁵⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 74

⁵⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 409

⁵⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 22

⁵⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 59

⁵⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 81

Abdi Ağa köye gelen hükümet görevlilerine kuzular kızartarak ziyafet çeker. Burada yazar da pişen yemekler arasında toprak kızartması hakkında kendi yorumunu yapar ve etin en iyi pişme biçiminin toprak kızartması olduğunu söyler.

*O gece Abdi Ağanın evinde misafir kaldılar. Altlarına çifte döşekler serildi. Şereflerine kuzular kızartıldı. Toprak kızartması. Savcı dağ köylerine her gelişinde toprak kızartması yaptırırdı. Etin en güzel pişme biçimi, mutlak toprak kızartmasıdır.*⁵⁵⁹

Değirmenci Kulaksız İsmail evine gelen Memed ve yanındakilere gömme yapmak ister. Gömme yemeğinin hammaddesi hamurdur. Görüldüğü gibi yemek tercihleri kişilerin yaptıkları iş ve ekonomik durumlarıyla doğru orantılıdır.

*Şimdi açsınız. Kalkayım da size gömme yapayım.*⁵⁶⁰

Hatçe, hapishanede bulgur çorbası yapar.

*Akşam oldu. Hatçe dışarıda, maltızına bulgur çorbası vurdu pişirdi. Soğan, acı yağ kokan çorbayı içeri aldı.*⁵⁶¹

Memed ve Cabbar, Kerimoğlu'nun çadırında karınlarını doyururlar. Bu sofraya içeriğiyle zengin; fakat yiyecek çeşidi bakımından mütevazı bir sofradır.

*Sofraya önce süt geldi, buğulanıyordu. Mavi mavi. Üstü de usul usul kırışarak kaymak bağlıyordu. Arkasından pekmez, sonra da kavurma geldi.*⁵⁶²

Cabbar'ın çıkınından çıkan yiyecekler ise bir çobanın ya da yolcunun azığından farksızdır.

*Cabbar çıkını getirdi açtı. Peynirle taze soğan vardı. peynirle taze soğanı yufkaya sarıp, dürüm yaptılar.*⁵⁶³

H. Halk Zanaatları

Romanda birçok meslek dalının ismi geçmektedir. Bu mesleklerden bazıları teknolojinin gelişmesi ve eğitim düzeyinin yükselmesiyle ya tamamen ortadan kalkmış ya da kalkmak üzeredir. Romanda geçen mesleklere demircilik, iz sürücülüğü, arzuhalcilik, ağaççılık, şerbetçilik, kahvecilik, değirmencilik, yanaşmalık, tarla bekçiliği gibi örnekler verebiliriz. Bu meslekleri icra edenlerden bazıları hizmet sunarlar bazıları da yaptıkları ürünleri satarak geçimlerini sağlarlar. Bunlardan bazıları Yaşar

⁵⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 148

⁵⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 236

⁵⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 214

⁵⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 177

⁵⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 309

Kemal'in yabancı olduğu meslekler değildir. Yaşar Kemal, gençliğinde arzuhalcilik, tarla bekçiliği gibi işlerde çalışmıştır. Onun birçok eserinde demirci kahramanlar göze çarpmaktadır. *Ağrı Dağı Efsanesi*'nde, *Üç Anadolu Efsanesi*'nde, *Binboğalar Efsanesi*'nde, *Al Gözümlü Seyreyle Salih*'te, *Yusufoçuk Yusuf*, *Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca* adlı eserlerinde demirci tiplerine rastlanan yazarın, *Demirciler Çarşısı Cinayeti* isimli bir de romanı vardır. Yazarın eserlerinde bulunan ve mitolojik bir motif olan demircilik, Nedim Gürsel'in de dikkatini çekmiştir. Gürsel, Yaşar Kemal ile yaptığı bir röportajda, yazarın eserlerindeki demirci motifiyle eski Türk efsanelerindeki demirci motifi arasında bir bağ olup olmadığını yazara sormuştur. Yazar, bu soruya cevap olarak tesadüf olabilir diyerek çocukluğunda Kadirli'deki demirciler çarşısına sık sık gittiğini ve oradaki demircileri hayranlıkla saatlerce seyrettiğini söylemiştir.⁵⁶⁴ Romanda kasaba tasvir edilirken kasabanın demircisi Kör Hacı'nın da adı geçer.

I. Çocuk Oyunları ve Oyunlar

Memed, Kesme köyündeki çocuklarla Köküç oynar. Değnek ile oynanan bu oyuna Kösküç de denir.⁵⁶⁵

*Bundan sonra Memed, köyün içini birkaç gün daha gezdi. Birkaç çocukla arkadaş oldu. Köküç oynadı. Üstüne köküç oynayan çıkmadı.*⁵⁶⁶

İ. Yöre Halkının Özellikleri

Romanda bölge halkının özellikleri detaylı bir şekilde anlatılmamıştır; fakat köylülerin çalışmaktan yıpranmış bedenleri, çeşitli olaylara karşı verdikleri tepkiler ve yaşam tarzları yazar tarafından yeri geldikçe anlatılmıştır. Mesela Memed'in köylüleri bazı durumlarda kolektif bir şuurla hareket ederler. Memed'in çakırdikenliği yakıp toprakları köylüye dağıttığı zaman herkes hep bir ağızdan Memed'i övmeye; fakat Abdi Ağa'nın ölmediğini duydukları zaman hemen taraf değiştirerek yine hep bir ağızdan onu kötülemeye, ona hakaret etmeye başlarlar. Aynı köylü jandarmadan kaçan Memed'in

⁵⁶⁴ Gürsel, Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı, s. 104

⁵⁶⁵ Metin And, *Oyun ve Bütün Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003, s. 255-256

⁵⁶⁶ Yaşar Kemal, *İnce Memed I*, s. 24-25

yerini ağır bir dayak yeme pahasına jandarmaya söylemez. Romanda çekingen ve güçlü tarafın yanında olan bir köylü tipi çizilir ama bu çizgiyi bozan istisnalar da vardır.

Eserde yöre halkının yazar tarafından anlatılan bazı özellikleri dikkat çekicidir. Memed, kasabada gördüğü bir adamın dağ köylerinden olduğunu giyinişinden ve yürüyüşünden tahmin eder. Yazar da ova insanı ile dağ insanın yürüyüşlerini kıyaslayarak anlatır ve Memed'in bu konuda nasıl karar verdiği konusuna açıklık getirir.

*Adam hızlı hızlı yürüyordu. Memed adamın yürüyüşüne dikkat etti. Bu, sarp yerlerin insanının yürüyüşüydü. Sarp yerlerin insanları adım atarken ayaklarını havaya fazla kaldırırlar. Dizleri hizasına kadar. Sonra ihtiyatlı, korka korka indirirler. Buna alışmışlardır. Halbuki ova insanları tam aksinedir. Ayaklarını yerde sürürcesine giderler.*⁵⁶⁷

Şehir kültüründe normal karşılanan bir hareket, teknolojinin olmadığı, geleneklere bağlı kuralların uygulanmaya devam ettiği ve insan davranışlarının toplum tarafından iyi ya da kötü olarak değerlendirildiği bölgelerde daha farklı algılanabilir. Romanın geçtiği zaman aralığı olan 1923-33 arası yıllarda geleneksel kurallar şehirde olsun kırsal kesimde olsun daha yaygın ve geçerliydi. Örneğin iki sevgili herkesin gözü önünde rahatça buluşup konuşamazdı. Memed de köylünün ve kızın ailesinin tepkisinden çekinerek sevgilisi Hatçe ile geceleri gizlice buluşur. Sevgililer buluşma yerlerini önceden belirler ve hep orada buluşurlar. Erkek kızı çağırmak için çeşitli yöntemlere başvurur. Bu yöntemler arasında havyan taklitleri de vardır ve kız sevgilisinin hangi hayvanın taklidini yaptığını bildiği için bu sesi duyar duymaz önceden kararlaştırılan yere gider. Memed, önceden anlaştıkları üzere Hatçe'yi Divlik kuşu gibi öterek çağırır. Bu bir nevi haberleşme kültürüdür ve her sevgilinin buluşmak için kullandıkları yöntemlerden biridir.

*Birkaç kere yattığı yerden divlik kuşu gibi öttü. Gözü kapıdaydı. Kapının da ne açıldığı vardı, ne açılacağı... Sinirlendi. Üst üste birkaç kere daha öttü.*⁵⁶⁸

Bölge insanı duygu ve düşüncelerini şiiri kullanarak dışa vuran bir özelliğe sahiptir. Bölgeden derlenen halk şiirinin çokluğu, bu fikrimizin en önemli kanıtıdır. Günümüzde yurttan ve dünyada gelişen olaylar basın ve yayın organları aracılığıyla nasıl yayılıyorsa, bu teknolojinin olmadığı devirlerde olayların çevrede duyulmasının bir yolu da şiirdir. Bir olay hakkında yazılan ve bestelenen bir şiir, kolay bir şekilde akılda

⁵⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 75

⁵⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 83

tutulabilir ve insanlar tarafından sevilen bir türkü olursa kısa zamanda geniş kitlelere ulaşabilir. Memed'in Hatçe'yi kaçırmayı üzerine bir günde on tane türkü çıkmıştır.

*Herkes işini gücünü bırakmış, her yerde İnce Memed lafı... Hatçenin candarmaların elinden alınışı üstüne, bir günde belki on tane türkü çıkarılmıştı.*⁵⁶⁹

J. Yöresel Dil

Romanda yöresel dil yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Yazar, roman karakterlerini yöresel ağızla konuşturduğu gibi kendi de yeri geldikçe yöresel dili kullanmıştır. Romanda geçen belli başlı yöresel kelimeler ve ikilemeler şunlardır:

Abo: Şaşkınlık ifadesi olarak kullanılan ünlem.

Alooş: Sevincin ifade edilmesinde kullanılan sözcük.

Ayı ıslığı: Ayı ıslığı olarak da adlandırılan bu ıslık, iki elin işaret parmaklarının ya da bir elin işaret parmağı ile serçe parmağının birleştirilip ağza götürülmesiyle çıkartılır.⁵⁷⁰

Berkiştirmek: Sağlamlaştırmak.

Birem birem: Teker teker, birer birer.

Bol bolamak: Pek bol, hayli çok.

Candarma: Jandarma.

Çokuşmak: Birikmek, toplanmak, başına üşüşmek.

Çımgışma. Ürpermek, titremek.

Çığrılı: Çığlık, kulakları sağır edencesine çıkan ses.

Cipil cipil: Sığ, derinliği az.

Cip: Çok, aşırı, fazla.

Cilpirt: Bir tür çalı.

Ekelemek: Serpmek, sıvazlamak, dökmek.

Efil efil: Tatlı tatlı, hafif hafif.

Firez: Anız, ekinin biçildikten sonra toprakta kalan sapı.

Havakmak: açıkta kalan yaranın hava alarak şişmesi, kızarması, acı verir bir duruma gelmesi.

Heyye: Evet.

Huğ: Duvarları kamyış ya da çubukla örülmüş köy evi.

İpilti: Parıltı.

⁵⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 390

⁵⁷⁰ Püsküllüoğlu, Yaşar Kemal Sözlüğü, s. 43

İpil ipil: Parıl parıl.

Kasar: harmanın savrulduktan sonra geride kalan taneli ve samanlı bölümü.

Keşki: Keşke.

Kımık: Küçük, küçücük, ufak.

Kirp: Birden, aniden.

Koygun: Yoğun, koyu.

Kubarmak: Övünmek, gururlanmak, çalım satmak.

Mantıvar: Bir tür bitki.

Ölçermek: Ateşi canlandırmak.

Par par etmek: Işıldamak.

Pelik: Bölük, parça.

Siyim siyim: İnce ince, hafif hafif, sürekli, uzun uzun.

Şavkımak: Parlamak.

Tapıklamak: Beğenmenin ve takdir etmenin bir göstergesi olarak kişinin sırtına el ile hafifçe vurmak.

Teberik: Emanet.

Töm töm: Yaşlanmış, beli bükülmüş.

Tömtömüleşmek: Yaşlanmak.

Yağar: Eyer yarası.

Yamçı: Kalın yünden dokunarak yapılmış yağmurluk.

Yekinmek: Yükselmek, ayağa kalkmak.

Yıldır yıldır: Parıl Parıl.

Yılın yılın: Yıllarca.

Zaar: Kuşkusuz, şüphesiz.

Zurba: Sürü.

K. Diğer Folklorik Özellikler

Eserde köylülerin günlük hayatta yaptıkları çeşitli işlere de değinilmiştir. Bunlar: ip eğirmek, kozalaktan pamuk çekmek, semer onarmak, çıkırık eğirmek, şelek çekmek, döğen sürmek, öbek yapmak, çorap dokumak, geyik avlamak, yaz yeri çıkarmaktır.

3.2.4.3. Ekonomik düzey

Romanın olay örgüsü Cumhuriyet'in ilan edildiği 1923'te başlar ve onuncu yılında biter. Bu zaman aralığı, Cumhuriyet'in ilanı ile başlayan bir dizi inkılâplar ve hem içte hem de dışta verilen siyasi mücadelelere denk gelir. Osmanlı devletinden miras kalan borçlar ve zor şartlar altında milletin varını yoğunu ortaya koyarak kazandığı ulusal kurtuluş savaşının ardından Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir süreç başlar. Ülkenin tam anlamıyla bağımsızlığını elde edebilmesi, kuvvetli bir ekonomiye sahip olmasına bağlıdır. Bunun farkında olan Atatürk, Cumhuriyet'in ilanından önce, 18 Şubat 1923'te ülke ekonomisine yön vermek ve uygulanacak ekonomik düzenlemeleri belirlemek için Türkiye İktisat Kongresi'ni düzenlemiştir. Ülkenin kısa zamanda kalkınması ve modernleşmesi amacıyla devlet etkin bir rol üstlenmiştir. Devletin ekonomiye alakalı bu politikası “devletçilik ilkesi” olarak adlandırılmıştır. 1929'da patlak veren dünya ekonomik buhranından Türkiye'nin etkilenmemesi ve temel ihtiyaç maddelerinde dışa bağımlı kalınmaması için devlet, ekonomiye ve kalkınma çabalarına katılmış, 1933'te hazırlanan beş yıllık kalkınma planını uygulamaya koymuştur. Başka bir ifadeyle ekonomik bağlamda her şeye sıfırdan başlanmıştır. Görüldüğü gibi romanın geçtiği yıllarda Türkiye'de bir yandan ekonomi canlandırılmaya ve güçlendirilmeye çalışılmış bir yandan da iç ve dış meselelerle uğraşmıştır. Bu dönemde ülkede büyük ekonomik başarılar elde edilmiş; fakat feodalizme karşı köklü bir savaş açılmamıştır. Köylü toprak sahibi olamamış ve ekonomik özgürlüğünü elde edememiştir. Bunun sonucu olarak köylerdeki siyasal güce de sahip olamamıştır. Bu şekilde oluşan ideolojik ekonomik baskılar nedeniyle Anadolu'nun tarım, üretim ve kültür düzeyi yükselmemiştir.⁵⁷¹ Atatürk, kırsal alanda yaşayan ve geçimini toprağa bağlayan köylü kitlesinin toprak sahibi olması için halkçılık ilkesinin uygulanmasını istemiştir. Atatürk'ün bu isteği, onun ölümünden sonra İnönü tarafından 1945'te gerçekleştirilmiş, Çiftçiyi Topraklandırma Yasası kanunlaştırılmıştır.⁵⁷² Böylece Anadolu'daki toplumsal yapının değişmesindeki engellerden biri olan toprak ağalığı sorununu ortadan kaldırma yolunda bir adım atılmıştır.

⁵⁷¹ Kurt Steinhaus, Atatürk Devrimi Sosyolojisi II, (Çev. Necdet Sander), Cumhuriyet Gazetesi Yay., İstanbul, 1999, s. 48

⁵⁷² Suna Kili, Türk Devrim Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., XII. Baskı, İstanbul, 2008, s. 252

Romadaki ekonomik şartlar da o dönemin ekonomik koşullarıyla paralellik gösterir. 1923 doğumlu olan, bir başka ifadeyle Cumhuriyet ile yaşıt olan yazar, o dönemlerin canlı bir şahididir ve o zamanları eserlerinde ilk ağızdan anlatmıştır.

Dikenlidüzü’ndeki köylüler toprak sahibi değildirler. Onlar, bir toprak beyi olan Abdi Ağa için çalışır ve onun verdiği pay ile geçinmeye çalışırlar.

*Dikenlidüzüne beş kadar köy yerleşmiştir. Bu beş köyün beşinin de insanları topraksızdır. Cümle toprak Abdi Ağanındır.*⁵⁷³

Çoğu zaman kışın ortasında aç kalan köylü, Abdi Ağa’nın borç olarak vereceği yardıma muhtaç kalır.

*Her yıl böyle olurdu. Köyün yarıdan çoğu aç kalır dökülürdü kapısında Abdi Ağanın.*⁵⁷⁴

Kışın ortasında yiyecek yardımı alabilmek için Abdi Ağa’nın kapısına biriken köylü tasviri, onların ekonomik durumunu açıkça gözler önüne sermektedir.

*Gökte kara bulutlar yuvarlanıp duruyordu. Abdi Ağanın kapısında üşümekten iki büklüm olmuş, yırtık, el dokuması giyimli bir kalabalık, birbirlerine sokulmuş titriyordu.*⁵⁷⁵

Köylü para kazanmak ve kendi ihtiyacını karşılamak için çeşitli şeyler üretir. Süleyman Memed’e çarık yapar, Hatçe ise çorap dokuyarak hapishanede geçimini sağlar. Köylüler, sepet yapıp, yumurta satarak para kazanmaya çalışırlar. Köylerinde para kazanmayanlar ise Çukurova’da çalışmaya giderler. Yıllarca Çukurova’da çalıştıktan sonra dönen köylüler, oralarda biriktirdikleri parayı evlenmek, toprak ya da hayvan sahibi olmak için kullanırlar. Sosyo-ekonomik düzen, insanların ideallerini daraltmış, hatta herkesin aynı hedefler doğrultusunda hareket etmesini zorunlu kılmıştır. Bireyin okumak, farklı bir iş sahibi olmak, çocuklarına farklı bir gelecek çizmek gibi idealleri yoktur. Romanda adları geçen Ali ve Hasan da çeşitli amaçlarını gerçekleştirebilmek için Çukurova’da çalıştıktan sonra dönen iki köylüdür.

Ali yol boyunca, belki yüz kere, aynı cümle, aynı sözcüklerle Çukurovayı, Çukurovada Binbir sıkıntı çekerek kazandığı parayı, kazandığı parayla ne yapacağını

⁵⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 10

⁵⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 57

⁵⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 58

*anlatmıştı. (...) Hasan da köyünü, çocuğunu, kül olan çınarı, Çukurovayı, Çıkırovadaki ağasını durmadan durmadan yinelemişti.*⁵⁷⁶

Hasan'ın dediklerinden hareketle sadece köylerde değil, Çukurova gibi merkezi bölgelerde de ağalık sisteminin olduğunu görebiliriz. Romandaki Ali Safa Bey karakteri de bu görüşümüzü doğrular. Ali Safa Bey de kasabada oturur, çeşitli yollarla çevre köylerin topraklarını ele geçirerek topraklarına toprak katar. Etkin bir siyasi rolü olmayan köylü, Ali Safa Bey'in feodal tavırları karşısında onlara yol gösteren biri olmadığı sürece hakkını savunamaz.

*Önce allem eder, kalem eder, yoksulluk yüzünden, babasının elinden çıkmış toprakları köylülerden geri alır. Toprak elde etmek hilesini bulmuştur artık. Doymaz.*⁵⁷⁷

Ali Safa Bey, kendine karşı gelenleri de haydutlar aracılığıyla korkutarak sindirir. Güdümündeki çeteler, onun toprak mücadelesinde kullandığı en etkili silahıdır.

*Dağdaki bir iki çetebaşıyla anlaşır. Bir iki adamını da dağa çıkarır. Eşkıyaları köylülerin başına musallat eder. Artık Ali Safa Beyin astığı astık, kestiği kestiktir.*⁵⁷⁸

Görüldüğü gibi bir yandan toprak ağalarının baskısı altında, diğer yandan da eşkıyaların korkusuyla yaşayan köylü hem ekonomik hem de güvenlik bakımından güçsüz ve çaresizdir.

Abdi Ağa, İnce Memed'den korktuğu için bir yıl boyunca Dikenlidüzü'ne uğramaz. Ağanın yokluğunu fırsat bilen ve Memed'den cesaret alan köylü Hürü Ana'nın da kışkırtmalarıyla o yıl ağaya hasattan pay, yani malın üçte birini vermez ve bu sayede kışı rahat geçirir. Köylü, bu şekilde toprak sahibi olmanın ve ekonomik açıdan ağaya bağlı olmamanın önemini anlamaya başlar.

*Hasat bitti, ürün evlere çekildi. Abdi Ağaya kimse bir tane buğday bile vermedi.*⁵⁷⁹

Oğlunu ya da kocasını kaybeden kadınların belli bir sosyal güvencesi yoktur. Ölen kocasının kardeşiyle evlenmediği için tarlası elinden alınan Iraz, oğlunu büyütebilmek için yazın ırgatlık, kışın da hizmetçilik yapar. Oğlu Rıza, büyüyünce babasından kalan tarlaları amcasından geri alır fakat amcasının oğlu tarafından öldürülür.

*Yazın ırgatlık, kışın zenginlerin evinde hizmetçilik etti.*⁵⁸⁰

⁵⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 197

⁵⁷⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 292

⁵⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 293

⁵⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 409

⁵⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 207

Romanda, insanlar arasındaki mücadelelerin hepsi ekonomik kaygıdan dolayıdır. Eşkıyalar para kazanmak için soygun yaparlar, ağalar daha da zengin olmak için köylünün elindekini avucundakini almaya çalışırlar, köylüler aç kalmamak ve normal bir hayat sürebilmek için hem ağalarla hem de eşkıyalarla mücadele ederler. Çalışmak için gurbete gidenlerin hedefi de yine para kazanmak ve ekonomik açıdan belli bir seviyeye gelmektir. Eşkıyaların peşine düşen jandarma çavuşunun bile temel kaygısı para kazandığı işini yapmaktır.

Olay örgüsü çoğunlukla kırsal kesimde geçtiği için bölge ekonomisine tarımdan başka yön veren başka sektörlerle rastlanmaz. Memed'in on sekiz yaşındayken yaptığı kasaba gezisi sırasında gördüklerinden yola çıkarak, kasabadaki çeşitli işletmeler hakkında bilgi sahibi oluruz. Demircilik mesleğinin hala bir zanaat olarak yapıldığını, kumaşçı dükkânının olduğunu ve insanların konaklamak için hanı kullandıklarını görürüz.

3.3. Açıklama Aşaması

3.3.1. Anlatının kaynağı

Roman denemelerine başladığı 1946-47 yıllarında, kafasında kurduğu roman taslaklarından birinin de İnce Memed olduğunu söyleyen yazar, 1951 yılında İstanbul'a geldiğinde İnce Memed'in konusunun tamamen kafasında olduğunu belirtir. 1953 yılında romanı yazmaya karar verir ve yazmaya başladıktan üç ay sonra romanı bitirir.⁵⁸¹ Yazarın romanı bu kadar kısa sürede yazmasının sebebi, konuyu yıllardır kafasında tasarlayıp tamamen bir düzene koymasından kaynaklanmaktadır ve geriye sadece kâğıda dökme işi kalmış, üç ay içinde bu iş de tamamlanarak İnce Memed'in birinci cildi ortaya çıkmıştır. 1953-54 yıllarında Cumhuriyet'te dizi halinde yayımlanan roman, daha sonraki yıllarda çeşitli yayınevleri tarafından da yayımlanmıştır.

Yaşar Kemal, yapıtlarını oluştururken hem hayat tecrübelerinden, hem okuduğu yerli ve yabancı eserlerden hem de hayatı boyunca edindiği halk edebiyatı birikimlerinden yararlanarak bütün bu kaynakları kendi hayal dünyasında yeniden şekillendirir. Gençliğinde Adana'daki Ramazanoğlu Kütüphanesi'nde çalışan yazar, böyle bir yerde çalışmanın ona vermiş olduğu fırsatı çok iyi değerlendirmiştir. Yaşar Kemal, geceleri de kütüphanede yattığını, gece gündüz kitap okuduğunu ve özellikle

⁵⁸¹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 67-68

Homeros, Yunan klasikleri ve XIX. yüzyıl klasiklerinin kendisi için bir düş cenneti olduğunu belirtmiştir.⁵⁸² Askerlik yıllarında da okumayı bırakmayan Yaşar Kemal, askerlik için gittiği Kayseri'nin bir ilçesi olan Talas'ta tanıştığı iki kardeşin kütüphanesini kullanır ve orada Dostoyevski, Çehov, Tolstoy gibi ünlü yazarların eserlerini, Türk klasiklerini, *Binbir Gece Masalları*'nı ve Doğu klasiklerini okur.⁵⁸³ Görüldüğü gibi yazar, daha yirmili yaşlarında Türk ve Dünya edebiyatı hakkında hatırı sayılır bir bilgi birikimine ulaşmış ve onun bu birikimi yazdığı eserlere de yansımıştır. Gerek çalışma hayatında toplumun çeşitli kesimlerinden tanıdığı insanlar ve bu ortamlardaki izlenimleri, gerek sosyal yaşamında arkadaşlık kurduğu kişiler, onun edebi kişiliğinin oluşmasında ve belirli bir dünya görüşünün kafasında şekillenmesinde etkili olmuştur. Mesela, Arif Dino, Abidin Dino, Güzin Dino, Orhan Kemal gibi isimleri örnek verebiliriz. Arif Dino'nun kendisine hediye ettiği Don Kişot'u okuduktan sonra kafasında sosyalizm fikrinin nasıl belirdiğini yazar şöyle anlatmıştır:

*Don Kişot'u okuduğumda, sosyalizmi benimsemiş, birkaç kere de karakola düşmüştüm. Sosyalizm üstüne elime ne geçerse okuyordum. Gene de bu işte bana Arif Dino yardımcı oldu. Abidin Dinonun çok başka özellikleri vardı. Sosyalist militanlığı edebiyatla birlikte götürmeye çalışıyordum. Hemen oracıkta, Adanada sosyalist gençlerden hatırı sayılır bir bölük kurulmuştu. Eski sosyalist işçilerle, aydınlarla ilişki kurmuştuk. Gece gündüz sosyalizm konuşuyorduk. O zamanlar Türkiyede yeterli sosyalist kitaplar yoktu. Örneğin Manifesto daktiloya çekilmiş olarak elden ele dolaşıyordu. Bunun için biz sosyalizmi usta çırak işi ağızdan öğreniyorduk. Elbet sosyalizmle birlikte, bu ağızdan öğrenmeler yüzünden çok da yanlış şeyler öğrendik.*⁵⁸⁴

Benimsediği bu görüş, eserlerine de yansımıştır. Kapitalist üretim tarzında burjuvazi, işçi sınıfının emeğini sömürerek zenginleşir. Sınıfların özgürlüğüne inanan sosyalist görüşe göre bu ekonomik sömürü, sınıf mücadelesinin temel hedefini oluşturmaktadır. Böylece egemen sınıfın düşüncesi, dönemin egemen düşüncesi haline gelir. İnce Memed romanı da böyle bir gerçek üzerine kurulmuştur. Köylü, kendi feodal düzenini kurmuş olan bir ağa tarafından sömürülmektedir. Romandaki Abdi Ağa, köylünün ürettiği üründen üçte birlik bir pay almaktadır. Aldığı paylarla gittikçe zenginleşen ağaya karşılık köylü, günden güne fakir düşmektedir. Bir yaratıcı ve sanatçı

⁵⁸² Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 99

⁵⁸³ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 114

⁵⁸⁴ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 91

olarak, gerçeklerden hareket eden ve yeni bir sanat dünyası kuran yazarın oluşturduğu sanat eseri, yüzeyi deşerek toplumun gelişme yasalarını ve eğilimlerini, hayatın bileşik ve çelişik yürüyüşünü, ilerici ve gerici kuvvetlerini, okuru saracak, onda estetik duyguları uyandıracak biçimde yeniden yaratmakta ve canlandırmaktadır. Yaşar Kemal, böyle toplumcu bir gerçekçiliğin yalnız kuramını yapmakla kalmamış, mükemmel örneklerini vermiştir. İnce Memed bunların en güzelidir.⁵⁸⁵

Yazarın eserlerini oluştururken yaralandığı bir diğer kaynak folklor ve edebiyattır. Doğup büyüdüğü bölgenin zengin kültürüyle beslenen yazar, yaşadığı bölgede folklor derlemelerinde bulunmuş ve daha sonraki yıllarda Cumhuriyet Gazetesi'nde röportaj muhabiri olarak Anadolu'yu gezerken de derleme çalışmalarına devam etmiştir. Âşıklık geleneğinin yoğun bir şekilde sürdürüldüğü bir bölgede yaşayan yazarın kendisi de daha çocuk denecek bir yaştayken âşıklık yapmaya başlamış, köylerine gelen destan anlatıcılarından destanlar öğrenerek, öğrendiği bu destanları çevresine topladığı çocuklara anlatmaya başlamıştır. Yazarın Alpay Kabacalı'yla yaptığı bir röportajda söylediği şu sözler bu tespitimizi doğrular niteliktedir.

*Roman benim için, ne kadar sanatsa, o kadar da zanaattır, usta-çırak işidir. Bir Türk Dede Korkut'u, Köroğlu'nu özümlememişse, o kültüre varmamışsa, Türk masallarını, Türk romanlarını, hatta bir Aşk-ı Memnu romanını bilmiyorsa, yalnız batıyı örnek alarak roman yazamaz. Önce Kendi toprağının yarattığı kültürle özdeşleşmesi gerekir.*⁵⁸⁶

Galina Gorbatkina, yazarın bu özelliğini şöyle değerlendirmiştir:

*Yaşar Kemal'in ustalığının kökleri, halkın folklorundan besleniyor. Yalnızca sorunsalda, konuda ve kahramanların kişiliğinde değil, yapıtların kuruluşunda, dilinde ve üslubunda da folklorla çok derin bağlantılar ortaya çıkıyor.*⁵⁸⁷

İlk başta kanundan kaçmak için eşkıyalığı kullanan Memed, daha sonra annesinin öcünü almak gayesine düşmüş ve onun bu hedefi zamanla ağalık düzenine karşı bir başkaldırı hareketine dönüşmüştür. Onun eşkıya olmasının sebebi ise aşkıdır. Çünkü sevdiği kız olan Hatçe'yi zorla Abdi Ağa'nın yeğeni Veli ile nişanlamışlar, o da bu duruma dayanamayarak Hatçe'yi kaçırmış, peşine düşen Abdi Ağa'yı yaralamış, Veli'yi

⁵⁸⁵ Tatarlı, Mollof, Marksist Açıdan Türk Romanı, s. 164-165

⁵⁸⁶ Alpay Kabacalı, Yaşar Kemal: "Romanımın Sırtını Mitos Dünyasına Dayadım", Milliyet Sanat, S. 162, 1987, s. 18

⁵⁸⁷ Galina Gorbatkina, "Yaşar Kemal ve Folklor", Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemeleri, (Çev. Tatyana Moran-Yurdanur Salman), Cem Yay., I. Baskı, İstanbul, 1980, s. 248

de öldürdükten sonra, eşkıyalara katılmıştır. O halde romana kaynaklık eden konulardan ilki âşık hikâyelerinde görmeye alıştığımız iki sevgilinin aşkı, ikincisi, eşkıyalık ve üçüncüsü ise toplumsal sorunlardır. Yazar, bu üç konuyu kurduğu olay örgüsü içinde işlemiştir. Berna Moran da yazarın, romandaki eşkıya örgüsünü ikinci bir gelenek olan âşık hikâyeleri geleneğiyle beslediğini söyler.⁵⁸⁸ Olay örgüsünün geçtiği dönem olan 1923–33 yılları, köylünün toprak sahibi olamadığı zamanlara denk gelir. Anadolu köylüsü bu yıllardan sonra yani 1945 yılında çıkarılan toprak kanunuyla toprak sahibi olmaya başlar. Köylünün toprak ve mülk sahibi olmasında bölgelere tapu ve kadastro hizmetlerinin götürülmesinin de yararı olmuştur. Sonunda Atatürk'ün çözülmesini uzun zamandır istediği köylünün toprak sahibi olma meselesi çıkarılan kanunla çözüme ulaştırılır. O yıllarda nüfusun büyük bir bölümü kırsal alanda yaşadığı ve tarımla uğraştığı için bu sorun halkın önemli bir kısmını ilgilendirmektedir. 1935'te yapılan demografik bir çalışmaya göre Türkiye nüfusunun % 75'inin köylerde yaşadığı tespit edilmiştir.⁵⁸⁹ Moran, Yaşar Kemal'in gerçeklikle yetinmediğini, yaşadıklarını, gözlemlediklerini başka türlü bir gerçekliğe dönüştürdüğünü ve böylece kurmaca yönü ağır basan destan havalı yapıtlar üretmesine rağmen, güncel sorunlara ilgisiz kalmayarak eşraf ile bürokrasi ittifakı karşısında köylünün durumunu, değişen üretim araçlarının doğurduğu sonuçları, aşiretlerin yıkılışını irdelediğini, köylü sınıfın yüzyıllar boyunca değişmeyen yaşamsal sorunlarını ve doğa ile bütünleşmiş bu insanların mevsimlere ve doğa koşullarına bağlılığını, kıtlık ve açlık korkusunu, bolluk özlemini bize duyurduğunu söyler.⁵⁹⁰

Romanda şahsi bir aşktan dolayı başlayan bir savaş, ilk önce derebeyi toprak ağasıyla ve sonra da bölgesel idari güçlerle mücadele halini alır. Derebeyliği sistemi kurmuş ağalarla ve onlarla çıkar ilişkisi içinde olup onların güdümüne giren haydutlarla silahlı bir mücadeleye girecek kişi ya da kişiler de yeri yurdu belli olan köylüler değil, dağlarda yaşamayı seçen erdemli eşkıyalardır. İnce Memed de bu tip bir eşkıyadır. Memed, zamanla kendi şahsi davasını bir kenara bırakarak feodal sistemle ve bu sistemin yanında bulunan bölgesel güçlerle mücadeleye girmiştir. İnce Memed, eşkıyalığa başladığı günden itibaren haydut tipi eşkıyalardan farklı bir çizgide hareket etmiş ve zamanla halkın sevdiği bir eşkıya olarak ün salmıştır. Mehmet Bayrak'a göre

⁵⁸⁸ Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, s. 109

⁵⁸⁹ Cumhuriyet Almancağı, İstanbul Matbaacılık ve Yay., İstanbul, 1935, s. 56

⁵⁹⁰ Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, s. 101-102

İnce Memed, savaşçı halk eşkıyalığının en güzel gelenek ve göreneklerinin inkılâpçı bir devamcısıdır.⁵⁹¹ Eşkîyalık ve eşkıya hikâyeleri Yaşar Kemal için tanıdık kavram ve anlatılardır. Kemal, çocukluğunda eşkıyalarla iç içe yaşadığını hatta kendi akrabaları arasında da eşkıyalar olduğunu ve bunların evlerine gelip gittiklerini, hatta ilk ağıtını sevdiği bir eşkıyanın öldürülmesi üzerine yaktığını söyler.

*Babamın bir koruyucusu vardı. Zalanın oğlu, babam öldükten sonra Zalanın oğlu Toroslarda ünlü bir eşkıya oldu. Bazı geceler bizim eve geldikçe bana armağanlar getirirdi. Sanırsam amcama da iki öküz, birkaç inek parası vermişti. Hep beş eşkıyayla birlikte gelirdi eve. (...) İşte bu Zalanın oğlunu bir gün Toroslarda candarmalar çevirdiler ve beş kişisiyle birlikte öldürdüler. Ben acı haberi alır almaz uzun bir ağıt yaktım onun için.*⁵⁹²

Ağaların ne kadar büyük bir güce sahip olduklarına gazete ve dergiler için yazdığı çeşitli yazılarında da değinen Yaşar Kemal, 1962 yılında yayımlanan “Ufak İş Deme” başlıklı yazısında Kadirli’nin o dönemlerdeki kaymakamının bölgedeki ağalarla ters düştüğü için görevinden alınarak Doğu’daki bir kasabaya gönderilmesine değinmiştir. Bu yazısında yüzyıllardan beri kasaba ve şehirlerdeki idarecileri ağaların yönettiğini söyleyen Yaşar Kemal’e göre ağalar, yüzyıllar boyunca sırtlarını devlete dayayarak halkı sömürmüşlerdir. Bir kolu hükümette bir kolu da Toros eşkıyasında olan ağalar, güçlerine güç katmışlar ve gemilerini bu şekilde yürütmüşlerdir.⁵⁹³ Ağalık meselesine başka birçok yazısında değinen Yaşar Kemal, bu konuyu romanlarına da taşımıştır. İncelediğimiz İnce Memed serisinde işlenen asıl konu bölgedeki tek güç olan ağalarla fakir köylünün mücadelesidir. Yazar, bu konuyu romanlarıyla eş zamanlı olarak çeşitli yayın organlarındaki yazılarıyla sık sık ele almıştır.

Yazarın eserlerinde gerçek kişilerden yararlandığını daha önce söylemiştik. Yaşar Kemal’in adından söz ettiği Zala, onun çocukluğunda tanıdığı ünlü bir eşkıyadır ve romanda Deli Durdu’nun çetesindeki eşkıyalardan birine de Zala’nın oğlu diye hitap edilmektedir. İki eşkıya arasındaki tek fark, birinin cesaretiyle ün salması, diğerrinin ise korkak olmasıdır.

⁵⁹¹ Mehmet Bayrak, Eşkîyalık ve Eşkîya Türküleri, Yorum Yay., I. Baskı, Ankara, 1985, s. 107

⁵⁹² Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 36

⁵⁹³ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s. 104-107

*Zalanın oğlundan korkulur. Ödleşin birisidir. Ona göz kulak olun. Belki o kaçar...*⁵⁹⁴

Yazar, eşkıyalık konusunda sadece gördükleriyle değil duyduklarıyla da bilgi sahibi olmuştur. Anne tarafının neredeyse hepsinin eşkıya olduğunu söyleyen yazar, özellikle eşkıya olan annesinin amcası hakkında anlatılanlardan çok etkilendiğini hatta romanlarının bazı parçalarında bunun izleri olduğunu vurgular.

*Anamın babası, kardeşleri, ailesinin bütün erkekleri eşkıyaydı. Anamın babasının aşiretinin adı Kızıkan aşiretiydi ve Türkiye İran sınırındaki köylerde oturuyorlardı. Aşiretin köylerinin bir kısmı Türkiye’de bir kısmı İrandaydı. Dayım Doğu Anadolunun, İrandan Kafkasyaya kadar en ünlü eşkıyası Mahiroydu. Sanırsam yirmi beş yaşlarında vuruldu. Onun üstüne çıkarılmış çok destan dinledim. Beni, ailemin yaşamında en çok etkileyen anamın amcasının macerasıdır. Romanlarımın kimi parçalarında bu olayın epeyce etkileri vardır.*⁵⁹⁵

Romana kaynak olması bakımından dikkat çeken başka bir nokta ise İnce Memed isminin gerçekte yaşadığına inanılan ve türkölere konu olan bir eşkıyadan alınmış olmasıdır. Bayrak, “Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri” isimli eserinde İnce Mehmet türküsünü muhtelif bölgelerden derlenen sekiz ayrı varyantını hikâyeleriyle birlikte vermiştir.⁵⁹⁶ Bu örneklerden en ilgi çekenini ise İnce Memed 1 romanı yayımlanmadan bir sene önce 1954 yılında TFA’nın 56. sayısında yayımlanan Yaşar Kemal’in “Halk Türkülerinin Doğuş Hikâyeleri: İnce Mehmet”⁵⁹⁷ başlıklı yazısıdır. Yazarın burada anlattığı hikâyedeki İnce Mehmet ile romandaki İnce Memed farklı kişiliklere sahip olsalar dahi, bu durum Yaşar Kemal’in romanda sözlü anlatı geleneğinden ve gerçek olaylardan yaralandığını göstermektedir. Boratav, Yaşar Kemal’in İkinci Dünya Savaşı yıllarında Ruhi Su’nun söyleyip yaydığı ve sevdirdiği, “İnce Memed ne yaptım ben sana” sözleriyle başlayan, “Ben korkmam ölümden er geç yolumdur” dizeleriyle tamamlanan Dinar türküsünden esinlendiğini, konuyu işlerken de o türküde anlatılmayan, Çukurova ve Toroslar’a ait bir eşkıya destanının enginliğini verdiğini

⁵⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 164

⁵⁹⁵ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 33

⁵⁹⁶ Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri, s. 179-183

⁵⁹⁷ Yaşar Kemal Göğçeli, “Halk Türkülerinin Doğuş Hikâyeleri: İnce Memed”, Türk Folklor Araştırmaları, S. 56, 1954, s. 889-891, Hikâyede, Deli Hasan adındaki eşkıyanın çok yardımı dokunduğu İnce Mehmet tarafından ele verilmesi ve bu yüzden jandarmalar tarafından öldürülmesi anlatılmaktadır.

söylemiştir.⁵⁹⁸ Muharrem Kaya ise roman ile türkü arasında sıkı bir bağ olmasa da yazarın sözlü gelenekten yararlandığını ifade etmiştir.⁵⁹⁹

Osman Şahin, romandaki olay örgüsünün geçtiği bölgedeki halkla röportajlar yapmış ve burada yaşayan halkın roman çıkmadan önce İnce Memed adlı bir eşkıyanın varlığından söz ettiğine dikkat çekmiştir. Bu bölgedeki halk, İnce Memed türküleri ve hikâyeleriyle büyümüştür. Röportaj yaptığı köylülerden Mehmet Çakır, İnce Memed'in kendi köylerinin insanı olduğunu, başından geçen olayları roman yayımlanmadan çok önce duyduklarını ve Çukurova'nın toprak mücadelesi demek olduğunu, ağalarla toprak mücadelesini kendilerinin de verdiklerini söyler. Bir başka köylü Hasan Keser ise, Yaşar Kemal'in romanını yazarken yanlarına geldiğini ve gerçek İnce Memed'in başından geçen olayları onlardan dinlediğini, yaşlılardan fikir aldığını belirtir. Ona göre ağalar attan inip arabaya bindikten sonra toprak elde etme konusunda daha da hırslanmışlardır. Köylülerden Zeynel Bakır, İnce Memed romanında anlatılan olayların yaşlılar tarafından günümüzde de bilindiğinden bahseder. Örneğin romanda İnce Memed'in Abdi Ağa'yı öldürmek için Aktozlu köyünü basması ve ağanın saklandığı evden çıkmasını sağlamak için evi ateşe vermesi gerçekte de olmuştur. Bu olaya şahit olan yaşlılardan dinlediklerine göre, aynı romandaki gibi, bir kadın yorgana sararak ağayı yangından kurtarır. Yaşlı bir ırgat olan Ahmet Duran, babasının tarla haline getirdiği topraklara daha sonra ağaların el koyduklarını dolayısıyla romanda geçen meselelerin gerçekte de meydana geldiklerini söyler. Roman yayımlanmadan yıllar önce, daha çocukken annesinin İnce Memed masalları anlattığını söyleyen Ahmet Duran, İnce Memed ninnileri ve türküleriyle büyüdüklarını, İnce Memed'in Abdi Ağa'yı öldürmek için köyü ateşe vermesini, ağanın bir kadın tarafından yorgana sarılarak kurtarılmasını annesinden dinlediğini söyler. Yıllar sonra romanı okuduğunda olayların kendi kafasında kurduğu gibi yazıldığını söyleyerek Yaşar Kemal'e teşekkür eder.⁶⁰⁰ Bu anlatılanlardan hareketle bölgede bir İnce Memed gerçeğinin romandan önce de var olduğunu söyleyebiliriz.

⁵⁹⁸ Pertev Naili Boratav, Folklor ve Edebiyat I, Adam Yay., İstanbul, 1991, s. 37

⁵⁹⁹ Muharrem Kaya, "İnce Memed Romanında Destan Etkisi", Hürriyet Gösteri, S. 254, 2003, s. 10-15

⁶⁰⁰ Şahin, Geniş Bir Nehrin Akışı Yaşar Kemal, s. 37-45

3.3.2. Tarihsel çerçeve

İnce Memed I romanı 1923-33 yılları arasında geçer. Romanda geçen olayların coğrafyası Çukurova bölgesindeki dağlık kesimdir. Bu bölge, eşkıyaların kolayca konuşlanabileceği fizikî özelliklere sahiptir. Olaylar İnce Memed adındaki bir eşkıyanın etrafında şekillendiği için romandaki mekânlar genellikle dağlar ve dağ köyleridir. Roman, Memed'in çocukluk yıllarından bir kesitin verildiği 1923 yılında başlar. Bu zaman Cumhuriyet'in ilan edildiği yıldır. Memed'in çocukluk döneminin anlatıldığı 1923-24 yılları arasındaki bir yıllık sürede, onun yaşadığı dağ köyü ve yakın çevresinin sosyo-ekonomik durumu genel bir şekilde ele alınmıştır. Yazar bu bölümde beş köy sahibi bir toprak ağasının kurduğu feodal düzenden bahsetmiştir. Abdi adındaki bu ağa, köylüleri sömürmekte ve onlara hükmetmektedir. Köylü ekonomik bakımdan ağaya bağlıdır ve ekonomik özgürlüğü elinde olmadığı için ağanın güdümünden çıkamaz. 1923 yılı ve öncesi itibarıyla Atatürk devrimleri başlasa da toprak reformu Atatürk'ün çok arzu etmesine rağmen yapılamamıştır. Atatürk, geleneksel toprak ağalığı olgusunun ortadan kaldırılması ve köylünün toprak sahibi yapılması konusunun üzerinde sıklıkla durmuş, bu düşünce üzerine kurulan tarım kredi kooperatifleri yine toprak ağalarının işine yaramıştır. Mustafa Kemal'in bu isteği ölümünden sonra gerçekleşmiş, 2 Mayıs 1945 yılında Meclisteki toprak ağalarının direnmelerine karşılık Çiftçiye Topraklandırma Yasası Cumhurbaşkanı İnönü'nün de desteğiyle yasalaştırılmıştır.⁶⁰¹ Bu yasanın 1945 yılında çıkmış olması, romandaki zaman aralığı olan 1923-33 yılları arasında toprak ağalığı sisteminin devam ettiğini gösterir. Ayrıca 1931 yılında varlıklı çiftçilerin ve toprak zenginlerinin yeterince vergi vermediği ve köylülerin refah ve saadatinin temin edilemediği gibi şikâyetler üzerine Atatürk bizzat Adana'ya giderek yerinde incelemelerde bulunmuş, halkın, küçük toprak sahiplerinin kooperatifler kurarak kendilerini kalkındırmalarını istemiştir.⁶⁰² Bu bilgiler ışığı altında romanda bahsedildiği gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarında köylünün toprak sahibi olmadığı ve toprak ağalarının mevcudiyeti açıkça görülmektedir.

Romanda sadece olay örgüsünün geçtiği yıllara ait tarihi olaylar anlatılmamış, yazar geriye bakış tekniğini kullanarak hayali bir kişilik olan Koca İsmail'e 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu'nun Çukurova'da gerçekleştirmek istediği zorunlu iskân politikasını ve bu politikanın uygulanış şeklini anlattırır. Yazar, olay

⁶⁰¹ Kili, Türk Devrim Tarihi, s. 252

⁶⁰² Cezmi Yurtsever, Çukurova Tarihi, Çukurovalı Yay., Adana, 2006, s. 259-260

örgüsüyle doğrudan bağlantısı olmayan bu olayları anlatarak Çukurova’da toprağın nasıl değer kazandığını vurgulamak istemiştir. Onun asıl amacı, toprağın değer kazanmasıyla birlikte romandaki karşı güç olan ağalık müessesesinin oluşumuna dikkat çekmektir. Koca İsmail, başta Kozanoğlu adındaki bey olmak üzere, aşiretlerin bu iskân politikasına karşı çıkışlarını, Osmanlı ile mücadelelerini ve bu mücadeleler sonunda boyun eğerek yerleşik hayata geçişlerini anlatır.

Benim şöyle aklıma geliyor. Osmanlıyla bir kavga oldu. Kozanoğlu derler bir bey vardı. Şimdiki Kozanda otururdu. Başta o, bütün aşiretler Osmanlıyla dövüştü. Osmanlı yeğin geldi. Kozanoğlunu aldı götürdü. Avşarı da sürdü Bozoka. Darmadağın etti.

...

İşte bundan sonra aşiretleri zorlan Çukurovaya yerleştirdi Osmanlı. Tarla verdi tapu çıkardı. Yaylaya çıkmayalım diye de dağ yollarına asker dikti. Kimse yaylaya çıkamadı. Aşiret Çukurovada dökülü dökülüverdi. Kimi sıtmadan kimi sıcaktan... Kıran girdi aşirete. Aşiretin Çukurovada kalmaya hiç niyeti yoktu. Osmanlının verdiği bağ çubuklarının, ağaçların köklerini yakıp öyle dikiyorlardı. İşte bu yüzdendir ki, şimdi hiçbir köyde ağaç yoktur. Sonra baktı ki Osmanlı, aşiret tüm kırılacak. Yazın yaylaya çıkma izni verdi. Sonra sonra aşiret de Çukurovaya yerleşmeye, yurt yerlerini köy yapmaya, daha sonraları da ekin ekmeye başladı. Ondan sonradır ki aşiret bozuldu. Töreler kalktı. Devir döndü. İnsan miskinleşti. Osmanlının dediği oldu.⁶⁰³

Romanda anlatılan bu olaylar tarihi gerçeklerle örtüşmektedir. Osmanlı yönetimi tarafından bölgenin sosyo-ekonomik bakımdan ıslahı için Fırka-i Islahiye adında bir reform ordusu İbrahim Derviş Paşa yönetiminde Çukurova’ya gönderilmiştir. Devlet otoritesinin Kozandağı ve Gavurdağı Bey ve aşiret reislerini ikna ile olmazsa güç ile etkisiz hale getirmek, bunların içinde lüzumlu görülenleri mecburi iskâna zorlamak, göçebe Türkmenleri bulundukları yerlerde askeri kontrol altına alıp Çukurova’nın boş arazilerine yerleştirerek köy kasaba ve şehirler oluşturmak, oluşturulan bu alanlarda tarım, ticaret ve ekonomiyi geliştirmek için tedbirler almak, toprağa yerleşenlere tapu dağıtımını yapmak fırkanın ıslah programındaki görevlerindendir.⁶⁰⁴

Koca İsmail’in anlattıklarından sonra Birinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında bölgenin genel durumuna değinen yazar, işgal edilen toprakları düşmandan

⁶⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 290-291

⁶⁰⁴ Yurtsever, Çukurova Tarihi, s. 101-103

temizlemek için eşkıyasından köylüsüne, fakirinden zenginine kadar herkesin birleşip savaşa katıldığına değinir.

Bin dokuz yüz on yedi, on sekiz, on dokuz, yirmi... Birinci Dünya savaşı, Osmanlının yenilgisi. Bu sıralar Çukurova asker kaçakları, eşkıyalarla dolu. Toroslarda eşkıyadan geçilmiyor.

*Fransız işgal kuvvetleri Çukurovaya gelmiştir. Eşkıya, asker kaçağı, yollusu yolsuzu, hırlısı hırsız, kötü süt emmişi, iyisi kötüsü, genci kocası, cümle Çukurova halkı birleşip düşmanı Çukurovadın atma savaşına katılıyorlar. Düşman kovuluyor. Yeni bir yönetim geliyor, yeni bir çağ açılıyor.*⁶⁰⁵

İşgal kuvvetleri Çukurova bölgesini işgal ederken bölgedeki toprak ağlarının mallarına da el koymuşlar ve böylece farkına varmadan Milli Mücadele'nin başlamasına katkıda bulunmuşlardır.⁶⁰⁶ Canlarına ve mallarına zarar gelen toprak ağaları ve bölge eşrafı, hem bölgedeki Milli Mücadele'yi başlatmış hem de mücadele için gerekli olan lojistik desteği sağlayıp üzerinde etkili oldukları halkı silahlandırarak düşmana savaş açmışlardır. Başlatılan bu mücadeleye zamanla bölgedeki çeteler de katılmaya başlamıştır. Buna, işgal kuvvetlerinden Binbaşı Mesnil'i emrindeki yirmi üç subay ve altı yüz elli askerle esir alan kırk kişilik Kara Bomba çetesini örnek gösterebiliriz.⁶⁰⁷ Gerçekten de Birinci Dünya Savaşı döneminin asker kaçaklarıyla birlikte çetelerin sayısı hayli artmıştı. Bu durumun farkına varan eşraf ve milliyetçiler onları kendi kurdukları milis güçlere davet ederek bu çetelerin Milli Mücadeleye katılımlarını sağlamışlardır.⁶⁰⁸ Bu mücadeleye katılan gönüllülerin çoğu eski asker ya da eşkıyalardan oluşmaktaydı. Bunlardan bazıları Kurtuluş Savaşı'nın sonunda devrim karşısında yer alan ya da gelişi güzel hareket eden disiplinsiz eşkıya grupları haline gelmişlerdir.⁶⁰⁹

Romanda dikkat çeken bir başka husus ise zengin bir toprak ağası olan Ali Safa Bey'in köylülerin topraklarını ele geçirebilmek için eşkıyaları kullanmasıdır.

Bu sıralar dağlarda eşkıyalar vardır. Asker kaçakları, soyguncular, kanlılar, başkaldıranlar... Ali Safa Bey bunlardan çıkar sağlamaya bakar bu seferde. Dağdaki bir iki çetebaşıyla anlaşır. Bir iki adamını da dağa çıkarır. Eşkıyaları köylülerin başına

⁶⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 291

⁶⁰⁶ Kamil Erdeha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975, s. 301

⁶⁰⁷ Erdeha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, s. 316

⁶⁰⁸ Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt III, s. 51

⁶⁰⁹ Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri, s. 112

*musallat eder. Artık Ali Safa Beyin astığı astık, kestiği kestiktir. Yüreği varsa kımıldasın bir tek köylü bundan sonra!.. Bir gecede evi yıkılır, karısı kaçırılır, işkencelerle öldürülür. Bunları yaptıranın Ali Safa Bay olduğunu herkes bilir. Ali Safa Beyin bu yüzden kılına bile hile gelmez. Candarmalar eşkıyaların peşine takılıp vurulurlar.*⁶¹⁰

Osmanlı zamanından beri var olan eşkıyalık sorunu Milli Mücadele yıllarına ve sonrasına kadar devam etmiştir. Hatta Batı Anadolu'daki efelerin varlığı müzmin bir hal almıştır. 19. yüzyıl sonlarından itibaren ise Anadolu'daki eşkıyalık faaliyetleri yön değiştirmiş, merkezi otoritenin ve kapitalist tarım alanının çoğalmasıyla birlikte bu çeteler büyük arazi sahiplerinin hizmetine girerek onların iktidar ve baskı aracı haline gelmişlerdir.⁶¹¹ Çukurova bölgesinde de bu tür eşkıyalardan bulunmaktaydı. Söz gelimi, o dönemlerin en ünlü eşkıyalarından biri de adına ağıtlar yakılan, türküler söylenen Gizik Duran'dır. Gizik Duran, çetesiyle Kurtuluş Savaşı'na katılmış ve savaştan sonra da eşkıyalığa devam etmiştir.⁶¹² Molla Kerim de Adana ve çevresinde yaşayan ve Kurtuluş Savaşı'na katılan eşkıyalardandır.⁶¹³ Bir başka eşkıya Deli Omar ise 1930'lu yıllarda Çukurova bölgesinde dağa çıkan eşkıyalardandır.⁶¹⁴ Bunlara yine Çukurova bölgesinde yaşamış olan Kara Ziya, Alo, Reşko gibi eşkıyaları da ekleyebiliriz.⁶¹⁵

Romadaki tarihsel gerçeklerle örtüşen bir diğer konu ise 1925 yılında yapılan şapka inkılâbıdır. Eşkıyaların arasına katılan ve hayatında ilk defa eşkıya gören İnce Memed'in dikkatini onlarına kafalarına taktıkları fesler çeker. Olay örgüsüne göre Memed 1930 senesinde eşkıya olur. Onun eşkıyalarla ilk defa karşılaştığı bu tarih ile şapka inkılâbı arasında beş yıllık bir zaman farkı vardır. Memed bu tarihte on sekiz yaşında olduğuna göre şapka inkılâbının yapıldığı yıllarda on üç yaşındadır ve her şeyi hatırlayabilecek bir yaştadır. Bu bağlamda, Memed'in o yıllarda köyünde yaşayan erkeklerin ya da köye gelen devlet görevlilerinin fes taktıklarını görmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Memed'in eşkıyaların kafalarındaki feslere şaşkınlıkla bakması, onun şapka inkılâbından haberdar olduğunu gösterir. Bu da devlet otoritesinin ülkenin en ücra köşesinde dahi ne kadar kuvvetli olduğuna işaret eder. Memed'in bu dikkatinden sonra

⁶¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 293

⁶¹¹ Yerasimos, Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt III, s. 51

⁶¹² Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri, s. 188-190

⁶¹³ Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri, s. 205-251

⁶¹⁴ Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri, s. 281-284

⁶¹⁵ Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri, s. 287-298

şapka inkılâbı yapılmasına rağmen eşkıyaların neden hâlâ fes taktıkları konusuna yazar bir yorum getirmeğe çalışır.

*Memed dikkat ediyordu. Eşkîyaların hepsi de kırmızı fes giymişti. Kırmızı fes dağlarda adetti. Kırmızı fes eşkıyalığın alametidir. Kasketli, şapkalı eşkıya görülmüş değildir. Olmaz. Fesi kim icat etti bu dağlarda belli değil. Kim kullandı şapka devriminden sonra, o da belli değil. Belki, şapka devrimi olduğunda dağda eşkıyalar vardı, onlar fesi çıkarmak gerekliliğini duymadılar. Ondan sonra da her dağa çıkan fes giydi başına.*⁶¹⁶

1933 yılında Cumhuriyet'in ilanının onuncu yıl dönümü kutlamaları çerçevesinde ilan edilen genel af da romana yansıyan tarihi gerçekler arasındadır. 29 Ekim 1933'te ilan edilen af, romanın hangi tarihler arasında geçtiğini tespit etmemizde bize yardımcı olan en önemli ipuçlarında biridir.

*Büyük bayramla birlikte af da çıkmıştı. Dağdaki eşkıyaların çoğu, birkaçı hariç, hemen hepsi inip tüfeklerini teslim etmişlerdi. Candarma dairesinin avlusunda türlü türlü eşkıya... Bekleşiş duruyorlardı.*⁶¹⁷

3.3.3. Simgesel çözümleme

Yazar, fikirlerini somutlaştırarak anlatmaya çalıştığı yerde simgeler kullanmaya başlar. Yazarın kullandığı soyut ya da somut simgeleri bilmek hem yazarı hem de eserini daha iyi anlamaya yardımcı olur. Bu bölümde İnce Memed I romanının simgesel çözümlemesini yapacağız.

Simge, esere farklı bir anlam ve çok yönlülük kazandırır. Böylece okur, eseri daha dikkatli okuyarak eserden uzaklaşmaz. Önemli olan, kullanılan simge ile yazarın düşüncelerinin paralellik göstermesi ve bu simgenin temsil ettiği düşünceleri çağrıştırmak asıl konuyla bütünlük oluşturmaktır. Simge, yeri geldiğinde eserin ana teması olabilir ya da olay örgüsü oluşturulan simgenin üzerine kurulabilir. Ayrıca, herhangi bir simge taşıdığı çeşitli evrensel değerler ölçütünde kullanılır. Başka bir ifadeyle, simgenin kullanım amacıyla taşıdığı evrensel değerler birbiriyle örtüşmelidir.

İnce Memed I' deki olay örgüsüyle beraber işlenen simge çakırdikenidir. Romanın ikinci bölümü çakırdikeninin özelliklerinin anlatılmasıyla başlar ve bu diken verimsiz toprakları simgeleyen bir bitki olarak karşımıza çıkar. Toprağı sömürerek

⁶¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 127

⁶¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 432

verimsiz yapan çakırdikenini, halkı sömürerek yoksul duruma düşüren ağalarla özdeşleştirilir.

Çakırdikenini en pis, en kıraç toprakta biter. Bir toprak ki bembeyaz, peynir gibidir. Ot bitmez, ağaç bitmez, eşek inciri bile bitmez, işte orada çakırdikenini keyifle serpileden biter, büyür gelişir.

*En iyi toprakta bir tek çakırdikenine rastgelinmez. Bunun sebebi, bir kere iyi toprak boş kalmaz, her zaman sürülür ekilir. Bir de, öyle geliyor ki, çakırdikenini iyi toprağı sevmey.*⁶¹⁸

Çakırdikeninin romanda temsil ettiğı bir diğerk olgu ise feodalite ya da başka bir ifadeyle derebeyliğı olarak adlandırabileceğimiz ağalık sistemidir. Bu bağlamda diken, engellemeyi yani köylünün sistem aracılığıyla engellemesini simgeler. Romanın kahramanı İnce Memed, çocuk yaşlarda evden kaçarak başka bir köye sığınır. Onun evden kaçmasının sebebi, köyün ağası Abdi'den gördüğü sert muamelelerdir. Bu sert davranışlardan Memed'i en çok inciteni ise çakırdikenliğinde çalışması için zorlanmasıdır. Memed, çakırdikeninin olmadığı bir yer bulmak ümidiyle evden kaçır. Abdi Ağa'nın adamı Dursun, ona çakırdikenini olmayan yerlerden bahsetmiş ve onu bu konuda heveslendirmiştir. İnce Memed'in amacı insanoğlunun evrensel amaçlarından biri olan zengin olmak ya da rahat yaşamak değil, çakırdikenini olmayan bir yerde yine eski işini yaparak hayatını sürdürmektir. Memed bu hayalini evine sığındığı Süleyman'a anlatır.

*Dursun bana dedi ki... Bizim köyde, dedi, çocukları dövmezler. Çocukları çiftesalmazlar. Bizim köyün tarlalarında, dedi, çakırdikenini bitmez. Ben oraya gidiyorum işte.*⁶¹⁹

İnce Memed on bir yaşındayken evden kaçtığında Dursun'un çakırdikenini olmayan köyüne gitmeyi idealize eder, bu kaçışın ardından yedi yıl geçtikten sonra hayatında ilk defa gittiğı kasabada tanıştığı Hasan Onbaşı'dan dinledikleri ve kasabada edindiğı izlenimlerden sonra bu sefer de Çukurova'ya gitme hayalleri kurmaya başlar. Bu hayali de çocukluğunda kurduğu hayallerle aynıdır. Çukurova'yı gidilecek yer olarak görmesinin sebeplerinden biri de orada çakırdikenini olmamasıdır.

⁶¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 12

⁶¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 19

*Çukurova toprağı verimlidir. Düşünüyor, yüreğı daralacak derecede seviniyor. Çukurova toprağında çakırdikenini bitmez. Kendi Çukurovaya yerleşince, ev bark sahibi olunca, bir gün köye gelecek, Çukurova böyle böyle diyecek...*⁶²⁰

İnce Memed'in çocukluğundan beri çakırdikenine olan düşmanlığı eşkıya olduktan sonra da devam eder. Ünlü bir eşkıya olan Memed, kişisel öç alma davasını bir kenara bırakarak ağalık sisteminin üzerine gitmeye, bu sistemi ortadan kaldırmak için mücadele vermeye başlar. Abdi Ağa'yı Aktozlu köyünde öldürdüğünü sanarak köyüne dönmeye karar veren İnce Memed, köye vardığında çakırdikenliği yakıp köylüye toprak dağıtmayı planlar. Memed'e göre Abdi Ağa'nın ortadan kalkmasıyla birlikte onu temsil eden çakırdikenliğin de yok edilmesi lazımdır. Memed bu düşüncesini şöyle dile getirir:

*"Varacağım Dikenlidüzüne. Beş köyün yaşlılarını toplayacağım başıma. Diyeceğim ki, Abdi Ağa yok artık. Elinizdeki öküzler sizindir. Ortakçılık, mortakçılık yok. Tarlalar da sizindir. Ekin ekebildiğiniz kadar. Ben dağda oldukça bu böyle sürüp gidecek. Vurulursam başınızın çaresine bakarsınız. Sonra köylüyü başıma toplayıp, çakırdikenliği yaktıracam. Çakırdikenliği yakmadan kimse çift koşmayacak."*⁶²¹

Köye dönen İnce Memed düşüncelerini fiiliyata geçirerek ilk önce çakırdikenliği yaktırır. Dikenlik yanarken köylü bayram havası içinde yangını izler. Çakırdikenliği'nin ortadan kalkması Abdi Ağa'nın ölümünü simgelemektedir.

*Rüzgar büyük bir yığın halindeki ateşi önüne katmış dolu dizgin, ovada ha babam döndürüyordu. Ateş yığınının geçtiği yerler kapkara kömüre kesiyordu. Ateş güneşle birlikte günbatıya doğru uçuyordu. Yanan çakırdikeninden çılgınlıklar geliyordu. Ateşin önünde kuş gibi ötüyordu dikenlik.*⁶²²

Romanın sonunda Abdi Ağa, İnce Memed tarafından öldürülür ve köylü, Ağa'nın ölümünü çakırdikenliği ateşe vererek kutlar. Bu kutlama her yıl tekrar edilerek gelenekselleştirilir. Çift koşma zamanına denk gelen bu kutlama etkinliklerinde çakırdikenliği yakılır. Bu bir nevi geçiş dönemi ritüeli halini almış hatta zamanla efsaneleşmiş bir törendir ve köylünün ağalık düzeninden kurtularak yeni, özgür ve refah bir yaşam tarzına kavuşmasını simgeler. Bu yakma merasiminin amacı, toplumsal bilincin canlı tutulması ve gelecek nesillere ağalık düzeninin çarpıklığı hakkında bilgi aktarılmasıdır. Köylü, bir daha geri gelmesini istemediği ağalık düzenini hatırlatan bu

⁶²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 88

⁶²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 304

⁶²² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 328

simgeyi ortadan kaldırmak için yaptığı bu eylemi gösterişli bir kutlamaya çevirerek hem eğlenceli hale getirir hem de geçmişte yaşananların unutulmaması için toplumsal şuuru uyanık tutmaya çalışır. Geri gelmesinden korkulan bu sistemin tekrar ortaya çıkmasının engellenmesi yeni nesillerin bu konu hakkında bilinçlendirilmesiyle yapılabilir. Aslında bu uygulama, çakırdikenliğiyle özdeşleştirilen ağaya ya da bölgesel erke karşı yapılan bir çeşit oç alma hareketi olarak da değerlendirilebilir.

*O gün bu gündür, Dikenlidüzü köylüleri her yıl çift koşmazdan önce, çakırdikenliğe büyük bir toy düğünle ateş verirler. Ateş, üç gün üç gece düzde, doludizgin yuvarlanır. Çakırdikenliği delicesine yalar. Yanan dikenlikten çığlıklar gelir. Bu ateşle birlikte de Alıdağın doruğunda bir top ışık patlar. Dağın başı üç gece ağırır gündüz gibi olur.*⁶²³

Yanan çakırdikenlikten çığlıklar gelmesi, ateşin üç gece dağın başında gündüz gibi parlaması ise bu kutlamalara bir gizem, efsanevi bir özellik kazandırmaktadır. Diken konusuyla ilgili olarak Ramazan Çiftlikçi, Gürol Sözen'in Yaşar Kemal'le yaptığı bir röportaja dikkat çekmiştir. 29 Mayıs 1984'te Güneş Gazetesi'nde çıkan bu röportajda Yaşar Kemal, dikenin romanlarında bir kişilik olduğunu ifade etmiştir.⁶²⁴ Onun bu açıklaması dört ciltlik İnce Memed serisinde dikenin engelleyici bir simge olarak neden kullanıldığı sorusunun cevabıdır. Diken, İnce Memed serisinde Yaşar Kemal'in ifadesiyle kişileştirilmiş bir güç ve sembol olarak karşımıza çıkar. Romanda yanan çakırdikenlikten çıkan çığlıklar, dikenin yazar tarafından kişileştirildiğinin açık bir göstergesidir. İnce Memed I romanında çakırdikeni bölgesel güç olan Abdi Ağa'yı temsil etmektedir. Böylece bir kişilik kazanan çakırdikeni, olay örgüsüyle beraber romanın başından sonuna kadar işlenmiş ve Abdi Ağa'nın ortadan kalkmasıyla birlikte yakılarak ortadan kaldırılmıştır.

Çeşitli eşyalar da simgesel boyutta incelenebilir. Romandaki kişilerin kullandıkları eşyalar, onların sosyal ve siyasal kimliklerini simgeleyebilir. Abdi Ağa'nın sofuluğu onun kadife kasketi ve iri taneli kehribar tespihiyle simgelenmiştir.

Döne, ezile büzüle içeri girdi. Abdi Ağa, ocağın başına, bir sedirin üstüne bağdaş kurmuş oturuyordu. Başındaki kadife kasketinin siperi sol kulağının üstünde. Yolda belde, kasabada hep böyledir. Bununla sofuluğunu göstermek ister. Üstüne ipekle

⁶²³ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 436

⁶²⁴ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar, Eser, Üslup, s. 162

*işlenmiş, nakışlı bir mintan giymişti. Büyük taneli kehribar tesbihini şakırdatıyordu.*⁶²⁵

Romanda köylünün aç ve perişan bir şekilde yiyecek almak için kışın ortasında Abdi Ağa'nın kapısında bekleyişi tasvir edilir ve bu sırada gücün, zenginliğin ve sofuluğun belirgin simgeleriyle Abdi Ağa kapıda belirir. Burada köylünün sefaletini yırtık, el dokuması giysiler; Abdi Ağa'nın zenginliğini ve sofuluğunu ise tespahi, takkesi, sivri sakalı ve bir tutam anahtarı temsil eder. Yazar tarafından anlatılan bu sahnede ironik bir durum sergilenmiş, bir yanda ağanın otoriter baskısı ve sömürüsü altında ezilen köylü, diğer yanda gücü elinde bulunduran ve göstermelik bir şekilde dinî kimliğe bürünen Abdi Ağa tasvir edilmiştir.

Gökte kara bulutlar yuvarlanıp duruyordu. Abdi Ağanın kapısında üşümekten iki büklüm olmuş, yırtık, el dokuması giyimli bir kalabalık, birbirlerine sokulmuş titriyordu. Bir tek kişi vardı kalabalığın dışında: Döne. Onlar, Abdi Ağayı bekliyorlardı. İçerden, Abdi Ağa çıkacak da onlara bir şey söyleyecek. Derken Abdi Ağa, elinde doksan dokuzluk tespahi, başında devetüyünden örülmüş takkesi, sivri sakalıyla göründü:

“Gene aç mı kaldınız?” diye söylendi.

Kalabalıktan hiç ses çıkmadı.

Kalabalığın arkasında tek başına duran Döne'yi gören Abdi Ağa:

“Döne! Döne!” diye bağırdı. “Sen doğru evine git! Sana bir tek tane bile vermem. Evine git! Döne!” dedi. “Şimdiye kadar benim köyümden, benim kapımdan adam kaçıp da başka köye, başka adama çoban olmadı, yanaşma olmadı. Bunu senin bir karış oğlun icat etti. Sen doğru evine...”

Kalabalığa döndü:

“Siz arkamdan yürüyün!”

*Geniş şalvarının cebinden bir tutam anahtar çıkardı, eline aldı. Ceketinin cebinden de bir defter çıkardı.*⁶²⁶

Romandaki ağalardan bir diğeri de Abdi Ağa'dan daha zengin ve daha zalim olan Ali Safa Bey'dir. Abdi Ağa, beş tane dağ köyünün ağası iken Ali Safa Bey Çukurova'da kendi derebeyliğini oluşturmaya çalışmaktadır. Onun gücünü simgeleyen eşyaları ise çizmeleri ve kırbacıdır.

Ali Safa Bey uzun boylu, boyna parlak çizmeler giyen, kalın kaşlı, is rengine çalan

⁶²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 30

⁶²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 58

*bir tuhaf esmer yüzlü bir adamdır. Elindeki gümüşlü kırbaıyla her zaman parlak çizmelerini döver.*⁶²⁷

*Ali Safa Bey, evin o duvarından o duvarına, gümüşlü kırbacını parlak çizmelerine vura vura gidip geliyordu.*⁶²⁸

Yazar, kültürel bir değere sahip olan dokuma çorabı da aşkın ve güzelliğin sembolü olarak kullanmıştır. Hatçe'nin Memed'e dokuduğu çoraplar üzerindeki nakışlarla aşkı simgelemektedir.

*Bu çorap aşktır. Öyle bir gelenekten gelir. Memedin eli dokununca titremesi, ışığa çıkınca irkilmesi boşuna değildir. Böyle çorapların üstünde hep iki kuş nakışı bulunur. Gagalarını dayamış öpüşür gibi iki kuş... Sonra, iki ağaç vardır, gövdeleri küçücük. Tek, kocaman çiçekli... İki ağaç yan yana dururlar. Çiçekleri öpüşecek gibi burun burunadır. Sonra, bu iki nakış arasından sütbeyaz bir su akar. Kırmızı kayalar vardır kıyıcığında. Bir renkler, yalımlar cümbüşüdür almış başını gidiyor.*⁶²⁹

Hatçe hapishaneye düştükten sonra Iraz'la beraber acıyı anlatan çoraplar dokumaya başlar. Daha önce aşkı, sevgiyi anlatan çoraplar bu sefer acıyı ve ayrılığı üzerindeki nakışlarla dile getirir. Ayrılık bu şekilde dokuma çoraplarla simgeleştirilir.

*Irazla Hatçe, bütün gün, akşamlara, gece yarılara dek çorap örüyorlar. Gözlerini kör edercesine. Ördükleri çoraplar kasabada şöhret yapmıştı. “Nişanlısını öldüren kızla, oğlu vurulan kadının çorabı...” Çoraplarda nakışların en acısı uçuşuyordu. Hatçeyle Iraz, örnek filan almıyorlar, nakış üstüne nakış yaratıyorlardı. Ağrı gibi acı renkler, acı nakışlar. Kasaba, kasaba oldu olalı nakışın bu kadar etkileyenini, acısını, güzelini görmemiştir. Kasaba bunu böyle kabullenmiş. Böyle söylüyor.*⁶³⁰

1925 yılında Şapka Kanununu yürürlüğe koyarak fes'in kullanımını yasaklayan hükümet, şapka takılmasını zorunlu hale getirir. Yeni elitin medeniyetin simgesi olarak yorumladığı şapkanın giyilmemesi bir suç unsuru olarak sayılır. Bundan sonraki süreçte bu yeni başlık, siyasi itaat veya itaatsizliğin bir dış işareti haline gelerek modernleşmenin sembolü olurken, fes de gericiliğin ve reaksiyonculuğun bir sembolü haline gelir.⁶³¹ Romandaki eşkıyaların taktıkları fesler de onların reaksiyoncu ya da

⁶²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 294

⁶²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 297

⁶²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 64

⁶³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 218

⁶³¹ Mimar Türkkahraman, Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm, Birey Yay., İstanbul, 2000, s. 172

başka bir ifadeyle başkaldırcı kişiliklerinin bir simgesidir.

*Memed dikkat ediyordu. Eşkîyaların hepsi de kırmızı fes giymişti. Kırmızı fes dağlarda adetti. Kırmızı fes eşkıyalığın alametidir.*⁶³²

Romandaki kahramanların lakapları da simgesel bir özellik taşır. Yazar, oluşturduğu kahramanlardan iyi olanlara olumlu, kötülere ise olumsuz lakaplar vermiştir. Bu lakaplar, kişilerin baskın özelliklerini ortaya koyarak onların okur tarafından daha iyi tanınmasına yardımcı olacak niteliktedir. Bunların yanı sıra kişilerin fiziksel özellikleriyle alakalı lakaplar da mevcuttur. Anadolu'nun kırsal kesimlerinde soyadı kanunu çıkmadan evvel ailelerin ya da kişilerin ayırt edilebilmesi için kullanılan bu yöntem soyadı kanunundan sonra da unutulmamış ve günümüze kadar süregelmiştir. Romanda dikkat çeken bazı kahramanları ve lakaplarını sıralarsak konuya açıklık getirmiş oluruz. At yüzlü Cennet, Topal Ali, Pancar Hösük, İnce Memed, Kör Hacı, Kör Ali, Kel Mıstık, Kel Ali, Kulaksız İsmail isimli kişilerin lakapları onların fiziksel özelliklerini açıklayan lakaplardır. Sarhoş Deli Fahri, Dul Eşe, Süpürgeci Muhacir Murat, Âşık Sefil Ali, Muhtar Hüseyin, Asım Çavuş, Siyasetçi Ahmet gibi kişilerin lakapları ise onların toplumdaki statülerine, yaptıkları işlere, sosyal rollerine ve yaşam tarzlarına göre takılmıştır. Genelde köylü veya esnaftan oluşan ve karşı gücün yanında bulunmayan bu kişilerin lakaplarına herhangi bir olumsuz sıfat yüklenmemiştir. Romandaki karşı güçlerden biri olan Abdi Ağa'nın ise olumsuz özelliklere sahip birden fazla lakabı vardır. Buna, Keçi Sakallı Abdi, Gavur Abdi Ağa, Gavur Dinli Abdi lakaplarını örnek gösterebiliriz.

⁶³² Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 127

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. İNCE MEMED II

4.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)

4.1.1. Anlatının bakış açıları

Dört ciltlik bir nehir roman olan İnce Memed'in II. cildi I. cildin devamı niteliğindedir. I. cilt, İnce Memed'in Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra dağlara doğru giderek ortadan kaybolmasıyla sona erer. II. cilt ise İnce Memed'in tam olarak tespit edemediğimiz bir zaman diliminden sonra Çukurova'ya ve Toros dağlarına dönmesi ile başlar. I. ve II. cilt arasında geçen yıllarda yani Memed'in ortadan kaybolduğu zaman aralığında neler yaptığını yazar-anlatıcının romanın muhtelif yerlerindeki geriye dönüşleriyle öğreniriz. Bu tip romanlarda ciltler arasındaki bağlantıyı sağlayabilmek ve konu bütünlüğünü koruyabilmek için yazar-anlatıcının kullandığı bakış açısının hâkim olması ona kolaylık sağlar. Böylece olay örgüsü hakkında okurun kafasında oluşan soru işaretlerini gideren yazar, rahat bir şekilde olay örgüsünü işleyebilir.

I.ciltte olduğu gibi II. ciltte de hâkim (tanrısal) bakış açısı kullanılmıştır. Bu bakış açısının sunduğu sınırsız olanaklar sayesinde Memed'in ortadan kaybolduğu yıllarda neler yaptığını, kimlerle ilişki kurduğunu, nerelere gittiğini kısaca başına gelen her şeyi öğrenme şansına sahip oluruz. Çünkü yazar-anlatıcı, hâkim bakış açısının kendine sunduğu olanaklar sayesinde her şey hakkında sınırsız bir bilgiye sahiptir. Sadece İnce Memed hakkında değil onun arkasında bıraktığı kişiler ve bölge hakkında da romanın ilerleyen bölümlerinde ayrıntılı bir bilgiye sahip oluruz. Yazar-anlatıcı, okurun kafasında soru veya sorular bırakmayacak şekilde romanı kronolojik bir şekilde işlerken yer yer geriye dönüş ve bakışlarla romanda eksik kalan yerleri hâkim bakış açısının sunduğu olanaklar sayesinde tamamlamıştır. İlk ciltte olduğu gibi II. ciltte de yazarın destancı gelenekte yetişmiş olmasının bir göstergesi de onun destanlarda kullanılan hâkim (tanrısal) bakış açısını belirgin bir şekilde kullanmış olmasıdır.

Bu ciltteki olay örgüsü, Memed'in Çukurova'ya geri dönüşüyle başlar. I. cildin başında çakırdikenlikte koşan çocuk, II. cildin başında karaçalılıkta askerlerin kuşatmasından kaçan İnce Memed olarak karşımıza çıkar. İlk ciltte Abdi Ağa'nın baskılarından bunalarak kaçan Memed'in düşüncelerini, hislerini kısacası her halini okura aktararak bu kaçıışı bütün boyutlarıyla anlatan-yazar anlatıcı, bu sefer eşkıya Memed'in askerlerden kaçışını bütün yönleriyle vermeye çalışır. Ayrıca her şeyden

haberdar olan yazar tarafsızlığını gizlemeyerek Memed'in sarıldığı zamanın akşamüstü olmasına dua eder.

Doğuya yürüdü. Hali kalmamış, dizleri bükülüyordu. Dört günden beri yoldaydı. Azığını dün öğleyin bitirmişti ama, aç değildi. Açlık hiç aklına gelmiyordu. Dört gün önce askerler onu Savrun gözündeki kuşatmışlardı. Askerler çoktular. Üstüne yağmur gibi kurşun yağmıştı. Bereket versin ki sarıldığında vakit akşamüstüydü. Karanlık kavuşurken bir de yağmur başladı. Gece yarısına doğru bir kedi gibi, asker duvarını çıt çıkarmadan aştı. Artık dağlarda yaşanmazdı. Dağı taşı asker almış, bir de taşlı sopalı, silahlı köylü kalabalığı onlara katılmış, çalı çalı, kovuk kovuk eşkıya arıyorlardı. Bir hafta önce ulu, sarp bir dağın doruğuna sığınmış Koca Aliyi, dağa tırmanan binlerce köylü yakalamıştı.⁶³³

Olayların geçtiği bölge yazarın doğup büyüdüğü Çukurova ve Toroslardır. Bu yüzden bölgeyi anlatırken kimi zaman kesinlik bildiren yargılar kullanır kimi zaman da okur ile sohbet ediyormuş gibi bir tarz takınır.

Yüce, sarp, mor Anavarza kayalıklarına çıkıp yönümüzü gündoğuya dönersek, ilk olarak başı dumanlı Hemite dağını görürüz. Eğer tanyerleri ısımışsa, dumanlar yücelere doğru ağıymışsa, Hemite dağının tepesindeki top ağaçları, ermiş türbesini de görürüz. Eğer tanyeri ısımışsa, dumanlar yücelere doğru ağıymışsa, Hemite dağının tepesindeki top ağaçları, ermiş türbesini de görürüz. Hemite dağından sonra tepeler yassılır. Bozkuyu köyünün yöreleri çıplaktır. Boz topraklardır. Uzaklardan apak gözükür. Cıgıcık köyünün oralarda toprak değişir, kararır, ormanın yeşili başlar, ortalık çiçeklenir. Cıgıcıkta tarlaların ortasında, bir tarla Bizans mozayığı vardır. Yabanıl, büyük bir bahçe gibi ovanın ortasında çiçeklenir.⁶³⁴

Koca Osman ile Memed'in karşılıklı kahve içişlerini anlatan yazar-anlatıcı, Memed'in ömrünün sonuna kadar bir daha Kamer Ana'nın yaptığı bu kahve tadında başka bir kahve içemeyeceğini ve ömrü boyunca her kahve içişinde içtiği bu kahvenin aklıyla geleceğini kesin yargılarla bildirir. Burada hâkim bakış açısı sayesinde sadece geçmişten değil aynı zamanda gelecekte de haberdar olan yazarın önsüremsel öyküleme⁶³⁵ yaparak okuru bilgilendirdiğini görürüz.

Elleri titreyerek birden fincanı dudaklarına götürdü, büyük bir gürültüyle

⁶³³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, Yapı Kredi Yay., V. Baskı, İstanbul, 2006, s. 17-18

⁶³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 10

⁶³⁵ Bk. Kıran, (Eziler) Kıran, Yazınsal Okuma Süreçleri, s. 224

*sümürüp höpürdetti kahveyi. Memed de öyle yaptı ama, höpürdetemedi, bir de ağzı yandı. Bir tuhaf acı tadı vardı kahvenin. Kahve azıcık soğuduktan sonra Koca Osman gibi azar azar içti. Bir daha ömrü boyunca bu tatta bir kahve içmeyecekti. Her kahve içişte Kamer Ananın kahvesi gelecekti aklına, ama ne o erişilmez tadı, ne o erişilmez kokuyu bir daha tadamayacaktı. Ömrü boyunca bu kahvenin tadını duyacaktı, her kahve içişinde bu kahveyi arayacaktı. Her kahveyi bu tada varmak için içecekti.*⁶³⁶

Yazar-anlatıcı Ali Safa Bey'in neler giyeceğini bilmektedir ve müşahit bir dikkat ile söze “bugün” zaman zarfını kullanarak başlar. Bakış açısı hâkim bakış açısidir; fakat yazar sanki oradaymış gibi bir üslup sergiler.

*Bugün Zekeriyaya özenle pırıl pırıl boyattığı sarı çizmelerini, İstiklal Savaşı günlerinden kalma daha yepyeni haki zabıt pantolonunu giyecekti. Yıllardır hiç takmadığı altın kordonunu takacak, başına da büyük, kara lenger şapkasını geçirecekti.*⁶³⁷

Yangından kurtulduktan sonra ovada yalnız başına dolaşmaya başlayan Yobazoğlu'nun atının hareketleri okurla sohbet eder gibi anlatılır.

*Vayvaylı altından Tarsuslunun çiftliğinin oraya kadar koştu, sonra durdu. Öylesine koşuyordu ki ayakları gözükmüyor derdin.*⁶³⁸

Yobazoğlu'nun atı hakkında bilgi veren Yaşar Kemal, atlar hakkında kendi görüşünü belirtmeden geçemeyerek anlatıya müdahil olur.

*Yobazoğlu Hasanın atı soylu bir Arap atıydı. İnce, uzun, sallı, yağız bir attı. Donu karaya çalan bir yağızlıktaydı. Karaya çalan yağızlıktaki atlar çok ender olur ve soylarının en güzeli onlardır.*⁶³⁹

Koca Osman gibi insanlar hakkında da yazar-anlatıcı, anlatıya kendini dahil ederek görüşlerini belirtir.

Ferhat Hoca Koca Osmanın söylemek isteyip de söyleyemediği şeye ışığa, Hızıra meraktan deli oluyor ama, üstüne varınca Koca Osman huyundaki insanların da iyice

⁶³⁶ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 25

⁶³⁷ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 369

⁶³⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 44

⁶³⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 45

*kapanacaklarını biliyordu. Böylesi hallerde Koca Osman gibisilerin üstüne varmayacaksın, onlar dillerinin altındakini nasıl olsa çıkaracaklardır.*⁶⁴⁰

Köylü hakkında düşüncelerini okur ile paylaşmak isteyen yazar, anlatıya karışır.

*Köylü milletin hiçbir zaman akıllı olmamıştır. Akıl suni bir şeydir. Köylünün her zaman bakmaya gözü olmuştur.*⁶⁴¹

Romanın yirmi yedinci bölümünün başında toprak ağalığı düzenini çok başlı yılanı benzeten yazar, öldürülen bir ağanın yerine çok geçmeden daha kötüsünün gelmesini bu benzetmeyle irdeler. Yaşar Kemal, bir yılanın başı kesildiğinde yerine iki başın çıktığını yani daha da kuvvetli bir şekilde sistemin kendini tazelediğini söyleyerek bu düzenin böyle devam edeceğine dikkat çeker. Ama burada dikkat çekici nokta yazar ile Memed'in aynı görüşte olmasıdır. Abdi Ağa'nın ölümünden sonra yerine ondan daha kötü olan Kel Hamza'nın geldiğini öğrenen Memed, verdiği mücadelenin boşuna olduğuna kanaat getirerek bu konuyu düşünmeye başlar. Yazar ise bu olanlara değindikten sonra çok başlı yılan benzetmesini yaparak içinde bulunulan duruma açıklık geirmeye çalışır. içine düştüğü durumu düşünen İnce Memed, yazar ile aynı benzetmeyi yaparak ağaları yılanı benzettir. Hâkim bakış açısına sahip olan yazar-anlatıcı, kahraman hakkında her şeyi bildiği için dolayısıyla onun görüşleri hakkında da bilgi sahibidir. Bu durumda yazar-anlatıcının desteklediği ve sevdiği bir tip olan İnce Memed ile aynı görüşlere sahip olması şaşırtıcı bir durum değildir. Yazar romanın 200. ve 202. sayfalarında yılanlardan bahsederken 203. sayfada Memed'in de aynı şeyleri düşündüğünü görürüz.

*Bir kılıç değişiyor başlardan birisine, yerine iki baş çıkıyor. Daha iri, daha yalım dilli. Diller gerilmiş, dışarda. Keskin bir kılıç geliyor, o iki başı da kesiyor. Dört baş çıkıyor. Başlar kesiliyor, başlar büyüyor, dökülüyor.*⁶⁴²

*Yılanlar iniyorlardı, sıcak bir ovaya. Her evranda karmakarış yüzlerce baş.*⁶⁴³

*Bir süre dinlendikten sonra ayağa kalktı, bütün bedeni sızlıyordu. Bir adım daha atacak gücü kalmamış, çökmüştü. Kel Hamzanın işleri, Durmuş Ali Emminin ölümü, Hürü Ananın hali, Değirmenoluğun durumu, çakırdiken, tarlalar, zulüm, aç kalmış köylüler, bin başlı evran...*⁶⁴⁴

⁶⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 115-116

⁶⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 369

⁶⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 200

⁶⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 202

⁶⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 203

Memed'in Çukurova'ya döndükten sonra tekrar efsanevî bir kahraman olarak anılmaya başlaması da uzun sürmez. Köylüler kısa sürede Memed hakkında türlü türlü hikâyeler anlatmaya başlarlar. Kimden çıktığı nasıl yayıldığı belli olmayan bu hikâyeleri herkes kendi görmüş gibi anlatarak çevresine yaymaya başlar. Yazar-anlatıcı, Memed hakkında yayılan bu hikâyelerden bazılarını bazen kendi üslubuyla bazen de anlatan köylünün üslubuyla anlatarak anlatıya çeşitlilik kazandırır ve duyduklarını anlatırken yine kendi görüşlerini belirtmekten de çekinmez. Memed'in yakalanması için yardım eden köylülere demediğini bırakmayarak anlatıya dâhil olur. Onun köylüye kızarken sohbet eder bir üslup kullanarak samimi bir tavır takınması halk hikâyecilerinin ve meddahların üsluplarını akla getirir. Kimi zaman şimdiki zaman eki ile devam eden anlatı kimi zaman da yerini mişli geçmiş zamana ya da dili geçmiş zamana bırakır. Anlatıda yer yer değişen zaman farklılıkları anlatının yazarın bakış açısıyla mı yoksa kahramanın bakış açısıyla mı aktarıldığı sorusunu akla getirir.

Candarmalar arkasında Memed önde. Memed dağa yukarı kaçıyor. Candarmalar çok... İğne atsan candarmadan yere düşmez, öylesine çok. Bir de köylüler, gözü kör olası, ocağı sönesi, ahmak, eşek köylüler... Siz ne istersiniz İnce Memeden behey ahmaklar, size ne yaptı İnce Memed, behey kafasız eşekler, bre eşek köylüler? Dağın yamacını talamışlar. Dört bir yandan dağın yöresini sarmışlar, kovalıyorlar Memedi. Memed de can havliyle kaçıyor. Kurtuluş yok. Memed dağın doruğuna kadar kaçacak. Oradan sonra uçacak değil ya... Arkasından Yüzbaşı Faruk gülererek bağırtıyor, az kaldı İnce Memed, diyor, az kaldı İnce Memed. Dağın doruğuna az kaldı. Aşağıdan biz geliyoruz. (...) Fıkara Memed üç gündür ağzına bir lokmacık bile koymamış. Çok acıkmış. Can telaşı, açlığı bile aklına gelmiyor. Memed candarmaları da vurmuyor. Köylülere de hiç kurşun sıkıyor. Aaah, ah! O alçak köylülerin yüreklerinin başına saplasaydı, aaah! Alçak da namussuz köylülerin. Keşki. Sonra Memedin kurşunları da bitti. Ne yapsın fıkara Memed bu kadar insana karşı, tek başına... Kurşunu yok, bir şey yok. Birden akıl etti, başladı taşları yuvarlamaya tepeden aşağı. Başka çare var mı? Taş taşı yuvarladı... Taş taşı, taş taşı... Bir kıyamet koptu dağın doruğunda, yamaçlarında. Bir taş seli durmadan aktı, durmadan. Candarmalar, köylüler soluğu dağın eteğinde aldılar. Kaçar mısın kaçmaz mısın! Taş taşı yuvarladı, taş taşı...

*Candarmadan köylüden yaralanmayan kalmadı, oooh, alçak köylüler, oooh olsun. Yüreğim soğudu. Yerler gökler birbirine karıştı, gök gürler gibi patladı ortalık. Bütün bir gece dağdan aşağılara bir taş seli aktı durdu.*⁶⁴⁵

Meddahların ve halk hikâyecilerinin üslubunu hatırlatan ifadelere de romanda rastlamak mümkündür.

*Bütün Anavarza köylükleri bir göz olmuşlar bekliyorlardı. Ali Safa Bey bu başına gelenlerin altında kalacak bir kişi değildi. Durun bakalım, ne karşılık verecekti.*⁶⁴⁶

*Gün kavuşacaktı nerdeyse, alaca gölgeler çoğalıyordu. Güneş Anavarzanın arkasına sarkmış, bir ucu ovaya değdi degecek. Seyran Kız dalmış gitmiş, gözleri Memedde. Allah kimsenin başına vermesin böyle bir karasevdayı.*⁶⁴⁷

Romanın dokuzuncu bölümünde Memed'in Çukurova'da olmadığı yıllarda neler yaptığı anlatılır fakat bu bölümde anlatıcı değişir. Memed ile Koca Osman arasında geçen diyalogda Koca Osman anlatıcının yerini alır. Roman kahramanlarından biri olan Koca Osman, İnce Memed'in gittiği yerleri, bağlantı kurduğu kişileri, düşüncelerini en ince ayrıntısına kadar bilmektedir. Burada yazar-anlatıcı, bir roman kahramanı olan Koca Osman'ı Memed hakkında bilgilerle donatarak sözü ona verir. Kahraman anlatıcı, bir yandan hâkim bakış açısıyla olayları anlatırken bir yandan da Memed'in anlattığı olaylarda eksik kalan kısımları tamamlar. Roman dünyasının dışındaki hâkim bir noktadan her şeyi görerek ve duyarak okura aktaran yazar-anlatıcı, bir süreliğine de olsa yerini sadece hâkim bakış açısına sahip bir anlatıcının bileceği bilgilerle donattığı kahramana bırakmıştır. Başka bir ifadeyle yazar-anlatıcı, Koca Osman ile özdeşleşmiştir. Aşağıdaki örnekte Koca Osman, Memed'in yaşadığı bir yangını tasvir eder ve daha sonra Memed de söze karışarak yangını anlatır. Koca Osman'ın yangın tasvirine geçmeden önce yaptığı doğa tasviri ise yazar-anlatıcının yaptığı doğa tasvirlerine benzer.

Aşağıda, çok aşağıda uzayıp giden yeşil çayırları, kısa, ak, kırmızı, mor, keskin okulu çiçekleri, sürü sürü koyunları, sel yatakları, tek tük bodur ağaçları, seyrek, top top çalılıklarıyla bir ova bulutlanıyordu. Ovada buğunun içinde salınarak telli turnalar dalaşıyorlardı, sürülerle.

⁶⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 253-254

⁶⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 347

⁶⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 366

Ötelerden kurşun sesleri geliyordu. Bir yerlerde bir savaş olur gibiydi.

Gün batarken bir yangın rengi ovaya vurdu. Gökyüzü, dağlar, sel yatakları, ovanın dibinden görünmeden akan büyük ırmak bir yangının yalımları gibi parlayıp aktılar. Bir yalım seli bir an ovayı doldurdu. Sonra her şey, dağlar, ağaçlar, kırmızı topraklar, sürüler, otlar, turnalar som maviye kesti.

“Hiç böyle bir şey görmedim ömrümde. Mağaradan dışarıya, yangına kendimi zor attım. Dağlar taşlar üstüme yürüdü. Üç gün yangının içinde aç açına yürüdüm.”⁶⁴⁸

4.1.2. Tasvir

Birinci ciltte olduğu gibi İnce Memed romanının II. cildi de ayrıntılı bir tasvir ile başlar. Bu tasvirde olayların geçeceği Anavarza ovası her yönüyle okura anlatılır. Yazar-anlatıcı, yaklaşık yedi sayfalık bir bölge tasviri ile romana başlar. Bölge tasvirlerinin bu kadar uzun ve detaylı olmasının sebebi yazarın yani Yaşar Kemal’in doğup büyüdüğü bölgeyi romanında kullanmış olmasıdır. Tasvirler yapılırken sadece bölgenin fizikî görünümü hakkında değil, siyasal ve ekonomik durumu hakkında da okura ayrıntılı bilgi vermeye çalışılır. Yazar, o kadar ayrıntıya girer ki bu coğrafyadaki böcekleri, kuşları, hayvanları dahi ele alır. Anavarza ovası ve çevresinin ayrıntılı bir tarifi yapıldıktan sonra olayların büyük bir bölümünün geçeceği yer olan Vayvay köyü anlatılıp genelden özele doğru bir yol takip edilerek iç içe tasvir yöntemi kullanılır.

Anavarza ovasının güneyinden Ceyhan ırmağı geçer. Irmak Hemite dağından Anavarza kayalıklarına kadar öyle büyük kıvrıntılar yapmadan düz iner. Bazı yerlerde sular toprağı derinden oymuştur. Altı oyulmuş toprak zaman zaman büyük gümbürtülerle suyun üstüne çöker. Bazı yerlerde kılıçla kesilmişcesine suya inen dik yarlar, çöküntülerden dolayı diş diş olur, ırmağın kıyılarında küçük, kumlu koycuklar yapar. Bazı yerlerde de ırmak ovaya çakılı taşlarını sererek, geniş, yayılır. Buralarda sığ suyun aydınlık dibinden binlerce iri sazan balığı ışığa batmış, ardı ardına tirkenmiş, oradan oraya dalgalanarak kayar. Bir de ırmağın kıyılarında, küçük sazlık vardır. Sazlıklarda çok iri yeşil kurbağalar, bulut rengi, uzun boyunlu balıkçılar dolaşırlar.⁶⁴⁹

Kuzeyde Kadırlı, Kadırlıde Sülemiş tepesi... Sülemiş tepesinde tek tük mersin

⁶⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 66-67

⁶⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 9

çalıları, ağır kokulu. Sülemiş tepesi çıplaktır ama hep yeşildir. Dibinden Savrun çayı kaynayarak ovaya iner. Anavarza ovasının kuzeybatısı Kozan yolu... Sumbas çayı Kozan yolunu ikiye biçip Anavarza kayalıklarının önüne gelir. Sumbasın öte geçesi, Anavarza kalesinin batıdan yüzü, Hacılar köyü... Onun ötesinde de Aslanlı köyü... Aslanlı köyünde eskilerin alıcı kuş dedikleri Lek Kürtlerinin kalıntıları otururlar. Daha ötelerde yelkenlerini açmış son hızla Akdenize doğru uçarcasına giden Dumlukale... Dumlukale hep dumana batık olur. Sıcakta kırmızı kayaları tüter.

İşte bu ova verimli Anavarza ovasıdır. Anavarza ovasının ortasına uzanmış karanlık, uğultulu, uçsuz bucaksız, kuş uçmaz, yılan işlemez büklüğü, sazlıklarıyla Akçasaz bataklığı. Akçasaz bataklığının kıyılarına kurulmuş sazdan, kamıştan evleriyle Türkmen köyleri... Akçasaz bataklığı güneyde Savrunun Ceyhana kavuştuğu yerden başlar. Kuzeyde Vayvay köyünün tam altında biter.⁶⁵⁰

Bir doğa dostu olan Yaşar Kemal, yaptığı tasvirlerde fizikî görünüm ve coğrafi özelliklerin yanı sıra kuşları, böcekleri ve çeşitli canlıları da betimleyerek tasvirlerine canlılık kazandırmıştır. Günümüz teknolojisi ile üstün özelliklere sahip kameraların kaydedebileceği görüntüler yazar tarafından en ince ayrıntısına kadar hassas bir kameranın merceğinden okura aktarılmış gibidir. Çevre ile doğanın birlikte aktarıldığı bu tasvir, yazarın duygu ve düşüncelerini içerdği için öznelidir.

Sarı, kırmızı, yeşil, mavi, ak, her birisi bir kuş kadar kelebekler birbirlerine girmiş, binlerce, milyonlarca büyük bir kelebek hortumunda dönmekte, göğe ağmakta, dalgalanmakta, ovaya serilmekte, sonra birden kalkmakta, bulut bulut gene havalanmakta, dünyayı erişilmez, hayran, bambaşka, büyümlü bir dünya yapmaktadır. Bir gün bakarsın, iri, kırmızı atlı karıncalar, uzun bacakları üstünde yaylanarak ovaya düşmüşler doludizgin ovayı bir uçtan bir uca geçmektedirler. Bir gün bakmışsın rüzgarlar safi boncuklu arı esiyor.

Ovanın ateş böcekleri de çok iridir. Geceleri ova, Akçasaz yıldız yıldız ışık döşenmişcesine donanır. Sabahlara kadar otlar, ağaçlar, çiçekler, yapraklar, dallar yanar yanar söner. Ve çokturlar, üst üste uçuşurlar. Bir yıldız yalımı fırtınası savrulur durur. Yeryüzündeki, gökyüzündeki yıldız yalımları taşar, kavuşur, birbirlerine girerler.

Yeşil sinekleri, çekirgeleri, sırtlarındaki nakışlı kabukları sert, yanar döner

⁶⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 10-11

*böcekleri, hep bir fırtınada eserler.*⁶⁵¹

*Daha ova beyazken, bir kuş büyüklüğündeki turuncu kelebek, bir çeti dalına konmuş dik kanatları titreyerek, başını ön ayaklarıyla sıvazlar, doğan güne karşı gerinir.*⁶⁵²

Memed, serinin ilk cildinde bir dikenlik tarlası olan çakırdikenliğinden kaçırve yazar anlatıcı bu kaçıışı anlatmadan önce çakırdikenliğinden, bu dikenliğin en çok nerede bulunduğundan bahsederek esas konuya geçer. İkinci ciltte de benzer bir senaryoyla karşılaşırız. Romanın olay örgüsü İnce Memed'in Çukurova'ya dönmesiyle başlar. Memed uzun bir kaçıışın ardından daha fazla kaçamayacağını anlamış ve doğup büyüdüğü topraklara dönmeye karar verir. Etrafını kuşatan askerler ve köylülerden kurtulabilmek için karaçalılığa dalar. Yazar, Memed'in ne kadar zor şartlarda kaçtığını gösterebilmek için ilk başta karaçalılığı betimleyerek olay örgüsüne başlar, çünkü tanımdan da anlaşılacağı gibi karaçalının dikenleri çok serttir. Bu sefer de özelden genele doğru bir yol takip eden yazar-anlatıcı, ilk önce karaçalılığın nasıl bir yer olduğunu tarif ettikten sonra bu çalılığın nerede olduğunu belirterek iç içe tasvirlerle Memed'in kaçıışını okura aktarmaya çalışır. İnce Memed, burada üçüncü tekil şahıs olarak karşımıza çıkar, biz okur olarak onun İnce Memed olduğunu daha sonra anlarız.

Karaçalı en güzel, en verimli toprakta biter. Boyu bir insan boyunu geçmez ama, bir kökten bir sürü çalı fışkırır. Genç karaçalı bal rengindedir. Çalı yaşlandıkça rengi de koyulaşır, baldan karaya kadar dönüşür. Baharda ilk tomurcuklanıp yapraklanan, sarı çiçeğini ilk açan karaçalıdır. Karaçalı yaprakları önceleri buğulu bir yeşildir. Sarı çiçekleri de buğulu bir sarıdır. Sonraları yapraklar koyu yeşil olur, karaya kaçan bir yeşil... Sarı çiçekler de yaza doğru turuncuya döner.

Çukurovada, Anavarza ovasında yüzlerce dönümlük karaçalı ormanları vardır. Balta girmemiş, kuş uçmaz, kervan geçmez alanlardır bunlar.

Karaçalı en sert dikenli ağaçtır. Bütün gövde tepeden tırnağa, en ince dallara kadar, kısa, üç köşe dikenlerle sıvalıdır. Karaçalı bal renginden karaya dönüşürken dikenleri de sertleşir, demir çivi gibi olur. Çalının kökleri bir tuhaf köklerdir, derinlere iner, kıvrım kıvrımdır. Bir karaçalıyı topraktan söküp atmak zor bir iştir. Yapışmıştır toprağa, ayrılmaz.

...

⁶⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 11

⁶⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 15

*Adam, sırmalı abasına sarınmış, başını bir karaçalı köküne uzattığı tüfeğinin üstüne koymuş, dizlerini iyice karnına yapıştırmış, büzülüp uyumuştur.*⁶⁵³

Tasvirlerin çoğunu romanın dışındaki yüksek bir konumdan başka bir ifadeyle panoramik bir bakış açısından yapan yazar-anlatıcı, kimi zaman da olay örgüsü ile betimlemelerin birlikte yapıldığı öyküleme tekniğine başvurmuştur. Bu tasvir tekniğiyle, okurun olay örgüsünü tüm yönleriyle algılaması sağlanır. Diğer bir deyişle, bir yandan olaylar anlatılırken bir yandan da olayların geçtiği yerlerin, zamana bağlı olarak değişen çevrenin, kahramanın bağlantı kurduğu kişiler ya da nesnelerin tasviri yapılarak olay-zaman-mekân arasındaki bütünlük sağlanmış olur. Yobazoğlu'nun kaçan atını yakalayıp öldürmek için gece gündüz atı takip eden Adem'in başından geçenlere yer verilen aşağıdaki örnek metinde, hem Adem'in çevredeki olumsuz tabiat şartlarıyla olan mücadelesi anlatılmış, hem de bu çevreye ait betimlemelerde bulunulmuştur.

Bir sıcak bataklık suyuna geçti. Altı kumdu. Su dizkapaklarına kadar geliyor, bacaklarını yakıyordu. Kaynamış su gibi. Mandalar yatmış kaynamış suya, hiç kıpırdamıyorlardı. Sıcak suyu geçti. Mor çiçekler açmış, üstü kurumuş, bastıkça kırağı gibi çatır çatır kırılan bir toprağa geldi. Toprak kırıldıkça ayakları cıvık bir çamura gömülüydü. Kurumuş toprağa yapışmış mor çiçekler silme, karşıdaki kapkara kesilmiş berdiliğe kadar uzanıyordu. Berdiliğe vardı. Bu berdilik tehlikeliydi. Berdi köklerinin arasında su yeşildi. Suyun yüzü yeşil yosundan kaymak bağlamıştı. Kaymağın üstünde renk renk kuş tüyleri uzun kısa, irili ufaklı yüzüyordu. Adem her zaman bu sudan korkmuştu. Derin kuyular vardı içinde. İnsanı çeker götürürdü. Onun için Adem bu suyun içinde yürürken hep berdi köklerine tutunurdu. Berdiliği zor bela öğleye kadar geçebildi. Akçasazın Gökbıdıren büküne girdi. (..) Bükülüğün içi büyük kaplumbağalar, yılanlar, tilkiler, domuzlar, türlü kuşlarla doluydu. Her dalda, sarmaşıktaki bir yuva vardı. Her bir büyük arı peteğinin yanında bir yuva. Burasını da geçti. İkinci olmuştu. Ulu bir çınar ağacına vardı. Ağacın tam tepesinde kocaman bir leylek yuvası vardı. Öteki dallar da büyüklü küçüklü yüzlerce yuvayla bezeliydi. Yuvalardaki yavrular, başlarını dışarı uzatmışlar, büyük sarı ağızlarıyla her daldan budaktan binlerce kıyameti koparıyorlardı. Adem çınara belini verip orada azıcık

⁶⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 16-17

yornuğunu aldı.⁶⁵⁴

Değişen mevsimler ve zaman, yapılan tasvirler aracılığıyla daha belirgin bir hal alır.

Yaz geldi, sarı sıcaklar çöktü. Akçasazın suları fokurdadı. Yüzlerce tozdireği göğe ağmış, ovada bir tuhaf devler gibi doludizgin dolaşmaya başladı. Leylekler, öteki göçmen kuşlar, balıkçılar, ibibikler, üveyikler, binlerce türlü türlü kuş Akçasazın göğünü, bataklığını doldurdular. Yelken bulutları uzakta, güneyde Akdenizin üstünde yığın yığın kabardılar. Garbi yelleri esti."⁶⁵⁵

*İkinci üstleridir ki Anavarza ovası canlanıyordu. Uzakta Akdenizin üstünde ak yelken bulutları kabarıp göğe doğru ağıyor, ağın bulutlarla birlikte de serinletici garbi yeli esmeye başlıyordu. Yel önce bir esiyor, sonra kesiliyor, esiyor kesiliyor, sonra birden boşanıyordu. Akdenizin oralarda, yollarda bellerde uzun kavaklar gibi dönerek toz direkleri ovayı dolaşıyorlardı.*⁶⁵⁶

Tasvirlerde yaygın olarak şimdiki zamanın hikâyesi kipi kullanılır. Bu kip anlatıya tek yönlülük getirerek betimlenen şeylerin eskiden ya da bir zamanlar olduğu ve anlatıdaki zamanda olamayabileceği düşüncesine imkân verebilir. İnce Memed II romanında yazar-anlatıcı, tasvirlerinde her zaman şimdiki zamanın hikâyesi kipini kullanmaz, işlediği bölgeyi çok iyi bildiği için anlatıda yer yer geniş zaman kipini kullanarak sıradanlıktan kurtulur ve devamlılık sağlar. böylece anlatılan yerlerin şimdi de varolduğu hissini verir.

İlgün ağaçları, hayıtlar, söğütler, zincarlar, böğürtlenler yer yer kıyıları örерler. Sarıca anrılar, kırmızı eşekarıları, boncuklu anlar, mavi yoz anlar peteklerini sıcakta büyütürler. Arı vızıltısından bükük uğuldar. Ve sert bir böcek sırtına benzeyen uzun gagalarıyla mavi, yanar döner pırıltılı gurruk kuşları gelir, kılıç gibi kesilmiş yarlara ince, uzun deliklerini günlerce oyar, yuvalarını ta toprağın dibine, derinine yaparlar. Hemite dağından Anavarza kalesine kadar, suyun bu kıyısında, yani Anavarza kalesi geçesinde, Hemite, Orhaniye, Selimiye, Endel, Kesikkeli köyleri vardır. Irmak zaman zaman yatak değiştirdiğinden bazan bu köylerden uzaklaşır, ta ötelere gider, bazan da evlerin içlerine kadar girer. Ulu sellerin köylerin yarısını alıp götürdüğü zamanlar da

⁶⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 289

⁶⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 251

⁶⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 431

olur.⁶⁵⁷

Anlatılarda yapılan mekân ve çevre tasvirlerin en önemli amacı okura olay örgüsünün geçeceği mekânı tanıtmaktır. Anlatıya görsel bir taraf kazandıran tasvir, anlatıyı tekdüzelikten kurtararak ona akıcılık kazandırır. Güzel yapılan bir çevre tasviri ile okur, sadece olay örgüsüne yoğunlaşmayarak, anlatıyı iki boyutlu bir şekilde okuma olanağına sahip olur. Yaşar Kemal eserlerinde gerçek mekânları kullanan, bu çevreyi kendi hayal dünyasıyla birlikte birleştirerek daha farklı ve ilgi çekici bir dünya kurgulayan bir yazardır ve onun tasvirlerini okuyan bir ressam onun anlatmak istediği doğayı ezbere çizebilir. Betimleme yeteneği bu kadar güçlü olan yazar, romanda temmuz sıcaklarının ne kadar aşırı olduğunu ayrıntılı bir şekilde işleyerek okuru psikolojik olarak sığağa alıştıtır, çünkü romanın ilerleyen bölümlerinde Ali Safa Bey baraj kurdurarak köylünün bütün suyunu kesecektir. Yazar bunu yaparak okurun kendini susuzluk çeken kahramanların yerine koymasını istemektedir.

Temmuz sıcakları Çukurovada beter olur, yeryüzü, gökyüzü yalıma keser. Toprak yarılr, otlar sararır, dünya yanık bir sarıya dönüşür. Sümüklüböcekler, kurumuş, yanmış çöplere sıvanırlar. (...) Kuşlar bile öyle keyifli uçamazlar temmuz sığığında. Hele öğleleri sıcakta, havada bir tek kuş bile gözükmmez. Kuşları havadan alan, tap diye yere düşüren sıcaklar derler bu sıcaklara.

Dağlar tepeler bir sıcak, ışıık sisinde tüter, erir gibi olurlar. (...) Ovayı çepeçevre sarmış yatık Toroslar, Hemite dağı, Nurhak, Gavurdağları, Yılkale, Dumlukale, Anavarza kalesi, irili ufaklı yüzlerce tepe, hüyük uzaklarda hayal meyal, bir sıcak, ışıık dumanının içinden ancak seçilirler. Belli belirsiz, bir tül ardından gözüdür gibi.

Bütün ova sabahtan ikindine kadar çatır çatır eder, ortalıkta pek canlıya benzer bir yaratık gözükmmez. İnsan bu sıcaklar da durmadan terler. Terlemesiyle de kuruması bir olur.

Toprak, kaya, taş buğulanır, erir gibidir. Yalnız büyük sıcaklarda sular buğulanmazlar. Durgun, donuk sığının altında öylece serilir, aktıklarını belli etmeden süzülür dururlar.⁶⁵⁸

Kişi tasvirleri, onları belirgin fiziksel özellikleriyle tanıtmak şekilde

⁶⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 9

⁶⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 430

yapılmıştır. Örneğin dünyalar güzeli bir kadın olarak anılan Seyran'ın tasviri ayrıntılı bir şekilde yapılmış, onun güzelliğini daha da belirginleştiren çeşitli fiziksel özellik ve mimiklerine dikkat çekilmiştir.

*Yeşil başörtü bağlardı. Uzun boyluydu. Buğday benizli kara saçlıydı. İki kalın örgü saçları ta kalçasının üstüne kadar inerdi. Azıcık uzun yüzlü, gamzeli, büyük gözlerinde keder... Dudaklarının ucunda tatlı bir kıvrıntı, uzun, kara, kıvrıkcık kir-pikleri... Kulağının az allındaki küçücük, serpme üç beni... Yüzüne tuhaf, büyüleyen bir hava veriyordu. Seyran kutsal, başka dünyalardan gelmiş, dokunulmaz, yalnız, dünyada hiç eşi olmamış bir yaratığa benziyordu. Uzun bir süre kimse, kadın olsun, erkek olsun, Seyranın yüzüne bakamazdı. Hele hiç kimse Seyranın gözlerinin içine bakamazdı. Bir tuhaf, iç burkan, adamı bir yerlere, bir hüzne, bir dayanılmaz acıya alıp götüren hali vardı. Çok eski, hüznü, yumuşak, bazı da çok sert, büyüleyen, gecelerin, dağların arkasından gelen bir türküye benziyordu. Çok az konuşur, belki de hiç gülmezdi. Sesi de bin yıllık bir ağıt, bir keder gibiydi. Ve binde bir güldüğünde, ortalık aydınlanır, dünya umutlanır, ışıklanırdı. Gülünce ta canevinden güler ve bir kat daha güzelleşirdi. Yirmi beşle otuz arasında gösteriyordu.*⁶⁵⁹

İz sürücü Yel Musa'nın tasviri de ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Topal Ali'den daha iyi bir iz sürücü olan bu kahraman, okurda merak uyandıracak için fiziksel görünüşü ayrıntı bir şekilde çizilerek tanıtılmıştır.

*Şalvarı tırlıktı. Kirden rengini yitirmiş, boz bir renk olmuştu. Kırmızı Maraş ayakkabısının yüzü soyulmuş, çapar bir yüz gibi delik deşikti. Uzun, kırçıl seyrek sakalları dalgalıydı. Yüzü, derindeki gözleri, uzun kıvrık burnuyla, çekik kaşları, sivri çenesiyle tuhaf bir kuşa benziyordu Yel Musa. Düşünen, yaşlı, hüznü bir kuşa...*⁶⁶⁰

Olumsuz ve komik bir tip olan kaymakam da bir karikatüristin dikkat edebileceği yönleriyle çizilmiştir.

Kaymakam şişman, katmer katmer gerdanlı, şiş, patlak gözlü, soğuk, morarmış kalın dudaklı, büyük kulaklı, kalın kaşlıydı. Kaşları alnında büyük bir kıvrıntı yapardı. Kısa boylu, soğuk mu soğuk bir adamdı. Tam bir Osmanlıydı. Başından fesi daha dün atmış, şapkayı eğreti giymiş gibi ter-ü taze bir Osmanlıydı.

⁶⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 119

⁶⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 213

*Başından fesi daha dün atmış, şapkayı eğreti giymiş gibi ter-ü taze bir Osmanlıydı.*⁶⁶¹

4.1.3. İç çözümleme

Hâkim bakış açısının yazara sağladığı kolaylıklardan birisi de yazarın kahramanın içsel düşünceleri hakkında da ayrıntılı bir bilgiye sahip olmasıdır. Yazar-anlatıcı bu sayede anlatıya istediği şekilde yön verebilir. İnce Memed II romanında iç çözümleme tekniği yazar tarafından sıklıkla uygulanarak sadece Memed'in değil diğer kahramanların da yeri geldikçe iç çözümlemelerine yer verilmiştir. Yapılan bu iç çözümlemeler hem kahramanların kişilik özelliklerini ortaya koyar, hem de olay örgüsü içinde yani anlatının ilerleyen bölümlerinde onların yapacakları eylemler hakkında evvelden okuru bilgilendirir.

Sürekli yalnız dolaşan Memed yanında konuşabileceği kimse olmadığı için sürekli düşüncelere dalan ve uzun uzadıya düşünen, içine kapanık ve sessiz bir kişiliğe sahiptir. Birkaç yıl aradan sonra Çukurova'ya dönerken içinde hem özlem hem de kaygı vardır. Sevdiği insanları ve köyünü özlemiştir, fakat en güvendiği insanların bile onu jandarmaya teslim edebileceği ihtimalini düşünmek bile onun içini kemirmektedir. Onun bu içsel düşünceleri romana şöyle yansır:

*Köye girer girmez elinin kolunun Koca Osman tarafından bağlandığını, sonra Ali Safa Beye götürülüşünü gözünün önüne getiriyordu. Nasıl bir adamdır acaba Ali Safa Bey?*⁶⁶²

*Mustafa ne yapardı, ne düşünürdü? Korkar mıydı? Belki de korkardı. Gider candarmaya haber verir miydi? O da evlenmiş, onun da bir çocuğu olmuştu.*⁶⁶³

Koca Osman, evine sığınan Memed'i saklamaya başlar fakat bu durumu birilerine anlatamamak canını bir hayli sıkır. Çünkü hiç kimseye güvenememektedir. En sonunda köyün imamı Ferhat Hoca'ya konuyu açmaya karar verir ama hâlâ söyleyip söylememe ikilemi içindedir. Onun bu ikilemi şöyle aktarılmıştır:

Koca Osmanın aklından Ferhat Hocanın İnce Memedi bilip bilmediği hiç çıkmıyordu. Bir, bilmeyen adam bu kadar mutlu olabilir mi, diye düşünüyor, az sonra, ne bilsin Ferhat Hoca, aslında yiğit adamdır, diye tam tersini aklından

⁶⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s.217

⁶⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 18

⁶⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 143-144

*geçiriyordu. Sonra da, söylesem, Ferhat Hoca da Memedi görse, onunla konuşsa, diyordu. Ne icap eder ki... Ferhat Hoca hayınlık etmez, diye güvenini tazeliyor, sonra da insanoğlu çiğ süt emmiştir, güven olmaz, diye vazgeçiyordu. Dilinin ucuna ucuna geliyor, İnce Memed, diyecek oluyor, hemen vazgeçiyordu.*⁶⁶⁴

Ali Safa Bey zengin ve nüfuzlu biri olmasına rağmen yalnız bir kişidir. Bu yüzden çevresindeki insanlarla planlarını paylaşmaz. Onun bu derece ketum olmasının sebebi toprak ele geçirmek için kanunsuz yollara başvurmasıdır. Ali Safa Bey yapacağı ya da yaptırtacağı işleri uzun uzun düşünüp planladıktan sonra fiiliyata geçirir ve fikirlerini kimseyle paylaşmaz. Başına gelen çeşitli olayları, karşılaştığı sorunları derin bir şekilde düşünerek bunlara çözüm yolları bulmaya çalışır. Bütün bunları yaparken de hep yalnızdır. Ali Safa Bey'in romandaki iç hesaplaşmaları ve düşünceleri oldukça fazladır.

*Ali Safa Bey düşünüyordu, eğer karşı koyma gücünü bunlara Arif Saim Bey veriyorsa, bu topraklara göz diktiyse onunla başa çıkmak zordu. Çok yakından tanıyordu Arif Saim Beyi. Kasabada candarma üsteğmeniydi ve Bingöllü bir Kürttü. Atak, gözüpek, tutkulu bir kimseydi. Gözünü daldan budaktan sakınmazın biriydi. Adanayı Fransızların işgal ettiği sıralar Fransızlarla Kuvayi Milliyeciler arasında ikili oynuyordu. Çok zekiydi. Bugün Ankara Hükümeti demek, Arif Saim Bey demekti. Mustafa Kemal'in en yakın adamıydı ve en gözde mebusuydu. İnşallah Arif Saim Bey değildir Koca Osmanı kışkırtan. Başka kim olursa olsun, başa çıkılır. Yeter ki Arif Saim Bey olmasın karşıdaki... Arif Saim Bey olsa böyle alttan alta köylüleri kışkırtmaz, doğrudan doğruya işe karışır, köylülere dokunma Ali Safa, diye bir haber gönderir. Yiğitsen ondan sonra köylülere karış. Kaymakam? Ya Kaymakam? Onda o yürek yok ama, gene de içten pazarlıklı, saman altından su yürüten birisine benziyor. Bu Kaymakamı tez günde buradan attırmalı, daha mutemet birisini bulup getirmeli. Candarma Kumandanı Yüzbaşı... Onun etliye sütlüye karıştığı yok. Hiçbir şeyi anlamıyor, düş içinde dolaşır gibi dolaşıyor dünyayı fıkara... O kalsın. Ondan iyisi can sağlığı.*⁶⁶⁵

İnce Memed'in Çukurova'daki varlığı köylüye cesaret vererek köylüyü birbirine kenetler. Köylü artık Ali Safa Bey'in yıldırma hareketlerine karşı cesurca karşılık vermeye başlar. Bu durum Ali Safa Bey'i bir hayli rahatsız

⁶⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 100

⁶⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 110-111

ederek düşünceye sevk eder. onun tek başına kaldığı bir sırada kafasında tasarladığı planlar ve düşünceler iç çözümleme tekniğiyle okura şöyle yansıtılır:

Ali Safa Bey sorduğuna pişman oldu. Bu köylülerde, bu eşkıya çocuğa karşı derin bir sevgi, saygı vardı. Nereden geliyordu bu? Anlaşılmaz. Bıraksaydı eğer Hacı Veliyi, İnce Memedi bir anda bir efsane kahramanı yapıp çıkacaktı.

Herkes, herkes için tehlikeli bir adamdı İnce Memed. Vayvayı kışkırtsa da kışkırtmasa da çok tehlikeli bir adamdı. Vücudunun ortadan kalkması elzemdi.

İnce Memed hakkında çok deli şeyler düşünüyor, korkuyor, ürperiyordu. Acaba bu oğlan bir halk kahramanı mıydı? Bir halk kahramanı olabilmek için zavallı, yaşlı bir küçük köy ağasını öldürmekten başka ne yapmıştı? Bu çocuğu bu hale getirmelerinin asıl sebebi neydi acaba? İnce Memed sözü geçince, kendi akrabaları, kanı ciğeri, köylüleri bile nasıl susmuşlardı? Hacı Veli, geveze yaşlı, o da konuşmasa kimse konuşmayacaktı. Bir büyü, bir keramet mi?

(...)

Gelip gelip İnce Memed takılıyordu aklına. Bütün bu işler ince Memed yüzünden olmasın? Haa! Yok canım. Bugün gözüdür dağlarda, yarın kaybolur, on yıl ortadan silinir... Bir acayip bir eşkıyadır bu. Belki de Hamzayı öldürmeye gelmiştir. Onu öldürecek, gene kaybolup gidecektir. Gene köylüler onun şerefine Dikenli ovasına ateş verecekler, gene dağların tepesinde ateşler yanacak. Ne garip! Bu köylüye çok zulmediyormuş... Ağasının öcü falan ama, ortaçağda değiliz ki! Böyle şiddet, işte böylesi bir neticeyi doğurur. Tatlı canını kurtarsın bakalım Hamza.⁶⁶⁶

Memed uzun zamandır görmediği köyünü çok özlemiştir ve bir şekilde bu özlemini gidermek için Vayvay köyünden ayrılarak yola çıkar. Yol boyunca sürekli köyünü ve başından geçenleri düşünür.

Gittikçe de içindeki, köye karşı hasreti artıyordu. Gitse başına gelecekleri biliyordu. Sağ kurtulmasının hiç mümkünü yoktu. Ama çok, deli gibi merak ediyordu. Köylü ne olmuştu? Çakırdikenliğe daha toy düğünle ateş veriyorlar mıydı? Durmuş Ali Emmi yorgun yaşlı bacağını havaya kaldırarak halay çekiyor muydu? Hürü Ananın kızgınlığı geçmiş miydi acaba? Amma da öfkeli bir kadındı. Öfkesinden toprak titriyor, yer gök sarsılıyordu. Herkesin öküzü herkesin miydi, herkesin sürüp ektiği toprak? Çok çok şey öğrenmişti bu birkaç yılda. Ama çok...

⁶⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 321-322

On ömür yaşasa bir insan şu Memedin öğrendiklerini zor öğrenir.

*Ali Safa Bey, Arif Saim Bey, öteki Çukurova ağaları... Memed uzun bir süre Çukurova ağalarının kendisine niçin düşman olduklarını anlayamamıştı. Abdi Ağayı öldürmüştü, Abdi Ağa onların akrabası değildi ki... Memed onlara ne yapmıştı da, salt kendisi için bütün Torosu candarmayla doldurmuşlardı? Daha da bunun sebebini o kadar anlayamıyordu ya doğrusu. Niçin öteki eşkiyalara bu kadar düşman değillerdi? Üstelik de birçok eşkiyayı da koruyorlardı? Ağaları, beyleri anladık, diyelim, köylülere ne oluyordu?*⁶⁶⁷

Romadaki yalnız karakterlerden bir diğeri ise Ali Safa Bey'in avcısı Adem'dir. Ali Safa Bey, ondan Yobazoğlu'na hediye ettiği yağız atı öldürmesini istemiş; fakat Adem bu atı bir türlü yakalayamamış, hatta Ali Safa Bey'in yağız atın izini sürmesi için kendisine verdiği kır atı da yanlışlıkla öldürmüştür. Bu yüzden beyin yanına da gidemeyen Adem'de kır atı öldürmek bir saplantı haline gelmiştir. Bir türlü ele geçiremediği bu atın efsunlu olduğunu düşünmeye başlayan Adem, sürekli yalnız olmasının da vermiş olduğu korkuyla paranoyalar yaşamaya ve başına gelecekler hakkında çeşitli senaryolar kurmaya başlar. onun bu tirajikomik içsel mücadelesi romana şöyle yansır:

Atı öldürdüğünden bu yana Adem çiftliğe bir daha gidemedi. Ali Safa Beyle karşılaştığında ona ne söyleyecekti? Karısını da çok özlemişti. Bazı geceler içine dayanılmaz bir sevgi, bir özlem düşüyor, gizliden çiftliğe gidip karısını görmek istiyor, bir türlü yapamıyordu. Yağız atı vurmadan köye nasıl varacak, karısının, Ağasının, insanların yüzüne nasıl bakacaktı? Bunca yılın attığı attık, vurduğu vurduk bir avcısı nasıl olur da Anavarza yazısının ortasında bir atı vuramazdı! Elalem böyle bir avcının, böyle bir Ademin yüzüne tükürmez miydi? Sanki o bilmiyor muydu ki şimdi Adanadan Mersine, Tarsusa, Ceyhandan Kozana, Kadirliye, Osmaniyeden Dörtüola, Payasa, Gavurdağlarından Aladağa kadar tüm köyler, şehirler onu konuşuyor, Ali Safa Beyin avcılar başı Adem bir atı vuramadı, yazıklar olsun ona, demiyorlar mıydı? Bilmiyordu sanki... İnsanlar bir göz kesilmişler onu gözlüyorlardı. Böyle bir avcı koca bir ovada koşup yürüyen bir atı vuramasın! Olacak iş mi? Bu at afsunlu, bu ata kurşun geçmiyor, bu atı kurşun tutmuyor, millet ne bilsin? Yağız ata attığın kurşun geriye dönüp senin altındaki

⁶⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 141

*kır atı vuruyor, millet ne bilsin? Ancak konuşuyorlar, arkandan gülüyorlar. Yüksek ağalar, beyler, Arif Saim Beyler, Ali Safa Beyi aralarına alıp hep Ademi soruyorlar, ondan bir karşılık bekliyorlardı. Ali safâ Bey ne karşılık versin, fıkara hık mık ediyor, bir şeycikler söyleyemiyor, yutkunuyor. Ne desin fıkara, bizim Adem gitti de gelmeyiverdi mi desin? Belki bir şeyler uyduruyordur. Çok sıkılğan, yalan dolan beceremeyen bir adamdır. Bela olduk adamın başına.*⁶⁶⁸

Memed köyüne gittikten sonra hiç iyi karşılanmaz, çünkü Abdi Ağa öldükten sonra yerine geçen kardeşi Hamza, köylüye yapmadığını bırakmamıştır. Bu yüzden köylü, Abdi Ağa'yı mumla arar bir hale gelmiştir. Başlarına gelen Kel Hamza belasından Memed'i sorumlu tutan köylü, Memed, Abdi Ağa'yı öldürmeseydi başımıza Hamza belası gelmezdi düşüncesindedir. Memed bütün bu olanlar üzerine kafasında sistemi irdelemeye başlar ve verdiği bütün bu mücadelenin boşuna olduğu kanaatine varır. Memed'in düşünceleri artık hep bu konu üzerine yoğunlaşmıştır. Bu meseleye bir türlü açıklık getirememesi bu düşüncelerden kurtulmasını gittikçe zorlaştırır.

Bir daha diye düşünüyordu, bu Çukurdan diri çıkamayacağım. Şu bostanda rahatlıkla ölümü bekliyorum. İdam fermanımı boğazıma takmışım, Anavarza ovasında dolanıp duruyorum. Abdi gidince Hamza gelmeseydi iş kolay... Bir Abdi gidiyor bin Hamza geliyor. Her dövüş boşa. Koca Osmanın, Vayvay köyünün de dövüşleri boşa. Tez günde burasını bırakıp başka bir yere yerleşseler... Başka bir yerde de karşılıklarına başka bir Ali Safa çıkmayacak mı?

*Güze varmadan beni burada candarmalar yakalayacaklar. Hem de Vayvay köylüsü yerimi haber verecek Yüzbaşıya. Ala kanım Akçasazın çürümüş toprağına saçılacak.*⁶⁶⁹

Kahramanların birbirlerine söylemeye cesaret edemedikleri şeyleri de iç çözümleme sayesinde öğreniriz. Kamer Ana, Memed'e âşık olduğu için Seyran'a acımakta fakat ona bir şey söyleyemediği için düşüncelerini içinden geçirmekle yetinmektedir:

Kamer Ana anlayışlı, mutlu mutlu gülüyordu. Yüzünde bir acı. Muradına erememişim, dünyanın en güzel yarattığı, gene yolunu sarpa sürdün. Korkun boş değil. İnce Memed dedikleri bir eşkiya. Eşkiyayı dersin de bugün var yarın yok. Gene yangının, yalımın yüreğinde kalacak, güzeller güzelim, diye düşünüyor,

⁶⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 283-284

⁶⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 389

*içindeki Seyrana söyleyemiyordu. Azizden sonra Memed... Güzellerin talihi güzel olmaz. Analarından kötü kaderleriyle doğarlar. Yıllardır ona şu köyde vurulmayan erkek kalmadı da hiçbirisine bakmadı, Azizin yatağına erkek giremez dedi de... Sonunda varıverdi Memede sevdalandı. Sevdanın böylesi, umutsuzu beter olur. Oğlanın da, Memedin de ona hiç aldıracağı yok. Kız günlerdir yanıp tutuşuyor, gözünün içine bakıyor, ne yapıp yapıyor, bir yolunu buluyor, gece olsun gündüz olsun onu görüyor, sesini duyuyor, fırsatını bulunca da oturup akşamlara kadar gözlerini yüzüne dikip seyrediyor. Bunu bir erkek anlamaz mı, hele Memed gibi cin bir adam? O da anlıyor da, bu sevdanın sonu olmadığını biliyor da, kızı daha çok üzmemek için aldırılmaz görünüyor belki...*⁶⁷⁰

Kendi kendine paranoyalar kuran Kaymakam, Arif Saim Bey'in arabasıyla köye doğru giderken yine bu paranoyalarından birini yaşar. Arabanın şoförünün devletin gizli polisi zanneder ve çeşitli düşüncelere dalar.

*Kaymakam bu karşılığa daha da kuşkulandı. Saklıyor, diye düşündü. Sağal Emniyeti Umumiyyeden. Arif Saim Bay gibi bir adamın şoförünün hiç okuması yazması olmaz mı? Hiç Avrupa görmemiş olur mu? Kendini iyice ele verdi. Ne güzel de Laz taklidi yapıyor. Bravo, bu hainler polislerini iyi yetiştiriyorlar.*⁶⁷¹

4.1.4. Özetleme

Romanda yazar-anlatıcı olay örgüsü ile alakalı bazı konulara ya da olaylara fazla teferruata girmeden birkaç kelime ya da cümle ile değinir. Genellikle belli bir zaman aralığında yinelenen hareketlerin ya da genel bir durumun bahsinde özetleme tekniğinin uygulandığını görürüz. Ayrıca konu bütünlüğünü bozmamak ve gereksiz teferruata girip olay örgüsünden fazla kopmamak için de özetleme tekniğine başvurulur.

İnce Memed, Koca Osman'ın evine sığırır. Buna çok sevinen Koca Oman, bu durumu köylüye anlatarak Memed'i tehlikeye atmak istemez. Bu sırrını birilerine anlatamamanın vermiş olduğu sıkıntı ve Memed gibi kahraman bir eşkiyanın evinde ve dolayısıyla Vayvay köyünde olmasının vermiş olduğu sevinçle yerinde duramaz bir hale gelen Koca Osman, en güzel elbiselerini giyinip piposunu ağzına alıp ellerini arkasına bağlayarak üç gün alımlı bir şekilde köyün içinde

⁶⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 400

⁶⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 226

yürür. Niyeti bu garip davranışlarıyla köylüde merak uyandırmak ve onları peşine takmaktır. Görüldüğü gibi yapılan bu hareket üç gün boyunca sürekli yinelenildiği için her gün ayrıntılı bir şekilde anlatılmamış, hareketin kaç gün boyunca ve nasıl yapıldığı kısaca özetlenmiştir.

*Koca Osman sabahın köründen akşamın karanlığına kadar üç gün böylece yürüdü. Üçüncü günün akşamı kendini eve attı. Yüzü soluktu, elleri daha titriyordu, piposunu tutarken.*⁶⁷²

Memed, Seyran'a âşık olur ve hep onu düşünmeye başlar. Bütün gün Seyran'ın yolunu bekleyen Memed, gün boyu sürekli aynı hareketleri tekrarlayarak vakit geçirir. Memed'in bu hali kısaca şöyle aktarılmıştır:

*O gün akşama kadar kalktı kalktı köyden yana baktı, geldi suyun başında oturdu, suyun aydınlık dibini, suyun üstünde akıp gidenleri izledi. Akşamı dar etti.*⁶⁷³

İnce Memed'i karpuz tarlasında gören Adem, bu durumu bildirmek amacıyla Ali Safa Bey'in çiftliğine doğru koşmaya başlar, fakat o gördüğü kişinin İnce Memed olamayabileceği düşüncesi aklına gelir ve beye rezil olacağını düşünerek geri döner, sonra bir daha düşünüp İnce Memed'i gördüğüne kanaat getirerek tekrar çiftliğe yönelir. Adem'in bu ikilemi üç gün sürer. Yazar-anlatıcı bu süreci aşağıdaki şekilde anlatır:

Sabaha kadar ovada bir çiftliğe yürüdü, bir sazlığa. Gün ışığında ovanın ortasında daha dönüp duruyordu.

*Tam üç gün üç gece, çıkınındaki azığı bitinceye, matarasındaki suyu tüketinceye kadar bir çiftliğe, bir sazlığa, bir çiftliğe, bir sazlığa yürüdü. Üç gün üç gece bir ikircik cehenneminde yandı. Bir gece yarısı kendisini Beyin merdiveninin altında buluncaya kadar.*⁶⁷⁴

Romanın önceki bölümlerinde bahsi geçen bir bilgi ya da olay, sonraki bölümlerde herhangi bir kahraman tarafından başka bir kahramana aktarılırken okurun önceden bu konu hakkında yeterli bilgi sahibi olduğu düşüncesi göz önüne getirilerek özetleme yöntemi uygulanabilir. Kısaca, bu gibi durumlarda tekrara düşmemek için meselelere kısaca değinilir. Ali Safa Bey'in Vayvay köyündeki adamı Zeynel, Yobazoğlu'nun evinin yanmasından sonra köyde olanları anlatmak

⁶⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 34

⁶⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 422

⁶⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 426

için beyin yanına gider. Zeynel'in anlattıkları kısaca özetlenir, çünkü romanın evvelki bölümlerinde bu olaylardan bahsedilmiştir ve bunların Zeynel tarafından bir daha anlatılmasının sıkıcı bir tekrar olacağı düşünülerek özetleme yöntemine başvurulmuştur.

*Uzun uzun Koca Osmandaki değişikliği anlattı. Bayramlık giyitlerini, piposunu, köyün içinde hiç kimseyle konuşmadan gülümseyerek üç gün gidip gelmesini, Yobazoğlunun evi yanarken gülerək pipo içmesini, her şeyi en ince ayrıntısına kadar anlattı.*⁶⁷⁵

Belli bir zaman zarfı içinde gözlemlenen kişi ya da topluma ait genel bir durum kısaca anlatılarak anlatıya akıcılık kazandırılabilir. Ali Safa Bey'in köyün sularını kestirmesinden sonra susuz kalan köylünün bir haftalık genel durumu aşağıdaki gibi anlatılmıştır:

*Birinci, ikinci, üçüncü gün göleklerden içtiler. Bir hafta sonra gölekler de kurudu. Çaykaralar açtılar, köylüler çaykaraların başında kuyruk olup akşamlardan sabahlara, sabahlardan akşamlara dek beklediler. Az bir sürede çaykaralar da kurudu. Çayın yatağında, yarlarında açtıkları çukurlar bir damla su vermedi.*⁶⁷⁶

İnce Memed'in Çukurova'da ve dağlarda görüldüğü söylentisi çıktıktan sonra Ali Safa Bey'in hem genel hem de psikolojik durumu şöyle özetlenmiştir:

*İnce Memed dağda görüldüğünden bu yana Ali Safa Bey dışarı çıkamıyor. Çıksa da yanında altı tane silahlı muhafızıyla çıkıyor. Ödö, ödö kopuyor. Düşlerine giriyor İnce Memed korkusu, can telaşına düşmüş ne yapacağını bilemiyor, kıvranıp duruyor. Ankaraya, amanın yetişsin İnce Memed dağlarda gözüksü, canımız, malımız tehlikede, amanın yetişsin diye tel üstüne tel çekiyormuş. Bir tabur gönderin, olmaz olmaz, bir alay, olmaz olmaz, bir fırka, olmaz olmaz, bir, bir... Çok asker gönderin... Bütün Çukurovanın alçak köylüsü onun arkasında. Amanın elinizi çabuk tutun, yılanın başı küçükken ezilmeli. Bunlar bir ayağa kalkarsa karıncalar gibidir bunlar, başa çıkılmaz. Amanın ha amanın!*⁶⁷⁷

⁶⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 109

⁶⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 434

⁶⁷⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 260

4.1.5. Montaj

İlk ciltteki kadar olmasa da ikinci ciltte de Montaj tekniği uygulanmıştır. Bu teknik aracılığıyla anlatılara eklenen unsurlar, yazarın bilgi birikimi ve kültürel altyapısıyla doğru orantılıdır. Bu ciltte de ilk ciltte olduğu gibi halk edebiyatı ile ilgili montajlar dikkat çeker. İnce Memed II romanı iki mısralık bir epigram ile başlar. Bu iki mısra, Hüseyin'in Ağıdı ya da Kalburdağı'nın Ağıdı olarak iki ayrı isimle anılan ağıtta ve İnce Mehmet türkülerinden bir tanesinde geçmektedir.

Kırlangıç yapar yuvayı

*Çamur sıvayı sıvayı*⁶⁷⁸

Kalburdağı'nın Ağıdı isimli ağıtın son dördlüğünün ilk iki mısrası şöyledir:

Kırlangıç yapar yuvayı

Çamur sıvayı sıvayı

Bana düşma kızı derler

*Gavur babamdan dolayı*⁶⁷⁹

Bu dizeler, bir İnce Mehmet türküsünün ilk dördlüğünün ilk iki mısrasıdır.

Kırlangıç yapar yuvayı

Çamur sıvayı sıvayı

Bana İnce Memed derler

*Zalim beylerden dolayı*⁶⁸⁰

Burada aklımıza takılan soru yazarın bu dördlüğü kendi derlemesi olan Kalburdağı'nın Ağıdı'ndan mı yoksa İnce Mehmet türküsünden mi aldığıdır. Ancak romanın ismi ve olay örgüsü düşünüldüğü zaman İnce Mehmet türküsünden alınmış olabileceği akla gelir, çünkü türkü, İnce Mehmet'in jandarmalarla mücadelesini anlatmaktadır. Romanda da İnce Memed sürekli kendisini takip eden jandarmalar ve köylülerle mücadele etmektedir. Romanın başındaki bu epigram ile bu türküyte telmihte bulunulmakta ve romanın konusu hakkında ipucu verilmektedir.

Romanın otuz beşinci bölümünün başında yine bir ağıttan alınan dört mısra göze çarpar. Yaşar Kemal, *Ağıtlar* kitabında bu ağıtın isminin Anavarza Ağıdı olduğunu söyleyerek bu dördlüğü verir.⁶⁸¹ Yazar, gezilerinde yaptığı röportajlarından oluşan *Peri*

⁶⁷⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 7

⁶⁷⁹ Eyuboğlu, Kemal, *Gökyüzü Mavi Kaldı*, s. 226

⁶⁸⁰ Bayrak, *Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri*, s. 181

⁶⁸¹ Yaşar Kemal, *Ağıtlar*, s. 34-35

Bacaları isimli kitabında da bu ağdın tamamını hikâyesiyle birlikte vermiştir.⁶⁸² Romandaki dörtlük ile *Ağıtlar* kitabında verilen dörtlük arasında tek fark vardır, o da romandaki ağdın ikinci mısrasında “*bulanmış*” kelimesi kullanırken diğerinde *belenmiş* kelimesinin kullanılmış olmasıdır. Bu ağıt şöyledir:

Anavarza at oynadı

Kana bulanmış gömleği

Kıyman aşiretler kıyman

*Kör karının bir değneği*⁶⁸³

Burada dikkat edilmesi gereken başka bir husus daha vardır ki o da bu alıntının montaj olmamasıdır. Daha önce de bahsettiğimiz gibi anlatılarda kullanılan metinlerin montaj olabilmesi için anlatıya eklenen alıntı metnin anlatının olay örgüsü ile alakalı, tematik bütünlüğü bozmayan yani anlatıyla örtüşen bir niteliğe sahip olmasıdır. Bu ağıtta her ne kadar Anavarza Ovası’ndan bahsedilse de dörtlük başka bir şey anlatmaktadır. Çukurova ve Toroslar bölgesinde tek oğlu ölen kimsesiz kadınlar için söylenen bir ağıttır. Ağıtta geçen *kör karının bir değneği* ifadesi kimsesiz bir kadının tek dayanağı sözünün mecazi olarak kullanılmış bir şeklidir. Yaşar Kemal, *Ağıtlar* kitabında bölgede halk tarafından söylenen *Kadir Mevlam kör karının elindeki değneği aldı* sözünü örnek göstererek ağıtın ne anlattığı konusuna açıklık getirmiştir.⁶⁸⁴ Romandaki dörtlük de bu konuyla alakalıdır; fakat bu dörtlük ile başlayan romanın otuz beşinci bölümünde ise Adem adındaki avcının kaçan bir atı kovalamasından bahsedilmektedir. Bütün bunları göz önünde bulundurarak “Anavarza Ağdı” isimli ağıttan alınarak romana eklenen bu dörtlüğün montaj değil, kolaj olduğunu söyleyebiliriz.

Birinci ciltte bir dörtlüğü montajlanan “Kardaş Türküsü”nün bir mısrası bu ciltte de kullanılmıştır. Ali safa Bey köylü ile konuşurken Çukurova’yı kötülemek için söylediği şu sözler bize birinci ciltte ayrıntılı olarak bahsettiğimiz “Kardaş Türküsü”nü hatırlatır.

“*Bu sinekli, bu pis, ve her sineği bir alıcı kurt olan toprağı inadına seçtiniz.*”⁶⁸⁵

Bu türküyü hatırlatırsak:

⁶⁸² Yaşar Kemal, *Peri Bacaları Bu Diyar Baştan Başa* 3, s. 30-31

⁶⁸³ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 283

⁶⁸⁴ Yaşar Kemal, *Ağıtlar*, s. 35

⁶⁸⁵ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 371

Çukurova yana yana ördölür
 Her sineği bir alıcı kurdölür
 Sen ölürsen yüreğime derdölür
 Kalk kardaş gidelim sılaya doğru

Yukarda bahsettiğimiz Anavarza Ağıdı romanın başka bir bölümünde de kullanılmıştır. Asıl ağıtta adı geçen Ali ismi kaldırılıp yerine Memed ismi konularak ağıt, İnce Memed'e uyarlanmıştır. İki dörtlük arasındaki bir diğer fark ise ikinci mısraların farklı olmasıdır. Asıl metinde *Hingirdeşir binekleri* sözünün yerine romanda *Kurda benzer sinekleri* ifadesi kullanılmıştır. Koca Osman, Ali Safa Bey'in yaptığı bütün haksızlıklara rağmen İnce Memed'in sessiz sedasız oturmasına içlerlenerek bu ağıdı bir konuşmasının içinde Memed'in yüzüne söyler.

*“Doğru, sen olmasan, sen bize yürek vermesen biz avratlar gibi Safanın altına pıсарdık. Doğru doğru, dosdoğru. Anavarza binekleri, kurda benzer sinekleri, Memed sana oğul demem, yıkmayınca konakları...”*⁶⁸⁶

Konunun daha da iyi anlaşılabilmesi için bu dörtlüğün aslı şöyledir:

*“Anavarza binekleri
 Hingirdeşir sinekleri
 Ali sana kardaş demem
 Yıkmayınca konakları”*⁶⁸⁷

Yaşar Kemal, çocukluğunda köylerindeki Hava Ana adlı kadının kendisine içinde Kaf Dağı olan birçok masal anlattığını söyler⁶⁸⁸, Kemal bu masal birikimini eserlerinde kullanmıştır. Masallarda geçen ve dünyayı çepeçevre sardığına inanılan, ulaşılması neredeyse imkânsız hayali bir dağ olan Kaf Dağı'na roman kahramanlarından Koca Osman'ın anlattığı bir hikâyede rastlarız. Koca Osman Memed'in köyde olduğunu köylülere bir türlü söyleyememiş; fakat köylüye çeşitli şeyler anlatarak ipucu vermeye çalışmıştır. Onun verdiği ipuçlarından biri de kendi uydurduğu Kaf Dağı hikâyesidir. Koca Osman, Kaf Dağı'nı korkunç, güneş almaz, geçit vermez bir yer olarak hikâyeleştirmiştir. Hikâyede geçen Kaf Dağı, köylünün sıkıntısını, hikâyenin sonunda dağın tepesine inen ışık ise İnce Memed'i temsil eder. Bizim için önemli olan Kaf Dağı'nın romanda bir montaj unsuru olacak bir şekilde kullanılmasıdır.

⁶⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 388

⁶⁸⁷ Yaşar Kemal, Peri Bacaları Bu Diyar Baştan Başa 3, s. 31

⁶⁸⁸ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 42

*“Bir dağ başıymış,” diye söze başladı. “Uçsuz bucaksız Kafdağlarının başıymış. Silme bir karanlık varmış kurşun geçmez. Yolcular yollarını şaşırmışlar. Hiçbir yerden bir damla ışık bile sızılmıyormuş. Hiç de saba olmuyormuş. Kafdağları gümbürdüymüş.”*⁶⁸⁹

Bir başka montaj unsuru da Hz. Yusuf kıssasıdır. Köylü, Ali Saf Bey yüzünden birer birer Vayvay köyünü terk ederek ıssız çorak topraklara yerleşir. Bunun üzerine Koca Osman ve Ferhat Hoca göçen köylüleri vazgeçirmek için onların yanlarına giderler ve onları geri dönmeleri hususunda ikna etmeye çabalarlar. Bu ikna çalışmalarında daha da inandırıcı olmak için çeşitli örnekler verirler. Bu örneklerden biri de Hz. Yusuf’un kuyudan kurtulmasını konu alan kıssadır. Burada yapılan montajda metin tam olarak verilmeyip anımsatma tekniği uygulanmış, kıssanın bir bölümünde meydana gelen bir olay hatırlatılarak montaj yapılmıştır.

*“Yusufu kuyudan çıkaran Mevla, hiçbir zaman iyi kullarını darda koymaz.”*⁶⁹⁰

*“Beklerim, Yusufu kuyudan çıkaran Mevla bir gün olur bize bakmaz mı dersin!”*⁶⁹¹

Romanda Adem’in bir türlü yakalayamadığı yağız atın kayalıkların orada olup olmadığı sorusuna bir maniyle cevap verilir.

*Yatmaya kaya gölgesi eğer şahmeran olmasa, sevmeye güzel kıyası eğer fitnekar olmasa. Atlar şahmerandan korkmazlar ki...*⁶⁹²

4.1.6. Leitmotiv

Her insanın günlük hayatta çeşitli durumlara karşı verdiği tepki farklıdır. Bazen jest ve mimikler bazen de söylenen cümle veya kelimeler kişinin tepkisini ortaya koymaya yeterlidir ve bunlar zamanla insanların sürekli tekrarladıkları, kendilerine has hareketler olurlar. Anlatılarda, duygu ve düşüncelerin uzun cümleler ya da ifadeler yerine her zaman aynı mimikler ya da sözlerle kısaca anlatılmasına Leitmotiv adı verilir. Koca Osman ve köylüler İnce Memed’e adıyla hitap etmek yerine ona şahinim demeyi tercih ederler. Aynı zamanda bu hitap onların kendi aralarına kullandıkları bir tür şifredir çünkü jandarmalar tarafından aranan İnce Memed’in adının herhangi bir

⁶⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 75

⁶⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 97

⁶⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 267

⁶⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 286

ortamda anılması bile ağaları ve jandarmaları harekete geçirmeye yeterlidir. İnce Memed I’de Koca Osman ve köylüler tarafından sürekli söylenen *Şahinim* hitabı bu ciltte de çok sık bir şekilde tekrarlanmıştır.

Koca Osman iyice yaklaştı, omuzuna bastı, yüzüne baktı:

“İnce Memed, *şahinim*, yavrum! Yavruma, *şahinime* benziyorsun sen misafir!” dedi, İnce Memede sarıldı. Titriyordu. Tepeden tırnağa zangır zangır ediyordu. Sen misin, sen misin *şahinim* misafir? (...)

Kamer:

“Kim gelmiş Osman?” dedi.

“*Şahinim*,” diye bağırdı Koca Osman. “*Şahinim, şahinim!*”⁶⁹³

Kamer, Memed, ikisi birden telaşlandılar.

“Oğlan acından ölüyor. *Şahinim* acından ölüyor, çabuk Kamer çabuk.”

Kamer Ana:

“Ödümü kopardın,” dedi. “Şimdi ocağa pilav koyarım.”

Memed:

“Telaşlanma Osman Emmi, öyle fazla acımdan öldüğüm yok,” diye güldü.

“Çabuk, *şahinim* acından ölüyor. (...)”

“Ben sana *şahinim* acından ölüyor demedim mi? Şu tarhanayı ısıtsana.”

(...)

Koca Osman:

“Azıcık dayan *şahinim*, şimdi ısınır. Güzel yapmış tarhanayı.”⁶⁹⁴

Ocağın başına varan Koca Osman:

“Ulan, amma da ıslanmışım. Bu giyitler var ya *şahinim*, ilk olaraktan yağmur yüzü görüyorlar. Yirmi beş yıldır,” diye söylendi.

Sonra Memede döndü:

“Ali Safa buralara gelmez *şahinim*. (...)”⁶⁹⁵

Koca Osman kapıya vardı, kapı kilitli değildi, içeriye daldı.

“Kamer Ana, Kamer Ana! Neredesin?”

Hiçbir ses gelmedi, hiçbir yerden. Sonra hemen Memedin yerine, yüklüğe koştu, usulca:

⁶⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 22

⁶⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 24

⁶⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 80

“Memedim, **şahinim**, sen neredesin, ses ver,” dedi, durdu dinledi. (...) Ahıra gitmiştir diye ahıra koştu, usulca:

“Memedim, **şahinim** ses ver,” dedi.⁶⁹⁶

O zamana kadar Koca Osman, Memedin halinin farkında değildi, bir çığlık attı, onun koluna girdi.

“**Şahinim**, yavrum, ne olmuş sana? Bu ne hal? Yiğidim, **şahinim**... Hocam, kurban olayım sana, iyi bak, yaralı olmasın **şahinim**...”⁶⁹⁷

Koca Osman’ın yanı sıra köylüler de Memed’e aynı şekilde hitap ederler. Koca Osman’ın Memed’i evinde herkesten gizlice sakladığını Memed köyü terk ettikten sonra öğrenen köylüler, Koca Osman’a kızarken Memed’i de hemen sahiplenirler.

“Onmayası koca... **Şahini** yuvadan uçurunca yataklara düştü.”

(...)

“Ömrü kesilesi nekes Koca Osman, Ağamızı bize göstermedi ki...”

“Canımızı...”

“Yavrumuzu...”

“**Şahinimizi**...”

“Gülümüzü...”⁶⁹⁸

Köylüler ağlıyorlar sızlıyorlar, çırpınıyorlar bağıryorlardı ama ağızlarından da bundan başka söz çıkmıyordu.

“İnce Memed, **şahinim**.”⁶⁹⁹

Memed sinirlendiğinde, bir meseleyi kafasına takıp düşündüğünde, üzüldüğünde, bir şeyi yapmaya karar verdiğinde, bir konu hakkında fikir yürüttüğünde gözlerinde çelik parıltısı belirir. Birinci ciltte de rastladığımız bu refleks ikinci ciltte de devam eder. Birinci ciltte gördüğümüz *iğne ucu gibi pırıltı* ikinci ciltte yerini *çelik pırıltısına* bırakır.

Memed bir yandan yemek yemekte bir yandan evi yanan ve üstüne jandarmadan dayak yiyen Yobazoğlu’nu düşünmektedir.

Memed başını kaldırdı, yüzü çok ciddiye. Kocaman bir lokmayı ağzına attı. Bir **çelik pırıltısı** geldi göz bebeklerine oturdu:

⁶⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 117

⁶⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 296

⁶⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 176-177

⁶⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 414

*“Yobazoğluna ne oldu?” diye bıçak gibi, ürkütücü bir sesle sordu.*⁷⁰⁰

Memed birkaç yıl aradan sonra köyüne döner fakat hiç ummadığı şeylerle karşılaşır. Abdi Ağa’nı yerine kardeşi Hamza gelmiş ve köylü bunun elinde kan ağlamış, birçok kişi açlıktan ve hastalıktan ölmüştür. Bunun yanı sıra köylüye göre yaşanan bütün kötü şeylerin sorumlusu Memed’dir. Köylünün olumsuz tepkisiyle karşılaşan Memed de olanlardan kendini sorumlu tutmaya başlar. Morali bozuk bir şekilde köyünden ayrılan Memed, Süleyman’ın yanına, Kesme köyüne gider. Sohbet ettiği Süleyman’ın nerelere gittin sorusu Memed’e köyünü ve köylünün kendisine gösterdiği tepkiyi hatırlattığı için çelik parıltısı yine gözlerine gelir yerleşir.

Koca Süleyman, memedin yüzü gülmüşken, tatlı sözleri sürdürdü:

“Eee, konuğum, nereden gelip nereye gidiyorsun?”

*Memdin gözleri kıvılcımlandı, sapsarı bir deste ışık kıvılcımlanarak savruldu kafasında balkıdı. Gözlerine de geldi, o **çelik parıltısı** oturdu.*⁷⁰¹

Memed Koca Süleyman’la, Topal Ali’yle ve Yel Musa’yla aklına gelen bir düşünceyi paylaşır ve bu sırada çelik parıltı gözlerindedir.

Yutkundu, hazırlandı. Çık önemli bir şeyler söyleyecek, vasiyet edecek bir hal takındı:

“Sizler,” dedi, “ellerinin, gözlerinin, akıllarının hüneri çok kişilersiniz, çok şeyler görmüş geçirmiş, çok ömürler yaşamışsınız. Üçünüz bir aradasınız.”

*Gene sustu. Kafasını toplamaya çalıştı. Ali onun gözbebeklerinde o **çelik ışıltısını** gene gördü.*⁷⁰²

Ferhat Hoca’nın ve Yobazoğlu’nun başlarına gelenleri dinledikten sonra onların düştüğü kötü duruma üzülen düşünceye dalan Memed’in gözlerinde aynı ifade belirir.

*Ferhat Hoca’nın, Yobazoğlunun başına gelenleri en küçük ayrıntılarına kadar onlara Seyran anlatıyordu. Ellerindeki ağır zincirleri, kasabadaki aşağılıamları... memed susuyordu. Halil birden onun yüzünün bambaşka olduğunu, keskin bir bıçağın ağzına benzediğini gördü. Gözlerinde bir iki kez küçük ışıklar çaktı. Sonra bir **çelik ışıltısı** geldi gözlerine oturdu.*

⁷⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 63

⁷⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 206-207

⁷⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 232

*Seyran birden konulmasını kesti, bir tuhaf, gözlerini daha şimdi görüyormuş gibi Memede dikti. Şimdi şimdi, bu adam yitiklerden gelmiş gibiydi. Gözlerindeki **çelik parıltı** oraya çakılmış kalmıştı.*⁷⁰³

Memed Seyran'a âşıktır ve onu düşünmekten kendini alamaz.

*Böyle zamanlarda bir sıtmanın hummasında bedeni yalıma kesmişken o **çelik pırıltı** geliyor gözlerine oturuyor, kafasında da sarım altın, güneş pırıltısı savrulup duruyordu.*⁷⁰⁴

Vayvay köyünün göç ettiğini gören Memed bu duruma çok üzülür.

*Çok sıcak vardı. Memed çayın kuru yatağına baktı, incecik bir su gelmiş yarıklara sessiz doluyordu. Demek Vayvay köyü göç ediyor ha, diye düşündü. O **çelik ışıltısı** gene geldi gözlerine oturdu, gözbebeklerine çakıldı kaldı.*⁷⁰⁵

*Memedin yüzünü Ali hiç böyle acılı, kaya gibi de sert görmemişti. Gözlerine çakılmış kalmış **çelik ışıltısını** da böyle görmemişti.*⁷⁰⁶

Romandaki karşı güçlerden biri olan Arif Saim Bey, İdris Bey'in topraklarını ele geçirmek istemektedir fakat İdris Bey buna razı değildir. Arif Saim Bey milletvekilidir ve çok güçlü bir adamdır. İdris Bey'in çok yiğit bir insan olduğunu anlamış onunla anlaşma yoluna gitmiş ancak anlaşılamamıştır. Arif Saim Bey, İdris Bey'in ismini her duyduğunda ve onu her gördüğünde aynı sözleri söyleyerek düşüncelerini dile getirir.

Arif Saim Bey ona elini uzatırken:

*“Çok genç, çok yiğit, çok mert bir insansınız, sizinle dost olmak isterdim, ama geçti,” diye acı acı gülümsedi.*⁷⁰⁷

Arif Saim Bey ona elini uzatırken acı acı gülümsedi:

*“Ne yazık, çok gençsiniz,” dedi. “Sizinle dost olmalıydık.”*⁷⁰⁸

Arif Saim Bey, İdris Beyin sözlerini duydu:

*“Ne yazık çok, genç,” dedi. “Onunla dost olunabilirdi.”*⁷⁰⁹

İdris Beyin kasabadaki Ağır Cezayı yakmasını en ince ayrıntısına kadar bütün gazeteler yazdı. Arif Saim Beyin de bütün istediği buydu.

Mahkemenin yandığını duyunca.

⁷⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 390

⁷⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 420

⁷⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 448

⁷⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 450

⁷⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 186

⁷⁰⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 187

⁷⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 188

*“Ne yazık çok, genç,” dedi. “Onunla dost olunabilirdi...”*⁷¹⁰

En sonunda Arif Saim Bey gülmesini kesti, yüzünde gerçek bir acımayla, içini çekerek:

*“Yazık,” dedi, “ne de genç. Onunla dost olunabilirdi.”*⁷¹¹

Arif Saim Bey, İdris Beyin düşmanlığıyla gerçekten övünüyordu.

*“Yazık yazık, ama ne kadar yazık, şu dünyada yalnız onunla dost olunabilirdi.”*⁷¹²

Arif Saim Bey arkalarından baktı baktı:

*“Yazık,” dedi. “Çok yazık. Onunla dost olunabilirdi.”*⁷¹³

4.1.7. Diyalog

Diyalog, anlatılara çoksesselik özelliği kazandıran bir tekniktir. Bu teknik sayesinde anlatı kahramanları da söz sahibi olurlar. Yazar-anlatıcı, sırası geldiğinde bir kenara çekilerek sözü kahramanlara bırakır. Kişiler arasında geçen diyaloglar onların bireysel özelliklerini okura yansıtır. İnce Memed II’de kahramanlar arasında geçen diyaloglar bir hayli fazladır ve bu diyaloglarda bölgesel ağız özelliklerini de açıkça görmek mümkündür. Yazar-anlatıcının bölge ağzını bozmadan vermesi diyalogların doğal olmasını ve kişilerin bir roman kahramanından daha çok gerçek kişilikler olarak algılanmasını sağlamıştır. Birinci cildi incelerken de değindiğimiz gibi Yaşar Kemal’in eserlerinde kullandığı kahramanlar hem hayali hem de gerçek kişilerden oluşmaktadır.

Romanda, yazarın jest, mimik ve çevreye ait bazı ayrıntıları birkaç kelimeyle araya girerek vermesi dışında, aralıksız, birkaç sayfa boyunca devam eden diyaloglar mevcuttur. Aşağıdaki örnekte yazar, erkek sesinin özelliği, kapının nasıl açıldığı gibi küçük detaylar dışında araya hiç girmeyerek, anlatının akıcılığını bozmamış, hatta verdiği ufak ayrıntılarla diyalogun geçtiği sahneyi kuvvetlendirmiştir. Bu tip diyaloglara romanda sıklıkla rastlanır.

Az sonra bir evin çitine tosladı, el yordamıyla kapıyı buldu.

“Osman Ağa, Osman Ağa, oooo, Osman Ağa...”

Kalın bir erkek sesi:

⁷¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 189

⁷¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 191

⁷¹² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 439

⁷¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 442

“Kim o?” diye uykulu seslendi.

“Tanrı misafiri.”

Kapı hemen açıldı.

“Buyur kardaş,” dedi don gömlek bir adam. “Buyur da ışığı yakayım.”

“Ben Koca Osman Ağanın evini arıyorum. Burası Koca Osmanın evi değil mi?”

“Dur kardaş giyineyim de seni götürüyem. İçeri buyur. Yağmur mu yağıyor?”

“Çiseliyor.”

Adam hemen geldi, önüne düştü, konuşmadan Koca Osmanın evine vardılar.

“Osman Ağa, Osman Ağa, misafirin gelmiş onu getirdim.”

Kapı hemen açıldı. Bir kadın sesi:

“Hoş geldi, Safalar getirdi konuk,” dedi. “Tanrı misafiri. Sen de gel Veli. Daha erken. Koca Osman semer onarıyor, gelin.”

Adam:

“Benim uykum var dedi gitti.”⁷¹⁴

İnce Memed I'deki gibi ikinci ciltte de köylülerin diyalogları hep bir ağızdan verilmiştir. Bir müzikaldeki gibi hep bir ağızdan konuşan köylülerin bu konuşmaları, klasik trajedide ve operada koronun yaptığı yorumlara benzemektedir. Yaşar Kemal serinin bu ikinci cildinde de bundan vazgeçmemiş ve bu tekniği yeri geldikçe uygulamıştır. Yazar-anlatıcı, köylünün bu tip diyaloglarını hiçbir şekilde araya girmeden vermiştir. Koca Osman'ın İnce Memed'i evinde gizlice sakladığını Memed köyden ayrıldıktan sonra öğrenen köylü Koca Osman'a karşı hep bir ağızdan söylenir. Bu söylenmeler esnasında olay örgüsünün geçtiği bölgeye ait çeşitli yöresel beddualar da dikkat çekicidir.

Köylüde gözle görülen bir değişiklik olmuştu. Herkes canlanmıştı. Evden eve gidip gelmeler, gülmeler.

Koca Osmandan yakınmalar: “Kör olası Koca Osman, kıskandı da bize göstermedi onu. Kör olası ha nolurdu azıcık da biz görseydik gül yüzünü onun,” diyorlardı. “Yalnız kendi görecektir. Haset koca.”

“Hiç karnı yer mi başkası da görsün?”

“İnsanlar kocadıkça nekes olur zaten...”

⁷¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 20-21

“Üç gün ağzında galyeni kurula kurula köyün içinde bir dolaşması vardı, Sultan Süleyman belliyordu kendini, öyle kurumlu.”

“Onmayası koca... Şahini yuvadan uçurunca yataklara düştü.”

“Düşsün!”

“Düşsün de gebersin.”

“Ömrü kesilesi koca, azıcık köylü de görse güzel yüzünü onun ne olurdu?”

“Seni bilmiş, seni diye gelmiş evine...”

“Kıskanacak ne var köylüden?”

“Yataklara düşmüş, inşallah kalkamaz.”

“Kim bilir nasıl bir adamdı!”

“Kim bilir nasıl iyi bir yüzü vardı!”

(...)⁷¹⁵

Başlarına gelen kötü olaylardan Memed'i sorumlu tutan Değirmenoluk köylüsü Memed'e hep bir ağızdan söylenir. Bu söylentiler sırasında yeri geldikçe Memed'in bazı sözlerini taklit eden köylüler bu şekilde onunla dalga geçerler.

Bir ara bütün konuşmaları Memed üstüne çevrildi. Memed için neler neler söylemediler.

“Çarpık Memed.”

“Kır ata da binmiş...”

“Kır atın üstünde de bir sinek gibi.”

“Yamuk Memed.”

“Ateş yakın köylüler. Ağanızı öldürdüm. Topraklar sizin...”

“Kuruma bak kuruma!”

“Eşşek kafa, ahmak köylüler!”

“Çekin bakalım.”

“Ulan müstahak, müstahak ulan. Size müstahak... Düşer misiniz bir sarış boylu...”

“Bir karış boylu da sümüklü Memedin peşine!”

“Bayram eder misiniz, ağamız öldüğünde?”

“Hem de toy düğün...”

“Eden bulur.”

⁷¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 176

“Etme bulursun, yatma ölürsün.”
“Ağamız bize ne yaptı iyilikten başka?”
“Onun zamanında kimin burnu kanadı?”
“Sonra çıktı bir oğlan...”
“Adı da İnce Memed!”
“İnceye de kurban olsun!”
“Sana da bana da...”
Sefil İbrahim oğlu...”
 (...) ⁷¹⁶

Vayvaylılar köylerine gelen İnce Memed’i jandarmadan nasıl saklarsınız diye hep bir ağızdan hem fikir yürütür hem de yakınır. Hatta bu yakınma hep bir ağızdan söylenen kafiyeli bir ağıtı andırır. Köylü, şiirsel bir dille sanki trajedi anlatır gibidir.

Köyü bir telaş aldı:
“Nereye saklarsınız?”
“Nereye?”
“Candarmalar geldi gelecek...”
“Köyü bastı basacaklar.”
“Vay şahinim vay!”
“Vay kadersizim vay!”
“Doya doya yüzünü bile seyredeemediğimiz...”
“Kim bilir nasıl konuşur?”
“Tatlı dilini bir kez olsun duyamadığımız...”
“Kara günlerimiz...”
“Bir kuşcağz da gelmiş bir çalıya sığınmış.”
“Alıcı kuşların çırnağından yavruyu alamadığımız.”
“Beraber ağlayıp, beraber gülemediğimiz.”
“Nereye saklarsınız?”
“Nereye?”
“Nerede bulamazlar?”
“Nerede?””⁷¹⁷

⁷¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 271

⁷¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 307-308

Memed'in Ali Safa Bey'in yaptıklarına karşı sessiz kalması, bazı köylülerin onun aleyhine dönmesine sebep olur ve bu köylüler Memed hakkında hep bir ağızdan söylenmeye başlarlar.

“Ne oldu yani İnce Memed Çukurovaya indi de?”

“Yedi bitirdi bizi Ali Safa.”

“Adını duyduk da geri döndük köye.”

“Adı batsın.”

“Ondan da bir umut olur sandık.”

“Umudu batsın.”

“Atımız gitti.”

“Malımız gitti.”

“İrzımız gitti.”

“Canımız gitti.”

“Adını duyduk da köyü bırakıp gitmedik.”

“Adı batsın.”⁷¹⁸

Romadaki diyaloglar öyküleme yoluyla değil, karşılıklı konuşma şeklinde aktarıldığı için geniş yer tutar. Ayrıca yukarda verdiğimiz örneklerdeki gibi kısa diyalogların yanı sıra kahramanlar arasında geçen uzun diyaloglara da rastlanır. Aşağıda verdiğimiz Ali Safa Bey ile eşi Meliha Hanım arasında geçen konuşma bu tip diyaloglardan sadece biridir.

(...)

Ali Safa Bey karısının haline candan acımişti. Yüreği kan ağlıyordu.

“Olacak!” diye bağırdı. “Bu toprakları onlara mezar edeceğim, mezar, mezar... Ben, ben, beeeen! Ben yaparsam yaparım onlara... Senin şu döktüğün her damla yaş için onlardan bir can gidecek. Bir can! Bu yaptıkları zulmü, bana ve de sana... Yanlarına koymayacağım. Bütün mukaddesatımın üstüne, milletimin vatanımın kutsal başı üstüne yemin ediyorum ki, bu aşağılık zulümlerini onların yanlarına bırakmayacağım. Bin misliyle ödeteceğim.”

Meliha Hanıma doğru yürüdü, saçlarını okşadı, en şefkatli, sevgi dolu sesiyle:

“Afedersin Meliham,” dedi. “Seni bu vahşete getirdim. Tabiatın ve insanların zulmünün içine getirdim hapseyledim. Kusuruma kalma. Ama görüyorsun ki epeyce de

⁷¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 436

başarılı oldum. Zapt ettiğimiz toprak az buz değil, milyonlar eder. Aslını sorarsan biraz da memnunum. Bu kadar kıymetli bir şey öyle kolay elde edilmemeli ki bir kıymeti olsun. Hayat savaştır. Hayat savaş değilse hiçbir şey değildir Meliham. Savaşların en kutsalı da toprak savaşıdır. Bir çiftlik kazanmak bir vatan kazanmakla birdir. Hiç farkı yoktur. Ağlama Meliham, daha çok genciz, önümüzde geniş, büyük bir hayat var. Şimdi ben gideyim de şu Vayvaydan, şu senin güzel gözlerinin intikamını alayım. Her damla yaş için onların başına bir tane bela çorabı öreyim. Analarından doğduklarına da doğacaklarına da onları bin pişman edeyim.”

Eğildi, saçlarını kaldırıp karısını ekşi ekşi kokan terlemiş ense kökünden öptü.

(...)⁷¹⁹

Romanda, genellikle konuşma sırası gelen kahramana o kahramanın ismi yazılıp iki nokta konulduktan sonra söz verilir. Kimi zaman da halk hikâyelerinde ve masallarda rastladığımız devrik yapıli bir cümleyle konuşmayı kimin yaptığı belirtilir. Bu ifade şeklinde, konuşmadan sonra gelen “de-” fiilinin çekimli halini, konuşmayı yapan kişinin adı takip eder.

“Anlamıştım,” dedi Ali Safa Bey. “Arkasında böyle birisi olmasa köylü bu kadar direktmezdi. Şimdi anlaşıldı.”⁷²⁰

“Topal Ali?” diye sordu Memed. Sesi yok gibiydi.⁷²¹

“Göreceğim,” dedi Ferhat Hoca. “Onu erinde gecinde göreceğim.”⁷²²

4.1.8. İç monolog

Kahramanın açıkça dışarı vuramadığı duygu ve düşüncelerin anlatıya yansıtılmasının bir yolu da iç monolog tekniğidir. İç monolog, kahramanın kendi kendine içinden konuşmasıdır. Hâkim bakış açısına sahip olan yazar-anlatıcı bu sayede kişilerin içe dönük düşüncelerini bilir ve bunları okur ile paylaşır. Bu yöntem sayesinde kahramanın iç dünyasını bilen okur, olay örgüsünde kahramana bağlı gelişebilecek olan çeşitli sürprizlere karşı hazırlıklıdır. Daha açık bir ifadeyle, yazar-anlatıcı aracılığıyla kahramanların içsel düşüncelerine vakıf olan okur, onların çeşitli durum ve olaylara karşı nasıl tepki göstereceklerini bilir. Bu teknik anlatıya kahramanın içsel düşüncelerini

⁷¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 382-383

⁷²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 408

⁷²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 154

⁷²² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 123

yansıtan başka bir boyut kazandırsa da kahraman-olay-hareket bağlamında okur merkezli oluşacak gerilimi ve merakı engelleyerek anlatının sürükleyiciliğini etkiler. Anlatı olay örgüsü içinde çeşitli sürprizlere de gebe olmalıdır.

Kalabalık bir kahraman kadrosuna sahip olan İnce Memed II’de karakterlerin iç monologlarına çokça yer verilmiştir. Koca Osman bir yandan Memed’i uyurken seyretmekte bir yanda da onun hakkındaki düşüncelerini kendi kendine içinden geçirmektedir.

Koca Osman içinden geçirdi: “Bu köpoğlusu çok yaman bir adam arkadaş. Şu tüfeği ne zaman getirdi de başucuna koydu? Benim evimde bile kimseye güvenmiyor. Ulan bir topacık da adam, şöyle bir sıksam canını çıkarırım. İyidir,” diye gülümsedi. “İnsanın yükte hafif pahada ağır bizim oğlan. Umudumuz ışığımız. Dağlarda yemek bulamamış ki fıkaram boy atsın... Burada epeyce kalır da, yemek yer beslenirse belki boy atar, irileşir, babayiğit olur.” Gene onun yüzüne hayran, şefkatle, sevgiyle bakarak gülümsedi. “Varsın boy atmasın, irileşmesin. Bir kusur değil ki... Şahin de küçük ama vermez avını.” Bu kez sesli güldü. “Herkes ne sanıyor İnce Memedi, gören de görmeyen de iri, iki adam boyunda bir adam azmanı sanıyorlar. Böyle daha iyi. Kimse bu fıkara oğlanın İnce Memed olduğuna inanmaz. Antlar içsek kimseyi inandıramayız. O da saklanır, zamanı gelince de ağaları öldürüp, top top ışık patlayan Alidağına yürür, hem de ala karlı Düldülün sivrisine. Hem de doruğuna. Adamın küçüğü iyi olur, alıcı kuşun küçüğü gibi.”⁷²³

Kahramanların tek başlarına oldukları zamanlarda da yine iç monolog tekniği ile onların düşüncelerini öğrenebiliriz. Koca Osman Vayvay köyü basıldığı zaman tek başına dışarı çıkar ve köylüde hiçbir hareket görmeyince kendi kendine içinden şunları söyler:

Bir ara at ayaklarının sesleri kesildi, kurşunlar sıkılmadı, köy derin bir sessizliğe gömüldü. Koca Osman kulak verdi dört köşeyi dinledi. Hiçbir yerden en ufak bir ses, bir kıpırtı gelmiyordu. “Hepsi ölmüş arkadaş, bunların hepsinin kanları kurumuş. Yarın sabah bunların hiçbirisini tutamazsın. Köyü bırakır bırakır giderler. Vayvay köyü sarı nergisli, mor yarpuzlu dede yurdum bomboş kalır. Bak kimseden bir ses soluk çıkıyor mu? Ölmüşler arkadaş. Bilseler ki, İncemin köyde olduğunu bilseler, hepsinin kanı şahlanır, ne Ali Safa dinlerler, ne

⁷²³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 30-31

*bir şey. Bir bilseler...” Kendi kendine güldü. “Ne oldu bu itlere,” dedi. “Güzel giyitlerim de ıslanıyor. Gelseler de işimizi görsek. Bırakıp gittiler mi köyü acaba? Gitmez onlar. Sabaha kadar kalırlar.”*⁷²⁴

Topal Ali’nin jandarmanın ateşini kendi üzerine çekmesiyle jandarmalarla girdiği çatışmadan kurtulan Memed, bir yandan Ali’nin ne kadar kurnaz bir insan olduğunu düşünürken bir yandan da onun bu işi nasıl yaptığını kendi kendine tahmin etmeye çalışır.

*“Kurnaz Topal,” diye gülümsedi. “Candarmaların üstüne yağdıracak yağdıracak kurşunu, sabah gün doğmadan kesecek. Candarmalar sabahleyin, belki de bir gün, iki gün benim ölümü arayacaklar kayalıklarda, bulamayacak, içlerine korku düşecek, bu adam ermiş mi, büyü mü, diyecek içinden her candarma. Topal bu işe çok gülecek. Bir de yakalarlarsa Topalı... Bir de yakalarlarsa... O zaman işte, topal bacağını bir iyice kırarlar, un ufak ederler...”*⁷²⁵

Arif Saim Bey öpmesi için elini İdris Bey’e uzatır fakat İdris Bey, kendisine uzanan eli sadece sıkarak içinden şu sözleri geçirir:

*“Bizim soyumuz hiç kimsenin elini öpmemiştir, padişahın, çarın bile,” diye içinden geçirdi. “El öpmeyi hiç kimse bizden beklemesin.”*⁷²⁶

Romanda iç monologu çok olan kahramanlardan biri de Adem’dir. Adem, elli beş bölümden oluşan romanın başından, öldürüldüğü elli birinci bölüme kadar neredeyse hep yalnızdır ve hep kaçan yağız atı arar. Sürekli yalnız olan Adem’i ya kendi kendine konuşurken ya da çeşitli düşünceler içine dalmış bir haldeyken buluruz.

*Adem, ulan diyor içinden, her yerde ot kurudu. Bir tek Akçasazın ortasındaki çimenlik düzü var. Taze, yemyeşil otlarıyla. At orada olmaz mı?*⁷²⁷

Tüm çabalarına rağmen âşık olduğu Memed’in dikkatini çekemeyen Seyran’ın çok üzüldüğünü gören Kamer Ana, Seyran’ın bu haline iç geçirerek yakınır.

Göz ucuyla da Seyranı süzüyordu. Seyran heyecandan kıpkırmızı kesilmiş, soluğu daralıyor, göğsü inip inip kalkıyor, titriyordu. Memedse oralı bile değildi.

⁷²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 79

⁷²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 202

⁷²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 158

⁷²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 289

*Bu hal Kamer Ananın gözünden kaçmadı. İçinden, “Vay kızım, kınalı kızım, demek haberi bile yok! Demek senin işin böyle imiş. Şu güzel güzel yüzüne, şu suna boyuna, şu ala gözlerine bile bakmıyor, şu giyim kuşamını bile görmüyor o. Yaprak gibi karşısında titriyorsun onun bile farkında değil... Yanakların al al olmuş, domur domur terlemişsin, onun bile farkında değil... Kadersizim, Seyranım, gene yanacaksın. Ben böyle olduğunu bilmiyordum ki... onun haberi var sanıyordum. Aaah, kınalı kızım aaah! Aaah, gün görmemiş aaah! Şimdi ne yapacaksın sen? Köse hail bile farkına varmış da, o farkında bile değil, gül kızım, kadersizim,” diye geçiriyordu.*⁷²⁸

Memed’in izini doğru süren Yel Musa’yı bir türlü şaşırtamayan ve Memed’e gittikçe yaklaşmış olmalarından dolayı endişelenen Topal Ali, Yel Musa’yı öldürme planları yapmaya başlar ve kendi kendine içinden şunları geçirir:

*Öldürürüm bu adamı, öldürür Memedi kurtarırım. Girerim hapse Memed de gelir beni hapisten alır, çıkarım dağlara. Ben de eşkıya olurum. Bir izci eşkıya olsun da görsünler, diye düşündü. Bir de, her şeyi şu adama açsam mı, diye düşündü. Açıp yalvarsam, yakarsam mı? Para eder mi? Önce yalvarırım, her şeyi açarım, eğer izi sürerse ondan sonra onu çeker vururum. Bir de kıskançlık süsü veririm. Bir de izi yanlış sürdüğünü, İnce memedin adamı olduğunu söylerim.*⁷²⁹

İnce Memed’in köylere gelmesi üzerine sevinen Vayvay köylüleri ondan cesaret alarak Ali Safa Bey’e karşı çeşitli eylemlerde bulunurlar. Köylülerin atlarını çalmasına, harmanlarını yakmasına inanamayan Ali Saf Bey ise kendi kendine konuşarak iç muhakemede bulunur.

*“Korkuyor muyum? Ben onların atlarını çaldırdım, onlarda benimkini... Ben onların harmanlarını yaktım, onlar da benim... Ben onların sığırlarını kestireceğim onlar da... Ben onları öldürteceğim... Ferhat Hocayı belki de... Onlar da beni... Olabilir mi?”*⁷³⁰

4.1.9. İç diyalog

Kahramanın sanki karşısında başka birisi varmış gibi kendi kendine konuşması iç diyalogdur. İnce Memed II’de bu teknik çok az kullanılmıştır.

⁷²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 363-364

⁷²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 5213-214

⁷³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 321

Kahramanın psikolojik durumuna bağılı olarak gerçekleşen diyaloglar konuşulan konunun içeriğine göre normal ya da tartışma şeklinde olabilir.

Köylüyü tehdit etmek için Vayvay köyüne gelen Ali Safa Bey, Sefçe Kahya'yı bir hayli sinirlendirir. Sinirlenen Sefçe Kahya, Ali Safa Bey ve köylülerden biraz uzakta durarak sanki karşısında Ali Safa Bey varmış gibi, mırıldanmaya ve İnce Memed seni öldürmek için burada diye içinden konuşarak onu tehdit etmeye başlar. Bu hayali diyalog Sefçe Kahya'yı bir hayli keyiflendirdiği için dönüp Ali Safa Bey'in yüzüne güler, köylüler ise bu duruma bir anlam veremezler.

Kurnaz, kısılmış, gülen gözlerle hala yüzünü kurulamakta olan Ali Safaya durup bakıyor, onu süzüyor, sonra yürüyordu.

Ona varıp diyeceğim ki, bir gece yarısı, ben senin dostunum Ali Efendi. Baban da benim arkadaşım. İnce Memed burada, Çukurovada saklanıyor. Köylüler ondan güç alıyorlar. İnce Memed de seni öldürmeye hazırlanıyor. Araştırıyor, kurşun nerenden girerse, sen en çok acı çekermişsin, onu bulmaya çalışıyor.

“Nerede, nerede, nerede, nerede İnce Memed? Nerede saklanıyor?”

Ali Safaya baktı, bir iyice güldü. Kahkaha attı. Ali Safa ona doğru döndü, baktı. Ne oluyordu bu ihtiyara? Aklını mı oynatıyordu? Köylüler de baktılar.

Sefçe Kahya bir daha güldü:

“İşte orasını bilmem,” dedi, gene yürüdü.

Haber vermemeliyim, onun burada olduğunu varıp da Ali Safaya söyleyeceğimi Koca Osmana, Hocaya, Seyrana, kul olana, kimseye haber vermemeliyim. Önüme geçerler.

“Nereye saklanıyor emmi?”

“İşte orasını bilmem Ali Safam,” diye bağırdı Sefçe Kahya... Arasını bilsem, kulağından tutar da o eşkiya çocuğu, alır sana getirirdim.

“Koca Çukurovada nasıl bulmalı onu? Adam yitiği öküz yitiğine benzemez ki... Nasıl bulmalı, nerede?”

“Orasını bilmeem.”⁷³¹

⁷³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 376

4.1.10. Bilinç akımı

Bilinç akımı, birbiriyle ilintisi olmayan çeşitli fikirlerin, hayallerin, anıların ve buna benzer düşüncelerin ard arda kahramanın zihninden geçmesidir. Kahramanın iç dünyasının ne kadar karışık olduğunun bir belirtisi olan bu zincirleme düşünceler akımı, anlatılarda bilinç akımı tekniği ile okura aktarılır. Kahramanın karmaşık düşünceleri hakkında edinilen bilginin temel kaynağı ise içsel olan her şey hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan hâkim bakış açısıdır.

Memed birkaç yıl Çukurova ve Toroslardan ayrı kaldıktan sonra bölgeye geri döner ve Vayvay köyünden Koca Osman'ın evine sığınır. Jandarmalar tarafından arandığı için dışarı çıkamayan ve hep evde oturan Memed'in yalnız kaldığı zamanlarda düşünmekten başka yapacak hiç bir işi yoktur. Romanın altı sayfadan oluşan on beşinci bölümü tamamen Memed'in içsel düşünceleriyle geçer. Bu düşüncelerden bazıları bilinç akımı şeklinde gerçekleşir. Memed'in, kapı aralığından gördüğü bir köpek ona Köroğlu'nu anımsatır, çünkü dinlediği bir rivayete göre Köroğlu yiğitliği bir köpekten öğrenmiştir. Köroğlu'nu, sevdiği ve sevmediği insanları düşünürken, kapıda gördüğü akasya ağacının kokusunu alınca köyündeki ulu çınarı ve benzer şeyleri düşünmeye başlar. Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir ayrıntı ise dış etkenlerin, Memed'in eskiye ait çağrışımlar kurmasını sağlayarak iç düşüncelerini ard arda harekete geçirmesidir. Çünkü bilinç akımını tetikleyen, dış etkenlerdir.

Köroğlu geldi Memedin aklına. Köroğlundan sonra anasını, Hatçeyi düşündü. Hürü Ana ne yiğit bir kadındı. Şu Çukurovadaki her köyde bir Hürü Ana olmuş olsaydı Ali Safa da, Arif Saim Bey de görürdü gününü. Sonra yaşlı iyi yürekli Durmuş Ali... Sonra Topal Ali. Becerikli, iyi dost Topal Ali... Recep Çavuş, Cabbar... Cabbar eşkıyalık günlerini unutmuş, köye yerleşmiş, büyük bir tarla da mısır ekmiş. Evlenmiş, iki de çocuğu olmuş.

Hatçe, anası, Abdi Ağa, dağlar, mağara, Kalaycı, hepsi kafasının içinde kopuk kopuk, aydınlık, belli belirsiz, karanlık, birbirine karışmış, acı, tatlı, büyü, taş gibi sert bir düş dünyası... Kafasında dönüp duruyor. Bir seviniyor, bir derin kedere gömülüyor. Kapıda bir akasya ağacı yoğun, sıcak kokusunu yayıyor. Binlerce arı çokuşmuş, dolaşıyor akasya çiçeklerinin üstünde, yöresinde. Ağır, sıcak, yoğun kokudan sarhoş.

Ulu çınar ağacı geldi gözlerinin önüne. Bir büyük yelde akıyordu yaprakları. Gürlüyordu. Mor kayanın ortasında kıpkırmızı keditaşağı çiçekleri bitmişti. Bir ocak, bir büyük top. İki kolunla kucaklayamazsın. Yalım gibi, keskin bir kırmızılık oturmuştu mor kayaların ortasına. Çok uzaklardan gözüküyordu. Keskin bir kırmızı geldi gözlerinin önüne, yandı, durdu. Köy, en küçük taşı, suyu, damları, küçük çocukları, çiçekleri, arıları, dağları, kayaları, insanları, kuşlarıyla gözlerinin önündeydi. Burnuna tütüyordu. İçinde dayanılmaz bir istek duydu. Nasıl olsa bugünlerde öldürüleceğim, diye düşündü. Şu köyü dünya gözüyle bir daha göreyim.⁷³²

Romandaki Adem karakteri de her zaman yalnız olduğu için sürekli kafasını değişik şeylerle meşgul eder. Yakalayamadığı yağız at onun için bir onur meselesi olmuş, fakat bu atın efsunlu bir yönü olduğunu da düşünmeye başlamıştır, çünkü onun gibi usta bir avcı günlerdir bir atın peşinde heba olmuştur. Ona göre atın, sihirli ve gizemli bir tarafı vardır. Bu yüzden bir yandan atı yakalayıp öldürmek istemekte bir yandan da atın efsunlu olduğunu düşünerek attan korkmaktadır. Adem bütün bunları düşünerek kafasında çeşitli paranoyalar kurmaya başlar ve bu paranoyalar birbiri ardına onun zihninden bilinç akımı şeklinde geçer.

Çabuk çabuk da düşünüyordu. At gözlerinin önünden aynı hızla geçiyordu. Yağız at silkinip incecik, kapkara, kederli gözlü bir ceren oluyordu, ağcaceren. Ağcaceren silkinip bir kız oluyordu, hem de bir peri kızı... Sonra kuş oluyordu at. Bir üveyik. Üveyikten bir gurruk, yani bir yağmurcuk kuşu donuna dönüyordu, güzel, biçimli gagalı, som mavi. Mavi yağmurcuk kuşundan sonra som mavi bir duman örtüyordu Anavarza ovasının üstünü. Duman oluyordu at. Sonra toplanıyor duman, bir kavak ağacı oluyordu, tellice kavak. Tekbaşına, düz ovanın ortasında... Kavak su oluyor, toprağın üstünde apaydınlık yuvarlanıyor, su mor çimenli bir koru oluyor, koru bulut oluyor, bulut Anavarza kalesinin üstüne ağıyor, bir ejder oluyor. Adem dehşet korktu ejderden. Ejder yetmiş iki dilini uzatmış, kıpkırmızı, yalımdan, üstüne üstüne geliyor. Koşarak kamışlığı çıktı. Aydınlık yüzüne taş gibi çarptı, keskin. Gözleri kamaştı. Bir süre gözlerini yummak zorunda kaldı. Açtığına kır at az ilerisindeydi.⁷³³

Memed yıllar sonra köyüne gittiğinde her şeyin daha da kötü bir hal aldığını,

⁷³² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 105-106

⁷³³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 136

köylülerin kendisinden nefret ettiğini görür. Bu nefretin sebebi ise Abdi Ağa'nın ölümünden sonra yerine gelen kardeşi Kel Hamza'nın köylüye çok katı davranmasıdır. Köylüye göre Memed, Abdi Ağa'yı öldürdüğü ve yerine Kel Hamza'nın gelmesine neden olduğu için suçludur. Gördüklerine ve duyduklarına çok üzülen Memed, bir yandan jandarmalardan kaçarken bir yandan da kafasından geçen kopuk kopuk düşüncelerle boğuşur.

Kafası karmakarışık. Kel Hamza, Çukurova, kaçan at, yangın, İdris Bey, İdris Beyi de ona Koca Osman anlatmıştı. Hürü Ana, ne güzel, dost, şefkatli, candan bir yüzü vardı Hürü Ananın, Topal Ali, ne biçim adamdı Topal, anlaşılmaz, Akçasaz bataklığı, Seyran, diyorlar ki dünyaya Seyran güzelliğinde birisi daha gelmemiş, yılgın, korkmuş köylüler. Yaşlıları çok yürekli, Hürü Ana, Koca Osman... Yaşlılar daha onurlu... Hele kadınlar, erkeklerden bin kere daha yürekli, atak... Haksızlığa karşı koyuyorlar. Deli Durdu... Deli Durdunun öldürülmesi... Bin başlı evran... Bin başını kesiyorsun, yerine bir baş ormanı he men çıkıyor, onu kesiyorsun, yerine ondan daha büyük bir orman... Birden Deli Durdunun üstüne, çoluk çocuk, yüzlerce, kartallar gibi iniyorlar, sonra o anda kalkıyorlar. Deli Durdu ortada yok. Yalnız bir ayağı, çizmeli bir bacağı tozların içinde kanıyor. Çukurovada çok insan, dağlarda çok insan, dünyada çok insan, az ağa var. Niye öyleyse ağaların başına kartallar gibi çokuşmuyorlar? Çokuşunca ne olacak, diye soruyordu Memed. Bin başlı evran, bir ulu bulut... Bir kılıç bin başlı evranı kesiyor, durmadan kesiyor, kılıç eskiyor, yoruluyor, evranın başı kesildikçe daha çoğalıyor.

*Karmakarışık... Anavarza kalesinde Kral Torosun sarayı... Bir zamanlar bütün Çukurovaya...*⁷³⁴

Geceleri karpuz tarlasında yalnız kaldığında Memed'in aklından türlü türlü düşünceler geçer. Hatta düşünceleri o kadar belirsiz ve birbiriyle ilgisizdir ki yazar-anlatıcı bunu daha iyi bir şekilde gösterebilmek için düşüncelerin ardına üç nokta koymuştur.

Yüzbaşı Faruk, Anavarza savaşı... Savaşta üstlerinde dönen ak şahin, Yüzbaşının Çukurovada kayadan kayaya dağdan dağa koşması... Sonra köylüleri sopanın altına yatırıp kan iştmesi... Kendi yüzünden. Koca Osmana adam kıyar mı? Belki yüz yaşında var. Bunları düşünmeyi hiç istemiyordu. Yüreğindeki acının bazı günler derisininin

⁷³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 202-203

*altından dışarıya taşıdığını duyuyordu.*⁷³⁵

4.1.11. Geriye dönüş

İnce Memed dört ciltten oluşan bir nehir romandır ve her cilt bir diğerinin devamı niteliğindedir. Bu yüzden romanlar arasında bütünlüğü sağlamak için çeşitli tekniklerin daha sık kullanılması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Yeri geldikçe geriye dönüş tekniğinin kullanıldığı romanda, genellikle dar anlamda geriye dönüşlerden daha ziyade yapıcı anlamda geri dönüşler yapılmıştır. İnce Memed II, I. cildin devamıdır ve bu yüzden ciltler arasında bağlantı kurmak, okurun kafasında oluşabilecek soruları gidermek, anlatının eksik kalan kısımlarını tamamlamak için bu tekniğe ihtiyaç duyulmuştur. Zaman zaman yazarın kahramana sözü bıraktığı bir uygulama olan geriye bakış da geriye dönüş ile beraber kullanılan tekniklerden biridir. İnce Memed II, kronolojik bir sıraya göre ilerler; fakat hâkim bakış açısına sahip yazar romanın bu düzenli akışı sırasında yer yer geri dönerek anlatının karanlıkta kalan kısımlarını aydınlatır. Geriye dönüşler daha çok romana yeni katılan bir kahramanın geçmişi hakkında bilgi vermek amacıyla yapılır. Bunun yanı sıra karanlıkta kalan noktaların aydınlığa kavuşturulması için de geriye dönüş tekniği uygulanır. Örneğin, İnce Memed'in jandarmadan kaçarken başına gelenler ve onun Çukurova'da olmadığı zaman diliminde Değirmenoluk'ta gelişen olaylar da yapılan geriye dönüşlerle okura aktarılır.

Ali Safa Bey'e bir dostu tarafından hediye olarak gönderilen, Yobazoğlu'nun başına birçok iş açan, yakalanıp öldürülmesi için peşinden gönderilen Adem'i zor durumlara sokan, en sonunda İnce Memed'in olan yağız atın nereden ve nasıl geldiğini, kim tarafından gönderildiğini geriye dönüş yapan yazardan öğreniriz.

Yağız at bir yıl öncesine kadar Ali Safa Beyindi. Ali Safa Beye bu atı iki yaşında bir tayken, soyluk kağıdıyla birlikte çok sevdiği bir arkadaşı Urfadan göndermişti. Soyluk kağıdının yanına yağız atın soyunun olağanüstü maceralarını anlatan bir de menakıpname eklemişti. At geldiğinde dillere destan olmuş, Çukurovada onu görmek için Ali Safa Beye Kozandan, Adanadan, Tarsustan

⁷³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 420

*ağalar beyler konuk gelmişlerdi. İşte bu yüzden de Ali Safa Bey yağız atın üstüne titriyordu.*⁷³⁶

Romanın ilk cildi ile ikinci cildi arasında kaçak olan Memed, ikinci cildin başında Çukurova'ya ve Toroslar'a geri döner. Onun kaçak olarak gittiği yerlerde başına neler geldiğini Koca Osman ile yaptığı bir sohbet sırasında öğreniriz. Burada başına gelenleri Memed'in kendisi anlattığı için uygulanan teknik geriye bakış tekniğidir.

Memed:

*“Ondan sonra ben...” dedi, sesi karıncalandı. “İşte Osman Emmi, altımda senin getirdiğin at... Durmadan sürdüm. Bir gece ulu bir dağ başında uyudum, ikinci gün kıl çadırı bir Türkmen obasıyla karşılaştım. Benim İnce Memed olduğumu hemen bildiler, beni öyle bir karşıladılar, öyle bir ağırladılar ki... Onlara Kerimoğlunu sordum...”*⁷³⁷

*“Çok karanlık bir geceydi. Karanlık duvar gibiydi. Otların kokusu, çiçeklerin keskin kokuları çadırın içine doluyordu. Yastık dağ nanesi kokuyordu. İki gündür Müslüm Beyin konuğuydum. İki gecedir gözüme bir damla uyku girmiyordu. Uyursam, Müslüm Bey beni uykumda öldürür sanıyordum. Her an tetikteydim. Böyle bir iş, böyle bir güvensizlik hiç başıma gelmemişti. Usuldan bir yağmur yağıyordu geceye. Kalktım çıktım yataktan. Soyunmamıştım. Tüfeğimi, kurşunlarımı, neyin var, neyim yoksa dürbünümü, fesimi orada bıraktım, at da büyük çadırın kapısında bağlıydı, onu da orada bağlı bıraktım, düştüm yola...”*⁷³⁸

Koca Osman, Memed'in kaçak gezdiği yıllar hakkında kulaktan dolma bazı bilgilere sahiptir. Memed başından geçenleri anlatırken Koca Osman da yeri geldikçe söz alarak ya bildiklerini anlatır ya da tahminlerde bulunur.

Bey seni bir at için öldürür mü hiç? Bir Türkmen ne kadar yozlaşırsa yozlaşsın, bir at için obasına sığınmış bir adamı öldürmez. O gece saklandığın mağaradan öteki geceye kadar çıkamadın. Kendini çırılçıplak, desteksiz, dünyanın ortasında yapayalnız kalmış sanıyordun, değil mi? Eşkıyalığı bırakınca ayağının altındaki toprağın kaydığını sandın, değil mi? Bunalıyordun, değil mi?

⁷³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 45

⁷³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 64

⁷³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 65-66

*Saklandığın mağarada da tir tir titriyordun.*⁷³⁹

Adem'in kim olduğu, nereden geldiği, Ali Safa Bey'in yanına nasıl yerleştiği gibi soruların cevabını yazarın yaptığı geriye dönüşlerle alırız. Böylece onun iyi bir avcı iken Ali Safa Bey'in kötü işlerini yapan bir kişi haline nasıl geldiğini öğreniriz.

Ali Safanın yanına altı yıl önce girmişti. Ondan önce tavşan, keklik, turaç, toy, turna avlar, Anavarza ovasının ağalarına, beylerine götürür, bununla geçinirdi. Ovada yıl on iki ay kış demez, yağmur çamur, gece gündüz demez dolaşır dururdu. Görülmedik, tuhaf kuşlar vurduğu olur, bu tuhaf kuşlarını Ali Safaya getirirdi. Cimri bir kişi olan Ali Safa Bey, Ademin kendisine tuhaf kuşlar getirdiğini görünce sevinir, kesenin ağzını açardı. Gene bir gün bu tuhaf kuşlardan birkaçıyla Ali Safa Beyin çiftliğine geldi Adem. Kuşların rengi maviye çalıyor, maviden yeşile değişiyordu. Gagaları, bacakları çok ince, çok uzundu. Ali Safa Bey bu görmediği güzel kuşlara çok sevindi:

“Keşki bunlardan bir tanesi diri olsaydı,” dedi.

Gün batıyordu, Adem tüfeğini omuzuna vurdu ve Akçasaza gitti. Sabahleyin de kucağında o uzun bacaklı kuştan bir tanesi vardı. Kuş Ademin kucağında, yuvasındaymış gibi rahat yatıyordu. Başında nakışlar vardı, gözleri de kırmızıydı. Bundan sonra Adem Ali Safa Beyin çiftliğinde kaldı. Ne Adem Ali Safa Beye, ben bu çiftlikte kalmak istiyorum, kalabilir miyim, diye sordu, ne Ali Safa Bey, senin burada kalman gerekiyor, burada kal, dedi. Adem çiftlikte, sanki orada doğmuş büyümüşü, öylece kaldı gitti. Çiftlik konağının arkasındaki iki göz bir huğ boşalmıştı. Kendi yapmış gibi hemen gitti oturdu. Birkaç ay, sonra da yanında bir kadınla çıkageldi. Kadın tıptı tıpına Ademe benziyordu. Öyle kısa, her şeyi öyle güdük. Konuşmayan, iri, akı çok, çakır gözleriyle bakıp duran, düş içindeymiş gibi dolanıp duran bir kadındı. Adem onu çok seviyordu.

*Bundan sonra Adem, Beyin birinci güvenilir adamı oldu.*⁷⁴⁰

Seyran, romanın önemli karakterlerinden birisidir. İlk önce sadece Memed'in evine yerleşen dul bir kadın olarak tanıdığımız Seyran'ı romanın ilerleyen bölümlerinde Memed'in sevgilisi olarak görürüz. Gerek yazar, gerek Koca Osman, Seyran'dan bahsederlerken onun başına gelenlerin çok kötü şeyler

⁷³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 66

⁷⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 90-91

olduğuna değinirler ama bu konu hakkında teferruata girmeyerek okuru merakta bırakırlar.

*Memedim, şahinim, Seyran Kız güzeller güzeli. Kul olanın başına gelmesin onun başına gelen.*⁷⁴¹

*Evi Seyran Kıza vermişler. Seyran Kızın başına gelenler, düşman başına gelmesin.*⁷⁴²

Bu tip sözlerle merakta bırakılan okurun merakı romanın on dokuzuncu bölümünde giderilir. Yazar, yedi sayfadan oluşan bu bölümde Seyran hakkında merak edilen her şeyi yapıcı anlamda bir geriye dönüşle anlatır.

Seyran Pazarcığın kırmızı kayalıklı Harmanca köyünden olurdu. Harmanca köyü sivri, bıçak gibi, ak, yeşil, mor, kırmızı çakmaktaşıdan keskinleşmiş, tuhaf, orman gibi bir kayalıktaydı...

Bir gün çok küçük bir çocuk düştü Harmanca köyüne. Beş, altı yaşlarında ya var, ya yoktu. Bu çocuğun nereden gelip nereye gittiğini, hangi köyden olduğunu kimse bilemedi. (...) Çocuk Köse Velinin evinde büyüdü.(...) Seyran bu kimsesiz çocuğa bir ana gibi davranıyordu. Hiç kimseyi Azize dokundurtmuyordu.

Seyran büyük kız, Aziz delikanlı olmuştu. Seyran uzun boylu, Aziz kısacık, küçücüktü...

Seyran büyük kız, Aziz delikanlı olunca köyde dedikodular başladı. Bir delikanlıyla bir büyük kız artık bu yaştan sonra birlikte olamazlardı gece gündüz...

Azizi başka yerlere, başka köylere yolladılar, Seyran gitti buldu getirdi...

Bir gün Aziz ortadan yitti. (...) Aradı taradı, sordu soruşturdu, Seyranı kim görürse eli ayağı çözülüyor, güzelliğine hayran kalıyordu, Azizi Vayvay köyünde buldu. (...) Seyranın güzelliği dillere destan oldu. İşte bundan sonradır ki sevdalıların başına umulmadık bir bela geldi

Ali Safa Beyin kendisinden büyük bir kardeşi vardı. Kardeşinin de üç oğlu vardı...

Bunlar Vayvay köyündeki Seyfalinin evindeki Seyranın güzelliğini duydular, ondan sonra Vayvaydan ayrılmadılar.(...) Edemediler, bir gece Seyfalinin evini bastılar, gece sabaha kadar kurşun yaktılar, köylülerden de onlardan da

⁷⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 63

⁷⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 102

yaralananlar oldu ama Seyranı alıp kaçırdılar...

Karısı kaçırıldıktan sonra Aziz deliye döndü, ne yaptı eyledi, çok güzel bir Alaman filintası buldu...

Bir gün sabaha karşı Aziz, Zülfo Çavuşu, üç kardeşi, daha birkaç kişiyi Bozkuyu köyünde bir toprak damda yakaladı. Kapıyı açtı, eşikliğe çöktü, teker teker oradakileri öldürmeye başladı. İçerde sağ olaraktan Seyrandan başka kimse kalmadı. (...) Karakola geldiğinde öğle oluyordu. Karşısına çıkan ilk candarmayı vurdu. (...) Son candarmayı da kurşunlamıştı ki, kasabadan olayı duyan bir candarma müfrezesi Azizi çevirdi...

*Azizin ölüsünü kasabaya götürdüler, candarma komutanlığının önünde iki gün halka teşhir ettiler...*⁷⁴³

Yapıcı geriye dönüş ile anlatılan bu hikâye romanın içinde ikinci bir olay örgüsüyle başka bir anlatı özelliği taşımakta ve bu özelliği ile Çerçeve Hikâye tekniğini anımsatmaktadır. Hikâyenin oluşması için geriye dönüş tekniği bir vasıta olarak kullanılmış gibidir.

Memed, köyüne gittiğinde yokluğunda neler olduğunu Hürü Ana'dan öğrenir. Romanın bu bölümüne kadar Dikenlidüzü ve Değirmenoluk'un Memed'den sonraki akıbeti hakkında hiçbir bilgi verilmeyerek okur bu konuda merakta bırakılmıştır. Yazar, Hürü Ana'nın ağzından yapıcı bir geriye dönüşle her şeyi anlatır.

*“Kurban olduğum Memedim, yavrum, bundan gerisini ne ben söyleyeyim, ne sen duy. Kel Hamza köylüye haber gönderdi, üç yıl ektiniz biçtiniz, beylik hakkını, toprak hakkım vermediniz. Üç yıl evinizde neyiniz varsa alacağım. Önünde bir çavuş, on candarma, ev ev dolaştı köyü, evlerde ne varsa, un, buğday, yağ, at, inek, eşek, hepsini hepsini aldı götürdü, yığıldı Abdinin ambarına. Köylü o yıl aç kaldı. Aç kurtlar gibi sızılaştılar. Yakın köyler duydular da halimizi bize birer ikişer ekmek getirdiler. Köylünün çoğu yakın köylere gitti... O kış acından on beş kişi şişti şişti öldü. Dışarda hiç köylü görebildin mi gelirken? Göremezsın yavru, hepsi yarı çıplak... Dışarı çıkamıyorlar.”*⁷⁴⁴

Verdiğimiz bu örnekler dışında romanın beşinci bölümünde Yobazoğlu Hasan, yirmi beşinci bölümünde İdris Bey, otuz üçüncü bölümünde Kel Hamza

⁷⁴³ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 126-130

⁷⁴⁴ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 153-154

gibi kişilerin geçmişlerini ve bunların etrafında geçmişte gelişen olayları aydınlatmak amacıyla yeri geldikçe geriye dönüşler yapılmıştır.

4.2. Anlatı Yerlemleri

4.2.1. Zaman

Dört ciltlik bir nehir roman olan İnce Memed'in ikinci cildi ilkinin devamı niteliğinde olsa da ikinci cilt, ilk cildin bittiği yerden devam etmez. Birinci ciltte Abdi Ağa'yı öldürüp Alidağı'na doğru giderek ortadan kaybolan İnce Memed, ikinci cildin başında karaçalılıkta peşindekilerden kaçan üçüncü bir şahıs olarak karşımıza çıkar. Çalılıkta peşindekilerden kaçan bu adamın İnce Memed olduğunu sonra öğreniriz. Okur olarak bu kaçışın Memed'in Abdi Ağa'yı öldürdükten hemen sonraki kaçış olduğunu zannetsek de durum öyle değildir. Aslında Memed, birkaç yıl ortadan kaybolduktan sonra Çukurova ve Toroslara dönmüştür. Memed'in birkaç yıl boyunca Çukurova ve Toroslar'dan kaybolduğunu Koca Osman'ın şu sözlerinden açıkça anlarız:

*“Uçtun gittin. Gözlerden ıradın. Sen gidince Alidağın tepesinde bir kocaman minare boyunda ışık patladı, üç gün üç gece yandı. Bütün köylü de hayran, üç gece ışığı uyumadan seyretti. Ben de seyrettim. Ondan sonra o ışık her yıl senin yitip gittiğin günün gecesi yandı. Ortalık üç gün üç gece gündüz gibi oldu. Ondan sonra?”*⁷⁴⁵

Yukarıdaki alıntıda Koca Osman'ın *o ışık her yıl senin yitip gittiğin gün yandı* sözleri Memed'in birkaç yıl boyunca ortadan kaybolduğuna işaret eder. Memed'in Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra Dikenlidüzü'nden ayrılarak Kerimoğlu'nun, Müslüm Bey'in yanına gittiğini daha sonra Fırat kıyılarında dolaşarak bir köyde çobanlık yaptığını, bir düğünde atıcılık yeteneğini gösterdikten sonra İnce Memed olduğunun anlaşıldığını ve gittiği her yerde tanındığını, kısacası uzun bir kaçış yaşadığını romanın ilerleyen kısımlarında yapılan geri dönüşlerden anlarız. Kısaca, birinci ciltten sonra ikinci ciltte olay örgüsü kaldığı yerden devam etmemiş, iki cilt arasında zamansal bir sıçrama yapılmıştır.

Romandaki olay örgüsünün hangi yıllar arasında geçtiğini belirleyebilmemiz için iki cilt arasında atlanan zamanın ne kadar olduğunu

⁷⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 64

belirlememiz gerekir. Bu süre ne kadardır? Bu sorunun cevabını ise romandaki çeşitli ipuçlarından yola çıkarak belirlemeye çalışacak ve yaklaşık bir değere ulaştıktan sonra, bu değeri ilk ciltteki olayların bitiş tarihi olan 1933 yılına ekleyerek ikinci ciltteki olay örgüsünün yaklaşık olarak ne zaman başladığını belirlemeye çalışacağız.

Elimizdeki ipucu niteliğindeki ilk söz Hürü Ana'nın Memed'e anlattıklarıdır. Köyüne dönen Memed, kendisi yok iken Dikenlidüzü'nde neler olduğunu Hürü Ana'dan öğrenir. Hürü Ana'nın anlattıklarına göre Abdi Ağa öldükten iki yıl sonra üçüncü yıl kutlamaları sırasında ağanın kardeşi Kel Hamza köye gelerek her şeye el koyar.

*“O gün biz Çakırdikenliğe ateş verince, o gece Alidağın tepesinde bir top ışık patladı. Alidağın tepesi üç gece balkıdı durdu. Üç gece Alidağın tepesi gündüz gibi oldu. Köylü buna daha çok sevindi. Böyle bir yıl geçti. İkinci yıla girerken daha güzel, daha şenlikli bir toy düğün oldu. Çakırdikenlik daha güzel yandı. Dağın tepesindeki bir top ateş daha güzel patladı. Üçüncü yıldı. İkinci yıldan daha güzel, daha şenlikli...”*⁷⁴⁶

Abdi Ağa'nın öldüğü zaman gündür ve köylüler ağanın öldüğü günü kurtuluş günü olarak varsaydıkları için bu günü çakırdikenliği ateşe verip eğlenceler düzenleyerek kutlarlar. Yukarıdaki ifadeden anlaşılabacağı üzere üçüncü yıla giriş kutlaması yapılmaktadır, yani iki yıl geride bırakılmış, üçüncü yıla girilmiştir. Bu konuşmadan sıçrama zamanının bir yıldan fazla olduğu açıkça görülmektedir.

Kel Hamza, köye gelir gelmez köylünün her şeyine el koyar ve bu günden sonra köylü, Abdi Ağa'yı mumla arar bir duruma gelir. O kadar sıkıntı çekerler ki birçok kişi açlıktan ölür ya da hasta düşer. Hürü Ana, köylünün bu vaziyetini İnce Memed'e anlatır. Hürü Ana'nın Kel Hamza ayit söylediği bir söz de zamana ait verilen bir ipucu niteliğindedir. Kel Hamza, köylünün üç yıl boyunca beylik payını vermeden ekip biçtiğini ve köylünün elinde ne varsa alacağını söyler. Burada dikkat çeken, Kel Hamza'nın üç yıllık bir zaman diliminden söz etmesidir. Oysa yukarda Kel Hamza'nın köye gelişinin Abdi Ağa'nın ölümünden iki yıl sonra olduğunu tespit etmiştik, fakat birinci ciltte İnce Memed'in

⁷⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 151

korkusundan köye gelemeyen Abdi Ağa'ya köylüler bir yıl boyunca hasattan pay vermezler, bu bir yılı Abdi'nin ölümünden sonraki iki yıla eklediğimizde Kel Hamza'nın bahsettiği bu üç yıllık zaman dilimini doğrulayabiliriz.

*Kel Hamza köylüye haber gönderdi, üç yıl ektiniz biçtiniz, beylik hakkını, toprak hakkını vermediniz. Üç yıl evinizde neyiniz varsa alacağım.*⁷⁴⁷

Kel Hamza dediği gibi davranır ve köylünün elindeki her şeyi alır. Bu durumdan etkilenenlerden biri de değirmenci Kulaksız İsmail'dir. Memed, İsmail'in yanına gittiğinde onun sert tepkisi ile karşılaşır, çünkü diğer köylüler gibi İsmail de başına gelen olaylardan Memed'i sorumlu tutmaktadır. İsmail'in Memed'e anlattıklarından da Kel Hamza'nın köye gelmesinin ardından iki yıl geçtiğini anlıyoruz. Memed, İsmail'in sert tepkisi karşısında hem şaşırır hem de ona bir şeyler demeye çalışır fakat İsmail bunu reddederek başına gelenleri anlatmaya devam eder ve iki yıldır çektiği sıkıntıları anlatır.

*“İstemem... İki yıldır bu değirmenin boğazından bir tane girmedim. Ne bir buğday, ne bir mısır, arpa, darı tanesi, bir tane öğütmedi bu değirmen. İşte bu hale getirdin sen bizi. Dikenlidüzünün köylüleri iki yıldır dileniyor. Hepsi de çırılçıplak... Ya, sen bizi bu hale getirdin işte...”*⁷⁴⁸

Böylece Hürü Ana'nın ve Kulaksız İsmail'in söylediklerinden hareketle Kel Hamza'nın Dikenlidüzü'ne gelişinden olay örgüsünün geçtiği zamana kadar geçen sürenin iki yıl olduğunu saptarız. Abdi Ağa'nın ölümünden iki yıl sonra köye gelen Kel Hamza, II. ciltteki olay örgüsünün geçtiği zamana kadarki süre olan iki yıl boyunca köyde kalır. Bu durumda, Memed'in Çukurova ve Toroslardan ayrı kaldığı zaman dilimini yaklaşık 4 sene olarak hesaplarız. Bu hesaba göre ikinci ciltteki olay örgüsü 1937 yılında başlar. Bununla beraber olay örgüsünün daha ileri bir zamanda başlaması romanın reel zamana uyumunu bozar, çünkü olay örgüsünün 1938 ve daha sonrasında başladığı düşünülürse ortaya kronolojik bir yanlış çıkacaktır. Çünkü, Koca Osman ve Ferhat Hoca başlarına gelenleri bir telgraf çekerek Atatürk'e anlatırlar.

*“Mustafa Kemal Paşaya da tel çektik ki, çok güzel bir tel.”*⁷⁴⁹

Bu örneğin ışığı altında olay örgüsünün geçtiği yıllarda Atatürk hayattadır;

⁷⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 153

⁷⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 236

⁷⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 96

fakat Atatürk'ün 1938'de hayatını kaybettiğini göz önüne getirdiğimizde romanın 1938 ve sonrasında başladığını düşünmek yukarda sözünü ettiğimiz kronolojik yanlışın sebep olacaktır.

Bu duruma iki cilt arasında yapılan zaman sıçraması yaklaşık dört yıl ve olay örgüsünün başlangıç tarihi 1937'dir. Şunu da belirtmemiz gerekir ki yazarın eserini oluştururken tarihi gerçeklere birebir uyması gibi bir zorunluluğu da yoktur. Yazar, tarihi olayları eserinde istediği gibi şekillendirebilir. Başka bir ihtimal ise bu kronolojik hatanın yazarın dalgınlığından kaynaklanmış olabileceğidir. Romanda yazarın dalgın bir anında gözünden kaçtığını düşündüğümüz zamana ait başka bir hata ise Kel Hamza'nın bir sözünden kaynaklanmaktadır. Kel Hamza köylüye *“Ağam öldükten sonra çıkan ürünleri, bir tanesini bile Ağamın çocuklarına vermeden hepsini siz aldınız. Beş yıl da size bir tek tane vermeden ben alacağım ki hak yerini bulsun.”*⁷⁵⁰ der. Hamza'nın kullandığı *beş yıl da* ifadesi Abdi Ağa'nın ölümüyle Hamza'nın köye gelişi arasındaki zaman diliminin beş yıl sürdüğünü ve onun bu beş yılın öcünü köylüden alacağını akla getirir. Bu ifadeye göre Memed'in köyüne dönüşü 7 yılı bulur. Bu hesap bizim yukarda belirlediğimiz zaman diliminin neredeyse iki katıdır. Hali Şahan, *“İnce Memed 2'de Zaman”* adlı yazısında dikkatini çeken bu durumla alakalı olarak şu yorumu yapmıştır:

*Kel Hamza'nın “hak yerini bulsun” demesi ve “beş yıl”ı, “da” ilgeciyle söylemesi; “ürünleri beş yıl siz aldınız, beş yıl da ben alayım ki ödeşebilelim” anlamı taşımaktadır kanımca. Bu anlayışa göre de Memed'in dönüşü yedi yıl sonra olmaktadır.*⁷⁵¹

Kel Hamza'nın bu sözlerinin çelişki oluşturduğunu ve bu çelişkinin yazarın dalgınlığı ya da Kel Hamza'nın mantığını ve hak anlayışını kendi çıkarlarına göre kullanmasıyla açıklanabileceğini söyleyen Ramazan Çiftlikçi, bu durumda Memed'in Çukurova'dan uzak kalma süresinin yedi yılı bulacağına değinir.⁷⁵² Bizim görüşümüz de bu görüşlerle aynı doğrultudadır. Buna göre İnce Memed'in köyüne geri dönmesi romandaki bu zaman hatasını göz ardı ettiğimiz zaman yaklaşık olarak 4 yıldır.

⁷⁵⁰ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 270

⁷⁵¹ Halil Şahan, *“İnce Memed 2'de Zaman”*, Yazko Edebiyat, S. 20, 1982, s. 112-115

⁷⁵² Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 187-188

İnce Memed II, ilk cildin yayımlanmasından 13 yıl sonra 1968’de tamamlanmıştır. İlk olarak Hürriyet’te tefrika edilen roman, 1969’da kitap halinde yayımlanmıştır. Romanda geçen olay örgüsü ile romanın yazıldığı zaman arasında yaklaşık 30 senelik bir zaman farkı vardır. Yazar, ilk ciltte olduğu gibi ikinci ciltte de çocukluk yıllarına denk gelen dönemi olay örgüsünü zamanı olarak kullanmıştır.

Romandaki olay örgüsü kronolojik bir düzende ilerler. Olaylar 6 aylık bir süre içinde başlar, gelişir ve son bulur. İlk ciltteki gibi uzun bir zaman dilimine yayılmayan romanı hacimli kılan sık sık yapılan geriye dönüşler ve tasvirlerdir. Memed’in bölgeden ayrı kalarak kaçak geçirdiği yıllar ve çeşitli kahramanların geçmişlerine ait verilen bilgilerle romanın kronolojik ilerleyişi yer yer duraksar. Asıl olay örgüsünün ne kadarlık bir zaman dilime yayıldığını incelersek yine romanda zamana ait verilen ipuçlarına yönelmemiz gerekir.

İnce Memed II’nin olay örgüsü İnce Memed’in Çukurova’ya dönmesiyle ilkbaharda başlar. Yazar, bahar aylarında karaçalılığın nasıl olduğunu anlattıktan sonra Memed’in karaçalılıkta kendisini takip edenlerden kaçışını aktarır, Memed burada üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkar.

*Bahar aylarında karaçalılık bir arı mahşeridir. Dallarda sert dikenlere tutturulmuş binlerce sarıca arı peteği, boncuklu, kara arı, eşekarısı peteği...*⁷⁵³

Memed’in bu kaçışı Koca Osman’ın Vayvay köyündeki evinde son bulur. Memed köye geldikten kısa bir süre sonra köy, Ali Safa Bey’in adamları tarafından basılır ve Yobazoğlu Hasan’ın evini yakılır. Yazar, yangından sonraki kokuların taze bahar kokularına karıştığını söyleyerek zaman ait bir ipucu verir.

*Evler gölgeler giriyor çıkıyor. Yalımların içine gölgeler giriyor çıkıyor. Yanmış et kokuyor. Yün, kıl kokuyor. Taze bahar kokularına yanık et kokuları karışmış.*⁷⁵⁴

Dikkat etmemiz gereken bir başka nokta ise, Memed’in Vayvay köyünden ayrılmasından sonra Vayvaylılar arasında çıkan söylentilerdir. Onlara göre Memed, Koca Osman’ın evinde 6 ay kalmıştır.

Onun Koca Osmanın evine geldiği, Koca Osmanın evinde altı ay saklandığı, daha dün Koca Osmana küsüp dağlara çekildiği Vayvaydan

⁷⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 16

⁷⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 39

*Kesikkelliye, Kesikkelliden Hemiteye, Bozkuyuya, Akmaşata, Narlıkışlaya, Öksüzlüye, Çıyanlıya, oradan Hacılara, bütün Anavarza ovasına yayıldı.*⁷⁵⁵

Eğer bu söylentiye dikkate alırsak ilkbaharda Vayvay’a gelen Memed’in köyüne döndüğü zamanın sonbaharın sonu, kış mevsimini başı olması ve köyünde altı ay kadar kalarak Vayvay’a dönmesi gerekmektedir çünkü olay akışına göre Memed’in Vayvay’a dönüşü yaz mevsimidir. Burada bizi çelişkiye düşüren nokta, Memed’in köyüne gidip gelmesinin yaklaşık 3 günü, orada kalarak geri dönmesinin ise yine birkaç günü bulmasıdır, çünkü sürekli jandarma ile çatışmaya giren Memed, gittiği yerlerde fazla kalamaz.

*İki gündür dağlardaydı. Çok çabuk yol alıyordu.*⁷⁵⁶

Memed bu iki günün sonunda üçüncü günün sabahı köyünü yukardan seyredebildiği Uzunoluk’a gelir.

*Gün ışıyordu ki Uzunoluğun başına geldi.*⁷⁵⁷

Görüldüğü gibi verilen bu zaman dilimi köylülerin arasında çıkan abartılı bir dedikodudan başka bir şey değildir.

İlkbahar ayının ortalarında Vayvay’a gelen Memed, Koca Osman’ın evinde mevsimin sonuna kadar kalır ve çok merak ettiği ve özlediği köyüne gider. Köye geldiğini öğrenen jandarmalarla çatışmaya giren Memed, Topal Ali’nin yardımıyla kaçarak Koca Süleyman’ın evine sığınır. Topal Ali Memed’in yardımına burada da yetişir ve jandarmaların geldiğini Memed’e haber verir. Süleyman’ın yanından ayrılan Memed, Kulaksız İsmail’in değirmenine gider fakat burada da jandarmalar ve Kara İbrahim’in çetesiyle çatışmak zorunda kalır. İsmail’in yardımıyla etrafının sarıldığı değirmenden kaçarak Vayvay köyüne dönen Memed’in bu uzun soluklu kaçıışı birkaç gün sürer. İlkbaharın sonlarına doğru Vayvay’dan ayrılan Memed, yaz mevsiminin ilk günlerinde perişan bir vaziyette geri döner. Memed döndüğü için köylüler eğlenceler düzenlerler ve bu eğlencelerde sinsin oynarlar. Yazar burada konuya müdahil olarak köylülerin bu hareketinin garip olduğunu çünkü yazın sinsin oynanmadığını söyler. Yazarın bu ifadesi bizim zaman konusundaki tespitimizi doğrulamaktadır.

Halaylar başladı hemen. Gece de sinsin oynandı. Yaz gecesinin yapış yapış

⁷⁵⁵ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 125

⁷⁵⁶ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 139

⁷⁵⁷ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 144

*sıcağında, bir harman yeri büyüklüğündeki ateşin yöresinde sıcaktan terleyip dönerek, bu köyde, belki de ilk oynanan sinsindi bu. Yazın düğün dernek olmaz, olsa da yaz geceleri sinsin oynanmazdı.*⁷⁵⁸

Romanda yaz mevsimin geldiğine dair başka ifadelerde vardır.

*Yaz geldi, sarı sıcaklar çöktü. Akçasazın suları fokurdadı.*⁷⁵⁹

Memed'i köylüler hemen sahiplenirler ve ona en iyi şekilde bakarlar. Yakalanmaması için karpuz tarlasına götürülen Memed'e bostanın bekçisi Köse Halil içine sineklerin giremediği bir yer hazırlar ve Memed burada kalmaya başlar. Memed burada günlerini çeşitli düşüncelerle boğuşarak geçirirken Ali Safa Bey, Vayvay köyünün sularını kestirtir ve köylüyü Temmuz ayında susuz bırakır. Temmuz, bölgede yaz sıcağının şiddetli geçtiği bir aydır ve köylü bu ayda susuz kalmıştır. Yazarın burada vurgulamak istediği zaman değil, köylünün içine düştüğü zor durumdur.

*Temmuz sıcakları Çukurovada beter olur, yeryüzü, gökyüzü yalıma keser.*⁷⁶⁰

Yukarıdaki ifade bize romanda zamanın ağır bir şekilde ilerlediğini gösterir. Olay örgüsünün başlangıcından yukarıdaki ifadenin geçtiği romanın elli ikinci bölümüne kadar geçen süre yaklaşık 4 veya 5 aydır. Romanın son bölümü olan elli beşinci bölümde uzun sessizliğini bozan Memed harekete geçerek ilk önce Ali Safa Bey'i daha sonra da Kel Hamza'yı öldürüp Alidağı'na yönelerek ortadan kaybolur. Olayların bittiği zaman ise ilk ciltteki gibi yine güz yani sonbahar mevsimidir.

*Güz geldi çattı, hiç kimsede bir kıpırdanma olmadı. Soğuk yeller esti, gölgeler yayılıp soldu, çakırdikenliği kurudu, çatırdadı gene hiç kimsede en küçük bir kıpırdanma olmadı.*⁷⁶¹

Roman, ilkbaharda başlayıp 5-6 aylık bir süre içinde biter. Memed, ilkbaharın hangi ayında ortaya çıkmıştır belli değildir ve onun ağaları öldürerek ortadan kaybolması ise güz mevsiminden öncedir. Bizi bu düşünceye sevk eden sebep, ağaların öldürülmesi ve Memed'in ortadan kaybolmasından sonra köylünün bir müddet sessiz sedasız, sanki hiçbir şey olmamış gibi güze kadar

⁷⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 298

⁷⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 251

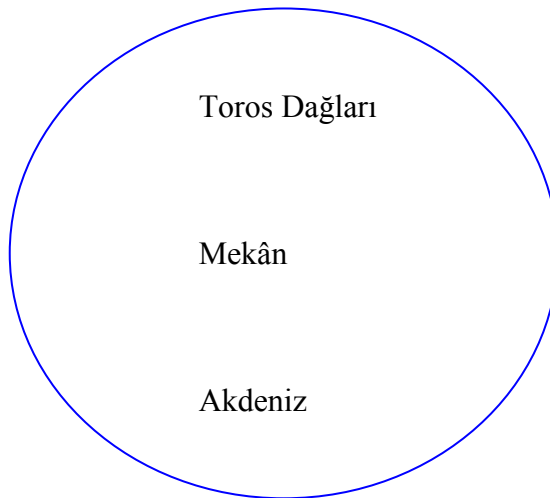
⁷⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 430

⁷⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 457

beklemesidir. Yukarıdaki güzün geldiğini belirten ifade de bu olaylardan sonra köylünün hala sessizliğini bozmadığını ve olayların üzerinden belli bir zaman geçtiğini göstermektedir. O halde, *Güz geldi çattı* sözlerinden güz mevsiminin yani sonbaharın olayların gerçekleşmesinden sonraki bir zamanda geldiğini anlarız. Bu durumda, Memed’in ağaları yaz mevsiminin sonunda vurarak ortadan kaybolduğunu söyleyebilir ve bu çıkarımlarımız doğrultusunda romanın 5 ya da 6 aylık bir süreyi kapsadığı kanaatine varabiliriz.

4.2.2. Mekân

İlk ciltte olduğu gibi ikinci ciltte de olay örgüsü Çukurova ve Toros Dağları arasında kalan bir bölgede geçer. Bu genel tanımı romandaki olayların geçtiği yerleri dikkate alarak daraltacak olursak, romandaki olay örgüsünün büyük bir bölümü Vayvay köyü ve yakın çevresinde gelişir. Olay örgüsünün geçtiği yerler yazarın doğup büyüdüğü bölgededir ve dolayısıyla romanda gerçek mekânlar kullanmıştır. Bölgenin fiziki ve coğrafi yapısını iyi bilen yazar, romanda gerçek ile hayal arasında bambaşka bir kurmaca roman dünyası oluşturmuştur. Feridun Andaç, Yaşar Kemal’i kavrayabilmek için ilk önce onun anlatısının coğrafyasına bakmak gerektiğini söyler ve yazarın bütün eserlerini göz önünde bulundurarak Yaşar Kemal’in anlatılarında mekân olarak kullandığı bir “anakara”sı olduğunu belirtir. Bu “anakara”nın merkezi ise Çukurova’dır.⁷⁶² İnce Memed II’ deki mekân Akdeniz ve Toroslar arasında kalan bölgedir.

⁷⁶² Andaç, Yaşar Kemal’in Sözlerinde Yaşamak, s. 29-30

Yaşar Kemal'in İnce Memed II' de oluşturduğu roman dünyası, içinde hem gerçek hem de gerçek üstü unsurları barındıran kurgusal bir mekândır. Yazar, bu kurgusal mekânı oluştururken doğup büyüdüğü ve 21 yaşına kadar yaşadığı Çukurova ve civarından yararlanmıştır. Oluşturduğu roman mekânında gerçek yer isimlerini değiştirmeden aynen almış, bu gerçek yerlerin arasına hayali ya da başka bölgelere ait mekânlar eklemiş, kurguladığı yeni mekânları bazen olağanüstü güzel, bazen de insanın yaşayamayacağı kadar kötü yerler olarak tasarlamıştır. Romandaki kahramanlardan biri olan Adem, roman boyunca öldürmek için yağız atı takip eder. Onun bu takibi kimi zaman bataklıkta, kimi zaman kayalılarda veya kamışlıkta sürer. Yazar, Adem'in ne kadar zorluk çektiğini göstermek için onun içinde bulunduğu mekanları ayrıntılı bir şekilde aktarır.

*Kamışlığın kıyısı firdolayı suydu. Çarıklarını çıkarmadan, şalvarını çemremeden suya girdi, bir süre kamışlığın içinde yürüdü. Kamışlıkta çok eşekarısı peteği vardı, çok sarıca arı. Örümcekler çok da ağ germişlerdi. Ayağı uzun oklu birkaç yumulmuş kirpiye çarptı. Çok uzun bacaklı bir kuşun yanından geçti. Kuş nerdeyse Ademin boyu kadardı. (...) Kamışlığı içi serindi, karanlıktı.*⁷⁶³

*Bir gece uyanmış bakmıştı ki, bir kocaman hayvan yüzünü yalıyor, domuza, kurda, köpeğe, sığıra hiçbir hayvana benzemiyor. Apak, iri, bir attan da daha iri bir hayvan.*⁷⁶⁴

*Kayalar sıcaktı, yanıyor tütüyordu. Kurumuş kekik kokuyor, her bir yan. Kaya kovukları, bodur ağaçlar, çiriş çiçeklerinin kurmuşları, sümüklüböcekler kekik kokuyordu. Her şey kurumuştı. En küçük bir can, bir yeşil yoktu kayalarda. Mor, boz, açık mavi, kırmızı, sarıca kayalar çatlıyordu.*⁷⁶⁵

Romanda kahramanın içinde bulunduğu mekân, kahramanın o anki ruh haline göre şekillenir. Yazar bu tip durumlarda mekânı kahramanın bakış açısıyla aktarır. Seyran, kocası Aziz'in ölümünden sonra içine kapanmış, ailesi ile bütün ilişkilerini koparmıştır. Her gün ağıtlar yakan ve yas tutan bir kadındır; fakat Memed'e âşık olunca her şey değişir. Yeni doğan gün ve çevresi gözüne bambaşka görünmeye başlar. Yazar, güzel bir günün başlangıcını ve o sırada çevrede olanları anlatarak Seyran'ın ruh halini yansıtır.

⁷⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 135

⁷⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 284

⁷⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 286

Doğudaki dağların başı ağardı. Şimdiye kadar gün doğmadan önce dağların başının ağardığını hiç görmemişti. Gün doğmadan önce usuldan seher yeli esiyor, toprak buğulanıyordu. Kuşlar ötüşüyorlardı. İri, kanatları ıslanmış gözüken mavi, sarı, mor, kırmızı kelebekler uçuşuyorlardı. Arılar, çekirgeler, karıncalar uyanıyorlar, yuvalarından dışarıya, ıslak toprağın üstüne çıkıyorlar, doğan günü bekliyorlardı. Yeryüzü, gökyüzü, ağaçlar, sular, çiçekler, hayvanlar, kuşlar, böcekler sabırsız bir uyanmanın telaşında, doğacak günün sevincindeydiler. Her şey güzeldi, her şey sevinçten uçuyordu. Az sonra gün doğdu. Seyran günün doğuşunu da hiç böyle görmemişti. Gökyüzü açıldı, hayal meyal tatlı bir mavide. Tertemiz, pırıl pırıl, yunmuş arınmış, gıcır gıcır bir gökyüzü. Gökyüzünde hiçbir bulut yoktu. Bir tek kuş bile geçmiyordu.⁷⁶⁶

Romandaki olayların geçtiği mekânların çoğu gerçektir. Bu mekânlar, 1996 yılında Adana vilayetinden ayrılarak il olan Osmaniye'nin Kadirli ilçesi ve yakın çevresidir. Romandaki olay örgüsünün geçtiği zaman olan 1930'lu yılları dikkate aldığımızda, olaylar Osmaniye ve Kadirli'nin Adana'ya bağlı olduğu yıllarda gelişir ve son bulur. O halde olay örgüsü Adana ili sınırları içindeki Kadirli ilçesine bağlı Vayvay köyü ve çevresinde geçer. Bu köyün günümüzdeki ismi Vayvaylı'dır ve haritaya baktığımızda romanda adı geçen diğer köylerin çoğu Vayvalı köyü çevresinde bulunmaktadır yani buralar gerçek mekânlardır. Romanda adı geçen köylerin yanı sıra bölge köylülerinin yaşam kaynağı olan Savrun ve Sumbas Çayları da birer gerçek coğrafi oluşumdur. Tarihî özelliği olan ve bulunduğu çevreye adını veren Anavarza Kalesi de romanda adı geçen gerçek mekânlardandır.

Roman 7 sayfalık bölge tasviri ile başlar. Bu tasvir genelden özele doğru bir yol izler. Olayların geçeceği Vayvay köyü anlatılmadan önce köyü içine alan Anavarza ovası ve çevresi hakkında tasvire dayalı bilgiler verilir. Verilen bu bilgilerle beraber birçok köyün ve coğrafi oluşumun da adı geçer. Bu yer isimleri bize köyün yerini, konumunu ve gerçek olup olmadığını belirlememizde ipucu niteliğinde bilgiler verir. Çünkü haritaya baktığımızda Kadirli çevresinde Vayvay değil de Vayvaylı adında bir köy olduğunu görürüz, fakat romanda adı geçen çevre köylerin, akarsu ya da derelerin isimleri ve Vayvay köyünün coğrafi konumu, harita üzerinden de tespit ettiğimiz gerçekte var olan Vayvaylı köyüne benzemektedir.

⁷⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 357-358

Anavarza ovasının güneyinden Ceyhan ırmağı geçer. Irmak Hemite dağından Anavarza kayalıklarına kadar öyle büyük kıvrımlar yapmadan düz iner...

...Hemite dağından Anavarza kalesine kadar, suyun bu kıyısında, yani Anavarza kalesi geçesinde, Hemite, Orhaniye, Selimiye, Endel, Kesikkeli köyleri vardır. Irmak zaman zaman yatak değiştirdiğinden bazan bu köylerden uzaklaşır, ta ötelere gider, bazan da evlerin içlerine kadar girer. Ulu sellerin köylerin yarısını alıp götürdüğü zamanlar da olur.⁷⁶⁷

Ceyhan Anavarzanın yanında geniş bir büvet yapar...

...

Kuzeyde Kadirli, Kadirlide Sülemiş tepesi... Sülemiş tepesinde tek tük mersin çalıkları, ağır kokulu. Sülemiş tepesi çıplaktır ama hep yeşildir. Dibinden Savrun çayı kaynayarak ovaya iner. Anavarza ovasının kuzeybatısı Kazan yolu... Sumbas çayı Kozan yolunu ikiye biçip Anavarza kayalıklarının önüne gelir. Sumbasın öte geçesi, Anavarza kalesinin batıdan yüzü, Hacılar köyü... Onun ötesinde de Aslanlı köyü... Aslanlı köyünde eskilerin alıcı kuş dedikleri Lek Kürtlerinin kalıntıları otururlar. Daha ötelerde yelkenlerini açmış son hızla Akdenize doğru uçarcasına giden Dumlukale... Dumlukale hep dumana batık olur.

...

...Akçasaz bataklığı güneyde Savrunun Ceyhana kavuştuğu yerden başlar. Kuzeyde Vayvay köyünün tam altında biter.⁷⁶⁸

Vayvay köyü Anavarza ovasının yukarı ucunda, Topraktepenin yarım saat kadar aşağısında, Dedefakılı bükünün sağında, Savrun çayının çakıltaşlarını yayarak genişlediği yerdedir.⁷⁶⁹

Romanın ilerleyen bölümlerinde başka yer isimleri ile de karşılaşırız.

Yobazoğlu Hasan Narlıkışla köyünün en ucunda terk edilmiş, çitleri bel verip, çatısındaki sazları dökülmüş delik deşik bir huğa sığınmıştı.⁷⁷⁰

O geceyi Hacılar köyünde geçirdi.⁷⁷¹

Onun Koca Osmanın evine geldiği, Koca Osmanın evinde altı ay saklandığı, daha dün Koca Osmana küsüp dağlara çekildiği Vayvaydan Kesikkelliye, Kesikkelliden

⁷⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 9

⁷⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 10-11

⁷⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 15

⁷⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 95

⁷⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 98

*Hemiteye, Bozkuyuya, Akmaşata, Narlıkışlaya, Öksüzlüye, Çıyanlıya, oradan Hacılara, bütün Anavarza ovasına yayıldı.*⁷⁷²

*Neydi bu başına gelen? Kozana, Osmaniye, Ceyhana, Payasa kadar gitti.*⁷⁷³

*Ovayı çepeçevre sarmış yatık Toroslar, Hemite dağı, Nurhak, Gavurdağları, Yılankale, Dumlukale, Anavarza kalesi, irili ufaklı yüzlerce tepe, hüyük uzaklarda hayal meyal, bir sıcak, ışık dumanının içinden ancak seçilirler.*⁷⁷⁴

*Bir damla su için Aşağıçıyanlıda birisi en yakın arkadaşını vurdu, öldürdü.*⁷⁷⁵

Romanda adı çok sık geçen yerlerden biri olan Akçasaz bataklığı ve çevresi yazarın çocukluğunda sık gittiği yerlerden biridir. Yazarın anlattığı bu bataklık konum olarak aynı romanda anlatıldığı gibidir.

*Köyün yakınında da Anavarza kayalıklarından başlayan Akçasaz bataklığı vardı. O bataklıkta yüzlerce kuş türü vardı.*⁷⁷⁶

Olay örgüsünün geçtiği yerler ve yakın çevresi hakkında romanda verilen yukarıdaki bilgileri gerçek bir bölge haritasıyla karşılaştırdığımızda, adı geçen bu yerlerin gerçekte var olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Doğup büyüdüğü ve romanlarında kullandığı bölgeyi sahiplenen yazarın şu sözleri de romanda adı geçen mekânların gerçekliği konusundaki tespitlerimizi doğrular niteliktedir:

*Bu Çukurova toprağı benim kendi ülkem olduğu kadar da benim romanlarım için yarattığım ülkedir. Romanlarımdaki insanları, otları, böcekleri, çiçekleri, atları, kuşları ne biçim yarattımsa, Çukurovamin dilini yeniden yoğurarak nasıl bir yazı, roman diline çevirmişsem, kendi Çukurovamı da öyle yarattım.*⁷⁷⁷

Bunu için adı geçen yerleri alıp haritadaki yerlerine yerleştirerek roman mekânına ait bir harita çıkarabiliriz.

⁷⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 125

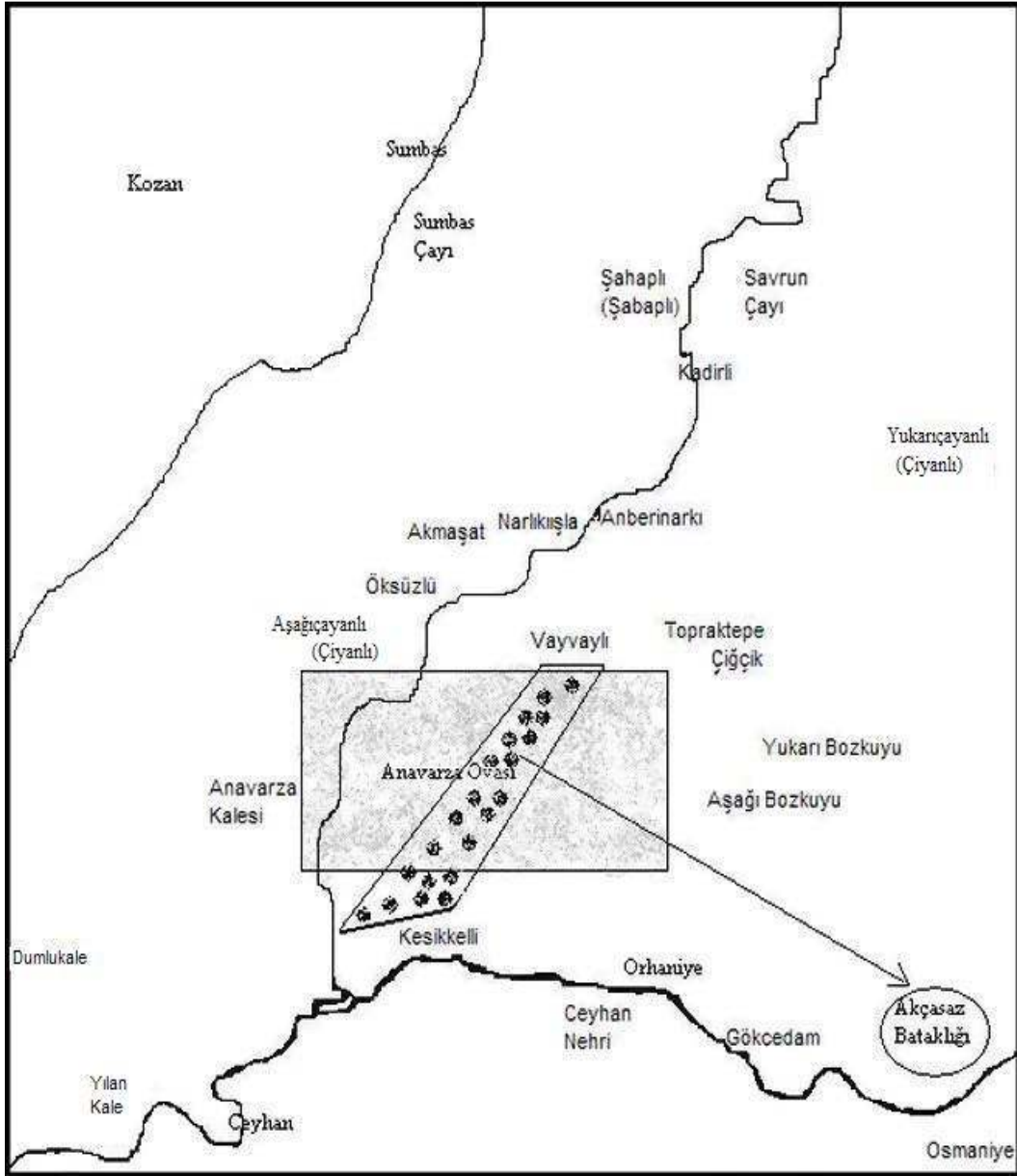
⁷⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 344

⁷⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 430

⁷⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 434

⁷⁷⁶ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 40

⁷⁷⁷ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 126

İnce Memed'in doğup büyüdüğü yer olan Değirmenoluk köyü, serinin ikinci cildinde ilk ciltteki kadar olmasa da olay örgüsünün geçtiği mekânlardan biridir. Birinci ciltten anladığımız kadarıyla bu köy Dikenlidüzü adı verilen bir bölgede bulunan beş köyden biridir. Bu köyü diğer beş köyden ayrı kılan özellik ise Memed'in ve Abdi Ağa'nın bu köyde oturuyor olmasıdır. Romanın ilk cildi bu bölgenin ayrıntılı bir tasviri ile başlar ve olaylar bu köyde gelişir. İlk ciltte yapılan tasvirler bu bölgenin ovada değil dağlık bir alanda olduğunu gösterir. Dikenlidüzü, her yanı kayalıklarla dolu bir düzlüktür.

Kayalarla birlikte çam ağaçları da başlar. (...) İlk çamlar geçildikten sonra, gene

düzlüklere varılır. (...) Buralardan Torosun karlı dorukları yanındaymış, elini uzatsan tutacaktıydın gibi gözükür.

*Dikenlidüzü bu düzlüklerden biridir.*⁷⁷⁸

Kadirli ve çevresinin coğrafi özelliklerine baktığımızda dağlık alanların ilçenin kuzeyinde olduğunu görürüz. Bölgede gerçekte Değirmenoluk köyü ve Dikenlidüzü adında bir bölgeye rastlamadığımız için bu yerlerin tamamen kurgusal mekânlar olduğunu söyleyebiliriz. Burada önemle üzerinde durmamız gereken nokta ise gerçek mekân ile kurgusal mekânın romanda iç içe olmasıdır. Her ne kadar Değirmenoluk köyünü gerçek harita üzerinde bulamasak da, Kadirli'ye yakın bir bölgede olduğunu yine romanın birinci cildinde verilen ipuçlarından tahmin edebiliriz. İlk ciltte Memed ile Mustafa'nın Kadirli'ye gidişleri anlatılırken bazı yer isimlerinin adı anılır. Bu isimlerden Savrun Çayı ve Şahaplı köyü gerçektir. Romanda Şahaplı olarak geçen bu köy Kadirli'nin kuzeyindeki Şahaplı'dır. Memed ile Mustafa'nın Şahaplı'dan geçip Kadirli'ye gelebilmeleri için Kuzey'den yani dağlık bölgeden gelmeleri gerekmektedir.

Memed kasabaya yaklaştıklarında kıvrılarak akan bir su görür ve bu suyun Savrun Suyu olabileceğini söyler ve daha sonra iki arkadaş Şahaplı'ya gelirler. Haritaya baktığımız zaman Savrun Çayı'nın Kadirli'nin içinden geçtiğini görürüz.

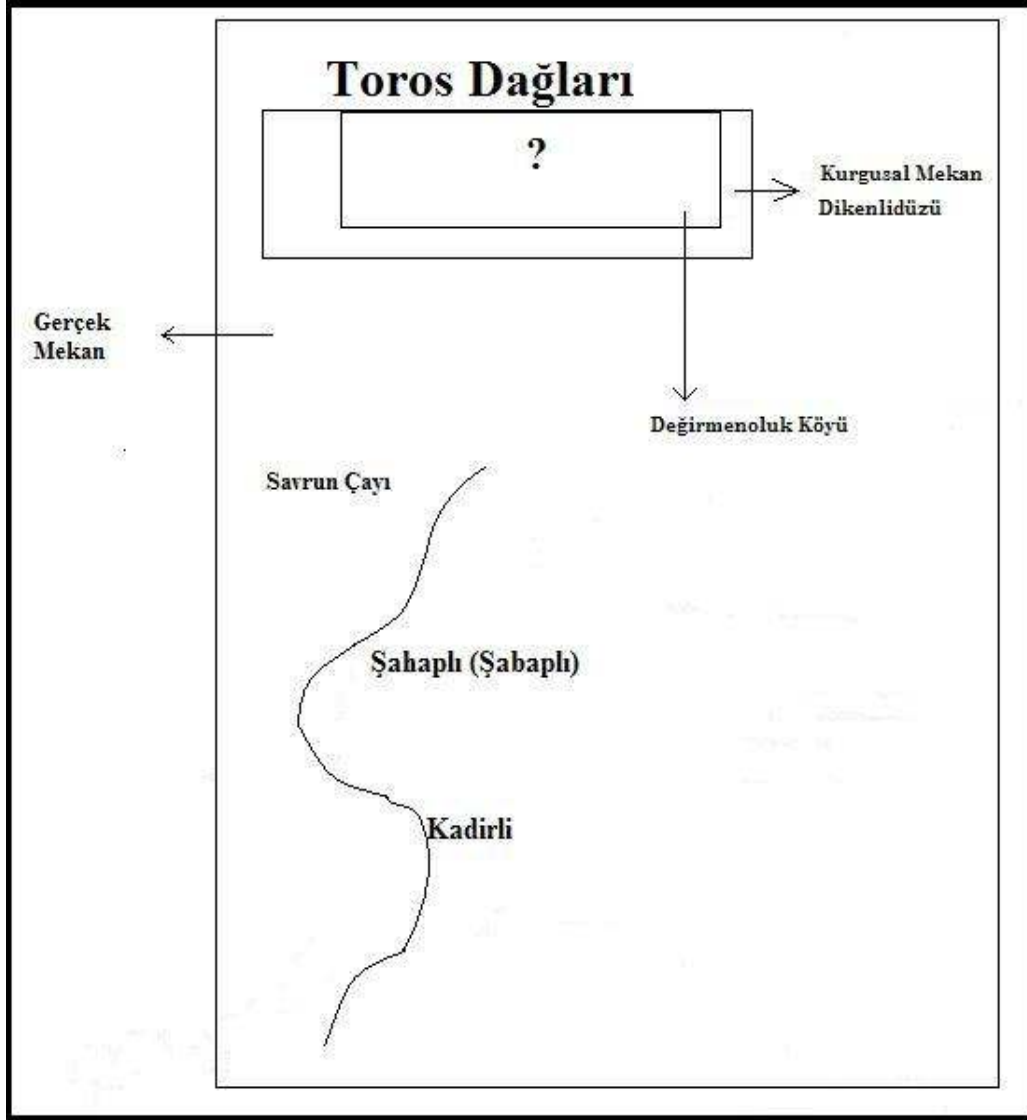
Sular Çukurovada kıvrılır gider. Bence, bu su Savrunun suyudur. Kavaklar da Kadirlinin Değirmen kavaklığıdır...

*Şahaplıya geldiler.*⁷⁷⁹

İnce Memed II'de geçen mekânlardan biri olan Değirmenoluk köyü yazar tarafından gerçek bir coğrafyada oluşturulmuş kurgusal bir ortamdır. Yazar bu yeri oluştururken bölgenin fizikî ve coğrafi özelliklerini göz önünde bulundurmuştur. Dağlık bir bölgede bulunan kurgusal Değirmenoluk köyü, yine dağlık bir bölge olan Kadirli'nin kuzeyindeki Toros Dağları'nın civarında belirsiz bir yere konulmuştur.

⁷⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 9-10

⁷⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed I, s. 72

İnce Memed II’de olay örgüsünün büyük bir bölümü ovada geçer. İlk ciltte jandarmalardan kaçmak için sürekli dağlarda ya da dağ köylerinde görmeye alıştığımız Memed, ikinci ciltte bir ova köyü olan Vayvay’da saklanır. Memed roman boyunca iki defa Vayvay’dan ayrılır. Bunlardan ilki doğup büyüdüğü Değirmenoluk’a yaptığı bir günlük ziyaretir. Bu ziyaret köylülerin ve jandarmanın Memed’in köye geldiğini öğrenmesi üzerine çok kısa sürer. İkinci çıkışı ise romanın sonunda Kel Hamza’yı ve Ali Safa Bey’i öldürmek içindir. Görüldüğü gibi Memed geri kalan bütün zamanını Vayvay köyünde geçirir.

Olay örgüsü dar bir alanda geçer; fakat Memed haricindeki kahramanların farklı mekânlarda başlarından geçen olayların anlatılmasıyla mekân biraz da olsa genişler. Bu genişleme yine Vayvay köyünün yakın çevresiyle sınırlıdır. Mesela

İdris Bey'in hikayesi Akmezar köyünde, Adem'in yağız atın peşindeyken yaşadıkları ise Anavarza ovası ve Akçasaz Bataklığında geçer. Bu mekânlar Vayvay köyüne yakın bölgelerdir.

Romanda kapalı mekân olarak Koca Osman ile Hürü Ana'nın evini, Karakolu ve Kulaksız İsmail'in değirmenini görürüz, ama bu mekânlar yazar tarafından ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmemiştir. Romandaki jandarma karakolunda duvara asılı Atatürk resmi, yazarın çocukluğunda gördüğü bir resim ile aynıdır. Yobazoğlu Hasan'ın götürüldüğü karakolda çavuşun odasında bulunan Atatürk resmini yazar şöyle tasvir etmiştir:

*Pirinç okların üstünde Mustafa Kemal'in mareşal üniformalı renkli, ayakta duran, mavi mavi bakan hüznü bir resmi asılıydı. Elinde kılıcı vardı. Resimde doru bir atın başı, atın başını arkasında da bir göl belli belirsiz gözüküyordu.*⁷⁸⁰

Yaşar Kemal, çocukluğunda köy odasında gördüğü Atatürk resmini anlatırken şu ifadeleri kullanır:

*“Yalnız köy odasında Mustafa Kemal'in büyük boy bir resmi asılıydı mareşal üniformasıyla. Sarı saçlı mavi gözlüydü Mustafa kemal Paşa. Yanında da atı duruyordu. Arkasında da bir göl.”*⁷⁸¹

4.2.3. Kişiler

Zengin bir şahı kadrosuna sahip olan İnce Memed II'de yüze yakın kişinin adı geçer. İlk ciltte olan bazı kahramanların yanı sıra ikinci ciltte beraber romana yeni karakterler de katılmıştır. Yazar, asıl kahramanlardan başka sahneyi doldurmak ve toplum olgusunu sağlayabilmek için çeşitli figüratif tipler de kullanmıştır. Bu tipler köylülerin toplu halde bulundukları sahnelerde kimi zaman bir cümle ile kimi zaman da sadece varlıklarıyla olay örgüsüne katılırlar.

Romandaki başlıca karakterleri üstlendikleri rollere veya bulundukları tarafa göre şu şekilde gruplandırabiliriz:

a. Olumlu Kahramanlar: İnce Memed, Sarı Ümmet, Koca Osman, Kamer Ana, Selver Gelin, Sefçe Kahya, Seyfali, Fehat Hoca, İdris Ağa, Seyran, Topal Ali, Süleyman, Yel

⁷⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 58

⁷⁸¹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 110

Musa, Kulaksız İsmail, Hürü Ana, Sarı Süleyman, Deli Muslu, Ahmet, Köse Halil, Pancar Hösük

b. Karşı güç: Ali Safa Bey, Zeynel, Murtaza, Adem, Arif Saim Bey, Kara İbrahim, Kel Hamza, Pıtrakoğlu, Yağmur Ağa, Mazlum Bey, Üzeyir, Fazlı Bey, Hıdıroğlu, Zeko Bey, Asım Çavuş, Yüzbaşı Faruk, Kaymakam, Sürmelioglu Mahmut, Durak Hacı, Abdurrahman Hoca, Kölemenoglu, Gedikli Çavuş Hanefi, Meliha Hanım, Musa Kahya, Hacı Veli Emmi, Dursun Durmuş, Savcı

c. Pasif kişiler: Göktefikli Hoca, Ahmet Bey, Müslüm Bey

d. Esas olay örgüsü ile alakalı olmayan ya da hayali kişiler: Halil Molla, Köse Veli, Aziz, Hurşit Bey, Şemsi Bey, Mustafa, Hızarcı, Duran Hasan

Sosyal Konumlarına Göre:

a. Yoksul Köylüler: Sarı Ümmet, Koca Osman, Kamer Ana, Selver Gelin, Sefçe Kahya, Seyfali, Fehat Hoca, İdris Ağa, Seyran, Topal Ali, Süleyman, Yel Musa, Kulaksız İsmail, Hürü Ana, Sarı Süleyman, Deli Muslu, Ahmet, Köse Halil, Pancar Hösük, Yobazoğlu Hasan, Mahmut, Fehmi

b. Varlıklılar (Ağalar ve Beyler): İdris Ağa, Ali Safa Bey, Yağmur Ağa, Arif Saim Bey, Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, Kürt Ali Ağa, Kurdoğlu, Payaslıoğlu, Ramazanoğlu, Karamüftüoğlu Tevfik Ağa, Ahmet Efendi, Bolat Mustafa

c. Şakiler: İnce Memed, Zalanınoğlu, Kara İbrahim, Koca Ali

d. Kolluk kuvvetleri, bürokratlar, memurlar ve yerel yöneticiler: Mazlum Bey, Fazlı Bey, Asım Çavuş, Yüzbaşı Faruk, Kaymakam Ramiz Bey, Gedikli Çavuş Hanefi, Savcı,

e. Esnaf ve Zanaatkârlar: Arzuhalci Kozanoğlu Fethi, Abdullahoğlu, Camgöz Emin, Deli Fahri, Pişmanoğlu Mustafa.

İnce Memed

İlk ciltte Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra Alidağı'na doğru yürüyerek ortadan kaybolan Memed, ikinci ciltte üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkar. Yaklaşık 4 yıl Çukurova ve Toroslardan ayrı kaldıktan sonra dönmeye karar veren Memed, Anavarza ovasındaki bir Karaçalılıkta karşımıza çıkar.

*Adam, sırmalı abasına sarınmış, başını bir karaçalı köküne uzattığı tüfeğinin üstüne koymuş, dizlerini iyicene karnına yapıştırmış, büzülüp uyumuştur.*⁷⁸²

Üçüncü şahıs olarak çalılıkta ilerleyen bu adamın Memed olduğunu hissetsek de adamın kimliği hakkındaki kesin yargıya Koca Osman'ın onu tanıyıp adını telaffuz etmesiyle varırız.

Koca Osman iyice yaklaştı, omzuna bastı, yüzüne baktı:

*“İnce Memed, şahinim, yavrum! Yavruma, şahinime benziyorsun sen misafir!” dedi, İnce Memede sarıldı.*⁷⁸³

Kişinin Memed olduğunun ortaya çıkmasıyla birlikte okurun merakı giderilerek olay örgüsüne geçilir. Memed’de hem yıllardır kaçak hayatı yaşamanın vermiş olduğu bir yorgunluk, hem de doğup büyüdüğü Değirmenoluk köyüne özlem vardır. Bir an evvel köyüne gidip dostlarıyla ve yakınlarıyla hasret gidermek ister. Abdi Ağa’yı ortadan kaldırdıktan sonra köylünün bütün sorunlarının bittiğini, refah ve mutluluk içinde olduğunu düşünerek Koca Osman’ın evinden ayrılp köyüne gider. Köye gittiğinde hiçbir şeyin düşündüğü gibi gelişmediğini Hürü Ana’dan öğrenir. Abdi Ağa’nın ölümünden sonra ağanın kardeşi Kel Hamza, köye gelerek her şeye el koymuş ve köylünün elindeki her şeyi almıştır. Köylü, Abdi Ağa’yı mum ile arar bir duruma gelmiş, birçok kişi ya açlıktan ölmüş ya da hastalanmıştır. Üstelik köylü, başına gelen her şeyden Memed’i sorumlu tutmakta, Abdi Ağa’yı öldürdükten sonra kahraman ilan edip efsaneleştirdiği Memed’e beddualar yağdırmaktadır. Abdi Ağa ölmeseydi başımıza bunlar gelmezdi düşüncesi ile bütün sorumluluğu ağayı öldüren Memed’e yükleyen Değirmenoluklular, Memed’in köye geldiğini öğrendiklerinde jandarma ile işbirliği yaparak Memed’i yakalamaya çalışırlar. Köylünün olumsuz tepkisiyle karşılaşan ve Abdi Ağa’nın yerine başka birinin geldiğini öğrenen Memed’in ağalığın ortadan kalkması konusundaki inancı sarsılır ve bu konuyu sürekli sorgulamaya başlar. Memed, ağalığa ve haksızlığa karşı verilen mücadelenin yersiz, hatta boşuna olduğunu düşünür. Değirmenoluk’tan kaçarken Koca Süleyman’ın evinde bir süre dinlenen Memed, bu düşüncelerini Süleyman’a söyler.

⁷⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 17

⁷⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 22

*“Bir daha, bir daha öldürürsün, bir daha gelir. Bir daha, bir daha gelir. Abdi gider, Hamza gelir, Hamza gelir, Hamza gelir,” diyordu sayıklar gibi. “Hamza gelir, Hamza gelir, Hamza gelir, Hamza gelir...”*⁷⁸⁴

Abdi gitti, Hamza geldi sözü Memed’in dilinden düşmez ve her zaman bu konu aklına geldikçe tekrarlamaya başlar. Değirmende bir yandan jandarmalardan nasıl kaçacağını düşünürken bir yandan da bu sözleri tekrarlar.

*Birden aklına, “Abdi gitti, Hamza geldi, Abdi gitti, Hamza geldi,” sözü düştü. İçinden ha bire bunun söylemeye başladı.*⁷⁸⁵

Bu düşünceler içinde yaşamaya başlayan Memed, bostanda saklanarak geçirdiği günlerde hep bu durumun muhakemesini yapar. Bir ara neredeyse teslimiyetçi bir ruh haline bürünür. Ona göre ağalara karşı verilen mücadele boşunadır ve Vayvay köylüsü de Ali Safa Bey’e direnmek yerine bir an önce köyü terk edip başka yerlere göçmelidir.

*Bir daha düşünüyordu, bu Çukurdan diri çıkamayacağım. Şu bostanda rahatlıkla ölümü bekliyorum. İdam fermanımı boğazıma takmışım, Anavarza ovasında dolanıp duruyorum. Abdi gidince Hamza gelmese iş kolay... bir Abdi gidiyor bin Hamza geliyor. Her dövüş boşa. Koca Osmanın, Vayvay köyünün de dövüşleri boşa. Tez günde burasını bırakıp başka bir yere yerleşseler... Başka bir yerde karşılarına başka bir Ali Safa çıkmayacak mı?*⁷⁸⁶

Yukarda verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere Memed uzun bir süre bu düşüncelerle boğuşur. Dikkat etmemiz gerek başka bir husus ise Memed’in ikinci ciltte eşkıya hüviyetini bırakmış olmasıdır. Kaçak olarak geçirdiği yıllarda ya çobanlık yaparak geçimini sağlamış, ya da gittiği yerlerde kimliğinin açığa çıkması üzerine fazla barınamamıştır. Bu zaman diliminde kimsenin önünü kesmemiş, kimseyle çatışmamış, dağlarda vakit geçirmemiş, sürekli yerleşim yerlerinde kalmıştır. Çukurova’ya geldikten sonra da kendisini savunmak dışında romanın sonuna kadar hiçbir kanun dışı harekette bulunmamış, zamanını bostanda düşünerek geçirmiştir. Berna Moran, İnce Memed’in romanda genel eşkıya kavramını temsil etmediğini, onun geleneksel ve yazınsal bir figür, ezilen, haksızlığa uğrayan halk tarafından yaratılan kurtarıcı ya da teselli kaynağı bir tip olduğuna değinir.⁷⁸⁷ İlk ciltle kıyaslayacak olursak Memed, eşkıyalık

⁷⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 208

⁷⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 277

⁷⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 389

⁷⁸⁷ Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, s.121

faaliyetlerinde bulunmamış, okuru ve diğer roman kahramanları geren uzun bir suskunluk dönemi yaşamıştır. Bununla beraber, kendisi eşkıya gibi davranmasa da eşkıya kimliği Memed'in üzerine yapışmıştır ve o da erdemli bir eşkıyadan beklenildiği gibi keyfi hareketlerde bulunmayarak çizgisini korur. Bütün bu iç çekişmeler sonucu romanın sonunda uzun süreli suskunluğunu bozarak harekete geçip Kel Hamza ve Ali Safa Bey'i öldürerek tekrar ortadan kaybolur. Çünkü Vayvay köylüsü ve diğer köylüler ona bir görev yüklemiştir, o da Memed'in köylünün haklarını savunması ve ağaları ortadan kaldırmasıdır. Başta Koca Osman ve Kamer Ana bu görüşleri ona sürekli telkin etmekten geri kalmazlar; fakat belli bir zaman sonra vazgeçerek başlarının çaresine bakmaya çalışırlar. Memed'in suskunluğu köylülerin bir zaman sonra onun aleyhinde sözler söylemelerine, onu yermelerine sebep olur.

*Köylü hafiften de olsa Memedin aleyhine dönmüştü. Konuşanlar, yılmışlar, çaresizler sözlerinin arasına istemeden de olsa Memedi yeren birkaç sözcük sıkıştırıyorlardı.*⁷⁸⁸

Memed'i her zaman koruyan Koca Osman bile suskunluğu karşısında Memed'e küser, bu küskünlüğünü ona söyleyemese de hareketleriyle belli eder.

*Koca Osman, Memedin yüzüne hiç bakmıyordu. Ona hiç şahinim dememişti. Gözlerinde derin bir acı, bir güceniklik vardı. Yüzüne ağı gibi bir keder çöreklenmiş oturmuştu. Kırıksıklıklar daha da çoğalmış, üst üste bindirilip karıştırılmış bir örümcek ağı yığınınna benziyordu yüzü.*⁷⁸⁹

Memed'in ağaların güdümünde bir eşkıya olmadığını vali de dâhil olmak üzere herkes bilir. Yazar, bunu romandaki karşı güçlere söyleterek Memed'in aslında bir eşkıya olmadığını, onun halkı için mücadele eden bir kahraman veya erdemli bir eşkıya olduğunu, böyle bir kişinin ağaların desteği yerine halkın desteği ile dağlarda yaşayabileceğini ve eşkıyalarla ağalar arasındaki yakın ilişkiyi vurgulamaya çalışır.

*"Bu kasabayı topa tutarım," diye bağırdı Vali. "Hepinizi sürgün ederim. Hem de ta Fizana... Şu İnce Memed mi nedir, birisi türemiş. Onu da sizden isterim. Yakalayacaksınız. Ağalar himaye etmezse dağda eşkıya yaşayamaz anladınız mı?"*⁷⁹⁰

Memed, içinde yaşadığı toplum için birleştirici bir unsurdur ve istemeyerek de olsa bir önder statüsü kazanmıştır. Çukurova'ya geldiği duyulur duyulmaz hakkında

⁷⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 436

⁷⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 441

⁷⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 338

efsaneler çıkmış, türküler yakılmış, insanlar onu görmek için Vayvay köyüne akın etmişlerdir. Köylüler, jandarmaların her türlü işkencesine rağmen Memed'in yerini söylememiş, Ali Safa Bey'in baskısından bunalarak köylerini terk edenler bile geri dönmüş, bazı gençler Memed'den cesaret alarak Ali Safa Bey'in harmanlarını tutuşturmuş, atlarını çalmıştır. Bütün bunların farkında olan Memed, hem iç hesaplaşmasının sonucunda hem de toplumun beklentileri doğrultusunda harekete geçerek Kel Hamza'yı ve Ali Safa Bey'i öldürerek ortadan kaybolur. Memed, bir bakıma bunu yapmakla yükümlüdür, onu, buna zorlayan içinde yaşadığı toplumdur. Bu konuyla ilgili olarak Berna Moran, Zeynep Avcı'nın Yaşar Kemal'le yaptığı bir röportaja dikkat çekmiştir. *Yeni Düşün* dergisinde Kasım 1986'da yayımlanan bu röportajda Yaşar Kemal, İnce Memed'in *mecbur insan* tipinde oluşturulmuş bir kahraman olduğunu söylemiştir.⁷⁹¹ Memed, başkaldırmaya daha çocuk yaşlardan itibaren yediği dayaklarla, uğradığı haksızlıklarla mecbur tutulmuştur. Onun bu mecburiyeti halkın kendisinden beklentileriyle birlikte devam etmiştir.

Seyran

Çok sıkıntı çekmiş, aslen Vayvay köylü olmayan bir kadındır. Koca Osman, Memed Çukurova'da yokken başlarından geçenleri Memed'e anlatır. Söz Seyran'a gelir, çünkü Vayvay köylüsünün aralarında para toplayarak Memed'e aldıkları evde Seyran oturmaktadır. Koca Osman'ın söylediklerinden Seyran'ın başına çok kötü şeyler geldiğini anlarız fakat yazar, bu olayları romanın on dokuzuncu bölümüne kadar anlatmayıp okuru merak içinde bırakarak gerilimi artırır. Koca Osman, Seyran hakkında Memed'e kısaca bir bilgi verir.

"Evine gelince, işte orada duruyor. İçinde de Seyran Kız oturuyor. Seyran Kız çık öfkeli. Kimseyle konuşmuyor. Tek konuştuğu Kamer Ana. Onu seviyor Seyran. Seyran her gece, ortalıktan el ayak çekilince kurt kuş uykuya varınca başlıyor ağıt söylemeye. Bir sesi var, dağı taşı delip geçen... Köylü de onun türkü söyleyeceği zamanı biliyor, uyumuyor, bekliyor. Dinliyorlar. Memedim, şahinim, Seyran Kız güzeller güzeli. Kul olanın başına gelmesin onun başına gelen... Düşman başına vermesin Allah onun başındaki derdi. Amma dayanıyor Seyran, yüzü azıcık solgun, kederli ama dimdik..."

⁷⁹¹ Moran, Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II, s. 121

*Öfkesinin içinde yalım gibi. Öfke daha da güzelleştiriyor onu. Yüzüne bakmaya kıyamazsın.*⁷⁹²

Seyran'ın çok güzel bir kadın olduğu on sekizinci bölümde anlatılmış ve onun hakkında genel bir bilgi verilmiştir. Onun başına gelen kötü şeyler hakkında ise yine detaylı bir bilgi verilmeyerek okurun merakı arttırılmıştır. Yazar, Seyran'ın başına görülmedik bir felaket geldiğini söyledikten sonra konuyla ilgili başka bir açıklama yapmaz. Burada amaç “bu insanın başına gelen bu çok kötü olay ne olabilir?” sorusu ile okuru merakta bırakmaktır. Köylü, başına gelenlerden sonra ailesini reddederek Vayvay'a yerleşen Seyran'ı kısa sürede kabullenmiş, hatta bir zaman sonra onsuz köyün ayakta duramayacağını düşünmeye başlamıştır. On beşinci bölümün başında da Seyran hakkındaki ifade yinelenmiştir.

*Evi Seyran Kıza vermişler. Seyran kızın başına gelenler, düşman başına gelmesin.*⁷⁹³

*Başından geçen büyük maceraya, meraka, belaya saygı duymayan kimse yoktu Anavarza torağında. Bu köyde herkes onun evinin kızı sayıyor, öyle kabul ediyor, o da kendisini öyle biliyordu. Seyran Kız bu, köyden gitse olmazdı, bu köy ayakta duramazdı. Onlara öyle geliyordu. Başına gelen görülmedik felaketten sonra...*⁷⁹⁴

Görüldüğü gibi köyde hem gizemli hem de birleştirici bir kişi özelliği taşıyan Seyran, herkesin yardımına koşan fakat kimseyle konuşmayan, hatta onun Vayvay'a yerleşmesinden sonra peşinden gelerek Vayvay'a yerleşen ailesi ile bile görüşmeyen, kendi halinde, geceleri yanık yanık türküler söyleyen, ağıtlar okuyan köylü bir kadındır.

Nihayet okurun merakı romanın on dokuzuncu bölümünde giderilerek Seyran'ın öyküsü anlatılır. Bu öykü roman içinde başlı başına ayrı bir anlatı niteliğindedir. Seyran'ın başından geçen olaylar kısaca anlatılmasına rağmen yaklaşık 7 sayfa tutar. Geriye dönüş tekniği ile anlatılan bu öyküyü geriye dönüş tekniğini işlerken vermiştik fakat kısaca özetleyecek olursak:

Pazarcıklı olan Seyran'ın köyüne bir gün küçük bir çocuk gelir. Nereden geldiği belli olmayan Aziz adındaki bu kimsesiz çocuğu Seyranların komşusu evlat edinir. Çocuk yaşta olan Seyran ve Aziz kısa sürede çok yakın iki arkadaş olurlar ve bu arkadaşlıkları çocuklar büyüyene kadar aşka dönüşür. Seyran, Aziz'i hem çok sever

⁷⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 63

⁷⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 102

⁷⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 119

hem de onu her türlü tehlikeden korur. Seyran büyüüp yetişkin bir kız, Aziz de yetişkin bir erkek olunca köyde dedikodular çıkar. Bu dedikodular üzerine ailesi Seyran'ı uyarır, ama Seyran oralı olmaz. Bunun üzerine Aziz'i Seyran'dan kaçırlar, ama her defasında Seyran onu bularak köye getirir. En son Vayvay köyünden Seyfali'nin yanına gönderilen Aziz'i Seyran burada da bulur ve Aziz ile evlenerek oraya yerleşir. Çok güzel bir kadın olduğu için Ali Sefa Bey'in yeğenlerinin dikkatini çeken Seyran, bu kişiler tarafından karakol çavuşu Zülfo'nun da yardımıyla kaçırlır. Karısının izini süren Aziz, Bozkuyu köyünde bunları bir evde yakalar ve hepsini öldürerek Seyran'ı kurtarır. Peşine düşen askerlerle çarpışan Aziz jandarmalar tarafından öldürülür. Seyran ise hapse atılır. Cesedi iki gün halka teşhir edilen Aziz'in ölüsü daha sonra kasabanın dışındaki bir çukura atılır. Köylü, Aziz'in ölüsünü oradan alarak törenle defneder. Hapisten çıkan Seyran, her ayın ilk cuması Aziz'in kasabanın üst başında bulunan mezarını ziyarete gitmeye başlar. O günden sonra, başına gelenlerden ailesini sorumlu tutarak kimseyle görüşmez.

Üzücü bir geçmişe sahip Seyran herkese karşı, özellikle ağalara ve hem Aziz'i öldürdükleri için hem de kendisini kaçıranlar arasında karakol çavuşu olduğu için jandarmalara karşı öfkeli. Aziz vurulduktan sonra hiç gülmeyen Seyran bir kez gülmüştür. O da Vayvay köyüne yapmadığı kötülüğü bırakmayan eşkıya Kalaycı'nın Memed tarafından öldürüldüğünü duyduğu zamandır.

*Seyran Aziz vurulduktan sonra bir tek kez gülümsedi. O da İnce Memed'in Kalaycıyı vurduğunu duyduğu andı.*⁷⁹⁵

Seyran'ı Memed'e yaklaştıran da bu olmuştur, çünkü Memed, ağalarla ve köylüye haksızlık yapanlarla mücadele etmiş, halk tarafından ve özellikle yaşadığı köy olan Vayvay köylüsü tarafından kahraman ilan edilmiştir. Seyran, Koca Osman'ın evinde kalan Memed'i merak etmekte ve görmek istemektedir. Onun bu merakını söylediği şu sözlerden anlarız:

*“Biliyordum, sezmiştim Koca Osmanın evinde bir şeyler olduğunu. Kamer Ana durmadan kıpır kıpır ediyor, bir yerde duramıyor, hep eve doğru, evinin kapalı kapısına bakıyordu. Keşke eve girseydim.” diyordu. Birkaç kez eve girecek olmuş, sonra da nedense bundan vazgeçmişti.*⁷⁹⁶

⁷⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 132

⁷⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 132

Yorgun ve yaralı bir vaziyette Vayvay'a dönen Memed'in tedavisi ile Kamer Ana ve Seyran ilgilenmiş ve bu tedavi sürecinde Seyran'ın Memed'e olan ilgisi zamanla tarif edilmez bir aşka dönüşmüştür. Memed'e âşık olan Seyran, geceleri uyuyamaz bir hale gelir ve tek isteği Memed'i görmektir. Seyran, jandarmalardan saklanmak için köyün dışındaki bir bostanda kalan Memed'i türlü türlü bahanelerle ziyaret etmeye, geceleri gizli gizli bostanın civarına giderek Memed'i seyretmeye başlar.

*Sonra Seyran, Kamer Anaya gitmekten utanır oldu. Akşam basar, gün kavuşur kavuşmaz seyran usulca kimseye gözükmekten evden çıkıyor, bostana geliyor, gözünü Memedin uyuduğu çardağa dikeyor, gün ışıyınca kadar orada öylece bekliyordu.*⁷⁹⁷

Bu durum Kamer Ana'nı gözünden kaçmaz ve o da içten içe Seyran için üzülür. Seyran Memed'e âşık olduğunu anladıktan sonra tamamen değişir, artık o asık yüzlü Seyran gitmiş ve yerine bambaşka bir Seyran gelmiştir. Bir sabah erkenden kalkıp Savrun'a giderek yüzer ve evine döner sandığından çıkardığı en güzel giysilerini giyinip yıllar sonra ilk defa annesinin evine giderek ailesi ile barışır.

*Köyün öteki mahallesindeki anasının, kardeşlerinin evlerine yürüdü. (...) Seyran gülerek geldi anasına sarıldı, sonra da aldı elini öptü.*⁷⁹⁸

Memed de Seyran'ın kendisine karşı bu yakın ilgisini bilmekte, o da Seyran'a ilgi duymaktadır fakat bir eşkıya olduğundan akıbetinin ne olacağını bilmediği için Seyran'a yakınlık gösterememektedir. Memed'in bir diğer endişesi ise Hatçe'nin başına gelenlerin Seyran'ın da başına gelmesidir.

Seyran onu seviyordu. Bunun farkına daha ilk günüünden varmış, birkaç gün ikircik içinde kamış, sonra da onun kendisini sevdiğine bir iyice inanmıştı. (...) Seyranı düşündükçe delirmiş kanı damarlarına koşturup duruyordu.

Seyranın bostanın yöresinde döndüğünü, hem de kendisi için, sevdadan dört döndüğünü gördüğü gecen beri de uyumuyor, gözleri karanlık yollarda onun karartısını arıyor, bulunca da tattan mestoluyor, kendinden geçiyordu. Bir de Seyran için çok korkuyordu. Fıkaranın başına çok işler gelmişti zaten, bir de bu gecelerde ona bir şey olmasa bari.

Bir gece Seyrana gözükmek, onun elini tutmak... Bunu deli gibi istiyordu ama bir türlü yapamıyordu...

⁷⁹⁷ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 402

⁷⁹⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 359

*Bir de Seyrana çok acıyordu. Onu, onun sevgisini düşünüyor, gözleri yaş içinde kalıyordu. Nasıl olsa bir gün öldürülecekti. Öldüremeseler de uzun süre burada kalamazdı.*⁷⁹⁹

Memed ile Seyran'ın birbirlerini böyle uzaktan sevmeleri bir gece yine Seyran'ın bostanın çevresinde olduğu bir anda, Memed'in bir ses duyarak Seyran'ın bulunduğu tarafa gitmesi ile son bulur. Memed ile Seyran artık iki sevgilidir. Seyran, Halil ile Memed'in uzun bir süredir yakalamaya çalıştığı ve Ali Safa Bey'in adamı Adem'i peşinden sürükleyen yağız atı da kolayca tutarak Memed ile Halil'e getirir.

Seyran bu günden sonra başka görevler de yüklenir. Köyde olan biten olayları ve duyduklarını Memed'e anlatır. Seyran artık bir denge unsurudur, çünkü Memed'in gerginlik yaratan uzun süreli bekleyişi köylünün aleyhine dönmesine ve arkasından konuşmasına neden olur. Seyran ise bütün bu olan biteni Memed'in canını sıkmamak için anlatmaz. Memed'e destek olarak köylü ile Memed arasındaki ilişkiyi korumaya çalışır.

Koca Osman

Vayvay köyünün ileri gelenlerinden olan Koca Osman yoksul bir köylüdür. İlk ciltten de tanıdığımız bu karakter Memed'i koruyan ve onu bir kurtarıcı olarak gören çocuk ruhlu saf bir ihtiyardır. Gençliğinde birçok savaşa katılmış ve sonunda köyüne dönmeyi başarabilmiştir. Memed'e sürekli *şahinim* diye hitabeden Koca Osman'ın bu ifadesi İnce Memed romanının yurt dışındaki baskılarına da isim olmuştur. Yabancı baskıların isimleri olan İngilizce "Memed My Hawk", Almanca "Memed Mein Falke" ifadeleri "İnce Memed Şahinim" anlamına gelmektedir. Romanın Fransızca ismi "Memed le Mince" ifadesi ise Türkçe ismiyle aynı anlamı taşımaktadır. Koca Osman Vayvay köyünde söz sahibi olduğu için köylüyü Ali Safa Bey'e karşı ayakta tutan en önemli kişidir. Bu durum ise onun Ali Safa Bey'in önde gelen düşmanları arasında olmasına neden olmuştur. İlk ciltte Memed'e yardım etmek amacıyla köylülerden para toplayan, at hediye eden, aftan sonra Memed'in köye yerleşmesi için arazi alıp ev yaptıran Koca Osman, ikinci ciltte de Memed'i jandarmalardan saklamış, onu elinden geldiği kadar korumaya çalışmıştır. Koca Osman, Memed'e o kadar gönülden bağlıdır ki Memed gidince ona bir şey olur endişesi ile hastalanıp yataklara düşer. Memed'i

⁷⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 419-420

kendi çocuklarından bile saklayan Koca Osman bu kadar titiz olmasına rağmen herkese Memed gibi bir kahramanın evinde olduğunu haykırmak ister ama onun bu girişimlerini karısı Kamer Ana her defasında engeller. Memed'in gelmesinden cesaret alan Koca Osman, ilerlemiş yaşına rağmen kasabayı basan eşkıyalara ateş açmış ve içlerinden birini yaralamıştır. Yaralandığı bu kişinin eşkıyalarla işbirliği yapan karakol çavuşu olduğu sonran anlaşılır. Bu olay köylüye iyice cesaret verir, çünkü köylü çavuşu vuranın İnce Memed olduğunu düşünür. Romanın sonunda ise Ali Safa Bey'in yaptığı kötülükler karşısında Memed'in harekete geçmemesine içerleyen fakat Memed'e hiçbir şey söyleyemeyen Koca Osman hastalanır ve yatağa düşer. Memed onunla vedalaşmaya gittiğinde Koca Osman Ali Safa Bey'e yenilmiş olmanın üzüntüsü ile yatağında yatmaktadır.

*Yüzü solmuş, her zamankinden daha çok kırışmıştı. Kırıktan gözleri bile gözükmiyordu. Memed geldi, onun elini tuttu avuçlarının arasına aldı. Koca Osman zorla gözlerini açtı, Memede baktı. Memed onun gözlerinde bağışlamaz bir güceniklik okudu.*⁸⁰⁰

Memed'i canı kadar seven Koca Osman'ın Memed'e küstüğünün en açık ifadesi ona *Şahinim* dememesidir. Memed bunu Koca Osman ile helalleşmeye gittiğinde anlar. Koca Osman, bir hayli kırıldığı Memed'e *Şahinim* diyemez fakat onu fazla kırmamak için ona *İncem* diye hitap eder.

"Kocadım İncem kocadım," dedi. "Yorulдум Memed yorulдум, yenildim oğul yenildim..."

*Gözlerini yumdu. Memed anladı ki Koca bir iyi küsmüş. Eğer gücenmemiş olsaydı ona şahinim derdi.*⁸⁰¹

Koca Osman ismi yazarın rastgele seçtiği bir isim değildir. Yazar dört yaşındayken babası, Yusuf adındaki evlatlığı tarafından öldürülmüştür. Yazarın annesi ve amcası Yusuf'u öldürtmek için çok uğraşmışlar, fakat başarılı olamamışlardır. Yusuf hapisten çıktıktan sonra Koca Osman adında biri tarafından öldürülmüştür. Bu yüzden bu isim yazar ve ailesi için önemlidir. İnce Memed'e yardım eden, onu evladı kadar seven ve ona her zaman sahip çıkan kahramanın isminin Koca Osman olması bu yüzden dikkat çekicidir.

⁸⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 451

⁸⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 451-452

*Sonra köyden babamı öldüren Yusufu Koca Osmanın öldürdüğü haberi geldi. Amcam bir anda iyileşti, kendine geldi, yüzü ıssık içindeydi.*⁸⁰²

Kamer Ana

İlk ciltte Memed'e annelik eden, Değirmenoluk köylüsünü bir arada tutan, nasihatleriyle insanları yola getirmeye çalışan Hürü Ana'nın yerini ikinci ciltte Kamer Ana almıştır. Kamer Ana, acılara göğüs geren, fedakâr bir Anadolu kadınıdır. Koca Osman'ın karısı olan Kamer Ana açık sözlü ve bir o kadar da sır tutmasını bilen bir kişiliğe sahiptir. Seyran'ın Memed'e âşık olduğunu ilk günden beri bilen ve kimseye söylemeyen, Memed'i evinde saklayan, kimseye bir şeyler belli etmeyen Kamer Ana, Seyran'ın köyde konuştuğu tek insandır. Kendi annesini reddeden Seyran Kamer Ana'yı annesi yerine koyar.

Açık sözlü bir kişiliğe sahip olan Kamer Ana en sonunda kendine hâkim olamayarak Memed ile konuşur. Ali Safa Bey'in köylüyü yıldırma için köyün sularını kestirmesi üzerine köylü susuzluktan kırılmış, çok kötü şartlarda yaşamaya başlamıştır. Memed ise bostanda rahat bir şekilde kalmakta, Halil'in her gün çaykaradan getirdiği su sayesinde susuzluk gibi bir sorun çekmemektedir. Bunu bilen Kamer Ana köylünün susuzluktan kırıldığını fakat Memed'in rahat olduğunu ima ederek onu harekete geçirmeye çalışır.

*"Bre oğlum Memed, burada yattın kaldın, hiç canın sıkılmıyor mu? Suyun, hem de soğuk suyun var değil mi? Biz köyde yandık. Bir damla su için can veriyoruz,"*⁸⁰³

Uzun bir süre vicdanıyla baş başa kalan ve düşünen Memed'i ağalara karşı harekete geçiren etkenlerden biri de Kamer Ana'nın bu sözleri olmuş ve en sonunda harekete geçen Memed, Kel Hamza'yı ve Ali Safa Bey'i öldürerek ortadan kaybolmuştur. Bu yüzden ilk ciltteki Hürü Ana ve ikinci ciltteki Kamer Ana tipleri olay örgüsüne yön veren kişiler olmuşlardır. Hürü Ana, Abdi Ağa'yı öldürmesi, Kamer Ana ise Ali Safa Bey'e karşı harekete geçmesi hususunda Memed'i sürekli telkin ederek etkileyen kahramanlardır. Yaşar Kemal, romanlarında yaşlı kadınlara ve çocuklara daha çok ağırlık verdiğini söyler.⁸⁰⁴ Çocuklar ve yaşlı kadınlar Yaşar Kemal'in eserlerindeki en canlı tiplerdir. Özellikle, oluşturduğu yaşlı kadınlar, sözünü kimseden esirgemeyen,

⁸⁰² Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 87

⁸⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 437

⁸⁰⁴ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 162

insanlar tarafından saygı gösterilen, toplumu birleştiren ve topluma yön veren karakterlerdir.

Ferhat Hoca

Koca Osman, Memed gibi bir kahramanı evinde misafir ettiği için bir yandan gurur duymakta bir yandan da bu sırrını birilerine söyleyerek rahatlamak istemekte; fakat kendi çocukları da dâhil olmak üzere kimseye güvenememektedir. Onun köyde güvendiği tek kişi köyün imamı olan Ferhat Hoca'dır. Aslen Vayvaylı olmayan Ferhat Hoca, bir yolcu olarak köye gelmiş, köyden bir kızla evlenerek köye yerleşmiş ve dini eğitimi olduğu için imamı olmayan köye imam olmuştur. Hiç kimse onun nereden geldiğini bilmez.

*Yıllar önce gelmiş Vayvaya yerleşmişti. Yerleşmiş, buradan evlenmişti. İki kızı iki oğlu olmuştu, karısı Eşeden. Nereli olduğunu, nereden geldiğini kimse bilmiyor, hakkında türlü söylentiler dolaşıyordu.*⁸⁰⁵

Dürüst, akıllı ve güvenilir bir insan olduğu için köylünün saygısını kazanmıştır. Köylülerin her konuda fikrini aldığı Ferhat Hoca, Koca Osman'ın da fikirlerini paylaştığı bir insandır. Ali Safa Bey'in baskılarına dayanamayan köylüler köyü terk etmeye başlarlar. Bunun üzerine, Koca Osman ile Ferhat Hoca, köyden kaçan köylüleri geri çevirmek amacıyla yola çıkarlar. Bu yolculuk sırasında Koca Osman Memed'in evinde olduğunu Ferhat Hoca'ya söyleyip söylememe ikilemine düşer ve uzun bir bocalamadan sonra Ferhat Hoca'ya açılır.

*“Evde bir oğul göreceksin ki çok kahır çekmiş. Evde bir şahin göreceksin ki Çukurovanın yakışığı. Evde bir arslan göreceksin ki safi yürek, evde bir yiğit göreceksin ki, insan ki insan. Evde bir insan göreceksin ki dost... Hem de kardeş. Mor kayaların alıcı kartalına benziyor Hoca...”*⁸⁰⁶

Ne yazık ki Koca Osman'ın Memed'i Ferhat Hoca ile tanıştırma isteği sonuçlanmaz, çünkü eve geldiklerinde onu evde bulamazlar. Hiçbir şeye karışmadan hayatını sürdüren Ferhat Hoca'nın Koca Osman'la birlikte kaçan köylüleri geri çevirmeye gitmesi Ali Safa Bey'in de dikkatini çeker ve köydeki adamı olan Zeynel'e bu durumu sorar.

⁸⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 83

⁸⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 116

“Bu Ferhat Hocaya ne oldu? Şimdiye kadar etliye sütliye hiç karışmıyordu?”⁸⁰⁷

Ferhat Hoca, Ali Safa Bey’in yaptığı taşkınlara sinirlenir ve onunla mücadele etmeye başlar. Memed’in Vayvay köyüne dönmesinden sonra ise Ali Safa Bey’le mücadelede ön saflarda yer alır. Ali Safa Bey başına gelenlerden Koca Osman ve Ferhat Hoca’yı sorumlu tutar. Memed’in köye dönmesiyle cesaretlenen köyün gençleri Ali Safa Bey’in harmanlarını yakıp, atlarını çalarlar. Bu durum karşısında küplere binen Ali Safa, Ferhat Hoca ve Koca Osman’ı bu durumdan sorumlu tutan adamlarına inanamaz. Adamlarının dediği gibi bu işleri Ferhat Hoca ve Koca Osman’ın yapamayacaklarını düşünür. Bütün bunları düşünürken bir yandan da kendi kendine söylenerek başına gelenlerin sorumlusunu bulmaya çalışır.

“Ferhat Hoca dedikleri Allahsızın, dinsizin buna gücü yetmez. Koca Osman bunağı da bir araba laftan ibaret. Kim, kim, kim?”⁸⁰⁸

Vayvay köylüsünü sindirmek için elinden gelen her şeyi yapan Ali Safa Bey, köylüyü kendisine karşı kışkırttığını düşündüğü Ferhat Hoca’ya iftira atar. Ali Safa Bey’in Vayvay köyündeki adamı olan Zeynel’in ortadan kaybolması üzerine harekete geçen Ali Safa Bey, kasabaya giderek Zeynel’i Ferhat Hoca’nın öldürdüğü konusunda ihbarda bulunur. Gerçekte Zeynel’i Vayvay köyünden birkaç genç öldürmüş olmasına rağmen suç Ferhat Hoca’ya kalır ve Hoca tutuklanarak olay örgüsünden çekilir.

Hemen o gün Vayvay köyüne bir manga candarma gönderildi. Candarmalar Ademin katili olarak Yobazoğlunu, Zeynelin katili olaraktan da Ferhat Hocayı yakaladılar. Ali Saf Beyle Savcı açık açtı, her şeyi kardeş kardeş konuşmuşlar, katillik için bu iki kişiyi daha münasip bulmuşlardı. Hasanın Çukurovada kmi kimsesi, arkası akrabası yoktu. Ferhat Hocanın da nereden geldiği belirsizdi.⁸⁰⁹

Selver Gelin

Koca Osman ile aynı yaşta olan Selver Gelin’in askere giden kocası ve çocuklarından hiçbiri geri dönmemiştir. Yalnız bir kadın olan Selver Gelin’in uzak bir köyde yaşayan torunundan başka kimsesi yoktur. Köyün yaşlılarından olduğu için saygı duyulan ve sözü dinlenen görmüş, geçirmiş bir insandır. Selver Gelin’in romanda en dikkat çeken hareketi ise her sene yemeyip içmeyip biriktirerek torunu için hazırladığı

⁸⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 109

⁸⁰⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 315

⁸⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 385

yiyecekleri Memed'e vermesidir. Memed yaralı ve yorgun bir şekilde Vayvay'a dönmüş ve herkes onu bir an evvel sağlığına kavuşturmak için seferber olmuştur. Memed, Vayvay köylüsü ve diğer köyler için tek kurtuluş yoludur. Bunun için herkes elinden geleni yapmaya çalışır. Selver Gelin ise ilerlemiş yaşından dolayı bir şeyler yapamadığı için bu duruma içerlemektedir. O da canı kadar sevdiği, hayatındaki tek yakını olan torunu için hazırladığı yiyecekleri ve özellikle balı Memed'e vermekten çekinmez. Burada fedakâr Anadolu kadını tekrar ön plana çıkarak kendini gösterir. Selver Gelin, bir yıldır biriktirdiği yemişleri ve özenle hazırladığı balı Memed'e vermesi için Koca Osman'a teslim eder.

“Al Osman,” dedi. “Çok düşündüm taşındım, bu yıl bunları torunuma götüremedim. Elim varmadı, gönlüm gail olmadı. Bu yıl bunu ona ver. Çok sefillik çekmiş, hiç ekmek yememiş. O dağlarda ne olur ki yesin fıkara... Kurumuş kalmış, boy atamamış. Daha tazecik fıkara, iyi yer içerse belki boy atar, kendine gelir. Bunun ona götür. Anasının sütü gibi helal olsun. Söyle ona Selver gelin sana kurbanlar olur, de, e mi?”⁸¹⁰

Sefçe Kahya

Vayvay köyünün yaşlılarından biridir. Koca Osman'dan iki yaş büyük olan Sefçe Kahya geleneklerine, göreneklerine bağlı bir insandır. İlerlemiş yaşına ve iki büklüm gezmesine rağmen köydeki toplantılara katılan ve köylülere akıl hocalığı yapan köy ihtiyar meclisinin renkli ve önemli üyelerinden biridir. Yazar Koca Osman ile Sefçe Kahya'nın özelliklerini karşılaştırarak neredeyse yaşıt olan bu iki kişinin farklılıklarını ve ortak yönlerini göstermeye çalışır. Biz de bu karşılaştırma sayesinde hem Koca Osman'ı hem de Sefçe Kahya'yı daha iyi tanıma şansına sahip oluruz.

Sefçe Kahya, Koca Osmandan iki yaş büyüktü. Beli iyice bükülmüş, iki büklüm olmuştu. Koca Osmanla Sefçe Kahya köyde tuhaf huyları, ayrı görenekleri, gelenekleri olan, köylünün bilmediği, görmediği, anlamadığı törenler düzenleyen, bu törenlere tıptı tıpına uyan iki kişiydiler. İkisi de aynı biçim giyiniyor, ikisi de kubur takıyor, ikisi de bellerinden eski dolma tabancalarını eksik etmiyorlardı. İkisi de, kendilerini bildi bileli usturayla başlarını kazıtıyorlar, tam tepelerinde iki parmak kalınlığında çok uzun saçlar bırakıyorlardı. Sefçe Kahyanın tepesindeki bu

⁸¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 348-349

*saç öylesine uzundu ki, bıraktığı zaman kadın saçları gibi ta beline iniyordu.*⁸¹¹

Ali Safa Bey, köylüyü tehdit etmek ve korkutmak amacıyla adamlarına asker giysileri giydirerek Vayvay'a gider. Etrafına toplanan köylülere tehditler savururken Sefçe Kahya olgun bir tavırla Ali Safa Bey'e karşı çıkar. Herkesin sustuğu bir anda Sefçe Kahya'nın bu tepkisi köylüye cesaret verir. Sefçe Kahya da Koca Osman gibi hareketleri ve olaylara karşı duruşuyla köylüyü birbirine bağlayan ve onlara cesaret veren kişilerden biridir. Ali Safa Bey'e karşı sakınmadan konuşan Sefçe Kahya arkasında İnce Memed olduğunu bilerek böyle konuşmuş, böylece kendi köylüleri de dâhil olmak üzere herkesi şaşırtmıştır.

Sefçe Kahya:

“Senin değil yavrum, Ali Safa Efendi. Bu mülk bizim, bu köy bizim, bu yurt bizim kışlağımız dedemizin dedesinden bu yana. Sen nereden çıktın? Tayfun Bey olmadan sen neredeydin yavrum?”

Eli arkasındaydı. Daha fazla konuşmadı, arkasındaki elini çözüp galyenini ağzına yine yerleştirdi, gidip gelmeye başladı.

Ali Safa Bey bunu hiç beklemiyordu. Sefçe Kahyanın bu davranışı onun öfkesini, öfkesiyle birlikte korkusunu da bir kat daha artırdı:

...

Gidip gelmekte olan Sefçe Kahya gene zıncı diye durdu. Bükülmüş belini doğrulttu, bir an dimdik durdu:

“O gidenler,” diye bağırdı, “o gidenler sütü bozuklardır. Korkularından gittiler. Yobazoğlunu da öldürünceye kadar dövdürdün. Garip bir kızılbaş, dayanamadı da kaçtı:

Ali Safa:

“Sen kaçma,” diye bağırdı. “Yar sen kazık çak şu dünyaya. Topraklarıma çiftlik kur. Zeytin ağacı dik ki meyvelerini yiyessin.”

*“Kaçmam,” dedi Sefçe Kahya. Kalın dudakları titriyor, köpürmüş gibi ağzından, deve ağzından saçılır gibi köpükler saçılıyordu.*⁸¹²

Ali Safa Bey'in davranışlarına sinirlenen Sefçe Kahya, İnce Memed'i ve köylüyü zor duruma düşürecek bir karar alır. Gizlice Ali Safa Bey'in çiftliğine gider ve Bey'e dost olmaya geldiğini, hata yaptığını söyler. Bey'in güvenini

⁸¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 40

⁸¹² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 372

kazandıktan sonra planını yürütmeye başlar. Sefçe Kahya'nın amacı Ali Safa Bey'i korkutup evden dışarı çıkamaz bir hale getirmektir. Bu amaçla Bey'e İnce Memed'in Bey'i öldürmek için ovaya geldiğini ve öldürmeden gitmeyeceğini söyler. O zamana kadar İnce Memed'in Kel Hamza'yı öldürmek için döndüğünü düşünen Ali Safa Bey'in içine korku düşer.

“Söyle Ağam,” dedi Ali Safa. “Seni dinliyorum.”

“Sen beni tanımazsın Ali Efendim,” diye başladı Sefçe Kahya. “Senin baban benim en yakın bir dostumdu. Bir sıralar ikimiz de kahyaydık. Ben Vayvayda, baban Çıkçıklarda... Kahya demek, yani şimdiki muhtar demek. Siz çocuksunuz yani, kahyalık devrine yetişmediniz. O devirler Al Osmanın dünyayı zapt ettiği devirlerdi. İşte şimdi senin başında büyük bir tehlike var. Onu haber vermeye geldim.”

Ali Safa Bey heyecanla:

“Söyle emmi,” dedi.

“Seni öldürecekler.” “Kim?”

“Hem de tez günde.” “Kim?”

Telaşsız bir sesle:

“İnce Memed,” dedi Sefçe Kahya. “Seni İnce Memed öldürecek Ali Efendim.”

“İnce Memed nerede, ne zaman, ne oldu, kim, kaç kişi?” diye telaşlandı Ali Safa Bey. Korktuğu başına geliyordu⁸¹³

Sefçe Kahya, Ali Safa Bey'in psikolojisini daha da bozmak ve huzurunu kaçırmak için Memed'in arkasında çok kuvvetli birilerinin olduğunu, bunların hepsini Memed'in kendisinden duyduğunu Bey'e anlatır.

“O kan içici öldürecek seni,” dedi. “Mukayyet ol. Bir de diyordu ki, benim arkamda çok büyük bir adam var. Ali Efendi ne bilsin benim arkamdakini, diyordu. Benim sırtımı dayadığım adamı Ali iti bilse, diyordu, haşa huzurdan, Ali iti, diyordu! Ali itinin dudağı çatlar da korkusundan, sizin köyü değil, şu Çukurovayı, Anadolu toprağını bırakıp da Akçadenizin ötesine kadar kaçır. Ama duymasın, kaçır da onu öldüremem. Amanın, amanın, amanın ha duymasın! Bu itler korkaktırlar, bu alçaklar tavşan gibidirler, yüreksizdirler. Amanın kaçır,

⁸¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 407

duymasın. Her şeyi duysun da bes bunu duymasın, diyordu.”⁸¹⁴

Böylece Sefçe Kahya, Ali Safa Bey’i korkutma amacına ulaşır fakat farkında olmadan hem Memed’in hem de köylülerin başına büyük sıkıntılar açar. Bu sözleri duyan Ali Safa Bey, hemen harekete geçerek jandarmaya haber verir. Jandarmalar bütün köyleri aramaya, köylüleri Memed’in yerini öğrenmek için dayaktan geçirmeye başlarlar. Ali Safa Bey ise köylülere karşı yürüttüğü yıldırma politikasında ölçüyü iyice kaçıır. Sefçe Kahya’nın bu yaptığı herkesin başını iyice belaya soksa da olay örgüsünün çözüme doğru gidişini hızlandırır. Memed, köylüye yapılan acımasızlıklara daha fazla dayanamayarak ağaları öldürür.

Seyfali

Vayvay köyünün muhtarıdır. Yoksul bir köylü olan Seyfali, Koca Osman ve Ferhat Hoca’yı Ali Safa Bey’e karşı verilen mücadelede yalnız bırakmaz, onların aldıkları her kararda yanlarında bulunarak onlara destek olur. Ali Safa Bey’in adamlarının köyü basmasından sonra şikâyet etmek için karakola gidenler arasında köy muhtarı olarak Seyfali de vardır.

*Az sonra atlandılar. Önde Koca Osman, onun arkasında Ferhat Hoca, Seyfali, Köy İhtiyar Heyetinden üç kişi, karakolun yolunu tuttular.*⁸¹⁵

Seyran’ın Adem’i bulduğu ve daha sonra köyüne dönmeyerek yerleştiği ev de yine Seyfali’nin evidir. Memed de Vayvay’a yaralı olarak döndükten sonra Seyfali’nin bostanında saklanmaya başlar ve romanın sonuna kadar bostan bekçisi Halil’e arkadaşlık eder. Koca Osman ve köylüler gibi Memed’i bir kurtarıcı olarak gören Seyfali, Memed’in ne kadar önemli bir kişi olduğunu bostan bekçisi Halil’e şöyle anlatır:

*“Halilim,” dedi, “sana canımı, malımı, ırzımı, namusumu güvenebilir miyim? Sana şu koskoca milletin gözünün ışığını güvenebilir miyim?”*⁸¹⁶

Köyün muhtarlığını yaptığından devletin köydeki temsilcisi olan Seyfali, köyde olup biten her olayı bilir ve çeşitli sorunların çözüme kavuşturulması için kendi olanaklarını kullanmaktan çekinmez. Mesela yaralı bir halde köye gelen Memed’i saklamak köylü için sıkıntı olmuş, Seyfali kendini tehlikeye atarak

⁸¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 409

⁸¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 86

⁸¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 351

Memed'i aylarca bostanında saklamıştır. Bu cesur ve fedakâr adam romanın sonuna doğru Ali Safa Bey'in ölçüsü gittikçe artan köylüyü yıldırma hareketlerine ve baskılarına boyun eğmeyerek köyünü terk etmeyi reddetmiş, hasta haline rağmen karısı ve çocukları tarafından terk edilmiştir. Romanın sonunda Vayvay köyünde kalan birkaç kişiden biri de Seyfali'dir.

*Seyfali diretmiş, gitmem de gitmem. Ben baba toprağında öleceğim. Başka yerde ölmekten korkuyorum, demiş ağlamıştı. Karısı da çocukları da onu böyle hasta hasta bırakıp gitmişlerdi.*⁸¹⁷

Yobazoğlu Hasan

Yoksul bir köylüdür. Vayvay köyünün Ali Safa Bey'in eline düşmesi bir bakıma Hasan yüzünden olmuştur. Ali Safa Bey'in Vayvay köyünü ele geçirebilmesi için köyün içinde veya yakınlarında küçük de olsa bir toprak parçasına sahip olması gerekir. Kasabanın tapu memurunun sayesinde böyle bir toprak parçası bulur. Bu toprak, Yobazoğlu Hasan'a aittir. Hasan'ın toprağını Ali Safa Bey'e satmasıyla Vayvay köyünün sıkıntıları da başlar. Bey'e iyilik yapayım derken hem kendini hem de Vayvay köylüsünü zor bir duruma sokan Hasan, verdiği toprak karşılığında Bey'den hiçbir şey istemez. Ali Safa Bey bu toprak parçasının karşılıksız almak istemediği için toprağın karşılığında bir şey istemesi hususunda Hasan'ı sıkıştırır. Bunun üzerine Hasan da Ali Safa Bey'in en sevdiği yağız atı ister ve üstelik ya at ya toprak diyerek Bey'e şart koşar. Ali Safa Bey de birkaç gün düşündükten sonra istemeden de olsa atı Hasan'a verir.

*"Senin yağız atı diliyorum Beyim. Ya at, ya da hiç, Atı bana verir, tarlayı alırsın. Hem de senin bindiğin takımıyla birlikte isterim."*⁸¹⁸

Tarlayı Ali Safa Bey'e vererek telafi edilemeyecek bir hata yapan Hasan, bununla da kalmayarak zaten atını aldığı için kendisine kızgın olan Ali Safa Bey'i çeşitli sözleriyle üstüne çeker. Atı aldıktan sonra köy köy gezerek ahaliye atı gösterip Ali Safa Bey Hakkında olmadık şeyler söyler. Hasan'a göre Bey'e verdiği tarla kıraç, ot bitmez önemsiz bir tarladır ve Ali Safa Bey bu tarlayı paha biçilmez atını verip alacak kadar aptaldır. Hasan, Ali Safa Bey gibi kurnaz bir insanın bu tarlayı en değer verdiği atını verip almasının sebebini düşüncem.

⁸¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 451

⁸¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 47-48

*“Bu at,” diyordu, “Yobazoğlunun atıdır. On yedi dönümlük bir kıraç tarla verdim, ot bitmez, bu atı aldım. Ahmak herif...”*⁸¹⁹

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi Yobazoğlu Hasan, kıraç olarak düşündüğü tarlanın hem Ali Safa Bey hem de Vayvay köyü için ne kadar önemli olduğunu düşünemeyecek kadar cahil ve söylediği sözlerin nereye varacağını hesap edemeyecek kadar boş boğaz bir insandır. Yobazoğlu’nun egosunun tatmin etmek için aldığı atın karşılığında verdiği tarlanın Vayvaylılar için hayati bir önem arz edeceği daha sonra anlaşılacaktır. Bu düşünceden hareketle Yobazoğlu’nun bencil bir insan olduğunu da söyleyebiliriz. Bu durum Uygur dairesindeki *Göç Destanı*’nı anımsatır. Bilindiği gibi Uygur Kağan’ı Yü-lun Tigin Çinlilerin kendisinden istedikleri Kutlug Dağı’nı onlara vererek ülkesinin çeşitli felaketlere uğramasına neden olmuş ve Uygurlar tufan’a göçmek zorunda kalmıştır.⁸²⁰ Vayvay Köyü’nün düştüğü durum da neredeyse aynıdır. Yobazoğlu’nun verdiği toprak yüzünden Ali Safa Bey köyde hak iddia etmeye başlamış ve köylüleri Vayvay’dan çıkarabilmek için elinden gelen bütün kötülükleri yapmıştır. Köyü ilk terk edenlerden biri de Yobazoğlu Hasan’dır. Hasan’ın köyü terk etmesinin en önemli sebebi ise Ali Safa Bey’in arkasından söylediği gittikçe hakarete varan sözlerdir. Elinde bir tarla tapusu olduğunu söyleyen Yobazoğlu, o tapuyu da verip Bey’in karısını alacağını söyleyerek çizmeyi aşar.

*“Alacağım,” diyordu. “onun karısını. Er geç alacağım. Arap atın terkisine atıp yayla yayla gezdireceğim. Elimde bir avuç tarlalık bir kağıt parçası daha var.”*⁸²¹

Yobazoğlu’nun bu düşüncesi Türklerin hayat felsefesini yansıtan *At, avrat, silah* sözünden kaynaklanabilir; çünkü bu üç unsur Türk erkeğinin namusudur ve kimseye verilmez. Bu düşünceden hareketle atını veren Ali Safa Bey’in Yobazoğlu’nun gözünde hiçbir değeri yoktur ve ona göre Bey diğer değerlerini de verecek kadar beş paralık değeri olmayan bir adamdır. Atı almadan önce Ali Safa Bey’in önünde boynunu bükerek duran ve saygıda kusur etmeyen Hasan, atı aldıktan sonra tamamen değişerek bambaşka bir insan olur.

“... Bir avuç tarlam daha var, el kadar bir kağıdın üstüne yazılı. Onları da

⁸¹⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 49

⁸²⁰ Ali Öztürk, *Çağları İçinde Türk Destanları*, Alioğlu Yay., I. Baskı, İstanbul, 2000, s. 258-259

⁸²¹ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 50

vereceğim, gelecek yıl Alinin karısını da alacağım, Arap atın terkisine atıp köy köy dolaştıracam. Onun benim yanımda beş paralık haysiyeti yok. Öldürtsün beni.”⁸²²

Onun bu sözlerini duyan Ali Safa Bey daha fazla dayanamayarak devreye karakol çavuşunu sokar. Karakolda yediği dayanın ardından Ali Safa Bey’in arkasından konuşmaya devam eden Yobazoğlu’nun evi bir gece, Bey’in emriyle yakılır. Evsiz kalan Yobazoğlu Hasan, köyü terk etmek zorunda kalır.

Memed’in Vayvay’a dönmesinden cesaret alarak köye dönen Hasan’ın başı beladan kurtulmaz. Uzun süredir ortalarda görünmediği için öldüğünü zannettiği Adem’in katili olarak Yobazoğlu’nu ihbar eden Ali Safa Bey, daha sonra Adem’in ortaya çıkması üzerine attığı iftiranın ortaya çıkmasından endişelenerek Adem’i adamı Dursun Durmuş’a öldürtür. Yobazoğlu Hasan da Ali Safa Bey’in adamı Adem’in katili olduğu gerekçesiyle tutuklanarak hapse atılır.

Köse Halil

Seyfali’nin bostanının bekçisidir. Akçasaz Bataklığı civarında olan bu karpuz bostanı, bataklığa yakın olduğu için sivrisineğin çok olduğu bir yerdir ve burada bekçilik yapanlar üç yıldan fazla dayanamayarak sıtmadan ölürler. Bostanda bekçilik yapmaya talip olan Köse Halil, bostanda kaldığı süre içinde yaptığı içeri sinek geçirmez cibinlik sayesinde hastalanmaz. Vayvay’a geldikten sonra Halil’in yanında kalan Memed de bu cibinlik sayesinde hastalanmadan uzun bir süre bostanda saklanır.

*Köse Halil sazları ince ince dokumuş, cibinliğe benzer bir şey yapmıştı. Sazlardan örülmüş cibinliğe öyle hava delikleri uydurmuştu ki hem içerisi serin oluyor, hem de sinek girmiyordu. Ve dışarıda bulut gibi sivrisinekler uğulduyor, bir tanesi olsun sazlardan dokunmuş cibinliğin içine giremiyordu.*⁸²³

Köse Halil’in romandaki rolü çok önemlidir çünkü o, Memed’e bataklık gibi fizikî şartları zor olan bir yerde tecrübelerinin yardımıyla rahat bir ortam hazırlamış, Memed’in oradan ayrılmasına veya sıtmaya yakalanarak hastalanmasına engel olmuştur. Jandarmanın her yerde aradığı Memed, böylece rahat bir şekilde bostanda gizlenmeyi başarmıştır. Halil’in yaptığı cibinlik

⁸²² Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 49

⁸²³ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 351

Memed'i hem sineklerden korumuş hem de onun dışarıdan görünmemesini sağlamıştır. Bostan bekçiliği Yaşar Kemal'in gençliğinde yaptığı mesleklerden biridir ve yazar, bu tecrübelerinden yararlanarak bostan portresini eksiksiz bir şekilde çizmiş, oradaki yaşam tarzını ayrıntılarıyla anlatmıştır.

Deli Muslu

Vayvay köylü bir genç. Memed'in Vayvay'a dönmesinden sonra Deli Muslu da diğer köylüler gibi hem sevinir hem de Memed'den cesaret alır. Ali Safa Bey'in köylüye yaptıklarını Muslu ve arkadaşları da Ali Safa Bey'e yaparlar. Arkadaşları arasında yaşça büyük olduğu ve askerliğini çavuş olarak yaptığı için lider konumundadır.

Muslu:

*"Sen yukardaki yakacaksın Süleyman. Önce harmanları, sonra firezleri ateşleyeceksin. Sen de Ahmet, Mıstıkölene doğru inecek, oradaki harmanlara, firezlere ateş vereceksin. Ben de batosu yakacağım."*⁸²⁴

Muslu ve arkadaşları Ali Safa Bey'e karşı yaptıkları eylemlere ilk olarak Bey'in köydeki adamı Zeynel'i öldürmekle başlarlar. Bey'in harmanlarını yakan, atlarını çalan ve çiftliğine saldıran Muslu ve arkadaşları, Ali Safa Bey'i bir süreliğine de olsa korkutmayı başarırlar. Bu gençlerin yaptıkları her eylemi Memed'in gerçekleştirdiği zannedilir. Burada dikkat edilecek nokta Muslu'nun Memed Vayvay'a gelmeden önceki düşünceleridir. Ali Safa Bey'e karşı mücadele verilemeyeceğini düşünen Muslu, bir an önce köyün boşaltılması taraftarıdır. İnce Memed'in halkı kenetleyen ve ümitsizlikten kurtaran birleştirici ve umut verici özelliği, Muslu'nun da önceki düşüncelerinden sıyrılarak mücadelecı bir ruha sahip olmasına vesile olur. Memed'in köydeki varlığı Muslu gibi ümidini yitirmiş birinin dahi umutlanmasını sağlamış, onu Bey'e karşı mücadeleye sevk etmiştir.

*Muslu umutsuzdu. Nasıl olsa Ali Safa Vayvay köyünü buradan çıkaracaktı. Uğraşmak boşunaydı. Bu yüzden de hiçbir şeye karışmıyor, yalnızca olanı biteni uzaktan, hiçbir şeyi kaçırmadan izliyordu."*⁸²⁵

⁸²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 312

⁸²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 304

Sarı Süleyman

Sarı Süleyman, Ali Safa Bey'e karşı yapılan eylemleri gerçekleştirenlerden biridir. Deli Muslu ile beraber Bey'e karşı harekete geçen Süleyman, yirmi yaşlarında yoksul bir köylüdür. Sarı Süleyman da Deli Muslu gibi Vayvay köyünün bir an önce boşaltılması taraftarıdır. Memed'in köye dönmesinden sonra cesaretlenerek harekete geçer.

Ahmet

Deli Muslu ve Sarı Süleyman ile birlikte hareket eden bir gençtir. O da diğer arkadaşları gibi Memed'in gelmesiyle Bey'e karşı mücadeleye başlar. Deli Muslu, Sarı Süleyman ve Ahmet adındaki bu üç genç, yanlarında Memed olmadan Ali Safa Bey'e büyük zararlar vererek bütünleşen köylünün neler yapabileceğini herkese ispat eder. Onların yaptıkları eylemlerin hepsi İnce Memed tarafından yapılıyor zannedilir.

Çekirge Sülü

Ali Safa Bey'in baskılarına dayanamayarak köyü terk eden ve İnce Memed'in Vayvay'a geldiğini öğrendikten sonra köye dönen köylülerden biridir. Köye ilk giren Çekirge Sülü, gurbette mahvolduklarını ve Memed'in geldiğini duyar duymaz köye döndüklerini söyler. Onun söylediği bu sözler İnce Memed adının köylüler için hangi manaya geldiği sorusunun cevabı gibidir.

*“Canımıza tak dedi gurbetlik,” diye başladı. “Onun da köye geldiğini duyunca yıktık evleri, torlandık toplandık düştük yollara. Elle gelen düğün bayram. Dedik ki, köylümüz ölürse biz de beraber. Aç kalırsa, biz de beraber. Evlerimiz, harmanlarımız beraber yansın.”*⁸²⁶

Mahmut

Çiftliğini Arif Saim Bey'e satan köylüdür. Galiçya, Çanakkale gibi cephelerde savaşmış bir gazidir.

⁸²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 378

Fehmi

Arif Saim Bey'in adamları tarafından öldürülen yoksul bir çiftçidir. Arif Saim Bey, adamlarına tarlasına ayak basanları vurmaları hususunda emir verir. Tarlasına giderken yolunun üzerinde olan Arif Saim Bey'in tarlasından geçmek zorunda kalan Fehmi, Arif Saim Bey'in adamları tarafından öldürülür.

Sarı Ümmet

İlk ciltte İnce Memed'e sürekli yardımı dokunan Sarı Ümmet, ikinci ciltte de ona yardım eder. Memed, Çukurova'ya dönerken Sarı Ümmet'in evinde bir gece kalır, Vayvay köyünde bir süre kaldıktan sonra Değirmenoluk'a giderken de Sarı Ümmet'e uğrar. Memed'in geldiğini anlayan Ümmet evinde askerlerin olduğunu söyleyerek Memed'i uyarır ve ona mermiyle yiyecek yardımında bulunur.

İdris Bey

Arif Saim Bey'in ele geçirmek istediği Akmezar köyünün ağasıdır. Aslen Çerkes olan İdris Bey, halkını düşünen, mert bir adamdır. Arif Saim Bey herkesin çekindiği ve saygı duyduğu bir kişidir. İdris Bey, onun bu özelliğini bildiği halde ona boyun eğmemiş, topraklarını satmayı reddetmiştir. Arif Saim Bey, İdris Bey'in topraklarını ele geçirmek için her yola başvurur. Köylülerin zayıf noktalarını öğrenen Arif Saim Bey, onlara güzel atlar hediye eder ve Akmezar köyünü topraklarını yavaş yavaş ele geçirir. Topraklarını satmayan Akmezarlıları da dövdürerek ikna eder. Sonunda İdris Bey ve akrabalarının toprakları Arif Saim Bey'in topraklarının içinde bir ada gibi kalır.

*Böylelikle Arif Saim Bey çok tarla aldı. İdris Beyin, akrabalarının, ona uyup diretenlerin tarlaları kaldı. Arif Saim beyin tarlaları Akmezarın inatçı köylülerinin tarlalarını çepeçevre sardı. İdris Beyin, ona uyanların tarlaları Arif Saim Beyin toprakları ortasında bir ada gibi kaldı.*⁸²⁷

Toraklarına ayak basanı adamlarına öldürten Arif Saim Bey, bütün bu olanlara rağmen İdris Bey'i ikna edemeyince İdris Bey'in borçlu olduğunu gösteren yüz elli bin liralık sahte bir senet düzenletir. İdris Bey bunun altında kalmaz ve mahkemeye başvurur, bunu üzerine Arif Saim Bey, adamlarından

⁸²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 185

Hıdırinoğlu'dan İdris Bey'in arasının açık olduğu bir adamı öldürmesini ve cesedi, İdris Bey'in ahırına koymasını ister. Arif Saim Bey'in dediklerini harfiyen uygulayan Hıdırinoğlu, İdris Bey'in tutuklanmasına sebep olur. Jandarmalar tarafından kasabaya götürülen İdris Bey, onların elinden kaçır ve iki adamıyla dağlara çekilerek Arif Saim Bey ile mücadele etmeye başlar. Mahkeme kararıyla hakkında düzenlenen sahte senet yüzünden yüz elli bin lira borçlanan ve üzerine yıkılan cinayet suçundan dolayı yirmi dört yıla mahkûm edilen İdris Bey, bir gece kasabaya gelerek mahkeme binasını yakar. Mücadelesini dağlarda sürdüren İdris Bey, Arif Saim Bey'i ikna etmeleri için araya başta Ali Safa Bey'i ve daha başka birçok hatırı sayılır kişiyi koyar fakat hiçbiri Arif Saim Bey'i ikna edemez.

*İdris Bey uçan kuştan car umuyordu. Çukurovada gitmedik ağa, bey, hatırlı kişi bırakmamıştı.*⁸²⁸

İdris Bey Memed'in emrine girmek ve onunla beraber ağalara karşı mücadele vermek ister.

*"Memed kardaş" dedi, "seninle işbirliği yapmak istiyorum. Sana bunu teklife geldim. Senin emrine girmek istiyorum. Çünkü sen çok ünlü, çok yiğit, temiz, soylu bir insansın. Senin kumandan altında düşmanlarla savaşmak benim için şeref olur."*⁸²⁹

Memed, İdris Bey'in teklifini ağaların sonunun gelmeyeceğini düşündüğü söyleyerek geri çevirir. İdris Bey ise sonuna kadar mücadele etmek gerektiğini söyler ama Memed'i bu konuda ikna edemez

İdris Bey:

"Hamzayı da öldür," dedi.

Memed, İdris Beyin saflığına gülümsedi.

"Gene Hamza gelecek. İlde Hamza çok. Hamzanın kökünü kurutmak yok mu?"

İdris Bey:

"Onu bilmem" dedi. "Ben önce Hamzayı ortadan kaldırıyorum, gelecek Hamzayı da geldiği zaman düşünürüm."

⁸²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 438

⁸²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 440

...

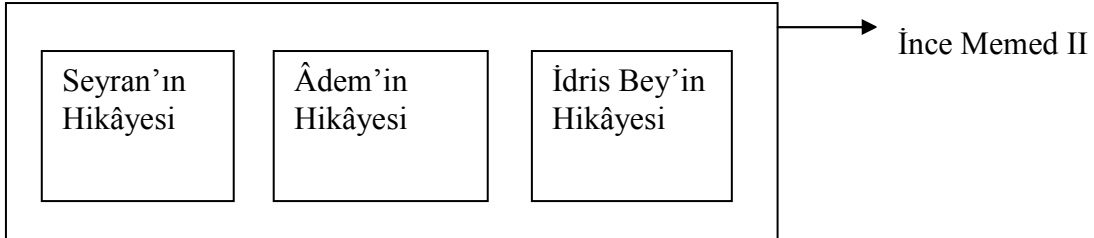
Memed sözünü:

“İşte benim elimi kolumu bağlayan, beni öldüren bu. Çabamın hiçbir işe yaramaması, işe yaramaması değil sonun daha kötü olması, betterin beteri olması, işte beni kahreden, bana uykuları haram ettiren bu. Ben kaş yapayım derken göz çıkardım. Hem de kocaman bir köyün gözünü. Benim yüzümden köylülerim zulüm gördüler, açlıktan şişerek öldüler, benim yüzümden... Benim yüzümden gül gibi kızların ırzına geçtiler. İşte elimi kolumu bağlayan bu” diye bitirdi.⁸³⁰

Bunun üzerine Memed’in yanından ayrılan İdris Bey, Arif Saim Bey’i öldürmek üzere çiftliğine gider. Arif Saim Bey’i dışarı davet eder ama Saim Bey korkusundan dışarı çıkamaz. Uzun bir süre Arif Saim’in dışarı çıkmasını bekleyen İdris Bey, nerden geldiği belli olmayan bir kurşunun ensesine isabet etmesiyle orada ölür.

Sözünün arkasını getiremedi, arkadan gelen bir kurşun ensesinden girdi, boğazını parçalayıp çıktı.⁸³¹

Olay örgüsüne kendi hikâyesiyle katılan İdris Bey’in başına gelenler romanın içindeki ikinci bir anlatı özelliğine sahiptir. Romanda Seyran’ın ve Adem’in hikayeleri de bu şekilde olay örgüsünün akışı kesilerek aktarılmıştır.

İdris bey de Memed gibi istemeyerek kanun kaçağı olmuş, yasal yollarla durumunu düzeltmeye çalışmış ama sonunda Arif Saim Bey’in entrikalarına yenik düşmüştür. İstemeyerek kanun kaçağı olan İdris Bey daha sonra Arif Saim Bey’in güdümündeki jandarmalarla çatışmaya girerek eşkıya sıfatını almıştır. O da İnce Memed gibi insanî haklarını ve halkını koruyan, kendini savunmakla yetinen ve masum insanların malına, canına, ırzına kastetmeyen erdemli bir eşkıyadır.

⁸³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 440

⁸³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 442

Topal Ali

İlk ciltte Memed'in yardımına koşan Topal Ali, ikinci ciltte de yardımlarına devam eder. İkinci ciltte ilk ciltteki kadar yoğun bir şekilde ortalarda görünmeyen Topal Ali, buna rağmen romandaki en önemli kahramanlardan biridir. Kurnaz bir kişi olan Topal Ali, olay örgüsündeki düğümün çözülmesiyle sona ermesinde aktif bir rol oynamıştır. Memed, Değirmenoluk'a uzun bir aradan sonra döner ve Hürü Ana'nın evine gider. Hürü Ana bu uzun süre içinde neler olup bittiğini Memed'e anlatır. Abdi Ağa'dan sonra yerine Kel Hamza gelmiş ve köylüye yapmadığı kötülüğü bırakmamıştır. Topal Ali de onun en iyi adamlarından biri olmuştur. Memed, Topal Ali'yi çok iyi tanıdığı için Topal Ali hakkında söylenenlere inanmaz. Memed'e göre Topal Ali, güvenini kazanmak için Kel Hamza'ya yakınlaşmıştır. Topal Ali'yi yanına çağıran Memed, tahminlerinde yanılmadığını anlar. Memed'in Değirmenoluk'ta olduğunu öğrenen jandarmalar onu bir yerde sıkıştırarak Memed ile çatışmaya başlarlar. Memed'i bu zor durumdan kurtaran yine Topal Ali olur. Topal Ali, Memed'in bulunduğu yerin yakınında bir yere saklanarak jandarmalara doğru ateş etmeye başlar, Memed de bu durumdan yararlanarak kaçır. Jandarmalar ise Topal Ali'yi Memed zannederek o yöne doğru kurşun sıkarlar. Böylece Topal Ali, jandarmaları uzun süre oyalayarak Memed'in güvenli bir şekilde uzaklaşmasına yardım eder.

*Topal Ali, Memed kaçsın, saklansın diye, onun bulunduğu yerin sağına kaymış, siperlenmiş, candarmaların üstüne yağıdırıyordu kurşunu. Dudaklarında tuhaf, deli bir gülümseme. Gün ışıyınca kadar candarmaların üstüne kurşun yağıdırıracaktı. Gün ışmadan önce kurşunu kesecek, candarmaların arasına karışacak, onlarla birlikte, şu sabaha kadar kurşun yağıdırıran Memedi, kayalıklarda arayacaktı.*⁸³²

Memed'in kaçtığını anlayan jandarmalar, Topal Ali'den daha iyi bir iz sürücü olan Yel Musa'yı Memed'in izini sürmesi için çağırırlar. Topal Ali, Memed'in izini doğru süren Yel Musa'nın aklını karıştırmak için elinden gelen her şeyi yapar. Yel Musa o kadar iyi bir iz sürücüdür ki Ali'nin oyunlarına gelmez. Yel Musa'yı kandıramayacağını anlayan Ali, onu öldürmeye karar verir. Memed'in saklandığı Koca Süleyman'ın evine birkaç metre kala tabancasını belinde çıkarır ve Yel Musa'ya doğrultur.

⁸³² Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 200

Yel Musa iki yüz adım daha aşağı inerse iş işten geçecek... Belinden tabancasını çekti, ağzına kurşun verdi, nişan alacakken inanılmaz bir atiklikle Musa arkaya döndü. Yüzü allak bullak:

“Kıyma bana Ali, çoluk çocuğum var,” diye ellerini yukarıya kaldırdı. “Kıyma bana... İzler ormana doğru gidiyor. Bilmiyordum bu kadar olduğunu. Beni atlatıp ince Memedi sen bulacaksın sanıyordum. İzler ormana çıkıyor bak. Tamam mı?”⁸³³

Yel Musa’yı kendi tarafına çekerek Memed’i bir defa daha kurtaran Topal Ali, romanın sonunda tekrar ortaya çıkarak Memed’in ağaları öldürmesine yardım eder. Topal Ali, hiçbir şey belli etmeden Kel Hamza’nın yanında dolaşır. Hamza, Memed’in kendisini öldüreceğini söyleyerek kasabada dolaştığı zaman Ali de onu yalnız bırakmayıp Memed’in kendisini de öldüreceğini herkese söyler. Böylece kimsenin şüphesini üzerine çekmeyerek Kel Hamza’nın güvenini kazanan Ali, Memed’in bir an önce bulunup öldürülmesini isteyen Kel Hamza tarafından Ali Safa Bey’in yanına gönderilir. Görevi Ali Safa Bey’in yardımıyla Memed’in Çukurova’da izini sürmektir. Ali’nin yanına gelmesine çok sevinen Ali Safa Bey, Topal Ali’yi en iyi şekilde ağırlar. Topal Ali, kısa sürede güvenini kazandığı Ali Safa Bey hakkında her şeyi öğrendikten sonra Memed’in yanına gider. Memed’e Ali Safa Bey’in evine nasıl girileceğini öğreterek Ali Safa Bey hakkında bilgi verir.

“Şimdi gideceğiz, Bey evdedir. Evde değilse de sen yukarı çıkıp Beyi bekleyeceksin. Diyeceksin ki beni çiftlikten Dursun Durmuş gönderdi, diyeceksin. Unutma Dursun Durmuş.”⁸³⁴

Görüldüğü gibi Ali Safa Bey’in öldürülmesi işinde planı Topal Ali yapar ve Memed’e anlatır. Memed de Topal Ali’nin dediklerini aynen yerine getirerek ilk önce Ali Safa Bey’i daha sonra da Kel Hamza’yı öldürüp ortadan kaybolur.

Topal Ali kurnazlığı ve ileri görüşlülüğü sayesinde ilk ciltte Abdi Ağa’nın, ikinci ciltte de Ali Safa Bey ve Kel Hamza’nın öldürülmesinde kilit bir rol oynayarak olay örgüsünün sona ermesine katkıda bulunan en önemli yardımcı karakterlerden biridir.

⁸³³ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 216

⁸³⁴ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 452

Koca Süleyman

İlk ciltte çocukken evden kaçan Memed'i evine alan ve evlat edinen Koca Süleyman, yıllar sonra Abdi Ağa'yı yaralayıp yeğenini öldürdükten sonra kaçan Memed'e tekrar evinin kapılarını açar. Eşkıya olması için Memed'i Deli Durdu'ya götüren Süleyman, ikinci ciltte de jandarmalardan kaçan Memed'i ormanda bularak jandarmalardan saklar.

Yel Musa

Yüzbaşı Faruk'un çağırması üzerine Elbistan'dan gelen, iz sürücülüğü ile Çukurova, Antep ve Maraş'ta nam salmış yoksul bir köylüdür. Topal Ali'den daha ünlü olduğu için çağırılmıştır. Memed'in izini sürmesi için getirtilen Yel Musa, kendisini öldürmekle tehdit eden Topal Ali ile işbirliği yapıp yanlış iz sürerek jandarmaları şaşırtmıştır. Yel Musa, lakabını hızlılığından ve iyi iz sürücülüğünden almıştır. Gün doğarken Maraş'tan yola çıkan Yel Musa, iz sürerek gün batımında Adana'ya varabildiği için ünü her yere yayılmış usta bir iz sürücüdür.

Kulaksız İsmail

Değirmencilik yapan yoksul bir köylüdür. İlk ciltte Memed'in Değirmenoluk'a gittiği zamanlarda uğradığı kişilerden bir olan Kulaksız İsmail, ikinci ciltte hayatını feda ederek Memed'in jandarmanın elinden kurtulmasına yardım eder. Memed, Koca Süleyman'ın evinden çıkarak Kulaksız İsmail'in Değirmeni'ne gider. Memed'i karşısında gören Kulaksız İsmail Memed'e saldırır. Değirmenoluk köylüleri gibi Kulaksız İsmail de köylünün başına gelenlerden Memed'i sorumlu tutar. Memed, Abdi Ağa'yı öldürdükten sonra Kel Hamza köye gelerek her şeye el koymuş köylünün açlıktan ölmesine sebep olmuştur. İsmail bir yandan Memed'e saldırırken bir yandan da neler çektiğini şöyle anlatır.

"... Söyle, ben ağlamayayım da kimler ağlasın! Altı aydır boğazımdan doğru dürüst bir yemek geçmedi. Hep senin yüzünden... Söndürdün ocağımızı, harap ettin hanemizi. Viran eyledin köyümüzü. İncir diktin ocağımıza. Batırdın bizi. Kim dedi, kim,

kim, kim söyledi sana gül Ağamızı, gözümüzün bebeğini öldür de bizi böyle öksüz koy diye, kim, kim, kim söyledi sana!”⁸³⁵

Memed’e kızgın olan Kulaksız İsmail, Memed’in çıkardığı azık çıkınından bir şeyler yedikten sonra sakinleşir. Memed’e hoş geldin diyerek konuşmaya başlar. Açlıktan kendini yitirmiş olan Kulaksız İsmail, karnını doyurduktan sonra normal bir insan gibi hareket etmeye başlar. Yazar burada aç kalan insanların neler yapabileceğini göstermeye çalışmıştır. Memed’e saldıran İsmail daha sonra canını feda ederek Memed’i kurtarır. İsmail eline aldığı silahla jandarmaları oyalarken Memed de değirmenin su oluğundan kaçır. Akıllı başına geldikten sonra iyice düşünen İsmail, Memed’in suçsuz olduğuna kanaat getirerek onun ağalarla mücadeleye devam etmesi gerektiğini ifade eder. Bu fikrini Memed’e de söyler.

“Git kardaş, git! Seni yağmur kurtadı, git! Ben onları sabaha kadar burada tutarım, git! Senin ölmeyin sırası değil, git! Bir iyice düşündüm, derin fıkirlere daldım, bu sıralar sen ölmemelisin, git! Yağmur yağdı da kurtuldun, git” diyor yalvarıyordu.⁸³⁶

Kulasız İsmail kendi kendine düşünmeden evvel başkalarının fikirlerini sorgulamadan kabul etmiş ve bu fıkirlere inanmıştır. Yoksul bir köylü olan Kulaksız İsmail karakteri, olaylar karşısında münferit düşünerek kimsenin etkisi altında kalmadan doğruyu bulabilen ve kendi doğrularına göre kararlar alabilen köylü tipine örnektir. Yazarın hayal ettiği köylü tipi de budur.

Hürü Ana

İlk ciltte Memed’e akıl veren, onu yapması gerekenler hususunda yönlendiren, Abdi Ağa’yı öldürmesi için telkinlerde bulunan Hürü Ana, ikinci ciltte yerini Kamer Ana’ya bırakır çünkü ikinci ciltte olay örgüsünün neredeyse tamamı Kamer Ana’nın köyü olan Vayvay’da geçer. Memed, Değirmenoluk’ta Hürü Ana’nın evine gider. Memed’i her zamanki gibi iyi karşılayan Hürü Ana, Memed’e Çukurova’da olmadığı yıllarda olan biten her şeyi anlattıktan sonra onu yine yönlendirmeye çalışır. Jandarmaların sıkıştırdığı Memed’i kurşunların önüne atlayarak korumaya çalışır. Kel Hamza, Memed’in kendisini öldürmeye geldiğini düşünerek telaşa kapılır ve Hürü Ana’dan yardım ister. Bu olay kısa zamanda bütün Dikenlidüzü’ne yayılır.

⁸³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 237

⁸³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 279

*Hamzayla Topal Alinin Hürü Ananın kapısına gelip, ona sabaha kadar yalvardıklarını Dikenlidüzündeki beş köyün insanı da duydu. Haber korkak fısıltılarla usul usul bütün Torosa yayıldı.*⁸³⁷

Bir Anadolu kadını olan Hürü Ana karakteri Anadolu kadınının aile içinde ve toplumdaki toplayıcı ve birleştirici rolünü en iyi şekilde gözler önüne serer.

Pancar Hösük

İnatçılığı, dik başlılığı ve babacan tavırlarıyla ilk ciltten tanıdığımız Pancar Hösük ikinci cildin sonunda sahneye çıkar. Üç gün ortada olan Kel Hamza'nın cesedini alarak bir uçurumdan atar. Pancar Hösük'ün bu hareketi köylünün Kel Hamza'ya karşı olan öfkesinin bir işaretidir, çünkü Pancar Hösük, Kel Hamza'nın cesedini kaldırırken geleneklere ve dinî vecibelere uygun bir cenaze töreni düzenlememiş, cesedi alarak köyün dışına çıkarmış ve bir uçurumdan aşağı atmıştır.

Zalanın Oğlu

Ünlü bir eşkıyadır, jandarmalar tarafından öldürülür. O da Memed gibi mecbur olduğu için eşkıya olmuştur. Tarlalarına göz koyan Abdullahoğlu, birkaç adam tutarak Zalanınoğlu'nun babasını kasabaya her indiğinde dövdürür. Bu duruma daha fazla dayanamayan Zalanınoğlu, babasını sürekli dövdüren Abdullahoğlu'nu öldürerek dağa çıkar. Olay örgüsü ile alakası olmayan bu karakteri burada incelememizin sebebi, bu karakterin gerçek olmasıdır. Yazar'ı çocukluğunda etkileyen kişilerden birisi de Zalanın oğlu adındaki eşkıyadır. Babasının koruyucusu olan bu adam jandarmalarla girdiği çatışmada ölür. Yazar çok sevdiği bu eşkıyanın ölümü üzerine ilk ağdını yakar.

*Babamın bir koruyucusu vardı, Zalanın oğlu. Babam öldükten sonra Zalanın oğlu Toroslarda ünlü bir eşkıya oldu.*⁸³⁸

Zeynel

Ali Safa Bey'in Vayvay köyündeki adamıdır. Köyde olup biten her şeyi Ali Safa Bey'e anlatan odur. Köylünün yapısını iyi bildiği için onların nelerden korktuğunu ve onları nelerin daha çabuk yıldıracağı konusunda Bey'e yol gösterir. Ali Safa Bey ile beraber köylüyü Vayvay'dan çıkarmak için planlar kurar ve uygulamaya konan

⁸³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 330

⁸³⁸ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 36

planların nasıl işlediğini Bey'e günü gününe bildirir. Olumsuz bir tip olan Zeynel, romandaki karşı güçlerden biridir. Memed'in Vayvay'a geldiğini öğrenir öğrenmez Ali Saf Bey'in yanına gitmek üzere yola çıkan Zeynel, yolda giderken vicdan muhasebesi yapar ve Memed'in köyde olduğunu Bey'e söyleyemez. Zeynel gibi bir adam dahi Memed'in etkisi altına girer. Köylünün umudu olan Memed'i ele vermek işine gelmez. Başka bir deyişle Memed'in çok sıkıntı çektiğini düşünerek ona acır. Buna kendisi de şaşırır.

*Zeynel, Memedi görür görmez bir koşu, yüreği küt küt atarak Ali Safa Beye yollanmıştı. Heyecanından yürürken ayakları ayaklarına dolanıyordu. Hem koşuyor, koştukça da içinde dayanılmaz bir ağırlık duyuyordu. Pişmanlık gibi belli belirsiz bir şey içine dolup dolup geri boşalıyordu. Şu İnce Memed de bir tuhaf adamdı. Canından bezmiş, dünyasından geçmiş bir hali vardı. Anasını, Hatçesini öldürmüşler, çocukcağızı dağlara düşürmüşlerdi.*⁸³⁹

Ali Safa Bey'e bu durumu söylememesine rağmen Vayvay köyünün gençleri tarafından öldürülen Zeynel'in ailesi dahi onun köylüye yaptıklarından utandıkları için ölümüne sevinir.

Pıtrakoğlu

Dikenlidüzü köylüsünün başına Kel Hamza gibi bir belanın musallat olmasına sebep olan yaşlı bir köylüdür. Bu özelliğiyle romandaki karşı güçlerden biridir. Kel Hamza, bilinmeyen bir sebepten dolayı abisi Abdi Ağa tarafından köyden kovulmuştur. Köyden kovulan Kel Hamza, Çukurova'ya giderek çiftliklerde çalışmaya başlar. Abdi Ağa'nın öldüm haberine sadece sevinmekle yetinir. Pıtrakoğlu adındaki yaşlı bir köylü bir gün Kel Hamza'yı ziyarete gider. Kel Hamza'nın Dikenlidüzü'ne gelerek abisinin malına ve hanımlarına sahip çıkması gerektiğini söyler. Padişah gibi yaşayacağı yerde yandaşlık yaptığı konusunda Kel Hamza'yı eleştirir. Bu sözleri duyan Kel Hamza, Pıtrakoğlu'nu haklı bularak yanına birkaç adam alır ve Dikenlidüzü köylerini ele geçirir. Pıtrakoğlu ise bu nasihatine karşılık Kel Hamza'dan güzel bir tarla ister, Hamza da Pıtrakoğlu'nun bu isteğini kabul eder.

Kel Hamza:

“Doğrusun.” dedi.

⁸³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 299

“Doğruysam, sen de bana Dikenlinin beğendiğim yerinden, beğendiğim, su altı bir tarlayı verirsin.”

“Veririm,” dedi kel Hamza.⁸⁴⁰

Görüldüğü gibi saf, yoksul köylünün yanında Pıtrakoğlu gibi çıkarları uğruna içinde yaşadığı toplumu zor durumda bırakacak kadar bencil köylüler de bulunmaktadır. Yazar böyle tipleri göstererek daha da gerçekçi bir köylü profili çizmiştir. Çünkü herkesin iyi olduğu bir toplum ütopyik bir oluşumdan başka bir şey değildir.

Adem

Olay örgüsünden bağımsız bir şekilde hikayesi verilen Adem, Ali Safa Bey’in bütün kötü işlerini yaptırdığı adamıdır. Romandaki karşı güçlerden biri olan Adem, iyi bir avcıdır ve bu özelliği sayesinde Ali Safa Bey’in yanına yerleşerek Bey’in tetikçiliğini yapmaya başlamıştır. Avcılığının ona kazandırmış olduğu çeşitli yetenekleri vardır.

Adem bir köşeye, bir evsine oturur, hiç kıpırdamadan, yemek yemeden orada günlerce kalabilirdi.⁸⁴¹

Ali Safa Bey, Yobazoğlu’na tarla karşılığı en sevdiği atını verir, Yobazoğlu’nun hakkında söylediği sözlere sinirlenerek bir gece Adem’e Yobazoğlu’nun evini yaktırır. Çıkan yangında Yobazoğlu’nun Bey’den aldığı yağız at kaçır. Bunu duyan Bey, yağız atı öldürmesi için Adem’e emir verir. Bu işin çok kolay olduğunu düşünen Adem hemen atın peşine düşer fakat atı bir türlü yakalayamaz çünkü at çok hızlıdır. Bunun üzerine beyden başka bir at alan Adem, tekrar atın peşine düşer. Adem günlerce hatta aylarca atın peşinde dolaşır ama bir türlü atı yakalayamaz, üstelik beyin verdiği atı da yağız at sanarak öldürür. Bey’in yüzüne bakamayacağını düşünen Adem, atı öldürmeden çiftliğe dönmeme kararı alır. Yağız atın peşinde perişan olan Adem, atın efsunlu bir yaratık olduğunu düşünmeye başlar ve bu düşünceler içinde psikolojisi bozulur. Adem’den uzun bir süre haber alamayan Ali Safa Bey, Adem’i Vayvay köylülerinin öldürdüğü kanısına varır. Vayvay köyündeki adamı Zeynel de ortalarda yoktur. Bu iki adamının köylüler tarafından öldürüldüğünü ileri sürerek savcıya ihbarda bulunur. Yobazoğlu Hasan, Adem’in katili olarak tutuklanır. Bu sırada Adem atın peşine takılarak Memed’in kaldığı bostanın civarına gelir. Bostanın etrafında dolaşırken

⁸⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 153

⁸⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 90

Memed'i görür ve bunu bildirmek üzere Ali Saf Bey'in yanına gider. Adem'in çiftliğe döndüğünü öğrenen Ali Safa Bey şaşırır ve Yobazoğlu'na attığı iftiranın ortaya çıkacağını, kasabadaki itibarının kaybolacağını düşünerek onu yanına bile çağırmadan adamı Dursun Durmuş'a öldürtür. Ali Safa Bey bunu yaparak kendi sonunu da getirir. Çünkü, Adem'i dinlemeyen Ali Safa Bey, İnce Memed tarafından öldürülecektir. Yazar, Adem örneğini vererek Ali Safa Bey gibi kötü niyetli kişilerin kendi çıkarları uğruna en iyi adamlarını bile feda edebileceklerini, onların gözünde kendilerinden başka hiçbir şeyin değeri olmadığını ifade etmeye çalışmıştır. Adem, emrinde olduğu insan için yeteneklerini sonuna kadar kullanan fedakar ve sadık birisidir.

*Sallandı yere düştü. Dursun yerde kıvranan Ademe üç el daha ateş etti. Ademin sol bacağı durmadan bir süre seğirdi seğirdi, sonra da kaskatı kesildi.*⁸⁴²

Dursun Durmuş

Ali Safa Bey'e gönülden bağlı acımasız bir köylüdür. Ali Safa Bey'in bütün kötü işlerini organize eden ve yöneten kişidir. Ali Safa Bey'in akrabalarının yaşadığı hırsızlık ve eşkıyalıkla uğraşan Çıkçıklar köyündendir.

Hıdırinoğlu

Arif Saim Bey'in emrindeki adamlardan biridir. Arif Saim Bey kanunsuz işlerini Hıdırinoğlu'na yaptırır. İdris Bey'in arasının bozuk olduğu bir adamı öldürüp cesedini İdris Bey'in ahırına koyan Hıdırinoğlu, İdris Bey'in hapse girmesine neden olur. Bütün bunları Arif Saim Bey'in isteği üzerine yapar.

Kara İbrahim

Memed tarafından öldürülen bir çete reisidir. Ali Safa Bey'in hesabına çalışan Kara İbrahim, Kulaksız İbrahim'in değirmeninde Memed'i jandarmalarla beraber sıkıştırır fakat çıkan çatışmada Memed'i hafife alarak kendini hedef gösterir, Memed de kendisine hedef olan Kara İbrahim'i öldürür. Onun ölümü köylüleri sevince boğar.

⁸⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 429

Yağmur Ağa

Anadolu'da ve Ortadoğu'da ün salmış bir at hırsızıdır. Kurduğu büyük çete ile yurdun dört bir yanındaki hırsızlık faaliyetlerini yönetir. Yağmur Ağa at hırsızlığında o kadar ünlüdür ki atı çalınan bir Arap şeyhi bile soluğu onun yanında almıştır. Ali Safa Bey'in isteği üzerine Vayvay köyünün bütün atlarını çalar. Arif Saim Bey ile de Milli Mücadele yıllarına dayanan karanlık ilişkileri vardır. Akmezar köylülerinin ata karşı zaaflarını öğrenen Arif Saim Bey, Yağmur Ağa'dan at alarak köylülere hediye eder ve karşılığında köylülerin topraklarını alır. Arkasında Arif Saim Bey gibi bir milletvekili olan Yağmur Ağa, hırsızlık işlerini gizli kapaklı yapmaz.

*Yağmur Ağanın bu durumunu Çukurovada, Türkiyede bilmeyen yoktu. Bu büyük, güçlü şebekenin gizlisi saklısı yoktu, işini apaçık, herkesin gözü önünde görüyordu.*⁸⁴³

Meliha Hanım

Ali Safa Bey'in her şeyden şikâyet eden karısıdır. Çukurova'da yaşamak istemeyen ve bu isteğini sürekli kocasına dile getiren Meliha Hanım, tahsilli bir bayandır. Kocasının köylülere yaptıklarından haberdar değildir ve köylülerin hiçbir sebep yokken çiftliklerine saldırdığını zanneder, ona göre kocası Ali Safa Bey bir karıncayı bile incitemez. O, bu düşüncelerini en saf duygularıyla söyleyerek kocasına destek olur. Karısının Ali Safa Bey hakkındaki düşünceler ironiktir. Bütün Çukurova, Ali Safa Bey'in köylüye yaptığı kötülüklerle yankılanırken yanı başındaki karısı bu durumdan haberdar değildir. Meliha Hanım, kocasını bir melek zannetmeye devam eder. Saf, iyi niyetli ve her şartta kocasına güvenerek destek olan Meliha Hanım tipiyle şehirli bir Anadolu kadını portresi çizilmiştir.

*"... Aaaah, sen iyisin, yumuşak yüreklisin, dağdaki kurdun, yerdeki karıncanın, sürünen ağılı yılanın incinmesini istemezsin, aaah, istemezsin."*⁸⁴⁴

Ali Safa Bey, Memed'i gittiği her yerde insanlara kötülerken, Meliha Hanım da boş durmayarak gittiği misafirliklerde Memed'i adeta bir canavarın tasvirini yapar gibi anlatır.

⁸⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 167

⁸⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 316

Ali Safa Bey

İlk ciltte Abdi Ağa'ya yardım eden Ali Safa Bey, Memed'in hedefi değildir çünkü ilk ciltte Memed'in hedefi Abdi Ağa'dır. Memed'in şahsi intikamını alma isteği ilk ciltte daha ağır basar. Bu intikam alma hırsı da Memed'i sadece Abdi Ağa'ya yönlendirir. Memed'in kini evrensel bir mücadeleye dönüştüğü anda roman biter. Ali Safa ilk cildin sonunda Memed tarafından öldürülmemesi ikinci cildin habercisi olarak değerlendirilebilir. Çünkü Abdi Ağa'nın ölmesiyle sadece Dikenlidüzü köylüleri kurtulur, fakat geride Memed'e her fırsatta yardım eden Vayvay köylülerinin sorunları kalmıştır. Onların sorunları da köylerini ele geçirmek isteyen Ali Safa Bey'dir.

İlk cildi incelerken Ali Safa Bey'in kim olduğuna değindiğimiz için ikinci ciltteki incelememizde onun romandaki rolünü inceleyeceğiz. Ali Safa Bey, Milli Mücadele yıllarında Tayfun takma adıyla Fransızlarla çatışmış, savaştan sonra İstiklal Madalyası almıştır. Ali Safa Bey, Milli Mücadele'ye katıldığı için savaştan sonra Çukurova toprağında hakkı olduğu düşüncesine kapılır. Bu düşüncesini de açıkça her yerde söyler. Bu topraklar için savaştığı ve kan döktüğü için hakkını almasını gerektiğini ve o savaşıırken köylülerin askerden kaçarak topraklarını işgal ettiklerini düşünür. Ona bu kadar güven veren Milli Mücadele'ye katılarak madalya almasıdır. Anlaşılacağı üzere vatan müdafaasına bile kendi çıkarlarını gözeterek katılan ve savaştan sonra da bu düşüncelerini fiiliyata geçiren Ali Safa Bey, hedefine ulaşabilmek için her yolu kendisine mubah sayan bencil ve acımasız bir adamdır. Bey'in karısı Meliha Hanım, kocasının kahramanlıklarını saya saya bitiremez ve onun ele geçirmek istediği topraklarda sırf savaşa katıldığı için hakkı olduğunu düşünür.

*“... Unutuyorlar, sen adını değiştirip Tayfun Bey olurken, çelik göğsünü Toros kayalıklarında Fransız siper ederken, düşmanı denize dökerken, kırk kişilik çakmaklı tüfekli çetenle Karboğazında Menil taburunu esir alırken, o günleri unutuyolar, unutuyorlar aaah... (...) İki dönüm toprağı sana çık görüyorlar, sen koskoca vatan toprağını kanınla kurtarmışken...”*⁸⁴⁵

Burada dikkat çekici bir unsur da Adana ve civarında Fransızlara karşı verilen mücadelede gerçekte olmuş bir olay olan Menil taburunun esir alınışı olayının romanda Ali Safa Bey'e mal edilmesidir. Gerçekte, sayıları 40 civarında olan Türk Çeteleri

⁸⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 315

Menil'in 700 kişiye yakın taburunu sarp vadiler arasında basit bir hile ile teslim alarak büyük bir kahramanlık sergilemişlerdir.⁸⁴⁶

Ali Safa Bey, toprak ele geçirebilmek için her türlü hileyi dener, bazı köylüler Bey'in çeşitli oyunlarına kanarak topraklarını Bey'e satar. Vayvay köylülerinin büyük bir kısmı ise topraklarını satmamak için diretir. Hileyle Vayvay topraklarını ele geçiremeyeceğini anlayan Ali Safa Bey köylüler üzerinde şiddet uygulamaya başlar. Köylülerin evlerini, harmanlarını yaktırır, huzurlarını bozmak için geceleri adamlarına köyü bastırır, köylüler tarla işlerini yapamasınlar diye atlarını çaldırır. Köylüler bütün bu olanlar karşısında boyun eğmeyince, Ali Safa Bey'in adamları köyün kızlarını kaçırmakla tecavüz ederler. En sonunda köylüyü susuz bırakmaya karar veren Bey, çeltikçi Pişmanoğlu Mustafa ile anlaşarak ona köyün sularını kestirtir. Temmuz sıcaklarında susuz kalan köylü susuzluğa dayanamayarak el birliği ile Pişmanoğlu'nun suyu kesmek için kurduğu barajı yıkar.

Ali Safa Bey hedefine ulaşmak için en yakın adamına bile acımayacak kadar zalim bir kişiliğe sahiptir. En iyi adamı olan Adem'i bile planlarının aksamaması için Dursun Durmuş'a öldürtür. Adem, Ali Safa Bey'in emriyle yağız atın peşine düşer fakat atı yakalayamadığı için aylarca çiftliğe dönmez. Bunun üzerine Ali Safa Bey de Adem'in Vayvay köylüleri tarafından öldürüldüğüne kanaat getirerek Vayvay köyünden olan ve arkasından konuşan Yobazoğlu Hasan'ı Adem'in katili olarak gösterir. Bu ihbar üzerine Yobazoğlu Hasan tutuklanır. Yobazoğlu'nun tutuklanmasından sonra Adem çiftliğe döner. Adem'in geldiğini öğrenen Ali Safa Bey attığı iftiranın ortaya çıkacağını ve kasabadaki itibarının yok olacağını düşünerek Adem'i öldürmesi için Dursun Durmuş'u görevlendirir. Aşağıda Ali Saf Bey ile Dursun Durmuş arasında geçen Adem hakkındaki diyalog, Bey'in ne kadar acımasız bir insan olduğunun açık bir delilidir.

“Dursun Durmuş oğlum,” dedi, “bu öldürülmemiş miydi? Bunun için insanlar hapiste yatmıyorlar mı, hem de idam talebiyle? Ne yapacağız bunu şimdi?”

“Ne yapalım Beyim?”

Bir süre gözlerini Ademe diktiler, tiksintiyle onu süzdüler.

Ali Safa Bey durgun, telaşsız bir sesle:

“Dursun Durmuş oğlum,” dedi, “bu kadar düşünecek ne var, bu zaten öldürülmemiş miydi? Biz öldürmedik ya bunu. Değil mi?”

⁸⁴⁶ Yurtsever, Çukurova Tarihi, s.216

“Öyle Beyim.”

“Öyleyse kimse farkına varmadan bunu Akçasaza bir götürüver. Kazma kürek de al kimseye fark ettirmeden. Yanına kimseyi de alma, tek başına gör bu işi. Öyle göm ki bataklığa kimse bulamasın. Yerini de belle. Belki bir gerekliliği olur.”

“Baş üstüne Beyim.”

“Kusura kalma oğlum Dursun Durmuş, seni böyle ufak tefek işlerle yoruyorum ama, bunun sağ olduğu bir duyulsa, kasabadaki itibarım sıfıra iner. (...)”⁸⁴⁷

Çıkarları uğruna her şeyi yapabilecek bir kişi olan Ali Safa Bey, köylünün harmanlarını yakıp, atlarını çalmasından sonra kasabaya giderek başına gelenleri herkese anlatır. Başına gelenlerden Arif Saim Bey’i sorumlu tutan Ali Safa Bey, köylüyü onun organize ettiğini düşünür. Ali Safa’ya göre Arif Saim Bey bir devlet politikasını yürütmekte ve köylüyü toprak sahibi etmeye çalışmaktadır. Bu görüşlerini kasabadaki ağalara anlatarak onların desteğini almaya çalışsa da başarılı olamaz.

Romandaki en önemli bölgesel erklerden biri ve karşı güç olan Ali Safa Bey, Topal Ali’nin yardımıyla İnce Memed tarafından öldürülür.

Arif Saim Bey

Romanda, gücü elinde tutan en önemli kahraman olan Arif Saim Bey, ikinci ciltte karşımıza çıkar ama romanın sonunda, diğer karşı güçler Kel Hamza ve Ali Safa Bey gibi öldürülmez. İdris Bey onu öldürmeye en çok yaklaşan kişidir fakat Arif Saim Bey’in adamları tarafından öldürülür. Arif Saim Bey’in ikinci cildin sonunda ortadan kalkmaması romanın üçüncü cildinin habercisidir çünkü ilk ciltte ortaya çıkan Ali Safa Bey ikinci ciltte öldürülür. Bunların yanı sıra Arif Saim Bey ve İnce Memed’i karşı karşıya getirecek bir olay meydana gelmemiştir.

Aslen Bingöllü olan Arif Saim Bey Milli Mücadele’de jandarma üsteğmeni olarak görev almış ve savaştan sonra meclise Kozan milletvekili olarak girmiştir Dürüst bir insan olmadığı gibi savaş yıllarında her halükarda kazanan tarafın yanında olmak için hem Fransızların hem de Kuvayi Milliyecilerin yanında görünerek ikili oynamıştır.

Fransızların Adanayı işgalinde Siste candarma kumandanydı. Fransızların Adanayı işgal edince önce Fransızlarla anlaşmış, sonra bakmıştı ki Fransızlarda iş yok,

⁸⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 427

*bunlar kalıcı değil, yönünü Mustafa Kemal'e dönmüş ve Musatafa Kemal'in en güvendiği adamı olmuştu az bir günde.*⁸⁴⁸

Çok zeki bir kişidir ve bölgede Arif Saim demek Ankara hükümeti demektir. Bunu bilen herkes ondan çok çekinir. Ali Safa Bey, Arif Saim Bey'den hem korkar hem de nefret eder. Onun tek korkusu Arif Saim Bey'in Vayvay köyüne göz dikmesidir.

*Ali Safa Bey düşünüyordu, eğer karşı koyma gücünü bunlara Arif Saim Bey veriyorsa, bu topraklara göz diktiyse onunla başa çıkmak zordu. Çok yakından tanıyordu Arif Saim Beyi. Kasabada candarma üsteğmeniydi ve Bingöllü bir Kürttü. Atak, gözüpek, tutkulu bir kimseydi. Gözünü daldan budaktan sakınmazın biriydi. Adanayı Fransızların işgal ettiği sıralar Fransızlarla Kuvayi Milliyeciler arasında ikili oynuyordu. Çok zekiydi. Bugün Ankara Hükümeti demek, Arif Saim Bey demekti. Mustafa Kemal'in en yakın adamıydı ve en gözde mebusuydu. İnşallah Arif Saim Bey değildir Koca Osmanı kışkırtan. Başka kim olursa olsun, başa çıkılır. Yeter ki Arif Saim Bey olmasın karşıdaki... Arif Saim Bey olsa böyle alttan alta köylülere kışkırtmaz, doğrudan doğruya işe karışır, köylülere dokunma Ali Safa, diye bir haber gönderir. Yiğitsen ondan sonra köylülere karış.*⁸⁴⁹

Arif Saim Bey'in Atatürk'e yakın olduğu söylenir ve o da bu kulaktan dolma haberleri doğrulamak amacıyla çeşitli yollara başvurur. Öreneğin, İdris Bey'in yanında sigarasını yaktıktan sonra çakmağı Paşa'nın hediye ettiğini söyler.

*"Paşanın hediyesi," dedi. "Paşa arkadaşlarına çok güzel, kıymetli hediyeler yapmayı sever. Paşaya da bunu İngiliz Sefiri getirmiş."*⁸⁵⁰

Herkesin korktuğu Arif Saim Bey'in amacı Ankara'dan getirdiği ziraat mühendisinin beğendiği bereketli toprakları nüfuzunu kullanarak ele geçirip, batı standartlarında büyük bir çiftlik kurmaktır. Bu güzel düşüncesini gerçekleştirebilmek için topraklarını ele geçirmek istediği köylüye yapmadığı kötülüğü bırakmaz. Hedefine ulaşabilmek için her yola başvurur. Arif Saim Bey, Atatürk'ten çekindiği için bütün faaliyetlerini Ankara hükümetinden ve Atatürk'ten gizli bir şekilde yürütür. Akhocalar köyünden Selim'in çiftliğini kanunlara aykırı bir şekilde ele geçiren Arif Saim Bey'i köyün en yaşlılarından Aziz Ağa, Adana'daki Halk Partisi genel sekreterinin yanına giderek şikâyet eder. Genel sekreter de durumu Paşa'ya bildirir. Bu ziyaretin sonunda

⁸⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 159

⁸⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 110-111

⁸⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 158

Arif Saim Bey bu çiftlikten uzak durur ve bir daha da yanına yaklaştırmaz. Görüldüğü gibi Arif Saim Bey, Atatürk'e şikâyet edildikten sonra muhtemelen Atatürk'ün sert tepkisiyle karşılaştığı için geri adım atmıştır.

*Genel Sekreter durumu öğrenince doğru Paşaya gitti, Arif Saim Beyin tutumunu ona hikaye etti. Paşa bu işe ne dedi, ne söyledi, onu kimse bilemezdi. Yalnız Arif Saim Bey Selim Beyin çiftliğinden el çekti, bir daha da oranın semtine bile uğramadı. Yirmi iç liraya aldığı üç yüz dönümü de unuttu gitti.*⁸⁵¹

Siyasî gücünü kullanarak arkasına aldığı hükümet görevlilerinin ve zenginlerin yardımıyla kendi derebeyliğini oluşturan Arif Saim Bey, ikinci cildin sonunda da varlığını sürdürerek köylülerin topraklarını ele geçirmeye devam eder. Onun varlığı, Memed'in ağalığın sonunun gelmeyeceğini düşünerek söylediği *Abdi gitti Hamza geldi* sözlerini doğrular nitelikte bir numunedir.

Kel Hamza

Abdi Ağa'nın yıllar önce köyden kovduğu kardeşidir. Çukurova'daki bir çiftlikte yanaşmalık yapan Kel Hamza'nın yanına giden Pıtrakoğlu, abisi Abdi Ağa'nın öldüğünü, neden abisinden kalan köylere sahip çıkmadığını Hamza'ya sorar. Pıtrakoğlu'nun sözlerine hak veren Hamza, yanına birkaç adam alıp silahlanarak Dikenlidüzü'ne gelir. Köylünün elinde avucunda neyi var neyi yoksa her şeyini alarak ambarlarına doldurur. Bütün bunları yaparken karakol çavuşunun da desteğini alır. Köylüye çok acımasız davranır ve onun yüzünden birçok kişi açlıktan ölür. Köylü, Kel Hamza geldikten sonra Abdi Ağa'yı mumla arar bir hale gelir. Memed'in gelmesiyle Hamza'nın saltanatı sona erer. Memed'in kendisini öldürmek için geldiğini düşünen Kel Hamza ilk önce kendisine yardım etmesi için Hürü Ana'nın yanına gider, fakat Hürü Ana Memed'in onu öldürmek için geldiğini söyleyerek Hamza'yı iyice korkutur. Bunun üzerine kasabaya giden Kel Hamza ağalardan, kaymakamdan, komutandan kısacası herkesten yardım ister ama kimse ona can güvenliği konusunda garanti veremez.

*“O beni öldürecek, o kafir. O benim için ininden çıkıp da dağlara geri geldi. Ne yapayım?” diyordu. “Bir akıl verin bana din kardeşleri. Ben ne yapayım?”*⁸⁵²

Kasabalıdan yardım isterken de masum olduğunu ve köylüsünün onu çok sevdiğini söyleyerek kendini acındırmaya çalışır.

⁸⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 162

⁸⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 337

*“Ben ne yaptım, ben ne yaptım köylülerime, başsız kalmışlardı, baş oldum onlara. Gözünüz üstünde kaşınız, omuzunuz üstünde başınız var demedim. Beni bir sevdi köylü, bir sevdi, deme gitsin.(...)”*⁸⁵³

Korkudan ne yapacağını şaşırarak Kel Hamza, her gün Ankara’ya şikâyet telgrafi çekerek bir sürü para harcar. Sonunda kasabanın huzurunu bozduğu ve Ankara’yı telgraflarıyla rahatsız ettiği gerekçesiyle kaymakam tarafından köyüne gönderilir. Çaresiz bir şekilde köyüne dönen Hamza, Memed tarafından öldürülür. Kel Hamza’dan nefret eden köylüler onun cesedini üç gün boyunca kaldırmaz ve sonunda Pancar Hösük cesedi ayaklarında çekerek uçurumdan atar.

Kel Hamza tipi romandaki karşı güçlerden biridir. Yazar, Kel Hamza karakteriyle kötü insan tipine farklı bir bakış açısı getirmiştir. Kel Hamza o kadar kötü bir insandır ki bebekler, çocuklar gözlerinin önünde öldüğü halde o köylüyü aç bırakmaya devam eder, hatta yiyecek alabilmek için insanların kapısında beklemelerinden zevk alır. Bununla birlikte Memed’in kendisini öldüreceği aklına geldiğinde korkusundan ne yapacağını şaşırarak derecede korkaktır. Paranın ve kaba gücün arkasına sığınan Kel Hamza’nın ölüsüne bile kimse sahip çıkmaz. Türk kültüründe ölüye gösterilen saygı onun ölüsüne gösterilmeyerek cesedi uçurumdan aşağı atılır.

Yazar, Kel Hamza’nın ölüsüne karşı köylünün sergilediği davranışı anlatarak farklı bir mesaj vermeye çalışır. Olay örgüsünün içinde anlatılan Seyran’ın hikâyesinde, Seyran’ın kocası Aziz, karısını kaçıranları öldürerek karısını kurtarır ve jandarmalarla çatışırken ölür. Jandarmalar Aziz’in ölüsünü günlerce teşhir ederler ve daha sonra bir kuyuya atarak üzerini rastgele örterler. Jandarma gittikten sonra halk Aziz’in ölüsüne sahip çıkar ve onu büyük bir törenle mezarlığa gömer.

*Candarmalar çekilip gittikten sonra halk geldi, Azizin ölüsünü çukurdan aldılar, camiye götürüp yıkadılar, büyük bir törenle göturdüler mezarlığa gömdüler.*⁸⁵⁴

Kel Hamza’nın cesedi ise uçurumdan atılarak ortadan kaldırılır.

*Üçüncü günün sabahı pancar Hösük evinden elinde bir iple çıktı, alanın ortasına geldi, ipi ölünün arkasına bağladı, ölüyü köyün dışına sürükledi, uzaklara götördü, Kulaksızın değirmeninin altındaki uçurumdan aşağı yuvarladı.*⁸⁵⁵

⁸⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 337

⁸⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 130

⁸⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 456-457

Görüldüğü gibi bir yanda namusuna sahip çıkarken ölen Aziz'in, bir yanda da köylüye yapmadığı kötülüğü bırakmayan Kel Hamza'nın cenazesine dahi halkın davranış tarzı farklıdır. Biri el üstünde tutularak törenle defnedilirken diğeri yok edilmiştir. Kendisine yapılan hiçbir kötülüğü unutmuyarak hafızasında saklayan halk, yaşananları gelecek nesillere aktarabilmek ve toplumsal şuuru uyanık tutabilmek için her yıl dönümünde Kel Hamza'dan kurtuluşunu kutlar. Ancak bu şekilde Kel Hamza'yı ve yaptıklarını unutmuyarak ve unutturmayarak bilincini uyanık tutar.

Mazlum Bey

Kasabanın Mal Müdürüdür. Görev ve yetkilerini kendi çıkarları doğrultusunda kötüye kullanan Mazlum Bey, güçlünün yanında olarak güçsüzü ezen klasik kötü bürokrat tipine bir örnektir. Arif Saim Bey'e Selim Bey'in topraklarını nasıl ele geçirebileceği konusunda yol gösterir.

Fazlı Bey

Mahkeme Başkâtibi olan ve kasabadaki noterlik işlerini de yapan Fazlı Bey de görevini kötüye kullanan bir devlet memurudur. Yazarın tabiriyle bir Osmanlı kalıntısıdır ve bu yüzden yeni hükümet ve onun adamlarından korkar.

*Kasabada Noterlik ödevini Mahkeme Başkatibi Fazlı Bey görüyordu. Ufak tefek, hileci, korkak, sarhoş bir kişiydi. Osmanlı kalıntısı olduğu için yeni hükümetten, onun adamlarından ödü patlıyordu.*⁸⁵⁶

Fazlı Bey, İdris Bey'in Arif Saim Bey'e yüz elli bin lira borcu olduğunu gösteren asılsız bir senet hazırlar. Arif Saim Bey'in bunu yapmaktaki amacı İdris Bey'i ödeyemeyeceği bir borca sokmak ve bu borcun karşılığında onun tarlalarını ele geçirmektir. Bu çek yüzünden İdris Bey mahkeme kararıyla Arif Saim Bey'e borçlanır.

Kaymakam Ramiz Bey

Osmanlı ve dolayısıyla padişah yanlısı olan Ramiz Bey, Cumhuriyet düşmanı bir kişidir. Korkak bir kişiliğe sahip olan Ramiz Bey, Cumhuriyet yanlılarından ve kendinden üst makamdaki kişilerden de bir o kadar çekinir. Kurtuluş Savaşı'nda Atatürk'ü desteklediği için köylüden nefret eder. Ramiz Bey'e göre köylülerin

⁸⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 187

desteğiyle Kurtuluş Savaşı'ı kazanılmıştır. Kaymakam bu nefretini, Atatürk'ün *köylü milletin efendisidir* sözünü eleştirerek dile getirir. Vayvay köyüne giden kaymakam köylüleri görünce konuşmaya başlar:

*“Anlamazlar iki gözüm. Bunlar insan değil ki... Mustafa Kemal Paşa Hazretleri de bunlara efendimiz diyorlar!”*⁸⁵⁷

Ramiz Bey'in hem karşı güç, hem sürekli yiyen ve üretken olmayan bir hükümet görevlisi hem de alışlageldik bir Osmanlı bürokratı olduğunu vurgulamak isteyen yazar, onu itici, çirkin bir tip olarak çizer. Çizdiği bu tiple yazarın Osmanlı'ya bakış açısını da rahatlıkla görebiliriz.

*Kaymakam şişman, katmer katmer gerdanlı, şiş, patlak gözlü, soğuk, morarmış kalın dudaklı, büyük kulaklı, kalın kaşlıydı. Kaşları altında büyük bir kıvrıntı yapardı. Kısa boylu soğuk mu soğuk bir adamdı. Tam bir Osmanlıydı. Başından fesi daha dün atmış, şapkayı eğreti giymiş gibi ter-ü taze bir Osmanlıydı.*⁸⁵⁸

Cumhuriyet'in kurucusu Atatürk ve silah arkadaşları hakkında kötü niyetler besleyen Ramiz Bey her gece düzenin değişip tekrar Osmanlı'nın iktidara geleceği ve sabah kalktığında paşa olacağı inancıyla yatar. İngilizlerin Osmanlı İmparatorluğu'nu tekrar kuracağını düşünür.

*Her gece, her gece yarın sabah paşa olacağı inancıyla uyuyordu. Daha da çok İngilizlere güveniyordu.*⁸⁵⁹

Görev bilinci olmayan kaymakam, idaresi altındaki kasabanın hiçbir sorunundan haberdar değildir. Cumhuriyet'e ve Atatürk'e o kadar düşmandır ki Mustafa Kemal'in askerlerini bile görmeye tahammülü yoktur. Duygularını tamamen dışa vuramayan Ramiz Bey, Atatürk'e çirkin bir de lakap takmıştır.

*Kasabaya geldi gelesi hiçbir köye çıkmamıştı. Çıkamazdı da. Bir kere köylülerden çok korkuyordu. Bir de sarıbaşın askerlerini görmeye dayanamıyordu.*⁸⁶⁰

Ali Safa Bey'le beraber Vayvay köyüne giden ve köylüyü köyü boşaltması için tehdit eden kaymakam, daha sonra bu hareketinin Arif Saim Bey'in dolayısıyla Mustafa Kemal'in kulağına gideceğini düşünerek endişelenir. Kaymakamın bu endişesi, bindiği arabanın şoförünü kendisini teftiş için gönderilen bir memur hatta Emniyeti

⁸⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 221

⁸⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 217

⁸⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 218

⁸⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 218

Umumiye'den biri zannederek, kısa sürede paranoyaya dönüşür. Arabanın Arif Saim Bey'e ait olması kaymakamı bu düşünceye sevk eden en önemli nedendir ve bu konuda şoförün ağzını arayan kaymakam onun okuryazar olmamasından bile şüphelenir.

*Kaymakam bu karşılığa daha kuşkulandı. Saklıyor, diye düşündü. Sağlam Emniyeti Umumiyeden. Arif Saim Bey gibi bir adamın şoförünün hiç okuması yazması olmaz mı? Hiç Avrupa görmemiş olur mu? Kendini iyice ele verdi. Ne güzel de Laz taklidi yapıyor. Bravo, bu hainler polislerini iyi yetiştiriyorlar.*⁸⁶¹

Bu tip düşüncelere dalarak endişesi paranoyaya dönüşen kaymakam, Vayvay köyünün boşaltılması konusunda aldığı karardan vazgeçer ve köylüyü sevdiğini müfettiş zannettiği şoför Cemal'e söyleyerek yanlışını düzeltmeye çalışır.

Verdiğim kararı geri alacağım. Evet, Vayvay köyü yüz sendir bu çamurun, bu batağın, bu sineğin, bu cehennemin içinde ikamete memur edilmiştir. Tarih okuyanlar bilir. Hükümetin otoritesini Ali safa gibi bir köpeğe alet etmeyeceğim. Kendisi, hususi usulleriyle nasıl kovarsa kovsun köylüleri, o bizi hükümet olarak alakadar etmez.

*"Cemal Beyefendi, ben de çok severim köylüleri. Bizim de ecdadımız köylüdür."*⁸⁶²

Görüldüğü gibi Kaymakam Ramiz Bey, yazar tarafından bilinçli olarak oluşturulmuş ironik bir karakterdir. O, mülkî idaresinde bulunan bir köyün halkını Ali Safa Bey gibi acımasız bir adamın ellerine bırakacak kadar sorumsuz, Cumhuriyet'e ve Atatürk'e dil uzatacak kadar cüretkâr, söylediklerinin duyulmasından endişelenecek kadar korkak ve Arif Saim Bey'in şoförünü kendisini teftiş gelmiş bir müfettiş zannedecek kadar da aklî dengesi bozuk bir adamdır. Yazar, neredeyse bütün kötü özellikleri bu tip üzerinde toplayarak Osmanlı zamanından kalma bürokrat tipini ve bu tipin Cumhuriyet dönemindeki hayatta kalma mücadelesini aktarmaya çalışır.

Savcı

Görevini kötüye kullanan devlet memurlardan biri de savcıdır. Ali Safa Bey adamları Adem ve Zeynel'in öldürüldüğünü ileri sürer ve bu cinayetlerin failleri olarak Yobazoğlu Hasan ile Ferhat Hoca'yı gösterir. Savcı da soruşturmaya gerek duymadan Ali Safa Bey'in sözlerine inanarak Yobazoğlu Hasan ve Ferhat Hoca'yı tutuklatır.

⁸⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 226

⁸⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 227

Yüzbaşı Faruk

Görevini yapmaya çalışan ve İnce Memed'i yakalamayı bir onur meselesi haline getiren bir askerdir. Kaymakam ve savcının emirleri doğrultusunda hareket eder. Susuz kalan köylünün Ali Safa Bey'in yaptırdığı barajı yıkması üzerine Ali Safa Bey, köylülerin tutuklanmasını ister, fakat Yüzbaşı Faruk köylüleri haklı bularak bu duruma karşı çıkar. Onun tek başına karşı çıkması yeterli olmaz ve Ali Safa Bey'den rüşvet alan savcı herkesi tutuklatır. Kendine verilen emirleri eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye çalışan Yüzbaşı Faruk, karşı güç olmasına rağmen örnek bir askerdir. Yüzbaşı Faruk'u karşı güç olarak göstermemizin sebebi roman başkahramanı Memed'i yakalamak istemesinden dolayıdır. Ağalarla çıkar ilişkisi içinde olan ve kanunsuz işlerle uğraşan bir kişi değildir.

Asım Çavuş

İlk ciltten de tanıdığımız Asım Çavuş da kendisine verilen emirleri yerine getirmeye çalışan bir askerdir. İnce Memed'i kahramanlığından ve yiğitliğinden ötürü takdir eder, hatta Kulaksız İbrahim'in değirmeninde Memed'i öldürdüklerini zannederek Yüzbaşı Faruk'a üzüntüsünü dile getirir.

Asım Çavuş:

*"Vurduk," dedi. "Çok acıdım bu delikanlıya Yüzbaşım." Yanaklarından boynuna iki iri damla yaş süzüldü aktı. "Yazık!"*⁸⁶³

Remzi Çavuş

Görevini kötüye kullanarak Ali Safa Bey için çalışan karakol komutanıdır. Bey'in adamlarıyla beraber Vayvay köyünü bastığı bir gece Koca Osman tarafından dizinden vurularak yaralanır. Romandaki karşı güçlerden biri olan Remzi Çavuş'un vurulmasının ardından jandarma-ağa ilişkisi açığa çıkar.

Yukarda incelediğimiz kahramanlar haricinde romanda adı geçen daha birçok kahraman vardır. Bu kahramanlardan bazıları sahne doldurmak için figüratif olarak kullanılan, bazıları ise olay örgüsüyle ilgisi olmayan, asıl kahramanların hikâyelerinde ya da Memed hakkında halk tarafından uydurulan hikâyelerde adı geçen kişilerdir.

Bu kişilerin isimleri şöyledir:

⁸⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 281

Koca Ali, Murtaza, Müslim Bey, Arzuhalci Kozanoğlu Fethi Bey, Halil Molla, Tilkiöğlu Hali, Köse Veli, Koca Süleyman'ın karısı, Aziz, Hurşit Bey, Göktefikli Hoca, Ahmet Bey, Selim Bey, Aziz Ağa, Üzeyir, Çerkes Yakup, Fehmi, Zeko Bey, Sürmeliöğlu Mahmut, Durak Hacı, Abdurrahman Hoca, Kölemenöğlu, Uzatmalı Çavuş, Dursun Onbaşı, Molla Mehmet, Ali Onbaşı, Abdullahoğlu, Camgöz Emin, Tellal Kambur Ahmet, Gedikli Çavuş Henefi, Şemsi Bey, Mustafa, Cabbar, Hızarcı, Duran Hasan, Abdal Aşır, Musa Kahya, Hacı Veli Emmi, Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, Deli Fahri, Sarı Sefer, Ali Ahmet, Kürt Hurşit Bey, Kürt Ali Ağa, Kurdoğlu, Payaslıoğlu, Ramazanoğlu, Tevfik Ağa, Ahmet Efendi, Bolat Mustafa, Abdaloğlu Bayram, Cümek.

4.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler

İnce Memed II' deki olay örgüsü 1937 yılının bahar ayında başlar ve 5-6 aylık bir zaman diliminde sonuçlanır. Bu durumda romandaki olay örgüsü 1937-38 yılları arasında geçer. Sözünü ettiğimiz yıllar Cumhuriyet'in ilanından sonraki 15 seneyi içine alır. Anadolu halkı bir dizi zorlu savaştan çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme dönemine girmesiyle başlayan savaşlar imparatorluğun çöküş dönemine girmesiyle artmış ve nihayet Ulusal Kurtuluş Savaşı'yla sona ermiştir. 1699 Karlofça Antlaşması'yla başlayan gerileme dönemi, 1807'de başlayan dağılma ve çöküş dönemi ve Cumhuriyet'in ilanı olan 1923'e kadar geçen bu uzun sürede şüphesiz en büyük sıkıntıyı halk çekmiştir. Yaklaşık 5 kuşak savaştan ve sıkıntıdan başını kaldıramamış, büyük fedakârlıklarla Kurtuluş Savaşı kazanılarak Cumhuriyet ilan edilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra yeni bir mücadele başlamış, Türkiye Cumhuriyeti'ni muasır medeniyetler seviyesine ulaştırabilmek amacıyla bir dizi inkılâplar yapılmıştır.

İnce Memed II romanının olay örgüsü de bu yıllara tekabül eder. Halk yorgun ve fakir düşmüştür. Ülke büyük sanayi kollarına sahip olmadığı için halkın büyük bir bölümü işsizdir ve köylerde çiftçilik yaparak geçimini sağlamaya çalışır. Devlet tarafından uygulanan beş yıllık kalkınma planının etkisiyle 1935-40 yılları arasında genel nüfus artışı % 10,3 iken şehirli nüfus artışı % 19,3'tür. Bu demografik hareketlilik, sanayi kurumlarının bulunduğu şehirlerde gözlemlenmiştir. 1927-45 yılları arasında Kırıkkale, Karabük, Zonguldak, Eskişehir, Ereğli, Ankara, Nazilli, Malatya gibi illerde nüfusun % 100'den fazla arttığı gözlemlenir.⁸⁶⁴ Bunun dışında kalan illerde

⁸⁶⁴ Taner Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, İmge Kitabevi, V. Baskı, Ankara, 2001, s. 157-158

Adana ve çevresi de dâhil olmak üzere halk toprağa bağlı tarımla uğraşır. 1938 yılında beş bin dönümden yukarı araziye sahip iller arasında olan Adana’da sadece 14 adet işletmenin⁸⁶⁵ bulunması bölgenin o yıllarda ekonomik olarak gelişmediğinin bir göstergesidir.

Görüldüğü gibi olay örgüsünün geçtiği yıllarda köylü fakirdir. 1929 buhranı Türk ticaret burjuvazisinin ve büyük toprak sahiplerinin durumunu sarsınca iktidar koalisyonunda ağır basan bürokrat kadro güçlü hele gelir, devletin iktisadi hayata geçişini sağlayacak olan bu bürokrat kadro güçlü olmasına rağmen gerekli donanım ve yeterliğe sahip olmadığı için bazı sınıflara dayanmak zorunda kalır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında işçi sınıfının ve yoksul köylülerin objektif koşulları siyasî mücadele yapacak bir bilinç düzeyi bakımından yeterli olmadığından bürokrat kadronun dayanacağı sınıf ticaret burjuvazisi ile büyük toprak sahipleridir.⁸⁶⁶ Bu girişimler fazla uzun ömürlü olmasa da çeşitli bölgelerde bürokrasiden aldığı destekle büyüyen birçok toprak ağası oluşur. Özellikle 1924’te kabul edilen köy kanunu ile köy muhtarları seçimle atanmaya başlanmış ve bu sayede devletin köydeki temsilcisi olacak kişinin köyün en nüfuzlu ailesinden olmasına olanak sağlamıştır. Bu kanun asayişin de kimlerin lehine sağlayacağını bir göstergesidir. Böylece köy kanunu ağa-jandarma ittifakının da temelini oluşturur.⁸⁶⁷ Köylerde ağalar nüfuz sahibi oldukları için seçilen muhtarlarda ağaların güdümündeki kişiler olacaktır. İşte ağa-jandarma veya ağa-bürokrat ilişkisi bu minval üzerinedir.

Romanda Vayvay köyünün muhtarı köylüden yana bir tutum sergileyen Seyfali’dir. Bu yüzden Ali Safa Bey’in bu köyde herhangi bir etki gösteremez çünkü devletin köydeki temsilcisi ona bağlı bir kişi değildir. Ali Safa Bey, Vayvay köyünde ağırlığı olmasa da köyün ve civarının tek erkidir. Anavarza ovası olarak adlandırılan bölgedeki karakol çavuşunun Ali Safa Bey ile ilişkisi çıkar ilişkisine dayalıdır. Yobazoğlu Hasan’ın Ali Safa Bey’in yağız atını aldıktan sonra gittiği her yerde Bey’in onurunu kırıcı sözler söylemeye başlar. Yobazoğlu’nun sözlerine daha fazla dayanamayan Ali Safa Bey Yobazoğlu’nun evini yaktırır ve karakol çavuşunu devreye sokar. Karakol çavuşu, Ali Safa Bey’in tetikçisi gibi davranarak Yobazoğlu’nu feci bir şekilde dövdürdükten sonra Bey hakkında konuşmaması ve köyü terk etmesi hususunda

⁸⁶⁵ Mehmet Doğan, Tarih ve Toplum, İz Yay., IV. Baskı, İstanbul, 1998, s. 237

⁸⁶⁶ Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, s.141

⁸⁶⁷ Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, s. 99

onu tehdit eder. Çavuş, jandarmalardan feci şekilde dövdürdüğü Yobazoğlu Hasan'ı yol kenarına atmalarını ister. Çavuşun jandarmalara söylediği şu sözler ise onun Ali Safa Bey'le olan ilişkisinin hangi boyutta olduğunu gösterir:

Çavuş:

*“Şu köpeği götürün yol ağzına atın,” diye emir verdi. “Ölürse kaçtı da vurduk dersiniz. Silahlı çatışmada öldürüldü. Bey bizi kurtarır. Eğer kendine gelirse, ona söyleyin ki Vayvay köyünü bırakıp gitsin. Ali safâ Bey ona başka bir köyde, başka bir yerde ev de verdi, tarla da. Vayvay köyünde kalır da Beye bir daha karşı koyarsa onun bu karakoldan ölüsü çıkacak. Söyleyin ona delilik yapıp da evini bir daha yakmasın.”*⁸⁶⁸

Aynı karakol çavuşu, Ali Safa Bey'in adamlarıyla beraber bir gece Vayvay köyünü basar. Koca Osman bu baskın sırasında evinden çıkıp başka bir evin bahçesine gizlenerek köyü basan kişilere doğru rastgele ateş eder. Eve dönen Koca Osman durumu Memed'e anlatır ve vurduğu adamın çok bağırdığını söyler, bu sözler üzerine Memed de tecrübelerine dayanarak adamın diz kapağından vurulmuş olabileceğini, diz kapağından ya da omzundan vurulan kişinin çok acı çektiğini söyler. Koca Osman köye yapılan baskını şikâyet etmek için karakola gittiğinde karakol çavuşunun dizkapağından vurularak hastaneye kaldırıldığını Dursun Onbaşı'dan öğrenir.

Onbaşı biraz bozuldu, azıcık telaşlandı, hemen o anda karşılık vermeyip düşündü, sonra:

“Çavuşu dün gece vurdular,” dedi. “Eşkıyalar vurdular.”

Koca Osmanın kaşları kalktı, kaşların altında çıkan gözleri ışıldadı:

“Yarası ağır mı?” diye sordu. “Neresinden yemiş kurşunu?” sesinde dehşet bir merak vardı.

*“Kurşun bir domdom kurşunu. Domuz kuşunu. Dizkapağını parça parça etmiş Çavuşun.”*⁸⁶⁹

Bu olaylar kısa zamanda kasabaya yayılınca ağa-jandarma ilişkisinden herkes haberdar olur.

Kasaba çalkalanıyordu, Ali Safa Bey'in gene Vayvay köyünü adamlarına bastırıldığı, bu adamların içinde Remzi çavuşun da bulunduğu, seksen yaşındaki koca

⁸⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 57

⁸⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 87

*Osmanın dolma tabancasıyla karanlıkta Remzi Çavuşu vurup dizini parçaladığı herkesin dilindeydi.*⁸⁷⁰

Romadaki bir diğer ağa-jandarma ilişkisi de Kel Hamza ile Uzatmalı çavuşun ilişkisidir. Kel Hamza, abisi Abdi Ağa'nın ölümünden sonra köye gelir ve köylünün her şeyine el koyar.

Hamza başlamış durmuyordu. Köylülerin nesi var, nesi yoksa evine taşıyordu.

*Köylüler bir türlü bu soyguna inanamıyorlar, onlara Hamzanın, Çavuşun bu yaptıkları oyunmuş gibi geliyordu.*⁸⁷¹

Köylünün elinde neyi var neyi yoksa her şeyi alan Kel Hamza, bu işleri yaparken Dikenlidüzü'ndeki karakol çavuşunun yardımını alır. Çavuşun bu yardımı karşılıksız değildir.

*Uzatmalı Çavuş, Hamza Ağadan aldığı paralarla kasabada ev yaptırıyordu.*⁸⁷²

Milli Mücadeleyi yürüten öncü kadroyu teşkil eden asker-sivil devrimcilerden birçoğunun daha sonraki dönemlerde, ithalat-ihracat, bankacılık gibi iş sahalarıyla uğraşmaya başladıklarına dikkat çeken Taner Timur'un bu tespiti⁸⁷³ bize roman kahramanlarından Arif Saim ve Ali Safa Beyleri hatırlatır. Şevket Süreyya Aydemir de hiçbir iş âleminden gelmeyen, eski mücadele günlerinin asker, idareci veya siyasetçilerinden türeyen bazı kişilerin yeni devrin iktisadî işlerini ve imkânlarını, az çok maskeli şekillerde, fakat daima devletin nüfuzuna dayanarak kendi menfaatlerine kullanma çabası içinde olduklarını belirtir.⁸⁷⁴ Ali Safa ve Arif Saim Beylerin çabaları da bu yöndedir. İkiisi de Milli Mücadeleye bir şekilde katılmış ve savaştan sonra büyük bir çiftlik kurma hevesine kapılmışlardır. Ali Safa Bey sadece çiftlik işi ile uğraşırken, Arif Saim Bey milletvekilliğinden elde ettiği nüfuz ve kuvvetle batı standartlarında bir çiftlik kurma hayalindedir.

Yukarda da bahsettiğimiz gibi Arif Saim Bey şahsi menfaatleri uğruna devlet görevlilerini kullanmaktan çekinmez. Kaymakam, Mal Müdürü, Mahkeme Baş Kâtibi gibi devlet görevlileri Arif Saim Bey'in her türlü kanunsuz işlerini yaparlarken karşılığını da fazlası ile alırlar. Özellikle kaymakamın Arif Saim Bey'e karşı davranışları dikkat çekicidir ve Arif Saim Bey'in bütün pis işlerini yapan da odur.

⁸⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 89

⁸⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 270

⁸⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 270

⁸⁷³ Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, s. 98-99

⁸⁷⁴ Şevket Süreyya Aydemir, İkinci Adam, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966, s. 446

Arif Saim Beyin önündeysen binbir takla atıyor, onun en az beş adım arkasında yürüyor, ağzını açsa hemen bir top gibi fırlıyordu.

*Arif Saim Bey'in bütün pis işlerini pişirip kotaran oydu.*⁸⁷⁵

Ali Safa Bey'le devlet görevlileri yakın ilişki içindedir. Savcı, karakol çavuşu ve kaymakam bunlardan bazılarıdır. Örneğin, savcı, Ali Safa Bey'den rüşvet alarak Yobazoğlu Hasan ve Ferhat Hoca'yı tutuklatmış, Ali Safa Bey'in köylünün suyunu kesmek amacıyla yaptırdığı barajı yıkanlar hakkında tutuklatma kararı aldırıştır. Kaymakam, Ali Safa Bey'in ricası üzerine Vayvay köyüne kadar giderek köylüleri köyü boşaltmaları hususunda tehdit etmiş, karakol çavuşu ise Ali Safa Bey'in adamlarına katılarak köy basmıştır.

Romanda kasabanın toplumsal yapısına da kısaca değinilmiştir. Kasabada zenginler, ağalar ve memurlar ile orta hallilerin sürekli oturdukları mekânlar ayrıdır. Toplumsal yapı, kişilerin ekonomik seviyeleri ve bulundukları makamlara göre şekillenir. Köyde köylülerle kahvede oturan ağalar kasabada kendileri gibi varlıklı olan ağaların, beylerin bulunduğu yerlere giderler. Bu tabloda yoksul köylü de pazarda yerini alır.

*Ağızları, burunları toz içindeki insanlar durmadan konuşuyorlar, birbirlerini çekiştiriyorlardı. Memurlar, ağalar, beyler Nafizoğlunun lokantasında kafayı çekip veryansın ediyorlardı söze. Daha az varlıklıların, esnaf, zanaatkarların Tevfiğin kahvesinde oturup çay içiyorlardı. Bir de pazaryerinde dolaşan aylak aylak köylüler...*⁸⁷⁶

Dünya üzerinde üç tür mülkiyet köylülüğü geleneksel olarak etkilemiştir. Bunlardan ilki olan Patrimonyal, toprağı tasarruf edenlerin denetiminin mülkiyet hakkını, akrabalık grupları ya da belli bir soyun üyeleri olarak, miras yolu ile edinen beylerin ya da lortların eline veren mülkiyet hakkıdır. Bu hakka sahip olanlar toprağı tasarruf edenlerden bu tasarruflarına karşılık vergi alma hakkına sahiplerdir. Prebendal mülkiyet, devletin, hizmetkârları sıfatıyla köylüden vergi toplama hakkını memurlara vermesidir. Bu hak miras yoluyla elde edilemez. Hizmetlerin karşılığını bu şekilde ödeme yöntemi, güçlü ve merkezî bürokratik devletlerin ödeme biçimidir. Osmanlı İmparatorluğu bu tip devletlerden biridir. Prebendal mülkiyet biçiminde devlet vergi toplayan memuruna topladığı verginin bir kısmına kendi ihtiyaç ve amaçları için el

⁸⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 218

⁸⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 333

koyma hakkını verir. Üçüncü ve son mülkiyet biçimi ise Merkantil'dir. Bu mülkiyet biçiminde ise toprak, sahibinin özel mülkü olarak alınıp satılan ve sahibinin kar etmesi için kullanılan bir varlık olarak görülür.⁸⁷⁷ Türk köylüsüne bu üç mülkiyet biçimi de uygulanmıştır. Osmanlı imparatorluğu zamanında Prebendal, Dirlik sisteminin bozulması ve mülkleşmeye gidişin ortaya çıkardığı, sınıflaşmaya doğru bir eğilimi belgeleyen, derebeyleri, toprak ağaları gibi güç sahiplerinin merkezi otoriteye sızarak halk üzerinde hâkim olmaya başladığı⁸⁷⁸ Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinden Cumhuriyet döneminde çıkarılan toprak yasasına kadar Patrimonyal mülkiyete tabi tutulan Türk köylüsü, Cumhuriyet döneminde çıkarılan bir dizi toprak kanunuyla toprak sahibi yapılarak Merkantil mülkiyete geçmiştir. Anadolu'daki toprak mülkiyeti kronolojik olarak Prebendal, Patrimonyal ve Merkantil sıralamasına göre şekil değiştirerek son halini alır.

Patrimonyal mülkiyete tabi tutulan Değirmenoluk köylüsü, tasarruf ettiği topraktan elde ettiği ürünün bir kısmını Abdi Ağa'ya bir çeşit vergi olarak verir. Köylünün tek isteği kendi toprağına sahip olmaktır ve ağanın ölümüyle herkes toprağını istediği gibi işler. Ağanın kardeşi Kel Hamza köye gelerek köylünün toprağına el koyar ve köylü tekrar Patrimonyal mülkiyete dönüş yapar. Vayvay köylüsü ise Merkantil mülkiyet hakkına sahiptir ve bu hakkını kaybetmemek için mücadele verir. Romadaki köylü tipini incelediğimiz zaman bir yanda baskılara tamamen boyun eğen, birlik ve beraberlik içinde olamayan ve en önemlisi kendileri için aftan yararlanmayıp Abdi Ağa'yı öldürerek bir kanun kaçağı olarak yaşamını sürdürmeye devam eden İnce Memed'e düşman olan Değirmenoluk köylüleri, diğer yanda Ali Safa Bey'e karşı direnen, Memed'in gelmesiyle kenetlenerek baş kaldıran ve umudunu son ana kadar kaybetmeyen Vayvay köylülerini görürüz.

Toplumsal yapının bu iki köyde farklı olmasının önemli sebeplerinden birisi köylünün bireysel bir şekilde düşünememesidir. Köyde sözü geçen kişi ya da kurumun (devlet memuru, ağa, muhtar ya da köyün ihtiyar meclisi) çeşitli konular hakkındaki görüşleri neredeyse köydeki herkes tarafından doğru kabul edilir. Diğer bir sebep de köyün dağ köyü olması hasebiyle devlet otoritesinin hâkim olduğu merkeze uzak olmasıdır. Olay örgüsünün geçtiği Cumhuriyet'in ilk yıllarını düşündüğümüz zaman

⁸⁷⁷ Eric R. Wolf, Köylüler, (Çev. Abdülkerim Sönmez), İmge Kitabevi, I. Baskı, Ankara, 2000, s. 88-93

⁸⁷⁸ Doğan, Tarih ve Toplum, s. 175

illeri kasabalara, kasabaları köylere ve mezarlara bağlayan yolların yetersiz olması köylünün devlete istediği zaman ulaşamamasında önemli bir etkidir. Yolun köye gelmesiyle birlikte köyün sosyo kültürel yapısı da zamanla olumlu yönde değişecektir. Vayvay köyü ise bir ova köyü olduğu için merkeze daha yakındır. Köylülerin başlarına gelen herhangi bir sıkıntı karşısında şikâyetlerini iletecekleri merciler yakındır ve hatta Ankara'ya telgraf çekebilecekleri bir olanakları vardır. Mesela, Koca Osman ve yanındakiler, köylerinin Ali Safa Bey'in adamları tarafından basılmasının ardından bilinçli bir şekilde hemen yakındaki kasabaya giderek Ankara'ya telgraf çekerler.

*Kasabaya girdiler, Ali Safa Beyin düşmanı Tilkioğlu Halil Ağayı önlerine alıp Kaymakama çıktılar. Köylerinin basıldığını, sabaha kadar köyün kurşuna tutulduğunu söylediler. Kaymakam bir çare bulacağını söyledi. Arzuhalci Kozanoğlu Fethi Beye bir tel yazdırdılar. Ankaraya çektiler.*⁸⁷⁹

Değirmenoluk köylüsü Memed'in kendileri için yaptığı bütün fedakârlıklara rağmen ondan nefret etmektedir. Köylüye göre Memed, Abdi Ağa'yı öldürerek ondan daha acımasız olan Kel Hamza'nın köye gelmesine neden olmuştur. Abdi Ağa'yı öldürdüğü için Memed'i el üstünde tutan ve *Bizim İnce Memedimiz* tezahüratını yapıp Memed'e sevgi gösterilerinde bulunan Değirmenoluk köylüleri başlarına gelenlerden Memed'i sorumlu tutarak ona karşı tavır alırlar. Köylü, Memed hakkında söylenmedik şey bırakmaz. Bu sözler, Değirmenoluk köylüsünün toplumsal yapısını ve psikolojik durumunu açıkça gösterir niteliktedir:

“Çarpık Memed.”

“Kır ata da binmiş...”

“Kır atın üstünde de bir sinek gibi.”

“Yamuk Memed.”

“Ateş yakın köylüler. Ağanızı öldürdüm. Topraklar sizin!...”

“Kuruma bak kuruma!”

“Eşşek kafa, ahmak köylüler!”

“Çekin bakalım.”

“Ulan müstahak, müstahak ulan. Size müstahak... Düşer misiniz bir sarış boylu...”

“Bir karış boylu da sümüklü Memedin peşine!”

⁸⁷⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 88-89

“Bayram eder misiniz, ağamız öldüğünde?”

...

“Adı da İnce Memed!”

“İnceye de kurban olsun!”

“Sana da bana da...”

“Sefîl İbrahimin oğlu...”

880

...

Kel Hamza’nın yaptıklarından sonra köylünün psikolojisi tamamen bozulmuş, sinirleri yıpranmış, kimseye güveni kalmamıştır. Toplumsal ilişki neredeyse çökme noktasına gelmiştir. Öyle ki Memed’in köyde olduğunu öğrenip onu linç etmek amacıyla Hürü Ana’nın evine giden fakat Memed’i orada bulamayan köylüler, bu duruma sinirlenerek birbirlerini döverler. Hırslarını birbirlerinden alan köylüler o gece yıllardır uyuyamadıkları deliksiz uykuyu uyurlar.

*Sonra da öfkelerini alamadılar, taşlarla, sopalarla birbirlerine giriştiler.*⁸⁸¹

Buna karşılık Vayvay köylüleri başta olmak üzere ova köylüleri Memed’in Vayvay’a gelmesiyle umutlanarak birlik olmaya ve direnişe geçmeye başlarlar. Söz gelimi, Ali Safa Bey’in korkusundan köylerini terk edenler geri dönerler. Bazı gençler ise Ali Safa Bey’in yaptığı kötülöklere aynı şekilde karşılık verirler.

4.2.4.1. Siyasal düzey

1937-38 yılları arasında geçen olay örgüsü, Cumhuriyet’in ilk 15 yılına tekabül etmektedir. Bu dönemin bir başka özelliği ise tek parti dönemi olmasıdır. Savaş bittikten sonra ulusal mücadele bitmeyerek çeşitli alanlarda yapılan inkılâplarla devam eder. Yapılan bu inkılâplar bir halkın yüzlerce yıldır süregelen sosyal ve kültürel yapısını, siyasal konumunu, günlük yaşam tarzını ve daha birçok alışkanlığını kısa sürede değiştirir. CHP’nin kurulmasıyla başlayan yeni dönemde kurucu mecliste bulunan muhafazakâr ve gelenekçi yönleri ağır basan eski üyelerin büyük bir kısmı yapılan seçimle elenir. Laik-Milliyetçi değerleri taşıyan ve CHP adı altında organize olan bu grup var olan kurulu düzeni ortadan kaldırarak yeni bir sistem oluşturmaya çalışır. Burada hedef batı toplumlarının düzeyine çıkmak ve bunu yaparken de Batı veya

⁸⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 271

⁸⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 274

Osmanlı öncesi Türk tarihinden yararlanarak yeni bir sentez oluşturmaktır.⁸⁸² Hukuktan alfabeye, ekonomiden eğitime ve kılık kıyafete kadar birçok alanda yapılan inkılâplarla eskiye ait her şey ortadan kaldırılarak yeni bir sistem oluşturulur. CHP'nin belirlediği altı temel ilke olan Cumhuriyetçilik, Ulusalcılık, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve Devrimcilik-Reformculuk partinin amblemi haline gelir. Altı okun temsil ettiği bu ilkelere 5 Şubat 1937'de anayasanın 2. maddesinde yer verilir.⁸⁸³ Özellikle Devletçilik ilkesi, parti ve hükümetin devletin ekonomiye müdahale sınırlarını, özel sektör ile bu sektörün CHP içindeki destekçilerini tatmin edecek şekilde tanımlayamadığı için tam bir anlaşmazlığa yol açar. Bu dönemde Anadolu'daki toprak ağaları CHP'nin dayandığı siyasal ittifakın temel unsuru oldukları için devletin tarıma müdahale etmeyeceği garantisıyla yatıştırılırlar.⁸⁸⁴ Bu yüzden toprak ağaları bulundukları bölgelerdeki devlet memurları ve bürokratlar üzerinde etkili bir nüfuza sahip olmuşlardır. Sahip oldukları bu güç, onları bölgedeki erk konumuna getirerek onların ekonomik, politik ve bürokratik konulardaki hareket alanlarını genişletmiş, toplumsal statülerini ve rollerini daha da etkili bir duruma getirmiştir. 1930'lardaki bürokrasi çok güçlü ve kökleri kuvvetlidir, 1937 yılında İsmet İnönü'nün yerine başbakanlığa getirilen Celal Bayar'ın kişisel hak ve güvenceleri güçlendirerek ve özel sektöre daha fazla önem vererek bürokrasiyi zayıflatması beklenir, fakat bu kök salmış bürokrasi karşısında Bayar fazla etkili olamaz.⁸⁸⁵ Kısaca özetlemek gerekirse Cumhuriyetin ilk yıllarında bürokratların önemi büyüktür ve onlar kendi kazançlarını da düşünerek Cumhuriyetin ilk büyük servetlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmuşlardır.⁸⁸⁶ 1930'lu yıllar Türkiye'nin dış siyasette çeşitli ülkelerle yakınlaşmasına sahne olmuştur, önce Rusya'ya ve 1936'dan sonra ise İngiltere ve Fransa'ya yakın olan Türkiye, çıkarlarını gözetken bir politika izlemiştir. Bu politikanın o dönemlerde Türkiye'ye kazandırdığı en somut örneklerden biri de 20 Temmuz 1936 yılında imzalanan Montrö Boğazlar Sözleşmesi'dir.

Romadaki kurgusal dünyanın siyasî özellikleriyle yukarıda genel özellikleriyle değinmeye çalıştığımız reel dönemin siyasal özelliklerinin kesiştiğini açıkça görebiliriz. Olay örgüsünün geçtiği 1937-38 yılları arası Cumhuriyet'in ilk yıllarıdır, tek parti hükümeti bir dizi inkılâp uygulamış ve bu inkılâplara riayet etmeyenleri ise çeşitli

⁸⁸² Türk kahraman, Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm, s. 167

⁸⁸³ Feroz Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, Kaynak Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2007, s. 81

⁸⁸⁴ Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 82

⁸⁸⁵ Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 87-88

⁸⁸⁶ Yerasimos, Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt III, s. 96

şekillerde cezalandırmıştır. Atatürk dönemi olduğu için merkezî otorite kuvvetlidir. Merkezî otorite her ne kadar kuvvetli olsa da merkezden uzak bazı bölgelerde hükümet ile bölge arasında köprü vazifesi gören CHP il teşkilatlarının halktan kopuk olması ve bu teşkilatların bünyesinde çalışan görevlilerin bölgedeki çeşitli şahıslarla çıkar ilişkisi içinde olmalarından dolayı bu bölgelerdeki sosyal, siyasal, ekonomik ve asayiş gibi temel problemlerden Ankara haberdar olamaz. 1927-52 yılları arasında çeşitli bölgelerde umumi müfettişliklerin kurulmasının sebebi de bu aksaklıklardır. Bu bölgelerdeki kısıtlı haberleşme olanakları da ya bu çıkar odaklarının ya da bunlarla yakın ilişki içinde olan bürokratların elindedir. Romanın birinci cildinde olduğu gibi ikinci cildinde de sosyo-ekonomik güç ilişkisi, bürokrasi, büyük burjuvazi ve eşraf üçgeni üzerindedir.

Ali Safa Bey Milli Mücadele'ye katılmış, savaştan sonra vatana, millete çok emek verdiğini düşünerek bu emeklerinin karşılığını arazi olarak almayı tasarlayan bir toprak ağasıdır. Ali Safa Bey'e göre ele geçirmek istediği toprakları elde etmesinde devlet ona yardım etmelidir. Hükümetin ona bu konuda yardım etmeyeceğini bilen Ali Safa Bey amacına ulaşmak için devletin bölgedeki çeşitli organlarını kullanır. Baş Çavuş ile çıkar ilişkisi içindedir ve Çavuş onun tetikçisi olmuştur. Ali Saf Bey'in arkasından konuşan Yobazoğlu'nu karakola aldırarak döven ve Bey'in adamlarına katılarak Vayvay köyünü basan yine Baş Çavuş'tur. Devlet görevlisini kullanarak Yobazoğlu'nu tehdit eden Ali Safa Bey bunu yaparak halkın devleti yanlış tanımasına sebep olur. Karakol komutanı tarafından köyü terk etmesi hususunda tehdit edilen Yobazoğlu kendisini hükümetin sürgün ettiğini sanır ve onuncu yıl marşında geçen *açık alınla çıktık on yıldan her savaştan* sözlerine atıfta bulunarak hükümetle baş edilemeyeceğini söyledikten sonra köyü terk eder.

“Ben gider oldum kardaşlar,” diyordu. “Hükümet beni sürgün etti. Hükümete güç mü yeter? Hükümet emretti ki bana, Narlıkışlaya gideyim, orada yerleşeyim. Beni öldürdü hükümet. Öldürdü beni. Söyleyin, hükümetlen başa çıkılır mı? Çıkılmaz. Açık alınla çıktık on yıldan her savaştan. Hükümetlen başa çıkılır mı?(...)”⁸⁸⁷

Ali Safa Bey'in çıkar ilişkisinde olduğu bir diğer memur ise savcıdır. Savcı, Ali Safa Bey'den rüşvet aldıktan sonra Bey'in istediği kişileri keyfi bir şekilde tutuklar. Bir diğer devlet görevlisi olan kaymakam ise Ali Safa Bey'in isteği üzerine Vayvay köyüne

⁸⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 59

giderek köyü boşaltmaları hususunda köylüyü tehdit eder. Ali Safa Bey, Vayvay köyünü ele geçirmek için köylüyü şiddet kullanarak yıldırmaya çalışır. Köylünün harmanlarını yaktırır, atlarını çaldırır, sularını kestirir, köylerini bastırır hatta kızlarını kaçırtır, fakat bütün bunları yaptırmasına rağmen ne kasabanın mülki amiri olan kaymakam ne güvenliğinden sorumlu jandarma komutanı ne de bir yargı organı olan savcı Ali Safa Bey'e hiçbir şey demez. Kasabaya gelen Adana valisi bile koltuğunun tehlikeye gireceğini düşünerek kasaba ve çevresinde meydana gelen çeşitli olaylardan Ankara'nın haberdar edilmesini istemez. Kaymakam da valinin bu sözleri üzerine her gün Ankara'ya telgraf çeken Kel Hamza'yı uyarak ondan köyüne dönmesini ister.

*“Derhal köyünüze gidecek, bir daha da yakın zamanlarda kasabaya gelmeyeceksiniz. Kasabanın kuvvei maneviyesini kırıyorsunuz. Nedir o, her gün Ankaraya tel çekiyor, büyüklerimizin başını ağrıtıyorsunuz! Bir daha da hiçbir şekilde Ankaraya tel çekmek yok.”*⁸⁸⁸

Arif Saim Bey de Ali Safa Bey gibi bürokratlar ve memurlarla çıkar ilişkileri içindedir. Milli Mücadele'ye katılmış ve sonra da milletvekili olarak meclise girmiştir, fakat tek işi milletvekilliği değildir. Çukurova'da batı standartlarında bir çiftlik kurmak arzusu ile toprağı verimli olan köyleri siyasî nüfuzunu kullanarak ele geçirmeye çalışır. Kendisine zorluk çıkaranlara karşı güç kullanan Arif Saim Bey, yaptıklarının Atatürk'ün kulağına gitmesinden de çekinir. Kasabanın mal müdürü ve mahkeme başkâtibine rüşvet vererek çeşitli hilelere başvuran Arif Saim Bey, Akmezar köyünün bütün topraklarını ele geçirir. Sonunda, İdris Bey ve akrabalarının evleri Arif Saim Bey'in topraklarının ortasında bir ada gibi kalır. Akmezar köyündekiler tarlalarına gidebilmek için Arif Saim Bey'in topraklarından geçmek zorundadır. Arif Saim Bey ise topraklarına girenleri vurmaları için bekçilerine talimat verir ve Akmezar köyünden Fehmi tarlasına giderken öldürülür. Fehmi'yi vuran bekçi, Sivas'taki büyük mahkemede yargılanır fakat Arif Saim Bey onun hapse girmesini engeller. Görüldüğü gibi devletin bütün organlarını milletvekili hüviyeti ile kendi çıkarları doğrultusunda kullanan Arif Saim Bey, tek parti hükümetinin halkın çıkarlarını koruması için kendisine verdiği gücü sınırsız bir şekilde kullanarak şahsi işlerini yürütür.

⁸⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 341

*Arif Saim hemen atladı Sivasa gitti. En büyük mahkeme Sivastaydı o zamanlar. Bekçiyi beraat ettirdi, sonra da vardı, adamın elinden tutup hapisten çıkardı, çiftliğe getirdi, onu orada bekçilere baş yaptı.*⁸⁸⁹

Romanda, yazarın Ankara hakkında söyledikleri de dikkat çekicidir. İdris Bey'in Ankara'ya çektiği telgraflardan hiçbirine cevap alamadığını belirten yazar, Ankara'yı kuyuya benzetir. Bu benzetme Ankara'nın o dönemde siyasî olarak ne kadar karışık günler geçirdiğini ifade etmek amacıyla yapılmıştır, çünkü 1929'da dünyayı saran ekonomik buhran Türkiye'yi de etkilemiş ve özellikle buhranın 1932'de kuvvetle hissedildiği dönemde rejimde çeşitli değişikliklere gidilmesine sebep olmuştur. İlk olarak 1934 yılında valilere ferdi güvenliği ortadan kaldıran yetkiler veren ve adeta bir polis rejiminin temelini teşkil eden *Polis vazife ve Salahiyetleri Kanunu ve İskân Kanunu* yürürlüğe konulmuş⁸⁹⁰, 1937'de de CHP'nin ilkeleri anayasa prensibi haline getirilerek parti ile devlet arasındaki bağ hukuksallaştırılmıştır. Böylece CHP, totaliter bir kuruluş haline gelmiştir.⁸⁹¹

*Yıllardır Ankaraya, paşaya, vekillere, tanıdığı mebuslara her olayda tel çekiyordu. Gene birkaç tel attı Ankara kuyusuna. Tellerin hiçbir tepkisi olmuyordu, olmuyordu ama, alışmıştı.*⁸⁹²

Bu yıllardaki çıkar ilişkileri çeşitli sınıfları zenginleştirirken, halkı fakirleştirmiştir. Bürokrasi, büyük burjuvazi ve eşraf ilişkisi içinde başka sınıflar da çıkarlarını koruyarak zenginleşir. Bürokrasinin sağladığı rahatlıkla hareket eden ağalar ya da eşraf çeşitli işlerinde kanun kaçakları ve çete reisleriyle yakın ilişki kurarlar. Arif Saim Bey de Ali Safa Bey de at hırsız Yağmur Ağa'yı kendi çıkarları için kullanırlar. Yağmur Ağa kurduğu bu tür ilişkiler sayesinde zamanla çok kuvvetli bir çetenin reisi olur ve bu duruma Arif Saim Bey'in sayesinde geldiğini kendisi de itiraf eder.

*"Çete çok büyüdü sayenizde Bey," diyordu.*⁸⁹³

Romanda Cumhuriyet'in ilk yıllarında, özellikle Şeyh Said isyanından sonra, laiklik konusunda devletin ne kadar hassas olduğuna da değinilmiştir. İşbirliği içindeki savcı ile Ali Safa Bey, Zeynel'in katili olarak tutuklanan Ferhat Hoca'nın idam

⁸⁸⁹ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 186

⁸⁹⁰ Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, s. 163-165

⁸⁹¹ Tahsin Bekir Balta, *Türkiye'de Yasama Yürütme Münasebetleri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1960, s. 35

⁸⁹² Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 188

⁸⁹³ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 166

edilebilmesi için onun hocalık vasfını kullanmaya karar verirler. Savcı, Ankara'nın dine karşı olan hassas yaklaşımını kendi lehlerine kullanmak ister. Savcı ile Ali Safa Bey arasındaki bu konuşma bürokrat-ağa ilişkisine verebileceğimiz en iyi örneklerden biridir.

Savcı:

“Safa Bey,” dedi. “Bu Hoca esrarengiz bir adam. Bir de bunun casusluğunu ortaya atabiliriz, tutar. Onun casusluğuna Vayvay köyü bile inanır. Haydi kolları sıvayın. Sağlam deliller bulun casusluğa ait. Ferhat Hocayı idam ettirebilirim. Ferhat Hocayı iyi seçtik. Unutmayın ki o bir hocadır ve Ankarada herkes hocalardan ürker. Hele bugünlerde... Safa bey tam attık turnayı gözünden vurduk.”⁸⁹⁴

4.2.4.2. Kültürel düzey

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Yaşar Kemal, içinde doğup büyüdüğü yörenin ve gazeteci kimliği ile gezdiği bölgelerin kültürel değerlerini eserlerinde kullanmıştır. Aynı zamanda bir derlemeci olan yazar, röportaj için gittiği bölgelerin halk kültürü unsurlarını da derlemeyi unutmamış ve bu derlemelerini çeşitli eserlerinde kullanmıştır. İnce Memed romanının ilk cildinde olduğu gibi ikinci cildinde de Halk kültürü unsurları sıklıkla kullanılmıştır.

4.2.4.2.1. Halk edebiyatı

İnce Memed II' de birer halk edebiyatı materyali olarak efsane, masal, kıssa, halk hikâyesi ve bu türlere ait çeşitli motiflere rastlarız.

A. Efsane

Memed'in Abdi Ağa'yı öldürüp Alidağı'na doğru giderek ortadan kaybolmasından sonra dağın tepesinde üç gün üç gece yanan bir ışık patlar ve bu ışık Memed'in ortadan kayboluşunun her yıldönümünde tekrar ortaya çıkar. Kökenine indiğimiz zaman çakırdikenliğin yakıldıktan sonra yangının Alidağı'nın tepesine kadar ulaşmasıyla başlayan bu ışık parlaması, kısa zamanda efsane haline gelmiştir. Halk, Memed'in bir ışık haline dönüşerek Alidağı'nın tepesine indiğini düşünür. Türk destan geleneğinde sıklıkla rastlanan ve mitolojik bir unsur olan nur ya da ışık, halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Örneğin, Oğuz Kağan'ın Gün, Ay, Yıldız isimli oğulları gökten

⁸⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 385

parlak bir ışık şeklinde inen karısından doğmuşlardır. Eski Türk düşünce tarzına göre gökyüzünde olduğu sanılan ve “Uçmak” adı verilen cennet de ışık dolu bir âlemdir.⁸⁹⁵ Ayrıca ilahî bir ışıktan doğan Türk Destan kahramanlarını da unutmamak gerekir. İslamiyet’in kabulüyle birlikte tasavvufî bir anlam da kazanan ışık, Allah’ın isimlerinden biri olan “Nur” ile anılmaya başlar. İlahi olarak görülen veya kutsal olarak addedilen nesne ya da kişiler, halk tarafından nurlu veya ışıklılı olarak görülür. Bu tip izlenimlere dair efsanelerin ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Eski medeniyetlerde ve tek tanrılı dinlerde ışığın kutsiyet işareti olması onu tanrı simgesi veya ilahî bir simge olarak algılamaya olanak verir.⁸⁹⁶ Memed de halkın gözünde bir kahraman, kurtarıcı kimliğine sahiptir ve tekin olmayan bir kişidir çünkü bu kahramanlıkları yapabilmesi için bir takım olağanüstü güçlerle donatılması, bu güçler tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Koca Osman, Memed gittikten sonra gerçekleştiğine inandığı bu ışık olayını Memed’e şu şekilde anlatır:

“Bir yalım yeli gibi Değirmenoluk köyünden çıktın,” diye başladı. “Uçtun gittin. Gözlerden ıradın. Sen gidince Alidağın tepesinde bir kocaman minare boyunda ışık patladı, üç gün üç gece yandı. Bütün köylü de hayran, üç gece ışığı uyumadan seyretti. Ben de seyrettim. Ondan sonra o ışık her yıl senin yitip gittiğin günün gecesi yandı. Ortalık üç gün üç gece gündüz gibi oldu.”⁸⁹⁷

Aynı olay ikinci cildin sonunda da meydana gelir, köylü çakırdikenliği ateşe verir, bu ateşle birlikte Alidağı’nın zirvesinde bir ışık parlar ve bu olay Memed’in kaybolduğu günün her yıldönümünde gerçekleşmeye başlar.

O gün bu gündür, Dikenlidüzü köylüleri her yıl toprağa saban atmazdan önce çakırdikenliğe gelir, büyük bir toy düğünle dikenlere ateş verirler. Yalımlar üç gün üç gece bir sel gibi düzde dolanır, akar durur. Ova bir yalım fırtınasında çalkanır, yanan dikenlikten çılgınlıklar gelir. Bu ateşle birlikte de Alidağının doruğunda bir top ışık patlar. Dağın doruğu üç gece ağarır, apaydınlık, gündüz gibi olur.”⁸⁹⁸

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan geyik, Türkler tarafından kutsal sayılan bir hayvandır. Çin kaynaklarından elde edilen bilgilere göre Göktürk atalarından birinin sevgilisi dişi bir Deniz-Tanrısı kılığına girmiş Ak-geyiktir ve

⁸⁹⁵ Celal Beydili, Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, Yurt Kitap-Yay., Ankara, 2005, s.255

⁸⁹⁶ Fuzuli Bayat, Türk Mitolojik Sistemi, Cilt I, Ötüken Yay., İstanbul, 2007, s. 194

⁸⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 64

⁸⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 459

Cengiz Han'ın dolayısıyla Moğolların atası bir bozkurt onun karısı ise yine beyaz bir geyiktir.⁸⁹⁹ Özellikle beyaz geyik gök unsurlarına bağlı olarak Orta ve İç Asya'da kutsal sayılırken, al ya da kahverengi geyikler ise yer veya yer altı unsurlarıyla ilgilidir. Bu yüzdendir ki, Türk mitolojisinde peşinden koşan avcıyı, ölüme yani yeraltına götüren geyikler al veya ala olarak isimlendirilen geyiklerdir ve bunlarla ilgili Anadolu'da çeşitli efsaneler vardır.⁹⁰⁰ Yaşar Kemal'in *Üç Anadolu Efsanesi* adıyla yayınladığı eserindeki Alageyik'i bu efsanelere örnek olarak gösterebiliriz.⁹⁰¹ Yine aynı bölgede derlenen bir türkü de Ala Geyik efsanesi hakkındadır. Âşık Rasim'e ait olduğu söylenen bu türküde geyik avına gidilmemesi gerektiğine dair nasihatlerde bulunulur. Türküden sonra geyik hakkında birkaç atasözüne de yer verilmiştir. Bu atasözleri geyiğin tekin olmayan, kutsal bir hayvan olduğunu belirtmeye yönelik deyişlerdir.⁹⁰² Görüldüğü gibi eski Türklere ait bu inanışlar, İslamiyet'ten sonra, Müslüman Türkler arasında da devam etmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Türk kültüründe geyik avlayan kişinin bir uğursuzlukla karşılaşacağı ya da öleceği gibi çeşitli inanışların olması şaşırtıcı değildir. Avlanması yasak olan geyik, eski Orta Asya ve Sibirya inançlarına göre, totem veya Ongon sayılır, iyilik ve kötülüklerin onlardan geleceğine inanılırdı.⁹⁰³ Romanda da böyle bir inanış konu alan bir efsane vardır. İsmail adındaki geyik avcısı bir genç, av sırasında karşılaştığı geyiği vurmak ister fakat başarılı olamayarak çarpılır.

*Titrek İsmail dehşet nişancı, yakışıklı bir gençmiş. Uçan turnayı gözünden vururmuş. Bir gün av avlarken karşısına bir geyik çıkmış, ince, nazlı bir geyik. İsmail içinden geçirmiş, vurma şunu İsmail. Otlar, çiçekler, taş toprak dile gelmiş, amanın ha, vurma İsmail. İsmailin tetikteki parmağı duramamış. Bir de bakmış İsmail, geyiğin yerinde bir el kadar, çok parlak bir duman! Tüfek elinden düşüvermiş bu anda da. Başlamış titremeye, ağzında dili de köpürerek titremiş.*⁹⁰⁴

Memed'in Çukurova'da bir yerlerde olması ve bir türlü bulunamaması onun hakkında çeşitli efsanelerin ortaya çıkmasına vesile olur. Köylüye göre Memed,

⁸⁹⁹ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt I, Türk Tarih Kurumu, IV. Baskı, Ankara, 2003, s. 569-575

⁹⁰⁰ Yaşar Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, Kabalcı Yay., II. Baskı, İstanbul, 2006, s. 147

⁹⁰¹ Bk. Kemal, Üç Anadolu Efsanesi

⁹⁰² Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II, s. 417-419

⁹⁰³ Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt I, s. 35

⁹⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 137

jandarmalarla girdiği her çarpışmadan sonra ak bir şahin donuna girerek ortadan kaybolur. Onun bir türlü yakalanamamasındaki sır da budur. Türk kültüründe özellikle Göktürk ve Uygur devirlerinde türeme simgesi olan kartal ve diğer yırtıcı kuşlar hükümdar ya da beylerin timsali, koruyucu ruhun ve adaletin simgesidir.⁹⁰⁵

*Her çarpışmadan sonra, kayalıklardan bir ak şahin fırlıyordu göğe, ılık gibi parlak, apak bir şahin... Çok hızlı uçuyordu, kurşun ulaşmaz, göz görmez.*⁹⁰⁶

Şahin motifi romanda sıklıkla tekrarlanmıştır. Memed hakkında çıkan başka bir efsanede ise Memed'in üzerinde uçan ve onu koruyan bir şahinden bahsedilir. Memed bu şekilde bir hükümdar veya bey gibi yüceleştirilir.

*"Her zaman üzerinde bir şahin uçar. Yücesinde. Memed üstündeki şahini görür sevinir. Bilir ki o gün şahin üstünde uçtukça ona hiçbir zarar gelemmez. Bir gün çok sıkışmış, kurşunları bitmiş, armış onu candarmalar. Yanında da arkadaşı Cabbar varmış. Cabbar tamam arkadaş, bizi yakalayacaklar, teslim olalım, demiş. Memed başını kaldırmış bakmış. Bakmış ki ötede, uzakta, göğün ucunda şahini dönüyor. Geç arkama demiş Cabbara. Beni kendine siper et. Bize hiçbir şey olmaz. Onun tılsımı, üstünde kanat açmış dönen şahinidir."*⁹⁰⁷

Memed hakkında çıkan başka bir efsanevî söylenti ise onun geceleri kuş donuna girerek annesinin mezarını ziyarete gelmesidir. Görüldüğü gibi kültürel bir unsur olan ve sözlü geleneğe bağlı anlatılarda görülen don değiştirme motifi romanda yeri geldikçe kullanılmıştır. Memed'in hakkında çıkan bu tip bazı rivayetleri de Hürü Ana'dan öğreniriz.

*Kimi koca bir kuş donuna girip her gece anasının mezarına gelip sabaha kadar Dönemin mezarının üstünde döner, kuş dilince dualar okurmuşsun, dedi.*⁹⁰⁸

Türk destan kahramanlarının en iyi yardımcısı attır. Memed'in de böyle bir yardımcısı vardır ve ona kurşun işlemez.

*"Bindiği atlara da kurşun geçmezmiş. Atların da yalnız gözlerine kurşun geçermiş."*⁹⁰⁹

Köylüler, Memed hakkında kendi hayal ürünleri olan efsanevî olaylar anlatırlar. Bunlar köylülerin inanmak istedikleri türden anlatılardır ve dilden dile

⁹⁰⁵ Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, s. 137-138

⁹⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 413

⁹⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 257

⁹⁰⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 149

⁹⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 256

köyden köye dolaşarak bütün Çukurova'ya yayılır. Kartal da bir yırtıcı kuş olarak yukarda bahsettiğimiz şahin gibi Türk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Özellikle *Tanrı'ya açılan göğün kapısını bekleyen çift başlı kartal* oldukça eski bir mitolojik düşüncedir.⁹¹⁰ Köylülerin çıkardıkları efsaneye göre Memed yanında uçuşan yüzlerce kartalla beraber dolaşırken birçok defa görülmüştür. Bu kartallar onun koruyucularıdır.

*Bir de gecenin karanlığında Akçasazın kıyılarını, Anavarza Kalesini dolaşırken onu gören çok olmuştu. Bir kayanın üstüne oturuyor, başını ellerinin arasına alıyor düşünüyordu. Yanında yöresinde yüzlerce kartal uçuşuyor, kartallar gelip yanına, dizinin dibine konuyorlardı. İri kartalların sırtını okşuyordu, kuzu sırtı okşar gibi...*⁹¹¹

Kel Hamza'nın gelmesiyle Abdi Ağa'yı mumla arar bir duruma gelen köylü, ağa hakkında da çeşitli efsanevî anlatılar çıkarırlar. Bu örneklerden anlaşılacağı gibi halk, korunma ya da sığınma ihtiyacı hissettiğinde ve cevabını bulamadığı çeşitli olaylarla karşı karşıya kaldığında, kendi inanç sisteminden hareketle, inanmak istediği çeşitli unsurları materyal olarak kullanıp hayal gücünün sınırlarını zorlayarak çeşitli efsanevî anlatılar üretir. Halk sadece bu anlatıları çıkarmakla kalmaz, zamanla bu anlatılara kendisi de inanır. Bunda anlatıların gezgin olma özelliğinin önemli bir rolü vardır. Belli bir noktadan yayılan anlatı, dilden dile, bölgeden bölgeye dolaşarak anlatıcıların etkisiyle bambaşka bir şekle bürünmüş halde ortaya çıktığı noktaya döner. Vicdan azabından ya da ağanın ölümünden kendilerini sorumlu tutarak kendilerini affettirmek için çıkardıkları bu düşsel anlatılar kişiden kişiye yayılarak bir efsane halini alır. Yazar burada köylünün cehaletini ironik bir şekilde anlatmaya çalışırken efsane türünü kullanmıştır, çünkü efsaneler içlerinde inanç unsuru taşıyan ve gerçek olduğuna inanılan anlatılardır. Hayattayken köylüye yapmadığı kötülüğü bırakmayan Abdi Ağa, öldükten sonra ak libasa bürünmüş halde yücelerden köye doğru geldiği görülen bir nevi derviş haline gelir. Bunun tek sebebi, yerine gelen Kel Hamza'nın ondan daha kötü bir kişi olmasıdır. Böylece Abdi Ağa, köylülerin gözünde kötünün iyisi konumuna gelir.

⁹¹⁰ Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt II, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1995, s. 132

⁹¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 179

*Uzun süre herkes Abdi Ağa üstüne binbir düş anlattı. Sonra bir ata binmiş, dikişsiz libasa bürünmüş Abdi Ağa, uçarak köyün üstünde dolaşırken görüldü. Ayaydınlık gecelerde, karanlık gecelerde, gece yarıları, tanyeri ışıırken Abdi Ağa atının üstünde Alidağından bu yana süzülüp geliyordu. Bazı geliyor, kır atla evinin önündeki tümseğin üstünde duruyor, tan yerleri ışıırken kır at Alidağına yukarı ağıp gidiyordu.*⁹¹²

Romanda şahmeran efsanesine de telmihte bulunulmuştur.

*Yatmaya kaya gölgesi eğer şahmeran olmazsa, sevmeye güzel kisası eğer fitnekar olmasa. Atlar şahmerandan korkmazlar ki...*⁹¹³

Bazı efsaneler ise nasihat etmek, çocukların yapmamaları gereken bazı şeylerden kendilerini sakınmalarını sağlama ve korkutma amacıyla çıkarılır. Örneğin çocukların olur olmaz yerlerde tuvalet ihtiyaçlarını gidermemeleri, ateş yakmamaları vb. için cin-peri efsaneleri anlatılır. Türk kültüründe ateş ve su kutsaldır. Bunların üzerine pislik dökülmesi ya da tuvalet ihtiyacının giderilmesi uğuruzluk getireceği inancıyla yasaktır. Romanda da buna benzer bir anlatı vardır.

*Ala Mustafa cinler düğün yapar, şölende yemek yerlerken, ne bilsin, üstlerine işemiş, cinler de onu böyle serseme çevirivermişler.*⁹¹⁴

“Hızır”, İslam toplumlarında yaygın ve köklü bir halk inanışıdır. Bu konu hakkında İslam dünyasında bu güne kadar oluşan görüş ve inançların kaynağı Kur’an-ı Kerim’de geçen Hz. Musa ve Hızır kıssasıdır.⁹¹⁵ Türk toplumunda kültürel bir değere ve saygıya sahip olan “Hızır”, doğal olarak toplumun edebiyatını da etkileyerek çeşitli edebi eserlerde motif ya da Hz. Musa ve Hızır kıssası olarak karşımıza çıkar. “Hızır”, sözlü geleneğe bağlı olarak ortaya çıkan destan, halk hikâyesi ve efsanelerde ya motif olarak kullanılmış ya da menkıbe, efsane, hikâye ve masallara başlı başına konu olmuştur. Anadolu’nun en uzak köylerinde dahi “Hızır”la ilgili birçok inanış ve anlayışın olduğuna, ancak bu inanışlar ile İslamiyet’teki “Hızır” arasındaki benzerliklerin azlığına değinen Bahaeddin Ögel, İslamiyet’ten önceki “Gök Sakallı”, “Ak Sakallı”, “Kocalar”ın özellikleriyle Hızır’ın özelliklerinin neredeyse aynı olduğunu söyler. Ögel’e göre, bu eski

⁹¹² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 273

⁹¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 286

⁹¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 352

⁹¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007, s. 20

“Kocalar”, ad değiştirerek “Hızır” tanıtması ile ortaya çıkarlar. “Hızır” inancı günümüzde İslamiyet şalı ve anlayışı ile devam eder.⁹¹⁶ Halk inançlarına göre “Hızır”ın zor durumlarda ve felaketlerde yardımcı olma, iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandırma, bereket ve bolluğa kavuşturma ve savaşlarda yardım etme gibi dört temel işlevi vardır.⁹¹⁷ Bu inancın devam etmesinde halk edebiyatının önemli bir rolü vardır.

Romanda bir inanç unsuru olan “Hızır”a sıklıkla yer verilmiştir. Koca Osman, “Hızır”ın zor durumda kalan köylüye yardım etmek için geleceğini ve iyileri mükâfatlandırıp kötülerini cezalandıracağını anlatır. Koca Osman’ın bu sözleri köylüye söylemesinin asıl sebebi Memed’i ima etmektir. Çünkü Koca Osman, Memed’in “Hızır” olduğunu ve Vayvay köyünün yardımına geldiğini düşünür.

Koca Osman ocaklığın öte geçesine, döşeğin üstüne çöktü. Hep mutlu mutlu gülümsüyordu.

“Canını sıkma Muhtar,” dedi, piposunu ocaktan aldığı bir közle ateşlerken. “Hiç canını sıkma. Kafdağının gecesine düşen ışık bizim de gecemize yağmıştır. Düşmez kalkmaz bir Allah... Her tepenin başından yepyeni bir gün doğacak. Allah birdir ama, kapısı bin... Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez. Hızır babamız da bir ak güvercin donunda gelir. Gamlanma Seyfali, gamlanma, hangi günü gördün akşam olmamış?”⁹¹⁸

Koca Osman’ın bir şeyler anlatmak istediğini, fakat anlatamadığını anlayan Ferhat Hoca bu durumu sorduğu Koca Osman’dan yine bir Hızır hikâyesi dinler.

Ferhat Hoca:

“Gerçekten,” diye yarı hayret, yarı merak içinde konuştu.

“Günlerdir sende bir başkalık var. Dilinin altında da bir şeyler olacak.”

Koca Osman, oturduğu yerden dikeldi:

“Var,” dedi. “Bir gece uyuyordum. Uykumun arasından bir ses duydum. Koca Osman, Koca Osman, diyordu. Fırladım, kapıyı açtım. İçeriye gözleri birer damla ışık olan ak bir güvercin süzüldü. O anda güvercin donundan sıyrılıp Hızır oldu. Ak sakalları aydınlık. Elimi tuttu. Ne uykudaydım, ne de düşte.”⁹¹⁹

⁹¹⁶ Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt II, s. 89

⁹¹⁷ Ocak, İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü, s. 109-118

⁹¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 82

⁹¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 83-84

Hızır'ın tanınmasını sağlayan bazı özellikleri vardır. Bu özelliklerden yaygın olarak bilinenleri, Hızır'ın ayak bastığı yerlerin yeşermesi ve uzun boylu olmasıdır. Halk tarafından Hızır olarak kabul edilen Memed'i namaz kılarken gördüğünü söyleyen Veli, onun ellerinin bileklerine kadar yeşerdiğini anlatır. Veli ile Memed'in arasında geçen diyalog sadece Veli'nin Memed'i Koca Osman'ın evine götürdüğü zaman zarfıyla sınırlıdır fakat Veli, toplumun ilgisini çekmek, Memed'i gören bir kişi olarak onun sırlarını bilecek kadar ona yakın bir kişi olduğunu insanlara kanıtlamak ve onu kendi hayal ettiği şekilde topluma lanse edebilmek için bu şekilde efsanevî özelliklere sahip uydurma bir anısını anlatır. Bunun için Veli, Memed'in fiziksel özelliklerini de hayli abartılı bir şekilde tasvir eder.

“Baktım ki kapıda birisi, açtım kapıyı. Bir adam, bir uzun boylu adam, üstünde başında kurşundan iğne atacak yer bulamazsın, öyle bezenmiş. Dürbünü altın, parıl parıl... Tabancasının, kamasının sapı da altın. Her yeri altın. İçeriye buyur ettim. Geldi, ışığı yaktım, oturdu, duvara sırtını verdi. Bir gözleri vardı, azıcık durup da bakamazsın, içine bir korku düşer. Çakmak çakmak gözleri. Alıcı kurt gözü gibi. Namaz kıldı. Elleri bileklerine kadar yemyeşil oldu namaz kılarken. Yemek çıkardım, yemek yedi. Hiç konuşmuyor, hep düşünüyordu. Adını bağışla, dedim. Üç kere söyledim, aldırmadı. Duymamışcılığa vurdu. Sonra ayağa kalktı, başı huğun otlarına değiyordu. Bizim kapıdan iki büklüm olarak çıkıyordu, öyle uzundu.”⁹²⁰

Köylüye göre, Memed'in en önemli özelliği sırtını Hızır'ın sıvazlamış olmasıdır.

Eski Türkler yıldırımın Tanrı'dan bir mesaj olarak geldiğini düşünür ve yıldırımı kutsal ve uğurlu sayarlardı, bununla birlikte yıldırımı uğursuzluk olarak sayan kavimlerde vardı.⁹²¹ Romanda mitolojik bir motif olan yıldırım Memed'e güç ve yenilmezlik veren bir obje olarak kullanılır. Kamer Ana ve köylüler, Memed'in koynunda yıldırım sakladığı için ölümsüz olduğunu çevreye yayarlar.

“Ona kurşun geçmez ki... Onun koynunda yıldırımı var, muskası var. Hızır da sırtını sıvazlamış.”⁹²²

Memed'in koynunda sakladığı yıldırımı nasıl yakaladığı hakkında da oluşmuş bir efsane vardır.

⁹²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 178-179

⁹²¹ Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt II, s. 280-284

⁹²² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 367

“Onu hiç kimse öldüremez. Kurşun geçmez ki ona. Bir gözlerine kurşun geçer onun, diyorlar. Bir gün bir dağda yağmura tutulmuş. Uzun Cabbar, Recep Çavuş da yanında. Bir ulu ağcın altına sığınmışlar. Ağaca durmadan yıldırım düşüyormuş. Ağaç duman içinde kalıyormuş. Ağacın altından kaçmışlar, yandaki bir kayanın altına sığınmışlar. Durmadan yıldırım sağılıyormuş ağacın üstüne, ağaç gittikçe büyüyor bir ışık yuvarlağının içinde kalıyormuş. Işık gittikçe de parlıyor, kimse ışıktan yana bakamıyormuş. Birden Memedin, büyük bir yıldırım ağacın üstüne sağılırken, kayanın dibinden ağaca doğru fırladığını görmüşler. Az sonra da elinde bir düğme kadar, bakınca gözleri kör eden, öyle parlak bir şeyle geldiğini görmüşler. Memed, işte bu yıldırım, demiş. Yıldırımı yakaladım, demiş. Yıldırımı muskasının içine saklamış. (...)”⁹²³

Halk kültüründeki bir diğer kurtarıcı ve yardımcı iyesi ise “Kırklar”dır. “Kırklar Meclisi” ya da “Gayb Erenleri” olarak da anılan bu evliya topluluğundan “üçler”, “yediler”, “kırklar” olarak da bahsedilir.⁹²⁴ Göze görünmeyen ve çeşitli durumlarda halka yardım eden “Kırklar” topluluğu, sadece erkeklerden oluşmaz. Rivayete göre 39 kişi olan bu topluluğun 17’si kadın, 22’si erkektir.⁹²⁵ Tasavvufî gelenekte de önemli bir yere sahip olan kırk ya da kırklar kavramı Hz. Musa’nın Tûr Dağı’nda, Allah ile olan kırk günlük münacatıyla temelini bulur. Kırklar, hiyerarşik veliler zümresinde Allah’ın bahşettiği tasarruf yetkisiyle dünyanın hükümranlılığına ortak olurlar.⁹²⁶ Türk dünyasında ve Anadolu’da kırklarla ilgili birçok efsane bulunmaktadır.

Uzun süre ortalarda görünmeyen kimseler için *kırklara karıştı* sözü sıklıkla kullanılır. İnce Memed ortadan kaybolduktan sonra bazıları onun kırklara karıştığını söyler.

“Kimi seni kırklara karıştı sandı.”⁹²⁷

Memed’in Vayvay’a gelmesiyle birlikte cesaretlenen köyün gençleri de Ali Safa’nın harmanlarını yakarak, atlarını çalarak ve geceleri çiftliğine ateş açarak çeşitli karşı eylemlerde bulunurlar. Ali Safa Bey bunları kimin yaptığını öğrenmek

⁹²³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 327

⁹²⁴ Nurettin Albayrak, Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, L&M Yay., İstanbul, 2004, s.317

⁹²⁵ Doğan Kaya, Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yay., Ankara, 2007, s. 429-430

⁹²⁶ Ethem Cebecioğlu, Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü, Anka Yay., III. Baskı, İstanbul, 2005, s. 372

⁹²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 149

için çevreye adamlar gönderir, fakat köylünün cevabı ona pek inandırıcı gelmez. Köylü bu durumda kendi inanç sistemine sığır. Köylüye göre Bey'in başına bu işleri açanlar kırklar dağından inen kırk ermiştir. Halk, kutsal bilinen ve iyiyi desteklediklerine inananılan olağanüstü kişilerin kendi yanında olduklarını söyleyerek haklılığını başka bir şekilde ifade etmeye çalışır. Çünkü inanışa göre bu kişiler, haklının yanında bulunup haksızlık yapanı cezalandırırlar. Halk, ilahî gücün kendisini desteklediğini düşünüp manen rahatlar ve bunu ortaya çıkardığı efsanevî anlatılarla yapar. Burada amaç kimlerle karşı karşıya olduğunu göstererek Ali Safa Bey'i korkutmaktır.

*Kırklar dağından kırk ermişler çekilmiş gelmiş, Ali Safa Beyin harmanlarını yakmış, atlarına binmiş gitmişler. Bir de yedi tane ermişi orada bırakmışlar, her gece yarısı, Ali Safa Bey çiftliği boşlayıp gidinceye kadar orayı taşılayacaksınız, demişler. O dinsizin konağını... Onlar da, o görünmezler de konağı her gece taşıyorlar, görünmeden çekip gidiyorlarmış.*⁹²⁸

İçenin ölümsüz olacağına ve Hızır'ın içtiğine inanılan “Abı-ı Hayat” suyu, Zülkarneyn ve Hızır ile Hz. Musa kıssalarında, Gılgamış ve Oğuz Kağan Destanları'nda geçmektedir. Var olduğuna inanılan bu su efsanelere konu olmuş, çeşitli anlatı türlerinde ise motif olarak kullanılmıştır. Romanda ak bir kuşa benzetilen Memed'in abı hayat suyunun kaynağına doğru uçtuğu söylenir.

*Bundan münasibi bulunmazdı. İşte ak kuş havalanmış. Bak Yobazoğlu Hasanım, bak Kızılbaşım, ak kuş, suyun suyun abıhayat akan kaynağına uçuyor. Dön köye.*⁹²⁹

B. Masal

Romanda masal türüne ait çeşitli motifler kullanılmıştır. En çok kullanılan motif ise mitolojik bir dağ olan “Kaf Dağı”dır. Bir sınav dağı, kahramanın önündeki engel veya hedefteki kişinin ya da nesnenin bulunduğu zorlu bir yer olan “Kaf Dağı” romanda da bu tip bir yer olarak ele alınmıştır.

*“Kafdağındaki sıkışmış yolcuların karanlığının üstüne de bir top ılık düştü. Sen buna inanmazsın, sen mucizata inanmazsın, değil mi Hocam?”*⁹³⁰

⁹²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 344

⁹²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 98

⁹³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 84

*“Kafdağının arkası, ulu kayalıklar, iri, uçak kadar kartallar, tren uzunluğunda evranlar. Güneşler, aylar, karanlıklar.”*⁹³¹

Yardımcı hayvanlar da masalarda sıklıkla gördüğümüz motiflerden biridir. Romanda halk arasında yayılan bir inanışa göre Memed’in en iyi yardımcısı şahindir.

C. Halk Hikâyesi

Âşık edebiyatında gördüğümüz su veya çeşme başında uykuya dalarak rüya görme motifini andıran bir olayı Veli başına gelmiş gibi anlatır. Veli bu rüyayı gördüğü sırada uyku ile uyanıklık arasında Memed’i gördüğünü söyler. Tamamen Veli’nin uydurduğu bu olayda Memed, Hızır şeklinde görünmüştür.

*“Kan uykularda, yorgun uyuyordum,” diye başladı. “Bir düş görüyordum, hayrola, bir su akıyordu, çok aydınlık, gün ışığı akıyordu su değil. Suyun içinden uzun boylu, çaprazlama fişek takmış, yemyeşil yanan tüfekli bir adam çıkıyordu. Bir ses geldi kulağıma: (...)”*⁹³²

Ali Safa Bey köyü terk etmeleri hususunda Vayvaylıları tehdit ederken Kerbela olayına telmihte bulunarak köyü Kerbela’ya çevireceğini söyler.

*“Evet efendiler, bu on gün içinde topraklarımı bırakıp gitmeyecek olursanız daha akla hayale gelmez işler olacaktır. Bu köy Kerbela olacaktır. Kulak verin bana, kulak verin de beni can kulağıyla dinleyin, bu köy Kerbela olacaktır. Kerbelayı duydunuz mu, bilir misiniz? İşte öyle, bu köy tıpkı Kerbela gibi Kerbela olacaktır. Kerbela...”*⁹³³

Ali Safa Bey uyguladığı baskıyla Vayvay köylüsünü zor durumda bırakır. Köylünün bir kısmı artan baskılar yüzünden köyü terk eder. Koca Osman ile Ferhat Hoca kaçan köylülerin ardından, onları köye döndürmek amacıyla giderler. Gittikleri yerlerde evlerini terk eden köylülerle konuşurlarken onlara sürekli umut verici sözler söyleyerek onları cesaretlendirmeye çalışırlar. Koca Osman, İnce Memed’in köyde olmasına güvenerek kaçan köylülere içinde bulunulan sıkıntılı günlerin geçeceğini vaat eder ve Hz. Yusuf kıssasını örnek verir. Koca Osman’a göre köylü, Hz. Yusuf gibi kuyuya atılmıştır ve Allah, Hz. Yusuf’u çıkardığı gibi köylünün de kuyudan çıkmasına yardım edecektir. Gönderilen kurtarıcı ise İnce

⁹³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 200

⁹³² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 178

⁹³³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 375

Memed'dir. Koca Osman bu örneği romanın sonraki bölümlerinde de sıklıkla kullanır.

Sözünü:

“Yusufu kuyudan çıkaran Mevla, bir gün olur bize bakmaz mı dersin?” diye sürdürdü. “Haa, ne diyorsun Hoca?”⁹³⁴

Hürü Ana da köylüye aynı örneği verir. Ona göre de Allah tarafından gönderilecek kurtarıcı İnce Memed'dir. Koca Osman ve Hürü Ana romanda birbirleriyle ilgisi olmayan iki ayrı karakterdir, fakat ikisinin de verdiği örneğin aynı olması dikkat çekicidir.

“Gelecek,” diyordu. “Beklerim, bekliyorum,” diyordu. “Ben şu gözlerimi yummadan, üstümü kara topraklar örtmeden gelecek. Doru atlara binip, hem de Kızılçagedikten görünecek,” diyordu. “Beklerim, Yusufu kuyudan çıkaran Mevla bir gün olur bize de bakmaz mı dersin! Bir gün olup bizim üstümüze bir gün doğmaz mı dersin?”⁹³⁵

Dede Korkut Hikâyeleri'nde adı geçen beyler çeşitli özellikleri ve kendilerini üne kavuşturan hareketleri ile anılırlar. Bazı anlatılarda kahramanların adları kahramanlara ait çeşitli kısa bilgiler sıralandıktan sonra anılır, bu anlatım yöntemine ise “Epitet” adı verilir. Gregory Nagy'nin “ ‘Epitet’, nitelediği isimle bağlantılı olan olayı minicik bir biçimde anlatır. ‘Epitet’, küçük bir kapsüle sıkıştırılmış epizottur.” Tanımından hareketle İlhan Başgöz, Dede Korkut'taki kadın-erkek, Oğuz savaşçıların hepsine, şu ve bu cinsten epitet konulduğunu ifade eder. Kahramanın uzatılmış bir epitle nitelendirilmesi yönteminin Dede Korkut'tan başka birer Türk destanı olan Manas ve Hatto destanlarında da görüldüğüne dikkat çeken Başgöz, bir adı ya da folklor araştırmalarındaki kahramanın adını sıfatla, isimle veya sıfat cümlesiyle tamamlayan söz ve cümlelere epitet adının verildiğini söyler.⁹³⁶ Mesela Salur Kazan'a yardıma giden Oğuz Beyleri şöyle takdim edilir:

Bu mahalda kalın Oğuz bigleri yetdi. Hanum görelim kimler yetdi: Kara Dere ağzında Kadir viren, kara buğa derisinden bişiginün yapuğı olan, acığı

⁹³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 97

⁹³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 267

⁹³⁶ İlhan Başgöz, “Dede Korkut Destanında Epitetler”, (Çev. Nebi Özdemir), Milli Folklor, Bahar 37, 1998, s. 23-35

*tutanda kara taşı kül eyleyen, bıyığın ensesinde yidi yirde dügen, erenler evreni, Kaan Bigün kartaşı Kara Göne çapar yetdi. ... Kapu Dervendindeki demür kapuyı depüp alan, altmış tutam ala gönderiniün uçında er böğürden Kıyan Selçük oğlu Deli Dünder çapar yetdi. ... Hemid ilen Merdin kalasın depüp yıkan, demür yaylu Kapçak Melike kan kUSDuran, gelüben Kazanın kızın erlik ile alan, Oğuzun ak sakallı kocaları görende ol yigidi tahsinleyen, al mahmuzı şalvarlu, atı bahri hotazlu Kara Göne oğlu Kara Budak çapar yetdi. ...*⁹³⁷

Romadaki bazı ağalar ya da beyler de çeşitli özellikleri ya da geçmişte yaptıkları bazı hareketlerle tanıtılırlar. Başka bir ifadeyle romadaki ağalar ve beylerin adları da epitet yöntemiyle verilir. Kahramanların bu şekilde tanıtılması bize Dede Korkut Hikâyeleri'nde, yukarda örneğini de verdiğimiz, beylerin adlarının anılış şekillerini hatırlatır. Romanda İdris Bey için Arif Saim Bey ile konuşmaya giden beyler ve ağalar bu şekilde okura tanıtılırlar.

Daha kışın Çukurova kışlağı, yazın Toros yaylağı olan, üç eteğini çıkarmamış Türkmen Beyi saygıdeğer Kürt Ali Ağayı da üç sefer Arif Saim Beye gönderdi. ...

Sonra Kozandaki okuryazar Kurdoğlu gitti. ...

Koca konağının içinde tek başına yaşayan, yoksul, soyu büyük Payaslıoğlunu da gönderdi. ...

*Adanadaki Ramazanoğlu, atçılar başı Yağmur, Karamüftüoğlu Teyfik Ağa, Çokaklı uzun bıyıklı Ahmet Efendi, oğlu çok, cin fikirli boynu eğri Bolat Mustafa da gitti.*⁹³⁸

Halk anlatılarında sıklıkla rastlanan olağanüstü güçlere sahip kahramanın tek zayıf noktasının bulunması motifine romanda da rastlarız. Romanda, bölge halkına göre hiçbir yerine kurşun işlemeyen ve ölümsüz olan İnce Memed'in sadece gözlerine kurşun işler. Dede Korkut Hikâyeleri'nden hatırlayacağımız gibi Tepegöz'ün de hassas noktası gözdür ve Basat, Tepegöz'ü gözünden vurup yaralayarak alteder.⁹³⁹

⁹³⁷ Ergin, Dede Korkut Kitabı, Cilt I, s. 112

⁹³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 438-439

⁹³⁹ Bk. Ergin, Dede Korkut Kitabı, Cilt I, s. 212

D. Halk Şiiri

İlk ciltteki kadar yoğun olmasa da ikinci ciltte de halk şiirinden yararlanılmıştır. Romanda geçen halk şiirlerini yukarda montaj bölümünde detaylı bir şekilde ele aldığımız için bu bölümde sadece hatırlatmakla yetineceğiz.

Roman İnce Memed türküsünün ilk iki kıtasından alınan bir epigramla başlar. Bu mısralar aynı zamanda Kalburdağı'nın Ağıdı isimli ağıtın son dörtlüğünün ilk iki mısrasıdır.

Kırlangıç yapar yuvayı

Çamur sıvayı sıvayı

Romanda kullanılan bir diğer halk şiiri ise, Anavarza Ağıdı olarak bilinen bir ağıttan alınan dörtlüktür.

Anavarza at oynadı

Kana bulanmış gömleği

Kıyman aşiretler kıyman

Kör karının bir değneği

E. Kalıplaşmış Sözler

Olay örgüsü kırsal kesimde geçen romanda, kahramanların büyük bir bölümü kültürü canlı bir şekilde yaşayan, devam ettiren ve geliştiren köylülerdir. Bunun için olay örgüsünün geçtiği bölge olan Çukurova'nın konuşma diline ve kalıplaşmış yerel veya anonim sözlerine romanda çokça rastlarız.

a. Atasözleri

1. “*Yiğidin anası çabuk ağlar.*”⁹⁴⁰Koca Osman, Yobazoğlu Hasan'ın öldüğünü zannederek bu sözü söyler. Cesur olan kişi her türlü tehlikeye atılacağından ve her şeyi gözü alabileceği için tehlike içinde yaşar. Ölüm tehlikesi ile her an yüz yüze olan kişi genç yaşta ölebilir. Bu genç yaşta gelen ölüme de kişiyi annesi ağlayacaktır.

⁹⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 36

2. “*Et tırnaktan ayrılmaz.*”⁹⁴¹ Birbirine yakın olan kişiler ya da akrabalar arasındaki bağı kolay kolay kopamayacağı manasındadır. Ali Safa Bey, Yobazoğlu Hasan’a yakınlık göstermek için bu sözü söyler.

3. “*Kurt kocayınca köpeklere oyuncak olmaz. Kurt kocayınca köpek oluyormuş Koca Osman, köpek.*”⁹⁴² (Kurt kocayınca köpeklere maskara olur.) Koca Osman ihtiyarladığı için kendi kendine hayıflanır. Bu atasözünü değiştirip söyleyerek kendisinde hala bir şeyleri yapacak kabiliyetin olduğunu vurgulamak ister, ama artık kurt gibi olmadığını belirtmek için köpek benzetmesinde bulunur.

4. “*Düşmez kalkmaz bir Allah.*”⁹⁴³ Halk arasında kullanımı sık olan bir atasözüdür. Herkesin sıkıntıya düşebileceğini ve sıkıntıların ardından tekrar ayağı kalkabileceğini, fakat tek güç olan Allah’ın ve her şeye kadir olduğunu ifade eden bir sözdür.

5. “*Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez.*”⁹⁴⁴ Hızır’ın insanların sıkıntılı anlarında yardıma geleceğinden söz eden Hızır motifli bu söz, zor durumda bulunan insanları cesaretlendirmek için söylenir. Koca Osman, muhtarı yüreklendirmek için söyler.

6. “*Kaç geceyi gördün sabaha varmamış.*”⁹⁴⁵ Çekilen sıkıntıların er geç geçeceğini ifade etmek için kullanılan bu söz, dar durumda olan insanları yüreklendirmek için kullanılır.

7. “*Demir olsam çürürdüm toprak oldum dayandım.*”⁹⁴⁶ Demir gibi sert bir madenin bile yıllara meydan okuyamayarak çürüdüğü, fakat toprağın her şartta var olabileceği özelliğinden yola çıkılarak söylenen bu sözle toprağa benzetilen kişinin çeşitli zorluklara karşı dayanma gücü anlatılır. Bu tip kişilerin toprak gibi dayanıklı oldukları ifade edilir. Hürü Ana çektiği sıkıntılara bu şekilde dayandığını ifade eder.

8. “*Aslan yatağına çakal girmez.*”⁹⁴⁷ İyilerin arasında kötülerin barınamayacağını anlatan bir atasözüdür.

9. “*Eden bulur.*”⁹⁴⁸ Kötülük ya da haksızlık eden kişinin yaptıklarının yanına kalmayacağı, elbet bir gün cezasını çekeceği düşüncesiyle söylenir.

⁹⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 46

⁹⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 77

⁹⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 82

⁹⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 82

⁹⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 83

⁹⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 155

⁹⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 218

⁹⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 312

10. “*Sinek mide bulandırır.*”⁹⁴⁹ Bazı sorunlar küçük de olsa rahatsız edicidir veya rahatsız edecek boyuta ulaşabilir manasına gelen bu sözü, Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, İnce Memed’in ufak bir mesele olduğunu, fakat bu meselenin ilerde sıkıntı çıkarabileceğini ima etmek için sarf eder.

11. “*Yılanı küçükken ezmek gerek.*”⁹⁵⁰ İlerde sorun çıkartabileceği düşünülen kişi, canlı ya da oluşumun büyüüp gelişmeden yok edilmesi gerektiğini öğütleyen sözdür.

b. Deyimler

1. “*Tattan titreyerek gözlemek.*”⁹⁵¹ Büyük bir hevesle seyretmek. Ali Safa Bey ele geçirmek istediği toprakları bu şekilde seyreder.

2. “*Turnayı gözünden vurmak.*”⁹⁵² Beklenmedik bir şekilde kazanç sağlamak. Savcı, Ferhat Hoca ve Yobazoğlu Hasan’ın üzerlerine iftira atılacak en uygun kişiler olduklarını Ali Safa Bey’e söylerken bu deyimini kullanır.

3. “*Can kuşu kafesten üfürmek.*”⁹⁵³ Can kuşu kafesten uçurmak şeklinde de ifade edilen bu deyim, canın bedeni terk etmesi yani ölmek manasına gelir.

4. “*Tutalgası tutmak.*”⁹⁵⁴ Sara hastası gibi titremek.

5. “*Taş olsa erimek.*”⁹⁵⁵ Herhangi bir zorluk karşısında taş gibi sert bir maddenin bile dayanamayarak erimesi, parçalanması.

6. “*İğne atsan yere düşmemek.*”⁹⁵⁶ Bir yerin aşırı derecede kalabalık olması. Memed’i yakalamak için gelen jandarmaların çokluğu bu sözle ifade edilir.

7. “*Kılıç ağzında yürümek.*”⁹⁵⁷ Ölüm tehlikesi içinde yaşamak. Arif Saim Bey gibi gaddar bir kişiyle mücadele eden İdris Bey için sarf edilmiştir.

8. “*Etini kessen bir damla kanı akmamak.*”⁹⁵⁸ Olumsuzluklara karşı soğukkanlılığını koruyabilen kişiler için söylenir.

⁹⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 335

⁹⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 339

⁹⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 14

⁹⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 385

⁹⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 32

⁹⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 33

⁹⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 210

⁹⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 253

⁹⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 261

⁹⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 264

9. “*Anasından emdiği süte pişman etmek.*”⁹⁵⁹ Kişinin yaptıkları karşısında fazlasıyla cezalandırılması. Anasından emdiğini burnundan getirmek şeklinde de ifade edilir. Ali Safa Bey Vayvay köylüsü için söyler.

10. “*Kan kusturmak.*”⁹⁶⁰ Çok eziyet çektirmek.

11. “*Kurdun ağzına kan geldi.*”⁹⁶¹ Bıçağın kemiğe dayanması, bir şeyin ya da olayın son raddeye gelmesi.

12. “*Kefeni boynunda olmak.*”⁹⁶² Her an ölüm tehlikesi altında olmak, yaşamak. Kamer Ana, Memed hakkında böyle düşünür.

13. “*Kırfacan gibi kırılmak.*”⁹⁶³ Acınacak durumda olmak. Ali Safa Bey tarafından suları kesilen köylünün yaz sıcağındaki susuz durumunu anlatmak için kullanılmıştır.

14. “*Uçan kuştan can ummak.*”⁹⁶⁴ Uçan kuştan medet ummak şeklinde de ifade edilen bu deyim, kişinin havadaki kuştan bile medet umacak kadar çaresiz bir durumda olduğunu belirtmek için söylenir.

15. “*Yumurtadan çıkıp da kabuğunu beğenmemek.*”⁹⁶⁵ Doğup büyüdüğü yeri, içinden çıktığı toplumu ve ona ait her şeyi beğenmeyerek eleştirmek. Koca Osman bu görüşte olan kişilere kızarken böyle bir ifade kullanılır.

c. Dualar

1. “*Düşmanın ömrü bu kadar olsun.*”⁹⁶⁶ Kısa zamanda sonuçlandırılan bir mesele sonrası bütün olumsuz durumların aynı zaman aralığında nihayete ermesi için genellenerek söylenen bir dua ya da dilektir. Öksüz Koca Ali adlı eşkıyayı yakalayan köylüler onu komutana teslim ederken bu dilekte bulunurlar.

2. “*Sofranıza Halil İbrahim bereketi.*”⁹⁶⁷ Halil ve İbrahim adlı iki kardeşin hikâyesinden esinlenilerek ortaya çıkan bu dua sofradan kalkılırken söylenir.

3. “*Mezarına ıstık yağası.*”⁹⁶⁸ Değirmenoluk köylüsünün Abdi Ağa’ya duasıdır.

⁹⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 301

⁹⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 302

⁹⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 338

⁹⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 366

⁹⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 433

⁹⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 438

⁹⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 65

⁹⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 18

⁹⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 215

⁹⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 273

d. Beddualar

1. “*Ben batayım.*”⁹⁶⁹ Hürü Ana Memed’e başından geçenleri anlatırken onun aç olabileceği aklına gelir ve sofraya kurmayıp konuştuğu için kendi kendine beddua eder.

2. “*Gözü kör olası.*”

3. “*Ocağı sönesi.*”⁹⁷⁰

4. “*Yılandıklar çıkarası.*”

5. “*Ölmeyip de sürünesi.*”

6. “*Gözleri çıkası.*”

7. “*Yılın yılın sıtmalar tutası.*”

8. “*Boyu devrilesi.*”⁹⁷¹

9. “*Allah ona diş versin tırnak vermesin. Tırnak versin de diş vermesin.*”⁹⁷² Sefçe Kahya Ali Safa Bey’e Memed’in onu vuracağını söyler ve Bey’in güvenini kazanmak için Memed’e bu bedduayı eder.

4.2.4.2.2. Folklorik öğeler

A. İnançlar

İnsanların alışveriş sonrasında ya da ayrılırken birbirlerine haklarını helal etmek için yaptıkları bir davranış tarzı olan helalleşmek İslam diniyle birlikte Türk kültürüne girmiştir. İnançla alakalı bir davranış biçimidir. İslam dinine göre birinin hakkını yiyen kişi, hakkını yediği kişiden helallik almadığı sürece kul hakkı yemiş olarak nitelendirilir ve iki dünyada da rahat bulamaz. Bu durumla alakalı çeşitli kalıplamış sözler ve hareketler de vardır. Romanda Yobazoğlu Hasan Vayvay köyünden ayrılırken köylülerden helallik ister.

“*Ben gider oldum, hakkınızı helal edin kardaşlar.*”⁹⁷³

İlkel toplumlarda ibadetin önemli bir bölümünü teşkil eden kurban, doğaüstü alana giren kudretlerle barışıklık sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve

⁹⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 150

⁹⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 253

⁹⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 272, 4, 5, 6, 7 ve 8. maddelerdeki beddualar 272. sayfada geçmektedir. Bu beddualar köylü tarafından Memed’e söylenir.

⁹⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 407

⁹⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 59

onlardan bir şeyler istemek için kanlı ve kansız olarak iki ayrı şekilde sunulur.⁹⁷⁴ Bir ritüele uygun olarak yapılan kurban sunma işlemi Gök Tanrı inancına sahip eski Türkler tarafından da yapılmıştır. Hunlar ve Göktürklerin yılda üç kez kurban sunup kutlama yaptıkları Çin kaynaklarından tespit edilmiştir. Gök Tanrı'ya yapılan sunma töreni açık havada gerçekleştirilirken, ecdat ruhlarına sunulan kurban töreninin ise ata-baba mağaralarında yapılması dikkat çekicidir.⁹⁷⁵ Kurban sunma Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra da devam ederek günümüze kadar gelmiştir. İslami inanca göre de kurban kesmek bir ibadettir ve kesime uygun bir hayvanın kesimiyle gerçekleştirilir. İslamî inançta, yeni doğan çocuk için kesilen kurbana akika, istenilen bir dileğin yerine gelmesi için kesilen kurbana adak, kurban bayramında kesilen kurbana udhiyye, Hac ile ilgili olarak kesilen kurbana hey adı verilir.⁹⁷⁶

Memed'in Türkmen Obası'na gitmesinin şerefine Türkmen beyinin koç kestirdiğini Memed'den öğreniriz.

Memed:

“Kerimoğlu gibi kocamış bir adamdı Türkmen obasının Beyi... Ben çadırına girerken havaya üç el ateş etti, sonra da bir koç kestirdi, hemen orada...”⁹⁷⁷

Değirmenoluk köylüsü, Abdi Ağa'nın ruhunun geceleri ortaya çıktığına dair bir söylenti yayar. Köylünün çoğu bunu gördüğünü iddia ederken, Hürü Ana, Pancar Hösük, Hüseyincik ve Mustafa, böyle bir şey görmediklerini söylerler. Köylü bunun üzerine Ağa'nın onlara darıldığı için onların gözlerine görünmediğini, Hürü Ana'nın türbeye giderek Abdi Ağa'nın ruhuna bir horoz kurban etmesi gerektiğini yoksa Abdi Ağa gibi mübarek bir adamın Hürü'ye kötülük yapabileceğini söyler. Görüldüğü gibi kurban kesme inancı burada bir hurafeye dönüşür. Kutsal veya mübarek sayılan çeşitli kişilere kurban kesme Anadolu'da yaygın bir inanıştır.

“Ağamız onlara darılmış, küsmüş, onların gözüne gözüküyor,” diyorlardı. “Hürü gitse de türbeye bir horoz kesse Ağamızın ruhu için, belki o zaman onu da bağışlar ağamız, onun da gözüne gözükür. Yoksa iflah etmez Hürü'yü mübarek adam.”⁹⁷⁸

⁹⁷⁴ Sedat Veyis Örnek, 100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane, Gerçek Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2000, s. 87-88

⁹⁷⁵ Bayat, Türk Mitolojik Sistemi, Cilt I, s. 234-235

⁹⁷⁶ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/default.asp>, 21.07.2008

⁹⁷⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 64

⁹⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 273

Halk arasında “Tutarıklı” olarak adlandırılan kişiler genellikle sara hastalığı olan kişilerdir. Halk arasında bu özellikleri gösteren kişilerin çarpıldığı inancı hâkimdir. Çarpılma, insanın, cinlerin veya perilerin saldırısına uğramasıyla olur. Çarpılmanın, kötü söz söylemek, gece sokağa ya da cinlerin veya perilerin sahiplendiği söylenen yerlere su dökmek, kutsal sayılan bir bina ya da yeri kirletmek, bu yerlerde uyumak, ermiş birisine ya da başka bir yaratığın şekline girmiş bir ermişe kötülük etmek, mezarlıktan geçerken ıslık çalmak, türkü söylemek, anneye, babaya el kaldırmak, kötü söz söylemek, undan yapılan yiyeceklere hor davranmak vb. fiiliyatın işlenmesi sonucu olur.⁹⁷⁹ Çarpılma kişinin üzerinde ağız, göz, yüz eğilmesi gibi inmeye bağlı belirtilerin ortaya çıkmasıyla veya herhangi bir hastalığa yakalanmasıyla kendini gösterir. Korkutma amaçlı bu inancın temelinde iyi insan olma düşüncesi yatmaktadır. Kişi ailesine karşı sevecen, büyüklerine ve içinde yaşadığı toplumun hem maddi hem de manevi değerlerine karşı saygılı olmalıdır.

Romanda yağız atı öldürmek amacıyla takip eden Adem, uzun uğraşlarına rağmen başarılı olamayınca yağız atın at donuna girmiş bir ermiş, cin ya da peri olmasından endişelenerek, ata zarar verdiği takdirde çarpılacağını düşünür.

*Sonra korktu. Bu atta bir şey olmasın, diye düşündü. Bir peri, bir cin, bir iyi kimse at donuna girmesin!*⁹⁸⁰

Koca Osman’ın rahatsızlandığını haber vermek için Seyran’ın yanına giden küçük bir çocuk, Koca Osman’ın çarpıldığını söyler. Aslında, Koca Osman Memed’in evden ayrılmasına üzülmekle hastalanmıştır.

*“Eve gelmiş Koca Osman, eve gelince bir şey varmış evde bulamamış. Bulamayınca, işte o zaman da hasta olmuş. Yere düşüvermiş. Bir iyice hasta olmuş. Ferhat Hoca da bir iyice, çok şaşırmış. Cin çarpmış Koca Osmanı. (...)”*⁹⁸¹

Memed yaralı, bitkin ve hayal kırıklığı içinde Vayvay köyüne döndüğü zaman başta Köse Halil olmak üzere köylüler onu cin çarptığını düşünür.

Köse Hali onu soranlara, seyran Kıza, Kamer Anaya, Koca Osmana, Ferhat Hocaya:

⁹⁷⁹ İsmet Zeki Eyuboğlu, Anadolu İnançları, Derin Yay., İstanbul, 2007, s. 88-89

⁹⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 92

⁹⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 120

“Onu cin çarpmış,”diyordu. “ben çoook cin çarpmış adam gördüm tıpkı bunun gibiydiler. Tıpkı tıpkı... Bizim köyde bir Ala Mustafa vardı, bir gün... Gece”⁹⁸²

İnsanların kötülüklerden, kazalardan ve hastalıklardan korunmak için yanlarında taşıdıkları doğal ya da yapay bir nesneye veya birtakım koruyucu duaların yazılı olduğu kâğıda verilen ad olan Muska, inanç unsuru olarak halk kültüründe önemli bir yere sahiptir. Muska, taşıyan kişinin kendisini güvende hissetmesini sağlayan, kişiye psikolojik yönden rahatlık veren bir nesnedir ve halk arasında yaygın bir şekilde kullanılır.

Ferhat Hoca insanlara yardım amacıyla muska yazar, hatta civar köylerden ve kasabalardan onun yakışıklılığını duyan kadınlar, ona muska yazdırmak için Vayvay köyüne akın ederler.

Yalnız Ferhat Hocanın yakışıklılığı günden güne bütün Çukurovaya yayılmış, kadınların diline düşmüştü. Uzak köylerden, Adanadan, Kozandan, Tarsustan, hatta Mersinden, İskenderundan muska yazdırmak bahanesiyle genç kızları kadınlar onu görmeye geliyordu. Ferhat Hoca yazdığı muskaların karşılığında da para almıyordu. Ve ünü gittikçe bütün Çukurovaya yayılıyordu.⁹⁸³

Memed’in hakkında çıkan söylentilere göre, ona kurşun işlememesinin sebebi taşıdığı muskadır.

Bir de ona kurşun geçmezmiş. Muskalıymış, dualıymış, afsunluymuş. Bir de onu bıçak kesmez, ateş yakmaz, su boğmazmış.⁹⁸⁴

Bostan bekçiliği yaptığı süre içinde kendisinden evvelki bekçilerin hepsinin sıtmaya yakalanmasına rağmen sıtmaya hiç yakalanmayan Köse Halil, bunu nasıl becerdiğini soranlara muskası olduğunu söyler.

Köse Halil ölmek değil, sıtmalanmamıştı bile. Netmiş neylemiş sıtmalanmamıştı. Soranlara, “Ben sineğe karşı afsunlandım,”diyor, boğazındaki büyük, nakışlı muskayı gösteriyordu.⁹⁸⁵

Bazı halk inanışları insanlar için caydırıcı niteliktedir. Kişinin yapmaması istenen şeylerin önüne geçebilmek için bilinmeyen bir zamanda, bilinmeyen kaynaklardan yayılan çeşitli anlatılar, bazı kural ve yasakların niçin ortaya çıktığını ispatlayıcı deliller

⁹⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 352

⁹⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 104

⁹⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 256

⁹⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 351

niteliğindedir. Ortaya çıkan bu kural ve yasaklar zamanla gerçek bir hüviyete sahip olurlar. Sevenleri ayıran kişinin uğursuzluğa uğrayacağı, kutsal bir yeri veya binayı kirleten kişinin çarpılacağı, tekin olmayan kişi veya canlılara zarar vermenin tehlikeli olduğu vb. bir sürü inanış bulunmaktadır. Romanda Topal Ali tarafından Memed'i korumak için uydurulan ve içi çeşitli inanışlarla süslenmiş bir bölüm vardır. Topal Ali'nin Memed hakkında anlattıkları, dinleyen kişi tarafından başkalarına gerçekte olmuş inancıyla anlatılacak ve bunlar zamanla birer efsaneye dönüşecektir.

Topal Ali, Memed'in izini süren Yel Musa'yı vazgeçirmek amacıyla ona Memed'in tekin biri olmadığını söyler ve bunu ispatlamak için bu konu hakkında kendi kafasından uydurduğu çeşitli olayları anlatır. Topal Ali'nin anlattığı olaylarda sıradan bir köylü olan Pancar Hösük, ermiş bir zat rolündedir. Görüldüğü gibi Yel Musa'yı vazgeçirmek amacıyla Topal Ali tarafından ortaya çıkarılan efsanevî özelliklere sahip bir olayın ortaya çıkışının temelinde korkutma amacı vardır. Topal Ali'nin amacı Yel Musa'nın Memed'i yakalaması halinde başına kötü şeyler geleceğine inanarak korkmasını sağlamaktır. Topal Ali'nin uydurduğu olaylarda inanca dayalı çeşitli unsurlar vardır. Ermişlik, tekin olmayan kişiler ve bu kişiler çevresinde gelişen olağanüstü olaylar, yapılması halinde kişiye uğursuzluk getiren hareketler, dua okuyarak hastalık sağaltmayı bu unsurlar arasındadır.

“Ona şu kadicik bir kötülük edenin hiç onduğı görülmemiştir. Mutlak belasını bulur. Ben ondan korkarım arkadaş,” diyordu. “O ermiş gibi bir adamdır. Kolay kolay bulunmaz, kayıplara karışır ya, kimse ona bir kötülük edemez ya, birisi kötülük ederse boş bulunup, yani onun koruyucuları görünmezler boş bulunup, birisi ona kötülük etme fırsatını bulursa, işte o adam zinhar iflah olmamıştır, hem de olamaz. Osmanca neden iki gözden oldu arkadaş, sen bunu biliyor musun, neden? Çünküleyim ki... Yani çünküleyim ki Alidağının tepesinde ışık patlayıp da üç gün üç gece yandığında, Osmanca Memedi Keşişin Gözüünün oralarda görmüş, görünce gelmiş Yüzbaşıya haber vermiş. Haber verince Yüzbaşı Memedi kuşatmış, ala kanını kara toprağı akıtmış, Memed yaralanmış azıcık. Osmanca sabahleyin kalkmış ki, ne görsün, iki gözü de kapanmış. Bir de Sessiz Duranın işi var. O da Memedin yerini Yüzbaşıya haber verenlerden. O haber verince Memedin avradını, Hatçesini vurdu candarmalar. Ala kanı kara toprağı karıştı Hatçenin. Vuran candarmanın hemen oracıkta canı çıktı. Hemen o anda Alidağının başından bir kara boran kalktı. Şimşekler,

yıldırımlar birbirine karıştı. Yeryüzü gökyüzü karman çorman oldu. Alidağı indi indi kalktı, gürlledi, zangırdadı. Hışım gibi, görülmemiş bir yağmur yağdı, seller taştı. Bir duyduk seller Sessiz Duranı, akrabalarını, konuştuklarını almış götürmüş, sığırlarını, beygirlerini de sel almış götürmüş. Ölülerini bile bulunmadı. Bir de benim işim, bu Memed kız kaçırmış, Abdinin yeğeninin nişanlısı bunun sevdiği imiş, almış, kaçmış ormana. Bir yağmurluk gün. Bana haber geldi. İz sürülecek, diye. Başladım izi sürmeye, şu karşı kayalıklarda. Kayalıkların ortasından karşıma Pancar Hösük derler büyük bir ulema çıktı, bir Hoca ki, nefesi kılıç gibi keskin. Bana dedi ki Pancar Hösük Efendimiz, amanın Ali, amanın ha, Memedi bulayım, sevdalıları ayırayım deme! Bu çocuk, İnce Memed dedikleri hiç tekin bir adam değildir, sonra senin başına bir iş açar. Bunu söyler söylemez Pancar Hösük Efendimiz gözden yitti gitti. Dinler miyim, serde gençlik var. Sürdüm, buldum onları... Memed Abdiyi vurdu, yaraladı, yeğenini vurdu, öldürdü. Ben oradan dönerken, daha yolda, ayağıma bir sızı girdi. Görülmedik, çekilmedik bir sızı... Avazım göklere çıkar. Kuşlar gibi, gece gündüz, bir ay bağırdım. Pancar Hösük Efendimiz benim feryatlarıma dayanamadı da geldi okudu üflledi, acılarım dindi. Ama işte ayağım da böyle topal kaldı. Ben İnce Memedin izini sürmem. Onun çok zapartasını yedim. Sürmem ama hükümet yakamı bırakmıyor ki, ben de onun izini, sürer görünürüm. Görünürüm de, Memed bu yöne gitmişse, ben alır izi başka yöne götürürüm. Memed hiç tekin değildir. Alidağın başında... Üç gün üç gece... Bir koca top ışık... Bir minare boyunda... Patladı ki, ortalık gündüz gibi oldu. Bütün Toros köylükleri de bunu gördü. Bu Memed çocuk hiç tekin değildir hiç!..”⁹⁸⁶

Bir şeyi yerine getirmek veya bir olayı doğrulamak için Tanrı'yı, kutsal görülen bir kişiyi ya da bir nesneyi tanık göstererek verilen söze ant denir. Eski Türklerde ant içme törenleri milattan önce I. yüzyıla kadar dayanır. Bu ant içme törenleri hakkındaki malumat Hun hakanı ile Çin elçileri arasında yapılan dostluk anlaşmasıdır.⁹⁸⁷ Türkler ant törenlerinde kendilerine göre maddî veya manevî değeri olan nesnelerin üzerine ant içerler. Anadolu'da ekmek, tuz, silah, evlat ve Kur'an-ı Kerim üzerine ant içme şekilleri yaygındır. Türklerin ant törenlerinde kılıç, yatağan, mızrak, balta, ok gibi materyallerin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Anlaşılacağı üzere Türkler arasında yapılan

⁹⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 211-212

⁹⁸⁷ Abdülkadir İnan, “Eski Türklerde ve Folklorunda Ant”, Makaleler ve İncelemeler, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1998, s. 317

dostlaşma törenleri silah üzerine de yapılır. Abdülkadir İnan’a göre çobandeğneği, kılıç, yay, ok, balta, bıçak, tüfek ve benzeri silah ve aygıtların ant törenlerinde birinci derecede önemli unsur sayılmaları iptidai toplulukların üretime dayalı hayatlarında oynadıkları rollerle izah edilebilir. İlkel insanlar için bunlar sadece alet değil, aynı zamanda koruyucu ve besleyici bir ruhu temsil eden uğurlu hatta kutsal olduğuna inanılan materyallerdir.⁹⁸⁸

Romanda Zeynel’i öldürmeye karar veren Muslu, Süleyman ve Ahmet bu kararlarını gerçekleştirmek için hançerin üzerine el koyarak ant içerler.

*Sağlam karar verdiler. Bir hançer çıkarıp hançerin üstüne el koyup ant içtiler.*⁹⁸⁹

Koca Osman, Ferhat Hoca’ya sırrını açıklamadan önce, ona Kuran üzerine yemin ettirmeyi düşünür.

*Memedi bir gözünden bir gözüne güvenmeyeceksin. Ama söylemese de olmaz. Şu Ferhat Hocaya, Kuran üstüne yemin ettirip söylemeli mi?*⁹⁹⁰

B. Halk Hekimliği

Romanda Adem’in yaralı bir kuşu tedavi etme yöntemi gerçekçi niteliktedir.

*Kuşun yanına vardı, kuş uçmadı. Uzun boynuna elini koydu, kuş orali olmadı. Bir kanadı düşmüştü. Yarasına baktı, kurtlanmıştı. Torbasından tuz çıkardı, kurtlanmış yaraya ekeledi. Kuş can havliyle bir sıçradı elinden kurtuldu, uzağa indi.*⁹⁹¹

C. Geçiş Dönemleri

a. Düğün

Memed’in yanına sığındığı bir Türkmen Beyi olan Müslüm Bey bir düğünde büyük bir ateş yaktırır.

*“Adı Müslüm Beydi. Bir toy düğün... Sabaha kadar evinin önünde ateş yaktırdı. Çadırın önünde yanan ateş çadırın dört misliydi. Yalımlar göğe ağıyordu.”*⁹⁹²

Özellikle kırsal kesimlerde yapılan düğünlerde düğüne katılan misafirlerin birbirleriyle yarışarak eğlenmesini sağlamak amacıyla düğün sırasında çeşitli yarışmalar tertip edilir. Ağacın tepesine asılan ve içinde hediye olan torbayı silahla ateş ederek

⁹⁸⁸ İnan, “Eski Türklerde ve Folklorunda Ant”, s.327-328

⁹⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 306-307

⁹⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 84

⁹⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 291-292

⁹⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 65

düşürmeyi amaçlayan tozak vurma da bunlardan biridir. Tozağı vurarak yere düşüren kişi tozağın içindeki hediyenin de sahibi olur. Tozağın düşürülememesinin uğursuzluk getireceğine dair bir inanış olduğu için bu yarışma sırasında gelin ve damat gergin bir şekilde tozağın düşürülmesini beklerler. Tozak vurma işi iyi silah kullanmayı gerektirir. Ali Rıza Yalman buna düğün bayrağı der ve güveyinin kapısına ya da damına asıldığını söyler. Ayrıca Türkmen kızları ve gelinlerinin tavuk tüylerini boyayarak başlarına taktıklarını ve buna tozak adını verdiklerini belirten Yalman, hazırlanması saatler süren tozağın üstündeki süslerin ailelerin ekonomik durumuna göre değişebileceğini ifade eder.⁹⁹³ Katıldığı bir düğünde düğüncülerin tozak oynadıklarını, fakat kimsenin tozağı vurmadığını gören ve bunun uğursuzluğa neden olacağını düşünen Memed, yanında bulunan bir gencin elindeki silahı alarak tozağı vurur.

Bir düğün vardı. Herkes, çok yükseğe, birbirine eklenmiş iki uzun kavağın tepesine bağlanmış nakışlı tozağa kurşun sıkıyordu. Genci yaşlısı, askerlik görmüşü, eşkıyalık yapmışı, ünlü avcıları, herkes küçücük tozağı kavakların ucundan düşürüp düğün armağanını almaya uğraşıyordu. Çok kurşun yaktılar, çok öfkeleniler, çok sıkıldılar, utandılar. Tozak çok küçüktü, kurşun değmiyordu. Tozağı hiç kimsenin düşürememesi düğüne uğursuzluk getirirdi. Bütün gözler tozaktaydı. Daha gelinliği içindeki gelinin, güveyin, köydeki kızların, genç kadınların gözleri tozakta... Tozağın dört bir yanından vızır vızır kuşunlar geçiyor. Tozağın pulları, batmakta olan güneşin son ipiltileriyle pırıldıyor.

...

“Bir delikanlının elindeki Alaman filintasını aldım. Delikanlı bana ters ters baktı. Oradaki bütün erkekler bana ters ters baktı. Kızlar kadınlar üstüme güldüler. Elim ayağım zangır zangır titriyordu. Elimdeki tüfek uçar gibi titriyordu. Doğrulttum. Tozak düşüverdi.”⁹⁹⁴

D. Gelenekler

Romanda Türkmen gelenekleriyle alakalı çeşitli açıklamalar vardır. Yobazoğlu Hasan'ın Ali Safa Bey'in karşısında konuşmaması Ali Safa Bey'in aklına hemen Türkmen gelenek ve göreneklerini getirir.

⁹⁹³ Ali Rıza Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt I, (Haz. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993, s. 143-144

⁹⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 68

*Ali Safa Bey içinden geçiriyor, kız gibi kalmış Yobazoğlu, kız gibi, diyordu. Başını kaldırıp da yüzüme bakamıyor. Bu yaşa gelmiş daha genç kızlar gibi kızarıp bozarıyor. Tarla için para almamakta direniyor. Türkmen göreneği, bir büyüğünün önünde söze varamamak, hem de onunla pazarlık edememek.*⁹⁹⁵

Koca Osman bir konuşmasında Türkmen erkeklerinin kafalarının üstünde bıraktıkları bir tutam saçtan bahseder. Buna benzer tıraş şekli Proto-Moğol, Mogun ve Kidan kavimlerinde de uygulanmıştır. Bırakılan saç lülelerine *tufa'l* adı verilir.⁹⁹⁶ Buna karşılık Faruk Sümer, Türkmenlerin saçlarını tıraş etmeyerek tamamen uzattıklarını ve onların uzun saçlarının en dikkat çekici özellikleri olduğunu söyler.⁹⁹⁷ Ali Rıza Yalman (Yalın) Toroslar'da başın tepesinde saç bırakma geleneğine rastladığından bahseder. *Kekil* bırakma adı verilen bu adetin bölgede gelenek haline geldiğini ve çocuklardan yaşlılara kadar bütün erkeklerin *kekil* bıraktığını sözlerine ekler.⁹⁹⁸

*Şu başımızdaki bir tutam uzun saç var ya, Sefçeyle benim başımdaki... Bu haramzadelerin, bu yumurtadan çıkıp da kabuğunu beğenmemişlerin taşkalası oldu. Türkmenleri dersin tüm kocaları böyledir. Hem de genç yiğitleri, hep böyle bir tutam uzun saçlı. Türkmenin bir töresi, sağlam bir töre. Bu töre insanlığın da, insan olmanın da bir töresidir.*⁹⁹⁹

Koca Osman ile Sefçe Kahya'nın bu geleneği sürdürdüklerine dikkat çekilmiştir.

*İkisi de aynı biçim giyiniyor, ikisi de kubur takıyor, ikisi de bellerinden eski dolma tabancalarını eksik etmiyorlardı. İkisi de, kendilerini bildi bileli usturayla başlarını kazıtıyorlar, tam tepelerinde iki parmak kalınlığında çok uzun saçlar bırakıyorlardı. Sefçe Kahyanın tepesindeki bu saç öylesine uzundu ki, bıraktığı zaman kadın saçları gibi ta beline iniyordu.*¹⁰⁰⁰

Romanda gördüğümüz bir başka gelenek ise kadınların yas tuttıkları süre boyunca alınlarına *çatki* adı verilen bağı bağlamalarıdır. Memed, Hürü Ana'nın evinde Durmuş Ali'yi görmeyince onun öldüğünü düşünür, fakat Hürü Ana'nın alnında çatkiyi görmeyince şaşırır.

⁹⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 47

⁹⁹⁶ Mihail Gorelik, "Moğol Öncesi Dönemde Türklerin Saç Şekilleri", Saç Kitabı, (Editör: Emine Gürsoy Naskali), Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 56

⁹⁹⁷ Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, V. Baskı, İstanbul, 1999, s. 77

⁹⁹⁸ Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II, s. 301

⁹⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 65

¹⁰⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 40

*Hürü Anaya bir şeyler sormak istiyor ama, bir türlü dili varıp da soramıyordu. Durmuş Ali Emmi nerde, diye soracaktı. Nereye gitmişti acaba? Acaba ölmüş müydü? Ölmüşse Hürü Ananın başında neden kara çatki yoktu?*¹⁰⁰¹

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan bir diğer gelenek de misafiri ağırlamadır. Türkler misafire çok önem verirler ve misafiri ağırlamak için bütün imkânlarını seferber ederler. Koca Osman ve Kamer Ana evlerine gelen İnce Memed'i rahat ettirebilmek için ellerinden geleni yaparlar. Kamer Ana kapıda bekleyen Memed'i tanımaz, fakat onu Tanrı misafiri olarak eve davet eder. Koca Osman karısına kimin geldiğini sorar ve karısından Tanrı misafiri cevabını alınca hoş geldi dileğinde bulunur.

Vayvaylılar kendilerine yapmadığı kötülüğü bırakmayan, sürekli anlaşmazlık içinde oldukları Ali Safa Bey için koyun kesip sofraya kurarlar. Sinirli olan Ali Safa Bey kendisi için hazırlanan sofrayı reddederek köyü terk eder. Bey'in bu hareketine içerleyen Koca Osman bin yıllık düşmanın bile yemeğinin yenmesi gerektiğini söyler. Koca Osman'ın bu düşünce tarzı, Türk insanının misafire bakış açısını, hayat felsefesini ve inceliğini açıklar niteliktedir.

*"Bu adamda hiç insanlık kalmamış," dedi. "İnsan ellik gavurunun bile yemeğini yer... Bin yıllık düşmanın bile..."*¹⁰⁰²

E. Giyim Kuşam

Olay örgüsünün geçtiği bölge olan Çukurova ve Toroslara özgü kıyafetlerden romanda sıklıkla bahsedilir. Memed'in giydiği elbiseler ve üzerindeki aletler dikkat çekicidir. Memed'in tasviri yapılırken bir eşkıyada bulunabilecek eşyalarla sıradan bir köylünün günlük kıyafeti aynı kompozisyonda anlatılır.

*Gümüş savatlı, uzun Çerkes hançeri sol kalçasının üstüne asılıydı, aşağılara, dizine kadar sarkıyordu. Onun yanına, kasığının üstüne nagant tabancasını takmıştı. Kalın, el dokuması, alacalı bir ipek gömleğin üstüne üç koşar fişek dizmişti. Boynundaki kara, iri dürbünü el değmemişcesine yeniydi. İşlenmiş, kalın bir yüнден yapılmış çarığı da yeniydi. Nakışlı yün çorabı dizlerine kadar geliyordu. Toros köylülerinin dokuyup giydiği, ceviz kabuğuyla boyanmış açık kahverengi yün şalvarının üstüne çekmişti.*¹⁰⁰³

¹⁰⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 148

¹⁰⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 377

¹⁰⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 17

Koca Osman'ın bayramlarda ve düğünlerde giydiği elbiselerini sıradan bir günde giymesi köylünün dikkatini çeker. Köylü için sıradan olan gün Koca Osman için bir bayram niteliğindedir, çünkü İnce Memed evine gelmiştir. Bu giyiniş tarzı bölge insanının zengin bir kıyafet kültürüne sahip olduğunu, altını ve süslenmeyi sevdiğini gösterir.

Nakışlı ceviz sandıktan düğünlerde bayramlarda giydiği eski ama pırıl pırıl giyitlerini çıkardı. Giyitin rengi laciverde kaçan koyu bir maviydi. Şalvarının cepleri, paçaları, yan dikişlerinin Üstü sırma işlemeliydi. Ceket de yaşlı, kurumuş ince bedene tıptı tıptına uyuyordu. Usta bir terzi elinden çıktığı belliydi. Giyindi. Ceket, şalvar, som ipekten çizgili mintan, lacivert yelek... Yeleğin üstünse saatinin ağır ağır yer yer savatlı gümüş kordonunu sarkıttı. Kuşak yerine göbeğinin üstüne dedesinden kalma, ama yepyeni gümüş savatlı, altın işleme kuburunu sardı, kuburun yanına gene altın işleme deri barut kesesini taktı, onun yanına da yanar döner sapı sedef dolma tabancasını astı. Ayağına, uzun bir süre parlattıktan sonra, siyah çizmelerini çekti. Başına, ince keçeden pişirilmiş, üstüne ipek poşu sarılmış şapkasını geçirdi. Evin içinde bir baştan bir başa sağlam adımlarla birkaç kez gitti geldi.¹⁰⁰⁴

Sefçe Kahya ile Koca Osman'ın kılık kıyafeti karşılaştırıldığında bu iki yaşlı adamın nerdeyse aynı giyindiği görülür.

Seyran'ın kılık kıyafeti yöresel kadın kılık ve kıyafetine örnek olacak özelliktedir.

Seyran evine girdi, sandığını açtı. Dışarıya dağ elması, kadife çiçeği, kurumuş reyhan, nergis, yarpuz kokusu karmakarış fişkırdı. Sandıktan şimdiye kadar yalnız bir kez giydiği, en sevdiği kırlık fistanını çıkardı, giydi. Bu fistanı çok sevmiştir. Bu fistan böyle değilse de, bir hoş, bir sevinç gününün fistanıydı. Boynuna yıllardır unuttuğu mercan, gümüş, altın karışığı gerdanlığını taktı, parlak kundurasını ayaklarına geçirdi, beline lahuri şal kuşağını doladı. Kulaklarına altın küpelerini, bileklerine altın bileziklerini taktı, aynalara baktı. Baktı, baktı. Amma da güzelleşmişti. Köyün içine çıktı.¹⁰⁰⁵

Romanın sonunda Çakırdikenliği yakmak için bayram gibi bir eğlence düzenlenir ve bu eğlencede genç kızlar ile yaşlı kadınlar geleneksel giysilerini giyerek eğlenceye katılırlar.

Yaşlı kadınlar sütbeyaz başörtü, genç kızlarsa başlarına al vala bağlamışlardı.

¹⁰⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 30

¹⁰⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 358

*Alından, yeşilinden, morundan donanmışlardı.*¹⁰⁰⁶

F. Yiyecek ve İçecekler

Olay örgüsünün geçtiği yörenin mutfak kültürü de romana yansıyan kültürel unsurlardandır. Kamer Ana'nın Memed için hazırladığı sofrada sadeliği ve kahramanların geçim şekillerini yansıtırıcı özelliği bakımından dikkat çekicidir.

Az sonra çorba ısındı. Kamer Ana büyük bir çorba tasına tarhanayı boşalttı, Memedin önüne sürdü. (...) Kamer ana ballı yoğurt koydu sofraya, Memed onu da çabucak bitirdi.

*Kamer ana evde yenecek ne varsa birer ikişer sofraya taşıyordu, tereyağı, şeker, peynir, ceviziçi, elma, erik, dut kuruları...*¹⁰⁰⁷

Anadolu'da yaygın olarak görülen ağız yemeği, doğum yapan sağmal hayvanın ilk sütüne denir. Koyu ve sarımtırak görünümlü bu sütün kuvvet verici özelliğe sahip olduğu düşünülür. Koca Osman da bu düşünce ile Kamer Ana'dan Memed'e ağız getirmesini ister.

*"Ballan ağız getir," dedi Koca Osman. "Yavruma iyi gelir. Ballan ağız insana güç verir."*¹⁰⁰⁸

Sarı Ümmet'in Memed için hazırladığı çıkının içinde, sacda maya katılmadan, un, tuz ve yağ ile pişirilen kömbe ekmeği ve Türkmen peyniri vardır.

*Azıkta üç baş soğan, altı yumurta, bol çökelek, bir parça Türkmen peyniri, bol bol kömbe ekmeği vardır.*¹⁰⁰⁹

Yoğurtla yapılan bir çorba olan toga çorbası bölgesel bir yemek olarak romandaki yerini almıştır. Adem, askerlik arkadaşı Kürt Sefer'in evinde üzerine yarpuz yani yaban nanesi doğranmış toga çorbası içer.

*Adem bir iyice ellerini, yüzünü yıkadı, kuruladı. Çardağa çıktı. Toga çorbası vardı, yarpuz doğranmış.*¹⁰¹⁰

Yemek kültürü zenginlerin evinde farklıdır. Sülüne benzeyen, keklik cinsinden olan turaç, eti yenen bir kuş türüdür. Ali Safa Bey'in çiftliğinde Sefçe Kahya'ya buzlu ayran, türlü ve turaç pilavı ikram edilir.

¹⁰⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 458

¹⁰⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 24

¹⁰⁰⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 62

¹⁰⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 143

¹⁰¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 174

*Ona soğuk buzlu ayran, türlü bir de turaç pilavı ikram ettiler.*¹⁰¹¹

G. Halk Zanaatları

Sinekten korunmak için Köse Halil'in yaptığı cibinlik romandaki en dikkat çekici eşyadır. Memed bu cibinlik sayesinde hastalanmadan bostanda aylarca kalır. Halil'in sıtmaya yakalanmamasının sebebi de budur.

*Köse Halil sazları ince ince dokumuş, cibinliğe benzer bir şey yapmıştı. Sazlardan örülmüş cibinliğe öyle hava delikleri uydurmuştu ki hem içerisi serin oluyor, hem de sinek giremiyordu.*¹⁰¹²

Romanda, tellallık, iz sürücülük, davulculuk, avcılık, arzuhalcilik, ehlivukufçuluk, yanaşmalık gibi çeşitli mesleklerin adı da geçmektedir.

H. Çocuk Oyunları ve Oyunlar

Sinsin, müzik eşliğinde, ateş yanında oynanan ve seyredenlerin oyuna tepkileri ile dramatik ve ritüel kalıntısı olduğu zannını uyandıran, farklı isimlerle Anadolu'nun çeşitli yerlerinde de icra edilen bir oyundur.¹⁰¹³ Genellikle düğünlerde oynanan bu oyun çeviklik gerektirir. Memed'in Vayvay'a gelmesine sevinen köylüler sinsin oynarlar.

*Akşama doğru olanı biteni duymuş Abdal Aşır davulunu çekmiş, zurnacı oğluyla birlikte köye düştü. Halaylar başla hemen. Gece de sinsin oynandı. Yaz gecesinin yapış yapış sıcaklığında, bir harman yeri büyüklüğündeki ateşin yöresinde sıcaktan terleyip dönerek, bu köyde, belki de ilk oynanan sinsin bu. Yazın düğün dernek olmaz, olsa da yaz geceleri sinsin oynanmazdı.*¹⁰¹⁴

I. Yöresel Dil

Romanda Çukurova ve Toroslara ait birçok yöresel kelime geçer. Bunlardan bazıları şunlardır:

Büvet: Su birikintisi, bataklık, küçük göl

Çatlamak: Tuvalet ihtiyacını gidermek.

Hörtük: Hastalık, gâvur, domuz, mendebur gibi bir sövgü sözcüğü.¹⁰¹⁵

Iğranmak: Sallanmak.

¹⁰¹¹ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 407

¹⁰¹² Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 351

¹⁰¹³ And, *Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı*, s. 119

¹⁰¹⁴ Yaşar Kemal, *İnce Memed II*, s. 298

¹⁰¹⁵ Püsküllüoğlu, *Yaşar Kemal Sözlüğü*, s. 73

Kel kerkez: Akbaba.

Kilükali mucip olmak: Kiyl ü kaal'den boş laf, dedikodu.

Köskelemek: Dirsekleri dayayarak yaslanmak, uzanmak.

Köten: Karasaban, pulluk.

Kubur: Dolma tabanca.

Nekes: Cimri.

Puhu: Baykuşgillerden bir kuş.

Taşkala: Alay, eğlence.

Zıncar: Dikenli çalı.

Zırrıkı: Akıldan yoksun.

4.2.4.3. Ekonomik düzey

Romandaki olay örgüsü 1937-38 yılları arasında geçer. Bu zaman aralığı Atatürk dönemine denk gelir. 1922-38 yılları boyunca Türkiye ekonomisinin kalkınmasına yönelik çeşitli stratejik hedefler belirlenmiş ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda belli başlı adımlar atılmıştır. Herkese iş imkânı sağlanması, hızlı ekonomik kalkınma, ihracatın el verdiği kadar ithalat yapılması, kişiler arasında dengeli gelir dağılımının sağlanması, enflasyon olmadan tüm bölgelerin kalkındırılması, özel teşebbüslerin geliştirilmesi, hızlı teknolojik gelişme için yabancı sermaye ile işbirliği yapılması gibi amaçların gerçekleştirilmesini hedefleyen ekonomik kalkınma planları hazırlanmıştır.¹⁰¹⁶ Uzun süren savaşırlardan dolayı azalan nüfus, işgücü eksikliğinin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve Dünya savaşı sırasında hayati besin maddelerini sağlamaya yarayacak gerekli iş gücü, uygulanan angarya ile elde edilmiştir. 1923'te yeni devletin nüfusu yüzde 20 oranında azalmıştır. Hükümetin üretimi artırmak ve köylüyü toprak sahibi yapmak için tasarladığı köylüye toprak dağıtımı, iş gücünün azalacağı düşünülerek toprak ağaları tarafından engellenmiştir. Toprak kiralalarının düşeceği ve işçiye yüksek ücret ödemek zorunda kalacaklarından dolayı ağalar toprak reformuna karşı çıkmışlardır. Buna karşılık aşar vergisi İkinci Dünya Savaşı'na kadar kaldırılmıştır.¹⁰¹⁷ 1925'te Sanayi ve Maâdin Bankası'nın kurulması, 1927'de Teşvik-i Sanayi Kanunu'nu ve bu kanunun sağladığı kolaylıklar karşısında milli burjuvazi, ciddi

¹⁰¹⁶ Mustafa A. Aysan, Atatürk'ün Ekonomi Politikası, Toplumsal Dönüşüm Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2000, s. 41-42

¹⁰¹⁷ Ahmad, Modern Türkiye'nin Oluşumu, s. 93-94

yatırımlara girmeksizin, bu imkânlardan yararlandı.¹⁰¹⁸ Bu uygulamaların kötüye kullanılması sonucunda Türkiye 1929'da çıkan ve bütün dünyayı sarsan ekonomik buhrana hazırlıksız yakalandı. Yerasimos'un 1958 yılında New York'ta Birleşmiş Milletler yayımlarından çıkan *L'évolution de l'industrie manufacturière en Egypte, en Israël et en Turquie* (Mısır, İsrail ve Türkiye'de İmalat Sanayiinin Evrimi) adlı araştırmadan aktardığı bilgilere göre; 1929-39 yılları arasında uygulanan Devletçilik ilkesi sayesinde ekonomide önemli gelişmeler sağlanarak, büyük ve orta sanayinin üretiminde yüzde yüzden fazla büyüme gözlemlenmiştir.¹⁰¹⁹ Aynı süre içerisinde tarımda da gelişmeler kaydedilmiştir. 1927-40 arası buğdayda % 205, arpada % 260, mısırdaki % 482 oranında artış olmuştur.¹⁰²⁰

Yukarda bahsettiğimiz gelişmelerden olay örgüsünün geçtiği Çukurova da olumlu yönde etkilenmiş, fakat tarım bölgesi olduğu için yatırımlar toprak reformundan sonra yapılmıştır. Çukurova'da tarımın makineleşmesi 1950'lerden itibaren hız kazanmaya başlamıştır ve bunda Marshall Yardımlarının önemli bir etkisi vardır. Tarımda makineleşmeyle birlikte yeni topraklar tarıma açılarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu süreçte toprak ağaları ortakçıları borçlu duruma düşürerek topraklarını genişletmişler, Çukurova'da elde ettikleri geliri nerede ve nasıl tüketceklerini bilmedikleri için israf düzeyinde harcamalara girerek küçülmüşlerdir. Çırçır ve prese gibi pamuk işleme tesisleri 1940'lı yıllara kadar Adana sanayinin belkemiğini oluştururken, 1950'lerde sanayi teknolojide ileri bir düzeye ulaşarak bunları ikinci plana düşürmüştür.¹⁰²¹

Romadaki toplumsal ve ekonomik ortam yukarda belirttiğimiz sürece uygun olarak işlenmiştir. 1937-38 yılları arasında geçen olay örgüsünde, bir yandan Milli Mücadele'ye katılan Arif Saim ve Ali Safa Beylerin savaştan sonra büyük çiftlik kurma arzusuyla topraklarını büyütme çabaları, diğer yandan ağaların baskısı altında kalarak topraklarını satmak ya da terk etmek istemeyen yoksul köylülerin mücadelesi anlatılmıştır. Bölgedeki bürokratları ve kolluk kuvvetlerini arkalarına alan ağalar, köylüye karşı yıldırma politikası uyguladılar. Atları çalınan, harmanları yakılan, topraklarını işleyemeyen ve ağalar tarafından her şeylerine el konan köylü, fakir düşmüş, hatta bir kısmı bu baskılara dayanamayarak köyünü terk etmek zorunda

¹⁰¹⁸ Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Cilt III, s. 115-116

¹⁰¹⁹ Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Cilt III, s. 132

¹⁰²⁰ Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, Cilt III, s. 135

¹⁰²¹ Kudret Emiroğlu, "Adana'da Sanayi ve Sanayiciler Hakkında", *Adana'ya Kar Yağmış*, (Derleyen: Behçet Çelik), İletişim Yay., III. Baskı, İstanbul, 2007, s. 267-303

kalmıştır. Kel Hamza, Abdi Ağa'nın ölümünden sonra Değirmenoluk'a gelmiş, jandarma komutanının desteğiyle köylünün hasattan elde ettiği ürününe ve hayvanlarının tamamına el koymuştur. Zaten fakir olan köylü, Kel Hamza'nın bu hareketinden sonra tamamen aç kalır. Bu durumdan en çok etkilenenler ise yaşlılarla çocuklar olur. Köylü o kadar fakir düşer ki baharla birlikte ot hatta ağaç kabuğu yemeğe başlar. Köylünün bu durumunu Kulaksız İsmail'in Memed'e anlattıklarından öğreniriz.

“...Çocuklar açlıktan kurudular kurudular öldüler. Kel Hamzanın ambarları, kuyuları, tahıl almadı. Köylünün elinde ne varsa aldı, ya, hepsini aldı. Bir tek tane bile bırakmadı, hem de arpa, hem de darı, hem de mısır tanesi, bir tane bırakmadı. Herkes acından öldü. Kırfacana döndü millet. Dağlarda ot toplayıp yedik. Ağaç kabuğu, madımak, kuzukulağı yedik. Ne bulduysak yedik. Ne kadar sığırımız, öküzümüz, keçimiz, koyunumuz, atımız, eşeğimiz varsa elimizde, Kel Hamza hepsini aldı. ...”¹⁰²²

Ali Safa Bey, Vayvaylıları yıldırma için elinden gelen her şeyi yapar. Köylülerden bazıları topraklarını Ali Safa Bey'e satarak kurak, verimsiz bölgelere yerleşmek zorunda kalır. Vayvayı terk etmeyenlerin ise harmanları yakılır, suları kesilir, atları çalınır. Köylerini terk eden köylülerin yanına giden Koca Osman'ın onların aç ve yoksul düşmüş hallerini gördükten sonra Ferhat Hoca'ya söylediği sözler, köylünün ekonomik durumunu kısaca özetler niteliktedir.

“Vay anam vay! Amma da korkmuşlar. Vay ocağınız bata adamlar. Aç kalmışlar, nana muhtaç olmuşlar, sürünmüşler, gurbete düşmüşler ama gene yönlerini köye dönüp de bakamıyorlar. Gözü korkmuş adam, vay senin ocağın batsın. Bir insana hiçbir şey yapma! Bir kere gözünü korkut yeter. Ölünceye kadar, kıyamet kopuncaya kadar onu köle yap da kullan. Gözü korkmuş adam insan değildir. Öyle değil mi Ferhat Hoca?”¹⁰²³

Bürokrasi, büyük burjuvazi ve eşraf üçgeni arasında kalan köylünün durumu, 1945'te çıkan toprak yasasından ve 1950'den itibaren başlayan sanayi sahasındaki gelişmelerden sonra düzelmeye başlayacaktır.

¹⁰²² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 236

¹⁰²³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 114

4.2.4.4. Dinsel düzey

İlk ciltteki dinsel düzeyi yeterli materyal olmadığı için inceleyemedik, fakat ikinci ciltte bu başlığı incelememizi sağlayacak derecede materyale ulaştık. Doğup büyüdüğü köyde dinsel sözlerin çok az sarf edildiğini söyleyen Yaşar Kemal köyün minaresi olmayan bir camisi olduğunu, sadece yaşlıları cumadan cumaya bu camide namaz kıldıklarını anımsadığını, köylünün Müslüman olmasına rağmen dinin onların yaşamının çok aşağısında olduğunu söyler. Dinin son otuz yılda halka inebildiğini belirten Yaşar Kemal yazdıklarının gelenekler ve Müslümanlığa sığınmış eski mitler olduğunu belirtir.¹⁰²⁴ Romana ikinci ciltte katılan Ferhat Hoca karakteri çeşitli dini uygulamalar ve motifleri beraberinde getirir. Ferhat Hoca örnek bir din adamı ve güvenilir bir kişi olmasıyla dikkat çeker. Koca Osman sırrını Ferhat Hoca'ya söylemek ister, onun nasıl bir insan olduğunu düşünürken meseleye ironik bir şekilde yaklaşır. Onun güvenilir bir kişi olduğunu hocaya falan benzemediğini söyleyerek Türkiye'de hoca tipi hakkında düşünülen genel yargıya ironik bir şekilde değinir.

*Şu Ferhat Hocaya, Kuran üstüne yemin ettirip söylemeli mi? Hocaya falan benzemiyor. Yiğit adam, Ferhat Hoca.*¹⁰²⁵

Koca Osman'ın bu düşüncesi aslında yazarın hocalara yaklaşımının genel bir göstergesidir ve yazar, idealize ettiği hoca tipini Ferhat Hoca'yla çizer. Burada dikkat etmemiz gereken başka bir dinî uygulama da Koca Osman'ın Ferhat Hoca'ya dinî kitap üzerine yemin ettirmeyi düşünmesidir. Koca Osman gibi İnce Memed de Ferhat Hoca'yı din adamına benzetmez. Bu şekilde din adamı tipini irdeleyen yazarın asıl hedefi, köylüyü dinî kullanarak sömüren, korkutan ve dolandıran eğitimsiz kişilerdir.

*Ferhat Hocayı görmüştü kapı aralığından iki kez. Hiç Hocaya benzemiyordu. Kıvırcık abanoz sakallı, iri yalım karası gibi gözleri, kıvırcık saçları, kartal burnuyla güvenilir bir adama benziyordu.*¹⁰²⁶

Bir ramazan günü köye gelen Hoca, hemen bir evi camiye çevirerek köylüye teravih namazı kıldırır. Köye cami yaparak köydeki din olgusunu somutlaştırır. Dinin bir simgesi olan cami, köy halkına günlük yaşamda dinî hatırlatacak en önemli uyarıcıdır. Görsel bir uyarıcı olan caminin köye girmesiyle beraber namaz vakitlerini bildiren ezan da işitsel bir uyarıcı olarak köylünün hayatına girer.

¹⁰²⁴ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 84

¹⁰²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 84

¹⁰²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 103

*Koca Osmanın dediğine göre bir Ramazan günü yorgun, sırtında torbası, torbasının içinde kitapları, çamaşırları, Anavarza yönünden gelip köye girmiş, hemen o akşam boş bir evi cami yapmış, köylüyü teravih namazına sokmuş, imam durmuştu.*¹⁰²⁷

Memed, köylüler tarafından efsanevî özelliklere sahip, ulvi bir kişi olarak anlatılır. Veli adındaki köylü Memed'in evine geldiğini ve namaz kıldığını şöyle aktarır:

*Namaz kıldı. Elleri bileklerine kadar yemyeşil oldu nazma kılarken.*¹⁰²⁸

Yazar burada köylünün bakış açısıyla ve hayal gücüyle İnce Memed tipini çizerken onların değer verdiği ve saygı duyduğu, çeşitli dinî kerametlere sahip veli tipini dikkate alır. Köylünün görmek istediği kahraman tipi, mitolojik bir tipten ziyade islamî ölçütlerde oluşmuş bir tiptir. Yazar aslında toplumun bu özelliğini ironik bir şekilde ele alır, çünkü olmayan olaylar bir takım köylüler tarafından olmuş gibi anlatılırken, Memed'e de çeşitli dinî vasıflar yüklenir. Marksist düşünceye göre din geri kalmışlığın bir göstergesidir ve bu görüşe sahip olan yazar, köylünün cehaletini bu şekildeki yaklaşımlarla ortaya koymaya çalışır.

Ferhat Hoca, Kur'an-ı Kerim'den, köylülerin topraklarını geri dönmesini destekleyici ayetler okuyarak Vayvay'ı terk eden köylüleri vazgeçirmeye çalışır. Görüldüğü gibi halkı etkileyebilecek tek şey kutsal kitaptır ve dini inanca sahip köylüler bu şekilde ikna edilmeye çalışılır. Burada dikkatimizi çeken başka bir husus da Hoca'nın Arapça ayetleri okuyarak tefsir etmesidir. Örnek bir Hoca olan Ferhat Hoca köylünün anlamadığı Kuran dilini izaha yönelerek onların üzerinde daha da etkili olmaya çalışır.

*Hoca güzel sesiyle Kurandan Arapça ayetler okuyor, sonra açıklıyordu. Ayetler köylülerin topraklarına geri dönmesi düşüncesini destekliyordu.*¹⁰²⁹

Ali Safa Bey'in zulmünden korkarak Sarıçam'a göç etmeye kalkışan köylüyü dinî kimliğini kullanarak vazgeçirmeye çalışan yine Ferhat Hoca'dır. Ferhat Hoca yaptığı konuşmada Allah korkusundan ve toprağı bırakıp gitmenin kâfirlik olacağından bahseder. Burada, toplumsal olaylarda din adamlarının halk üzerinde kuvvetli bir etkiye sahip olduğu gösterilir.

Bu olay üstüne hemen o sabah iki kişi evini yükleyip, ver elini Sarıçam deyip çekti gitti. Çok kişi gidecekti. Ferhat Hoca önlerine geçti:

¹⁰²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 104

¹⁰²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 178

¹⁰²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 99-100

“Zulme karşı koymamak kafirliktir,” diyordu. “Çocuğunun rızkını, baba yurdunu korumamak, bırakıp gurbet ellere düşmek kafirliktir. Zulme karşı koymamak zalime ortak olmaktır. Korkmak, korkudan dolayı yılmak kafirliktir.”

Yoksa köy yarı yarıya boşalıyordu.

“Allah bize de bir sahip gönderecek,” diyordu. “Bakın o nasıl geldi köye, onu tutamadık. Şahini biz elimizden uçurduk. O burda olsaydı, bütün bu işler başımıza gelir miydi?”

...

“Allah yoksulunu yalnız bırakmayacak,” diyor, büyük imanını sesinde topluyordu. “Allah zulme karşı koyanlarla her zaman birlik olmuştur. Yoksa yeryüzünde zulüm bu kadar azalır mıydı?”¹⁰³⁰

Kaymakam Ramiz Bey tipi ile hem Osmanlı hem de dindar kişi tipi eleştirilir. Ramiz Bey hiçbir vakit namazını kazaya bırakmaz, fakat gece gündüz içki âlemleri yapan, kumar oynayan ve kadınlara düşkün bir kişidir. Köylüleri sevmeyen bu adam köylü gördüğü zaman da şeytan savma duasını dilinden düşürmez.

Mustafa Kemal düşmanlarına sonsuz umut dağıtıyordu. Beş vakit namazını hiç kazaya koymuyordu.

Köylülerden nefret ediyor, mümkün mertebe onların pis suratlarını görmek istemiyordu. Nerde bir köylü görse, yüzünü buruşturuyor, bir şeytan savma duası okuyor, yere kocaman bir tükürük atıyor:

...

Kaymakam Ramiz Bey sıkıntıdan patlıyor, gece gündüz içiyor, derebey kalıntılarıyla kumar oynuyor. İskenderundan orospular getiriyor, sabahlara kadar vur patlasın çal oynasın...¹⁰³¹

Ali Safa Bey, harmanlarını yakan, atlarını çalan, çiftliğini kurşunlayan köylüleri uyarırken onlara zayıf noktaları olan dinî inançlarından yaklaştırmaya çalışır. Bu eylemleri yapanların müslüman olmadığını, bu tür işlerin kutsal kitapta yer almadığını söyleyerek köylüyü etkilemeyi amaçlayan Ali Safa Bey, kişisel propagandasına dini alet eder.

¹⁰³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 181

¹⁰³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 217-218

... *Harman yakmak insanlıkta, hem de Müslümanlıkta var mı? Atlarımı çaldınız, her gece evimi de üstüne üstlük kurşunluyorsunuz, bütün bunlar Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında, İslamlık, insanlık kanunlarında var mı? ...*¹⁰³²

Ali Safa Bey, savcıyla işbirliği yaparak köylünün gözünü korkutmak için bir iki kişinin tutuklanmasını ister. Bunun üzerine Adem'in katili olarak Yobazoğlu'nun, Zeynel'in katili olarak Ferhat Hoca'nın tutuklanmasına karar verilir. Savcı ise Ankara'nın hocalara karşı hassasiyetini göz önünde bulundurarak Ferhat Hoca'yı tutuklatmanın çok isabetli bir karar olduğunu söyler. Cumhuriyet'in ilk yıllarında dinin alet edilmesiyle ortaya çıkan ayaklanmalar hükümeti din konusunda hassaslaştırmıştır ve savcı bu durumu kendi lehlerine kullanma amacındadır. Görüldüğü gibi olay örgüsünün geçtiği dönemde hükümetin ve dolayısıyla bürokratların dine bakış açıları da gözler önüne serilmiştir.

... *Ferhat Hocayı çok iyi seçtik. Unutmayın ki o bir hocadır ve Ankarada herkes hocalardan ürker. Hele bugünlerde... Safa Bey, tam attık, turnayı gözünden vurduk.*¹⁰³³

4.3. Açıklama Aşaması

4.3.1. Anlatının kaynağı

İnce Memed, kendi isteği dışında, başka bir kişinin yönlendirmesiyle eşkıya olan, eşkıya olduktan sonra annesinin ve karısının öldürülmesi üzerine öç almaya yönelen ve zamanla öç alma isteğini geride bırakarak evrensel bir direnişe geçen romantik bir eşkıyadır. II. ciltte Memed artık mecbur bir insan haline gelmiştir. Öcünü alacağı kimse kalmayan Memed'in ağılık düzenine karşı olan mücadelesi evrensel bir başkaldırıya dönüşmüştür. O, ezilen köylü sınıfının yanındaki yerini II. cildin sonunda uzun bir iç hesaplaşmadan sonra alır. Memed, sahip olduğu halk kahramanı kimliği ile bu düzene karşı mücadele edecek tek kişidir. Yaşar Kemal'in, kendi ifadesiyle, mecbur insan tipini yazmaya karar vermesinde *Naima Tarihi*'nde okuduğu "Sakarya Şeyhi"nin hikâyesi etkili olmuştur. Anadolu Alevileri arasındaki inanışa göre, mehdinin dünya bozulduğunda ortaya çıkarak düzeni değiştirmek amacıyla kötülerle savaşacağını ve onları yenerek dünyaya barışı getireceğini, Sakarya Şeyhi'nin de bir mehdi olduğunu, öleceğini bile bile düzeni değiştirmek için Osmanlı'ya karşı savaş açtığını, çünkü mehdi olduğu için

¹⁰³² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 373

¹⁰³³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 385

bunu yapmaya mecbur olduğunu söyleyen Yaşar Kemal,¹⁰³⁴ bu düşünceden hareketle mecbur insan tipini İnce Memed’de derinlemesine işlemeye karar verdiğini şöyle anlatır:

*Demek ki bu dünyada mecbur olan kişiler var, diye düşündüm gençliğimde. Sonra düşündükçe, okudukça dünyanın Sakarya Şeyhi gibi, baş kaldırmaya mecbur kişilerle dolu olduğunu gördüm. Dünyamızı bu baş kaldırmaya mecbur kişiler yapmış, yapıyordu. Bu baş kaldıran kişiler insanlığın özüydü. Ve dünyayı onlar değiştirerek bu duruma getirmişlerdi. Bundan sonra da onlar dünyamızı değiştirerek, geliştirerek, kötülüklerle karşı koya koya ileriye, daha insanca yaşanacak bir dünyaya götüreceklerdi. Üstelik de, her şeylerini, canlarını yitireceklerini, yenilgiyi bile bile savaşıma girecekler, bir de bakmışsınız ki, sonunda bunlar yengiye ulaşmışlar. Çağımızda, günümüzde çok mecbur insan biliyorum. İşi genelleştirsek insanlık baş kaldırmaya mahkumdur. Mecburlar, insanın içindeki başkaldırının eylemcileridir. İnce Memed’de, dört roman boyunca bu baş kaldırmaya mecbur insanın derinine kadar inmek istedim.*¹⁰³⁵

Dört ciltlik bir nehir roman olan İnce Memed’deki olay örgüsü Memed etrafında gelişir ve son bulur. Bu yüzden anlatının kaynağı meselesinde incelememiz gereken İnce Memed’dir. Serinin ilk cildini incelerken de söylediğimiz gibi geçmişte İnce Memet ismindeki bir eşkıyanın varlığı ve bu eşkıya hakkında söylenen türküler yazara önemli bir esin kaynağı olmuştur. Yazarın bu türkü ve hikâyesi hakkında 1954 yılında TFA’nın 56. sayısında “Halk Türkülerinin Doğuş Hikâyeleri: İnce Mehmet” başlığı altında yayımlanan bir yazısı da romanın kaynağı hakkında ileri sürülen görüşleri doğrular niteliktedir. Bu yazının İnce Memed I’ın yayımlanmasından bir sene önce çıkması da dikkat çekicidir. Bütün bunlara ek olarak Yaşar Kemal kendisiyle yapılan bir röportajda, Ege bölgesinde söylenen bir eşkıya türküsündeki İnce Mehmet’i değil, Kadirli’de yaşamış Mehmed adındaki bir eşkıyayı model olarak aldığını söyler.

“Bir de şunu söyleyeyim: Kadirli’de 1930–1936 arası beş yüz kadar eşkıya vardı. Bunlardan bazıları bizim eve de gelir giderlerdi. Rıza, Kürt Alo gibi. Ama benim asıl İnce Memed’e model yaptığım Şahin’in kardeşi Mehmed’dir; Abdaloğlu ile Cabbar diye yazdığım o. Amcamın evine gelir, üç dört ay kalırlardı. Yemeklerini ben götürürdüm.

¹⁰³⁴ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 160

¹⁰³⁵ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 161

*Samanlıktan çıkamazlardı. Ahbablık yapardık gün boyu. Bana eşkıya hikâyeleri anlatırlardı. ...*¹⁰³⁶

Yazarın anlattıklarından da anlaşılacağı gibi daha çocuk yaşlarda eşkıyalarla tanışan Yaşar Kemal'in etkilendiği başka birisi de yine bir eşkıya olan ve efsanevî hikâyeleri anlatılan dayısı Çerko'dur. Çerko'nun yüreğinin çatal şeklinde olduğunu söyleyen Yaşar Kemal, bundan çok etkilendiğini şöyle anlatır:

... Yaralanıyor ama bütün gün dövüşüyor jandarmalarla. Sonunda ölüyor. Bir de açıp bakıyorlar ki yüreği çatal biçiminde.

...

*Elbisesini bir ağaca azıyorlar, bakalım kim sahip çıkacak diye. "Hiçbirimiz sahip çıkamadık," derdi anam. Babam bakıp bakıp ağlarmış. Bu anlatılanlardan da etkilendim ister istemez.*¹⁰³⁷

Romanın ilk cildinden hatırlayacağımız üzere İnce Memed, Âşık Sefil Ali'den "Köroğlu'nun Zuhuru" adlı halk hikâyesini dinler ve bu hikâyeden çok etkilenir. Köroğlu'nun bir köpeğin birkaç köpek ile mücadelesini görüp bu olayı örnek alarak kendisini sıkıştıran serserilerle mücadele etmeye başlaması İnce Memed'i de etkiler. Köroğlu, mücadele etmeyi ve hakkını savunmayı ufak bir köpekten öğrenmiştir ve dolaylı olarak Memed de içinde doğan başkaldırı ve mücadele ilhamını aynı köpekten almıştır. Memed de Köroğlu gibi erdemli bir eşkıya olmak niyetindedir. Köroğlu, Yaşar Kemal'in önem verdiği bir halk kahramanıdır. Yaşar Kemal'in 1967 yılında yayımlanan *Üç Anadolu Efsanesi* isimli kitabındaki ilk efsane "Köroğlu'nun Ortaya Çıkışı"dır.

Sözlü geleneğin ve zengin bir kültürün içinde yetişen Yaşar Kemal, İnce Memed serisinde folklorik malzemeyi de etkili bir şekilde kullanmıştır. Okuduğu destanlardan ve çocukluğunda dinlediği destancılardan bir hayli etkilenen yazar, İnce Memed romanında destansı bir kahraman oluşturmuştur. Memed'e yardım eden yaşlıların destanlarda ve Türk boylarında görülen şamanları temsil eden şahıslar olduğunu söyleyen ve ona yardım eden bu şahısların kaynağı olarak yine destanları gösteren Muharrem Kaya, romandaki kötülerin ise destan kahramanlarının savaştığı canavarlara benzediğine, İnce Memed'in de bir destan kahramanı olarak kurtarıcı kimliğine sahip olduğuna değinir. Muharrem Kaya'ya göre İnce Memed, ütopyacı bir ihtilalcı olup çıkmıştır ve romandaki alelaide kız kaçırma ve cinayet konusunun, bütün köylüleri

¹⁰³⁶ Gürsel, Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı, s. 109

¹⁰³⁷ Gürsel, Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı, s. 108-109

ilgilendiren toprak düzeninin değişimiyle alakalı bir mücadeleye dönüşmesi esere destanî bir boyut kazandırmıştır.¹⁰³⁸ Bütün bunların yanı sıra, romanın ikinci cildinin sonlarında Memed'in sahip olduğu yağız at, tekin olmayan özelliklere sahip, destan kahramanlarının atlarını andıran bir hal alır. Bu at, bize birer destan kahramanı olan Köroğlu ve Manas'ın en önemli yardımcıları olan atlarını hatırlatır. Hem destansı hem de efsanevî özelliklerle donatılan Memed karakteri romanda kahraman tipini, diğerleri ise gerçek insan tipini temsil ederler. Böylece destan kahramanlarıyla modern roman kişileri yan yana gelirler.¹⁰³⁹

Anlatının kaynağı bağlamında dikkatimizi çeken bir başka şey de yazarın siyasî görüşüdür. Marksist düşünceye sahip olan yazarın İnce Memed'de ele almaya çalıştığı temel mesele sınıfların özgürlüğüdür. Yaşar Kemal, İnce Memed romanında, kapitalist düzende işçi sınıfının emeğinin burjuvalar tarafından sömürüldüğü düşüncesinden yola çıkarak, ağılık düzeninde emeği sömürülen köylü sınıfının ekonomik bakımdan özgürlüğüne kavuşması düşüncesini ele almıştır.

4.3.2. Tarihsel çerçeve

İlk cildin bittiği tarih olan 1933 yılına Memed'in kaçak geçirdiği süre olarak tespit ettiğimiz 4 yılı eklediğimiz zaman tarih, ikinci ciltteki olay örgüsünün başlama zamanı olan 1937'yi gösterir. Bu dönem tek parti hükümeti dönemine ve Atatürk zamanına denk gelir. Romanda kurmaca kişiler haricinde gerçek şahısların da adı geçer. Vayvay köyü basıldıktan sonra köylüler Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerler. Koca Osman, Vayvay köyünden kaçan köylüleri köye dönmeleri hususunda ikna etmek için Atatürk'e telgraf çektiklerini söyler. Köylüler için Atatürk bir kurtarıcıdır ve onları Ali Safa Bey'in elinden kurtaracak tek kişi odur.

*“... Mustafa Kemal Paşaya da tel çektik ki, çok güzel bir tel. ...”*¹⁰⁴⁰

Ali Safa Bey bir konuşma sırasında Milli Mücadele yıllarında Antep'te Şahin Bey, Karaisalı'da Sinan Paşa ile beraber savaştığını söyler.

¹⁰³⁸ Muharrem Kaya, Türk Romanında Destan Etkisi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2004, s. 206-208

¹⁰³⁹ Jean-Pierre Deleage, “Yaşar Kemal'in Sözleri: Yapıtın İzini Sürerken”, Yaşar Kemal'i Okumak, s. 60

¹⁰⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 96

“... Allah sizi inandırсын Kaymakam Bey, şu Torosun her kayasında bir parçam kaldı. Haçında çarpıştım. Antepte Şahin Beyle, Karaisalıda Sinan Paşayla beraberdim. ...”¹⁰⁴¹

Adı geçen bu kişiler gerçek kişiler olup, Şahin Bey (Mehmed Said) Antep savunmasında, Sinan Paşa¹⁰⁴² (Tekelioğlu) ise Adana cephesinde görev alarak çeşitli kahramanlıklar göstermişlerdir.

Romanda bazı tarihî olaylara da değinilmiştir. Devlet otoritesinin Kozandağı ve Gavurdağı Bey ve aşiret reislerini ikna ile olmazsa güç ile etkisiz hale getirmek, bunların içinde lüzumlu görülenleri mecburi iskâna zorlamak için Fırka-i Islahiye adında bir reform ordusunun İbrahim Derviş Paşa yönetiminde Çukurova’ya gönderilmesi meselesine ilk cildin tarihsel çerçevesini incelerken değinmiştik. İkinci ciltte Ali Safa Bey, kaymakamı da yanına alarak Vayvay köyüne gider. Ali Safa Bey’in amacı, Vayvay köyünün kendisine ait olduğunu Kaymakama ispat ederek onun desteğini almaktır. Köylüleri sevmeyen Kaymakam köyün Ali Safa Bey’e ait olduğuna inanarak köylüden Vayvay’ı terk etmesini ister. Kaymakamın bu isteği üzerine köylüler, Vayvay köyünün Fırka-i Islahiye zamanında kurulduğunu söyleyerek, köyün kuruluş tarihinin eski olduğunu ve bu yüzden Ali Safa Bey’in bu topraklarda hak iddia edemeyeceğini ima ederler.

Köylüler:

“Bu köyün ne zaman kurulduğunu kimse bilmiyor. Dedelerimizin dedesi kurmuş, ta Fırka-i Islahiye zamanında,” dediler.¹⁰⁴³

Romanda hatırlatılan bir diğer olay ise 1924-25 yılları arasında gerçekleşen Şeyh Sait İsyanı’dır. Ali Safa Bey, köylülerin Vayvay köyünü terk etme konusunda direnmelerini Şeyh Sait İsyanı’na benzetir.

“... Hiç anlamadınız. Ayaklanmakta direttiniz, devlete millete isyana devam ettiniz. Sizin yaptığınız düpedüz Şeyh Said isyanıdır. Ben bunu hükümete bildirmedi. Olduğu gibi bildirseydim, şimdi her biriniz ipten olurdunuz sallanırdınız.”¹⁰⁴⁴

Romanda olay örgüsünün geçtiği zaman ile ilgili tarihi olaylara fazla değinilmemiş, genelde eski olaylardan bahsedilmiştir. Romanda geçen “En büyük

¹⁰⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 219

¹⁰⁴² Bk. Erdeha, Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler, s. 314-315

¹⁰⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 223

¹⁰⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 373

mahkeme Sivastaydı o zamanlar”¹⁰⁴⁵ ifadesi olay örgüsünün geçtiği yılları belirlememizi kolaylaştıracak niteliktedir.

Olay örgüsünün geçtiği 1937-38 arası yıllar tek parti dönemidir. İktidardaki tek parti olan CHP, 1930-45 arasında sıkı bir ideolojik katılıkla Türkiye’yi yönetmiştir. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren bir dizi devrimler yapılmış ve bu devrimlerin uygulanması için sert tedbirler alınmıştır. CHP Genel Sekreter’i Recep Peker’ e göre devrimler ancak baskı ve zor altında yapılabilir, böylesi bir baskı ve zor havası içindedir ki, Halk Partisi, Avrupa’daki totaliter hükümetlerin başarısından cesaret alarak tahakkümünü iyice genişletmiş, kendisini her türlü kontrolün dışında sayarak yavaş yavaş devlet ve milletle bir tutmaya başlamıştır.¹⁰⁴⁶ Parti ve devlet örgütünün birleştiği bu dönemde, valiler bulundukları ilin parti başkanlığını da yapmışlardır. CHP’nin temel yaklaşımı “fert yok, cemiyet vardır” ilkesinde somutlaşmış ve böylece temel haklar, özgürlükler partinin belirlediği sınırlar içerisine hapsedilmiş, parti ilkeleri bireyin özgürlüklerini kısıtlayan, örgütlenmeye hoşgörüyle bakmayan bir yapıda olduğu için ülkede farklı düşünceler yeşermemiş, insanlar partinin belirlediği normlar içinde kalıplaşmış ve partiye çekinerek bakmışlardır.¹⁰⁴⁷ Bu durumun romandaki en iyi örneği Arif Saim Bey’dir. CHP milletvekili olan Arif Saim Bey’den herkes çekinir ve onunla tersleşmemek için ona karşı saygıda kusur etmemeye çalışır. Arif Saim Bey milletvekili kimliğini kullanarak Avrupa standartlarında büyük bir çiftlik kurmayı amaçlar. Bu hedefine ulaşmada ihtiyacı olan toprakları köylünün elinden zorla alır. Güç kullanarak köylüyü yıldırmaya çalışan Arif Saim Bey, toprak sahiplerini yıldırma ve kandırma işlerinde bürokratları ve devlet memurlarını da kullanır. Mili Mücadele’ye katıldığı için Çukurova topraklarında hakkı olduğunu düşünen Arif Saim Bey savaştan sonra karşısına çıkan fırsatları iyi değerlendirerek bölgede söz sahibi bir kişi olmuştur.

*Arif Saim Bey mebus olup Ankaraya yerleşince ilk işi bir otomobil almak oldu. Sonra mal mülk edindi. Cumhuriyetin kuruluş devirleri geçip de ortalık durulunca, ilk işi çok yakından tanıdığı Çukurovaya gelmek oldu. Çukurovan’ın altın toprakları onun en büyük tutkusuydu. Kuruluş Savaşı olmasaydı eğer, bu toprakların bir avucuna bile sahip olmayı düşünemezdi.*¹⁰⁴⁸

¹⁰⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 186

¹⁰⁴⁶ Kemal H. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel ve Ekonomik Temeller, İmge Kitabevi, III. Baskı, Ankara, 2008, s. 172

¹⁰⁴⁷ Tevfik Çavdar, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi, İmge Kitabevi, III. Baskı, Ankara, 2004, s. 364-365

¹⁰⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 159-160

Arif Saim Bey'in yaptıkları bize o dönemdeki sosyal ve siyasal durum hakkında bilgi verirken, olay örgüsünde anlatılanların gerçekte uyduğu gösterir. Döneme ait romanda belirtilen başka bir dikkat çekici husus ise Atatürk'ün sahip olduğu kuvvetli otoritedir. Arif Saim Bey usulsüz bir şekilde bir köylünün topraklarını ele geçirince parti genel sekreterine şikâyet edilir. Sekreterin durumu Atatürk'e bildirmesinden bir süre sonra Arif Saim Bey ele geçirdiği toprakları iade ederek bir daha o bölgeye uğramaz.

Kasabaya gelen vali, kasabalıları Ankara'ya şikâyet teli çekmemeleri konusunda uyararak onlardan İnce Memed'den korkmamalarını ister. Ülkede geçmiş yıllarda yaşamış eşkıyaları örnek göstererek İnce Memed'in de onlar gibi öleceğini söyler

*“Gözünüzde büyütmeyin şu zavallı çocuğu. Bu memleket Çakırcalıyı görmüştür,” dedi. “Bu Toros dağları Gizik Duranı, Karayılanı, Yozcuyu, Cötdeleği, Kürt Reşidi görmüştür. Pek yakında İnce Memedin ölüsü bu kasabanın caddelerinde sürüklenecektir.”*¹⁰⁴⁹

Burada önemli olan, kurmaca bir kahraman olan İnce Memed'in gerçek eşkıyalarla birlikte anılmasıdır. Yukarda isimleri geçen eşkıyaların gerçek kişiler olduklarını ilk cildi incelerken söylemiştik.

Romandaki kaymakam tipi de o dönemin bir başka yüzünü gösterir. Kaymakam Ramiz Bey, CHP iktidarından korkan, fakat bir o kadar da nefret eden Osmanlı ve Hilafet taraftarı bir devlet görevlisidir. Ramiz Bey tipi vasıtasıyla 1930'lu yıllardaki bastırılmış padişah yanlısı tipleri ve bunların o dönemdeki silik varlıklarını görürüz.

*Mustafa Kemale içten iç kızıyor, kızgınlığını da açığa vuramadığı için kudurmuşluğu arttıkça artıyor, Mustafa Kemale asker oldular, yunanı denize döktüler, Padişahı kovdular diye köylülere de çok kızıyor, bütün hıncını onlardan alıyor, bazen gözünü kestiği, Mustafa Kemale düşmanlığını bir iyice anladığı bir yobaz geçirirse eline içini ona döküyor, bir döküyor, saatlarca konuşuyor, Osmanlıyı, Abdülhamit Hanı, Vahidettin hanı anlatıyor, bu mavi gözlü şeytandan bir gün kurtulacakları üstüne imanını tazeliyordu.*¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 340

¹⁰⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 217

4.3.3. Simgesel çözümleme

Romandaki bazı canlı, bitki ve eşyalara çeşitli simgesel değerler yüklenmiştir. Yazarın fikirlerini doğrudan aktarmak istemediği yerlerde kullandığı bu yöntem, esere daha dikkatli yaklaşmamızı gerektirir. Bazı simgeler somut değerleri, bazıları ise çeşitli fikirleri temsil edebilir. Eserde gizli olan bu simgesel değerleri çözümleyebilmek için eseri okurken çok yönlü düşünmek ve yazarın siyasi görüşüne, sosyal çevresine, onu etkileyen çevresel şartlara, doğup büyüdüğü hatta yaşadığı çevreye ait bilgilere sahip olmak gerekir. Kısacası eserin oluşumunda etkili olan yazara ait alt yapıyı çözümleyebilmek önemlidir. Yaşar Kemal, İnce Memed serisinde, sahip olduğu Marksist görüşle doğru orantılı olarak sosyal bir mesele olan ağalık düzenini, toprak mülkiyetini ve emeği sömürülen köylünün sorunlarını işlemiştir. Onun doğup büyüdüğü çevre halk kültürü bakımından zengin, halk edebiyatının ise günlük yaşamın bir parçası olduğu bir coğrafyadadır. İstanbul'a gittikten sonra aynı siyasî görüşü paylaştığı kişilerle ve aydın sınıf olarak tabir edebileceğimiz yazar, gazeteci, şair, düşünür ve politikacılarla yakın ilişkiler içine girmiş, röportaj yapmak için sık sık Anadolu'yu gezerek, kültürü her daim canlı yaşayan, halkla bağını koparmamıştır. Toprak sorununu sürekli gündemde tutmaya çalışan Yaşar Kemal, 1962'de yayımlanan bir gazete yazısında Kadirli'de bulunan Akçasaz adlı bölgedeki bataklığın köylüler tarafından ıslah edilerek ekilebilir bir arazi haline getirilmesine ve bu topraklara bölgedeki ağaların el koymasına değinmiştir.¹⁰⁵¹ Onun bu yazısından da anlaşılacağı üzere toprak, Çukurova köylüsünün başat problemlerinden biridir. Yaşar Kemal, bu konuyu İnce Memed serisinde ele alarak işlemiştir.

I. ciltte engellenenin sembolü olarak karşımıza çıkan diken, bu ciltte de yine aynı anlamda kullanılmıştır. İlk ciltte engellenenin simgesi olarak kullanılan çakırdiken, ikinci ciltte yerini karaçalıya bırakır. Dikenli bir bitki olan karaçalı, II. ciltteki olayların geçeceği Anavarza ovası ve çevresinde görünen bir bitkidir. Bu yüzden romanın ikinci bölümünün başında karaçalının tasviri yapılır. Özelden genele bir anlatımla ilk önce bitkinin özellikleri, daha sonra en çok yetiştiği bölgeden bahsedilir. İlk ciltte çift sürmeye çalışırken çakırdikenleri tarafından engellenen Memed'i, bu ciltte karaçalıların arasında ilerlemeye çalışırken görürüz. Romanın sonunda Ali Safa Bey ve Kel Hamza'nın Memed tarafından öldürülmelerinden sonra, köylüler önlerindeki engelin ve

¹⁰⁵¹ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s.108-113

zulmün kalkmasını diken yakarak kutlarlar. Çünkü diken, engellemenin ve dolaylı olarak zulmün simgesidir.

Karaçalı en güzel, en verimli toprakta biter. Boyu bir insan boyunu geçmez ama, bir kökten bir sürü çalı fışkırır...

Çukurovada, Anavarza ovasında yüzlerce dönümlük karaçalı ormanları vardır...

*Karaçalı en sert dikenli ağaçtır. Bütün gövde tepeden tırnağa, en ince dallara kadar, kısa, üç köşe dikenlerle sıvalıdır. Karaçalı bal renginden karaya dönüşürken dikenleri de sertleşir, demir çivi gibi olur...*¹⁰⁵²

Simgesel düzeyde romanda dikkatimizi çeken nesneler, zenginliğin, otoritenin ve gücün sembolü olarak değerlendirebileceğimiz kırbaç ve çizmedir. İlk ciltte de dikkatimizi çeken bu eşyalar ağaların en önemli aksesuarlarıdır. Bu yüzden Ali Safa Bey'in çizmeleri ve kırbacına yazar sıklıkla dikkat çekmiştir.

*Ali Safa Bey bazı bazı oturduğu Türkmen kilimi döşeli sedirden kalkıyor, kırbacını sarı, körüklü çizmesine vura vura evin örtmesini öfkeli, sabırsız bir uçtan bir uca arşınılıyordu.*¹⁰⁵³

*Sarı çizmeleri tozlanmıştı. Çizgili kahverengi külot pantolonu çizmenin ağzını kapatıyordu. Kırbacını küçük küçük, üst üste çizmesine vuruyor, hafif bir davul sesine benzer bir ses çıkarıyordu. Yıllar yılı yürüyerekten, bu sesi çıkararak düşünmeye alışmıştı.*¹⁰⁵⁴

Romanda, kuş, özellikle şahin, kötülüklerden kurtuluşu sembolize eder. Koca Osman'ın ve köylülerin İnce Memed'e şahin lakabını takmalarının altında da bu kurtuluş düşüncesi yatar.¹⁰⁵⁵ Onlara göre Memed bir şahin gibi yırtıcıdır ve hatta köylüler arasında Memed'in üzerine her zaman bir şahinin dolaştığı söylentisi yayılır. Ferhat Hoca yaşanan sıkıntılı günlerin geçeceğini köylülere anlatırken kurtuluş ile ak bir kuşu özdeşleştirir. Onun anlattığı hikâyeye göre çölde susuzluktan ölmek üzere olan birkaç kişi, ak bir kuşu takip ederek su bulur.

*Kuşun izine düşmüşler, varmışlar bakmışlar ki, yeşillikler içinde bir su kuyusu... İçmişler de ölümden kurtulmuşlar.*¹⁰⁵⁶

¹⁰⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 16

¹⁰⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 52

¹⁰⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 317

¹⁰⁵⁵ Şahin konusuna ait örnekleri Leitmotiv başlığı altında vermiştik. Bk. Leitmotiv.

¹⁰⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 97

Arif Saim Bey'in arabası gücü, otoriteyi, kötülüğü yani Arif Saim Bey'i temsil eder. Siyah, Ford marka olan bu araba Arif Saim Bey'den söz edilirken ön plana çıkar. Yazar onun bir yere gidişini anlatırken *kara ford yaklaştı, kara ford geldi* gibi ifadeler kullanarak Arif Saim Bey'i ve taşıdığı vasıfları arabanın üzerine yükler. Böylece *kara ford* ifadesi simgesel bir anlam kazanır. Arabanın renginin kara olması da dikkat çekicidir. Yazar aslında resmiyeti simgeleyen bu renge kültürel bir değerden yola çıkarak olumsuzluk yükler. Türk kültüründe olumsuzluğu belirtmek için kullanılan siyah (kara) renginin bu anlamda kullanışı Şamanist Türklere kadar uzanır. Arabanın geliş Akmezar köylüleri için mutlu günlerin sonudur.

*Mutlulukları, düzenleri, yepyeni, siyah, Ford marka bir otomobilin gelip son beyleri İdris Beyin kapısında duruncaya kadar, yıllarca sürdü.*¹⁰⁵⁷

*Arif Saim Beyin siyah, Ford marka, büyük gözlü otomobili diz boyu tozlara bata çıka İdris Beyin evine çok gitti geldi.*¹⁰⁵⁸

Romanın ilerleyen bölümlerinde arabanın farları bir canavarın gözlerine benzetilmiş, gözlerin gittikçe kocamanlaştığı söylenerek Arif Saim Bey'in daha da acımasız bir kişiye dönüştüğü anlatılmak istenmiştir.

*Kara Ford bir kere daha geldi Akmezar köyünde İdris Beyin kapısında durdu. Toz toprak içindeydi ve dingiline kadar tozlara gömülmüş, kocaman gözleri biraz daha kocamanlaşmıştı.*¹⁰⁵⁹

Kara Ford, gözleri biraz daha kocamanlaşmış, İdris Beyin kapısında bir daha durdu. Arif Saim Bey daha şişmanlamış, heybetlenmişti. ...

*Ve Kara Ford Akmezar köyüne bir daha uğramadı.*¹⁰⁶⁰

Aynı araba kaymakam ve Ali Safa Bey'i taşıırken *kara ford* ifadesi kullanılmaz, arabadan sadece otomobil diye bahsedilir. Bu ifade, yalnızca Arif Saim Bey'in gücünü, otoritesini ve kötülüğünü vurgulamak için kullanılan, simgesel bir özelliğe sahiptir.

Sonsuzluk, ölümsüzlük, yeniden canlanma ve korku sembolü olarak görülen ve bu yüzden mitolojilerde esrarengiz bir güce sahip olan yılan, bir motif olarak destanlarda ve hikâyelerde de kullanılmıştır.¹⁰⁶¹ Türk Şamanizminde yer altı tanrısı Erlik'i temsil

¹⁰⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 157

¹⁰⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 169

¹⁰⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 186

¹⁰⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 187

¹⁰⁶¹ Bilge Seyidoğlu, "Kültürel Bir Sembol: Yılan", Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Folkloristik, Ankara, 1998, s.86-92

eden yılan kötülüğün sembolüdür.¹⁰⁶² Abdülkadir İnan bazı şaman dualarında Erlik'in karayılandan bir kamçıya sahip olduğunun belirten ifadelerin geçtiğini belirtir.¹⁰⁶³ Evran, yılanın gelişmişine, büyüğüne verilen isimdir, Eski Türklerin Böke adını verdiği bu tür hakkında çeşitli atasözleri söylenmiştir. Bunlardan en dikkat çekenini ise *yetti baslıg yel böke* yani *yedi baslı ejderha*¹⁰⁶⁴ şeklinde söylenendir ve bu ifade köslükler için kullanılmasının yanı sıra Dede Korkut Hikâyelerinde yiğitlere verilen bir ad olarak da karşımıza çıkar.¹⁰⁶⁵ Ejderha ya da yılan, Japon, Çin, Hint, Mezopotamya, Alman, Asur ve Yunan mitolojilerinde de çeşitli simgesel değerler taşıyan yaratıklardır.¹⁰⁶⁶

Romanın yirmi yedinci bölümü dağlardan inen yılanların tasviriyle başlar. Olay örgüsünün yarıda kesilerek bu tip gerçeküstü bir tasvirin yapılmasının sebebi ağalık düzeninin dolaylı bir şekilde anlatılmak istenmesidir. Burada yılanı yüklenen simgesel değer ağalık düzenidir. Abdi Ağa'nın ölümünden sonra yerine Kel Hamza'nın gelmesine derinden etkilenen Memed, verdiği mücadelenin boşuna olduğunu düşünmeye başlar. Ölen ağanın yerine başkasının gelmesi ve bu kişinin öncekini aratır derecede kötü olması, yılanın kesilen başının yerine iki yeni başın çıkmasıyla sembolleştirilir. Burada anlatılmak istenen giden ağanın yerine daha kuvvetli, daha acımasız birini gelmesidir. Bu motif bize Yunan mitolojisinde Hydra adındaki yedi başlı yılanı hatırlatır. Efsaneye göre yedi başlı olan bu yılanın kesilen başının yerine iki yeni baş çıkar ve sonunda Herakles bu canavarı ortadan kaldırır.¹⁰⁶⁷ Bu simgesel anlatımda yılanın iki mitolojik özelliği de kullanılır. İlki kötülük ve beraberinde getirdiği korkudur ve ağalar kötülükleriyle ön plana çıkan kişilerdir. İkincisi ise ölümsüzlük ya da yenilenme özelliğidir ve ağalar ölse bile sistem değişmeyerek devam eder, ölen ağanın yerine yenisi gelir. Yani sistem ölümsüzdür.

Yeşil, iri, dilleri yalım yalım dışarda yılan başları. Dağdan aşağı binbir gümbürtüyle iniyor. Bir de bir kara bulut iniyor düze. Kara bulutun içinden kırmızı gözleri mercan yılan başları çıkıyor, uzun kuyruklarını yere vuruyorlar.

¹⁰⁶² Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, s. 163

¹⁰⁶³ Abdülkadir İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, Türk Tarih Kurumu Yay., III. Baskı, Ankara, 1986, s. 40

¹⁰⁶⁴ Kaşgarlı Mahmud, Divanü Lugati't-Türk, Kabalcı Yay., İstanbul, 2005, s. 201

¹⁰⁶⁵ Ögel, Türk Mitolojisi, Cilt II, s. 567-568

¹⁰⁶⁶ Metin And, Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası, Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul, 2008, s. 322

¹⁰⁶⁷ Derman Bayladı, Mitoloji Sözlüğü, Say Yay., İstanbul, 2005, s. 225

Kuyruklarını yere vurdukça tozlar fışkırtıyorlar. Yüzlerce mercan gözlü, ıslıl ıslıl yanan çatal dilli başlar.

Bir kılıç değişiyor başlardan birisine, yerine iki baş çıkıyor Daha iri, daha yalım dilli. Diller gerilmiş, dışarda. Keskin bir kılıç geliyor, o iki başı da kesiyor. Dört baş çıkıyor. Başlar kesiliyor, başlar büyüyor, dökülüyor. Bin başlı evran. Evranın başları gittikçe büyüyor, çoğalıyor. Kılıçlar yağıyor evranın başına. Bir bulutun içine girip gökyüzüne ağıyor evranlar. Sonra yollara iniyorlar. Kara, ak, boz, turuncu, sırmalı top top bulutlar toprağa, yollar boyunca tozan ovalara iniyorlar. Bir sürü eller kılıçlar üşürüyor, binlerce... Bulutların içindeki başlara. Başlar düşüyor, başlar çoğalıyor.¹⁰⁶⁸

Memed'in peşindekilerden kaçışı sırasında da yine yılan benzetmesi yapılır. Dağdan inerek Memed'in peşinden gelenler yılan benzetilir.

Yılanlar iniyorlardı, sıcak bir ovaya. Her evranda karmakarış yüzlerce baş.¹⁰⁶⁹

Yazarın yaptığı bu benzetmelerden sonra Memed'in de aynı düşünceleri paylaştığını onun da sistemi yılan benzettiğini görürüz. Memed'in kafası karmakarışıktır ve düşünceleri arasında bin başlı evranlar ve kesilen başın yerine gelen başlar vardır.

Bin başlı evran... Bin başını kesiyorsun, yerine bir baş ormanı hemen çıkıyor, onu kesiyorsun, yerine ondan daha büyük bir orman...¹⁰⁷⁰

¹⁰⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 200

¹⁰⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 202

¹⁰⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 202-203

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. İNCE MEMED III

5.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)

5.1.1. Anlatının bakış açıları

Yazar-anlatıcı, İnce Memed serisinin ilk iki cildinde olduğu gibi üçüncü ciltte de Tanrısal (hâkim) bakış açısını kullanmıştır. Bu bakış açısı sayesinde her şeyden haberdar olan yazar-anlatıcı, geçmişini hatta geleceği, kahramanların iç dünyalarını, dolayısıyla onların düşüncelerini ve sırlarını bilir. Bununla birlikte yazar-anlatıcı, doğadaki karıncaların dahi davranışlarını tüm boyutlarıyla gözlemleyerek aktarabilme yeteneğine sahiptir.

Romanda, bir feodal düzen olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarında devam eden ağalık düzeninin baskısı altında ezilen fakir köylü halkın yaşamı, kurdukları düzeni kendi çıkarları doğrultusunda devam ettirmeye çalışan ağalar ve bürokratların birbirleriyle çıkar ilişkisine dayalı ilişkileri, ağaların ve beylerin desteğiyle güçlenen çeşitli eşkıya gruplarının hem var olma hem de bir yolunu bularak düze inme çabaları, kışlaklarını ağalara kaptırıp onlara yüksek kiralar vererek gittikçe fakirleşen Yörüklerin dramı, kısa yoldan zengin olmaya çalışan fakir köylülerin mücadelesi ve İnce Memed çevresinde gelişen olaylar farklı açılardan ele alınmıştır. Farklı konuları ayrı ayrı işlediği için geniş bir çerçeveye sahip olan romanın şahıs kadrosu da geniş bir yer tutar. Olay örgüsüne romanın üçüncü cildinde katılan kahramanlar hakkında bilgiler, onlarla alakalı olaylar yapıcı geriye bakışlarla okura verilmiştir. Romanda olay örgüsünün akışını bozmamak ve okuru merakta bırakmamak için yazar anlatıcı, iç çözümleme, bilinç akımı, geriye dönüş gibi teknikleri kullanarak, yeri geldikçe, konuya müdahil olur. Bu müdahaleler kimi zaman kahramanın dışı vuramadığı içsel düşüncelerini anlatmak, kimi zaman da kahramanın anlatmadığı geçmişte olmuş bir olayı aydınlatmak amacıyla yazar-anlatıcı tarafından yapılır. Bütün bu imkânları yazar-anlatıcıya sunan Tanrısal (hâkim) bakış açısıdır.

Romandaki ağalar, beyler ve bürokratların çoğu çıkarları doğrultusunda hareket eden tiplerdir. Kendi aralarında dost gibi görünen bu kişiler, aslında çıkarları söz konusu olduğunda her türlü hileye başvurarak birbirlerinin ayaklarını kaydırmak için ellerinden gelen her şeyi yapabilecek kişilerdir.

Romandaki kahramanlardan biri olan Karadağlı Murtaza Ağa'nın içsel

düşüncelerini Tanrısal (hâkim) bakış açısına sahip olan yazar sayesinde öğreniriz. İnce Memed'in beraberinde birçok eşkıya ile dağdan ineceğini, başta kendi olmak üzere bütün ağaları ve beyleri öldüreceğini herkese söyleyen Murtaza Ağa'nın içinde kopan fırtınayı yazar şöyle aktarır:

*Karadağlı Murtaza Ağanın durumu gerçekte kötüydü. Bütün bu söylediklerine yürekten inanıyor, İnce Memedden ödü kopuyor, bu kan içici, bu canavar adamdan dolayı gözlerine uyku girmiyordu. Hele Ali Safanın öldürüldüğünü de duyunca iyice zıvanadan çıkmış, kendisini bir ölüm korkusuna kaptırmıştı. Tek sığıncası, güvencesi, sarıldığı tek dal Topal Aliydi. O da olmamış olsaydı Karadağlıoğlu Murtaza ağa çoktan korkudan çıldırmış, dağlara düşmüştü.*¹⁰⁷¹

Ağalar, beyler ve bürokratlar, her zaman bir arada olsalar da birbirleri hakkında olumsuz düşüncelere sahiplerdir ve bu düşüncelerini dışarı aktaramazlar, çünkü her zaman birbirlerinin desteğine ihtiyaçları vardır. Yazar-anlatıcı bu ortamı okura göstermek ve bu kişilerin karakteristik özelliklerini ortaya koymak için onların bu düşüncelerine yer verir. Örneğin Arif Saim Bey herkesin çekindiği, saygı duyduğu bir kişidir ve milletvekili olduğu için bölgedeki tek söz sahibidir. Arif Saim Bey'in en yakın arkadaşlarından biri olan Zülfü Bey'in bir toplantı sırasında onunla ilgili düşüncelerini yazar-anlatıcı şu şekilde aktarır:

*Onun bir tek derdi vardı, o da topraktı. Bu verimli topraklarda dünyanın en güzel meyvelerini, çiçeklerini yetiştirecekti. Pamukçulukta da ovada devrim yapacaktı. Ahdetmişti. Bunun üstesinden kesinlikle gelecekti. Bu Arif Saimde de öyle sanıldığı kadar da iş yoktu. Paşanın gözünün bebeği olduğu halde gönderdiği, afedersiniz, kıçlarından kehribar gibi ballar damlayan, afedersiniz her birisinin kıçlarındaki damlaların üstüne bakanların sureti çıkar, işte böyle incirleri azıcık yüreklilik gösterip de paşaya ulaştıramamıştı. Zülfü bu incirleri Paşaya öyle yaranmak, bir şeyler koparmak için göndermemişti Allah bilir, salt, ülkemizde de böyle cennet meyveleri yetiştiriyor demek için, bu ulusun en büyüğü yürekten sevinsin diye göndermişti.*¹⁰⁷²

Yazar-anlatıcı, Topal Ali'nin geçmişini anlatırken müşahit anlatıcı gibi bir üslup kullansa da kahramanın düşüncelerini bilir. Müşahit bakış açısında kullanılan şimdiki zaman kipiyle geçmişin anlatılması dikkat çekicidir, fakat kahramanın içsel düşüncelerine de yer verilmesi yazar-anlatıcının müşahit-gözlemci olarak Tanrısal

¹⁰⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, Yapı Kredi Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2006, s. 25

¹⁰⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 37-38

(hâkim) bakış açısına sahip olduğunu gösterir. Bu şekilde yazar-anlatıcı bir yere kaybolmadığını hissettirmeye çalışır.

Topal Ali geçmişinin bir kısmını Murtaza Ağa'ya anlatır, onun hayatının kalan kısmını yazar-anlatıcı tamamlar.

*Ondan sonra da Ali öteki kuşlara merak sarıyor, sarp, üç kavak boyu bir kayalığa, şahin yavrusu almak için tırmanırken düşüp ayağı kırılıyor, bundan dolayı da işte böyle topal kalıyor, ama gene de kuşların izini sürmeyi bırakmıyor. izlerin ardınca dağ taş, bayır demeyip dolaşıyor. Bir iz gördü mü bir yerde, o izin ne izi olduğunu ölüyor, bitiyor, tükeniyor ama gene de o izi buluyor, öğreniyor. Kuşlardan sonra da yabani hayvanların izlerine merak sardırıyor, bundan dolayı koyak, kaya, doruk, yamaç demeyip şu koca Torosu dolaşıyor. Sonra küçük böceklerin, karıncaların, kelebeklerin, sümüksü böceklerin izlerini öğreniyor. Ardından da insanların... Alinin bu dünyada işi bu, hüneri bu. Yeryüzünde çok az ölümlüye nasip olmuştur böyle bir hüner. Bu iz merakından dolayı Ali suların, ağaçların, sudaki balıkların, her bir şeyin huylarını öğrenmiştir.*¹⁰⁷³

Yazar-anlatıcı Murtaza Ağa'nın kimseye söylemediği bir şeyi konuya müdahil olarak okur ile paylaşır.

*Dallardaki portakallar daha küçücük, yemyeşildi. Her birisi bir güvercin yumurtası kadar. Murtaza Ağa söylemiyordu ya, bu bahçe de ona Ermeni dostundan kalmıştı.*¹⁰⁷⁴

Tanrısal (hâkim) bakış açısının sağladığı olanaklar çerçevesinde her şeyden haberdar olan yazar-anlatıcı bazen okur ile sohbet eder gibi bir tavır takınır. Yazarın yer yer kullandığı bu üslup onun halk hikâyeciliği ve hikâye anlatma geleneğinden yararlandığını gösterir.

*Bu ovada Talip Beyin elinden çekmeyen kalmamıştı ya, Homanlı Yörük Obasının başına gelenler bin beterdi.*¹⁰⁷⁵

Bir mekânı ya da bölgeyi okuru karşısında farz ederek eliyle gösterir gibi tarif eder.

Kertiş Ali, şu karşiki kıraç dağların koyağına yerleşmiş, ot bitmez, verimsiz,

¹⁰⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 67

¹⁰⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 75

¹⁰⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 222

*fıkaralıktan canı çıkmış bir köyden olurdu.*¹⁰⁷⁶

*Molla Duranın köyü şu uzak mor dağların arkalarında kayalıklı, ormanlık keskin bir koyağın kuytusundaydı.*¹⁰⁷⁷

İnce Memed, Değirmenoluk köyüne geldiğinde köyün üst başındaki kayalıkta durur ve düşüncelere dalar ve kayanın kovuğuna sığınır. Yazar-anlatıcı, Memed'in düşüncelerine ve duyularına hâkimdir ve anlatıya müdahil olarak Memed'in üşüdüğünü, bir koku aldığını, bu kokunun kafasında oluşturduğu epifani ve kayanın kovuğuna neden sığındığını bilmektedir.

*İnce Memed yatsı namazında köyün üst başındaki kayalığa geldi, serince bir yel esiyordu, azıcık üşüdü. Birden köyün oradan burnuna çok alışık olduğu bir koku geldi. Çoktandır, köyün kokusunu unutmuştu. Şimdiye kadar hiçbir yerde onu böylesine yatıştıran bir koku duymamıştı. Kokuyla birlikte anasını, Hatçeyi, Seyranı anımsadı. Çocuğu neredeydi, İraz Ana onu nereye götürmüştü, o gün bugündür, ne etmiş eylemişse de onların izini bir türlü bulamamıştı. Köyden tek tük köpek sesleri geliyordu. Bir kayanın kovuğuna sığındı. Hem yelden korunacak, bu köyde candarma, gammadz eksik olmazdı, hem de kem gözlerden saklanacaktı.*¹⁰⁷⁸

Topal Ali'nin Murtaza Ağa hakkındaki düşünceleri verilerek onun İnce Memed'e ihanet etmediği anlatılmaya çalışılmıştır, çünkü Murtaza Ağa, Topal Ali'yi yanına almıştır ve İnce Memed'in yakalanmasını veya öldürülmesini en çok isteyen odur. Topal Ali'ye hediyeler alan, iltifatlar yağdıran bu adama karşı Ali'nin nasıl bir tepki göstereceği merak konusu olacağından yazar-anlatıcı anlatıya müdahale eder.

*Ali içten içe, gerçekten Murtaza Ağayı sevmeye başlamıştı. O, görüldüğü kadar saf, temiz, doğrucu bir adam değil, hinoğlu hin, kurnaz, dalkavuk, kan içki, çıkarıcı, yalancı, berbat bir kişiydi, bunu Ali birkaç günde iyice öğrenmişti ya, onu gene de sevmeye başlamıştı. Bu mendebur, bu aşağılık adamı sevmek istemiyordu, içinden, derinden gelen bir duyguyla da onu sevmekten kendini alıkoyamıyor, bu yüzden kendinden, kendi insanlığından utanıyordu.*¹⁰⁷⁹

Murtaza Ağa'nın gördüğü rüya da yazar-anlatıcı tarafından okura aktarılır. İnce Memed'in kurbanlarını göz bebeklerinden vurduğunu duyan Murtaza Ağa, bu

¹⁰⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 80

¹⁰⁷⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 525

¹⁰⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 400

¹⁰⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 127

duyduklarını önüne gelen herkese günlerce anlatır. Bilinçaltına yerleşen bu olayı rüyasında da gören Murtaza Ağa'nın İnce Memed'den ne kadar korktuğunu göstermek isteyen yazar-anlatıcı, Tanrısal (hâkim) bakış açısının kendine verdiği sınırsız olanaklardan yararlanır.

Murtaza Ağa o gece hemen hemen hiç uyuyamadı, uyuduğunda da olmayacak düşler gördü. Bir sürü insanı arka arkaya tirkemişler, bir ırmak boyunca dolaştırıyorlardı. Hepsinin de gözlerinden, oluk gibi kanlar akıyordu. Akan kanlar süzülüp gidiyor ırmağa karışıyor, ırmak kıpkızıl oluyordu. Bütün bu insan sürüsünün en önünde de Murtaza Ağa, kendisi, gözbebeklerinden kurşunu yemiş, kurşunlar ensesinden çıkmıştı.¹⁰⁸⁰

Normal bir gözlemcinin göremeyeceği ya da dikkat edemeyeceği doğaya ait çeşitli ayrıntılar da yazar-anlatıcının dikkatinden kaçmaz. Yüksek çözünürlüklü kameraların çekebileceği çeşitli görüntüler her şeyden haberdar olan ve her şeyi görebilen yazar-anlatıcı tarafından tasvir edilir.

Kırmızı, pembe, ak, sarı keven dikenleri birer yalım öbeği gibi yanıyordu uzak dağın yamacında. Gün ışığında dönüyorlardı. Tanyerleri ince, bulutlu ışıyordu. At, upuzun uzatmıştı bacaklarını, gerinince karnı yere değdi degecek. Gözleri dışarıya fırlamış, gözlerinin akında kırmızı damarlar, boynu kuğu boynu gibi uzun, güzeldi. Dağın doruğundan ışığa batmış, keven dikenlerinin cümbüşüne karışmış, ayağının altındaki taşları yuvarlayarak kır, güzel, ince boyunlu, nazlı bir kısrak geldi yağızın biraz ötesinde durdu, otlamaya koyuldu. Yağız sanki hiç görmemişti. Yağız yeni gelene başını kaldırdı baktı, o da onun gibi, onu görmemişcesine atlamaya başladı. Aralarında vızıldayarak, ondan ona gidip gelen yeşil, bir parmak büyüklüğünde ışığa gelince çakıp sönen bir arı mekik dokuyordu.¹⁰⁸¹

5.1.2. Tasvir

Serinin üçüncü cildinde tasvirlerin geniş yer tuttuğu görülür. Romandaki çevre tasvirleri Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü bölgeyi mekân olarak kullanmasından dolayı ayrıntılıdır. Onun çizdiği doğa her zaman hareketlidir. Sahip olduğu Tanrısal (hâkim) bakış açısı sayesinde en küçük ayrıntılardan bile haberdar olan yazar-anlatıcı, gördüğü bu ayrıntıları tasvirlerine de aktarmıştır. Mekân, çevre ve kişileri tasvir ederken onların

¹⁰⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 189

¹⁰⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 556

en dikkat çekici fiziksel özelliklerini okura yansıtır. Kendisiyle yapılan bir röportajda her yazarın yaşamını yazdığını, örneğin Franz Kafka'nın bürokrasiyi yaşamadan *Dava* romanını yazamayacağını belirten Yaşar Kemal'e Alain Robbe Grillet'nin Britanya'da gerçek martıları gördükten sonra romanına koymaktan vazgeçtiği, Rimbaud'un denizi görmeden *Sarhoş Gemi*'yi yazdığı söylenince, “*Ben martının ıdığı cığını bilmek isterim, bir martı imgesiyle yetinemem. Doğayla, insanla ne kadar zenginleşirsek hayal gücümüz de o ölçüde zenginleşir.*”¹⁰⁸² açıklamasını yapmıştır.

Onun bu sözlerinden de anlaşılacağı üzere Yaşar Kemal eserlerinde yaşadıklarını kaleme alır ve dolayısıyla romanlarında kullandığı mekânlar hayal gücüyle süslenmiş gerçek yerlerdir.

İnce Memed III' ün olay örgüsü Çukurova ve Toros dağlarında geçer. Romanın yaklaşık dört sayfadan oluşan ilk bölümünde Çukurova'da bahar mevsiminin gelişi ve mevsim değışikliğı ile beraber çevrede görülen değışiklikler, bu değışikliklerin bölgedeki insanların ve diğere canlıların üzerindeki etkileri anlatılır. Doğal bir olay olan mevsim değışikliğinin tabiat ve dolayısıyla fiziki çevrede oluşturduğu tablo yazar tarafından resmedilir.

*Kimi yıllar Çukuravaya bahar birdenbire iner. Çiçekler tomurcuklar, kuşlar, arılar, böcekler, otlar birdenbire bastırır. Ilık güneş, apaydınlık ortalığı doldurur. Kurdu kuşu, börtü böceğı, yılanı karıncasıyla bütün yaratık yuvalarından dışarıya uğrayıp şaşkın, telaşlı, yeni, taze bir dünyaya kavuşmanın sevinci içinde yumuşacık toprakta gezinirler. Akdenizin üstünden yekinen parça parça ak bulutlar, ovanın toprağına koyu, pul pul gölgelerini bırakarak Toros dağlarına giderler. Ve birdenbire, nereden geldiğı belirsiz yağmurlar yağar. Ortalığı seller götürür. Sular taşar, yörelerine sapsarı milleri yayarak Akdenize deli bir hızla akarlar, mavi suyu kırmızıya boyarlar. Keskin, mor kayalıkların aralarında ışıltılı sarı çiğdem çiçekleri açar, sarvan kurmuş sarı çiğdemlerin bir ulu bahçesi olur dağlar. Ve binbir çiçekle, kokuyla nennilenirler. Turaç sesleri gelir durmadan, kuytulardan, bucaklardan. Ovanın insanları, bahar böyle birdenbire patlayınca küskün, kınalı cerenleri beklerler. ...*¹⁰⁸³

Çukurova'nın verimli düzlüklerinde bahar ve onun gelişi anlatıldıktan sonra bu mevsim değışikliğinin Toros dağlarını nasıl etkilediğı uzun bir şekilde tasvir edilir.

Verimli, milli düzlüklerden sonra Torosun kıraç, kepir taşlı etekleri başlar.

¹⁰⁸² Nedim Gürsel, “ Bir Edebiyat Devi: Yaşar Kemal”, Cumhuriyet Kitap, S. 354, 1996, s. 5-6

¹⁰⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 9

Ovanın en bereketsiz, verimsiz yerleridir buralar. Bu kepir taşlığın köylüleri hem Çukurun sığağının, sineğinin, hastalığının, belasının içindedirler, hem de toprakları ot bitirmez verimsizliktedir, Anavarza, Yüreğir, Tarsus ovaları, Osmaniye düzlüğü, Kozan altı onların erişmek istedikleri yerlerdir. ...

Eteklerden sonra birdenbire gür ormanlar, yarpuzlu pınarlar, bol otlu küçük düzlükler başlar. Bu düzlüklere birer ikişer ev kurulmuştur. Bu, ormanlar, keskin kayalıklar arasındaki küçük toprak parçaları ancak bir, iki, en çok da üç evi besleyebilir. İşte bu yüzden Maraştan Antalyaya kadar, Akdenizi çevreleyen dağlardaki köylerin evleri çok dağınıktır. ...

Dağlardan yukarılara çıkıldıkça ormanlar seyrelir, daha yükselince de kısa boylu meşelere, onların ardından da bodur, yerle bir çalılara gelinir. Çalılardan sonra artık dağlar doruklarına kadar çıırılçıplaktır. Bu çıırılçıplak yerlerin en göze batan bitkisi de keven dikenidir. Güz aylarında sert çiçekleri kuruyup da diken parlaklığını yitirince kevenlerin içine yüzlerce, binlerce uğurböcekleri dolar. Diken öbekleri, uzaktan bakıldığında günün kimi saatlarında bir yalım gibi gözükür.

Çukuravaya bahar birdenbire indiği yıllar, dağlara da birdenbire yağmurlarla, sellerle, fırtınalarla gelir. Çayları taşıran, kuru dereleri, koyakları dolduran seller, inanılmaz bir hızla yamaçlardaki, koyaklardaki küçücük düzlükleri toprağı sökerek aşağılara, ovaya, Akdenize alır götürür. Ve dağ insanları bu erken gelen bahardan sonra, birdenbire binbir rengiyle fişkıran çiçeklerin, kokuların, yunmuş arınmış yıldızların, nennilenmiş dağların esrikliğinde kalırlar, ne yapacaklarını, ne edeceklerini bilemezler. ...¹⁰⁸⁴

Diken, serinin ilk iki cildinde olduğu gibi üçüncü cildinde de işlenen bir kavramdır, fakat ilk ciltteki gibi yoğun bir şekilde öne çıkmaz. İlk ciltte çakırdikeni, ikinci ciltte karaçalılık, üçüncü ciltte ise keven dikenini birer kötülük sembolü olarak karşımıza çıkar. Romanın ikinci bölümü keven dikeninin tasviri ile başlar. Dikenin tasvirinden sonra en çok görüldüğü bölgeden bahsedilir ve bu bölgenin de tasviri yapılarak burada gelişen olayın anlatımına geçilir. Görüldüğü gibi yazar olaya geçmeden önce olayın geçtiği ya da geçeceği yerleri okura tasvir aracılığı ile tanıtır ve tasvire bölgenin bitki örtüsüyle başlayarak özelden genele doğru bir yol takip eder. Tasvirin bu şekilde iç içe yapılmasındaki amaç, okuru anlatılanlara hazırlamaktır.

¹⁰⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 11-12

Yapılan bu tasvir öznel ya da nesnel olabilir. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz tasvir yazarın kendi görüşlerine ve duygularına yer verdiği için öznel ya da başka bir ifadeyle sübjektif bir tasvirdir. Keven dikenini ve bu bitkinin bulunduğu bölge okura tanıttıldıktan sonra Kel Hamza'yı öldürdükten sonra Değirmenoluk'u terk eden Memed üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkar.

Keven dikenini ağaçsız kıraç yüksek yamaçların, tepelerin bitkisi olduğu kadar, uçsuz bucaksız Anadolu bozkırlarının da bitkisidir. Her birisi üç karışla beş, altı, yedi karış çapında yuvarlak öbeklerdir. Bu öbekler ağaçsız, çalısız yüksek dağ tepelerinde, yamaçlarında, derin bozkırlarda, yaylalarda küme küme biterler. Bazan beş, on, elli, yüz öbek bir aradadır. Bazan da ağaçsız, çalısız toprak silme kevenle döşelidir. Kimi zaman öbekler sık, üst üste biterler, kimi zaman da öbekler seyrek, aralıktır. Aralıklar bir adımdan on, on beş adıma kadar çıkar. Her öbekte binlerce yaprak diken bulunur. Bu dikenlerin en az otuzu kırkı bir sapın üstüne yıldız gibi biçimlice sıralanmıştır. Ana kökten, böylesi saplardan yüzlercesi toprağın üstünde örülerek, keleplenerek yuvarlak, yumru bir öbek oluştururlar. Kevenin çiçekleriyse uzun saplarla bu diken yaprakların üstüne çıkarlar.

Baharın ucunun gözükmeleriyle yüksek yamaçlardaki, bozkırlardaki keven dikenlerinin yumuşak, ılık, incecik yeşili de ortalığı alıverir. Bu sıralar bozkıra, yüksek yamaçlara, belli belirsiz, tüten uçuk yeşil bir bulut inmiş gibi olur. Bu incecik yeşildeki diken yapraklar da yumuşacıktır. Gittikçe koyulaşan yeşiliyle birlikte bu yaprakların uçları da sertleşir, diken olgunlaşır, iğneleşir. ...

*Değirmenoluktan doludizgin çıkan atlı, atını önce geniş bir düzlükten karşıdaki moraran dağlara sürdü. ...*¹⁰⁸⁵

Yazar, çevre tasvirlerinde çok ince ayrıntıları dahi göstermeye çalışır. Üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkan Memed, kaçarken bir ağacın altında dinlenmek amacıyla oturur ve burada Memed'in yaslandığı ağacın dalından aşağı inen bir karınca katırı tasvir edilir. Yazarın bu kadar ufak bir ayrıntıyı vermekteki amacı okuru tamamen o atmosferin içine sokmaktır. Romanda okurun gördüğü yazarın anlattığı ile sınırlıdır, kahramanın bulunduğu ya da olayın geçtiği mekânın yalnızca uzaktan görünüşünü algılayan okurun anlatıyı mekân boyutunda tam anlamıyla hissederek olay örgüsü ile bütünleşmesi mümkün değildir. Yazar, kahramanın bulunduğu ortamdaki karınca

¹⁰⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 13-14

detayını bile vererek okurun kahramana uzaktan bakarak olayları takip etmesi yerine kahramanın yanındaymış gibi olaylarla iç içe olmasını sağlamaya çalışır.

*Doğrulup yukarısındaki çınarın geniş, yaygın dallarına baktı. Ağacın dallarında en küçük bir kıpırtı yoktu. Ve en kalın, en uzun daldan aşağıya bir kırmızı karınca katırı yol yaptıkları gövdeye iniyor, oradan da çam pürlerinin öbek öbek yığıldığı bir başka ağacın altına doğru akıyorlardı. Küçük, yumru, kırmızı sırtlarında son ışıklar ipiliyordu.*¹⁰⁸⁶

Kasabanın ileri gelenlerinden biri olan Murtaza Ağa'nın tasviri, olay örgüsünün geçtiği dönemde, zenginle fakirin arasındaki farkı göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Onun abartılı sayılacak derecedeki lüks giyiniş tarzı bütün detaylarıyla anlatılır.

Murtaza Ağa, bir iri İngiliz safkan ata binmiş, onları pazaryerinde bekliyordu. Bugün çok başka giyinmişti. Bacaklarında pırıl pırıl kürüklü bir sarı çizme, çizmede altın kaplama olduğu söylenen mahmuzlar, lacivert kül ot pantolon, pantolonun üstünde çok kıymetli bir yeşil kuşak, çizgili mavi ceket, yemyeşil bir cep mendili, kuşağın renginde de bir kravat... Başına da pırıl pırıl yanan Rusyadan getirilmiş astragan bir kara kalpak. Kalpağını sağ yana yıkmış, sağ elindeki sapı altın işleme kırbacını dizinin üstüne koymuş, sol eliyle de dizgini tutuyordu. ...¹⁰⁸⁷

Romanın on ikinci bölümü de iç içe yapılan bir tasvirle başlar. Bu tasvirde de özelden genele doğru, kronolojik bir anlatım vardır. Çukurova'daki köy evlerinin yapılışı ve tasviri ile başlayan bölüm, bu evlerin yapımında kullanılan kamışların elde edildiği yerin belirtilmesiyle devam eder ve Akçasaz adındaki bu yerin Talip Bey adında bir Türkmen beyine ait olduğu söylenerek asıl konuya girilir. Yazarın bu tekniği sayesinde tarihî ve kültürel bir değere sahip olan Çukurova köy evlerinin yapılışı hakkında da bilgi sahibi oluruz.

Çukurovadaki köy evleri genellikle sazlarla kamışlardan, bir de cilpirti dedikleri çalılardan kurulur, huğ denilen bu evler dikdörtgen biçiminde, uzunlaması en çok yirmi beş, otuz adım, enlemesi on adımla on beş adım arası olurdu. Yan duvarları kamışsa, kamışlar, uzatılmış kalasların üstüne dikine dizilirdi, çitse, dikilmiş kazıkların arası ince cilpirti çubuklarıyla örülürdü. Duvarın yüksekliği iki buçuk metreden fazla olamazdı. Kamış çitlerin de, cilpirti çitlerinin de içi toprakla kalınca sıvanır, bu sıvaların üstü de

¹⁰⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 15

¹⁰⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 156

Hemite dağı yörelerinden getirilmiş mavi, sarı, yeşil, kırmızı topraklarla boyanır, süslenirdi. Huğların üstü, çoğunlukla sazlarla örtülürdü. ...

*Bu yöre köylülerinin Anavarza altından Kozana, Kadirli altına, oradan Osmaniye, oradan da Ceyhana kadar evlerinin kamışları, sazları yalnız Akçasazdan elde edilebilirdi. Akçasaza da Türkmen Beyi Talip Bey sahip çıkmış, Akçasazın her yanına eli tüfekli, boğa aletinden kırbaçlı bekçiler koymuştu. ...*¹⁰⁸⁸

Romanın bazı yerlerinde ise öyküleme yoluna başvurularak tasvir yapılmıştır. Bu teknikle anlatıya akıcılık sağlanır. Bakarak yapılan tasvirde bir donukluk ya da bir tablo havası hâkimken, öyküleme yoluyla yalpan tasvirde hareketlilik vardır. Böylece okurun kendini olayların içinde hissetmesine olanak tanınır. Seyran'ın Memed'in olduğu zannedilen cesedi teşhis etmek için kasabaya giderken geçtiği yerler öyküleme yoluyla tasvir edilmiştir.

Seyran karaçalılıkların, kamışlıkların aralarından geçiyor küçük bölüklere düşüyor, altın sarısı firezli tarlalardan koşuyordu. Kasabaya yetişmek için en kısa yolları arıyor, çukur, tepe, ark demiyor, gözü hiçbir şey görmeden gidiyordu.

*Kasabanın önünden geçen çaya ne zaman vardı farkında değildi. Bacakları, elleri, yüzü bile yırtılmış, kanamıştı, bunun da farkında değildi. Akarsuya gelince bir an kıyısında durduktan sonra, yere oturdu ayakkabılarını çıkarıp eline aldı. Ayağa kalkınca öylece bir an daha düşündü, sonra da suya vurdu karşıya geçti. Orada ayakkabılarını giyerken, ya az sonra İnce Memedin ölüsüyle karşılaşsam, işte o zaman ne yaparım, diye düşündü. Köye doğru birkaç adım attı. Kumlardaki kendi ayak izlerini gördü. Topaç gibi bir kara arı delirmişcesine, mosmor açmış bir hayıt çiçeğinden öbür hayıt çiçeğine vızıldayarak, dönerek, uğunarak, bir uçak gibi sesler çıkararak gidip geliyor, bir kuş kadar büyük, mavi benekli turuncu bir kelebek de bir sığırkuyruğunun üstünde durmuş süzülüyordu. Sarıca karıncalar yaldızlı, yaprakları sararıp tepesi tozaktamış bir kamışın gövdesinden yukarıya dizilmiş, kamışın tozağına doğru çekiliyorlardı. Bir koskocaman sarı örümcek, bir karaçalıdan ötekine gerdiği bir kulaç genişliğindeki ağının köşesine sinmiş avını bekliyordu. Ağında hiçbir sinek yoktu. ...*¹⁰⁸⁹

¹⁰⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 221

¹⁰⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 164-165

Yazar-anlatıcı, yeri geldiğinde kahramanın bakış açısına da başvurur. Örneğin, Olay örgüsünün geçtiği mekânlardan biri İnce Memed'in gözüyle şöyle tasvir edilir:

*İnce Memed ormanın açıklığında, kayaların arasında durdu. İlerdeki apak kayanın dibinden bir göz kaynıyor, aşağıda, altındaki çakıltaşları görünen bir gölek oluşturunuyordu. Göleğin içindeki küçük, kırmızı benekli balıklar, bir taştan bir taşa savrularak uçuşuyorlardı. Kayaların arasından yer yer, mor çiçekli yarpuzlar fişkırmıştı. Hızlı yağmur suyun yüzünü dövüyor, göleğin üstü çapar bir yüze benziyordu. Yukardan hızla akıp gelen seller, bir an için göleği bulandırıyor, küçük balıklar, çakıl taşları gözüküyor, sonra da geçip gidiyorlardı. Ortalık kaya, ıslanmış kekik, su, dağ toprağı kokuyordu.*¹⁰⁹⁰

5.1.3. İç çözümleme

Tanrısal (hâkim) bakış açısı sayesinde her şeyi bilen yazar-anlatıcı doğal olarak kahramanın düşüncelerine de vakıftır. Yazar-anlatıcının bakış açısını belirlememize yarayan tekniklerden birisi olan iç çözümleme, okurun kahramanın iç dünyasına girerek onu daha iyi tanımasına, yeri geldiğinde duygudaşlık (empati) kurarak kahramanın yerine geçmesine yardımcı olur. Topluluk arasında dışarı söylenemeyecek sözleri, başkaları hakkında beslenen art niyetli düşünceleri ve kişinin yalnız başına kaldığında aklından geçenleri iç çözümleme tekniği ile öğreniriz. Romanın ikinci bölümünde üçüncü şahıs olarak kaşımıza çıkan İnce Memed, bir yandan peşindekilerden kaçarken bir yandan da zihninden çeşitli düşünceler geçirmektedir. Bu düşünceler İnce Memed'in hayat hakkındaki fikirleri ve dünya görüşüyle ilgili çeşitli ipuçları verir.

Adam yarı uykuda, yarı düşte, bir insan canının ne kadar tatlı, vazgeçilmez olabileceğini, kimi insanların, belki de büyük bir insan çoğunluğunun canlarını vermemek için ne kadar alçalabileceklerini ilk olarak düşünüyordu. İnsan canı bu kadar alçalmaya değer miydi? Ne pahasına olursa olsun insan yaşamını sürdürmeli miydi? Sıtmalar, hastalıklar, zulümler, buyruklar, açlıklar, yoksulluklar insan soyunun yaşama direncini kıramamış, insanoğlu kıyımlardan, aşağılamalardan, sakatlıklardan, kırımlardan sonra bile yaşamını sürdürmüştü. Bu korkunç güç, bu sonsuz direnç, bu yaşamak için katlanılan en aşağılık

¹⁰⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 452

*durumlar neydi, ne içindi? ...*¹⁰⁹¹

Memed kaçarken endişeleri de ona eşlik eder. Yörükler tarafından yakalanarak jandarmalara teslim edilme korkusu içini sarar.

*Ya Kerimoğlu obası başka yerdeyse, ya onu öteki Yörükler yakalarlar da candarmaya teslim ederlerse? Ya?.. Bu anda kendini düşünmüyor, bileğindeki kelepçelerle güzel, hüznü gözlü, ince, kıvrık kara sakallı Ferhat Hoca gözlerinin önünden hiç gitmiyordu. At biraz yavaşlamış, Memedin düşünceleri de daha açılmış, atın ayağının düzgün tapırtılarına uymuştu. Şimdi Ferhat Hoca olsaydı, ya da Koca Süleyman, ona yol gösterirler, Yörüklere güvenilip güvenilmeyeceğini ona söylerlerdi. İçini dehşet bir korku sarıp atın başını birde geriye çevirip, köpük içinde kalmış atı daha hızlı geldiği yöne sürdü.*¹⁰⁹²

Karadağlıoğlu Murtaza Ağa kasabanın ileri gelen zenginlerinden biridir. İnce Memed'den çok korkan Murtaza Ağa'nın zihni sürekli Memed'in kasabaya gelerek kendisini öldüreceği düşüncesiyle meşguldür. Çevresindeki insanlarla da bu konuyu konuşan ağa, bu tehlikeyi atlatabilmek ve Memed'in o zamana kadar yaptıklarını anlayabilmek için yalnız kaldığı zamanlarda iç çözümlemeler yapar. Bu düşünceler onun nasıl bir insan olduğunu da ortaya çıkarır.

İnce Memedi düşünüyordu. Niye böylesine düşman kesilmişti bu çocuğa, bu kadar mı korkuyordu ondan, ne gelirdi böylesi kimsiz kimsesiz, üstelik de öksüz, dediklerine göre de boyu küçücükmiş onun, küçücük, okuryazar bile olmayan bir çocuğun elinden? Ateş olsa cirmi kadar yer yakardı. Yakardı ya, bütün dağların, bütün köylüleri tutuyorlardı onu. İşte Ali Safa Bey bu yüzden gitmedi mi? Vayvay köylüleri saklamadı da kim sakladı İnce Memedi, kim öldürttü ona Ali Safa Beyi? İnce Memedin Ali Safayla ne ilgisi olabilirdi ki, durup dururken niçin öldürmüştü adamcağızı? Demek, demek bütün Ağalara düşmandı o. Demek Çukurovadaki her iyi insanın kanına susamıştı. Belki beni de, diye düşünürken Murtaza Ağa, tepeden tırnağa ürperdi. Demek ki benim de kanıma susamış o İnce Memed. O yalınayak köylüler hepimizin kanına susamıştır. Bu İnce Memed eğer o dağlarda bir yıl daha kalırsa olmaz, olamaz. Alıştırır köylüleri. Bize düşman olmaya da alıştırlarsa köylüler, işte sen o zaman seyreyle gümbürtüyü. Yıkmadık ev, söndürmedik ocak koymazlar Çukurovada. O köylüler, o dünyanın en ikiyüzlü

¹⁰⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 15

¹⁰⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 20

*insanları ellerine bir fırsat geçmesin, derimizi havada yüzerler. ...*¹⁰⁹³

Milletvekili olan Arif Saim Bey'den kasabanın bütün ileri gelenleri son derece çekinirler. Bu yüzden, onun da bulunduğu bir toplantıda hiç kimse görüşlerini açıkça söyleyemez. Murtaza Ağa da Arif Saim Bey ile İnce Memed konusunu konuşmak için can atmakta, fakat konunun Zülfü tarafından bir türlü açılmaması üzerine içten içe sinirlenmektedir. Onun dışı vuramadığı kızgınlığı içsel düşüncelerine yansır.

*Arif Saim Bey sonra ciddileşti, kaşlarını çattı, dalıp pencereden görünen Sülemiş tepesine bir süre baktı. Karadağlı Murtaza onun yüzündeki bu değişikliğe sevindi. Şimdi artık Ali Safa Beyin ölümüne gelecek, İnce Memedden söz edecek, diye düşündü. Yüreği ağzında, Arif Saim Beyin konuşmasını bekliyordu. O meseleyi açınca artık konuşmak onun için farz olurdu. Şu namussuz, Allahın belası Zülfü de bir türlü açmıyor ki İnce Memed sözünü. Ulan deyyus, bir kerecik olsun İnce Memed desen, Ali Safa Beyi gözbebeğinin tam ortasından vurdular, kızıl kanlara belediler onu, diye söylesen ne olur. Öfkeden deliye dönmüş, dişi dişini yiyor, içi alıp alıp veriyor, ulan iki bin yüzlü Zülfü, ben ne bilirdim senin Beyle bu kadar laubali olduğunu, diye düşünüyordu, yoksa seni Erciyesin ejderhası gibi kuşatır, sana İnce Memedin şu fıkara millete yaptıklarını bir bir ezberletirdim, sen de onun yüksek huzurlarında şimdi bülbüller gibi öterdin.*¹⁰⁹⁴

Topal Ali bir yandan Murtaza Ağa'nın ona yaptıklarını düşünmekte bir yandan da İnce Memed'in ölüm haberini aldıktan sonra Memed'in ölüsünü görebilmek için yüzbaşının yanındaki cesetlerle birlikte kasabaya nereden gireceğini tahmin etmeye çalışmaktadır. Yazar, onun bu telaşlı ve sinirli halini aktarırken içinde bulunduğu ruh halini de okura yansıtır.

Şimdi candarmalar yorgundurlar, bunlar aşağı yoldan yoldan inerler, diye düşündü Topal Ali. Ardından da Yüzbaşı şimdi sevincinden çatlıyordur, inişli yokuşlu, sarp kayalık olsa da kese yolu yeğler diye aklından geçidi. Bu iki düşünce arasında bir süre gitti gitti geldi, sonunda da yorgunluk, bitkinlik insan ne kadar hırslı olursa olsun, onu yener, dedi, aşağı yolda beklemeyi yeğledi. Gene

¹⁰⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 33

¹⁰⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 38-39

de içi rahat değildi. Aaah, yanında İnce Memedi tanıyan bir kişi daha olsaydı, yani Sarı Ümmet şu anda yoldan çıkıverip gelseydi...

Teri kurumuştu, yola çıktı. Hem hızlı hızlı yürüyor, hem de elini gözüne siper edip uzun uzun bir arkasına, bir önüne bakıyordu, bir tanıdık gelmezmola, diye. Şimdi buradan Sarı Ümmete gitse, onu alıp hemen dönse, yolun birisini o, birisini de kendisi beklese nasıl olurdu? Olmaz, diye öfkeyle yere tükürdü. O gidip dönünceye kadar, candarmalar geçip gitmiş olabilirlerdi. Ulan, Topal Ali, ulan o köpeğin bütün aşağılamalarını yutan köpek, kasabanın kıyısında beklesene, diye kendine sövdü. Ulan hırpo, İnce Memed öldürülmüş olsa bile, sen de bunu onun, o Murtazanın yanına bırakabilecek misin, böylesi bir alçaklık elinden gelebilecek mi? Amma da gözbebeklerinden korkuyor, diye kendi kendine güldü. ...¹⁰⁹⁵

İç çözümleme, aynı ortamda, grupta ya da ailede bulunan insanların farklı görüşlere sahip olabileceklerini, çeşitli olaylara karşı değişik tepkiler verebileceklerini yani bireyin tek başına karar verebilip, çeşitli konular hakkında akıl yürütebileceğini ispatlamaya yardımcı olur. Farklı düşüncelere sahip bireyler düşüncelerini dışa vurduklarında tepkiyle karşılaşacakları endişesiyle fikirlerini iç dünyalarında yaşarlar. Anlatılarda meydana gelen bu tip durumlarda iç çözümleme yöntemi devreye girerek bireyin düşüncelerini okurun öğrenmesini sağlar. Romanda Murtaza Ağa, İnce Memed'in bir eşkıya olduğunu ve bir an önce öldürülmesi gerektiğini düşünürken, karısı Hüsne Hatun aynı fikirde değildir. Hüsne Hatun, İnce Memed'in değerli bir zat olduğunu, Abdi Ağa'yı öldürerek beş köyün insanını zulümden kurtaran birisinin eli kanlı bir katil olamayacağını düşünür, fakat bunları kocasına söyleyemez, sadece içinden geçirir.

Susup başını önüne eğdi, uzun bir süre öylece kaldı. Hatun da yanında öyle kalakalmış, o da düşünüyor, İnce Memedin zuhur ve huruç edeceğine, bir gün gelip hanumanları söndüreceğine inanıyordu. Kızlığında, babasının evindeyken, yeşil donlu bir ermişin bir gün ortaya çıkacağını, doğruluğu, iyiliği; eşitliği, kardeşliği yayıp pekiştireceğini, kimsenin kimsede hakkının kalmayacağını, kısa çöpün bile uzundan hakkını alacağını, herkesin, dünyadaki her yaratığın mutlu olacağını, yüzü gülmeyen kişinin, yaratığın kalmayacağını, bütün dağların, ovaların, köylerin, kasabaların, şehirlerin ağzına kadar çiçekle dolacağını, bütün

¹⁰⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 145-146

*dünyanın bir çiçek bahçesine döneceğini, ölümden başka hiçbir kaygının kalmayacağını, bu adam sayesinde, çok duymuştu. Neden o adam İnce Memed olmasındı? Kanlı bir kişiden, yeşil donlu ermiş olur mu, diye sormaktan da alamıyordu kendini. Beş köyün üstüne kendini tanrı yapar da Abdi Ağa gibi, beş köyün insanına da zulüm ederse, her kim ki o Abdiyi öldürürse ermiş olur ya... Ali Safa Bey gibisini... Ermiş olur ya...*¹⁰⁹⁶

Kahramanların geçmişte yaşadıkları ve kimseye söylemeyip sakladıkları sırlarını da iç çözümlemeyle öğrenebiliriz ve böylece onlara ait kimsenin bilmediği, geçmişin karanlığında kaybolmuş olaylar hakkında da bilgi sahibi oluruz. Kırkgöz Ocağı'na giderken oradaki Anacık Sultan'ın her şeyden haberdar olabileceği aklına gelen Hürü Ana, gençliğinde işlediği bazı günahları hatırlayarak endişeye kapılır.

*Hürü Ana korkuyordu, kırk gözle bütün dünyayı gören, her insanın, bu iyi mi, kötü mü, diye içini okuyan Kırkgözün Anacık Sultanı onu içeriye almazdı belki. Bir kötülük yaptım mı, bir günah işledim mi, diye bütün yaşantısını gözlerinin önünden geçiriyor, bazan umutlanıp seviniyor, bazan da korkuyordu. Acaba günahı mı, ya da sevabı mı daha çoktu? Düşündükçe hep sevabı ağır basıyordu. Gençliğinde, daha Durmuş Aliyle yeni evliyken, o da askerdeyken, başka birisiyle değirmende... Acaba Anacık Sultan bu kadar eski bir şeyi anımsar da, onu içeri almaz mıydı? Çok eski, çok eski, diye düşündü, Anacık Sultan da çok yaşlı.*¹⁰⁹⁷

Tazı Tahsin'in hızlı bir koşucu olmasının yanı sıra usta bir hırsız olduğunu da yine onun içinden geçen düşünceler aracılığıyla öğreniriz.

... Acıkınca bir çobanın sürüsünden bir oğlağı... Çamlar arasında, yarpuzlu pınarların başında harmanlamış közlerin üstünde kebab ettiği oğlak etlerini, dudaklarının kıyısından yağları akıta akıta yiyecekti. O it oğlu Velinin, hele Velinin yiye yiye keçilerini bitirecekti. Onlar Tazıcık Tahsini ne sanıyorlardı, o Tazıcık Tahsin öyle becerikli bir hırsızdı ki uyurken gözlerinden kirpiğini çalar da kimsenin haberi olmazdı. Niçin bu Çiçeklidesi köyünde hiç horoz yoktu, bu köydeki bütün horozları çalıp da yiyen, hem de yarpuz kokulu pınarların başında, kimdi? Kimdir o ki, Kalealtının

¹⁰⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 194-195

¹⁰⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 280

*mağarasında köyden çalınmış bütün horozların başını saklayan, Tazıcık Tahsindir. Pekiyi, on yıldır, o kadar horozu çalanın, köydeki horoz soyunu kurutanın kim olduğunu köylü bilebildi mi? ...*¹⁰⁹⁸

5.1.4. Özetleme

Yazar-anlatıcı, anlatıda tekrara düşmemek, gereğinden fazla ayrıntıya girip olay örgüsünden uzaklaşarak okurun dikkatini dağıtmamak ve ekonomi yapmak amacıyla olay örgüsünde yeri geldikçe özetleme tekniğine başvurur. Memed'in atı bir süre boyunca çayın kenarına gider ve daha sonra tekrar kayalığa döner. At bu işlemi birkaç defa yaptığı için yazar-anlatıcı bu durumu her defasında anlatmayarak özetler.

*At bu sefer de kendiliğinden geriye döndü. Böyle bir süre gidip geldikten sonra kayalığın tam ucunda bitmiş, dalları gürleyen ulu bir ağacın altında durdu.*¹⁰⁹⁹

Öldürdüğü eşkıyanın İnce Memed olmadığı anlaşılması üzerine hayal kırıklığına uğrayan ve bu sebeple herkesin gözünden düşen Yüzbaşı'nın o günden sonraki genel durumu ve ailesiyle yaşadığı sorunlar kısaca şöyle anlatılır:

*Yüzbaşı o günden sonra gerçekten yataklara düşmüştü. Asım çavuştan başka kimseyle konuşmuyor, uyumuyor, doğru dürüst yemek bile yemiyordu. Karısı, çocuklarıyla Ankaraya, bir albay olan babasının evine gitmişti. Bu kasabayı beğenmiyor, insanları çok kaba, yalancı, deli buluyor, fırsatını buldukça çocukları kaptığı gibi soluğu baba ocağında alıyordu. Kocasının İnce Memedin karısını öldürmesini bir türlü yutamamış, o günden bu yana onu küçümsemeye başlamıştı. Yüzbaşı da bunu biliyor, karısıyla bile arasını açan İnce Memede deli oluyordu.*¹¹⁰⁰

Murtaza Ağa, Topal Ali'nin gönlünü almak için bir sürü dil döker, fakat Ali bir türlü ikna olmaz. Murtaza Ağa'nın uzun bir süre devam eden bu ikna çabası birkaç cümle ile şu şekilde ifade edilir:

*Konuşmasının sürdürdü. Yalvardı, kızdı, sövdü, bağırdı, çağırdı, sızlandı, yumuşadı, bir su gibi sesi aydınlandı. Ali taş kesilmiş konuşmuyordu.*¹¹⁰¹

¹⁰⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 302-303

¹⁰⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 20-21

¹¹⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 185

¹¹⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 202

Molla Duran Efendi'nin adamı olmayı kabul eden Topal Ali bir hafta içinde baştan ayağı değişir. Bu bir haftalık süre şöyle özetlenir:

*Bir hafta sonra Ali giyinmiş kuşanmış, çizmelerini çekmiş, topallamamaya çalışarak çarşının ortasından yürüyor, bana bakıyorlar mı diye de kaş altından yöreyi dikizliyordu.*¹¹⁰²

Yazar-anlatıcı, Murtaza Ağa ile eşkıya Bayramoğlu arasında geçen eşkıyalıkla alakalı konuşmanın içeriğini bir müddet aktardıktan sonra bu konuşmanın sabaha kadar sürdüğünü belirterek durumu özetler.

*O gece sabaha kadar uyumadan konuştular. Sabah olup da gün açılınca Murtaza Ağa getirdiği armağanları heybeden çıkardı.*¹¹⁰³

Hürü Ana, Kırkgöz Ocağı'nda yaptıklarını bir sohbet sırasında köylülere uzun bir süre anlatır. Gündüz başlayan bu sohbetin yatsıya kadar sürdüğünü kısaca söylenen şu ifadeden anlarız.

*Gün battı, karanlık kavuştu, yatsı oldu Hürü Ana şen satır anlatıyordu. Yeni Kırkgöz Ocağına gelmişti.*¹¹⁰⁴

İnce Memed'in silah almadan köye gelmesine sinirlenip evin içinde telaşlı bir şekilde dolaşmaya başlayan Hürü Ana, bir yandan kapının arkasına bir şeyler koyarak içeriye herhangi bir kişinin girmesine engel olmaya çalışırken bir yandan da evi gözetleyen birilerinin olup olmadığını öğrenmek amacıyla pencereden dışarıya bakar. Onun uzun bir zaman aralığında sergilediği bu davranışlar kısaca şöyle aktarılır:

*Geliyor, Memedin yanına oturuyor, söylenerek kalkıyor, evin içinde dönüyor, kapının arkasına bir şeyler yığıyor, pencereye gidip yastığı aralayıp dışarıyı dinliyor, yeniden geliyor, yeni tanıyormuş gibi Memedin yüzüne uzun uzun bakıyor, yeniden kalkıyor evin içinde dolanıyor, yerinde duramıyordu.*¹¹⁰⁵

İnce Memed ile Hürü Ana geleceğe dair planlar kurarlar ve onların bu konuşması sabaha kadar sürer, fakat yazar-anlatıcı bu konuşmanın tamamını anlatmayarak özetler.

¹¹⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 242

¹¹⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 330

¹¹⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 387

¹¹⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 405

*Sabaha kadar oradan buradan, İnce Memed İbrahim olunca neler edeceğinden konuştu. Tatlı düşler kurdular. Hürü ana onun çocuğu olunca, ne edip eyleyecek, onları bulacak, ölünceye kadar çocuklarına bakacak, büyütecekti.*¹¹⁰⁶

Romanda cereyan eden olayların sonraki bölümlerde kahramanlar tarafından tekrar anlatılması gerektiğinde, tekrara düşmemek ve okuru sıkmamak için aynı olayları yine tüm teferruatıyla vermek yerine özetleme tekniği kullanılır. Tazı Tahsin, İnce Memed'in nerde olduğunu bildirmek için Yüzbaşının yanına gider ve Memed'in başına gelen her şeyi bir bir anlatır. Yazar-anlatıcı Tazı Tahsin'in anlattığı şeylerin özetlemesini yaparak aynı şeyleri tekrar anlatmaktan kaçınır.

İnce Memedin nasıl yaralanıp atından düştüğünü, Yörüklerin onu alarak dağda sakladıklarını, o ölmekteyken, hemen o gün Delice koyağın narıyla Hürü Ananın ona nasıl ulaştığını, oradan Kırkgözün Anacık Sultanına gidip onu getirdiğini, onun da İnce Memedi merhemlerle, iksirlerle iyileştirdiğini, bütün bunları İnce Memedi ararken ondan bundan, özellikle küçük çocuklardan öğrendiğini söyledi. Oradan ata, attan Vahap Dayıya, Vahap Dayıdan kuşa geçti:

...¹¹⁰⁷

5.1.5. Montaj

Olay örgüsünü bozmayacak şekilde anonim ya da kişisel kaynaklı metinlerin anlatıya eklenmesi anlamına gelen montaj, yazar tarafından sıklıkla başvuru tekniklerden birisidir. Burada amaç anlatıyı olay örgüsü ile alakalı çeşitli metinlerle zenginleştirmektir. Yaşar Kemal, sosyal, kültürel, edebî ve tarihî bilgi birikimine sahip bir yazar olduğu için onun bu alt yapısı eserlerine de yansır.

İnce Memed III romanı ilk iki ciltte olduğu gibi iki mısralık bir epigramla başlar ve bu epigram İnce Mehmet türküsünden alınmıştır. Mehmet Bayrak'ın *Eşkîyalık ve Eşkîya Türküleri* isimli çalışmasında sekiz İnce Mehmet türküsü derlenmiştir ve bu türkülerden sekizincisinin üçüncü kıtasındaki ilk iki mısra romanda başlangıç epigramı olarak verilen mısralarla neredeyse aynıdır. Epigramda yer alan ilk mısradaki ateşi *ateş* kelimesi yerine, *Eşkîyalık ve Eşkîya*

¹¹⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 411

¹¹⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 444

Türküleri isimli kitapta *çakmak* kelimesi kullanılmıştır. Diğer bir fark ise mısraların sıralanışıdır.

“Ateşi yandıran kavdır
Demiri dövdüren tavidir”¹¹⁰⁸

“Demiri dövdüren tavidir
Çakmağı yandıran kavdır”¹¹⁰⁹

Romana montajlanan bir başka şiir ise önceki ciltlerde de kullanılan “Kardaş Türküsü”dür.

... *Türküler söylenirdi bu birden bire çöken sıcak ütüne. Çukurova yana yana ördölür, Her sineği bir alıcı kurdölür, diye başlayan...*¹¹¹⁰

17. yüzyılın başlarında Anadolu’da meydana gelen Celali isyanlarını bastırmak üzere Anadolu’ya sefer düzenleyen Murat Paşa, isyancıları açtırdığı kuyulara gömdürerek cezalandırdığı için Kuyucu lakabıyla anılmıştır.¹¹¹¹ Gerçekte, Kuyucu Murat Paşa, olay örgüsünün geçtiği Çukurova’ya yakın olan Kahramanmaraş dolaylarındaki Göksun ovasında Kalenderoğlu yönetimindeki isyancı ordusunu bozguna uğratmıştır. Yazar, bu tarihî olayı romandaki olay örgüsüyle bağlantılı bir şekilde kullanarak Kuyucu Murat Paşa çevresinde gelişen olayları anlatıya dâhil eder. Romanda, Murat Paşa’nın Anadolu’ya düzenlediği bu sefer sırasında meydana gelen olaylar çevresinde ortaya çıkan çeşitli söylentileri Murtaza Ağa’dan öğreniriz. Murtaza Ağa’nın bu olayları anlatmasının arkasında devlete karşı ayaklanan kişilerin sonlarının iyi olmayacağı ve bu kişilerin en ağır şekilde cezalandırılacakları gerçeğini pekiştirmek yatar. Devlet yanlısı olan Murtaza Ağa, bu tarihî olayı örnek göstererek eşkıyaların da sonunun böyle olacağını vurgulamaya çalışır.

“*Kuyucu Murat Paşadır çekmiş ordusunu, gelmiş Torosa, çıkmış dağlara. Önce birkaç gün yatıp dinlenmiş ordusuyla çamların altında, ak çağşaklı, yarpuz kokulu pınarların başında. Kestirmiş emlik kuzuyu, yemiş kebabı. Murat Paşadır bu, seksen, doksan yaşındadır. Tecrübeli bir adamdır ki, Osmanlı imparatorluğunu kurtaran. Üç gün sonra orduyu ayağa kaldırmış, ellerine kazma kürekler vermiş,*

¹¹⁰⁸ Yaşar Kemal, *İnce Memed III*, s. 7

¹¹⁰⁹ Bayrak, *Eşkîyalık ve Eşkîya Türküleri*, s. 181

¹¹¹⁰ Yaşar Kemal, *İnce Memed III*, s. 10

¹¹¹¹ Bk. Joseph Von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, Cilt II, (Çev. Mehmet Ata), MEB Yay., İstanbul, 1991, s. 267-275

nerede bir düzlük görmüşse oraya kuyular kazdırmış. Bunu gören, duyan millet de şaşmış, Padişah da... Amanın şu ihtiyar Murat Paşa aklını kaçırmış olmasın? Paşa durmadan kuyu kazdırıyormuş. Torosta kuyu kazdırmadık yer bırakmamış, bir iki hafta durmadan kuyu kazdırmış. Sonra da orduyu çekmiş asilerin üstüne. Asileri dağların doruklarına kadar kovalamış, hepsini de yakalamış. Başlamış çoluk çocuk doğramaya, doğrayıp kazdırdığı kuyulara doldurtmaya. Başkaldıran insan o kadar çokmuş ki, kazdırdığı kuyular yetmemiş. Yeni kuyular kazdırmış, o da yetmemiş. Kumandanları demiş ki, kıymetli seraskerimiz, bu kadar insanı kuyulamakla nasıl başa çıkarız? Murat Paşadır, dini bütün Müslüman bir adam, buna çok öfkelenmiş, bağırarak, bağirtisinden, öfkesinden taşlar sallanmış, toprak çatlamış, ben, demiş, hiçbir Müslümanın ölüsünü açıkta bırakıp kurda kuşa yem edemem. Orduyu ikiye ayırmış bundan sonra, yarısı kuyu kazıyor, yarısı da çoluk çocuk, genç yaşlı, kadın kız demeyip Müslümanları doğruyormuş. Murat Paşa elhamdülillah Müslüman adam, dini bütün adam, o savaşta, tepeden tırnağa kana batmış çıkmışken bile bir kerecik olsun namazını kazaya bırakmamış. Murat Paşa öyle dini bütün bir Müslümanmış ki bir kuyuya kadını erkeği bir arada gömdürmezmiş. Müslümanlıkta kadınla erkeğin bir arada, üst üste yatması var mı?" Alinin gözlerinin içine baktı.¹¹¹²

Romanda IV. Murad Han'ın Bağdat seferi ve bu sefer sırasında gelişen çeşitli olaylar ile Genç Osman Hikâyesi ve bu anlatıyla bağlantılı olarak kesik baş efsanesi çerçeve hikâye tekniğiyle anlatılarak montaj yapılmıştır. Burada dikkat çekici olan, tarihî bir olay ve bu olay çevresinde gelişen efsanevî anlatıların iç içe anlatılmasıdır. Yazar-anlatıcı, metinler arası bir teknik kullanarak, anonim anlatıların yanı sıra kendi oluşturduğu efsaneleri de bu montajın içine yerleştirmiş ve böylece olay örgüsünün içine birkaç metinden oluşan kurgusal bir anlatı eklemiştir. Yazar-anlatıcının oluşturduğu bu anlatının bir başka özelliği ise romandan bağımsız olmaması, başka bir ifadeyle olay örgüsü ile ilgili olmasıdır ki zaten eklenen metnin montaj sayılabilmesi için metinlerin birbirleriyle mantıksal bir bağ içinde olmaları gerekmektedir. Birkaç anlatının romanda kullanılmasının sebebi ise Kırkgöz Ocağı adındaki yerin kutsallığını kanıtlamak ve buraya gerçekçi bir imaj kazandırmak içindir. Anacık Sultan adındaki bir Post-nişin'in yönettiği bu

¹¹¹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 52-53

ocak hastalıklarının sağaltıldığı, halk tarafından kutsal görülen bir mekândır. IV. Murad, Bağdat seferine giderken bu ocağa uğrar. Bu ocağın pirinin Sultan Murad’a Osman adındaki bir genci savaşa götürmezse başarılı olamayacağını söylemesi üzerine Murad Han bu genci de yanına alarak savaşa gider. Bıyığı bitmemiş bir çocukla beraber dönen Sultan Murad’ın vezirleri bu durumdan hoşnut olmazlar. Vezirlerin bıyığı tarak tutmayan bu çocuk nasıl savaştık sorusuna bıyiksız genç, üst dudağına bir tarak saplayıp işte tutuyor cevabını vererek padişahın takdirini kazanır. Genç Osman olarak anılan bu gencin kahramanlığı sayesinde Bağdat kapıları Osmanlı ordusuna açılır. Başının kesilmesine rağmen kelle koltukta savaşan Genç Osman savaş bittikten sonra Kırkgöz Ocağı’na döner ve ocağın pirinden izin alarak kır atıyla birlikte ortadan kaybolur. Birkaç anlatının iç içe girdiği bu anlatıda geçen Genç Osman Destanı birkaç rivayet ve yazarın eklemeleriyle oluşmuştur. Romandaki Genç Osman hikâyesi, Adana Türkmenleri arasında anlatılan bir rivayet ile Konya rivayeti¹¹¹³ üzerine kurgulanmıştır, fakat bu kurguya yazarın kendi oluşturduğu Kırkgöz Ocağı ve Anacık Sultan’ı eklemesiyle ortaya yeni bir Genç Osman anlatısı çıkmıştır. Dikkat çekici bir başka unsur ise kelle koltukta savaşan Genç Osman’ın Kırkgöz Ocağı’na dönerek kayıplara karışmasını ve onun başının ilk düştüğü yer olan Bağdat’ın kapısında her sabah gün doğarken güllerin açmasını konu alan çeşitli efsanelerin bu anlatının sonunda yer almasıdır. Bu bağlamda romanda çerçeve hikâye tekniği şeklinde anlatılan anlatıları maddeler halinde sıralarsak:

I. Sultan IV. Murad’ın Bağdat Seferi

II. Kırkgöz Ocağı ve kerameti

III. Sultan Murad’ın Kırkgöz Ocağına gelip destur alarak kılıç kuşanması

IV. Genç Osman’ın Bağdat Seferindeki kahramanlık hikâyesi

V. Genç Osman’ın savaştan sonra kelle koltukta Kırkgöz Ocağı’na dönmesi

Sultan Muraddır, anasının hayır duasını aldıktan sonra elini öpmüş, askerini hazırlamış, birkaç ay sonra da sefere çıkmış. Sefere çıkmış ya, o telaşe içinde her şeyi unutmuş, orduyu çekmiş taa Diyarbakıra kadar gelmiş. Diyarbakırda uzun bir süre kalmış. Oradan da bir türlü ayrılamıyormuş. ... Unuttuğu bir şey varmış gibi boyuna düşünüyor, kimseyle konuşmuyor,

¹¹¹³ Fuad Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, Cilt II, Akçağ Yay., II. Baskı, Ankara, 2004, s. 233-242

araştırıyormuş. Bir gün birden, hak demiş, çok şükür Allahıma buldum. Hemen seraskerini, vezir vüzerasını çağırması, amanın Kırkgözün Ocağını pirini bana bulup getirin, demiş. ...

Vezirler daha son kapıda niyaza durmuşlarken pir gülmüş, gencecik de bir adammış:

“Söyleyin Sultan Murada, ne kadar ordusu varsa, çeksin gelsin ocağımız üstüne,” demiş. “Onu çok deneyen oldu, hiçbirisi de iflah olmadı.”

Padişah'tır öfkelenmiş, yeri göğü inletmiş, Bağdat ordusunu çevirmiş Kırkgöz Ocağının üstüne. O gün gökyüzünden bir tufan boşanmış, Nuh tufanı yanında yaz yağmuru gibi kalır. ...

Onlar ocağın aşağısına gelince bir çatırtıdır almış dünyayı, bir de gözlerini açıp bakmışlar ki, yer gök, dağlar taşlar, kayalar, mavi çiçeğe durmuş. Padişah'tır atından inip yukarı doğru akan sudan aptes almış, ardından da yere kapanıp üç kez toprağı öpmüş. Dış kapıya kadar yedi kez aynı şeyi yapmış. O kapının önüne varınca kapı kendiliğinden açılmış. Muraddır hemen niyaza durmuş. İkinci, üçüncü kapıda da aynı işi yapmış.

Kırkgöz Ocağı piri:

“Yaaa Sultan Murad kalk ayağa, sen gel şu yanımdan otur. Vezirlerin de dışarda oldukları yerde kalsınlar.”...

“Bağdadı fethetmek sana nasip olmuştur Sultan Murad, ne mutlu sana.”

“Sağ ol pirim,” diye Sultan Murad bir daha toprağı öpmüş. “Yalnız sana bir diyeceğim var, bu dediğimden dışarı çıkarsan olmaz. Bu gece burada kalacaksın, yarın sabah erken yola düşeceksin, şu aşağıda Çukurovada Karaburçlu köyünde bir dul kadının oğlu vardır, Osman adında, daha bıyığı terlememiş. İşte sen bu Osmanı alacak orduna katacaksın. Osman sana karşıdır, dağlarda gezer, zenginden alır fıkara verir. Dertilere derman, çaresizlere güman olur. Bağdat zulüm elindeymiş. Fakir fıkara kan ağlıyormuş. Osmanı alıp da orduna katmazsan Bağdadı zulüm elinden kurtaramazsın.”

Padişah:

“Ben nerede bulabilirim ki dağlarda gezen asi bir Osmanı? Ben onu aramaya gitmesem olmaz mı?” diye ricada bulunmuş.

“Sen gitme,” demiş pir de, “ben onu sana gönderirim.”

Sonra pir durmuş Padişahın gözlerinin içine dikmiş gözlerini. Gözleri öylesine etkiliymiş ki, Padişah gözlerini ondan kaçırmasa, gözleri onun şavkından yanıp kör olacaktı...

Gelmişler Diyarbakıra, onlar Diyarbakıra ulaşmadan üç gün önce Osman Diyarbakıra varmış.

Osmanı görünce vezirler dudak bükmüşler:

“Bu bir çocuk, ne kadar da genç, Padişahım,” demişler.

“Biz bıyığı tarak tutmayı nasıl orduya alır da Bağdada götürürüz?”

Osmandır:

“Bana bir tarak verin,” demiş, tarağı alınca üstdudağının üstüne saplamış. “Tarak tutuyor, gördünüz ya,” diye gülmüş.

Padişah onu orada iki gözlerinden öpmüş.

Bağdada vasıl olmuşlar böylece. Savaş da Bağdat kapısında başlamış. Osmanın adı orduda Genç Osman olmuş. Ve ordunun önünde, yayından atılmış bir ok gibi savaşıp. Surların hendeğini ilk atlayan, kalenin kapısını ilk açan o olmuş. Kır atının üstünde durmadan usanmadan kılıç sallamış. Bir Öğle vakti de, güneş Bağdat çarşısını yakarken, savaş kızışmış, kanlar ortalığa saçılırken bir kılıç gelmiş Genç Osmanın başını koparmış. Genç Osmandır, eğilmiş başını yerden almış, kellesi kucağında üç gün savaşıp. Onu böyle görenler, dost düşman korku içinde kaçışmışlar. Sonunda Bağdat düşmüş. Padişah kelle kucağında dövuşen Genç Osmanı, üç gün Bağdat kalesinin burçlarından seyretmiş, savaş kesilince, bulun bana Genç Osmanı, demiş. Aramış taramışlar, ne Genç Osmanı, ne de onun atını bulabilmişler. Yalnız, onun kellesinin düştüğü yerde, rayihası dünyayı tutan her gün bir başka cins gülün açtığını görmüşler. O güller bugün de, orada, Genç Osmanın kellesinin düştüğü yerde her sabah gün doğarken açarmış. Kıyamete kadar da açacaktı, Bağdadın ortasında. ...¹¹¹⁴

Montaj materyali olarak romanda rastladığımız bir diğer anonim halk anlatısı ise Pir Sultan Abdal’la Hızır Paşa menkıbesidir. Bu anlatıya göre Pir Sultan’ın müritlerinden Hızır Paşa, Pir Sultan’dan büyük adam olmak için himmet ister. Bu isteğe Pir Sultan ben dua ederim sen büyük adam, paşa, vezir olur, gelir beni asarsın cevabı verir. Pir Sultan’ın himmetiyle İstanbul’a giden Hızır Paşa yıllar

¹¹¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 282-286

sonra Sivas'a vali olarak döner ve Pir Sultan'ı huzuruna çağırarak ona yemekler ikram eder, fakat Pir Sultan, Hızır Paşa'ya haram para ile yapılmış bu yemekleri yemeyeceğini hatta bunlara köpeklerinin dahi dokunmayacağını söyler. Bu duruma çok sinirlenen Hızır Paşa, Pir Sultan'ı hapse attırır, fakat eski şeyhine kıyamayıp huzuruna çağırır ve içinde Şah'ın adının geçmediği üç deme söylerse onu affedeceğine dair söz verir. Bunun üzerine Pir Sultan, *Açılın kapılar Şah'a gidelim, Kâtip ahvalimi Şah'a böyle yaz ve Ben de bu yayladan Şah'a giderim* redifli şiirleri söyler. Pir Sultan'ın bu şekilde meydan okumasına sinirlenen Hızır Paşa, onu astırır. Bu olayın ardından halk arasından bazı kişiler asılmasına rağmen Pir Sultan'ı gördüklerini iddia ederler. Bunun üzerine ahali toplanarak darağacının olduğu yere gider ve Pir Sultan'ın orada olmadığını görür. Darağacından inip yola koyulan Pir Sultan'ı yakalamak için peşine asesler düşer. Kızılırmak üzerine gelen Pir Sultan köprüden eğilmesini ister ve köprü eğilerek suya batar. Bu keramet karşısında asesler geri dönerler ve Pir Sultan da Horasan'a Şah'ın yanına gider.¹¹¹⁵ Ferhat Hoca'nın İnce Memed'e anlattığı menkıbe de yukarda kısaca özetlediğimiz menkıbe ile aynıdır. Ferhat Hoca, bu menkıbeyi anlatarak İnce Memed'in Pir Sultan Abdal gibi mecbur insan olduğunu ispatlamaya çalışır.

Bir sabah yanında çalışan Hıdırı çağırır, ben u gece bir düş gördüm hıdır, der. Düşümde İstanbula gidiyormuşsun, orada vali olup Sivas'a geliyor, beni burada Sivas çarşısında asıyormuşsun. Haydi güle güle. Yazgının önüne geçilmez. ... Pir sultandır, yürü git Hıdır, der, onu yolcu eyler. Hıdır gider, aradan yıllar geçer, Sivas'a bir Vali gelir Hızır adında. ... Sivasla Banaz arası üç günlük yoldur, vali adamlarını göndertip Pir Sultan Abdal sarayına getirtir, o şölen yerine gelirken huzurunda niyaza varır. ... Derken şölen başlar. Sofrada türlü yemekler vardır, buralarda görülmemiş, bilinmemiş. ... Pir Sultan başını kaldırır, gözlerini oradaki Ağaların, Beylerin, yüksek devlet adamlarının üstünde teker teker dolaştırır, ben bu emekleri yiyemem, der...

Hızır Paşa çok kızar, saçını başını yolar, öfkeden delirir. ...

Düşün gerçek çıkıyor, pirim, der Hızır Paşa. Yalnız sana pirim olduğun için bir kapı daha açıyorum... Şimdi sen, şu insanların huzurunda üç deme söyleyeceksin, bu üç demede de Şah adı geçmeyecek. Böyle yaparsan seni

¹¹¹⁵ Abdalbaki Gölpınarlı, Pertev Naili Boratav, Pir Sultan Abdal, Der Yay., İstanbul, 1991, s. 42-49

bağışlarım. Yoksa seni bu sabaha karşı şehrin meydanında en yüce ağaca astıracağım.

Pir Sultan sazı kucağına çeker, ilk demesini söyler. ... Pir Sultan şiirinin her dizesinde bir kere şah demiştir. Şölendekiler ikinci demeyi de beklerler. O da baştan aşağıya şahla doludur. Üçüncü deme de öyle.

Hızır Paşa, pirim, düşün gerçekleşti, der, asesler piri alırlar Sivas meydanında asarlar. ...

*... Kimse pirin asıldığına inanmamaktadır. ... Haydi meydana gidelim de görelim, pir sultan asıldıysa oradadır. Şehrin alanına gelirler ki ortalıkta hiç kimse yok. Yalnız bir kalın, uzun ip bir ağacın dalında sallanır durur...*¹¹¹⁶

Pir Sultan Abdal’la Hızır Paşa menkıbesini İnce Memed’e anlatan Ferhat Hoca mecbur insan tipi örneğini daha da genişleterek “Sakarya Şeyhi”nin hikâyesini de anlatır. *Naima Tarihi*’nde anlatılan bu hikâye IV. Murad zamanında geçer. Ahir zamanda meydana çıkacak Mehdi benim diyip yanındaki birkaç kişiyle beraber şeyhini katlederek isyan çıkartan Ahmed adındaki bir isyancının üzerine IV. Murad ordu gönderir. On iki adamıyla birlikte ele geçirilerek o sırada Konya’da bulunan padişahın huzuruna getirilen isyancı Ahmed, Padişahın emriyle idam edilir.¹¹¹⁷

Sakarya Şeyhini sorarsanız Sultan Dördüncü Murat devrinin Mehdisidir. Mehdi olaraktan Sakarya dağlarında zuhur ve huruç eylemiştir. Padişah üç kere üstüne ağır asker göndermiş, Mehdi üç keresinde de Osmanlı askerini birkaç bin kişisiyle püskürtmüştür.

Sultan Murat ordusunu çekmiş Bağdat seferine giderken ordu Konyada konaklamış. ... Sultan Murattır, düşünmüş, demiş ki, gidin benden selam söyleyin Şeyhe, ona bir soylu at, bir hilat kürk, bir de vezirlik tuğu gönderiyorum. Bağdadın fethine, Kızılbaş üstüne gidiyorum, ordusunu alsın gelsin, sevaptır, o da Bağdadın zaptına katılsın. Serasker, sadrazam, vezirler almışlar armağanları gelmişler, Sakarya dağlarına. Buldurmuşlar Şeyhi.

“Padişah sana vezirlik ihsan eyledi hem de üç tuğlu. Bu atı, bu hilatı da yolladı. Kızılbaş üstüne serfim var, sevaptır, o da ordusunu çeksın gelsin de

¹¹¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 546-548

¹¹¹⁷ Nâimâ Mustafa Efendi, Nâimâ Tarihi, Cilt III, (Çev. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yay., İstanbul, 1968, s. 1380-1383

birlikte fethedelim Bağdadı, dedi.”

“Kabul edemem.”...

Ve mecbur adam, Sakarya Şeyhi kapıda duran kır atına atladı mor dağlara doğru uçtu gitti.

Ve sultan Murad ordusunu onun üstüne çekti. Sakarya dağlarında mubalağa cenk olundu. O gün akşama kadar şeyhin ordusundan hemem hemen kimse kalmadı. Ve akşamüstü şeyhi yakaladılar. ...

*Konya şehrinde onu bir eşeğe ters bindirip cellada teslim etiler. ...*¹¹¹⁸

Romanda anımsatma tekniği ile montaj yapılması da dikkat çekicidir. Bu tür montajlarda alıntı yapılan metin ya da anlatı tamamıyla verilmeyerek, anlatıya veya metne dair hatırlatmalarda bulunulur. Örneğin romanda adı geçen Kıkğöz Ocağı’nın bekçisi Mülâyim Baba ocağa odun toplarken eğri odun seçmez. Onun bu hareketi bize Yunus Emre’nin Taptuk Emre’nin dergâhına kırk yıl boyunca eğri odun sokmamasını hatırlatır.¹¹¹⁹

*O tam, bu ocağa yetmiş beş yıl hizmet etmiş bir kişidir, başka türlü de nasıl olurdu zaten. O da Yunus gibi bu ocağa eğri odun bile sokmayan bir kişiydi. Ona da, neden odunlarının hepsi ok gibi doğru, diye soruyorlardı, o da, bu ocağa odunun bile eğrisi giremez karşılığını veriyordu gülerek.*¹¹²⁰

Romanda yapılan anımsatmalardan bir diğeri de yine bir halk kültürü unsuru olan Köroğlu’nun kırklara karıştığı söylenen kır atıdır.

*Her yıl Köroğlunun Kırklara karışmış, ölümsüz Kıratı bir bahar gününde, genç, tüyleri yıldırdayarak gelir bu kapıda dururdu. O da geyikler gittikten sonra gelmez oldu.*¹¹²¹

Montaj tekniği haricinde başka bir yazarın üslubuna öykünülmesine pastiş denir. Hürü Ana, İnce Memed’i bulmak umuduyla gittiği Yörüklerin obasında Battal Ağa’ya Memed’den haber sorar. Hürü Ana’nın Memed’i soruş üslubu *Dede Korkut Hikâyeleri*’ndeki ilk boy olan “Dirse Han Oğlu Boğaç Han Boyu”nda yer alan bir soylamaya benzer. Hikâyede yanında oğlu Boğaç Han olmadan eve dönen Dirse Han’a karısı oğlunu şu şekilde sorar:

¹¹¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 548-550

¹¹¹⁹ Fuad Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Akçağ Yay., IX. Baskı, Ankara, 2003, s. 247

¹¹²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 292

¹¹²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 292

“...

*Azgun dinlü kafirlere ben varayım
Yaralanup kazılık atımdan inmeyince
Yenümile alca kanuni silmeyince
Kol bud olup yer üstüne düşmeyince
Yalınız oğul yollarından dönmeyeyim
Yalınız oğul haberin a Dirse Han degil mana
Kara başum kurban olsun bu gün sana”¹¹²²*

Sarf edilen sözler birbirine benzemese de Hürü Ana’nın Memed’i soruş tarzı ile Dirse Han’ın karısının oğlu Boğaç’ı sorarken takındığı ifade aynıdır. İki ifade şeklinin de *degil mana* ve *söyle bana* şeklinde bitmesi dikkat çekicidir.

“Hay Yörükler Yörükler,” diye başladı. “Hay Aydınlılar Aydınlılar, hay Sarıkeçililer Sarıkeçililer sizin kulunuz kurbanınız olayım, sizin eskiden yedi direkli çadırlarınız olurdu içi padişah sarayları, otağları gibi. Arap atlarınız olurdu ceren kovan. Tor şahinleriniz olurdu, her birinizin elinde gökte uçan turnayı, toyu kapan... Hay Yörükler Yörükler, sizin eskiden sofralarınız yerden kalkmazdı, bir ay, iki ay... Hay Sarıkeçililer Sarıkeçililer, size kanlılar, katiller sığınırdu, padişah gelse, yer götürmez orduyla üstünüze atılsa, siz, hepiniz kırılırdınız da, size sığınmıştı gene kimseye vermezsiniz. Siz böyle bir soy, böyle bir kavimdiniz. Göl yerinden su eksik olmaz Battal Ağa. Söyle bana...”¹¹²³

5.1.6. Leitmotiv

Müzik veya opera parçalarında tekrarlanan namelere verilen bir ad olan ve zamanla romanda da kullanılmaya başlanan Leitmotiv, duygu ve düşüncelerin uzun cümlelerle ifade edilemediği yerlerde kullanılarak yazar tarafından iletilmek istenen mesajın etkili bir şekilde okura aktarılmasına yardımcı olur. Anlatı kahramanlarına özgü refleksleşen jest, mimik ya da sözlü ifadelerin veya başka bir ifadeyle onların çeşitli durumlara karşı verdikleri istem dışı tepkilerin anlatı boyunca sürekli tekrarlanması leitmotivdir.

¹¹²² Orhan Şaik Gökyay, Dedem Korkudun Kitabı, MEB Yay., İstanbul, 2000, s.10

¹¹²³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 266

Serinin ilk iki cildinde İnce Memed'in çeşitli durumlara karşı verdiği istem dışı tepki, gözlerinde aniden ortaya çıkan parlak ışıktır. Memed'in istem dışı olan bu tepkisi serinin üçüncü cildinde de devam eder. Memed'in ruh hali ve duyguları gözlerine yansır.

*Battal Ağa onları taa aşağılara kadar inerek karşıladı. Memedin yüzü asıktı ve alnı kırıkmıştı, **gözlerine de o parlak ışık gelmiş yerleşmişti.***¹¹²⁴

*Memedin şaşkınlığı geçmiş, büyümüş gözlerle ona yapılan armağanlara hayranlıkla bakıyor, **o parlak iğne ucu gibi ışık gelmiş gözlerine gene yerleşmişti, konuşamıyordu.***¹¹²⁵

*Battal Ağa çimeni yeşil gözlerini onun gözlerine dikmiş, Memed artık gözlerini saklamıyordu, onun **gözlerine gelmiş oturmuş o çelik ışıltısına** bakıyor, vay insanoğlu vay, diyordu içinden...*¹¹²⁶

*Memed başını yerden kaldırdı, **o çelik ışıltısı gelmiş gene gözbebeklerine oturmuştu** ya, gene de çok perişandı.*¹¹²⁷

Onun bu refleksi Topal Ali ve Cabbar'ın da dikkatini çeker ve onlar İnce Memed'i başkalarına anlatırken onun bu refleksinden bahsederler. Cabbar, Murtaza Ağa'ya İnce Memed'in bu özelliğini şöyle anlatır:

*"Yürekli de söz mü, dedi o. Kendisini ateşin içine kapıp koyuverir. Yeter ki **gözlerindeki o ışık bir kez yanmasın.**"*

"Nasıl bir ışık o?"

*"Nasıl bir ışık olduğunu bilemem. O çok kızar da, bir şey yapmaya kalkarsa **gözlerinde iğne ucu gibi ışıklar** çıkar. İşte o ışıklar çıkınca da İnce Memedi bir daha kimse zapt edemez."*¹¹²⁸

Topal Ali de Molla Uran'a Memed'in gözlerinde çıkan ışığı anlatır:

*"... Onu iyi tanıyorum, çocukluğundan bu yana, bir iş yapmaya kalkıştı mı **gözlerine önce bir çelik ışıltısı gelip yerleşiyor.** İşte o zaman o ölümün ötesine geçiyor. İşte o zaman ondan korkulur."*¹¹²⁹

¹¹²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 391

¹¹²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 394

¹¹²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 396

¹¹²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 462

¹¹²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 521

¹¹²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 535

5.1.7. Diyalog

Anlatıda kahramanlara karşılıklı konuşmaları diyalog tekniği ile sağlanır. Diyalogların geniş yer tuttuğu romanda yazar-anlatıcı kahramanlar arasında geçen konuşmaları ikinci ağızdan aktarmak yerine diyalog şeklinde ilk ağızdan verir.

Romanda geçen diyaloglar farklı tekniklerle verilir. Romandaki bazı diyaloglarda konuşma sırası gelen kahraman, adının belirtilmesinden sonra söz alır, bazı diyaloglarda ise tırnak işareti içinde verilen konuşmalardan sonra *dedi* yüklemi ve ardından konuşmayı yapan kişinin ismi verilerek, halk hikâyelerindeki diyalogları anımsatan, devrik yapı kullanılır. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz Hürü Ana ile Mahmut arasında geçen diyalog yukarda bahsettiğimiz iki tekniği de içerir.

Mahmut:

“At,” dedi sustu.

“Ne atı?” diye kaşlarını çatı Hürü.

“İnce Memedin atı, bindiği at... Hani, o gün...” “Anladım, kara at. Ne olmuş ona?”

“Orada... Orada duruyor,” dedi Mahmut.

“Üstünde binicisi var mı?”

“Çıplak,” dedi Mahmut.¹¹³⁰

Hürü Ana ile Pancar Hösük arasında geçen bir diyalogda ise kahramanların konuşma sırasındaki psikolojik durumları, davranış ve ses tonları hakkında bilgi verilerek diyalog, görüntü ve ses tonu ile desteklenir.

Vardı Hösüğün evinin önünde durdu, kapı kapalıydı, buna öfkelenip bağırdı:

“Ne oldu böyle gözü çıkasılar, ne var gene? Köyün her evinden bir ölü çıkmış gibi...” Sesini sertleştirdi. “Beni duymuyor musunuz hörtüklerden gidesiler, açın kapıyı!”

Pancar Hösüğün evinin kapısı açıldı, Hösük dışarıya çıktı, gözleri kızarmıştı.

“Ne o, ne var?” diye gürlledi Hürü Ana.

“Bir şey yok,” dedi kollarını yana açarak Hösük. “Sen hele buyur hele Hürüce Bacı.”

“Bir şey var,” diye yüzü öfkeden gerilmiş konuştu Hürü Ana.

¹¹³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 248

Pancar Hösük daha da yumuşak:

*“Gel hele, gel hele şöyle içeri de...” diye onu yumuşacık kolundan tutup çekti.*¹¹³¹

Romanda iki kişi arasında geçen diyaloglar konuşma sırası gelen kişinin ismi hiçbir şekilde belirtilmeden, eğer yazar-anlatıcı araya girmezse, konuşma sırası değişene, üçüncü bir kişi konuşmaya dâhil olana ya da konuşma bitene kadar devam eder. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz Yüzbaşı ile Asım Çavuş arasında geçen diyalog bu şekildedir:

“Ali Onbaşından ne haber Asım Çavuş?”

“Daha hiçbir haber yok. Şimdi gelir o. İşini gün ışığına koymaz o.”

“Konuşturmuş mudur?”

“Konuşturmuştur.”

“Kim olabilir bu mektupları yazdıranlar?”

“Hiç beklemediğimiz birisi.”

“Mesela?”

“Mesela Molla Duran Efendi.”

“Sen ondan mı şüphe ediyorsun?”

“Hayır.”

“Kimden?”

“Bence bu kasabada iki kişi var, birisi Zülfü, birisi de Murtaza Ağa.”

“Nasıl olur? Birisi Arif Saim Beyin en yakın arkadaşı, ötekisi de benim... Olamaz.”

“Ben ikisinden başkasını düşünemiyorum.”

“Bunu bana niçin yapsınlar?”

“Onun orasını ben bilemem artık. Zatınız düşününüz.”

...¹¹³²

Yazar-anlatıcı, Tazı Tahsin’in Yağız at ile konuşmaya çalışmasını da diyalog şeklinde verir. Yaklaşık iki sayfa süren bu diyalogda Tazı Tahsin’in konuşmasından sonra atın sessizliği tırnak içine koyulan noktalarla gösterilmiştir. Atın sessiz olmasına rağmen Tazı Tahsin, at söylediklerine

¹¹³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 245

¹¹³² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 366

karşılık veriyormuş gibi diyalogunu sürdürür.

“Bırakmayacak mısın?”

“.....”

“Neden bırakmayacaksın, İnce Memedi gidip de haber mi verdim?”

“.....”

“Biliyorsun ki vermedim. Sen çıktın karşıma. Verecektim. Ne mi alacaktım?”

“.....”

“Ölümünü haber verdim de... Ben de dedim ki, ölüsü bu kadar para eden adamın dirisi ne kadar eder ki? Düştüm yollara, günlerce, günlerce aradım onu.”

“.....”

“Kimse onun yerini bana haber vermiyordu. İnsanoğlu, kurt kuş, yol sapak, ayılar çakallar, tüm dünya dilsiz kesilmişler onun yerini bana söylemiyorlardı. Sonra koca Allah onu benim karşıma çıkardı. Kırkgözün Ocağının yolunda...”

“.....”

... 1133

İlk iki ciltte olduğu gibi üçüncü ciltte de köylülerin konuşmaları klasik trajedideki koronun yorumlarına benzer. Köylü, Yunan tiyatrosu korosu gibi hep bir ağızdan konuşturulur. Bu durum duyguların anonimleştiği zamanlarda olur. Çiçeklidesesi köyünün muhtarı ile köylü kadınlar arasında geçen diyalogda muhtarın söylediklerine kadınlar hep bir ağızdan cevap verirler. Köylü kadınlar öldürülen bir eşkıyaya İnce Memed diyerek ağıt yakarlar. Buna sinirlenen muhtar ise ağıt yaktıkları kişinin İnce Memed olmadığını söyleyerek kadınlara çıkışır ve böylece kadınlarla muhtar arasında atışma şeklinde bir diyalog gelişir.

...

“O Allahın kulu değil mi?”

“Ölü, it ölüsü gibi gömülür mü?”

“Bir de İnce Memedin ölüsü olursa...” Muhtar var gücüyle bağırdı:

“O İnce Memedin ölüsü değil.”

“İnce Memedin ölüsü değilse insan ölüsü değil mi?”

¹¹³³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 422-423

“Ölüye ağıt yakılır.”

“Biz atadan dededen böyle gördük, ölüye ağıt yakılır.”

“Her önünüze gelene mi?”

“Her insan olana...”

“Öyleyse Muhtar...”

“Sen ölünce Muhtar, sana ağıt yakmayalım.”

“Senin ölünü it ölüsü gibi atalım çukura.”

“İster misin?”¹¹³⁴

Mahmut Ağa, İnce Memed’i yakalar ve jandarmaya teslim etmek için sabahı bekler. Köylü kadınlar İnce Memed’in köylerinde yakalanmasının uğursuzluk getireceğini düşünerek hep bir ağızdan konuşmaya başlarlar.

“İnce Memedi asacaklar.”

“Ne de güzel ağıtlar yakmıştı ona!”

“Şimdi de bizim köyümüzde yakalandı.”

“Lanetli, uğursuz sayılacak bizim köy...”

“İnce Memed asılırsa...”

“İnce Memed asılırsa...”

“Başımıza gökten taş, ateş, yılan çıkan, ejderha, solucan yağacak...”

“İnce Memed asılırsa...”

“Bu köy, bu dünya...”

“Bu koca Binboğalar yıkılacak.”

“Topraktan kan fışkıracak su yerine...”

“Kıyamete kadar.”

...¹¹³⁵

5.1.8. İç monolog

İç monolog tekniği romanda fazla kullanılmamıştır. Karadağlıoğlu Murtaza Ağa bir köprünün üzerinden geçerken aşağıda akan çayın içindeki balıklara bakarak sevinir ve gözlerinin hala iyi gördüğünü düşünerek içinden kendi kendine konuşur.

¹¹³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 307-308

¹¹³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 594

*Köprünün üstüne gelip bir süre aşağılara akan çayın sularına baktı. Suyun içinden birbirleri arkasına tirkenmiş kıvrak, ürkek balıkları görünce sevindi. “daha gözlerim gençliğimdeki gibi görüyor,” diye kendi kendine söylendi. “İşte bu iyi,” diye de bıyıklarını burdu.*¹¹³⁶

Arif Sami Bey’in bulunduğu bir toplantıda İnce Memed meselesine kayıtsız kalan Arif Saim Bey’e sinirlenen Murtaza Ağa içinden söylenir.

*Karadağlıoğlu içinden söylendi, gelsin de görsün Çukurovayı. Gelsin de Zülfü deyyusunun portakal bahçesi dediği o çalılığın içinde iki gözbebeğinin ortasından İnce Memedin kurşunlarını yesin. Yesin de aklınız başınıza gelsin. Ulan Arif Saim Bey, ulan düzzü, ulan şu meymenetsiz Zülfüden bile beter ikiyüzlü, bekle bakalım bekle. Altı ay sonra İnce Memed gelip de Ankarayı basmazsa ben de o ayağı yalın, götü açık ince Memed çocuğuna İnce Memed demem. Senin iki kaşının arasından vurmazsa... İnce Memed seni gözbebeğinden değil de iki kaşının arasından vursun ki, seni kim öldürdü göresin.*¹¹³⁷

Hürü Ana Kıkgoz Ocağı’na gittiği zaman bir bulut dikkatini çeker ve onun hakkında kendi kendine yorum yapar.

*Hürü Ana buna da sevindi, demek, dedi içinden, fıkara küçük bulutçuk burada dura dura yorulmuş da, oraya azıcık yornuk çıkarmaya gitmiş.*¹¹³⁸

Memed’in yanına giderken yolu öğrenmemesi için gözleri bağlanan Hürü Ana’nın siniri uzun bir süre geçmez. Onun bu duruma ne kadar sinirlendiğini kendi kendine içinden konuşurken sarf ettiği sözlerden anlarız.

Çekerim diyordu Hürü Ana, her bir şeyciği de çekerim... Kör gibi de şu sarı bıyığına itlerin işediği Temirciğin de peşine işte böyle düşerim. Oğlum için, şahinim için, gül yüzlüm için değil mi, benden ne isterse onu yaparım. Şimdiye kadar gözü bağlanmamış Hürücenin gözlerini bağlayanlar, bana güvenmeyenler alacağınız olsun. Bundan sonra da ben Hürüce karısıysam, bunu, bu bana yaptığınızı fitil fitil burnunuzdan getirmez miyim, ulan sümüklü Temir! Ben kimim, ben kimim, sen beni biliyor musun sümüklü Yörük, ötürüklü Temir, ben böyle gözü bağlanacak bir kişi miyim, o İnce Memedi de bir gözüm görürse, ben de ondan bunu sormaz mıyım, onun ağzına şu parmaklarımı takıp da yırtmaz mıyım,

¹¹³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 33

¹¹³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 39-40

¹¹³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 287

o köpeğin... İnce Memed olmuş da daha dünkü çocuk, Sefil İbrahim'in oğlu, benim gözlerimi kapattırıyor, bana güvenmiyor da... Ulan hırpo, sen neci, neci oluyorsun da bana bunları ediyor, başıma bu işleri açıyor da, beni şu dağları görmekten mahrum ediyorsun? Şimdi şu kör gibi gözlerim seni görünce sen de öpmek için elime sarılacaksın değil mi, seni şu Hürücenin o gül ellerine seni ben kurban etmez miyim ben! Beni o candarmalar yakalayacaklar da, senin yerini benden öğrenmek için beni dövecekler de, ben de İnce Memed işte şurada, şurada diyeceğim, öyle mi? Öyle mi benim aslan yavrum, öyle mi şahin yiğidim, öyle mi benim deli atın binicisi sıçanım, adam mı oldun sanıyorsun bir kötücük Abdi Ağayı öldürmekle, kendini Köroğlu mu sandın serçe yürekli Ali Safayı gece uyurken vurmakla? ...¹¹³⁹

5.1.9. Bilinç akımı

Kahramanın geçmişte başından geçen iyi ya da kötü olayların, gördüğü veya anımsadığı çeşitli siluet, görüntü, manzara veya anların, uyku, yorgunluk ya da hayal ile hakikat arasında bulunduğu bir sırada, yaşadığı olay(lar)ın yol açtığı duygusal yoğunluğun etkisi ile birbirinden bağımsız düşünceler zinciri halinde zihninden art arda geçmesi olarak tanımlayabileceğimiz bilinç akımı, romanda etkin bir şekilde kullanılmamış, yalnızca İnce Memed'in düşünceleri üzerinde uygulanmıştır. İçsel düşünceler hakkında bilgi sahibi olmamıza yarayan Tanrısal (hâkim) bakış açısı, kahramanın bilinç akımını okura aktararak, okurun kahramanın içinde bulunduğu psikolojik durumu öğrenmesine yardımcı olur.

Romanın ikinci bölümünde üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkan İnce Memed, dinlenmek için bir ağacın altında durur ve bir hayli yorgundur. Ağacın altında uyku ile uyanıklık arası bir haldeyken zihninden farklı düşünceler geçmeye başlar. Kafasında kurduğu hayaller, geçmişte yaşadığı olaylar ve içinde bulunduğu an zihninde karmakarışık bir hal alır.

... Bütün Çukurovanın göğünü bir toz bulutu kaplamıştı. Kalabalık şehirleri, köyleri içine alıyor, şehirler, köyler kalabalığın içinde yitip gidiyordu. Yüce bir dağın yamacında yanan, köz gibi bir sıcaklığın içinde kalan Memed, yukardan kopan bir sele kapılıyor, kökünden sökülmüş ağaçlar, kayalar, taşlarla birlikte

¹¹³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 269-270

sürüklenerek aşağıya hızla iniyor, sular onu yutuyordu. Ferhat Hoca da, “Kurtarın, kurtarın o sellerin alıp götürdüğü kişiyi, İnce Memedir o, amanın kurtarın onu,” diye bağıyor, kimsecikler de onun bağırmasına çağırmasına aldırmıyordu. Kalabalık donmuş kalmıştı. Fal taşı gibi açılmış gözlerle ona bakıyorlar, yerlerinden kıpırdamıyorlardı. At ayaklarının tapırtıları geliyordu çok uzaklardan. Ferhat Hoca kulağını yere dayamış dağların arkasını dinliyordu. At ayaklarının tapırtısı gittikçe yaklaşıyor, çoğalıyordu. Atlılar geldiler geldiler, Memedin başının üstünden doludizgin geçtiler. Atlılar geliyorlar geliyorlar, Memedin üstünden doludizgin akıp gidiyorlardı. Memedse başını bir türlü kaldıramıyordu. Ortalığı kurşun geçmez bir karanlık basmış, göz gözü görmüyor, soluk da aldırmıyordu. Atlılar bir dursa da Memed bir başını kaldırabilseydi... Karanlığın üstüne kırmızı sası sası kokan bir kan şorluyor, Ali Safadan, Kel Hamzadan şorlayan kan hiç durmuyordu. Kanın altından candarmalar ve Faruk Yüzbaşı çıkıyordu. Öfkeli gözleri, kırmızı çizmesi, yalım gibi şaklayan kırbacıyla... Birden, üstünden geçen at ayaklarının sesi kesildi, kalabalık çekildi gitti, karıncalar da yuvalarına çoktan dönmüşlerdi, kan yağmuru durdu, Ali Safa Bey, Kel Hamza gözleri, ağızları kocaman kocaman açılmış öyle ortalıkta kalakaldılar. Sessizlikten de beter, çın çın öten bir sessizlik ortalığı alıverdi. Memed, uçsuz bucaksız, mağrıptan maşrika kadar silme bir düzlüğün ortasında kalıverdi. Üstüne çok mavi bir gök bütün ağırlığıyla usul usul iniyordu. Memed o yana kaçıyor, üstüne inen yoğun, mavi bir mermer taş gibi ağır gökyüzünün altından kurtulamıyordu. O yana kaçıyor kurtulamıyor, bu yana kaçıyor, sağa sola... Ortalıkta dört dönüyor, bu, ovanın üstüne kapaklanmış gökyüzü ona soluk aldırtmıyordu. Gökyüzünün bir yanı denize iner, derin suyu bütün ağırlığıyla ezerken, tepeler, dağlar, kayalar, ağaçlar dümdüz olurken, orman titredi, sallandı, ağaçları yattı yattı kalktı, büyük gıcırtilarla. Dünya çatırdamaya, yer yerinden oynamaya başladı. ...¹¹⁴⁰

İnce Memed Değirmenoluk’a varmak üzereyken köyün üst başındaki, kayalıklarda durur ve köyü seyreder. Bu sırada Memed’in burnuna, uzun zamandır unuttuğu, köyün kokusu gelir. Bu kokunun Memed’i sakinleştiren bir özelliği vardır. Koku, Memed’in geçmişe ait anılarını tetikleyerek zihninden bir dizi

¹¹⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 17-18

düşüncelerin geçmesine neden olur. Annesini, Hatçe'yi, Seyran'ı, çocuğunu, Iraz Ana'yı ve çocukluğunu hatırlayan Memed bir müddet bu düşünceler arasında kalır.

İnce Memed yatsı namazında köyün üst başındaki kayalığa geldi, serince bir yel esiyordu, azıcık üşüdü. Birden köyün oradan burnuna çok alışık olduğu bir koku geldi. Çoktandır, köyün kokusunu unutmuştu. Şimdiye kadar hiçbir yerde onu böylesine yatıştıran bir koku duymamıştı. Kokuyla birlikte anasını, Hatçeyi, seyranı anımsadı. Çocuğu neredeydi, Iraz ana onu nereye götürmüştü, o gün bugündür, ne etmiş eylemişse de onların izini bir türlü bulamamıştı. Köyden tek tük köpek sesleri geliyordu. Bir kayanın kovuğuna sığındı. Hem yelden korunacak, bu köyde candarma, gammadz eksik olmazdı, hem de gözlerden saklanacaktı.

... Abdi Ağayı düşünürken içinde bir boşluk daha duydu. Hatçeyi, çocukluğunu, anasını anımsadı. İçindeki boşluk gittikçe genişliyordu. Seyran geldi gözlerinin önüne, incecik, dal gibi boyu, büyük ela gözleri, iki yanağındaki gamzeleriyle, yiğit candan ve güzeldi, öylece durdu. ...¹¹⁴¹

5.1.10. Geriye dönüş

Dört ciltlik bir nehir roman olan İnce Memed serisinde, devamlılığın sağlanması amacıyla çeşitli teknikler daha sık kullanılır. Bu tekniklerden birisi de Geriye Dönüş'tür. İnce Memed III'te dar ve yapıcı anlamda geriye dönüşler yapılarak kişiler ve olaylara yönelik bilgiler verilir. Okurun kafasında oluşabilecek soruları gidermek, anlatının eksik kalan kısımlarını tamamlamak için geriye dönüş tekniği ile birlikte kullanılan geriye bakış tekniğinden de yararlanır. Kronolojik bir düzenle ilerleyen olay örgüsünde Hâkim (tanrısal) bakış açısına sahip olan yazar anlatıya müdahil olarak ya da sözü kahramana bırakarak anlatıya ait bilinmeyenleri açığa çıkarır.

Arif Saim Bey ile romana üçüncü ciltte katılan Tapucu Zülfü'nün yıllar öncesine dayalı arkadaşlıkları ve bunların çıkar ilişkileri hakkındaki teferruatlı bilgi yapıcı geriye dönüşle detaylı bir şekilde verilir.

Arif Saim Beyin bu Tapucu Zülfüyle hukukları çok eskiydi. Zülfü küçük bir kasaba tapucusuydu ama, anasının gözü bir kişiydi. Sırasında bir kaymakam, bir

¹¹⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 400

vali, bir milletvekili kadar etkiliydi. İttihatçılara çalışmış, sonra Çukurovanın işgalinde Fransız askerleriyle birlikte Adanaya girmiş, Fransız kumandanının yanına bir yaver gibi kapılanmış, işte bu sırada da Adananın bir ilçesinde candarma kumandanı olan Arif Saim Beyi tanımış, onunla kardeş olmuşlardı. Fransızların Çukurovadan çekileceklerini bütün ovada ilk anlayan Zülfü olmuş, işbirliği yaptığı arkadaşı Arif Saim Beye bunu anında bildirmişti. Kozanda üç gün üç gece oturmuşlar, uyku uyumadan, yemek yemeden konuşmuşlar, sonunda da Kuvayı Milliyecilerin saflarına katılmışlardı. Uzun bir süre Fransızların buyruğunda çalıştıktan sonra, her ikisi için de Kuvayı Milliyecilere katılmak kolay olmamıştı. ... Eğer Zülfü isteseydi şimdiye çoktan milletvekili, dahası da bakandı. Ama Zülfü bunların hiçbirisini istemiyor, şu küçücük üç bin beş yüz kişilik kasabanın küçücük tapucusu olmayı üne, bütün onurlandırmalara yeğ tutuyordu.

1142
...

Romanın önemli karakterlerinden birisi olan Murtaza Ağa'nın geçmişi de yine yapıcı geriye dönüşle aktarılır.

Murtaza Ağa, Türkmen Beylerinden birinin oğluydu. Babası buralarda çok sayılan Kekeme Adem Ağaydı. Cömert, sofrası yerden kalkmayan bir adamdı. Eski kışlaklarını çiftlik olarak kapatmış, tapusunu da üstüne yaptırmıştı. İleriyi gören bir kişiydi. Belki bu kasabada ilk sağlam tapu onundu. Tapusu yedi bin dönümlüktü ama, tapu sınırları içinde belki kırk bin dönümlük tarlalar kalıyordu. Öyle ötekiler gibi hazinenin ya da Ermenilerin topraklarına konmamıştı Murtaza Ağa. Ve hem de bununla övünürdü. Yalnız, şimdi bu oturduğu konağı, kaçarken ona Ermeni dostu Karabet Keklikyan vermişti. Herkes konağın Karabetten zorla alındığını söylüyordu ya, Murtaza Ağa bu iftiraya cin ifrit oluyordu. Hayır, o, bu görkemli konağı gasp etmemiş, Ermeni dostu Keklikyana çil çil altınlar sayarak satın almıştı. Konakları gasp edenler Zülfüydi, Taşkın Halil Beydi, Molla Duran Efendiydi, Mustantık Rüştü Beydi. Ötekilerdi. Bir kuruş vermeden, ne devlete ve ne de konakların sahiplerine, onlar gidince, babalarının malları gibi gelip oturuvermişlerdi.¹¹⁴³

Romanın en etkin isimlerinden biri olan ve üç ciltte de önemli görevler üstlenen Topal Ali'nin geçmişi hakkında ilk defa üçüncü ciltte bilgi sahibi oluruz. Topal Ali ile Murtaza Ağa arasında geçen bir diyalogda geriye bakış tekniği

¹¹⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 36-37

¹¹⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 63

uygulanır ve Topal Ali geçmişî hakkında kısıtlı da olsa bilgi verir. Bu bilgi, Topal Ali'nin iz sürücülüğünü kimden öğrendiği ile sınırlıdır. Daha sonra anlatıya müdahil olan yazar-anlatıcı, Topal Ali'nin iz sürücülüğünü, işinde nasıl uzmanlaştığını, bu işin onda vazgeçilmez bir tutku haline gelişini ve sakat kalışını anlatır.

“Hiç uстан mustan yok muydu, örnek aldığın bir adam?”

“Vardı. Adına Kel Hacı derlerdi. Gökteki turnanın, uçan sineğin, yerdeki yılanın izini bile sürerdi. Allah vergisi... Ve hem de her izi tanırdı. Ben önce onu tanıdım, babamın çok bir can arkadaşıydı. Ondan sonra ben keklikleri çok severim. Keklik palazlarının izini sürmeye başladım ilk olarak. Bir iyice öğrendim kekliklerin huyunu suyunu. İzlerini sürerek yuvalarını bulurdum. Yılda belki beş yüz keklik palazı yakalar, büyüttürdüm. İşte böyle. ...”

...

Ondan sonra da Ali öteki kuşlara merak sarıyor, sarp, üç kavak boyu bir kayalığa, şahin yavrusu almak için tırmanırken düşüp ayağı kınlıyor, bundan dolayı da işte böyle topal kalıyor, ama gene de kuşların izini sürmeyi bırakmıyor. izlerin ardınca dağ taş, bayır demeyip dolaşıyor. Bir iz gördü mü bir yerde, o izin ne izi olduğunu ölüyor, bitiyor, tükeniyor ama gene de o izi buluyor, öğreniyor. Kuşlardan sonra da yabani hayvanların izlerine merak sardırıyor, bundan dolayı koyak, kaya, doruk, yamaç demeyip şu koca Torosu dolaşıyor. Sonra küçük böceklerin, karıncaların, kelebeklerin, sümüksü böceklerin izlerini öğreniyor. Ardından da insanların... Alinin bu dünyada işi bu, hüneri bu. ...¹¹⁴⁴

Tazı Tahsin, birkaç gün içinde meydana gelen olayları ve başından geçenleri Topal Ali'ye kısaca anlatır. Kısa bir süre önce meydana gelen olayları kahramanın özetleyerek anlatması dar anlamda geriye bakışla yapılır.

“Bana tazı Tahsin derler,” diye gözlerini sildi delikanlı. “Ben var ya, bana yüzbaşı pusula verdi, amanın, dedi, İnce Memedin ölüm haberini çabuk ulaştır ki kasabaya, seni göreyim... Kaymakam, Ağalar, beyler sana bir muştuluk verirler ki, senin askercilikte uzatmalı onbaşı, istersen çavuş da yaparlar, sana da çok para verirler. Ben de burada muştuluğumu bekliyorum.”¹¹⁴⁵

Yüzbaşı, İnce Memed sandığı bir eşkiya başını ve onun sekiz adamını öldürerek

¹¹⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 67

¹¹⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 130

cesetlerini sergilemek amacıyla kasabaya götürür. Karakolun bahçesinde yan yana dizilen cesetleri yakınları gelip teslim alırlar. Cesetleri teşhir edilen bu eşkıyalardan bazılarının hayat hikâyeleri de geriye dönüş tekniğiyle anlatılır. Yaşanan an ile geçmiş arasında köprü kuran yazar-anlatıcı, Tanrısal (hâkim) bakış açısı sayesinde eşkıyaların hayat hikâyelerini dahi bilmektedir. Bir yandan yakınlarının cesetlerini almaya gelen aileleri tasvir eden yazar, bir yandan da eşkıyaların hayat hikâyelerini anlatarak zamanı iki boyutlu hale getirir. Başka bir ifadeyle hem anı hem de geçmişi aynı anda işler. Olay örgüsü içine yerleştirilen ve bütün ayrıntılarıyla anlatıldığında her biri başlı başına birer anlatı olabilecek bu hikâyeler, sosyal bir mesele olan kişilerin eşkıya olma nedenleri teması üzerine kurgulanmışlardır. Geriye dönüş, yazara kolaylık sağlayan ve anlatının mantıksal bir kronoloji ile ilerlemesine yardımcı olan bir tekniktir. Yazar ilk önce bıyığı yeni terlemiş eşkıyanın hikâyesini anlatır.

Önce o bıyığı yeni terlemiş eşkıyanın anasıyla babası geldi. Ana oğlunun ölüsünü görünce çığlık atarak vardı ona sarıldı. ...

Bıyığı yeni terlemiş delikanlı, ekinlerine sığırlarını salıvermiş kapı komşuları Pehlivanı vurmıştu. Pehlivan köyün baş belası birisiydi. Köyde herkese söver, herkesi döver, aşağılardı. Bütün köyün gözünü korkutmuş, delikanlının anasını da, ölümünden birkaç ay önce köyün ortasında, onun gözünün önünde ağzından burnundan kan getirinceye kadar dövmüş, kimse de ona ses çıkaramamıştı. Bu olaydan sonra bıyığı yeni terlemiş delikanlı iflah olmamış, insan içine çıkamamış, herkesten, her şeyden utanmış, yemeden içmeden kesilmişti. O gün bu gündür, başını kaldırıp da anasının yüzüne bakamamıştı.

*Evlerinde çok eskilerden kalma bir tabanca vardı. Onu almış uzaklara gidip tabancayı denemişti. ...*¹¹⁴⁶

İkinci hikâye ise yanık yüzlü eşkıyanındır.

Onlar daha gitmeden, kadın erkek bir köylü kalabalığı candarma komutanlığının avlusunu doldurdu. Soldan üçüncü yanık yüzlü adam için gelmişlerdi. Bu eşkıyanın adı Ökkeşti. Tam otuz yıldır dağdaydı. On beş yaşından bu yana yol kesiyor, topladıklarının bir kısmını köylüsüne veriyordu. O hiç kimseyi öldürmemiş, bir Ağanın işlediği bir suçu üstüne almıştı. Suçunu üstüne aldığı Ağanın öldürdüğü de başka bir Ağaydı ve ölenle öldüren kardeş gibiydiler.

¹¹⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 168

*Öldürülen Ağanın çok akrabaları vardı. Ökkeş hapiste bir ay bile kalsaydı, kesinlikle öldürülürdü. Belki suçunu üstüne aldığı Ağanın da yardımıyla hapisten kaçtı. Dağdan başka hiçbir yerde yaşayamazdı. Düşmanları o kadar güçlüydüler ki nerede olursa olsun onu bulup öldürürlerdi. Tam otuz yıl çeteden çeteye geçerek, dağdan dağa kaçarak onların ellerinden kurtuldu. ...*¹¹⁴⁷

Eşkîya Kerim'in hikâyesi de diğerlerine benzer.

Onların arkasından da bir gelin geldi. On sekiz yaşlarında gösteren, uzun boyunlu, ceren gözlü, iyi giyinmiş, boğazına taa göbeğine kadar inen beşi biryerdeler takmış, kirpikleri kıvrırcık güzel bir kadındı. ...

*... Bu eşkıyanın adı Kerimdi. Anavarza ovasının verimli topraklarında büyük bir çiftliği vardı. Komşu çiftliğin oğlu karısının ırzına Akçasazın bükünde zorla geçmişti. Kerim de adamı yakalamış, Anavarza kalesine çıkarmış, elini kolunu bağlamış, üç gün üç gece işkenceler yaparak öldürmüştü.*¹¹⁴⁸

İnce Memed zannedilen eşkıya ve babası Talip Bey'in hikâyeleri de yine geriye dönüş tekniği ile anlatılmıştır. Verdiğimiz bu örnekler dışında Mahmut Ağa, Ali Onbaşı Murtaza Ağa'nın dedesi, Sarı Ümmet, Keklikoğlu, Kuzgun Veli ve Molla Duran gibi kahramanların geçmişleri de geriye dönüş tekniği ile aydınlatılmıştır.

5.1.11. İç diyalog

Romanda fazla kullanılan bir teknik değildir. Kahramanın karşısında birisinin var olduğunu farz ederek kendi kendine içinden konuşmasına iç diyalog denir.

Romanın ikinci bölümünde üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkan İnce Memed yorgunluğun ve aldığı yaranın etkisiyle düşünceler alemine dalar. Onun düşündüğü şeyler arasında Ferhat Hoca da vardır ve Memed karşısında Ferhat Hoca varmış gibi söylenir.

*... Omuzundan göğsüne, oradan da karnına ılık bir kanın aktığını duydu. “Eyyvah Ferhat Hoca,” diye söylendi, “kader böyle imiş.”*¹¹⁴⁹

Hürü Ana, İnce Memed'e sinirlendiği için karşısında o varmış gibi içinden konuşur ve Memed'i azarlar.

Şu sağ yanda derin bir uçurum olsa, atın da ayağı kayıverse, Hürü de atla

¹¹⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 170

¹¹⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 171

¹¹⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 21-22

*birlikte yuvarlansa gitse uçurumun dibine de paramparça olsa, sen de gelsen hay İnce Memed, uçurumun dibinde onun kanlı ölüsünü görsen, uçuruma inemeyip onun ölüsünü bile kaldıramasan, kartallar da gelip üleşini parçalasalar, o zaman ne yaparsın sen İnce Memed? De bana, söyle bana, zil takar da anam ölmüş, diye ağlar mısın, hiç de ağlamazsın, o seni doğurmaz olasıca Dönenin öldüğünü sana ben söyledim de ağladın mıydı?*¹¹⁵⁰

5.2. Anlatı Yerlemleri

5.2.1. Zaman

İnce Memed serisinin ilk cildindeki olay örgüsünün bitişi ve ikinci ciltteki olay örgüsünün başlama zamanı arasında dört yıllık bir sıçrama olduğunu tespit etmiştik. Serinin üçüncü cildindeki olay örgüsü ikinci cildin sonundaki olay örgüsünün kaldığı yerden, arada herhangi bir zamansal sıçrama olmadan başlar. İkinci cilt Ali Safa Bey'i ve Kel Hamza'yı öldüren İnce Memed'in Değirmenoluk'tan çıkarak Alidağı'na doğru gitmesiyle sona erer, üçüncü ciltteki olay örgüsü ise Değirmenoluk'tan doludizgin çıkan bir atlının peşine düşen jandarmalara yakalanma endişesi içinde ormanda ilerleyişinin tasviriyle başlar.

*Değirmenoluktan doludizgin çıkan atlı, atını önce geniş bir düzlükten karşıdaki moraran dağlara sürdü. Kararan bir ormana girdiğinde ortalığa alaca gölgeler düşmüştü. ... Atlı bu ormanı eskiden beri biliyordu ya, ikircikliydi. Onu izleyen jandarmalar, içerde yoluna pusu kurabilirlerdi.*¹¹⁵¹

Yukarıdaki ifadeden anlaşılacağı üzere sözü edilen atlı, Kel Hamza'yı öldürdükten hemen sonra yağız atıyla beraber Değirmenoluk'tan çıkarak Alidağı'na doğru yönelen İnce Memed'dir. Bu cümleden hareketle ikinci ciltteki olay örgüsünün bitiminden hemen sonra üçüncü ciltteki olay örgüsünün başladığını söyleyebiliriz. Romanın üçüncü bölümünün başında kullanılan zaman zarfı da iki cilt arasında zaman sıçraması olmadığına kesin bir şekilde karar kılmamıza yardımcı olur. Memed, Ali Safa Bey'i kasabadaki evinde öldürdükten sonra Değirmenoluk'a yönelir ve Kel Hamza'yı da orada öldürür. Kurşun seslerini duyan kasaba ahalisi Ali Safa Bey'in evinin avlusunda toplanır. İşte bu sahneyi anlatırken kullanılan “*Dün gecedен bu yana, daha kurşun sesleri duyulur*

¹¹⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 271

¹¹⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 14

duyulmaz Ali safa Beyin avlusu insanla dolmuştu."¹¹⁵² ifadesindeki *dün gecedən bu yana* zaman belirteci, olay örgüsünün ikinci cildin sonundan başladığını gösterir.

Bu durumda üçüncü cildin olay örgüsü 1937 yılında yaz mevsiminin sonunda başlar. Romanın başında ilkbaharın tasviri yapılmıştır, fakat bunun olay zamanıyla herhangi bir ilgisi yoktur. Romanın ilerleyen bölümlerinde sonbaharın geldiğini belirten ifadelerin geçtiğini görürüz. İnce Memed, yörükler Çukurova'ya inmeden onlarla vedalaşmak ister. Onun "*Haydiyin arkadaşlar,*" dedi, "*oba Çukurovaya inmeden gidip onlarla bir helalaşalım.*"¹¹⁵³ sözlerinden hareketle, romandaki zamanın sonbahar olduğunu tespit ederiz. Çünkü yörükler, Ekim ayının ortalarında ovaya inerler. Böylece kış mevsimine az bir zaman kaldığını söyleyebiliriz. Yirmi üçüncü bölümde Yüzbaşı ile Asım Çavuş arasında geçen diyalogdaki bir ifade de kış mevsiminin yaklaştığını ortaya koyar. "*Önümüz kış, Torosta da yağmurlar başladı.*"¹¹⁵⁴

İnce Memed'in Ferhat Hoca'yı hapisten kaçırmasıyla olay örgüsünün akışı da hız kazanır. Memed ile Ferhat Hoca sarp, kuytu bir köye giderler ve orada bir ay kalırlar. *Köyde bir ay kaldılar.*¹¹⁵⁵ Bir ayın üzerinden bir hafta daha geçer ve Memed bu köyde uzun süredir kalmalarından yakınır.

Bir hafta sonra Memed:

*"Çok küflendik buralarda," dedi, onun akli fikri hep Seyrandaydı.*¹¹⁵⁶

Uzun süre kaldıkları bu köyden ayrılan Memed ile Ferhat Hoca başka bir köye gelirler ve burada da birkaç gün kaldıklarını "*Hocayla Memed yan yana serili yataklarında sabahlara kadar konuşuyorlardı.*"¹¹⁵⁷ cümlesindeki *sabahlara kadar* ifadesinden anlarız. Buradan da ayrılan Ferhat Hoca'yla Memed Çamlıyol köyüne giderler ve o gece etrafları sarılır. Gece boyunca çatışır ve jandarmanın çekilmesi üzerine ikindide köyü kontrol etmek için köye dönerler. "*İkindi olurken köye geldiler.*"¹¹⁵⁸ Ferhat Hoca'nın yaralanması üzerine Çiçeklidesi'ne doğru yola koyulan Memed ve yanındakiler sabaha karşı köye girerler. Onların sabaha

¹¹⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 23

¹¹⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 391

¹¹⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 518

¹¹⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 543

¹¹⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 544

¹¹⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 545

¹¹⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 581

karşı köye girdikleri Sarı Çavuş'un "*Siz oturun, kahvaltı şimdi hazırlanır. ...*"¹¹⁵⁹ sözünden anlaşılır. Sarı Çavuş öğle vaktinde Ferhat hoca için cerrah getirir ve böylece bir gün daha geçer. "*Sarı çavuş öğle olurken yanında bir kara eşeğe binili yaşlı cerrahla köye girdi.*"¹¹⁶⁰ Ertesi günün akşamı köyün basılacağını anlayan Muhtar korkusundan kendisini konuk odasına kilitler. "*Akşam olunca muhtar konuk odasına girdi, anahtarı karısının eline verdi ...*"¹¹⁶¹ Gece olunca Mahmut ağa köyü basar ve Memed ile yanındakileri esir alır. "*Silme ay ışığında kayalıklar billurdanmış gibi ışıltıyor ...*"¹¹⁶² tasviri Mahmut Ağa'nın gece harekete geçtiğini gösterir. Esirlerini bir odaya kilitleyerek sabahı bekleyen Mahmut Ağa öğle vakti uyanır, fakat Memed ile yanındakiler köylü kadınların yardımıyla gece kaçtığı için kasabaya eli boş dönmek zorunda kalır. "*Öğle vaktinin horozları öterken Ağa kendiliğinden uyandı...*"¹¹⁶³ Memed kaçtıktan sonra Mahmut Ağa'yı öldürmeğe karar verir, onun da gece harekete geçtiğini yapılan ay ışığı tasvirinden anlar. "*Atlarını sürdüler. Silme ay ışığı ovayı doldurmuş, dağları aydınlığa boğmuştu, gündüz gibi.*"¹¹⁶⁴ Mahmut Ağa'yı öldüren Memed Çiçeklidesi'ne giderek öğleye kadar bekler. "*Kuşluk oldu, vakit öğleye yaklaştı, köyde en küçük bir devinim yoktu.*"¹¹⁶⁵ Memed köyden ayrıldıktan sonra ikindiye doğru köye muştucular gelir ve ertesi günü sabahında da köylüler topladıkları dikenleri ateşe vererek tören düzenlerler.

İkindiüstü köye ilk muştucularla birlikte davulcu Abdal Bayram, zurnacı Cüme de geldi. ...

Sabah oldu gün açıldı, arı çavuşu yatağından aldılar...

*Bu söz üstüne delikanlılar karşı çıplak, uçsuz bucaksız yamaca çekildiler, az bir sürede pembe, sarı, kırmızı kurumuş keven dikenlerinden bir tepe yığdılar, Sarı çavuş çakmağını çakıp öbeği tutuşturdu.*¹¹⁶⁶

Battal Ağa ayakbastı parasını Molla Duran'a vermek için gider. Battal Ağa'nın para vermek için Duran'ın yanına gitmesi obanın düze indiğinin ispatıdır,

¹¹⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 583

¹¹⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 583

¹¹⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 585

¹¹⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 586

¹¹⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 596

¹¹⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 626

¹¹⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 627

¹¹⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 628

çünkü Battal Ağa'nın obası Duran'ın arazisini kışlak olarak kullanır. *Kahveler geldi, ilk yudumdan sonra battal ağa cebinden kırmızı kadife keseyi çıkartıp Molla efendiyle kendi arasına, sedirin üstüne usulca koydu.*¹¹⁶⁷

Battal Ağa'nın Mola Duran'ın yanına gelmesi ile Memed'in Ferhat Hoca'yı kaçırmaması aynı zamana denk gelir ve bu da, Ferhat Hoca'nın Memed tarafından ekim ayının sonlarına doğru kaçırıldığını gösterir. Yukarda verdiğimiz örneklerden hareketle Memed'in Ferhat Hoca'yı kaçırmaması ve Mahmut Ağa'yı öldürerek ortadan kaybolması arasında geçen gün sayısının yaklaşık kırk-kırk beş gün olduğunu ve bu sürenin ekim ayının ortalarında başladığını hesaba kattığımız zaman olay örgüsünün kasım ayının sonuna doğru bittiğini söyleyebiliriz. O halde, İnce Memed III romanı yazın sonu sonbaharın başlarında başlar ve üç aylık bir zaman dilim içinde kış mevsiminin başlarında sona erer. Olay örgüsünün başlayıp bittiği zaman aralığı 1937 sonbaharına denk gelir.

Verdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere olay örgüsü kronolojik bir sıraya göre ilerler, geriye dönüşlerde duran olay örgüsü daha sonra kaldığı yerden devam eder. Romanın ilk üç ve son yedi bölümünde olaylar neredeyse gün gün işlenmiştir.

Romanda Atatürk'le ilgili konuşmaların geçmesi de olay örgüsünün geçtiği reel zamanın 1938'den önce olduğunu gösterir. Örneğin Arzuhalci Fahri çekeceği telgrafın Ankara'da ne kadar etkili olacağını anlatırken Atatürk'ten bahseder.

*“Sen hiç küşüm çekme Ağam,” dedi. “Ben telgrafi bir donatırım ki, Ankaranın dağı taşı ve de Mustafa kemali ve de ordusu, candarması hep dile gelir.”*¹¹⁶⁸

Romanın önceki iki cildini göz önüne aldığımızda bu ciltte zaman hatalarının yapıldığı da dikkatimizi çeker. Bu hatalar kahramanların bazı bilgi yanlışlarından ya da abartılı davranmalarından kaynaklanabilir.

Sözgelimi Yüzbaşı ikinci ciltte yağız atın peşine düşen kişi olarak tanıdığımız Adem hakkında konuşurken onun yağız atın peşinde yıllarca koştuğunu söyler, oysa ikinci ciltteki olay örgüsü beş-altı ay sürer.

“Fıkara Adem, bu at yüzünden gitti. Rahmetli Ali Safa Bey anlatırdı, o, dünyanın en büyük avcısı, nişancısıymış. Öyle bir adam bu atın ardından yıllarca

¹¹⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 532

¹¹⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 29

dolaşmış da onu vuramamış... Sonunda da Ferhat Hocayla atın sahibi Ademi...”¹¹⁶⁹

Aynı şekilde eşkıya Bayramoğlu da İnce Memed hakkında konuşurken onun yıllarca saklandıktan sonra ortaya çıkarak Ali Safa Bey’i öldürdüğünü söyler, fakat İnce Memed Vayvay köyündeki karpuz tarlasında birkaç ay saklandıktan sonra Ali Safa Bey’i öldürmek üzere harekete geçer. Daha öncesinde Ali Safa Bey ile herhangi bir sorunu olmayan Memed, Vayvay köyünde kaldığı süre içinde Bey’in köylüye yaptığı haksızlıkları gördükten sonra onu öldürür.

*“Duydum ki, yıllarca bir delikte saklanmış saklanmış da geçende Ali Safa Beyi öldürmüş, sonra da gene yitiklere karışmış gitmiş. ...”*¹¹⁷⁰

Yazar kaynaklı olan en dikkat çekici zamansal hata ise Sarı Ümmet hakkında söylenenlerdir. Yazar, romanın yirmi ikinci bölümünün başında Sarı Ümmet’in bir yıl içinde zenginleştiğini, üç gözlü toprak damlı evinin yerine çatısı kırmızı kiremitli, pencereleri, kapıları kemerli iki katlı, yirmi üç gözeli büyük bir konak yaptırdığını söyler¹¹⁷¹, fakat ikinci ciltte Memed Değirmenoluk’a giderken Ümmet’in toprak damlı evine uğradığından söz edilir.

*Memed üst baştaki yamaçtan Ümmetin damının üstüne kayıverdi. Yavaşça ayağını damın toprağına üç kez vurdu.*¹¹⁷²

İkinci ciltle üçüncü cilt arasında zaman sıçraması olmadığını ve iki cildin olay örgüsünün kronolojik bir düzenle ilerlediğini düşünerek, Memed’in Ümmet’in toprak damlı evine uğradığı zaman ile yeni yaptırdığı konağına uğradığı zaman arasında en fazla altı-yedi aylık bir fark olduğunu, yazarın söylediği gibi bir yıllık bir zaman diliminin geçmesinin mümkün olamayacağını, çünkü ikinci ve üçüncü ciltlerde işlenen olay örgüsünün toplam sekiz-dokuz aylık bir sürede geçtiğini söyleyebiliriz.

5.2.2. Mekân

Serinin üçüncü cildinde de olay örgüsünün geçtiği mekân Çukurova ve Toroslardır. Dört ciltlik bir nehir roman olan İnce Memed’in her cildi bir evvelki cildin

¹¹⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 89

¹¹⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 327

¹¹⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 477

¹¹⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed II, s. 140

devamı olduğu için olay örgüsü hep aynı bölgede yani Çukurova ve Toroslar çevresinde geçer. İlk iki ciltte adı geçen köylere ve mekânlara bu ciltte yenileri eklenir. Sözelimi, Değirmenoluk, Vayvay, Çiçeklidersi, Akmezar, Anavarza Kalesi, Akçasaz Bataklığı gibi ilk iki ciltten aşına olduğumuz bu yerlere Yalnıziyurt, Çamlıyol, Kırkgöz Ocağı da eklenir. İlk iki ciltte kasaba mekân olarak fazla kullanılmazken bu ciltte en çok kullanılan mekânlardan biridir. Bunun sebebi ise ilk iki ciltte öne çıkan kahramanların köylerde oturuyor olmalarıdır. Önceki ciltlerde kahramanların işleri düştüğünde gittikleri kasaba bu ciltte olayların geçtiği merkezdir. Çünkü bu ciltte olay örgüsünde önemli roller üstlenen ağalar, bürokratlar ve eşraftan bazı kişiler kasabada oturdukları için olay örgüsünün büyük bir bölümü kasabada geçer. Örneğin Murtaza Ağa, Molla Duran, Tapucu Zülfü, Taşkın Halil Bey, Yüzbaşı Faruk gibi olay örgüsü etkin rol oynayan kahramanlar ve ilk iki ciltte kırsal kesimde görmeye alıştığımız Topal Ali dahi kasabada oturmaktadır. Bu yüzden kahraman merkezli düşünüldüğünde üçüncü ciltteki odak mekân Kadirli kasabasıdır. O halde olay örgüsünün geçtiği mekânı açıklarken kullandığımız Çukurova ve Toroslar tanımını daraltırsak, romanda kullanılan dış mekân Kadirli kasabası ve çevresidir.

İç mekânlardan daha ziyade dış mekânların kullanıldığı romanda iç mekân olarak ağaların toplantı yaptıkları gösterişli evler göze çarpar. Romanda iç mekân olarak kullanılan Kırkgöz Ocağı'nın mistik havası da dikkat çekicidir. Bir başka iç mekân ise Türkmen çadırıdır fakat göçebe Türkmenlerin ekonomik durumları iyi olmadığı için gösterişli bir çadır yerine mütevazı bir Türkmen çadırı tasvir edilmiştir.

Çukurova'nın yalnızca kendisinin doğup büyüdüğü bir yer değil, aynı zamanda romanın vatanı olduğunu ifade eden Yaşar Kemal İstanbul'da, Ankara'da ya da dünyanın herhangi bir yerinde rastladığı bir olay, insan davranışı ve roman kahramanını roman yazarken Çukurova'ya Çukurova'nın koşullarına, iklimine taşıyarak, onları buraya uyarladığını, romanlarında faydalandığı kişiler, davranışlar, psikolojik durum ve yaratmaların Çukurova'da öğrendikleriyle sınırlı olmadığını ve romanlarında Çukurova'yı yeniden yarattığını söyler.¹¹⁷³ Kurgusal ve gerçek mekânların birlikte kullanıldığı romanda Kadirli gerçek bir kasabayken üçüncü ciltte olay örgüsüne eklenen köyler ve çeşitli mekânlar kurgusaldır. Bu kurgusal mekânlardan en dikkat çekici olanı ise Kırkgöz Ocağı'dır.

¹¹⁷³ Kabacalı, "Çağımızın Büyük Romancısı" Yaşar Kemal, s. 64

5.2.3. Kişiler

Romanda yüzün üzerinde kişinin adı geçer ve bu kişilerden bazıları aktif roldeyken, bir kısmı da sahneyi doldurmak amacıyla kullanılan figüratif tiplerdir.

Romandaki karakterlerin üstlendikleri rollere veya bulundukları tarafa göre sınıflandırılması şöyledir:

a. Olumlu Kahramanlar: İnce Memed, Topal Ali, Çoban Müslim, Sarı Çavuş, Emiş Hatun, Hürü Ana, Sefil Ali, Sarı Ümmet, Muslu, Seyfali, Seyran, Koca Osman, Kamer Ana, Değirmenci Kara Hasan Ağa, Çolak Sabri, Kısacık Mahmut, Fatmalı, Battal Ağa, Eşkîya Temir, Anacık Sultan, Kasım, Sinemoğlu, Ferhat Hoca, Hıdır Ağa, Şahan, Sefil Ali, Cabbar.

b. Karşı güç: Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, Çoymakzade Bekir, Taşkın Halil Bey, Muallim Rüstem Bey, Arzuhalci Siyasetçi, Deli Fahri, Arif Saim Bey, Molla Duran, Mustantık Rüştü, Kozanoğlu Fahri, Tapucu Zülfü, Hüsne Hatun, Kaymakam, Emekli Yargıç Hüdayi, Asım Çavuş, Yüzbaşı Faruk, Onbaşı Kertiş Ali, Kara İbrahim, Öğretmen Zeki, Tazı Tahsin, Öğretmen Sami Turgut, Albay, Kaplanoğlu Halis, Savcı, Mahmut Ağa, Sarı Çiyan Abdik, Yüzbaşı Şevket, Feleksiz Fazlı, Ağır Ceza Başkanı, Kuzgun Veli, Çiçeklidesi Köyü Muhtarı, Ramazanlı Beyi, Avukat Hamurcuzade.

c. Pasif kişiler: Terzi, Kumaşçı, Nalbant, Saraç, Kel Hacı, Hürük Ağa, Hacı İsmail, Kebapçı Nusret, Tellal Kambur Ahmet, Hamza Dayı, Gözlüklü Rahmi, Kara Osman, Aşık Mustafa, Veysi, Gülbaharkız, Cemal, Çoban Veli, Berber Kör Salih, Gazeteci Zeki, Kenan, Göde Mevlüt, Göçmen Murat, Abdal Bayram, Zurnacı Cümek.

d. Esas olay örgüsü ile alakalı olmayan kişiler: Kaplan Ağa, Cemal, Kürt Zaro, Kısacık Hacı, Deli Kenan, Hurşit Ağa, Mülâyim Baba, Keklikoğlu, Hüseyin Hoca.

Kişileri sosyal konumlarına göre sınıflandıırırsak:

a. Yoksul Köylüler: Topal Ali, Çoban Müslim, Sarı Çavuş, Emiş Hatun, Hürü Ana, Sefil Ali, Sarı Ümmet, Muslu, Seyfali, Seyran, Koca Osman, Kamer Ana, Değirmenci Kara Hasan Ağa, Çolak Sabri, Kısacık Mahmut, Fatmalı, Battal Ağa, Eşkîya Temir, Anacık Sultan, Kasım, Sinemoğlu, Ferhat Hoca, Hıdır Ağa, Şahan, Sefil Ali, Cabbar, Tazı Tahsin, Feleksiz Fazlı.

b. Varlıklılar (Ağalar ve Beyler): Karadağlıoğlu Murtaza Ağa, Taşkın Halil Bey, Arif Saim Bey, Molla Duran, Kozanoğlu Fahri, Tapucu Zülfü, Kaplanoğlu Halis, Mahmut Ağa, Ramazanlı Beyi, Hürük Ağa, Kaplan Ağa.

c. Şakiler: İnce Memed, Kara Osman, Temir, Kasım, Sarı Çiyan Abdik, Keklikoğlu, Sinemoğlu, Kuzgun Veli, Şahan, Sefil Ali, Vahap Dayı.

d. Kolluk kuvvetleri, bürokratlar, memurlar ve yerel yöneticiler: Jandarmalar, Asım Çavuş, Yüzbaşı Faruk, Savcı, Yüzbaşı Şevket, Ağır Ceza Başkanı, Albay, Kaymakam, Onbaşı Kertiş Ali, Emekli Yargıç Hüdai, Öğretmen Zeki, Öğretmen Sami Turgut, Çiçekli Deresi Muhtarı, Muhtar Kenan.

e. Esnaf ve Zanaatkârlar: Deli Fahri, Arzuhalci Siyasetçi, Terzi, Kumaşçı, Köşker, Gömlekçi, Nalbant, Saraç, Kebapçı Nusret, Tellal Kambur Ahmet, Değirmenci Kara Hasan, Gözlüklü Rahmi, Çolak Sabri, Berber Kör Salih, Gazeteci Zeki, Göde Mevlüt, Göçmen Murat, Hamza Dayı, Abdal Bayram, Zurnacı Cümek.

Ramazan Çiftlikçi, Yaşar Kemal'in İnce Memed'in üçüncü cildinde de dinamik karakterler çizdiğini belirtir. Karakterlerin değişmesi, olgunlaşması ve bilinçlenmesini sağlayan tekniklerin romanda kullanıldığına değinen Ramazan Çiftlikçi, Çoban Müslüm, Ferhat, Hoca ve İnce Memed'in birer dinamik karakter olarak olay örgüsü boyunca olgunlaştıklarına, bilinçlendiklerine ve değiştiklerine dikkat çeker.¹¹⁷⁴

İnce Memed

Romanın başında üçüncü şahıs olarak karşımıza çıkan İnce Memed, jandarmalardan kaçarken vurulur. İkinci bölümün sonunda vurularak ortadan kaybolan Memed'i, on üçüncü bölümün sonlarına doğru ulaşılması neredeyse imkânsız bir mağarada ağır yaralı olarak buluruz. Romanın yirmi ikinci sayfasında vurulan ve iki yüz yetmiş birinci sayfada ikinci defa, fakat yaralı olarak kaşımıza çıkan Memed, bu süre içinde işlenen olay örgüsünde yoktur. Yazar-anlatıcı, gerilimi arttırmak amacıyla bu süre içinde Memed hakkında herhangi bir bilgi vermeyerek okuru merakta bırakır. Anacık Sultan'ın tedavisiyle iyileşen Memed, romanın on sekizinci bölümünde yani altı yüz yirmi dokuz sayfalık romanın üç yüz seksen ikinci sayfasında anlatıya müdahil olur. Başkahramanın nerdeyse romanın yarısından fazla bir kısmında olmaması romanın sürükleyiciliğini arttırır ve gergin bekleyişin yerini şiddetli bir merakın almasına neden olur.

Memed'in iyileşerek olay örgüsüne katılmasıyla beraber olay örgüsünün ilerleyişi de hız kazanır. Kısa zamanda kendisine birkaç arkadaş bulan Memed, Seyran'la evlenir

¹¹⁷⁴ Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 214

ve Ferhat Hoca'yla Yobazoğlu'nu hapisten kurtarır. Erdemli bir eşkıya olma özelliğini bu ciltte de devam ettiren Memed, halkın gözünde evliyalık mertebesine kadar yükselmiştir. Yaralı olduğu ve olay örgüsüne katılmadığı süre içerisinde Memed olduğu zannedilerek Kara Osman adındaki bir eşkıya çetesiyle birlikte ölü olarak ele geçirilir. Kasabanın karakolunda teşhir edilen eşkıya ölülerini aileleri teslim alır. Memed olduğu zannedilen Kara Osman'ın birbirlerine benzeyen altı kardeşi vardır ve bunlar bir gece sabaha karşı kardeşlerinin cesedini alarak ortadan kaybolurlar. Bu olay kasabalılar tarafından çok farklı algılanır. Kasabalılara göre İnce Memed'in ölüsünü yeşil libaslı, kır ata binmiş on iki kişi karakolun önünden alarak Kırklar dağına götürüp Kırk Ermişlere teslim etmişlerdir.¹¹⁷⁵ Bu durum sadece köylülerin değil kasabalıların dahi Memed'e insanüstü vasıflar yüklediğini gösterir.

İnce Memed ilk ciltte istemeden başladığı eşkıyalığa iki ve üçüncü ciltlerde de kendi isteğiyle devam etmemiş önüne çıkan çeşitli olaylar ya da durumlar onu ağaları öldürmeye zorlamıştır. Eşkıyalık kimliğini bir türlü üzerinden atamayan Memed, ilk ciltte annesinin ve nişanlısının ölümüne neden olan ve Dikenlidüzü köylüsüne yapmadığı kötülüğü bırakmayan Abdi Ağa'yı, ikinci ciltte Vayvay köylüsüne zulmeden Ali Safa Bey ve Değirmenoluk köylülerine Abdi Ağa'yı aratan Kel Hamza'yı öldürmek zorunda kalır. Görüldüğü gibi sosyal meseleler yüzünden sürekli ağalık düzeni ile mücadele eden İnce Memed mecbur adam konumundadır. Bu mecburiyet İnce Memed'in yakasını bir türlü bırakmaz ve onun bu özelliği romanda sürekli işlenir. Eşkıya Bayramoğlu ile Murtaza Ağa arasında geçen bir sohbette Bayramoğlu, Memed'in mecbur adam olduğunu şu cümlelerle belirtir:

...

"Böyle adamlar vardır, onlar mecburdurlar."

"Sen?"

"Ben onlardan değildim."

"Onlar..?"

"Onların içinde ayrı, bambaşka ateş yanar. Mecbur ateşidir o. İnce Memed dağa çıkmaya, Abdi Ağayı, Ali Safayı öldürmeye mecburdu. Sonuna kadar gidecektir. Bari acele etmese..."

¹¹⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 180-181

...¹¹⁷⁶

Memed'i mecbur adam olmaya zorlayan halktır. Bu yüzden bu ciltte de Mahmut Ağa'yı öldürmek zorunda kalır, çünkü Mahmut Ağa köylüleri topraklarını terk etmeye zorlayan ve istediklerini yapmayanlara şiddet uygulayan acımasız bir kişidir. İnce Memed'i ve yanındakileri Çiçeklidesi köyünde ele geçiren Mahmut Ağa, Memed ve arkadaşlarının kaçmasına yardım eden köylüye sinirlenerek onları köyden kovar. Yersiz yurtsuz kalan köylü başına gelen bu olaydan İnce Memed'i sorumlu tutar. Bu duruma üzülen ve köylülerin topraklarını terk etmelerine razı olamayan Memed, Mahmut Ağa'yı öldürmek zorunda kalır. Yaşar Kemal, romantik bir başkaldırının söz konusu olduğu romanda İnce Memed'e yine romantik bir tip olan mecbur adamı yükler. Yeryüzünde mecbur insan diye bir tip olduğunu söyleyen Yaşar Kemal, kendisinin bu tipin psikolojisini vermeye çalıştığını, insanoğlunu başkaldıran bir yaratık olduğunu ve bunun bazı insanlarda daha yoğun bir biçimde görüldüğünü, İnce Memed'in de bu insanlardan biri olarak ortaya çıktığını ifade eder. Ona göre dünya öküzün boynunda değil, mecbur adamın sırtındadır.¹¹⁷⁷ İnsanın içindeki başkaldırı ruhunun mecbur insanı yarattığına işaret eden Yaşar Kemal, yazdığı başkaldırı romanlarındaki kahramanların halkın elideki araçlar olduğunu, halkın bu araçları kendisinin yaratıp koruduğunu onunla yenilip onunla yendiğini belirtir.¹¹⁷⁸ Dikenlidüzü'ndeki bir ağaya karşı bireysel bir başkaldırı gerçekleştiren köylü Memed'i eşkıya İnce Memed yapan halktır. İnce Memed, halkın kendisini sahiplenmesi sayesinde ünlü bir kahraman haline gelmiştir. Ayrıca bölge halkının İnce Memed hakkında ortaya çıkardığı anlatılar ve söylentiler, onun hem efsanevî hem de destansı bir kahraman olarak tanınmasını sağlamıştır.

Bu ciltte dikkat çeken bir başka husus ise ikinci ciltte Memed'de gördüğümüz ölen ağanın yerine yenisinin geleceği ve bu düzenin böyle sürüp gideceği düşüncesinin değişmesidir. Ezilen halkın ağalardan daha fazla olduğunu düşünen Memed doğal olarak halktan daha çok kahraman çıkacağı kanısındadır. Ona göre bir Memed ölür, yerine başka Memedler gelir. Memed, bir konuşma sırasında bu düşüncelerini Seyran'a şöyle aktarır:

...

"İnce Memed ölünce..." Sesi ılık gibi çınlıyordu.

¹¹⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 329

¹¹⁷⁷ Gürsel, Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı, s. 109

¹¹⁷⁸ Yaşar Kemal, Binbir Çiçekli Bahçe, s. 163

“Allah göstermesin.”

“İnce Memed ölünce on bin, yüz bin, yüz yüz bin, bin bin, milyon İnce Memed gelecek. Neden ki dersin fakir fıkaraklar çokluk, zenginler azlık... Sonunda tükenecekler.”

1179

...

Memed'in mücadelesi devlete ve siyasî otoriteye karşı değildir. İlk iki ciltte olduğu gibi bu ciltte de devleti ve siyasî otoriteyi kırsal kesimde temsil eden kurumlardan biri olan jandarma ile girdiği çatışmalarda öldürmek için değil korkutmak ve geri püskürtmek için kurşun sıkar. Onun bu niyette olduğunu Çoban Müslüm'e söylediklerinden anlarız. Jandarmalarla girdikleri bir çatışma sırasında Çoban Müslüm'ün ben daha çok jandarma öldüreceğim demesi üzerine Memed eşkıya jandarma öldürmez diyerek Müslüm'ü azarlar. Müslüm'ün jandarmalar eşkıyaları öldürüyorlar biz neden öldürmeyelim diyerek bu konuda ısrar etmesi üzerine Memed, jandarmanın öldürebileceğini söyleyerek jandarmanın eşkıya ile mücadelesinde haklı olduğunu ima eder. Memed'in bu sözleri onun diğer eşkıyalardan farkını ve eşkıyalık kurumuna bakış açısını gösterir. Erdemli bir eşkıya olan Memed, haksızın yanındadır ve haksızlığa karşı mücadele eder.

Çoban Müslüm:

“Ben de çok candarma öldüreceğim.”

“Eşkıyalar candarma öldürmezler,” diye onu azarladı Memed.

“Ya, onlar eşkıyaları öldürüyorlar.”

“Onlar öldürürler.”

“Eşkıyalar candarmaları öldürmezler de ne yaparlar öyleyse?”

“Çok sıkıştırlarsa yaralarlar.”

“Sıkışmazlarsa?”

*“Kaçarlar.”*¹¹⁸⁰

Memed'in ailesi hakkında da yine bu ciltte bilgi sahibi oluruz. Tapucu Zülfü, bir sohbet sırasında Memed'in babası, dedesi, dayısı ve amcalarının çeşitli cephelerde şehit düştüklerini, onun bir şehit çocuğu olduğunu söyler.

¹¹⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 499

¹¹⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 578

“... O bir şehit yavrusudur. Dedesi Çanakkalede, babası Yunanda, bir amcası Sarıkamışta, dayısı Kanalda, öbür amcası Galiçyada kalmıştır. ...”¹¹⁸¹

Ağalar ve bürokratlar tarafından azılı bir eşkıya olarak çevreye tanıtılan Memed, işlenen bazı cinayetlerin ve Kertiş Ali Onbaşı’nın sorgulama sırasında öldürdüğü kişilerin katili olarak gösterilir. Bir günah keçisi yapılan Memed, işlenen her suçun faili olarak gösterilmeye başlanır. Bu olumsuz durum, onun gelmiş geçmiş en vahşi eşkıya olarak ün salmasına neden olur. Değişken bir yapıya sahip olan kasabadaki bürokratlar ve zenginler, kendi çıkarları doğrultusunda çok çabuk taraf değiştirebilme özelliğine sahiptirler. Memed’i azılı bir eşkıya olarak gösteren bu kişiler Mahmut Ağa’nın Memed’i yakalamasından rahatsız olurlar ve bu sefer de Memed’in suçsuz biri olduğunu savunarak onu aklamaya çalışırlar. Bunun sebebi ise acımasız bir kişi olan Mahmut Ağa’nın, Memed’i yakaladığı için Ankara tarafından ödüllendirilerek kasabadaki zenginlerin ve ağaların başına bela olacağı korkusudur. Böylece İnce Memed ismi, kişilerin amaçları için kullanılan bir meta haline gelir.

Halk tarafında Memed hakkında çıkarılan çeşitli efsaneler ona keramet sahibi bir kişi özelliği de yükler. Halkın gözünde Memed sadece haksızlıklara karşı mücadele eden ünlü bir eşkıya değil aynı zamanda bir ermiştir. Özellikle Anacık Sultan’ın Kırkgöz Ocağı’nın mührü olan yüzüğü Memed’e vermesinden sonra insanların ona karşı bakışı iyice değişir.

Topal Ali

İlk iki ciltte olduğu gibi bu ciltte de önemli bir role sahip olan Topal Ali kurnazlığı ile öne çıkan bir kahramandır. Romandaki en önemli yardımcı güçlerden biri olan Ali, bu sefer de Murtaza Ağa’nın güvenini kazanarak ağaların arasında durmaya ve Memed için bilgi toplamaya devam eder. Başka bir ifade ile Topal Ali, Memed’in kasabadaki gözü, kulağıdır. Memed’in yakalandığını zannederek Topal Ali’yi yanından kovan Murtaza Ağa hatasını anlasa da iş işten geçmiş, Topal Ali Molla Duran’ın yanında çalışmaya başlamıştır. Kendisini küçük düşürerek don gömlek dışarı atan Murtaza Ağa’ya içerleyen Topal Ali, onu öldürmeye karar verir. Molla Duran sayesinde kasabada saygınlık kazanan Topal Ali, kendini herkese Memed’in düşmanı gibi göstererek şüpheleri üzerine çekmeden kasabada yaşamını sürdürür. İnce Memed

¹¹⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 611

gelince ilk önce beni öldürecek sözünü yayarak kendini Memed'in düşmanı olarak gösteren Topal Ali, bu sayede her yere rahatça girip çıkarak her şeyden haberdar olur. Uzun süreden beri ağaların yanında kasabada kaldığı ve ağalarla dolaştığı için Murtaza Ağa'nın ve Molla Duran'ın evlerinin içini ve kasabanın çevresini çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. Battal Ağa'nın obasından ayakbastı parası almaması için Mola Duran'la konuşmaya giden Memed'i Duran'ın evine sokan yine Topal Ali'dir. Memed'in ilk ciltte Abdi Ağa, ikinci ciltte Ali Safa Bey'in evlerine girerek onları öldürmesine yardım eden Topal Ali aynı yardımı bu ciltte de yapar. Murtaza Ağa'nın evinde bir müddet kaldığı için evi çok iyi bilen Topal Ali eve nasıl gireceği ve içerde ne yapacağı konusunda Memed'i bilgilendirir. Topal Ali'nin yardımıyla Murtaza Ağa'nın evine giren Memed, Mahmut Ağa'yı öldürür. Görüldüğü gibi Topal Ali bu ciltte de olay örgüsünün sona ermesinde önemli bir rol oynar.

Çoban Müslüm

Fakir bir Yörük çocuğudur. Çobanlık ederken karşılaştığı jandarmalar İnce Memed'in nerede olduğunu Çoban Müslüm'e sorarlar. Çoban Müslüm'ün doğru söylemediğine kanaat getiren Yüzbaşı Faruk onu Onbaşı Kertiş Ali'ye feci bir şekilde dövdürtür ve bununla da yetinmeyerek çok sevdiği köpeğini öldürür. Yediği dayak sonucu günlerce ayağa kalkamayan Çoban Müslüm, jandarmalardan intikam almak için İnce Memed'in çetesine katılır ve Memed'e ulaklık eder. Dağları ve ormanı çok iyi bilen Müslüm en kestirme yollardan giderek Memed ile Topal Ali arasında habercilik yapar.

Fatmalı

Çoban Müslüm'ün kız kardeşidir. Aslanoğlan adlı bir Yörük'ün kızı olan Fatmalı, İnce Memed'i arayan Hürü Ana'nın tüm ısrarlarına rağmen Memed'in yerini söylemez.

Sarı Çavuş

Romandaki en önemli yardımcı karakterlerden biridir. Çanakkale savaşında Atatürk'ün yanındaki askerlerinden biri olan Sarı Çavuş Çiçeklidesi köyünün sözü dinlenen yaşlılarından biridir. Onu ilk olarak Yüzbaşı Faruk ile olan tartışmasından tanırız. Memed'in eşkıya arkadaşlarından Âşık Sefil Ali'nin de dayısı olan Sarı Çavuş

evine gelen İnce Memed ve yanındakilere yardım eder. Mahmut Ağa, Memed'in Çiçelideresi'ndeki Sarı Çavuş'un evinde gizlendiklerini öğrenince harekete geçer ve gece ani bir baskın yaparak Memed'i ve adamlarını ele geçirir. Bu duruma çok sinirlenerek Mahmut Ağa'ya hakaretler yağdıran Sarı Çavuş'u Mahmut Ağa feci bir şekilde döver. Romanın sonunda Mahmut Ağa'nın ölümünü kutlayan köylüler Mahmut Ağa'dan aldığı darbeler sonucunda ayağa kalkamayan Sarı Çavuş'u köyün meydanına getirirler. Sarı Çavuş'un köyün gençlerine İnce Memed atına binip gözden kaybolunca bir şeyler yaparlarmış demesi üzerine köyün gençleri kısa bir sürede keven dikenlerinden bir tepe yaparlar. Gençlerin oluşturduğu bu tepayı Sarı Çavuş ateşe verir.

Emiş Hatun

Türk kadınının bulunduğu toplumda söz sahibi olduğunu ispatlayan bir tip olan Emiş Hatun, Çiçeklidesi köyündendir. Anadolu kadınının fedakârlığını, gücünü ve zekâsını gözler önüne seren bu karakter, İnce Memed'in Mahmut Ağa'nın elinden kurtulmasına yardım eder. Memed'in ağa tarafından yakalanarak bir eve hapsedildiğini öğrenen köylü kadınlar başlarına uğursuzluk geleceğini düşünürler, çünkü Memed gibi ermiş mertebesinde biri kendi köylerinde yakalanmıştır. Bu uğursuzluğun engellenmesi için ise Memed'in kurtarılması lazımdır ve Emiş Hatun'un köylü kadınları örgütlemesiyle Memed kurtarılır. Köy erkeklerinin ellerinden hiçbir şeyin gelmediği bir anda Emiş Hatun'un örgütlediği kadınlar ak çarşafıya sarınmış bir halde Memed'in tutsak edildiği konağa gelip nöbetçileri etkisiz hale getirerek Memed'i kaçırmışlar. Kadınlar ak libaslar giyerek Mahmut Ağa'nın adamlarını korkutmayı amaçlarlar. Beyazlara bürünmüş kadınları gören adamlar köyü cinler-periler bastı diye zannederek kadınlara teslim olurlar. Nöbetçiler etkisiz hale geldikten sonra Memed ve yanındakiler ellerini kollarını sallayarak kaçarlar. Gerçekten de her şey Emiş Hatun'un planladığı gibi olur, olanlara şahit olan nöbetçiler binlerce ak libaslı perinin köye gelerek Memed'i kurtardığını anlatırlar.

Âşık Sefil Ali

İlk ciltte gördüğümüz Sefil Ali bu ciltte de karşımıza çıkar. Memed'in dağlara çıktığını duyan Sefil Ali, ona yardım etmek için bıraktığı eşkıyalığa tekrar döner. O aynı

zamanda bir âşıktır. Yazarın çocukluğunda âşıklık yaptığını göz önünde bulundurursak bu tip yardımcı karakter olarak Yaşar Kemal'in romandaki tezahürüdür.

Seyran

Üçüncü ciltte olay örgüsünde fazla göremediğimiz Seyran'ı bu ciltte ilk olarak Memed zannedilerek öldürülen Kara Osman'ın ölüsünü teşhis etmeye giderken görürüz. Seyran da fedakâr bir Anadolu kadınıdır. Memed'i her şeye rağmen sever ve onun yolunu gözler. Memed'in Seyran'la evlenmek için Vayvay'a gelmesine onun yakalanmasından endişe ederek kızar. Memed düğün yemeğini yerken Seyran köyün dışına çıkarak nöbet tutar. Kendi düğününde kocasının yanında olmak yerine kocasının yakalanmasını engellemek amacıyla nöbet tutacak kadar düşünceli bir kadındır. Bu ciltte Memed'le evlenir.

Koca Osman

Memed'in Vayvay'ı ziyareti sırasında gördüğümüz Koca Osman bu ciltte etkin bir rolde değildir, fakat o İnce Memed'e olan güvenini yitirmemiştir. İnce Memed'in öldürüldüğü haberi Vayvay köyüne ulaştığında bu haberin asılsız olduğunu söyleyerek endişeye kapılmayan tek kişi odur.

Hürü Ana

Kararlı ve güçlü Anadolu kadını romanda temsil eden kişilerden biridir. Hürü Ana, Memed'in annesi gibidir. Değirmenoluk köyünün saygı duyulan ve sözü dinlenen kişilerinden biri olan Hürü Ana, Memed'in yağız atının yalnız başına dolaşmasından şüphelenerek Memed'i aramaya çıkar. Bir süre aradıktan sonra Yörükler arasında Memed'in izini bulan Hürü Ana yaşlı bir kadının gidemeyeceği yollardan geçerek sarp bir yerdeki mağarada Memed'i yaralı bir halde bulur. Onun bu haline dayanamayarak Kırkgöz Ocağı'ndaki Anacık Sultan'dan yardım istemeye gider. Anacık Sultan'ın Memed'i tedavi etmeyi kabul etmesi üzerine yanına Anacık Sultan'ı da alarak Memed'in yattığı mağaraya döner ve iyileşene kadar Memed'in yanında durur. Fedakâr bir Türk kadını olan Hürü Ana aynı zamanda Memed'in akıl hocasıdır. Memed bir şeyi yapmak için karar verdiğinde ilk önce Hürü Ana'nın rızasını almaya çalışır. Sözgelimi eşkıyalığı bırakıp çoluk çocuğa karışmak isteğini Hürü Ana'ya söyleyen Memed ilk

başlarda sakın görünen Hürü Ana'nın tepkisiyle karşılaşır ve bunun üzerine Çukurova'ya inerek çiftçilik yapmaktan vazgeçer.

*“Ana vazgeçtim. Ana vallahi gitmeyeceğim Çukurovaya. Vallahi dediğini anladım Ana...”*¹¹⁸²

Kısacık Mahmut

Değirmenoluk'lu fakir bir köylüdür. Öksüz kalması üzerine Hürü Ana tarafından yetiştirilen Mahmut, saygılı, çalışkan bir kişidir. Memed'i aramak için yola çıkan Hürü Ana'ya eşlik eder.

Battal Ağa

Bir Türkmen aşireti olan Sarıkeçili'nin beyidir. Misafirperver ve yardımsever bir kişi olan Battal Ağa aşiretini ayakta tutma çabası içindedir. Her yıl kışı geçirmek amacıyla düze indiklerinde konaklayacakları toprakların sahipleri olan ağalara ödedikleri yüklü miktarda paralar yüzünden zamanla fakir düşen Yörüklerin eski ihtişamı kalmamıştır. Battal Ağa da bu duruma düşen Yörük beylerinden biridir, fakat buna rağmen eli açık ve cömerttir. Molla Duran'a verdiği ayakbastı parasını altın olarak ödediği için bir hayli sıkıntı içinde olan Battal Ağa'nın yardımına İnce Memed koşar. İnce Memed, Molla Duran'ın yanına giderek Battal Ağa'dan para almamasını ister. Bundan haberi olmayan Battal Ağa parayı ödemek için gittiğinde Molla Duran ondan para almaz. İnce Memed bir şekilde Battal Ağa'ya olan vefa borcunu ödemeye çalışmıştır, çünkü jandarmalardan kaçarken vurulduğunda onu saklayan, ilk tedavisini yaptıran ve koruyan Battal Ağa'dır. Battal Ağa'nın tasvirini yaparken *çimeni yeşil göz* ifadesini kullanan yazar bu tipi başka romanlarında da kullandığını söyler. *Çimeni yeşil göz* tipinin çocukluğunda tanıdığı, Dadaloğlu türküleri söyleyen komşuları İsmail Ağa olduğunu söyleyen Yaşar Kemal bu tipi birçok romanında kullandığını belirtir.¹¹⁸³

Temir

Memed vurulup yaralandığı zaman onu bulan ve mağarada koruyan eşkıyadır. Hürü Ana'yı Memed'in yaralı halde yattığı mağaraya götüren de odur. Battal Ağa'nın amcasının oğlu olan Temir, daha sonra Memed'in eşkıya grubuna katılır.

¹¹⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 410

¹¹⁸³ Gürsel, “ Bir Edebiyat Devi: Yaşar Kemal”, s. 6

Sarı Ümmet

Önceki ciltlerden de tanıdığımız Sarı Ümmet Memed'i evinde saklayan, ona yiyecek ve mermi yardımıyla bulunan bir köylüdür. Evi yol üzerinde olduğu için sadece Memed'in değil jandarmanın da sıklıkla uğradığı bir kişidir. Önceki ciltlerde fakir olarak gördüğümüz Sarı Ümmet, Keklikoğlu adındaki eşkıyanın yardımıyla zengin olmuş, toprak damlı evini yıktırarak yerine büyük bir konak yaptırmıştır. Kasım ve Temir'i yanına alarak Sarı Ümmet'in yanına giden Memed, burada Topal Ali'yle buluşur ve kasaba hakkında ondan bilgiler alır. Sarı Ümmet, Memed'e ve adamlarına at verir ve onlara yardım etmesi için Sinemoğlu çetesini çağırır. Sarı Ümmet Memed'in lojistik desteğini sağladığı için romandaki en önemli yardımcı güçlerden biridir.

Kasım

Köylerini terk etmelerini isteyen Mahmut Ağa'ya karşı çıkan Yalnızyurt köylülerinden biridir. Çıkan bir çatışmada Mahmut Ağa'nın kardeşi Salih'i öldürerek dağa çıkar. Memed'in çetesine katılan Kasım'ın amacı Mahmut Ağa'dan öç almaktır.

Sinemoğlu

Sarı Ümmet aracılığıyla Memed ile tanışan ve hepsi asker kaçağı olan altı kişilik çetenin reisidir. Memed, Sinemoğlu çetesini Ferhat Hoca'yı kasabadaki hapisneden kurtarmak için kullanır. Çete üyeleri kasabaya taciz ateşinde bulunarak jandarmayı üzerlerine çekerler ve Memed de bu sayede savunmasız kalan karakolu basarak Ferhat Hoca ve Yobazoğlu Hasan'ı kaçıır. Romandaki yardımcı güçlerden biridir.

Ferhat Hoca

İkinci ciltte Ali Safa Bey'in iftirası sonucu hapse giren Ferhat Hoca, bu ciltte İnce Memed tarafından kurtarılır. Önceki ciltte hakkında pek fazla bir şey öğrenemediğimiz Ferhat Hoca'nın bir zamanlar eşkıyalık yaptığını bu ciltte öğreniriz.

*Ferhat Hoca kılık yıllarında üç arkadaşıyla bu köye sığınmış, yol kesmiş, Kayseriden, Develiden, Sivastan, köylerden zengin evleri basmış, sürüler talan etmiş geirmiş bu köylerin aç insanlarına dağıtmıştı. Gücünün yettiğince de buralardaki aç asker kaçağı sürülerinden onları korumuştur.*¹¹⁸⁴

¹¹⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 543

Fakir halka yaptığı yardımlardan dolayı çok sevilen Ferhat Hoca bir dava adamıdır. Zenginden alıp fakire vermesi ve mazlumun yanında olması gibi göze çarpan özellikleriyle erdemli bir eşkıya profili çizen Ferhat Hoca'yı gün geçtikçe daha da yakından tanıyan Memed ona hayran olmaktan kendini alı koyamaz.

*Sabaha karşı biraz uyumuşlardı. Memed hiç uyumak istemiyor, günlerce, gecelerce Hocayı dinlemeye can atıyordu. Bu Ferhat Hoca da ne çok şey biliyordu... İnsanı, ağacı, otu, çiçeği, yıldızları, şu dünyada ne var ne yoksa, tek mil gizleri ondan sormalıydı. ...*¹¹⁸⁵

Köylülere yaptığı yardımlardan dolayı onu Hızır zannedenler dahi olmuştur. Onun hakkında konuşan Hızır Ağa'nın şu sözleri dikkat çekicidir:

*"Biz Hocamızı bu dağlarda çok severiz. O, Allahın bir ermişidir. Uzun yıllar biz onu Hızır sandık. Sonra da anladık ki o Ferhat Hocaymış."*¹¹⁸⁶

Bilgili bir kişi olan Ferhat Hoca aynı zamanda Memed'in akıl hocasıdır. Ona Sakarya Şeyhi'nin, Pir Sultan ile Hızır Paşa'nın hikâyelerini anlatarak mecbur insan tipini tarif etmeye kendilerinin de birer mecbur insan olduklarını anlatmaya çalışır.

Memed ve arkadaşlarının kaçmalarına yardım eden Çiçeklidesi köylülerine sinirlenen Mahmut Ağa, köylüleri Çiçeklidesi'nden kovar. Evlerini terk etmek zorunda kalan köylüler ne yapacaklarını şaşırırlar ve sonlarının Sakızlı köylülerininki gibi olacağından korkarlar. Kadınlar başlarına gelen bu olaydan Memed'i sorumlu tutarak ona beddualar etmeye başlarlar. Bu durumdan çok etkilenen Memed de kendini suçlayarak kahrolur. Onun bu halini gören Ferhat Hoca, Memed'in bir eşkıya olamayacak kadar çocuk yürekli biri olduğu fikrine kapılarak onu düze inmesi konusunda ikna etmeye çalışır ve İnce Memed adını dağlarda kendisinin sürdüreceğine dair ona söz verir. Ferhat Hoca 'ya göre Abdi Ağa'yı da, Ali Safa'yı ve Kel Hamza'yı da öldüren Memed değil başka biridir, çünkü Memed'de o cesaret ve yürek yoktur.¹¹⁸⁷

Değirmenci Kara Hasan

Kasabada Molla Duran'a ait bir değirmeni işleten Kara Hasan, Murtaza Ağa tarafından don gömlek bırakılarak evden kovulan Topal Ali'yi değirmeninde misafir eder.

¹¹⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 550

¹¹⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 568

¹¹⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 600-601

Çolak Sabri

Kara Hasan'ın çırağıdır. Kasabadan Topal Ali'ye haberler getirir.

Anacık Sultan

Anacık Sultan, Kırkgöz isminde bir kan ocağının başında duran ve çeşitli kerametlere sahip olan bir post-nişindir. Onun post-nişin olduğunu makamında üzerinde oturduğu posttan anlarız. Bektaşilikte ve Mevlevilikte tekkenin üst makamına ulaşan şeyh *Post*'a oturur ve şeyhe *Post-nişin* denir. Anacık Sultan da halk tarafından kutsal görülen ve bir zamanlar Kırkgöz pirlerinin durduğu, padişahların, beylerin kılıç kuşandığı bir mekânın *Post-nişinidir*. Anacık Sultan'ın bu özelliğe sahip biri olduğunu romandaki şu sözlerden anlarız:

*Kırkgöz Ocağına varmak, eşiğine yüz sürmek, Kırkgöz Ocağının postunda oturanın yanına varmak o kadar kolay değildir.*¹¹⁸⁸

Halk arasındaki bir inanişâ göre ise Anacık Sultan Mustafa Kemal Paşa'ya da kılıç kuşatmıştır. Bunu Hürü Ana'nın şu sözlerinden anlarız:

*“Nasıl olur yavrucuğum, o Mustafa kemal Paşaya kılıç kuşattığında, o zaman daha yunan munan işi ortada yoktu, ben küçücük bir kız, o koskocaman bir avrat idi.”*¹¹⁸⁹

Anacık Sultan'da bazı Şamanist özelliklere de rastlarız. Hastalıkları sağaltma, ciddi yaraları tedavi edebilme ve geçmişte olan biten her şeyden haberdar olma gibi yetenekleri onun şaman kalıntısı bir kişi olduğunu gösterir. Günümüzde hastalık veya yara tedavisi için uygulanan işlemler İslamî bir görünümde devam etmektedir ve bu uygulamaları yapan hoca denen kişiler birer şaman kalıntısıdır.¹¹⁹⁰

Anacık Sultan'ın bir başka özelliği ise gerçek üstü bir yaşta olmasıdır. Onun bin yıldır yaşadığını kendisinin Hürü Ana'ya söylediği şu sözlerinden anlarız:

*“Ben onları bin yıldır dağlardan toplarım, ben onları bin yıldır kaynatıp özünü çıkarırım. Ben onları bin yıldır insanlara dağıtım,” dedi.*¹¹⁹¹

Hürü Ana, Anacık Sultan'dan Memed'e kurşun geçmemesi için büyü yapmasını ister, fakat Anacık Sultan büyü bilmediğini her şeyin doğada gizli olduğunu söyleyerek

¹¹⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 279

¹¹⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 280

¹¹⁹⁰ Ahmet Yaşar Ocak, Alevi Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, İletişim Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2007, s. 149-150

¹¹⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 297

kerametini durmadan doğuran toprakta olduğunu söyler.¹¹⁹² O bu özelliğiyle aynı zamanda üzerinde Lokman Hekim'in izlerini taşıyan bir otacıdır.

Kendisiyle yapılan bir röportajda dünyada bitki bakımından en zengin yerlerden birinin kendi doğup büyüdüğü Toroslar olduğunu söyleyen Yaşar Kemal, birer otacı olan Lokman Hekim ve Discorides'in bu bölgeden boşuna çıkmalarını vurgular.¹¹⁹³ Yazar-anlatıcının Anacık Sultan tipine doğayı kullanarak her derde deva ilaçlar üreten bir özellik yüklemesi, onun, bölgenin bitki bakımından ne kadar zengin olduğunu göstermek istemesinden kaynaklanır. Yaşar Kemal, İslamî kültür ve İslamiyet öncesi Eski Türk kültürünü birlikte kullanarak Anacık Sultan tipini oluşturmuştur.

Anacık Sultan, ağır yaralı olan ve yarası onmaz denen İnce Memed'i tedavi ederek sağlığına kavuşturmuş ve daha sonra da Memed'e takması için bir yüzük vermiştir. Bu yüzüğün Memed'i kurşundan koruduğuna inanılır. Bu özellikleriyle o, romandaki en önemli yardımcı güçtür.

Mülayim Baba

Kırkgöz Ocağı'nın bekçisidir. Ocağa yetmiş beş yıl hizmet ettikten sonra Anacık Sultan'dan destur alarak kayıplara karışan Mülayim Baba'yı aksakalı dizlerine kadar uzamış bir vaziyette bir dağın yücesinde geyik sürüsüne çobanlık ederken görenler vardır. Mülayim Baba yetmiş beş yıl hizmet ettiği ocağa eğri odun sokmamasıyla Yunus Emre ile özdeşleştirilmiştir. Olay örgüsü ile ilgisi yoktur.

Keklikoğlu

Otuz yedi yıl eşkıyalık yaptıktan sonra yaşlandığı için eşkıyalığı bırakarak Halep'teki yakın arkadaşı Resul Paşa'nın yanına gider. Giderken eşkıyalık yaparak biriktirdiği servetini de Sarı Ümmet'e bırakır ve ondan gösterişli bir konak yaptırmasını ister. Sarı Ümmet de Keklikoğlu'nun dediklerini yerine getirir. Keklikoğlu, eşkıyalık yaptığı zaman boyunca fakirin ve orta hallinin malına dokunmamış, sadece zenginleri soymuştur. Sarı Ümmet ondan bir daha haber almaz.

¹¹⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 297

¹¹⁹³ Tahir Kutsi Makal, "Yaşar Kemal Adana'yı Evinde Yaşıyor", Tarla, Yıl: 23, S. 89/2, 1989, s. 9-11

Hüseyin Hoca

Asker kaçağı olarak saklanmaya geldiği Sarıasma köyünde Molla Duran'ın dul annesiyle evlenen Hüseyin Hoca, bir gün haber vermeden evi terk eder. O zamanlar genç bir delikanlı olan Molla Duran, Hüseyin Hoca'yı takip eder ve yıllarca onun yanında çalışarak ticareti öğrenir. Para biriktirdikten sonra Hüseyin Hoca'nın yanından ayrılan Molla Duran çok zengin olur ve yıllar sonra Hüseyin Hoca'yı eliyle koymuş gibi bularak öldürür. Molla Duran'ın geçmişi anlatılırken karşılaştığımız Hüseyin Hoca'nın asıl olay örgüsü ile ilgisi yoktur.

Vahap Dayı

Kaçakçılık yapan Vahap Dayı, yağız attan kaçan Tazı Tahsin'i donmak üzereyken çadırına alarak tedavi eder. Dağdaki bütün eşkıyalar ve kaçakçılar ondan sorulur ve herkes ondan korkar.

Cabbar

İnce Memed'in eşkıya arkadaşı olan Cabbar af çıktıktan sonra düze inmiş ve karısı ile çocuklarına bakabilmek için çalışmaya başlamıştır. Tapucu Zülfü'nün yanında çalışan, Cabbar'ı Murtaza Ağa yanına çağırarak ondan İnce Memed'i öldürmesini ister ve bu işi kabul etmesi için onu tehdit eder. Cabbar da bu işi düşünmek için bir müddet izin ister, fakat romanın sonuna kadar ortaya çıkmaz.

Musa

Sakızlı köyünün muhtarıdır. Mahmut Ağa, yetiştirmeleri için Sakızlı köylülerine keçi verir. Savaş sırasında aç kalan köylüler, keçileri kesip yemek zorunda kalırlar. Köye gelen Mahmut Ağa köylülerin keçileri yediğini öğrenince bütün köylüyü köyden kovar. Sakızlı'yı terk eden köylüler Kendilerine Çukurova'da Yalnızyurt adında yeni bir köy inşa ederler. Mahmut Ağa bu köyü de keçilerine karşılık zorla köylülerin elinden alır.

Kürt Rüstem

Kurtuluş savaşından önce eşkıyalık yapan ve daha sonra Milli Mücadele'ye katılarak kahramanlık gösteren bir kişidir. Bir savaş kahramanı olduğu halde zamanla

unutulan ve eski bir kulübede karısı ve altı küçük çocuğuyla yaşamak zorunda kalan Rüstem, çarşıda meyan kökü şerbeti satarak geçimini sağlamaya çalışır. Bir zamanlar selamını almak için önünden geçenler şimdi onu unutmuşlardır. Rüstem'i en çok üzen şey ise hak etmeyen kişilerin İstiklal madalyası taktıkları halde onun takamamasıdır. Bu durumu sürekli dile getiren Rüstem, Murtaza Ağa'ya madalyasını hak etmediği halde nasıl aldığını sorar.

*“Allahın seversen, sen ne zaman dağa çıktın da, düşmana bir tek kurşun attın da sana madalya verdiler? Söyle, söyle...”*¹¹⁹⁴

Rüstem tipi Kurtuluş Savaşı sonrasında savaş gazilerinin durumunu göstermek için oluşturulmuştur.

Muhtar Kenan

Murtaza Ağa, Arif Saim'i vatan haini olarak gösteren, otuz üç muhtarın ağzından yazılmış dilekçeleri Ankara'ya gönderir. Kenan da bu otuz üç muhtardan biridir. Arif Saim Bey'in isteği üzerine meseleyi araştıran Yüzbaşı, Muhtar Kenan'ı yanına çağırır. Kenan'ın dediklerine inanmayan Yüzbaşı, Onbaşı Kertiş Ali'den işkence yaparak Kenan'ı konuşturmasını ister. Dilekçeden haberi olmadığı halde yediği dayak sonucu dilekçeyi kendisinin yazdığını söyleyen Kenan, Onbaşı'nın elinde ölür.

Âşık Mustafa

Yaşar Kemal'in çocukluğunun ve ilk gençlik yıllarının romandaki tezahürüdür. Yaşar Kemal Âşık Mustafa tipi ile çocukluğundaki Kemal'i anlatır.

*Aşık Mustafa pamukta, geceleyin iş bitip de ırgatlar dinlenmeye çekilince sazını eline alır, onlara türküler söylerdi. Söyledikleri türkülerin bir kısmı belenmiş eski türkülerdi, bir kısmını da düpedüz kendi uydururdu. Bir Allah vergisi. Büyüyünce bir halk aşığı olacaktı, tıpkı Dadaloğlu gibi. Daha şimdiden saçı sakalı ağarmış aşıklerle karşılaşılıyor, bir o, bir yaşlı aşık söylüyor, hiç bile mat olmuyordu. Bir coşmaya ardından da bir titremeye başlayınca, sözler ağzından şu pınarlardan akan çağıl çağıl sular gibi boşalıyordu. Eşkiyalar da çok meraklıydı. Onlar üstüne çok türkü çıkarmıştı.*¹¹⁹⁵

¹¹⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 317

¹¹⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 209

Jandarmalar tarafından kireç kuyusuna atılan Kel eşkıyanın cesedini alarak gömen çocuklar arasında Âşık Mustafa da vardır.

Veysi

Kel eşkıyanın cesedini kireç kuyusundan alarak gömen çocuklardan biridir. Veysi, Kel eşkıyaya kefen yapmak için dul bir kadın olan Kadriye Hanım'ın evine gizlice girerek bez çalar.

Gülbahar Kız

Kel eşkıyanın cesedini kireç kuyusundan alıp gömen çocuklardan biri olan Gülbahar, ceset kokmasın diye ablasının çeyizinden bir bidon kolonya alır.

Fevzi

Kel eşkıyanın cesedini kireç kuyusundan alıp gömen kasabalı çocuklardan biridir.

Kara Osman

İnce Memed zannedilerek jandarmalar tarafından öldürülen eşkıyadır. Kasabadaki karakolun önünde teşhir edilen cesedi altı kardeşi tarafından zorla alınarak götürülür. Bunun sebebi ise kasabadaki zenginlerin ve bürokratların onun İnce Memed olduğuna kendilerini inandırmaları ve bu konuya yönelik Ankara'ya telgraf çekmeleridir. Kardeşlerin cesedi almak için ısrar etmesi üzerine Kara Osman'ın cesedi sabaha karşı gizlice teslim edilir. Bu durum üzerine, İnce Memed gibi ermiş bir kişinin ölüsünün on iki yeşil libaslı kişi tarafından alınıp Kırklar dağındaki Kırk Ermişlere götürüldüğü şeklinde bir hikâye uydurularak halka anlatılır ve olayın üzeri kapatılır.

Talip Bey

Bölgedeki evlerin yapımında kullanılan sazlar sadece Akçasaz'dan elde edildiği için Talip Bey buraya sahip çıkar. Sazların satımından çok para kazanan Talip Bey sahip olduğu Anavarza ovasının bir kısmını Yöröklere satıp daha sonra sattığı yerleri zorla geri alarak çok zengin olur. Aslan köyünden altı kızın ırzına geçen Talip Bey kendisine kızan Aslan Köylü Hurşit Ağa'yı işkenceyle öldürtür. Küçük oğlunun karısını

da elinden alarak yedinci karısı yapan Talip Bey'i Aslan köyünden Kürt Zaro, Kısacık Hacı, Deli Kenan kaçırarak işkence ile öldürürler. Her şeyin açıkça ortada olmasına rağmen kasabadaki ağalar ve bürokratlar tarafından İnce Memed, Talip Bey'in katili olarak gösterilir. Talip Bey, İnce Memed zannedilerek öldürülen Kara Osman'ın da babasıdır.

Gözlüklü Rahmi

Kasabanın tek fotoğrafçısıdır. Ölü olarak ele geçirilen eşkıyaların resimlerini çeker.

Ramazanlı Beyi

Yüz yıllarca Adana ve çevresine hâkim olan köklü ailenin beyidir. Ramazanlı Beyi, Arif Saim Bey gibi kişilerin Adana'dan milletvekili çıkarak söz sahibi olmalarına ve kendisinin bölgedeki siyasi gücünün azalmasına dayanamaz. Murtaza Ağa, Arif Saim Bey'in İnce Memed konusunda bir türlü kılını kıpırdatmamasına sinirlenerek Ramazanlı Beyi'nden yardım ister. Murtaza Ağa'ya göre İnce Memed bir ordu ile Adana'yı işgal edecektir. Bu durumun Ankara'ya uygun ve etkili bir dille bildirilmesi lazım olduğu için Ramazanlı Beyi, avukatı Hamurcuzade Sabit Bey'i bu işle görevlendirir. Gönderilen telgraflarla Ankara harekete geçecek ve böylece Arif Saim Bey bölge milletvekili olarak gözden düşecektir.

Avukat Hamurcuzade Sabit

Ramazanlı Beyi'nin avukatıdır. İşini iyi bilen becerikli bir avukattır. Murtaza Ağa'nın verdiği listede isimleri bulunan otuz üç muhtarın ağzından birer dilekçe yazarak Ankara'ya telgraf çeker.

Bayramoğlu

Uzun süre eşkıyalık yaptıktan sonra düze inerek ailesiyle birlikte normal bir yaşam sürer. Murtaza Ağa, İnce Memed'i öldürmesi için ona teklif götürmeye gider, fakat Bayramoğlu'nun tavrı karşısında teklifini yapamaz ve İnce Memed hakkında uzun uzun sohbet ettikten sonra kasabaya döner. Bayramoğlu uzun bir süre eşkıyalık yapmasına rağmen İnce Memed'in nasıl bir eşkıya olduğunu anlayamadığını söyler.

Karadağlıoğlu Murtaza Ağa

Kasabanın ileri gelenlerindendir. Türkmen Beyi Kekeme Adem Ağa'nın oğlu olan Murtaza Ağa toprak zengindir. Babasının eski kışlakları çiftlik olarak kapatmasıyla kırk bin dönümlük tarlalara konan Murtaza Ağa, kendi çıkarları için para harcamaktan kaçınmayan ve her türlü hileyi yapabilecek bir kişiliğe sahiptir. Bazı meselelere safça yaklaşarak ortamın nabzını ölçen ve duruma göre davranan Murtaza Ağa aslında çok kurnaz ve bir o kadar da aceleci biridir. İnce Memed'in kendisini öldüreceği paranoyasına kapılarak kasabayı ayağı kaldırmaya çalışır ve herkesin özellikle milletvekili Arif Saim Bey'in İnce Memed'in üzerine gitmesini ister. Onun bu konu üzerine Ankara'ya çektiirdiği telgrafın haddi hesabı yoktur ve bunun için etek dolusu para harcar. İnce Memed konusunda Arif Saim Bey'in hiçbir şey yapmamasına sinirlenen Murtaza Ağa, Ramazanlı Beyi'nin desteğini almak için Adana'ya gider. Arif Saim Bey'in olanlara göz yumduğunu, İnce Memed'in bir orduyla Adana'yı işgal etmek istediğini ve hatta Arif Saim Bey'in Atatürk'e suikast yaptırarak devletin başına geçmek niyetinde olduğunu söyleyerek Ramazanlı Beyi'ni ikna etmeye çalışır. Murtaza Ağa'nın anlattıklarına inanmayan Ramazanlı Beyi, Arif Saim Bey'i sevmediği için ona destek olur ve avukatını Murtaza Ağa'ya yardım etmesi için görevlendirir. Avukat Hamurcuzade Sabit Bey, Murtaza Ağa'dan içinde otuz üç köy muhtarının isminin bulunduğu listeyi alıp bu muhtarların ağzıyla şikâyet dilekçeleri yazarak Ankara'ya gönderir. Bir adamı sayesinde dilekçelerin Atatürk'ün eline geçmesini engelleyen Arif Saim Bey'in bu mesele yüzünden kasaba ileri gelenleri ile arası açılır. Murtaza Ağa Topal Ali'nin Memed'in adamı olduğunu bilir, fakat Topal Ali'nin Memed beni de öldürecek, ben de onun düşmanıyım gibi sözlerine inanıyormuş gibi yapar. Murtaza Ağa'nın bunu yapmaktaki amacı Topal Ali sayesinde canını garanti altına almaktır ve bunun için Topal Ali'yi baştan aşağı giydirerek beline silah, cebine para koyar. Murtaza Ağa sayesinde kasabada saygı görmeye başlayan Topal Ali, Murtaza Ağa'yı sevmeye başlar. Jandarmalar, Kara Osman adındaki bir eşkiyayı İnce Memed zannederek öldürürler ve İnce Memed öldü haberini kasabaya ulaştırması için Tazı Tahsin'i görevlendirirler. Haberin kasabaya ulaşması üzerine başta Murtaza Ağa olmak üzere bütün ağalar, zenginler ve bürokratlar bayram ederler. İnce Memed'in ölmesi üzerine Topal Ali'ye ihtiyacı kalmayan Murtaza Ağa aldığı her şeyi elinden alıp hakaretler ederek Topal Ali'yi evinden kovar. Topal Ali de bu yaşananlar üzerine Murtaza Ağa'yı

öldürmeye karar verir. Öldürülen eşkıyanın İnce Memed olmadığı anlaşılnca yaptığı hatayı anlayan Murtaza Ağa, Topal Ali'ye kendini affettirmek için elinden gelen her şeyi yapar hatta tehditler bile savurur, fakat Ali oralı olmayarak kısa bir süre sonra Molla Duran'ın yanında çalışmaya başlar. İnce Memed meselesini kafasında büyük bir mesele haline getiren Murtaza Ağa, İnce Memed'i öldürmesini istemek için eski eşkıyalardan Bayramoğlu'nun yanına gider. Ağanın yanına geliş niyetin anlayan Bayramoğlu konunun üzerine fazla düşmez. Tanıdığı herkesten İnce Memed'i öldürmesini isteyen Murtaza Ağa, sonunda teklifini kabul eden birini bulur. Acımasızlığıyla ün salmış olan Mahmut Ağa, İnce Memed'i yakalayacağına dair Murtaza Ağa'ya söz verir. İşini garantiye almak isteyen Murtaza Ağa, Memed'in yakın arkadaşı Cabbar'la da Memed'i öldürmesi için konuşur hatta onu tehdit eder.

Görüldüğü gibi romandaki en aktif karşı güç Murtaza Ağa'dır. Kendi kendine oluşturduğu bir paranoyayla hayatını yaşanmaz bir hale getirir. Romandaki en ironik durum ise başta Murtaza Ağa olmak üzere bütün kasaba ileri gelenlerinin bir an önce yakalanmasını veya öldürülmesini istedikleri İnce Memed'i daha sonra aklamaya ya da başka bir ifade ile temize çıkarmaya çalışmalarıdır. Bunun sebebi ise Mahmut Ağa gibi gözü dönmüş acımasız bir adamın İnce Memed'i yakalamasıdır, çünkü İnce Memed'i yakalayan bu acımasız adamı Ankara mebuslukla veya daha yüksek bir hükümet göreviyle görevlendirecek ve böylece Mahmut Ağa da bütün kasabanın başına bela olacaktır. Bu düşünceler kasaba ileri gelenlerini rahatsız eder ve hepsi kafa kafaya verip o zamana kadar canavarlaştırdıkları İnce Memed'i nasıl aklayacaklarını düşünmeye başlarlar.

Arzuhalci Siyasetçi

Kasabadaki iki arzuhalciden biridir. İkiyüzlü ve çıkarlarına düşkün bir insan olduğu için siyasetçi lakabıyla anılır.

Deli Fahri

Kasabadaki diğer arzuhalcidir. Çok içki içtiği için Sarhoş lakabıyla da anılır. Zamanında Memed'in nişanlısı Hatçe'yi ve Ferhat Hoca'yı hapisten kurtarabilmek için dilekçe yazdığından ağalar arzuhallerini ona yazdırmazlar. Ali Safa Bey'in öldürülmesinden sonra telaşa kapılan ağalar Siyasetçi'ye Ankara'ya ve Adana'ya

yollanmak üzere art arda arzuhaller yollamaya başlarlar. Arzuhalleri Siyasetçi'nin yazmasına daha fazla dayanamayan Deli Fahri sinirlenerek İnce Memed lehine sözler söyler. Onun bu sözlerini duyan Murtaza Ağa, Deli Fahri'nin üzerine yürür. Yaptığı hatayı anlayan Deli Fahri, İnce Memed aleyhine konuşmaya başlar. Söylediği sözlerle Murtaza Ağa'nın gözüne giren Deli Fahri'nin işleri açılır. Gece gündüz köylülerin ağzından İnce Memed aleyhine arzuhaller yazar ve bunlara parmak bastırarak Ankara'ya gönderir. Murtaza Ağa'nın Ankara'ya ne kadar çok dilekçe giderse o kadar etkili olur düşüncesiyle hareket eden Deli Fahri çok sayıda dilekçe yazarak bunların parasını Murtaza Ağa'dan alır.

Arif Saim Bey

İkinci ciltte yakından tanıdığımız Arif Saim Bey, bu ciltte olay örgüsüne fazla girmez başka bir ifadeyle ikinci plandadır. Herkesin korktuğu Arif Saim Bey, Ali Safa Bey'in ölümü üzerine kasabaya gelerek Taşkın Halil Bey'in evindeki içki alemine katılır. Bu arada Ali Safa Bey'in ölüsü, bazı ağaların ve karısının isteği üzerine kaldırılmamıştır. Herkes bu mübarek insanın ölüsünü görsün ve cenazesine katılsın düşüncesiyle kaldırılmayan ölü, Çukurova'nın sıcaklığında kokmaya başlar. Kısa sürede bütün kasabayı alan koku yüzünden kasabalılar kasabayı terk ederler. Arif Saim Bey de sabah kalktığında kokuyu alır almaz kaçarcasına kasabadan ayrılır. Tapucu Zülfü ile Milli mücadele yıllarına dayanan bir dostluğu olan Arif Saim Bey, onu her zaman kollar. Murtaza Ağa'nın avukat Hamurcuzade'ye yazdırarak Ankara'ya yolladığı aleyhinde yazılmış dilekçeleri Ankara'daki Müdürü Umumi aracılığıyla ele geçiren Arif Saim Bey kasabaya gelerek bunun hesabını sorar. İstanbul gazetelerine kasabada olan olayları haber yaparak gönderen gazeteci Zeki'yi de tehdit eden Arif Saim Bey, bölgede meydana gelen asayiş olaylarının ülke genelinde duyulması halinde Ankara'nın dikkatinin bölgeye yöneleceğini ve bu yüzden bölgede rahatça hareket edemeyeceğini düşünür. İkinci ciltten de hatırlayacağımız üzere Arif Saim Bey, bölgedeki köylülerin topraklarını zorla ele geçirerek büyük bir çiftlik kurma arzusu içindedir.

Tapucu Zülfü

Kasabanın ileri gelenlerdendir. Arif Saim Bey gibi güçlü bir adamın samimi arkadaşı olan Tapucu Zülfü Bey toprak zengindir. Onun Arif Saim ile yakın arkadaş

olduğunu öğrenen Murtaza Ağa bu duruma şaşırır ve Zülfü Bey’le ilişkilerini kuvvetlendirir. Küçük bir kasaba tapucusu olan Zülfü Bey İttihatçılarla birlikte çalışmış, Çukurova’nın işgal yıllarında Fransız askerleriyle birlikte Adana’ya giderek Fransız kumandanının yanına bir yaver gibi kapılanmıştır. Arif Saim Bey ile o yıllarda tanışan Zülfü Bey, Fransızların çekileceğini herkesten önce anlayarak bu durumu işbirliği yaptığı arkadaşı Arif Saim Bey’e bildirmiştir. Çıkarları doğrultusunda taraf değiştiren bu iki arkadaş Kuvayı Milliyecilere katılmışlar ve zor da olsa kısa zamanda kendilerini kabul ettirmişlerdir. Arif Saim Bey kısa zamanda Atatürk’ün gözüne girerek yükselmiş ve Zülfü Bey’e de sahip çıkmıştır. Savaşın sonra devletten hiçbir şey istemeyen Zülfü Bey arzu ettiği toprakları ele geçirebilmek için ilçe tapuculuğu görevine devam etmek istemiş ve onun bu isteği milletvekili arkadaşı Arif Saim Bey tarafından yerine getirilmiştir. Arif Saim Bey ile birlikte Çukurova topraklarını pay eden Zülfü Bey’in amacı çiftçilik yaparak dünyanın en güzel meyvelerini yetiştirmektir. Zülfü Bey’in belleği de çok kuvvetlidir. Savaşın sonra kimin Fransızlara karşı savaştığını, kimin kaçtığını hükümete bir bir saymıştır. Tek derdi toprak olan Zülfü Bey, İstiklal Madalyası bile istememiş bunu ona Arif Saim Bey verdirmiştir.

*... Eğer Zülfü isteseydi şimdiye çoktan milletvekili, dahası da bakandı Ama Zülfü bunların hiçbirisini istemiyor, şu küçücük üç bin beş yüz kişilik kasabanın küçücük tapucusu olmayı üne, bütün onurlandırmalara yeğ tutuyordu. O, öyle bir adamdı ki, Arif Saim Beyin bütün yakarlarına, dayatmalarına karşın İstiklal Madalyası için bile başvurmamış, bunu ona Arif Saim Bey bizzat Başkumandana söyleyerek verdirmişti. Onun bir tek derdi vardı, o da topraktı. Bu verimli topraklarda dünyanın en güzel meyvelerini, çiçeklerini yetiştirecekti. ...*¹¹⁹⁶

Arif Saim Bey’e yakınlığıyla bilinen Zülfü Bey romandaki en önemli karşı güçlerden biridir. Kasabada gerçekleşen bir olayın ardından kasabanın ileri gelenleri olarak toplananların başında Tapucu Zülfü gelir. Murtaza Ağa gibi İnce Memed meselesini kendine dert etmeyerek toprak işleriyle uğraşır, fakat Murtaza Ağa’nın muhtarların ağzıyla Avukat Hamurcuzade’ye yazdırarak Ankara’ya gönderdiği Arif Saim Bey hakkındaki şikâyet dolu dilekçeler yüzünden Arif Saim bey ile arası bozulur. Artık İnce Memed meselesine istemeyerek de olsa müdahil olan Zülfü Bey yanında çalışan Cabbar’ın İnce Memed’in yakın arkadaşı olduğunu öğrenince durumu Murtaza

¹¹⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 37

Ağa'ya bildirir. Murtaza Ağa, Cabbar'ı yanına çağırarak İnce Memed'i öldürmesini ister ve bu isteğini kabul etmezse başına kötü şeyler geleceğini söyleyerek onu tehdit eder.

Molla Duran

Kasabanın ileri gelenlerinden biridir. Karşısına çıkan fırsatları iyi değerlendiren Molla Duran, iş hayatına atıldıktan birkaç yıl sonra zengin olur. Annesinin evlendiği Hüseyin Hoca'nın yanında üç yıl çırak kalıp ticareti öğrenen Molla Duran, ayrılırken Hoca'dan bir deste para alır. Hüseyin Hoca'nın sadece ticareti değil okuryazarlığı ve Kuran'ı da öğrettiği Duran, gittiği yerlerde imamlık da yapar. Yıllar sonra Hüseyin Hoca'yı eliyle koymuş gibi bularak öldürür. İlk önce bir eşek alır ve köylerde incik boncuk satar. Altı ay sonra eşeği satıp at satın alır ve kaçakçılık yapmaya başlar. Zamanla yanına birkaç kişi alır, kaçakçılık işini büyütür. Kaçak malları Antep ve Kilis'te açtığı dükkânlarda satar. Kaçakçılığın sonu olmadığını düşünen Molla Duran, dükkânları bırakır ve sandık sandık altınlarla kasabaya gelir. Kasabada Tapucu Zülfü ile anlaşarak hazinenin açık artırmaya çıkardığı toprakları ucuza kapatıp toprak zengini olur. Ele geçirdiği orman arazilerindeki ağaçları kestirip buraları verimli tarlalara çevirir ve kestirdiği değerli sedir ağaçlarını büyük paralara Mersin limanındaki yabancı bandıralı gemilere satar. Kasabaya ilk geldiğinde kendini yedi yaşında Kur'an-ı Kerim'i hatmettiği için Adana valisi tarafından Mısır'daki Camiyülezhre okumak için gönderilen ve orada iyi bir din eğitimi aldıktan sonra Türkiye'ye dönen büyük bir din âlimi olarak tanıtan Duran'ın molla lakabı buradan gelir. Milletvekili Arif Saim Bey, Molla Duran'ın gerçekte kim olduğunu ve nereden geldiğini bilmekte ve bunu Duran'a karşı bir şantaj unsuru olarak kullanmaktadır. Duran'ın aslında ne kadar korkak ve çıkarları için her türlü fenalığı yapabilecek bir kişi olduğu bir toplantı sırasında Arif Saim Bey ile arasında geçen bir diyalogdan anlaşılır. Arif Saim Bey kasabadan Ankara'ya çekilen telgraflara kızıp kasabaya gelir ve bir araya topladığı bütün kasaba ileri gelenlerini azarlar. Bundan Duran da nasibini alır. Arif Saim Bey, Molla Duran'ı büyük bir baş belası, sahtekâr, on bin yüzlü bir kişi olduğunu söylerken onun Mısır'da falan okumadığını da ima eder. Onun bu tanımı Molla Duran'ın nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu kısaca özetler.

“Böyle bir sahtekar, yani şu bizim Duran gibi alçak, korkma sırrını faşetmem Dura...” göbeğini sallaya sallaya güldü. “Böyle bir deli, şeytan şu yeryüzüne gelmemiştir. İşte ben de, hep birinci adamları sevdiğimden Durana bunun için haranım. Şuna bakın, gerçekten, sakalı, saltası, bir başında yeşil sarığı eksik, ayaklarında mestleriyle Camiyülezhher müderrisine benziyor. Bizim Duran bin yüzlü, iki bin üç bin yüzlü değil on bin yüzlüdür...”¹¹⁹⁷

Arif Saim Bey’in de söylediği gibi Mola Duran ikiyüzlü bir kişidir. Murtaza Ağa’nın yanından kovduğu Topal Ali’yi yanına alır ve canını İnce Memed’den yana garanti altına alır. Kasabanın bütün ileri gelenleri ve jandarma İnce Memed’in peşindeyken o el altından İnce Memed’i destekler. Böylece herkesin korktuğu İnce Memed’den yana kendini garanti altına alır. Bütün bunların yanı sıra aç gözlüdür, yörüklerden ayakbastı parasını altın şeklinde alıp onları sömürür. İçinden çıkılamayan çeşitli olayları da Mola Duran çözer. Bütün herkes Talip Bey’in katili olarak İnce Memed’i gösterirken, Talip Bey’in oğulları babalarını Aslan köyünden birkaç kişinin öldürdüğünü söylerler. Bu karışık durumda araya giren Mola Duran, Talip Ağa’nın oğullarını babalarının kötü geçmişini kullanarak tehdit eder. Bunun üzerine çocuklar, babalarını İnce Memed’in öldürdüğünü kabul etmek zorunda kalırlar. Molla Duran, İnce Memed zannedilerek öldürülen eşkıyanın cesedinin ortadan kayboluşu hakkında efsanevî bir hikâye uydurarak öldürülen kişinin İnce Memed olduğu konusunda kasabalıyı ikna eder. Oysa eşkıyanın cesedi kardeşleri tarafından alınmıştır. Molla Duran ise cesedi on iki yeşil libaslı kişinin alıp Kırklar Dağı’ndaki Kırk Ermişe götürdükleri hikâyesini kasabaya yayar. Bu da onun halkın manevi duygularıyla oynayan din istismarcısı kimliğini açık bir şekilde ortaya koyar. Bütün bu özellikleriyle Molla Duran, olumsuz hoca tipine güzel bir örnektir.

Hüsne Hatun

Karadağlıoğlu Murtaza Bey’in ilk karısıdır. Kocasına her zaman destek olan Hüsne Hatun saf bir Anadolu kadınıdır. Kocasını Murtaza Ağa, İnce Memed’i sevmese de, Hüsne Hatun, Memed’in bir ermiş olduğuna ve düzeni değiştireceğine inanır, fakat çekindiği için bu düşüncesini kocasıyla paylaşmaz.

¹¹⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 355

Yüzbaşı Faruk

İdealist bir askerdir. O kadar uğraşmasına rağmen İnce Memed'i yakalayamaz ve bu mesele onda saplantı haline gelir. Bu takıntısı yüzünden karısı tarafından terk edilen Yüzbaşı Faruk acımasız bir kişi olup çıkar. İnce Memed'i ararken ormanda karşılaştığı çoban Müslüm'e Memed'i görüp görmediğini soran Yüzbaşı, çocuktan aldığı cevabı beğenmediği için onu öldüresiye dövdürür ve bununla da yetinmeyerek çocuğun çok sevdiği köpeğini öldürür. Öldürdüğü eşkıyanın İnce Memed olmadığını anlayınca kimsenin yüzüne bakamaz hale gelen ve eve kapanan Yüzbaşı'yı Adana'dan gelen Albay ikna eder. Memed'i Mahmut Ağa'nın yakaladığı haberi kasabaya gelince bu durumu gurur meselesi yapan Yüzbaşı kasabayı terk ederek Mahmut Ağa'yı karşılayanlar arasında bulunmak istemez.

Asım Çavuş

Memed'in peşindeki askerlerden biridir, fakat o Memed'i çok sever ve bu düşüncesini çekinmeden Yüzbaşı'ya söyler. Memed ile Asım Çavuş arasında romanın ilk cildinden itibaren oluşan bir bağ vardır. Asım Çavuş, dürüst ve yiğit bir kişi olan Memed'in mecbur olduğu için eşkıyalık yaptığını düşünür.

Onbaşı Kertiş Ali

Köylüleri işkence yaparak konuşturmasıyla ün salan Kertiş Ali askerlikten sonra tezkere bırakarak uzatmalı onbaşı olmuştur. Acımasız bir kişidir ve rüşvet alarak biriktirdiği parayla bir çiftlik sahibi olduktan sonra askerlikten istifa etmeyi düşünür. İşkence ile herkesi konuşturabileceğini düşünen Kertiş Ali kimseye güvenmez ve onun gözünde herkes suçludur. Çocuk yaştaki Çoban Müslüm'ü acımasızca döven ve Muhtar Kenan'ı sorgu sırasında suçu olmadığı halde öldüren de odur.

Kara İbrahim

İnce Memed olduğu zannedilen eşkıyanın yerini Yüzbaşı Faruk'a gösteren köylüdür. Jandarmaların öldürdüğü eşkıyalardan birisi de Kara İbrahim'in dayısının oğludur.

Feleksiz Fazlı

Yüzbaşı Faruk'un Vayvay köyündeki habercisidir. Memed'in Vayvay köyüne geldiğini bildiren de odur.

Tazı Tahsin

Yoksul bir köylü olan Tazı Tahsin, hızlı bir koşucudur ve lakabı da bu özelliğinden gelir. Yüzbaşı Faruk, İnce Memed'i öldürdüğünü zannederek Tazı Tahsin'i kasabaya müjdeci olarak yollar. Yüzbaşı, Tazı Tahsin'e çabuk gitmesi gerektiğini eğer bu haberi kasabadakilere bir an evvel ulaştırırsa ağaların onu paraya boğacaklarını hatta uzatmalı onbaşı bile yapabileceklerini söyler. Bu sözler üzerine kasabaya doğru yönelen Tahsin, haberi kısa zamanda kaymakama ulaştırır. Kaymakamdan yeterince ilgi göremese de başta Murtaza Ağa olmak üzere herkes Tazı Tahsin'e ömründe görmediği kadar çok para verir. Aldığı paralara inanamayan Tahsin, ağalar vazgeçerek paraları elinden alırlar korkusuyla köyüne kaçar. Eline yüklü miktarda para geçen Tahsin daha da fazlasını ister, amacı İnce Memed'in yerini bulup söyleyerek zengin olmaktır. Rastlantı eseri ormanda gördüğü Memed'in yerini söylemek için kasabaya yönelir, fakat yağız atın saldırısına uğrar. Vahap Dayı'nın yardımıyla kurtulan Tahsin, kasabaya giderek İnce Memed'i gördüğünü söyler, fakat Yüzbaşı ona inanmayarak Kertiş Ali'ye dövdürtür. Tazı Tahsin yediği dayaktan sonra doğru olmadığı halde kendisini İnce Memed'in yolladığını söyler. İnce Memed ve yanındakilerin Çiçeklidersi'ndeki Sarı Çavuş'un evinde saklandıklarını gören tazı Tahsin bu haberi derhal Mahmut Ağa'ya ulaştırır. Bu haberi alan Mahmut Ağa da köye gelerek Memed ve yanındakileri esir alır. Tazı Tahsin tipi köylüler arasından da çıkarları uğruna her şeyi yapabilecek kişilerin çıkabileceğini gösterir.

Yüzbaşı Şevket

Memed'i yakalamak için Maraş'tan gelen bir askerdir. Yüzbaşı Faruk'un rakibidir. Memed'i bir çatışmada kıtırsa da yakalayamaz.

Sarı Çiyan Abdik

Memed'in adını kullanarak soygunlar yapan ve masum insanları öldüren bir eşkıyadır. Memed bunu tesadüfen öğrenir ve Abdik'i öldürür.

Kuzgun Veli

Uzun yıllar eşkıyalık yapan ve çok para kazanan Kuzgun Veli, eşkıyalığı bırakarak Çukurova'ya yerleşmek niyetindedir, fakat suçlu olduğu için bu hayalini bir türlü gerçekleştiremez. Mola Duran'ın yakın arkadaşı olan Kuzgun Veli, Molla Duran aracılığıyla ağalarla bağlantı kurarak İnce Memed'i öldürmesi karşılığında üzerinde Arif Saim Bey'in imzasının bulunduğu kendisinin hükümetçe affedildiğini gösteren bir belge ister. Kurduğu çiftliğinde ömrünün geri kalanını rahatça yaşamak için Memed'in peşine düşen Kuzgun Veli'yi Çamlıyol köylüleri ele geçirir. Memed, köylüler tarafından kendisine teslim edilen Kuzgun Veli'yi öldürmeyerek serbest bırakır. Dışarı çıkar çıkmaz Memed'e doğru ateş açan Kuzgun Veli'yi Ferhat Hoca öldürür.

Çiçeklidersi Köyü Muhtarı

Korkak bir adamdır. Memed'in köyde olduğunu Tazı Tahsin'den öğrendikten sonra Mahmut Ağa'nın köye geleceğini ve ortalığın karışacağını anlayan muhtar, karısına kendini odaya kilitlemesini ve kim gelirse gelsin kapıyı açmamasını tembih eder.

Mahmut Ağa

Eğitilmiş bir kişi olan Mahmut Ağa çok zengin biridir. Eğitimi bitince köyüne dönen Mahmut Ağa babasının mezarına söven birini atına çiğneterek öldürdüğü için atına adam çiğneten Mahmut Ağa olarak anılır. Babasından, dedesinden kalan zenginliğini daha da arttırarak Toroslar'ın ve Çukurova'nın en zengin adamı olan Mahmut Ağa geliştirdiği sistem sayesinde servetine servet katar. Kurduğu bu düzen şöyle anlatılmıştır:

Bu düzen ovada, özellikle Akdeniz kıyılarında pek bilinmeyen bir düzendi. Örneğin, Ağa bir köylüye genç bir kısrak veriyordu. Anası ölmez, karı yarıya oluyordu. Köylü kısraka bakıyor, yemliyor, tımar ediyordu evinde. Diyelim ki bu kısrak zamanla altı tay kulunluyordu, bu altı tayın üçü köylünün üçü de Ağanın oluyordu. Anası da her zaman Ağanındı. Ana kısrak öldü, diyelim. Köylü bunu ödemek zorundaydı. Böylelikle Ağa, bir sürü köye, yüzlerce, binlerce kısrak, inek, koyun, keçi dağıtıyordu. On yıl, on beş yıl sonra Ağanın köylerde at yıkları, koyun, inek, keçi, tosun sürüleri oluşuyordu. Köylü kendi payına düşeni de

*Ağadan başka kimseye satamazdı. Ağanın istediği pahaya ona vermek zorundaydı.*¹¹⁹⁸

Birinci Dünya Savaşı sırasında çok zorluk çeken Mahmut Ağa, savaş sırasında dağlarda çoğalan eşkıyalar ve asker kaçaklarıyla uğraşmak zorunda kaldığı için emrindeki adam sayısını çoğaltır. Bu adamları yanında tutabilmek için de çok para gerektiği için adamlarının bir kısmına soygunculuk yaptırır. Mahmut Ağa'nın Savaş yıllarında köylülerle de başı belaya girer. Bakması için verdiği hayvanları köylülerden geri almakta zorluk çeker çünkü savaş yıllarında aç kalan köylüler hayvanları kesip yemek zorunda kalmışlardır. Bunlardan biri de Sakızlı köylüleridir. Mahmut Ağa'nın bir servet harcayarak getirttiği soylu keçileri bakmaları için Sakızlı köylülerine verir. Aç kalan köylüler kısa sürede bütün keçileri yerler. Köye gelerek keçilerini isteyen Mahmut Ağa, köylünün keçilerin hepsini yediğini öğrenince onları köyden kovar. Yersiz yurtsuz kalan köylüler, Çukurova'da kendilerine yeni bir köy kurarlar. Verimli topraklar üzerine kurulan bu köyden haberdar olan Mahmut Ağa keçilerine karşılık olarak bu köye de el koyar. Acımasızlığıyla ün salan bu adamı kimse durduramaz.

Kızdığı köylüleri köyden kovma gibi bir cezalandırma yöntemi olan Mahmut Ağa, aynı cezayı Çiçeklidesi köylülerine verir. Çiçeklidesi köylülerinin suçu ise Mahmut Ağa'nın yakalayıp konağındaki bir odaya hapsedtiği Memed ve arkadaşlarını kurtarmaktır. Ertesi gün uyandığında tutsaklarının kaçtığını öğrenen ve bunlara köylülerin yardım ettiğini anlayan Mahmut Ağa, köylüleri köyden kovar. Ağanın bu kararını duyan köylüler ne yapacaklarını şaşırırlar. Kadınlar bütün bunların sorumlusu olarak İnce Memed'i sorumlu tutarak ona beddualar ederler. Memed köylülerin bu halini görünce kendini suçlu hisseder ve köylüleri göç etmekten kurtarmak için Mahmut Ağa'yı öldürür. Bu cildin kötü ağası da Mahmut Ağa'dır ve Memed'in onu öldürmesiyle olay örgüsü sona erer.

Mahmut Ağa'nın Memed'i yakaladığına dair haberlerin kasabaya ulaşması üzerine kasabanın iler gelenleri telaşlanırlar çünkü Memed gibi ünlü bir eşkıyayı yakalayan bu acımasız adam, Ankara tarafından ödüllendirilecek, milletvekili veya buna benzer yüksek bir görevle kasabaya gelerek herkese kök söktürecek,

¹¹⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 336

bütün toprakları ele geçirecektir.

*Murtaza Ağa, Zülfü, Taşkın Halil, ötekiler, bu olaydan dolayı buruktular. İnce Memedi bu adam yakalayacağına, keşki İnce Memed dağlarda kalsa da, bunlar da ölüm korkusundan geberseler, sokağa çıkamasalardı. Herkesin içinden de bu, buna benzer düşünceler geçiyor, kimse de yüreğindeki dışarıya vuramıyordu. Şimdi artık Mahmut, Arif Saim Beyin, Ankaranın gözünde bir iyice milli kahraman olur, isterse eğer onu milletvekili de yaparlardı. İşte o zaman yaklaş yaklaşabilirsen Çiçeklilereli Mahmudun yana. Artık, o isterse Çukurovadaki, Toroslardaki bütün köyleri sürsün edebilirdi. Çarşıda daha şimdiden onun yiğitliği üstüne destanlar düzülmeye başlamıştı.*¹¹⁹⁹

Ağa tipiyle gençliğinden beri uğraştığını ve bu tipi yazdığını söyleyen Yaşar Kemal, bunların, yaşamında her zaman karşılaştığı kişiler olduğunu belirtir. Bu kişilerin değişmeye çalışan, feodal olmayan yarı feodal, yarı ilkel kapitalist kişiler olduklarını belirten Yaşar Kemal, bunları, tiran yani gücü eline geçirerek onu kötüye kullanan, kurnaz ve işlerine geldiğinde geleneklerinden ayrılan kişiler olarak tanımlar. Yaşar Kemal, İnce Memed'in iki, üç ve dördüncü ciltlerinde bu kişileri roman tipi olarak gerçek kalıplarından kurtarmaya çalıştığını fakat bu kalıpların onların gerçeğini yansıttığını düşünerek bunu yapamadığını belirtir. Yaşar Kemal, Ağa kavramını iki başlık altında açıklar. Birinci başlıktaki ağalar, aşiret, oba, kabile başkanlarıdır. Ağaların en önemlileri bunlardır ve güçleri zenginliklerinden gelir. Cumhuriyet'ten sonra bir kısım derebeyleri ortadan kalkarken sırtlarını ekonomik güce dayayan derebeyleri, hem nüfuzları hem de ekonomik güçleriyle varlıklarını devam ettirmişleridir. Demokrasiyle birlikte bunlar partilere girmişler ve ellerinde oy çoğunluğu olduğu için ön planda tutulmuşlardır. Öteki ağalar ise türlü sebeplerden toprak sahibi olarak zengin olan kişilerdir. Bunların güçleri önceleri ekonomiye dayalı iken daha sonra hükümet güçlerini kendi güçleriyle birleştirmeyi başarmışlardır. Bunlar, Cumhuriyet'in ilk yıllarında kabuklarına çekilerek varlıklarını sinsi bir şekilde sürdürmüşler, Atatürk'ten sonra kabuklarından çıkarak güçlenmiş ve söz sahibi olmuşlardır. Böylece zamanla, hangi partide ağa çoksa, o partinin seçim gücü daha çoktur

¹¹⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 609-610

anlayışı hâkim olmuştur.¹²⁰⁰

Yaşar Kemal'in fikirlerinden hareketle onun çizdiği ağa tipini üç başlıkta gruplandırabiliriz:

1. Yarı ilkel kapitalist
2. Yarı Feodal
3. Feodal

Yarı ilkel kapitalist ağalar, buyruklarında çalıştırdıkları insanlara acımasızca davranan, onları sömüren, aç bırakan, onların ellerinden her şeylerini alan ve onlara köleymiş gibi davranan kişilerdir. Bunlar, kurnaz, inançsız, hiçbir insana değer vermeyen, salt buyruklar savuran, yanlarında çalışan insanları sömüren ve korktuklarında sinen tiplerdir.

Geleneklerine ve dinlerine bağlı olan yarı feodaller ise insanlara biraz daha yumuşak davranırlar. İnsanların onuruna saygı duyan, sofraları, konukevleri her insana açık olan küçük tiranlardır. Güçlerini beyler gibi soylarından ve geleneklerden değil, zenginliklerinden alırlar. Otoritelerini hükümet otoritesiyle bütünleştirerek devletle halk arasında köprü vazifesi gören bu tip ağalar hükümet karşısında yaptıkları işin nispetinde çalışanlarına hükmederler.

Yaşar Kemal'e göre, günümüzde şehirlere yerleşerek holdingler ve şirketler kuranlar bunların devamıdır ve bütün alışkanlıklarını, şartlara uyum sağlayarak, şehirlerde de devam ettirirler.

Feodaller ise, güçlerini soylarından ve geleneklerinden alırlar. İnsanlara davranış şekilleri bambaşkadır. İnsanları sever, çalışanlarına değer verirler. Onlar, baba simgesine sahiptirler.¹²⁰¹

İnce Memed'in şimdiye kadar incelediğimiz birinci, ikinci ve şu anda incelediğimiz üçüncü cildindeki ağaları göz önünde bulundurduğumuz zaman, Abdi Ağa, Ali Saf Bey, Kel Hamza, Murtaza Ağa, Molla Duran ve Mahmut Ağa tiplerinin Yaşar Kemal'in yukarıda gösterdiğimiz ağa tipleri arasından yarı ilkel kapitalist ağalar sınıfına girdiklerini söyleyebiliriz.

¹²⁰⁰ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s. 117-119

¹²⁰¹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 163-165

5.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler

Serinin üçüncü romanının olay örgüsü 1937 sonbaharı gibi kısa bir zaman aralığında başlayıp biter. Üçüncü cilt, ikinci ciltteki olay örgüsünün bittiği yerden ve zamandan başlar. İnce Memed romanları birbirlerinin devamı niteliğinde oldukları için zaman ve mekânda herhangi bir değişiklik olmadığı gibi sosyal, siyasal ve toplumsal yapılarda da ciltler arasında farklılıklar gözlemlenmez. Başka bir ifadeyle olaylar aynı bölgede ve zamanda geçtiği için toplumsal yapı bütün ciltlerde aynıdır.

Cumhuriyet'in on dördüncü yılında geçen olay örgüsü, Çukurova'nın bir kasabası ve çevresinde geçer. Ali Safa adlı zalim bir ağanın İnce Memed adlı eşkıya tarafından öldürülmesi ve bu olayın kasaba ve çevresindeki etkilerinin konu edildiği romanda toplumun her tabakasından insanın gelişen olaylara karşı verdikleri tepkiler okura yansıtılmıştır. Bu çok yönlü bakış açısı sayesinde o dönemdeki toplumsal yapı ve ilişkilerin nasıl olduğuna dair bilgi sahibi oluruz. Üç asırdan fazla bir süredir bitmeyen savaşımlardan dolayı yorgun ve fakir düşen bir halkın var olma mücadelesi hala devam eder. Yeni şekillenen sınırlar içinde nüfusunun büyük bir bölümü kırsal kesimde istihdam olan ülkede tarım ve buna bağlı olarak toprak büyük bir değer kazanır. Kırsal kesimde yaşayan halkın var olma mücadelesi de burada başlar. Büyük çiftlikler kurarak zengin olmak isteyen ağalar, beyler ve bu isteklerinde çıkarları uğruna onlara yardım eden bürokratlar ile bu paylaşımda topraklarına sahip olmaya çalışan fakir köylünün mücadelesinin konu olarak işlendiği romanda toplumun her kesiminden insan, figüratif, yardımcı veya başkarakter olarak kullanılmıştır.

Bağımsızlık mücadelesinden sonra uluslararası arenaya yeni bir devlet olarak çıkan Türkiye Cumhuriyeti, gelişmiş devletler seviyesine çıkabilmek için çağdaşlaşma yolunda yeni bir mücadeleye başlar. Bu mücadelede halkın yeri şüphesiz ki çok önemlidir. Bir dizi inkılâpların yapıldığı bu dönemde ekonomiyi güçlendirmek için de çeşitli tedbirler alınmıştır. Tam bağımsızlığın güçlü bir ekonomiyle elde edilebileceğini düşünen Atatürk'ün aldığı ekonomik tedbirler kısa zamanda etkisini göstermiş, fakat tarımsal alanda yapılan reformlar köylüden çok büyük toprak zenginlerinin ve eşrafın işine yaramıştır. Bunun sebebi ise Atatürk'ün çok istediği ve çalışmamızın önceki bölümlerinde de değindiğimiz, kırsal alanda yaşayan ve geçimini toprağa bağlayan köylü kitlesinin toprak sahibi olmasını amaçlayan Çiftçiyi

Topraklandırma Yasası'nın meclisteki toprak ağları yüzünden bir türlü çıkarılamamasıdır. Bu yasa, Atatürk'ün ölümünden sonra 1945'te çıkarılarak yasalaştırılır. Bu tarih olay örgüsünün geçtiği yıl olan 1937'den sonradır.

Toplumun her tabakasından kişilerin kahraman olarak kullanıldığı romandaki toplumsal yapı ve ilişkileri ağalar, köylüler, kasabalılar, eşkıyalar, bürokrat, devlet memuru ve askerleri teker teker ele alarak incelemeye çalışalım.

Kasabanın zenginleri olan ağalar doğal olarak siyasi gücü ellerinde bulunduran kişilerdir. Kasabadaki devlet memuru ve bürokratlarla iyi ilişkiler içinde olan ağalar, olayların kendi istedikleri yönde gelişmesini sağlayabilecek güçtedirler. Gerginlikleri, üzüntüleri ve mutlulukları kasaba halkını doğrudan etkiler, çünkü onlar kasabanın siyasal ve ekonomik güçleridir. Örneğin, İnce Memed korkusu yüzünden günlerdir morali bozuk bir vaziyette dolaşan Murtaza Ağa'ya Mahmut Ağa, İnce Memed'i en kısa zamanda öldüreceğine dair söz verir. Bu söz üzerine rahatlayan Murtaza Ağa'nın neşesi yerine gelir. Onun neşeli halini gören kasabalılar da neşelenirler.

Murtaza Ağa ağzı kulaklarında çarşığı bir baştan bir başa sonuna kadar gidip geliyor, önüne gelen köylüyle, kasabalıyla konuşuyor, Tevfiğin kahvesinde başına toplananlarla tartışıyor, şakalaşılıyor, eski Kurtuluş Savaşı günlerini anlatıyor, Mustafa Kemal Paşanın Torasları örgütlemek için gönderdiği genç subaylardan, Doğan Beyden, Tufan Beyden söz ediyordu. Her gittiği yerde bir sevinç, bir mutluluk rüzgarı estiriyordu.

*Kasabalılar onun daha dün sokaklarda boynu bükük, yüzünden düşen sinek kırk parça olur, can çekişir halde dolaşırken bugün böyle birdenbire bir sevinç fırtınası olup esmesine bir anlam veremiyorlar, şaşırıyorlardı. Onun sevinci, ona ne kadar şaşarlarsa şaşsınlar, bütün kasabaya da geçmiş, tasalı kasaba halkı dört kol bir çengi oluvermişti.*¹²⁰²

Kasabanın berberi Kör Salih'in Murtaza Ağa hakkında yaptığı yorum da görüşümüzü doğrular niteliktedir. Murtaza Ağa'nın neşeli hali ve bu halinin kasabaya etkisini Salih şöyle yorumlar:

"Bu deyyus ölünce," diyordu Kör Salih, "bütün kasaba da onunla birlikte öleceğiz. Yahu, kırk yıldır her Allahın günü kavga ettiğim karımla bir haftadır ne dövüş, ne kavga, ne gönül kırıcı en küçük bir söz... İnşallah bu deyyus hep böyle

¹²⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 348

bir sevinç yeli olaraktan eser de...”¹²⁰³

Kör Salih’in berber dükkânı kasabada olan bitenlerin öğrenildiği, olayların tartışıldığı bir yerdir. Küçük yerlerdeki berber dükkânları sadece tıraş olunmayan, aynı zamanda toplumun nabzının attığı sosyal mekânlardır. Çünkü berber dükkânlarına toplumun her kesiminden insan uğrar. Özellikle küçük yerleşim merkezlerinde bir ya da birkaç taneyle sınırlı olan berber dükkânları siyasal, sosyal ve kişisel meselelerin tartışılıp konuşulduğu yerlerdir.

*Kasaba olayı daha o Yüzbaşıya ulaşmadan çok önce duymuş, berber Kör Salihin Nazikler adlı dükkânı, arı kovarı gibi işlemeye başlamıştı.*¹²⁰⁴

Olayların ağaların etrafında şekillendiği kasabada, halk her şeyi onların istediği doğrulukta öğrenir. Mesela, Talip Bey adlı bir ağa, düşmanları tarafından öldürülür. Kasabanın ileri gelenleri Talip Bey’in katili olarak İnce Memed’i gösterirler. Talip Bey’in oğullarının babalarının katilinin Aydınli Yörükleriyle Aslan köyünden birkaç kişi olduğunu söylemelerine karşın, olay ağaların ve bürokratların istediği şekilde kasaba halkına yansıtılır. Onların maksadı İnce Memed’i zalim bir eşkıya, hunhar bir katil olarak göstererek, ağaların İnce Memed’le mücadelesinde halkın desteğini kazanmaktır.

Tartışma uzun sürdü, kardeşler diretiyorlardı babalarını İnce Memedin öldürmediğinde. Babalarını öldürenler Aydınli Yörükleriyle Aslan köylülerdi. Yukarda adları verilen kişiler, babalarını yüzlerce kişinin gözleri önünde kaçırıp büklüğe götürüp işkenceyle öldürmüşlerdi.

“Olamaz,” dedi Kaymakam.

“Olamaz,” dedi Yargıç.

“Ben her şeyi bütün teferruatıyla tetkik ettim, olamaz,” dedi savcı. “Onlar İnce Memedi aydınlı Kerem olarak görmüşler. Bu İnce Memed bir şeytan, bir cin taifesi... Her an başka bir dona giriyor. Bizi de aldatmadı mı?”

“Aldattı,” diye onu onayladı Yüzbaşı. ...¹²⁰⁵

Bulunduğu kırsal kesimde çekinilen birisi olan Talip Bey, her türlü kanunsuz ve ahlaksız işler yapmasına rağmen kimse karşı çıkamaz. Aslan köyünde altı ergen kızın ırzına geçen, daha sonra bu kızları adamlarıyla evlendiren, bu duruma kızan

¹²⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 349

¹²⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 371

¹²⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 232

Hurşit Ağa'yı işkenceyle öldüren, küçük oğlunun karısını yedinci karısı olarak alan, Yörüklerle sattığı tarlaları zorla onlardan geri alarak beş parasız bırakan Talip Bey, ağalar tarafından bir şehit, bir kahraman olarak anılır.¹²⁰⁶

“... O ki iyi kimselerden, ermiş gibi bir adamdı, Allah indinde şehit olmuştur. Son Türk Devletinin temel direklerinden birisiydi, Allah ona bin rahmet eylesin.
...¹²⁰⁷

Bu ironik olaydan da anlaşılacağı üzere kasaba ve çevresinde ilişkiler çıkar amaçlıdır. Toplumun önde gelenlerinden olan bu kişiler bölgedeki erk oldukları için toplumsal yapıda önemli bir yere sahiptirler.

Milletvekili Arif Saim Bey bulunduğu makamın kendisine sunduğu olanakları sonuna kadar kullanan bir kişidir. Bölgedeki bütün ağalar, beyler ve memurlar ondan bir hayli çekinirler. Tek partinin iktidar olduğu ve karşısında yasal bir muhalefetin bulunduğu bir dönemde geçen olay örgüsünde bölgedeki tek siyasî güç Arif Saim Bey'dir. Onun siyasi iktidarı arkasına aldığı gücü kasabadaki ilişkileri de şekillendirir. Örneğin, Molla Duran, geçmişi karanlık bir kişidir ve Arif Saim Bey onun geçmişi hakkında bilgi sahibidir ve bunu yeri geldiğinde kullanır. Bunu bilen Molla Duran ise Arif Saim Bey'in her isteğini eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye çalışarak ona saygıda kusur etmez. Arif Saim Bey bir toplantı sırasında herkesin gözü önünde Molla Duran'ı ayağına kadar çağırır ve ona demediğini bırakmaz. Molla Duran ise uğradığı hakaretler karşısında hiçbir şey diyemez. Arasının çok iyi olduğu ve modern tarım usullerini öğrenmesi için Avrupa'ya yollamayı düşündüğü Tapucu Zülfü'yü bile bir kalemde silebilecek bir kişiliğe sahiptir. Bütün bunların yanında Arif Saim Bey toplantıya katılan kasaba ileri gelenlerini İnce Memed için af çıkarttırıp ona büyük bir çiftlik vererek onu herkesin başına bela edebileceğini söyleyerek orada bulunanları tehdit eder. Görüldüğü gibi Arif Saim Bey bölgede büyük bir denge unsurudur, bölgede söz sahibi olan herkes onun gölgesi altındadır. Aşağıda örnek olarak verdiğimiz metin, Arif Saim Bey'in herkesin üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğunu gösterir.

Gözlerini Zülfünün gözlerine dikti, baktı, Zülfüden bir karşılık bekliyordu. Zülfü kıvrandı, bir şeyler konuşacak oldu beceremedi.

“Bana bir şey olmaz Zülfü. Şu Toroslar, şu Çukurovadaki bütün insanlar

¹²⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 234

¹²⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 235

yediden yetmişe eşkıya olsalar, sen de biliyorsun Zülfü, bana bir şey olmaz ve de olamaz. Paşa beni çağırıp da böyle küçücük işler için bana bir şey sormaz. Olan, bu gül gibi Çukurovaya, bu Vali Beyefendiye, bu muhterem Miralaya, şu genç Cumhuriyet çocuğu Yüzbaşıya olur Zülfü, sen biliyorsun.”

“Biliyorum muhterem Beyefendi.”

“Beni dinle Zülfü, sen bu kasabada iken, evet, senin gibi bir kolum ve kanadım bu kasabada iken, ben bu kasabadan böyle şeyler beklemezdim. Bak bana Zülfü, ben Ankarada iken, bu Beyefendilerin de kıllarına hile gelemmez. Ben Ankarada Valimi de, Miralayımı da, Yüzbaşımı da, sen de bilirsın müdafaya muktedirim.”

“Muktedirsiniz efendim.”

“İnce Memedi bile müdafaa edebilirim. Onun için isterseniz hususi af çıkarttırıp, Çukurovada da ona sizin çiftliklerinizin beş misli, on misli büyüklükte bir çiftlik tahsis edebilirim. O da sizin başınıza bir bela olur ki, şu Molla Durandan da daha beter.”

Molla Durana bastonuyla bir işaret çaktı:

“Kalk ayağa ve buraya gel.”

Molla Duran elindeki doksan dokuzluk tespihini alelacele cebine koyarak, şapşal, geldi onun önüne dikildi.

“Söyle Duran, sen ne zaman Camiülezhere¹²⁰⁸ gittin de orada din tahsil eyledin, söyle!”

“Elini ayağını öpeyim Beyim...”

“Söyle, sen ne zaman okudun da, okuryazar oldun, söyle! Sen elifi görse mertek sanmaz mısın?”

“Beyim, Beyim...” Boynunu bükmüş yalvarırcasına ona bakıyordu.

...¹²⁰⁹

Köylüler, romanda dağ köylüleri ve ova köylüleri olmak üzere iki grupta ele alınır. Dağ köylüsü çekingendir ve giyiniş tarzı farklıdır. Ekonomik bakımdan ova köylüsünden fakirdir, bunun sebebi ise ovadaki kadar verimli topraklara sahip

¹²⁰⁸ Fatımiler döneminde 970-972 yılları arasında Kahire’de yapılan Camiülezher, cami ve medresenin ortak adıdır. Medresesinde hem Arap dili ve edebiyatı, hem de din eğitimi verilen, günümüze kadar varlığını sürdürmüş saygın bir kurumdur.

¹²⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 354

olmamasıdır. Ova köylüsü ise verimli topraklarda yaşadığı için varlıklıdır, dağ köylüsüne nazaran daha açığözlü ve mücadelecidir, çünkü kasabaya ve şehre daha yakın olduğu için buralarla sürekli yakın iletişim halindedir. Bu yüzden ova köylerindeki okuma yazma oranı daha fazladır. Örneğin ilk ciltte olayların geçtiği yer olan Değirmenoluk köyü bir dağ köyüdür ve köylüler Abdi Ağa'nın yaptığı haksızlıklara karşı sessiz ve tepkisizdirler, fakat ikinci ciltte olayların geçtiği merkez olan Vayvay köyü bir ova köyüdür ve buradaki köylüler Ali Safa Bey'le mücadele içindedirler. Özellikle Memed'in aralarına katılmasıyla daha da cesaretlenirler. Bu ciltte de yine aynı durum söz konusudur. Örneğin, Sakızlı ve Çiçeklidesi köyleri birer dağ köyüdür ve buralardaki köylüler, Mahmut Ağa'nın yaptıkları karşısında teslimiyetçi bir tavır takınırlar. Mahmut Ağa, Sakızlı köylülerinden köyü terk etmelerini istemiş, köylüler de köyü boşlatmıştır, aynı durum Çiçeklidesi köylülerini için de geçerlidir. Sakızlı köylülerini köylerini terk ederek ovaya inmişler ve burada güzel bir köy kurmuşlardır, fakat Mahmut Ağa onlardan burayı da istemiş, bunun üzerine köylüler ağaya karşı bir müddet de olsa direniş göstermişlerdir. Dağlarda yaşayan Yörükler de Molla Duran'a ayakbaşı parası vererek zamanla fakirleşmişler, Duran ile mücadele yolunu tercih etmemişlerdir. Köylülerin ağaların gözünde hiçbir değeri yoktur, onlara göre köylülerin hepsi birer potansiyel eşkiyadır. Mesela, Murtaza Ağa'nın köylüler hakkındaki düşüncelerini aktaran Arzuhalci Siyasetçi'nin söyledikleri dikkat çekicidir:

...“Bu vatani onlara, o çarıklı köylülere payimal etmeyeceğiz. Değeri bin altın eden her adamımızı boğazlıyorlar, o ayak yalınlar, ama görecekler, Ankaradan bir alay gelince...”¹²¹⁰

Görüldüğü gibi aynı bölgede yaşayan insanlar arasında çeşitli görüş ayrılıkları vardır. Bir yanda köylülerini eşkiya olarak gören kasaba ileri gelenleri ve onların etkisi altındaki bir kısım kasaba halkı, bir yanda da ağaların baskısından kurtulmak isteyerek var olma mücadelesi veren ve kurtuluş olarak İnce Memed'i gören köylüler. Bu yüzden romandaki toplumsal yapı ve ilişkiyi ele aldığımızda köylülerle kasabalılar ve kasaba ileri gelenlerinin kendi aralarındaki ilişkiler tamamen çıkar amaçlıdır.

¹²¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 27

Yaklaşık üç asırdan daha fazla bir zaman aralığında süren aralıksız savaşlar yüzünden fakir düşen köylüler birbirlerine destek olarak ayakta kalmışlardır. Durum sadece ekonomiyle sınırlı değildir. Amansız savaşlar yüzünden çocuklar babalarını tanıyamadan büyümek zorunda kalmış ve bu yüzden kendine güvenmeyen ve gerekli hayat bilgisi donanımıyla yetişmeyen bir nesil ortaya çıkmıştır. Örneğin İnce Memed'in ailesiyle ilgili bilgiye bu ciltte sahip oluruz. Dedesi, babası, amcası, dayısı yani ailesindeki erkeklerin hepsini çeşitli cephelerde kaybeden Memed yetim büyür. Bu durum en çok ağaların işine yarar, çünkü erkek otoritesinin hâkim olduğu bir toplumda erkeksiz kalan bir aile onlar için sömürmeye daha uygundur. Fakir bir köylü olan ve sonradan zengin olan Molla Duran'ın babası Sarıkamış cephesinden dönmemiştir. Eşkîya Âşık Sefil Ali'nin babası da yine savaştan dönmeyen bir köylüdür. Yazar, savaştan dönmeyen köylülerin ailelerinin savaştan sonraki durumlarını gözler önüne sererek toplumsal bir meseleye dikkat çekmiştir. Romanda dikkat çekilen bir başka sosyal mesele ise askere gitmeyerek dağa çıkanların oluşturdukları eşkıya gruplarıdır. Sinemoğlu ve çetesi bu guruplardan biridir. Sinemoğlu'nun dedesi, babası, üç amcası, yedi dayısı da savaşa gidip dönmeyenler arasındadır. Çetede ki diğer elemanların babaları ve dedelerinin akıbetleri de aynıdır.

*Sinemoğlunun dedesi savaşa gitmiş dönmemişti. Söylediklerine göre dedesinin babası, onun da babası savaşa gitmişler gelmemişlerdi. Dedesi, babası, üç amcası, yedi dayısı da savaşa Arabistan çölünde, Yunan Savaşında kalmıştı. Çetede ki öteki delikanlılarında babaları, dedeleri de savaşımlardan dönmemişlerdi. Bunların altısı da, askerlik zamanları gelince kafa kafaya vermişler, düşünmüşler taşınmışlar dağa çıkmışlardı.*¹²¹¹

İradesi zayıf olan toplumu etkilemenin ve peşinden sürüklemenin kolay olduğu bir dönemde geçen olay örgüsünde ağalar ve onların güdümünde çalışan jandarmalar, devleti köylüye bir öcü gibi gösterirler. Büyük bir çoğunluğu cahil olan köylü kandırılmaya müsaittir. Murtaza Ağa için çalışan Deli Fahri yazdığı telgraflara parmak basmayanın idam edileceğini söyleyerek çevresine toplananları kandırır.

“İçeriye gelin,” dedi, “sen sen, sen... Kaçmak yok... Bu telgraflara parmak

¹²¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 488

basmayanın cezası çok büyüktür. Sonra hepimiz cunhalı düşeriz. Bakın, işte şimdi gözünüzün önünde oldu. Az daha ipi boyluyorduk.”¹²¹²

O dönemlerdeki en önemli yayın organı olan tellallar da ağaların isteği üzerine İnce Memed’in aleyhinde duyurular yaparlar.

*Tellal Kambur Ahmet çarşığı ırakmış, mahallelere dalmış, oralarda da, elindeki çanı sallayarak, var gücüyle bağıırıyordu. İnce Memedin zalimliği, kan içiciliği üstüne neler, neler söylemiyordu. Her duyanın tüyleri diken diken oluyordu.*¹²¹³

Jandarmanın köylüye karşı tavrı da çok serttir. Özellikle Yüzbaşı Faruk’un müsaadesiyle köylüye işkence yapan Onbaşı Kertiş Ali bir çocuğa bile işkence yapacak derecede acımasız bir kişiliğe sahiptir. Hiçbir suçu olmayan Muhtar Kenan’ı sorgulama sırasında öldüren jandarma, bir hikâye uydurarak suçu İnce Memed’in üzerine atar.

Jandarmanın yanı sıra kasabadaki çeşitli memurlar da zenginlerin güdümü altında çalışırlar. Örneğin Talip Bey’in cesedini incelemeye giden doktor ve savcı, kurşun izi olmayan cesede bakarak cinayetin İnce Memed tarafından silahla işlendiği hususunda tutanak tutarlar.

*Tutanağı orada, Talip Beyin konağında tuttular. Tutanakta, Talip Beyin her iki gözünden de kurşunla vurularak öldürüldüğü, öldürüldükten sonra da kulaklarının, burnunun kesildiği, sonra da üzerine bal sürülerek Akçasaz denilen nam mahalde bir söğüt ağacına asıldığı yazılıydı. Doktor daha birçok şey, bilimsel birçok terim kullanmıştı. Bu tür, gözlerden kurşunlayarak öldürmenin, bu ovada ve hem de Toroslarda, yalnız be yalnız bir kişinin, İnce Memed nam eşkıyanın marifeti olduğunun da eklenmesi unutulmamıştı.*¹²¹⁴

Memed’in ölüm haberini alan Değirmenoluk ve Vayvay köylüleri yasa bürünürken diğer köylüler ve kasaba halkı kutlamalar yaparlar. Köylüler arasında da farklı görüşlerin olması toplumsal yapıdaki değişkenliği gösterir. Kendilerini sömüren ağalara yaranmaya çalışan köylülerin yanı sıra Memed’in ölümüne üzülen yas tutan kasabalılar ve köylüler de vardır.

Kasabada her dükkan, her ev bayrak asmıştı. Çarşıya da üç tane zafer takı

¹²¹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 29

¹²¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 138

¹²¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 237

kurulmuştu. Zafer taklarının direklerini murt dallarıyla sarmışlar, bu koyu yeşil dalların aralarına kırmızı, sarı, ak kasımpatılar sokmuşlardı. Her takın üstüne de, büyük, yere kadar sarkan bayraklar asılmıştı. Pazaryerine de gene bayrağa sarılı bir kürsü kurulmuştu. Burada önce Kaymakam, sonra Belediye Başkanı, ardından da öğretmen Sami Turgut konuşacaktı. ...

Kızlar en güzel giyitlerini giyinmişler sokaklara dökülmüşlerdi. Dün gecedен beri de bayramlıklarını giyinmiş köylüler durmadan, dağlardan, ovoidan şehire akıp geliyorlardı. Pazaryerinde dört beş davulcu zurnacı durmadan çalışıyorlar, köylü delikanlılar da ortalarda halaylar çekiyorlardı. Herkes sevinç içindeydi. Sabırsızlıkla İnce Memedin ölüsünü bekliyorlardı. ...¹²¹⁵

Böyle sevinenlerin yanı sıra kasaba halkı arasında Memed'i seven ve onu destekleyen kişiler de vardır. Tazı Tahsin, Memed'in yerini ağalara söylemek için kasabaya gelir ve çok aç olduğu için önce kebab yemek ister. Kebabçı ile arasında geçen diyalogda Memed'in yerini bildiğini ve ağalara söylemeye geldiğini söyleyen Tahsin, kebabçı tarafından dükkândan kovulur.

“Şimdi sen onu haber vermeye geldin o Ağaya, o Ağa sana para verecek, candarmalar da gidip İnce Memedi öldürecekler, öyle mi?” Kebabçı birden sertleşti: “Seni casus köpek,” diye dişlerini sıktı. “Kalk oradan, zıkkımlandığın yeter. Kalk, kalk da sikirol, cehennem ol git. Seni uyuz, casus oğlu casus... Kalk...”¹²¹⁶

Yaşar Kemal romanda döneк köylü tipini de ele almıştır. Çizilen köylü profili çıkarıcıdır. Köylü, çıkarlarının olduğu tarafı destekler. İnce Memed'in ölüm haberi geldiğinde bölgedeki köylüler kasabaya akın ederek kutlamalar yaparlar. Mahmut Ağa'nın İnce Memed'i yakaladığı haberi kasabaya ulaştığında bazı köylüler kutlamalara katılmak amacıyla ilçeye akın ederler.

Çarşıda esnafın bir kısmı dükkânlarına ay yıldızlı kırmızı bayrakları çekmişlerdi bile. Dağlardan murt dalları, yaban çiçekleri getirilmiş, taklar dikilmişti. Ustalar hırsla çalışıyorlardı. Pazaryerine kürsü kurulmuş, kürsünün üstü, yanı yöresi bayraklarla örtülmüştü. Davulcular pazaryerine daha gün doğmadan gelmişler, sabırsızlanıyor, bir sorumlu kişinin, çal demesini bekliyorlardı. Köylüler dağlardan, ovalardan daha şimdiden kasabaya

¹²¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 155

¹²¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 437

*çekilmeye başlamışlardı.*¹²¹⁷

Mahmut Ağa Memed'in kaçmasına yardım edenlerin köyün kadınları olduğunu anlar ve hiç sinirlenmeyerek köylülerin köyü boşlatmalarını ister. Mahmut Ağa'nın kendilerine kızacağını ve tepki göstereceğini bile bile İnce Memed'in kaçmasına yardım eden Çiçeklidesi kadınları köyden kovulunca Memed'e beddualar etmeye başlarlar. Aslında kadınların Memed'e yardım etmelerinin sebebi de kendi çıkarlarını düşündükleri içindir çünkü kadınların düşüncelerine göre, Memed halk arasında kutsal sayılan bir kişidir ve bu kişinin kendi köylerinde yakalanarak jandarmaya teslim edilmesi köylerine uğursuzluk getirecektir. Memed'i kurtardıktan sonra Mahmut Ağa'nın köyü boşaltma cezasına maruz kalan köylü kadınlar taraf değiştirerek daha birkaç saat önce kutsal saydıkları Memed'e beddualar etmeye başlarlar. Kadınların bu tutarsız davranışları şöyledir:

Köylü kadınlar, Memed'in köylerinde yakalanmasının uğursuzluk getireceğini düşünerek kendi aralarında fısıldaşırlar.

"İnce Memedi asacaklar."

"Ne de güzel ağıtlar yakmıştık ona!"

"Şimdi de bizim köyümüzde yakalandı."

"Lanetli, uğursuz sayılacak bizim köy..."

"İnce Memed asılırsa..."

"İnce Memed asılırsa..."

"Başımıza gökten taş, ateş, yılan çıyan, ejderha, solucan yağacak..."

...¹²¹⁸

Mahmut Ağa'nın köyün boşaltılmasını istemesi üzerine köylü kadınlar Memed'e beddualar ederler.

"Ayağı kademli geldi İnce Memedin, batası!"

"Batıp da yerlere geçesi..."

"Olmaz olası!"

"Yıktı viran etti köyümüzü."

"Öldürdü hepimizi."

"Söndürdü ocağımızı."

¹²¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 614-615

¹²¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 594

“Zaten yüzünde meymenet yoktu.”

“Gözleri de yılan gözleri.”

“Boyu da bir karış.”

“Boyu yerin dibine geçesi...”¹²¹⁹

Romanda çocukların saf ve güzel dünyalarına yer verilmiştir. Herkes kendi çıkarları için çeşitli uğraşlar içindeyken, çocukların çıkarsız, sevgi ve merhamet dolu dünyaları da okura gösterilmiştir. Romanın on birinci bölümünde olay örgüsünün ana çizgisinden uzaklaşılarak bir gurup kasabalı çocuğun küçük bir macerasına yer verilmiştir. Dolaylı olarak olay örgüsüyle alakalı bu macerada kasabalı çocukların öldürülen eşkıyalardan biri olan Kel Eşkîya'nın sahipsiz olduğu için kireç kuyusuna atılan cesedini çıkararak bir törenle defnetmeleri hikâye edilmiştir. Çocuklar geliş güzel bir şekilde kireç kuyusuna atılan Kel Eşkîya'ya acırlar ve onun da bir mezarının olması gerektiğini düşünerek harekete geçerler. Sadece on birinci bölümde karşımıza çıkan bu çocukları romanın ilerleyen bölümlerinde bir daha görmeyiz.

5.2.4.1. Siyasal düzey

Tek parti döneminde geçen olay örgüsünde siyasal güç de doğal olarak CHP ve temsilcilerinin elindedir. Romanın önde gelen karakterlerinden biri olmayan fakat adı sürekli anılan Arif Saim Bey bir milletvekilidir ve bölgedeki en güçlü kişidir. Mustafa Kemal'e yakınlığıyla tanınan Arif Saim Bey ara sıra olay örgüsünün geçtiği kasabaya gelerek varlığını bölge halkına hissettirir. Kasaba ileri gelenlerinin çok çekindiği biri olan Arif Saim Bey, Atatürk'ten gizli işler yapmaktadır. Serinin ikinci cildinde daha yakından tanıdığımız Arif Saim'in hayali dünya standartlarında çağdaş bir çiftlik kurmaktır ve bu amacını gerçekleştirebilmek için köylünün toprağını zorla ele geçirir. Bölgede meydana gelen eşkıyalık olayları onun işini daha da kolaylaştırmaktadır çünkü halk asayişin bozuk olduğu bölgede yaşamak istemeyerek bölgeyi terk etmekte, bunu fırsat bilen Arif Saim de toprakları yok pahasına kapatmaktadır. Topraklarını ona vermeyenlere karşı siyasi gücünü kullanarak onları tehdit eden ve hatta öldürten Arif Saim Bey cinayetleri de eşkıyalar üzerine atarak kendini temize çıkarır.

¹²¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 598-599

Örneğin ikinci ciltte Akmezar köyünden İdris Bey, Arif Saim Bey ile başa çıkamayarak dağa çıkar ve Arif Saim Bey'in adamlarına işlettiği bazı suçlar onun üzerine kalır. Bu yüzden onun amacı Çukurova'da olup bitenleri Ankara'ya yansıtmamaktır. İnce Memed'den çok korkan Murtaza Ağa bu durumu konuşmak üzere Taşkın Halil Bey'in evinde bulunan Arif Saim Bey'in yanına gider. Murtaza Ağa'nın geliş amacını anlayan taşkın Halil Bey onu kenara çekerek Arif Saim Bey'e İnce Memed konusunu açmamasını, bölgede meydana gelen olaylardan Ankara'nın haberi olursa Bey'in Çukurova'yı yaktıracağını söyler.

“Aman ha aman Murtaza,” dedi, “sen sen ol, Arif Saim Bey, Vali Muavini, Candarma Albayı bir şey söylemezlerse İnce Memed lafını açayım deme. Aman ha aman, Arif Saim Bey dün akşamdan bu yana yağıp gürlüyor, adam deli divaneye dönmüş. Ankara bunu duyarsa bütün Çukurovayı yaktırır, diyor da başka bir şey demiyor. Amanın Murtaza, aman ha usul ol.”¹²²⁰

Bölgedeki ağaların kanunsuz işlerini yaptırmak için destekledikleri çeşitli eşkıya grupları vardır. Özellikle köylülerin topraklarını ele geçirmek amacıyla kullanılan bu eşkıya grupları, ağaların koruması altında oldukları için jandarma tarafından yakalanma korkusu olmadan dağlarda kol gezerler. Memurlar, bürokratlar ve askerlerle çıkar ilişkisi içinde olan ağalar, kurdukları bu iyi ilişkiler sayesinde dağlardaki adamlarını korurlar. Örneğin Molla Duran'ın eşkıyası Kuzgun Veli'dir. Molla Duran, Kuzgun Veli'yi İnce Memed'i öldürmekle görevlendirir. Eşkıyası olmayan Murtaza Ağa ise İnce Memed'i öldürmesini istemek için eski bir eşkıya olan Battal Ağa'nın yanına gider. Çukurova ve Toroslardaki ağaların her birinin eşkıyası olduğunu bildiğini söyleyen Arif Saim Bey, Mustafa Kemal'in bunları öğrenmesi durumunda çok kötü şeylerin olacağını belirterek kasaba ileri gelenlerini açıkça tehdit eder. Arif Saim Bey'in kendi adamı olan Tapucu Zülfü'ye de senin adama ihtiyacın yok çünkü senin arkanda ben varım demesi de onun siyasî gücünü çeşitli amaçlarla kullandığını gösterir. Ayrıca bir devlet adamı olarak böyle kanunsuz şeyleri bildiği halde müdahale etmemesi de onun çıkarları için bölgede meydana gelen asayiş olaylarının bitmesini istemeyerek olanlara göz yumduğunu gösterir.

¹²²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 34-35

“... Hepsini biliyorum, bu kasabayı, şu Torosları insan insan, ev ev biliyorum, hey Ağalar Beyler sizin de ciğerinizde kaç damar var, biliyorum. Hepinizin dağlarda, istediğinizi yaptırdığınız bir çeteniz var. Kokuyor.”

...

Zülfü gene başını kaldırdı:

“Benim eşkiyam yok Saim,” dedi.

...

“Niçin olsun Zülfü,” diye güldü Arif Saim Bey. “Senin arkanda ben varım, biz varız, yetmez mi?”

...

“Biliyorum,” diye sözünü sürdürdü Arif Saim, “eşkiya işi kolay iş değil, bir umumi asayiş, bir devlet meselesidir... Ve Şarki Anadolunun dışında da yalnız benim seçim mıntıkamda eşkiya var... Mustafa Kemal paşanın kulağına kadar bu giderse hiç de iyi olmaz. ...”¹²²¹

Arif Saim Bey’in bu söylediklerinden de anlaşılacağı üzere onda siyasî kaygılar da vardır. Kendi seçim bölgesinde meydana gelen yasadışı olayların Mustafa Kemal tarafından duyulduğu takdirde bölge milletvekili olan Arif Saim Bey’in Mustafa Kemal Paşa ve Ankara’nın gözünden düşmesi ihtimali oldukça yüksektir.

Kurtuluş savaşına gerçekten katılan, vatan uğruna kanını döken kişilerin savaştan sonra bir kenara itilmelerine, düşmanla işbirliği yapıp ikili oynayan korkak ve döneçlerin kendilerini birer savaş kahramanı gibi göstererek devlet kademelerinde önemli görevlere gelmelerine ve bu şekilde yeni kurulan düzende yer almalarına işaret edilen romanda, yeni siyasal düzende kendilerine yer edinen bu kişilerin siyasal gücü arkalarına alarak olay örgüsünün geçtiği Çukurova topraklarını yasal olmayan şekillerde ele geçirmelerine dikkat çekilmiştir. Ramazan Çiftlikçi da aynı meseleye dikkat çekerek romanın bütününde Kurtuluş Savaşına gerçekten emeği geçen kişilerin yeni kurulan devlette bir yana itilmeleri ve asker kaçaklarının, düşmanla işbirliği yapanların Çukurova’nın verimli topraklarını çeşitli dalaverelerle ele geçirmeleri

¹²²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 353

meselesinin vurgulandığını ifade eder.¹²²² Savaşta düşmanla işbirliği yapan veya savaşa katılmayan Arif Saim Bey, Tapucu Zülfü, Ali Safa Bey, Molla Duran gibi kişilerin kendilerini savaş kahramanı gibi göstererek Çukurova'nın en verimli topraklarını kılıç hakkı adıyla ele geçirmelerinin anlatıldığı romanda Sarı Çavuş, Kürt Rüstem gibi savaş kahramanlarının ve savaşa gidip dönmeyen köylü yakınlarının yoksulluk içindeki durumlarına yer verilir.

Romanda İstiklal Harbi kahramanı olan Sabit Bey adlı bir kişiye kılıç hakkı olarak Kerimoğlu'nun kışlağının verilmesinden söz edilir. Battal Ağa, Memed'e Kerimoğlu'nun durumunu anlatırken bu konuya da değinir.

*“O da bir İstiklal Harbi kahramanıymış. Kılıcının hakkı olarak, ona da Kerimoğlunun kışlağını vermişler. O da, onları kışlağın yanına yaklaştırmıyormuş. Molla Duran gene insafli, altın alıyor ya gene de bizi kışlağımızdan kovmuyor.” Durdu, bıyıklarıyla oynadı: “Hah,” dedi, “onun adı da Sabit Bey. Hiç duydunuz mu böyle bir adamı?”*¹²²³

Yüzbaşı'yla Kurtuluş Savaşı günleri hakkında sohbet eden Murtaza Ağa'nın anlattıkları da Ağaların sahtekâr oldukları üzerinedir.

*... Savaşı günleri üstüne derin bir sohbe daldılar, Asım Çavuş da kulak kesilmiş onları dinliyordu. Murtaza Ağaya göre şu altın madalyalıların hepsi asker kaçığıydı. O karanlık günlerde onlardan bir teki bile bir silahın tetiğine dokunmamıştı. İçlerinde silah görmemişlerse çoğunlukta idi. Savaş süresince dağda bir kuytuya çekilmişler, savaş bitince de ortaya kahraman olarak çıkmışlardı. Asıl yiğitliği gösterenler Gizik Duran gibi, Bayramoğlu, Şerbetçi Rüstem gibi eşkıyalar, ya da öteki fıkara köylülerdi. Onlarsa ortada yoklardı. Ötekiler düşmüşler yazıya yabana, Ermenilerin çiftliklerini, Yörüklerin kışlaklarını, öteki Hazine tarlalarına pay ediyorlar, bir türlü de gözleri toprağa doymuyordu. Taşkın Halil Bey, Zülfü, emekli yargıç Hüdayi, Mustafa Rüştü Bey, bunların hepsi birer sahtekardı. ...*¹²²⁴

1934 yılında yürürlüğe konulan *Polis Vazife ve Salahiyetleri Kanunu* ve *İşkân Kanunu* ile valilere ferdi güvenliği ortadan kaldıran yetkiler verilir. Böylece bürokrasinin egemen olduğu bir toplum ortaya çıkar. O yılların en iyi gözlemcilerinden

¹²²² Çiftlikçi, Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup, s. 198

¹²²³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 393

¹²²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 450

biri olan Yakup Kadri, teşkilatı vali ve kaymakamların eline teslim eden Halk Partisinin halk ile alakasının kesildiğine, tamamıyla bürokratik yeni bir oluşumun ortaya çıktığına dikkat çeker.¹²²⁵ Romandaki siyasal ortam da aynı Yakup Kadri'nin tarif ettiği gibidir. Kasabanın mülki amiri olan kaymakam ağaların, beylerin ve milletvekillerinin etkisi altındadır. Ona bağlı olan bütün devlet kurumları da doğal olarak kasabanın ileri gelenlerinin güdümündedir.

Romanda anlatılan bir başka mesele ise savaştan sonra Anadolu'da Rum ve Ermenilerden kalan toprakların yeni yetme ağalar tarafından paylaşımıdır. Milli Kurtuluş Savaşı bittikten sonra Anadolu'da Rum ve Ermenilerden bol miktarda arazi kaldığını belirten Taner Timur, bu arazilerin genellikle büyük toprak sahipleri veya yeni türeyen ağaların eline geçtiğini, bu arazilerin Kurtuluş Savaşı'nda şehit düşen askerlerin ailelerine dağıtma teklifinin ise fazla yankı bulmadığını ifade eder.¹²²⁶ Murtaza Ağa, Ermenilerin topraklarına konmadığı için övünür, fakat oturduğu konak bir Ermeni dostuna aittir.

*... Öyle ötekiler gibi hazinenin, ya da Ermenilerin topraklarına konmamıştı Murtaza Ağa. Ve hem de bununla övünürdü. Yalnız, şimdi bu oturduğu konağı, kaçarken ona Ermeni dostu Karabet Keklikyan vermişti. ...*¹²²⁷

Basının kamuoyu üzerindeki önemli etkisini bilen Atatürk, Milli Mücadele yıllarında basından sıklıkla yararlanmıştı. Başta Hâkimiyet-i Milliye'nin çıkarılması için talimat vermiş yine o yıllarda Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü ve Anadolu Ajansı'nı kurarak iç ve dış haberlerin kamuoyuna sağlıklı bir şekilde duyurulması sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilanından sonra yönetim basın üzerindeki etkisini arttırarak 3 Kasım 1923'te Matbuat Kanunu'nda yapılan değişiklikle Cumhurbaşkanı hakkında çıkacak olumsuz görüşlerin üç aydan üç yıla kadar cezalandırılacağı bildirilmiştir. 1930 yılında yaşanan Serbest Fırka deneyimi ülkede yapılan İnkılâpların yeterince anlaşılmadığı düşünülüp basınla ilgili düzenlemelerin yapılması gerektiği kanaatine varılarak 25 Temmuz 1931'de Matbuat Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun ile matbaa açma, gazete ve dergi yayınlaması, gazete ve dergi çalışanlarının sorumlulukları ve hakları, basın suçları gibi konulara düzenleme

¹²²⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, İletişim Yay., II. Baskı, İstanbul, 1999, s.164

¹²²⁶ Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, s. 83-84

¹²²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 63

getirilmiştir. Atatürk döneminde Türkiye’de İnkılâplara ve Takriri Sükûn Kanunu’na muhalefet eden, Komünizm, kürtcülük-bölücülük, Türkçülük¹²²⁸ ve irticaî teşvik edici din propagandası yapan, Türkiye’nin dış politikasına zarar veren, Rum ve Ermeni vatandaşları kışkırtan, kamuoyunun huzurunu bozan, Mustafa Kemal Paşa’nın şahsına karşı, komşu ve dost ülkeler aleyhine, muzır ve dinî duyguları rencide edici yayınlar yapan toplam 132 yayın yasaklanmıştır.¹²²⁹ Bununla da yetinmeyen Arif Saim Bey, kasabanın gazetecisi olan öğretmen Zeki Bey’i yanına çağırarak kasabada olan olayları İstanbul’a yazmaması konusunda tehdit eder. Zeki Bey’in daha önce yolladığı haberlerin zaten sansüre takılarak yayınlanmaması, meselenin sadece Arif Saim Bey boyutunda olmadığına göstergesidir. Arif Saim Bey, Ankara’nın bölgede olan olaylardan haberdar olmasını engellemek için kasaba ve Adana’daki telgrafhaneyi kontrol altına alır. Çünkü bölgesel haberler, ulusal yayın organlarına telgraf vasıtasıyla gönderilir. Böylece kasabanın ilişkileri dünya ile tamamen kesilerek kasaba tecrit edilir.

...

“Öyleyse gazeteci Bey, o gazetelere haber vermeyi derhal kesecek, bir daha da hiçbir yerde tek satır yazmayacaksınız. Eğer duyarsam... Şimdi gidebilirsin. Eğer bir daha duyarsam...”

...

“Buraya gel Yüzbaşım...”

Yüzbaşı hazır ola geçti.

“Buradan hiçbir haber sızmayacak dışarıya.”

“Postaneye el koydum efendim. Bu kasabadan dışarıya bizim haberimiz olmadan, çoktandır hiçbir şey çıkmıyor. Ne mektup, ne de telgraf...”

“Adanayı muhterem Vali Bey ele alıyor.”

1230

...

¹²²⁸ Bu yayınlar, Avrupa’da gelişen ırkçılık akımlarının Türkiye’yi de etkilediği göz önünde bulundurularak yasaklanmıştır. Böylece yönetim, devletin öngördüğü milliyetçilik anlayışının dışında değerlendirdiği oluşumlara izin vermez. Bk. Mustafa Yılmaz, Yasemin Doğaner, Cumhuriyet Döneminde Sansür, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007, s.152-156

¹²²⁹ Yılmaz, Doğaner, Cumhuriyet Döneminde Sansür, s. 5-13

¹²³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 358-359

5.2.4.2. Kültürel düzey

5.2.4.2.1. Halk edebiyatı

İlk iki ciltte olduğu gibi bu ciltte de çeşitli halk edebiyatı türlerinden yararlanılmıştır.

A. Efsane

Romandaki efsaneler çoğu Kırkgöz Ocağı çevresinde oluşan, içinde Türk dünyası anlatılarında da sıklıkla rastlanan motiflerin bulunduğu yazar-anlatıcı kaynaklı efsanelerdir. Türk ve dünya destanlarının içerdikleri bazı motifler ortakken bazıları ise içinden çıktıkları toplumlara aittir. Mitolojik dönemlerde, veya tarihî süreç içinde oluşan bir motifin kullanım şekli, yeri, özellikleri ve yaygınlığı toplumdan topluma değişiklik gösterebilir. Örneğin dünya anlatılarındaki ortak motiflerden biri olan geyik, mitik dönemlerden itibaren hemen hemen her toplumda kullanılmıştır.¹²³¹ Şaman törenlerinde suretine bürünülen havyan-ata ya da ruhlardan biri olan geyik, kurtta olduğu gibi çok erken dönemlerde totem sayılmış¹²³² ve eski Türkler tarafından ecdat olarak görülerek onun yere ve göğe ait kut'u taşıdığına inanılmıştır. Geyik boynuzu günümüzde de güçlü bir nazarlık olarak kabul edilmekte ve kullanılmaktadır.¹²³³ Alevi-Bektaşî Kültüründe geyik, sulak yerlerde yaşayıp kirli yerlerden atlayarak geçtiği, mecazen pisliğe (kötülüklere) bulaşmadığı, suyla arındığı ve arıttığı için günahlardan arınmanın simgesidir. Geyik, arınmadan başka yenileşmenin, uzun yaşamanın, barışın, yumuşaklığın ve masumiyetin de simgesidir. Hacı Bektaş-ı Veli heykellerinde Hünkâr'ın bir kolunda aslan diğer kolunda ise geyik yer alır. Birbirine zıt bu iki hayvan barıştırılıp bir araya getirilerek insanlara barış, sevgi ve hoşgörü telkin edilmeye çalışılır.¹²³⁴ Romanın şimdiye kadar incelediğimiz iki cildinde de geyik motifi içeren çeşitli anlatıların olduğunu gördük. Bu ciltte de bir zamanlar Kırkgöz Ocağı'na her sabah uğrayan geyiklerden bahseden bir efsane anlatılır. Barışın, iyiliğin ve temizliğin sembolü olan Kırkgöz Ocağı bu

¹²³¹ Gülhan Atnur, "Kozi Körpeş ile Bayan Sulu Destanında Geyik Motifi", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 28, Erzurum, 2005, s. 213-222

¹²³² Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, s. 146

¹²³³ Jean-Paul Roux, Türklerin ve Moğolların Eski Dini, (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yay., İstanbul, 2002, s. 197

¹²³⁴ Ahmet Günşen, "Alevi-Bektaşî Terminolojisinde Gizli Dil", Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler, (Editörler: Emine Gürsoy Naskali, Erdal Şahin), Picus Yay., İstanbul, 2008, s. 155

özelliğiyle geyiklerin uğrak yeridir. Bu ocağa gelen geyikler kendi istekleriyle kurban edilmeyi beklerler. Temizliğin, iyiliğin ve arınmanın simgesi olan geyik, kültürlerin kesiştiği bir nokta olan Kırkgöz Ocağı'nın da sembolü haline gelmiştir. Söz gelimi Kırkgöz Ocağı'na yıllarca hizmet eden Mülâyim Baba, daha sonra geyik çobanlığı yaparken görülmüştür. Bu yüzden ocakla ilgili ortaya çıkan efsaneler çevresinde ocağı simgeleyen unsurlar da yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

*Geyikler gelirler ona her sabah, boynuzlarında tan ışıklarının ipiltisi, tüylerinde sabah güneşinin yıldırtısı... Kırkgözün bacıları da onları sağlarlar. Sonra da her ay bir erkek geyik çöker kapıya, üç gün üç gece boynunu büküp, gözlerini ocağa diker bekler. Üçüncü gün onu keserler, postunu da kurutup Anacık Sultana getirirler. Anacık Sultan da o postu, dünyanın bir yerindeki bütün, kirlerden, kötülüklerden, zulümlerden arınmış bir kişiye gönderir. Bu kişi kadın, ya da er kişi olabilir.*¹²³⁵

Hürü Ana da Kırkgöz Ocağı'nın kümbeti ile ilgili bir efsane anlatır. Efsanede kümbetin her gece gökten inen bin yıldızla sabaha kadar döndüğü anlatılır.

“Bu kümbet her gece sabaha kadar, yöresine inen bin tane yıldızlan birlikte sabahlara kadar dönermiş, değil mi?”

Delikanlı bir tuhaf, korkuyla baktı Hürü Anaya.

“Bin yıldızla birlikte her gece... Gökten inene... Şuraya...” Kubbenin yöresini gösterdi Hürü. “Yıldızlar sabaha karşı dönerler dönerler. Sabah olunca şu suyun içine girerler, suyu, kayaları, göğü, bütün dünyayı keskin, ısıtarak taa Çukurovaya kadarı ormanları, dağları, geçtiği yerleri aydınlığa boğarak akarlarmış.” Hürü Ana gene kızmış, işkillenmişti: “Sen duymadın mı bütün bunları?”

*“Duydum, duydum,” diye çabuk konuştu delikanlı. “Dünyayı, ormanı, çiçekleri ışığa boğarak akarlarmış.”*¹²³⁶

Yazar-anlatıcı, Kırkgöz Ocağı'nın mistik ve gizemli yönünü vurgulamak ve ocağın gerçekte var olduğuna okura inandırabilmek için tarihi olay ve şahsiyetleri

¹²³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 279

¹²³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 288

kullanarak çeşitli efsaneler kurgular. Yazar-anlatıcı kaynaklı bu efsaneler Türk ve dünya halk anlatılarında sık rastlanan çeşitli motifler içerirler. Montaj maddesinde değindiğimiz Genç Osman Destanı'nı buna örnek olarak gösterebiliriz. Sultan IV. Murad'ın Bağdat seferi sırasında gelişen bir dizi olayın ele alındığı bu anlatı içinde kesik baş motifinin işlendiği bir de efsane yer alır. Efsaneye göre Bağdat seferine katılan Genç Osman adlı bıyığı terlememiş bir genç, büyük kahramanlıklar göstererek kalenin alınmasına yardımcı olmuş, kesilen başını koltuğunun altına alarak savaşmaya devam etmiştir. Bu efsanenin Kırkgöz Ocağı ile ilgisi ise Genç Osman'ın savaşa katılmasını sağlayan ocağın piridir ve Genç Osman savaş bittikten sonra kellesi koltuğunda Kırkgöz Ocağı'na geri döner. Türk folklorunda olduğu gibi, Anadolu, Balkanlar ve Doğu Avrupa'nın bir bölümünde kesik baş motifini işleyen zengin efsane, destan, menkıbe ve masallar bulunmaktadır.¹²³⁷ Fuad Köprülü, Genç Osman Destanı'nın bütün rivayetlerinde bulunmayan kesik baş motifinin Karaman, Mudurnu, Konya, Çankırı rivayetlerinde bulunduğunu, bu motifin destana karıştırıldığını yani sonradan eklendiğini ifade eder. Ona göre Bağdat'ın fethinden sonra, ordu arasında Genç Osman hakkında bir menkıbe oluşmuş, bu menkıbe, Kul Mustafa'nın manzumesine kaynak olmuştur.¹²³⁸ Ali Rıza Yalman (Yalgın), Genç Osman'ın Islahiye kazasının Karaburçlu köyünden olduğu konusunda ısrar eder ve burada Kul Abdurrahman adlı bir âşıktan derlediği bir Genç Osman türküsünü örnek gösterir.¹²³⁹ 1933 yılına kadar Osmaniye'ye ve doğal olarak Adana vilayetine bağlı olan Islahiye, Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü coğrafyadadır. Genç Osman'ın bu bölgede yaşadığına ait rivayetleri göz önünde bulundurduğumuzda Yaşar Kemal'in romanda kurguladığı Genç Osman rivayetinin kaynağı olarak kendi doğup büyüdüğü bölgeyi gösterebiliriz.

...

Genç Osman Bağdat düşer düşmez, kellesi kucağında yola düzülmüş, doğru Kırkgöz Ocağına gelmiş, kapıda durmuş öyle, atının üstünde dimdik. Kellesi yokmuş ki niyaza dursun. O da öyle durmuş orada, kalmış... Bu sırada pir işi

¹²³⁷ Ahmet Yaşar Ocak, Türk Folklorunda Kesik Baş, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1989, s. 41

¹²³⁸ Köprülü, Edebiyat Araştırmaları, Cilt II, s. 252, 260

¹²³⁹ Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II, s. 299

anlamış dışarıya çıkmış:

“Gazan mübarek olsun Genç Osman,” demiş, “var git yoluna. Bundan sonra bu ocak senin yüzü suyun hürmetine kan ocağı olacaktır, ölümcül yaralılar, can çekişenler bile gelse sağalıp gideceklerdir.”

*Genç Osman bu sözler üstüne atını üzengilemiş, Kırkgöz Ocağının kapısından fırlamış çıkmış, şu yüce dağların mor dumanına karışmış gitmiş. İşte o gün bu gündür Genç Osmanın kır atı bu dağlarda dolanır durur derler.*¹²⁴⁰

Kurtuluş savaşından sonra, savaşta en ön saflarda düşmanla çarpışanların yeşil cübbeli, eli kılıçlı, kafası sarıklı kişiler olduğunu, bunlara kurşun işlemediğini ve bu özelliklerinin düşmanı korkuttuğunu konu alan çeşitli efsaneler ortaya çıkmıştır. Askerler veya halk tarafından ortaya çıkarılan bu anlatıların amacı, Allah dostu kişiler de bizimle savaşıyorlar, bu yüzden Allah da bizimledir, düşüncesini askere ve halka aşılayarak onları yüreklendirmek olabilir. Buna benzer efsaneler Çanakkale Savaşı’ndan sonra da ortaya çıkmış ve günümüzde de anlatılmaktadır. Romanda Kırkgöz Ocağı’ndaki on altı erkeğin İstiklal Harbi’ne katıldıklarından ve ordunun önünde savaşarak düşmanı korkuttuklarından bahseden Murtaza Ağa, bunların hurafe olduğunu da sözlerine ilave eder.

“Gönüllü yazıldılar,” dedi, “on altı erkeğin on altısı da istiklal Harbine gönüllü gitti. Hepsi de bir günde yan yana Dumlupınarda şehit düşmüşler. Yunanlılar diyorlarmış ki bizi Türk Ordusu yenmedi, ordunun önünde eli kılıçlı, ak libaslı, yeşil sarıklı, uzun boylular yendi, diyorlarmış. Onlar bize aman vermediler. Hurafe... Bizim halk da bunlara inanıyor.”

...¹²⁴¹

Türk Halk anlatılarında fazla olmamak üzere genellikle Avrupa halk anlatılarında rastlanan sihirli kılıç romanda işlen motifler arasındadır. Kelt mitolojisinde kendi kendine hareket eden, kana susamış bir yaratık olan ve sahibinden başka kimsenin kullanamadığı sihirli kılıç motifi İngiliz Mitolojisinde de Arthur’un kral olmasını sağlayan bir materyal olarak karşımıza çıkar. Kral Arthur, on beş yaşındayken bir kilesinin bahçesinde taş saplı bulunan ve üzerinde bu kılıcı kim yerinden çıkarırsa Britanya’nın meşhur kralı olacaktır yazısının

¹²⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 286

¹²⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 445

bulunduğu kılıcı çıkarır.¹²⁴² Örneğin Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol oynayan Seyit Battal Gazi¹²⁴³ Destanı'nda Battal'ın babası Hüseyin Gazi geyik avlarken girdiği bir mağarada Battal Gazi'ye verilmesi için hazırlanmış eğerinde kılıç asılı olan bir at bulur. Ata yaklaşan Hüseyin Gazi'ye hitaben çıkan bir ses bu emanetlerin daha doğmamış olan Cafer'e yani Battal Gazi'ye ait olduğunu söyler. Rüyasında Cafer'in kendi oğlu olduğunu gören Hüseyin Gazi emanetleri evine götürür.¹²⁴⁴ Battal Gazi'nin atı ve kılıcını Sarı Saltuk da kullanır.¹²⁴⁵ Türk- İslam kültüründe ise Bektaşî velilerinin ortak özelliklerinden biri tahta bir kılıca sahip olmalarıdır. Onlar sahip oldukları bu kılıçla yerine göre ejderhalarla, yerine göre kâfirlerle savaşarak onları öldürürler. Ahmet Yaşar Ocak tahta kılıç'ın şer kuvvetlerle mücadelede kullanılan bir savaş aracı olduğunu söyler.¹²⁴⁶ Şamanist gelenekte şamanların ayinleri sırasında kötü ruhlarla savaşmak için kullandıkları aletlerden biri de tahta kılıçtır.¹²⁴⁷ Mitolojik bir sembol olan kılıç, Hayat Ağacı'nın ilkel bir şeklidir. Dünya ağacı veya kozmik ağaç terimleriyle değişik mitolojilerde karşımıza çıkan Hayat Ağacı, evrenin oluşumu ile ilgili düşüncelerin kaynağında önemli bir yere sahiptir. Mitolojilerde evrenin ortasından bir direğin geçtiğine inanılır. Bu direk, demir, dağ ya da ağaç şeklinde tasavvur edilen bir eksendir. Bu ekseni, tanrı veya tanrıların yeryüzünde bulundukları bir zamanda dünyanın merkezine yerleştirdiklerine inanılır. Eksenin bulunduğu yer dünyanın ve evrenin merkezi olarak kabul edilir ve bu merkez kutsaldır.¹²⁴⁸ Kılıç da işte bu eksenin form değiştirmiş hallerinden biridir. Kutsal olan bu kılıca herkes dokunamaz ve bu kılıç sadece insanlığın yararı için kullanılabilir. Romanda Kırkgöz Ocağı'na gelerek Anacık Sultan'ın oturduğu odaya giren Memed'in dikkatini duvarda asılı duran kılıç çeker. Âşıklar ve hikâyecilerin yıllardır hikâyesini anlattıkları bu ünlü kılıç tılsımlıdır. Kılıcın tılsımı ondaki mistik güce bağlıdır. İslamî bir amaca hizmet etmiş olan kılıcın asıl sahibi ise seksen sekiz yıl aradan sonra Kudüs'ü haçlılardan alan ve III. Haçlı

¹²⁴² Donna Rosenberg, Dünya Mitolojisi, (Çev. Anonim), İmge Kitabevi, IV. Baskı, Ankara, 2006, s. 401-413, 457-461

¹²⁴³ Cenk-nâmeler, Hamza-nâme, Abu Müslim-nâme, Battal-nâme, Dânişmend-nâme, Saltuk-nâme ve Menâkıb-nâmeler birer Tekke-Tasavvuf edebiyatı mensur ürünüdür.

¹²⁴⁴ Hasan Köksal, Battal Gazi Destanı, Akçağ Yay., Ankara, 2003, s. 14-15

¹²⁴⁵ Necati Demir, M. Dursun Erdem, Saltık-Name, Destan Yay., Ankara, 2007, s. 41

¹²⁴⁶ Ocak, Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri, s.179

¹²⁴⁷ İnan, Tarihte ve Bugün Şamanizm, s. 110

¹²⁴⁸ Bilge Seyidoğlu, "Hayat Ağacı", İnci Enginün'e Armağan, Dergah Yay., İstanbul, 1997, s. 169-172

Seferini engelleyerek adını tarihe yazan Selahaddin Eyyubi'dir. Hasan Bey, kılıcı Selahaddin Eyyubi'den alır ve kâfirlere karşı savaşırken kırk adamıyla birlikte şehit düşer. Kılıcı Hasan Bey'i terk etmeyerek başında kıyama kalkmış bir vaziyette bekler. Köylüler kılıcı almak isterler fakat kılıç yere saplanır ve kimse onu yerinden çıkaramaz. Günlerden bir gün bir er gelerek kılıcı kimsenin almayacağını ancak Hasan Bey'in soyundan birisinin gelerek kılıcı yerinden oynatabileceğini söyler. Kılıç, yüzyıllar boyu Hasan Bey'in türbesine türbedarlık eder. Yüzyıllar sonra Kırkgöz Ocağı'na Hasan Bey'in soyundan bir genç gelir. Adı Hasan olan bu delikanlı dedesinin kılıcını türbeden alarak Kırkgöz Ocağı'na getirir. Yazar-anlatıcı, romanın içindeki bu anlatıda yine gerçek tarihî şahsiyetleri kullanarak bunların çevresinde yeni bir anlatı kurgulamıştır. Burada roman materyali olarak kullanılan Selahaddin Eyyubi'nin kılıcıdır. Yazar-anlatıcı bu kılıca mistik bir tılsım yükleyerek kılıcı romana dâhil etmiştir. Roman kurgusunda Eyyubi'nin kılıcı Hasan Bey adlı kurgusal bir kahraman tarafından yine kurgusal bir mekân olan Kırkgöz Ocağı'na getirilmiştir. Böylece Hasan Bey ve kılıç etrafında gelişen yazar kaynaklı yeni bir efsane ortaya çıkar. Oluşturduğu efsaneyi çeşitli motiflerle süsleyen yazar-anlatıcı, bunu yaparak efsanelerin en önemli özelliği olan inanç unsurunu da kurguladığı anlatıya yüklemiş olur. Tarihî bir şahsiyet etrafında başlayan efsane Hasan Bey adlı kutsal bir kişinin bir dağa ismini vermesiyle son bulur. Dikkatimizi çeken bir başka nokta ise, kurgusal bir kahraman olan Hasan Bey'in bir dağa adını vermesidir ve böylece yazar-anlatıcı kaynaklı efsane bu özelliğiyle belli yerlerle ilgili efsaneler sınıfına girer. Gerçekte Niğde yakınlarında bulunan Hasan Dağı'nın adıyla ilgili efsane böyle değildir.

...

Ertesi gün köylüler gelmişler, bakmışlar ki kırk ölü de yan yana uzanmışlar, dudaklarında gülümsemeler, hiçbir yerlerinde en küçük bir kandamlası yok, yatar dururlar, derin uykularda. Onları yıkamışlar, ak kefenlere sararak gömmüşler. Bir de görmüşler ki ne görsünler, Hasan Beyin kılıcı gelmiş mezarının başucuna dikilip kıyama durmuş. Kılıcı almak istemişler, el uzatmışlar, köylüler el uzatır uzatmaz kılıç çekilmiş yerin altına girmiş. Onlar çekilince gene yerin altından ağır ağır çıkmış, gene kıyama durmuş. Ötekiler kılıcı ne kadar oradan almak istemişlerse kılıç onlara teslim olmamış. Bu sırada bir er peydah olmuş, "Destur," diye bağırmış, "destur ümmeti Muhammed, bu kılıcı buradan hiç kimse koparıp

alamaz. Vakta ki Hasan Beyin soyundan bir er buraya gele, bu dağa çıka, adı da Hasan ola, ancak o er Hasan Beyin kutsal kılıcını yerinden ala... Ondan bu yana, o kılıcı yerinden koparmaya hiçbir er muktedir olamaya..."

Aradan yıllar, yüzyıllar geçmiş, o kılıç orada, Hasan Beyin, onun yiğitlerinin başında türbedarlık yapmış Kırkgöz Ocağına Hasan adında bir pir gelinceye kadar. Pir günlerden bir gün, on yedisinde tuvana bir delikanlı imiş, dağa yürümüş, Hasan Bey dedesinin türbesine gelmiş kılıcı görmüş. Ürküntüsünden oraya yaklaşamamış. Kılıçtır, ona doğru yürümüş kabzasını delikanlının eline vermiş. O da almış onu ocağa getirmiş.

*O günden sonra o dağın adı Hasan dağı olmuş. Ve o gün bugündür, güneş her sabah doğduğunda Hasan dağının doruğuna gelir, orada bir süre oturur, ardından da göğe yükselir.*¹²⁴⁹

İlk iki ciltte de işlenen Hızır motifi bu ciltte de kullanılmıştır. Köylü kadınlarının yardımıyla kurtarılan İnce Memed ve Ferhat Hoca'nın Mahmut Ağa'nın elinden kaçışları çeşitli efsanelere dönüştürülerek anlatılır. Bu anlatılara göre İnce Memed ve yanındakileri kaçırانlar arasında Hızır, aksakallı derviş, kırata binmiş yeşil elbiseli adamlar gibi mistik tipler vardır. Görüldüğü gibi halk tarafından kutsal sayılan bütün mistik tipler, oluşturulan anlatıda kullanılarak efsanelerin inandırıcılık gücünden yararlanılmıştır. Sonuç olarak halkın ürettiği bu anlatılar, inanç unsuru merkeze alınarak oluşturulmuştur. Yazar, romandaki efsaneleri, halkın düşünce tarzını ve inanç sistemini dikkate alarak kaleme almıştır. Hepsi yazar kaynaklı olan bu efsanelerin bazılarında ise Memed ve Ferhat Hoca'ya da mistik güçler yüklenmiştir.

...

Yeşil donlu adam atını duvara sürdü, duvar ortadan ikiye biçildi, kapılar ardına kadar açıldı. Hızır Aleyhisselam, bin terkime İnce Memed, dedi. Öteki onun terkesine atladı, ala donlu, mor çiçekli Aladağına doğru uçtular gittiler. Onun arkasından kızıl külahlı bir kır atlı, onun ardından da ak külahlı bir kır atlı geldiler, Ferhat Hocayla Kasımı aldılar götürdüler.

1250

...

¹²⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 458-459

¹²⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 605

Anacık Sultan'ın verdiği yüzüğü parmağına takan Memed'e kurşun işlemeyeceğine inanan köylüler bu yüzükle de ilgili bir anlatı çıkarırlar. Bu yüzük sayesinde Memed keramet sahibi bir kişi olur.

Mahmut Ağa İnce Memedi yakaladığında yağmur yağıyordu. Dağ başıydı, karanlıktı. Soğuk, dondurucu bir yel esiyordu. Memed kaçıyor, Mahmut Ağa onu kovalıyordu. Memed kaya kovuklarına ağaçlara, mağaralara saklanıyor, Mahmut Ağa, o neredeyse eliyle koymuş gibi bulup çıkarıyordu. Memed ne yapacağını, nereye saklanacağını bilemiyor, kayalıklarda dönüp duruyordu. Sonunda Ferhat Hoca işi anladı, “Görmüyor musun Memed,” dedi, “parmağındaki yüzük seni ele veriyor. (...) Mahmut Ağa onu bir duvara dayadı, yirmi yedi adamının yirmi yedisini de önüne dizdi, ateş, dedi. Yirmi yedi kurşunun yirmi yedisi birden sapır sapır yere döküldüler. Ateş, ateş, ateş... Mahmut Ağa hırsından kudurdu. Işık içinde balkıyan Memed gülüyordu. Bunun üstüne büyük kamasını çekti Mahmut Ağa, uzağa çekildi, gerindi, gerindi, İnce Memede gelha eyledi. Kama, çeliğe gelmiş gibi ortadan küt diye kırıldı. Ateşe attı kamayı Mahmut Ağa, o dağ gibi yığılmış közlerin içinden seher vakti açmış, üstü çiyli iri apak bir gül gibi açtı, esen yelde ıgralanmaya başladı. Elini kolunu zincirleyerek, en yüksek uçurumun başından onu derin suya attı Ağa, o elini kolunu sallayarak bir ışık yumağı içinde, yöresine kıvılcımlar fışkırtarak geriye geldi. Mahmut Ağanın onun parmağındaki yüzükten haberi yoktu. Dört yanında pembe kiraz çiçekleri açtı. Çalıları otları çamlar, kayalar, akarsu, toprak, gökyüzü, yeryüzü, bulutlar hep birden çiçeğe durdular, evren ağzına kadar çiçekle doldu.

Çaresiz Mahmut Ağa ağlamaya başladı, bu başıma gelen nedir diye.

*Kısa boylu, apak, uzun sakallı asık yüzlü bir Derviş çıktı ortaya. Senin gücün buna yetmez, dedi Mahmuda. Çünkü sen eli kanlı birisin. (...)*¹²⁵¹

Ferhat Hoca'nın bir din adamı olması ve hoca lakabıyla anılması da onun halkın gözünde keramet sahibi bir kişi olarak görülmesini sağlamıştır. Onun hakkında da efsane motifleriyle işlenmiş anlatılar çıkar. Ferhat Hoca'nın en önemli özelliği kutsal kişilerin, pirlerin, ya da velilerin sahip olduğu eşyaya söz geçirebilme özelliğidir. Romandaki bir efsaneye göre, Ferhat Hoca, Memed'in hapsediği kaleye gider ve bir emriyle kalenin kilitli kapıları kendiliğinden açılır. Bu durum, bize halk anlatılarındaki keramet sahibi kişilerin sahip oldukları ilahi güçler sayesinde gerçekleştirdikleri

¹²⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 617-618

olağanüstü eylemleri hatırlatır.

(...) *Hocadır, İnce Memedin hapsedildiği kaleye gitti, açılın ya kapılar, dedi, kapılar açıldı. İnce Memed bir köşeye sinmiş, korkusundan gözleri ışıliyordu karanlıkta. Ferhat Hocadır, silinin ya karanlıklar, dedi, karanlıklar silindi, bir top ışık altındaki İnce Memed gözlerini kirpiştirdi. Çözülün ya zincirler, zincirler İnce Memedin üstünden sıyrıldılar, olduğu gibi yere düştüler. Hışım gibi yağmur yağdı. Ferhat Hoca, İnce Memed, ötekiler dağın doruğuna çıktılar. Buradan Düldül dağına, oradan Aladağa görkemli gökkuşakları uzandı. Gökkuşakları bütün gece gün ışıyuncaya kadar da gökyüzünde yalp yalp ederek, tekmi yıldızlarla birlikte savruldu.*

İnce Memed nereye yönünü dönse orada kendi boyundan da uzun bir çiçek açıyor, üstünde incecik, salkım saçak gök kuşakları dönüyordu.

*Yağmur yağdı, sellerden sonra ak çakıltaşları çıktı ortaya.*¹²⁵²

Köroğlu'nun Kıratı, Hz. Ali'nin Düldül'ü ve Genç Osman'ın Arap Atıyla alakalı yine yazar kaynaklı bir efsanenin merkezinde de yine Kırkgöz Ocağı vardır.

*Her yıl Köroğlunun Kırklara karışmış, ölümsüz Kıratı bir bahar gününde, genç, tüyleri yıldırdayarak gelir bu kapıda dururdu. O da geyikler gittikten sonra gelmez oldu. Diyorlar ki Kırat dünyanın bir köşesinde iyilik, kardeşlik, eşitlik, özgürlük için hala savaştaymış. Hazreti Alinin Düldül atı da Kafdağlarından ötede bir yerde savaştaymış. O da bu kapıyı bilmiyor yüz yıldır. Yalnız Genç Osmanın Arap atı, üstünde kellesi kucağındaki binicisiyle buralarda! Şu aşağıdaki ormanda, o dağ senin bu dağ benim dolaşıyormuş. Geçen yıl bir çoban bir mağaranın kapısında görmüş, kesik başlı genç adam daha kanlı kılıcını elinde tutuyormuş. O da uğramayalı çok oldu Kırkgöz Ocağına...*¹²⁵³

Yazar-anlatıcı farklı efsanelerle ocağın mistik ve esrarengiz yönünü iyice kuvvetlendirmeye çalışır. Yazar kaynaklı başka bir efsaneye göre ise kartala benzeyen yeşil tüylü, şahin gagalı bir kuş, her akşam gün batarken Kırkgöz Ocağı'nın üstünde üç defa döndükten sonra göklerde süzülerek gözden kaybolur. Burda dikkatimizi çeken nokta, yazar-anlatıcının tam bir kuş ismi vermeyerek

¹²⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 618

¹²⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 292-293

kartal, şahin gibi çeşitli yırtıcı kuşların özelliklerini üzerinde barındıran hayali, hatta mitolojik bir kuş tasvir ederek oluşturduğu efsaneyi daha da gizemli yapmaya çalışmasıdır.

*Yıllardan bu yana bir kartal kadar büyük, tüyleri yemyeşil, gagası şahin gagası gibi kıvrık, gözleri kıpkırmızı billur gibi bir kuş, her akşam gün batar, karşı dağın başı ışığa keserken gelir kalkar, koca kanatlarını açarak uçar gelir ocağın üstünde üç kere döner, ardından da karşı moraran dağın üstüne yukarı süzülürdü.*¹²⁵⁴

B. Masal

Romanda çeşitli masal motifler kullanılmıştır. Romandaki en belirgin masal motifleri tılsımlı yüzük ve ejderhadır. Türk ve dünya masallarında görülen ve çok sık kullanılan bir motif olan sihirli yüzük sahibini kötülüklerden koruyacağı gibi ters etkiye de sahiptir. Örneğin Nartanesi adlı halk masalında sihirli yüzüğü parmağına takan kız ölür, bir başka masal olan “Muradına Ermeyen Dilber”de ise yüzüğü parmağından çıkaran kız ölür¹²⁵⁵, bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür. Dede Korkut Hikâyeleri’nde parmağındaki yüzük sayesinde Tepegöz’e kılıç ya da ok işlemez. Sihirli bir obje olarak sihirli yüzük, Stith Thompson’un *Halk Edebiyatının Motif İndeksi* adlı çalışmasında sihirli yüzük, zehirleyen sihirli yüzük, öldüren sihirli yüzük, harikulade sihirli yüzük başlıklarıyla gösterilmiştir.¹²⁵⁶ Romanda Anacık Sultan, İnce Memed’e kurşun işlememesi için bir yüzük verir. Bu yüzük aslında Kırkgöz Ocağı’nın mührüdür ve gittiği yerlerde tanınması, yüzüğü görenin ona yardım etmesi amacıyla Memed’e verilir. Yüzüğü parmağına takan Memed kendini güvende hisseder, fakat bu durumu öğrenen halk Memed’e gerçekten de kurşun işlemeyeceğini düşünerek bu konu hakkında çeşitli efsaneler türetmeye başlar. Görüldüğü gibi halk anlatılarında sıklıkla kullanılan bir motif, çeşitli efsanelerin ortaya çıkmasında tetikleyici bir rol oynar.

“Bu,” dedi, “ocağın mühürüdür. Benden sonra bu ocak sönüyor, al sende kalsın. Malatyaya gidersen, Ağuiçen Ocağına var, bunu onlara göster, seni

¹²⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 295

¹²⁵⁵ Bilge Seyidoğlu, Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1975, s. 93

¹²⁵⁶ Stith Thompson, Motif Index of Folk Literature, 6 Vols, Indiana University Press, Bloomington, USA, 1946

saklarlar. Ölünceye kadar da, parmağına taktığım bu yüzüğü yanından ayırma. Belki sana bir faydası olur. Bu ocak sönerken, bu yüzük iyi bir kimsenin parmağında olsun.”¹²⁵⁷

Masallarda olağanüstü bir varlık olarak sürekli karşımıza çıkan ejderha da romandaki masal motiflerinden biridir. Sadece Türk değil, dünya halk anlatılarında da yaygın bir şekilde görülen ejder¹²⁵⁸, kıymetli bir yerin ya da şeyin bekçisidir ve ağzından ateş saçan, yedi başlı bir yaratık olarak tasavvur edilir. Erken dönem Türk kültüründe bereket, refah, güç ve kuvveti simgeleyen ejderha, Türklerin Ön Asya kültürüyle ilişkiye girmesiyle bu özelliklerini kaybederek alt edilen kötülüğün simgesi haline gelmiştir.¹²⁵⁹ Romanda kasabalı çocuklar kendi aralarında İnce Memed’in nasıl birisi olduğuna dair çeşitli yorumlar yaparlar. İçlerinden Âşık Mustafa’nın anlattığı anlatıda İnce Memed’e yardım eden ve onu yaralandığında diliyle tedavi eden kanatlı, dokuz dilli bir ejderhadan söz edilir. Burada dikkat çekici olan yardımcı bir güç olarak ejderhanın kullanılmasıdır. Halk masallarında genellikle karşı güç olarak görmeye alıştığımız ejderha burada koruyucu ve sağaltıcı bir özelliğe sahiptir. Ayrıca anlatıda Memed’i kurtararak bir mağaraya götüren at da sihirlidir.

*“(...) İşte böyle İnce Memed Ali Safayı öldürünce dağa kaçmış. Ali Safa çok zalim bir adammış. Köylüye kan ağlatıyormuş. İnce Memed de onu gözbebeklerinden vurmuş, dağa kaçınca candarmalar ona pusu kurmuşlar, İnce Memedi de vurup atından düşürmüşler. O atı da onu almış, dişleriyle candarmaların arasından çıkarmış. Candarmalar ata kurşun yağdırmışlar ama, vuramamışlar. O at afsunluymuş, ona hiç kurşun değmiyormuş. At da almış onu dağın tepesindeki bir mağarasına götürmüş. Çıkış dağın kayalık doruğuna, oradan kişnemiş, kişnemiş. Bir kanatlı ejderha inmiş bir ak bulutun içinden... At sevinmiş, onu mağaraya götürmüş. İnce Memed ejderhayı görünce korkmuş. Ejderhadır, onun yaralarını kırmızı dilleriyle yalamış, dokuz tane, dokuz yalımdan dili varmış. O saatte hemen İnce Memedin yaraları iyileşmiş. (...)”*¹²⁶⁰

¹²⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 460

¹²⁵⁸ Stith Thompson, The Types of The Folktale, Academia Scientiarum Fennica, Helsinki, 1964, s. 89-90

¹²⁵⁹ Çoruhlu, Türk Mitolojisinin Anahatları, s. 136-137

¹²⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 210-211

C. Halk Hikâyesi

Türk Dünyasında yaygın olan ve Anadolu’da birçok varyantı bulunan Köroğlu ilk iki ciltte olduğu gibi bu ciltte de sıklıkla karşımıza çıkar. Memed, Âşık Sefil Ali’den “Köroğlu’nun Zuhuru” hikâyesini dinledikten sonra Köroğlu’nu kendine örnek almaya başlar. Köroğlu bir halk kahramanıdır ve erdemli bir eşkıyadır. İnce Memed de Köroğlu’nun çizgisinde ilerlemeye çalışır. Halk da İnce Memed’i Köroğlu’na benzetir ve onu Köroğlu ile özdeşleştirir. Hürü Ana İnce Memed’in öldüğünü duyunca bu asılsız habere inanmaz, fakat dünyanın Sultan Süleyman’a hatta Köroğlu’na kalmadığını söyleyerek İnce Memed’in de bir gün gerçekten öleceğini ya da Köroğlu gibi kayıplara karışacağını söyler. Ayrıca burada Köroğlu’nun yanı sıra Hz. Süleyman kıssasına da telmihte bulunulmuş, onun en önemli özelliklerinden biri olan hayvanlarla konuşabilmesine değinilmiştir.

“Siz erkek değil misiniz, insan değil misiniz, İnce Memedin de iki gözü, iki eli, iki kulağı var, sizin de... İnce Memed vurulursa vurulsun. Koçyiğit Köroğlu yitti gitti de, bir daha gelmedi, (...)”

...

“Ben bilmez miyim ki eşkıya dünyaya payidar olmaz? Sultan Süleymana kalmayan dünya, o Süleyman kuş dilini bilirdi, Kaftan Kafa hükmederdi, işte ona kalmayan dünya, hiç kimseyse kalmaz. Biliyorum, İnce Memed de bir gün ölecek, ya da Köroğlu gibi, Köroğlu Ürüştan Ali gibi, o da yitklere karışacak...”¹²⁶¹

Romanda Murtaza Ağa, Bayramoğlu’na halkın İnce Memed’i taparcasına sevdiğini söyler. Bayramoğlu da bunun önemli olmadığını bir kişinin bile nefret etmesinin onun sonunu getirebileceğini, bu yüzden onun da Köroğlu gibi olması gerektiğini yoksa fazla yaşayamayacağını iddia eder. Bayramoğlu’na göre nasıl Köroğlu’nun kırk günlük yoldan haberi oluyordu ise İnce Memed’in de onun gibi olması gerekir, Köroğlu’nun sonuna kadar yaşamasının sebebi budur. Görüldüğü gibi herkes İnce Memed ile Köroğlu’nu karşılaştırır. Yaşar Kemal böyle yaparak Köroğlu’na alternatif olarak yeni ve son döneme ait bir halk kahramanı ortaya çıkarmayı hedefler. Köroğlu’nun yüzyıllardır dilden dile bütün Türk dünyasında anlatılmasının sebebi onun halkın yanında bir eşkıya olmasıdır, çünkü onun

¹²⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 246-247

kahramanlıklarını yayan yine halktır. Halk kendi arasından çıkmış bir kahramana her zaman sahip çıkar. Ağaların güdümündekiler hariç bütün köylü, İnce Memed'i çok sever ve ona sahip çıkar.

*“Tapsın... Yüz bini tapar, bir tanesi düşman olur, işte o zaman yandı. Bir eşkiyanın bütün otlar, çiçekler, kuşlar, her çalı, her yaprak gözü olmalı. Kırk günlük yolda yaprak kıpırdarsa, o burada duymalı, hile kapmalı. Köroğlu böyleydi de sonuna kadar yaşadı.”*¹²⁶²

Köroğlu'nu sahiplenene halk onun gerçek bir kişi olduğuna hatta kendi bölgelerinde yaşadığına inanır. Bir Türkmen beyi olan Battal Ağa, Köroğlu'nun savaşa gittiğinde Türkmen kadınları tarafından donatıldığını söyler. Memed, Köroğlu'nu tamamen benimser, hatta Battal Ağa'nın ağzından Köroğlu ismi çıkınca Memed'in yüreği sızlar. Anlaşılabacağı üzere, Köroğlu bir hikâye kahramanı olmaktan çıkarak gerçek bir kişilik olmuştur. İnce Memed karakteri ise olay örgüsündeki bir kişi olmaktan çıkarak bir efsane veya hikâye kahramanına dönüşmüştür.

*“Koç Köroğlunu da bizim Türkmen hatunları savaşa çıkmadan önce böyle donatırlarmış, ata dede göreneğiymiş bu. (...)”*¹²⁶³

Romanda Köroğlu'nun yanı sıra atından da sıklıkla bahsedilir. Yazar, Köroğlu'nun atını bir kıyaslama aracı olarak kullanır. Yaşar Kemal, her ata Köroğlu'nun atını göz önünde bulundurarak değer biçer. Memed'in ikinci ciltte Seyran'ın yardımıyla yakaladığı yağız at da böyle bir attır. Köroğlu'nun kır atı ile Memed'in yağız atı arasındaki tek fark adlarından da anlaşılabacağı gibi renkleridir. Yaşar Kemal, yağız at tipini oluştururken sadece kır atı örnek almamış, halk anlatılarında kahramanın en iyi yardımcısı olan olağanüstü at tipinden yararlanmıştır. Memed'in atı asil bir attır ve çok hızlıdır, o kadar hızlıdır ki ona kurşun yetişmez. Akıllı bir at olan yağız at, Memed vurulduktan sonra onu sakın bir yere götürüp bıraktıktan sonra onun durumunu bildirmek için Hürü Ana'nın yanına gider. Ormanda rastladığı yağız atı bir türlü vuramayan Yüzbaşı, bu durum karşısında iyice hırslanır. Atın marifetleri dilden dile dolaşarak Çukurova ve Toroslara yayılır. Hakkında çeşitli söylentiler çıkan at, halk tarafından büyül

¹²⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 329

¹²⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 395

zannedilir. Tazı Tahsin, Topal Ali'ye Yüzbaşının bir türlü vuramadığı, kayalıkların üzerindeki atı anlatır. Tahsin'in köylülerden duyduklarına göre İnce Memed'in olan o at aynı Köroğlu'nun atı gibi ölümsüzdür.

*"(...) Bizim köylülerimiz diyor ki, öteki köylüler de, o kayanın doruğunda bekleyen at İnce Memedin atıymış. O at da Köroğlunun atı gibi ölümsüz bir atmış. Dünyada bir tek at varmış Kırk ermişlere, Ölmezle karışmış, o da Köroğlunun atı imiş. Bengisu içmiş de o, Köroğlu içmemiş, at bu suyu içinde Kırk Ölmezle karışmış. (...)"*¹²⁶⁴

Hürü Ana küçük bir Türkmen kızı olan Fatmalı'ya Yağız Atı görüp görmediğini sorar. Fatmalı ise o atın Köroğlu'nun ölümsüz atı Kır At olduğunu, yaşlandığı için renginin karardığını söyler. Bu hikâye, Memed'in yerinin belli olmaması için Fatmalı'nın büyükleri tarafından uydurulmuştur, fakat burada dikkatimiz çeken husus, yağız atı saklamak amacıyla yörüklerin Köroğlu'nun kır atını kullanmalarıdır. Buradan ulaşacağımız yargı ise yağız ata denk sayılabilecek tek atın Köroğlu'nun kır atı olmasıdır. Bu da insanların olay örgüsünün geçtiği yıllarda bile Köroğlu'nun atının yaşadığına inanabileceklerini gösterir. Başka bir açıdan da düşünersek bölge insanının hayal gücünün ne kadar geniş olduğu ve çeşitli durumlara karşı halk anlatılarıyla bir savunma mekanizması oluşturduğunu da söyleyebiliriz. Bu anlatılarda ata halk anlatılarında sıklıkla gördüğümüz don değiştirme, ölümsüzlük, sihir gibi çeşitli motifler de yüklenir.

*"O atın hiç sahibi yokmuş ki. O at cinli bir at imiş. Diyorlar ki o Köroğlunun Kıratı imiş. Babam diyor ki Köroğlunun atı hiç ölmezmiş. İşte bu yaşlanınca böyle kara olmuş. Babam diyor ki Köroğlunun o hiç ölmeyen atı, yaaa... Babam diyor ki dondan dona da girermiş."*¹²⁶⁵

İnce Memed'in atı bir insan kadar akıllı, bir canavar kadar acımasız ve fırtınalar çıkaracak kadar esrarengiz bir hayvandır. Olağanüstü özelliklere sahip bu at, Tazı Tahsin'in İnce Memed'in yerini söylemek için kasabaya doğru gittiğini anlayınca Tahsin'i engeller. Görüldüğü gibi *Yağız At* halk anlatılarındaki yardımcı at figürü gibi hareket ederek sahibinin hayatını kurtarır.

At bilmişti onun İnce Memedi haber vereceğini de öldürmeye kalkmıştı.

¹²⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 133

¹²⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 260

*Yoksa bu at, insanı görünce, insanları kendisine yaklaştırmadan alıp yatırıyor, yitip gidiyordu.*¹²⁶⁶

Romanda dikkatimiz çeken başka bir hikâye unsuru ise montaj maddesinde de değindiğimiz Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki Boğaç'ın annesinin oğlunu kocasından sorarken yaptığı soylamaya yakın bir üslubun yazar tarafından da kullanılmasıdır. Burada Yaşar Kemal, Dede Korkut Hikâyeleri'ne öykünerek annesinin oğlu Boğaç'ı kocasına sorarken söylediği soylamada takındığı üslupla Hürü Ana'nın İnce Memed'i Battal Ağa'ya sorarken takındığı üslup arasında benzerlik kurmuştur. Bu konuya montaj bölümünde örnek verdiğimiz için sadece değinmekle yetineceğiz.

D. Halk Şiiri

Ünlü halk şairi Karaca Oğlan'ın nereli olduğu sorusunun araştırmacıların zihinlerini karıştıran bir konu olduğunu söyleyen Saim Sakaoğlu birçok köy, ilçe ve ilin Karaca Oğlan'ın memleketi olarak gösterildiğini, fakat bu konu hakkında yeterli belge olmadığı için kesin bir yargıya varmanın doğru olmayacağını ifade eder.¹²⁶⁷ Karaca Oğlan'ın memleketi olarak iddia edilen ilçelerden biri de Kadirli'nin Yusufizzettin (Binboğa) köyüdür.¹²⁶⁸ Karaca Oğlan'ın sadece kendi doğup büyüdüğü bölgenin değil, bütün ülkenin büyük şairlerinden birisi olduğunu söyleyen Yaşar Kemal, Çukurova'da bir erkeğin ya da bir kadının Karaca Oğlan şiiri bilmememsinin olanaksız olduğunu, bilmeyenlere ise aptal ve pısrık gözüyle bakıldığını belirtir.¹²⁶⁹ Karaca Oğlan'dan etkilenen Yaşar Kemal'in eserlerinde de Karaca Oğlan'ın izleri görülür. Romanda Memed, Seyran'ı da yanına alıp adı sanı bilinmeyen ellere gitmeyi düşünürken aklından geçen *adı sanı bilinmedik eller* cümlesi ona Karacaoğlan'ın şiirini hatırlatır.

*Seyranı oradan almalı, sonra da adı sanı bilinmedik ellere... Bu adı sanı bilinmedik eller sözünü çık seviyordu. Kracaoğlan da öyle demiyor muydu, adı sanı bilinmedik ellere gitmeyince gönül yardan ayrılmaz...*¹²⁷⁰

Karaca Oğlan'ın sözü edilen bu şiirinin ilk kıtası şöyledir:

¹²⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 419

¹²⁶⁷ Saim Sakaoğlu, Karaca Oğlan, Akçağ Yay., Ankara, 2004, s. 115

¹²⁶⁸ Sakaoğlu, Karaca Oğlan, s. 125

¹²⁶⁹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 44

¹²⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 454

“Ağlayı ağlayı düştüm yollara
 Karişayım boz bulanık sellere
 Adı sanı duyulmadık ellere
 Gitmeyince gönül yardan ayrılmaz.
 ...”¹²⁷¹

Kırkgöz Ocağı’na yetmiş beş yıl hizmet eden Mülayim Baba bu kadar süre içinde ocağa eğri odun dahi sokmaz. Onun bu davranışı bize Yunus Emre’yi hatırlatır. Onun da Taptuk Emre’nin dergâhına kırk yıl boyunca eğri odun sokmadığı rivayet edilir. Bu şekilde bir roman kahramanı olan Mülayim Baba ile Yunus Emre arasında özdeşim kurulmuştur.¹²⁷²

Romandaki Âşık Mustafa karakteri Yaşar Kemal’in kendisidir. Âşık Mustafa çocuk yaşta âşıklığa başlar, ünlü ve tecrübeli âşıklarla karşılaşır onları alt ederek kısa zamanda üne kavuşur ve aynı zamanda eşkıyalara hayrandır. Yaşar Kemal’in de hayatını incelediğimiz zaman onun da küçük yaşlarda zamanın ünlü âşıklarıyla atıştığını, bölgesinde üne kavuştuğunu ve eşkıyalara hayran olduğunu görürüz. Bu konulara daha önce de değindiğimiz için Yaşar Kemal’in âşıklık yaptığı yıllara ait söylediklerini örnek olarak tekrar göstermeyeceğiz. Romanda Âşık Mustafa’nın âşık atışmalarına katıldığı anlatılarak âşıklık geleneğine ait bir uygulamadan bahsedilmiştir.

*Âşık Mustafa pamukta, geceleyin iş bitip de ırgatlar dinlenmeye çekilince sazını eline alır, onlara türküler söylerdi. Söyledikleri türkülerin bir kısmı belenmiş eski türkülerdi, bir kısmını da düpedüz kendi uydururdu. Bir Allah vergisi. Büyüyünce bir hak aşığı olacaktı, tıpkı Dadaloğlu gibi. Daha şimdiden saçı sakalı ağarmış aşıklerle karşılaşılıyor, bir o, bir yaşlı aşık söylüyor, hiç bile mat olmuyordu. Bir coşmaya, ardından da bir titremeye başlayınca, sözler ağzından şu pınarlardan akan çağıl çağıl sular gibi boşanıyordu. Eşkıyalara da çok meraklıydı. Onlar üstüne çok türkü çıkarmıştı. İnce Memed üstüne de türküler vardı.*¹²⁷³

Romanda Pir Sultan Abdal ile Hızır Paşa rivayetine de yer verilmiştir. Bu konuyu montaj maddesinde incelediğimiz için halk şiiriyle alakalı kişiler, olaylar

¹²⁷¹ Sakaoğlu, Karaca Oğlan, s. 645

¹²⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 292

¹²⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 209-210

ve materyallerin romanda kullanıldığını hatırlatmakla yetineceğiz.

E. Kalıplaşmış Sözler

Kahramanlar ya da yazar tarafından yeri geldikçe kullanılan kalıplaşmış sözler bir meselenin birkaç kelime ile anlaşılmasını sağlar. Yazar ya da kahramanlar da böyle durumlarda halka mal olmuş, atasözü ve deyim gibi kalıplaşmış söz öbeklerini kullanırlar.

a. Atasözleri

1. “*Geceler altın sabahlara gebedir.*”¹²⁷⁴ Sıkıntılı günlerin ardından güzel günlerin geleceğini vurgulayan bu sözü Arzuhalci Deli Fahri, Murtaza Ağa’ya söyler.

2. “*Kendi düşen ağlamaz.*”¹²⁷⁵ İnsan kendi hataları sonucunda başına gelen olumsuzluklara katlanmalıdır. Murtaza Ağa İnce Memed’in tehlikeli bir eşkıya olduğu ve biran evvel yakalanması gerektiği konusunda Tapucu Zülfü’yü ikna edemeyince bu sözü söyler.

3. “*Asil azmaz, yol tezikmez.*”¹²⁷⁶ (Asil azmaz, bal kokmaz.) Kendine ait özellikleri bulunan hiçbir şey aslını kaybetmez. Murtaza Ağa eşi Hüsne Hatun’un asil bir aileden geldiğini bu atasözüyle ifade eder.

4. “*İt iti ısırmaz.*”¹²⁷⁷ (İt itin ayağına basmaz.) Çıkarları aynı olanlar, aynı grup ya da tarafta olanlar birbirlerine zarar vermezler. Taşkın Halil Bey resmi görevlilerin birbirlerine zarar vermeyeceklerini aksine her durumda birbirlerini destekleyeceklerini ima etmek için bu atasözünü kullanır.

5. “*Dağ Musaya gelmezse Musa dağa gider.*”¹²⁷⁸ (Dağ yürümezse abdal yürür.) Kişinin bir işi üstünlük taslayan birisine bağlıysa ve o kişiyle hiç ilgilenmiyorsa işini halletmek için kişi onun ayağına gitmelidir. Murtaza Ağa kendini affettirmek için Topal Ali’nin yanına gittiğinde bu sözü söyler.

6. “*Göl yerinden su eksik olmaz.*”¹²⁷⁹ Bir şeyin kaynağında her zaman var

¹²⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 31

¹²⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 43

¹²⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 106

¹²⁷⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 186

¹²⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 197

¹²⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 228

olacağını ifade eden atasözüdür. Murtaza Ağa öldürülen Talip Bey'in yerinin oğullarından biri tarafından doldurulacağını söyler ve düşüncesini kuvvetlendirmek için bu atasözünü kullanır.

7. “*Eşkîya dünyaya payidar olmaz.*”¹²⁸⁰ (Eşkîya dünyaya hükümdar olmaz.) Eşkîyalığın sonunun iyi olmadığını, eşkıya saltanatının bir gün sona ereceğini ifade eden bir sözdür. Hürü Ana, İnce Memed için söyler.

8. “*İnsanoğlu çiğ süt emmiştir.*”¹²⁸¹ İnsanoğlu her zaman iyi olmayabilir, kötü davranışlar sergileyebilir. Rüstem bir savaş kahramanıdır, bir zamanlar ona hürmet gösterenlerin artık onu görmezlikten gelmeleri Rüstem'i çok üzer. Murtaza Ağa, insanların nankör olabileceklerini anlatmak için Kürt Rüstem'e bu sözü söyler.

9. “*Göz insanın aynasıdır.*”¹²⁸² Kişi ne söylerse söylesin düşüncelerini ve niyetini gözleri ele verebilir. Yazar, eşkıya Bayramoğlu'nun eşkıyalığı bıraktım demesine rağmen gözlerinin onu yalanladığını söyler ve bu atasözünü kullanarak bu görüşünü kuvvetlendirmeye çalışır.

10. “*Kaba ağaç dal ile gürler.*”¹²⁸³ Nasıl kaba, ulu bir ağaç dalları ve yapraklarının çokluğuyla kendini gösteriyorsa insanı kuvvetli gösteren de çevresindeki insanlardır. Yazar, Murtaza Ağa'nın aşiretine düşkün bir insan olduğunu vurgulamak için bu atasözünden yararlanır.

11. “*Aç köpekler fırınları yıkarlar.*”¹²⁸⁴ Aç olan bir canlı karnını doyurmak için her şeyi yapabilir. Murtaza Ağa yoksulluktan kırılan köylünün her şeyi yapabileceğini bu sözü kullanarak vurgular.

12. “*Ateş olmayan yerden duman çıkmaz.*”¹²⁸⁵ Her şeyin bir nedeni vardır ve bu yüzden çeşitli söylentilerin de doğruluk payı olabilir. Murtaza Ağa çıkan söylentiler üzerine bu sözü söyler.

¹²⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s.247

¹²⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 318

¹²⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 330

¹²⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 373

¹²⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 332

¹²⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 375

b. Deyimler

1. “*Dilinde tüy bitmek.*”¹²⁸⁶ Bir şey ya da konu üzerine çok konuşmak, dil dökmek. Murtaza Ağa İnce Memed konusunda çevresindekilerle çok konuştuğunu anlatmak için bu deyim kullanır.

2. “*Nuh demek peygamber dememek.*”¹²⁸⁷ Bir şey ya da konu üzerinde inat etmek. Kasabada çıkan söylentilere göre Ali Safa Bey kendisini öldürmemesi için İnce Memed’e çok yalvarmış, fakat İnce Memed kararından vazgeçemeyerek onu öldürmüştür. İnce Memed’in Ali Safa Bey’i öldürmekteki inadı bu deyimle ifade edilir.

3. “*Oğlunu öldürüp ocağına düşmek.*”¹²⁸⁸ Birine yardım etmesi ve koruması için sığınmak. Ocağına düşmek değiminin başına oğlunu öldürdüm ifadesinin getirilmesi, kişinin çok sıkıntılı bir durumda olduğu ve canını sıgındığı kişiye teslim ettiğinin göstergesidir. Murtaza Ağa Tapucu Zülfü’den İnce Memed’in bir an evvel yakalanması için Arif Saim Bey ile konuşmasını ister. O bu isteğini söylerken çok sıkıntılı bir durumda olduğunu belirtmek için bu deyim kullanır.

4. “*Kurdun ağzına kan bulaşmak.*”¹²⁸⁹ Bir işin yapılması için çok geç kalındığını anlatmak için söylenir. Murtaza Ağa bölgedeki eşkıyalık olaylarının artması üzerine bu sözü söyler.

5. “*Afurundan tafurundan yanından geçilmemek.*”¹²⁹⁰ Kişinin büründüğü herhangi bir ruh halinden dolayı yanına yaklaşılmaması. Çalım ya da hava manasında da kullanılır. Yüzbaşı yakaladığı eşkıyanın İnce Memed olmadığını öğrendikten sonra evine kapanır ve kimseyi yanına kabul etmez. Kasaba eşrafından Molla Duran Efendi de Yüzbaşı’nın bu hareketini bu deyimle tanımlar.

6. “*Kılıcın ağzı üstünde yürümek.*”¹²⁹¹ Her an tehlikede olmak ya da tehlikeli bir işle uğraşmak. Hüsne Hatun kocası Murtaza Ağa’ya her an tehlike altında olduklarını ifade edebilmek için bu deyim kullanır.

¹²⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 33

¹²⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 34

¹²⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 42

¹²⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 43

¹²⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 187

¹²⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 192-193

7. “*İpipullah sivri külâh kalmak.*”¹²⁹² Beş parasız kalmak. Yazar, Talip Bey tarafından dolandırılan Homanlı Yörük obasının ekonomik durumunu bu deyimle izah etmeye çalışır.

8. “*Pişmiş aş su katmak.*”¹²⁹³ Yolunda giden bir işi bozmak. İnce Memed’i Ankaraya tehlikeli bir eşkıya olarak göstermek için bölgede işlenen bütün suçlar Memed’in üzerine atılır. Köylüler tarafından öldürülen Talip Bey’in katili olarak İnce Memed’i gösteren kasaba eşrafı Talip Bey’in oğullarının babamızın katili köylülerdir, İnce Memed değildir demeleri üzerine huzursuz olur. Bunun üzerine Murtaza Ağa, Talip Bey’in çocuklarına bu deymi söyleyerek yolunda giden işi bozduklarını ima etmeye çalışır.

9. “*Pireyi deve yapmak.*” “*Habbeyi kubbe yapmak.*”¹²⁹⁴ Bir şeyi oldukça abartmak. Arif Saim Bey, İnce Memed’in çok abartıldığını söylerken bu deyimleri kullanır.

10. “*Elifi görse mertek sanmak.*”¹²⁹⁵ Fazlasıyla cahil olmak. Mısır’da din eğitimi aldığı söylenen Molla Duran’ın aslında bilgisiz bir insan olduğunu ima etmek için Arif Saim Bey bu ifadeyi kullanır:

c. Dualar

1. “*Allah senin sayini üstümüzden eksik etmesin.*”¹²⁹⁶ Tapucu Zülfü Arif Saim Bey’e söyler.

2. “*Allah düşmanımın başına vermesin.*”¹²⁹⁷ Murtaza Ağa ölüm korkusu yaşadığını söyler ve bu duyguyu kimsenin yaşamaması için bu dilekte bulunur.

3. “*Allah kötü gün göstermesin size.*”¹²⁹⁸ Topal Ali kendisine peynir veren Yörük kızlarına söyler.

4. “*Allah sözünü geçkil, kılıcını keskin eylesin.*”¹²⁹⁹ Hüsne Hatun, Topal Ali’nin gönlünü almaya giden kocası Murtaza Ağa’ya söyler.

5. “*Allah sana çok, çok uzun ömürler versin.*” “*Hazreti Nuh kadar uzun*

¹²⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 222

¹²⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 229

¹²⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 353

¹²⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 354

¹²⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 40

¹²⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 47

¹²⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 150

¹²⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 196

ömürlü olasın.”¹³⁰⁰ İnce Memed kendisine hayli yardımı dokunan Sarı Çavuş’a bu duaları eder.

d. Beddualar

1. *“Allah bunlara kel versin de tırnak vermesin.”*¹³⁰¹ Murtaza Ağa eşkıyalara söyler.

2. *“Evi yolu yıkılsın fıkarcılığı.”*¹³⁰² Topal Ali fakirliğe bu şekilde tepkisini gösterir.

3. *“Boyu devrilsin.”*¹³⁰³ Öğretmen Sami Turgut, İnce Memed’in ölümü üzerine düzenlenen kutlama sırasında kasabalıya yaptığı konuşmada İnce Memed’e bu bedduayı eder.

4. *“Arkası üstüne gelmesin.”*¹³⁰⁴ Hürü Ana sevmediği Topal Ali’ye söyler.

5. *“Gözü kör olsun.”*¹³⁰⁵ *“Ocağı sönsün.”* *“Yağlı kurşunlara gitsin.”* *“Leşini itler parçalasın.”* *“İnşallah mezar yüzü görmez de kartallara yem olur.”*¹³⁰⁵ Köylüler bu bedduaları genç bir delikanlıyı öldüren ve kendini İnce Memed olarak tanıtan eşkıyanın arkasından ederler.

5.2.4.2.2. Folklorik öğeler

A. İnançlar

İnanç kavramının insan düşüncesinin çok geniş bir kısmını içine aldığı söyleyen Pertev Naili Boratav’a göre halkbilimi, belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğince yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatılarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir.¹³⁰⁶ Halk inanışlarının çeşitli kaynakları vardır.

1. Mitolojik kaynaklı olanlar.

2. Dini kaynaklı olanlar.

3. Felsefî, ideolojik ve siyasal düşünceler çevresinde oluşanlar.

4. Anonim bir şekilde oluşanlar. Bunlar bilinmeyen bir zamanda meydana

¹³⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 603

¹³⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 34

¹³⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 55

¹³⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 159

¹³⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 404

¹³⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 461

¹³⁰⁶ Pertev Naili Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, Gerçek Yay., V. Baskı, İstanbul, 1999, s. 7

gelen olaylardan sonra toplum tarafından kabul görerek oluşan inançlardır.¹³⁰⁷ Temelinde inanç unsuru olan, halkın doğru olduğuna inandığı hatta sorgulamadığı halk inançları bu özelliğiyle günlük yaşamı ve insanlar arasındaki ilişkiyi de etkiler.

Dinî kaynaklı olan inanışlar, dinî inançlar, yasaklar ve din uluları, peygamberler, ünlü ermişler çevresinde oluşur. Halk arasında bu kişilerin yardım ettiği insanların belirgin, gözle görülen, bazı özellikleri olduğuna inanılır. Söz gelimi vücudun görünen bir kısmındaki normal olmayan ben, iz, yara vb oluşumlar ya da çeşitli uzuvlardaki farklılıkları bu özelliklere örnek gösterebiliriz. Bilindiği gibi inanışların büyük bir kısmı efsanelerle belgelenir ve onlar aracılığıyla anlatım yeteneğine erişir.¹³⁰⁸ Örneğin romanda İnce Memed ile ilgili çeşitli efsanelerin halk arasında anlatıldığını görürüz. Bu efsanelerden birinde Memed'in anında peygamber mührünün olduğundan bahsedilir. Halk arasındaki inanışa göre Memed'e kurşun işlememesinin sebebi bu mühürdür. Tazı Tahsin Topal Ali ile aralarında geçen bir konuşmada Memed'in bu özelliğine değinir.

*“İnce Memed var ya, dağ gibi, çangal bıyıklı bir adammış. Alnının ortasında bir ben varmış, peygamber mührü. O sebepten ona kurşun geçmez imiş.”*¹³⁰⁹

Âşık Mustafa da arkadaşlarına Memed'in anındaki peygamber mühründen bahseder.

*“İnce Memed, ölmemiş, yaralanmış. Alnında Peygamber mührü varmış, bu doğru, oradan yalnız kurşun geçermiş ona... (...)”*¹³¹⁰

Halk kültüründeki kurtarıcı ve yardımcı iyesi olan, göze görünmeyen ve çeşitli durumlarda halka yardım eden *Kırklar*, *Kırklar Meclisi* ya da *Gayb Erenleri* olarak da anılırlar. Bu evliya topluluğuna *üçler*, *yediler*, *kırklar* da denir. Romanda karşımıza çıkan başka bir halk inanışı ise ilk iki cildi incelerken de değindiğimiz *üçler*, *yediler*, *kırklar* inancıdır. Romanda köylüsünden, kasabalısına, yedisinden yetmişine kısacası herkesin *üçler*, *yediler*, *kırklar* inancına sahip olduğunu görürüz. Örneğin Murtaza Ağa, Yüzbaşı'nın İnce Memed'i öldüremeyeceğini, bir yaban domuzu ölüsünü kasabaya getirerek İnce Memed'i vurdu fakat yolda

¹³⁰⁷ Çelik, İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları, s. 21

¹³⁰⁸ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 8-9

¹³⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 132

¹³¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 210

Kırklar yediler onu domuza çevirdi demesine şaşırmayacağını söyler.

*“(...) Getirir de, aaah, ben İnce Memedi vurmuştum, yolda gelirken, çıplak atın üstünde, Kırklar Yediler İnce Memedi yabandomuzuna çevirmişler, derse şaşmam.”*¹³¹¹

Yüzbaşı, kadınların İnce Memed sandıkları eşkıyanın başında söyledikleri sözlerle dikkat eder. Kadınlara göre İne Memed, “Kırk Ermişler”e katılmıştır.

*... İnce Memedin yiğitliğini, inceliğini, yakışıklılığını, sevdasını, Hatçesini, Abdi ağayı öldürüşünü, köylüleri kurtarışını, gökteki meleklerin onu alıp götüreceklerini, cennetin kapısının daha o uzaktan gözükünce açılacağını, onun yeşil donlu kırk Ermişlere daha şimdiden katıldığını söylüyorlardı.*¹³¹²

Halk arasındaki bir başka inanışta yukarıda bahsettiğimiz ermişlerin, din büyüklerinin ve pirlerin hiç yaşlanmadığı inanışdır. Kırkgöz Ocağı’nın post-nişini olan Anacık Sultan’ın hiç yaşlanmadığından bahsedilir. Kimilerine göre o bin yaşındadır. Keramet sahibi bir zat olarak bilinen Anacık Sultan ile ilgili bir başka inanış da onun verdiği yüzük sayesinde Memed’e kurşun geçmediğidir. Yukarda da değindiğimiz gibi keramet sahibi kişiler yardım etmek istedikleri kişilere kerametlerini çeşitli yollarla verirler. Romandaki köylüler de Anacık Sultan’ın kerametini bir yüzük aracılığıyla Memed’e verdiğine ve böylece Memed’in bütün tehlikelerden korunduğuna inanırlar. Bunu Battal Ağa’nın Memed’in parmağındaki yüzüğü gördükten sonra ona söylediği şu sözlerden anlarız:

*“Parmağındaki yüzük ocağın yüzüğüdür. Bunu ocakgillerden başkası takamaz. Sana nasıl verdi ki? Seni pir saymıştır. İşte bunu unutma. Bu yüzük parmağındayken seni bütün kazalardan belalardan korur.”*¹³¹³

Dini kaynaklı bir başka inanış ise halk tarafından kutsal sayılan yerlere silahsız girilmesidir. Romanda Kırkgöz Ocağı adlı kutsal yere padişahların bile silahlarını çıkararak girdiklerinden söz edilir.

*... Bu ocağa gelen padişahlar, beyler bile bir günlük yolda silahlarından arınıp ancak ondan sonradır ki ocağın eşiğine yüz sürebilirlerdi.*¹³¹⁴

Bir şeyi yerine getirmek, bir olayı doğrulamak için Tanrı’nın, kutsal görülen bir

¹³¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 188

¹³¹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 119

¹³¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 470

¹³¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 416

kişi ya da nesnenin tanık gösterilerek söz verilmesine ant veya yemin adı verilir. Kişinin yemin ettikten sonra sözünü tutmaması durumunda şahit gösterdiği nesnenin ya da Tanrı'nın onu cezalandıracağına inanılır. Romanda kutsal kitap Kur'an-ı Kerim üzerine bazı kahramanların yemin ettiğini görürüz. Murtaza Ağa, kendini affetmesi için Topal Ali'ye birçok vaatte bulunur ve bu vaatleri yerine getireceğine dair Kur'an-ı Kerim üzerine yemin eder.

“ (...) *Seni hükümet izcisi yapacağıma, maaş bağlatacağıma da Kurana, o yüce kitabımıza el basarak ant içerim. (...)*”¹³¹⁵

Silah da Türk kültüründe kutsal bir nesnedir ve insanların silahları üzerine yemin ettikleri de gözlemlenen davranışlar arasındadır. Bu bir bıçak, kılıç, hançer ya da tüfek olabilir. Memed, Kasım ve Temir birbirlerine bağlı kalacaklarına ve Memed'in buyruğundan çıkmayacaklarına bildikleri bütün kutsal kişileri, nesneleri ve yerleri şahit gösterip Memed'in tüfeğinin üzerine ellerini koyarak yemin ederler.

*Memedin tüfeğini taşın üstüne uzatıp ellerini üstüne koydular, onun her buyruğunu yerine getireceklerine Kuranı Kerimin, adı güzel kendi güzel Muhammedin, Hazreti Alinin, Kırkgöz Ocağının, hasan beyin kılıcının, Kırklara karışmış Köroğlunun üzerine ant içtiler.*¹³¹⁶

Romanda bir hikâye kahramanı olan Köroğlu'nun üzerine yemin edilmesi de dikkat çekicidir. Köroğlu'nun hikâye kahramanı olarak değil de üzerine yemin edilen kutsal bir şahsiyet olarak öne çıkarılması sevilen bir anlatı kahramanının halkın nezdinde hangi payelere ulaşabileceğinin en somut delilidir. Âşıklık geleneğinde âşık, hikâyeye başlamadan önce muhakkak Köroğlu'ndan bir türkü söylemelidir çünkü rivayete göre Köroğlu, fasıllarda kendinden bir türkü söylemeyecek âşıklara beddua etmiştir.¹³¹⁷ Pertev Naili Boratav'ın 20. yüzyılın ilk yarısında tespit ettiği bu inanış, Köroğlu'nun günümüze kadar bile Anadolu'daki âşıkların ve dolayısıyla onların ulaştığı kesimin üzerinde ne derece etkili olduğunu da göstermektedir. Bu durumda bir anlatı kahramanı olan Köroğlu'nun zamanla kurgusal hüviyetinden sıyrılarak hem gerçek hem de kutsal bir kişiliğe büründüğünü söyleyebiliriz. Romanda, bir anlatı kahramanı olan Köroğlu, yazar-anlatıcı tarafından kutsal özelliklere sahip bir kişiye dönüştürülmüştür. Yaşar Kemal'in buradaki amacı, her mesleğin bir piri olduğu inancından yola çıkarak

¹³¹⁵ Yaşar Kemal, *İnce Memed III*, s. 203

¹³¹⁶ Yaşar Kemal, *İnce Memed III*, s. 472

¹³¹⁷ Boratav, *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, s. 32

Köroğlu’nu da eşkıyalığın piri olarak göstermektir. Tabi ki Köroğlu’nun piri olduğu eşkıyalar İnce Memed gibi erdemli eşkıyalardır.

Çeşitli hadis ve rivayetlerde köpeğin uluması ve eşeğin anırmasının sebebi olarak onların gözüne insanın göremeyeceği şeytan veya daha farklı yaratıkların görünmesi gösterilir. Bu hayvanlar yaratılış itibarıyla farklı özelliklere sahiptir örneğin köpeğin ses, koku ve görme duyuları insanınkilere göre daha hassastır. Başta Peygamber olmak üzere çeşitli din âlimleri köpek uluması ve eşek anırmasının hayra alamet olmadığını, bu hayvanların gözüne şeytan veya farklı âlemlerdeki çeşitli yaratıkların görüldüğünü söyleyerek insanın bu gibi durularda vesveseye kapılmamasını söylemişlerdir.¹³¹⁸ Köpek ya da kurdun vakitsiz bir zamanda ya da gece uluması insanın korkmasına ve vesveseye kapılmasına sebep olur. Anadolu’da köpek ya da kurt uluması hayra yorulmaz ve felaket haberi olarak kabul edilir. Romanda Tazı Tahsin ormanda uyurken kurt uluması duyarak korkar. Yazar-anlatıcı da bu duruma açıklık getirmek için anlatıya müdahil olarak kurt ulumasının uğursuzluğa alamet olduğunu söyler.

*Üstüne günün değmesiyle uyandı. Uzaklarda bir kurt uluyordu. Kurt uluması uğursuzluğa alamettir. Tazı Tahsinin tüyleri diken diken oldu.*¹³¹⁹

Romanda uğursuzluk getireceğine inanılan bir başka inanış ise düğün yemeğinden yememenin uğursuzluk getireceği inancıdır. Koca Osman düğün yemeğini yemeden gitmek isteyen Memed’i uğursuzluk getireceği düşüncesiyle durdurur.

*“Olmaz,” dedi kesin bir sesle. “Düğün yemeğimizden yemeden seni bir yere göndermem. İşte asıl uğursuzluk bundan gelir.”*¹³²⁰

Kanlı ve kansız olarak iki ayrı şekilde sunulan ve çeşitli toplumlarda bir ibadet şekli olan kurban, doğaüstü alana giren güçlerle barışıklık sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şeyler istemek için sunulur. Murtaza Ağa’nın karısı Hüsne Hatun, İnce Memed’in ölüsünü görünce çifte kurbanlar keseceğine dair kendi kendine söz verir.

*“Onun ölüsünü şu gözlerimle görürsem, sana çifte kurbanlar keseceğim Allahım... Sen bana onun ölü yüzünü gösterdin ya...”*¹³²¹

İnce Memed olduğu zannedilen eşkıya ve arkadaşlarının cesetlerinin çıplak atların

¹³¹⁸ Çelik, İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları, s. 148-150

¹³¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 302

¹³²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 496

¹³²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 128

sırtında getirildikleri sırada kasaba eşrafı kurbanlar kestirir.

*Yolda, kasabanın içinde kurbanlar kesildi. Üç boğa, on bir koyun, altı da keçi... Üç boğayı da Murtaza Ağa kestirmişti. Koyunların bir kısmı Taşkın Halil Beyden, bir kısmı da Molla Duran Efendidendi.*¹³²²

Çeşitli toplumlarda bazı taşların kutsal olduğuna inanılır. Hastalıkları sağaltmak ve yağmur yağdırmak amacıyla kullanılan taşların yanı sıra uğur getirdiğine inanılan taşlar da vardır. Bunlara örnek olarak Yada, Zümrüt ve Harezm taşlarını gösterebiliriz. Bu gün hala devam eden taşlarla ilgili bazı gelenek ve inanmaların menşei mitik dönemlerin düşünceleridir.¹³²³ Romanda köylüler İnce Memed'in yanında gözleri kamaştıran bir taş taşıdığına inanırlar. Köylüye göre bu taş, İnce Memed'i her türlü tehlikeden korumaktadır. Topal Ali ile Molla Duran arasında geçen bir konuşmada Topal Ali bu taşın sırrını şöyle anlatır:

...

"O taşı üstünde taşıyanlara kurşun değmezmiş, değse de geçmezmiş. O taşı, yani yıldırım taşı üstünde taşıyanları kılıç kesmez, ateş yakmaz, su götürmezmiş."

1324

...

Romandaki kahramanların kutsal bir yer olan Kırkgöz Ocağı'na giriş tarzları da dikkat çekicidir. Kutsal yere ve içerde bulunan kutsal kişiye karşı yapılan ve inanca dayalı olan bu hareketler saygının bir ifadesidir. Bu hareket Alevi-Bektaşî kültüründeki Eşik-Kapı-Geçit inanişini da anımsatır. Alevi inancına göre eşik ve kapı, bir durumdan ötekine, bir dünyadan ötekine geçişi simgelediği için Cem evine girerken eşığe basılmaz, kutsal olduğu ve mutluluk getirdiğine inanılan eşığe saygı gösterilerek niyaz edilir.¹³²⁵ Hürü Ana, Kırkgöz Ocağı'ndaki Anacık Sultan'ın yanına girerken saygısını belirten bir dizi işlemde bulunur.

*Hürü Ana hemen attan indi, yıkık kemerin ortasını, burası eşiktir diye şavullayıp eğildi öptü. Delikanlılar da atı yandaki ağaca bağladıktan sonra onun gibi yaptılar. Hürü Ana ağır temkinli yürüyordu. Avlunun ortasına gelince, burada da eğilip bir ak taşı öptü. Açık kapıdan içeriye baktı, içerisi karanlıktı.*¹³²⁶

Kırkgöz Ocağı'na giden Memed de aynı hareketleri sergiler.

¹³²² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 157

¹³²³ Bilge Seyidoğlu, Mitoloji Üzerine Araştırmalar, Dergâh Yay., VIII. Baskı, İstanbul, 2005, s. 48-49

¹³²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 239

¹³²⁵ And, Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı, s. 365

¹³²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 289

*Yıkık avlu kapısından içeriye girdi. Kutsal ocağın avlusundaki ak kayalar yunmuş arınmış, ortalık ışığa kesmişti. Eğildi toprağı öptü. Orta yere gelince bir daha eğildi. İçini, şimdiye kadar hiç bilmediği korkuyla, sevgiyle karışık bir duygu kapladı. Eşiğe kadar vardı, diz çöktü orada, eğildi üç kere eşiği öptü.*¹³²⁷

Nazarlık, zararlı bakışları olduğuna inanılan kimselerin bakışlarını üzerine çekmek için boyuna veya yakaya takılan boncuk, tavşanayağı vb. şeylerden oluşan bir cins maskot veya uğurluktur. Açık, çiy mavi gözlerde nazar gücü olduğuna inanıldığı¹³²⁸ için nazar bocukları mavi göz şeklindedir. Hürü Ana saçlarının arasında mavi boncuk koydurarak nazara karşı önlemini almaya çalışır.

*Sabahleyin uyandığında daha bir sevinçliydi Hürü Ana. Hemen ocağa bir kazan su koydu, su ısınınca hamamlığa geçti, sandığından çıkardığı bir kalıp kokulu sabunla bir iyice yundu arındı. Komşu kızı çağırıp saçlarını ördürdü, beliklerinin arasına da birer küçük gök boncuk koydurdu. İnce Memedin Hürü Anasına nazar değmesin, diyerek güldü.*¹³²⁹

Türbeler, manevi güç ve kabiliyetlere sahip kişiler, tarikat alanında yükselmiş kimseler, insanlığa büyük hizmetlerde bulunmuş simalar, kahramanlar ve ulu ölüler için yapılır. Bazı türbelerle, genellikle ziyaret edilen normal mezarlara gömülmüş ölülere yatır denilir. Yatır, halk arasında manen büyük ölülere, Allah yolunda bir mertebeye ulaşmış kişilere, ermişlere ve evliyalara verilen addır. Kimliği bilinmeyen fakat üstünlükleri, sonsuz güçleri, manevi meziyetleri bulunduğu bildirilen, işitilen veya sanılan ölülerin mezarlarına da bu ad verilmektedir. Yatırlar genellikle “Baba” ve “Şehit” adlarıyla anılırlar. Sözüünü ettiğimiz bu zatların mezarlarını ziyaret edenler, kendilerine ve çocuklarına yardım isteyerek içinde bulundukları çeşitli sıkıntıların çözümleneceğini, dileklerinin gerçekleşeceğini umarlar.¹³³⁰ Yazar-anlatıcı türbe konusuna ironik bir şekilde yaklaşarak her türbe olarak gösterilen yerde gerçekten de önemli şahısların bulunamayabileceğini ifade etmeye çalışır. Romanda İnce Memed’in bir hayalinden bahsedilir. Bu hayale göre Memed hayatını yoluna koyup düze yerleştikten sonra yakın arkadaşı eşkıya Recep Çavuş’un mezarını

¹³²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 456

¹³²⁸ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 104

¹³²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 387

¹³³⁰ Zeki Başar, İçtimai Adetlerimiz ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1972, s. 26-29

bulacak ve oraya türbe gibi yatıracaktır. Bu türbeye benzeyen mezarı gören halk ise oraya gelecek, kurbanlar kesip çaputlar bağlayarak dileklerde bulunacaktır. Böylece kimse oranın aslında bir eşkıya mezarı olduğunu bilmeyecek ve herkes orada yatanı kutsal bir kişi zannederek ziyaret edecektir. Burada, her süslü, tek ya da sahipsiz mezarın ulu bir kişinin mezarı olarak kabul edilmesine dikkat çekilmiş, mezarı ziyaret edilen bu kişiden medet umulması vb. davranışlar ironik bir şekilde eleştirilmiştir.

*... Doğruca Anavarzaya gelecek, Recep Çavuşun mezarını bulacak, orasını bir türbe gibi yapacaktı. Onun mezarını da İnce Memed türbe gibi yaptırınca, herkes ne bilirdi onun eşkıya olduğunu, köylüler de, Yörükler de gelecekler, onun türbesinde kurban kesecekler, ağacına çaput bağlayacaklardı.*¹³³¹

İlk iki ciltte olduğu gibi bu ciltte de yer alan bir başka inanış ise Hz. Hızır inancıdır. Bu konuyu daha önce incelediğimiz ciltlerde ele aldığımız için bu ciltte hatırlatmakla yetineceğiz. Olay örgüsünün geçtiği Çukurova bölgesiyle ilgili halk bilimi araştırmalarını incelediğimizde bölge de sayısız Hz. Hızır ziyareti olması dikkat çekicidir.¹³³² Aynı bölgede doğup büyüyen yazar-anlatıcının Hz. Hızır'ı eserinde bu kadar sık kullanmasının sebebi de bu kültürün içinde yetişmiş olmasıdır.

Romanda en çok işlenen inanış ise *Ocak* inancıdır. Pertev Naili Boratav, *Ocak* kelimesinin bildiğimiz anlamından başka üç manasının daha olduğunu söyler. Sülale anlamına gelen soy kelimesinin karşılığı olarak kullanılan *Ocak* kelimesi Anadolu'daki Alevi-Kızılbaş topluluklarının bağlı bulundukları kutlu merkezler ve buralardaki tarikat ulularının soyu anlamına da gelir. Kelimenin bir diğer kullanımı da belirli bir veya birkaç hastalığı sağaltma gücüne sahip olan kimseyi ifade etmek içindir. Bunlara ocaklı veya ocak adı verilir. Ocaklılar hastalıkları sağaltmak için bazı büyüklük işlemlere başvurabildikleri gibi kendi yaptıkları çeşitli ilaçları da kullanabilirler. Anadolu'da çok yaygın olan ocaklardan bazıları belli başlı hastalıkları tedavi ederlerken kimi ocakların da her derde deva olduğu bilinmektedir.¹³³³ Romanda adından sıkça söz edilen Kırkgöz

¹³³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 454

¹³³² Zekiye Çağınlar, "Adana ve Çevresinde İnsana Bağlanan Umudun Yatırlar ve Ziyaretler Boyutu", Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı, (Haz. Erman Artun, M. Sabri Koz), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2000, s.525-533

¹³³³ Boratav, 100 Soruda Türk Folkloru, s. 113-115

Ocağı da böyle bir ocaktır. Sağlığına kavuşmak için insanların başvurdukları bu ocak sıradan bir ocak değildir. Padişahların kılıç kuşandıkları bir yer olan Kırkgöz Ocağı sadece hastalıkların tedavi edildiği bir yer değil, aynı zamanda yukarıda *Ocak* kelimesinin ikinci manasını açılarken değindiğimiz Alevi-Bektaşî topluluklarının bağlı bulunduğu kutlu bir merkezdir. Bunu ocağın piri olan Anacık Sultan'ın bir postun üzerinde oturmasından anlıyoruz ki bu durum onun bir post-nişin olduğunu gösterir çünkü Alevi-Bektaşî kültüründe üst makama ulaşmış şeyhler bu isimle anılırlar. Ayrıca, pir olan Anacık Sultan yüzyıllardır yaşayan, geçmişten ve gelecekte haberdar olan keramet sahibi bir insandır. Hastalıkları sağaltma, ciddi yaraları tedavi edebilme ve geçmişte olan biten her şeyden haberdar olma gibi yeteneklerini göz önünde bulundurduğumuzda Anacık Sultan'ın şaman kalıntısı bir kişi olduğunu daha önce de söylemiştik. Şamanlarla Alevi dedelerinin arasında büyük bir ilişki olduğunu söyleyen Nejat Birdoğan yılın belli günlerinde gelen bir şaman için çalgıcıların ve her türlü müzik araçlarının hazırlanmasından bahseder. Alevilerde de yılın belli günlerinde dedelerin “Çerağ hakkı Hakullah, Şeydullah, Çıraklık” için dolaşmalarına ve bu tören için zakirlerin ve sazandelerin hazır edilmelerine değinen Birdoğan'a göre Alevilerdeki bu tören Şamanist dönemdeki alışkanlıkların uzantısıdır. Alevi dedeleri ve Şamanların yetişme şekillerinin de birbirine çok benzediğini söyleyen Birdoğan, Alevi dedelerinin de Şamanlar gibi doğaçtan saz çalıp söylemelerine, bu hareketi şamanlar gibi kutsal saymalarına dikkat çeker. Alevi törenlerindeki kuşak olayının da şamanlıktan kalma olduğunu söyleyen Birdoğan dedelerin bu şekilde eski gelenekleri de yaşattıklarını savunur.¹³³⁴ Romanda yazar-anlatıcı yukarıda değindiğimiz iki ayrı ocağın özelliklerini bir arada kullanarak farklı bir *Ocak* oluşturmuştur. Bu *Ocak* Alevi-Bektaşî ocaklarında olduğu gibi çeşitli kerametlere sahip bir pir tarafından yönetilir ve yüzyıllardan beri toplumun her kesiminden insanlar için kutsal bir merkezdir, aynı zamanda şifa dağıtır. Örneğin padişah IV. Murad Bağdat seferi sırasında Kırkgöz Ocağı'nın pirine gelerek silah kuşanır ve onun nasihatlerine uyarak sefere çıkar, Genç Osman savaş bittikten sonra kellesini koltuğuna alarak Kırkgöz Ocağı'na döner, Selahaddin Eyyubi'nin kılıcı da bu ocaktadır. Bunlar ocağın kutsal bir merkez olduğunu gösterir. İnce Memed'in ölümcül yarasının Kırkgöz Ocağı'nın piri tarafından sağaltılması ise ocağın hastalıkların

¹³³⁴ Nejat Birdoğan, Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi, Mozaik Yay., II. Baskı, İstanbul, 1995, s. 161-163

sağaltılması için de hizmet verdiğinin göstergesidir. Ayrıca sağlatma ocakları yöreseldir fakat Kırkgöz Ocağı için aynı şeyi söyleyemeyiz. Bunu padişahların ocağa gelerek silah kuşanmalarından ve Anacık Sultan'ın İnce Memed'e verdiği ocağın mührü olan yüzüğün her yerde tanınmasından anlayabiliriz.

B. Halk Hekimliği

Romanda geçen tedavi yöntemleri büyüsel, değil gerçekçi niteliktedir. İnce Memed'in ölümcül yarasının Anacık Sultan tarafından nasıl tedavi edildiği romanda anlatılmamıştır fakat Anacık Sultan'ın söylediği sözlerden hareketle tedavide çeşitli şifalı bitkilerden yararlandığı anlaşılmaktadır. Anacık Sultan ile birlikte bir odaya giren Hürü Ana içerde bulunan küpler, şişeler ve çeşitli kaplardaki ilaçları görünce şaşkınlığını gizleyemez. Anacık Sultan kerametini toprakta olduğunu söyleyerek Halk hekimliğinin doğal kaynaklara dayalı olduğunu söyler. Keramet sahibi Anacık Sultan'ın bile büyü yerine şifalı bitkileri kullanması dikkat çekicidir.

İçeriye girdiler. Anacık Sultan onu büyük bir odaya aldı. Odayı eski, mavi karpuzlu bir gaz lambası ısıtıyordu. Odada küçük testiler, ızmanlar, küpler, tuhaf, renk renk şişeler raflara yan yana dizilmişlerdi. İşte yarın İnce Memedi iyi edecek ilaçlar bunların arasındaydı. İşte ocakta tam bin yıldır bu ilaçlardan kaynatılırdı. Binboğaların, Aladağın, Düldül dağının, Erciyesin, Hasan dağının, Çukurovanın, bozkırın bütün şifalı çiçekleri, otları bu ocağa getirilir, ocakta da bin yıldır bunların özleri çıkarılırdı.

“Hürüce senin kerametine kurban olsun.”

“Hürü Hatun, Hürü Hatun,” diye Anacık Sultan elini onun omzuna koydu, “benim de, bu ocağın da hiçbir kerameti yok, keramet toprakta, ağaçta, suda, insanlarda, böceklerde, kuşlarda... İyi bak şunlara...”¹³³⁵

Halk tarafından kutsal bilinen bazı zatların mezarlarını ziyaret edenler içinde bulundukları çeşitli sıkıntıların çözülmesi için dileklerde bulunarak bu dileklerinin gerçekleşmesini umarlar. Halk arasında yaygın olan bir başka inanış ise türbe veya benzeri kutsal yerlerde bulunan çeşitli materyallerin şifalı olduğu inancıdır. Bu materyal su, toprak, çamur, bitki vb. olabilir. Romanda Yüzbaşıyı ziyaret eden Albay, eşkiya Çakırcalı Efe'nin halk tarafından bir ermiş olarak

¹³³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 293-294

kabul edildiğinden ve onun mezarını ziyaret edenlerin bir tas suya mezarın toprağından koyup içerek şifa bulduklarından bahseder. Albaya göre İnce Memed de Çakırcalı Efe gibi ermiş olarak görülmektedir.

*“Halk şimdiden bu adamı ermiş mertebesine çıkarmış. Bizim İzmirde Çakırcalı Mehmet Efe hala bir ermiştir. Onun Mübarek mezarını ziyaret edenler, mezarın toprağından bir tas suya koyup içenler cümle hastalıklardan piripak olurlar. Bu sizin İnce Memed de...”*¹³³⁶

Vahap Dayı’nın soğuktan donmak üzere olan tazı Tahsin’i tedavi yöntemi de dikkat çekicidir. Vahap Dayı balla tereyağını birlikte karıştırarak Tahsin’e verir.

*Dede kalktı, bir kulplu tavaya bir hızmandan bal, bir hızmandan da tereyağı döktü, ocakta kaynatmaya başladı. Yağ balla birlikte eridi, ortalığı keskin, güzel yanmış bir koku aldı. Sanki bütün çiçeklerin kokuları yakılarak bir araya getirilmişti. Öyle kokuyordu.*¹³³⁷

C. Geçiş Dönemleri

a. Düğün

Molla Duran ile Talip Ağa’nın çocukları arasında geçen bir konuşmadan Talip Ağa’nın en küçük oğluna yedi gün düğün yaptığını ve bu düğüne Çukurova’nın bütün ağalarını ve beylerini çağırdığını öğreniriz.

“Söyle bakalım, sen evlendiğinde, dünya güzeli bir kızla, baban kaç gün düğün dernek yaptı?”

“Yedi gün,” dedi utangaç delikanlı yere bakarak.

“Düğüne bütün Çukurovanın Ağalarını, Beylerini çağırdı mı?”

“Çağırdı.”

...¹³³⁸

İnce Memed ile Seyran’ın düğününde de çeşitli gelenekler göze çarpar. Memed’in düğününü yapan Koca Osman düğünün üç gün üç gece süreceğini ve herkese okuntu göndereceğini söyler. Burada düğünlerde okuntu gönderme ve düğünün üç gün üç gece sürmesi geleneğinden bahsedilmesi dikkat çekicidir. Düğününün zamanını, yerini, kimler arasında olduğunu bildirmek için düğünden önce okuyucular çıkartılır ve buna

¹³³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 190

¹³³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 428

¹³³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 234

okuntu çıkarmak adı verilir. Bu kişiler gittikleri yerlere hediye götürdükleri gibi davet ettikleri kişilerden hediye de alabilirler.¹³³⁹ Günümüzde bu tür duyurular bastırılıp dağıtılan ya da posta ile yollanan davetiyelerle yapılmaktadır.

b. Ölüm

Ali Safa Bey'in İnce Memed tarafından öldürülmesinden sonra cenaze günlerce bekletilir. Cenaze, Ali Safa Bey gibi önemli bir kişinin mübarek ölüsünü herkesin görmesi amacıyla birkaç gün bekletilir. Bu bekleme süresinde gözümüze bazı uygulamalar çarpar. Bu uygulamalardan ilki ölü evi olarak belirlenen yere başsağlığı vermek amacıyla gidilmesidir. Bu ev cenaze sahiplerinin ya da komşulardan herhangi birinin evi olabilir.

*Bunun arkasından camiye gidip, uzun uzun aptes aldıktan sonra namaza durdular. Namazdan sonra da ölü evine uğradılar. Ölü evi sessizdi, ne ağıt sesi, ne de herhangi bir ses. Ortalıkta çıt yoktu.*¹³⁴⁰

Bir diğer uygulama ise cenazenin kaldırılacağı zaman insanları haberdar etmek amacıyla sala okunmasıdır. Topal Ali ile Murtaza Ağa kasabadaki yoğun kokudan dolayı cenazenin toprağa verilemesine katılmazlar fakat sala sesinden defin işlemlerinin başladığını anlarlar.

“Sela okunuyor.”

*“Az sonra Ali Safa Beyi gömecekler.”*¹³⁴¹

D.Gelenekler

Doğup büyüdüğü Çukurova ve Toroslarda ağıt yakmanın çok önemli bir gelenek olduğunu söyleyen Yaşar Kemal, ağıt yakmayı bilmeyen kişilere farklı bir gözle bakıldığını belirtir. İlk iki cildi incelerken Yaşar Kemal'in bu görüşlerini ayrıntılı bir şekilde aktarmıştı. Ölünün ardından ağıt yakıldığı gibi eğlence amaçlı, güldürmece ağıtların olduğuna da dikkat çeken Yaşar Kemal, düzenlenen çeşitli eğlencelerde ağıt oyunlarının oynandığından bahseder.¹³⁴² Öleceğini bilen ya da anlayan bir kişinin kendi üzerine ağıt yakabileceği gibi zengin ölü sahiplerinin de para vererek, tanınmış halk

¹³³⁹ Sedat Veyis Örnek, Türk Halkbilimi, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995, s. 197

¹³⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 58

¹³⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 75

¹³⁴² Yaşar Kemal, Ağıtlar, s. 26-27

şairlerine ağıt yaktırabileceklerini belirten Yaşar Kemal, bazı bölgelerde erkeklerin de ağıt yaktığını söyleyerek ağıtçılığı sadece kadınların yapmadığını ifade eder.¹³⁴³ Romanda ağıt yakma geleneğine ait çeşitli uygulamalarla karşılaşırız. Ali Safa Bey'in ölümünü duyan ağıtçı kadınlar, bölgedeki ağıt yakma geleneklerine uygun bir şekilde ölünün başında toplanarak ölüyü övüp, öldüreni yeren ağıtlar yakmaktadırlar.

*Dün geceden bu yana, daha kurşun sesleri duyulur duyulmaz Ali Safa Beyin avlusu insanla dolmuştu. Kara haber en uzak köylere kadar ulaşmış, yakın köylerin ağıtçı kadınlarının bir kısmı çoktan gelmişler, işlerine başlamışlardı bile. Ali Safa Beyin kanlı ölüsü başında ağıtlarını söyleyerek ıgranıyor, ölüyü göklere çıkarıyorlar, onun görkemli yaşamını, iyi niteliklerini, insanlığını sayıp döküyorlar, onu öldüren eli kanlı, yüreği kara İnce Memedi de yerin dibine batırıyorlardı. Memedi candarmalar az sonra yakalayacaklar kasabaya getireceklerdi. Arif Saim Beyle Taşkın Bey onu caminin avlusundaki çınar ağacına bağlayacaklar, Ali Safa Beyin hatununun, kardeşlerinin, akrabalarının, tüm kasabanın gözlerinin önünde onun diri diri derisini yüzeceklerdi. ...*¹³⁴⁴

Köylü kadınlar Yüzbaşı'nın İnce Memed zannederek öldürdüğü eşkıyanın başına toplanarak ağıt yakmaya başlarlar. Ağıtçı kadınlar İnce Memed zannettikleri eşkıyanın ölüsünün başına dizilerek onun kahramanlıklarından, Hatçe'yle yaşadığı aşktan, öldükten sonra kırklara karıştığından ve onu yücelten birçok şeyden bahsederler.

*Yüzbaşı o yöne doğru baktı, ölünün başındaki kadınlar çoğalmışlar, belki birkaç köyün kadını bir araya gelmişler hüüngürdeşiyor, ağıtlar söylüyorlardı. İnce Memedin yiğitliğini, inceliğini, yakışıklılığını, sevdasını, Hatçesini, Abdi Ağayı öldürüşünü, köylüleri kurtarışını, gökteki meleklerin onu alıp götüreceklerini, cennetin kapısının daha o uzaktan gözükünce açılacağını, onun yeşil donlu Kırk Ermişlere daha şimdiden katıldığını söylüyorlardı.*¹³⁴⁵

Romanda yaza-anlatıcının bazı açıklamalarından Türkmenlere ait çeşitli geleneklerden de haberdar oluruz. Hüsne Hatun, Murtaza Ağa'nın ilk karısıdır. Murtaza Ağa'nın Hüsne Hatun'dan başka eşleri de vardır fakat bunlar eve gelen Topal Ali'ye hoş geldin etmezler. Yazar-anlatıcı bunun sebebini Türkmen törelerine göre açıklar.

¹³⁴³ Yaşar Kemal, Ağıtlar, s. 54-55

¹³⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 23

¹³⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 119

*Öteki kadınlar Aliye, hoş geldine, gelmediler. Töreye göre, eve gelen yakın akraba ya da çok yakın dost, bildik tanıdık değilse onlar yüze çıkamazlardı.*¹³⁴⁶

Romanda göze çarpan Türkmenlere ait bir başka geleneksel özellik ise misafirlerine karşı takındıkları koruyucu tavır ve buna bağlı olarak misafirperverlikleridir. Hürü Ana, İnce Memed'i Battal Ağa'dan sorarken Yörüklerin bu özelliğine değinir.

*"(...) Hay Sarıkeçililer Sarıkeçililer, size kanlılar, katiller sığınır, padişah gelse, yer götürmez orduyla üstünüze atılsa, siz, hepiniz kırılırdınız da, size sığınmış gene kimseye vermezsiniz. (...)"*¹³⁴⁷

Murtaza Ağa, Bayramoğlu'nun yanına giderken geceyi Yörüklerin yanında geçirir. Yörükler fakir düşmelerine ve bütün ihtişamlarını kaybetmelerine rağmen Murtaza Ağa'yı en iyi şekilde ağırlarlar.

*O gece bir Yörük çadırında konuk kaldı. Yörükler eski imrenilecek, görkemli yaşamlarını yitirmişlerdi ama, gene de onu iyi konukladılar, altına üç döşek serip üstüne atlas yorgan örttüler. Yatak peryavşan kokuyordu. Başını koyduğu kuştüyünden yastık o kadar yumuşaktı ki hemen uyudu. ...*¹³⁴⁸

Türk kültüründe yapılan her hareketin ya da uygulamanın bir manası ve mesajı vardır. Yörüklerin yanında geceyi geçiren Murtaza Ağa'ya oradan ayrılırken bir de şahin hediye ederler. Bu hediyenin niçin verildiğini de yine yazar-anlatıcıdan öğreniriz.

*... Bu şahinden dolayı çok onurlanmıştı. Yörükler, şahinlerini ancak çok değerli saydıkları konuklarına armağan ederlerdi. ...*¹³⁴⁹

İlk iki ciltte olduğu gibi bu ciltte de hediye olarak örülen çorabın kültürel değeri üzerinde durulmuştur. Her işleminin ve renginin ayrı bir anlam taşıdığı çorapları anaların oğullarına, kızların nişanlılarına, kadınların kocalarına ördüklerinden bahseden yazar, Hürü Ana'nın Memed'e ördüğü çorabın bambaşka olduğunu söyler.

Toprak damının günden yanına oturmuş, İnce Memedine dizleme bir çift çorap örüyordu, çorabın da bitmesine az kalmıştı. Bu çorap öyle güzel bir çorap olacaktı ki bitince, hiçbir ana on yıldır askerdeki, yüzüne hasret kaldığı oğluna,

¹³⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 65

¹³⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 266

¹³⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 321

¹³⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 322

*karasevdalı bir kız, ölümüne özlem duyduğu yavuklusuna, bir gelin ateşinden yandığı gurbetteki kocasına böyle bir çorap yapmamış olacaktı. Masmavi çiçeklerden büyüklü küçüklü nakışlar işlemişti çoraplara. Bu çorapları taa uzaktan İnce Memedde görenler, ağzına kadar çiçekle dolmuş bir tarlanın yürüdüğünü sanacaklardı. Böyle bir çorabı şahlar, padişahlar, koçyiğit Köroğlu bile giymemiş görmemişti.*¹³⁵⁰

Kasabada yapılan şenliklerde de geleneksel oyunlar ve yarışlar düzenlenir. Nerden geldiği belli olmayan bir sirkin dahi bulunduğu bu ortam eski İstanbul'un eğlence hayatının kalbinin attığı yer olan Direklerarası'nı anımsatır.

... Pazaryerinde, ortada fol yok yumurta yokken, Abdal Cümek durup dururken davulu çekmiş gelmiş, delikanlılar halaya durmuşlardı. Nereden gelmişse bir de cambaz kumpanyası zuhur etmiş, Köprü'nün alt başındaki alana, mavi çiçek açmış, güzel kokulu hayıtların arasına, çok yükseğe tellerini germişler, davul zurna eşliğinde sabahtan akşamlara kadar, üç kadın bir erkek iplerin üstünde göbek atıyor, birikmiş kalabalıktan para topluyorlardı. ...

*Pehlivan güreşleri, at koşuları için de hazırlıklar yapılıyordu. ...*¹³⁵¹

Yörüklerin kışı geçirmek üzere düze indiliklerinde çeşitli eğlencelerin düzenlendiğini yine yazar-anlatıcıdan öğreniriz. Bu eğlencelerde yapılan etkinlikler, çeşitli kültürel değerleri içermesi bakımından dikkat çekicidir. Bunlardan en belirgin olanı, dedelerin saz eşliğinde destanlar anlatmalarıdır. Bu şekilde, Alevi- Bektaşî kültürü yansıtılmıştır.

Yörükler konduklarında Dikenlidüzü bir seyran yerine dönerdi. Yeşil atlas, kutnu kumaş giymiş, başı altın varaklı Yörük kızları salınırdı düzlükte. Yüzlerce kız, delikanlı bir arada semah dönerlerdi. Mengiye belki bin kişi dururdu, kadın erkek, insanların güzel seslerinden dağlar dalgalanırdı. Büyük toy düğünler kurulur, günlerce şölenler sürerdi. Yeğîn atlarla cirit oynarlardı. Buradan Alidağının dibine kadar koşan atlar, dağın yöresini bir günde döner gelirlerdi. Dönen döner, dönemeyen atlar çatlardı. Yüzlerce Dede gelirdi sedefli sazlarıyla Dersim dağlarından, Orta Anadoludan, Kazdağlarından, Hacibektaşî Velinin Suluca Karahüyükünden. Gece sabahlara kadar sazlar çalınır, ulu destanlar

¹³⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 244

¹³⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 348-349

söylenirdi.¹³⁵²

E. Giyim Kuşam

Murtaza Ağa'nın karısı Hüsne Hatun Topal Ali'nin postallarını görünce postalın dede yadigârı bir giyecek olduğundan bahseder.

*“Yakışıyor,” dedi Hatun. “hem de bir güzel... Postal bizim geleneğimiz, göreneğimiz değil mi, hem de dede yadigarımız, Mustafa Kemal Paşa da onu istemiyor mu?”*¹³⁵³

Kadınların saç şekilleri ve taktıkları başlıklar onların medeni durumunu belli eder. Yörük kadınları arasında başlık ve saç tuvaletlerinin önemli bir yeri olduğunu söyleyen Ali Rıza Yalman, her yürüğün kızları, gelinleri, dulları ve kocası öldükten sonra evlenmeye karar vermiş kadınları uzaktan bir bakışta tanıdığını vurgular. Bunun başa giyilen feslerin, saç kesimi ve fes üzerine atılan örgülerden anlaşıldığını belirten Yalman, Türkmen olmayan Yörük kadınlarının som gümüşten yapılan etrafı salkım ve zincirlerle bezenmiş tacı, Türkmen Yörük kadınlarının ise etrafı işlenmiş ve çevresine altın dizilmiş fesi başlarına taktıklarını söyler. Yalman, kadınların saçlarında kulak önlerine doğru inen bir uzunluğa ise “zilif” adı verildiğini ve Yörük kızı veya gelinini en çok bu “zilif”lerin tanıttığını ifade eder.¹³⁵⁴ Murtaza Ağa tarafından don katına dışarı atılan Topal Ali ağaçların arkasına gizlenerek yoldan geçenlere bakar. Yanlarında yüklü eşeklerle gelen üç kadın gören Topal Ali onların zülûf biçimlerinden genç kız olduklarını anlar.

*... En arkadan da çok genç üç kadın geliyordu. Zülûf biçimlerinden, başlıklarından üçünün de genç kız oldukları anlaşılıyordu.*¹³⁵⁵

Hürü Ana ormanda gördüğü kadınların giyiniş tarzlarından onların Yörük kadını olduklarını anlar. Kadınların taç başlıkları ve süslü, işlemeli önlükleri Yörüklerin giysi kültürünü yansıtır.

Bunların Yörük kadınları olduğu uzaktan bile belli oluyordu. Başlarına taç başlık dedikleri işlemeli bir gümüş tas kapatıyorlar, onun da yöresini incik boncukla, zenginleri altınla, inciyle donatıyorlardı. Önlükleri de köylülerin

¹³⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 265-266

¹³⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 106

¹³⁵⁴ Yalman, Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II, s. 357-359

¹³⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 149

*önlüklerinden başkaydı. Çok renkli, çok işlemeliydi.*¹³⁵⁶

F. Yiyecek ve İçecekler

Romanda varlıklı kişilerin zengin sofraları aynı zamanda yöresel yemek kültürünün de ne kadar çeşitli olduğunu gösterir. Bununla beraber fakirlerin sade ve mütevazı sofraları da yöresel sofranın kültürünü yansıtmaktan geri kalmaz. Burada dikkat çeken, zengin sofralarında pahalı veya az bulunur malzemeler içeren yapılması zahmetli yemeklerin, fakir sofralarında ise temin edilmesi kolay malzemelerle pratik bir şekilde yapılan yemeklerin yer almasıdır. Örneğin Murtaza Ağa'nın evinde sofraya süslü tabakların içinde yahni, yoğurt, pilav, kızartılmış keklik eti¹³⁵⁷ getirilirken Hürü Ana, Kısacık Mahmut'a kapısındaki horozu keserek soğanlı horoz yahnisi yapar.¹³⁵⁸

Yol için hazırlananlar ise kolay bayatlamayacak, katı ve hazırlanması pratik yiyeceklerdir. Hürü Ana'nın Memed'i aramak için çıktığı yolculukta dağarcığından çıkan soğanlı kömbeyi¹³⁵⁹ bu tür yiyeceklere örnek gösterebiliriz.

Çobanlar, yanlarına azık almadıkları zamanlarda bulundukları çevredeki imkanları kullanarak ya da yenilebilir bitkileri değerlendirerek karınlarını doyurabilecekleri yiyecekler (yemekler) hazırlama bilgi ve becerisine sahiptirler. Çoban Müslüm karnı tok olmasına rağmen sarıçiğdem çiçeklerinin soğanlarını toprağın altından çıkarıp soyarak yer. Yazar-anlatıcı da bu bitkinin nasıl yeneceği ve neye yaradığı hakkında bilgi verir.

*... Çiğdem çiçekleri ister çiğ, ister sütle kaynatılıp yenirdi. Her derde deva sayılır, kokusu uzun bir süre insanın genzinden gitmezdi.*¹³⁶⁰

Gelir düzeyi düşük kişilerin sofralarında bulunan bir başka yiyecek ise av hayvanlarından elde edilen ettir. Herhangi bir hizmet karşılığında alınmayan av eti, kişinin avlanmasıyla yani kendi uğraşı ile elde edildiği için her kesimden insanın sofrasında bulunabilir. Değirmenci Kara Hasan, Molla Duran'a ait bir değirmeni işleten fakir bir kişidir ve Topal Ali'yi değirmeninde ağırlar. Kara Hasan'ın sofrasındaki yemek de yöresel yemek kültürünü yansıtan av etinden

¹³⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 257

¹³⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 66

¹³⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 251

¹³⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 254

¹³⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 80

yapılmış bir türdür.

*Hemen koştı, ocağın üstündeki isli bakır tencereyi aldı getirdi, yana, uzun sandığın üstüne koydu. İki tane de taze kömbe getirdi, kaşığın birisini Alinin eline tutuşturdu, tencerenin kapağını açtı. Kapak açılınca ortalığı mis gibi bir türlü, av eti, tereyağı kokusu aldı.*¹³⁶¹

Yörüklerin yemek kültürü de geçim kaynakları olan hayvancılığa bağlı olarak hayvansal ürünler üzerine kuruludur. Hürü Ana, Battal Ağa'nın misafiri olarak bir gece Yörüklerle kalır. Akşam yemeği ve sabah kahvaltısında yedikleri yiyeceklerin çoğu hayvansal gıdalardır.

Akşam yemeğinde sac kavurması, pirinç pilavı, petekli balla ağız yediler.

...

*Oturdular, sofraya hazır. Bir tasta süt dumanlanıyordu. Tatlı bir taze ekmek, süt kokusu doldurmuştu çadırı. Ortada üstü ayran kabarcıklı bir tereyağı topu duruyordu. Bazlama el yakacak kadar sıcaktı.*¹³⁶²

Bazı yemekler, özellikle çorbalar, ilaç niyetine yapılarak hastalara içirilir. Hürü Ana ağır yaralı olan Memed için naneli çorba ve yoğurtlu dövme çorbası yapar. Yapılan iki çorbanın da çevredeki imkânlardan yararlanılarak yapılması dikkat çekicidir.

Kollarını sıvadı, küçük mağarada oğluna özene bezene naneli çorba pişirdi ki, içen kaşığı birlikte yutar. ...

*... Sabah olunca Hürü bir güzelce çorba daha pişirdi, bu da yoğurtlu dövme çorbasıydı. ...*¹³⁶³

Kutsal bir yer sayılmasına rağmen halkın yardımlarıyla ayakta duran Kırkgöz Ocağı'nda yapılan tek yemek bulamaçtır. Bulamaç, unun kavrulmasıyla yapılan bir çorba olduğu için Kırkgöz Ocağı'nda Anacık Sultan'ın sık yaptığı bir yemektir. Yazar-anlatıcı da iyileştirdiği hastalardan hiçbir zaman para almayan Anacık Sultan'ın bütün hayatı boyunca bulamaç çorbası içtiğini söyler.

... Ölüyü bile diriltse, bu ocağın geleneği, bunun karşılığında hiçbir şey almamaktı. Bütün ömrü boyu bulamaç içen Anacık Sultan da yıllardır kimseden

¹³⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 153

¹³⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 268

¹³⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 273

*bir kuruş almamıştı.*¹³⁶⁴

Anacık Sultan Hürü Ana'yı daha güzel ağırlamak için sabah kahvaltısına bulamaç yerine sütlü dövme çorbası yapar.

Hayatını kaçakçılık yaparak kazanan Vahap Dayı'nın yatmadan evvel yediği pekmezli yoğurt yemeği de dikkat çekicidir.¹³⁶⁵

Halk kültüründe yaygın bir gelenek olan hediye verme, nişan, düğün, sünnet gibi geçiş merasimlerinde ve sevgililer arasında uygulanır. Bununla beraber hasta görme veya çeşitli amaçlarla yapılan ziyaretlerde de götürülen hediyenin değeri götüren kişinin ekonomik durumuna göre değişiklik gösterebilir. Ekonomik durumu iyi olanlar hazır tüketim maddelerini tercih ederken, ekonomik durumu elverişli olmayanlar kendi yaptıkları çeşitli materyalleri bu amaç için kullanırlar. Zamanla fakir düşmüş bir Yörük Beyi olan Battal Ağa, kışlak kirası vermek için Molla Duran'ın yanına giderken beraberinde birkaç hediye götürür. Arı sütü, tereyağı ve mor peynirden oluşan bu hediyelerin hepsi Yörüklerin kendi ürünleridir.¹³⁶⁶

Buğdaygillerden bir bitki olan delice otu sarhoşluk veren zehirli bir bitkidir. Hasta tedavisinde ve benzeri amaçlarla kullanılır. Çamlıyol köylüleri, Kuzgun Veli ve çetesine delice ekmeği yedirirler. Ekmeği yedikten sonra bayılan Kuzgun Veli ve adamları böylece köylülerin tutsağı olurlar.¹³⁶⁷

Meyan kökü şerbeti de romanda adı geçen yöresel içeceklerden biridir. Eski bir eşkıya ve aynı zamanda savaş kahramanı olan Kürt Rüstem geçimini sırtında taşıdığı parıl parıl parlayan güğümüyle meyan kökü şerbeti satarak sağlar.¹³⁶⁸

G. Halk Zanaatları

Romanda, tellal, iz sürücü, davulcu, avcı, arzuhalci, terzi, yanaşma, köşker, kebabçı, kumaşçı, berber gibi çeşitli meslek gruplarıyla uğraşan kişiler de küçük rollerde karşımıza çıkarlar.

¹³⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 295

¹³⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 433

¹³⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 536

¹³⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 566

¹³⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 317

H. Çocuk Oyunları ve Oyunlar

İnce Memed zannedilerek öldürülen Kel Eşkîya'nın köyleri gezerek Koroğlu Hikâyeleri anlattığı ve Vezir Kizir oyunu oynayarak köylülere eğlendirdiğini anlatan köylüler onun iyi bir insan olduğunu, kimseye zarar veremeyeceğini Yüzbaşı'ya anlatırlar. Bir elinde sazı, bir elinde tüfeği ile dolaşan Kel Eşkîya aynı zamanda da âşıktır. Oynadığı Vezir Kizir oyunu ise yöresel bir meddah oyunundan başka bir şey değildir.

Anadolu'daki en yaygın oyun türlerinden biri olan Aşık oyununun kökü şamanlığa hatta daha evveline dayanır. Çeşitli hayvanlardan da elde edildiği gibi genellikle koyunun bilek kemiğinden elde edilen Aşık, hem zar gibi hem de nişan almak gibi beceriye dayanan amaçlar için kullanılır. Birinci kullanım daha çok kumar niteliğindeki oyunlar için geçerlidir. Her iki kullanımın aynı oyunda toplandığı da olur.¹³⁶⁹ Romanda kasabalı çocukların Aşık oyunu oynadıklarından bahseden yazar-anlatıcı daha sonra bu oyun hakkında bilgi verir.

Çocuklar kasabanın üst başındaki yamaçta, murt çalısının dibinde, bir Roma mezarının önünde aşık oynuyorlardı. ...

*Aşık oyunu, koyunların, keçilerin, danaların aşık kemiklerinden çıkarılan kemiklerle oynanırdı. Bir biçim bir zar oyunuydu. Büyüklerin kumar aracı olan bu kemikler küçüklerin de oyun aracıydı.*¹³⁷⁰

Antalya, İzmir ve Mersin'deki Tecirli Avşarları arasında görülen Mengi, kızlar ve erkeklerin karşılıklı iki sıra olarak oynadıkları bir oyundur. Farklı isimlerle Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde de oynanan bu oyunun kaşıkla oynanan şekilleri de vardır. Oyun aslında bir semah gösterisidir.¹³⁷¹ Romanda kışı geçirmek için düze inen Yörüklerin yaklaşık bin kişiyle Mengi oynadıklarından bahsedilir.¹³⁷²

I. Yöresel Dil

Börk: Başlık, takke, külah.

Çamçak: Ağaçtan yapılmış kulplu su kabı.

¹³⁶⁹ And, Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı, s. 241-242

¹³⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 207

¹³⁷¹ And, Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı, s. 15, 154-155

¹³⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 265

Çiğir: Patika, yol.

Feldirmek: Titremek.

Hempa: Arkadaş.

Iğranmak: Kıvrınma, hareket etmek.

İhircik: Alaca karanlık.

Karkış: Beddua.

Kayışkanat: Yarasa.

Lalüebkem: Dili tutulmuş bir şekilde.

Peryavşan: Güzel kokulu, ilaç olarak da kullanılan bir ot.

Sipsi: kamıştan yapılan üflemeli bir Türk halk müziği çalgısı.

Sünmek: Kopmadan uzamak, esnemek.

Şavullamak: Yoklamak, araştırmak, tahmin etmek.

Şorlamak: Fıskırmak, akmak.

Zıknabut: Zehir.

5.2.4.3. Ekonomik düzey

Serinin ikinci cildindeki olay örgüsünün sona erişinin ardından üçüncü ciltteki olaylar başlar. Başka bir ifadeyle ikinci ciltten üçüncü cilde geçerken zamanda sıçrama olmamış olay örgüsü kronolojik olarak kaldığı yerden devam etmiştir. Bu durumda II. cildi incelerken olay örgüsünün geçtiği dönemin ekonomik durumu hakkında söylediklerimiz bu cilt içinde geçerlidir.

Üçüncü ciltteki olay örgüsü 1937 sonbaharında başlar ve üç aylık bir zaman dilimi içinde son bulur. Atatürk dönemine denk gelen bu yıllarda Türkiye'nin ekonomik kalkınması için çeşitli stratejik hedefler belirlenmiş ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi yolunda adımlar atılmıştır. Her ne kadar ekonominin düzletilmesi ve kalkındırılması için bir dizi önlem alınmış olsa da bu tedbirler sadece belli başlı bazı sınıfların işine yaramıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin, 1923 yılından 1945 yılına kadar uzanan ilk döneminde sosyo ekonomik güç ilişkisi bürokrasi, büyük burjuvazi ve eşraf üçgeni üzerine kurulu olduğu için alınan ekonomik tedbirler etrafında çıkarılan ekonomik teşviklerden faydalananlar da yine bu üçgenin üyeleridir. İstiklal Savaşı'nın bitişiyle Türkiye'de mukaddes bir ittifakın kurulduğuna değinen İsmail Cem, bunların Cumhuriyet'in ilk yıllarında büyük faaliyet gösterdiklerini söyler. Cem'e göre bu ittifak

üç çeşit imtiyazlıdan meydana gelir: 1. İstanbul tüccarı, Anadolu eşrafı ve toprak ağaları, 2. Milli Mücadele'ye katılan subaylardan sonraları memleketi kalkındırmaya merak saranlar. 3. Mebuslar ve bürokrasinin üst kademeleri. Mutlu azınlığı oluşturan bu üç zümrenin birbirini desteklediğini, tamamladığını ve ekonomik faaliyetin kilit noktalarını tuttuğunu söyleyen İsmail Cem, bunların yönetimin devlete sahi çıkan memurlarına karşı verdikleri mücadeleyi kazanarak düzenlerini kurduklarını vurgular.¹³⁷³ 1930, dünya ekonomik buhranının tüm etkilerinin Türkiye'de de hissedildiğini ve bu bunalımın bürokrat kesimin ağırlığını iyice arttırdığını söyleyen Tevfik Çavdar, 1923-1930 yılları arasında demokratik hak ve özgürlükleri kısıtlayan, vergi vb. yollarla ekonominin yükünü yoksul halkın sırtına yükleyen politikalar sonucu, asker-sivil bürokrat kesim ile halk arasında var olan ayrılığın daha da büyüdüğüne işaret eder.¹³⁷⁴ Bir politikacı olarak dönemin en yakın şahitlerinden biri olan Yakup Kadri, devletin ekonomiyi güçlendirmek için başlattığı iktisadî ve sınaî gelişme hareketlerinin araya işten anlamaz, dalkavuk, komisyoncu ve kendi çıkarlarını düşünen kimselerin girmesiyle amacının dışına çıktığını söyler. Ona göre yapılan bu tesisler çok pahalıya mal olmuş ve millete yaradan çok zarar getirmiştir.¹³⁷⁵ Cumhuriyet'in ilk yıllarının bir başka yakın şahidi Falih Rıfkı Atay ise İttihat ve Terakki devrindeki nüfuz kazançlarına hasret çeken veya Kuvayı Milliye'nin çetecilik günlerinde vurgun ve yağma zevki tatmış kişilerin Gazi'nin yanında ve Meclis'te olduklarını, bunların yaptıkları tek şeyin çıkarları doğrultusunda nüfuzlarını satmak olduğunu dile getirir. Milli Mücadele'ye katılan bazı kişilerin mücadele yıllarında yaptıklarına karşılık olarak çeşitli imtiyazlara sahip olabilecekleri düşüncesiyle hareket ettiklerini söyleyen Atay kolay kazanç elde etmek isteyenlerin Ankara'da nüfuz sahibi tüccarlar bularak onların vasıtasıyla İş Bankası'nı kendi teşebbüsleri içine sürüklediklerinden bahseder. Atay'a göre bazı bürokrat ve milletvekilleri komisyonculuk yaparak haksız kazanç elde etmişlerdir.¹³⁷⁶ Kuruluş amacı köylüye ucuz kredi sağlamak olan Ziraat Bankası da zamanla farklı amaçlar için kullanılır. Köylüye destek olması için kurulan bu banka daha sonra toprak ağları ve eşrafa sermaye olmuş ve bu kişilerin tefecilik yaparak köylüyü soymalarına

¹³⁷³ İsmail Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008, s. 242

¹³⁷⁴ Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi Tarihi, s. 351

¹³⁷⁵ Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, s. 97

¹³⁷⁶ Falih Rıfkı Atay, Çankaya, Pozitif Yay., İstanbul, 2008, s. 525-527

alet edilmiştir.¹³⁷⁷ Bürokrat ve zengin ilişkisine değinen gazetelerin dahi kapatıldığı bir dönem olan Cumhuriyet'in ilk yıllarında dünya için büyük bir tehlike arz eden Hitler'i ve Naziliği savunan gazeteler yerine görevini kötüye kullanan bakan ya da devlet memurlarını haber yapan gazetelerin kapatıldığını söyleyen Yakup Kadri, bu tip kişilerin parmakla sayılmayacak kadar çoğaldıklarına, zeytinyağı piyasasını tekelinde tutan bakan, karaborsacıları koruyan vali ve umum müdürü gibi kişilerin her köşe başından çıktığına dikkat çeker.¹³⁷⁸

Yukarda bahsettiğimiz Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki toplumsal ve ekonomik durum ile aynı yıllarda geçen olay örgüsünde bahsedilen toplumsal ve ekonomik durum koşutluk gösterir. Çocukluk ve gençlik yılları Cumhuriyet'in ilk yıllarına denk gelen Yaşar Kemal, şahit olduğu toplumsal-siyasal ve ekonomik şartları eserine yansıtmıştır.

Romanda Milli Mücadele'ye bir şekilde katılan ya da kendisini katılmış gibi gösteren kişilerin savaştan sonra kılıç hakkı adı altında verimli toprakları ele geçirerek haksız kazanç elde etmelerine değinilmiştir. Bürokratların desteğini alan eşraf ve toprak ağaları yoksul köylünün topraklarını çeşitli yöntemlerle ele geçirerek büyük çiftlikler kurmaya çalışırlar. Bir milletvekili olan Arif Saim Bey de aynı amacı güder ve karşısına çıkan her engeli yok etmekten çekinmez. Milli Mücadele'de Türkler ve Fransızlar arasında ikili oynayan Arif Saim Bey ve Tapucu Zülfü, bölgedeki en verimli toprakları ele geçirerek büyük çiftlikler kurmuşlardır. Savaşa gerçekten katılan kahramanların ise adları unutulmuştur. Örneğin savaşta kahramanlıklar gösteren Kürt Rüstem meyan kökü şerbeti satarak eski bir kulübede geçinmeye çalışır. Yine Milli Mücadele'de büyük yararlılıklar göstermiş Bayramoğlu'nun da köyünde yoksulluk içinde yaşadığını görürüz. Savaşa katılmayan Murtaza Ağa'nın bile İstiklal Madalyası sahibi olması ise yazarın bu meseleye ne kadar ironik yaklaştığını açıkça gösterir. Milletvekili Arif Saim Bey'in desteğini alan Molla Duran da kasabada söz sahibi olan zengin biridir. Kaçakçılık yaparak çok zengin olan Molla Duran, bürokrat ve devlet görevlileriyle çıkar amaçlı ilişkiler kurarak kendisinin bile sınırlarını bilmediği topraklar ele geçirir. Tapu müdürü olan Zülfü'nün yardımlarıyla hazinenin açık artırmaya çıkardığı topraklarını bedelinin çok çok altına satın alır. Ele geçirdiği topraklar arasında sedir ağaçlarının bulunduğu bir ormanlık alan da vardır ve bu ağaçları tamamen kestirerek yabancı

¹³⁷⁷ Cem, Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi, s. 245

¹³⁷⁸ Karaosmanoğlu, Politikada 45 Yıl, s. 158-159

bandıralı gemilere satar. Tapu müdürü Zülfü'yü koruyan ve kollayan kişi ise bölge milletvekili Arif Saim Bey'den başkası değildir.

Bundan sonra onun büyük aşkı tarla olmuştu. Zülfüyle anlaşmış, hazinenin açık artırmaya çıkardığı toprakları birkaç altına bir uçtan almaya başlamıştı. Birkaç yıl içinde hazineden, köylülerden o kadar çok tarla almıştı ki tapularının sayısını kendi de unutmuştu. ...

*Molla Duran Efendi bu güzel, büyük ormana bin baltayla girdi. Acele ediyordu. Hükümet bir kendine gelirse, bu ağaçları ona yedirmezlerdi. Birkaç yılda sınırlarının içinde dikli bir fidan bile kalmadı. ...*¹³⁷⁹

Bir Türkmen Bey'i olan Talip Bey ise Akçasaz'ı ele geçirir. Akçasaz bölgesinin en önemli özelliği, evlerin yapımında kullanılan kamışların ve sazların sadece burada yetişmesidir. Bu kamış ve sazları satarak büyük paralar kazanan Talip Bey, Tapu müdürü Zülfü'nün yardımıyla Homanlı Aşireti'nin kışlaklarını ele geçirir.

*İşte Talip Bey bu aşirete sahip çıktığı topraklardan bir kısmını sattı, tapucu Zülfü ne yaptı, bunu kimse bilmiyor, yalnız birkaç yıl sonra başlayan yargılamada Homanlı obası bütün toprağını yitirdi. ...*¹³⁸⁰

Görüldüğü gibi bir devlet memuru olan Tapucu Zülfü, ağaların ve beylerin haksız toprak elde etmelerinde önemli bir rol oynar. Bütün bunları milletvekili Arif Saim Bey'in gölgesinde yapar.

Talip Bey'in yaptığı gibi Molla Duran da Yörüklerin kışlaklarını ele geçirerek onlardan kira parası alır. Yüklü miktarda kira parası ödemek zorunda kalan Yörükler zamanla fakir düşerek ihtişamlarını kaybederler.

*Aldığı topraklar içinde dört Yörük obasının kışlakları da kalmıştı. Önceleri Yörükler diretiler, baba dede kışlakları için bir de para mı vereceklerdi? Sert, dişli, gözü kanlı adamlardı. Ama kim olursa olsunlar Molla Duran Efendinin karşısında kısa bir sürede pes etmek zorunda kaldılar, kuzu kesildiler. Molla Duranla başa çıkmak her adamın harcı değildi. Ve Molla Duran, Yörüklerden otlakiye parası olarak kağıt para değil de altın istiyordu. Yörükler de her yayla dönüşü kadife keselere ona altınlarını bilteknil sunuyorlardı.*¹³⁸¹

¹³⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 531

¹³⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 222

¹³⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 532

Cumhuriyet döneminden daha evvel başlayan iskân politikası sonucunda pek çok yayla boş kalmış ve köy tüzel kişiliklerinin malı haline gelmiştir. Bu durum batıdan Çukurova Toroslarına gelen Yörüklerin bu yaylalardan geçimlerini sağlamalarını sağlamış fakat Arazi Kanunnamesi'nin ardından toprakta özel mülkiyetin yasallaşması, köy tüzel kişiliklerinin doğmasına ve yoğun biçimde yerleşime açılan Çukurova ve çevresinde köylerin ve onlara ait arazilerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Böylece göçebe-hayvancı hayatı iyice zorlaşarak aşiret kavgaları artmış, yaylacılık sıkıntılı bir iş haline gelmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan sorunlardan birisi de “Mera Kirası” veya “Mera Parası”dır.¹³⁸² Osmanlının son dönemlerinde başlayan bu problem Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir. Ağır kiralar ödeyen Yörükler zamanla fakirleşmiş, göçebe aşiretlerin çoğu bu yüzden yerleşik hayata geçmek zorunda kalmışlardır. Yaşar Kemal, toplumsal bir sorun olan Yörüklerin bu meselesine romanda değinmiş, bir Yörük Bey'i olan Battal Ağa'nın Molla Duran'a verdiği kiralar yüzünden fakir düşmesini örnek göstererek bu sosyo-ekonomik meseleye dikkat çekmiştir. Battal Ağa'nın şu sözleri onun verdiği kiralar nedeniyle ne kadar sıkıntıya düştüğünü gösterir:

*“Yarın değilse öbürsü gün gidiyoruz biz çocuklar,” dedi battal Ağa. “bundan sonra artık bizim işimiz zor. Baba kışlağımıza gene etek dolusu para vereceğiz. Ne elimizde kaldı, ne avucumuza, şu Molla Efendi olacak adam baba dede kışlağımızı çiftlik yaptığı yetmiyormuş gibi her yıl da bizden altın para istiyor, kağıt para olursa olmuyor. (...)”*¹³⁸³

Romanda bölge insanının bir başka geçim yolu olan kaçakçılıktan da bahsedilir. Yoksul düşen köylülerin gurbete gidip çalışmak haricinde seçtikleri bir diğer yol da tehlikeli olan fakat çok para kazandıran kaçakçılıktır. Örneğin, daha önce de değindiğimiz üzere Molla Duran servetinin büyük bir bölümünü kaçakçılıkla yapmıştır. Olay örgüsünde rastladığımız bir başka kaçakçı ise Tazı Tahsin'i donmaktan kurtaran Vahap Dayı'dır.

*Uyuduğu iyi olmuştu, az sonra Vahap Dayının çadırında üç gündür beklediği kaçakçılar geldiler. Heybeleri ipekliyle, saatla, altınla doluydu. Malları Suriyeden alıp Malatyaya götürüyorlardı. ...*¹³⁸⁴

¹³⁸² Suavi Aydın, “Çukurova Tarihinde Yörükler ve Türkmenler”, Adana'ya Kar Yağmış, s.137

¹³⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 392

¹³⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 430

Köylüler ve Yörükler kendi imal ettikleri tarıma ve hayvancılığa dayalı ürünleri kasabaya ya da şehre götürerek satarlar. Örneğin Topal Ali'nin yolda karşılaştığı Türkmen kızları kasabaya peynir satmaya gitmektedirler.

Murtaza Ağa'nın Topal Ali'nin üzerindeki elbiselere kendi elbiselerini kıyaslarken söylediği sözler, zengin ile yoksul köylü arasındaki uçurumu anlatmak için yeterlidir.

*“Vay kardaşım vay,” dedi, “biz ne düşüncesiz adamlarmışız, vay kardaşım vay... Ben böyle Avrupadan hususi getirilmiş giyitler içinde gezeyim, sen de çıplak gez... Ben böyle İstanbulda hususi surette yapılmış kunduralar giyeyim de ayağıma, sen postallarla dolaş, böyle kardaşlık olur mu? Doğru çarşıya!”*¹³⁸⁵

Olay örgüsünün geçtiği dönemdeki sosyo-ekonomik durumu Taşkın Halil Bey'in Hâkim'e söylediği şu sözler de kısaca özetler:

*“İşler,” dedi Halil Bey. “Memleket yeniden kuruluyor, işler başımızdan aşkın. Hem memleket işleri, hem şahsi işlerimiz. Şu çiftliği biraz yenileyelim, şu yıllardır boş kalmış toprakları biraz işleyelim, bir traktör, birkaç makina alalım dedik, mahsul hiç para etmiyor. Pamuklar da ambarlarda yığıldı kaldı, kimse satın almıyor. Adanadaki fabrikalar daha yeni yeni açılıyor. Ziraat Bankasının kasaları tamtakır, bir kuruşluk kredi vermiyor. O boş topraklara baktıkça yüreğim sızlıyor. Bir hasta, sakat işsizler ordusu ki ovada sürünüyorlar aç susuz. Tekmil ovada sıtılanmamış bir tek kişiye rastlayamazsınız. Millet açlıktan yıllardır ot yiyor. Ot da olmamış olsaydı halimiz dumandı. Sapır sapır dökülüyor insanlarımız. İşler karmakarışık, ne yapacağımızı bilemiyoruz. (...)”*¹³⁸⁶

5.2.4.4. Dinsel düzey

Üçüncü ciltte ilk iki cilde nazaran dinsel öğeler daha fazla kullanılmıştır. Olay örgüsünün işlendiği bölgedeki toplumun büyük bir bölümü kırsal bölgedeki insanlardan oluşur. Bu toplumun kültürel değerlerinin bir bölümü ve günlük yaşamdaki çeşitli uygulamaları dini inançlar üzerine kuruludur. Müslüman olan halkın yaşam tarzını dini ve kültürel yasalar düzenler. Dinî kuralları, hocalar, sahte din âlimleri vb. kişiler

¹³⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 56

¹³⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 513

aracılığıyla ya da kulaktan dolma bilgilerle öğrenen toplumun hayata bakış açısı ve düşünce sistemi, bu bilgiler dâhilinde ortaya çıkar ve gelişir. Bu tip kapalı toplumlarda din düşmanı ya da dinsiz olarak gösterilen kişiler halk tarafından dışlanır ve toplum içinde barındırılmazlar.

Ali Safa Bey için ağıt yakan kadınlar Memed'i din düşmanı bir katil olarak anlatırlar. Burada dikkatimiz çeken Memed'in eşkıya, kanun kaçağı, katil, canavar vb sıfatlar yüklenerek değil de kan içici bir din düşmanı olarak gösterilmeye çalışılmasıdır. Memed'in din düşmanı olarak gösterilmesini altında toplumun ona olan sevgisini ve saygısını yok etmek yatar.

*... Onu, o kan içiciyi, o din düşmanını bu kartal gibi beyler yaşatırlar mıydı hiç?*¹³⁸⁷

Halkı İnce Memed'den soğutmak için çıkarılan başka bir söylenti ise Memed'in ilk ciltte öldürdüğü Abdi Ağa'nın din direği, ulu bir zat olarak halka tanıtılmasıdır. Oysa hatırlayacak olursak Abdi Ağa, zalim bir kişi olduğu için İnce Memed tarafından öldürülmüştür.

*"... Daha önce de Abdi Ağamızı öldürmüştü. Beş köyün ağasını, dinimizin direğini. ..."*¹³⁸⁸

Bu sözleri söyleyen Murtaza Ağa'nın amacı Memed'in din büyüklerini öldürecek kadar din düşmanı bir kişi olduğuna halkı inandırmaktır. Görüldüğü gibi toplumun hassas olduğu bir konu olan din, şahsi çıkarlar için alet edilmektedir.

Romanda değinilen bir başka konu ise hocaların ve din âlimlerinin toplumdaki yeridir. Bu konuda birbirine zıt iki örnek verilmiş ve bu iki tipin de kalabalıkları arkalarından sürükleyecek güce sahip oldukları anlatılmıştır. Bunlardan biri halkın saygısını kazanmış, dürüst, cesur ve bilgili başka bir ifadeyle Yaşar Kemal'in idealindeki din adamı tipi olan Ferhat Hoca, diğer ise sahtekâr, çıkarlarına düşkün bir kişi olan Molla Duran'dır. Memed, Ferhat Hoca'yı kalabalıkları arkasından sürükleyen, iyi bir hatip olarak hayal eder.

... Ferhat Hoca bir tepenin üstüne çıkmış Kuran okuyor, ardından da açıklıyordu. Sonra da boynunu uzatarak, gırtlak kemiği inip kalka kalka insanlara yürekten, kendi sözlerini söylüyordu. Ve diyordu ki, hiçbir umarsızlık elimizi kolumuzu bağlamamalı.

¹³⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 23

¹³⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 24

*Savaşmak haktır. ...*¹³⁸⁹

Kahire’de bulunan ve dünyanın saygın din okullarından biri olan Camiülezhher’de okuduğunu söyleyen Molla Duran bu yalanı sayesinde halkın saygısını kazanmıştır. Aslında kaçakçılık yaparak zengin olan Molla Duran’ın gerçekte kim olduğunu Arif Saim Bey çok iyi bilir. Bu yüzden Molla Duran, Arif Saim Bey’den çok çekinir. Bir din istismarcısı olan Molla Duran sakalı ve ayağındaki mestleriyle kendine din âlimi görüntüsü veren bir sahtekârdır. Yaşar Kemal, Molla Duran tipiyle toplumda dini kullanarak halkı maddi ve manevi bakımdan sömüren insan tipine dikkat çekmeye çalışır.

Romanda dinsel öğelerin kullanımı fazladır. Dinî kaynaklı kültürel materyallerin çok kullanılması toplumun dinî inançlara verdiği önemle doğru orantılıdır. Özellikle halkın çaresizliklerini, umutlarını, özlemlerini, dünya görüşlerini yansıtmada önemli ve belirleyici bir yeri olan efsane türünden¹³⁹⁰ oldukça yararlanılmıştır. Roman, Hızır, ermiş ve pir inancını konu edinen yazar kaynaklı efsanelerle ve kahramanlar ya da çeşitli olaylarla alakalı efsanevî anlatılarla zenginleştirilmiştir. Bunlar konuları itibariyle Dinlik efsanelerdir.

Başka bir dinî unsur ise namazdır. Murtaza Ağa ile Topal Ali beraber camiye giderek namaz kılarlar. Namaz ibadeti ve bu ibadetin gün içinde camide cemaatle birlikte yapılması özellikle kırsal kesimde günlük yaşamın bir parçasıdır. Romanda Hürü Ana ve Anacık Sultan’ın beraber namaz kıldıklarından da bahsedilir.

*... Namazlarını Anacık Sultanın büyük odasında geyik postlarından namazlıklar üstünde kıldılar.*¹³⁹¹

İslam’ın beş şartından biri olan Hac ibadetinde kutsal sayılan Kâbe, müslümanlarca ziyaret edilir. Müslümanlar, Hacca gittikleri takdirde günahlarından tamamen arınacaklarına da inanırlar. Romanda Kuzgun Veli’nin eşkıyalığı bıraktıktan sonra günahlarından arınmak ve tövbe etmek amacıyla Hacca gitmek istediğinden bahsedilir.

*“Bir şey daha istiyorum, Hacca gidip, Allahımıza günahlarımı da bağışlatmak istiyorum.”*¹³⁹²

¹³⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 17

¹³⁹⁰ Boratav, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı, s. 131

¹³⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 294

¹³⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 539

İnce Memed'in de benzer düşüncede olduğunu onun Tazı Tahsin'e söylediklerinden anlarız. Memed'in Tazı Tahsin'e bu sözleri söylediği zaman onun eşkıyalığı bırakmaya karar verdiği sıralardadır.

*“Bak Tahsin kardaş,” dedi. “beni iyi dinle, candarmaları görür de beni sorarlarsa o gitti dersin. O bir daha eşkıyalık yapmayacak, dersin. O,başını almış gidiyordu, ben gördüğümde, dersin. O günahlarını bağışlatmak için Kabeye gidiyordu, dersin, olu mu? Bak silahım da yok.”*¹³⁹³

5.3. Açıklama Aşaması

5.3.1. Anlatının kaynağı

İnce Memed III, 1983 yılında yazılır, 1984'te Hürriyette tefrika edildikten bir yıl sonra kitap haline getirilir. Yaşar Kemal'in ülkenin ücra bir köşesindeki unutulmuş bir köyden hareket ederek derece derece toplumun tüm katmanlarını, bunları temsil eden insan manzaralarını ve memleketin değişme yasalarını gözlerimizin önüne serdiğini söyleyen Taner Timur, yazarın bunu yaparken zengin bir hayat tecrübesinin gözlem, araştırma ve anılarından yararlanan bir sosyologla, nüfuz edici bir psikologu şahsında birleştirdiğine dikkat çeker.¹³⁹⁴ İnce Memed romanını ilk cildinden itibaren göz önüne aldığımızda unutulmuş ücra bir köy olan Değirmenoluk'ta başlayan yerel bir başkaldırının zamanla bütün bölgede konuşulan ve bölge halkı tarafından desteklenen bir harekete dönüştüğünü görürüz. Olay örgüsünü İnce Memed adlı bir kahramanın üzerine kuran Yaşar Kemal, dönemin gerçeklerini, sosyo-kültürel ve ekonomik yapısını gerçek bir coğrafyadan yararlanarak oluşturduğu kurgusal bir dünyada gelişen olaylarla birlikte yansıtır. Gerçek hayatta karşılaştığı tipleri romanlarında kullanan Yaşar Kemal, çevresinden duyduğu, şahit olduğu ya da bizzat başından geçen olayları da ustalıkla olay örgüsüne dâhil etmiştir. Yaşar Kemal'in eserlerini yazarken beslendiği diğer kaynaklar ise tarih ve halk kültürüdür. Doğup büyüdüğü yerlerin aynı zamanda romanının vatani olduğunu söyleyen Yaşar Kemal orada bir roman ülkesi kurmasına karşın günü gününe Çukurova'nın her şeyiyle, ekonomik, psikolojik, sosyolojik bütün durumlarıyla ilgilendiğini belirtir. En iyi bildiği

¹³⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 415

¹³⁹⁴ Taner Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, Afa Yay., İstanbul, 1991, s. 153

tarihin Çukurova tarihi, en iyi bildiği coğrafyanın ise Çukurova coğrafyası olduğunu Çukurova'yı yaya olarak köy köy dolaştığını ve folklor derlemeleri yaptığını anlatır. Ona göre köylülük, binlerce yıldan buyana doğa karşısında davranışını belirlemiş insanlara verilen bir isimdir. Temelinde psikolojik ve sosyolojik durumlar yatmaktadır.¹³⁹⁵ Dinlediği, okuduğu destanlar ve şiirlerin romanlarının yapısını ve kurgusunu oluşturduğunu söyleyen yazar şahit olduğu önemli ya da önemsiz herhangi bir olayın onu roman yazmak için tetikleyebileceğini ifade eder.¹³⁹⁶

İlk iki cildi incelerken İnce Memed isminin gerçekte yaşamış ve hakkında türküler yazılmış bir eşkıyadan alındığını söylemiştik. Bu İnce Memed hakkında anlatılan rivayetlerden biri de Halil Dural'a aittir. Ödemişli bir öğretmen olan Halil Dural Ödemiş civarında yaşamış efelerin hayatı üzerine çalışmış, hayatta olanlarla yüz yüze görüşerek Ege bölgesindeki Efeler hakkında bilgi toplamıştır. Dural'ın anlattıklarına göre İnce Mehmet, 20. yüzyılın başlarında Ödemiş civarında yaşayan ve bölge halkına özellikle Bademiyelilere zulmeden bir kişidir. Öldürüldükten sonra Ödemiş ve Aydın yörelerinde hakkında türküler çıkarılmıştır.¹³⁹⁷ Yukarda bahsettiğimiz İnce Mehmet ile romandaki İnce Memed birbirlerine benzemeseler de ortadaki isim benzerliği dikkat çektiği için bu rivayeti de göstermenin yerinde olacağını düşündük.

Halk kültürünün bütün olanaklarını sonuna kadar kullanan Yaşar Kemal, doğup büyüdüğü çevrede öğrendiği âşıklık geleneğini ve âşık edebiyatı ürünlerini de doğal olarak eserlerinde kullanmıştır. Toprağa bağlı olan, kendi malını elinde tutmak ve korumak için mücadele eden, aç gözlü ağalara, insafsız memurlara karşı bağımsızlık arayan köylünün bu çabasının halk edebiyatının tükenmez esin kaynaklarından birisi olduğuna işaret eden Kemal Karpat, halk edebiyatında eşkıyanın adalet arayan ve toprağa kavuşmak için savaşılan kahramanı temsil ettiğini söyleyerek bir hikâye kahramanı olan Köroğlu'nu bu tipe örnek olarak gösterir. Bu eşkıya tipinin genel özelliklerine değinen Karpat, Yaşar Kemal'in oluşturduğu İnce Memed'in idealize edilmiş bir eşkıya tipi olduğuna dikkat çeker.¹³⁹⁸ Onun bu yorumundan İnce Memed'in

¹³⁹⁵ Kabacalı, "Çağımızın Büyük Romancısı" Yaşar Kemal, s. 64

¹³⁹⁶ Andaç, Yaşar Kemal'in Sözlerinde Yaşamak, s. 180-181

¹³⁹⁷ Halil Dural, Bize Derler Çakırca 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler, Tarih Vakfı Yurt Yay., II. Baskı, İstanbul, 2005, s. 207-217

¹³⁹⁸ Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum, s. 107-108

Köroğlu çizgisinde oluşturulmuş bir kahraman olduğu kanısına varabiliriz. Zaten bu eserde de bir halk hikâyesi olan Köroğlu'nun izlerine sıklıkla rastlarız. Yaşar Kemal, Köroğlu'nun eşkıyaların piri olduğunu roman boyunca ima eder ya da başka bir ifadeyle üstü kapalı bir şekilde bu düşüncesini sürekli dile getirir. Battal Ağa'nın İnce Memed'e *sen mecbursun Köroğlu da mecburdu*¹³⁹⁹ sözünü söylemesi üzerine İnce Memed, Köroğlu ile kendi arasında bir bağ kurar. Sadece Köroğlu değil onun kır atının da bir simge olarak kullanıldığı romanda, anonim halk edebiyatı anlatı türlerinden efsanenin inancı merkeze alan gücü de kullanılmıştır. Yazar kaynaklı çeşitli suni efsanelerle süslenen romana bu şekilde mistik bir hava kazandırılmıştır. Yazar-anlatıcı çeşitli olayları efsanevî eylemlere dönüştürerek olay örgüsünü farklı bir boyutta işlemiştir. Ortaya çıkan her anlatı, içinden çıktığı toplumun sözlü geleneğinden beslenir. Yazar, romanda anonim halk edebiyatının etkin gücünü kullanarak zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahip toplumun hayal gücünün ne kadar gelişmiş olduğunu gözler önüne sermiştir. Taner Timur'a göre ise İnce Memed, çelimsiz görünüşüyle efsanevî eylemleri arasında çarpıcı bir çelişki olan romantik bir kahramandır ve Yaşar Kemal bu romanda toplumsal umutsuzlukların yoksul kitleleri nasıl ermiş yaratmaya zorladığının ipuçlarını verir.¹⁴⁰⁰ Sözünü ettiğimiz umutsuz yoksul kitlelerin ermiş yaratma çabasında efsaneler devreye girer. Görüldüğü gibi halk kültürü ve halk edebiyatı anlatı türleri romanın önemli kaynaklarından. Anadolu'nun bir tortullar ülkesi olduğunu söyleyen Yaşar Kemal'e göre kültürlerin buluştuğu bir bölge olan Anadolu çok zengin bir kültüre sahiptir ve kendi düş dünyasının oluşmasında bu zenginliğin de payı vardır.¹⁴⁰¹ Yazarın romanda kullandığı efsaneler, halk hikâyeleri, rivayetler, çeşitli masal motifleri, halk inanışları, kalıplaşmış sözler onun sözlü halk edebiyatı kaynaklarından ne kadar yoğun bir şekilde yararlandığını gösterir. Ayrıca bir halk şairi olan Pir Sultan Abdal, Türk toplumunda kültürel bir değere ve saygıya sahip bir kişilik olan Hz. Hızır, Alevi-Bektaşî kültürüne ait olan ocak ve post-nişin kavramları da romanda rastladığımız diğer kültürel unsurlardır. Bu örnekleri çoğaltmamız mümkündür.

Yaşar Kemal'in eserlerinin bir başka kaynağının tarih olduğuna yukarıda da

¹³⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 396

¹⁴⁰⁰ Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, s.157

¹⁴⁰¹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 132

değiniştik. Sosyal meselelerin ele alındığı romanda olay örgüsü ile alakalı bir şekilde çeşitli tarihî gerçeklere de değinilmiştir. Özellikle olay örgüsünün geçtiği zaman olan Cumhuriyet'in ilk on beş yılındaki siyasal, toplumsal ve ekonomik durum, romana yansıtılmıştır. Ağalık düzenine karşı bir başkaldırının işlendiği roman geçtiği dönemin reel şartlarıyla doğru orantılı bir şekilde işlendiği için tarihi olaylar ve gerçekler romana kaynaklık eder. Buna örnek olarak ağaların ve zenginlerin toprak elde etmek için dönemin siyasetçi ve bürokratlarıyla kurdukları çıkar ilişkilerini gösterebiliriz. Romanda IV. Murad'ın Bağdat seferi, Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'daki isyanları bastırması, Sakarya Şeyhi'nin ayaklanması gibi Osmanlı tarihine ait çeşitli olaylara da değinilmiştir.

Başından geçen çeşitli olaylar da yazarın anlatılarına kaynaklık eder. Yaşar Kemal kendisini etkileyen, unutamadığı anılarını yeniden kurgulayarak olay örgüsüne yerleştirir. Romanda İnce Memed zannedilerek öldürülen Kara Osman'ın çetesinin bir elemanı olan Kel Eşkîya'nın cesedi, kimsenin sahip çıkmaması üzerine kireç kuyusuna atılır. Birkaç kasabalı çocuk, Kel Eşkîya'nın kireç kuyusundaki cesedini çıkararak törenle mezara gömer. Çocukların saf ve masum dünyalarına kapı aralayan bu olay aslında Yaşar Kemal'in çocukluğunda başından geçen bir anısıdır. 1930 ya da 1931 yılında Yaşar Kemal'in Kadirli'deki bir akrabasının yanında kaldığı günlerde bir çatışma sırasında öldürülen Safiye Memed Çetesi'ne mensup dokuz eşkıyanın cesedi kasabaya getirilir. Adı bilinmediği için Kel Eşkîya denilen eşkıyanın cesedi hariç diğer bütün eşkıya cesetleri akrabaları tarafından götürülür. Sahibi çıkmayan Kel Eşkîya'nın cesedini jandarmalar bir kireç kuyusuna atarlar. Kel Eşkîya'nın köpekler tarafından parçalanmış cesedini çıkaran Yaşar Kemal ve arkadaşları birkaç günlük bir uğraş sonucu kazdıkları derin bir mezara Kel Eşkîya'nın parçalanmış cesedini gömerler.

...

Evden kazma kürek aldık, Remzi, ben, Tahsin, ötekiler, mezarlığa geldik. Şimdi orası mahalle oldu, mezarlığın ortasında çok yaşlı, dalları belki iki evlek yeri örten bir çınar ağacı vardı, onun altına geldik, çocuklar birkaç gün çalışma çalışma derin bir mezar kazdık Kel Eşkîyaya. Bu arada çuvalın içindeki ölü parçalarını nerede sakladık, kadın ne yaptı, kadın kimdi, hiç aklımda kalmamış. Ölüyü mezara indirdiğimizi, üstünü mersin dallarıyla kokulu örttüğümüzü, Kel

*Eşkiyaya dualar okuduğumuzu iyice anımsıyorum. Bir de kocaman, yeşil damarlı su taşı dikmiştik Kel Eşkiyanın başucuna.*¹⁴⁰²

5.3.2. Tarihsel çerçeve

İnce Memed III romanı 1937 yılının sonbaharında, Atatürk zamanında geçer. Arzuhalci Deli Fahri'nin söylediği şu sözler olay örgüsünün geçtiği dönem hakkındaki tahminlerimizi doğrular niteliktedir:

*“Sen hiç küşüm çekme Ağam,” dedi. “Ben telgrafı bir donatırım ki, Ankaranın dağı taşı ve de Mustafa Kemal ve de ordusu, candarması hep dile gelir.”*¹⁴⁰³

Olay örgüsüne yeni katılan kahramanlar hakkında bilgi vermek için yapılan geriye dönüşlerde çeşitli tarihî olaylara da değinilir. Kurtuluş Savaşı günlerinde başlayan Tapucu Zülfü ile Arif Saim Bey arasındaki çıkar ilişkisi anlatılırken savaş günlerinin de bahsi geçer. Murtaza Ağa, Topal Ali'ye devlete karşı ayaklanmanın sonunun kötü olacağını daha iyi anlatabilmek için Kuyucu Murat Paşa'nın Anadolu'daki isyancıları bastırmada uyguladığı yöntemi anlatır. Olay örgüsünün geçtiği bölge olan Çukurova'nın da tarihini iyi bilen yazar, Ramazanoğulları'nın bölgeye yaptığı hizmetlerden bahseder. Burada amaç bir zamanlar bölgede hüküm süren Ramazanlı Beyi'nin Cumhuriyet yönetimiyle birlikte ağırlığını kaybederek bir kenara itildiğini göstermektir.

*Ramazanlı Beyi çok dertli, çok öfkeliydi. Şu Ulu Camiyi, şu koca taş köprüyü, hanları, hamamları onlar yapmışlardı bu şehre. Bu Adanayı onlar var etmişlerdi. Çukurova onların hükümranlığındaydı belki sekiz yüz yıl...*¹⁴⁰⁴

Bayramoğlu ile Murtaza Ağa arasında geçen bir konuşmada Milli Mücadele yıllarında Çukurova'da Fransızlara karşı savaşan eşkiyaların ve komutanların adı geçer. Tarihi kaynaklar bunların gerçek kişiler olduklarını doğrular.

Eski günlerden, Kurtuluş Savaşından, Kurtuluş Savaşına katılmış eşkiyalardan, Karayılıandan, Kürt Süleymandan, Gizik Durandan Konuştular.

...

Bayramoğlu usuldan güldü.

“Bir eşkiya ya sonuna kadar eşkiya kalır, ya da benim gibi ölür. Savaş bittikten

¹⁴⁰² Yaşar Kemal, Ustadır Arı, s.100

¹⁴⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 29

¹⁴⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 313-314

sonra ben kendi kendime dedim ki... Birlikte savaştığım kişilere karşı eşkıya olup dövüşmem. Ben Mustafa Kemal Paşanın emrinde düşmana karşı dövuştüm, o başa geçince ben ona karşı gelemazdim. Gittim Doğan Beye, ben köyüme çekiliyorum... o bana, iyi yaparsın, dedi, o beni, o benim ne dediğimi anladı. Ama bu arif Saimle Kılıç Ali yakamı bırakmadılar. Aman sana çiftlik, aman sana mülk... Aman ha aman... ”¹⁴⁰⁵

Yukarda adı geçen Doğan Bey’in asıl adı Mehmed Kemal’dir. Atatürk, mücadeleyi halkın başlattığı izlenimi vermek ve halkın komutanları kolayca benimsemesini sağlamak için bölgede görevlendirdiği komutanların isimlerini yöredeki oymak adlarından yararlanarak verir. Mehmed Kemal Bey’e Kozanoğlu Doğan, Osman Nuri Bey’e ise Aydınoglu Tufan Bey isimlerini koyar.¹⁴⁰⁶

Romanda değinilen başka bir tarihi olay ise ilk iki ciltte de bahsi geçen Fırkayı İslâhiye olayıdır. Yazar bu olayı yeniden kurgulayarak Murtaza Ağa’nın dedesini Fırkayı İslâhiye kuvvetlerine karşı Kozanoğlu’yla birlikte mücadele veren bir kişi olarak tanıtır.

*... Onun dedesi Fırkayı Islahiyede Kozanoğluyla birlikte olup Sumbas kolunu tutmuş, koskocaman Kozanoğlu Osmanliya pes ettiğı halde, onun dedesi Osmanlı ordusu karşısında bir adım bile gerilememiş, Fırkayı Islahiyeyi kırmış geçirmişti.*¹⁴⁰⁷

Kahramanları tanıtmak amacıyla yapılan geriye dönüşler romana gerçekçi bir hava katmak için tarihi olaylarla desteklenmiştir. Bunların dışında kronolojik bir şekilde ilerleyen olay örgüsünde anlatılanlar 1937 yılının sosyal, siyasal ve ekonomik durumuyla örtüşür. İlk iki ciltte ağaların köylülerin topraklarını ele geçirme uğraşları ve köylülerin onlara karşı verdiği mücadele ele alınırken bu ciltte İnce Memed’in yakalanması için kasaba ileri gelenlerinin verdikleri çabalar işlenir. Aslında bu ciltte Yaşar Kemal, olay örgüsünün geçtiğı çevreyi, dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik şartlarını işleyerek gözler önüne serer. Dönem tek parti dönemidir. Olay örgüsü bu dönemin şartlarıyla orantılı bir şekilde ele alınmıştır.

Kemal Karpat, İkinci Dünya Savaşı’nın yanı sıra tek parti rejiminin de Türkiye’yi her alanda tahrip ettiğini iddia eder. Karpat’a göre devlet iktisadi kurumları, devleti güçlü tutmak için bürokrasiyi ve devletçi iş sahiplerini korumuş ve desteklemiştir. Öte

¹⁴⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 324-325

¹⁴⁰⁶ Kemal Çelik, “Milli Mücadele Yıllarında Adana ve Çevresi”, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı, s.115

¹⁴⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 372

yandan halk ise bir yandan işsizlik ve yoksulluk içinde kıvrılırken bir yandan da göstermelik modernleşmeyi desteklemek için ağır vergiler ödemiştir.¹⁴⁰⁸ İktidardaki tek parti olan CHP, 1930-45 arasında sıkı bir ideolojik katılıkla Türkiye'yi yönetmiş, parti ve devlet örgütünün birleştiği bu dönemde, valiler bulundukları ilin parti başkanlığını da yapmışlardır. Temel haklar ve özgürlükler partinin belirlediği sınırlar içerisine hapsedilmiş, parti üyeleri bulundukları bölgelerde söz sahibi kişiler olmuşlardır.

Romadaki milletvekili Arif Saim Bey bu durumun en güzel örneğidir. Bütün kasaba ileri gelenlerinin korktuğu Arif Saim Bey, Ankara'ya giden şikâyet dilekçelerinden rahatsız olarak Ankara'ya telgraf çekilmesini yasaklar. Hatta bu konuda valiye ve komutanlara emir verir.

Bürokratların ve siyasî kimliğe sahip kişilerin çıkar ilişkilerinden rahatsız olan Ankara, bu olumsuzluklara karşı çeşitli önlemler almaya çalışsa da başarılı olamaz. Siyasetin ve siyasî ilişkilerin kaygan bir zemine kurulu olması, istenmeyen kişilerin ayağını kaydırmaya yeterlidir. Yeni Cumhuriyet'e karşı çıkan isyanlar ve Atatürk'e düzenlenmesi planlanan suikast girişimi Ankara'yı hem daha titiz ve hem de çevreye karşı güvensiz bir hale getirmiştir. Atatürk'ün muhalifi olan çeşitli grupların ona karşı düzenlediği suikast girişimleri Murtaza Ağa'ya esin kaynağı olur. Arif Saim Bey'i sevmeyen Murtaza Ağa onun Atatürk'e karşı suikast girişiminde bulunacağı haberini yayarak Arif Saim Bey'in Ankara'yla olan yakın ilişkilerini bozmaya çalışır. Bu düşüncesini Ramazanlı Beyi'ne açıklar.

*“Arif Saim Beyin Mustafa Kemal paşaya bir suikast hazırladığı, hatta bunun için de İnce Memedin, öteki bilumum eşkıyanın Toros dağlarında kuvvetlenmesini istediği halk dolaşan yaygın bir şayiadır. Ne buyrulur?”*¹⁴⁰⁹

5.3.3. Simgesel çözümleme

Diken, ilk iki ciltte olduğu gibi üçüncü ciltte de bir simge olarak kullanılmıştır. Kötülüğü ve engellenmeyi sembolize eden diken her cildin sonunda yakılarak yok edilir. Birinci ciltte Abdi Ağa, ikinci ciltte Ali Safa Bey ve Kel Hamza, üçüncü ciltte Mahmut Ağa'nın öldürülmesiyle köylünün önündeki engel kaldırılmış olur. Köylüler kendileri için çok önemli sayılan bu olayı kutlamak için kötülüğü sembolize ettiği

¹⁴⁰⁸ Karpat, Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum, s. 23

¹⁴⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 311

düşünülen dikenini düzenledikleri bir ritüel sırasında yakarak yok ederler. İnce Memed'in ilk üç cildinde de olay örgüsünün geçtiği bölgede yetişen dikenler sembol olarak kullanılır. İlk ciltte çakırdikeni, ikinci ciltte karaçalı ve üçüncü ciltte ise keven dikenini sırasıyla engellemenin sembolü olarak karşımıza çıkar. Üçüncü ciltte keven dikenini yoğun bir şekilde işlenmesi de diken kavramının İnce Memed romanına ilk ciltten itibaren işlenmesi ve romanın sonunda keven dikenlerinden oluşturulan bir dağın ateşe verilmesi onun romanda simgesel bir anlam taşıdığını gösterir.

*Bu söz üzerine delikanlılar karşı çıplak, uçsuz bucaksız yamaca çekildiler, az bir sürede pembe, sarı, kırmızı kurumuş keven dikenlerinden bir tepe yığdılar, Sarı Çavuş çakmağını çakıp öbeği tutuşturdu. ...*¹⁴¹⁰

Romanda gücün ve zenginliğin sembolü olarak kullanılan çeşitli nesneler göze çarpar. Arif Saim Bey'in altın başlı bastonu, askerlerin, ağaların ve beylerin kullandıkları kamçı gücü simgeleyen eşyalardır. Bu iki sembolden en dikkat çeken kırbaçtır.

Yazar-anlatıcı zalimliğiyle tanınan Mahmut Ağa'nın yanında taşıdığı kırbacına sürekli dikkat çeker.

*Karşısında durmuş ona bakan eli kırbaçlı adam Çiçeklidesinden Mahmut Ağaydı.*¹⁴¹¹

*Mahmut Ağanın boğa aletinden kırbacı arka arkaya yılan ısıltığı gibi öterek şakladı.*¹⁴¹²

*Mahmut Ağa yerinden kalktı. Gözleri sapsarıydı. Sarı Çavuşun yanına geldi. Bu böğürdür diyerek yaşlı adama bir tekme savurdu. Ardından bir daha... Sonra elindeki kırbaçla, ayaklarıyla, bütün gövdesiyle Sarı çavuşun üstüne abandı.*¹⁴¹³

Jandarma yüzbaşı da kırbacı elinde dolaşırken tasvir edilir.

*... Yüzbaşı, sol elinde kırbacı, sağ elinde tabancası ortada dönüp duruyordu.*¹⁴¹⁴

Romanda Anavarza Kaplanı olarak anılan Talip Bey'in Akçasaz'a eli tüfekli ve kırbaçlı bekçiler koyduğu anlatılır.

... Akçasaza da Türkmen Beyi Talip Bey sahip çıkmış, Akçasazın her yanına eli

¹⁴¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 628

¹⁴¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 330

¹⁴¹² Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 588

¹⁴¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 592

¹⁴¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 581

*tüfekli, boğa aletinden kırbaçlı bekçiler koymuştu.*¹⁴¹⁵

Koku, romanın ilk bölümlerinde bozuk düzenin ve cehaletin simgesi olarak kullanılır. Ali Safa Bey'in cenazesi ailesi ve kasaba eşrafının isteği üzerine birkaç gün bekletilir. Çukurova sıcağına dayanamayan ceset kokmaya başlar ve öyle bir kokar ki kasabalılar evlerini terk etmek zorunda kalırlar. Cesedin gömülmemesi amacı Ali Safa Bey gibi muhterem bir şahsın cenazesini herkesin görmesi ve ibret almasıdır. Duruma ironik yaklaşan Yaşar Kemal, pis kokuyu simgeleştirerek düzenin bozukluğunu ve cehaleti dolaylı bir şekilde anlatma yolunu seçmiştir. Romanın ilk bölümlerinde pis koku sürekli olarak okura hatırlatılır.

Murtaza Ağa ölünün bekletilmesi gerektiğini Topal Ali'ye anlatır. Topal Ali'nin kokuyor demesi üzerine Murtaza Ağa kokunun önemli olmadığı hususunda diretir.

“Ölü kokuyor, hava çok sıcak.”

“Koksun varsın. Onun ölüsü beklemeli, bekleyecek. Üç gün, bir hafta...”

*“Kasabada kokudan kimse durmaz. Ölü bugün de kalırsa hepiz ölü kokusundan dolayı soluğu dağlarda alırız. Ölü kokusu kötüdür. Ölü yarına kalırsa bu kasabada kokudan kuş, böcek, karınca, köpekler bile duramaz. Çok sıcak var.”*¹⁴¹⁶

Murtaza Ağa'nın karısı Hüsne Hatun da kokudan şikâyetçidir.

*“Vay, vay, vay,” diye başladı kadın ardından da. “Ölüsü davul gibi şişmiş Ali safa beyin. Yatağa yorgana sığmıyormuş, Hütl dağı gibi olmuş. Bir de kokuyormuş. Bu gece bütün kasabayı sarar bu koku, diyorlar. Bu gece biz kokudan kasabayı terk ederiz, diyorlar.”*¹⁴¹⁷

Kokudan Murtaza Ağa da rahatsız olmuştur ve aynı odada yattığı Topal Ali'ye koktuğunu söyler.

“Haydi uyuyalım... Kokuyor...”

*“Ölü kokuyor.”*¹⁴¹⁸

Geceyi kasabada geçiren Arif Saim Bey sabah kokuyla uyanır ve koku yüzünden bağıra çağıra arkasına bile bakmadan kasabayı terk eder. Onun kasabayı terk edişini komik bir şekilde anlatan yazar, Arif Saim Bey'in sadece kendini düşünen, bencil bir kişi olduğunu göstermektedir. Arif Saim Bey, meseleyi yani kokunun nerden geldiğini

¹⁴¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 221

¹⁴¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 55

¹⁴¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 65

¹⁴¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 69

sormadan çeker gider. İşte Arif Saim Bey'in nasıl biri olduğu da tam manasıyla bu meseleyle anlaşılır. Bu olay üzerine cenaze defnedilir. Arif Saim Bey'in dikkatini İnce Memed üzerine çekmek için bekletilen ceset hiçbir işe yaramaz.

Çabuk çabuk, elleri ayakları titreyerek giyinen saçlı sakalı karmakarış Arif Saim dışarı fırladı.

“Aman beyler kokuyor! Ben ömrümde böyle bir kokuya rastlamadım. Bütün dünya kokuyor. Kokudan öleceğim. Kolonya, kolonya... Bir şey... Ne olursa olsun kokuyor. Ne kokusu bu?”

1419
...

Komik bir hal alan koku meselesi yüzünden kasaba tamamen terk edilmiştir. Ali Safa'nın cenazesine ise sadece yakınları katılır. Kötü koktuğu için cenazeyi yıkamak istemeyen imama ise silah zoruyla yıkama işi yaptırılır.

*Kasabanın pencereleri, kapıları sıkı sıkıya kapatılmıştı. Kasaba ıpıssızdı onlar kasabaya girdiklerinde. Ortalıkta ne bir kedi, ne de bir köpek vardı. Ortalık o kadar sessizdi ki, burasını sanki bin yıl önce şu bitip tükenmeyen kokudan ötürü bütün yaratıklar terk edip gitmişlerdi.*¹⁴²⁰

Romandaki bir diğer simge ise Memed'in olağanüstü güçlere sahip yağız atıdır. Kimsenin yakalayamadığı bu atın varlığı romanda yer yer hatırlatılır. Halkın gözünde kutsallaşan at İnce Memed'i sembolize eder. Hürü Ana yağız atı görünce Memed'i ona sorar. Yağız at, halk tarafından bilinen ve kutsal sayılan bütün atlarla özdeşleştirir. Hz. Muhammed'in Burak'ı, Köroğlu'nun Kır atı, Hz. Ali'nin Düldül'ü yağız atın kıyaslandığı atlardır.¹⁴²¹ Taner Timur'a göre bu at, Köroğlu'nun Kıratı, Hz. Ali'nin Düldül'ü ve adı güzel Muhammed'in Burak'ı gibi bir simgedir.¹⁴²²

¹⁴¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 72

¹⁴²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 76

¹⁴²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed III, s. 249

¹⁴²² Timur, Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik, s. 160

ALTINCI BÖLÜM

6. İNCE MEMED IV

6.1. Anlama Aşaması (İçkin Çözümleme)

6.1.1. Anlatının bakış açıları

Diğer ciltlerde olduğu gibi serinin son cildinde de Tanrısal (hâkim) bakış açısının kullanıldığını görürüz. Bu bakış açısının kendisine sunduğu sınırsız bilgi sayesinde her şeyden haberdar olan yazar-anlatıcı, romandaki kahramanlardan herhangi birine odaklanmayarak bütün karakterlere eşit yaklaşır. Romanda İnce Memed hakkında veya bir karşı güç olan Murtaza Ağa hakkında ne kadar bilgiye sahipsek başka bir karakter hakkında da o kadar bilgiye sahip oluruz. Bu durum yazar-anlatıcının karaktere verdiği öneme göre değişir. Okur, yazar-anlatıcının izin verdiği ölçüde olaylar ya da kişilere ait bilgiler edinir. Gözlemcinin göremeyeceği ve herhangi bir kişinin bilemeyeceği ayrıntılardan hâkim bakış açısına sahip yazar-anlatıcı haberdardır. Geçmişe, geleceğe ve ana dair her şeyi bilen yazar-anlatıcı, kişilerin duygu ve düşüncelerinden haberdardır.

Kendisini takip edenlerden kaçarken yorulan ve Anavarza kayalıklarında dinlenmek isteyen İnce Memed burada uyumaya çalışır, fakat çingiraklı yılan korkusundan uyuyamaz. Memed'in uyuyamama sebebini onun hislerini bilen yazar-anlatıcıdan öğreniriz.

*... Memed geceyi büyük surun doğu yönündeki bir kovukta geçirmişti. Çingiraklı yılan korkusundan ilk horozlar ötünceye kadar gözlerine uyku girmemişti.*¹⁴²³

Peşinde düşenlerden kaçarken yorulan Memed, sırtını bir taş vererek dinlenmeye başlar ve çeşitli düşüncelere dalar. İçine daldığı düşünceler Memed'e bir anısını hatırlatır. Yazar-anlatıcı, Memed'in aklından geçen bütün herşeyi şöyle aktarır:

... Çok yorulmuştu, belini ak taş rahatça dayadı. Korkusu bir türlü geçmiyordu. Şu elindeki tüfeği, belindeki tabancayı bırakabilse, bıraksa da böyle dümdüz, herkes gibi yollara düşüp o köye varsa, selamünaleyküm Abdülislam Hoca, benim adım Molla Memed, beni Ferhat Hoca sana gönderdi dese, olmaz mıydı? Ama tüfeğinden bir türlü ayrılamamıştı. Önce tüfeğini Ferhat Hocada bırakmış, sonra tüfeği bıraktığından dolayı bir sonsuz boşluğun içine düşüp ortada yapayalnız, çırılçıplak, bütün mümkünü çareleri kesilmiş kalınca geriye dönmüş, utanarak, Ferhat Hocadan tüfeğini geri istemişti. Sonra dağlardan

¹⁴²³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, Yapı Kredi Yay., III. Baskı, İstanbul, 2005, s. 13

*Çukurovaya gelinceye kadar silahlarını beş kere saklamış, beşinde de onlardan ayırlamamış, geriye dönmüş, imam cüppesinin altına silahlarını yeniden kuşanmıştı. Fesi atıp şapka giymesi de kolay olmamıştı. Sonunda bu çizgili kaskete bir iyice alışmış, yıllardır başında taşıdığı fesi ne tuhaf, çabucak unutmuş gitmişti. Taşa belini dayayınca sırtına bir serinlik geldi. ...*¹⁴²⁴

Tanrısâl (Hâkim) bakış açısı aracılığıyla sadece düşünceleri değil, duyu organlarıyla algılanan hisleri dahi öğrenebiliriz. Örneğin, Hâkim bakış açısına sahip yazar-anlatıcı, Memed'in belini dayadığı taştan sırtına serinlik vurduğunu dahi bilmektedir.

Yazar-anlatıcı olay örgüsünün geçtiği bölgeyi anlatırken kesin yargılarda bulunur. O gerektiğinde bölgeye hâkim yüksek bir noktadan gerektiğinde ise bir böcek kadar küçülüp karıncaların, böceklerin vb. arasına girip gözlemler yaparak bu gözlemlerini ayrıntılı tasvirlerle okura aktarır. Yazar-anlatıcı, hem olaylar, kişiler, geçmiş ve gelecek hakkında hem de olay örgüsünün geçtiği çevre ve bu çevredeki doğal yaşam hakkında ayrıntılı bilgiye sahiptir. Onun romanın kurgusal dünyasında bu kadar serbest hareket etmesini sağlayan tanrısâl (hâkim) bakış açısıdır.

*Akdeniz kıyılarında toprak da deniz gibi köpürür. Çiçeğe durmuş turunç, portakal, limon bahçeleri de deniz gibi köpürür, denizin üstünden ağır ağır yükselerek, ışık doldurulmuşcasına şişerek göğe ağın ak bulutlar da köpürür.*¹⁴²⁵

*... Püren den karşıdaki çiçekleri kurumuş, yaprakları kıpkırmızı olmuş sığırkuyruğuna büyük, ince dokuma bir örümcek ağı gerilmiş ağ ıslanmıştı. Üstüne küçücük ak sinekler, bir de sırtı yeşil, mor, menevişli benekleri olan küçücük bir böcek takılmıştı. Örümcek ortada gözüküyordu. Gözlerini ağı köşesine dikti, bir yerlerden çıkıp gelecek örümceği bekledi. Gün kuşluk oldu, örümcek, daldaki sarkmış yaldızlı kelebek uyanmadı.*¹⁴²⁶

Kendisini olayların dışında tutan yazar-anlatıcı, yeri geldiğinde okur ile diyaloga girmekten çekinmez. Tek taraflı olan bu diyalogda okuru sanki karşısındaymış gibi farz ederek onunla konuşur. Yazar-anlatıcı, Zeynullah Efendi'nin servetinden bahsederken onun sahip olduğu tarlaları okura işaret ederek gösterir.

¹⁴²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 16

¹⁴²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 97

¹⁴²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 319

... *Şu dağın dibinden Akdenize kadar uzanan bütün ova onundu.*¹⁴²⁷

Toprağın güneşin altında çok ısındığını anlatmak isteyen yazar-anlatıcı okurun toprağın üzerinde elini, ayağını tutamayacağını söyleyerek okurla diyalog kurar.

... *Öğle oldu, güneş geldi tepeye dikildi, gölgeler çekildi bir avuç kaldı, toprak yalım gibi kızardı, elini, ayağını üstünde bir an tutamazsın, kızgın demire döndü.*¹⁴²⁸

Yaşar Kemal, bölgedeki insanların yeni bir tehlikeyle karşı karşıya kaldıklarını anlatırken okurun dikkatini çekebilmek ve tehlikenin ciddiyetini daha iyi vurgulayabilmek için okura sen diye hitap eder.

... *Karafırtınadan sonra öyle bir fırtına gelmişti ki Torosa, fırtına derim sana.*¹⁴²⁹

Romanda yapılan pazaryeri tasvirinde de yazar-anlatıcı okuru karşısına alarak sohbet eder. Yazar-anlatıcı, okura pazaryerini işaret zamirleriyle göstererek anlatır. Bu üslup, yazar-anlatıcıyla okurun sanki pazaryerinde bir gezintiye çıktıkları hissini uyandırır. Böylece yazar-anlatıcı okuru da romana dâhil eder.

*Kasabanın pazarıydı. Çok eskilerden bu yana, daha bu kasaba kurulmadan önce bu toprak tepenin dibinde, bu çayın kıyısında, tam buradaki alanda pazar kurulurdu. Yayladan dönen yörükler, Türkmenler ürünlerini burada, bu çakıltaşlarının baştan sona örttüğü geniş alanda sergilerlerdi.*¹⁴³⁰

6.1.2. Tasvir

Serinin dördüncü romanında da ilk üç ciltte olduğu gibi tasvirler geniş yer tutmaktadır. Olay örgüsünün geçeceği coğrafya olan Toros Dağları, Çukurova ve çevresi yeri geldikçe tasvir edilmiştir. Romanın birinci bölümü Toroslar ve Çukurova'nın genel görünümünün tasviriyle başlar. Genel görünümün tasvirinden sonra özele inilerek Seyhan, Ceyhan nehirleri ve Akdeniz anlatılır. İnce Memed, Akdeniz'i ilk defa bu ciltte göreceği için olay örgüsünün geçeceği yerler okura detaylı bir şekilde tanıtılır.

Toroslar ovayı bir ay gibi çepeçevre kuşatır. Ve Çukurova Akdenizle

¹⁴²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 169

¹⁴²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 319

¹⁴²⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 622

¹⁴³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 117

dağların arasında kalır. Ovayı kuşatan dağlar kat kattır. Ta görünmeze kadar açık maviden, maviden, mordan, laciverde uzanır, çok uzaklarda da göğün belli belirsizliğinin içine karışır gider.

...

Toros dağlarının dorukları salt kayalıktır. Kayaları ak, pembe kırmızı, kahverengi, turuncu, yeşil çakmaktaşıdır. Çakmaktaşılarının üstünde geniş kanatlı kartallar dönerler. Çakmaktaşı doruklardan aşağılara inilince ormanlar başlar.

...

Ve Çukurovayı Toroslar yaratmıştır. Çok eskiden Akdeniz Torosların tam eteğinden başlardı. Sonra Ceyhan, Seyhan, sonra öteki irili ufaklı dereeler, çaylar Torosların tüm bereketli topraklarını taşıyarak denizi doldurdular, ortaya Çukurova çıktı. Ova güneşle, ışıkla doldu. Sular şakırdadı. Toprak bereketten deniz gibi taşıdı.

Seyhanın anası Zamantı suyudur. Kaynağını Uzunyayladan alır, uzun bir düzlükten geçtikten sonra Toroslara varır. ...

Ceyhana gelince onun gözü Binboğaların göbeğindedir. İlk doğuşunda ona Horman deresi derler. ...

Akdeniz kıyılarında toprak da deniz gibi dalgalanır, köpürür. Geniş ova da, ulu Toroslar da Akdeniz kadar mavi, Akdeniz kadar ışıklıdır. Akdenizin üstünde ne kadar ışık kaynarsa, ovanın da, Torosun da üstünde öylesine ışıklar balkır. Dağlar nasıl kaya, çam, yarpuz, çiçek kokularıyla yüklüyse, geniş, düz ova da toprak, deniz, portakal, limon, turunc kokularıyla yüklüdür. ...¹⁴³¹

Engellemenin sembolü olarak ilk üç ciltte kullanılan diken ayrıntılı bir şekilde sayfalarca tasvir edilmiştir. Son ciltte engelleme sembolü olarak öne çıkarılan deve dikenine yer yer, kısaca değinilmiştir.

Devedikenleri de mor dikenlerini koskocaman açmışlar, bir hoş, ot gibi, acı pıtırak kokuyorlardı.

...

Devedikenlerinin kocaman, mosmor, üst üste açmış çiçekleri esen incecik yelde ağır sallanıyordu. Gökyüzü, kalesi gözükken Anavarza kayalıkları, yukardaki Akçasazın yüksek ağaçları, gün ışığı ve gözükken her şey mosmor kesilmişti.

¹⁴³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 10-12

*Devedikeni çiçekleri morlarını ağır ağır bütün ovaya yayıyorlardı. Gündoğuda, az ilerde Hemite dağı, kuzeydeki Toroslar da mosmor kesilmişlerdi.*¹⁴³²

Olay örgüsü kırsal bölgede geçtiği için romanda tabiat tasvirlerine fazla yer verilmiştir. Bir doğa dostu olan Yaşar Kemal'in romandaki doğa tasvirleri bir araya getirildiğinde sayfalar tutar. Öyküleme tekniğiyle yapılan tasvirler, kahramanın gördükleriyle sınırlıdır.

*Karnını doyurunca kalktı, dağarcığını doldurdu, yırtık saltasını topladı, geldi kavak ağacına belini dayadı oturdu. Gözleri kısılmış yöreyi seyrediyordu. Bataklıkta su kaplumbağaları güneşliyor, arada bir de içlerinden birisi suya atıyordu kendini. Kurbağalar uzun bacaklarıyla sazlıklardan, nilüfer yapraklarının üstünden azman çiçeklerin üstüne, oradan da suya atlıyorlar, suyun içinde uzun bacaklarıyla ötelere kadar gidiyorlardı. Sağda, bir sıra ulu söğüt ağaçları bitmişti. Gündoğusu kaplan sökemez, yılan giremez bir zincirlik, çalılık, kamışlıktı, mor kamışlar, kavağın yarı beline kadar uzamışlar, bir ormanmışçasına, esen garbi yelin de gıcırdayarak, hışırdayarak sallanıyorlardı. Günbatıya, Anavarzadan yana da yemyeşil bir sazlık, berdilik, ta kayalıkların dibine kadar suların içinde top top uzanıyordu.*¹⁴³³

*... Denizin kıyısına vardı. Batan güneşin dışarda küçük, kıpkırmızı bir parçası kalmış, dağların başı, bulutlar, denizin uzaktaki ucu kıpkırmızı olmuştu. Garbi yeli çıkmış, denizin yüzünü inceden kırıştırıyordu. Karşı yüksek Gavur dağlarını gördü, dağın doruğu ışık içindeydi, balkıyordu. Portakal, limon, turunc bahçelerinin ak çiçekleri toprağın üstüne çökmüşler, garbi yelinde hafiften, belli belirsiz sallanıyorlardı. Memed başını köyden yana çevirince, o tepeden turnağa apak olmuş, çiçeklerine çokuşmuş arıların vızıltıları ta uzaklardan duyulan, uğuldayan ağacın tam gövdesinin yanında adamı gene gördü.*¹⁴³⁴

Yazar-anlatıcı, gece gerçekleşen olayları anlatırken görüntü yerine seslere dikkat çekerek okurun kendini gece karanlığında hissetmesini sağlar. Burada amaç, okurun kahramanlarla ayn şartlarda olmasını sağlamaktır. Memed'in gece karanlığında bulunduğu bir mekânın tasviri, görüntüden ziyade çeşitli sesler ve kokular anlatılarak yapılır. Bu tasvir şekliyle, tasvirin yalnızca görsel

¹⁴³² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 17

¹⁴³³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 23

¹⁴³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 154

olmayabileceği, diğer duyulara yönelinerek de tasvir yapılabileceği gösterilmiştir.

... Memed ayağa fırladı, İniltinin geldiği yöne doğru birkaç adım attı, bataklıkta kıyısına gelince durdu. Keskin kulaklarıyla, sesin geldiği yanı dinledi. Birkaç kez uzaklardan su şapırtısı geldi. Balık atlamasına benziyor, dedi. Karanlık iyice kavuşuncaya kadar olduğu yerde bekledi, bir daha bir ses duyamayınca geldi eski yerine kavak ağacına sırtını dayadı oturdu. Burnuna türlü kokular geliyordu, birbirine karışmış... Bataklık, yeşilden patlamış sazlık kokuları, yarpuz, su püreni, ekin, toz kokuları... Gece cikilemeye, uçsuz bucaksız bataklıkta bütün kurbağaları bir ağızdan ötmeye, yakınlardaki köylerin köpekleri havlamaya başladılar. Birkaç adım ötesinde bir çakal üç kere üst üste pavkırdı, onu görünce bir anda karartısı dededenliğin içinde yitti gitti. Onun ardından bir çakal daha geldi, önceki çakalın olduğu yerde o da pavkırdı. Onların arkasından birkaç çakal daha geldi, onlar da orada pavkırıp hemen yittiler. Karanlık çöktükçe bataklık uğulduyor, derinden soluklandıkça toprak sallanıyordu. Garbi yel i azıtmış kavağı bir iyice sallıyor, neredeyse yere yatırarak, kamışların başları birbirlerine giriyordu. Anavarza kayalıklarından puhu sesleri geliyordu, karanlıkta bir tuhaf kuş karartıları gecenin içinde, göğün aydınlık kalmış yerinde daha dönüyorlardı. ...¹⁴³⁵

Romanda kişi tasvirleri de ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır. Kişi tasvirleri genellikle kısa fakat yazar-anlatıcının tasarladığı tipi okurun kafasında oluşturmalarını sağlayacak niteliktedir. Bu yüzden tasvir edilen tiplerin belli başlı, en çok göze çarpan özellikleri kullanılarak tasvir yapılır.

Kamıştan, üstü saz kaplı uzun evin avlusuna girdiler, yaşlı bir kadın karşıladı onları. Uzun boylu, güleç, uzun yüzlü, sivri çeneli, söbe kara gözlü, ak başörtülü bir kadındı. Başörtüsünün kenarlarına pul işlemiş, ayaklarına gülüşeftali kırmızı, topuksuz Maraş ayakkabısı giymişti. İnceden, alımlı bir kadındı.¹⁴³⁶

Sarı Sultanoğlu çok uzun boylu, ince yapılı, burulmuş bıyıklı, büyük kara gözlü, kartal burunlu, uzun yüzlü bir kişiydi. Yüzünden düşünce, keder akıyordu sanki. Ceplerinin ağzı, dikiş yerleri, paçaları sırma işleme mavi çizgili, açık mavi bir şalvar geçirmişti bacaklarına. Üstüne kırk düğmeli Halep işi, yakası belki bir

¹⁴³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 24

¹⁴³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 61

*el genişliğinde sırma bir yelek takmış, kırk altın düğmenin hepsini de iliklemişti. Saatının altın kösteğini, belki on beş zincir bir arada, göbeğinin üstünden bir cepten bir cebe sarkıtmıştı.*¹⁴³⁷

Romanda olay örgüsünün hangi mevsimde geçtiğini ve zamanın ilerleyiş hızını yine tasvirlerden anlarız. Özellikle mevsim tasvirleri bize zaman hakkında önemli ipuçları verir. Aşağıdaki metinde ilkbahar en belirgin özellikleriyle anlatılmıştır.

*Ilık yeller esti. Güneş düzlükleri, dağları, koyakları doldurdu. Bütün yaratıklar uyandılar yuvalarından dışarıya çıktılar, tembel, uyusuk, mest ılık güneşin altına serildiler. Çiğdem çiçekleri sapsarı tomurcuklarının ucuyla toprağı yardı. Birkaç sabah sonra da açılarak, toprağın yüzüne yayıldılar. Çalı diplerinde ince yeşil sapları üstünde boyunları bükülmüş mor menekşeler gözüktü. Kokuları, inceden inceye koyaklarda esti. Sümbüller kayalıkları yarıdılar, mavi bir bulut gibi ortalığa çöktüler. Yabangülleri açtı. Derken çimenlerle birlikte öteki çiçekler, bitkiler de bir göz açıp kapayıncaya kadar topraktan fıskırdı. Güneş ilk olarak doğuyorcasına, ıslak, terü taze dağların doruğunda açıldı. Binbir koku güneyden, kuzeyden, doğudan, batıdan geldi. Büyük, yaldızlı kelebekler, kırmızı, yeşil benekli, saydam kanatlı arılar, karıncalar, kurtlar, tilkiler, ayılar, böcekler, sansarlar, kirpiller sarhoş oldular kokulardan, yollara bellere saldırdılar. Kanallar, şahinler, öteki yırtıcı kuşlar, güvercinler, sarıasmalar, ibibikler, üveyikler yalpalayarak, çığlık çığlığa gökyüzünde kayarak, süzülerek, takla atarak, kendilerinden geçerek dolaştılar. Toprak, doğurganlığının en cömert günlerini gerinerek, mest olarak yaşıyordu.*¹⁴³⁸

6.1.3. Mektup

İnsanların haberleşmek amacıyla kullandıkları mektup, teknolojiyle beraber haberleşme tekniklerinin gelişmesiyle amacından uzaklaşarak duygu ve düşüncelerin ifade edildiği bir araç haline gelmiştir. Anlatılarda kullanılan bir teknik olarak karşımıza çıkan mektup, kahramanın duygularını ve düşüncelerini yazar-anlatıcıya gerek kalmadan kendi bakış açısıyla anlatmasını sağlar. Dört

¹⁴³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 133

¹⁴³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 615

ciltlik İnce Memed romanında mektup tekniği sadece son ciltte kullanılmıştır. İnce Memed, eşkıyalığı bırakıp düze inerek Akdeniz kıyısında sakin bir yaşam sürmek ister. Bunun üzerine Ferhat Hoca, Akdeniz kıyısında yaşayan arkadaşı Abdüselam Hoca'ya bir mektup yazarak mektubu İnce Memed'e verir. Bu mektubun içeriğinin anlatıya dayalı olmayıp sadece resim şeklinde olması dikkat çekicidir. Mektupta kökü havada, ucu aşağıda bir ağaç resmi vardır. İlk bakışta hiçbir anlam verilemeyen bu şifreli mektubu inceleyen Abdüselam Hoca, mektupta anlatılmak isteneni mektubu kendisine getiren Müslüm'e açıklar. Müslüm de Abdüselam Hoca'nın söylediklerini Memed'e aktarır.

“Hoca bana okudu, o mektupta Ferhat Hoca diyormuş ki, bu gelen öyle bir adamdır ki, benim canımdan ileridir. Senin de canından ileri olacak. Yer yarılmadan, dünya tersine dönmeden, dağlar doruklarının üstüne durmadan, ağaçlar kökü göklerde bitmeden, hiçbir surette bu gelen konuğun kılına, o Çukurova dedikleri yerde kimse dokunamayacaktır. O ne isterse, onun her isteği yerine getirile... Tamam mı?”¹⁴³⁹

6.1.4. İç çözümleme

Tanrısal (hâkim) bakış açısı sayesinde her şeyden haberdar olan yazar-anlatıcı doğal olarak kişilerin içsel düşüncelerinden de haberdardır. İçsel düşüncelerin yazar-anlatıcı tarafından okura anlatılması için kullanılan bir teknik olan iç çözümleme, İnce Memed IV'te oldukça fazla kullanılmıştır. Yazar-anlatıcı, sadece İnce Memed'in değil birçok kahramanın iç çözümlemesine romanda yer vermiştir. Bu kahramanlar arasında çoğu karşı güç olan kasaba ileri gelenleri de vardır ve romadaki en dikkat çekici iç çözümlemeler bu kişilere aittir. Çünkü kasaba ileri gelenleri birbirleriyle çıkara dayalı ilişkiler kurdukları için birbirlerine güven duymamaktadırlar. Güvensizliğin olduğu bir ortamda düşüncelerin doğrudan aktarılması mümkün değildir. Birbirlerini sevmeyen fakat çeşitli işlerini halledebilmeleri için birbirlerine muhtaç olan bu kişilerin iç yüzleri, romanda yapılan iç çözümlemeler aracılığıyla gösterilir. Yaşar Kemal, bu kişilerin birbirlerinin aleyhinde içlerinden geçirdikleri düşünceleri iç çözümlemelerle romana yansıtarak düşünsel bir panorama oluşturur. Bu panoramada herkesin iç

¹⁴³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 105

yüzünü görmek mümkündür. Kasaba halkı arasında da durum farksızdır. İnsanlar bölgede otoriteyi elinde tutan çeşitli güçlerin korkusuyla düşüncelerini hiçkimseye rahatça anlatamazlar. Örneğin İnce Memed'i destekleyen bir kişi, kasaba ileri gelenlerinden korktuğu için kimseye bu konu hakkında herhangi bir yorum yapmayarak düşüncelerini kendine saklar.

İnce Memed utangaç, duygusal, içine kapanık ve gördüklerinden çabuk etkilenen bir kişiliğe sahiptir. Bu özellikleri onun her ortamda konuşamamasına, yalnızken ya da topluluk içindeyken kendi iç dünyasında düşüncelere dalmasına neden olur. Onu düşünceye iten, duyduğu, gördüğü kısacası hissettiği her şey olabilir. Önemli olan, herhangi bir şeyin onun duygularını tetikleyerek onu düşünceye sevketmesidir. Söz gelimi Anavarza kayalıklarında peşindekilerden kaçan İnce Memed, içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan etkilenerek çeşitli düşüncelere dalar.

Dün akşamdan beri kafası Recep Çavuşa, Deli Durduya, Abdi Ağaya takılmıştı. Şimdi hepsi de toprak olmuşlardı. Bu insanlar ne istiyorlardı, Deli Durdu, Recep Çavuş ne istiyordu? Bu ölümlü dünyada Abdi Ağa ne istiyordu? Ferhat Hoca ne istiyor? Sarıçiçekli Mahmut Ağanın öldüğünü duyunca sevincinden deli divaneye dönmüştü. Sabaha kadar uyumamış, Memede, “söyle hele, kurşunu yiyince ne yaptı, nasıl inledi, ne söyledi?” diye sormuş durmuştu. (...) Ya Recep Çavuş, o ne istiyordu? Memed, birçok olayı, birçok kişiyi anlamıştı da bu Recep Çavuşu hiç anlamamıştı. Her olay, her devinim, yaralanması, ölmesi bile onun için bir öfke, bir sevinçti. O, devinimi, eylemleri, daha da çok eylemleriyle dünyayı dolduruyordu. Ya Kızılbaşoğlu, o ne istiyordu? İsteddiği yağız at işte dağlarda dolaşıp duruyor, varsa da atını yakalasa, alsa götürse ya... Attan, insanlardan, her şeyden, uçan kuştan, vızıllayan sinekten bile ödü kopuyor, o da bir şeyler istiyor, istiyor ya, ne? Hürü Ana! O ne istediğini biliyor, diye güldü Memed. ...¹⁴⁴⁰

Kaçarken köylülere yakalanabileceğini düşünen Memed, köylüler hakkındaki düşüncelerini zihninden geçirir. Köylülerin zalim olduğunu düşünürken Ferhat Hoca, Topal Ali hatta Dadaloğlu ve daha başka birçok kişinin köylü olduğu aklına gelir ve bu fikrini yine kendi içinde çürütmeye çalışır. Yazar-

¹⁴⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 14

anlatıcı, onun kendi içindeki bu çatışmayı iç çözümleme tekniğini kullanarak okura aktarır.

... *Memed, karanlığın üstünde ışık içinde dönen kuşlara şaşkınlıkla bakıyordu. Şimdi filintamı elime alsam, şu aydınlığın içinde kendi kendilerine dönen kuşlardan birisini tenger menger düşürsem... diye düşündü. Ama bu yörenin bütün köylüleri, candarmaları buraya doluşurlardı. Candarmalar neysem ne ya, ille de köylüler zalim olurlar. Şu dünyada şu köylü milleti kadar zalim bir millet var mı, hele de zulmü kendi kendine. Dünyada hiçbir şeyden, yılandan ejderhadan, beyden paşadan, aslandan kaplandan, tek boynuzlu gergedandan korkmayacaksın, ille de bu köylü milletinden korkacaksın. Ne dostluğuna güveneceksin, ne de düşmanlığına. Bir bakmışsın dostken düşman, düşmanken dost olmuşlar. Ferhat Hoca hep ne der, bu köylü milletine güven olmaz. Pek iyi, çok güzel, Ferhat Hoca köylü değil mi? Topal Ali, Sarı Ümmet, Koçyiğit Köroğlu, sazı, güzel, sözü güzel Dadaloğlu da, Genç Osman, Gizik Duran, zenginden alıp fıkara verene Çötdelek, Müslüm çocuk da köylü değil mi?*

...¹⁴⁴¹

Memed, Akdeniz kıyısına ulaştığında dinlenmek için mola verir. Müslüm'ün uyumasıyla yalnız kalan Memed tekrar düşüncelere dalar. Bu sefer de o zamana kadar yaptıklarını gözden geçirir ve neden insanların kendisine bu kadar değer verdiklerini sorgular. Bu düşünceler onu gerçek İnce Memed'in kendisi değil de başka birisi mi olduğu sorusuna kadar götürür. Onu bu düşüncelere iten sebeplerden biri ise Kesikkelli köyündeki köylülerin tutarsız davranışlarıdır. Köylüler, İnce Memed'i yakalayıp öldürmek için Akçasaz'a gitmişler, köye döndükleri zaman İnce Memed'in köylerinde olduğunu öğrendiklerinde bir hayli sevinerek ona saygıda ve hizmette kusur etmemişleridir. Memed, köylülerin bu ikiyüzlü hareketi karşısında şaşırarak bu durumu iç dünyasında şöyle sorgular:

Çok uzaklarda öten bir kuşun sesi geliyordu. Ben ne yaptım da beni böyle karşıladı Zeynep Hatun, Kesikkeli köyü? Ben ne iyilik ettim ki bu insanlara? Bir yaşlı Abdi Ağayı, ardından da Ali Sefa Beyi, şimdi de Çiçekli Mahmut Ağayı... Ben bunları öldürünce ellerine ne geçti ki, köylüler ne kazandı? Şu uyuyan, şu

¹⁴⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 24

*sabi çocuk, şu Müslüm canını dişine takmış geliyor, bir haftadır çekmediği kalmadı, anasından emdiği burnundan geldi. Acaba o İnce Memed dedikleri ben değil miyim, öyle peygamber emsali, öyle ermiş, öyle yiğit, Köroğlu, Genç Osman, Hızır Aleyhisselam, Hazreti Ali gibi bir İnce Memed daha var da, beni onunla mı karıştırıyorlar? Ben ben buradayım, şu Akdenizin kıyısında, bir karınca, bir kelebek, bir serçe kadar küçücük, yalnızım, kimsesizim. ...*¹⁴⁴²

Evine misafir olduğu Zeynep Hatun'un söylediklerinden etkilenen Memed, kendini tutamayarak ağlar. Memed gibi ünlü bir eşkıyanın ağladığını gören Müslüm ise bu duruma şaşırarak içinden farklı düşünceler geçirir.

*... Bu ince Memed bir tuhaf adamdır, diye düşündü Müslüm yüzünü yıkarken, durup dururken on yedi yaşındaki bir öksüz kız gibi ağlayıverdi. Ne biçim adam böyle bu adam.*¹⁴⁴³

Romanda iç çözümlemelerine sıklıkla rastladığımız kahramanlardan biri de Murtaza Ağa'dır. Korkak bir kişi olan Murtaza Ağa, İnce Memed meselesini paranoya haline getirmiştir. Memed'in ele geçirilmesi ya da öldürülmesi için her yola başvuran Murtaza Ağa İnce Memed konusuna kayıtsız kalan Arif Saim Bey'i sürekli eleştirir. O bu eleştirilerini kimseye söyleyemediği için her şeyi sessiz bir şekilde düşünür. Gün boyunca yaptığı her şeyi yalnız kaldığında tekrar gözden geçiren Murtaza Ağa, Memed'in, kendisini değil de Mahmut Ağa'yı öldürdüğü için Memed'e içten içe hayranlık duymaya başlar ve bu hayranlığını kasabadaki herkese söylemekten çekinmez. Memed hakkında söylediği sözlerden dolayı başının belaya girebileceğini düşünen Murtaza Ağa pişman olur. Bu sefer de Topal Ali'nin kendisini öldüreceğini düşünmeye başlayan Murtaza Ağa, bu şüphesinde haksız değildir. Çünkü Memed, Mahmut Ağa'yı öldürdükten sonra Murtaza Ağa'ya dönerek seni Topal Ali'ye havale ettim demiştir. Yazar-anlatıcının yaptığı iç çözümlemeyle Murtaza Ağa'nın içinde bulunduğu psikolojik durumu ve düşüncelerini öğreniriz.

Bir de o İnce Memedi, o kan içiciyi utanmadan, Allahtan korkmadan, kuldan sıkılmadan göklere çıkarmış, bütün millete de ilanat vermişti. Hiç kimse de o kanlı katil İnce Memedi ermiş mertebesine yükseltirken, Yavuz Sultan Selimle, Fatih Sultan Memedle bir tutarken, Hızır Aleyhisselam mertebesinden de

¹⁴⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 98

¹⁴⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 66

yukarı çıkarırken, nurlara garkeyleyip onu Düldül dağının doruğundaki Kırklar meclisine başkan yaparken, hiç kimse de dur, dur Murtaza, ne yapıyorsun, dememişti. Koyun, koyun, ne koyun millet bu millet iki gözümlü sultanım. Ulan behey ahmak Murtaza, o kana susamış seni hiç bağışlar mı, seni ele geçirmişken, seni kurşununun altına almışken... Ne demişti, gider ayak, seni Topal Aliye havale ettim, demişti. Demek Topal Ali onun has adamıydı, yani ben seni şimdi öldürmüyorum, o yaptığın hakaretlerden dolayı, seni Topal Ali öldürecek, ben, seni ona havale ettim. Evet, sadhazar evet ve de evet, beni Topal Ali öldürecek. Kendi ölüsünü kan gölü içinde gördü. ...¹⁴⁴⁴

Hürü Ana'nın kara yazma istemesi üzerine endişeye kapılan Seyran'ın içinde yaşadığı korku da yine aynı teknikle okura yansıtılır.

Seyran gitti, ceviz sandıktan büyük, bir yazama çıkardı getirdi, elinde yazma onun önüne dikildi. Kara yazmayı ne yapacak diye düşünüyordu. Acaba kötü bir haber geldi de, başına mı bağlayacak, diye ikirciklendi.¹⁴⁴⁵

Jandarmaların ve Bayramoğlu'nun İnce Memed'i kapana kıştıracaklarını anlayan Topal Ali, düşüncelere dalar. Topal Ali bir yandan ne yapıp edip Memed'i uyarmanın yollarını bir yandan da Bayramoğlu'nun ne kadar usta bir eşkiya olduğunu düşünür.

Topal Ali onların bu gece sabaha karşı Karsavurduya sığınacaklarını biliyordu. Bu kadar candarmanın arasında çekirge bir sıçrar, iki sıçrar sonra yakayı ele verirdi. Bu Bayramoğlundaki akıl da hiç kimsede yoktu. Demek ki Bayramoğlu bu akılla bunca yıl bu dağlarda padişahlık etmişti. Ne yapmalıydı? İnce bugün değilse yarın kapana kısılacaktı. On dokuz kişi bunca askerle, bunca gün görmüş, ömür geçirmiş şahin gibi eşkiyayla nasıl başa çıkardı? Biliyordu, yanından bir dakika olsun ayrılmaya kalksa Bayramoğlu onu, öldürüverirdi. Bir umarsızlığa düşmüş, ezildikçe eziliyordu.¹⁴⁴⁶

6.1.5. Özetleme

Romanların yanı sıra masallar ve halk hikâyelerinde de sıklıkla kullanılan özetleme tekniği olay örgüsü içinde tekrara düşmemek ve olay örgüsünden

¹⁴⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 73

¹⁴⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 391

¹⁴⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 483

uzaklaşmamak için kullanılır. Romanda belli bir zaman aralığında sürekli yapılan benzer eylemler ve gerçekleşen olaylar özetleme tekniği kullanarak anlatılır.

Jandarmalar ve köylüler tarafından etrafları sarılan Memed ile Müslüm bu kuşatmadan çıkmanın yollarını tartışırlar. Gittikçe uzayan bu tartışma kısaca şöyle özetlenir:

*Uzun uzun tartışarak, buradan çıkmayı bir iyice tasarladıktan sonra sohbete geçtiler.*¹⁴⁴⁷

Mahmut Ağa'nın İnce Memed tarafından öldürülmesinden sonra kasabadaki genel durum kısaca şu cümlelerle anlatılır:

*Birkaç gün kasabadan çıt çıkmadı. İnce Memedin arkasına düşenler hiçbir şey elde edemedi geriye döndüler.*¹⁴⁴⁸

Kahramanların belli bir zaman aralığındaki hal ve hareketleri de özetleme tekniğiyle anlatılabilir. Mahmut Ağa'nın ölümünden sonra Murtaza Ağa'nın durumuna kısaca şu şekilde değinilir:

*Murtaza Ağa, olay gecesinin korkusunu, yılgınlığını üstünden atmış konuşmaya başlamıştı. O dükkân senin, bu kahve benim, nerede bir kalabalık görürse dalıyor başlıyordu konuşmaya. İki üç kere de Topal Aliyle karşılaşmış, önüne dikilmiş, onurunu ayaklar altına alarak ona yılmış, yaltaklanmış, yolunu kesmiş, ötekiye taş gibi, başını önüne eğmiş, onun yüzüne bile bakmadan, yanından kaymış gitmişti.*¹⁴⁴⁹

Kasabanın önde gelenlerinin Taşkın Bey'in evinde kurulan içki sofrasında konuştukları konular ve yaptıkları birkaç cümleyle özetlenir.

*Taşkın Halil Beyin evinde erkenden toplandılar. Sofrada keklik eti vardı. Bol rakı içtiler, çok yemek yediler. İnce Memedi, atını, Arif Saim Beyi ve Ankarayı konuştular. Kozan, Osmaniye, Ceyhan Ağaları, Beyleri üstüne dedikodu yaptılar. Burunlarının ucunu göremeyecek kadar sarhoş oldular.*¹⁴⁵⁰

Memed, Müslüm'ü Abdülselem Hoca'nın yanına yollar ve Müslüm bir süre sonra Hoca'nın yanından döner. Bu zaman aralığı kısaca şu cümlelerle anlatılır:

Müslüm gittiği yerden ikindiüstü döndü. Memed oturduğu yerden hiç

¹⁴⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 35

¹⁴⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 44

¹⁴⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 45

¹⁴⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 93

*kıpırdamamış, gözlerini denize dikmiş, öyle kalakalmıştı. Müslümü görünce irkilerek ayağa fırladı.*¹⁴⁵¹

Memed, Abdüselam Hoca'nın yardımıyla kendine birkaç gün içinde bir ev alır. Bu süre kısaca şöyle anlatılır:

*Üç gün içinde her şey tamamlandı, Memed tapuyu aldı cebine koydu. Bu hoca çok yaman adamdı. Nereye gitse ona bütün kapılar açılıyor, kimi görse, hiç kime ona saygıda kusur etmiyordu.*¹⁴⁵²

Memed'in evi aldıktan sonraki genel durumu kısaca şu cümleyle ifade edilir:

*Memed, Abdüselam Hocanın evinde her sabah uyandı, kendi evine koştu...*¹⁴⁵³

Memed, Zeki Nejad'ın öldürülmesinden sonra kendini kaybeder. Memed'in günlerce aynı şeyleri yaptığı kısaca anlatılır.

*Her sabah gün atmadan, daha deniz beyazken kıyıya gidiyor, oraya, çakıltaşlarının üstüne oturuyor, gözlerini denizin uzak ötelere dikiyor, aklığın üstündeki o hayal meyal martıyı izliyordu.*¹⁴⁵⁴

Memed'le Asım Çavuş bir çatışma sırasında karşılaşır ve konuşmaya başlarlar. Gece başlayan sohbetleri sabaha kadar devam eder. Memed'le Asım Çavuş arasında geçen konuşmanın bir bölümü verildikten sonra bu konuşmanın sabaha kadar sürdüğü belirtilerek özetleme yoluna gidilmiştir.

*Gün doğuncaya kadar, üstlerinden vızır vızır geçen kurşunların, altında böylece konuştular.*¹⁴⁵⁵

Memed ve yanındakilerin Sırapınar'a gidene kadar geçirdikleri uzun yolculuk sırasında yaptıkları kısaca şöyle özetlenmiştir.

*Ferhat Hoca başta, öteki çeteler de bu düşünceye katıldılar. Gök Hüseyinin evinde birkaç gün kaldıktan sonra, ver elini Düldül dağı dediler. Yolda üç tane kapı gibi fermanlı, soyağaçlı Dulkadiroğlu soydular, çok para aldılar, bu paralarla on beş köyün yoksulunu, babaları savaşta kalmışlarını donatabildiler.*¹⁴⁵⁶

¹⁴⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 104

¹⁴⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 160

¹⁴⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 162

¹⁴⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 324

¹⁴⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 385

¹⁴⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 611

6.1.6. Montaj

Romanın başlangıç epigramı bir İnce Mehmed türküsünün son kıtasının ilk iki mısrasıdır.

Yüce dağ başında bir koca kartal

*Açmış kanadını dünyayı örter*¹⁴⁵⁷

Aynı türkü Yaşar Kemal'in TFA'nın Mart 1954 tarihli 56'ncı sayısında yayımlanan "Halk Türkülerinin Doğuş Hikâyeleri: İnce Memed" başlıklı yazısında verilmiştir. Dört kıtadan oluşan ve son dörtlüğünün ilk iki mısrası romanın başlangıç epigramı olarak kullanılan bu türkünün son iki mısrası şöyledir:

...

Bazı yiğit vardır ölümden korkar

*Ben korkmam ölümden er geç yolumdur*¹⁴⁵⁸

İlk olarak 1978 yılında Cem yayınevinden daha sonra sırasıyla Toros, Adam ve Yapı Kredi Yayınlarından çıkan, Selahattin Eyuboğlu ve Yaşar Kemal'in halk edebiyatı derlemelerinin bir araya getirildiği *Gökyüzü Mavi Kaldı* adlı eserde de aynı türküyü rastlarız.¹⁴⁵⁹

Romandaki bir başka montaj ise romanın başlangıcındaki Leonardo da Vinci'nin Torosları ve çevresini anlatan tasviridir. Romana başlarken olay örgüsünün geçeceği bölgenin tasvirini yapmayı alışkanlık edinen Yaşar Kemal, kendi tasvirine geçmeden önce Leonardo da Vinci'nin aynı bölgeyle alakalı tasvirine yer vererek montaj tekniğini uygular. Eserin başındaki Vinci'nin bu tasviri onun *The Notebooks of Leonardo da Vinci* eserinden alınmıştır.

*"Sınırlarımız yakınlarındaki Kalindra şehrine girdim. Bu şehir Toros dağlarının Fırattan ayrılan kolunun eteklerinde kuruludur. Ve batısında koca Toros dağının doruğu yükselir. Bu doruk öylesine yüksektir ki gökyüzüne dokunur gibidir. Dünyanın hiçbir yerinde bu dağdan daha yüksek bir dağ yoktur. Daha güneş doğmadan dört saat önce yamaçlarına gün vurur. ..."*¹⁴⁶⁰

Dünyanın en büyük askeri dehalarından birisi olarak gösterilen Makedon

¹⁴⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 7

¹⁴⁵⁸ Göğçeli, "Halk Türkülerinin Doğuş Hikâyeleri: İnce Memed", s. 889-891

¹⁴⁵⁹ Eyuboğlu, Kemal, Gökyüzü Mavi Kaldı, s. 235

¹⁴⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 9

kralı Büyük İskender, on iki yıl süren imparatorluk döneminde Makedonya'dan Hindistan'a kadar olan tüm bölgeyi ele geçirmiştir. Bu büyük komutanın çeşitli maceraları montaj tekniği kullanılarak romanda kullanılmıştır. Kör Haydar, İnce Memed'in yağız atı üzerine konuşurken konuyu İskender'in atı Bukefalos'a getirir. Ona göre hala yaşayan bu at, ölümsüz atların en yaşlı olanıdır. Konunun Büyük İskender'e gelmesini fırsat bilen Kör Haydar, İskender'in ne kadar büyük bir komutan olduğunu ve Toroslara gelerek Gülek Boğazı'nı nasıl geçtiğini, fetihlerini ve ölümünü anlatır. Burada dikkatimizi çeken nokta milattan önce yaşayan İskender'in milattan sonra oluşan ve gelişen Türk-İslam kültürüne dâhil edilerek anlatılmasıdır. Farklı kültürleri bir araya getirerek yeni bir kurgusal kültür oluşturan Yaşar Kemal, burada da Büyük İskender'i bölgesel kültürün bir unsuru olarak karşımıza çıkarır. Türk halk kültüründeki İskender Zülkarneyn ile tarihi bir şahsiyet olan Makedonyalı İskender arasında herhangi bir ilişki olmadığını söyleyen araştırmacılara göre ölümsüzlük ve ebedi hayat arayışıyla ilgili karakterlerin adlarıyla ilişkilendirilen İskender Zülkarneyn mitolojik bir motiftir ve bu motifin oluşumunda hikâyelerin rolü büyüktür.¹⁴⁶¹ İslam kültüründe önemli ve saygın bir yere sahip olan İskender, özellikle İran mitolojisinde ulusal bir kahraman olarak anılır. Öte yandan doğu söylencelerinin birçoğunda Büyük İskender'in serüvenleriyle karşılaşmak mümkündür. Yemenden çıktığı söylenen ve peygamber ya da nebi olduğu düşünülen İskender-i Zül-Karneyn'in hikâyeleriyle Büyük İskender'in serüvenleri birbirine karıştırılmıştır. Arapça eserlerdeki adı İskender el-Makedoni olan Büyük İskender'e Araplar "Zül-Karneyn", yani iki boynuzlu adını vermişlerdir. Bu adın nerden geldiğine dair çeşitli görüşler vardır. Bir görüşe göre İskender erkek keçiyi totem edindiği için keçinin iki boynuzunu totem olarak kullanmıştır ve o dönemde İskender'in başlığında süs olarak iki boynuz vardır. Bir diğer görüşe göre ise İskender, Doğu ve Batı'nın hâkimi olduğu için ona bu ad takılmıştır. Bunların yanı sıra Kur'an-ı Kerim'in 18. Sûresi'nde de İskender'den Zül-Karneyn olarak söz edilir.¹⁴⁶² Doğu ve Batı kültüründe bu kadar önemli bir yere sahip olan İskender'den Yaşar Kemal de İnce Memed romanında yararlanmıştır. Bize göre romanda Kör Haydar'ın

¹⁴⁶¹ Beydili, Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük, s. 268-269

¹⁴⁶² Zeki Tez, Mitolojinin Kültürel Tarihi Doğu ve İslam Mitolojisi Mitolojik Söylenceler, Doruk Yay., İstanbul, 2008, s. 142-143

anlattığı İskender bilinen iki İskender tipinin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur, çünkü romanda oluşturulan İskender, rivayet edilen iki İskender tipinin de özelliklerini taşımaktadır.

Kör Haydar, İskender'in kimsenin yakalayamadığı atı yakalayarak üzerine bindiğini anlatır. Bu at çift kafalıdır.

“Evet, evet, muhterem, asil Türk evladı, kıymetli Yüzbaşımı şimdi ata da geleceğim. İskenderül Zülkarneynin bir atı vardı. O at İnce Memedin atı, Köroğlunun Kıratı, Alinin Düldülü ve de öteki ölümsüz atlar gibi onun alnına yazılmıştı. O, daha on altı yaşındayken o at gelmiş babasının sarayının önünde durmuş, o atı yakalamak istemişler, kimseye yakalanmadığı gibi, oradan da ayrılmamış, ta ki İskender gelene kadar. İskender gelince kuzu kuzu gitmiş onun elini yalamış. Çift boynuzlu İskender de, bu atın kendisine gaipten gönderildiğini anlamış. Hazreti Ali nasıl Düldülün üstünden kılıcını sallayıp, Anavarza kayalıklarını ikiye bölmüş, Ali kesiğini açmışsa... İskender bir de bakmış, kendisi nasıl çift boynuzluysa, at da çift kafalı... Atın adını çift kafa koymuş. Dört gözlü, dört kulaklı, iki ağızlı, dört burunlu. Bukefalosun üstüne binmiş, kılıcını sallamış, onun kılıcı da Hazreti Alinin kılıcı gibi... Babasına gitmiş İskenderül Zülkarneyn, yani çift boynuzlu, babası, oğlunun altındaki çift kafa atı görünce, bu nedir biliyor musun oğul, o da bilmiyorum baba, demiş, bu at senin alnına yazılmış ki, bunun da manası şu ki, sen bu dünyayı zapt edeceksin, günün doğduğu yerden, battığı yere kadar, bir dünya daha olsaymış, onu da gene sen zapt ederdin, demektir, bunun, bu atın sana gönderilmesinin manası... İskenderdir çok sevinmiş. ...”¹⁴⁶³

Büyük İskender'in hayatına baktığımızda İskender'in ele geçirilemeyen Bukefalos adındaki bir atı yakalayarak üzerine binmesinden söz edildiğini görürüz. Boğabaş manasına gelen Bukefalos, İskender'in babası Filip'e satışa sunulur fakat hırçın ve söz dinlemez olduğu için geri gönderilmesine karar verilir. Bu sırada İskender atı dizginleyerek ona sahip olur.¹⁴⁶⁴

Yine Kör Haydar'ın anlattığına göre İskender, geçit vermeyen Torosları sihirli atı sayesinde geçer. Gülek Boğazı da İskender'in kılıç darbeleriyle açılır.

Ve çift boynuzlu İskender, çift başlı Bukefalosun üstündeydi. Geldi Toros dağlarının, ulu kayalıkların önünde durdu. Bu dağı aşmanın, bu kayalıkları

¹⁴⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 125-126

¹⁴⁶⁴ Siegfried Lauffer, Büyük İskender, (Çev. Nilgün Sorguç), İlya Yay., İzmir, 2004, s. 34

geçmenin mümkünü çaresi yoktu. Kumandanları, askerleri dağı aşmanın yollarını çok aradılar, günlerce düşündüler, bu başı göklere ulaşmış keskin, mor, çakmaktaşı kayalıkları aşmanın bir yolunu bulamadılar. Çift boynuzu geldiler, eeeey İskender, dediler, bu dağı aşmanın bir mümkünü çaresi yok, geriye dönelim. İskenderdir, kızdı köpürdü, dönmek de ne söz, dedi, eğildi çift kafa Bukefalosun dört kulağının dördüne de bir şeyler söyledi, dört gözünün dördünden de öptü, ardından da kılıcını çekti, elindeki kılıç şimşek gibi yedi kez çaktı. Bukefalosu doldurdu, at, dağa yıldırım gibi sündü, kılıç dağın sırtında yedi kez şimşek gibi çaktı, dağ güm güm öttü ve ikiye ayrıldı. Gülek Boğazını İskender işte böylece atının gücüyle açtı. İskenderül Zülkarneyn Gülek Boğazını açtığını bildiren yazıyı kılıcının ucuyla kayalara kazıdı. Bu yazı daha Gülek Boğazının en dar yerinde durur ve de Bukefalos o gün bugündür, her bahar aylarında, kayalar çiçeklenirken Gülek Boğazına gelir, yüzünü yazıya sürer, ardından da kişner, kişnemesi bütün Toros kayalıklarında koyaktan koyağa geçerek yankılanır.¹⁴⁶⁵

Gerçekte Büyük İskender, Gülek Boğazı'nı kılıç darbeleriyle açmasa da güneye inmek için ordusuyla Gülek Boğazı'ndan geçmiştir. Yanına hafif silahlı birliklerini alan İskender, Gülek Boğazı'ndan geçerek güneye inmiştir.¹⁴⁶⁶

Hikâyesini İskender'in ölümünü anlatarak bitiren Kör Haydar'a göre İskender Babil'de sıtmadan değil de akrep sokmasından ölmüştür. Araştırmacılara göre ise İskender'in yakalandığı ateşli hastalığın sıtma ya da zatürree olması muhtemeldir.¹⁴⁶⁷

Romana montaj tekniğiyle eklenen bir başka anlatı da Köroğlu Hikâyesi'dir. Köroğlu'nun abı hayat suyunu bulduğu bölüm Yaşar Kemal'in kendi yorumuyla romana aktarılmıştır. Romanda anlatılan Köroğlu Hikâyesi'nde seyisi ile Bingöl yaylasına giden Köroğlu, vurduğu üç ördeği temizleyip pişirmesi için seyise verir. Suyun kenarına giden seyis ördekleri yolup yıkamak için suya sokar. Suyu sokuğu ölü ördeklerin canlanarak uçtuğunu gören seyis, Köroğlu'na haber verir. Köroğlu da bu suyun Abı Hayat olduğunu anlar. Köroğlu sudan içemez fakat Kırat'ın içtiğini duyunca sevinir.

Ve Köroğlu Bingöl dağlarında dolaşırken gökte uçan üç ördek düşürdü üç

¹⁴⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 127

¹⁴⁶⁶ Lauffer, Büyük İskender, s. 76-77

¹⁴⁶⁷ Lauffer, Büyük İskender, s. 188-189

ok atışta. Al yeşil çadırını Bingöl yaylasına kurdurdu. Seyisine dedi ki, al şu ördekleri temizle, yıka getir de kendimize bir şölen çekelim. Kıratı da götür yanında, o da sulansın. Seyistir, aldı ördekleri, tuttu Kıratın dizgininden, biraz ilerdeki yeşil düzlükten kaynayan pınara gitti, önce atı suladı, çayıra bıraktı, sonra da ördekleri yolmaya başladı. Birinci ördeğin yolunması bitince yıkamak için onu suya soktu, ördek suya değer değmez, öyle çırılçıplak, tüysüz canlanıverdi, seyisin elinden kaydı, havalandı gitti. İkinci, üçüncü ördek, onlar da suya girer girmez canlanıp uçtular. Seyis korku içinde, başına ne geldiğini bilemeden Köroğluna koştu, hal keyfiyet böyle böyle, dedi. Köroğlu, amanın diye, delirmişçesine ayağa fırladı, aman ha, sen içtin mi o sudan, diye sordu, içmedim, dedi seyis. Kırat içti mi? O, içti, dedi seyis. Eyvah, ocağın yana, o bengisudur, ölümsüzlük suyudur. ...¹⁴⁶⁸

Buna benzer bir anlatı ise Elazığ rivayetinde mevcuttur. Bu rivayete göre babasıyla Bingöl yaylalarına giden Köroğlu vurduğu iki güvercini suyun kenarında temizlerken ölü kuşların suya değer değmez uçtuğunu görür. Kırat'ın da bu sudan içtiğini fark eden Köroğlu durumu babasına bildirir. Babası da oğluna bu suyun Abı Hayat suyu olduğunu söyler ve oğlunun bu sudan içip içmediğini sorar. Köroğlu ise kendisinin içmediğini fakat Kırat'ın içtiğini babasına söyler.¹⁴⁶⁹

Romandaki montaj unsurlarından biri de Yemen ağıtından alınan bir dörtlülüdür.

*Günden yanı soldumola, yerden yanı uldumola, Memedimin ala gözüün karıncalar oyduumola...*¹⁴⁷⁰

Tarihî bir olay olan ve Türkiye Selçuklu Devleti hükümdarı II.Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde meydana gelen Babaî ayaklanması da romanda montaj malzemesi olarak kullanılmıştır. Baba İlyas adındaki bir Türk şeyhinin göçebe Türkmenlerini de etrafına toplayarak başlattığı ayaklanmaya Adıyaman ve Kâhta'daki Türkmenlerin desteğini alan Baba İshak da katılır. 1240 yılında Kırşehir'e bağlı Malya ovasında meydana gelen savaşta Baba İshak ve isyancılar

¹⁴⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 181

¹⁴⁶⁹ Boratav, Köroğlu Destanı, s. 209

¹⁴⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 321, Bu ağıtın tamamı ve hikâyesi için Bk. "Eyuboğlu, Yaşar Kemal, Gökyüzü Mavi Kaldı, s. 221-222"

yok edilir.¹⁴⁷¹ Romanda İnce Memed ve yanındakiler Yelpınar köyüne giderler. Bir pir ocağı olan bu köyün piri Cafer Dede'dir. Bu pir ocağının soyunun Baba İshak soyundan geldiğini belirten yazar-anlatıcı Baba İshak ve onun piri Baba İlyas'ın başlattığı ayaklanmayı kendi yorumuyla anlatır.

Baba İshak ayaklanmasında ilk başkaldırma gene bu Toros dağlarında başlamıştı. Ağaçerleri adı verilen ağaç işleme, tahta biçme ırgatları haksızlığa, yoksulluğa, zulme dayanamamışlar, eriş ya Dede Sultan, diyerek, baltaları, nacakları, kargılarıyla dağlardan ovalara günlerce akmışlar, ovalardaki, onlar gibi başkaldırmış Türkmenlerle birleşmişler, köyler, kasabalar, şehirler ele geçirmişler, geçtikleri yerlerde hakka, adalete dayalı yönetimler kurmuşlar, Adıyamandan Malatyaya, Malatyadan Kayseriye, Sivasa, başkent Konyaya kadar, bütün Anadolu bozkırlarını buyrukları altına almışlar ve adalet ve müsavat ve hürriyet ve hem de uhuvvet üzere bir dünya kuracaklarına kızıl bayrak ve kızıl taca el basarak ant içmişlerdi.

Selçuki Sultanlarının onlara karşı gönderdikleri ağır silahlı ordular, bu ant içmiş, eli baltalı, nacaklı, mızraklı, demir dirgenli kalabalık önünde yele karşı konmuş kar örneği erimişlerdi. Anadolu bozkırından şimdiye kadar hiç duyulmamış hürriyet, uhuvvet, müsavat çılgınlıkları sevinç türkülerine karışmış geliyordu. İnsanoğlu insanoğlu oldu olalı, bu çoluklu çocuklu, kadınlı kızlı, yaşlı genç kalabalığından gelen, dünyayı dalga dalga dolduran sevinç türküleri gibi türküler, sevinç oyunları gibi oyunlar duymamışlar, görmemişlerdi. ...¹⁴⁷²

Olay örgüsünün geçtiği yerler olan Çukurova'da çok bilinen efsanelerden birisi olan Şahmeran romana, anımsatma tekniği kullanılarak montajlanmıştır. Kurgusal bir kahraman olan İnce Memed'le başı güzel bir kız, gövdesi yılan şeklinde olan efsane kahramanı Şahmeran aynı anlatı içinde bir araya getirilmiştir. Romandaki bu anlatıya göre Akçasaz'ın bataklığında köylüler ve jandarmalar tarafından sıkıştırılan Memed'i dünya güzeli başlı, ejderha gövdeli bir kız kurtarır. Kız âşık olduğu İnce Memed'i uzun bir süre sarayında misafir eder.

... Kız yanına geliyor ki İnce Memed ne baksın, karşısında dünya güzeli bir kız. Kızı görünce, azıcık kendine gelip soruyor, "İn misin, cin misin?" Kız ona

¹⁴⁷¹ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1995, s.470-471

¹⁴⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 361

gölerek karşılık veriyor, “Ne inim, ne de cinim, Anavarza kalesinin dünya güzeliyim, seni kurtarmaya geldim,” diyor. “Tut saçlarımdan da gidelim.” İnce Memed, onu saçlarından tutuyor, o anda da ak bulut geliyor, üstlerini örtüyor. İnce Memed gözlerini açıyor ki ne görsün, bataklığın ortasındaki adadalar, adada gün gibi şırlayan bir sırça saray, her bir yanda buz gibi kaynaklar, her yan ağzına kadar binbir türlü çiçeklerle dolmuş, türlü türlü, güneş tüylü, renk renk kuşlar, sürmeli gözlü cerenler... İnce Memedin atı da orada, İnce Memed, gözlerine inanamamış. Dünya güzelidir almış İnce Memedi, sarayın hamamına sokmuş, onu gül, amber, menekşe, nergis sularıyla, hem de kendi eliyle yumuş. O gün halvet olmuşlar. Dünya güzeli, “İnce Memed,” demiş, “ben bir dünyada yalnız seni sevdim, sana karasevda bağladım, sen önce Hatçeyi, sonra da Seyranı başıma çıkardın, ben de sana yaklaştım. Meğer yazgı bozulmaz imiş. Ben seni şimdi işte dar gününde elime geçirdim, bir daha seni bırakmam. Senden çocuklarım olacak.” İnce Memed, işte buna derecesiz üzölmüş, ona çekinmeden, “İyi has ya, bizim doğan çocuklarımız, senin gibi dünya güzeli başlı, ejderha gövdeli, altın pullu mu olacak?” diye sormuş. Ejderha gövdeli dünya güzeli buna çok güölmüş, “Yok” demiş, “bizim çocuklarımız benim gibi değil, senin gibi doğacaklar,” demiş. Orada, sırça sarayda kırk gün, kırk gece yataktan çıkmamışlar. ...¹⁴⁷³

Hız. Âdem’den başlayarak tüm peygamberlerin ve hükümdarların portreleri, tarihi kitaplardaki konular, edebi ürünler, dinsel konular, günlük yaşam ve çeşitli manzaralar sanatçılar tarafından defalarca resmedilmiştir.¹⁴⁷⁴ Bu şekilde yukarda saydığımız konular üzerine hazırlanan eserlere görsel bir boyut da kazandırılmıştır. Dinî konuları ve edebi ürünleri konu edinen resimler, baskı tekniğinin gelişmesi ve resim işiyle uğraşan usta sayısının artmasıyla birlikte çeşitli amaçlar için üretilmeye başlanarak ticari bir materyal haline getirilmiştir. Mutasavvıf bir şair ve düşünce adamı Mevlana, hazır cevapları ve nüktedanlığı ile bilinen Nasreddin Hoca gibi kişilerin yanı sıra bir halk hikâyesi kahramanı olan Köroğlu’nun da bu tip resimlerini görmek mümkündür. Ortak kültür unsurları haricinde bölgesel kültür öğeleri de çeşitli amaçlarla resmedilmiştir. Örneğin Çukurova’da yaygın bir şekilde bilinen Şahmeran’ın onlarca sanatçı tarafından türlü türlü resimleri yapılmıştır. Edebi ürünleri, dinî ve tarihî olayların konu

¹⁴⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 438

¹⁴⁷⁴ And, Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitolojyası, s. 55-58

edinildiği resimlerde, anlatılan konunun en etkileyici sahnesi ya da ilk bakışta bir şeyler çağrıştıracak ipucu niteliğindeki materyallerle desteklenen genel bir görünümü tasvir edilir. Romanda İnce Memed denize yakın bir köyde oturan Abdülislam Hoca'nın yanına gider. Hocanın yardımıyla bir ev satın alan Memed, evin içine çeşitli eşyalar alır. Bu eşyalardan bazıları tablolardır. Tabloların en dikkat çekici özellikleri ise dinî ve edebi konulu olmalarıdır. Bu tablolar arasında Hz. Muhammed'in Miraç'a çıktığı atı Burak'ın, başı insan, kuyruğu ejderha (yılan) olan Şahmeran'ın, halk hikâyesi kahramanı Köroğlu'nun tasviri ve Hz. Ali'nin kendi cenazesini devenin üzerinde taşımasını, Hz. Âdem'le Hz. Havva'nın cennetten atılmasını konu edinen resimler vardır. Yazar-anlatıcının kendi hayal dünyasında oluşturmadığı, gerçekte var olan, Türk-İslam kültürüne ait bu resimler, romanda ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Böylece hem tasvir edilerek hem de anımsatma yapılarak bazı dinî, tarihî olaylar ve edebi ürünlere romanda değinilmiştir. Bir olaydan ya da anlatıdan yola çıkılarak yapılan ve belirli bir temayı konu alan bu resimlerin olay örgüsüyle alakalı bir şekilde romana yerleştirilmesi ise yine montaj tekniğiyle yapılmıştır.

*Koltuklar, kanepeler, sedirler... Sedirlerin üstüne örtülecek ipekli Halep kumaşları... Duvarlar için üstünde ayetler yazılı levhalar, cam üstüne yapılmış bir ejderha, başı insan, kuyruğu ejderha, dünya güzeli, Hazreti Muhammedin kız başlı, at gövdeli Burak atı, deve üstüne yükletilmiş kendi ölüsünü uçsuz bucaksız çöle, devenin başını çekip götüren, Hazreti Ali... Memed bu resimlere hayranlıkla daldı gitti. Hoca resimlerin, levhaların ne olduklarını anlatıyor, o anlattıkça Memed şaşkınlığından, coşkusundan, sevincinden renkten renge giriyor, Hocaya sorular üstüne soru soruyordu.*¹⁴⁷⁵

*Memed utanarak, bir büyük, çok renkli, gökleri Çukurova göğü, çiçekleri sarı, eflatuni, kırmızı, mor Çukurova çiçekleri gibi, ağaçları yeşilden patlamış, renk renk çiçekten taşmış, bir suyun başında çırılçıplak birisi kadın, öteki erkek iki insan durmuş, arkalarında, kırmızı çatal dilini dışarıya fırlatmış, bir ağaca, dipten başa kadar dolanmış bir yılan olan bir resmin karşısında durdu.*¹⁴⁷⁶

Adem ile Havvadan sonra Hazreti Aliye geçti, aynı coşkuyla, deveye yüklü kendi ölüsünü alarak, devenin yularından tutmuş kalın kara kaşlı, çangal bıyıklı,

¹⁴⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 163

¹⁴⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 164

*koskocaman ela gözlü Alinin resmini anlattı.*¹⁴⁷⁷

Romanda dikkatimizi çeken bir başka şey de pastiş tekniğinin uygulanmasıdır. Hürü Ana'nın İnce Memed'i yağız attan soruş tarzı, Dede Korkut Hikâyeleri'nde Boğaç Han'ın annesinin kocasına oğlunu sormasına benzer. Romanda, Dede Korkut Hikâyeleri'nde sıklıkla kullanılan *kara başım kurban olsun sana* ifadesine benzeyen *kara canım kurban olsun sana* ifadesi kullanılmıştır.

“... Yaz bahar ayları gelince, çayır çimen topraktan yükselince, o, akça bulut gelip Kırkgöz Ocağının üstünde durunca, İnce Memedin de esen yeller ile burcu kokarak, buralara, Hürüce Anasına geleceğini mi söyleyeceksin? Haydi, sürmeli gözlüm, sırma saçlım, ceren sekişlim, ondan iyi bir haber ver bana, bu *kara canım kurban olsun sana.*”¹⁴⁷⁸

Dede Korkut Hikâyeleri'nde Beylerin adları, çeşitli özellikleri ve kendilerini üne kavuşturan kahramanlıklarıyla beraber anılır. Ayrıca beylerin isimlerini epitetlerle sayan yazar-anlatıcı, saydığı her birkaç isimden sonra *görelim kimler geldi* ifadesini sürekli kullanmıştır. Romanda, Anacık Sultan'ın cenazesine katılanların adları aynı üslupla sıralanmıştır.

... Uyan dünya güzelim, yumuşak elim, güleç yüzlüm, sevgi donlumu uyan, uyan da kimler geldi sana, seni deyip, uyan, uyan da gör, eli çatal kılıklı, burma bıyıklı, büyük ela gözlü Alim geldi, Düldül atın binicisi, Hasan Hüseyinin babası, adı güzel kendi güzel Muhammedimin yoldaşı, yoksulların kardaşı, zalimlerin belası Alim geldi. Uyan da gör Anacık Sultan, daha kim geldi, deryalar yüzünde yürüyen Benliboz atın binicisi, denizler ulusu Hızır da geldi. Yeşil Bayraklı, bir türkü söyleyince cansız taşları yürüten Pir Sultan Abdal, postunu denizin üstüne sererekten yedi derya aşan Pir Sarı Saltık, bin tane ak güvercin olaraktan Kırşehir düzüne inen Pir Hacı Bektaş Veli, bir türkü söyleyerekten çirkini güzel yapan, cehennem yerinde hiç ateş yoktur diyerekten, buradan oraya ateş götüren Karacaoğlan, Erciyas dağını ateşe verip kül eden Dadaloğlu, bir üfürmede karanlık geceyi gündüz eden Koca Yunus, geyikler çobanı Mülayim Baba, Kıratın binicisi Koçyiğit Köroğlu, senin oğlun İnce Memed de geldi. Uyan bak, Anacık Sultan, daha kimler var senin başucunda, adı güzel, kendi güzel Muhammedin

¹⁴⁷⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 230

¹⁴⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 616-617

*çifte kanatlı, kız yüzlü, melek kanatlı Burak atı, kelle koltuğunda üç gün çarpışan, Bağdadın kapısını açan Genç Osmanın Arap atı, Köroğlunun Kıratı, Alinin Düldülü de geldi, İnce Memedin yağız atı da geldi. ...*¹⁴⁷⁹

6.1.7. Leitmotiv

İnce Memed'in çeşitli durumlara karşı verdiği istem dışı tepki, gözlerinde aniden ortaya çıkan çelik parıltısındaki ışık ve yine gözlerinde çakan sarı ışıklardır. Serinin üç cildinde de gördüğümüz Memed'in istem dışı olan bu tepkisi serinin dördüncü cildinde de devam eder. Başka bir ifadeyle, Memed'in ruh hali ve duyguları gözlerine yansır.

Memed, Müslüm'ü ne kadar sevdiğini söylerken gözlerine çelik parıltısı gelir ve gözlerinde sarı ışıklar döner

*Yanına gelip durmuş, ona bir şeyler söylemeye hazırlanan Müslümü kucakladı, sıktı: "Benim küçük, yürekli, cefakar, dünya akıllısı yiğit kardaşım," dedi, o **iğne ucu gibi çelik ışıltı** geldi gözlerine bir nokta gibi çakıldı kaldı, başında da o **sarı ışıltılar** savrularak dönmeye başladı.*¹⁴⁸⁰

Abdülislam Hoca'nın evinde içtiği kahve, Memed'e mutluluk verir. Daha önce içtiği ve tadını unutamadığı kahveyi hatırlatır. Onun bu mutluluğu gözlerine yansır.

*Kahveyi içince esrikleşt, kahveyi ilk içtiği günki gibi oldu. İçi sevinçten doldu taştı. Akdeniz bütün ışığı, aydınlığıyla geldi ayağının dibine serildi. Sarı kuş geldi başının yöresinde sarı halkalar çizdi. Sarı güneş kıvılcımlandı, kafasının içinde savruldu, o **çelik ışıltı** geldi gözbebeğine oturdu ve Abdülislam Hoca Memeddeki bu değişikliğin farkına vardı, içinden, "Demek İnce Memed dedikleri de buymuş," diye geçirdi.*¹⁴⁸¹

Memed, Abdülislam Hoca'nın getirdiği semaverle değirmenin sarı rengine kendini kaptırır ve mutluluktan dolup taşar.

*Abdülislam Hoca, başörtülü, uzun fistanından ayakları bile zar zor görülen karısıyla geldi. O da bir kahve değirmeni, bir semaver, altın yaldızlı, ince belli çay bardakları getirmişti. Semaver ve değirmen öylesine bir sarı ışıltıdaydı ki hayran kaldılar. Memedin başındaki o eski **sarı güneş ışıkları** değirmen ve*

¹⁴⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 555

¹⁴⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 103

¹⁴⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 159

*semaverle birlikte çaktı söndü, savruldu.*¹⁴⁸²

Şakir Bey'e sinirlenen Memed'in gözlerine çelik ışıltı gelir oturur.

*Memedle göz göze geldiler, Şakir Bey, gözlerini kaçırarak bir yer ayırıyor, gözlerini Memeden bir türlü kurtaramıyordu. Memedin gözlerine o eski **çelik ışıltısı** gelmiş oturmuştu gene.*¹⁴⁸³

Kendisini takip eden adama sinirlenen Memed'in kızgınlığı gözlerinden belli olur.

*... Başında, gözlerinin önünde çakan, harmanlayarak fışkıran, savrulan ekin tarlalarıyla birlikte **dönen ışıklar** durmadan balkıyordu. Birisi onun, bu anda gözbebeklerinin içine bakacak olsa o **çelik ışıltının** gelmiş, oturmuş olduğunu görürdü.*¹⁴⁸⁴

Şakir Bey'i öldürmek üzere olan Memed'in kararlılığı ve öfkesi yine gözlerine yerleşen çelik parıltısından anlaşılır.

*Memed atına atladı, doludizgin sürdü. Tüfeğini atın terkisine bağlamış, yamçısını da üstüne örtmüştü. Atın başını Zeynullahın dükkanının önüne çekti, attan atlamasıyla dükkanın içine girmesi, bir oldu. Başında o **sarı ışıık** dönüyor, şavkıyor, savruluyordu. Gözlerine de o **çelik ışıltısı** gelmiş yerleşmişti, ...*¹⁴⁸⁵

Ferhat Hoca'yla bir konuşması sırasında duyulanan Memed'i yine gözleri ele verir.

*İnce Memedin başında o **sarı güneş fırtınası** gene döndü, savruldu, gözlerine o **çelik ışıltısı** geldi gene oturdu. Tüyleri diken diken oldu.*¹⁴⁸⁶

Karafırtına'yı öldürmek için bekleyen Memed'in aklına arkadaşı Zeki Nejad'ın göğsündeki altın İstiklal Madalya'sı gelir.

*... Ve Memed, şahin gözleri uçurumun altındaki yolda, aşağıdaki düzlükte, karın üstünde belirecek kara lekeleri bekliyor, kafasında **sarı güneş kıvılcımları**, Zeki Nejadın göğsünde sallanan kırmızı şeritli altın İstiklal Madalyasının ışıltılarına karışarak savruluyor, o **çelik ışıltısı** gelip gözbebeklerine oturuyordu.*¹⁴⁸⁷

¹⁴⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 239

¹⁴⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 259

¹⁴⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 320

¹⁴⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 343

¹⁴⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 579

¹⁴⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 610

6.1.8. Diyalog

Anlatıyı tek düzelikten kurtaran, kahramanların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayan diyalog tekniğinde yazar sözü kahramana bırakır. Bu ciltte de İnce Memed serisinin diğer üç cildinde olduğu gibi diyaloglar çok fazla yer tutmaktadır. Zengin bir şahıs kadrosuna sahip romandaki kahramanların büyük bir kısmı diyalog tekniğiyle konuşturulur. Romanda iki kişi arasında geçen diyaloglarda konuşma sırası gelenin ismi belirtilmeden konuşmalar sıraya göre verilir. Bu yüzden okur konuşma sırasını karıştırmamak için dikkatli olmalıdır fakat yazarın konuşma sırası geleni bildirmek için diyalogu kesmeyerek anlatıya müdahil olmaması diyaloga akıcılık kazandırır. Yazar, kahramanın durumunu ya da o anda meydana gelen bir olayı belirtmek amacıyla diyalogları keserek açıklamalarda bulunur.

Yılanlardan korunmak için ağacın üstünde yatan Memed ile Müslüm gece uyanarak ne yapacaklarını konuşurlar.

“Haydi kalkalım Müslüm.”

“Kalkıp da ne yapalım?”

O uyanır uyanmaz, onunla birlikte Müslüm de uyanmıştı.

“Gidelim Müslüm. Bana öyle geliyor ki kuşatıldık.”

“Ne biliyorsun kuşatıldığımızı?”

“Biliyorum. Kulak ver de dört köşeyi dinle... Birtakım sesler geliyor usuldan, duyulur duyulmaz.”

Ortalıkta bir süre bir sessizlik oldu, ne o konuştu, ne de öteki.

“Ben hiçbir şey duymuyorum,” dedi Müslüm.

“Duyamazsın,” dedi Memed, “neden ki dersin, senin kulağın eşkıya kulağı değil.”

“Nasıl olurmuş eşkıya kulağı?”

“İşte böyle, benimki gibi olur. Kırk günlük yolda yaprak kıpırdasa duyar. Haydi kalk, bir an önce yola çıkalım, kuşatıldık.”

“Kuşatıldıysak nasıl çıkacağız?”

“Devedikenlikten, sel yatağından, yılanların içinden... Orasını kimse akıl edip de beklemez. Bir de korkarlar. Haydi kalk...”

...¹⁴⁸⁸

İkiden fazla kişinin arasında geçen diyaloglarda ise konuşma sırası gelen kişinin adı belirtilir. Memed, Abdülselam Hoca ve Zeynullah Efendi arasında geçen konuşmayı buna örnek gösterebiliriz.

... *Üç tane sandıktan çıkan sayısız ceket denendikten sonra Zeynullah Efendi bir çığlık attı:*

“Bulduk,” diye sevincinden titredi, “bak, kalıp gibi oturdu.” Memedin çenesini kaldırdı gözlerinin içine baktı, “Rengini beğendiysen tamam,” dedi.

Memed:

“Çok beğendim,” dedi, “çok güzel. Sen sağ ol Zeynullah Efendi. Çok zahmet ettin.”

Koynundan bir büyük kese çıkardı:

“Kaç para?” dedi. “Bende kağıt para yok, altınım var.” “Altın da olur, olur,” dedi Zeynullah Efendi.

Abdülselam Hoca:

“Dur yiğenim,” dedi, “sen keseni cebine koy, bu kadar küçük şeyleri izin ver de dayın ödesin.” ...¹⁴⁸⁹

Romandaki diyaloglarda dikkat çeken bir başka özellik ise diğer ciltlerde de rastladığımız, köylülerin koro halinde konuşmalarıdır. İnce Memed’in atı diye kasabaya getirilen uyuz bir atı beğenmeyen köylü ve kasabalı hep bir ağızdan getirilen atı kötülemeye başlar.

“Lafa bak lafa...”

“İnce Memedin de atıymış bu.”

“Tuzlayım da kokma!”

“İnce Memedin atı hiç yakalanır mı?”

“O at cindir, peridir.”

“O at görkeminden güneş gibi parlar.”

“Şu uyuz ata bak, şu uyuz ata.”

“Koroğlunun da atına benziyor.”

“Kırata,”

¹⁴⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 54

¹⁴⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 114

“Kırat da böyle zayıftır.”

“Böyle üfürsen yıkılacak.”

“Ocağın batmaya Kör Haydar Usta...”

“Almış da şu beygiri...”

“Yülkiya bırakılmış...”

“Alacak bin beş yüzü Murtaza Ağadan.”

“Murtaza Ağanın parası paradır, çakıltaşı değil.”

...¹⁴⁹⁰

6.1.9. Bilinç akımı

Tanrısal bakış açısına sahip yazar-anlatıcının kahramanın iç dünyasını okura yansıttığı yöntemlerden biri olan bilinç akımı, düşüncelerin yazarın herhangi bir müdahalesine uğramadan, kahramanın zihninden geçtiği şekilde aktarılmasıdır. Zihinden geçen bu düşünceler birbirleriyle alakasızdır. Romanda bu tekniğin en çok İnce Memed üzerinde uygulandığını görürüz. Bunun sebebi Memed’in karakteristik yapısının bu psikolojik çözümlemeye uygun olmasıdır. İçine kapanık bir kişi olan Memed, her şeyden etkilenebilecek bir yapıya sahiptir. Bu yüzden herhangi bir dış etken Memed’i çeşitli düşüncelere sürükleyebilir.

Peşindeki jandarmalardan ve köylülerden kaçan Memed dinlenirken dalar gibi olur fakat uyumaz. Bu sırada zihninden çeşitli düşünceler geçer. Bu düşünceler kopuk kopuk ve gerçek dışıdır. Çoban Müslüm, yılanlar, çatal dilli ejderha, Hatçe, Mahmut Ağa, Seyran ve mavi bir kuş ile ilgili düşünceler Memed’in zihninden karmakarışık bir şekilde akar.

... Bir yağmur yağıyordu üstüne. Bir yağmur yağıyor, bir gün açıyordu. Bir taşın üstüne birisi oturmuş elinde bir alıcı kuşla yağız bir atın dizginini tutuyordu. Kayalıklardan doludizgin atlılar iniyor, atların nallarından çıkan kıvılcımlar ortalığa saçılıyordu. Atlıların karşısına Müslüm çıkıyordu, basıyordu kurşunu atlılara. Atlıların her birisi bir yere dağılıyorlar, her birisinin nallarının kıvılcımları bir tepeden gözükiyordu. Yılanlar akıyordu durmadan, kırmızı çatal dilleri dışarda... Yemyeşil yılanlar. Birden mosmor oluyorlar, ardından yalına kesiyor, durmadan, durmadan Anavarza üstünden bu yana akıyorlar. Dilleri

¹⁴⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 120

kırmızı, gözleri mercan... Mor devedikenlerinin üstünden süzülerek... Memed kavak ağacının ta tepesine çıkıyor, en ucuna, doruğuna. Aşağıda gözleri dilleri kıpkırmızı, ıslıl ıslıl yanan, kırmızı yılanlar. Yılanların sırtları da ışıltı içinde... Müslüm az ilerde duruyor, yılanların kaynaşmasına bakıyor, hiç de korkmuyor, bu ne biçim korkusuz adam böyle, yılanlardan da korkmuyor. Bir toz direği geliyor bu anda kıpkızıl, yalıma kesmiş, başı kavaktan da yukarı, Anavarza kayalıklarından da yukarda. Toz direğin içinden yedi başlı, yedi kırmızı çatal dilli bir ejderha çıkıyor, duvar gibi yılanların önüne geriliyor, onları kavağın altından kovarak... Anavarzadan yılanlar daha durmadan uçarak geliyorlar, çarpıp kalıyorlar. Hatçeyi elinden tutmuş getiriyor. Bir eli yarasının üstünde, kanı şıp şıp toprağa damlıyor. Toz içinde kalıyor Hatçe. Hiç konuşmuyor, bir taşın üstüne oturuyor, taş apak oluyor, ışıklı. Az sonra kızıl kana kesiyor taş parçası. Taştan kanlar fışkırıyor. Sarı Mahmut Ağanın elinden tabancası düşüyor. Murtaza bağılıyor, bağılıyor, birden, kirp, diye sesi kesiliyor, turuncu yorganı başına çekip bir topak oluyor, küçücük bir mavi kuş yöresini mavileyerek, gökyüzünün uzağında, aydınlığın ortasında, kuş, nereye uçarsa aydınlık da oraya gidiyor, kayıyor, kayıyor, geliyor. Memedin başının yöresinde, saçlarını, tüm bedenini mavileyerek dönüyor, kuşun çok mavi salkım saçak kuyruğu var. Kırmızı gagası çok uzun, göğsü sapsarı, güneş sarısı... Gözleri mercan... Seyranın başının yöresinde de dönüyor mavi kuş, Seyranın saçları, yüzü, gözleri, tüm bedeni maviye kesiyor... Kuş durmadan, son hızla başının yöresinde dönüyor. Seyran soluk soluğa koşuyor cami avlusuna... Karakol çıkıyor karşısına, bir candarma duvarı... Candarma duvarını kuş aşıyor, geri Seyrana geliyor, cik cik, cik cik, sevinç içinde ötüyor. Candarma duvarı maviye kesiyor. Cami, karakol, çarşı, çarşının döşemesi, uzaktan şavkıyarak akan su, hep maviye kesiyorlar. Seyran candarmaların arasından geçiyor, duvarın dibinde dokuz eşkıya ölüsü. Çapraz fişeklik kuşanmış, tepeden tırnağa kapkara giyinmişler. Tüfeklerini kucaklarına yatırmışlar. Hiçbirisinin başı yok. Kuş geliyor birinci eşkıyanın başına konuyor, hikmeti huda, mavi bir baş çıkıyor ortaya. Böyle böyle, kuş sayesinde, dokuz başı da görüyor Seyran. Küçücük mavi kuş gülmeye başlıyor. Hem kanatlarını çırpıyor, hem başlıyor gülmeye. Gidiyor ölü eşkıyaların başlarına konuyor, durmadan, durmadan ortalığı çınlatarak gülüyor. Kasabanın üstünden uçuyor, köprüye, çaya, dağlara gidiyor, gittiği yerler som maviye

*kesiyor, geriye dönüyor, gülüyor, gülüyor. Küçük kuşun gülmesi bütün kasabayı, dünyayı çın çın öttürüyor. Minareye konuyor, minare masmavi oluyor. Kuş gülüyor, gülüyor, o kadar çok gülüyor ki çatlayıp minareden aşağıya düşüyor. Seyran kuşun başında bir ağıt tutturmuş... Sarı Mahmut Ağa geliyor, kılıcını çekiyor, Seyranın başını uçuruyor, kuşun, Seyranın ölüsü başında Hatçe ağıt yakıyor, bir eli kanayan yarasında...*¹⁴⁹¹

Mahmut Ağa'nın yanında öldürülmesinden bir hayli etkilenen Murtaza Ağa'nın geceleri gözüne uyku girmez. Sabahlara kadar bir düşünceden başka bir düşünceye dalan Murtaza Ağa'nın bu düşünceleri zamanla kâbusa dönüşür. Mahmut Ağa'nın ölüsü etrafında gelişen bu düşünceler Murtaza Ağa'nın bilinçaltını yansıtır.

Bir de o İnce Memedi, o kan içiciyi utanmadan, Allahtan korkmadan, kuldan sıkılmadan göklere çıkarmış, bütün millete de ilanet vermişti. Hiç kimse de o kanlı katil İnce Memedi ermiş mertebesine yükseltirken, Yavuz Sultan Selimle, Fatih Sultan Memedle bir tutarken, Hızır Aleyhisselam mertebesinden de yukarı çıkarırken, nurlara garkeyleyip onu Düldül dağının doruğundaki Kırklar meclisine başkan yaparken, hiç kimse de dur, dur Murtaza, ne yapıyorsun, dememişti. Koyun, koyun, ne koyun millet bu millet iki gözüm sultanım. Ulan behey ahmak Murtaza, o kana susamış seni hiç bağışlar mı, seni ele geçirmişken, seni kurşununun altına almışken... Ne demişti, gider ayak, seni Topal Aliye havale ettim, demişti. Demek Topal Ali onun has adamıydı, yani ben seni şimdi öldürmüyorum, o yaptığın hakaretlerden dolayı, seni Topal Ali öldürecek, ben, seni ona havale ettim. Evet, sadhazar evet ve de evet, beni Topal Ali öldürecek. Kendi ölüsünü kan gölü içinde gördü. Boynu kırılmış, yastığın üstüne yan düşmüş, azıcık da aşağıya sarkmıştı. Dili de dışardaydı ve kan içindeydi. Uzakıkça uzuyor, uzuyordu. Uzakıkça yılan dili gibi çatal çatal oluyordu. Sonra odanın içinde kan yükseliyor, Murtazanın şişmiş, bir hüttağı olmuş ölüsü, üstüne binlerce yeşil sinek konmuş, Üstünde binlerce yeşil sinek uçuşan ölüsü kan gölünde yüzüyor. Sonra da ölü, kanları, sinekleri duvarlara fışkırtarak dönüyor, dönüyor. Kan köpürüyor, Murtazanın ölüsü, sarkmış dili, sararmış yüzü köpürüyor, sinekleniyor. Sinekler, binlerce, ölünün üstüne çakarak iniyor

¹⁴⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 25-26

*kalkıyorlar. Sinekler şişiyor, şişiyor. Kan köpürüyor, hütdağı gibi olmuş Murtazanın ölüsünü köpekler sineklerden alıyorlar. Durmadan kan köpürüyor, durmadan... Murtazanın ölüsü ağzına kadar gülle, nergisle, menekşeyle dolmuş bir ovanın ortasında, ama ölüsü şişiyor. Şişen ölüsünün üstüne yüz binlerce mor kelebek konuyor, ölü gözüküyor, nergisler, güller, menekşeler de gözüküyorlar mor kelebekten. Ölü bir ara mor bir ı ışık içinde balkıyor. ...*¹⁴⁹²

6.1.10. Geriye dönüş

Dört ciltlik bir nehir roman olan İnce Memed’de her cilt bir önceki cildin devamıdır. Romanlar arasındaki bağlantıyı koparmamak ve bütünlüğü sağlamak amacıyla çeşitli teknikler kullanılmıştır. Bu tekniklerden biri de geriye dönüştür. Bu ciltte dar anlamda geriye dönüşlerden daha ziyade yapıcı anlamda geri dönüşler yapılarak geçmiş hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Zaman zaman yazarın kahramana sözü bıraktığı bir uygulama olan geriye bakış da geriye dönüş tekniğiyle beraber kullanılan tekniklerden biridir. Tanrısal (hâkim) bakış açısına sahip yazar-anlatıcı her şeyden haberdar olduğu için geçmişe ait yeterli bilgiye de sahiptir ve gerektiği zaman anlatıya müdahil olarak geçmişe ait sahip olduğu bilgisini okurla paylaşır. Kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan romana sürekli yeni karakterler katılır ve bunların geçmişleri ayrıntılı ya da yüzeysel bir şekilde okura aktarılarak okurun bu kişileri tanıması sağlanır. Müslüm, başından geçenleri Memed’e bir bir anlatır.

“Gittim Ferhat Hocaya. Ferhat Hoca bana bir mektup verdi. Sen de biliyorsun, Abdülislam Hoca. Abdülislam Hoca bir muska yazarmış, ölünün boğazına tak, ölüyü diriltir. Yiğit bir adammış. Aldım mektubu, koydum koynuma, vardım Hürü Anaya, böyle böyle, dedim. O da bana, var söyle kara gözlü Memedime, bana çok güzel bir ev yaptırın portakal bahçeleri arasına. Ben de, dedi, şaşırtırım köylüyü, candarmaları, önce Düldül dağına giderim, ardından da Çukurovaya inerim. Var git Seyrana söyle, dedi, ondan da Çukurovada kara gözlü, Memedime benzeyen bir çocuk isterim, Allah analı babalı, bir de Hürü Analı büyütsün, dedi. Ben oradan Seyrana gittim. Candarmalar sarmışlar köyü, kuş uçurtmuyorlar. Vay, vay, dedim, vay! Sonra, bir gün, tanyerleri ışıken

¹⁴⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 73-74

candarmaları uyuttum, Seyrana vardım. O da çok sevindi. Sevincinden kanat taktı uçu. Var söyle Memedime, dedi, ben de Çukurovada, portakal bahçesinin ortasında bir ev istiyorum, karbeyaz olsun. İki katlı, beş odalı olsun. Sırça pencerelerine gün vursun. Hiçbir vakit gün eksik olmasın, dedi. Şu bergüzarı da sana gönderdi.” Ona boncuklu bir kese uzattı. “İçindekinin ne olduğunu bilmiyorum,” dedi.¹⁴⁹³

Bir atı yakalayarak İnce Memed’in atı diye kasabaya getiren Kör Haydar Usta adlı kişinin geçmişi geriye dönüş tekniğiyle anlatılır.

Kör Haydar Usta değirmen taşı ustasıydı. Bunlar babadan dededen, büyük kayalıklardan, mavi, ak çinke taşlarından değirmen taşları keserlerdi. Kör Haydar Usta da on yedi yaşına kadar babasıyla birlikte taş kesti. Bir gün, bir kayayı yontarken kopan bir taş parçası gözüne geldi ve sol gözünü çıkardı. Bereket karşıdaki göçmen köyünde İdris Hoca derler bir göz cerrahı vardı da onun öteki gözünü kurtardı. Yoksa Kör Haydar Usta iki gözden de olacak, dünyası kararacaktı. Kör Haydar Usta bir daha kaya kesmedi, eline çekiç keski almadı, öyle avare, o dağ senin, bu bağ benim, bir süre sersem dolaştı durdu. Onun yolunu bir gün bir rastlantı değiştirdi. Yılan derilerine merak sardırılmıştı, dağ taş dolaşılıyor nerede bir yılan kavı bulsa alıyor, torbasına koyuyordu. İdris Hoca ne demişti, senin gözünü yılan kavı kurtardı, demişti. Elimdeki ilaç doksan dokuz kavlamış yılanın kavının özü çıkarılarak yapılmış ve de senin, senin gibi de birçok insanın gözünü kurtarmıştır, demişti.¹⁴⁹⁴

Memed’in ev aldığı köyün yakınındaki kasabanın ileri gelenlerinden Şakir Bey’in geçmişi de uzun ve ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Böylece, Şakir Bey’in nasıl zengin olduğu, nereden geldiği, kimlerin desteğini aldığı, soyunun nereye dayandığı ve çevirdiği kirli işler hakkında derinlemesine bilgi sahibi oluruz. Yapıcı geriye dönüşle verilen ve yaklaşık altı sayfa tutan bu bilgiler Şakir Bey’i daha iyi tanımamızı sağlar.

Şakir Bey Kurtuluş Savaşı biter bitmez kasabaya gelmiş, büyük bir portakal bahçesinin ortasındaki, iki katlı, on iki oda h, ak badanalı konağa kimseye sormadan yerleşmiş, arkadan da hane halkını kasabaya getirmişti. Görkemli doru

¹⁴⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 32

¹⁴⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 122

bir ata biniyor, altın saat, zincirleri iki avuç gelen altın köstek takıyor, kehribar saplı gümüşlü kırbacını çizmelerinde şaklatıyordu. Kasabaya yerleştikten birkaç gün sonra Kaymakama gitti, ona kendi saati gibi Longines marka bir altın saatla birlikte, kendi kösteğinden de ağır bir altın köstek armağan etti. Kaymakam onun bu cömertliğine çok sevindi, hemen o akşam, onun yüz dönümünden fazla bir portakal bahçesi içindeki evine gitti. Kaymakam bu evin eski sahibi Ermeni hakkında çok şey biliyordu.

Kaymakam Bey, bu yumuşak huylu, mert, yiğit görünüşlü, soylu kişiyi, hele evinin duvarına asılı fermarı, soyağacını görünce, çok sevmişti. Evde hiçbir şeye bakmadan, kahve içmeyi, yemek yemeyi unutmış, duvardaki kapı gibi değerli, kutsal dede yadigarlarına, gözünü onlardan ayıramadan bakmıştı.

... 1495

Eski bir eşkıya olan Bayramoğlu'nun çocukluğu ve onun eşkıya olmasına neden olan olaylar yaklaşık beş sayfa boyunca anlatılmıştır. Yazar Bayramoğlu'nun ibret verici öyküsünü anlatarak hem savaş yıllarındaki toplumsal meselelere hem de eşkıyalığa başlama sebeplerinden biri olan namus davasına değinmiştir.

Babasının askere gittiği günü Bayramoğlu olduğu gibi anımsıyordu. Babası, iki amcası, üç dayısı hep birlikte savaşa çağırılmışlardı. Anası, dedesi, bütün köyle birlikte askere gidenleri ta kasabaya kadar uğurlamışlar, sevkiyat camilere doldurulduktan sonra bile kasabadan ayrılamamışlardı. Birkaç ay sonra da Bayramoğlunun babasının, amcalarının, dayılarının künyesi gelmişti. Birkaç yıl geçince anlaşıldı ki bu dağlardan askere gidenlerin hemen hepsi savaş alanlarında kalmışlardı. Yaşlılardan, sakatlardan, bir de asker kaçaklarından, çocuklardan başka erkek kalmamıştı dağlarda. Artık her işi, erkek işi, kadın işi demeden kadınlar görüyorlardı.

Bir gün anası, iki ablasıyla köyün alt yanındaki koyakta döven sürüyorlardı. İkinci üstüydü, gün yıkılmış gitmişti ki ılı, silahlı adam geldi harmana, su istediler, su verdi onlara kızlar. Meşenin dibine oturdular, bir süre dinlendiler. İçlerinden çangal bıyıklısı sordu:

¹⁴⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 260-261

...¹⁴⁹⁶

Murtaza Ağa, karısı Hüsne Hatun'un bile bilmediği, çocukken başından geçen bir olayı niçin eşkıyalardan çok korktuğunu açıklamak amacıyla anlatır.

*“Neden ki deseniz, eşkıyalar ben çocukken üç büyük kardeşimi, iki amca oğlumu, bizim aşiretten de yedi kişiyi öldürdüler. Be altı yedi yaşlarındaydım, feryadı figana bir yetiştim, ortalık kan gölü. Kiminin gözü yerinden fırlamış çıkmış, bir uzun damarın ucunda sallanıp duruyor, kiminin beyni akmış, kiminin yüreği dışarda kalmış atıp duruyor. Eşkıyalar da dikilmişler oraya gülüyorlar.”*¹⁴⁹⁷

Romanın sonlarına doğru Karafirtına Miralay Azmi'nin öldürüldüğünden bahsedildikten sonra bu olayın kim tarafından nasıl gerçekleştirildiği ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Miralay Azmi'yi İlyas Çavuş'un öldürdüğünü, polisiye romanlarda sık rastladığımız, hatta polisiye romanlara özgü bir teknik olan çözücü geriye dönüş tekniği sayesinde öğreniriz.

*Bir gün sabah erkenden gözcü Veysel doludizgin gelerek, İlyas Çavuşun avlusunda atından atladi. Veysel, İlyas Çavuşun savaştan dönmeyen kardeşlerinden birisinin oğluydu, üzüntülü bir sesle, Karafirtınanın Kanlıgedik yolunda olduğunu söyledi. İlyas Çavuş, en güzel giyitlerini, şal kuşağını, sırmalı mintanını, çizmelerini sandıktan çıkardı, giyindi kuşandı, saatını yeleğinin cebine koydu, kösteğini göbeğinin üstüne sarkıttı, bıyıklarını özenerek burdu, atına bindi, önce hane halkıyla helallaştı, sonra onun nereye gittiğini bilerek, onu uğurlamaya gelen köylülerle... Mavzerini omuzuna taktı, köyün içinden doludizgin çıktı. Kanlıgediğin arkasındaki dağa geldi, atını bir çalıya bağlayıp uçuruma indi, bir kayanın arkasına pusuya yattı, çok geçmeden Miralay Azmi Bey, al, soylu atının üstünde, candarmaların önünde gözükte. Çok zayıf, kır bıyıklı, avurdu avurduna geçmiş, yüz çizgileri keskin, atının üstünde durmadan kıpırdayan bir kişiydi. İlyas Çavuş, onu görünce yüreğine bir acı düştü, acı yüreğine çörekleni. Savaşta ki Miralayı da tıpkı buna benziyordu. Mavi gözleri dupduruydu. (...) Bu sırada da Azmi Bey, tam önüne gelmişti. Gez, göz, arpacık, İlyas Çavuşun tetiğe basan eli hiç titremedi ve Karafirtına Azmi Bey atından aşağıya sıyrıldı, boylu boyunca, ağzı yukarı yolun kayalıklarının üstüne serildi. ...*¹⁴⁹⁸

¹⁴⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 468-469

¹⁴⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 303-304

¹⁴⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 613

6.2. Anlatı Yerlemleri

6.2.1. Zaman

Üçüncü ciltteki olay örgüsünün 1937 sonbaharında başlayıp bittiğine daha önce değinmiştik. Üçüncü ciltteki olay örgüsünün bittiği yerden başlayan dördüncü ciltteki olay örgüsünün ilkbaharda başlaması dikkat çekicidir. Bu zamansal hata yazarın gözünden kaçmış olabileceği gibi bilerek de yapılmış olabilir. Bir doğa dostu olan Yaşar Kemal, tabiatın yeniden cana geldiği ve her şeyin yenilendiği bir dönem olan ilkbaharla, düze inerek hayatına yeni bir sayfa açmak isteyen İnce Memed'i özdeşleştirmek istemiş olabilir. Bu düşünceyle, kurulan yeni hayat düzeni doğanın tazelendiği ilkbahar mevsimiyle başlar.

Romanın bahar ayında başladığını yapılan bahar tasvirinden anlarız.

... Bahar alabildiğine patlamış, Anavarzanın kayalıkları arasındaki kırmızı topraklarda sarı çiğdem çiçekleri üst üste fışkırmıştı. Kayalıklardaki, her birisi bir ağaç büyüklüğündeki kaktüsler de kırmızı, mavi, sarı, ak çiçeklerini açmışlardı.
...¹⁴⁹⁹

Baharla ilgili başka tasvirler de yapılarak olay örgüsünün başladığı zaman pekiştirilmiştir. Bir bahar gününde deniz kenarında bir köye inerek yeni bir hayata başlayan Memed'in coşkusu baharın canlılığıyla beraber verilmiştir.

... İlk bahar güneşi altında uçuşan, çıldıran bir renk cümbüşü başlıyordu köprünün üstünden her gören bu renk kasırgasına hayran kalıyordu.¹⁵⁰⁰

... Çukurovada bahar çılgıncasına bir patlamadaydı. İlk güneşin altında çiçekler, otlar, arılar, kelebekler kuşlar, kokular birbirlerine karışmış kaynaşıyorlardı. Torosun toprağı böyle değildi, bu Çukurovada her bitki öyle ağır ağır topraktan filizleyerek büyümüyor, birden fışkırıyordu.¹⁵⁰¹

Yılanlar hakkında konuşan Müslüm'ün söylediği sözlerden de mevsimin bahar olduğu anlaşılır.

“Yılanlar gece uyurlar, hele serin bahar gecelerinde, hele devedikenliğin içinde, fıkara hep bir kelep olur uyurlar.”¹⁵⁰²

Baharda deniz kenarına gelen Memed burada kendine bahçeli bir ev satın

¹⁴⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 13

¹⁵⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 117

¹⁵⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 152

¹⁵⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 56

alarak içini döşer. Gittiği yerde yeni arkadaşlar edinen Memed kendini kısa zamanda o yöredeki insanlara kabul ettirir. Bütün bunlar olurken bir yandan da zaman kronolojik bir düzenle ilerler. Bu sırada zamanın geçtiğini çeşitli ifadelerden anlarız. Memed, Akçasaz’dan kaçtıktan sonra Yüzbaşı, Memed’in hala Akçasaz’da olduğunu düşünerek bütün Akçasaz’ı ateşe verdirir. Bu olaydan sonra halk arasında çeşitli efsaneler ortaya çıkar. Memed’in yangından bir ejderhanın yardımıyla kaçtığını anlatan bu efsaneler ve benzeri anlatılar kısa zamanda Çukurova’ya yayılır. Efsanelerin ulaştığı yerlerden biri de Memed’in yerleştiği köy ve çevresidir. Memed, arkadaşlarıyla otururken kasaba imamının bu efsanelerden birini anlatması üzerine kasabanın ileri gelenlerinden Şakir Bey bu anlatılanlara itiraz ederek bir ay evvel de bahsi geçen bu şeylerin uydurma olduklarını söyler. Şakir Bey’in bu ifadesi, Memed’in Akçasaz’dan kaçarak Akdeniz kıyısındaki kasabaya gelişinin üzerinden bir aydan fazla bir süre geçtiğini gösterir.

*“... Bilgisiz halkı kandırıyorlar, halk da bu katili evliya yapıp da başımıza koyuyor. Hem sen İmam Efendi, bu efsaneyi bir ay önce de tıpkı böyle anlatmış, işte ben de reaksiyonumu gene böyle ifade etmişim. ...”*¹⁵⁰³

Memed kendine yeni bir hayat kurarken Kadirli’de kasabanın ileri gelenleri bir araya gelip Memed’i ortadan kaldırmanın yollarını düşünürler. Sonunda Memed’in canının atında olduğunu düşünerek atı ele geçirmeye karar verirler. Atın başına para ödülü koyan ağalar, bu şekilde atı ellerine geçirerek bütün kasabanın önünde öldürmeyi planlarlar. İnce Memed’in atı kısa zamanda bütün bölgede konuşulmaya başlar. Atın yakalanması için çıkarılan ilanların üzerinden haftalar geçtiğini belirten ifade zamanın ilerlediğinin başka bir göstergesidir.

*İnce Memedin atı kasabada, çarşıda, evlerde, birkaç haftadır dillerden düşmeden konuşuluyordu.*¹⁵⁰⁴

Romanın on üçüncü bölümü güz mevsiminin tasviri ile başlar. Güz mevsimi kendine özgü bütün özellikleriyle bölgeyi etkisi altına almıştır.

Güz yaprakları sararmıştı, uçsuz bucaksız ormanın üstünden turuncu, sarı, altın ışıltısında ışıklar geçiyor, ormana ılık güz güneşi düşüyordu. Pembe, mor orman laleleri, otları kurumuş, çatlamış toprağı yarmışlar, bir kayayı çatlahrcasına dışarıya çıkmışlardı. Ferhat Hoca, bu ucu bucağı bulunmaz

¹⁵⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 172

¹⁵⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 179

*ormanın orta yerindeki koyun damını temizletmiş, onartmış yerleşmişti.*¹⁵⁰⁵

İlkbahar ve güz mevsimlerinin arasında kalan yaz mevsimi ile ilgili herhangi bir tasvir yapılmaması dikkat çekicidir fakat arada kalan bu süre içinde zamana ait verilen ipuçları romanın kronolojik bir düzende ilerlediğini gösterir.

Seyran, Memed'in aylardır yüzüne bakmadığını söyler, onun bu ifadesi aradan geçen yaz mevsimine işaret eder.

*"Biz ona ne yaptık, ne kötülük ettik Ana, aylardır, ne sana ne bana ağzını açmıyor. (...)"*¹⁵⁰⁶

Memed'in güze kadar neler yaptığı özetle anlatılırken aslında onun yaz mevsimini nasıl geçirdiğine değinilmiştir.

*Memed güze kadar, üstünde tek martı süzülen, rengi sütbeyaz, yanındaki sel yatağında püren bitmiş, pürenlerin altında bir kelebek ölüsü yatan deniz kıyısına, kebabçı dükkanına, Zeynullaha, oradan Payas Kalesine, çeltik tarlalarına, köylere gitti. Bu yörede dolaşmadığı, uğramadığı yer bırakmadı.*¹⁵⁰⁷

Zamanla ilgili ipucu niteliğindeki ifadelerden birinde ise Memed'in bütün yaz boyunca kimlerle görüştüğünden, kimlerle arkadaşlık ettiğinden bahsedilir.

*Bütün yaza, hiç konuşmadan, hep dinleyerek, kunduracı Rifat Ustayı, Abdülislam Hocayı, Saraç Veliyi azıcık adamdan sayarak, onları da kuşkuyla severek sonbaharı etti.*¹⁵⁰⁸

Sonbahar mevsiminin de yavaş yavaş sona erdiğini ve kışın yaklaştığını Yörüklerin düze inmeye başlamalarından anlarız. Yörükler sonbaharın sonlarına doğru kışlak adını verdikleri yerlere inerler. Arif Saim Bey'e göre İnce Memed'i ele geçirmek için Yörüklerin düze inmelerini beklemek gerekir çünkü Memed'in dağlardaki en büyük destekçisi Yörüklerdir. Yörükler dağlarda olmayınca Memed'i ele geçirmek de kolay olacaktır. Bunun için Arif Saim Bey, Yörüklerin düze inmeye başlayıp başlamadıklarını Taşkın Bey'e sorar.

*"Taşkın Bey, arkadaşları çağırın da artık Bayramoğlu için bir şey düşünelim, tartışalım. Kış gelmeden İnce Memedin işini bitirmeliyiz. Yörükler yayladan indiler, değil mi?"*¹⁵⁰⁹

¹⁵⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 275

¹⁵⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 332

¹⁵⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 335

¹⁵⁰⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 336

¹⁵⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 414

Memed'in peşine başta Bayramoğlu ve jandarmalar olma üzere birçok kişi düşer. Aradan uzun bir zaman geçmesine rağmen iki taraf karşı karşıya gelmez. Bu süre içinde kış mevsiminin geldiğini yazarın şu ifadesinden anlarız:

*Kış geldi çattı, Bayramoğlu bir kere olsun İnce Memedle karşılaşmadı.*¹⁵¹⁰

Kış bütün şiddetiyle Toroslarda hissedilmeye başlar. Memed ve arkadaşları çetin kış şartları altında yakalamamak için sürekli yer değiştirirler. Ferhat Hoca'ya çok yorulduklarından bahseden Memed, aylardır dağlarda olduklarını söyler. Memed'in bu ifadesi, kış mevsiminin neredeyse bitmek üzere olduğunu gösterir.

*"Hocam," dedi, "birkaç aydır, kaç, kovalaya biz bittik. (...)"*¹⁵¹¹

Romanın sonlarına doğru artık bahar gelmiştir. Romanın yirmi dördüncü ve son bölümü bahar tasviriyle başlar.

*Ilık yeller esti. Güneş düzlükleri, dağları, koyakları doldurdu. Bütün yaratıklar uyandılar yuvalarından dışarıya çıktılar, tembel, uyşuk, mest ılık güneşin altına serildiler. Çiğdem çiçekleri sapsarı tomurcuklarının ucuyla toprağı yarı. Birkaç sabah sonra da açılarak, toprağın yüzüne yayıldılar. Çalı diplerinde ince yeşil sapları üstünde boyunları bükülmüş mor menekşeler gözüktü. Kokuları, inceden inceye koyaklarda esti. ...*¹⁵¹²

Baharın birdenbire gelişi tasvir edilerek baharın doğayı nasıl değiştirdiği anlatılır. Bu yenilenme bölge halkı için de yeni bir başlangıcın habercisidir. Çünkü Memed bölgenin üzerine kara bir bulut gibi çöken Arif Saim Bey'i öldürerek ortadan kaybolur.

*... Bahar, birdenbire bütün hışmıyla patladı. Tomurcuklar, birdenbire açtı. Dağlar birdenbire çiçeklendi, köpürdü. Koyaklar, düzlükler, birdenbire çiçeklendi, köpürdü. Akarsular, pınarlar birdenbire çiçeklendi, köpürdü. ...*¹⁵¹³

Baharın gelmesiyle harekete geçen Memed, Topal Ali'nin yardımıyla Arif Saim Bey'i öldürerek ortadan kaybolur. Bir ilkbahar günü başlayan roman yine bir ilkbahar günü sona erer.

Dördüncü cildin olay örgüsü, üçüncü ciltteki olay örgüsünün bittiği yerden başlar. Olay örgüsünün kaldığı yerden devam etmesine rağmen zamanda üç aylık bir sıçrama

¹⁵¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 457

¹⁵¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 611

¹⁵¹² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 615

¹⁵¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 618

olmuş ve kış mevsimi atlanarak dördüncü ciltteki olay örgüsü ilkbahar mevsiminden başlatılmıştır. Bu durumda tarih 1938'i gösterir, çünkü atlanan kış mevsiminin Aralık ayının sonunda 1937 yılı sona erer. Bütün bu tespitlerimizi göz önünde tuttuğumuzda dördüncü ciltteki olay örgüsü 1938 yılının ilkbaharında başlar ve yaklaşık bir yıl sürerek 1939 yılının ilkbaharında sona erer. Romanın başlangıcında hayatta olan ve olay örgüsünde adı bazı yerlerde anılan Atatürk, romanın sonunda hayatta değildir, fakat romanda Atatürk'ün ölümüne hiçbir şekilde değinilmemiştir.

Yaşar Kemal'in 1985 yılında yazmaya başladığı ve 1986'da bitirdiği İnce Memed IV, 1987'de Hürriyet'te tefrika edilmiştir. Yaklaşık otuz üç yılda tamamlanan İnce Memed serisinin sonunda Yaşar Kemal altmış üç İnce Memed ise yirmi altı yaşındadır. Yaşar Kemal, kendisiyle yapılan bir röportajda İnce Memed'i tamamladığında kendisinin altmış üç, İnce Memed'in ise yirmi dört yaşında olduğunu söylemiştir¹⁵¹⁴ fakat bizim hesaplarımıza göre Memed'in yaşı yirmi altıdır. Tarihte ortaya çıkan bu farklılık, serinin birinci ve ikinci cildi arasındaki zaman sıçramasından kaynaklanmaktadır.

6.2.2. Mekân

Diğer ciltlerde olduğu gibi bu ciltteki olay örgüsü de Toroslar ve Çukurova'da geçer. Roman, Toroslar ve Çukurova'nın genel bir görünümünün tasviriyle başlar. İnce Memed Mahmut Ağa'yı öldürdükten sonra Akçasaz Bataklığı'na gelmiştir. Amacı Ferhat Hoca'nın arkadaşı Abdülislam Hoca'nın köyüne gitmek olan Memed, ev alarak buraya yerleşmek niyetindedir. Uzun ve zorlu bir yolculuktan sonra Akdeniz kıyısındaki Akyalı köyüne Müslüm'le birlikte varan Memed, kısa süre içinde bahçeli bir ev alır. Hürü Ana ve Seyran'ın da gelmesiyle evine yerleşen Memed, düze inmenin tadını çıkarır. Akyalı'nın yakınındaki kasabada yeni arkadaşlar edinen Memed Abdülislam Hoca'nın da yardımıyla kasabanın ileri gelenleriyle oturup kalkmaya başlar. Memed'in yerleştiği Akyalı köyünün yakınındaki kasabanın adı romanda geçmez. Adını öğrenemesek de romanda verilen bazı ipuçlarından yola çıkarak bu kasabanın Hatay iline bağlı Dört Yol kasabası çevresinde olduğunu söyleyebiliriz. Kasabanın yaklaşık yerini belirlememizde bize yardımcı olan ipucu ise bu kasabanın karşısında olduğu söylenen ve gerçek bir mekân olan Payas Kalesi'dir. Payas Kalesi'ni

¹⁵¹⁴ Kabacalı, Yaşar Kemal: "Romanımın sırtını Mitos Dünyasına Dayadım", s. 17

dikkate alarak haritaya baktığımızda Hatay ili Dörtöyöl kasabası ve çevresini romanda adı geçen ikinci kasabanın mekânı olarak belirleyebiliriz. Böylece gerçek bir bölge üzerine hayali yerler de eklenerek oluşturulan kurgusal roman mekânı Toroslardan Akdeniz'e kadar genişlemiş olur. Kasabanın ileri gelenlerinden Zeynullah Efendi bir konuşma sırasına Payas Kalesi'ni yanındakilere göstererek babasının bir zamanlar oranın kumandanı olduğunu belirtir. Zeynullah Efendi'nin bu ifadesinden Memed'in yerleştiği bölgenin Payas Kalesi yakınlarında olduğunu dolaylı bir şekilde öğrenmiş oluruz. Payas Kalesi harita üzerinde Dörtöyöl ilçesine bağlı Payas nahiyesi yakınlarındadır.

*“(...) Ben uzun yıllardır bu kasabadayım. Babam, şu Payas Kalesi hapisaneyken buranın kumandanıydı. (...)”*¹⁵¹⁵

Memed'in yerleştiği Akyalı köyünün yakınındaki kasaba şöyle tasvir edilmiştir:

*Kasaba bağılık bahçelik bir yerdı. Portakal, limon, turunç bahçelerinin içinde düzgün, bazıları da çok güzel beyaz badanalı evler vardı. Güzel camisi, ince minaresi sülün gibiydi. Büyük bir alanı, yeni yapılmış çarşısı, çakıltaşları döşenmiş caddeleri düzgündü.*¹⁵¹⁶

Romanın on altıncı bölümüne kadar olay örgüsü üç ayrı mekânda aynı anda devam eder. Toroslar, Kadirli, Akyalı köyü ve çevresinde (Payas) gelişen olaylar yazar tarafından ayrı ayrı ele alınmıştır. Üç ve dördüncü ciltlerde ilk iki cilde nazaran mekân biraz daha genişlemiştir. İlk iki ciltte olay örgüsü genelde İnce Memed merkezli işlendiği için mekânın genişliği Memed'in bulunduğu yerlerle sınırlı kalmıştır. Üç ve dördüncü ciltlerde ise diğer kahramanlar çevresinde gelişen olaylar da ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle dördüncü ciltte, Ferhat Hoca'nın Toroslardaki maceraları, Murtaza Ağa ve arkadaşlarının Kadirli'de yaptıkları ve Memed'in Akyalı'yla Payas'da kurduğu yeni düzen birbirlerinden bağımsız olarak işlenmiştir. Romanın on altıncı bölümünde Memed'in Şakir Bey'i öldürerek dağlara dönmesinden sonra mekân, Kadirli ile Toroslar çevresinde daralır.

Dağlarda dolaşmaya başlayan İnce Memed ve çetesi birçok yerleşim birimine uğrar. Romanda adı geçen ve mekân olarak kullanılan yerleşim merkezleri şunlardır: Kadirli, Akyalı, Toroslar, Payas (diğer kasaba) ve civarı, Kesikkelli, Cıgıcık, Bozkuyu, Menekşeli, Yanıkören, Hemite, Yelınar (İnadım İnat), Yalnızçam, Dikenlidüzü,

¹⁵¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 170

¹⁵¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 112

Değirmenoluk, Yedi Kardeşler, Kırkgöz Ocağı, Sırapınar, Deliktaş.

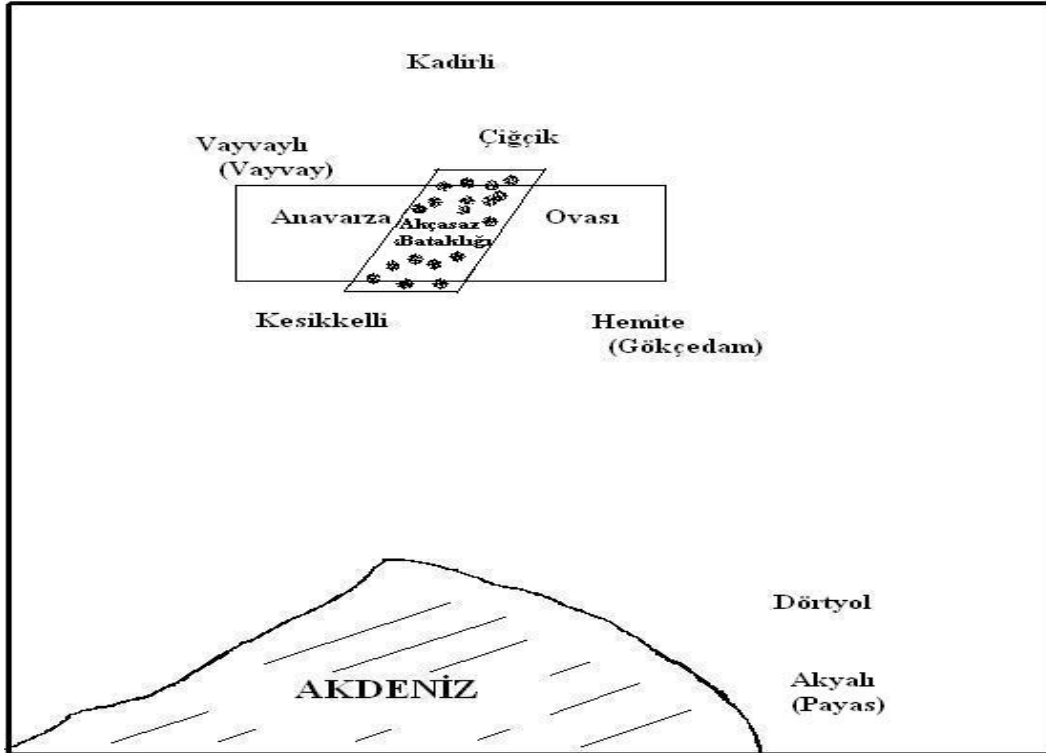
Genellikle dış mekânlarda geçen olay örgüsünde iç mekânlara da yer verilmiştir. Örneğin, Sarı Sultanoğlu'nun görkemli evi bütün zenginliğiyle anlatılmıştır.

*Odadaki sarı çakmaktaşıdan çok güzel yapılmış ocak ilk göze çarpıyordu. Dört duvar da ceviz kaplamaydı. Duvara oyulmuş dolapların tahta kapakları oymacılığın usta işiydi ve çok ince işlenmişti. Tavan da öyleydi. Duvarlarda büyük, altın yaldızlı yazılarla, renkli, mavi, pembe tuğralarla bezenmiş fermanlar asılıydı. Bir de, tam ocağın üstünde, gene oymalı, altın yaldızla bezenmiş bir soyağacı duruyordu. Ağacın gövdesi, dalları altın varaktı. Her dala yeşil birkaç yaprak konmuş, yeşil yaprağın içine de altın yaldızla adlar yazılmıştı.*¹⁵¹⁷

Bir Alevi dedesi olan Dursun Dede'nin evi de Alevi kültürünü yansıtır.

*... Dedenin onları buyur ettiği yer uzunlamasına, geniş, kilim döşeli, duvarlarında hatlar, sazlar asılı, ocaklığının altında çatal bir kılıç duran bir salondur. Yorgun argın sedirlere çöktüler.*¹⁵¹⁸

Romanda olay örgüsünü geçtiği başlıca gerçek yerleşim merkezlerini bir haritada gösterecek olursak:

¹⁵¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 134

¹⁵¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 141

6.2.3. Kişiler

Şahıs kadrosu zengin olan romanda yüzün üzerinde kişinin adı geçer ve bu kişilerden bazıları aktif roldeyken, bir kısmı da sahneyi doldurmak amacıyla kullanılan figüratif tiplerdir.

Romandaki karakterleri üstlendikleri rollere veya bulundukları tarafa göre şöyle sınıflandırılır:

a) Olumlu Kahramanlar: İnce Memed, Müslüm, Cin Veli, Kara Zeynep, Yunus, Avşaroğlu Memed Ağa, Kürt Rüstem, Abdülislam Hoca, İdris Hoca, Ferhat Hoca, Kasım, Şahan, Temir, Güdük Hacı, Dursun Dede, Memedler, Zehra Hanım, Efendi Hazretleri, Zeki Nejad, Zöhre Hatun, Topal Ali, Kıvrak Ali, Seyran, Hürü Ana, Cafer, Cafer Dede, Meryem, Anacık Sultan, Cabbar, Amber Bey, Necla Hanım, Bayramoğlu, Hacı Veli, Âşık Hüseyin, Sefil Ali, Gül Emine, Selim, Sarı Çavuş, Paşa Ahmet, Tazı Tahsin, Kürt Haydar, Veli Dede, Bünyamin, Telli Hatun, Hasibe Hatun, Kürt Dursun, Halil, İlyas Çavuş, Memed Çavuş, Zöhre Ana, Kör Süleyman, Gök Hüseyin, Gözcü Veysel, Doktor, Albay.

b) Karşı Güç: Murtaza Ağa, Hüsne Hatun, Doktor, Yüzbaşı Faruk, Molla Duran, Muallim Rüstem, Belediye Başkanı, Tapucu Zülfü, Taşkın Halil Bey, Asım Çavuş, Sami Turgut, Seyis Seydi, Sarı Sultanoğlu, Şakir Bey, Zeynullah Efendi, Yüzbaşı, Savcı, Kaymakam, Bekir Çavuş, Kedi Kadri, Çerkes Selim, Pire Durmuş, Uzatmalı Çavuş, Kertiş Ali, Hacı Ali, Arif Saim Bey, Kederoğlu, Karacabey, Kör İbrahim, Horoz Ramo, Çiçekli Nuri, Teğmen İzzet, Yüzbaşı Gavur Ali, Yüzbaşı Halis, Gülmezoğlu Nebi, Yel Musa, Karafirtına Azmi Bey, Binbaşı Nazif, Kambur Ahmet, O Adam.

c) Pasif Kişiler: Hamza Dayı, Müftü, İmam, Demirci Hayri, Kunduracı Celal, Terzi Rifat, Saraç Veli, Altındış Ali, Hacı Efendi, Hacı Süleyman.

d) Esas olay örgüsü ile alakası olmayanlar: Kör Haydar, Kelce Ömer, Şehmus
Kişileri sosyal konumlarına göre sınıflandırırsak:

a) Yoksul Köylüler: Müslüm, Cin Veli, Kara Zeynep, Yunus, Kürt Rüstem, İdris Hoca, Dursun Dede, Memedler, Zehra Hanım, Zöhre Hatun, Topal Ali, Kıvrak Ali, Seyran, Hürü Ana, Cafer, Cafer Dede, Meryem, Anacık Sultan, Cabbar, Amber Bey, Bayramoğlu, Hacı Veli, Âşık Hüseyin, Sefil Ali, Gül Emine, Selim, Sarı Çavuş, Paşa Ahmet, Kürt Haydar, Veli Dede, Bünyamin, Telli Hatun, Hasibe Harun, Halil, İlyas Çavuş, Memed Çavuş, Zöhre Ana, Kör Süleyman, Gök Hüseyin, Gözcü Veysel.

b) Varlıklılar (Ağalar ve Beyler): Avşaroğlu Memed Ağa, Abdüselam Hoca, Murtaza Ağa, Molla Duran, Tapucu Zülfü, Taşkın Halil Bey, Sarı Sultanoğlu, Şakir Bey, Zeynullah Efendi, Arif Saim Bey, Kederoğlu, Karacabey.

c) Şakiler: İnce Memed, Ferhat Hoca, Kasım, Şahan, Temir, Güdük Hacı, Bayramoğlu, Tazı Tahsin, Kürt Haydar, Kürt Dursun, Horoz Ramo, Çiçekli Nuri.

d) Kolluk kuvvetleri, bürokratlar, memurlar ve yerel yöneticiler: Doktor (Diğer Kasaba), Albay (Diğer Kasaba), Doktor (Kadirli), Yüzbaşı Faruk, Muallim Rüstem, Belediye Başkanı (Kadirli), belediye Başkanı (Diğer Kasaba), İmam (Diğer Kasaba), Müftü (Diğer Kasaba), Asım Çavuş, Sami Turgut, Zeki Nejad, Yüzbaşı (Diğer Kasaba), Savcı (Diğer Kasaba), Kaymakam(Diğer Kasaba), Bekir Çavuş, Uzatmalı Çavuş, Kertiş Ali, Teğmen İzzet, Yüzbaşı Gavur Ali, Yüzbaşı Halis, Karafırtına Azmi Bey, Binbaşı Nazif.

e) Esnaf ve Zanaatkârlar: Hamza Dayı, Demirci Hayri, Kunduracı Celal, Terzi Rifat, Saraç Veli, Altındış Ali, Hacı Efendi, Hacı Süleyman, Kambur Ahmet, Berber.

İnce Memed

Dördüncü ciltte olgunlaşmış bir tip olarak karşımıza çıkan İnce Memed, Mahmut Ağa'yı öldürdükten sonra eşkıyalığı bırakarak deniz kenarında bir köye yerleşir. Bahçeli bir ev alıp içini kendi zevkine göre döşeyen Memed, Hürü Ana ve karısı Seyran'ı da yanına alır. Yerleştiği köyün yakınındaki kasabada kısa sürede çevre edinen Memed'in arkadaşları kasabanın ileri gelenlerindendir. Bu arkadaşları arasında Memed'i en çok etkileyen öğretmen Zeki Nejad'dır. Bilgili ve dürüst bir İstiklal savaşı gazisi olan Zeki Nejad kısa sürede fikirlerini Memed'e aşılar. Zeki Nejad'ın Şakir Bey'e karşı mücadelesine katılan Memed okuma yazmayı da Zeki Nejad'dan öğrenir. Bütün bunlara rağmen karakteristik özellikleri değişmeyen Memed hala çekingen, içine kapanık bir kişiliğe sahiptir, hatta öldürdüğü Kuzgun Veli'nin parasını aldığı için bile vicdan azabı duyarak kendine kızan bir kişidir. Bu tespitimizi onun kendisi ve köylüler hakkındaki şu düşünceleri doğrular:

... Ben ne yaptım ki de... Beni ne sanıyorlar? Kuzgun Velinin de parasını, bir hırsız gibi çaldım. Ben hiçbir işe yaramaz, babam İbrahim gibi, eline ver ağzındaki lokmayı al, dedikleri bir kişiyim. İyi ki bıraktım şu eşkıyalığı, burada şu

*denizin kıyısında, Akyalı köyünde, Abdülislam Hocanın yanında, bu kutsal adamın koltuğu altında, Hürü Anam da, Seyran da evimde, rahat, etliye sütlüye karışmadan... Ben böyle yaratılmış, yumuşacık, içinde kimseye karşı, Hatçeyi öldüren Yüzbaşıya karşı kin bile gütmeyen birisiyim. Ben yalnız böyle değilim ki, bütün köylüler, dağlılar, Çukurovalılar böyle, biz hepimiz yumuşak, boyun eğen, yüzünün üstüne bas, ez, kul köle eyle, on yıl askerlik yaptır, öldür, zulüm et, derisini yüz, ırzına geç, ses çıkarmayan bir tuhaf insanlar, yaratıklarız.*¹⁵¹⁹

Özellikle Kuzgun Veli'nin parasını aldığı için sürekli kendine kızan ve kendisini hırsız gibi gören Memed, bu düşüncesini kafasından bir türlü atamaz. Yeni elbiseler alarak tamamen kasabalılar gibi giyinen Memed'in bu mutlu yaşamı fazla uzun sürmez. Hayal ile gerçeğin bir arada verildiği romanda Memed'in içine daldığı hayali dünyadan ve peşine takılan hayali bir adamdan bahsedilir. Bu hayali adamı sadece Memed değil, başkaları da görmüştür. Uzun süre Memed'i rahat bırakmayan bu hayal Memed'in atını öldürür. Zeki Nejad bu adamın Şakir Bey'in adamı olduğunu düşünse de Memed bu adamı bir yerlerden tanıdığını zannetmektedir. Zeki Nejad'ın öldürülmesiyle birlikte Memed'in huzurlu günleri de sona erer. Bir yaz boyunca hayali adamı ve Zeki Nejad'ın katilini arayan Memed'in bu süre içinde düşünmek için bolca vakti olur. Parasını alamayan ırgatların ayaklanmasını gören Memed'in içindeki sönmek üzere olan başkaldırı duygusu yeniden alevlenir. Irgatların kasabada yaptıklarını gören Memed aylardır süren suskunluğunu bozarak gülmeye başlar. Onun bu hali tekrar dağlara döneceğinin en bariz işaretidir.

*Yukarıya çıktılar, bu hiç konuşmayan Memedin çenesi açılmış, kasabanın imamından da, dağların Kel Aşığından da beter gürül gürül olayı anlatmaya başlamıştı. Sevinç içinde şakıyıp duruyordu. Sözünü daha bitirmeden Abdülislam Hocaya koştı, onun da yüzünde güller açmış onu bekliyordu. Bir de olanı biteni, hiçbir ayrıcalığı kaçırmadan ona anlattı. Hoca da her şeyi görmüş, o da olayı baştan sona izlemişti.*¹⁵²⁰

Kasabaya giden Memed eşkıyalığın simgesi olan mor bir fes ve gerekli malzemeleri alarak eşkıya giyitlerini giyer. Köylüleri ve ırgatları sömüren Şakir Bey'i herkesin gözleri önünde öldürerek dağlara döner.

¹⁵¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 99

¹⁵²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 340

... *Giyindi kuşandı, fişeklerini, dürbünüü, fesini, başka öteberilerini, Seyranın onun için nakışladığı ipekli ak mendilli kilim heybesini yerleştirdi. Atına bindi.*¹⁵²¹

Hakkında anlatılan çeşitli anlatılarla efsaneleşen Memed, kasabalıdan köylüye, yediden yetmişe herkesin dilindedir. Kendisine düşman olan ve öldürülmesi için gece gündüz planlar kuran kasaba ileri gelenlerinin eşleri bile Memed'i dillerinden düşürmezler. Gerçekte çelimsiz kısa boylu, çocuğa benzer bir kişi olan Memed kadınların gözünde erkek güzeli bir yigittir hatta Memed'i kendisine yakıştıran kadınlar bile vardır. Çoğu kadın ona âşıktır.

Kasabanın bütün kadınlarının hepsinin bir günü yoktu. Her mahallenin, her tabaka kadınlarının ayrı ayrı günleri vardı. Kadınlar haftanın her gününde bir başka evde toplanıyorlar, yiyip içiyor, eğleniyorlardı. İnce icat olunduktan sonra günler haftada ikiye çıktı, attan sonra günler haftada üçleşti.

*İnce Memed babayiğit, uzun boyluydu. Onu görenler, yüzüne durup da yüz yıl baksalar, doyamıyorlardı. ...*¹⁵²²

Fethi Naci, kendilerinin yapamadığı başkaldırıyı İnce Memed'in yapmasıyla köylülerin Memed'i evliya yerine koyarak başlarına taç yaptıklarını söyler.¹⁵²³ Köylüler Memed'i eşkıya olarak değil, ermiş, evliya, ulvi bir kişi olarak görürler. Herkes onun için canını vermeye hazırdır. Özellikle Anacık Sultan'ın yüzüğünü taşıdığı ve tarihte kimsenin giyemediği Selahaddin Eyyubi'nin, üzerinde dualar yazılı olan, tılsımlı gömleğini Anacık Sultan'ın elinden giydiği için Memed'in önünde ordular dahi duramaz. Bu yüzden bütün köylerde yediden yetmişe herkes adını Memed olarak değiştirir. Jandarmaların işkencelerine rağmen adlarının Memed olduğunu söyleyerek direnen köylüler sayesinde Memed bir türlü yakalanamaz. Köylü böyle yaparak Memedlerin hiçbir zaman bitmeyeceği mesajını verir.

Mücadelenin ve başkaldırının simgesi haline gelen Memed, romanın sonunda bölgedeki en büyük otorite olan ve yaptığı kötülüklerle adından söz ettiren hatta ağaların ve beylerin bile düşman olduğu Arif Saim Bey'i öldürerek ortadan kaybolur. "*Gene geleceğim, gene geleceğim*"¹⁵²⁴ diyerek ortadan kaybolan

¹⁵²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 343

¹⁵²² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 208

¹⁵²³ Naci, Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal, s. 167

¹⁵²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 638

ve imi timi belirsiz olan Memed böylece ölümsüzleşir.

Bir kahraman, diğer anlatı kahramanlarından ne kadar farklı olursa olsun, onlarla ortak bir paydada birleşerek aynı kalıbı paylaşır. *Kahramanlar, bir kültürün temeli olan mitlerde belirlenmiş kahramanlık modeline uygunluk gösterir. Bireysel kahramanlar bu kalıp yargıya uygunlukları ölçüsünde tanınabilir.*¹⁵²⁵ Başka bir ifadeyle bu görüşü açarsak, biçimler ya da kişiler kendilerini bu kalıplara uydurdukları ölçüde tanınırlar. Örneğin, bir hikâye ve halk kahramanı olan Köroğlu, Oğuz Kağan ve Dede Korkut kahramanları soyundan gelir. *O da, onlar gibi “Yiğitlik”, en üstün kıymet sayan, aktif, dışa dönük, savaşçı bir tiptir. Şahsiyetinin ayrılmaz bir parçası ve başarılarının temeli olan meşhur “Kır atı”, açık mekân adamı olması, tıpkı göçebeler gibi dağlarda yaşaması ile de o da Alp tipine yaklaşır.*¹⁵²⁶ Bu görüşler doğrultusunda, bir halk kahramanı haline getirilen İnce Memed’in de Köroğlu tipi üzerine kurulmuş bir tip olduğunu söyleyebiliriz. Böylece, bütün özelliklerini göz önünde bulundurarak İnce Memed kahraman tipinin mitik devirlere uzanan kahraman tipinin kalıplarına uydurulduğunu ifade edebiliriz.

Müslüm

Üçüncü ciltte bir Yörük çocuğu olarak karşımıza çıkan Müslüm, çobanlığı bırakarak Memed’in ulağı olur. Memed’in en önemli yardımcılarında biri olan ve her türlü tehlikeyi göze alabilen Müslüm, cesur bir çocuktur. Jandarmaları gece karanlığından yararlanarak atlatan Müslüm, bir oğlağın ayaklarını bağlayarak jandarmaların oğlağı kendisi zannetmelerini sağlar. Jandarmalar sabaha kadar Müslüm diye oğlağa ateş ederler ve Müslüm ise bu durumdan yararlanarak Memed’in yanına gider. Memed, kısa zamanda kardeşi yerine koyduğu Müslüm’e tekrar dağa çıkarken karısı Seyran’ı emanet eder.

Cin Veli

İnce Memed’in köylüsüdür ve aynı zamanda Anavarza köyünde yaşar. Memed’i Akçasaz’da kaçarken görüp tanıyan kişidir.

¹⁵²⁵ Dabney Townsend, *Estetiğe Giriş*, (Çev. Sabri Büyükdüvenci), İmge Kitabevi, Ankara, 2002, s.283

¹⁵²⁶ Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III*, Tip Tahlilleri, Dergah Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2005, s. 91

Kara Zeynep

Memed’le Müslüm’ün jandarmalardan kaçarken sığındıkları evin sahibidir. Fedakâr bir Anadolu kadınıdır. Fakir bir köylü olmasına rağmen Memed’le Müslüm’ü en iyi şekilde ağırlamaya çalışır. O da Memed’in bir ermiş olduğuna inananlardandır ve evine gelenlerden birinin İnce Memed olduğunu öğrenince sevincinden ne yapacağını şaşırır. Oğlu Yunus’un Memed’i yakalamak için silahlarını kuşanıp gittiğini söyleyen Kara Zeynep, İnce Memed’i yakaladıkları takdirde oğlunu eve almayacağını söyleyecek kadar cesur bir kadındır.

Yunus

Köylü tipine karşı nesnel yaklaşan Yaşar Kemal, bu düşüncesini Yunus örneğiyle pekiştirir. Kara Zeynep’in oğlu olan Yunus, İnce Memed’i yakalamak için silahlanıp giden köylüler arasındadır. Eve geri döndüğünde İnce Memed’in kendi evinde olduğunu öğrenen Yunus, çok sevinip Memed’e hizmette kusur etmeyerek onun için kurbanlar keser. Yunus’un bu ikiyüzlü davranışı, yazarın sürekli bahsettiği dönek köylü tipi için güzel bir örnektir.

Yunus ahıra koştu, atına atladı, doludizgin sürdü, köyün sürüsü aşağıda Ceyhan ırmağının yalısındaydı. Sürüye ulaştı, “Şunu, şunu, şunu,” diyerek üç koçu gösterdi. ... ¹⁵²⁷

Avşaroğlu Memed Ağa

Yunus’un oturduğu köyün yaşlılarından biri olan Memed Ağa, Memed’i ziyarete gelenler arasındadır.

Kürt Rüstem

Üçüncü ciltten de tanıdığımız Kürt Rüstem, Kurtuluş Savaşı’na katılan eski bir eşkıyadır. Bir kahraman olarak saygı gören Kürt Rüstem zamanla unutulmuştur. Bunun acısını her zaman içinde hisseden Kürt Rüstem, şerbet satarak geçimini sağlar. Topal Ali’nin kendisini öldüreceğini düşünen Murtaza Ağa, Kürt Rüstem’den yardım ister. Murtaza Ağa, Kürt Rüstem’e kendisini

¹⁵²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 71

korumasının karşılığı olarak birçok şey vaat eder. Bunu duyan Topal Ali, Kürt Rüstem'in yanına giderek bu işten vazgeçmesini ister fakat Rüstem'i razı edemez.

*Aralarında uzun bir söz cebelleşmesi geçti. Topal Ali neler önermedi ona. Murtaza Ağa, bir vermişse, o, on verdi. Kürt Rüstem, "söz vermişim," dedi de başka bir şey, demedi.*¹⁵²⁸

Rüstem'in Topal Ali'nin verdiklerini kabul etmemesi onun ne kadar sözünün eri bir insan olduğunu gösterir. Bayramoğlu, İnce Memed'in peşine düşmeyi kabul ettikten sonra eski çetesini toplar. Eski çete elemanlarından olan Kürt Rüstem de Bayramoğlu'nun oluşturduğu çeteye katılanlar arasındadır. Uzun bir takipten sonra bir mağarada sıkıştırılan İnce Memed ve çetesi zor durumda kalır. Başından beri İnce Memed'i yakalamak istemeyen Bayramoğlu, yaptığı vicdan muhasebesinden sonra karar değiştirerek İnce Memed'in tarafına geçer. Yanındaki eski arkadaşlarının çoğu da Bayramoğlu'yla beraber taraf değiştirir fakat Kürt Rüstem onlara katılmaz. Kürt Rüstem cesur ve dürüst olduğu kadar akıllı biridir. Kürt Rüstem, Bayramoğlu'yla beraber hareket etmeyerek kendini garanti altına alır fakat buna rağmen karşı güç değildir çünkü Bayramoğlu'nun İnce Memed'i kurtarma planını jandarmalara söylemeyerek bir şekilde İnce Memed'e destek olur. Murtaza Ağa'nın teklifini çocuklarını rahata kavuşturmak için kabul eden Kürt Rüstem'in İnce Memed'in tarafına geçmeyi tercih etmemesinin sebebi de çocuklarıdır.

Abdülislam Hoca

Romadaki en önemli yardımcı güçlerden biridir. Ferhat Hoca, düze inmeyi düşünen İnce Memed'e Akyalı köyünde oturan arkadaşı Abdülislam Hoca'nın yanına gitmesini söyler. Oraya gittiğinde Abdülislam Hoca'ya vermesi için Memed'e bir mektup verir. Zorlu bir yolculuktan sonra Akyalı'ya varan Memed, Abdülislam Hoca'nın yanına yolladığı Müslüm'e mektubu verir. Mektupta kökleri yukarda olan bir ağaç resmi gören Abdülislam Hoca, Ferhat Hoca'nın mesajını alır. Ferhat Hoca, Abdülislam Hoca'dan Memed'e çok iyi bakmasını istemiştir. Memed'in ev olarak yerleştiği bu bölgede kimliğini gizlemesini ve çevre edinmesini sağlayan Abdülislam Hoca, çevresine yeğeni olarak tanıttığı

¹⁵²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 195

Memed'in bütün ihtiyaçlarını kendi cebinden karşılar. Bu yüzden Abdülislam Hoca'nın yardımcı güç olarak olay örgüsünde yüklendiği görev önemlidir. Abdülislam Hoca'nın Ferhat Hoca'nın gönderdiği şifreli mektubu rahatlıkla anlayabilmesi onun iyi bir dinî bilgiye sahip olduğunu gösterir, çünkü mektuba çizilen ağaç Tûbâ ağacıdır. Tûbâ ağacı, beşer bilgisinin son bulunduğu yerde bulunan kökü yukarda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilahi bir ağaçtır.¹⁵²⁹ Tûbâ ağacı, beşer bilgisinin ve amellerinin son bulunduğu yerdedir. Mektupta, dünyanın sonu gelmeden bu konuğun kılına kimsenin dokunamayacağı anlatılmaktadır.

İdris Hoca

Kör Haydar Usta'nın yaralanan gözünü iyileştiren göz cerrahıdır. Gözü tedavi ederken kullandığı yöntemler dikkat çekicidir.

Ferhat Hoca

Memed düze indikten sonra İnce Memed adını dağlarda yaşatır. Kurduğu çeteyle zenginden alarak fakire dağıtan Ferhat Hoca gözü pek, dürüst bir kişidir. İkinci ciltte sade din adamı olarak tanıdığımız Ferhat Hoca'nın eski bir eşkıya olduğunu ve halk tarafından çok sevildiğini üçüncü ciltte öğrenmiştik. Eşkıyalığa devam eden Ferhat Hoca da erdemli bir eşkıyadır ve fakirin dağlardaki yardımcısıdır. Zenginden alıp fakire vermeyi kendisine görev edinen Ferhat Hoca, halk tarafından ermiş bir kişi olarak görülür. Dini bilgisinin yanı sıra genel kültür bilgisi de iyi olan Ferhat Hoca aynı zamanda Memed'in akıl hocasıdır. Bu özelliği ile romandaki önemli yardımcı güçlerden biridir. İnce Memed gibi Ferhat Hoca da adamlarına girilen çatışmalarda askere öldürücü kurşun sıkmamaları yönünde öğüt verir. Çeteye yeni katılanları fakirlere dokunmamaları, fakirlerden hediye dahi kabul etmemeleri, askerleri öldürmemeleri konusunda uyarır. Ferhat Hoca, onlardan, ağaların, beylerin önünde kullananları öldürmelerini ister.

“(...) Candarmaya gelince, kuşunu yalnız onların ayaklarına, ellerine sıkacaksınız. Diz kapaklarından vurun ki ömür boyu sakat kalsınlar. Onlar emir

¹⁵²⁹ İskender Pala, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Ötüken Yay., VI. Baskı, İstanbul, 1999, s. 400

kullarıdır. (...)”¹⁵³⁰

Ferhat Hoca’nın çeteye yeni katılan Memedlere verdiği öğütler onun kişiliğini, dünya görüşünü ve eşkıyalığı niçin yaptığını açıklar niteliktedir.

“Fakir fıkara zulmetmeyeceksiniz. Onlara hep güler yüz gösterecek, tatlı söz söyleyeceksiniz. Yardıma muhtaçlarına yardım edeceksiniz.”

...

“Kimsenin ırzına dokunmayacaksınız. Köroğlu da, Ali de, İskenderül Zülkarneyn de kimsenin ırzına dolanmadı. Milletin ırzı sizin ırzınızdır. Irza dolanan bir eşkıyayı, derhal o anda arkadaşları öldürmeliler. Allahın yanında da, kulun yanında da, dört kitapta böyle kişilerin katli vaciptir.”

...

“Bir tek fakirden, evine konuk olsanız bile zırnık almayacaksınız. Çobanlardan koyun alırsanız, yalvarsa bile hemen parasını vereceksiniz.”

1531

...

Anacık Sultan’ın Kırkgöz Ocağı’nı Ferhat Hoca’ya emanet etmesi de dikkat çekici bir gelişmedir. Memed’in Arif Saim Bey’i öldürmesiyle biten romanda Ferhat Hoca’nın ve yanındakilerin akıbeti hakkında hiçbir şey anlatılmamış onlar da Memed gibi ölümsüzleştirilmişlerdir.

Hamza Dayı

Kasabadaki tek otomobilin sahibi ve şoförüdür. Kasabanın ileri gelenlerini arabasıyla taşır. Bir nevi kasabanın taksicisidir.

Kasım

Memed’in çetesine romanın üçüncü cildinde katılan bir eşkıyadır. Ferhat Hoca’nın yardımcısı olan Kasım güvenilir, gözü pek bir kişidir.

Temir

Kasım’la aynı anda Memed’in çetesine katılır. Memed’in en sadık adamlarından biridir.

¹⁵³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 282

¹⁵³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 278

Şahan

Yine üçüncü ciltte Memed'in çetesine katılan Şahan, Kuzgun Veli'nin adamıdır ve Veli'nin ölmesiyle Memed'in tarafına geçer.

Güdük Hacı

Memed'in çetesindeki eşkıyalardan biridir ve aynı zamanda çetenin yemeklerini yapar.

Dursun Dede

Bir Alevi köyü olan Menekşeli'nin piridir. Ferhat Hoca ve çetesi Menekşeli köyüne uğrarlar ve Dursun Dede'nin evine misafir olurlar. Dursun Dede, bütün köyü Ferhat Hoca ve yanındakilere hizmet etmeleri için seferber eder. Hoşgörü sahibi olan ve dünyayı, yaratılanı seven Dursun Dede'nin her sözü sevgi doludur. Dursun Dede akşam yemeğinden sonra sabaha kadar saz çalıp söyler.

*İnsan güzel olacak, diyordu Dursun Dede. İnsan her gün biraz daha sevgi dolu, biraz daha mutlu, biraz daha zulme karşı, kötülüklerle karşı bilenerек doğacak, çünkü onu sevgisi yarattı.*¹⁵³²

Ferhat Hoca ve adamları köyden ayrılırken Dursun Dede onlara ocağın uğurunu verir.

Memedler

Ferhat Hoca'nın liderlik ettiği İnce Memed çetesine her geçen gün baştan aşağı aynı giyinerek silahla donanmış ve hepsinin de adı Memed olan köylü gençler katılır. Çeteye katılan bu gurupların hepsi de yedi kişiden oluşur. Bu gruplar o kadar çoğalırlar ki bir çatışmada ölen üç Memed'in yerini hemen üç tane başka Memed alır. Memedler kavramının ortaya çıkmasındaki amaç kötülüğe, zulme karşı koyacak birçok İnce Memed'in ortaya çıkacağı mesajını vermektir. Üçüncü ciltte Memed'in zihninde oluşan bir Memed ölürse yerine bin Memed gelir düşüncesi bu ciltte köylüye de aksederek hayat bulur.

¹⁵³² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 145

Zehra Hanım

Memed'in Akyalı köyünde evini satın aldığı kadındır. Zehra Hanım, evini sattıktan sonra uzun bir süre evden ayrılamaz. Memed kadına yanlarında kalmasını teklif eder fakat kadın İstanbul'a gideceğini söyleyerek bu teklifi kabul etmez. Zehra Hanım bir gün haber vermeden sessiz sedasız evden ayrılır.

Efendi Hazretleri

Gizemli bir kişiliğe sahip olan Efendi hazretleri Konya'daki türbenin türbedarıdır. Memed'in yerleştiği Akyalı köyünün yakınındaki kasabada dükkânı olan Efendi Hazretleri, dinî ve tarihî olayları konu alan resimler ve hikayevî ya da gerçek ünlü şahsiyetlere ait tablolar yapmıştır. Memed'in evine aldığı Atatürk, Hz Ali, Şahmeran, Hz Âdem ile Hz Havva, Köroğlu resimlerini Efendi Hazretleri yapar. Resimlerden çok etkilenen Hürü Ana, köyüne dönerken Efendi Hazretleri'ne kendi zevkine göre başta İnce Memed'in resmi olmak üzere birçok resim yaptırır. Böylece hepsi Türk-İslam kültürünü yansıtan bu resimlere İnce Memed'in resmi de eklenmiş olur. Efendi Hazretleri, Memed'in tablolaştırılması amacıyla romanda kullanılmıştır. Nasıl bir halk kahramanı olan Köroğlu'nun her evi süsleyen temsili bir resmi varsa, yine bir halk kahramanı olan İnce Memed'in resmi de evlerin duvarlarındaki yerini almalıdır. İnce Memed'i ölümsüzleştirecek ve her zaman hatırlatacak bu düşüncüyü Efendi Hazretleri gerçekleştirir. Yardımcı güçlerden biri olan Efendi Hazretleri, Memed'e yeni kurduğu hayatında destek olan kişilerden biridir. Memed'i yakından görmüş, tanımış ve o gittikten sonra Hürü Ana'nın isteğiyle Memed'in resmini yapmıştır.

Müftü

Akyalı köyünün yakınındaki kasabanın müftüsüdür. Memed'in arkadaşıdır. Zeynullah Efendi'nin dükkânında yapılan çay sohbetlerine katılan kasabanın ileri gelenlerindendir.

İmam

Akyalı köyünün yakınındaki kasaba camisinin imamıdır. O da müftü gibi Zeynullah'ın dükkânında yapılan çay sohbetlerine katılır. En önemli özelliği İnce Memed hakkında öğrendiği haberleri dükkâna gelip ballandıra ballandıra anlatmasıdır.

Ayrıca Köroğlu hikâyelerini ve çeşitli efsaneleri tıpkı bir meddah gibi anlatma kabiliyetine sahiptir.

Zeki Nejad

Memed'in yeni bir düzen kurduğu Akyalı köyünün yakınındaki kasabada tanıştığı Zeki Nejad idealist bir öğretmendir. İstiklal Savaşı'na katılan ve madalya ile ödüllendirilen Zeki Nejad Atatürkçü, Cumhuriyet ilkelerine bağlı bilgili, cesur bir kişidir. Eşi Necla Hanım da giyinişiyle ve davranışıyla çağdaş Türk kadınının romandaki temsilcisidir. En son söyleyeceği sözü en başta söyleme gibi bir özelliğe sahip olan Zeki Nejad, köylüye ve ırgatlara zulmeden Şakir Bey'e karşı mücadele eder. Bu yüzden Şakir Bey'le arası hiçbir zaman düzelmeyen Zeki Nejad fakir köylünün hakkını her ortamda savunur. Memed'in çok sevdiği ve fikirlerine saygı gösterdiği bir kişidir. Çeltik ekerek köyleri su altında bırakan ve köylünün sıtmadan kırılmasına neden olan Şakir Bey'i engellemek için hukuksal yollarla başvuran Zeki Nejad'a Memed de yardım eder.

*Bu arada Memed kendisini kasabanın, dedikodularının, çatışmalarının, kıran kırana çıkar savaşımının ortasında bulmuş, bu hiç bilmediği insanları, dünyayı öğrenmeye dört elle sarılmıştı. Eğer, bu kasabada öğretmen Zeki Nejad gibi birisini tanımamış olsaydı, ne kendini bütün bu savaşımın içinde, gökten düşmüş gibi birdenbire bulur, ne de bir yanı tutup onların dövüşlerine canı gönülden katılırdı. Öğretmen Nejadla birlikte o arzuhalciden, bu arzuhalciye gidiyor, Kaymakama çıkıyor, birtakım pulların üstüne adını yazıyordu.*¹⁵³³

Zeki Nejad tipi Yaşar Kemal'in kafasında idealize ettiği öğretmen tipidir. Köylünün haklarını savunan Zeki Nejad'ı Şakir Bey'in adamları öldürür. Zeki Nejad'ın ölümü Memed'i derinden etkiler. Aylarca düşünen Memed sonunda dağa çıkmaya karar verir. Memed'e okuma yazama öğreten ve onun fikir hocalarından biri olan Zeki Nejad'ın cenazesine hiçbir köylünün katılmaması da dikkat çekicidir.

Kelce Ömer

Adı köylünün ibret alması için anılır. Kelce Ömer, Memed'in tılsımlı atını yakalamak isterken ölür. Bu yüzden ata dokunanın başına uğursuzluk geleceğine

¹⁵³³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 253

inanılır.

Şehmus

Bir asker olan Şehmus da İnce Memed'in atını yakalayacağına yemin eder fakat kanlısı tarafından askerdeyken öldürülür. İnce Memed'in atını yakalamak isteyenlere Kelce Ömer ve Şehmus'un başına gelenler anlatılır.

Zöhre Hatun

Zöhre Hatun cesur Anadolu kadınının romandaki temsilcisidir. Bekir Çavuş, İnce Memed'in atını yakalamak için köy köy dolaşır. Gittiği köylerde atın yerini köylülere soran Bekir Çavuş, atın yerini göstermeyenleri sopadan geçirir. Bütün Toros köyleri Bekir Çavuş'un namını duymuştur. Yine gittikleri bir köyde gencinden yaşlısına bütün köylüyü sıra dayğından geçiren Bekir Çavuş'un önüne yaşlı bir kadın olan Zöhre Hatun çıkar. Bekir Çavuş'a ağzına geleni söyleyen Zöhre Hatun'u köyün muhtarı engellemek ister fakat Zöhre Hatun muhtara da karşı çıkarak bütün erkeklerin avrat gibi sopa altına yattığını söyler. Atın yerini bilen Zöhre Hatun, Bekir Çavuş'u ve jandarmaları yanına alarak atın bulunduğu yere götürür. Gerçekten de atın orada olduğunu gören Çavuş ve jandarmalar ne yapacaklarını şaşırırlar. Atı yakalamak için hiçbir şey yapmayan jandarmalar başları önde köyü terk ederek başka bir köye yönelirler. Burada dikkatimizi çeken atı arayan jandarmaların atı buldukları halde başka bir köye yönelmeleridir. Zöhre Hatun örnek bir Anadolu kadınıdır ve kimsenin yapmaya cesaret edemeyeceği bir davranış sergileyerek köylünün hakkını savunur.

*Kadın bağırtıyor, susmuyor, Bekir Çavuş, candarmalar gerilmiş öyle duruyorlardı. Kalabalık da gözlerini ona dikmişti. At, kuyruğunu dikmiş, önlerinden gidiyor geliyordu.*¹⁵³⁴

Topal Ali

İnce Memed'in kasabadaki gözü kulağıdır. Romandaki en önemli yardımcı güçlerden biridir. İlk ciltten beri tanıdığımız Topal Ali, en zor anlarında Memed'in yardımına koşar. Murtaza Ağa'nın kendine yaptıklarını bir türlü unutamayan Topal Ali, Memed'den Murtaza Ağa'ya dokunmamasını isteyerek onu kendisinin öldüreceğini

¹⁵³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 191

söylemiştir. Üçüncü cildin sonunda Murtaza Ağa'yla aynı odada yatan Mahmut Ağa'yı öldüren Memed, kendisine korkuyla bakan Murtaza Ağa'ya dönüp seni Topal Ali'ye havale ettim diyerek oradan ayrılmıştır. Memed'in mesajını alan Murtaza Ağa, Topal Ali'nin kendisini öldürmek istediğini anlayarak Kürt Rüstem'den yardım ister. Kürt Rüstem de Murtaza Ağa'ya yardım etmeyi kabul eder. Hüsne Hatun'un yardımıyla Topal Ali'yle barışan Murtaza Ağa aynı hatayı bir daha yapacak olur fakat Hüsne Hatun tarafından engellenir. Topal Ali, İnce Memed'in eşkıyalığı bıraktığını ve bir daha kimseyi öldürmeyeceğini söyler. Bunu duyan Murtaza Ağa, Topal Ali'ye artık ihtiyacı kalmadığını düşünerek Topal Ali'yi kovmaya kalkışır. Topal Ali ise Murtaza Ağa'yla barışmasına rağmen onun öldürmekten vazgeçmez fakat Hüsne Hatun'un hatırı için kendine hâkim olur. Arif Saim Bey, İnce Memed'in yakalanması için Karafirtına Albay Azmi'nin bölgeye gelmesini sağlar. Eşkıya Bayramoğlu'nu da ikna eden Arif Saim Bey'in İnce Memed üzerine yaptığı çalışmalarda en iyi yardımcısı Topal Ali'dir. Topal Ali her zaman yaptığı gibi bu sefer de Arif Saim Bey'e kendini sevdirmiş ve onun güvenini kazanmıştır.

*Taşkın Halil Beyin evi, savaştaki bir ordu karargahı gibi çalışıyordu. Güvenilir adamlardan sağlam bir haber alma örgütü kuruldu. Bu örgüte en başta, halen Molla Duran Efendinin evinde çalışan izciler başı Topal Ali de alındı. Arif Saim Bey, Topal Aliyi çok sevmiş, ona çok güveniyor, ona danışmadan, onun düşüncesini sormadan en küçük bir işe girişmiyor, herhangi bir eylemde bulunmuyordu. Ali, bu sefer de Arif Saim Beyin gözdesi ve gözbebeği olunca Murtaza Ağa küplere binip, öfkesinden deliye döndü. Benim kasabaya getirtip, herkesle tanıştırdığım şu Topal alçağa bakın, neredeyse Ankaraya gidecek, Erkanı Harbiye Reisi olacak.*¹⁵³⁵

İnce Memed üzerine gönderilen kuvvetlerin yanında giden Topal Ali, diğer bir iz sürücü olan Yel Musa'nın yanlış iz sürmesi için elinden geleni yapar. İnce Memed'e çok yaklaşan Yel Musa'yı jandarmaların gözü önünde öldürmeyi bile düşünen Topal Ali, İnce Memed'e gönülden bağlıdır. Bayramoğlu'yla beraber İnce Memed'in tarafına geçenler arasında Topal Ali de vardır. Ölümü göze alarak arkadaşı İnce Memed'in tarafına geçen Topal Ali bu ciltte de İnce Memed'in Arif Saim Bey'i öldürmesine yardım eder. Taşkın Halil Bey'in evini iyi bilen Topal Ali,

¹⁵³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 413

İnce Memed'i Arif Saim Bey'in yattığı odanın kapısına kadar götürür. İnce Memed, Arif Saim'i öldürdükten sonra kaçarken bir silah sesi daha duyulur. Bu ses de Topal Ali'nin Murtaza Ağa'ya sıktığı kurşunun sesidir çünkü Topal Ali, Memed'e o gece kendisinin de bir işi olduğunu söylemiştir.

*Yıldırım gibi aşağı inen Memed, zeytin ağacının altındaki atına atladığı gibi doldurdu, kasabadan çıktı. Kasaba bir hayhuy içinde kaldı. Arada sırada da cıvalayan bir kurşun sesi uzaklardan geliyordu.*¹⁵³⁶

Kıvrak Ali

Toroslarda dolaşan bir âşık olan Kıvrak Ali, İnce Memed ve atıyla ilgili türküler söyler. Aynı zamanda Bayramoğlu'yla da alakalı türküler ve destanlar söyleyen Kıvrak Ali'yi Bayramoğlu yanına getirtir. Kıvrak Ali'nin okuduğu destanı dinleyen Bayramoğlu çok etkilenir. Yaşar Kemal, burada halk edebiyatının, özellikle âşık edebiyatının gücünü göstermeye çalışmıştır. Dikkat edersek İnce Memed'in her cildinde bir veya birkaç tane halk âşığı tiplemesi vardır.

*İlk akşamdan destana başlayan Aşık, destanını şafağın ilk horozları öterken bitirdi. O, destanı bitirince, bir kaya parçası gibi donmuş kalmış Bayramoğlunun gözlerinden iri iki damla yaş yanaklarından aşağıya yuvarlandı, bıyıklarının arasında yitti.*¹⁵³⁷

Seyran

İnce Memed'in karısı olan Seyran, güzel ve becerikli bir kadındır. Memed, Akyalı köyünden ev aldıktan sonra Seyran'ı ve Hürü Ana'yı da yanına alır. Yeni evine gelen Seyran kısa zamanda ortama alışır. Zeki Nejad'ın eşi Necla Hanım'la arkadaşlık kurar ve zamanla Necla Hanım gibi giyinmeye başlar. Seyran'ın güzelliği bütün kasabanın dilindedir ve o alışverişe çıktığı zaman herkes onu seyreder. Memed'e destek olan ve onun yerleşik hayata alışması için elinden geleni yapan Seyran, Hürü Ana'yı da annesi gibi sever ve sayar. Zeki Nejad'ın ölümünden sonra içine kapanan ve aylarca konuşmayarak sadece düşünen Memed'in tekrar dağlara çıkmayı planladığını anlayan Seyran, büyük bir olgunluk göstererek Hürü Ana'ya benim yanımda böyle mutsuz olacağına dağlara çıksın orada mutlu olsun

¹⁵³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 637

¹⁵³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 467

der.

“(...) Varsın, gitsin dağa, varsın gene İnce Memed olsun, böyle, kendisini de, bizi de öldürmesin, o altın dişliyi de aramasın. Yemesin kendini, diri diri kendini mezara gömmesin. Bizi de kendini de... Ben ona ne yaptım Ana!” ¹⁵³⁸

Memed’e bir erkek çocuk veren ve çocuğa ad olarak Memed’in babasının adı olan İbrahim’i koyan Seyran’ın akıbetinden romanda bahsedilmez.

Hürü Ana

Romadaki en önemli yardımcı karakterlerden biridir. Memed’in annesi yerine koyduğu Hürü Ana tam manasıyla bir Anadolu kadınıdır. Onun en önemli özelliği toplayıcılığı, bir araya getiriciliğidir. Önceki ciltleri incelerken de bahsettiğimiz gibi Hürü Ana karakteri Yaşar Kemal’in babaannesinin romana yansımasıdır. Memed’in düzenli bir hayata alışamayacağını bilen Hürü Ana’nın Seyran’a söylediği şu sözler onun Memed’i ne kadar iyi tanıdığını gösterir.

“Kızım, kızım, benim gül yüzlü insanlıklı, kadersiz, dünya güzeli kızım, o Memed, benim elimde büyüdü, daha şu kadarcıktan...” Hürü Ana iyice dinginlemiş, kendine güvenli, taş gibi, eski haline dönmüştü. “Onun yüreğinden ne geçer, uyurken nasıl bir düş görür, ben hepsini bilirim. O Muallim öldürülmeseydi de, o gene bir bahane bularak dağa gidecekti. Beni iyi dinle, gül yüzlüm, senin hiçbir suçun, günahın yok. Gene çok dayandı kızım. İyi tuttu kendini bunca ay, demek ki seni de, beni de canından çok seviyormuş bu oğlan. Varsın gitsin, burada, ipekli yatakta ince hastalıktan, bir deri bir kemik, çingene dağarcığına dönmüş osura osura ölecekse, öfkesinden çont olup yataklara mihlanacaksa varsın gitsin dağlarda kartallar, şahinler, kaplanlar gibi ölsün. Bizim de kaderimiz bu imiş kızım. (...)” ¹⁵³⁹

Fedakâr bir kadın olan Hürü Ana dağlara dönen Memed’i, dağlarda yalnız bırakmamak için Değirmenoluk’a geri döner. Akyalı’daki rahat yaşamını bırakarak Memed’in ardından giden Hürü Ana, Memed’e Seyran’ı yalnız bırakmamak için tekrar Akyalı’ya döneceğini söyler. Memed, Arif Saim Bey’i öldürdükten sonra Hürü Ana’nın yanına gelerek haber verir. Haberi alan Hürü Ana da Seyran’ın yanına gider.

Hürü Ana’yla alakalı dikkatimiz çeken başka bir şey ise onun evdeki resimlerle

¹⁵³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 332

¹⁵³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 332-333

konuşmasıdır. Özellikle Hz Ali'nin tasvirine bakarak uzun uzun konuşan Hürü Ana köyüne dönerken Efendi Hazretlerine bu resimlerden yaptırır. Aksi bir kadın olan Hürü Ana, bazı durumlara karşı sert tepkiler gösterir. Örneğin Koroğlu'nun resmine bakarken birden sinirlenen Hürü Ana ağzına geleni söylemeye başlar. Hürü Ana'nın resimlerle karşısında bir insan varmış gibi konuşmasının sebebi hayatında ilk defa resim görüyor olmasıdır. Bununla beraber Hz Ali'nin, Koroğlu'nun, Hz Âdem ve Hz Havva'nın resimlerinin temsili değil, gerçek olduklarını zanneder. Onun bu özelliği saflığını hala koruduğunun kanıtıdır.

Cafer

Jandarmaların döverek öldürdüğü köylü gençtir. Asıl adının Cafer olmasına rağmen kendisini sorguya çeken jandarmalara adının Memed olduğu konusunda ısrar edince Kertiş Ali tarafından öldüresiye dövülür.

Cafer Dede

Romadaki yardımcı güçlerden biridir. Yelpınar köyünün büyüğüdür. Bir Alevi dedesi olan Cafer Dede, Memed ve arkadaşlarını köyünde ağırlar. Cafer Dede'nin ocağı bir pir ocağıdır ve Baba İshak soyundan gelir. Sazını alarak şiirler söyleyen Cafer Dede eskilerden, savaşlardan, acılardan, sevinçlerden bahseder. Gece başlayan bu Cem sabaha kadar devam eder.

*Yemekten sonra odayı, evin öteki odalarını, saçak altılarını, avlusunu köylüler doldurdular. Gece yarısına doğru Cafer Dede sazını duvardan aldı, en eski demeleri, yenilgileri, yengileri söyledi. Ne Ferhat Hoca, ne Memed, ne de ötekiler böyle saz çalan bir kişiyi daha dinlememişlerdi. Dede onları almış cennetlere, uzak çağlara, savaşlara, acılara, sevinçlere götürmüştü. Sabah olup da Cafer Dede sazını keserek, türküsünü bitirdiğinde, yürekleri, bedenleri, kafaları yunmuş arınmış, anadan yeni doğmuş gibi olmuşlardı.*¹⁵⁴⁰

Meryem

Yelpınar köyünden olan Meryem, kimsenin yakalayamadığı Memed'in yağız atını yakalar. Yazarın yağız atı güzel kadınlara yakalatması da dikkat çekici bir konudur.

¹⁵⁴⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 358

Kimsenin yakalayamadığı yağız at, ilk önce Seyran tarafından yakalmıştır.

Anacık Sultan

Romandaki yardımcı güçlerden biridir. Üçüncü cildi incelerken ayrıntılı bir şekilde incelediğimiz ve değindiğimiz Anacık Sultan, bölge halkının kutsal saydığı Kırkgöz Ocağı'nın piri ya da başka bir ifade ile bir post-nişinidir. Memed'in halk arasında bir evliya olarak anılmasında Anacık Sultan'ın rolü büyüktür çünkü Memed'i tedavi eden ve ona Kırkgöz Ocağı'nın mührü olan yüzüğü veren Anacık Sultan'dır. Anacık Sultan'ın desteğini alan Memed halkın da desteğini alır. Bu yüzden, Memed hakkında dilden dile dolaşan efsaneler iyice çoğalır. Bütün bunlara ek olarak İnce Memed'le Ferhat Hoca'yı huzuruna çağıraran Anacık Sultan, Memed'e o zamana kadar kimsenin giymediği Selahaddin Eyyubi'nin tılsımlı gömleğini giydirerek Ferhat Hoca'ya da Kırkgöz Ocağı'nı emanet eder. Tılsımlı gömleği de alan İnce Memed'e herkes ölümsüz bir ermiş gözüyle bakar.

*... Kızıl abalı delikanlı, İnce Memedi omuzlarından tutarak Anacık Sultanın önünde niyaza durdu. Anacık Sultan da dudakları kıpır kıpır dualar okuyarak ellerindeki yakasız gömleği üç kere Memedin başından geçirerek giydirdi. Onu kolundan tuttu kaldırdı, sandığın önündeki giyitlerini göstererek yerine oturdu. Ferhat Hoca da Kur'anı kesti. Memed, elleri makine gibi işleyerek giyitlerini giydi. Anacık Sultan onu yanına çağırıp oturttu.*¹⁵⁴¹

Anacık Sultan'ın İnce Memed'e verdiği destekten en çok rahatsızlık duyanlar ise kasaba ileri gelenleridir. Arif Saim Bey, İnce Memed meselesine el koyduktan sonra öncelikle Anacık Sultan'ın kasabaya getirilmesini ister. Jandarmalar kışın en sert geçtiği bir zamanda Kırkgöz Ocağı'na gidip Anacık Sultan'ı alarak kasabaya doğru yola koyulurlar. Yolda İnce Memed Anacık Sultan'ı jandarmaların elinden kurtarır fakat kasabaya gitmek istediğini söyleyen Anacık Sultan jandarmalara geri verilir. Kasabada pis bir hapisaneye atılan ve Arif Saim Bey'in ağır hakaretlerine uğrayan Anacık Sultan, uzun ve yorucu bir yolculuk geçirdiği için bitkin düşer. Arif Saim Bey'in amacı Anacık Sultan'ın bir sahtekâr olduğunu halk arasında yayarak İnce Memed'in saygın kişiliğini ortadan kaldırmaktır fakat başarılı olamaz. Anacık Sultan'ın kasabaya götürüldüğünü duyan bütün Toroslar onu görebilmek için kasabaya dökülür. Bitkin

¹⁵⁴¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 368

düştüğü için hastalanan Anacık Sultan daha fazla dayanamayarak ölür. Arif Saim Bey ve kasaba ileri gelenleri Anacık Sultan'ı İnce Memed'in öldürdüğünü halka duyurmaya çalışsalar da buna kimse inanamaz çünkü herkes olanlardan bir şekilde haberdar olmuştur. Anacık Sultan'ın cenazesi Bünyamin tarafından Kırkgöz Ocağı'na götürülür. Cenazeye Anadolu'nun dört bir yanından gelen ermişler, ulular, pirlar ve ünlü kahramanlar katılır.

Cabbar

Serinin ilk cildinden beri tanıdığımız Cabbar İnce Memed'in yakın arkadaşısıdır. Onuncu yıl affından yararlanarak düze inen Cabbar kendine bir düzen kurar fakat onun İnce Memed'in yakın arkadaşı olduğunu öğrenen ağalar tarafında rahat bırakılmaz. Kasabanın ileri gelenleri Arif Saim Bey'in dikkatini İnce Memed'in üzerine çekmek için Cabbar'ın kendisini İnce Memed diye tanıtarak Arif Saim Bey'in çiftliğini basmasını, çok sevdiği kâhyası Hacı Ali'yi öldürmesini ve babasının taşıdığı Atatürk'ün hediyesi olan saati almasını isterler. Bu teklifi kabul eden Cabbar, kendinden istenenleri harfi harfine yerine getirir. Sonunda Arif Saim Bey ile İnce Memed karşı karşıya getirilir. Arif Saim'in İnce Memed'in yakalanması için oluşturduğu kuvvetlere Cabbar da katılır. Bayramoğlu'yla beraber İnce Memed'in tarafına geçmek isteyenler arasında Cabbar da vardır fakat Bayramoğlu, Cabbar'ı kabul etmez. Romandaki yardımcı güçlerden biri olan Cabbar, İnce Memed'le karşı karşıya gelmemek için Arif Saim Bey'in çiftliğini basmayı kabul eder.

Amber Bey

Babasının verdiği beylik mührünü ben beylik yapamam diyerek reddeden Amber Bey, dürüstlüğüyle tanınmış bir kişidir. O kadar dürüsttür ki Çukurova'dan göç eden Ermenilerin çoğu giderlerken mallarını Amber Bey'e emanet ederler. Ermenilerin emanetlerine hiç dokunmadan yirmi bir yıl boyunca saklayan Amber Bey, İnce Memed tarafından soyulur. Kendisini soyanın İnce Memed olduğunu öğrenen Amber Bey bu duruma çok sevinir ve sakladığı altınları İnce Memed'e kendi elleriyle vererek beni çok büyük bir yükten kurtardınız der.

Amber Bey önde, ötekiler arkada yukarıya çıktılar, Amber Bey, durmadan gülüyor, "Allah sizden razı olsun, geldiniz de beni bu işkenceden kurtardınız. İyi ki, iyi

ki... ” diyordu.¹⁵⁴²

Amber Bey’in verdiği altınlar, Toroslardaki birçok fakir, yetim ve dula dağıtılır.

Dürüst bir insan olan Amber Bey, soyulduğuna kimsenin inanmamasından korkar ve bunun inandırıcı olması için Memed’den bir şeyler yapmasını ister. Bunun üzerine Amber Bey’in evine kasabalının gözünü boyamak için Memed ve çetesi tarafından ateş açılır. Amber Bey’in dürüstlüğü ne kadar önem veren bir insan olduğu onun şu sözlerinden anlaşılır:

*“İnsanlığım lekeleneyeğine beni öldürün. İnsanların insanlara güveni kalmayacağına, bu dünyada güvenilir bir insanın bile olmayacağına insanların inanması, insanlığın ölümü demektir. Ben buna sebep olacaksam, ölmem daha iyidir. Haydi bir şey yapın öyleyse.”*¹⁵⁴³

Arif Saim Bey, İnce Memed tarafından soyulan Amber Bey’i yanına çağırarak İnce Memed’in nasıl biri olduğunu sorar. Amber Bey de İnce Memed’i olduğu gibi anlatır. Genellikle İnce Memed’i görenlerin onu abartılı bir şekilde anlattıklarını düşündüğümüzde Amber Bey’in ne kadar saf ve doğru bir insan olduğuna bir kez daha kanaat getiririz.

Necla Hanım

Zeki Nejad’ın eşi olan Necla Hanım, çağdaş Türk kadını romandaki temsilcisidir. Kocasının ölümüyle birlikte İnce Memed’in evine yerleşerek zamanla Seyran’ın en yakın arkadaşı olur.

Bayramoğlu

Eski bir eşkıya ve aynı zamanda Kurtuluş Savaşı kahramanı olan Bayramoğlu, İnce Memed’in peşine düşmesi için zorla ikna edilir. Romanda yapılan geriye dönüşlerle Bayramoğlu’nun geçmişi hakkında bilgi sahibi oluruz. Babası askerdeyken annesi ve kız kardeşlerine tecavüz eden adamlardan ikisini öldüren Bayramoğlu, annesine tecavüz eden Gülmezoğlu Nebi’yi ise şehir şehir dolaşarak takip eder ve en sonunda izini kasabada bulur. Herkesin ortasında Gülmezoğlu Nebi’yi de öldüren Bayramoğlu dağa çıkarak eşkıya olur. Kurtuluş Savaşı’nda Kuvayı Milliyecilere katılarak düşmana karşı savaşır ve savaştan sonra düze iner. Bir savaş kahramanı olarak

¹⁵⁴² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 379

¹⁵⁴³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 381

anılan Bayramoğlu zamanla unutulur. Bayramoğlu'nu ikna etmek için kasabada onun şerefine karşılama düzenlenir ve kurbanlar kesilir. Bütün ısrarlara ve onun için düzenlenen törenlere rağmen İnce Memed'in peşine düşmeyi reddeden Bayramoğlu, Arif Saim Bey'i çok kızdırır. Ağız dalaşına giren Bayramoğlu'yla Arif Saim Bey'in birbirlerine söyledikleri sözler dikkat çekicidir. Özellikle, seni elime geçirdiğimde öldürmeliydim diyen Bayramoğlu'na Arif Saim Bey'in silahını çekerek yöneltmesi dikkat çekicidir. Çünkü, Bayramoğlu, eşkıyalık yaptığı yıllarda Arif Saim Bey'i eline geçirmiş, öldürüleceğini anlayan Arif Saim Bey, Bayramoğlu'nun ayaklarına kapanarak kendisini serbest bırakmasını istemiştir. Bu olayı hatırlayan Arif Saim Bey ise sinirlenerek Bayramoğlu'nu öldürmek istemiştir. Zorlukla sakinleştirilen Arif Saim Bey sonunda bir yalan uydurarak Bayramoğlu'nu en zayıf tarafından yakalar. İçerden bir filinta ve fişek takımı getirterek Bayramoğlu'na veren Arif Saim Bey bunları Atatürk'ün yolladığını ve onun da Bayramoğlu'ndan İnce Memed'i yakalamasını istediğini söyler. Bunu duyan Bayramoğlu teklifi kabul etmek zorunda kalır. Görüldüğü gibi Bayramoğlu Atatürk'e saygı duyan ve ona canı gönülden bağlı olan bir kişidir. Aslında Bayramoğlu, Arif Saim Bey'in filinta ve fişek numarasına kanmaz fakat işin içine yalan da olsa Atatürk sözü girdiği için inanmış gibi yaparak görevi kabul eder. Dağlarda İnce Memed'in peşine düşen Bayramoğlu başta halk olmak üzere kendi arkadaşlarının bile tepkisiyle karşılaşır. Gittiği her kapı yüzüne kapanan Bayramoğlu psikolojik bir baskı altında kalır. Bir ara peşini bıraktığı İnce Memed'in gittiği yönün tersine gider.

*Bu olaydan sonra İnce Memedin, Akçadağda olduğu haberi gelince, Bayramoğlu tam ters yöne Ahırdağına doğru yola çıkıyor, İnce Memed Konur dağdaysa,o, Feke dağlarına yöneliyordu.*¹⁵⁴⁴

Arif Saim Bey'den gelen mektuplar ve hakkında çıkan dedikodulardan bunalan Bayramoğlu, İnce Memed'in üzerine gitmeye karar verir. Memed ve çetesi bir mağarada hem Bayramoğlu hem de jandarmalar tarafından kısıtılır. Memed'in bu kısıktan kurtulamayacağını anlayan Bayramoğlu, bir hileyle Memed'in tarafına geçer. Konuşma bahanesiyle yanlarına gittiği Memed ve adamlarından gitmelerini isteyen ve kendisinin jandarmaları oyalayacağını söyleyen Bayramoğlu, sözüne karşı geleni vurmakla tehdit eder. Jandarmalarla tek başına uzun bir zaman çarpışan Bayramoğlu,

¹⁵⁴⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 457

Memed'in ve arkadaşlarının kurtulmasını sağlar. Sonunda Gâvur Ali Yüzbaşı'nın kurşunuyla ölür. En zor anında yardımına yetiştiği Memed'i ölümden kurtaran Bayramoğlu, bu hareketiyle romandaki en önemli yardımcı güçlerden biri olur.

Horoz Ramo

Bayramoğlu'nun oluşturduğu kuvvetlere katılan eski bir eşkıyadır. Bayramoğlu'yla birlikte İnce Memed'in tarafına geçer.

Çiçekli Nuri

Bayramoğlu'nun oluşturduğu kuvvetlere katılan eski bir eşkıyadır. Bayramoğlu'yla birlikte İnce Memed'in tarafına geçer.

Hacı Veli

Değirmenoluklu bir köylüdür.

Âşık Hüseyin

İnce Memed ve dünya güzelinin destanını söyleyen, halk tarafında çok sevilen bir âşıktır. Değirmenoluk'a giderek destanı üç gün üç gece anlatır.

Sefil Ali

Memed'in âşıklık da yapan eşkıya arkadaşıdır. Âşık Hüseyin'in söylediği İnce Memed ve dünya güzeli destanını ezberleyerek Memed'e anlatır.

Gül Emine

Hürü Ana'nın evindeki Hz. Âdem ve Hz. Havva tablosundan etkilenen Değirmenoluk köyünün en güzel kızıdır. Başka bir köyden olan Selim'le evlenir. Evlendikten sonra duygularına yenilerek Hürü Ana'nın evindeki Hz. Adem ve Hz. Havva tablosunu kırar.

Selim

Gül Emine'nin evlendiği gençtir.

Sarı Çavuş

Üçüncü ciltten tanıdığımız Sarı Çavuş, Çiçekli köyünün yaşlılarından. Üçüncü ciltte Mahmut Ağa'dan aldığı darbelerle ağır yaralanan Sarı Çavuş, bu ciltte sağlığına kavuşmuş bir şekilde karşımıza çıkar. Memed ve arkadaşlarına yardım eden köylülerden biridir. Önemli bir yardımcı güç olan Sarı Çavuş, aynı zamanda Bayramoğlu'nun da yakın arkadaşıdır. Çiçekli köyünün yakınlarına gelen Bayramoğlu yakın arkadaşı Sarı Çavuş'la görüşmek ister fakat Sarı Çavuş onun görüşme teklifini kabul etmez çünkü Bayramoğlu, Sarı Çavuş'un çok sevdiği İnce Memed'in peşine düşmüştür. Bu duruma dayanamayarak Çiçekli köyüne giden Bayramoğlu, Sarı Çavuş'un tepkisiyle karşılaşır. Sarı Çavuş'un tepkisi işe yaramış, Bayramoğlu niçin İnce Memed'in peşinde olduğunu sorgulamaya başlamıştır. Onun şu sözleri İnce Memed'i takip etmekten vazgeçmek üzere olduğunu gösterir:

*“Sarı Çavuş haklı,” dedi Bayramoğlu, “biz gençliğimizi öldürüyoruz. Biz başkaldıran, bir gül gibi açılmış kendi yüreğimizi koparıyoruz. Sarı çavuş gene de iyi arkadaş imiş, yüzüme, haktuuuu, deyip de tükürmedi. Şu benim yüzüm, kendi yüreğini sökmeye giden yüzüm tükürülecek yüz.”*¹⁵⁴⁵

Paşa Ahmet

Paşa Ahmet de Sarı Çavuş gibi Bayramoğlu'nun eski bir arkadaşıdır. Bayramoğlu dağlarda gezerken Paşa Ahmet'e de uğrar fakat Paşa Ahmet de tıpkı Sarı Çavuş gibi Bayramoğlu'na tepki gösterir.

Tazı Tahsin

Üçüncü ciltte Memed'in yerini ağalara haber veren kişi olarak tanıdığımız Tazı Tahsin bu ciltte Memed'in saflarına katılmış bir eşkıya olarak karşımıza çıkar. Hileli işleri bırakarak dürüst ve güvenilir bir eşkıya olan Tazı Tahsin'e önemli görevler verilir. Örneğin, İnce Memed yakaladığı yüzbaşıyı Tazı Tahsin'le kasabaya yollar.

*İnce Memed, yüzbaşıyı Tazı Tahsinle birlikte iki eşkıyaya teslim etti. Tazı Tahsin de sonunda Yedi Memedlere karışmış, gözü pek bir eşkıya olmuş, İnce Memede candan yürekten inanmış, onun yoluna baş koymuştu.*¹⁵⁴⁶

¹⁵⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 453

¹⁵⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 461

Kürt Haydar

Çocukluğunda Bayramoğlu'na çateş etmeyi, silah kullanmayı öğreten ve ona bakan hocasıdır.

Veli Dede

Romanda Alevi kültürünü yansıtan bir diğer kişi ise Veli Dede'dir. Yalnızçam köyünün piri olan Veli Dede, köylerine gelen İnce Memed ve arkadaşlarını ağırlar. Bu sırada Bayramoğlu'nun köyü sardığı haberi köye ulaşır. Veli Dede'nin emriyle bütün köylü seferber olur.

Bünyamin

Kırkgöz Ocağı'nın eski bekçisi Mülayim Baba'nın oğlu ve Anacık Sultan'ın yardımcısı olan Bünyamin, Anacık Sultan'ı kasabaya kadar sırtında taşır. Anacık Sultan'a yapılanlara dayanamayan Bünyamin, Yüzbaşı Faruk ve Kertiş Ali'yi öldürür. Bu olaydan sonra Topal Ali, Bünyamin'i bularak Molla Duran'ın evine götürür. Bünyamin, Anacık Sultan'a o kadar şartlanmıştı ki Topal Ali'nin söylediklerini bile işitmez. Topal Ali bunun da yolunu bulur ve Bünyamin'e Anacık Sultan'ın ağzıyla hitap eder. Durumu düzelen Bünyamin, Anacık Sultan'ın cenazesini alarak Kırkgöz Ocağı'na götürür.

Telli Hatun

Ağıtçı kadın. Anacık Sultan'ın cenazesine ağıt yakar.

Hasibe Hatun

Ağıtçı kadın. Anacık Sultan'ın cenazesine ağıt yakar.

Kürt Dursun

Dersim'in dillere destan eşkıyalarından biridir. Yanında üç adamıyla birlikte Toroslara gelerek İnce Memed çetesine katılır.

Halil

Deliktaş köyünden olan Halil, kış mevsiminin zor şartlarına aldırmandan dağlarda gezerek Memed ve arkadaşlarına erzak ulaştırır.

İlyas Çavuş

Sarıkamış cephesinde savaşmış eski bir askerdir. Memed ve arkadaşları sığınmak için bir köye giderler fakat köyde ses seda yoktur. Evlerden birine girince herkesin yatakta yattığını gören Memed merak ederek ne olduğunu sorar. İlyas Çavuş'un anlattığına göre Karafirtına Azmi Bey köye gelerek yediden yetmişe herkesi dayaktan geçirmiştir. Yediği dayak yüzünden zor yürüyebilen İlyas Çavuş, Memed ve arkadaşlarına hizmette kusur etmez ve onları en iyi şekilde ağırlamaya çalışır. Aylardır yıkanmayan Memed ve arkadaşları İlyas Çavuş'un evinde yıkanır ve dinlenirler. İlyas Çavuş, Karafirtına Azmi Bey'in kendisini çocuklarının önünde dövdürmesini bir türlü hazmedemediği için Azmi Bey'i öldürmeyi düşünür. Bu düşüncesini Memed'e de anlatır.

*“Karafirtına Azmi Bey benim,” dedi, “o beni ölmeden öldürdü. Çoluk çocuğumun önünde beni köpekler gibi ürdürdü. Benim insanlığımla elimden aldı.”*¹⁵⁴⁷

İlyas Çavuş bu düşüncesi doğrultusunda hareket ederek Karafirtına Azmi Bey'i öldürür ve kaçmaya çalışırken jandarmalar tarafından öldürülür.

Memed Çocuk

Yedi Kardeşler köyünden olan Memed çocuk açıkgozlu, sözünü esirgemeyen bir çocuktur. Memed ve arkadaşlarına kılavuzluk eder. Balı çok sevdiği için kendisini sürekli arıların soktuğunu söyleyen Memed çocuğa İnce Memed bal alır.

Zöhre Ana

Yedi Kardeşler köyüne giden Memed ve arkadaşları Zöhre Ana'nın evine misafir olurlar. Yaşlı kadın, İnce Memed'in evine gelmesine çok sevinir fakat o kadar fakirdir ki onlara yiyecek hiçbir şey ikram edemez. Buna çok üzülen Zöhre Ana çok değer verdiği tek horozunu keserek Memed ve arkadaşlarına ikram eder. Fedakâr bir Anadolu kadını olan Zöhre Ana kocası ve üç kardeşini savaşta kaybetmiştir. Memed ve

¹⁵⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 575

arkadaşlarına gelen cephaneyi evinde saklar.

Mestan

İnce Memed çetesinin Yedi Kardeşler köyündeki adamıdır. Jandarmalar tarafından Memed'in yerini söylemediği için öldürülür.

Kör Süleyman

İnce Memed çetesine cephane taşıyan köylü.

Gök Hüseyin

İnce Memed çetesine yardım eden köylülerden biri.

Cerrah Nesimi

Karagöl köyünde oturan Kırkgöz Ocağı'ndan el almış, ölüyü dirilteceğine inanılan ünlü bir cerrahdır. Jandarmalarla girilen çatışmada yaralanan Şahan, Temir ve Kürt Dursun'un adamlarından biri Nesimi'ye götürülür.

Gözcü Veysel

İlyas Çavuş'a Karafirtına Azmi Bey'in yerini bildiren kişi olan Veysel, aynı zamanda İlyas Çavuş'un yeğenidir.

Murtaza Ağa

Romadaki en önemli karşı güçlerden biridir. Mahmut Ağa'nın yanında öldürülmesinden sonra günlerce kendine gelemeyen Murtaza Ağa'nın içi rahattır. İnce Memed'in Mahmut Ağa'yı öldürdükten sonra ona bir şey yapmaması Murtaza Ağa'yı oldukça memnun etmiş, daha birkaç gün evveline kadar İnce Memed'in yakalanması için elinden gelen her şeyi yapan ve bu uğurda servet harcayan Murtaza Ağa gittiği her yerde İnce Memed'i övmeye onu yere göğe sığdıramamaya başlamıştır. Ona göre İnce Memed bir evliyadır ve insanların hakkını korumak için dağlardadır.

Yalnız Murtaza Ağa ortalığa düşmüş: "Onu kimse yakalayamaz, O Allahın aslanını, o Muhammedin şahinini... Onun parmağındaki yüzüğü kim verdi biliyor musunuz, Kırkgöz Ocağının son piri Anacık Sultan verdi, o yüzük öyle ıstık saçıyor ki,

*bakanın gözü yanıyor, kör oluyor parlaklığından, yakalasın onu bir kimse bakalım azıcık yüreği varsa, o, Allahın aslanını,” diye ortalığı kasıp kavuruyordu.*¹⁵⁴⁸

Bütün bunlara rağmen Murtaza Ağa'nın kafasına takılan, içini kemiren bir soru vardır. İnce Memed'in Mahmut Ağa'yı öldürdükten sonra Murtaza Ağa'ya dönerek seni Topal Ali'ye havale ettim demesi Murtaza Ağa'nın aklını karıştırmıştır. Acaba İnce Memed beni Topal Ali'nin hatırı için mi öldürmedi yoksa beni Topal Ali'nin öldürmesi için mi sağ bıraktı sorusu Murtaza Ağa'nın içinden çıkamadığı bir problemdir. Günlerce düşündükten sonra kendisini Topal Ali'nin öldüreceğine kanaat getiren Murtaza Ağa Topal Ali'yle barışmak için harekete geçer. İnce Memed için söylediklerinden dolayı da pişman olan Murtaza Ağa geceleri uyuyamaz bir hale gelir. Eski bir eşkıya olan Kürt Rüstem'in yanına giden Murtaza Ağa, Rüstem'i maaş karşılığı kendisine koruma olarak tutar. Bu arada Mahmut Ağa'nın öldürülmesinden sonra kasabadaki bütün ağalar ve beyler huzursuz olmuş, sıranın kendilerine geldiğini düşünmeye başlamışlardır. Bu endişelenenlerden birisi olan Taşkın Hali Bey, Murtaza Ağa'yı yanına çağırarak İnce Memed'i ortadan kaldırmaları gerektiğini söyler. Taşkın Hali Bey ile Murtaza Ağa İnce Memed'i ortadan kaldırmanın yollarını düşünürler ve sonunda Memed'in atını yakalatıp öldürmeye karar verirler. Memed'in canı atındadır ve at öldürüldüğü takdirde İnce Memed de ölür düşüncesiyle hareket ederek atın başına ödül koyarlar. Hüsne Hatun'un aracılığıyla Topal Ali'yle barışan Murtaza Ağa, Memed'in eşkıyalığı bıraktığını öğrenince daha evvel sergilediği davranışı tekrarlayarak Topal Ali'yi kovmaya niyetlenir fakat Hüsne Hatun'un araya girmesiyle yatıştır. Murtaza Ağa'nın kendisi hakkında söylediği hakarete varan sözleri duyan Topal Ali, Murtaza Ağa'yı öldürmeme düşüncesinden vazgeçer. Murtaza Ağa ve kasabanın diğer ileri gelenleri, yağız atı yakalatıp öldürme planı işe yaramayınca Arif Saim Bey'i İnce Memed meselesine müdahil etmeye karar verirler. Kasabanın ileri gelenleri, kasabaya küsen ve hiçbir konuyla ilgilenmeyen Arif Saim Bey'in İnce Memed meselesine karışmasını sağlamak için yeni bir plan tasarlarlar. Plana göre Cabbar, İnce Memed kılığına girerek Arif Saim Bey'in çiftliğini basacak, kâhyasını öldürecek ve babasının taşıdığı Atatürk'ün hediyesi olan saati alacaktır. Murtaza Ağa, Tapucu Zülfü, Taşkın Hali Bey ve Muallim Rüstem Bey'in kurdukları plan işe yarar ve Arif Saim Bey kasabaya gelerek İnce Memed meselesine el koyar. Murtaza Ağa bu durumdan memnun olur fakat Arif Saim Bey'in

¹⁵⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 51

yüzüne bakamaz. Romanın sonunda Topal Ali tarafından öldürülen Murtaza Ağa, serinin son iki cildinde karşı güç olarak önemli bir rol üstlenmiştir.

Hüsne Hatun

Murtaza Ağa'nın eşi olan Hüsne Hatun zeki ve kurnaz bir kadın olduğu için kocasının akıl hocasılığını yapar. Hüsne Hatun akıllıca davranarak Topal Ali'yi Murtaza Ağa'yla barıştırmayı başarır. Aslında Murtaza Ağa'yı sayılan ve sevilen bir insan yapan Hüsne Hatun'dur. Topal Ali'yi yanına çağıran Hüsne Hatun, Mahmut Ağa'nın öldürüldüğü gece Topal Ali'yi İnce Memed'le beraber kapının önünde gördüğünü fakat bunu kimseye söylemediğini söyler. Bu durumda Hüsne Hatun'a karşı borçlu olduğunu düşünen Topal Ali ise Murtaza Ağa'yla barışmayı kabul eder. Türk kadınının toplumdaki önemli yeri ve toplayıcı özelliği Hüsne Hatun karakteriyle bir kez daha öne çıkarılmıştır. Murtaza Ağa'nın eşi olduğu için dolaylı olarak da olsa karşı güçtür.

Molla Duran

Karşı güçlerden biridir. Üçüncü ciltte yakından tanıdığımız Molla Duran, bu ciltte aktif bir rol üslenmese de kasabanın ileri gelenlerinin İnce Memed'in yakalanması için verdikleri mücadeleye katılır. Kişiliği itibariyle ikili oynayan Molla Duran, Topal Ali'yi yanında tutarak kendini güvence altına alır. Topal Ali'nin İnce Memed'in adamı olduğunu bildiği halde bunu kimseye söylemeyerek bu avantajını kendi çıkarları için kullanır.

Muallim Rüstem Bey

Arif Saim Bey'in çiftliğinin basılmasını planlayanlar arasındadır. Meselelere objektif yaklaşan bir kişi olan Muallim Rüstem Bey emekli bir öğretmen ve herkesin fikirlerine saygı duyduğu bir kişidir. Özellikle bölgedeki toplumsal yapı ve İnce Memed konusu üzerine yaptığı tespitler dikkat çekicidir. Kasabanın ileri gelenleriyle birlikte olduğu için onların tarafındadır. Roman boyunca birkaç defa konuşmasına rastladığımız Muallim Rüstem Bey'in bilgili ve görmüş geçirmiş bir kişi olduğu konuşmalarına da yansır. Onun İnce Memed'in atıyla lakalı tespitleri ve söyledikleri dikkat çekicidir.

“(...) Bu at işinde hiç kimsenin bir kabahati, suçu yok. Eğer, elimize aldığımız

*silah geriye tepmemiş olsaydı, biz, İnce Memedi yarı yarıya öldürmüş alacaktık. Ama düşünemedik ki, cemiyet kanunlarını göz önüne getirmedi ki, İnce Memedin atının ağzındaki Allah mührü on bin, yüz bin yıldan bu yana basılıp durur. Ahileyusun atlarının da, İskenderin, Muhammedin, Alinin, Köroğlunun atlarının da ağızlarına Allah mühürleri basılmıştı. O gariban İsa Peygamberin bir atı olsaydı, onun da atının ağzına kalıp gibi ışık saçan mührü basarlardı. Efendiler, unutmayın ki, İsadan önce altı, yedi bin yıl önceleri, bizim Çanakkaledeki Troya harabelerine savaşmaya gelen Ahileyusun atlarının ağzına bile bu mührü basmışlardı. Efendiler unutmayalım ki atların ağzına mühür basmayı biz icat etmedik. (...)*¹⁵⁴⁹

Tapucu Zülfü

Romandaki etkin karşı güçlerden biridir. Mahmut Ağa'nın öldürülmesinden sonra can telaşına düşen Zülfü günlerce uyuyamaz. Önceleri sadece güzel meyveler yetiştirme ve büyük bir çiftlik kurma hayalinde olan Zülfü, Arif Saim Bey'in desteğini kaybedince kendini savunmasız hisseder. Zülfü Bey, tapu müdürü olduğu için bölgedeki bütün ağaların ve beylerin zengin olmasında onun büyük katkısı vardır. Zülfü Bey'e göre kasabadaki bütün ağaları o zengin etmiştir. Özellikle can dostu Arif Saim Bey'in ona karşı kayıtsız kalması Zülfü Bey'i çok kızdırır.

Zülfü Beyin kafası kızmıştı. Bütün bunları hep zengin eden kimdi, kim olacak, Zülfü Beydi. O Muallim Rüsteme, o Taşkın Beye, Molla Durana bütün bu toprakları, babalarından, dedelerinden kalmışçasına tapulayan kimdi, kim olacak... O beceriksizlere kalsa, bu her karışı kan eden topraklar şimdi hazinenindi, ya da buralı olmayan, bu kasabanın adım bile bilmeyen Kurtuluş Savaşı kahramanlarındı. Zülfü Beyin bu kasabada toprak vermediği bir kimse kalmamıştı. Şimdi her birisi bir devlet toprağı kadar topraklara konmuşlardı, hem de dünyanın bereketli topraklarına, Ya Arif Saim Bey, o çiftlikleri nereden, nasıl almıştı, ceman yirmi sekiz bin dönüm eden çiftlikleri? Şimdi de kış atıyor, bütün kasaba can telaşında iken, o Ankarada yan gelmiş yatıyor, suyun gözünü tutmuş dev gibi, can telaşında olan kişilerin feryadü figanlarını büyüklere ulaştırmıyordu, Alsındı o şimdi, görsündü o, küssündü bu kasabaya, küssündü canını, malını, her

¹⁵⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 387–388

*şeyini borçlu olduğu Zülfüye. ...*¹⁵⁵⁰

Başta Arif Saim Bey olmak üzere bütün kasaba ileri gelenlerine kızgın olan Zülfü Bey'e göre Arif Saim Bey'i İnce Memed meselesine dâhil etmenin bir yolu bulunmalıdır. Bunun yolu ise İnce Memed'in Arif Saim Bey'in çiftliğini basmasıdır. Tapucu Zülfü Bey, İnce Memed'in yakın arkadaşı Cabbar'a bu görevi verir.

Taşkın Hali Bey

Mahmut Ağa'nın ölümünden sonra can telaşına düşen bir diğer kişi ise Taşkın Hali Bey'dir. Kasaba ileri gelenleri İnce Memed'in kendilerini öldüreceğinden o kadar eminlerdir ki Taşkın Hali Bey de olmak üzere kimse evinde yatmaya cesaret edemez.

*... Mahmut Ağa öldürüldükten sonra hiçbir Ağa, Bey, ne zülfü, ne Taşkın hali Bey, hiç kimse, hiç kimse evinde yatamıyor, bir ahmak Murtaza Ağadan başka. ...*¹⁵⁵¹

İnce Memed korkusu yüzünden huzursuz olan Taşkın Halil Bey de Arif Saim Bey'in meseleye el koymasını ister. Bunun için de Arif Saim Bey'in çiftliğinin bastırılması planına ortak olur.

Arif Saim Bey

Romandaki en önemli karşı güçtür. Üçüncü ciltten hatırlayacağımız üzere Arif Saim Bey'in Atatürk'e suikast yaptırtmayı planladığına dair Ankara'ya çekilen telgraflar yüzünden Arif Saim Bey kasabaya küser. Bölge milletvekili olarak onun İnce Memed konusunda kayıtsız kalması bütün kasaba ileri gelenlerini rahatsız eder. Bir milletvekili olan Arif Saim Bey'in siyasî gücünü kullanarak İnce Memed'i yakalayacağını düşünen kasaba ileri gelenleri Arif Saim Bey'in çiftliğini Cabbar'a bastırarak suçu İnce Memed'in üzerine atarlar. Çiftliği basılan, kâhyası öldürülen ve Atatürk'ün kendisine hediye ettiği saati çalınan Arif Saim Bey, soluğu kasabada alır. Çok kurnaz bir kişi olan Arif Saim Bey kasabanın ileri gelenlerinin çiftliğini bastırdığını anlar ve bu düşüncesini Taşkın Halil Bey'in evindeki bir toplantıda dile getirir.

“Arkadaşlar, benim çiftliğimi niçin bastırdınız, eşkıyalara, benim kahyam, canım kadar sevdiğim Hacı Ali Çavuşu niçin öldürttünüz, büyük Paşamızın bana yadigarı olan saati niçin çaldırdınız, bana lütfen söyleyin.”

¹⁵⁵⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 370

¹⁵⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 74

...

“Bunu benim yutacağımı mı sandınız, hanginiz akıl etti benim çiftliğimi soydurmayı? Bu adamı, ne yapıp yapıp bulacağım ve onunla yekeyek kozumu pay edeceğim. Allah ya ona verir ya da bana.”

¹⁵⁵²

...

İnce Memed’in çiftliğini bastığı konusunda ikna olan Arif Saim Bey meseleye el koyar. İşe Bayramoğlu’nu ikna etmekle başlayan Arif Saim Bey, bölgede bir hayli sevilen ve sayılan İnce Memed’in halk tarafından kutsal bir kişi olarak görülmesini sağlayan Anacık Sultan’ı kasabaya getirtir ve son olarak özel bir yetkiyle Karafirtına Albay Azmi Bey’in kuvvetleriyle kasabaya gelmesini sağlar. Onun en çok zorlandığı mesele ise Bayramoğlu’nu ikna etmek olur. Arif Saim Bey, çok eskiden beri tanıdığı ve İnce Memed’in peşine düşmesi için bir türlü ikna edemediği Bayramoğlu’na sinirlenerek hakaret etmeye başlar. Bunun üzerine Bayramoğlu da Arif Saim Bey hakkında kimsenin o zamana kadar bilmediği şeyler söyler. Bayramoğlu’nun anlattığına göre eşkıyalık yaptığı sıralarda eline düşen Arif Saim Bey, kendisini bağışlaması için Bayramoğlu’nun ayaklarına kapanarak yalvarmıştır. Onun anlattıkları Arif Saim Bey’in nasıl bir kişiliğe sahip olduğunu ispatlar niteliktedir.

*“Yüzbaşı Arif beni dinle,” dedi ve sesi bir buyruk gibi çıktı. “Şunu bil ki senden her şeyi beklerim. Beni astırırsın, kıyma gibi kıydırırsın. Konur dağda seni iyi tanımuştım. Bir can için bana köpekler gibi, sürüngenler gibi önümde yatarak, sürünerek yalvarmış, ... öpmüştün. Ben, senin gibi bir adamı karşımda, insan suretinde, insan gibi görünce, bir can için sen böylesine alçalınca, ben insanlık adına, bu kadar alçalabilen bir adam nasıl çıkmış insanlar arasından, diye insanlığımdan utanmıştım.”*¹⁵⁵³

Buna dayanamayan Arif Saim Bey silahını çekerek Bayramoğlu’na doğrultur ve tetiğe basar, Taşkın Halil Bey’in dirseğine dokunmasıyla kurşun boşa gider. Oradakilerin araya girmesiyle yatışan Arif Saim Bey, bir hileyle Bayramoğlu’nu ikna etmeyi başarır. Atatürk’ün yolladığını söylediği bir filinta ve fişekliği Bayramoğlu’na veren Arif Saim Bey onu kandırmayı başarır. Böylece Bayramoğlu’nun Atatürk’e olan sevgisini istismar ederek amacına ulaşmıştır. Bu hareket, Arif Saim Bey’in hem kurnaz hem de istismarcı bir kişi olduğunu gösterir. Kırkgöz Ocağı’ndan getirttiği Anacık

¹⁵⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 403

¹⁵⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 425-426

Sultan'a yapmadığı hakareti bırakmayan Arif Saim Bey, Anacık Sultan'ın içinden dua ederken ağzından çıkan fısıltıları küfür zannederek savunmasız yaşlı kadına silah çeker. Arif Saim Bey'in sıkıştığında silahına davranması onun zayıf karakterli bir kişi olduğunun en açık ifadesidir. Kendisi yüzünden ölen Anacık Sultan'ın katili olarak İnce Memed'i göstermesi onu halkın gözünde iyice küçük düşürür. Karafirtına Albay Azmi Bey'e gösterilen ilgiyi de kıskanan Arif Saim Bey, albay için yapılan kutlamalara da engel olur. Kıskançlık, kin, aşağılık kompleksi gibi birçok özelliğe sahip olan Arif Saim Bey, hafife aldığı İnce Memed tarafından yatağında gazete okurken öldürülür.

Sami Turgut

Öğretmen olan Sami Turgut, ağaların işlerini yapar. İnce Memed'in atının resimlerini yaparak kasaba ve çevresine asar. İnce Memed aleyhine propagandalar yaparak halkı kışkırtmaya çalışır.

Yüzbaşı Faruk

Romadaki en önemli karşı güçlerden biridir. Serinin ilk cildinden beri İnce Memed'in peşinde olan Yüzbaşı Faruk, deneyimli bir asker ve görev adamıdır. Yüzbaşı Faruk, bir görev adamıdır ve kendisine verilen görevleri eksiksiz bir şekilde yerine getirmeye çalışır. Özellikle İnce Memed'i yakalama meselesini takıntı haline getiren Yüzbaşı bu hedefine ulaşmak için kasabanın ileri gelenleriyle beraber hareket ederek onların hilelerine ortak olur. İnce Memed'i kendisinden başka bir kişinin yakalamasını da istemeyen Yüzbaşı Faruk'un hedefi İnce Memed'i yakalamak ve başta Arif Saim Bey olmak üzere Ankara'nın gözüne girmektir. Bu hırsı onu zamanla acımasız bir kişi haline getirir. Anacık Sultan'ın Kırkgöz Ocağı'ndan getiren Yüzbaşı Faruk, Anacık Sultan'ın yardımcısı Bünyamin tarafından öldürülür.

Yüzbaşı

Akyalı köyü yakınındaki kasabanın jandarma kumandanıdır. Memed'in de katıldığı Zeynullah Efendi'nin dükkânında yapılan çay sohbetlerine katılan Yüzbaşı, İnce Memed'in peşine gönderilirse onu kısa zamanda yakalayacağını söyleyerek oradakilerin takdirini kazanır.

Asım Çavuş

Birinci ciltten itibaren İnce Memed'in peşinde olan askerlerden biridir fakat eline birkaç defa fırsat geçmesine rağmen Memed'i yakalamaz. Amber Bey'in çiftliğini basan Memed, Asım Çavuş'un kuvvetleriyle karşılaşır. Eşkîyalar ve askerler çarpışırken İnce Memed ve Asım Çavuş bir kenara çekilerek sabaha kadar sohbet edeler.

*Sürüne sürüne, bir kayalığın ardındaki çukura indiler. Burasını, hangi yerden olursa olsun, kurşun tutmuyordu. Yan yana oturdular, sırtlarını kayaya dayadılar. Çavuş çantasından bir sigara çıkarıp Memede uzattı, sigaralarını yaktılar. Temir, onları korumak için, az ilerlerindeki kütüğün arkasına yatmış, önlerindeki en küçük bir yerleri gözüken candarmalara basıyordu kurşunu.*¹⁵⁵⁴

Asım Çavuş, karşı güçte olmasına rağmen bu ciltte de Memed'i kurtarır. Memed ve çetesi Yalnızçam köyündeyken jandarmalar köyü basarlar. Bu sırada jandarmanın bütün köy halkını köy meydanında toplayacağını öğrenen Memed ve arkadaşları, köylü elbisesi giyerek kılık değiştirirler. Yüzbaşı Faruk ve Yel Musa herkesin yüzüne teker teker bakarlarken İnce Memed ile Asım Çavuş göz göze gelirler fakat Asım Çavuş Memed'i ele vermez.

*... Tam bu sırada İnce Memedle Asım Çavuş göz göze geldiler, belli belirsiz birbirlerine gülümsediler.*¹⁵⁵⁵

Kertiş Ali

Köylüye yaptığı işkenceler yüzünden adı korkuyla anılan ve hiç seilmeyen Kertiş Ali, romandaki karşı güçlerden biridir. Tezkere bırakarak askerde kalan Kertiş Ali, Arif Saim Bey tarafından Anacık Sultan'ı konuşturmakla görevlendirilir. Anacık Sultan'ın bir ermiş olduğunu düşünen Kertiş Ali kendisine verilen emir ile manevi duyguları arasında kalır. Anacık Sultan'ı kasabaya götürmek için Kırkgöz Ocağı'na giden Kertiş Ali istemeyerek de olsa Anacık Sultan'ı Yüzbaşı Faruk'la beraber kasabaya getirir. Arif Saim Bey, Anacık Sultan'ı konuşturamadığı takdirde Kertiş Ali'yi askerlik mesleğinden kovacağını söyler. Kertiş Ali işini kaybederse ailesini de kaybedecektir çünkü asker olduğu için zengin bir aileden kız almış ve karısına mesleğinde yükseleceğine dair söz vermiştir. Bunun için Kertiş Ali, Anacık Sultan'a hizmette kusur etmemeye çalışır fakat ne yaparsa yapsın onu konuşturamaz. Anacık

¹⁵⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 383

¹⁵⁵⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 480-481

Sultan'ın konuşmamasına sinirlenen Kertiş Ali onu hırpalılar ve bayıldığını görünce dışarda yağın yoğun yağmura aldırmadan Anacık Sultan'ı sırtına alarak doktora götürür. Yağmur altında çok hırpalanan Anacık Sultan bu sırada ölür. Bunun üzerine Anacık Sultan'ın yardımcısı Bünyamin de Kertiş Ali'yi öldürür.

Kambur Ahmet

Kasabanın tellalıdır. İşini çok ciddiye alan Kambur Ahmet İnce Memed aleyhinde duyurular yapar.

Belediye Başkanı

Kasabanın ileri gelenleriyle birlikte hareket ederek onların istediğı her şeyi yapar.

Doktor

Kasabanın ileri gelenlerinin sözünden çıkmayan bir devlet görevlisidir. Cinayetlerden sonra cesetler üzerinde yaptığı otopsi raporlarını kasaba ileri gelenlerinin istediğı şekilde yazar. Örneğın Bünyamin tarafından öldürülen Yüzbaşı Faruk ve Kertiş Ali'nin cesetlerini inceledikten sonra Anacık Sultan'ın cesedine bakan doktor, Anacık Sultan'da herhangi bir darp izi olmadığını söyler. Cinayetleri İnce Memed'in üzerine yıkmak isteyen Arif Saim Bey, doktorun bu görüşünü değıştirmesi için sesli bir şekilde “olmalı” diyerek doktoru üstü kapalı bir şekilde uyarır.

Savcı

Kasabanın savcısı da aynı doktor gibidir kasabanın ileri gelenlerinin güdümünde hareket eder.

Kaymakam

Kasabanın ileri gelenlerinin güdümünde hareket eden bir devlet memurudur. Taşkın Bey'in evinde verilen davetlerden ve çeşitli yerlerde yapılan toplantılardan geri kalmaz.

Bekir Çavuş

Antepli Çavuş diye anılan Bekir Çavuş, İnce Memed'in atını arayan askerlere komuta eder. Acımasız bir kişidir köylüyü yediden yetmişe sopadan geçirir fakat adam

öldüremez çünkü kaçakçılık yapan babası Suriye sınırında jandarmalar tarafından dövülerek öldürülmüştür. Yine bir köyde köylülere işkence yaparak atın yerini soran Bekir Çavuş'un önüne Zöhre Hatun adındaki yaşlı bir kadın dikilir. Bekir Çavuş ve yanındaki jandarmalara yağız atın yerini gösteren Zöhre Hatun, jandarmalardan atı yakalamalarını ister fakat Bekir Çavuş da jandarmalarda buna cesaret edemeyerek köyü terk ederler.

Kör Haydar

İnce Memed'in atı diye kasabaya yaşlı bir at getiren köylüdür. Büyük İskender ile ilgili hikâyeler anlatır.

Kedi Kadri

İnce Memed'in atının başına konan ödülü almak için kasabaya sıradan bir at getiren köylü. Getirdiği atın İnce Memed'in atı olduğunu iddia ederek günlerce jandarma binasının önünden ayrılmaz.

Çerkes Selim

Ünlü bir at hırsız olan Çerkes Selim, çaldığı bir atı kasabaya getirerek İnce Memed'in atı diye komisyona gösterir.

Pire Durmuş

Pire durmuş Ağa da İnce Memed'in atı diye başka bir atı kasabaya getirerek komisyona gösterir. Günlerden beri köylüler tarafından getirilen sahte atları kontrol etmekten bıkan komisyon üyeleri Pire Durmuş'un getirdiği atı İnce Memed'in atı olarak kabul ederler. Atın aslında İnce Memed'in atı olmadığını bilen komisyon üyeleri Pire Durmuş'a atın başına koydukları üç bin lira yerine iki yüz elli lira verirler.

Uzatmalı Çavuş

Romadaki karşı güçlerden biri olan Uzatmalı Çavuş, görevini kötüye kullanan bir asker olarak karşımıza çıkar. İnce Memed'in yerleştiği Akyalı köyünün yakınındaki kasabanın ileri gelenlerinden olan Şakir Bey, çeltik ektirerek köylüyü suyun, bataklığın içinde bırakır. Bataklıktaki sinekler yüzünden sıtmaya yakalan köylülerin hakkını

Muallim Nejad savunur. Muallim Nejad'ın itirazları sonucunda İlçe Çeltik Komisyonu, köylülerin zarar gördüğü gerekçesiyle çeltik tarlalarını besleyen suları kestirir ve vali de bunu onaylar. Albay'ın da emriyle jandarmalar subaşlarında beklemeye başlar. Bu jandarmaların başında ise Uzatmalı Çavuş vardır. İşleri aksayan Şakir Bey, Uzatmalı Çavuş'u rüşvetle kandırır. Uzatmalı Çavuş'a ve jandarmalarına para, içki ve yemek yollayan Şakir Bey, tekrar suları açtırır fakat bu durumu öğrenen Zeki Nejad, durumu Albay'a bildirir. Bunun üzerine kasabaya gelen Albay, Uzatmalı Çavuş'u karşısında sarhoş bir vaziyette bulunca derhal istifa etmesini ister. Albay'ın emriyle istifa eden Çavuş hemen o akşam Şakir Bey'in yanında dolgun bir maaşla işe başlar. Şakir Bey'in adamı olan Uzatmalı Çavuş, subaşlarına konan diğer jandarmaları da kandırmayı başarır.

*... Askerlikten ayrılan uzatmalı Çavuşu, dolgun bir ücretle, hemen o akşam Şakir Bey işe aldı ve salağın suyunun kesilmesi işini de ona tevdi etti. Uzatmalı, ne yaptı, ne eyledi de yeni komutanın, candarmaların ağızlarından girdi, burunlarından çıktı da suyu birkaç gün sonra salağa bıraktırdı.*¹⁵⁵⁶

Hacı Ali Çavuş

Arif Saim Bey'in öldürülen kâhyasıdır.

Kederoğlu

Soylu atlar yetiştiren, çeltik eken, dokuz köylük bir aşireti olan, soyu Oğuzların Bozok boyuna ve Dulkadiroğulları'na dayanan Kederoğlu, İnce Memed tarafından soyulan bir beydir. İnce Memed tarafından soyulan Kederoğlu, kasabaya gelerek Arif Asim Bey'e destek olur.

Karacabey

Maraş altındaki Gündeşli ovasının yarısına sahip olan Karacabey, at, tosun, koyun yetiştirip Halep'e, Şam'a satar. İnce Memed tarafından soyulduktan sonra o da soluğu kasabada alır.

¹⁵⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 271

Seyis Seydi

Ali Safa Bey'in seyisidir. Yağız atın bir zamanlar bakıcılığını yapmış olan Seysi Seydi, getirilen atların İnce Memed'in atı olup olmadığını kontrol etmesi için oluşturulan komisyona alınmıştır.

Sarı Sultanoğlu

Romandaki karşı güçlerden biridir. İnce Memed çetesi tarafından soyulan Sarı Sultanoğlu, Torosların en güçlü adamlarından biridir. Herkes, İnce Memed'in Sarı Sultanoğlu gibi birini nasıl soyduğuna çok şaşırır. İnce Memed çetesi tarafından soyulduktan sonra çetenin peşine kendi adamlarını takan Sarı Sultanoğlu, çeteyle baş edemeyeceğini anlayınca adamlarıyla birlikte kasabaya gelerek Arif Saim Bey'in oluşturduğu kuvvetlere katılır.

Şakir Bey

Romandaki karşı güçlerden biridir. Memed'in yerleştiği köy olan Akyalı'nın yakınındaki kasabanın ileri gelenlerinden olan Şakir Bey, Kurtuluş Savaşı'ndan sonra kasabaya gelerek kimseye sormadan terk edilmiş büyük bir konağa yerleşir. Kendisinin olup olmadığı bilinmeyen bir padişah fermanı ve büyük bir soyağacı kütüğünü evini duvarlarına asan Şakir Bey, kendisini Dulkadiroğulları'nın torunu olarak tanıtır. Zeynullah Efendi'nin yardımıyla toprak zengini olan Şakir Bey servetini kasabadaki memurlar ve bürokratlara yedirdiği rüşvetlerle yapar. Kısa zamanda zengin olan Şakir Bey'in önünde iki seçenek vardır. O dönemde para kazandıran iki işten birisi kaçakçılıktır ve o işle Zeynullah Efendi ilgilenmektedir. Bu yüzden ikinci seçenek olan çeltik ekiciliğine yönelen Şakir Bey, çeltik ekiminde civar köylerin topraklarını kullanarak birçok köyü su altında bırakır. Oluşan bataklıklar yüzünden köylünün ekinleri çürür ve çoğalan sinekler, sıtma salgınının baş göstermesine neden olur. Başlayan sıtma salgını, birçok çocuğun ölmesine ve çok sayıda köylünün hastalanmasına yol açar.

... Bundan önce uzun yıllar çeltik ekilmemiş, ovada sivrisinek sıtma kalmamıştı, Şakir Beyin salakları içinde dokuz köy kaldı. Öteki çeltikçilerin her birisinin tarlaları ortasında da bir o kadar, belki ondan da fazla köy kalmıştı. Çeltik salaklarının bataklığında inanılmaz bir hızla üreyen sivrisinekler, büyük

*uğultularla, kara yağmur bulutları gibi köylerin, kasabaların üstüne çökmüş, koskoca ovada hemen hemen hastalanmayan kimse kalmamıştı. Çok çocuk ölmüştü sıtmadan o yaz. Köy, kasaba mezarlıkları yeni, küçük yüzlerce mezarlıkla dolmuştu o yaz.*¹⁵⁵⁷

Bununla beraber çalıştırdığı ırgatların da parasını vermeyen Şakir Bey'in önünde Zeki Nejad'dan başka kimse duramaz. Şakir Bey işlerini engellemesine tahammül edemediği Zeki Nejad'ı öldürtür. Yakın arkadaşı Zeki Nejad'ın Şakir Bey tarafından öldürtülmesi üzerine harekete geçen İnce Memed, Şakir Bey'i kasabanın ortasında öldürerek dağlara geri döner.

Zeynullah Efendi

Dış görünüşü içini yansıtan bir kişi olan Zeynullah Efendi'nin tasviri oldukça ilgi çekicidir.

*Zeynullah Efendi gaga burunlu, uzun sivri yüzlü, küçük kara gözlü, uzun boyunlu, tilki gibi, her bir yanından hile akan, bu tavrını da hiçbir zaman saklamayan, durumuyla, kendisiyle övünen, kendi kendisiyle barışık birisiydi.*¹⁵⁵⁸

Memed'in yerleştiği köy olan Akyalı'nın yakınındaki kasabanın ileri gelenlerinden olan Zeynullah Efendi, romanın başlarında yardımcı güç olarak görünse de aslında karşı gücün önemli bir elemanlarından biridir. Zeynullah Efendi, Şakir Bey'in en büyük destekçisi ve koruyucusudur. Şakir Bey kasabaya ilk geldiğinde başta kaymakam olmak üzere mal müdürüne ve çeşitli devlet memurlarına kıymetli hediyeler vererek onların gözünü boyar. Kısa zamanda da bu devlet memurlarının desteğiyle toprak zengini olur. Onun devlet memurlarına rüşvet olarak verdiği hediyelerin parasını Zeynullah Efendi verir.

*Hiç kimse bütün ikram edilenlerin, verilen armağanların Zeynullah Efendiden geldiğini bilmiyordu. Zeynullah Efendi sıkı adamdı ve bu kasabada tutunmak zorundaydı. Kellesini kesseler bile Zeynullah Efendinin ağzından, armağanların, ikram paralarının kendisinden borç alındığı üstüne bir tek sözcük bile alamazlardı.*¹⁵⁵⁹

Zeynullah Efendi servetini kanun dışı yollarla kazanan bir kişidir. Onun kaçak olarak getirdikleri yalnızca eşyayla sınırlı değildir. Eroin, silah gibi şeylerin de

¹⁵⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 267

¹⁵⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 113

¹⁵⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 265

kaçakçılığını yapan Zeynullah Efendi kazandığı paralarla İstanbul'da çeşitli yatırımlar yapar.

*... Kaçakçılığın kapısını Zeynullah Efendi muhkem tutmuştu. O kapıdan kapıdan kimseyi geçirecek değildi. Ne akla gelirse, silah, eroin, altın, at, giyim, kuşam, otomobil, her şeyin kaçakçılığını yapıyor, kazandığı paralarla da Boğaziçinde yalılar, Beyoğlunda, sirkeciye hanlar, apartmanlar, oteller alıyordu.*¹⁵⁶⁰

Şakir Bey'in kasabanın ve köylünün başına bela olmasına neden olan Zeynullah Efendi, Memed'in tekin olmadığı ve dikkat edilmesi gerek bir kişi olduğu konusunda da Şakir Bey'i uyarır.

Mal Müdürü

Mal müdürü görevini kötüye kullanan bir devlet memurudur. Rüşvet karşılığı Şakir Bey'in bölgedeki toprakları ele geçirmesine yardımcı olur.

Tapucu

Tapucu da mal müdürü gibi görevini kötüye kullanarak Şakir Bey'den rüşvet alır.

*... Mal Müdürüyle Tapucu ona uygun bir bahçe, bir ev bulduklarında, sevinçlerinden yürekleri çarparak koşarak ona haber veriyorlar, tarlayı da hemen o gün açık artırmaya çıkarıyorlardı. Mal Müdürü açık artırma ilanını öyle bir yere asıyordu ki, herhangi bir kişi kırk yıl arasa onun yerini bulamazdı.*¹⁵⁶¹

Kör İbrahim

İnce Memed'in peşine düşmesi için kasabaya çağrılan eski bir eşkıya. Kör İbrahim, eşkıyalığı bırakarak düze inen, toprak sahibi olan ve dört kadınla evlenerek çoluk çocuğa karışan namı bir eşkıyadır.

Teğmen İzzet Nuri

Arif Saim Bey'in isteği üzerine İnce Memed'i yakalamak için kasabaya gelen askerlerden biridir.

¹⁵⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 266

¹⁵⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 266

Yüzbaşı Gâvur Ali

Yüzbaşı Gâvur Ali de İnce Memed'i yakalamak için kasabaya gelir ve emrindeki iki bölükle dağlara gider. Onurlu bir asker olan Gâvur Ali, İnce Memed tarafından esir alınarak kasabaya gönderilir. Gurur zedelenen Gâvur Ali de tekrar dağlara dönerek İnce Memed'in peşine düşer.

Yüzbaşı Halis

İnce Memed'i yakalamak için kasabaya gelen bir diğer askerdir. Yüzbaşı Halis'in kumandasındaki jandarmalarla İnce Memed çetesi en az üçer kez karşılaşılır.

Karafirtına Albay Azmi Bey

Kasabalının uğruna kurbanlar keserek karşıladığı kemikkıran lakaplı Karafirtına Azmi Bey, İnce Memed'i yakalaması için özel yetkilerle donatılarak emrine verilen bir alay jandarmayla kasabaya gönderilir. Onun gelişi kasabada bir bayram havası estirir.

*Karafirtına, Kemikkıran Albay Azmi Bey kasabaya büyük yetkilerle ve takviyeli bir alay candarmayla geldi. Kasaba onu, candarmalarını büyük coşkuyla bağrına bastı. Ağalar, beyler onun ayaklarının dibinde sayısız koç, boğa, deve kurban eylediler, kasabanın yılda bir et yüzü görmeyen fakir fıkırası Kemikkıran, Karafirtına Azmi Bey sayesinde ete doydular. Molla Duran Efendi bile o kadar coşmuştu ki Karafirtınanın ayakları dibinde üst üste sekiz boğa kestirmişti. Kasaba ağaları öylesine bir kurban yarışına girmişlerdi ki, kasabanın alanı, çarşısı kesilmiş, yüzülmeyi bekleyen cendeklerle dolmuştu.*¹⁵⁶²

Zorlu bir kişi olan Azmi Bey kurduğu tuzaklarla İnce Memed çetesine zor anlar yaşatır. Azmi Bey sert bir komutandır ve gittiği köylerde İnce Memed'in yerini öğrenebilmek için yediden yetmişe herkesi sopadan geçirir. Köylüler yedikleri dayaktan sonra yürüyemez hale gelirler. Böyle dayak yiyenlerden birisi olan İlyas Çavuş, çocukları önünde yediği dayağı hazmedemeyerek Karafirtına Azmi Bey'i öldürür.

Binbaşı Nazif

Azmi Bey'in ölümünden sonra kasabaya gönderilen yeni komutandır. Binbaşı

¹⁵⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 557

Nazif de özel yetkilerle donatılarak kasabaya gönderilir ve kasaba halkı onu bir kahraman gibi karşılar. Kasabalıya göre Azmi Bey'in yapamadığını Binbaşı Nazif yapacak İnce Memed'i yakalayarak kasabaya getirecek, köylüye hak ettiği dersi verecektir. Nazif Bey'in gelmesiyle İnce Memed üzerine yapılan operasyonlar devam eder. Binbaşı Nazif atının üzerinde giderken İnce Memed tarafından bacağından vurulur. Yaralanan Binbaşı, Memed'in teslim olmasını ister fakat Memed teslim olmaz. Gurulu bir kişi olan Binbaşı, Memed'in kendisini küçük gördüğü için öldürmediğini düşünerek gözyaşlarına hâkim olamaz.

Yel Musa

İkinci ciltte tanıdığımız Yel Musa, Topal Ali'den de ünlü bir izcidir. Arif Saim Bey'in oluşturduğu kuvvetlere iz sürmesi için çağırılan Yel Musa yine çok iyi iz sürerek İnce Memed'in izini bulur. Topal Ali, Yel Musa'yı şaşırtmak için bir hayli uğraşsa da başarılı olamaz. İnce Memed'in ve arkadaşlarının izini bir köyde bulan Yel Musa Memed'in kesinlikle bu köyde olduğunu söyler. Kılık değiştiren İnce Memed'i tanıyan Yel Musa, İnce Memed'i buldum diye sevinince Topal Ali tarafından tehdit edilir. Topal Ali'nin tehdidinden çekinen Yel Musa ağız değiştirerek başka bir köylüyü İnce Memed diye gösterir.

*... Yel Musa onu görünce irkildi, bir çığlık attı. “İşte, işte İnce Memed,” dedi, ona doğru yürüdü. Topal Ali onun yanında bitti, arkasından yürüdü, “eğer onu gösterirsen seni şu anda öldürür, sonra da kendimi vururum,” diye usulca, kesinlikle söyledi. Sesi öylesine kararlıydı ki, Yel Musa kendisini şimdiden ölmüş saydı.*¹⁵⁶³

Gülmezoğlu Nebi

Bayramoğlu'nun annesine tecavüz eden kişidir. Yıllar süren bir takipten sonra kasaba meydanında Bayramoğlu tarafından öldürülür.

Romanda yukarda incelediklerimizden başka şu kahramanların da adları geçmektedir: Demirci Hayri, Kunduracı Celal, Terzi Rifat, Saraç Veli, Altındış Ali, Doktor (Diğer Kasaba), Albay (Diğer Kasaba), Hacı Efendi, Hacı Süleyman, Talip Bey'in küçük oğlu (Haberci).

¹⁵⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 479

6.2.4. Toplumsal yapı ve ilişkiler

İnce Memed IV' deki olay örgüsü 1938-1939 yılları arasında geçtiği için toplumsal yapı da bu çerçevede şekillenmiştir. Olay örgüsünün geçtiği zaman aralığı, Cumhuriyet'in on beş ve on altı yıllarıdır. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nın halk üzerinde devam eden olumsuz etkileri, toplumsal yapı ve ilişkilere de yansır. Olay örgüsü kırsal kesimde geçtiği için romandaki kahramanların neredeyse tamamı köylüler ve kasabalılardan oluşur. Bu yüzden köylü sınıfının o dönemlerdeki sosyo-ekonomik yapısına değinmek yerinde olacaktır. Öncesinde Birinci Dünya Savaşı ve akabinde Kurtuluş Savaşı'ndan çıkan köylünün sosyo-ekonomik yapısını maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

- 1- Uzun süren savaşlardan sonra fakir düşmüştür.
- 2- Toprak sahibi değildir ve aynı zamanda işsizdir.
- 3-Savaşlardan dolayı erkek nüfusla orantılı bir şekilde işgücü de azalmıştır.
- 4-Savaştan dönemeyenlerin arkalarında bıraktıkları aileleri sahipsiz ve fakirdir.
- 5-Okuma-yazma oranı çok düşük olduğu için cehalet fazladır.
- 6-Herhangi bir sosyal güvencesi yoktur.
- 7-Devlet otoritesini temsil eden bürokrat, memur ve askerlerle iletişim kopukluğu vardır.
- 8-Yeterli sağlık hizmetlerinden yoksundur.

Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllarda köylünün hayat standartlarının yükseltilmesi amacıyla bir dizi çalışmalar yapılmıştır. Köy kanunu çıkarılmış, bu kapsamda örnek köyler kurularak köylerin sınırlarının çizimi zamanla bitirilmiştir. Tarım kesiminin vergilendirilmesinde düzenlemeler yapılarak aşar vergisi kaldırılmış, ulaştırma ağı genişletilmeye çalışılmıştır. Köylerdeki eğitim sorunu ele alınmış, köylere okullar yaptırılmış, halk eğitiminin millet mekteplerinde ve askerde de sürdürülmesi sağlanmıştır. Bu süreçte tarımsal eğitim politikaları da uygulanmıştır. Özellikle Devletçilik politikasına geçişle köy büroları, köy birlikleri kurulmuş, tarımda modernizasyona gidilmiştir. Sağlık hizmetleri köylere götürülerek bulaşıcı hastalıklarla mücadele edilmiştir.¹⁵⁶⁴

Kırsal kesimde geçen romandaki toplum, köylülerden ve kasabalılardan oluşur. O

¹⁵⁶⁴ Bk. Türkan Çetin, Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Köylü Politikası (1923-1950), (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997

yıllarda başkent Ankara'nın bile bir kasaba görünümünde olduğunu¹⁵⁶⁵ düşünürsek romandaki kasabanın büyük bir köyden ibaret olduğu kanısına varabiliriz. Bu yüzden romandaki toplumsal yapıyı köylü ve kasabalı olarak değil, sadece köylü olarak ele alacağız. Toroslar ve Çukurova'nın mekân olarak kullanıldığı romanda köylü profili fakir, korkak, döneke, cahil olarak çizilmiştir. Yiğitlik ve dönekecilik özelliği yazarın kişisel görüşüne göre değişir. Örneğin dağlarda bulunan Alevi köylerindeki köylüler ile göçebe Yörükler cesur, sadık ve cömert kişiler olarak tanıtılmıştır. Yaşar Kemal'in köylüye karşı bakış açısı objektiftir. Romanın başkahramanı İnce Memed'in bu konu hakkındaki düşünceleriyle yazarın düşünceleri paralellik gösterir. Romanda Memed'in köylü hakkındaki düşünceleri şöyle yansıtılmıştır:

*... Dünyada hiçbir şeyden, yılandan ejderhadan, beyden paşadan, aslandan kaplandan, tek boynuzlu gergedandan korkmayacaksın, ille de bu köylü milletinden korkacaksın. Ne dostluğuna güveneceksin, ne de düşmanlığına. Bir bakmışsın dostken düşman, düşmanken dost olmuşlar.*¹⁵⁶⁶

Memed'i yakalamak için Akçasaz'a giden köylülerin ne kadar kalabalık olduğuna değinen köylünün anlattıkları da romandaki köylü tipini tanımamıza yardımcı olur.

*“İnce Memedi,” dedi gelen delikanlı. “Onu Akçasazda kıstırdık. Kaçmasının, elimizden kurtulmasının mümkünü çaresi yok. On sekiz pare köy atımızla itimizle, karımızla kısırağımızla, çoluğumuzla çocuğumuzla sardık Akçasazı. Daha da köylüler geliyorlar. Duyan tırpanını, orağını, tabancasını, hançerini, kamasını, silahını alan geliyor, alan geliyor. Kozan altından, Ceyhan, Osmaniye köylüklerinden duyan geliyor o kan içiciyi yakalamaya. Akçasazın kıyıları o kadar doldu ki insanla, iğne atsan insandan yere düşmeyecek.”*¹⁵⁶⁷

Memed'in uğradığı Kesikkelli köyünün erkekleri onu yakalamak için silahlanarak Akçasaz bataklığına gitmişler fakat köye döndüklerinde Memed'in köylerinde olduğunu öğrenince kurbanlar keserek sevinmişlerdir. Özellikle, Memed'in evine misafir olduğu Kara Zeynep'in oğlu Yunus, Memed'i yakalamak için gittiği Akçasaz'dan döndüğünde Memed'i evinde görünce mutluluktan ne yapacağını şaşırır. Kendisini hem çok seven, hem de yakalamak isteyen köylüleri düşünen Memed ise bu tezat durumu kafasında sorgular.

¹⁵⁶⁵ Timur, Türk Devrimi ve Sonrası, s. 284

¹⁵⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 24

¹⁵⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 48

... Ama İnce Memed adı dillere destan. Herkes, herkes onu seviyor. Hem öldürmek için bütün Çukurova atıyla itiyle Akçasazdaki İnce Memedi yakalamaya, Yüzbaşıya yardıma gidiyor, hem de Kesikkelli köyünde görünce... Bu ne iştir şu insanlıktaki, ne acayip iştir Yarabbim...¹⁵⁶⁸

Öğretmen Zeki Nejad, Şakir Bey'e karşı köylüyü tek başına savunur. Zeki Nejad, köylünün danıştığı, yardım istediği ve köylüyü dinleyen tek kişidir. Onun çabaları soncunda Çeltik Komisyonu köylere bağlanan suyu kestirir. Köylüye yardım ettiği için öldürülen Zeki Nejad'ın cenazesine bütün kasaba katılırken hiçbir köylünün katılmaması da dikkat çekicidir.

Zeki Nejadın cenaze töreni çok görkemli oldu. Cenazeye, aşağı yukarı, bütün kasaba dökülmüş gelmişti. Tabutu da Türk bayrağına sarmışlar, öğretmenin altın madalyasını tabutun altına asmışlardı. Şakir Bey, yanındaki uzatmalı Çavuş, ikisi de karalar giymişlerdi. Caminin avlusunda, nasılsa Memedle yan yana düşmüşlerdi. Şöyle azıcık dönüp de birbirlerine bakamıyorlardı. Yalnız, bu büyük kalabalığın içinde o, çamura batmış çıkmış, sıtmadan sapsarı kesilmiş köylülerden bir teki bile gözüküyordu. Toz olmuşlardı.¹⁵⁶⁹

İkiyüzlü gösterilen köylünün bir başka özelliği ise cehaletidir. Hurafelere inanan, başı sıkıştıkça ermişlerden ve gerçekdışı yaratıklardan medet uman köylünün bir başka sığınağı da efsanelerdir. Yazar, köylülerin bu özelliği hakkındaki görüşlerini romanda şöyle dile getirir:

... Yapmadıkları iş değildi ki, sıkıştıkça uyduruyorlardı, ermiş, eşkıya, cin, peri...

1570

Romanın ilerleyen bölümlerinde toplumsal yapıda değişimler meydana gelir. Köylü söz birliği etmiş gibi Memed'e sahip çıkmaya başlar. Köylü başına gelen bütün olumsuzluklara rağmen Memed'i korur, ona destek verir. Bunda Anacık Sultan'ın da payı büyüktür çünkü bölge halkının bir ermiş gözüyle baktığı Anacık Sultan, Memed'e kendi elleriyle tılsımlı gömlek giydirmiştir. Köylünün Memed'i koruma ve ona sahip çıkma yöntemi de farklıdır. Memed'e verilen destek kendini yediden yetmişe herkesin adını Memed olarak değiştirmesiyle gösterir. Memed'e sahip çıkma düşüncesiyle başlayan kolektif hareketin sembolü

¹⁵⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 98-99

¹⁵⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 272

¹⁵⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 212

Memed adıdır. Herkesin aynı ismi almasıyla başlayan bu hareket, Yedi Memedler kavramıyla son halini bularak efsanevî bir boyut kazanır. Bu durum Kertiş Ali'nin gözüyle şöyle anlatılır:

... Hangi köylü delikanlısına sorsa, adım Memed, diyordu da başka bir şey demiyordu. Dövüyor, dayaktan işetiyor, yatalak bırakıyor, onların ağzından gene de Memedden başka bir sözcük çıkmıyordu. Bir de bunlar, ne kadar dayak yerlerse yesinler, ölüyorlar gidiyorlar, ne bağırıyor, ne inliyor, ne de ağızlarından soluktan başka bir şey çıkıyordu. Çoğu da, son solukta olsalar bile, benim adım Memed, derlerken, gülümsüyorlar. Haydi bir köyün, iki, üç, dört köyün insanları serttir, olabilir denebilirse de... Kertiş Ali Çukurovadan bu yana, bir işkence, bir ölüm yeli gibi esiyor, bir Allahın kulu çıkıp da, benim adım Ali, ya da Hüseyin, İbrahim demiyordu.¹⁵⁷¹

Yedişer kişiden oluşan ve yedisinin de adı Memed olan köylü gençlerin oluşturduğu çeteler akın akın İnce Memed çetesine katılmaya başlar.

Öte yandan, Şakir Bey'den paralarını alamayan ırgatlarda da toplumsal bir dayanışma gözlemlenir. Paralarını alamayan ırgatlar ayaklanarak başta Şakir Bey'inki olmak üzere beş konağı yıkarlar.

O gün kasabada, aynı biçimde beş konak daha yıkılmış, hiçbir öldürme, ya da yaralama olayı olmamıştı. Irgatlar çekilip gittikten sonra kasabalılar sokaklara dökülmüş, ortalık ana baba gününe dönmüştü.¹⁵⁷²

Romanın sonlarına doğru köylü arasındaki toplumsal birliktelik doruk noktasına ulaşır. Önceki ciltlerde görmeye alıştığımız, Memed'i destekleyen, bağrına basan, yaptıklarını alkışlayan köylünün Memed yüzünden başına olumsuz bir şey geldiğinde Memed'e beddua ederek onu yermesi şeklindeki ikiye bölünmüş tutumunu bu ciltte göremeyiz. Arif Saim Bey, İnce Memed ve çetesinin köylünün desteğiyle dağlarda tutunabildiğini düşünerek İnce Memed yakalanana kadar Toroslardaki bütün köyleri Çukurova'ya indirmeye karar verir. Jandarmalar teker teker köyleri dolaşarak boşaltmaya başlarlar. Bu köylerden biri de İnce Memed'in köyü olan Değirmenoluk'tur. Değirmenoluklular önceki ciltlerde görmeye alıştığımız davranışları bu ciltte sergilemezler. Köylünün davranışlarındaki bu farklılığı Hürü Ana şöyle ifade eder:

¹⁵⁷¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 288

¹⁵⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 339

“Hiç mızırdanmadılar, Sefil İbrahim’in oğlu Abdi Ağayı, Ali Safayı, Çiçekli Mahmudu öldürmüş de zort atıyor, demediler. Bizi sürgüne gönderiyor, hepimizi öldürdü, diye kargış etmediler. Arkandan da konuşmadılar. Allah, bizim ömrümüzden al da İnce Memede ver, dediler, alkışlar kopardılar. Köylüler sana çok güvendiler. Keşki, Toros ülkesi cehenneme, sürgüne gönderilirken sana sövselerdi.”¹⁵⁷³

Daha önce de bahsettiğimiz, roman boyunca gelişen olaylara göre tavır alan tip ve karakterin bütünüyle romanın sonunda ortaya çıktığı, dinamik karakter çizme tarzını kullanan Yaşar Kemal, köylüleri de aynı tarzla çizmiş, dört cilt boyunca ikiyüzlü bir davranış sergileyen köylüler dördüncü cildin sonlarına doğru gelişen olaylar karşısında kesin tavırlarını ortaya koyarak olumlu davranışlar sergilemeye başlamışlardır. Bu durumu kahramanın ya da kahramanların zamanla olgunlaşması olarak da değerlendirebiliriz.

Samimi bir ortamın gözlemlenmediği romanda köylü ile bölgenin ileri gelenleri olarak adlandırdığımız bürokrat, memur, asker, ağa ve beyler arasında sürekli bir çatışma söz konusudur. Özellikle toplumsal ilişkilerin çıkara dayalı olarak sürdüğü kasabadaki eşraf ve bürokrat takımının sadece köylüye değil birbirleri hakkındaki düşünceleri de olumsuzdur. Mahmut Ağa’nın öldürülmesinde sonra can telaşına düşen ağalar ve beyler huzursuzdur. Onların bu huzursuzluğu kasabadaki ortamı da etkiler. Diğer taraftan kasabaya küs olan milletvekili Arif Saim Bey’in kasabalıların başına bir çorap örebileceği düşüncesi ortamın daha da gerginleşmesine neden olur. Bir diğer düşünce de İnce Memed’in Arif Saim’in eşkıyası olabileceğidir çünkü her ağanın dağlarda beslediği bir eşkıya çetesi vardır. Böylece Yaşar Kemal, toplumsal bir mesele olan eşkıyalığın ortaya çıkış sebeplerine işaret ederek desteklediği eşkıya grupları sayesinde gücüne güç katan ağalık ya da beylik kurumlarına ve bu kurumların oluşumlarına dikkat çeker.

Murtaza Ağanın bundan önceki İnce Memed telaşını artık Taşkın Halil Bey yüklenmişti. Murtaza Ağanın dışında bütün Ağalar, beyler can telaşındaydılar. Mahmut ağanın başına gelen, niçin bir gün onların da başına gelmesindi. Gene arzuhalçiler çalışıyor, gene Ankaraya adamlar gidiyor, gene İçişleri Bakanlığının eşiği aşındırılıyordu. Bu sefer başvurular çok daha akıllıca, usturuplu yapılıyordu. Yalnız

¹⁵⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 628

*ortada çok kötü bir iş var, Arif Saim Bey sırtı onlara dönmüş, ne kasabaya geliyor, ne de Ankaraya giden adamlardan birisi onun yüzünü görebiliyordu. Bütün korkuları, onun, kasabanın başına bir çorap örmesiydi.*¹⁵⁷⁴

Toplumsal yapının bir parçası olan ağalar ve beyler gücü ellerinde tuttukları için toplumsal ilişkilerde de belirleyici bir rol oynarlar. Örneğin kasabada ağalardan ve beylerden çekinen herkes İnce Memed'in lehine olan bir fikrini açıkça söyleyemez. Aynı durum sadece kasabalılar ya da köylüler için değil, devlet memurları, bürokratlar ve askerler için de geçerlidir. Bölgedeki tek güç olan Arif Saim Bey kasabanın bütün ileri gelenlerini bir tek sözüyle harekete geçirebilecek güce ve otoriteye sahiptir. Bu otoritenin istediği şekilde oluşan kasaba düzeninde yer almak isteyenler onunla ilişkilerini iyi tutmak zorundadırlar. Kendileri için önemli olan bu gücü arkalarına almak isteyen kasaba ileri gelenleri, yeri geldiğinde otoriteyle karşı karşıya gelme riskini bile göze alırlar. Arif Saim Bey'in desteğini alarak İnce Memed meselesini halletmek isteyen Murtaza Ağa, Taşkın Halil Bey, Rüstem Bey ve Tapucu Zülfü eski bir eşkıya olan Cabbar'dan İnce Memed adıyla Arif Saim Bey'in çiftliğini basmasını isterler. Arif Saim Bey'in durumu anlaması riskini göze alarak yaptıkları bu hamlede başarılı olurlar. Böylece İnce Memed sorunuyla artık Arif Saim Bey'in uğraşmasını sağlarlar. Çıkarları doğrultusunda birleşen bu kişilerin normal zamanda birbirleriyle olan ilişkileri pek de samimi değildir. Örneğin Tapucu Zülfü kasabadaki beyleri ve ağaları kendisinin zengin ettiğini düşünür. Murtaza Ağa'ya göre ise her gün oturup kalktığı bu kişilerin hepsi birer sahte kahramandır.

Kasaba ileri gelenlerinin köylüye bakışı ise daha acımasızdır. Örneğin Şakir Bey'in köylü hakkındaki acımasız düşünceleri zenginle köylü arasındaki ilişkinin ulaştığı boyuta işaret etmesi bakımından dikkat çekicidir. Şakir Bey, köylüyü emeği sömürülmesi gereken değersiz bir varlık olarak görür. Ona göre köylüyle kurulan ilişkiler bu düşünceye göre kurulmalıdır.

Şakir Bey, bu köylülerin bütün bu davranışlarını, gelip Kaymakamlığı işgal edişlerini, kasabanın alanlarını, çamura bulanarak, sokaklarını, camilerini dolduruşlarını, Ankaraya tel üstüne tel, fotoğraf üstüne fotoğraf, gazeteye bile haber ulaştırmalarını hep, hep Zeki Nejad vatan haininin iğvasına bağlıyordu. Yoksa bu, bu aslan Türk köylüleri, bu munis, bu eline vur da ekmeğini elinden al,

¹⁵⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 47

*bu ipekten ince de pamuktan yumuşak köylüler hiç ekmek yedikleri sofraya bıçak sokarlar mıydı. Çeltikçiler onlara, az ya da çok para veriyorlardı. Sıtmadan, bundan önce olduğu gibi, bundan sonra da kırılacaklardı. Bu onların kaderiydi. Çocukları da ölecekti. Ve de ölmeliydi. Yoksa o kadar ürer, o kadar ürerlerdi ki, çünkü her köylü kadını en az on iki çocuk doğuruyordu, birkaç yılda bu Türk köylüleri dünyayı alıverirlerdi. Sen seyreyle o zaman işte dünyadaki gümbürtüyü. Bu munis, bu ermiş, bu suskun köylülerin her birisi bir Atilla olurdu insanlığın başına.*¹⁵⁷⁵

Arif Saim Bey'in sadece köylü değil, halk hakkında söyledikleri ise onun toplumsal meselelere farklı bir bakış açısıyla yaklaştığını gösterir. Ona göre halk ezilmeye alışmıştır ve bu yüzden ayaklanacak ya da başkaldıracak cesareti kendinde bulamaz.

*“Bakın arkadaşlar,” diye yeniden başladı. “Bakın arkadaşlar, bir İnce Memed değil, yüz bin İnce Memed olsa, böyle yüz bin de dağlarda dolanan atı bulunsa bu halk başkaldırmaz. Bizim halkımız binlerce yıldan bu yana yoksulluk çekmiş, ezilmiş, çiğnenmiş, bütün insan olma gücü elinden alınmış bir halktır. Böyle bir halk değil başkaldırmak, korkusundan gözünü bile açamaz, siz keyfinize bakın. İnce Memed de birkaç gün dağda dolaşsın bakalım. Fazla telaşlanmışsınız, telaşlanmayın. Hem böyle bir adam var mı, orası da meçhul.”*¹⁵⁷⁶

6.2.4.1. Siyasal düzey

Serinin dördüncü ve son cildi 1938-1939 yılları arasında geçer. Bu dönem Tek Parti hükümetinin egemen olduğu Cumhuriyet'in ilanından sonraki yıllardır. 1936 yılında Cumhuriyet Halk Partisi'nin partili genel sekreterinin görevinden alınarak yerine İçişleri Bakanı'nın getirilmesiyle başlayan tek partili Cumhuriyet düzeninden, partisiz Cumhuriyet düzenine geçiş süreci, 1937 yılında hız kazanmıştır. Şekil bakımından olduğu kadar, anlam bakımından da partisizleşme yoluna gidilen bu dönemde Halk Partisi'nin sosyal düzen için benimsediği ve amaç edindiği prensipler de Anayasa'ya konulmuştur. Bu düşünce ile ikinci maddeye milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik, inkılâpçılık vasıfları da

¹⁵⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 269

¹⁵⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 407

eklenmiştir.¹⁵⁷⁷ Böylece ülkedeki tek siyasal güç olan CHP'nin yönetimi hükümet memurlarının eline verilmiştir. Şehirlerdeki en yetkili devlet memurları, yani başka bir ifadeyle valiler, aynı zamanda partinin de il başkanlarıdır. Bu yeni düzenlemeyle bölge milletvekilleri de valileri kontrol ve idare eden bir hüviyete sahip olmuşlardır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir dizi inkılâplar yapılmış, halkın yeni yönetim şekline uyum sağlaması amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Memurlar ve askerler devlet otoritesini ülkenin tamamında temsil eden kişilerdir ve yönetime karşı yapılması düşünülen veya yapılan her hareketi engelleyecek ya da Ankara'ya bildirecek kişiler de yine bunlar ve partili sivillerdir. Bu yüzden özellikle şehir ve kasabalarda halk arasında devlet ya da yönetim hakkında söylenen her sözün dikkatli bir şekilde sarf edilmesi gerekir. Saltanat ve hilafet yanlılarının o dönemlerdeki varlıklarını göz önüne aldığımızda devletin bu konudaki hassasiyeti sebepsiz değildir. Anlaşılacağı üzere halk arasında devletin her şeyden haberdar olabileceği düşüncesi yaygındır. Karşıt görüşlü kişilerin düşüncelerini her yerde dile getirmeleri kendileri için tehlikeli bir durumdur.

Romanda Murtaza Ağa kendisini öldürmeyen İnce Memed'i topluluk içinde övmeye başlar. Ona göre İnce Memed'i yakalayabilecek bir kuvvet yoktur ve o ermiştir. Bu sözleri ortalıkta rahatça sarf etmesine sinirlenen Taşkın Halil Bey Murtaza Ağa'yı uyarır ve bu söylediklerinin gizli polis tarafından Ankara'ya ulaştırabileceğini söyleyerek onu korkutur.

Taşkın Halil Bey tepeden gülümseyerek:

*"Bu İnce Memed propagandası senin istikbalin için hiç iyi değil, sanki bütün söylediklerini gizli polis Ankaraya rapor etmiyor mu sanıyorsun? Biliyordun ki Mustafa Kemal Paşa böyle hurafe işlerini, gericiliği hiç sevmez. O bu vatani Yunandan kurtardığı gibi, dincilerin, gericilerin ellerinden de kurtardı. Biz de ona iman eyledik."*¹⁵⁷⁸

Kasaba ileri gelenleri öğretmen Zeki Nejad'ın ajan olduğunu düşünerek onun yanında hiçbir konu hakkında yorum yapmazlar. Onlara göre Zeki Nejad

¹⁵⁷⁷ Mahmut Goloğlu, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II Tek Partili Cumhuriyet (1931-1938), Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009, s.231

¹⁵⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 86

çifte aylı bir servistendir ve direk Mustafa Kemal Paşa'ya bağlıdır.¹⁵⁷⁹

Dinin alet edilmesiyle ortaya çıkan çeşitli isyanlar ve hilafet yanlılarının mevcudiyeti Ankara'nın, Cumhuriyet ilkelerine ters düşen irticai ve gerici düşüncelere karşı hassas bir politika izlemesine neden olmuştur. Bu yüzden, Laiklik ilkesiyle de bağdaşmayan irticai faaliyetlerin önüne geçilmeye çalışılmış ve bunun için bir dizi önlemler alınmıştır. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, medeni kanunun kabulü ve modern eğitim sistemine geçiş bu önlemlerden bazılarıdır. Ankara'nın bu hassasiyeti olay örgüsü Cumhuriyet'in ilk yıllarında geçen romana da yansımıştır. Bazı fırsatçı ve iş bilirkişiler hükümetin irticai faaliyetlere karşı takındığı hassas tutumdan yararlanmaya çalışırlar. İnce Memed'in bir türlü yakalanamaması kasaba ileri gelenlerini farklı çözüm yollarını bulmaya zorlar. Bu çözüm yollarından biri de İnce Memed'in irticai faaliyetlerde bulunan kapatılmış tekkelerin mensuplarıyla işbirliği yaparak halkı ayaklandırmaya çalıştığını Ankara'ya bildirerek destek almaktır. Kasaba ileri gelenlerinin bu görüşünü milletvekili Arif Saim Bey de destekler. İnce Memed, Anacık Sultan gibi irticacılarla ortak çalışarak halkı ayaklandırmaya çalışmaktadır. Kasaba ileri gelenleri bu görüşlerini Arif Saim Bey'e anlatırlar:

*“Halk ayaklanması hazırlığı içindedir, İnce Memed. Bütün hareketleri onu gösteriyor. Para biriktiriyor. Onun bugünkü hazinesi hiç yoksa, bir Suriye Devletinin bütçesi kadar var. İrticayla, kapatılmış tekkelerin mensubinleriyle işbirliği yapıyor, halkı ayaklandırmak için...”*¹⁵⁸⁰

İrtica düşüncesinden hareketle Arif Saim Bey'i de arkalarına alan kasaba ileri gelenleri için en büyük tehlike Anacık Sultan'dır çünkü herkesi örgütleyen ve İnce Memed'i himayesine alan odur. İnce Memed'in yalnız başına bir şey yapması mümkün değildir onun ele geçirilebilinmesi için ilk önce bölgede baş gösteren irticanın başı ezilmelidir. Aslında bu düşüncelere sahip olanların hiçbirisi bu düşüncelerinde samimi değildir. Onlar için önemli olan böyle bir söylentiyle Ankara'nın dikkatini İnce Memed meselesinin üzerine çekmektir. Özellikle Taşkın Halil Bey'in Mustafa Kemal Paşa'nın irtica meselesine çok önem verdiğini belirtmesi ve bu olanların Paşa'nın kulağına gitmemesi gerektiğini söyleyerek Arif Saim Bey'i ima yoluyla tehdit etmeye çalışması ortamın gerilmesine yol açar.

¹⁵⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 178-179

¹⁵⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 406

Tehdit edildiğini anlayan Arif Saim Bey aşırı derecede sinirlenir. Ortaliğa tehditler savuran Arif Saim Bey, Paşa'nın irtica konusunda çok hassas olduğunu söyleyerek aslında İnce Memed meselesinin irticai bir hareket olmadığını, eşkıyalığı ağaların kendi çıkarları için ortaya çıkardıklarını söyler. Burada yazar kendi düşüncelerini Arif Saim Bey'e söylesettirir.

*“Bana bak oğlum Taşkın, anlıyorum, sen beni tehdit ediyorsun. Demek istiyorsun ki, sen irtica hareketlerine gereken önemi vermiyorsun. Paşanın da üstünde hassasiyetle durduğu, en ehemmiyet verdiği şey irticadır. Sen beni düpedüz tehdit ediyorsun. Sana gösteririm. Sizin hepinize gösteririm. Bunda hiçbir şekilde bir irtica hareketi görmüyorum ben. Eşkıyalığı da siz, siz, siz yaratıp besliyorsunuz. İnce Memed gibi bir ikisi dışında dağdaki eşkıyaların hepsi sizin adamlarınız. Onları hükümete karşı, halka karşı zulüm aletleri olarak kullanıyorsunuz.”*¹⁵⁸¹

Arif Saim Bey, eşkıyaları destekleyip hükümete karşı ayaklandıran kişiler olarak gösterdiği kasabanın ileri gelenlerini açıkça tehdit eder. Ankara'nın dikkatini çekmeden bölgedeki İnce Memed meselesinin ortadan kaldırılması gerektiğini düşünen Arif Saim Bey, bu hedefine ulaşmak için kasaba ileri gelenleriyle birlikte hareket etmek zorundadır. Öncelikle hem Arif Saim Bey'in hem de kasaba ileri gelenlerinin ortak meselesi olan İnce Memed ortadan kaldırılmalıdır. Hükümetin desteğini alabilmek için irtica meselesini kullanmaya karar veren Arif Saim Bey, irticai faaliyetlerin başı olarak gösterdiği Anacık Sultan'ın kasabaya getirilmesi için Yüzbaşı'ya emir verir. Kasabaya getirilen Anacık Sultan, tekkelerin kapatılmasına tepki göstermek amacıyla eşkıyaları devlete karşı kışkırtmakla suçlanır. Arif Saim Bey'in amacı bu suçlamayı Anacık Sultan'a kabul ettirerek İnce Memed meselesine gerçekten de irticai bir boyut kazandırmaktır fakat Anacık Sultan'ın ölmesiyle bu amacına ulaşamaz. Halkı, İnce Memed'e düşman etmek için Anacık Sultan'ı İnce Memed'in öldürdüğüne dair bir söylenti çıkaran Arif Saim Bey, Ankara'ya giderek destek isteyeceğini, irticai hareket sözünü Ankara'da kullanmasının destek için yeterli olacağını söyler. Arif Saim Bey, söylediklerini yaparak Karafirtına Azmi Bey'le kasabaya gelir.

¹⁵⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 497

*“(...) Şimdi ben Ankaraya gidince Dahiliye Vekilinden Karafirtına Miralay Azmi Beyi isteyebilirim. Bu kış kıyamette bile Karafirtına İnce Memed üstüne yürür. Halk bizimledir, bir de Karafirtına... Bir de irticai hareket sözü, İnce Memed bir ay içinde toz.”*¹⁵⁸²

Kasaba ileri gelenlerinin Arif Saim Bey’i İnce Memed konusunda kandırmak amacıyla kullandıkları bir diğer konu ise hükümetin hassas olduğu başka bir konu olan komünizmdir. İnce Memed’in zenginden alıp fakire verdiğini söyleyen ağalar böyle gitmesi durumunda Bolşevikliğin ülkeyi kısa zamanda ele geçireceğini öne sürerler.¹⁵⁸³

Arif Saim Bey bölgedeki tek erktir. Kendisinin Atatürk’e suikast düzenleteceğine dair Ankara’ya gönderilen asılsız telgraflar yüzünden kasabaya sırtını dönen Arif Saim Bey’in bu tutumu yüzünden kasabanın Ankara’yla bağları tamamen kopmuştur. Arif Saim Bey olmadan Ankara’da dikkate bile alınmayan kasabalıların tek korkusu Arif Saim’in başlarına bir çorap öreceği düşüncesidir. Kasabalılar Arif Saim Bey olmadan ya da başka bir ifadeyle bölgelerinin siyasal temsilcisi olmadan hiçbir işlerini Ankara’da yaptırılmazlar. Taşkın Hali Bey’in şu sözleri o dönemdeki siyasal hiyerarşiyi ve yapıyı göz önüne koyar.

Taşkın Hali Bey ellerini ovuşturarak söz başladı: “(...) Öyle anlaşılıyor ki Arif Sam Beyden, Ankaradan bize bir destek, bir hayır olmayacak. Bu dağlarda olup bitenleri onlar küçümsüyorlar. Vaziyetin vehametini Ankaraya anlatabilmemize bir imkan görmüyorum. Bir tek imkanımız vardı, o da mebusu alimiz Arif Saim Bey... O da sırtını bize dönmüş vaziyette... Onu aşarak, Ankaraya ulaşp, her şeyi anlatmamız mümkün değil. Biz buradan Dahiliye Vekaletine tel çeksek, önce onun eline geçecek. Kemal Paşaya, İsmet Paşaya, Fevzi Paşaya çektiğimiz teller evvela onun eline ulaşıyor. Biz çeksek de...” diyerek sözünü bitirdi.¹⁵⁸⁴

Sonunda bu duruma katlanamayan kasaba ileri gelenleri Arif Saim Bey’in dikkatini çekmek için onun çiftliğini bastırırlar. Bunun üzerine Arif Saim Bey kasabaya gelerek İnce Memed meselesine el koyar.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında siyasal gücü ellerinde tutan bakan, milletvekili,

¹⁵⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 543

¹⁵⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 405

¹⁵⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 296

bürokrat ve memurların çeşitli ekonomik güçlerle çıkar ilişkisi içinde olduklarına daha önceki bahislerde değinmiştik. O yılların yakın şahitlerinden Yakup Kadri'nin de değindiği bu problemlere romanda da dikkat çekilmiştir. Romanda Zeynullah Efendi'nin dükkânında yapılan bir çay sohbetinde o dönmlerdeki bir milletvekilinin binlerce dönümlük hazine köyüne el koymasından bahsedilir.¹⁵⁸⁵ Siyasilerle ve memurlarla kurduğu yakın ilişkiler sayesinde istediği yere çeltik ektiren Şakir Bey yüzünden çeltik tarlalarına yakın yerleşim yerlerinde sıtma salgını baş gösterir. Şakir Bey, köylerin içine kadar çeltik ektirmesine rağmen durdurulamaz. Kendisiyle bu konu hakkında mücadele eden Zeki Nejad'ı da öldürtür. Çeltiğin gelişigüzel ekilmesini 60'lı yıllarda yazdığı yazılarla sürekli dile getiren Yaşar Kemal, bu yazılarından birinde yerleşim yerlerinde yapılan çeltik tarlalarının çevreye zarar verdiğine değinir. 25 Mart 1962 tarihli bir yazısında çeltikçilerle mücadele eden Kadirli kaymakamının görevinden alınarak başka bir kasabanın kaymakamlığına atandığını, daha önce de çeltik tarlaları yüzünden baş gösteren sıtmayla mücadele eden doktorun da görevinden alınarak aynı kasabaya verildiğini belirten Yaşar Kemal, kaymakamın görevinden alınmasında bölgedeki ağaların büyük bir rol oynadığını ifade eder. Kaymakamın görevden alınmasıyla ağaların rahatça çeltik ektirebileceklerini ve çeltik ekim ruhsatlarını çıkartabileceklerini söyleyen Yaşar Kemal, ağaların on beş yılda otuz yedi kaymakam attırdıklarını, işlerine gelmeyen otuz sekizinci kaymakamı da attıracaklarını iddia eder.¹⁵⁸⁶ Görüldüğü gibi gerçek bir mesele olan çeltik ekimi İnce Memed romanının son cildinde de ele alınmış, siyasiler ve ağalar arasındaki çıkar ilişkilerine dikkat çekilmiştir. Yaşar Kemal, 14 Mayıs 1962 tarihli başka bir yazısında ise bölgedeki çeltik ekimlerinin özellikle çocuklar başta olmak üzere bölge halkını olumsuz bir şekilde etkilediğine değinmiştir. Ona göre çeltik ekimlerinde ağaları destekleyen kasaba siyasileridir.¹⁵⁸⁷ Romanda Şakir Bey'in arkasına aldığı siyasî destek sayesinde istediği yere çeltik ektirdiğini görürüz. Yazar, İnce Memed serisinin son cildinde Çukurova'daki çeltik meselesine değinerek bölgedeki bürokrat-burjuvazi-eşraf ilişkisine dikkat çekmiştir.

¹⁵⁸⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 171

¹⁵⁸⁶ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s. 100-103

¹⁵⁸⁷ Yaşar Kemal, Baldaki Tuz, s. 123-129

6.2.4.2. Kültürel düzey

6.2.4.2.1. Halk edebiyatı

Olay örgüsü, kültürel zenginliklerin bol olduğu, insanların duygu ve düşüncelerini şiirlerle ve çeşitli anlatı yöntemleriyle dile getirdikleri bir bölgede geçen romanda halk edebiyatı verimlerine sıklıkla rastlarız. Söz gelimi, başı sıkıştığında efsaneler ortaya çıkaran ve daha sonra da bunlara inan halk, duygularını yaptığı herhangi bir eşyanın üzerine yaptığı şekiller ya da resimlerle anlattığı gibi halk edebiyatı türlerini kullanarak da ifade eder. Mesela, İnce Memed'in canını taşıdığı düşüncesiyle yağız atın başına üç bin lira ödül konulur. Bu ilandan sonra kasaba attan geçilmez. Yazar meseleye ironik bir şekilde yaklaşarak kasabada başıboş bir sürü uyuz ve yaşlı atın dolaştığına değinir. Köylüler getirdikleri atların yağız at olduğunu inandırmak için birçok yola başvururlar. Bu yollardan en dikkat çekici olanlar ise getirilen atlar hakkında uydurulan destanlar, masallar, efsaneler ve söylenen türkülerdir.

*... Atlarının İnce Memedin atı olduğunu kanıtlayamayan birçok kişi kasabanın içine düşüyor, üfürsen yıkılacak atı üstüne bir masal uyduruyor, kendisine inanmayanlara veryansın ediyordu. Kasabada at destanlarından, oyunlarından, türkülerinden, kimisi de, bilmem nereden yakaladığı at üstüne hikayeler çıkarıyordu, at efsanelerinden, masallarından geçilmiyordu. Masal yüzü görmemiş kasaba çocukları, köy çocukları gibi masallarla, üstelik de türlü türlü, işitilmemiş at masallarıyla uykuya varıyorlardı.*¹⁵⁸⁸

A. Efsane

Serinin dördüncü ve son cildi de birçok efsaneyle donatılmıştır.

Bu ciltte de İnce Memed ve taktığı yüzük çevresinde çeşitli efsanelerin dolaştığını görürüz. İnce Memed'in Mahmut Ağa'yı öldürmesi halk arasında efsaneye dönüşür. Olayın tek şahidi Murtaza Ağa'nın, insanları etkilemek için efsaneleştirerek anlattığı bu olayda, İnce Memed parmağındaki yüzüğün saçmış olduğu ışığın içinden gelerek Mahmut Ağa'yı öldürür. Murtaza Ağa'nın anlattıklarına göre bu ışık Kırk Ermişler meclisine döner. Köylüler, parmağına taktığı Kırkgöz Ocağı'nın mührü olan yüzük sayesinde İnce Memed'e kurşun

¹⁵⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 207

işlemeyeceğine inanırlar. Bu yüzden İnce Memed bazı gerçek ya da anlatı kahramanlarıyla ve ulvi şahsiyetlerle eş tutulur. Örneğin yaşlı bir köylü olan Zeynep Hatun'un oğlu Yunus'a Memed hakkında söyledikleri dikkat çekicidir.

*“İnce Memed Yunusum, o bize geldi. O Allahın güzel kulu, ermişi, yiğidi, eli çatal kılıklı Alisi, Bozathı Hızırı, Kırathı Köroğlusu...”*¹⁵⁸⁹

Üçüncü ciltte olduğu gibi bu ciltte de Kırkgöz Ocağı'yla ilgili efsaneler anlatılmaya devam eder. Önceki ciltte Kırkgöz Ocağı'nın on altı erkeğiyle ilgili anlatılan efsaneler bu ciltte de hatırlatılır. Anlatılanlara göre Kırkgöz Ocağı'nın on altı erkeği Kurtuluş Savaşı'na katılmış ve geri dönmemişlerdir. Düşman askerlerinin anlattıkları, Türk ordusunun önünde giden yeşil donlu, eli kılıklı ve kurşun işlemeyen askerler bunlardır. Bu ciltte Kırkgöz Ocağı'yla alakalı efsanelere Selahaddin Eyyubi'nin üzerinde ayet yazılı gömleğiyle ilgili anlatılan efsane de eklenir. Selahaddin Eyyubi birçok savaşta kullandığı bu gömleği kendi eliyle Kırkgöz Ocağı'na armağan etmiş, bir gece Anacık Sultan'ın yanına giderek gömleğin İnce Memed'e giydirilmesini istemiştir. Anacık Sultan tarafından Memed'e giydirilen bu gömlek sayesinde Memed'e kurşun işlemeyeceğine inanılır. Anacık Sultan bu efsaneyi ve rüyasını Memed'e şöyle anlatır:

*“Bu gömlek Sultan Selahaddin Eyyubi Han Hazretlerinin gömleğidir. Onunla kafirlere karşı sayısız savaşlara girmiş sağ salim çıkmıştır. Sultan Selahaddin Hazretleri bu gömleği kendi eliyle Ocağa armağan etmiş, o gün bu gündür de bu tılsımlı göleği Selahaddin Eyyubi Han Hazretlerinden sonra kimse giymemiştir. İşte bundan bir ay kadar önce Sultan Selahaddin Eyyubi Hazretleri bir gece benim yanıma geldi, yeşil donlara bürünmüştü, elinde kıpkızıl, iri bir çınar yaprağı tutuyordu, çınar yaprağından kökler uzuyor, dünyayı dolanıyordu. Gözlerini bana dikti, Anacık Sultan, dedi, sizde benim bir emanetim var, onun sahibi İnce Memedir, gömleği ona giydir. Böyle der demez de, önümden silindi, bir yeşil ışık oldu çekildi gitti. Ben de senin İnce Memed, burada olmadığını, ama bir gün gelip nasibini alacağını biliyor, dağlara dönmeni bekliyordum. Allah yolunu açık, gazanı mübarek, kılıcını keskin etsin.”*¹⁵⁹⁰

Kırkgöz Ocağı'nın pirlerinden biri olan Anacık Sultan'ın annesinin cenazesinde meydana gelen bazı olaylar da efsanevî özellikler içerir. Efsanede

¹⁵⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 69

¹⁵⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 368

karda açan mavi bir çiçeğin rengini ırmağa ve balıklara vermesi anlatılır. Anlatı bu özelliğiyle yaratılış efsanelerine benzer.

Dağlardan düzlüğe aşağı sular gümbürdeyerek akıyor, karlar savuruyordu. Binlerce, kara batmış çıkmış, kardan adam olmuş insan anasının cenazesine gelmişlerdi. Ölü anası daha herkese sevgi dağıtıyordu. Başucunda, nereden gelmişse çok uzun saplı bir kocaman mavi çiçek gelmiş mavi mavi balkıyarak, boynunu bükmüş orada öyle dikilmiş kalmıştı. Anası çiçek kokuyordu. Ağıtlar yakıyordu kadınlar. Mezara ak çiçekler taşıyorlardı. O mavi çiçek yatağın başucundan kalktı yürüdü geldi, köklerini mezarın başucuna soktu, orada uzun, boynu bükük, mavileri şırlayıp akarak durdu kaldı, bunu da herkes gördü. O çiçek yıllar yılı hiç solmadan kurumadan, mavisini gün ışığı gibi şırlayarak aktı. Kurtuluş. Savaşına giden on altı pir dönmeyince çiçek de bir gün tanyerleri ısırken kalktı, mavisini bütün dünyaya yayarak çekildi gitti. Anacık Sultan bu olayı kendi gözleriyle gördü. O da çiçeğin ardınca gün ışıyınca kadar mavilere batarak gitti. Sonra aşağıdaki büyük, ak çakıltaşlı pınarda çiçeği yitirdi. Pınarın suları o gün bugündür, bu çiçekten dolayı som mavi akar. Ak çakıltaşları, yöredeki kayalar da sudaki balıklar da mavilediler.¹⁵⁹¹

Memed'in yağız atı, Hz Ali'nin Düldül'ü, Köroğlu'nun Kıratı ve Genç Osman'ın atıyla eş tutulur ve o atın yakalanmaya çalışıldığında olacak felaketlerden söz edilir. At, Memed'in de önüne geçmiş hatta Memed'in canının attı olduğuna ait söylentiler yayılmıştır. Bu söylentilerden hareketle kasaba ileri gelenleri yağız atın başına ödül koyarlar. Bu para ödülünden sonra kasaba ve çevresinde yağız atla ilgili söylentiler iyice artar.

Kimi de diyordu ki:

“Köroğlunun atını bulur getirirler, İnce Memedin atını netseler, neyleseler ele geçiremezler. Yemenden öte bir yerde Düldül daha savaştadır. Düldülü de bulur, savaştan alır getirirler, İnce Memedin atını getiremezler. Genç Osman, şimdi kellesi koltuğunda Bağdadın tunç kapısı önünde daha kılıç sallamaktadır, onun atını altından çeker alırlar da, İnce Memedin atını alamazlar, bulamazlar, bulsalar yakalayamazlar, yakalasalar zaptedemezler, zaptetseler depremler,

¹⁵⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 525

yıldırımlar, seller götürür dünyamızı yağız at ellerinden kurtulur.”¹⁵⁹²

Romanda atla ilgili efsanelerden biri de montaj maddesini incelerken değindiğimiz İskender’in atı Bukefalos’la ilgili olan efsanedir. İskender hakkında da çeşitli efsaneler bölge kültürüyle birleştirilerek anlatılır. Örneğin halk arasında anlatılan bir efsaneye göre İskender öldükten sonra adamları onu atı Bukefalos’a bindirirler, at da İskender’in cenazesini alıp Toros dağlarına getirerek Kırk Ermişlere teslim eder. İskender ve atı çevresinde anlatılan bir de yer efsanesi vardır. Efsaneye göre, İskender, İç Anadolu’yu Çukurova’ya bağlayan Gülek Boğazı’nı atının gücü ve kılıç darbeleriyle açmıştır. Bu efsaneye ait metni örnek olarak montaj bahsinde vermiştik.

Romandaki bir başka yer efsanesi de Düldül dağının adıyla ilgili olandır. Kör Haydar Usta’nın anlattığı efsaneye göre Hz. Ali’nin atı Düldül’ün mekân tuttuğu dağa bu atın adı verilmiştir.

... “*Hazreti Alinin Düldülü orayı mekan tutmuştur. Her ayın on beşinde Düldülün sivri kayasının üstünde, ay ışığı yelelerine yağmur gibi dökülürken, düldül atı orada dimdik durur.* ...”¹⁵⁹³

İnce Memed çetesinin uğradığı köylerden birisi olan Deliktaş’ın adının nereden geldiğini anlatan birkaç efsane romanda geçer. Bu konuyla alakalı olarak Dursun ve Temir’in anlattıkları efsaneler dikkat çekicidir.

“*Yok,*” dedi Alevi Dursun, “*hiçbirisi değil. Buraya bir pir gelmiş, ben bu Deliktaş’ı iyi biliyorum, buralılar pire inanıp iman etmemişler. Pir de, demek siz bana inanmıyorsunuz, demiş, köyden bu yamaca yürümüş. O, yürüyünce, onun arkasından taşlar, ağaçlar, akan pınarlar geriye dönüp buraya kadar yürümüşler. Pir de öfkeyle bu kayaya parmağını sokmuş.*”

“*Tevatür,*” dedi Temir.

“*Bir ejderha sarılmış bu kayaya. Kayayı delmiş de kırmızı çatal diliyle, boynuna takmış da buraya getirmiş,*” dedi Şahan. “*İşte bunu gören köylüler de şimdiki gibi köyü boşaltmışlar da başlarını almış gitmişler.*”¹⁵⁹⁴

Romanda, yalnızca Çukurova ve Toroslarda değil, Anadolu’nun genelinde bilinen ve yazarın müdahalesiyle İnce Memed merkezli yapılan Şahmeran efsanesi

¹⁵⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 119

¹⁵⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 129

¹⁵⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 566

de anlatılır. Şahmeran efsanesi yazar tarafından yeniden kurgulanarak anlatının içine İnce Memed de eklenmiştir. Montaj maddesinde değindiğimiz efsanede Şahmeran'ın âşık olduğu İnce Memed'i kaçırmaması ve sonrasında gelişen olaylar anlatılır.

Romandaki bir başka efsane ise köylülerin Akçasaz'da yaşadığına inandıkları gözlerinden ateş fışkıran yedi başlı ejderha ile ilgili olandır. Bataklığa giren kişileri öldürdüğüne ya da kaçırdığına inanılan ejderha bir söylentiye göre bataklıkta saklanan İnce Memed'i de kaçırmıştır.

Müslüm Akçasaz'daki bir sazlığın içinde gözlerinden ateş fışkıran yedi başlı bir ejderhanın olduğunu ve bu yüzden kimsenin bu sazlığa giremediğini söyler. Aynı ejderhayı köylüler altın boynuzlu olarak tasvir ederler. Köylüler bataklığın içinde olan Memed'i altın boynuzlu ejderhanın götürdüğünü düşünürler.

*“İnce Memedi yılanlar padişahı ve hem de ejderha çıkmış sarayından, almış onu altın boynuzlarının üstüne sarayına götürmüş.”*¹⁵⁹⁵

B. Masal

Romanda çeşitli masal motifleri de kullanılmıştır. Olağanüstü yaratıklar, tılsımlı eşyalar, formel sayılar ve bir masal dağı olan Kafdağı romanda geçen masal unsurlarıdır.

Daha önce de bahsettiğimiz Memed'in parmağına taktığı tılsımlı yüzük ve giydiği gömlek de birer masal motifidir. Masallarda kahramanlara sihirli objeler verilir. Sihirli güçler tarafından kahramanlara verilen bu objeler kahramana anlatı boyunca yardımcı olur. Memed, kendine verilen tılsımlı objeler sayesinde efsanevî bir kişiliğe dönüşür.

Masallarda ve halk hikâyelerinde kullanılan üç, yedi ve kırk formel sayıları romanda karşımıza çıkar. Örneğin Memedler adı altında İnce Memed çetesine katılan grupların hepsi yedişer kişiden oluşur ve bu özellikleriyle Yedi Memedler olarak anılırlar. Akçasaz bataklığındaki sazlıkta olduğu söylenen ejderha da yedi başlıdır. Memed ve arkadaşları gittikleri yerlerde üç gün ağırlandılar. Tekrar dağlara dönecek olan Memed'le Seyran üç gün üç gece yataktan çıkmazlar. Memed'le güzel başlı ejderha kız (Şahmeran) kırk gün kırk gece yataktan

¹⁵⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 52

çıkamazlar.

Masallarda rastlanan bir başka mitolojik kökenli motif ise olağanüstü bir yaratığın ya da kahramanının canının başka bir canlıda olması inancı ya da durumudur. Örneğin “Padişahın Üç Kızı” adlı Erzurum masalında devin canı Hint dağındaki dananın karnındaki üç serçededir. Kahramanın danayı ve karnındaki üç serçeyi öldürmesinden sonra dev ölür.¹⁵⁹⁶ Romanda ise İnce Memed’in canının yağız atta olduğuna inanılır ve bu yüzden yağız at öldürülmek istenir. Taşkın Hali Bey ile Murtaza Ağa arasında geçen bir konuşmada İnce Memed’in canının yağız atta olduğundan bahsedilir, hatta Murtaza Ağa bu durumu canı kafesteki bir kuşa olan devin masalına benzetir.

...

*“Bu at, ince Memedden daha beter başımızın en büyük belası. İnce Memedin canı da ondaymış. Hani masaldaki devin canı nasıl kafesteki küçük kuştaysa... Kuşu öldürünce devin de nasıl hık demiş canı çıkmışsa...”*¹⁵⁹⁷

C. Halk Hikâyeleri

Romanda bir halk hikâyesi kahramanı olan Köroğlu ve atı sürekli anılır. Köroğlu’nun atıyla özdeşleştirilen İnce Memed’in yağız atıyla ilgili sohbetlerde sürekli Köroğlu’nun atından da söz edilir.

Önceki ciltlerde olduğu gibi bu ciltte de Köroğlu hikâyesinden bir bölüme yer verilmiştir. Bu bölümde, Köroğlu’nun abı hayat suyunu bulması ve Kıratın bu sudan içerek ölümsüzlüğe kavuşması anlatılır. Montaj tekniğiyle romana eklenen bu hikâyeye ait örneği daha önce ele aldığımız montaj maddesinde vermiştik.

Yine montaj maddesinde ele aldığımız bir diğer konu da Dede Korkut Hikâyeleri’ndeki anlatım üslubunun romanda uygulanmış olmasıdır. Anacık Sultan’ın cenazesine katılanların adları aynı Dede Korkut Hikâyeleri’nde beylerin adları söylenirken epitet yöntemi kullanılır. Tekrar hatırlatacak olursak, Dede Korkut Hikâyeleri’nde, çeşitli özellikleri ve kendilerini üne kavuşturan hareketleri sıralandıktan sonra beylerin adları söylenir.

¹⁵⁹⁶ Seyidoğlu, Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar, s. 269-270

¹⁵⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 89

D. Halk Şiiri

Âşıklar eşkıya Bayramoğlu'na İnce Memed türküsüyle seslenirler.

... *Yüce dağ başında bir koca kartal, Bayramoğlu. Açmış kanadını dünyayı örter, Bayramoğlu. Bazı yiğitler vardır ölümden korkar, Bayramoğlu. Ben korkmam ölümden er geç yolumdur, Bayramoğlu. ...*¹⁵⁹⁸

Romanda halk şiirinin gücüne ve bölgede bir propaganda aracı olarak nasıl kullanıldığına dikkat çekilir. İnce Memed'in peşine düşen Bayramoğlu'nu eleştiren âşıklar onu karalayan, yeren şiirler söylerler. Bu şiirlerden birini Kel Âşık'tan dinleyen Arif Saim Bey şiiri çok beğenerek not ettirir.

*Bütün köyler, kasabalar bir tek dil olmuşlar Bayramoğluna yükleniyorlar, ağızlarına ne gelirse esirgemedен söylüyorlar, yayıyorlardı. Bayramoğlunun korkaklığı üstüne, onu gülünç bir duruma sokan, karalayan türküler de dillere düşmüştü. İnce nerede anılıyorsa Bayramoğlu da, onunla birlikte orada anılıyor, destancılar, türkücüler Bayramoğlunu itin götüne sokup çıkarıyor, milleti gülmekten kırıp geçiriyorlardı. Bayramoğluyla İnce Memedi karşı karşıya getiren, İnce Memedi yüceltip, Bayramoğlunu yerin dibine geçiren destanı Arif Saim Bey de, Kel Aşığı ta dağlardan getirterek dinledi ve öğretmen Sami Turguta destanı olduğu gibi bir deftere geçirmesini buyurdu.*¹⁵⁹⁹

Romanda Memed tarafından söylenen uğurböceği tekerlemesi de dikkat çekicidir.

... *Uğurböcekleri geldi gözlerinin önüne, eline konan uğur böceklerini, "Uç uç, tellice böcek, sana pabuç alacağım, sana şalvar sana fistan alacağım. Uç uç tellice böcek sana dünyayı vereceğim, san nar çiçeği, boynu bükük mor menekşe takacağım. Uç uç tellice böcek..."*¹⁶⁰⁰

¹⁵⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 466

¹⁵⁹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 466

¹⁶⁰⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 99

E. Kalıplaşmış Sözler

a. Atasözleri

1. “*Candan can, et tırnaktan ayrılmaz.*”¹⁶⁰¹ Birbirine yakın olan kişiler ya da akrabalar arasındaki bağı kolay kolay kopamayacağı manasındadır. Murtaza Ağa yanındaki diğer beylere, ağalara söyler.

2. “*Yumuşak atın tekmesi sert olur.*”¹⁶⁰² İyi huylu, yumuşak başlı görünen bir insan kötü huyları ya da kendisinden beklenmeyen davranışlar sergileyebilir. Yumuşak bir adam olan Şakir Bey için söylenir.

3. “*Alışmış kudurmuştan beterdir.*”¹⁶⁰³ Alışkanlıklardan kurtulmanın çok zor olacağını vurgulayan atasözü İnce Memed için söylenir. Memed eşkıyalığa alışmıştır ve bunu bırakması mümkün değildir.

4. “*Çivi çiviye söker.*”¹⁶⁰⁴ Bir problemin kendisine eşdeğer başka bir *şeyle* giderilmesi. İnce Memed’in hakkından gelecek kişi yine bir eşkıya olan Bayramoğlu’dur.

5. “*İyilik yap denize at, balık bilmezse Halik bilir.*”¹⁶⁰⁵ Yapılan iyilik mutlaka karşılığını bulur. Bayramoğlu kendisini sevinç gösterileriyle karşılayan halkı görünce bir zamanlar bu insanlar için verdiği mücadelenin karşılıksız bırakılmadığını düşünür.

6. “*Koyunun olmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler.*”¹⁶⁰⁶ Tecrübeli ve işin ehli insanların bulunmadığı yerde tecrübesiz, ehil olmayan kişilere gerektiğinden fazla önem gösterilmesi. Bayramoğlu’nun yaşlandığı için İnce Memed’in hakkından gelemeyeceği düşüncesiyle söylenmiş bir atasözüdür.

7. “*Korkuya dağ dayanmaz.*”¹⁶⁰⁷ Korkunun önüne hiçbir şey geçemez. Köylülerin korkularının önüne geçemeyerek İnce Memed’i teslim edecekleri düşünülür.

8. “*Görünen köy kılavuz istemez.*”¹⁶⁰⁸ Bilinen bir gerçek karşısında düşünmek, yardım istemek ya da duraksamak gereksizdir. Eşkıyalığın sonunun ne olacağı hakkında yapılan bir yorumdur.

¹⁶⁰¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 200

¹⁶⁰² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 270

¹⁶⁰³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 306

¹⁶⁰⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 413

¹⁶⁰⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 421

¹⁶⁰⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 465

¹⁶⁰⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 572

¹⁶⁰⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 588

b. Deyimler

1. “*Deve kini tutmak.*”¹⁶⁰⁹ Bitmek tükenmek bilmeyen kin beslemek. Müslüm’ün, kendisini yürüyemeyecek hale getirinceye kadar döven Kertiş Ali’ye beslediği büyük kini anlatmak için bu deyim kullanılmıştır.

2. “*Kurdun ağzına atmak.*”¹⁶¹⁰ Birini ya da bir şeyi tehlikeye atmak. Müslüm’ün tehlikede olduğunu gören Memed, onun yardımına gitmediği takdirde onu tehlikeye atmış olacağını düşünür.

3. “*Anan seni kadir gecesi doğurmuş.*”¹⁶¹¹ Bu ciltte çok sık rastladığımız bu deyim şanslı insanlar için söylenir. Kişinin şansı manevi bir olguya bağlanır. Müslümanlar için kutsal olan Kadir Gecesi’nde dünyaya gelen kişinin şanslı olacağı inancı üzerine söylenen bir sözdür. Batakılıkta saklanırken geceyi yılanlarla geçiren Memed için Müslüm söylemiştir.

4. “*Gemi azıya almak.*”¹⁶¹² Kimsenin sözünü dinlemez bir duruma gelmek. İnce Memed için söylenir.

5. “*Avcı kediye farenin deliğinin ağzına bağlamak.*”¹⁶¹³ Güvenilmez birine bir şeyi emanet etmek. Molla Duran, Topla Ali’nin tekrar Murtaza Ağa’nın evine yerleşmesine bu gözle bakar.

6. “*Hanyayı Konyayı öğrenmek.*”¹⁶¹⁴ Görüp geçirmek, hayata dair belli bir tecrübe edinmek. İnce Memed çetesine katılan üç delikanlı için söylenir.

7. “*Eti senin kemiği benim olmak.*”¹⁶¹⁵ Romanda eti de senin kemiği de senin şeklinde söylenen deyim, bir yere bir şeyler öğrenmesi için verilen çocuklar için söylenir. Çocuğun velisi bu deymi söyleyerek çocuğu her şeyiyle ustaya ya da öğretmene emanet ettiğini belirtir. İnce Memed çetesine katılan köylü gençleri köyün piri Cafer Dede bu deymi kullanarak Memed’e emanet eder.

8. “*Umsunuk etmek.*”¹⁶¹⁶ Boşa umutlandırmak anlamına gelen deymi Hürü Ana duvardaki resmiyle konuştuğu Hz Ali’ye söyler.

¹⁶⁰⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 17

¹⁶¹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 21

¹⁶¹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 34

¹⁶¹² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 45

¹⁶¹³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 201

¹⁶¹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 279

¹⁶¹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 358

¹⁶¹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 391

9. “Gözlerini yumup ağzını açmak.”¹⁶¹⁷ Kişinin karşısındakine hiçbir şeyi umursamadan ağzına geleni söylemesi. Arif Saim Bey sinirlendiği Molla Duran’a ağzına geleni söyler. Onun bu konuşma tarzı bu deyimle ifade edilir.

10. “Gözden sürmeyi çekmek.”¹⁶¹⁸ Çok usta bir hırsız olmak. Yedi Kardeşler köyündeki Memed çocuk için bu tabir kullanılır.

c. Dualar

1. “Allah analı babalı büyütsün.”¹⁶¹⁹ Hürü Ana, Memed’in doğacak çocukları için söyler.

2. “Allah ağzından duysun.”¹⁶²⁰ Murtaza Ağa eşi Hüsne Hatun’a söyler.

3. “Allah başaşa gönendirsin.”¹⁶²¹ Memed’in Seyran’la evlendiğini öğrenen Zeynep Hatun bu duayı eder.

4. “Ölülerinin ruhuna gitsin.”¹⁶²² Murtaza Ağa Kürt Rüstem’e söyler.

5. “Gönlün dert görmesin.”¹⁶²³ Ferhat Hoca köylü bir gence bu dilekte bulunur.

6. “Allah sana bu dünyada da öteki dünyada da zulüm göstermesin.”¹⁶²⁴ Yaralı jandarmalar kendilerini doktora gönderen Ferhat Hoca’ya bu şekilde teşekkür ederler.

7. “Allah sizi kazadan beladan kör kurşunlardan saklasın.”¹⁶²⁵ Memed çocuk, yanlarından ayrıldığı İnce Memed çetesine karşı duyduğu iyi niyetlerini bu sözlerle ifade eder.

8. “Allah düşmanlarınızın gözünü kör, sizin kılıcınızı keskin eylesin.”¹⁶²⁶ Zöhre Ana’nın İnce Memed çetesine ettiği dualardan biridir.

¹⁶¹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 403

¹⁶¹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 598

¹⁶¹⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 32

¹⁶²⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 42

¹⁶²¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 66

¹⁶²² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 78

¹⁶²³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 147

¹⁶²⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 285

¹⁶²⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 593

¹⁶²⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 598

d. Beddualar

Bu ciltte beddua yok denecek kadar azdır.

“Yağlı kurşunlara gelesi.”, “Kör olasıca.”, “Dillerim çürüsün.”¹⁶²⁷ İnce Memed’e sinirlenen Hürü Ana ona beddualar eder daha sonra söylediklerinden pişman olarak kendisine beddua eder.

6.2.4.2.2. Folklorik öğeler

A. İnançlar

Halk arasında uğur getirdiğine inanılan birçok nesnenin olduğu gibi bitki, böcek ve hayvanların da uğuruna inanılır. İnce Memed yolda yürürken karşısına çıkan yılanın kendisine uğur getireceğini düşünür.

... *Atalar, bir şeyi boş yere söylemezler. Bir insanın karşısına yılan çıkması uğurdur.*¹⁶²⁸

Meraklısı olduğu ve en sevdiği böceğin uğurböceği olduğunu, neredeyse her romanını bir uğurböceğinin onurlandığını söyleyen¹⁶²⁹ Yaşar Kemal’in bu sevgisi romana da yansır. Memed’in rastladığı bir başka canlı ise uğurböceğidir ve bunun kendisine uğur getireceğini düşünür.

... *Tüfeğin namlusu üstünde kırmızı, kara benekleri büyük bir uğurböceği gördü. Bu büyük bir uğurdur dedi aldırmadı.*¹⁶³⁰

Çok eski bir inanış olan kurban kesme bu ciltte sık rastladığımız inanışlardan biridir. Örneğin Memed kendisine doğru yaklaşan kişinin Müslüm olması durumunda Allah’a bir kurban keseceğini söyler.¹⁶³¹ Gittiği köylerden birinde Memed’in şerefine birkaç kurban kesilir.¹⁶³² Antepli Çavuş’un girdiği köylerden birinde köyün girişinde jandarmalar için kurban kesilir.

... *Birlik Muhtarın, daha avlusunun kapısından girer girmez, çangal boynuzlu kesilmeye hazır bir koçla karşılaştı. Bıçağı elinde tutan delikanlı avluya giren candarmaları görür görmez eğildi, yerde yatan, iki kişinin ayaklarından tuttuğu koça bıçağı çaldı, koçun boynundan fışkıran kan Çavuşun ayaklarına*

¹⁶²⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 330-331

¹⁶²⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 15

¹⁶²⁹ Yaşar Kemal, Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, s. 117

¹⁶³⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 22

¹⁶³¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 28

¹⁶³² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 71

*kadar geldi.*¹⁶³³

Son olarak İnce Memed'i yakalamak için özel yetkilerle kasabaya giden Karafirtına Albay Azmi Bey için kurbanlar kesildiğini görürüz. Kasaba halkı, Azmi Bey için o kadar kurban keser ki kasaba çarşısı kesilmiş fakat derisi yüzülmemiş kurbanlarla dolar. Yazar burada kurban inancına ironik bir bakışla yaklaşmıştır.

Önceki ciltlerde de rastladığımız bir başka inanış da muska takmadır. Bir çeşit nazarlık olan muska Anadolu'da yaygın bir inanıştır. Müslüm, Abdülislam Hoca'dan bahsederken onun yazdığı muskaların ölüyü dirilttiğini söyler.¹⁶³⁴ Hocalar ya da büyü işiyle uğraşan kişiler, zararlı böcek ve hayvanlardan korunmayı sağlayan efsunlar da yaparlar. Romanda Müslüm yılanlara karşı efsunu olduğu için yılanların kendisine bir şey yapamayacağını iddia eder.

*“Benim efsunum var, yılan bana bir şey yapmaz. (...)”*¹⁶³⁵

Türbe inancının üzerinde de durulan romanda Mevlana türbesine gitmenin yarım hac sayıldığı inancından da bahsedilir. Memed, Mevlana türbesine giderek yarım hac yapmak istediğini Abdülislam Hoca'ya söyler.¹⁶³⁶ Bunun yanında türbe inancına ironik bir bakışla da yaklaşmıştır. Bir eşkıya olan Çakırcalı'nın mezarının zamanla halk tarafından türbe haline getirilmesi ve bu türbenin toprağının tedavi amaçlı kullanılmasından bahsedilen romanda¹⁶³⁷ Anadolu'daki türbe gerçeğine farklı bir açıdan bakılmıştır.

Bir şeyi yerine getirmek veya bir olayı doğrulamak için Tanrı'yı, kutsal görülen bir kişiyi ya da bir nesneyi tanık göstererek verilen söze yemin (ant) dendiğine daha önce değinmiştik. Bu ciltte çeşitli durumlar karşısında kişilerin yemin ettiklerini görürüz. Örneğin, Ferhat Hoca, çeteye yeni katlan gençlere fakir fıkara zulmetmemeleri, onları hep güler yüzle karşılamaları, yardıma muhtaçlara yardım etmeleri gibi hususlarda Kur'an-ı Kerim üzerine yemin ettirir.¹⁶³⁸ Romandaki en dikkat çekici yemin ise Arif Saim Bey'in çiftliğini Cabbar'a bastırtan Murtaza Ağa, Zülfü Bey, Taşkın Halil Bey ve Rüstem Bey'in bu meseleyi kimseye söylemeyeceklerine dair

¹⁶³³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 185-186

¹⁶³⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 32

¹⁶³⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 34

¹⁶³⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 167

¹⁶³⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 175-176

¹⁶³⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 277-278

birbirlerine ettikleri yemindir. Yazar-anlatıcı onların avrat boşayarak yemin ettiklerini ifade eder. Bu yemin şekli, yemin eden kişilerin namuslarını ortaya koyarak birbirlerine söz verdiklerini gösterir.

*... Vakit sabahın üçüydü ve girişecekleri eylem üstüne yüzde yüz anlaşmışlar, bu eylem gerçekleşikten sonra da, eylemi kimin gerçekleştirdiği üstüne hiçbir zaman, hiçbir kimseye bir tek sözcük bile sızdırılmayacağı üstüne avrat boşayarak Kurana el basmışlardı.*¹⁶³⁹

Serinin önceki üç cildinde de yoğun bir şekilde rastladığımız ve halk inanışında önemli bir yere sahip olan Hızır, ermiş, evliya, yeşil donlu zat, pir ve Kırklar gibi kavramlar bu ciltte de sıklıkla karşımıza çıkar. Bu konuya daha önce ayrıntılı bir şekilde değinmiştik. Ayrıca, Koroğlu'nun Kıratı ve Hz Ali'nin Döldül'ü de halk tarafından kutsal görülen ve yaşadıklarına inanılan varlıklardır.

Alevi-Bektaşî kültürünün yoğun bir şekilde işlendiği romanda bu kültüre ait çeşitli inanışlara da rastlarız. İnce Memed'in evine aldığı resimlerden bazıları Alevi-Bektaşî kültürüne ait çeşitli inanışların anlatıldığı resimlerdir. Özellikle Hz. Ali'nin kendi cenazesini devenin sırtında taşımasını konu alan tablo romanda en çok üstünde durulan resimlerden biridir. Hürü Ana'nın dikkatini çeken bu resim yazar tarafından ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir. Bektaşîliğin bir halk inanış biçimi olduğunu söyleyen İrene Melikoff, halk yığınlarının dogmalardan hoşlanmadıklarını onların heyecan veren ve hayallere seslenen söylemlere gereksinim duyduklarını söyler. Melikoff'a göre onlar için imaj ve sembol her şeyden önce gelir. Bu imajları altı bölümde toplayan Melikoff, birinci bölümde Hacı Bektaş ve Bektaşî velilerle ilgili çeşitli konular üzerine uydurulmuş canlandırmalardan, ikinci bölümde Hz. Ali bağlantılı resimlerden, üçüncü bölümde Hak- Hz. Muhammed ve Hz. Ali kutsal üçlemesini içeren imajlardan, dördüncü bölümde sembolleşmiş resim ya da yazıların Hz. Ali ve Arslan görünümündeki canlandırmalarından, beşinci bölümde Allah'ın adının insan yüzüne resmedildiği Hurufî etkiler gösteren yazılardan ve altıncı bölümde tekke (türbe) duvarlarında ve Bektaşî evlerinde sıkça görülen bir imajdan (canlandırma) bahseder. Melikoff'un altıncı bölümde ele aldığı canlandırma romanda rastladığımız Hz. Ali'nin kendi cenazesini devenin üzerinde taşımasını konu alan canlandırma. Bu canlandırmanın Konya'da özel bir müzedeki İzzet Koyunoğlu koleksiyonunda

¹⁶³⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 371

bulunduğunu söyleyen Melikoff, tablonun ölümden sonraki yaşamı simgelediğini ifade eder. Bu tablo zamanla çeşitli ustalar tarafından çoğaltılarak evlerin duvarlarını süslemiştir.¹⁶⁴⁰ Minyatürler ve halk resimlerinin, geleneksel yaşamı ve kırsal alanı konu edinen sanatçıların eserlerinin halkbilimcilerin ve halkbilim alanına ilgi duyanların yararlanabilecekleri kaynaklar arasında olduğuna vurgu yapan Sedat Veyis Örnek, geçmişin malı olan minyatürlere günümüzde bakıldığında o dönemlere ait birçok kültürel öğenin önemini, yerini ve işlevini görmenin mümkün olabileceğini söyler. Örnek, özellikle toplumun yönetici sınıfının, soyluların günlük ve törensel yaşamlarından sahneler içeren minyatürlerin başlı başına inceleme konusu olduğuna dikkat çeker. Ona göre bu resimler halkın geçmişteki yaşamının değerli belgeleridir ve çağdaş sanatçılardan bazıları halk bilimiyle ilgili konuları eserlerinde işlerken halk sanatlarının motiflerinden yararlanarak geleneksel kesimdeki insanın günlük ve törensel yaşamından kesitler verirler. Romanda tasviri yapılan ve gerçekte *Hız. Ali ve Devesi* olarak bilinen resmi, dinsel özlü bir halk resmi olarak tanımlayan Sedat Veyis Örnek, bu resme kitabında yer vermiştir.¹⁶⁴¹ Ayrıca kitapta, romanda bahsi geçen bir diğer resim olan Şahmeran tasvirinin yanı sıra çeşitli halk resimleri ve dinsel levhalardan da örnekler bulunmaktadır.¹⁶⁴²

Romanda Alevi-Bektaşî kültürüne ait rastladığımız bir başka inanış ise kuş donuna girmedir. Bu inanış, Uygur Türkleri arasında yaygın olan Budha'cı inanışın yeniden bedenleşme inancının bir kalıntısıdır. İnanişâ göre ruh ölümden sonra bir kuş olur. Bu yüzden velilerin kendilerine özgü kuş imajları vardır. Ahmed Yesevi'nin bir turnaya dönüşmesini ve Hacı Bektaş'ın güvercin donuna girmesini buna örnek gösterebiliriz.¹⁶⁴³ Genel itibariyle halk kültüründe uzun yaşamın, bereket ve refahın simgesi olan turna, Hazret-i Şâhî'nin sesi olma, Hoca Ahmet Yesevi donunda görünme, Hız. Ali ve Hacı Bektaş Veli'den haber getirme gibi olağanüstülükler yüklendiği için Alevi Bektaşî kültüründe de önemli bir yere sahiptir. Alevi-Bektaşî kültürünün en önemli ritüellerinden biri olan semah törenlerinde canların dönüşü turna dönüşünden ilham alınarak ortaya çıkmıştır. Güvercin ise Alevi-Bektaşî kültüründe barışın ve

¹⁶⁴⁰ İrene Melikoff, *Destan'dan Masal'a Türkoloji Yolculuklarım*, (Çev. Turan Alptekin), Demos Yay., İstanbul, 2008, s. 246-248

¹⁶⁴¹ Örnek, *Türk Halkbilimi*, s. 44-45

¹⁶⁴² Bk. Örnek, *Türk Halkbilimi*, s. 53-55 (Not: Bu sayfalar arasında bulunan örnekler sayfa numaralandırmasına dahil edilmemiştir.)

¹⁶⁴³ Melikoff, *Destan'dan Masal'a Türkoloji Yolculuklarım*, s. 241

mazlumun simgesidir.¹⁶⁴⁴ Bütün bunların yanı sıra şamanların da kuş donuna girdiklerini hatırlatmak, konunun daha iyi anlaşılması ve bu işlemin kültürel derinliğinin vurgulanması bakımından önemlidir. Romanda Anacık Sultan'ın cenazesine katılan erenler kuş donunda gelirler.

(...) *Bunların arakasından da Kırşehirden, Hacı Bektaş Ocağından erenler güvercin donunda geldiler, kümbetle binektaş arasında üst üste, gün ışığını bile sızdırmayacak sıklıkta göğe kadar ak bir perde kurdular.*¹⁶⁴⁵

B. Halk Hekimliği

Romanda geçen tedavi yöntemleri büyüsel, değil gerçekçi niteliktedir. Bu ciltte yılan derisi ve zehriyle yapılan tedaviler dikkatimizi çeker. İdris Hoca, Kör Haydar Usta'nın yaralanan gözünü yılan derisinden yaptığı bir ilaçla tedavi etmiştir.

... *İdris Hoca ne demişti, senin gözünü yılan kavı kurtardı, demişti. Elimdeki ilaç doksan dokuz kavlamış yılanın kavının özü çıkarılarak yapılmış ve de senin, senin gibi de birçok insanın gözünü kurtarmıştır, demişti.*¹⁶⁴⁶

Yine Kör Haydar Usta'nın anlattığı bir rivayete göre ise bazı hekimler yılan zehrinden ölümün ilacını bulmuşlardır.¹⁶⁴⁷

İronik bir şekilde bahsedilen türbe konusunda ise Anadolu'da yaygın olan türbe toprağıyla tedavi yöntemine değinilmiştir.

C. Geçiş Dönemleri

a. Ölüm

Romanda Anacık Sultan'ın cenaze törenine ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Onun cenaze törenine katılmak için Anadolu'nun dört bir yanından insanlar gelirler. Yöredeki kadınlar ise ak başörtülerini başlarına sarıp kara çatkılar bağlayarak gelirler ve cenazenin başında halka oluşturup ağıtlar yakmaya başlarlar. Bu tören birlik, beraberlik ve dayanışmayı sembolize ettiği için yaklaşık beş sayfa boyunca anlatılır çünkü törene farklı kültürlerden birçok insan katılır. Zaten cenaze törenlerine insanların katılmasının amacı da cenaze sahiplerine

¹⁶⁴⁴ Günşen, "Alevi-Bektaş Terminolojisinde Gizli Dil", Kültür Tarihinde Gizli Diller ve Şifreler, s. 154

¹⁶⁴⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 553

¹⁶⁴⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 123

¹⁶⁴⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 128

destek olarak onların acılarını paylaşmaktır. Hürü Ana'nın başlattığı ağıt töreni diğer ağıtçı kadınların sözü devralmasıyla devam eder.

*Ağıda ilk olarak Hürü Ana başladı. Onun sağ yanında soylu ağıtçı Bey kızı Telli Hatun, solunda da Telli Hatunun kız kardeşi hak aşığı, türküleriyle, ağıtlarıyla taşı dile getiren, akarsuları durduran, ağaçları yürüten, dağları titreten Hasibe Hatun duruyordu. Hürü Ana önce ağıttan bir dörtlük söylüyor, halkalardaki bütün kadınlar hep bir ağızdan onu tekrarlıyorlar, ardından da gene hep bir ağızdan ağlıyorlardı.*¹⁶⁴⁸

Ağıttan sonra ölünün yıkanması ve diğer işlemler de anlatılır.

*... Ve kadınların ağıtları ikindiüstüne kadar sürdü. Sonra ölüyü kokulu sabunlarla yudular, ipek kefene sardılar, ceviz ağacından tabuta koydular, tabutu eller üstünde taşıyarak karşıdaki, gece gündüz üstünden hiç ışık eksilmeyen, her zaman yalp yalp yanan çakmaktaşıdan doruğa yöneldiler.*¹⁶⁴⁹

Romandaki bir başka cenaze töreni olan Mestan'ın cenaze töreni de aynı şekilde yapılır ve bu törende ağıtçı kadınların söyledikleri ağıtlara da yer verilir. Bu ağıtlar, bilenen bazı ağıtların Mestan'a uyarlanmış şekilleridir. Yaşar Kemal *Ağıtlar* kitabında ağıtın nasıl yakıldığına dair bilgiler vermiştir. Kitapta anlatılanlara göre ölünün üstündeki yorgan sökülerek içindeki beyaz örtü ölünün üzerine örtülür. Ölünün eşyalarının konulduğu bir bohça kadınlardan birinin önüne atılarak ağıt başlatılır. Önüne atılan bohçadan ölünün bir eşyasını eline alan kadın ağıt yakmaya başlar ve diğer kadınlar da bu işlemi sırayla tekrarlar.¹⁶⁵⁰ Romandaki ağıt töreninde de bu işlemlerin sırasıyla yapıldığını görürüz. Mestan'ın eşyalarından birini alan ağıtçı kadın ağıt yaktıktan sonra bir mendil olan bu eşyayı İnce Memed'e verir. Ağıtlarda kişinin nasıl öldüğüne dair bilgi verilir ve onun hayattayken yaptıkları anlatılır. Mestan'ın, İnce Memed'in yerini söylemediği için jandarmalar tarafından öldürüldüğünü ağıtçı kadının yaktığı ağıttan anlarız.

Yaşlıca iri bir kadın, önce gür sesiyle ağıdı söylüyor, sonra bütün kadınlar onun söylediğini, gene kadınla birlikte yineliyorlar, arkasından da ağlaşıyorlardı.

İri kadın İnce Memedi görünce şöyle bir dikeldi, sesine çeki düzen verdi,

¹⁶⁴⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 553

¹⁶⁴⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 555

¹⁶⁵⁰ Yaşar Kemal, Ağıtlar, s. 54

göğüsleri kabardı, sesi daha gürleşti:

Düldül dağı kavakları, Kızılgedik durakları, sana İnce Memed demem, yıkmayınca konakları, diyordu. Ve bütün kadınlar tekrarlıyorlardı. Sesleri, bütün koyağı dolduruyor, ortalıkta çınliyordu. Koçyiğitler, koçyiğitler, ağlasın selvi söğütler, öldürmüşler Mestanımı, kanını yalamış itler. Kadın başını kaldırdı, İnce Memedin gözlerini aradı buldu. Ben ağlarım yana yana, düşman da susamış kana, uyan Mestan oğlum uyan, İnce Memed geldi sana. Kadın üç kere dizlerine vurdu. Bilmem demiş, bilmem demiş, ben hayınlık bilmem demiş, İnce Memedin yerini, düşmanlara demem, demiş. Kadın, uzandı, çarşafın ucundan tuttu, ölünün yüzünü açtı. Hele yazdı, hele yazdı, kadir Mevlam böyle yazdı, İnce Memedi duyunca, sevincinden öle yazdı. Çarşafın kaldırdığı ucunu elinde tutuyor, gözlerini ölünün yüzüne dikmiş bakıyordu. Ölüyor yiğit ölüyor, dünyaya ışık salıyor, hele bakın Mestanıma, ölüsü bile gülüyor. Kadın, önündeki bohçadan Mestanın sırmalı abasını aldı, İnce Memede karşı salladı. Kuşun yemiş, uçmuş canın, kalbur gibi her bir yanın, İnce Memed derler buna, öcünü alacak senin. Önündeki bohçadan katlanmış, işlemeli bir mendil aldı, kalktı, İnce Memede doğru gitti, mendili ona verdi döndü. ...¹⁶⁵¹

D. Gelenekler

Romanda Alevi kültürüne ait belli başlı geleneklerden bahsedilmiştir. Özellikle Memed'in gittiği Alevi köylerinde köyün piri olan dedelerin akşamları saz çalıp söyleyerek yaptıkları cemler dikkat çekicidir. Anacık Sultan'ın cenaze törenine katılan Alevi dedelerinin tasvirleri de onların kültürlerini yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Örneğin Ağuiçen Ocağı'nın yüz yaşındaki dedesi Balım Dede belinde kavalı, başında sikkesi, elinde on iki telli sazı ile Kırşehir'den gelen Hacı Bektaş Ocağı erenleri ise güvercin donuyla cenaze törenine gelirler.¹⁶⁵² İnce Memed çetesinin uğradığı Alevi köylerinde Alevi gelenekleri sergilenir. Özellikle Dursun, Cafer ve Veli Dedelerin köylerinde geleneklerini yaşattıklarını görürüz. Sazını eline alan Dursun Dede sabahlara kadar sevgi ve insanlık üzerine çalıp söyler.

Bir delikanlı duvardaki sazlardan birisini aldı getirdi Dedenin önüne koydu.

¹⁶⁵¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 604-605

¹⁶⁵² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 552-553

Dede pos bıyıklarını sıvazladıktan sonra sazı aldı, 'düzenini verdi, birdenbire de yeniden yüzü değişti, bir düş içine girdi büyülenmişçesine çalmaya söylemeye başladı. Dedenin sesi içe işleyiciydi. Bin yıl öteden gelir, bin yıl ileriye gider gibiydi.

...

Dursun Dede sazını göğsüne çekmiş, gözlerini kapamış söylüyor uğunuyordu. Yüzünde tatlılık, sevgi, yumuşaklık, Cennetin ortasında oturur gibi, bir tadın, bir inancın rahatlığında. Dünyayı Tanrı yedi günde yaratmadı, bir göz açıp kapayıncaya kadarki sürede yarattı. O çakan sevgidir işte. Evreni sevgi yarattı, toprağı, gökyüzünü sevgi yarattı, onun içindir ki evren böylesine sonsuz, toprak bu kadar zengin, yaratıcı, gökyüzü böylesine ışık kaynağı. İnsanı sevgi yarattı, onun içindir ki insan bu kadar yaratıcı, böylesine güzel, diyordu Dursun Dede.¹⁶⁵³

Başka bir Alevi dedesi olan Cafer Dede de Dursun Dede gibi sazını eline alarak insanlığa dair her şeyden bahseder.¹⁶⁵⁴ Veli Dede'nin ceminde ise saz ile şiirler söylenirken semah dönülür ve gülbenk çekilir. Genellikle Cuma geceleri yapılan Ayin-i Cem'de dedenin bulunması şarttır ve bu ayinde üç önemli öge vardır. Bunlar, kurban kesimi ve yenmesi, samah, müzik, nefesler vb. icra edilmesi ve içki içilmesidir. Törenlerde sık sık gülbenk ve tercüman okunur ve niyazda bulunulur. Türkçe dualar olan gülbenkler, Alevi ve Bektaşilerde Hz Ali'ye "şah" denildiği için, 'bismillah' yerine 'bismişah' ile başlar.¹⁶⁵⁵

...O gece perşembe gecesi idi. Dede derimevinde büyük bir Cem kurdu. Gün yüzü görmemiş demeler söyleyip semahlar çaldı. Uzun, ince, kuğu boyunlu kadınlar, büyük gözlü, pos bıyıklı, karayağız, dal gibi delikanlılar semah döndüler. Dede semaha Hazreti Aliyi, on iki imamı, Genç Osmanı, Baba İshakı, Pir Sultanı, Baba İlyası, Sarı Saltıkı, Köroğlunu, Türkmen Kocası Yunusu, Hacı Bektaş Veliyi, Abdal Musayı, Kırkları, Yedileri, Üçleri çağırdı. Hep birlikte sabaha kadar, eriş ya Dede Sultan diyerek semah döndüler. Onlarla birlikte bütün Toros dağları dağı taşı, ağacı, suyu, yıldızları, kurdu karıncası, börtü böceği, kar altından yeni çıkmış apak kar çiçekleriyle semah döndü. Onlarla birlikte gülbenk çektiler.

¹⁶⁵³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s.145

¹⁶⁵⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 358

¹⁶⁵⁵ And, Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı, s. 367-371

*Candarmalarca öldürülmüş yedi Memedleri andılar.*¹⁶⁵⁶

Gelenek haline getirilmiş bir başka davranış ise hediye vermedir. Seyran, Müslüm'le Memed'e bergüzar ya da başka bir ifadeyle hediye gönderir.¹⁶⁵⁷ Bir evin kurulmasına destek olmak amacıyla da hediye götürülür. Bunda amaç evin herhangi bir eksiğini tamamlamaktır. Özellikle Kur'an-ı Kerim en çok götürülen hediyeler arasındadır. Memed'in Akyalı köyünde aldığı eve komşuları ve arkadaşları hediyeler götürürler. Hediye olarak, Efendi Hazretleri Kur'an-ı Kerim, Abdülislam Hoca ise kahve değirmeni, ince belli çay bardağı ve semaver götürür.¹⁶⁵⁸

E. Giyim Kuşam

Zülfü Bey'in karısının giyiniş şekli bölge kadınının kıyafet özelliklerini yansıtır.

*Köylü biçimi fistan giyiyor, başına, öne gelen yanına altınlar döşenmiş sırmalı fes geçiriyor, üstüne de renk renk ipekliler bağlıyor, ayaklarına da altın çekirdekli inci halhallar takıyordu. Gerdanlığına, kemerine paha biçilemiyordu.*¹⁶⁵⁹

F. Yiyecek ve İçecekler

Romanda daha önceki ciltlerde de adları geçen tarhana, kebab, bulgur, tavuk yahnisi gibi yemeklerin adı geçer. Bu ciltte diğer ciltlerden farklı olarak içli köfte, kabak çiçeği dolması ve çaman (pirzola) yemeklerinin adları geçer.

*Hemen gür ateşler yakıldı, kestikleri koçtan arta kalanını çaman yapıp tuzladılar, kalın közlerin üstüne serdiler.*¹⁶⁶⁰

*Bir yer masasının üstüne konmuş, kalaylı bakır sininin üstündeki tüten yemekler onu bekliyordu. Ortada tepeleme pirinç pilavı, onun yanında av etlerinden sövüşler, tavuk yahnisi, içli köfte...*¹⁶⁶¹

Ana bundan sonra her gün ona, öğle akşam, hep kabak çiçeği dolması

¹⁶⁵⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 482

¹⁶⁵⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 32

¹⁶⁵⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 239

¹⁶⁵⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 209

¹⁶⁶⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 131

¹⁶⁶¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 109

yaptı.¹⁶⁶²

G. Halk Zanaatları

Bir Alevi köyü olan Yelpınar köylülerinin en önemli özellikleri ağaç işlerinde usta olmalarıdır. Ferhat Hoca'nın deyimiyle bunlar ağaçtan adam yapıp konuşturacak kabiliyettedirler. Romanda sözü edilen bu kişiler hiç şüphesiz Tahtacı Türkmenleridir. Ferhat Hoca bu insanların ağaç işlerindeki ustalıklarını şöyle anlatır:

... *“Bunlar, çok da güzel, nakışlı, sedef, altın, gümüş kakma beşikler yaparlar. Padişahların, Beylerin çocukları bunların beşiklerinde uyur. Öyle beşikler yaparlar ki her birisine paha biçilmez. Sonra, bu dağların en güzel balını da bunlar çıkarırlar. Büyük konakların, oya gibi işlenmiş tahta işleri de bunlarındır. Camilerin mihrapları da bunların hüneridir. (...)*”¹⁶⁶³

Romanda adı geçen bir diğer halk zanaatı ise saraçlıktır. Andırındaki saraç Hacı yaptığı eyerlerle meşhurdur. Dursun Dede, Saraç Hacı'nın yaptığı eyerleri şöyle metheder.

*“(...) Saraç Hacı çok güzel türkü söyler, soylu atlara sırma işleme, savatlı eyer, dizgin yapar. Bir at, soylu, onun istediği gibi bir at değilse Dulkadiroğlu Hacı Sultan ona dünyayı verseler o ata eyer, dizgin, belleme yapmaz. Onun her işlediği eyer bir renk denizi, bir çiçeklik, bir cennet bahçesidir. (...)”*¹⁶⁶⁴

Romanda Efendi Hazretlerinin yaptığı Türk-İslam kültürünü yansıtan resimler de dikkat çekicidir. Süs eşyası olarak evlerin duvarlarını süsleyen bu resimlerin temaları çeşitli rivayetler, kıssalar ve hikâyeler üzerinedir. Bu temalara örnek olarak Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarını, Hz. Ali'nin kendi cenazesini devenin üzerinde taşımasını, Şahmeran'ı ve hikâye kahramanı Köroğlu'nu verebiliriz. Memed yeni kurduğu evine bu resimlerden alır.

Yaşar Kemal'in üzerinde durduğu konulardan biri de kültürlerin kaynaşmasıdır. Çukurova'daki eski medeniyetlerden kalan tarihî eserlerin üzerlerindeki çeşitli motifler, kilimlere ve halılara yansımıştır. Aynı bölgenin yüzyıllar önceki doğasını yansıtan tarihî eserler, bölge halkının dokuduğu kilimler

¹⁶⁶² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 341

¹⁶⁶³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 363

¹⁶⁶⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 141

ve halılarda yeniden hayat bulur. İyi bir gözlemci olan yazar bölgenin tarihsel ve kültürel dokusunu da romana aktararak kültürlerin aynı potada birleşip kaynaşmasına dikkat çekmiştir.

*Anavarzanın üst başında, Bozkuyuyla Cığcık köyünün altında boz topraklı yayvan geniş bir yığın vardır. Bu yığıntı düz bir alandır. Bu alana baştan aşağıya mozaik serilmiştir. Burası da çılgin bir renk cümbüşündedir. Kadim günlerden bu yana bu mozaikler Çukurovaya renklerini, biçimlerini, bitmez tükenmez bir kaynak olarak dağıtırlar ve Cığcık köylülerinin kilimleri geleneksel kilim renklerinden, nakışlarından kopmuş, kendine özgü renkler, nakışlar bulmuştur. Kilimleri bir gizde, bir büyüde balkır ve Cığcıklılar bu büyüünün gizini kimseye söylemezler, gözleri gibi korurlar gizlerine gözleri gibi korurlar ak topraklar üstündeki mozaiklerini ve mozaiklerinin yerini. Mozaikler onların örnekleri, büyü kaynakları. Kilimlerine yüzlerce nakış oradan akmış gelmiştir. Bir de yörük halılarına.*¹⁶⁶⁵

H. Yöresel Dil

Çalıkakıcı: Yolkesiciliğe özenen kimse.

Çatki: Başın çevresine bağlanan bağ.

Fallik: Edepsiz, utanması olmayan.

Firiklemek: Kurumak üzere olan.

Göyünmek: Sıcaklığın yanma dercesine kadar yükselmesi.

Kostaklanmak: Kibar görünmeye çalışmak.

Pampal: Gelincik çiçeği.

Pavkırmak: Tilki ya da çakal uluması.

Püren: Bir tür çalı ya da süpürge otu.

Tansık: Bildik, tanıdık.

Teziktirmek: Yolunu şaşırtmak.

Uruşman: Bir tür çiçek.

6.2.4.3. Ekonomik düzey

Olay örgüsü 1938-1939 yılları arasında geçen romanda yeri geldikçe devrin ekonomik yapısına değinilmiştir. Romanın genelinde hâkim olan zenginden alıp

¹⁶⁶⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 117-118

fakire verme düşüncesi olay örgüsünün sosyo-ekonomik bir temel üzerine kurulduğunun göstergesidir. İşlenen temanın odağında ekonomik sorunlar bulunmaktadır. İnce Memed çetesi zenginden alıp fakire verme düşüncesini görev ve amaç edinmiştir. Bu düşünce var olan ekonomik sorunların giderilmesi amacıyla ortaya çıkarılmıştır. Kendi kurallarıyla bölgede ekonomik bir denge kurmaya çalışan İnce Memed çetesi ve bu çeteyi ortadan kaldırmak isteyen kasaba ileri gelenlerinin uğraşlarını konu alan romanda ele alınan asıl konu olay örgüsünün geçtiği bölge olan Çukurova ve Toroslar çevresindeki sosyo-ekonomik yapıdır. Romanda halkın ekonomik durumu coğrafi özelliklere göre değişiklik gösterir. Dağ köylülerinin büyük bir bölümü fakirken, ova köylüleri dağ köylülerine oranla ekonomik bakımdan daha iyi durumdadır. Bunun sebebi ise işlenilebilir tarım arazilerinin dağ köylerinde fazla olmamasıdır. Ova köylülerinin ellerinde verimli topraklar vardır fakat onlar da topraklarını ağalara kaptırmamak için sürekli bir mücadele halindedirler. Romanda dikkat çekilen bir diğer konu ise savaştan dönmeyenlerin ailelerin ekonomik durumlarıdır. İnce Memed çetesi zenginden alıp fakire dağıtırken önceliği savaştan dönmeyenlerin çocuklarına verirler.

Murtaza Ağa ve Taşkın Halil Bey köylünün fakir olduğunu ve bu yüzden para karşılığında inançlarını bile satabileceğini göz önünde bulundurarak İnce Memed'in atını yakalayana üç bin liralık bir para ödülü vereceklerini duyururlar. Fakir olan halk arasından birçok kişi bu para ödülünü alabilmek için yanlarına aldıkları atlarla kasabaya hücum ederler. İnce Memed'in atını yakalayamayan ya da atı yakalamaktan korkan insanlar, yaşlı, uyuz veya ölüme terk edilmiş atları kasabaya getirirler. Birkaç gün içinde kasaba başıboş atlardan geçilmez bir hal alır. Yazar, kasabanın bu halini tasvir ederek konuya mizahi bir şekilde yaklaşmış ve bölge insanının ne kadar fakir olduğuna dikkat çekmeye çalışmıştır.

... İnce Memedin atının başına para konduğu günden bu yana kasaba İnce Memedin atlarını yakalayıp getirenlerle dolmuş taşmış, bu gelen kişilerin birçoğu da getirdikleri kurada, yağır, topal, kör, solağan beygirleri kasabada bırakıp gitmişlerdi. Kasabanın yöresindeki tepeler, çayın kıyıları, kasabanın ev araları, alanları bırakılmış beygirlerle dolmuştu. Bu, bıçağan, solağan, ölümcül beygirlerin aşağı yukarı hepsi de yağırdı ve bu beygirlerin sırtlarına saksağanlar

*konuyorlar, orada, beygirlerin sırtlarında kanatları savrularak zavallıların sırtlarını gagalıyorlardı. Kimi saksağanlar atların sırtındaki işlerine öyle dalmış oluyorlardı ki, kimi zaman da kendilerini atla birlikte çarşının ortasında buluyor, telaşla uçuşup gidiyorlardı.*¹⁶⁶⁶

Romadaki bazı kahramanların söyledikleri çeşitli sözlerden de toplumun ekonomik düzeyi hakkında bilgi sahibi oluruz. Örneğin Tellal Kambur Ahmet'in duyuru yaparken köylü hakkında söylediği sözler dikkat çekicidir. Kambur Ahmet'e göre köylü dağlarda açlıktan ot yemektedir.

*"(...) Ağalarımız beylerimiz, amirlerimiz memurlarımız ve de aç susuz, açlıktan dağlarda ot yiyen köylülerimiz bu belanın, vatan düşmanının şerrinden kurtulacaktır. (...)"*¹⁶⁶⁷

İlyas Çavuş ile Memed arasında geçen diyalogda İlyas Çavuş, köylünün yoksulluğuna değinir.

*"(...) Baksana, şu koca dağların, şu koca ovanın, koskoca Anadolunun insanları zulüm altında, yoksulluktan kan ağlıyorlar."*¹⁶⁶⁸

Çeltik tarlalarında çalışan ırgatların da ekonomik durumları iyi değildir. Paralarını alamayan ırgatlar sürekli işverenlerin kapılarını aşındırmakta fakat hiçbir şey elde edememektedirler. Kasabaya çalışmak için gelen ırgatların mevsimlik işçi oldukları için kaldıkları çadırları çeltik tarlaları yüzünden su altında kalır ve onlar sığınacak bir yer bulamadıkları için cami avlusunu, bahçeleri, kasabadaki boş alanları doldururlar. Bu duruma şahit olan Memed de onlara destek olmak için elinden gelen her şeyi yapmaya çalışır.¹⁶⁶⁹

Haftanın belirli bir gününde kurulan pazar, başta köylüler ve yörükler olmak üzere bölgedeki insanların ürettikleri ürünleri satarak para kazanmalarını sağlayan bir yerdir. Ekonomiyi canlandıran pazaryeri, o dönemin şartlarını göz önünde bulundurarak düşündüğümüzde bölge insanı için önemli bir kazanç kapısıdır. Olay örgüsünün geçtiği kasabada haftanın belirli bir gününde pazar kurulduğunu görürüz. Pazaryerinde satılan ürünlerden bazıları bölgedeki mutfak ve eşya kültürünü yansıtırken, halk zanaatları hakkında da bilgi verir. Bu ürünler

¹⁶⁶⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 203

¹⁶⁶⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 222

¹⁶⁶⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 575

¹⁶⁶⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 337

bölgedeki yerel ekonominin hangi ürünlere bağlı olduğunu gösterir. Bunlar, hayvancılık, gıda ve halk zanaatlarına dayalı ürünlerdir.

*Pazaryerinde, o gün bu gündür Avşarlar, Türkmenler, Yörükler aynı malları getiriyorlardı. Koyunlar, keçiler, sığırlar, atlar, eşekler... Bir de yağ, peynir, bal, mezdeğe, kenger, sakızı... Bir de çam bardaklar, beşikler, ekmek tahtaları, oklavalar, yayıklar... Bir de kilimler, çuvallar, çullar, halılar...*¹⁶⁷⁰

Romanda söz edilen bir diğer ekonomik faaliyet ise çeltik tarımıdır. Kasaba ve çevresinde üretilen çeltiğin Ceyhan ve Adana'daki fabrikalara taşındığından bahsedilen romanda kaçakçılığın da önemli iş kollarından biri olduğuna da değinilmiştir. İkinci kasabanın ileri gelenlerinden Zeynullah Efendi, eroinden arabaya kadar her şeyi kaçakçılık yoluyla getirtirken, Şakir Bey ise köyleri sular altında bırakarak çeltik tarımıyla uğraşır.

Romanda zenginlerin lüks içindeki yaşamlarıyla köylünün yoksulluk içindeki yaşamına sıklıkla yer verilmiştir. Örneğin kasabanın ileri gelenleri her akşam zengin içki sofralarında sabahlara kadar yemek yiyip eğlenirken, Yedi Kardeşler köyünden Memed çocuk balın tadını merak ettiği için sürekli gittiği arı kovanındaki arılar tarafından sokulur. Onlarca arı tarafından sokulan Memed çocuk bu merakı yüzünden defalarca ölümden döner. Zöhre Ana Memed çocuğun bu durumunu şöyle anlatır:

*“(...) O gün bugündür Abdullahın arıları her aya bir, iki aya bir onu şişiriyor. Ne yapsın şişmeye alıştı fıkara. Şişmeyince yapamıyor. Bu çocuğu eğer arılar sokup da öldürmezse, bu dedesini de, dedesinin dedesini de aratmayacak.”*¹⁶⁷¹

6.2.4.4. Dinsel Düzey

Doğup büyüdüğü köyde dinsel sözlerin çok az sarf edildiğini ve köyün minaresi olmayan bir camisi olduğunu, sadece yaşlıların cumadan cumaya bu camide namaz kıldıklarını anımsadığını söyleyen Yaşar Kemal, köylünün Müslüman olmasına rağmen dinin onların yaşamının çok aşağısında olduğunu ifade eder. Yaşar Kemal, yazdıklarının gelenekler ve Müslümanlığa sığınmış eski mitler olduğuna değinir.

1938-1939 yılları arasında geçen olay örgüsünün işlendiği bölgedeki toplumun

¹⁶⁷⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 117

¹⁶⁷¹ Kemal, İnce Memed IV, s. 599

büyük bir bölümünü kırsal bölgedeki insanlar oluşturur. Köylülerden oluşan bu toplumun kültürel değerlerinin bir bölümü ve günlük yaşamdaki çeşitli uygulamaları, dinî inançlar üzerine kuruludur. Romandaki dinsel düzeyi incelediğimizde toplumda dinin bilinçli bir şekilde yaşanmadığını, daha çok dini kaynaklı efsaneler ve hurafelerin birer dini uygulama olarak karşımıza çıktıklarını görürüz. Bunun sebebi ise, kırsal kesimdeki toplumun dinî kuralları din ehli olmayan hocalar, sahte din âlimleri vb kişiler aracılığıyla ya da kulaktan dolma bilgilerle öğrenmesidir.

Romanın olay örgüsü, işlenen asıl temanın yanında dini inançlar çevresinde de gelişir. Romanın genelinde evliyalık, ermişlik, kırklar ve kırklara karışmak gibi temeli dini inanışlara dayanan konular işlenir. Bunların yanında romanda dinsel ritüeller ve çeşitli ibadet şekilleri de yer alır. İnce Memed, Anacık Sultan, Ferhat Hoca ve yağız at halk tarafından ermiş birer kişi ve canlı olarak görülür. Özellikle yağız at o kadar kutsal görülmektedir ki Hz. Muhammed'in bineği Burak ve Hz. Ali'nin atı Düldül'e eş tutulur. Memed'in evine aldığı tablolar da çeşitli dinî motifler içerir. Bu resimler arasında Hz. Muhammed'in bineği Burak'ın tasviri, Hz. Ali'nin kendi cenazesini çölde devenin sırtında taşımasını ve Hz. Âdem'le Hz. Havva'nın cennetten kovulmalarını anlatan resimler vardır. Bunlar sadece birer süs eşyası değil, aynı zamanda inançların bir şekilde günlük yaşama yansıtılmasıdır. Örneğin Hürü Ana, Hz. Ali'nin resmini her gördüğünde duygulanır.

Romanda, bir ibadet şekli olan namaz kılma eylemini Hürü Ana'nın ve Ferhat Hoca'nın yaptığını görürüz. Hürü Ana'nın namaz kılması, Yaşar Kemal'in namazı sadece yaşlılar kılardı sözünü aklımıza getirir. Yaşlı bir insan olan Hürü Ana, romanın üçüncü cildinde artık namaz kılmaya başlayacağını söylemiştir ve bu ciltte onu düzenli bir şekilde namaz kılarken görürüz. Hürü Ana'nın namaz kılmasından etkilenen Seyran da arada sırada namaz kılmaktadır.

*Evde Hürü Ana seccadesini sofaya sermiş namaz kılıyordu. Son zamanlarda kendisini iyice namaza niyaza vermişti. Onun bu hali Seyranı da etkilemiş, o da arada sırada onun yanında namaza duruyordu.*¹⁶⁷²

Alışlageldik hoca tipinin dışında olan Ferhat Hoca'nın ikinci ciltte şahıs kadrosuna katılmasıyla birlikte romana dinî unsurlar da girmiştir. Halk tarafından ermiş bir kişi olarak görülen Ferhat Hoca, öncelikle çok iyi bir hatiptir. Gittiği yerlerde halkla

¹⁶⁷² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 324

konuşan ve onları yüreklendiren Ferhat Hoca romanda olumlu bir tip profili çizer. Romanda yer yer Ferhat Hoca'nın namaz kılmasına ve gittiği bir köyde Cuma namazı kıldırmasına rastlarız.

*Ferhat Hoca derin düşüncelere dalmıştı. Aptes alıyor, namaz kılıyor, ellerini havaya açıyor, ağzı kıpı kıpır dualar okuyordu. Çeteler de, orada, kırmızı damarlı kayalığın kuytusuna sığınmışlar sabırla onu bekliyorlardı. Ferhat hoca namaz kılmadığı, dua etmediği sıralar yüzü asık, alnı kırışmış başını kaldırmadan düşünürdü. Ağzına bir iki lokma yemek alıyor, ne yediğinin farkında bile olmadan kalkıyor, başı önünde yürümeye başlıyor, namaz vaktine kadar böylece gidip geliyordu.*¹⁶⁷³

Eşkıya olan Ferhat Hoca hiçbir namaz vaktini geçirmez. Tek amacı zenginden alıp fakire vermek olan Ferhat Hoca, bu özelliğiyle hem erdemli bir eşkıya hem de örnek bir din adamıdır.

*... Namaz bittikten sonra olduğu yere oturdu, tespih çekerek duasını topladı, önündeki fesini başına koydu, sağ yanındaki tüfeği aldı ayağa kalktı.*¹⁶⁷⁴

Toplumu birleştirici bir özelliği olan Ferhat Hoca farklı mezheplere ve inanışlara karşı da hoşgörülüdür. Gittiği Yanıkören köyünde Cuma namazı kıldırın ve verdiği vaazda insan sevgisi, zulmün kötülüğü üzerine Kur'an-ı Kerim'den örnekler vererek nasihatlerde bulunan Ferhat Hoca, misafir olduğu Alevi köylerinde de Cem ayinlerine katılır. Ferhat Hoca'nın Cuma namazı kıldırıldığı köyün minaresinin olmaması bize Yaşar Kemal'in minaresi olmayan köyünü anımsatır.

O gün cumaydı, Ferhat Hoca, köyün minaresi yoktu, kayanın sivrisine çıktı, sela vererek ezan okudu. Cemaatin önüne geçerek namaz kıldırıldı. Yanıkörenliler, cuma vaazını da onun vermesini istediler. Hoca başladı, dağlardan, çakıltaşlarının üstünden, ulu kayalıkların arasından, gür ormanlardan çağlayarak inen sular örneği konuşmaya, Allah insanları zulüm altında yaşasınlar, diye yaratmamıştır, diye bağıırıyordu. Bu dünya zulüm dünyası oldu. Allah istemiyor, Peygamber bunu istemiyor. Biri yiyor, bini bakıyor, Allah bunu istemiyor, diyordu. Kuranı Kerimde Allah, diyor ki, diyordu, zulüm edenler kafirdir. Zulüm görüp de karşı koymayanlar, ölümleri pahasına, açlıkları pahasına da olsa karşı koymayanlar da kafirdir. Zulme şahit olup da karşı koymayanlar, seyredenler, boyun eğenler de kafirdir. Cennet, zulme karşı koyan, kötülöklere, ne için olursa

¹⁶⁷³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 131

¹⁶⁷⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 137

*olsun karşı koyan kişinin ayağının altındadır, bunu böyle bilirsiniz ve durmadan düşüncesini doğrulamak için Kurandan Arapça ayetler okuyor, uzun uzun, o güzel, o yüreğe işleyen sesiyle Allahın sözlerinin anlamını açıklıyordu. Hutbesi bittiğinde yorulmuş, ter içinde kalmıştı.*¹⁶⁷⁵

Romanda karşımıza çıkan ibadet şekillerinden biri de Alevi köylerinde yapılan Cem ayinleridir. Akşam yemeğinden sonra başlayan bu ayinler köyün ya da ocağın dedesinin başkanlığında yapılır. Bu ayinlere romanın kültürel düzeyini incelerken ayrıntılı bir şekilde örnekler vererek değinmiştik.

Anacık Sultan, romandaki en önemli dinî kişiliktir. İnce Memed'in halkın gözünde evliya ya da ermiş bir kişi olarak görülmesi Anacık Sultan sayesinde olur. Üçüncü ciltte Kırkgöz Ocağı'nın mührü olan yüzüğü İnce Memed'e veren Anacık Sultan, bu ciltte de Selahaddin Eyyubi'nin üzerinde ayetler yazılı tılsımlı gömleğini Memed'e giydirir. Anacık Sultan'ın elinden tılsımlı gömleği de giyen Memed'in bir evliya olduğuna dair söylentiler iyice çoğalır. Anacık Sultan'a bölge halkının saygı göstermesinin nedeni onun sadece hastalık sağaltma yeteneği değil, yüklendiği dinî misyon ve keramet sahibi bir kişi olmasıdır. Bu özellikleriyle o ruhani bir liderdir. Onun sahip olduğu kerametlerle ilgili efsaneler bölge halkı arasında dolaşır. Örneğin üçüncü ciltte Hürü Ana, Anacık Sultan'ın geçmişte olan her şeyi bildiğinden söz eder. Anacık Sultan'ın dinî bir lider olduğunu bilen kasaba ileri gelenleri onu İnce Memed'i yakalamak için kullanmayı düşünürler. Taşkın Halil Bey, Anacık Sultan'dan İnce Memed'in kâfir olduğuna dair bir fetva alındığı takdirde İnce Memed'in dağlarda barınamayacağını iddia eder.

*“Olmamalı, önce onun atını yakalamalı kurşuna dizmeli, sonra da Anacık Sultanın ağzından, İnce Memed kafirdir, diye bir fetva almalıyız.”*¹⁶⁷⁶

Taşkın Halil Bey'in bu düşüncesi dinin ve dinî kişilerin bölge halkının üzerinde ne kadar etkili olduğunu gösterir. Dinin halkın görüşü ve yaşayışı üzerinde belirleyici bir yeri vardır. Bu yüzden Anacık Sultan'ın desteğini alan İnce Memed dağlarda halkın yoğun desteğini görür.

Hayatın her alanında etkili olan dinî inanışlar çeşitli ritüellere de yansır. Anacık Sultan, İnce Memed'e tılsımlı gömleği giydirirken Ferhat Hoca'nın bir yandan Kur'an-ı Kerim okuması gömlek giydirmeye işinin dinî bir merasime dönüşmesini sağlar. Gömleği

¹⁶⁷⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 286

¹⁶⁷⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 90

tılsımlı yapan üzerindeki Arapça yazılı dualardır.

Kasaba ileri gelenleri ile köylüler arasındaki farklardan biri de inançtır. Murtaza Ağa dışındaki kasaba ileri gelenleri köylünün inandığı efsane ve hurafelere inanmazlar. Onlar, köylünün dine dayalı efsanelere ve hurafelere inandıklarını bildikleri için köylünün bu özelliğini yeri geldikçe kullanmaya çalışırlar. Örneğin kasaba ileri gelenlerinin ortaya attıkları İnce Memed'in canının yağız attı olduğu söylentisi, kısa bir sürede bütün Çukurova ve Toroslara yayılır. Buna benzer bir başka söylenti ise İnce Memed'in atı diye sahte atların getirilmesini engellemek için çıkarılan söylentidir. Söylentiye göre gerçek yağız atın damağında peygamber mührü vardır. Bu söylentiye de inanan halk, dağlarda ağzında peygamber mührü olan atları aramaya başlar. Bunların dışında halk, dinî inançlar çevresinde çeşitli kerametlere sahip olduğu düşünülen ermiş, evliya, pir adlarıyla anılan kişilerin varlıklarına da inanır.

Romanın sonlarına doğru efsane, hurafe ve menkıbeler üzerine kurulu dinî inanç olgusu siyasal bir ortama kaydırılır. Arif Saim Bey'e göre halk, Anacık Sultan tarafından irticaya yönlendirilmektedir. İrticai hareketlerin kaynağı olarak gördüğü Anacık Sultan'ı kasabaya getirten Arif Saim Bey, ona ağza alınmayacak hakaretlerde bulunur. İyi bir siyasetçi ve kurnaz bir adam olan Arif Saim Bey hastalanarak ölen Anacık Sultan'ın halk üzerindeki etkin gücünden yararlanmaya kalkarak onu İnce Memed'in öldürdüğünü duyursa da bu konuda halkı inandıramaz. Görüldüğü gibi bölgenin tek erki olan Arif Saim Bey bile Anacık Sultan'ın saygı gören dini kimliğinden yararlanmaya çalışır.

6.3. Açıklama Aşaması

6.3.1. Anlatının kaynağı

Serinin son cildinde de önceki ciltlerde olduğu gibi tarihi, edebi, kültürel ve yazarın hayatına ait çeşitli materyallerden yararlanılmıştır. İlk ciltte Torosların ücra bir dağ köyünde başlayan başkaldırı dördüncü ciltte bölgesel bir eyleme dönüşür. Ezilen herkes İnce Memed'dir düşüncesiyle romanın sonlarına doğru bölge halkı tek bir vücut olur. Toroslar ve Çukurova'da geçen olay örgüsünde sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapı da ele alınmıştır. Yaşar Kemal'in, 30'lu yılların Çukurovası'ndan ekonomik, toplumsal ve siyasal bir kesit verdiğini, Türk köylüsünün yaşadığı yoksulluğu ve zulmü, ağalar, beyler ve bürokrasi ittifakının kahredici baskısını ve insanı aşağılamasını gözler

önüne serdiğini söyleyen Fethi Naci, bu insanlık dışı yaşama koşulları içinde, toplumsal sorunlara toplumsal çözüm yolları bulunmasının olanaksız olduğu bir dönemde, bir köylünün tek çare olarak “İhkak-ı hak” (haklıya hakkını vermek) a başvurduğunu, adaleti kendi silahıyla yerine getirmek zorunda kaldığını belirtir.¹⁶⁷⁷ Bu sözlerden hareketle anlatının kaynağı olarak tarihî, edebi, kültürel ve yazarın hayatına ait çeşitli materyallerle beraber yoksulluk, zulüm, inanç ve başkaldırı olgularını da gösterebiliriz. Bu olgular etrafında kurgulanan olay örgüsü, tarihî, edebi, kültürel ve yazarın hayatına ait çeşitli materyallerle zenginleştirilmiştir.

İlk ciltte Abdi Ağa, ikinci ciltte Ali Safa Bey ve Kel Hamza, üçüncü ciltte Mahmut Ağa ve dördüncü ciltte ise Arif Saim Bey halka zulmeden kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Her biri bir öncekinden daha zalim olan bu ağalar ile İnce Memed’in yolu bir şekilde kesişir. Zulme karşı olan Memed, bu ağaları öldürür. Her ciltte güçlenen ağa profiliyle beraber Memed de güçlenir. Son ciltte köylü, Memed yüzünden başına gelen olumsuz bir durum karşısında bile yine Memed’e destek olur. İnsanlık tarihinde Habil’in kendisini çekemeyen kardeşi Kabil tarafından öldürülmesiyle başlayan zulüm olgusu romanda çeşitli tarihî olaylardan örnekler gösterilerek işlenmiştir. İlk ciltte Fırka-i Islahiye olayı, üçüncü ve dördüncü ciltlerde ise Kuyucu Murat Paşa’nın yaptıkları tarihî birer zulüm örneği olarak verilir. Kuyucu Murat Paşa’nın romandaki çağdaşları ise Onbaşı Kertiş Ali, Yüzbaşı Faruk ve Antepli Çavuş’tur. Fırka-i Islahiye’nin bir zamanlar halka yaptığı uygulamayı bu ciltte de Arif Saim Bey yapmak istemiş, İnce Memed’in dağlarda barınmasını engellemek için bütün dağ köylerini ovaya indirtmeye kalkışmıştır.

Zulmün ortaya çıkardığı bir diğer olgu yoksulluktur. İnce Memed çetesinin amacı ise zenginden alarak fakire dağıtmaktır. Uzun süren savaşımlardan sonra zaten yoksul düşen halk bir de toprak zenginleri tarafından sömürülmektedir. Ferhat Hoca’ya göre bu zulüm ve yoksulluk kıyamete kadar sürecek ve bunlarla daha birçok İnce Memed mücadele edecektir. Yaşar Kemal’in Ferhat Hoca’ya söylediği bu düşünceleri onun Marksist görüşüyle doğru orantılıdır.

“Bu dağların hepsi bizim dostumuz ya, ne kadar dostumuz varsa, o kadar da düşmanımız var. Biz dağlardaki ilk İnce Memedler değiliz. Dünya kurulduğundan bu yana vardık, bundan sonra da olacağız. Şöyle bir düşünersek, kötülük, zulüm, yoksulluk,

¹⁶⁷⁷ Naci, Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal, s. 166-167

*haksızlık, insanın insanı köle gibi kullanması sürüp gittiğine göre, biz hep yenilmişiz. Kıyamet gününe kadar da yenilecek miyiz, ben, şimdilik onun orasını bilemem, belki bir gün gelir...*¹⁶⁷⁸

Romanda işlenen yoksulluk olgusu, bazı tarihi gerçeklerin olay örgüsü içinde ele alınmasıyla gerçek bir zemine oturtulur. Kurtuluş savaşından sonra Milli Mücadele'ye katılan ya da kendini katılmış gibi göstermeyi başaran bazı kişilerin kılıç hakkı adı altında haksız bir şekilde toprak sahibi olmaları ve bu şekilde köylüyü sömürüp fakir bırakmaları romanda ele alınan tarihi gerçeklerden biridir. Başka bir tarihî gerçek ise savaşlardan geri dönmeyenlerin arkalarında bıraktıkları aileleridir. Neredeyse bütün erkeklerini savaşlarda kaybeden aileler yoksulluk içindedirler. Örneğin Zöhre Ana'nın kocası ve üç kardeşi savaştan dönmemiştir ve o yıllardır tek başına yaşamaktadır. Öyle ki çok yoksul olan Zöhre Ana'nın evinde bir tane kaşık vardır. İnce Memed çetesine yiyecek bir şeyler ikram edemediği için çok üzülen yaşlı kadın, onlara tek horozunu keserek yemek yapar. Bu sosyal meseleyi çok iyi bilen İnce Memed çetesi, zenginden alıp fakire dağıtırken önceliği savaştan dönmeyenlerin ailelerine verir. Böylece 30'lu yıllardaki sosyal problemlerden birisine dikkat çekilir.

*İnce Memedin kasabayı bastığı, Amber Beydeki emanetleri, iki heybe gözü dolusu altını aldığı, bu altınları da köy köy dolaşarak, babaları Kafkas cephesinde, Çanakkalede kalmışlara dağıtacağı birkaç gün içinde Kozandan Osmaniye'ye, Dörtüyla, Adanaya, bütün ovaya, dağlara yayıldı.*¹⁶⁷⁹

Zulüm ve yoksulluğun tetiklemesi sonucunda başkaldırı ortaya çıkar. Bu olguya her ciltte farklı bir örnek verilir. Bu vesileyle birer başkaldırı örneği olan tarihi ve edebi kişiler olay örgüsüne dâhil edilmişlerdir. Birinci ciltte ünlü eşkıya Gizik Duran ve Fırka-i Islahiye'ye başkaldıran Bey Kozanoğlu, ikinci ciltte hikâye kahramanı Köroğlu ve eşkıya Çakırcalı, üçüncü ciltte Sakarya Şeyhi, dördüncü ciltte ise Baba İshak başkaldırı örneği olarak romanda gösterilmiştir.

Romanın başkahramanı İnce Memed ise kurgusal dünyanın başkaldırısını başlatan kişidir. Onun bu başkaldırısı dördüncü ciltte olgunlaşmış ve herkes tarafından kabul görmüştür. Başkaldırının hedefine ulaşabilmesi ve herkes tarafından kabul görmesi inanç olgusunu gerektirir. İnce Memed'e inanan köylü onu bir kurtarıcı olarak görmektedir. Anacık Sultan'ın desteğini alan Memed, köylünün gözünde ermiş

¹⁶⁷⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 278

¹⁶⁷⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 386

mertebesine yükselir. Onun bu şekilde anılmasını ve söylentilerin halk arasında yayılmasını sağlayan, temelinde inanç unsuru olan efsanelerdir. Olay örgüsü, halk edebiyatı anlatı türü olan birçok efsaneyle süslenmiştir.

Bu ciltte hâkim olan düşünce ise bir Memed ölürse yerine bin Memed gelir düşüncesidir. Bu düşünceyle İnce Memed çetesine yedişerli gruplar halinde adları Memed olan çeteler katılır. Anlatıya yön veren bu düşünce çevresinde gelişen olay örgüsü aynı düşünceyle sona ererek İnce Memed'in bir efsaneye dönüşerek ölümsüzleşmesini sağlar.

6.3.2. Tarihsel çerçeve

1938-1939 yılları arasındaki bir yıllık sürede geçen romandaki olay örgüsü kronolojik bir şekilde ilerler. Olay örgüsü sürüp giderken yeri geldikçe geriye dönüşler yapılarak çeşitli tarihi olay ve kişiliklere değinilir. 30'lu yıllarda geçen romanda dönemin devlet adamlarının isimlerinin geçtiğini görürüz. Memed çocukluğunda tanıdığı Dursun'u hayal ederken onun kendisine söyleyebileceği sözleri hayal eder. Bu hayale göre Dursun, Memed'in ününün Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'ya kadar ulaştığını söyler.

... *Eşkîya mı odun Memedim, Abdiyi mi öldürdün? Ünün dağı taşı tuttu, vardı gitti de Ankaraya ünü büyük Gazi Mustafa Kemali buldu. Mustafa kemal Paşa senin namını duyunca çok sevinmiştir.*¹⁶⁸⁰

Hüsne Hatun kocası Murtaza Ağa'yı, Mustafa Kemal'in kulağına gider endişesiyle, İnce Memed'i çevrede övmemesi konusunda uyarır.

*“Ya Mustafa Kemal duyarsa senin İnce Memede şahinim dediğini gönüllenenmez mi? İnce ona asi değil mi, kul olduğum Murtaza ağam? Ünü büyük Gazi Kemal Paşa ne der sonra sana, ünü büyük İnce Memedi bizim Murtaza ne diye gökyüzüne çıkarıyor demez mi? Demez mi, iki gözümün çiçeği Murtaza efendim?”*¹⁶⁸¹

Müftünün söylediklerine sinirlenen Şakir Bey yerinden kalkarak oradakileri örümcek kafalı olmakla suçlar ve Mustafa Kemal'in hepsinin hakkından geleceğini söyler.

“Anladım,” diye ayağa kalktı Şakir Bey, “anladım Müftü efendi. Zaten sizin gibi hocalardır halkın kafasını hurafelerle dolduran. Mustafa kemal Paşa sizinle başa

¹⁶⁸⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 18

¹⁶⁸¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 41

çıkamadı ama bekleyin, çıkacak. Koca Osmanlı İmparatorluğunu örümcek kafalar yıktı.”¹⁶⁸²

Romanda İsmet Paşa ve Fevzi Paşa’nın isimleri de yeri geldikçe anılır. Söylentilere göre onlar İnce Memed’i yakalama konusunda inat etmişlerdir.

... İnat etmişlerdi bir kere, Kertiş Ali de, Hükümet de, Yüzbaşı da, Albay da, Ankaradaki İsmet Paşa, Mareşal Fevzi Paşa da inat etmişti, hodri meydan, el mi yamandı bey mi?”¹⁶⁸³

Bu örneklerden anlaşılacağı üzere 30’lu yıllarda geçen olay örgüsünde tarihî olaylar ve gerçek kişilikler kullanılarak roman gerçek bir zemine oturtulmuş, o dönmeden kesitler verilerek bu gerçek zemin desteklenmiştir. Ağalara karşı başkaldırının ele alındığı romanda aynı zamanda dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik yapısını yansıtılmıştır.

Savaş yıllarının üzerinden çok uzun bir zaman geçmediği için savaşa katılanlar o yıllardan bahsederler. Böylece kurgusal kahramanlarla gerçek kişilikler yan yana gelir. Örneğin, kurgusal bir tip olan Zeki Nejad, Haçın ve Antep cephelerinde çarpıştığını söylerken dikkatimizi onun omuz omuza çarpıştığı kişiler çeker çünkü bu kişilerin hepsi Kuvayi Milliyecilere katılan ünlü eşkıyalardır.

“Evet Yüzbaşım zatınıza arz edeyim. Gizik duran, büyük eşkıya, Haçın cephesinde ben onunla yan yana düşmana karşı çarpıştım. Haçın cephesinde bu eşkıya olmasaydı, biz çok ölü verirdik. Ben Antepte de çarpıştım. Karayılan, Kürt Süleyman... Siz benden iyi bilirsiniz. Ben Antepte onlarla da diz dize kurşun salladım düşmana. Karayılan yanımda şehit düştü... Ya Yunan cephesinde, Yüzbaşım siz benden daha iyi bilirsiniz, Gökçen Efe, Demirci Efe, Yörük Ali Efe.”¹⁶⁸⁴

Gizik Duran ve Karayılan gibi eşkıyalar kurutuluş savaşına katılmış kişilerdir. Karayılan, Fransızlarla çıkan bir çatışma sırasında Antep yakınlarındaki Sarımsaktepe’de şehit düşmüştür. Burası günümüzde Karayılan Tepesi olarak anılmaktadır. Gizik Duran ise Kozan’ın kurtuluşunda Fransızlara karşı savaşmış, savaştan sonra dağlardan inmeyerek eşkıyalığa devam etmiş ve hasımları tarafından pusuya düşürülerek öldürülmüştür.¹⁶⁸⁵

¹⁶⁸² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 180

¹⁶⁸³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 288

¹⁶⁸⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 178

¹⁶⁸⁵ Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıya Türküleri, s. 185-190

Romanda geriye dönüş tekniğiyle verilen bir diğer tarihî olay ise Şahin Bey'in Maraş savunmasıdır.

*... Şahin Bey çok akıllıydı. Birkaç arkadaşıyla yatmıştı köprü başına, önünde mitralyozu... Ölümün üstünden geçmeden Fransızlar Antebe giremezler, demişti. O gün Şahinin bütün arkadaşları gün akşama erişmeden köprübaşında öldüler. Şahin tek başına kaldı mitralyozunun başında. Ve tek başına öldü gün akşam olurken ve Fransız ordusu onun ölüsünün üstünden geçerek Antebe girdi.*¹⁶⁸⁶

Tarihte meydana gelen çeşitli başkaldırlardan her ciltte bir örnek verilmiştir. Bu ciltte ise Selçuklular döneminde meydana gelen Baba İshak olayına değinilir. Bunda amaç romanın ilk cildinden beri işlenen mecbur adam tipine tarihten örnekler vererek bu düşünceyi canlı tutmaktır.

Romanın tarihsel çerçevesini ele alırken değineceğimiz konulardan biri de Ermenilerin Çukurova'dan gidişleridir. 20 Ekim 1921'de Fransızlarla imzalanan Ankara antlaşmasından sonra Ermeniler de müttefikleri Fransızlarla birlikte bölgeyi terk ederler. Romanda kasabadan ayrılan Ermenilerin mallarını yanlarında götürmeyerek Amber Bey'e emanet etmelerinden bahsedilir.

*Savaş başlayıp da kasaba halkı birbirine düşünce, ortalık karışıp da herkes Müslüman, Ermeni, diye ikiye ayrılınca, göç etmekte olan Ermeniler Amber Ağaya başvurmak zorunda kaldılar. Kasabada üç mahalle Ermeni, vardı. Kasabanın çoğunluk esnafı, demircisi, ayakkabıcısı, çiftlik sahipleri, zenginleri onlardandı.*¹⁶⁸⁷

6.3.3. Simgesel çözümleme

Bu ciltte engelleme ve zulmün simgesi olarak deve dikenini kullanılmıştır. İlk ciltte çakırdikeni, ikinci ciltte karaçalı, üçüncü ciltte keven dikenini, dördüncü ve son ciltte ise deve dikenini engellemeyi sembolize eder. Her romanın sonunda engelleme ve zulmün kaynağı olan ağa veya bey, İnce Memed tarafından öldürülür. Ağanın ortadan kaldırılma olayı köylüler tarafından düzenlenen bir ritüelle tekrar edilir. Ağayı yani engelleme ve zulmü simgeleyen dikenlerden oluşturulan bir tepenin ateşe verildiği bu ritüel, her yıl dönümünde tekrarlanır. Serinin son cildinde ise bütün ciltlerde simge olarak kullanılan dikenler bir araya getirilerek ateşe verilir.

... Bir anda ortaya çakırdikenlerinden, karaçalılardan, kevenlerden,

¹⁶⁸⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 348

¹⁶⁸⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 377

*devedikenlerinden bir tepe gibi öbek yığıldı. Hürü Ana gitti öbeğe ateş verdi.*¹⁶⁸⁸

Memed, ilk ciltten beri hayalini kurduğu yer olan Akdeniz kıyısındaki köye sonunda giderek orada ev kurar. Memed kendisi için ulaşılmaz olan bu yerde huzur bulur. Bu huzur verici ortam portakal kokusuyla sembolleştirilmiştir. Portakal kokusu, Memed eşkıya olana kadar romanda simge olarak kullanılır.

*Memed, o köyü düşününce kendi kendine gülümsedi, içi açıldı biraz, çocukluğu aklına geldi. O köye gidecekti. Başka hiçbir şeyi düşünmemişti o zamanlar, o köye gidecekti, derdi günü buydu, o köye gidecek o adamın kapısına çoban duracak, denizi görecektir, portakal bahçelerinin içinde gezecek, portakal çiçeklerinin kokusu onu mest edecekti.*¹⁶⁸⁹

Memed portakal kokuları içinde mest olmuş bir haldedir ve ne kadar mutlu olduğunu Müslüm'e söyler.

Karanlık çökünce köpürmüş bahçelerden ayrıldılar. İkisi de tepeden tırnağa limon, turuncu, portakal çiçeği kokuyorlardı, keskin.

Memed, mutlu:

*"Kokuyorum, başım dönüyor, uçuyorum." dedi.*¹⁶⁹⁰

Seyran da portakal kokusundan etkilenir, elindeki portakalı koklarken artık korkmadığını, rahatladığını söyler.

Memed, cebinden üç tane yeşil küçücük portakal çıkardı ona uzattı:

"Bu," dedi, "daha büyüyecek, turuncu olacak, tatlanacak..."

Yeşil portakalları koklarken:

*"Deniz ne kadar da büyük," dedi Seyran. "Bugün hiç korkmuyorum. Dün bir hal olduydu bana, başım dönüyordu. Portakal kokuyor."*¹⁶⁹¹

Romanda İnce Memed'i simgeleyen sembol ise attır. Memed'in yağız atı köylüler tarafından ermiş, tekin olmayan bir yaratık olarak görülür. Kasaba ileri gelenleri Memed'in canı yağız attadır düşüncesiyle atın başına ödül koyarlar. Bölgedeki herkes atın İnce Memed'i temsil ettiğini düşünmeye başlar. Yağız at, Hz. Muhammed'in Burak'ı, Hz. Ali'nin Duldül'ü, Köroğlu'nun Kırat'ı ile eş tutulur ve kimse onu yakalamaya cesaret edemez. Peşine düştüğü yağız atın yerini

¹⁶⁸⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 638

¹⁶⁸⁹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 17

¹⁶⁹⁰ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 108

¹⁶⁹¹ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 248

söylemeyen köylüleri sıra dayağından geçiren Antepli Bekir Çavuş dahi atı görmesine rağmen ona dokunamayarak oradan uzaklaşır. Herkes atın öldüğü takdirde İnce Memed'in öleceğini ya da gücünü kaybedeceğini düşünür. Bu düşünceye sahip olanlardan biri de hurafelere inanmayan Şakir Bey'dir. Öğretmen Zeki Nejad'la Şakir Bey arasında geçen bir konuşmada Şakir Bey'in ata ne kadar önem verdiği anlaşılır.

*“Elbette.” diye güldü Şakir Bey. “Sen alay et Muallim, o at yakalanır da kurşuna dizilirse, İnce Memedin beli kırılmış demektir. At İnce Memedin timsalidir. Ha atı kuşuna dizmişsin, ha Memedi, hiçbir farkı yok... Yakında at yakalanacaktır.”*¹⁶⁹²

At üstünde bölgede çıkan haberler Zeki Nejad'ı da çok etkiler. At üstüne yazılan destanlar, çıkan efsaneler ve söylenen türküler halkın arasında dilden dile dolaşmaktadır. Bunları duyan Zeki Nejad da atın ayaklanmanın, başkaldırının timsali olup çıktığını söylemekten kendini alıkoyamaz. İnce Memed ismi başkaldırıyı çağrıştırdığı için onu simgeleyen at da başkaldırının bir başka timsali olmuştur.

*“Halk açıktan açığa İnce Memedi, yüzde yüz, istediği gibi tutamıyor, atı bulmuş ata yükleniyor. Bu at, tarih boyunca bütün başkaldırmaların, insanoğlunun yüreğine sıkışmış kalmış bütün ayaklanmaların timsali oldu çıktı.”*¹⁶⁹³

Atın peşine düşen Antepli Çavuş köylünün yediği dayağa rağmen atın yerini söylememesine şaşırır. Ona göre bu at köylünün bütün değerlerinin önündedir. Çavuşun bu söylediklerinden atın bölge insanı için ne kadar değerli olduğunu ve nasıl bir simgesel değer yüklendiğini anlayabiliriz.

*“Ben bu işe şaştım arkadaş,” diyordu. “Bizim oralarda Allaha tapar, peygambere iman ederler, halbuki bu dağlarda bu ata tapıyorlar. Bu at bunların çocuklarından, analarından da değerli.”*¹⁶⁹⁴

Hürü Ana, Efendi Hazretlerine üzerinde Memed'in olduğu yağız at resmi yapmasını ister ve böylece yağız at simgesel bir değer olarak özdeşleştirildiği diğer atlar gibi tablolashır. Romanın sonunda İnce Memed yağız atına binip

¹⁶⁹² Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 180

¹⁶⁹³ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 183

¹⁶⁹⁴ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 185

kasabaya giderek Arif Saim Bey'i öldürür ve yine atıyla beraber kayıplara karışır.

Önceki ciltte olduğu gibi bu ciltte de kırbaç simge olarak kullanılmıştır. Askerlerin, ağaların ve beylerin kullandıkları kırbaç gücü simgeleyen bir eşya olarak dikkatimiz çeker. Yazar, köye giren jandarmaların ellerindeki kırbaçlara dikkat çeker.

... Önce Muhtarı yatırdılar alanın ortasına, ellerindeki hazır falakaya geçirdiler. Elllerinde boğa aletinden kırbaçlar vardı.¹⁶⁹⁵

Kasabada at için oluşturulan komisyonun masasında bulunan en dikkat çekici nesne yine kırbaçtır. Kasabanın ileri gelenlerinden oluşan komisyonun gücünü temsil eden kırbaç yanındaki diğer nesnelerden bu özelliğiyle ayrılır.

... Önlerindeki üstüne yeşil bir örtü atılmış masanın üstünde bir kırbaç, bir sürahi suyla bardak, birkaç tane de kül tablası duruyordu.¹⁶⁹⁶

Bağımsızlığı, gücü ve otoriteyi temsil eden Atatürk'ün elinde kırbaçlı bir halde yapılmış tasviri de dikkat çekicidir.

Bu da Mustafa Kemal Paşadır, elinde kırbacı, giyinmiş kuşanmış, atının yanında duruyor.¹⁶⁹⁷

Zalimliğiyle tanınan Şakir Bey de elinde kırbaçla tasvir edilir.

... Önce dükkanın kapısı önünde Şakir Beyin gölgesi belirdi, ardından da gözlerini belertmiş Şakir Bey hışım gibi girdi dükkana... Tozlu çizmeleri, lacivert külot pantolonu, tozlu ceketi, ipek mintanı, Borsalino şapkası, elindeki sapı kehribar gümüşlü kırbaçla toz içinde kalmış bir heybet gibiydi.¹⁶⁹⁸

Simgesel çözümleme bahsinde değineceğimiz son simge ise Memed'dir. Serinin son cildinde İnce Memed efsanevî bir kahraman, yenilmez bir güç olmuştur. Bütün bölge halkı onun etrafında kenetlenerek zulme ve haksızlığa başkaldırmıştır. Bu düşüncede atılan en önemli adım ise bölgedeki yediden yetmişe herkesin adını Memed olarak değiştirmesidir. İnce Memed'i aramak için köylere giden jandarmalara köylüler adlarının Memed olduğunu söylerler. Çünkü halk için Memed kelimesi birlik, beraberlik ve başkaldırının simgesi haline gelmiştir. Jandarmaların bütün işkencelerine hatta bazı kişileri döverek öldürmelerine rağmen hiç kimse simgesel adını değiştirmez. Kadınların,

¹⁶⁹⁵ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 187

¹⁶⁹⁶ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 201

¹⁶⁹⁷ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 231

¹⁶⁹⁸ Yaşar Kemal, İnce Memed IV, s. 258

yaşlıların, kızları, delikanlıların, çocukların adları hep Memed'dir. İnce Memed çetesine katılmaya başlayan gençlerin de hepsinin adı Memed'dir. Yedişer kişilik gruplar halinde İnce Memed çetesine adı Memed olan birçok genç katılır. Bu gruplar zamanla Yedi Memedler olarak anılmaya başlanır. Zulme ve haksızlığa başkaldıran halk, simgesel bir anlam yüklenen Memed adı etrafında toplanır. Memed adı artık başkaldırının simgesi olmuştur.

SONUÇ

Türk edebiyatının önemli isimlerinden olan gazeteci, yazar ve folklorcu Yaşar Kemal'in İnce Memed dördlüsü Lucien Goldmann'ın Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Yöntemi ile incelenerek çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Dört ciltlik bir ırmak roman olan İnce Memed'in olay örgüsü Cumhuriyet'in ilk on altı yılında geçer. Romanda, bu süreçteki toplumsal problemlere değinilmiştir. Kişisel kinden yola çıkılarak evrensel bir problem olan zulmün ele alındığı İnce Memed serisinde zulmü doğuran haksızlık, şiddet gibi etkenlerin yanı sıra zulmün yol açtığı yoksulluk, açlık, hastalık, çaresizlik gibi sorunlara da dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda ağalar, beyler, siyasiler, devlet yöneticileri, eşkıyalar (haydut) ve jandarmalar zulmün kaynağı olarak gösterilmiştir. Zulme maruz kalanlar ise köylüler ve göçebelerdir. Kronolojik bir şekilde ilerleyen olay örgüsünde zaman zaman geriye dönüş tekniği uygulanarak kişiler ve olaylar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Bu geriye dönüşlerde tarihî olaylardan da örnekler verilerek zulmün, tarihin her devrinde var olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Kişisel bir nedenle eşkıya olan İnce Memed, zamanla kişisel kinini bir kenara bırakarak yaşadığı bölgedeki en büyük sorun olan ağalık düzenine karşı mücadeleye vermeye başlar. Onun bu tek kişilik mücadelesi son ciltte toplu bir başkaldırıya dönüşür. Başkaldırının sonuçlarından biri olan özgürlük ve özgürlüğün sonucu olan barış olgusu ise, evrensel bir olgu olması bakımından romanda kişisel kinden evrensel barışa doğru bir yol izlendiğini gösterir. Yerelden evrensele ulaşma, yazarın en önemli özelliklerinden biridir ve İnce Memed serisinde de kişisel bir kinden, yerel bir sorundan evrensel bir tema olan başkaldırı üzerinde durmuştur. Ciltleri ayrı ayrı düşündüğümüzde her cildin sonunda zulmün kaynağı olarak gösterilen gücün yok edilmesinden sonra köylüler özgürlüklerine kavuşarak barış ortamında, o günü her yıldönümünde kutlarlar. İlk ciltte Abdi Ağa, ikinci ciltte Ali Safa Bey ve Kel Hamza, üçüncü ciltte Mahmut Ağa ve son ciltte Arif Saim Bey'in öldürülmesiyle köylü huzura kavuşur. Romanda sosyal içerikli konularla eş zamanlı olarak işlenen bir başka konu ise aşktır. İnce Memed'in ilk ciltte Hatçe'ye, diğer ciltlerde ise Seyran'a olan aşkı olay örgüsünde diğer konularla birlikte işlenmiştir. Böylece roman, âşık hikâyeleri geleneğiyle beslenerek anlatıya yeni bir soluk kazandırılmıştır.

Romanda olay örgüsüyle beraber işlenen temalar şunlardır:

a. Zulüm

- b. Sömürü
- c. Haksızlık
- d. Yoksulluk
- e. Şiddet
- f. Başkaldırı
- g. Özgürlük
- h. Barış
- ı. Aşk

Romanda bürokratlar, ağlar, beyler ve siyasiler arasındaki çıkar ilişkileri ele alınarak dönemin sosyal ve siyasal şartlarına değinilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hâkim olan tek parti yönetimi zamanında siyasal gücü arkasına alanlar, çıkar ilişkilerine de yön veren kişilerdir. Bu kişilerin bölge halkına yaptıkları kötülüklerden Ankara'nın haberi olmaması için verdikleri çabalar da dikkat çekicidir çünkü dönem Atatürk dönemidir. Atatürk'ün *milletin efendisi* olarak gördüğü köylü kesimine zulmedenlere karşı vereceği tepkinin sert olacağı bilindiği için bölgedeki telgraf merkezi bile kontrol altındadır. Romandaki en büyük güç bütün ağaların ve beylerin çekindiği milletvekili Arif Saim Bey'dir. İnce Memed sorununu halledemeyeceğini anlayan Arif Saim Bey, Ankara'dan yardım istemeye karar verir fakat meselenin olduğu gibi anlatılması halinde bölgedeki çıkar ilişkileri ortaya çıkacaktır. İnce Memed, ağaların zulmüne karşı ayaklanmıştır ve ağalar besledikleri eşkıya grupları sayesinde köylünün üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. Her şey, olduğu gibi Ankara'ya anlatılırsa ağalarla eşkıyalar arasındaki ilişki ve köylüye yapılan zulümden Ankara haberdar olacaktır. Bu yüzden devletin hassas olduğu bir konu öne sürülerek Ankara'nın dikkati çekilir. Dikkat çekilen konu, o dönemlerde devletin hassasiyetle yaklaştığı irticadır. Anacık Sultan adındaki bir kişinin İnce Memed adlı bir eşkıyayı kullanarak irticai bir ayaklanma yapacağı bildirilerek Ankara'dan yardım istenir. Görüldüğü gibi Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki sosyal ve siyasal meseleler romanda kullanılarak dönemin şartları yansıtılmıştır.

Romanda ele alınan bir başka mesele ise Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan kılıç hakkı düşüncesidir. Dört cilt boyunca işlenen bu konu da Cumhuriyet'in ilk yıllarında karşılaşılan sosyal ve siyasal problemlerden biridir. Milli mücadeleden sonra savaşa katılan ya da kendisini savaşa katılmış gibi gösteren kişiler kılıç ya da kan hakkı adı altında istedikleri toprakları sahiplenmiş, ekonomik alanda kalkınmaya yönelik

devlet desteklerinden öncelikli olarak yararlanmış, ülkeyi terk eden azınlıkların bıraktıkları topraklara yerleşmişlerdir. Bütün bunları, ilgili bürokratlara ve devlet memurlarına rüşvet yedirerek kolay bir şekilde yapmışlardır. Şakir Bey, Ermenilerden kalan toprakları tapu ve mal müdürüne yedirdiği rüşvetler sayesinde ele geçirmiştir, Arif Saim Bey, Milli Mücadele yıllarında Fransızlara çalışmasına rağmen kendisini Kuvayı Milliyeci olarak göstererek milletvekili olmuştur, kasabadaki bütün ağaları ve beyleri zengin eden kişi Milli Mücadele yıllarında Fransızlara çalışan Tapucu Zülfü'dür. Bunun yanında vatana gerçekten hizmet eden Bayramoğlu, Kürt Rüstem gibi kişiler yoksulluk içindedirler. Yazar bu şekilde o dönemlerde yaşanan toplumsal bir meseleye de dikkat çekmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında görülen bir diğer sorun ise yoksulluktur. Uzun süren savaşımlardan çıkan halk fakir düşmüştür. Ağalar tarafından sömürülen ve zaten fakir olan köylünün bir başka sorunu ise işgücü eksikliğidir. Erkeklerin büyük bir bölümü ya askeredir ya da savaşımlardan dönmemiştir. Bu yüzden erkeksiz ailelerde güce dayalı günlük işleri kadınlar yapmaya çalışırlar. Köyler babasız çocuklarla doludur. Savaş sonrası yıllarda geçen olay örgüsünde işlenen en dramatik konu da budur. Çocuklar babalarını tanımadan, babalarının desteği ve yol göstericiliği olmadan yetişirler. Böylece korkak ve kendine güveni olmayan bir nesil ortaya çıkar. Romanın başkahramanı olan İnce Memed'in babası ve hatta ailesindeki diğer erkeklerin hiçbiri savaştan dönememiştir. Çocuk yaşlarda tarlalarda çalışmaya başlayan İnce Memed, kimsesiz olduğu için Abdi Ağa tarafından sürekli itilip kakılır. Dramatik bir şekilde başlayan ilk ciltte çakırdikenleriyle dolu bir tarlada ağanın isteği üzerine çalışmak zorunda kalan çocuk Memed'le karşılaşırız. Dikenlerin her yerini yaralar içinde bıraktığı bir ortamda çalışan Memed daha o yaşta aç kalmamak için çalışmak zorunda olduğunu bilmektedir.

Toplumsal sınıf ayrılıklarına yer verilmeyen bir sosyalist toplum görüşüne sahip olan yazar, bu görüşün etkisiyle romanında eşitlik ve özgürlük problemleri üzerinde bir hayli durmuştur. Romandaki toplumsal sınıflar kesin çizgilerle birbirlerinden ayrılırlar. Halk, kasabalılar, köylüler ve yörüklerden oluşur. Kasabalılar ağalar ve beylerle aynı ortamda yaşadıkları için olaylara fazla müdahil olmazlarken korktukları için İnce Memed'in lehinde olan düşüncelerini dahi söyleyemez, ağaların ve beylerin sevinçlerine ortak olmakla yetinirler. Romanda köylüler, dağ köylüleri ve ova köylüleri

olmak üzere ikiye ayrılırlar. Ova köylüleri verimli topraklarda olduklarından dağ köylülerine nazaran ekonomik bakımından daha iyi durumdadırlar. Dağ köylüleri ise geçimlerini sadece hayvancılıkla karşıladıkları, verimli topraklara sahip olamadıkları ve dağlarda kol gezen eşkıyalar tarafından soyuldukları için fakirdirler. Eşkıyalar ise kendi aralarında ikiye ayrılırlar. İlk gruptakiler ağalara ve beylere hizmet eden haydutlardır. Bunlar halka zulmederek ağaların haklarını gözetirler. İkinci gruptakiler ise İnce Memed gibi erdemli eşkıyalardır ve zenginden alıp fakire dağıtmak düşüncesiyle hareket ederler. Ağalar, beyler, bürokratlar ileri gelenler sınıfını oluşturur. Hem tematik güce hem de karşı güce yardım eden ara güçler de vardır. Tematik güç olan İnce Memed'e köylüler ve yörükler, karşı güce ise jandarmalar, memurlar ve eşkıyalar yardım ederler. Romanın odak noktalarından biri bu güçler arasındaki çatışmadır. Romandaki karakterlerin sosyal konumlarına göre sınıflandırılması şöyledir:

- a. Yoksul köylüler.
- b. Varlıklılar (ağalar, beyler)
- c. Şakiler ve kaçakçılar.
- d. Kolluk kuvvetleri, bürokratlar, memurlar ve yerel yöneticiler.
- e. Esnaf ve Zanaatkarlar.

Yazar, dört cilt boyunca tarafsız kalmamış, başkahramanı yani başkaldırının simgesi haline gelen İnce Memed'i koruması altına almıştır. Karşı gücün tiplerini çizerken onların fiziksel özelliklerini karakterlerine göre çizerek mizahi tipler oluşturmuştur. Örneğin Murtaza Ağa tipi karikatürize edilmiş bir tiptir. Zeynullah Efendi, Molla Duran gibi karakterler de bu şekilde oluşturulmuştur. Buna karşılık Seyran bütün güzellikleri üzerinde barındıran bir kadındır. Yetiştği olumsuz şartlar yüzünden gelişemeyen İnce Memed'in dahi çekici özellikleri vardır. Örneğin sinirlendiği zaman gözlerinde beliren çelik parıltısı herkesi etkiler.

Yazar, devlete karşı olan tutumuna da dikkat etmiştir. Başkaldırıcıyı ele alan romanda devrin toplumsal, siyasal ve ekonomik özelliklerini de yansıtan yazar, devlete karşı düşmanca bir tavır takınmamış, sistemi değil, kişileri eleştirmiştir. Yazarın bu tutumuna örnek olarak İnce Memed'in girdiği çatışmalarda askerleri öldürmemesini, Ankara'nın Arif Saim Bey'in yaptıklarından ve bölgede olanlardan haberdar olmamasını, İnce Memed meselesi için irtica meselesinin uydurularak Ankara'dan yardım istenilmesini gösterebiliriz.

Roman mekânı olarak doğup büyüdüğü bölgeyi kullanan yazar, çok iyi bildiği bu bölgeyi kendi hayal ettiği gibi yeniden kurgulamıştır. Ayrıntılı tasvirleriyle okuru olayların geçeceği bölgeye ve bölgenin şartlarına hazırlayan yazar, özelden genele ve genelden özele yaptığı tasvirlerle dikkat çeker. Özellikle doğa tasvirlerinde ayrıntıya girmekten kaçınmayarak canlı bir anlatım sergilemiştir. Oluşturduğu kuvvetli imgelemler hayal ve gerçek arasında bambaşka bir roman dünyasını anlatır. Romanda dış mekânların iç mekânlara oranla daha fazla olması dikkat çekicidir. Bunun nedeni romanın büyük bir bölümünün dış mekânlarda geçmesidir.

Dört cilt boyunca tanrısal (hâkim) bakış açısının kullanıldığı romanda tanrısal bakış açısının sunduğu olanaklar sınırsız bir şekilde kullanılmıştır. Başka bir ifadeyle, genellikle destanlarda kullanılan bir anlatım tekniği olan tanrısal bakış açısı romanda da uygulanmıştır. Bakış açısı sunduğu imkânlar dâhilinde iç diyalog, iç monolog, iç çözümleme, bilinç akımı tekniklerinden de fazlasıyla yararlanılmış, bu teknikler aracılığıyla kahramanların iç dünyaları okura yansıtılmıştır. Çocukluğunda destan anlatıcılığı ve âşıklık yapan yazar, romanda halk hikâyecilerinin ve meddahların üslubunu da kullanarak anlatıya çeşitlilik kazandırmış, anlatıya müdahil olduğu yerlerde kendi yorumlarını da belirtmekten kaçınmamıştır. Destancılık geleneğinden fazlasıyla yararlanması, epik ve modern roman arasında yeni bir roman şeklinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Oluşan bu yeni anlatım şekli beraberinde lirizmi de getirmiştir. Romanın bazı yerlerinde özellikle yaşlı kadın kahramanların konuşma tarzları, Dede Korkut Hikâyeleri'ndeki kadınların konuşmalarına benzer. Yazarın çocukluk yıllarında âşık edebiyatıyla yakından ilgilenmesi anlatılarına da şiirsellik kazandırmıştır. Romandaki akıcı anlatım, bu şiirsellik sayesinde.

İlk ciltten itibaren genişlemeye başlayan şahıs kadrosu son ciltte yüzün üzerine ulaşır. Sürekli yeni karakterlerin katılımıyla şahıs kadrosu kalabalıklaşan romanda toplumun her kesiminden insanlara yer verilmiştir. Köylüler, zanaatkârlar, kasabalılar, bürokratlar, askerler, eşkıyalar, aleviler, yörükler, kaçakçılar, mevsimlik işçiler, ırgatlar, ağalar, beyler ve memurların yaşamlarından kesitlerin verildiği romanda olay örgüsüne katılan kişilerin geçmişleri ve hayat hikâyelerinin verilmesiyle anlatı içinde anlatılar ortaya çıkmıştır. Bu şahıslar arasında yazarı temsil eden tipler de vardır. Yazar yeri geldikçe sözünü kendisini temsil eden kişilere devreder. Bunlardan biri olan halk âşığı tipine her ciltte rastlamamız mümkündür. Ayrıca olay örgüsünün geçtiği dönemdeki

devlet adamlarının (Atatürk, İsmet Paşa, Fevzi Paşa) adlarının geçmesi de romanı gerçekçi bir zemine oturtur.

Halk kültürü ve halk edebiyatı olay örgüsünü zenginleştiren materyallerdir. Roman mekânının kırsal kesim olması bu materyallerin kullanım alanlarını daha da genişletir. Romandaki her karakter kültürün birer temsilcidir. Kırsal kesimde günlük yaşamın vazgeçilmez unsuru olan kültürel pratiklere olay örgüsü sırasında yeri geldikçe değinilmiştir. Bununla birlikte yöresel dilin ve yazın dilinin birlikte kullanılması anlatıya çeşitlilik ve dilsel bir zenginlik kazandırmış, kültürel değeri olan kalıplaşmış sözlerin kullanımıyla anlatılmak istenen düşünceler uzun cümlelere gerek kalmadan kısaca anlatılmıştır. İlk iki ciltte dağ köylülerinin ve yörüklerin, üçüncü ve dördüncü ciltlerde Alevilerin kültürel yapılarından ve yaşam biçimlerinden bahsedilmiştir. Romanı sürekli olarak besleyen kaynaklardan en önemlisi olan halk anlatıları, romanın kültürel dinamiklerini ayakta tutan ve zaman-mekân-kişi üçgeni arasındaki bağı pekiştiren materyallerdir. Olay örgüsüyle alakalı halk edebiyatı ürünleri yeri geldikçe romana eklenerek ya da montajlanarak tek düze bir anlatımdan kaçınılmış, olay örgüsünün geçtiği kırsal kesime ve bu kesimde yaşayan insanların yaşam tarzına uygun doğal bir ortam hazırlanmıştır. Dört ciltlik İnce Memed romanında değinilen halk kültürü ve edebiyatı unsurlarını maddeler halinde sıralarsak:

- a.** Köroğlu'nun zuhuru ve Köroğlu'nun ab-ı hayat suyunu bulması hikayeleri.
- b.** Pir Sultan Abdal ve Hızır Paşa Menkıbesi.
- c.** Hz. Ali'nin kendi cenazesini devenin sırtında taşıması rivayeti.
- d.** Hz. Havva ile Hz. Adem'in cennetten kovulması.
- e.** Şahmeran efsanesi.
- f.** Yazar kaynaklı efsanelerin yanı sıra anonim efsaneler.
- g.** Çeşitli masal motifleri. (Kafdağı, tılsımlı yüzük, tılsımlı gömlek, efsunlu taş, yedi başlı ejderha vs.)
- h.** Halk şiiri. (Başta İnce Memed türküleri olmak üzere türküler ve ağıtlar)
- ı.** Kalıplaşmış sözler. (Atasözleri, deyimler, dualar, beddualar)
- i.** Hızır ve Kırklar inancına ait çeşitli tasarımlar.
- j.** Yörüklerin kültürel yapısı.
- k.** Alevilerin kültürel yapısı.
- l.** Yunus Emre'nin hayat hikayesini anımsatan ifadeler.

m. Mevlana.

n. Peygamberler ve din büyükleri çevresinde gelişen kıssalar ve menkıbeleri hatırlatan kullanımlar.

o. Çeşitli halk inanışları ve bu inanışlara ait uygulamalar.

ö. Halk hekimliğine ait büyüsel olmayan gerçekçi nitelikteki tedavi yöntemleri.

p. Geçiş dönemlerine ait çeşitli uygulamalar ve ritüeller.

r. Gelenekler.

s. Şamanist dönemlerden kalma çeşitli uygulamalar ve ritüeller.

t. İnsan ve doğa ilişkisini gösteren pratikler.

u. Giyim kuşam şekilleri.

ü. Yöresel yiyecek ve içecekler.

v. Halk zanaatları.

y. Oyunlar ve çocuk oyunları.

Romanda dönemin sosyo kültürel ve ekonomik şartları yansıtılırken çeşitli tarihî olaylar ve kişiliklere de değinilmiştir. Bununla birlikte yazar tarafından oluşturulan çeşitli efsaneler de tarihî olaylar ve kişiler etrafında kurgulanmıştır. Hem tarihî kişi ve olayların hem de temeli inanç unsuruna dayalı efsane türünün kullanılması anlatının gerçekle hayal arasında kalarak kurgusal bir dünyada geçtiğini gösterir. Yazar, gerçek bir mekân olan Çukurova ve Toroslar çevresini yeniden kurgulayarak yeni bir roman dünyası oluşturmuş, tarihî olayları bu çevreye uygun bir şekilde yeniden kurgulamış, tarihî kişilikleri de bu olaylara dâhil etmiştir. Oluşturduğu bu yapıda inandırıcılık gücü olan efsaneleri kullanarak anlatıya mistik bir hava ve bölgesellik kazandırmıştır. Örneğin gerçek bir mekân olan Toroslarda, kurgusal bir mekân olarak Kırkgöz Ocağı eklenmiş ve bu ocak çevresinde yazar kaynaklı çeşitli efsaneler üretilmiştir. Bu efsanelere IV. Murad, Genç Osman, Selahaddin Eyyubi gibi gerçek ya da hikayevî şahsiyetler de eklenmiştir. Dört ciltlik romanda değinilen tarihî olayları ve kişilikleri maddeler halinde sıralarsak:

a. Büyük İskender.

b. Baba İshak ayaklanması.

c. Dulkadiroğulları Beyliği.

d. Ramazanoğulları Beyliği.

e. Anadolu'da çıkan isyanlar ve Kuyucu Murat Paşa.

- f. Sakarya Şeyhi olayı.
- g. IV. Murad ve Bağdat seferi.
- h. Genç Osman destanı.
- ı. Fırka-i Islahiye ordusu ve Kozanoğlu ayaklanması.
- i. Kurtuluş Savaşı.
- j. Şahin Bey ve Maraş savunması.
- k. Adana ve çevresinin savunmasında görev alan Sinan Paşa ve Doğan Bey.
- l. Gizik Duran, Çakırcalı, Karayılan gibi ünlü eşkıyalar.
- m. Şeyh Sait İsyanı.
- n. Şapka İnkılabı.
- o. Onuncu yıl affı.
- ö. CHP ve tek parti dönemi.
- p. Atatürk, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa.

Çocukluk ve gençlik yılları sıkıntılarla geçen Yaşar Kemal, birçok işte çalışmış, gazetecilik yıllarında Anadolu'nun her yerini gezmiştir. Yaptığı röportajlar ve folklor derlemeleri ona her kesimden insanla görüşme olanağı sunmuş, toplumu yakından tanımasını sağlamıştır. Bu birikimini ustalıkla yapıtlarında kullanan yazarın eserlerinde yaşamına ve gözlemlerine dair öğeler önemli bir yer tutar. Röportaja giderken dinlediği bir türküyü ya da hayatında iz bırakan bir anısını romanlarında görmek mümkündür. İnce Memed romanında da yazarın yaşamına ve gözlemlerine dair çeşitli öğelere rastlarız.

Mecbur insan tipi romana yön veren düşüncelerden biridir. İnce Memed kendi isteği dışında eşkıya olmuş ve halkın kendisine yüklediği görev yüzünden bu isteksizlik mecburiyete dönüşmüştür. Bir kurtarıcı olarak görülen İnce Memed, halk tarafından zamanla dinî vasıflar da yüklenir. Romanın son cildinde İnce Memed halkın gözünde bir eşkıya değil, ermiştir. Halkın kendisine bir kurtarıcı gözüyle baktığını bilen İnce Memed mecbur bir insan haline gelmiştir. Yazar, mecbur insan tipini halk hikâyelerinden ve tarihî olaylardan örnekler vererek kuvvetlendirir. Romanda adı geçen ve halk hikâyesi kahramanı Köroğlu, Osmanlı'ya ayaklanan Sakarya Şeyhi, Selçuklu'ya karşı isyan çıkaran Baba İshak, Hızır Paşa'nın idam ettirdiği Pir Sultan Abdal mecbur insan tipine verilmiş birer örnektir. Özellikle Köroğlu, dört cilt boyunca İnce Memed'le özdeşleştirilir. Köroğlu halk tarafından oluşturulan bir kahraman, İnce Memed ise Yaşar

Kemal'in çeşitli eşkıyaların hayat hikâyelerinden, farklı bir coğrafyada yaşadığı söylenen İnce Memed adlı bir kişi hakkında söylenen türküler ve rivayetlerden esinlenerek çizdiği yapay bir karakterdir. Bu iki karakter, başkaldırı olgusunda birleşerek sosyal problemler olan zulme, yoksulluğa, sömürüye ve haksızlığa karşı mücadele ederler. Romanda dört cilt boyunca Köroğlu'ndan bahsedilmesinin sebebi de yazarın İnce Memed'i çağın Köroğlu'su yapma gayretidir.

Romanın tümünde efsanelerin veya efsanevi anlatıların fazla olması, köylünün ve kasabalının inanç sistemiyle alakalıdır. Hurafelere inanan, başı sıkıştıkça ermişlerden ve gerçekdışı yaratıklardan medet uman köylünün bir başka sığınağı da efsanelerdir. Temeli inanç unsuruna dayandığı için efsaneler, köylünün günlük yaşamını belirleyen faktörlerden biridir. Bu yüzden halkın saygısını kazanması istenen İnce Memed, yazar tarafından efsaneleştirilir. Efsaneleşen İnce Memed, kutsal görüldüğü için dokunulmazlaşır. Onun başından geçen her olay efsanevî bir şekilde anlatılmaya başlanır. Kasaba ileri gelenleri de halkın efsanelere olan saygısını işlerine gelecek şekilde kullanmakta ustadır. Bunlar, kendilerini halkın gözünde küçük düşürecek herhangi bir olayı örtbas etmek için yine efsanenin gücüne başvururlar. Böylece efsaneleşerek kutsiyet kazanan çeşitli yasadışı olayların üzerine kimse gidemez. Hızır, kırklar ve ermişler bu anlatıların içine kutsiyeti ve inandırıcılığı artırmak amacıyla eklenen kutsal kişilerdir.

Birinci romanda işlenmeyen din olgusu ikinci ciltte Ferhat Hoca'nın, üçüncü ciltte Anacık Sultan'ın olay örgüsüne katılımıyla ele alınmaya başlar. Marksist görüşe sahip Yaşar Kemal'in eserinde dinî motiflere yer vermesinin sebebi toplumsal gerçekleri yansıtmak istemesinden ötürüdür. Toplumsal gerçeklerden birisi olan Din, günlük yaşamda belirleyici bir yere sahiptir ve halkın düşünce sistemini etkileyen önemli bir faktördür. Bu yüzden, toplumsal konuların ele alındığı romanda dinî motiflere de yer verilmesi gerekmektedir çünkü yapılacak olan toplumsal analizlerde dinin toplum içinde yüklendiği roller de göz önünde bulundurulacaktır. Örneğin, romanda, asıl mesleği din adamlığı olan Ferhat Hoca'yla Alevi dedelerinin ilişkileri dinsel hoşgörüyü yansıtmaları bakımından önemli bir ayrıntıdır. Ayrıca dinî kimliğe sahip Anacık Sultan tipinin bütün mezhepleri birleştirici bir rol oynaması ve onun sahip çıktığı İnce Memed'in halk tarafından sevilip sayılmaya hatta kutsal bir kişi olarak görülmeye başlanması dinin ve dinî kişilerin toplum üzerindeki kuvvetli etkilerini göstermesi

bakımından dikkate değerdir. Bu yüzden din olgusu, toplumsal meselelerin ele alındığı romanda yeri geldikçe gerek ironik, gerekse gerçekçi bir şekilde sürekli olarak göz önünde tutulmuştur.

Fikirler simgeler aracılığıyla somutlaştırılırlar. Bu bağlamda çeşitli canlı, cansız varlıklar ya da soyut kavramlar simgesel değerler yüklenerek romana taşınır. Dikenin eserlerinde bir karakter olduğunu söyleyen Yaşar Kemal, İnce Memed serisinde dikenin engelleyici bir unsur olarak kullanmıştır. Dikkat edersek her cildin sonunda o ciltte engelleme sembolü olarak gösterilen diken yakılarak yok edilir. Son ciltte ise en büyük güç olan Arif Saim Bey'in öldürülmesiyle bütün ciltlerde engelleme sembolü olarak kullanılan dikenler bir araya getirilerek ortadan kaldırılır. Yazarın belirlediği bu engelleme sembolü, köylüler tarafından da aynı şekilde algılanarak ağalığı, beyliği başka bir deyişle zulmün kaynağını temsil eder.

Diken yakımı, halkın hafızasını diri tutmak ve gelecek nesillerin geçmişte görülen zulüm ve çekilen sıkıntıları unutmamasını sağlamak amacıyla bir ritüel haline getirilmiştir. Çünkü diken kötülüğü sembolize eder.

Romanda gücü simgeleyen çeşitli materyaller de kullanılmıştır. Bu materyallerden en çok göze çarpanlar ise kırbaç ve çizmedir. Bunların dışında cansız bir nesne olmasına rağmen kişileştirilerek gücün ve kötülüğün simgesi haline getirilen bir başka materyal ise Arif Saim Bey'in Ford marka siyah arabasıdır. Arif Saim Bey'in köylüye karşı acımasızca davranışları şiddetli bir hal aldıkça araba da bir canavar gibi tasvir edilir. Kötülüğün kaynağı olan Arif Saim Bey'i kara Ford simgeler. Gücün, paranın ve kötülüğün simgesi olarak Ford marka bir arabayı kullanan Yaşar Kemal, aslında kapitalizmi hedef alır. Ford otomobilleri, üretildiği ülke olan ve kapitalizme yön veren ABD'nin olay örgüsünün geçtiği yıllardaki (1938-39) sembolleşen ürünlerinden biridir.

Romandaki en dikkat çekici bir diğer simge ise Memed'dir. Memed ismi romanın son cildinde bir eşkıyanın adı olmaktan çıkarak başkaldırının sembolü haline gelmiştir. Romanda diyalektik sürece uygun olarak köle konumundaki bilinçsiz bir yığını temsil eden köylü, kendisine önderlik eden Memed'in yardımıyla bilinçli bir başkaldırının tarafı olur. Böylelikle romanda temelini Hegel'in attığı köle-efendi diyalektiği, feodal bir yaşam süren Çukurova ve Toroslar köylüsünün "efendi"ye, yani egemen güçlere karşı mücadelesiyle karşılık bulur. Romanın başında Memed'in başkaldırısını algılayamayan ve Memed'in mücadelesini kişisel bir kin olarak

yorumlayan köylü, romanın sonunda kolektif bilinçlilik hali gösterir. Köylü, “Hepimiz Memediz” diyerek Memed’in bireysel başkaldırısını toplumsal bir başkaldırıya dönüştürür. Bu başkaldırı Marksist felsefenin hedeflediği toplumsal bilinçlilik halidir. Bu bağlamda romanda ezilen sınıf, ezen sınıfın kurduğu yasal ya da yasa dışı baskıcı erkine karşı bilinçlenir, kendi içinde kenetlenerek örgütlü bir mücadele ortaya koyar. Böylece Marks’ın işaret ettiği ezilen işçi-köylü sınıfının kuracağı iktidar öncesi ulaştığı bilinçlilik hali ortaya çıkar. Ancak romanda Memed’in tekrar gözden kaybolmasıyla ezenle ezilenin, güçsüzle güçlünün, yoksulla zenginin mücadelesinin bitmediğini, sınıflar var oldukça bu çatışmaların devam edeceğini ve evrensel kötülükle mücadele etmenin gerekliliği gerçeği gözler önüne serilir. Romanın sonunda başkaldırının sembolü haline gelen efsanevî kahraman Memed, “Gene geleceğim” diyerek gözden kaybolur. Bu sözler, İnce Memed’in yeniden ortaya çıkarak kötülüklerle mücadelesini sürdüreceği fikrini doğurur. Böylelikle yazar, kötülük devam etse de bununla mücadele edenlerin her zaman var olacağına dair ümidin canlı tutulması gerektiği mesajını verir.

Yaptığımız inceleme sonucunda bir nehir roman özelliği taşıyan dört ciltlik İnce Memed serisinde Yaşar Kemal, sahip olduğu Marksist görüş ve kendi dünya görüşünden hareketle evrensel sorunları toplumsal bir düzeyde ele almış, bunu yaparken sadece kurgusal değil gerçekçi materyallerden de yararlanmış. Yaşar Kemal, kurgu ile gerçeği bir araya getirerek oluşturduğu eserindeki olay örgüsünü evrensel bir gerçek üzerine kurma gayesiyle eserini tarihî olaylar ve kişiliklerle, gerçekte olduğuna inanılan çeşitli anlatılarla ve halk edebiyatına ait çeşitli materyallerle desteklemiştir. Gerçek bir coğrafya üzerinde kurduğu kurgusal dünyada işlediği olay örgüsünde gerçekleri bütün çarpıcı yönleriyle vermeye çalışırken bu gerçekler arasına serpiştirdiği hayali unsurlar vasıtasıyla romanı tek düze bir çizgiden uzak tutarak sosyal meselelerin akıcı ve destansı bir anlatı tadında okunmasını sağlamıştır. Çizdiği erdemli eşkıya tipiyle, Köroğlu’nun son yüzyıldaki temsilcisini oluşturmayı amaçlayan Yaşar Kemal, sömürülen sınıfın haklarını oluşturduğu bu kahraman aracılığıyla savunmuştur.

KAYNAKÇA

- ADIGÜZEL, Sedat;** “Elçin Efendiye’ın Romanları Üzerine Bir Çalışma -Oluşumsal Yapısalcı İnceleme-”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2001
- AHMAD, Feroz;** “Modern Türkiye’nin Oluşumu”, Kaynak Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2007
- AKSOY, Ekrem;** “Roman Tarihine Goldmann’cı Yaklaşım”, Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, (4–5 Haziran 1999), Gaziantep, 1999, s. 80-84
- AKTAŞ, Şerif;** “Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş”, Akçağ Yay., III. Baskı, Ankara, 1998
- AKTEN, Sevim;** “Yazın ve Toplum İlişkisi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım: Yazın Toplumbilim”, Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, (4–5 Haziran 1999), Gaziantep, 1999, s. 162-167
- ALBAYRAK, Nurettin;** “Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü”, L&M Yay., İstanbul, 2004
- ALPTEKİN, Ali Berat-
SAKAOĞLU, Saim;** “Türk Saz Şiiri Antolojisi (14–21. Yüzyıllar)”, Akçağ Yay., Ankara, 2006
- AND, Metin;** “Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası”, Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul, 2008
- ; “Oyun ve Büğü Türk Kültüründe Oyun Kavramı”, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2003
- ANDAÇ, Feridun;** “Yaşar Kemal ile Söyleşi”, Varlık, S.1142, 1 Kasım 2002, s. 31-35
- ; “Yaşar Kemal’in Sözlerinde Yaşamak”, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 2003

- ARMAĞAN, İbrahim;** “Sanat Üstüne Toplumbilimsel Bir Deneme,” Hatipoğlu Yay., Ankara, 1988
- ARON, Raymond;** “Sosyolojik Düşüncenin Evreleri”, (Çev. Korkmaz Alemdar), Kırmızı Yay., İstanbul, 2006
- ATALAY, İrfan;** “Jean-Paul Sartre’ın Özgürlük Yolları Adlı Yapıtına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2007
- ATAY, Falih Rıfkı;** “Çankaya”, Pozitif Yay., İstanbul, 2008
- ATNUR, Gülhan;** “Kozı Körpeş ile Bayan Sulu Destanında Geyik Motifi”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 28, Erzurum, 2005, s. 213-222
- AYDEMİR, Şevket Süreyya;** “İkinci Adam”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1966
- AYDIN, Suavi;** “Çukurova Tarihinde Yörükler ve Türkmenler”, Adana’ya Kar Yağmış, (Derleyen: Behçet Çelik), İletişim Yay., III. Baskı, İstanbul, 2007, s. 113-139
- AYSAN, Mustafa A.;** “Atatürk’ün Ekonomi Politikası”, Toplumsal Dönüşüm Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2000
- AYTAÇ, Gürsel;** “Genel Edebiyat Bilimi”, Say Yay., İstanbul, 2003
- ; “Thomas Mann’ın Der Zauberberg ve Lotte in Weimar Romanlarındaki Edebi Kişiliği”, AÜDTCF. Yay., Ankara, 1975
- AYTÜR, Ünal;** “Henry James ve Roman Sanatı”, AÜDTCF Yay., Ankara, 1977, s. 18
- BAKIRCIOĞLU, N. Ziya;** “Halk Şiirimiz”, Ötüken Yay., I. Baskı, İstanbul, 2007
- BALAMAN, Ali Rıza;** “Gelenekler Töre ve Törenler”, Betim Yay., İzmir, 1983
- BALTA, Tahsin Bekir;** “Türkiye’de Yasama Yürütme Münasebetleri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., Ankara, 1960

- BAŞAR**, Zeki; “İçtimai Adetlerimiz ve Erzurum İlindeki Ziyaret Yerlerimiz”, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1972
- BAŞGÖZ**, İlhan; “Dede Korkut Destanında Epiyetler”, (Çev. Nebi Özdemir), Milli Folklor, Bahar 37, 1998, s. 23-35
- BAYAT**, Fuzuli; “Türk Mitolojik Sistemi, Cilt I”, Ötüken Yay., İstanbul, 2007
- BAYLADI**, Derman; “Mitoloji Sözlüğü”, Say Yay., İstanbul, 2005
- BAYRAK**, Mehmet; “Eşkîyalık ve Eşkîya Türküleri”, Yorum Yay., I. Baskı, Ankara, 1985
- BELGE**, Murat; “Marksist Estetik”, Birikim Yay., İstanbul, 1997
- BEYDİLİ**, Celal; “Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük”, Yurt Kitap-Yay., Ankara, 2005
- BEZİRCİ**, Asım; “Halk ve Sosyalizm için Kültür ve Edebiyat”, Evrensel Basım Yay., İstanbul, 1997
- BİRDOĞAN**, Nejat; “Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi”, Mozaik Yay., II. Baskı, İstanbul, 1995
- BORATAV**, Pertev Naili; “100 Soruda Türk Folkloru”, Gerçek Yay, V. Baskı, İstanbul, 1999
- ; “Folklor ve Edebiyat I”, Adam Yay., İstanbul, 1991
- ; “Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği”, Tarih Vakfı Yay., İstanbul, 2002
- ; “Köroğlu Destanı”, Adam Yay., İstanbul, 1984
- ; “100 Soruda Türk Halk Edebiyatı”, Gerçek Yay., X. Baskı, İstanbul, 2000
- BOYNUKARA**, Hasan; “Roman’da Bakış Açısı ve Anlatış”, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1997
- BUMİN**, Tülin; “Hegel Bilinç Problemi Köle Efendi Diyalektiği Praksis Felsefesi”, Yapı Kredi Yay., III. Baskı, İstanbul, 2005

- CEBECİOĞLU**, Ethem; “Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü”, Anka Yay., III. Baskı, İstanbul, 2005
- CEM**, İsmail; “Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi”, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2008
- CEVİZCİ**, Ahmet; “Felsefe Sözlüğü”, Paradigma Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2000
- CUMHURİYET ALMANAĞI**; İstanbul Matbaacılık ve Yay., İstanbul, 1935
- ÇAĞIMLAR**, Zekiye; “Adana ve Çevresinde İnsana Bağlanan Umudun Yatırlar ve Ziyaretler Boyutu”, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı, (Haz. Erman Artun, M. Sabri Koz), Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2000, s. 525-533
- ÇAVDAR**, Tevfik; “Türkiye’nin Demokrasi Tarihi”, İmge Kitabevi, III. Baskı, Ankara, 2004
- ÇELİK**, Ali; “İslam’ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları”, Beyan Yay., İstanbul, 1995
- ÇELİK**, Kemal; “Milli Mücadele Yıllarında Adana ve Çevresi”, Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprübaşı, (Haz. Erman Artun, M. Sabri Koz,) Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2000, s. 109-121
- ÇETİN**, Türkan; “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Köylü Politikası (1923–1950)”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir, 1997
- ÇİFTLİKÇİ**, Ramazan; “Yaşar Kemal Yazar-Eser-Üslup”, (Yayımlanmış Doktora Tezi), Malatya, 1993
- ÇORUHLU**, Yaşar; “Türk Mitolojisinin Anahatları”, Kabalcı Yay., II. Baskı, İstanbul, 2006
- ÇOŞKUN**, Sezai; “Edebiyat Sosyolojisi Araştırmaları İçin Bir Yöntem Denemesi”, Edebiyat Sosyolojisi (Editör: Köksal Alver), Hece Yay., Ankara, 2004, s. 189-198
- DELEAGE**, Jean-Pierre; “Yaşar Kemal’in Sözleri: Yapıtın İzini Sürerken”, Yaşar Kemal’i Okumak, (Çev. Nedret-

- Erdim Öztokat), Adam Yay., II. Baskı, İstanbul, 1999, s. 53-68
- DEMİR**, Necati-
ERDEM, M. Dursun; “Saltık-Name”, Destan Yay., Ankara, 2007
DOĞAN, Mehmet; “Tarih ve Toplum”, İz Yay., IV. Baskı, İstanbul, 1998
DURAL, Halil; “Bize Derler Çakırca 19. ve 20. Yüzyılda Ege’de Efeler”, Tarih Vakfı Yurt Yay., II. Baskı, İstanbul, 2005
DÜSTUR, CİLT 14; Başvekâlet Yay. Müdürlüğü, Ankara, 1933
EAGLETON, Tery; “Edebiyat Kuramı Giriş”, (Çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yay., II. Baskı, İstanbul, 2004
ELÇİ, Armağan Çoşkun; “Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları)”, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1997
EMİROĞLU, Kudret; “Adana’da Sanayi ve Sanayiciler Hakkında”, Adana’ya Kar Yağmış, (Derleyen: Behçet Çelik), İletişim Yay., III. Baskı, İstanbul, 2007, s. 267-303
ERDEHA, Kamil; “Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler”, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1975
ERGİN, Muharrem; “Dede Korkut Kitabı, Cilt I”, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1997
ESCARPİT, Robert; “Edebiyat Sosyolojisi”, (Çev. Ali Türkay Yazıcı), Remzi Kitabevi, İstanbul, 1993
EYUBOĞLU, İsmet Zeki; “Anadolu İnançları”, Derin Yay., İstanbul, 2007
EYUBOĞLU, Sabahattin,
KEMAL, Yaşar; “Gökyüzü Mavi Kaldı”, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004
FORSTER, E.M.; “Roman Sanatı”, (Çev. Ünal Aytür), Adam Yay., II. Baskı, İstanbul, 1985
GOLDMANN, Lucien; “Diyalektik Araştırmalar”, (Çev. Avşar Timuçin-Mehmet Sert), Toplumsal Dönüşüm Yay., II. Baskı, İstanbul, 1998

- ; “Genç Lukacs’ın Estetiği”, (Çev. Mehmet Sert), Yarın, Mayıs 1982
- ; “Roman Sosyolojisi”, (Çev. Ayberk Erkay), Birleşik Yay., Ankara, 2005
- ; “Yazınsal Yaratmada Bireyin İşlevini Nasıl Anlamalı?”, (Çev. Tahsin Saraç), Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı II, Mart 1971, s. 532-533
- GOLOĞLU**, Mahmut; “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II Tek Partili Cumhuriyet (1931–1938)”, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., İstanbul, 2009
- GORBATKİNA**, Galina; “Yaşar Kemal ve Folklor”, Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemeleri, (Çev. Tatyana Moran, Yurdanur Salman), Cem Yay., I. Baskı, İstanbul, 1980
- GORELİK**, Mihail; “Moğol Öncesi Dönemde Türklerin Saç Şekilleri”, Saç Kitabı, (Editör: Emine Gürsoy Naskali), Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 55-58
- GÖĞÇELİ**, Yaşar Kemal; “Halk Türkülerinin Doğuş Hikâyeleri: İnce Memed”, Türk Folklor Araştırmaları, S. 56, 1954, s. 889-891
- GÖKA**, Şenol; “İnsan ve Mekân”, Pınar Yay., İstanbul, 2001
- GÖKALP**, Altan; “Yaşar Kemal’i Okumak”, Yaşar Kemal’i Okumak, (Çev. Nedret-Erdim Öztokat), Adam Yay., II. Baskı, İstanbul, 1999
- GÖKÇİMEN**, Ahmet; “Ata Govşudov’un Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Bir İnceleme”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2007
- GÖKYAY**, Orhan Şaik; “Dedem Korkudun Kitabı”, MEB Yay., İstanbul, 2000

- GÖLPINARLI**, Abdalbaki-
BORATAV, Pertev Naili;
GÜLLÜLÜ, Sabahattin; “Pir Sultan Abdal”, Der Yay., İstanbul, 1991
“Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi”, Atatürk
Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yay., Erzurum,
1998
- GÜMÜŞ**, Hüseyin; “Roman Dünyası ve İncelemesi”, Kültür Bakanlığı
Yay., Ankara, 1989
- GÜNDÜZ**, Osman; “1960 Sonrası Roman”, Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt
IV, (Genel Editör: Talat Sait Halman), Kültür ve
Turizm Bakanlığı Yay., İstanbul, 2006, s. 275-374
- GÜNŞEN**, Ahmet; “Alevi-Bektaşî Terminolojisinde Gizli Dil”, Kültür
Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler, (Editörler:
Emine Gürsoy Naskali, Erdal Şahin), Picus Yay.,
İstanbul, 2008, s. 135-157
- GÜRSEL** Nedim; “Başkaldıran Edebiyat”, Doğan Kitap, II. Baskı,
İstanbul, 2007
- ; “Bir Edebiyat Devi Yaşar Kemal”, Cumhuriyet
Kitap, S. 354, 1996, s. 3-8
- ; “Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı”,
Everest Yay., I. Baskı, İstanbul, 2000
- HAMMER**, Joseph Von; “Osmanlı Tarihi, Cilt II”, (Çev. Mehmet Ata), MEB
Yay., İstanbul, 1991
- HIZLAN**, Doğan; “Homeros Parantezini Genişleten Yazar”, Geçmişten
Geleceğe Yaşar Kemal, (Haz. Süha Oğuzertem),
Adam Yay., İstanbul, 2003, s. 275-279
- HOBBSAWM**, Eric; “Sosyal İsyancılar”, (Çev. Necati Doğru), Sarmal
Yay., II. Baskı, İstanbul, 1995
- İNAN**, Abdülkadir; “Eski Türklerde ve Folklorda Ant”, Makaleler ve
İncelemeler, Cilt I, Türk Tarih Kurumu Yay.,
Ankara, 1998
- ; “Tarihte ve Bugün Şamanizm”, Türk Tarih Kurumu
Yay., III. Baskı, Ankara, 1986

- KABACALI, Alpay;** “Çağımızın Büyük Romancısı” Yaşar Kemal, Tüyap, İstanbul, 1992
- ; “Bir Destan Rüzgarı Fotoğraflarla Yaşar Kemal”, Sel Yay., İstanbul, 1997
- ; Yaşar Kemal: “Romanımın Sırtını Mitos Dünyasına Dayadım”, Milliyet Sanat, S.162, 1987, s. 16-18
- KAPLAN, Mehmet-
AKALIN, Mehmet-
BALI, Muhan;** “Köroğlu Destanı”, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1973
- KAPLAN, Mehmet;** “Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III, Tıp Tahlilleri”, Dergah Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2005
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri;** “Politikada 45 Yıl”, İletişim Yay., II. Baskı, İstanbul, 1999
- KARPAT, Kemal H.;** “Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel ve Ekonomik Temeller”, İmge Kitabevi, III. Baskı, Ankara, 2008
- ; “Osmanlı’dan Günümüze Edebiyat ve Toplum”, (Çev. Onur Güneş Ayas), Timaş Yay., I. Baskı, İstanbul, 2009
- KAŞGARLI MAHMUD;** Divanü Lügati’t Türk, (Çev. Seçkin Erdi, Serap Tuğba Yurtsever), Kabalcı Yay., İstanbul, 2005
- KAYA, Doğan;** “Anonim Halk Şiiri”, Akçağ Yay., Ankara, 1999
- ; “Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü”, Akçağ Yay., Ankara, 2007
- KAYA, Muharrem;** “İnce Memed Romanında Destan Etkisi”, Hürriyet Gösteri, S. 254, 2003, s. 10-15
- ; “Türk Romanında Destan Etkisi”, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2004

- KAYALI**, Kurtuluş; “Türkiye’de Edebiyat Sosyolojisinin Önündeki Açmazlar Üzerine Bazı Düşünceler”, Edebiyat Sosyolojisi (Editör: Köksal Alver), Hece Yay., Ankara, 2004, s. 189-198, s. 165-173
- KIRAN**, Zeynel-
KIRAN, Ayşe (Eziler); “Yazınsal Okuma Süreçleri”, Seçkin Yay., III. Baskı, Ankara, 2007
- KİLİ**, Suna; “Türk Devrim Tarihi”, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., XII. Baskı, İstanbul, 2008
- KOÇAK**, Cemil; “Umumi Müfettişlikler (1927–1952)”, İletişim Yay., I. Baskı, İstanbul, 2003
- KÖKSAL**, Hasan;
KÖPRÜLÜ, Fuad; “Battal Gazi Destanı”, Akçağ Yay., Ankara, 2003
 “Edebiyat Araştırmaları, Cilt II”, Akçağ Yay., II. Baskı, Ankara, 2004
- ; “Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar”, Akçağ Yay., IX. Baskı, Ankara, 2003
- KÖSEMİHAL**, Nurettin Şazi; “Edebiyat Sosyolojisine Giriş”, Sosyoloji Dergisi, S. 19-20, İstanbul, 1966, s. 1-37
- KUTLU**, Onur Bilge-
SAKALLI, Cemal; “Bir Felsefe Sorunsalı Olarak Biçem ve Yaşar Kemal”, Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal, (Haz. Süha Oğuzertem), Adam Yay., İstanbul, 2003, s. 220-236
- LAUFFER**, Siegfried; “Büyük İskender”, (Çev. Nilgün Sorguç), İlya Yay., İzmir, 2004
- LUKACS**, Georg; “Roman Kuramı”, (Çev. Cem Soydemir), Metis Eleştiri, II. Baskı, İstanbul, 2007
- MAKAL**, Tahir Kutsi; “Yaşar Kemal Adana’yı Evinde Yaşıyor”, Tarla, Yıl: 23, S. 89/2, 1989, s. 9-11
- MELİKOFF**, İrene; “Destan’dan Masal’a Türkoloji Yolculuklarım”, (Çev. Turan Alptekin), Demos Yay., İstanbul, 2008

- MİYASOĞLU, Mustafa;** “Roman Düşüncesi ve Türk Romanı”, Ötüken Yay., İstanbul, 1998
- MORAN, Berna;** “Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi”, İletişim Yay., V. Baskı, İstanbul, 2001
- ; “Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I”, İletişim Yay., XV. Baskı, İstanbul, 2003
- ; “Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II”, İletişim Yay., XIV. Baskı, İstanbul, 2006
- NACİ, Fethi;** “Yaşar Kemal’in Romancılığı”, Adam Yay., I. Baskı, İstanbul, 1998
- ; “Bir Hikâyeci: Sait Faik Bir Romancı: Yaşar Kemal”, Gerçek Yay., İstanbul, 1990
- NÂİMÂ MUSTAFA EFENDİ;** “Nâimâ Tarihi, Cilt III”, (Çev. Zuhuri Danışman), Zuhuri Danışman Yay., İstanbul, 1968
- OCAK, Ahmet Yaşar;** “Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri”, İletişim Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2007
- ; “İslam Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü”, Kabalcı Yay., İstanbul, 2007
- ; “Türk Folklorunda Kesik Baş”, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1989
- OĞUZERTEM, Süha;** “Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal”, Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal, (Haz. Süha Oğuzertem), Adam Yay., İstanbul, 2003, s. 25-41
- ÖGEL, Bahaeddin;** “Türk Mitolojisi, Cilt II”, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1995
- ; “Türk Mitolojisi, Cilt I”, Türk Tarih Kurumu Yay., IV. Baskı, Ankara, 2003

ÖLMEDEN ÖNCE
OKUMANIZ GEREKEN

- 1001 KİTAP;** (Genel Editör: Peter Boxall), Quintet Book, Çin, 2007
- ÖRNEK, Sedat Veyis;** “100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane”, Gerçek Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2000
- ; “Türk Halkbilimi”, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1995
- ÖZBEK, Mehmet;** “Folklor ve Türkülerimiz”, Ötüken Yay., İstanbul, 1975
- ÖZLEM, Doğan;** “Max Weber’de Bilim ve Sosyoloji”, İnkılap Yay., III. Baskı, İstanbul, 2001
- ÖZTELLİ, Cahit;** “Evlerinin Önü Türküler”, Özgür Yay., III. Baskı, İstanbul, 2002
- ÖZTÜRK, Ali;** “Çağları İçinde Türk Destanları”, Alioğlu Yay., I. Baskı, İstanbul, 2000
- PALA, İskender;** “Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü”, Ötüken Yay., VI. Baskı, İstanbul, 1999
- PARLA, Jale;** “Don Kişot’tan Bugüne Roman”, İletişim Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2002
- PIAGET, Jean;** “Yapısalcılık”, (Çev. Ayşe Şirin Okyayuz Yener), Doruk Yay., Ankara, 1999
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali;** “Yaşar Kemal Sözlüğü”, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2006
- RİFAT, Mehmet;** “Yaklaşımlarıyla Eleştiri Kuramcıları”, Sel Yay., II. Baskı, İstanbul, 2008
- ROSENBERG, Donna;** “Dünya Mitolojisi”, (Çev. Anonim), İmge Kitabevi, IV. Baskı, Ankara, 2006
- ROUX, Jean-Paul;** “Türklerin ve Moğolların Eski Dini”, (Çev. Aykut Kazancıgil), Kabalcı Yay., İstanbul, 2002
- SAKAOĞLU, Saim;** “Karaca Oğlan”, Akçağ Yay., Ankara, 2004

- SEVİM, Ali-**
MERÇİL, Erdoğan; “Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür”, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1995
- SEYİDOĞLU, Bilge;** “Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar”, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara, 1975
- ; “Kültürel Bir Sembol: Yılan”, Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı, Folkloristik, Ankara, 1998
- ; “Mitoloji Üzerine Araştırmalar”, Dergâh Yay., VIII. Baskı, İstanbul, 2005
- ; “Hayat Ağacı”, İnci Enginün’e Armağan, Dergah Yay., İstanbul, 1997, s. 169-172
- STAEL, Mme de;** “Edebiyata Dair”, (Çev. Safiye-Vahdi Hatay), MEB Yay., İstanbul, 1997
- STANZEL, Franz K.;** “Roman Biçimleri”, (Çev. Fatih Tepebaşı), Çizgi Kitabevi, Konya, 1997
- STEİNHAUS, Kurt;** “Atatürk Devrimi Sosyolojisi II”, (Çev. Necdet Sander), Cumhuriyet Gazetesi Yay., İstanbul, 1999
- STEVİCK, Philip;** “Roman Teorisi”, Akçağ Yay., II. Baskı, Ankara, 2004
- SÜMBÜLLÜ, Yusuf Ziya;** “Kemal Tahir’in Tarihi Romanları Üzerine Oluşumsal Yapısalcı Eleştiri Bakımından İnceleme”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2006
- SÜMER, Faruk,** “Oğuzlar (Türkmenler)”, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, V. Baskı, İstanbul, 1999
- SWINGWOOD, Alan;** “Sosyolojik Eleştirinin Kısa Tarihi”, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 1998
- ŞAHAN, Halil;** “İnce Memed 2’de Zaman”, Yazko Edebiyat, S. 20, 1982, s. 112-115

- ŞAHİN**, Osman; “Geniş Bir Nehrin Akışı Yaşar Kemal”, Can Yay., İstanbul, 2004
- ŞAN**, Mustafa Kemal; “Edebiyat Sosyolojisinin Tarihinden Basamaklar”, Edebiyat Sosyolojisi (Editör: Köksal Alver), Hece Yay., Ankara, 2004, s. 91-132
- TANPINAR**, Ahmet Hamdi; “Edebiyat Üzerine Makaleler”, Dergâh Yay., IV. Baskı, İstanbul, 1995
- TATARLI**, İbrahim-
MOLLOF Rıza; “Marksist Açıdan Türk Romanı”, Habora Kitabevi, İstanbul, 1969
- TEKİN**, Mehmet; “Roman Sanatı I”, Ötüken Yay., III. Baskı, İstanbul, 2004
- TEZ**, Zeki; “Mitolojinin Kültürel Tarihi Doğu ve İslam Mitolojisi Mitolojik Söylenceler”, Doruk Yay., İstanbul, 2008
- THARAUD**, Barry; “Yaşar Kemal’in Çukurova Romanlarında Doğa ve Varoluş”, Adam Sanat (Yaşar Kemal Özel Sayısı), S. 197, Haziran 2002, s. 88-118
- THOMPSON**, Stith; “Motif Index of Folk Literature, 6 Vols”, İndiana University Press, Bloomington, USA, 1946
- ; “The Types of The Folktale, Academia Scientiarum Fennica”, Helsinki, 1964
- TİKEN**, Servet; “Fakir Baykurt’un Yılanların Öcü Adlı Romanına Oluşumsal Yapısalcı Bir Yaklaşım”, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 13, S. 1, Erzurum, 2009, s. 43-56
- TİLBE**, Ali; “Albert Camus’nün Veba (La Peste) Adlı Romanına Toplumbilimsel Bir Uygulama”, Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, (4-5 Haziran 1999), Gaziantep, 1999, s. 105-111
- ; “Sartre’in Bekleyiş Adlı Romanına Goldman’cı Bir Yazın Toplumbilimsel Yaklaşım”, Edebiyat

- Sosyolojisi İncelemeleri, (Editör: Köksal Alver), Hece Yay., Ankara, 2004, s. 93-111
- ; “Une etude Sociologique dans la Pested’ Albert Camus”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 2000
- TİMUR**, Taner; “Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik”, Afa Yay., İstanbul, 1991
- ; “Türk Devrimi ve Sonrası”, İmge Kitabevi, V. Baskı, Ankara, 2001
- TODOROV**, Tzvetan; “Yazın Kuramı”, (Çev. Mehmet-Sema Rifat), Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul, 2005
- TOWNSEND**, Dabney; “Estetiğe Giriş”, (Çev. Sabri Büyükdüvenci), İmge Kitabevi, Ankara, 2002
- TUNALI**, İsmail; “Estetik”, Remzi Kitabevi, IX. Baskı, İstanbul, 2005
- TUNCER**, Yaşar; “Bir Homeros ve Cervantes Mirasçısı”, Yaşar Kemal’i Okumak, (Çev. Nedret-Erdim Öztokat), Adam Yay., II. Baskı, İstanbul, 1999, s. 117-127
- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**
ANSİKLOPEDİSİ, CİLT III; Dergâh Yay., İstanbul, 1979
TÜRK HALK MÜZİĞİ
REPERTUAR KİTABI; TRT Müzik Dairesi Başkanlığı, Ankara
TÜRKKAHRAMAN, Mimar; “Türkiye’de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm”, Birey Yay., İstanbul, 2000
- UYGUNER**, Muzaffer; “Yaşar Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler”, Bilgi Yay., I. Baskı, Ankara, 1993
- ÜSTÜNOVA**, Mustafa; “Yaşar Kemal’in Romanlarında Saz Şairleri”, Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl: 6, S. 9, 2005, s. 203-211
- WATT**, Ian; “Romanın Yükselişi”, (Çev. Ferit Burak Aydar), Metis Yay., İstanbul, 2007

- WELLEK, Rene-**
WARREN, Austin; “Edebiyat Teorisi”, (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel), Akademi Kitabevi, IV. Baskı, İzmir, 2005
- WOLF, Eric R.,** “Köylüler”, (Çev. Abdülkerim Sönmez), İmge Kitabevi, I. Baskı, Ankara, 2000
- WOLFF, Janet;** “Sanatın Toplumsal Üretimi”, (Çev. Ayşegül Demir), Özne Yay., İstanbul, 2000
- YALÇIN, Alemdar;** “Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet Dönemi Çağdaş Türk Romanı 1946–2000”, Akçağ Yay., I. Baskı, Ankara, 2003
- YALMAN, Ali Rıza;** “Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt I”, (Haz. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1993
- ; “Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II”, (Haz. Sabahat Emir), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1977
- Yaşar Kemal;** “İnce Memed II”, Yapı Kredi Yay., V. Baskı, İstanbul, 2006
- ; “Ağıtlar”, Adam Yay., V. Baskı, İstanbul, 2003
- ; “Baldaki Tuz”, Yapı Kredi Yay., II. Baskı, İstanbul, 2005
- ; “İnce Memed I”, Yapı Kredi Yay., VIII. Baskı, İstanbul, 2006
- ; “İnce Memed III”, Yapı Kredi Yay., IV. Baskı, İstanbul, 2006
- ; “İnce Memed IV”, Yapı Kredi Yay., III. Baskı, İstanbul, 2005
- ; “Kitab-ı Dede Korkut Üzerine Birkaç Söz”, Kitaplık, S. 72, Mayıs 2004, s. 42-49
- ; “Peri Bacaları Bu Diyar Baştan Başa 3”, YKY, II. Baskı, İstanbul, 2004
- ; “Ustadır Arı”, Yapı Kredi Yay., İstanbul, 2004

- ; “Üç Anadolu Efsanesi Köroğlu, Karacaoğlu, Alageyik”, Yapı Kredi Yay., VI. Baskı, İstanbul, 2006
- ; “Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor”, Adam Yay., V. Baskı, İstanbul, 2003
- ; “Binbir Çiçekli Bahçe”, (Haz. Alpay Kabacalı), Yapı Kredi Yay., I. Baskı, İstanbul, 2009
- YERASİMOS**, Stefanos; “Azgelişmişlik Sürecinde Türkiye, Cilt III”, (Çev. Babür Kuzucuoğlu), Belge Yay., İstanbul, 2005
- YILDIZ**, Naciye; “Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili Tespit ve Tahliller”, Türk Dil Kurumu Yay., Ankara, 1995
- YILMAZ**, Mustafa-
DOĞANER, Yasemin; “Cumhuriyet Döneminde Sansür”, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007
- YURTSEVER**, Cezmi; “Çukurova Tarihi”, Çukurovalı Yay., Adana, 2006
- YÜCEL**, Tahsin; “Yapısalcılık”, Can Yay., İstanbul, 2005
- YÜKSEL**, Ayşegül; “Yapısalcılık ve Bir Uygulama M. Cevdet Anday Tiyatrosu”, Gündoğan Yay., Ankara, II. Baskı, 1995
- ZİMA**, Peter V.; “Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi”, (Çev. Mustafa Özşarı), Hece Yay., Ankara, 2004
- ZİMMERMANN**,
Hans Dieter; “Yazınsal İletişim”, (Çev. Fatih Tepebaşılı), Çizgi Kitabevi, Konya, 2001
- <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/default.asp>, (E.T. 21.07.2008)
- <http://www.yasarkemal.net>, (E.T. 05.04.2009)

DİZİN

1

100 Soruda Türk Halk Edebiyatı · 180, 528, 683

2

20th Century Fox · 49

A

ABD · 48, 49, 59, 60, 679

Abdi Ağa · 80, 82, 90, 92, 96, 101, 103, 104, 109, 111, 114, 115, 117, 118, 123, 124, 125, 126, 129, 130, 131, 132, 135, 136, 138, 139, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 150, 151, 153, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 172, 175, 177, 180, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 192, 195, 196, 197, 202, 203, 205, 206, 210, 216, 217, 218, 219, 221, 222, 225, 238, 239, 249, 261, 263, 269, 270, 271, 272, 281, 285, 286, 295, 310, 311, 312, 313, 315, 319, 323, 332, 334, 335, 341, 345, 346, 357, 359, 373, 387, 402, 403, 437, 441, 446, 464, 470, 527, 535, 547, 661, 670, 672

Abdülbaki Gölpinarlı · 412

Abdülkadir İnan · 363, 364, 387

Abdülselem Hoca · 539, 546, 551, 552, 560, 562, 565, 569, 577, 580, 581, 586, 644, 651

Abı Hayat · 556, 557

Abidin Dino · 46, 47, 62, 205

Açıklama aşaması · 23

Adana · 44, 45, 46, 47, 53, 56, 86, 121, 128, 166, 172, 204, 211, 214, 278, 312, 319, 322, 330, 339, 372, 381, 409, 448, 452, 453, 454, 456, 457, 459, 480, 483, 508, 525, 534, 656, 677, 682, 684, 685, 689, 696

Adana Halkevi · 46

Adana'ya Kar Yağmış · 372, 685

Adem · 231, 238, 241, 244, 246, 258, 262, 264, 266, 277, 284, 285, 293, 301, 304, 309, 316, 320, 327, 360, 364, 369, 377, 425, 432, 453, 560, 601, 675

Adıyaman · 557

Ağacın Çürüğü · 50, 61

Ağalık · 208, 532

Ağıtlar · 46, 62, 100, 243, 244, 512, 513, 635, 648, 695

Ağıtlar I · 46

Ağrı Dağı Efsanesi · 62, 197

Ağrıdağı Efsanesi · 49, 60

Ahmed Arif · 57

Ahmed Yesevi · 646

Ahmet Cevizci · 9

Ahmet Doğan · 47

Ahmet Gökçimen · 2

Ahmet Günşen · 481

Ahmet Hamdi Tanpınar · 48, 53

Ahmet Kutsi Tecer · 57

Ahmet Şükrü Esen · 56

Ahmet Yaşar Ocak · 346, 447, 483, 485

Akçasaz · 79, 229, 263, 279, 280, 284, 304, 384, 397, 434, 451, 472, 524, 536, 548, 558, 574, 577, 584, 622, 637

Akçasazın Ağaları I · 60

Akdeniz · 50, 63, 276, 461, 540, 541, 542, 546, 548, 562, 574, 577, 666

Akdeniz Üniversitesi · 50, 63

Akhilleus · 71

Akhocalar · 322

Akkula · 182

Aktozlu · 82, 96, 123, 131, 132, 137, 143, 144, 147, 150, 151, 156, 157, 210, 217

Al Gözüm Seyreyle Salih · 49, 60, 197

Ala Geyik · 343

Aladağ · 97

Alageyik · 62, 101, 343, 695

Alain Robbe Grillet · 394

Alan Seymour · 60

Alan Swingewood · 15

Albert Camus · 19, 39, 41, 693, 694

Albert Vidalie · 48, 62

Alemdar Yalçın · 74, 113

Alevi · 447, 481, 485, 506, 508, 509, 515, 531, 579, 589, 596, 603, 622, 636, 645, 646, 647, 649, 650, 652, 658, 659, 675, 678, 683, 687, 690

Alevi Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri · 447, 485, 690

Ali Berat Alptekin · 99

Ali Çelik · 187

Ali Öztürk · 303

Ali Püsküllüoğlu · 183

Ali Rıza Balaman · 194

Ali Rıza Bey · 45

Ali Rıza Yalçın · 56

Ali Rıza Yalman · 99, 365, 366, 483, 516

Ali Safa Bey · 69, 73, 74, 93, 99, 121, 122, 123, 132, 135, 143, 144, 153, 158, 159, 160, 161, 167, 168, 169, 171, 172, 181, 182, 203, 213, 219, 220, 224, 227, 233, 235, 236, 237, 238, 241, 242, 245, 255, 256, 259, 260, 264, 265, 266, 273, 275, 283, 285, 287, 288, 289, 293, 295, 296, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 308, 311, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 326, 327, 328, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340, 349, 350, 351, 355, 356, 357, 358, 365, 366, 367, 369, 373, 375, 376, 377, 380, 381, 384, 385, 386, 400, 403, 423, 429, 432, 433, 437, 441, 445, 454, 455, 470, 478, 499, 512, 513, 527, 535, 537, 616, 661, 670

Ali Sevim · 558

Ali Tilbe · 19, 20, 39

Alidağı · 80, 81, 126, 132, 133, 147, 149, 155, 159, 176, 180, 269, 275, 285, 341, 342, 363, 429

Allah'ın Askerleri-Çocuklar İnsandır I · 61

- Allahın Askerleri* · 49
 Alman · 51, 63, 387
 Almanca · 293
 Almanya · 48, 53, 59, 60
 Alo · 214, 378
 Alpay Kabacalı · 44, 54, 55, 206, 696
 Altan Gökalp · 52
 Amber Bey · 580, 598, 599, 612, 665
 Anacık Sultan · 403, 408, 435, 436, 440, 443, 447, 448, 482, 485, 488, 490, 503, 506, 509, 510, 518, 519, 528, 561, 580, 583, 588, 597, 603, 605, 610, 611, 612, 613, 623, 629, 630, 634, 635, 638, 647, 649, 657, 659, 660, 662, 671, 678
 Anadolu · 48, 53, 54, 57, 60, 61, 101, 111, 134, 155, 181, 191, 197, 201, 206, 207, 214, 221, 295, 298, 300, 314, 318, 329, 334, 337, 343, 346, 349, 359, 360, 363, 369, 370, 377, 379, 384, 396, 407, 442, 443, 458, 479, 483, 485, 492, 504, 505, 508, 509, 520, 522, 531, 532, 533, 558, 585, 592, 595, 598, 604, 636, 644, 647, 676, 677, 683, 685, 695
 Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi · 509, 683
 Anavarza · 128, 223, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 238, 239, 243, 244, 245, 262, 263, 266, 274, 278, 279, 280, 284, 285, 287, 290, 330, 345, 354, 375, 384, 385, 395, 398, 428, 434, 451, 536, 539, 542, 544, 547, 555, 559, 566, 584
 Ankara · 3, 5, 6, 11, 12, 13, 15, 20, 24, 25, 28, 29, 44, 47, 49, 56, 74, 98, 99, 102, 127, 167, 168, 171, 172, 182, 208, 236, 322, 324, 329, 334, 335, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 345, 349, 363, 365, 377, 380, 382, 383, 386, 387, 409, 414, 432, 434, 440, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 462, 476, 477, 480, 483, 485, 490, 495, 507, 512, 522, 535, 558, 584, 609, 611, 622, 628, 629, 630, 631, 663, 665, 671, 673, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696
 Anlatının Kaynağı · 42, 204, 377, 529, 660
 Anonim · 98, 485, 501, 688, 691
 Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü · 587, 691
 Ant · 49, 363, 364, 687
 Antalya · 63, 520
 Antep · 61, 128, 132, 155, 312, 380, 381, 457, 664
 Antikite · 15
antithesis · 14
 Arap · 53, 224, 303, 304, 318, 415, 469, 489, 562
 Arif Damar · 57
 Arif Dino · 46, 47, 56, 205
 Arif Saim Bey · 236, 238, 240, 250, 251, 258, 261, 285, 306, 307, 309, 317, 318, 321, 322, 323, 325, 326, 327, 332, 333, 339, 340, 353, 356, 382, 383, 386, 390, 401, 421, 424, 435, 450, 452, 453, 455, 456, 457, 458, 461, 468, 475, 476, 477, 478, 480, 499, 500, 523, 524, 528, 533, 535, 536, 537, 549, 575, 576, 580, 581, 583, 588, 593, 595, 597, 598, 599, 600, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 615, 616, 618, 620, 624, 625, 626, 627, 629, 630, 631, 639, 642, 644, 660, 661, 668, 670, 671, 672, 673, 679
 Aristoteles · 1, 14, 15
 Armağan Çoşkun Elçi · 98
 Arnavutluk · 59, 60
 Arnold Hauser · 15
 Arthur Miller · 49
 Artsüremsel · 29
 Asım Bezirci · 52
 Asım Çavuş · 97, 126, 135, 140, 153, 161, 168, 221, 285, 328, 418, 430, 435, 436, 459, 478, 552, 580, 581, 612
 Asur · 53, 387
 Asya · 343, 491
 Aşık · 71, 174, 435, 450, 520, 594
 Âşık Ali · 45
 Âşık Hüseyin · 580, 601
 Âşık Mecid · 45
 Âşık Mustafa · 450, 451, 491, 496, 502
 Âşık Rahmi · 45
 Âşık Rasim · 343
 Aşk Eğitimi · 16
 Ata Govşudov · 2, 9, 686
 Atatürk · 2, 7, 17, 18, 39, 102, 163, 171, 201, 207, 211, 271, 284, 322, 325, 326, 327, 338, 339, 371, 380, 383, 432, 441, 453, 456, 463, 465, 475, 479, 481, 490, 507, 521, 533, 534, 535, 577, 590, 598, 600, 606, 609, 610, 631, 668, 671, 675, 681, 682, 683, 686, 687, 688, 692, 694
 Atatürk Devrimi Sosyolojisi II · 201, 692
 Atatürk Üniversitesi · 2, 7, 17, 18, 39, 102, 481, 490, 507, 681, 682, 683, 686, 687, 688, 692, 694
 Atatürk'ün Ekonomi Politikası · 371, 682
 Atıf Yılmaz · 62
 Attila İlhan · 55
 Auguste Comte · 2
 Austin Warren · 2
 Avrupa · 5, 10, 16, 240, 327, 382, 468, 480, 483, 484
 Avrupa Gerçekçiliği · 5
 Avşarlar · 99, 656
 Avşaroğlu Memed Ağa · 580, 581, 585
 Avusturya · 59
 Aydın · 530
 Ayışığı Kuyumcuları · 48, 62
 Ayin-i Cem · 650
 Ayşe (Eziler) Kıran · 29, 33, 34, 38, 223
 Ayşegül Yüksel · 11
 Aytaç · 21, 30, 32, 34
 Azerbaycan · 59
 Aziz · 267, 268, 277, 285, 290, 291, 322, 324, 325, 329
 Azmi Kütüval · 62
 Azra Erhat · 57
-
- B**
- Baba İlyas · 557
 Baba İshak · 557, 558, 596, 662, 665, 676, 677
 Babaî ayaklanması · 557
 Bağdat · 408, 409, 410, 411, 413, 483, 509, 532, 677
 Bağımsız Devletler Topluluğu · 59, 60
 Bahaeddin Ögel · 343, 345, 346
 Baldaki Tuz · 55, 58, 61, 174, 208, 384, 464, 632, 695
 Balkanlar · 483

Barcelona · 63
 Barry Tharaud · 78
 Barthes · 12
 Başkaldıran Edebiyat · 19, 22, 687
Başpınar · 46, 59
 Battal Ağa · 414, 415, 416, 431, 432, 435, 441, 444, 476, 478, 493, 495, 503, 514, 518, 519, 525, 531
 Battal Gazi · 485, 689
 Bayan Sulu · 481, 682
 Bayramoğlu · 405, 433, 437, 452, 454, 478, 492, 498, 514, 523, 533, 550, 571, 575, 576, 580, 581, 586, 593, 594, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 610, 620, 639, 640, 672
 BBC · 49, 50
Bebek · 46, 48, 59
 Beethoven · 54
 Behçet Kemal Çağlar · 48
 Behçet Mahir · 102
 Bekir Çavuş · 580, 581, 592, 613, 667
 Bekleyiş · 20, 693
 Bektaş · 447, 481, 485, 506, 509, 515, 531, 645, 646, 647, 687, 690
 Bela Bartok · 15
 Belinski · 15
 Bell School · 49
 Berlin · 63
 Berna Moran · 1, 33, 35, 136, 140, 207, 287, 289
 Bey Böyrek · 176
Beyaz Mendil · 62
 Bilge Seyidoğlu · 386, 485, 490, 506
 Bilinç akımı · 34, 261
 Bilkent Üniversitesi · 51, 58, 64, 72
 Binbaşı Mesnil · 213
 Binbaşı Nazif · 580, 581, 619, 620
 Binbir Çiçekli Bahçe · 55, 56, 62, 438, 696
Binbir Gece Masalları · 205
 Binboğa · 495
Binboğalar Efsanesi · 49, 60, 63, 197
 Bingöl · 556, 557
Bir Ada Hikâyesi · 51, 61
Bir Bulut Kaynıyor · 61
 Bir Destan Rüzgarı Fotoğraflarla Yaşar Kemal · 44, 688
 Birinci Dünya Savaşı · 15, 121, 163, 212, 213, 621
 Birleşmiş Milletler · 372
 Bize Derler Çakırca 19. ve 20. Yüzyılda Ege'de Efeler · 530, 685
 Boğaç Han · 414, 561
 Boratav · 53, 180, 182, 209, 502, 504, 507, 508, 528, 557
 Boris Eyhenbaum · 10
 Boris Tomaşevski · 10
Bozkuyu · 223, 268, 291, 578
 Brezilya · 59
 Britanya · 394, 484
 Brüksel · 17
Bu Diyar Baştanbaşa · 61
Bu Vatanın Çocukları · 62
 Budha · 646
 Bukefalos · 554, 555, 556, 636
 Bulgaristan · 59, 60

Buluğu'l Erab fi Ma'rifeti Ahvali'l-Arab · 187
 Burak · 36, 538, 560, 562, 657, 666, 694
 Burhanlı · 45
Bürkçe · 9, 17
 Bünyamin · 580, 598, 603, 611, 613
bütüncülük · 9
 Büyük İskender · 54, 554, 555, 556, 614, 676, 689

C

Cabbar · 88, 99, 100, 105, 106, 107, 132, 135, 150, 151, 152, 154, 156, 160, 162, 167, 178, 180, 182, 183, 186, 193, 196, 261, 329, 344, 349, 378, 416, 435, 449, 454, 456, 580, 598, 606, 609, 626, 644
 Cafer Dede · 558, 580, 596, 641, 650
 Cahit Öztelli · 97, 100
 Cambridge · 49
 Camiülezhher · 469, 528
 Celal Bayar · 337
 Celal Beydili · 342
 Cemal Sakallı · 58
 Cemil Koçak · 172
 Cemil Meriç · 8
 Cenevre · 17
 Cengiz Han · 343
 Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt I · 365, 695
 Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II · 99, 343, 366, 483, 695
 Cenupta Türkmen Oymakları, Cilt II · 516
 Cervantes · 71, 694
Ceyhan · 128, 228, 279, 541, 542, 551, 585, 622, 656
 Cezmi Yurtsever · 211
 CHP · 336, 338, 340, 382, 383, 475, 535, 628
 Cin Veli · 580, 584
 Claude Levi-Strauss · 11
 Cumhurbaşkanlığı · 51, 64
 Cumhuriyet · 44, 48, 57, 74, 113, 127, 128, 163, 167, 174, 201, 202, 204, 206, 207, 211, 215, 325, 326, 327, 329, 330, 334, 336, 337, 340, 377, 389, 394, 463, 465, 469, 479, 480, 521, 523, 525, 532, 533, 535, 591, 621, 627, 628, 629, 631, 670, 671, 672, 684, 686, 687, 692, 695, 696
 Cumhuriyet Bayramı · 127
 Cumhuriyet Gazetesi · 48
 Cumhuriyetçilik · 337

Ç

Çağdaş Gerçekliğin Anlamı · 5
Çakırcalı Efe · 49, 60, 510
 Çakırdiken · 65, 66, 80, 81, 216
 Çamlıyol · 430, 434, 461, 519
 Çanakkale Savaşı · 484
 Çankaya · 522, 682
 Çankırı · 483
çatki · 366, 367
 Çehov · 56, 174, 205
 Çekoslovakya · 10, 59, 60

Çerkes Selim · 580, 614
 Çernişevski · 15
 Çığ · 46, 47
 Çiçekli Nuri · 580, 581, 601
 Çiçeklidesi · 132, 160, 167, 176, 403, 419, 430, 434, 435, 438, 441, 442, 446, 460, 461, 462, 470, 474
 Çiftçi Topraklandırma Yasası · 201, 211, 466
 Çifte Çapa Manileri · 46
 Çin · 59, 175, 342, 359, 363, 387, 691
 Çoban Müslim · 435
 Çoban Müslüm · 436, 439, 441, 459, 517, 566
 Çolak Sabri · 435, 436, 447
 Çözücü geriye dönüş · 29, 30
 Çukurova · 44, 46, 47, 48, 53, 54, 57, 61, 70, 75, 76, 78, 79, 85, 86, 93, 99, 109, 110, 117, 121, 128, 133, 137, 144, 152, 157, 158, 162, 172, 178, 179, 181, 184, 185, 190, 191, 202, 203, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 216, 217, 219, 222, 223, 226, 227, 230, 235, 236, 238, 242, 244, 245, 261, 263, 264, 265, 269, 271, 272, 273, 276, 277, 280, 285, 287, 288, 289, 307, 311, 312, 313, 315, 318, 319, 320, 323, 339, 343, 345, 353, 354, 367, 370, 372, 381, 382, 384, 394, 397, 407, 430, 433, 434, 444, 449, 455, 456, 461, 462, 465, 476, 477, 493, 495, 508, 511, 512, 525, 529, 533, 537, 541, 542, 546, 558, 559, 560, 574, 577, 598, 622, 623, 624, 632, 636, 652, 654, 660, 665, 676, 679, 682, 693, 696

D

Dabney Townsend · 584
 Dadaloğlu · 54, 89, 99, 174, 179, 444, 450, 496, 547, 548, 561
 Dağın Öte Yüzü · 49, 60
 Danimarka · 59, 60, 63
 Dar anlamda geriye dönüş · 29
 Dashiell Hammett · 63
 Dava · 394
 De Bonald · 2
 De La Litterature consideree dans ses rapports avec les institutions sociales · 2
 Dede Korkut · 54, 56, 76, 176, 182, 191, 193, 206, 352, 353, 387, 414, 490, 495, 561, 584, 638, 674, 683, 685, 695
 Dedem Korkudun Kitabı · 415, 686
 Değirmenci Kara Hasan Ağa · 435
 Değirmenoluk · 65, 66, 68, 76, 77, 81, 89, 90, 118, 129, 160, 163, 164, 166, 185, 253, 264, 268, 281, 282, 283, 286, 295, 307, 310, 312, 313, 334, 335, 342, 357, 359, 373, 392, 396, 423, 429, 433, 434, 437, 443, 444, 470, 472, 529, 579, 595, 601, 624
 dekoratif · 39
 del Duca · 50
 Deli Boran · 56
 Deli Durdu · 68, 86, 87, 91, 93, 95, 105, 115, 122, 124, 126, 131, 135, 136, 138, 141, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 162, 183, 208, 263, 312, 547
 Deli Dünder · 353
 Deli Omar · 214

Demir Çarık · 47
 Demirciler Çarşısı Cinayeti · 49, 60, 63, 197
 Deniz Küstü · 49, 60
 Denizler Kurudu · 61
 Der Grüne Heinrich · 17
 Der Spiegel · 50, 55
 Derman Bayladı · 387
 Destan · 44, 45, 46, 49, 50, 210, 342, 380, 485, 646, 685, 688, 689
 Devlet Sanatçısı · 50
 Devletçilik · 337, 372, 621
 Devrimcilik-Reformculuk · 337
 Dikenklidüzü · 82
 Dilbilim Çevresi · 10
 Dilthey · 5, 15
 Dirse Han · 414, 415
 Discorides · 448
 Divlik kuşu · 69, 198
 diyalektik · 4, 9, 14, 15, 17, 18, 19, 22, 679
 Diyalektik Araştırmalar · 9, 17, 20, 685
 diyalog tekniği · 32, 417
 Diyarbakır · 48, 61
 Dobrolyubov · 15
 Doğan Hızlan · 71
 Doğan Kaya · 98, 349
 Doğan Özlem · 18
 Don Kişot · 16, 40, 56, 205, 691
 Donna Rosenberg · 485
 Dostoyevski · 56, 174, 205
 Döne · 94, 104, 111, 113, 135, 143, 145, 146, 148, 156, 164, 165, 184, 186, 187, 191, 218, 219
 Dörtöl · 577
 Dr. Johnson · 1
 Dumlukale · 229, 233, 279, 280
 Durmuş Ali · 87, 104, 118, 135, 148, 156, 183, 195, 225, 237, 261, 366, 367
 Durmuş Yazıcıoğlu · 100
 Dursun Dede · 579, 580, 589, 649, 650, 652
 Düldül · 128, 489, 510, 538, 550, 552, 561, 568, 569, 635, 636, 645, 649, 657, 666
 Dünya Mitolojisi · 485, 691
 Düstur · 127

E

E. M. Forster · 35
 E.M. Forster, Roman Sanatı · 35
 Eagleton · 6, 11
 Ecole Pratique des Hautes Etudes · 9
 edebiyat · 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 17, 18, 20, 22, 23, 30, 35, 39, 40, 41, 51, 56, 531
 Edebiyat Kuramı Giriş · 6, 11, 685
 Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi · 1, 2, 4, 14, 690
 edebiyat sosyolojisi · 4, 5, 6, 7, 8, 9, 18, 23
 Edebiyat sosyolojisi · 3, 7, 9, 17
 Edebiyat Sosyolojisi · 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 18, 20, 684, 685, 689, 693
 Edebiyat Teorisi · 2, 694
 Edebiyat Üzerine Makaleler · 53, 693

Edebiyata Dair · 2, 3, 692
 Edebiyatın Gücü · 55
 Edward Albee · 49
 Efendi Hazretleri · 580, 590, 651
 Efsane · 175, 341, 359, 481, 633, 691
 eğitici roman · 5
Eğitsel roman · 16
 Ejderha · 387, 559
 Ekrem Aksoy · 9
 Elazığ · 100, 102, 557
 Elçin Efendiyev · 17, 20, 681
Emile Durkheim · 2
 Emiş Hatun · 435, 442
 Engels · 14, 15, 17
 Enver Gökçe · 57
 epigram · 243, 406
 Epitet · 352
 erdemli eşkiya · 139, 141, 149, 680
 Erdemli eşkiya · 139
 Erdoğan Merçil · 558
 Ereğli · 329
 Eric Hobsbawm · 137
 Eric R. Wolf · 334
 Erlik · 386
 Ermeni · 391, 425, 479, 480, 571, 665
 Ermenistan · 59
 Ernis · 44, 48
 Erzurum · 2, 7, 17, 18, 23, 39, 61, 481, 490, 507, 638, 681, 682, 683, 686, 687, 692, 693, 694
 Erzurum Halk Masalları Üzerine Araştırmalar · 490, 638, 692
 Eskişehir · 329
 Estetiğe Giriş · 584, 694
 estetik · 4, 17, 58, 206
Estetik · 2, 5, 14, 15, 16, 694
 Eşik-Kapı-Geçit · 506
 Eşkiya Temir · 435
 Eşkıyalık ve Eşkiya Türküleri · 208, 209, 213, 214, 243, 406, 407, 664, 683
 Eşsüremsel · 29
 Ethem Cebecioğlu · 349
 Etienne Souriau · 39
Etimoloji · 22
 Evlerinin Önü Türküler · 97, 100, 691

F

Fakir Baykurt · 23, 693
 Falih Rifki Atay · 522
 Fatımiler · 469
 Faulkner · 56
 Fehat Hoca · 284, 285
 Feleksiz Fazlı · 435, 460
 felsefe · 4, 15, 20, 30, 58
 Felsefe · 9, 17, 58, 684, 689
 Felsefe Sözlüğü · 9, 684
 feodalite · 216
 Ferdinand de Saussure · 11

Ferhat Hoca · 224, 235, 246, 249, 256, 271, 296, 297, 301, 327, 333, 340, 347, 351, 356, 360, 361, 364, 373, 374, 375, 377, 385, 400, 412, 413, 423, 428, 430, 432, 435, 437, 445, 446, 454, 461, 487, 488, 489, 527, 539, 546, 547, 548, 552, 563, 569, 574, 576, 577, 578, 580, 581, 586, 587, 588, 589, 596, 597, 642, 644, 652, 657, 658, 659, 661, 678
 Feridun Andaç · 46, 84, 128, 276
 Ferit Celal Güven · 46
 Feroz Ahmad · 337
 Fethi Naci · 58, 134, 583, 661
Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana · 51, 61
 Fırka-i Islahiye · 212, 381, 661, 662, 677
 figüratif · 39, 162, 284, 328, 435, 465, 580
Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca · 49, 60, 197
 Finlandiya · 59, 60
fizik · 3, 42
 folklor · 30, 46, 47, 51, 53, 54, 62, 100, 134, 206, 352, 530, 677
 Folklor ve Türkülerimiz · 99, 100, 691
 Folklorik · 187, 200, 358, 501, 643
 Ford · 386, 679
 Frankfurt · 63
 Fransa · 2, 12, 17, 48, 50, 59, 60, 61, 63, 337
 Fransız · 5, 9, 50, 63, 121, 213, 425, 456, 665
Fransız Bilimsel Araştırmalar Merkezi · 9
 Franz K. Stanzel · 25
 Frei Üniversitesi · 63
 Fuad Köprülü · 409, 414, 483
 Fuzuli Bayat · 342

G

Galina Gorbatkina · 206
Gavurdağları · 233, 280
 Gayb Erenleri · 349, 502
 Gaziantep · 9, 19, 99, 172, 681, 693
Geçiş Dönemleri · 189, 364, 511, 647
 Geçmişten Geleceğe Yaşar Kemal · 58, 689, 690
 gelenek · 192, 195, 207, 208, 365, 366, 367, 506, 512, 519
 Gelenekler Töre ve Törenler · 194, 682
 Genç Osman · 408, 409, 411, 483, 484, 489, 509, 548, 549, 635, 676, 677
 Genel Edebiyat Bilimi · 22, 30, 32, 34, 682
 Genetik · 12, 22
genetik-yapısalcı · 22
 Genette · 11, 22
Georg Lukacs · 4, 5, 16
 Gerard Gelas · 60
Gerard Genett · 22
 geriye dönüş · 30, 119, 121, 122, 123, 125, 222, 264, 268, 290, 389, 424, 427, 428, 569, 570, 572, 665, 670
Germinal · 56
 Gertrude Stein · 35
 Gizik Duran · 214, 478, 548, 662, 664, 677
Gizli Tanrı · 9, 17

Goethe · 17
 Gogol · 56
 Goldmann · 5, 6, 9, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 39, 40, 42, 681
 Gottfried Keller · 17
 Göç Destanı · 303
 Gök Hüseyin · 580, 605
 Gök Tanrı · 359
 Gökçedam · 44
 Göksun · 128, 407
 Göktürk · 342, 344
 Gökyüzü Mavi Kaldı · 62, 100, 243, 553, 557, 685
 Görüşler · 46, 59
 Göteborg · 60
 Gregory Nagy · 352
 Greimas · 11, 12
 Gündük Hacı · 580, 581, 589
 Gül Emine · 580, 601
 gülbenk · 650
 Gülek Boğazı · 554, 555, 556, 636
 Gülhan Atnur · 481
 Gülhane Parkı · 47
 Gülmezoğlu Nebi · 580, 599, 620
 Güner Öztuna · 141
 Günseli · 44
 Günşen · 647
 Gürsel Aytaç · 21, 22, 29
 Güzin Dino · 47, 205

H

Hac · 359, 528
 Hacı Ali · 580, 598, 609, 615
 Hacı Bektaş-ı Veli · 481
 Hacı Veli · 237, 285, 329, 580, 601
 Hacılar · 229, 279
 Haçın · 664
 Halep · 448, 544, 560, 615
 Halil Dural · 530
 Halil Şahan · 272
 Halit Ziya · 56
 Halk Edebiyatı · 62, 175, 341, 349, 481, 633, 681, 688
 Halk Edebiyatının Motif İndeksi · 490
 Halk Hekimliği · 188, 364, 510, 647
 Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği · 53, 504, 683
 Halk Hikâyesi · 177, 351, 492
 Halk kültürü · 51, 341, 675
 Halk Partisi · 322, 382, 627
 halk şiiri · 52, 97, 98, 101, 354
 Halk Şiiri · 98, 177, 354, 495, 639, 688
 Halk Şiirimiz · 100, 682
 Halk ve Sosyalizm için Kültür ve Edebiyat · 52, 683
 Halkçılık · 337
 Halkevleri · 46
 Hamza Dayı · 435, 436, 580, 581, 588
 Hans Dieter Zimmermann · 43
 Harezmi · 506
 Harmanca · 267
 Hasan Bey · 486, 487

Hasan Boynukara · 24
 Hasan Köksal · 485
 Hasibe Hatun · 580, 603, 648
 Hatçe · 73, 80, 82, 88, 91, 92, 95, 96, 100, 104, 109, 115, 116, 118, 120, 126, 130, 132, 133, 135, 136, 143, 145, 146, 147, 148, 150, 153, 154, 155, 160, 161, 164, 165, 169, 170, 176, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 196, 198, 199, 202, 206, 220, 261, 292, 424, 454, 513, 566, 567, 670
 Hayat Ağacı · 485, 692
 Hegel · 4, 5, 6, 13, 15, 57, 679, 683
 Hegel Bilinç Problemi Köle Efendi Diyalektiği Praksis Felsefesi · 13, 683
 Hemite · 44, 128, 223, 228, 232, 233, 279, 280, 398, 543, 578
 Henry James ve Roman Sanatı · 24, 26, 27, 31, 32, 71, 682
 Henry Lucas · 49
 Herbert Marcuse · 15
 Hıdır Karaduman · 101
 Hızır · 346, 347, 348, 350, 351, 355, 411, 412, 413, 446, 487, 496, 508, 528, 531, 549, 561, 568, 645, 675, 677, 678, 690
 Hızır Paşa · 411
 Hindistan · 59, 554
 Hint · 387, 638
 Hippolyte Taine · 2, 3, 4
 Historie de la litterature anglosie · 3
 Hitit · 53
 Hitler · 523
 Holistik yaklaşım · 9
 holizm · 9
 Holizm · 9
 Hollanda · 59, 60
 Holman · 32
 Homeros · 51, 56, 71, 205, 687, 694
 Homoloji · 22
 Horalı · 87, 90, 122, 124, 135, 153, 155, 156
 Horoz Ramo · 580, 581, 601
 Hun · 363
 Hürriyet · 49, 210, 273, 577, 688
 Hürü Ana · 135, 139, 148, 156, 157, 158, 189, 195, 203, 261, 263, 268, 270, 271, 284, 285, 286, 295, 310, 313, 314, 323, 336, 344, 352, 355, 358, 359, 366, 403, 405, 414, 415, 417, 421, 428, 435, 441, 443, 444, 447, 482, 492, 493, 494, 495, 498, 501, 506, 507, 510, 514, 516, 517, 518, 519, 528, 538, 547, 550, 561, 577, 580, 581, 590, 594, 595, 601, 624, 641, 642, 643, 645, 648, 657, 659, 666, 667
 Hüseyin Gazi · 485
 Hüseyin Gümüş · 29
 Hüseyin Hoca · 435, 449, 457
 Hüsne Hatun · 402, 435, 458, 497, 499, 500, 505, 513, 516, 537, 572, 580, 593, 606, 607, 642, 663
 Hüyükteki Nar Ağacı · 50, 61
 Hydra · 387
 Hz. Âdem · 559, 601, 652, 657
 Hz. Ali · 489, 538, 560, 636, 645, 646, 652, 657, 666, 675
 Hz. Ali ve Devesi · 646

Hız. Havva · 560, 601, 652, 657, 675
 Hız. Hıdır · 508
 Hız. Hızır · 508
 Hız. Muhammed · 538, 560, 645, 657, 666
 Hız. Musa · 346, 349, 350
 Hız. Süleyman · 492
 Hız. Yusuf · 246, 351

I

Ian Watt · 36
 ICEM · 51
 II. Gıyaseddin Keyhüsrev · 557
 Irak · 59
 İraz · 80, 95, 96, 98, 99, 115, 126, 132, 135, 147, 153,
 154, 155, 178, 183, 184, 189, 192, 193, 203, 220,
 392, 424
 IV. Murad · 408, 409, 413, 483, 509, 532, 676, 677

İ

İbrahim Armağan · 5
 İbrahim Derviş Paşa · 212, 381
 İbrahim Tatarlı · 134, 206
 iç çözümleme · 29, 33, 89, 92, 235, 237, 239, 389,
 399, 402, 546, 548, 674
 iç monolog · 34, 256, 420
 İçel · 172
 İçtimai Adetlerimiz ve Erzurum İlindeki Ziyaret
 Yerlerimiz · 507, 683
 İdris Ağa · 284, 285
 İdris Hoca · 570, 580, 587, 647
 İkinci Adam · 332, 682
 İkinci Dünya Savaşı · 209, 371, 534
 İkinci Enternasyonal Marksizmi · 15
 İlhan Başgöz · 57, 352
 İlhan İskender · 63
 İlyas Çavuş · 572, 580, 604, 605, 619, 655
 İnce Mehmet · 97, 209, 243, 378, 406, 530
 İnce Memed · 41, 48, 49, 57, 59, 60, 62, 63, 65, 66,
 67, 68, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80,
 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93,
 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104,
 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 114, 115, 117,
 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127,
 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137,
 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147,
 148, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158,
 159, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170,
 171, 172, 173, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181,
 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191,
 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 202, 203,
 204, 205, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214,
 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224,
 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234,
 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244,
 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254,
 255, 256, 257, 258, 259, 260, 262, 263, 264, 265,

266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275,
 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285,
 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295,
 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305,
 306, 307, 308, 309, 310, 311, 313, 314, 315, 316,
 317, 318, 319, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327,
 328, 329, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339,
 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349,
 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359,
 360, 361, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370,
 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382,
 383, 384, 385, 386, 388, 389, 390, 391, 392, 393,
 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403,
 404, 405, 406, 407, 408, 411, 412, 413, 414, 415,
 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425,
 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 435, 436,
 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446,
 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456,
 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467,
 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477,
 478, 479, 480, 482, 484, 487, 488, 489, 490, 491,
 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501,
 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511,
 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 524,
 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534,
 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544,
 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554,
 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564,
 565, 566, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575,
 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585,
 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595,
 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605,
 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615,
 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625,
 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635,
 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645,
 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656,
 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666,
 667, 668, 670, 671, 672, 673, 675, 677, 678, 679,
 680, 686, 688, 692, 695

İnce Memed I · 134, 163, 218, 247, 378

İnce Memed II · 264

İnce Memed III · 50, 424

İnce Memed IV · 50

İnci Enginün'e Armağan · 485, 692

İngiliz · 3, 322, 397, 484

İngilizce · 49, 293

İngiltere · 48, 59, 60, 337

İnönü · 201, 211, 337

İnsan Bilimleri ve Felsefe · 9, 17

İnsan ve Mekan · 7

İran · 59, 60, 61, 209, 554

İrene Melikoff · 645, 646

İrfan Atalay · 18

ironik · 219, 327, 345, 374, 375, 454, 468, 507, 523,
 537, 633, 644, 679

İskender Pala · 587

İslam'ın Kabul veya Reddettiği Halk İnançları · 187,
 502, 505, 684

İslamiyet · 188, 342, 343, 346, 359, 448

İsmail Cem · 521, 522

İsmail Tunalı · 14
 İsmet Paşa · 127, 664, 675
 İsmet Zeki Eyuboğlu · 360
 İspanya · 48, 59, 60, 63
 İsrail · 60, 372
 İstanbul · 1, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 13, 14, 18, 19, 20, 22, 24, 25, 33, 35, 36, 40, 42, 44, 46, 47, 48, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 66, 97, 99, 100, 101, 102, 111, 121, 134, 136, 137, 160, 163, 172, 180, 183, 187, 197, 201, 204, 206, 207, 210, 213, 220, 223, 303, 330, 332, 337, 342, 343, 346, 349, 359, 360, 366, 371, 372, 384, 387, 390, 407, 411, 412, 413, 415, 434, 447, 455, 479, 480, 481, 485, 501, 506, 508, 509, 515, 522, 529, 530, 539, 554, 584, 587, 590, 618, 628, 646, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696
 İstiklal Harbi · 478, 484
İstiklal Savaşı · 224, 521, 591
 İsveç · 50, 59, 60, 63
 İsviçre · 60
 İş Bankası · 201, 522, 628, 684, 686, 689
 işlevsel · 12, 22, 43
 işlevselcilik · 9
 İtalya · 59, 63
 İttihat ve Terakki · 522
 İzlanda · 59
 İzmir · 2, 46, 194, 520, 555, 621, 682, 684, 689, 694

J

Jacques Lacan · 12
 Jakobson · 11
 Jale Parla · 40
 James Joyce · 56
 Janet Wolff · 18
 Japon · 387
 Jean-Paul Roux · 481
 Jean-Paul Sartre · 15, 18, 682
 Jean-Pierre Deleage · 380
 Jerzy Kosinski · 49
 John Updike · 49
 Joseph Von Hammer · 407

K

Kadirli · 44, 47, 128, 130, 132, 197, 208, 228, 278, 279, 282, 378, 384, 398, 434, 495, 532, 574, 578, 581, 632
 Kaf Dağı · 176, 245, 350
Kafdağı · 637, 675
 Kafka · 56, 394
 Kahire · 469, 528
 Kahramanmaraş · 97, 98, 407
 Kâhta · 557
 Kalaycı Osman · 85, 135, 139, 144, 155, 156, 158, 159, 161, 167
 Kalburdağı · 243, 354

Kale Kapısı · 50, 61, 63
 Kalenderoğlu · 407
 Kamer Ana · 223, 239, 247, 258, 284, 285, 288, 289, 291, 292, 294, 295, 313, 348, 357, 367, 369, 435
 Kamil Erdeha · 213
Kant · 13, 17, 18
 Kapitalist · 205
 Kaplan · 8, 435
 Kara Bomba · 213
Kara Budak · 353
Kara Göne · 353
 Kara İbrahim · 97, 126, 135, 162, 274, 285, 317, 435, 459
 Kara Zeynep · 580, 585, 622
 Kara Ziya · 214
 Karaburçlu · 410, 483
 Karabük · 329
 Karaca Oğlan · 495, 496, 691
 Karacabey · 580, 581, 615
 Karacaoğlu · 45, 48, 54, 56, 62, 72, 101, 174, 495, 561, 695
Karacaoğlu'nın Ortaya Çıkışı · 48
Karaçalı · 230, 385
 Karadağlıoğlu Murtaza Ağa · 285, 329, 356, 400, 420, 435, 453
 Karafirtına Azmi Bey · 572, 580, 581, 604, 605, 619, 630
 Karakız Hatun · 100
 Karaman · 483
 Kardaş türküsü · 178
Karincanın Su İçtiği · 51, 61
 Karl Mannheim · 15
 Karlofça Antlaşması · 329
 karşı güç · 39, 212, 321, 326, 328, 339, 454, 491, 539, 546, 586, 607
 Kasım · 84, 289, 435, 436, 445, 479, 504, 580, 581, 588, 681
 Kaşgarlı Mahmud · 387
 Kayseri · 46, 56, 61, 133, 205
 Keder oğlu · 580, 581, 615
 Kedi Kadri · 580, 614
Kekil · 366
 Kel Hamza · 225, 239, 263, 268, 270, 271, 272, 275, 283, 285, 286, 288, 289, 295, 300, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 321, 323, 324, 325, 332, 334, 335, 336, 339, 345, 373, 384, 387, 396, 423, 429, 437, 446, 464, 535, 661, 670
 Kemal Çelik · 534
 Kemal H. Karpat · 382
 Kemal Karpat · 53, 530, 534
 Kemal Sadık Göğçeli · 46
 Kemal Tahir · 7, 692
 Kerimoğlu · 105, 125, 131, 135, 138, 150, 151, 152, 153, 154, 183, 186, 188, 189, 193, 196, 269, 359, 400, 478
 Kertiş Ali · 391, 435, 436, 440, 441, 450, 459, 460, 472, 580, 581, 596, 603, 612, 613, 624, 641, 661, 664
 kesik baş · 408, 483
Kesikkelli · 548, 578, 622, 623
 Kesme köyü · 129

Keven dikenî · 396
 Kır At · 89, 494
 Kırat · 489, 556, 557, 566, 666
 Kırıkkale · 329
 Kırkgöz Ocağı · 403, 405, 408, 409, 410, 434, 440, 443, 448, 481, 482, 484, 485, 489, 490, 496, 503, 506, 509, 518, 579, 588, 597, 603, 605, 610, 611, 612, 633, 634, 659, 676
 Kırklar · 349, 350, 437, 451, 458, 502, 503, 550, 568, 645, 675
Kırmızı ve Siyah · 1, 16
Kıryan Selçük · 353
 Kızıkan · 44, 209
 Kızılbaş · 413, 508
 Kızılırmak · 412
 Kilis · 457
Kimsecik · 50, 60, 61
Kitle Kültürü · 2
 Koca Ahmet · 119, 120, 135, 139, 149, 151
 Koca İsmail · 85, 99, 135, 158, 179, 181, 211, 212
 Koca Osman · 87, 89, 107, 108, 135, 159, 185, 223, 224, 227, 235, 240, 241, 245, 246, 247, 248, 252, 257, 261, 263, 265, 266, 269, 271, 273, 274, 284, 285, 286, 288, 289, 291, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 301, 328, 331, 335, 342, 347, 348, 351, 352, 354, 355, 357, 360, 364, 366, 367, 368, 369, 373, 374, 380, 385, 435, 443, 505, 511
 Komünizm · 480
 Konya · 25, 43, 409, 413, 414, 483, 590, 645, 692, 696
Kovan · 46, 59
 Kozan · 47, 83, 128, 229, 279, 321, 395, 551, 622, 664
 Kozanoğlu · 99, 179, 212, 285, 329, 335, 435, 534, 662, 677
 Kozı Körpeş · 481, 682
 Köküç · 94, 197
 köle-efendi · 13, 679
 Kör Haydar Usta · 566, 570, 587, 636, 647
 Kör İbrahim · 580, 618
 Kör Süleyman · 580, 605
 Köroğlu · 56, 72, 89, 101, 102, 134, 139, 140, 176, 177, 182, 206, 261, 379, 380, 414, 422, 489, 492, 493, 494, 504, 515, 520, 530, 538, 548, 549, 556, 557, 559, 561, 584, 588, 590, 591, 596, 635, 638, 645, 652, 662, 666, 675, 677, 680, 683, 688, 695
 Köse Halil · 275, 285, 304, 360, 361, 370
 Köylüler · 108, 114, 122, 135, 139, 146, 157, 164, 165, 171, 173, 202, 226, 248, 260, 285, 289, 320, 332, 334, 344, 380, 381, 435, 469, 472, 473, 486, 500, 501, 526, 535, 548, 580, 583, 619, 625, 633, 637, 674, 695
 Kral Arthur · 484
 Kristeva · 12
 Kudret Emiroğlu · 372
 Kudüs · 485
 Kul Mustafa · 483
 Kulaksız İsmail · 135, 160, 196, 221, 271, 274, 284, 285, 312, 313, 373
 Kur'an-ı Kerim · 346, 363, 375, 457, 504, 554, 651, 658, 659

kurban · 44, 168, 186, 248, 254, 336, 358, 359, 415, 422, 482, 505, 508, 510, 561, 619, 643, 644, 650
 Kurt Steinhaus · 201
 Kurtuluş Kayalı · 8
 Kurtuluş Savaşı · 163, 213, 214, 325, 329, 450, 466, 478, 479, 533, 570, 585, 599, 608, 616, 621, 634, 671, 677
Kuşlar da Gitti · 49, 60
 Kutlug Dağı · 303
 Kuvayı Milliye · 522
 Kuyucu Murat Paşa · 407, 532, 533, 661, 676
 Kuzgun Veli · 428, 435, 436, 461, 476, 519, 528, 581, 582, 589
 Kültür Bakanlığı · 29, 50, 63, 98, 365, 380, 512, 685, 687, 688, 691, 695
 Kültür Tarihimizde Gizli Diller ve Şifreler · 481, 647, 687
 Kürt Dursun · 580, 581, 603, 605
 Kürt Haydar · 580, 581, 603
 Kürt Rüstem · 449, 478, 498, 519, 523, 580, 585, 586, 593, 606, 642, 672

L

La Peste · 19, 41, 693
La Scienza Nuova · 2
 Laiklik · 337, 629
 lavirat · 192
 Legion d'Honneur · 50, 63
 Leitmotiv tekniği · 32, 102
 Leonardo da Vinci · 1, 553
 Lillian Hellman · 63
 Lokman Hekim · 448
 Louis Althusser · 6, 12
 Lucas de Heere · 1
 Lucien Goldmann · 5, 6, 9, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 670
Lukacs · 4, 5, 9, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 686
 Luvan · 44
 Lübnan · 59
 Lütü Akad · 62

M

M. Dursun Erdem · 485
 Macar · 15
 Macar Komünist Partisi · 15
 Macaristan · 59, 60
 Madam de Stael · 2, 3, 4
 Mahmud Şükrü Alusi · 187
 Mahmut Ağa · 420, 428, 431, 432, 435, 438, 440, 441, 442, 445, 446, 449, 454, 459, 460, 461, 462, 464, 466, 470, 473, 474, 487, 488, 535, 536, 549, 551, 566, 568, 577, 581, 593, 602, 605, 606, 607, 608, 609, 625, 633, 661, 670
 Mahmut Goloğlu · 628
 Makaleler ve İncelemeler, Cilt I · 363, 687
 Makedonya · 554
 Malatya · 46, 329, 684

- Manas · 182, 352, 380, 696
 Manas Destanı (W. Radloff) ve Kırgız Kültürü İle İlgili
 Tespit ve Tahliller · 182, 696
 Mannheim · 18
 Maraş · 88, 128, 155, 172, 234, 312, 460, 544, 615,
 665, 677
 Marks · 12, 14, 17, 18, 40, 134, 680
 Marksist · 1, 4, 5, 6, 9, 12, 13, 14, 15, 17, 21, 22, 40,
 41, 134, 206, 375, 380, 384, 661, 678, 680, 683,
 693
 Marksist Açından Türk Romanı · 134, 206, 693
 Marksist Diyalektik İncelemeleri · 15
 Marksist eleştiri · 13, 14, 15
 Marksist Estetik · 1, 15, 683
 Marksizm · 9, 13, 14, 15, 22
Marksızmin Temel Kitabı · 49
 Marshall · 372
 Martin Heidegger · 15
 Masal · 59, 93, 176, 350, 490, 633, 637, 646, 689
 Matbuat Kanunu · 479
Max Weber · 2, 18, 691
 Max Weber'de Bilim ve Sosyoloji · 18, 691
 Mecbur insan · 677
 Mehdi · 413
 Mehmed Said · 381
 Mehmet Akalın · 102
 Mehmet Bayrak · 207, 208, 406
 Mehmet Doğan · 330
 Mehmet Kaplan · 8, 102, 584
 Mehmet Özbek · 99, 100
 Mehmet Rifat · 10
 Mehmet Tekin · 25, 27, 28, 32, 36, 37, 71
 Mehmet Temiz · 97
 mektup · 28, 119, 193, 480, 545, 569, 586
 Meliha Hanım · 255, 285, 318, 319
 Memduh Ün · 62
 Memed Çavuş · 580
 Memed le Mince · 293
 Memed Mein Falke · 293
 Memed My Hawk · 293
 Memedler · 123, 438, 580, 589, 624, 637, 661, 669
 Mengi · 520
 Merkantil · 334
 Metin And · 197, 387
 Mevlana · 559, 644
 Mezopotamya · 387
 Mısır · 372, 457, 500
 Michael Polanyi · 15
 Michel Faucault · 12
 Mihail Gorelik · 366
Millet · 46, 68, 526
 Milli Birlik Komitesi · 49
 Milli Mücadele · 213, 214, 318, 319, 321, 338, 339,
 372, 380, 449, 479, 522, 523, 533, 534, 662, 672,
 684
 Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler · 213, 381, 685
 Milliyet Gazetesi · 51
 Milliyet Sanat · 206, 688
 Mimar Türkkahraman · 220
 mimesis · 15
 Mimesis · 1, 14
 Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası · 387, 559,
 681
 Miraç · 560
 mit · 6, 71
 Mitoloji Sözlüğü · 387, 683
 Mitoloji Üzerine Araştırmalar · 506, 692
 Mitolojik · 71, 342, 359, 481, 485, 501, 554, 683, 693
 Mme de Stael · 2, 3
 Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi · 13, 696
 modern roman · 380, 674
 Moldova · 59
 Molla Duran · 405, 418, 425, 428, 431, 434, 435, 440,
 444, 446, 449, 454, 457, 458, 461, 464, 468, 469,
 470, 471, 476, 478, 499, 500, 506, 511, 517, 519,
 523, 524, 525, 527, 528, 580, 581, 593, 603, 607,
 619, 641, 642, 673
 Molla Kerim · 214
 montaj · 30, 97, 99, 101, 244, 245, 246, 354, 406,
 408, 414, 495, 496, 553, 554, 556, 557, 560, 636,
 638
 Montaj tekniği · 30, 243, 414
 Montesquieu · 40
 Montrö Boğazlar Sözleşmesi · 337
Moskova · 10
 Motif Index of Folk Literature · 490, 693
 Muallim Rüstem · 435, 580, 581, 606, 607
 Muallim Rüstem Bey · 435, 606, 607
 Mudurnu · 483
 Muhan Bali · 102
 Muharrem Kaya · 210, 379, 380
Murad'ın Türküsü · 62
 Muradına Ermeyen Dilber · 490
 Muradiye · 44
 Murat Belge · 1
 Murtaza Ağa · 389, 391, 392, 393, 397, 400, 401, 402,
 404, 405, 407, 416, 418, 421, 425, 428, 434, 437,
 440, 446, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456, 458,
 460, 463, 464, 466, 470, 471, 476, 478, 479, 484,
 492, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 504, 505, 506,
 512, 513, 514, 516, 517, 523, 526, 527, 528, 533,
 534, 535, 537, 539, 549, 551, 568, 572, 578, 580,
 581, 585, 586, 592, 593, 594, 605, 606, 607, 626,
 628, 633, 638, 640, 641, 642, 644, 654, 660, 663,
 673
muska · 187, 361, 569, 644
 Mustafa A. Aysan · 371
 Mustafa Kemal · 3, 211, 271, 284, 322, 326, 376, 380,
 447, 466, 475, 476, 477, 480, 516, 534, 535, 628,
 629, 663, 668, 693
Mustafa Kemal Paşa · 477
 Mustafa Kemal Şan · 3
 Mustafa Miyaşoğlu · 58, 59
 Mustafa Üstünoğlu · 89
 Mustafa Yılmaz · 480
 Mustantik Rüştü · 425, 435
 Muzaffer Sarısözen · 97, 98, 685
 Muzaffer Sarısözen (Hayatı, Eserleri ve Çalışmaları) ·
 98, 685
 Muzaffer, Uyguner · 44
 Mülayim Baba · 414, 435, 448, 482, 496, 561, 603
 Müslüman · 188, 343, 374, 408, 526, 656, 665

Müslüman Türkler · 188, 343
Müşahit bakış açısı · 26

N

N. Ziya Bakırcıoğlu · 100
Naciye Yıldız · 182
Nadir Nadi · 48
Nâimâ Mustafa Efendi · 413
Naima Tarihi · 377, 413
Nâimâ Tarihi, Cilt III · 413, 690
Namus Düşmanı · 62
Narlıkişla · 279
Nasreddin Hoca · 559
Nationalteatern · 60
Nazım Hikmet · 56
Nazilli · 329
Necati Demir · 485
Necla Hanım · 580, 591, 594, 599
Nedim Gürsel · 19, 56, 98, 197, 394
Nejat Birdoğan · 509
Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı · 55
New York · 63, 372
Niyazi Berkes · 8
Nobel · 50
Norveç · 59, 60, 63
Nuh'un Gemisi · 61
Nurettin Albayrak · 349
Nurettin Şazi Kösemihal · 42
Nurhak · 233, 280
Nurullah Ataç · 47, 48, 57

O

O Adam · 580
Oblomov · 16
Ocak · 51, 130, 347, 485, 508
Oğuz · 341, 350, 352, 584
Oğuz Kağan · 341, 350, 584
Oğuzlar (Türkmenler) · 366, 692
Oidipus · 15
Oktay Rifat · 47
Oluşumcu-yapısalcılık · 5, 20
oluşumsal yapısalcı · 5, 9, 18, 21, 40
oluşumsal yapısalcılık · 17
Onuncu yıl affı · 677
Onur Bilge Kutlu · 58
opera · 32, 102, 108, 415
Opoyaz · 10
Orhan Kemal · 46, 50, 56, 63, 205
Orhan Şaik Gökyay · 415
Orta Direk · 60
Ortadirek · 49
Ortadoğu · 53, 318
Osip Brik · 10
Osman Gündüz · 57
Osman Şahin · 53, 75, 210
Osmaniye · 128, 278, 395, 398, 483, 551, 622

Osmanlı İmparatorluğu · 99, 121, 211, 326, 329, 333
Osmanlı Tarihi, Cilt II · 407, 687
Osmanlı'dan Günümüze Edebiyat ve Toplum · 53, 530, 535, 688
Osmanlı-Türk Romanında Tarih, Toplum ve Kimlik · 529, 531, 538, 694
Otobiyografik yöntem · 31
Oyun ve Bugü Türk Kültüründe Oyun Kavramı · 197, 370, 506, 520, 650, 681

Ö

Ödemiş · 530
Öğretmen Zeki · 435, 436, 623, 667
Ölmeden Önce Okumanız Gereken 1001 Kitap · 175
Ölü Canları · 56
Ölüm Tarlası · 62
Önsüremsel · 29
Öyküleme · 543
Özbekistan · 59
özetleme · 28, 93, 96, 240, 241, 404, 406, 550, 551, 552
Özgürlük Yolları · 18, 682

P

Padişahın Üç Kızı · 638
Pancar Hösük · 135, 146, 187, 221, 285, 314, 324, 359, 362, 363, 417, 418
Paris · 9, 17, 50
Paris Bilimsel Araştırmalar Ulusal Merkezi · 17
Paris Üniversitesi · 17
Paşa Ahmet · 580, 602
Patrimonyal · 333, 334
Payas · 575, 577, 578
Payas Kalesi · 577
PEN · 49
Peri Bacaları · 48, 61, 99, 244, 245, 695
Pers · 53
Pertev Naili Boratav · 47, 53, 57, 102, 180, 210, 412, 501, 504, 508
Peter Ustinov · 49, 62
Peter V. Zima · 13
Petersburg · 10
Petrograd · 10
Philip Stevick · 28
Pitrakoğlu · 285, 315, 316, 323
Piaget · 11, 12, 17, 18, 43
Pierre Macherey · 6
Pir Sulan Abdal · 54
Pir Sultan Abdal · 411, 412, 413, 496, 531, 561, 675, 677, 687
Pire Durmuş · 580, 614
Platon · 1
Plehanov · 1, 4, 14
Politikada 45 Yıl · 479, 522, 523, 688
Portekiz · 59
post-structuralism · 12

Prag · 10, 11
 Prag Okulu · 10
 Prebendal · 333
 Prof. Dr. Dursun Yıldırım Armağanı · 386, 692
 psikanalist · 12
 psikoloji · 30, 37
 psikolojik roman · 5
Psikolojik roman · 16

R

Racine · 9, 17
 Ramazan Çiftlikçi · 46, 55, 69, 112, 218, 272, 436, 477
 Ramazanlı Beyi · 435, 452, 453, 533, 535
 Ramazanoğlu Kütüphanesi · 46, 56, 204
 Raşit Kemali · 46
 Raymond Aron · 40
 Rezaizade Mahmut Ekrem · 1
 Recep Çavuş · 68, 99, 105, 107, 118, 132, 135, 139, 143, 151, 152, 178, 188, 194, 261, 349, 507, 547
 Recep Peker · 382
 Reg Grant · 175
 Rene Wellek · 2
 Resmi Gazete · 127
 Reşat Enis · 56
 Reşat Nuri Güntekin · 48
 Reşko · 214
 Rıza Mollof · 134, 206
 Rickert · 15
 Rimbaud · 394
 Robert Escarpit · 4
 Roland Barthes · 12
 Roman Biçimleri · 25, 692
 Roman Dünyası ve İncelemesi · 29, 38, 687
 Roman Jakobson · 11
Roman Kuramı · 5, 16, 17, 689
 Roman Sanatı I · 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 99, 123, 693
 Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş · 25, 26, 37, 39, 681
 Roman Sosyolojisi · 6, 17, 20, 21, 686
 Roman Teorisi · 28, 37, 43, 692
Roman Toplumbilimi · 9
 Roman'da Bakış Açısı ve Anlatış · 24, 683
 Romanın Yükselişi · 36, 694
 Romanya · 59
Rousseau · 2
Ruh ve Biçimler · 17
 Ruhi Su · 209
 Rum · 479, 480
 Rüştü Koray · 50, 63

S

Sabahattin Eyuboğlu · 100
 Sabahattin Güllülü · 2
 Saç Kitabı · 366, 686
 Saim Sakaoğlu · 99, 495

Sait Faik · 56, 58, 61, 583, 661, 690
Sakarya Şeyhi · 377, 378, 413, 414, 446, 532, 662, 677
 Saltık-Name · 485, 685
 Salur Kazan · 352
 Sami Turgut · 435, 436, 473, 501, 580, 581, 611
 Sanat Üstüne Toplumbilimsel Bir Deneme · 5, 682
 Sanat ve Edebiyat Sosyolojisi · 2, 687
 Sanatın Toplumsal Üretimi · 18, 40, 695
 Sanayi ve Maâdin Bankası · 371
 Sarayburnu · 47
 Sarhoş Deli Fahri · 135, 160, 221
Sarhoş Gemi · 394
 Sarı Bekir · 132, 135, 158, 161, 190
 Sarı Çavuş · 431, 435, 441, 460, 478, 501, 536, 580, 602
Sarı Defterdekiler · 62
 Sarı Saltuk · 485
Sarı Sıcak · 59
 Sarı Sultanoğlu · 544, 579, 580, 581, 616
 Sarı Ümmet · 135, 160, 284, 285, 307, 369, 402, 428, 433, 435, 445, 448, 548
 Sarıçam · 375
 Saussure · 11, 12
Savrun · 65, 79, 128, 223, 229, 278, 279, 282, 292
 Sebahattin Eyuboğlu · 62
 Sedat Adıgüzel · 17
 Sedat Simavi · 50, 63
 Sedat Veyis Örnek · 359, 512, 646
 Sefçe Kahya · 260, 284, 285, 298, 299, 300, 301, 358, 366, 368, 369
 Sefil Ali · 100, 101, 132, 135, 139, 160, 177, 179, 180, 182, 221, 379, 435, 436, 441, 442, 471, 492, 580, 601
 Selahaddin Eyyubi · 486, 509, 583, 597, 634, 659, 676
 Selçuklu · 53, 557, 558, 677, 692
 Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür · 558, 692
 Selver Gelin · 284, 285, 297
 semah · 515, 520, 646, 650
 Serbest Fırka · 479
 Servet Tiken · 23
 Sevim Akten · 19
 Seyfali · 284, 285, 291, 301, 302, 304, 330, 347, 435
 Seyhan · 59, 541, 542
 Seyis Seydi · 580, 616
 Seyit Battal Gazi · 485
 Seyran · 227, 234, 239, 241, 249, 250, 258, 263, 266, 267, 277, 278, 284, 285, 289, 290, 291, 292, 293, 295, 301, 309, 324, 360, 368, 398, 424, 435, 436, 438, 443, 493, 495, 511, 550, 566, 567, 575, 577, 580, 581, 582, 584, 594, 595, 597, 599, 637, 642, 651, 657, 666, 670, 673
 Sezai Çoşkun · 6, 7
 Shakespeare · 1, 54
 Sibirya · 343
 Siegfried Lauffer · 555
 sihirli kılıç · 484
 sihirli yüzük · 490
 Simmel · 15

Simonides · 1
 Sinan Paşa · 380, 381, 677
 Sinemoğlu · 435, 436, 445, 471
 Sinsin · 370
 Sirkeci · 47
 Sivas · 339, 412, 413
 Siyasal ve Sosyal Değişmeler Açısından Cumhuriyet
 Dönemi Çağdaş Türk Romanı · 74, 113, 695
 Sofya · 50
 Sorbonne Üniversitesi · 17
 Sosyal İsyancılar · 137, 138, 687
 sosyoloji · 2, 4, 8, 15, 30
 Sosyolojik Düşüncenin Evreleri · 40, 682
 Sosyolojik Eleştirinin Kısa Tarihi · 15, 692
 Sovyet · 4, 206, 686
 Sovyet yazarlar birliği · 4
 soyadı kanunu · 221
 Soyut idealizm · 16
 soyut idealizm romanı · 5
 SSCB · 50
 Stael · 3
 Stanley Mann · 49
 Stefanos Yerasimos · 163
 Stendhal · 1, 174
 Stith Thompson · 490, 491
 Strasbourg Üniversitesi · 50, 63
 Suavi Aydın · 525
 Sultan Süleyman · 253, 492
 Sumbas · 229, 278, 279, 534
 Suna Kili · 201
 Suut Kemal Yetkin · 48
 Süha Oğuzertem · 58, 72, 687, 689, 690
 Sülemiş · 79, 228, 279, 401
 Süleyman Şahin Tar · 46
 Sümer · 53, 366
 Süredizimsel · 29
synthesis · 14

Ş

Şahan · 59, 272, 435, 436, 580, 581, 589, 605, 636
 Şahin Bey · 380, 381, 665, 677
 Şahmeran · 558, 559, 590, 636, 637, 646, 652, 675
 Şakir Bey · 563, 570, 574, 578, 580, 581, 582, 591,
 614, 615, 616, 617, 618, 623, 624, 626, 632, 640,
 656, 663, 667, 668, 672
 şaman · 387, 447, 509
 Şamanizm · 387, 485, 687
 şapka inkılâbı · 195, 214
 Şenol Göka · 7
 Şerif Aktaş · 24, 25
 Şerif Mardin · 8
 Şevket Süreyya Aydemir · 332
 Şeyh Said · 340, 381
Şiir Dilini İnceleme Derneği · 10
Şiir Tahlilleri · 8
 Şükrü Enis Regü · 46, 56

T

Tahir Kutsi Makal · 448
 Tahsin Bekir Balta · 340
 Tahsin Yücel · 12, 13
 tahta kılıç · 485
 Taine · 3
 Takriri Sükûn Kanunu · 480
 Talas · 46, 56, 133, 205
 Talip Ağa · 458, 511
 Taner Timur · 8, 329, 332, 479, 529, 531, 538
 Tanpınar · 53
 tanrısal bakış açısı · 25, 71, 674
Tanyeri Horozları · 51, 61
 Taptuk Emre · 414, 496
 Tapucu Zülfü · 424, 434, 435, 439, 449, 455, 456,
 457, 468, 476, 478, 497, 499, 500, 523, 524, 533,
 580, 581, 606, 608, 609, 626, 672
 tarih · 4, 13, 14, 30, 39, 58, 125, 163, 214, 380, 466,
 529, 531, 577, 667
Tarih ve Sınıf Bilinci · 15, 17
 Tarih ve Toplum · 330, 334, 685
Tarsus · 395
 Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü · 349, 684
 tasvir · 5, 24, 27, 66, 69, 74, 75, 76, 78, 79, 81, 82, 83,
 86, 88, 93, 94, 101, 111, 129, 130, 131, 184, 197,
 219, 227, 228, 229, 231, 233, 278, 284, 348, 393,
 394, 395, 396, 398, 399, 427, 434, 490, 536, 541,
 542, 543, 544, 560, 575, 576, 578, 637, 645, 654,
 668, 679
Taş Çatlama · 61
 Taşkın Halil Bey · 434, 435, 455, 476, 478, 497, 526,
 580, 581, 593, 609, 610, 625, 626, 628, 629, 644,
 654, 659
 Tazi Tahsin · 403, 406, 418, 426, 435, 449, 453, 460,
 461, 473, 494, 502, 505, 525, 529, 580, 581, 602
 TDK · 35
 Teğmen İzzet · 580, 581, 618
 Tellal Kambur Ahmet · 329, 435, 436, 472, 655
 Telli Hatun · 580, 603, 648
 tematik güç · 39
Teneke · 48, 59, 63
 Tepegöz · 353, 490
 Terry Eagleton · 6
 Teşvik-i Sanayi Kanunu · 371
 Tevfik Çavdar · 382, 522
 Tevfik Fikret · 8
 TFA · 209, 378, 553
The Notebooks of Leonardo da Vinci · 553
The Teory of Novel · 16
 The Types of The Folktale · 491, 693
thesis · 14
 Thilda Serero · 48
 Thomas Mann'ın Der Zauberberg ve Lotte in Weimar
 Romanlarındaki Edebi Kişiliği · 29, 682
 tiyatro · 11, 30, 71
 Tiyatro · 38, 63
 Todorov · 12
 Tolstoy · 56, 174, 205

Topal Ali · 87, 91, 92, 96, 115, 132, 135, 146, 147, 156, 160, 169, 170, 187, 190, 221, 234, 249, 256, 258, 259, 261, 263, 274, 284, 285, 310, 311, 312, 321, 362, 390, 391, 392, 401, 402, 404, 405, 416, 425, 426, 434, 435, 440, 441, 445, 446, 447, 453, 458, 494, 497, 500, 501, 502, 504, 506, 512, 513, 516, 517, 526, 528, 533, 537, 547, 548, 549, 550, 568, 576, 580, 585, 586, 592, 593, 603, 606, 607, 620

Topkapı Sarayı · 47

Toros Dağları · 75, 76, 128, 129, 276, 282, 541

Toroslar · 53, 99, 209, 233, 244, 265, 269, 276, 280, 366, 434, 448, 461, 468, 541, 542, 543, 577, 578, 597, 622, 654, 660, 676, 679

Tozağı · 365

Tûbâ ağacı · 587

tufa'l · 366

Tûr Dağı · 349

Tülin Bumin · 13

Türk · 19, 33, 35, 46, 47, 50, 52, 56, 57, 58, 59, 72, 74, 98, 99, 101, 113, 134, 136, 140, 163, 180, 181, 182, 187, 188, 193, 197, 201, 205, 206, 207, 209, 211, 287, 289, 303, 319, 324, 329, 330, 332, 334, 337, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 352, 358, 359, 363, 366, 367, 370, 379, 380, 382, 386, 387, 414, 442, 443, 448, 468, 479, 481, 483, 484, 490, 491, 492, 501, 502, 504, 506, 507, 508, 512, 514, 520, 521, 528, 529, 531, 538, 554, 555, 557, 558, 560, 584, 590, 591, 599, 607, 622, 623, 626, 634, 646, 650, 652, 660, 670, 681, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696

Türk Demokrasi Tarihi Sosyal Kültürel ve Ekonomik Temeller · 382, 688

Türk Devrim Tarihi · 201, 211, 689

Türk Devrimi ve Sonrası · 329, 330, 332, 340, 479, 622, 694

Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar III, Tıp Tahlilleri · 584, 688

Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar · 414, 689

Türk Folklorunda Kesik Baş · 483, 690

Türk Maarif Cemiyeti · 46

Türk Mitolojik Sistemi · 342, 359, 683

Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük · 342, 554, 683

Türk Mitolojisi, Cilt I · 343, 690

Türk Mitolojisi, Cilt II · 345, 347, 348, 387, 690

Türk Mitolojisinin Anahatları · 343, 344, 387, 481, 491, 684

Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış I · 33, 35, 690

Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış II · 136, 140, 207, 287, 289, 690

Türk Romanında Destan Etkisi · 380, 688

Türk Saz Şiiri Antolojisi · 99, 681

Türkan Çetin · 621

Türkan Şoray · 62

Türkçe · 35, 46, 293, 650

Türkçülük · 480

Türkiye · 7, 8, 48, 49, 53, 54, 63, 64, 163, 167, 168, 201, 207, 209, 213, 214, 220, 337, 340, 371, 372, 374, 377, 382, 457, 465, 480, 521, 522, 523, 534, 557, 621, 628, 681, 682, 684, 686, 689, 694, 696

Türkiye Cumhuriyeti · 521

Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-II Tek Partili Cumhuriyet · 628, 686

Türkiye İktisat Kongresi · 201

Türkiye Ormanlılar Cemiyeti · 48

Türkiye Selçuklu Devleti · 557

Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi · 522, 523, 684

Türkiye'de Siyasal Sosyalleşme ve Siyasal Sembolizm · 220, 337, 694

Türkiye'de Yasama Yürütme Münasebetleri · 340, 682

Türkiye'nin Demokrasi Tarihi · 382, 522, 684

Türklerin ve Moğolların Eski Dini · 481, 691

Türkmen · 44, 53, 70, 71, 85, 98, 99, 158, 174, 181, 229, 265, 343, 353, 359, 364, 365, 366, 369, 385, 397, 398, 425, 434, 444, 453, 483, 493, 494, 513, 516, 524, 526, 536, 650, 695

TÜYAP · 50, 63

Tzvetan Todorov · 10

U

Uğur Mumcu · 55

Ulusal Kurtuluş Savaşı · 329

Ulusalçılık · 337

Umumi Müfettişlikler · 172, 689

Ustadır Arı · 54, 62, 533, 695

Uygur · 303, 344, 646

Ü

Üç Anadolu Efsanesi · 343

Üçüncü Enternasyonal · 15

Ülkü · 46, 59

Ünal Aytür · 24, 31, 35, 71, 685

V

Vahap Dayı · 436, 449, 460, 511, 519, 525

Van · 1, 44, 48, 54, 61, 70

Van Dyck · 1

Van Gölü · 44

Vavay köyü · 143

Veba · 19, 41, 693

Veli Dede · 580, 603, 650

Vezir Kızır · 520

Vico · 2

Viktor Şklovski · 10

Viyana · 17

Vladimir Propp · 10, 12

W

W. Y. Tindall · 43

Weber · 15, 18

Wilhelm Meister · 17

Y

Yada · 506
Yağmur Ağa · 285, 318, 340
Yağmuncuk Kuşu · 50, 60
Yaklaşımlarıyla Eleştiri Kuramcıları · 10, 691
Yakup Kadri Karaosmanoğlu · 48, 479
Yalınzyurt · 434, 445, 449
Yanan Ormanlarda Elli Gün · 48, 61
Yansıtma · 16
Yapıcı geriye dönüş · 29, 268
Yapısal Anlambilimi · 12
Yapısalci deyiş incelemesi · 11
yapısalci eleştiri · 9, 11, 13, 21
yapısalci kuram · 11
yapısalci sanat · 11
yapısalcilık · 9, 11, 17, 18, 19, 39
Yapısalcilık · 11, 12, 13, 691, 696
Yapısalcilık ve Bir Uygulama M. Cevdet Anday
Tiyatrosu · 11, 12, 696
Yasemin Doğaner · 480
Yaşar Çoruhlu · 343
Yaşar Kemal · 41, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52,
53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 75, 76, 78, 82, 83, 84, 86, 89, 92,
93, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 111, 112, 113, 127,
128, 131, 132, 133, 134, 135, 140, 141, 156, 157,
158, 160, 173, 174, 175, 177, 183, 184, 185, 192,
197, 199, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 218,
223, 224, 225, 228, 229, 233, 243, 244, 245, 251,
252, 272, 276, 277, 280, 284, 289, 295, 305, 314,
341, 343, 370, 374, 377, 378, 379, 380, 384, 390,
393, 394, 406, 434, 436, 438, 443, 444, 448, 450,
463, 464, 473, 478, 483, 492, 493, 495, 496, 504,
512, 523, 525, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 534,
537, 539, 541, 543, 546, 553, 554, 556, 573, 577,
583, 585, 591, 594, 595, 622, 625, 632, 643, 648,
652, 656, 657, 658, 660, 661, 670, 677, 678, 679,
680, 681, 684, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692,
693, 694, 696
Yaşar Kemal Bir Geçiş Dönemi Romancısı · 56, 98,
197, 379, 438, 687
Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor · 44
Yaşar Kemal Yaşamı, Sanatı, Yapıtlarından Seçmeler ·
44, 46, 111, 694
Yaşar Kemal'i Okumak · 52, 380, 684, 686
Yaşar Tuncer · 71
yazar-eser-devir · 8
Yazın Kuramı · 10, 694
Yazınsal İletişim · 43, 696
Yazınsal Okuma Süreçleri · 29, 33, 34, 38, 223, 689
Yel Musa · 234, 249, 259, 285, 310, 311, 312, 362,
580, 593, 612, 620

Yeni Cami · 47
Yeni Halkçı Gazetesi · 49
Yeni Politika Gazetesi · 50
Yer Demir Gök Bakır · 49, 50, 60, 62, 63
Yılanı Öldürseler · 49, 62
Yılanı Ördürseler · 60
Yıllankale · 128, 233, 280
Yılanların Öcü · 23, 693
Yobazoğlu Hasan · 268, 273, 279, 284, 285, 302,
303, 304, 316, 320, 327, 330, 333, 354, 355, 356,
358, 365, 445
Yörük · 66, 83, 87, 88, 154, 195, 391, 421, 441, 444,
500, 514, 515, 516, 519, 524, 525, 584, 664, 675
Yugoslavya · 49, 59
Yunan · 1, 112, 205, 387, 419, 471, 664
Yunanistan · 59, 60
Yunus Emre · 54, 414, 448, 496, 675
Yusuf Ziya Sümbüllü · 7
Yusufçuk Yusuf · 49, 60, 197
Yusufizzettin · 495
Yüksek Estetik Kültür · 2
Yü-lun Tigin · 303
Yüreğir · 110, 115, 395
Yüzbaşı Faruk · 135, 161, 226, 263, 285, 312, 328,
434, 435, 436, 441, 459, 460, 472, 580, 581, 603,
611, 612, 613, 661
Yüzbaşı Gavur Ali · 580, 581
Yüzbaşı Halis · 580, 581, 619
Yüzbaşı Şevket · 435, 436, 460
Yüzler · 62

Z

Zalanınoğlu · 45, 285, 314
Zehra Hanım · 580, 590
Zeki Başar · 507
Zeki Bey · 480
Zeki Nejad · 552, 563, 580, 581, 582, 591, 594, 599,
615, 617, 623, 626, 628, 632, 664, 667
Zeki Tez · 554
Zekiye Çağrılar · 508
Zeynel Kiran · 29, 33, 34, 38, 223
Zeynullah Efendi · 540, 565, 578, 580, 581, 590, 611,
616, 617, 618, 632, 656, 673
Ziraat Bankası · 522
Ziya Metin · 62
Zola · 56
Zoltan Kodaly · 15
Zonguldak · 329
Zöhre Ana · 580, 604, 642, 656, 662
Zöhre Hatun · 580, 592, 614
Zulmün Artsın · 50, 62
Zurnacı Cümek · 435, 436
Zülkarneyn · 53, 350, 554, 556, 588
Zümrüt · 506

ÖZ GEÇMİŞ

1979’da Adana’da doğdu. Adana’da başladığı ilköğrenimini Diyarbakır’da, Orta ve Lise öğrenimini ise Erzurum’da tamamladı. 1998’de Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nü kazandı. 2002’de mezun oldu ve aynı yıl Erzurum Polis Meslek Yüksekokulu’nda bir yıl süreyle Türk Dili okutmanlığı yaptı. Başkent Üniversitesi’nde gördüğü yüksek lisans öğrenimini 2004’te bitirdi. Yine aynı yıl Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde Türk Halk Bilimi (Folklor) alanında doktora başladı. 2005 yılından beri aynı bölümde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır. Evli ve iki çocuk babasıdır.